D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

COMMENTARII

IN SECUNDAM PARTEM PSALMORUM (LI-C)

B. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

OPERA OMNIA,

EX EDITIONE LUGDUNENSI RELIGIOSE CASTIGATA, ET PRO AUCTORITATIBUS
AD FIDEM VULGATÆ VERSIONIS ACCURATIORUMQUE
PATROLOGIÆ TEXTUUM REVOCATA, AUCTAQUE B. ALBERTI VITA AC BIBLIOGRAPHIA SUORUM
OPERUM A PP. QUÉTIF ET ECHARD EXARATIS, ETIAM REVISA ET LOCUPLETATA

CURA AC LABORE

AUGUSTI BORGNET,

Sacerdotis diœcesis Remensis.

ANNUENTE FAVENTEQUE PONT. MAX. LEONE XIII.

VOLUMEN DECIMUM SEXTUM

COMMENTARII IN SECUNDAM PARTEM PSALMORUM (LI-C).

L. V.

PARISIIS
APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM
13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

MDCCCXCII

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

SECUNDA PARS

COMMENTARIORUM IN PSALMOS

(LI-C).

PSALMUS LI.

Frustra in divitiis sperant impii : salus est sperantibus in Domino.

1. *In finem, Intellectus David,*
2. *Cum venit Doeg Idumæus, et nuntiavit Sauli : Venit David in domum Achimelech.* (I Reg. XXII, 9).
3. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?
4. Tota die injustitiam cogitavit lingua tua : sicut novacula acuta fecisti dolum.
5. Dilexisti malitiam super benignitatem : iniquitatem magis quam loqui æquitatem.
6. Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.
7. Propterea Deus destruet te in finem : evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium.
8. Videbunt justi,et timebunt : et super eum ridebunt, et dicent :
9. Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum :
   Sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua.
10. Ego autem, sicut oliva fructifera in domo Dei : speravi in misericordia Dei, in æternum et in sæculum sæculi.
11. Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti : et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

IN PSALMUM LI

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Intellectus David,*
2 *Cum venit Doeg, Idumæus, et nuntiavit Sauli : Venit David in domum Achimelech*[1].

Secunda quinquagena ad proficientes pertinet. Argumentum Psalmi: Anti-Christus.

« *Quid gloriaris in malitia.* » Incipit secunda quinquagena quæ sicut a principio dictum fuit, pertinet ad proficientes, sicut prima ad incipientes. Sicut igitur prima inchoavit a fonte misericordiæ Christo, per quem peccata inchoantibus dimittuntur, describens ipsum, et agens de eo in primo sui Psalmo : sic hæc secunda in primo agit de capite malorum Anti-Christo, contra quem necessario debent armari proficientes, quorum est esse in pugna. Vel contra personam ipsius Antichristi, sicut illi boni qui erunt in fine mundi. Vel contra ejus membra, sicut omnes justi antecedentium temporum.

Quod autem de Antichristo agatur in Psalmo isto, apparet ex titulo qui talis est : *In finem, Intellectus David, Cum venit Doeg, Idumæus, et nuntiavit Sauli : Venit David in domum Achimelech.* Prænotata enim diligenter historia de primo Reg. XXI, XXII, XXIII, dupliciter exponitur hic titulus.

Primo, ut per Doeg Idumæum, malorum corpus significetur : vel ipsum caput, scilicet Antichristus. Doeg interpretatur *motus*, et significat malos, qui numquam sunt in quiete. Isa. LVII, 20 : *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* « *David,* » Christum significat. Interpretatur *manu fortis, adspectu desiderabilis*, quorum utrumque Christo convenit, de cujus fortitudine, Job, IX, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Et de secundo, I Pet. I, 12 : *In quem desiderant Angeli prospicere.* Saul autem mortem significat : interpretatur enim *petitio*, et rex erat. Petitio autem bene dicitur, id est, appetitio : quia quasi invito Domino Judæi petierunt, et appetierunt ut rex fieret super eos, Domino invito, sicut patet I Reg. VIII, 19. Sic mortem ab invito Domino primi parentes extorserunt, et pro culpa quam commiserunt. Sapient. I, 15 et 16 : *Justitia perpetua est et immortalis. Impii autem manibus*, pomum vetitum tangendo, *et verbis*, peccata excusando, *accersierunt illam :* et facta est super omnes usquequo venit vita. Ad Rom. V, 17 : *Si unius delicto mors regnavit per unum, multo magis*, etc. Abimelech[2] autem Judæorum synagogam significat : interpretatur enim *patris mei regnum*, quod erant soli Judæi ante adventum Christi, et publi-

[1] C'est au temps de la persécution de Saül, dit M. l'abbé Lesêtre, que David composa ce psaume. Doëg, l'Iduméen, intendant des troupeaux du roi, avait dénoncé le grand prêtre Achimélech, coupable d'avoir donné asile au fugitif, puis de sa propre main avait massacré quatre-vingt cinq ministres du Seigneur, pour plaire à son maître. I Reg. XXII, 9-18. A cette nouvelle David est saisi d'horreur, et avec des accents de véhémente indignation, il interpelle le lâche courtisan et lui prédit le châtiment divin. Hengstenberg croit que l'objet des invectives du prophète est Saül lui-même, ce *gibbor*, ℣. 3 (Cf. II Reg., I, 19) qui accuse faussement David de révolte, et abandonne Dieu pour se confier dans ses richesses. Il est certain que toutes les expressions du psaume peuvent parfaitement s'appliquer à Doëg. Quant à Saül, malgré ses torts et ses perfidies, jamais David ne s'attaquait directement à lui, parce qu'il était l'oint du Seigneur.

Doëg se faisant traître et meurtrier par égard pour un intérêt matériel, est l'image de tous ceux qui sacrifient la justice et la vérité à leur avantage personnel. « Referuntur item hæc ad personam populi Judæorum atque Judæ. » S. Athan., S. Hilar.

[2] In Vulg. habetur *Achimelech*.

cationem fidei, et vocationem Gentium. Psal. XLIII, 5 : *Tu es ipse rex meus, et Deus meus.* Sensus ergo tituli hic est : In hoc subjecto Psalmo continetur « *intellectus,* » habitus a « *David,* » tunc « *cum venisset Doeg,* etc. » Per hoc enim intellexit quod proditio Doeg significabat proditionem malorum : et proditio sui, proditionem Christi : et « *Sauli,* » qui significat mortem, proditionem Christi ad mortem ducentem ipsum Christum : et hoc cum venisset in Judæam, quæ erat regnum patris. Qui, inquam, intellectus dirigit nos « *in finem* » nostrum Christum, vel Deum.

Alio modo legitur ut per Doeg, ipse malorum caput Anti-Christus intelligatur, qui totum mundum perversa prædicatione, signis, et miraculis falsis commovebit, et per se et per suos. Matth. XXIV, 24 : *Surgent pseudo-Christi et pseudo-prophetæ : et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.* Et adversabitur Christo sicut ipso suo nomine patet, sicut Doeg David. Per Saul autem malum regem, diabolus significatur. Hunc ergo intellectum in præcedenti habuit David, Doeg Idumæum, Anti-Christum, tandem proditurum Christum Sauli, id est, ipsi dæmoni : quod fiet in fine mundi cum Christus venerit in regnum Patris, id est, in Ecclesiam, quam sibi per gratiam congregabit, quæ regnum Patris dicitur. Apoc. V, 10 : *Fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes.* Et hic intellectus dirigit nos in finem mundi, quando scilicet hæc fient.

De contrarietate tituli et historiæ, quia in titulo dicitur Abimelech, et in historia Achimelech, nota Glossam Hieronymi et Augustini.

Divisio autem Psalmi sic patere potest. Agitur enim de malis, et capite illorum, sicut dictum est. Sed quia opposita juxta se posita magis elucescunt, agitur de bonis consequenter. Primo ergo de malis agitur. Secundo, de bonis, ibi, « *Ego autem sicut oliva.* »

In prima, primo tangitur mala actio malorum. Secundo, malæ dilectionis actio, ibi, « *Dilexisti malitiam, et odisti.* »

In prima, tangitur primo mala actio interior mentis. Secundo, exterior oris, ibi, « *Tota die injustitiam.* » Illa culpa interior quæ tangitur, est de abusu potentiæ : unde duo tanguntur : Potentiæ abusio, et gloriatio in abusu.

3 Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : Tu Doeg spiritualis, scilicet Anti-Christus, vel Anti-Christiane, « *qui potens es in iniquitate,* » cum non sit ad hoc tibi data potentia. Ecce abusio potentiæ. Jerem. III, 5 : *Fecisti mala, et potuisti.* Et Isa. V, 11 : *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem.* « *Quid gloriaris in malitia?* » in hoc scilicet abusu potentiæ. Isa. LXVI, 3 : *In abominationibus suis anima eorum delectata est.* Prov. II, 14 : *Lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis.*

4

« *Tota die injustitiam.* » Hic mala actio oris : et notantur tria. Iniquitas, et indiscretio, et fraudulentia. Primum in hoc quod dicit, « *Injustitiam.* » Secundum in hoc quod addit, « *Cogitavit lingua.* » Tertium in hoc quod subjungit, « *Sicut novacula.* »

Dicit ergo : « *Gloriaris,* » in corde, « *in malitia :* » nec hoc tantum, « *imo tota die injustitiam :* » ecce iniquitas, « *cogitavit lingua tua.* » Deberet dicere, ut videtur, mens tua : mentis enim est cogitare, non linguæ. Resp. Hoc dicit ut innuat, quod non ante est in mente iniquitas, quam in lingua, præ ardore dicendi, et notatur indiscretio. Eccli. XXI, 29 : *In ore fatuorum cor illorum est.* Et dicit, « *Tota die,* » non semel tantum, vel raro, sed « *tota die.* » Augustinus in Glossa : « Si non potest facere « malum, loquitur : si non potest loqui,

« saltem cogitat, ut impleatur in illo « illud Psal. x, 5 : *Inquinatæ sunt viæ « illius in omni tempore.* »

Et post hanc indiscretionem, « *fecisti dolum.* » Ecce fraudulentia. Jerem. IX, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.* Et hoc « *sicut novacula acuta,* » rasorium scilicet acutum. Et legitur tripliciter : quia aut sonat habilitatem faciendi malum, aut nocumenti pravitatem, aut fraudulentam operationem. Primo sic : « *Fecisti dolum,* » et hoc « *sicut novacula acuta,* » id est, sine omni difficultate, sicut illa radit. Prov. I, 16 : *Pedes illorum ad malum currunt.* Et supra, in alio Psal. XLIX, 18 : *Si videbas furem, currebas cum eo,* sine obstaculo, sicut per barbam novacula. Secundo, modo sic : « *Fecisti dolum,* » sed non nisi « *sicut novacula acuta,* » quæ aufert pilos superfluos, et decorat illum

Persecutio sicut novacula decorat.

quem radit. Sic a sanctis auferens superflua, decoros eos reddis. Ad Hebr. x, 34 : *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis :* quia scitis vos modo decoros factos, ut in vobis impleatur illud Psal. XLII, 12 : *Concupiscet rex decorem tuum.* Vel sic : « *Fecisti dolum sicut novacula acuta,* » quæ rasionem promittit, sed aliquam incisionem facit. Jerem. IX, 8 : *Pacem cum amico suo loquitur, et occulte ponit ei insidias.*

5 « *Dilexisti malitiam.* » Hic secundum, in quo arguit de malitiæ dilectione. Et primo dilectio malitiæ interioris in corde. Secundo, exterioris in ore, ibi, « *Iniquitatem.* »

Dicit ergo : Sic fecisti dolum tamquam novacula acuta, nec hoc tantum, imo « *dilexisti malitiam* », et propter hoc non facile resipiscere potuisti ab illa. Cassiodorus : « Numquam malum dere« linquit, qui cognoscitur amare quod « peccat. » Michæ. III, 2 : *Odio habetis bonum, et diligitis malum.* Et hoc, « *super benignitatem.* » Quasi diceret : Utrumque cum coram te est, malitiam præeligis. Eccli. XV, 18 : *Ante hominem vita et mors, bonum et malum : quod placuerit ei, dabitur illi.*

« *Iniquitatem.* » Ecce secundum, in quo tria. Primo, iniquæ locutionis. Secundo, indiscretæ, ibi, « *Dilexisti omnia.* » Tertio, fraudulentæ, ibi, « *Lingua dolosa.* »

Dicit ergo : Sic dilexisti malitiam super benignitatem, et « *magis loqui iniquitatem dilexisti, quam æquitatem.* » Contra quos Augustinus : « Escas amaritudi« nis non das ventri tuo, et cibos mali« gnitatis das ori tuo maligne? Sicut « eligis quid vescaris, sic elige quid lo« quaris. » Et bene dicit, quia loqui iniquitatem cibus amarus est. Supra, in Psal. XIII, 3 : *Quorum os maledictione, et amaritudine plenum est,* mala scilicet dictione.

« *Dilexisti omnia verba.* » Hic secun- 6
dum. Quasi diceret : Non tantum dilexisti verba iniqua, imo dilexisti « *omnia verba præcipitationis,* » indiscrete scilicet prolata, non tantum habens prudentiæ, ut saltem malitiam abscondas, sed statim præcipitas. Cassiodorus : « Plerique « qui peccata faciunt, per decorem se « compositæ locutionis abscondunt. » Sed iste non sic : sed audacter prædicat quod amat. Isa. III, 9 : *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt.* Cassiodorus : « Iste sic pro« fessus est malum, ut loqui non erube« scat. » Psal. LXXII, 8 : *Cogitaverunt, et locuti sunt nequitiam.*

Vel, « *Dilexisti omnia verba præcipitationis,* » active, quibus alios possis corrumpere, et in culpam præcipitare. I ad Corinth. XV, 33 : *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Sed cum eis teipsum simul præcipitas, quia Eccli. XXVII, 29 : *Qui foveam fodit, incidet in illam : et qui statuit lapidem proximo, offendit in eum.* Eccli. X, 12 : *Labia insipientis præcipitabunt eum.*

Hæc fecisti tu, qui es « *lingua dolo-*

sa. » Emphatice per vehementem amorem dolositatis. Augustinus : « Lingua « dolosa est ministra fallaciæ. » Lingua dolosa est aliud in corde gestantium, aliud in ore proferentium. Psal. v, 11 : *Linguis suis dolose agebant, judica illos, Deus.*

ia de lætan- um. Arguit ergo gloriantes in malis, et illa diligentes : et hi recte arguendi : quæ enim avis gaudet de laqueo, aut piscis de hamo ? Eccle. ix, 12 : *Sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo.* Quis lupus de pedica, et loco in quo tenetur captus ? Jerem. v, 26 : *Inventi sunt... laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros.* Job, xviii, 10 : *Abscondita est in terra pedica ejus.* Quis fur gloriatur de fune, et vinculo in quo detinetur et stringitur ? Proverb. v, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur.* Psal. cxv, 16 : *Dirupisti vincula mea.* Quis incarceratus de lacu fœtido in quo mergitur ? Psal. xxxix, 3 : *Et eduxit me de lacu miseriæ, et de luto fæcis.* Quis vulneratus de vulnere lethali et mortifero ? Jerem. xxx, 12 : *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.* Quis prudens mercator de omnium bonorum amissione ? Thren. i, 10 : *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus.* Quis prius liber, de subjectione et miseria servitutis ? II Pet. ii, 19 : *A quo quis superatus est, hujus et servus est.* Joan. viii, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.*

« *Propterea Deus destruet te.* » Hic consequenter agitur de pœna. Et primo agitur de pœnarum perpessione. Secundo, de illarum utilitate eorum adversariis, scilicet bonis : quod est magna miseria afflictorum, ibi, « *Videbunt justi.* » Tertio, de afflictorum irrisione, ibi, « *Et dicent : Ecce homo.* »

In prima, primo tangitur pœnæ æternitas. Secundo, multiplicitas, ibi, « *Evellet te.* »

Dicit ergo : Sic mala diligis, et in illis gloriaris, « *propterea,* » o tu Anti-Christe, vel omnis Anti-Christiane, « *Deus destruet te in finem,* » id est, destructione finali, quæ est æterna : vel destructione semper in finem tendente, sed numquam ad illum perveniente. Cassiodorus : « In « finem qui destruitur, æternis suppliciis « deputatur. » Huic concordat Hebraica veritas quæ habet : « Destruet te in sempiternum. » De Anti-Christo hoc verum est, II ad Thessal. ii, 8 : *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui eum.* De quolibet membro ejus, Isa. xi, 4 : *Spiritu laborium suorum interficiet impium.* Thren. ii, 2 : *Destruxit in furore suo munitiones virginis Juda.*

« *Evellet te.* » Hic pœnarum diversitas, et tangitur triplex. Primo, quod a corpore violenter avelletur. Secundo, quod de mundo quem dilexit, ejicietur, ibi, « *Et emigrabit te.* » Tertio, quod evulsus de mundo, in cœlo non plantabitur, sed magis ut arbor inutilis, imo nociva, in infernum projicietur, et ibi cremabitur, ibi, « *Et radicem tuam.* »

Dicit ergo : Sic destrueris finaliter, et perpetuo, « *et evellet te Deus,* » de corpore quod tam diligis. Jerem. i, 10 : *Posui te ut evellas, et dissipes.* Vel, « *evellet* » de dignitate in qua fixus es, et potentia. Job, v, 3 : *Ego vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus statim.* Eccli. x, 11 : *Omnis potentatus brevis vita.* Et Psal. xxxvi, 35 : *Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani.* Job, xix, 10 : *Tamquam evulsæ arbori abstulit spem meam.*

« *Et emigrabit te,* » id est, emigrare te faciet, de « *tabernaculo tuo,* » de mundo quem diligis, quem tabernaculum tibi facis, ad inferos. Isa. v, 9 : *Dicit Dominus exercituum : Nisi domus multæ desertæ fuerint grandes, et pulchræ absque habitatore.* Deserere fecit eos Dominus magna palatia. Baruch, iii, 16

et 17 : *Ubi sunt principes gentium, et qui dominantur super bestias, quæ sunt super terram ? Qui in auribus cœli ludunt*, etc. Et respondet, ℣. 19 : *Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt*. Vel sicut vult Glossa : « Tabernaculum « dicit Ecclesiam militantem, de qua « avelletur iniquus, qui modo inter bo- « nos est. » Joan. VIII, 35 : *Servus non manet in domo in æternum*.

« *Et radicem*. » Tertium est, quod legitur tripliciter : quia radix charitas, vel cupiditas, vel ministri. Primo modo sic : Destruet et evellet « *radicem tuam*, » charitatem tuam in qua aliquando fuisti, ut intelligatur de Anti-Christo. Ad Ephes. III, 17 : *In charitate radicati et fundati*. « *De terra viventium*, » ut non figatur in cœlestibus, sed magis in terrenorum cupiditate convertatur. Job, XV, 29 : *Nec mittet in terra radicem suam*. Verum est, « *viventium*. » Secundo modo sic : « *Evellet radicem tuam*, » cupiditatem tuam. I ad Tim. VI, 10 : *Radix omnium malorum est cupiditas*. « *De terra viventium*, » in præsenti. Vel sic specialiter de malorum capite, cujus radix sunt ejus ministri : « *Et radicem tuam*, » malos quibus sustentaris, sicut arbor radice. Ad Rom. XI, 18 : *Non tu radicem portas, sed radix te*. « *De terra viventium*, » de cœlo quod promittis illis. Job, VIII, 15 : *Innitetur super domum suam*, familiam scilicet suam, *et non stabit : fulciet eam*, cœlestia promittendo, *et non consurget in cœlum*.

8 « *Videbunt justi, et timebunt*. » Hic de pœnarum utilitate eorum adversariis, et tangitur duplex. Una, quia in præsenti utiliter timebunt justi videntes malorum finem miserum. Secunda, quod in futuro gaudebunt feliciter, ibi, « *Et super eum*. »

Dicit ergo : Sic affliges : sed quæ utilitas inde bonis ? Magna : quia « *videbunt justi*, » etiam nunc per fidem, futura malis mala : « *et timebunt* » sibi, ne pereant cum eis. Job, XLI, 16 : *Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli*, non autem inimici mei, *et territi purgabuntur*. Videbunt in futuro per speciem, et gaudebunt : « *Et super eum ridebunt*, » quando vertetur folium. Joan. XVI, 20 : *Plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit : sed tristitia vestra vertetur in gaudium*. Modo *deridetur justi simplicitas* (Job, XII, 4), tunc deridebitur stultorum fatuitas. Quippe confirmabunt se justi capiti suo, qui dicit Proverb. I, 26 : *Ego vero in interitu vestro ridebo*.

« *Et dicent*. » Hic de pœnarum exprobratione, quod fuit tertium, in quo tanguntur duo. Primo, exprobratio super amissione boni. Secundo, super commissione mali, ibi, « *Sed speravit*. »

Dicit ergo : Sic gaudebunt justi super afflictum iniquum, et dicent ridendo :

« *Ecce homo qui non posuit Deum adjutorium suum*, » homo purus : quamvis se Deum mentiatur, II ad Thessal. II, 4 : *Extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*. Sic omnis etiam peccator se præposuit Deo, et quasi se non solum Deum, sed quasi plusquam Deum se facit. Ezech. XXVIII, 2 : *Elevatum cor est tuum et dixisti : Deus ego sum*. Non ponit etiam Deum adjutorem suum, sed hæc est falsa positio, quia Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere*. Deut. XXXII, 15 : *Dereliquit Deum factorem suum, et recessit a Deo salutari suo*. 9

« *Sed speravit in multitudine*. » Hic irrisio de commissione mali. Et primo tangitur commissio. Secundo, commissionis magnitudo super omnes, ibi, « *Et prævaluit*. »

Dicit ergo : Sic omisit, et irridebunt, et etiam de hoc dicent : Non speravit in Deo, sed « *speravit in multitudine divitiarum suarum*, » quas habebit multas Anti-Christus. Cassiodorus : « Divitiis et « pompis sæculi nefandissimus abunda-

« bit. » Sic et alii reprobi in hoc sperant. Job. xxi, 7 : *Impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis*. Contra illud Job. xxxi, 24 : *Si putavi aurum robur meum, et obryzo dixi : Fiducia mea.*

« *Et prævaluit in vanitate sua.* » Super omnes verum est de Anti-Christo, qui super omnes prævalebit decipiendo, et iniquitates perpetrando. Augustinus in libro de *Quantitate animæ :* « Vanitas « est fallacia. In ista prævalebit Anti-« Christus. » Iniquus etiam quilibet qui sperat in divitiis, iniquitate prævalet. Augustinus : « Nihil est vanius eo, qui « putat plus valere nummum, quam « Deum. » Eccli. x, 9 : *Avaro nihil est scelestius.* Nota ergo, quod divitiæ hic vanitas appellantur, et bene, per diffinitionem veram. Cassiodorus : « Vanum « est quod inane est, fragile, vel cadu-« cum, et ab ipsa firmissima veritate « discretum. Inane caret soliditate : sic « divitiæ. » Sapient. v, 8 et 9 : *Divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa tamquam umbra.* Umbra solida non est, nec repletiva. Eccle. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia.* Quia fragile et caducum, caret durabilitate. Tales sunt divitiæ. Augustinus secundo libro de *Libero arbitrio :* « Temporalia antequam sint, non sunt : « et cum sunt, fugiunt : et cum fugierint, « non erunt. Propterea dicunt tempora-« lium amatores : Venite fruamur bonis « quæ sunt, tamquam in juventute cele-« riter [1]. » Item, quod est a fortissima veritate discretum, caret veritate. Sic divitiæ : fallunt enim teste Domino, Matth. xiii, 22 : *Fallacia divitiarum suffocat verbum.* Ergo veraciter vanæ.

10 « *Ego autem sicut oliva fructifera.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua agit de bonis. Et primo agit de bonorum merito. Secundo, de præmio, ibi, « *Confitebor tibi in sæculum.* »

[Se]cunda [p]ars [P]salmi.

In prima tangitur bonorum operum fructificatio, et ratio fructificationis, ibi, « *Speravi in misericordia.* »

Dicit ergo : Sic mali sperant in divitiis, « *Ego autem* sum *in domo Domini sicut oliva fructifera.* » Hoc dicit quilibet justus. Oliva hieme viret et æstate. Quasi diceret : Bene me habeo, et hieme adversitatis, et æstate prosperitatis. Eccli. xxvi, 4 : *Divitis, et pauperis,* (si justi) *cor bonum : in omni tempore vultus eorum hilaris.* Nec tantum virens, imo « *fructifera.* » Oliva fructifera David, de quo Christus processit, gloriosus valde et copiosus fructus. Matth. xxii, 42 : *Quid vobis videtur de Christo ? cujus filius est ? Dicunt ei : David.* Bonum autem opus cujuslibet justi fructus. Joan. xv, 2 : *Omnem palmitem... qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.*

Ego, inquam, talis, « *speravi in misericordia Dei,* » non sicut Doeg in divitiis. Alibi, in Psal. xii, 6 : *Ego autem in misericordia tua speravi.* Et inde quia oliva dicitur ab ἔλεος Græce, quod est *misericordia* Latine [2]. Quasi diceret : Omnino ego misericors, in misericordia spero : et hoc justum. Matth. v, 7 : *Beati misericordes : quoniam ipsi misericordiam consequentur.* « *Speravi,* » inquam, « *in misericordia* », duratura « *in æternum, et in sæculum sæculi* » consecutivum. Psal. cii, 17 : *Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum super timentes eum.* Item, « *speravi in misericordia in æternum,* » hoc est, in misericordia non tantum terrena dante, sed æterna. I ad Corinth. xv, 19 : *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.*

Hic notandum, quod justus olivæ comparatur. Primo, quia oliva, sicut jam tactum est, semper viret, et justus in virore fidei semper est, quæ est vera sapientia. Sapient. vi, 13 : *Clara est, et*

Quare justus olivæ comparatur ?

[1] Sapient. ii, 6.

[2] Vel melius, ab ἔλαια, oleum, oliva [R. ἔλ].

quæ numquam marcescit sapientia. In radice amaritudinem habet, sed fructus dulcis : sic justi quasi in radice, hic in hac vita amarum vitam ducunt, sed fructum exspectant suavissimum. Ad Hebr. xii, 11 : *Omnis quidem disciplina in præsenti non videtur esse gaudii, sed mœroris : postea autem fructum pacatissimum,* etc. Propter hoc etiam dicit unus justorum, Isa. xxxviii, 17 : *In pace amaritudo mea amarissima.* Arbor pacis : sic justi pacifici sunt cum omnibus. Psal. cxix, 7 : *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.* Matth. v, 9 : *Beati pacifici : quoniam filii Dei vocabuntur.* Habet folia salici infructuosæ similia : sic justus verba humilia. Luc. v, 8, dixit unus justorum : *Exi a me, quia homo peccator sum, Domine.* Et xvii, 10 : *Cum benefeceritis omnia, dicite : Servi inutiles sumus.* Oleum quod fit de fructu, excedit in valore : sic remuneratio opera misericordiæ quæ justus facit, in multis excedit. II ad Corinth. iv, 17 : *Id enim, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Oleum olivæ, in quo mortuus est scorpio, medicinale est : sic misericordia in qua moritur diabolus, medicinalis valde, quia procedit ex justo, et hoc contra peccatum. Daniel. iv, 24 : *Peccata tua eleemosynis redime.* Psal. cxi, 9 : *Dispersit, dedit pauperibus.* Breviter quidquid in oliva est, totum est utile : quidquid in justo, totum est bonum, et proficuum aliis. I ad Corinth. ix, 22 : *Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.*

11 « *Confitebor tibi in sæculum.* » Hic secundum, in quo subjungitur de præmio bonorum, et tangitur duplex. Primo, præmium habitum jam in re præsentialiter. Secundo, exspectatum et habitum in spe, ibi, « *Et exspectabo.* »

In prima duo. Præmium, et ratio præmii, ibi, « *Quia fecisti.* »

Ergo dicit : « *Confitebor tibi,* » confessione jucunditatis. Supra, in Psal. xlii, 4 : *Confitebor tibi in cithara, Deus :* et hoc « *in sæculum,* » non ad horam. Psal. ciii, 33 : *Psallam Deo meo quamdiu sum.* « *Quia fecisti,* » me olivam fructiferam, et in te sperantem, et omnia quæcumque habeo, totum est a te. Isa. xxvi, 12 : *Omnia opera nostra operatus est nobis, Domine.* Ad Philip. ii, 13 : *Operatur in vobis, et velle, et perficere, pro bona voluntate.* I ad Corinth. iv, 7 : *Quid habes quod non accepisti ?* et xv, 10 : *Gratia Dei sum id quod sum.*

« *Et exspectabo.* » Hic secundum præmium habitum in spe, et tangitur præmium, scilicet exspectatio salutis. Secundo, ratio, ibi, « *Quoniam bonum.* »

Dicit : Confitebor, « *et exspectabo nomen tuum,* » rem scilicet nominis tui : non festinabo, quia Prov. xx, 21 : *Hæreditas ad quam festinatur in principio, in fine benedictione carebit.* Res autem nominis salus est. Matth. i, 21 : *Vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* « *Quoniam bonum,* » id est, jucundum et delectabile, non quidem omnibus, quia non est bonum habentibus corruptum palatum cordis. « *Sed in conspectu sanctorum tuorum,* » tuæ dulcedinis scilicet expertorum. Apoc. ii, 17 : *Vincenti dabo illi calculum candidum : et in calculo nomen scriptum, quod nemo novit, nisi qui accipit.* Psal. xxx, 20 : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te,* ad quam dulcedinem nos perducat, etc.

PSALMUS LII.

Impiorum insipientia, numerus et pœna.

1. *In finem, Pro Maëleth intelligentiæ, David.*
Dixit insipiens in corde suo[1] : Non est Deus.
2. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus : non est qui faciat bonum.
3. Deus de cœlo prospexit super filios hominum[2] : ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.
4. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum[3].
5. Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam ut cibum panis ?
6. Deum non invocaverunt : illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.
Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent : confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.
7. Quis dabit ex Sion salutare Israel ? cum converterit Deus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob, et lætabitur Israel.

IN PSALMUM LII

COMMENTARIUS.

I *In finem, pro Amalec, intellectus David*[4].

« *Dixit insipiens in corde suo.* » Hic est Psalmus secundus secundæ quinquagenæ, in quo postquam actum est de capite malorum, scilicet Antichristo, consequenter agitur de corpore malorum, ut præmuniatur justus contra persecutores et molestias a talibus inferendas, exspectando liberationem et remunerationem : et hoc innuitur secundum utramque litteram. Duplex enim est littera tituli. Prima talis : « *In finem, intellectus David pro Amalec* : » ad cujus intelligentiam notanda est primo historia, quæ habetur I Reg. xxvii, de data civitate Si-

Argumentum Psalmi: Corpus Antichristi, id est, mali.

[1] Psal. xiii, 1.

[2] Psal. xiii, 2.

[3] Ad Rom. iii, 12.

[4] Ce psaume reproduit le treizième avec quelques variantes qui ont pour but d'adapter le texte à une circonstance particulière. Ces variantes sont manifestement introduites avec intention, surtout celle du ꝟ. 6. Il y est parlé d'un assiégeant frappé soudainement par la colère divine, ce qui peut faire allusion à la défaite des Ammonites et des Moabites sous Josaphat, II Par., xx, 22, mais s'applique beaucoup plus exactement à l'extermination des Assyriens sous Ezéchias. Isa. xxxvii, 33. Un poète contemporain de cet événement aurait emprunté le psaume de David, écrit en vue d'autres circonstances, pour retracer l'insolence impie du prince assyrien et le désastre qui en fut le châtiment. On ne peut rien opposer de grave à cette hypothèse, grâce à laquelle le texte si formel du ꝟ. 6 trouve une explication très satisfaisante. Il serait d'ailleurs difficile d'admettre dans le second livre du psautier une répétition pure et simple d'un chant déjà consigné dans le premier ; cette répétition est donc une adaptation destinée à consacrer un souvenir mémorable. Le titre est plus explicite ici qu'au Ps. XIII. C'est un maskil qui doit être

celeg ipsi David. Et xxx, de recuperatione, quam tulerant Amalecitæ per David : et tunc exponatur : In hoc subjecto Psalmo est « *intellectus David,* » id est, habitus David, « *pro Amalec,* » pro eo quod fecerat Amalec, et quod fecit David in Amalec : intellexit enim in illo facto captivationem bonorum a membris Antichristi, et liberationem illorum per Christum, secundum illud Psal. LXXI, 12 : *Liberabit pauperem a potente : et pauperem cui non erat adjutor.* Luc. XI, 22 : *Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet,... et spolia ejus distribuet.*

Et bene per Amalec mali intelliguntur : interpretatur enim *populus lingens* : et mali, sicut dicitur Mich. VII, 17 : *Lingent pulverem sicut serpentes.* Et hic intellectus est dirigens nos « *in finem.* »

Alia littera habet « pro Maeleth[1],» qui interpretatur *parturiens,* et significat Ecclesiam parturientem filios spirituales in dolore. Joan. XVI, 21 : *Mulier cum parit, tristitiam habet.* Apoc. XII, 2 : *Mulier cruciabatur ut pariat.* Hic est ergo intellectus David, habitus pro Ecclesia liberanda dirigens nos in finem, vel Christum, vel temporis in quo fient ista.

Psalmus autem potest dividi in duas partes. Primo quidem agitur de malis per Amalec designatis secundum primam litteram tituli. Secundo, de bonis per Maeleth figuratis secundum litteram secundam tituli, ibi, « *Quis dabit ex Sion.* »

Item, in prima duo. Primo, arguit malorum culpam. Secundo, minatur pœnam, ibi, « *Nonne scient* ? »

In prima duo. Primo arguit culpam. Secundo, culpæ generalitatem, ibi, « *Dominus de cœlo prospexit.* »

In prima duo. Primo arguit culpam infidelitatis. Secundo, morum, ibi, « *Corrupti sunt.* »

Primum legitur dupliciter : quia insipiens potest appellari generaliter, sive sit Gentilis, sive Judæus, et negari de Deo proprietas : vel specialiter Judæus, et negari de Christo Deo divinitas.

Primo ergo modo sic : « *Dixit insipiens,* » omnis scilicet male vivens. Omnis peccans ignorans est : non enim habet veram sapientiam, quæ desursum est[2]. Vel saltem initium illius sapientiæ, scilicet timorem Dei. Psal. CX, 10 : *Initium sapientiæ timor Domini.* Ad Roman. I, 21 : *Obscuratum est insipiens cor eorum.* Non ore, quia non auderet, sed « *in corde suo.* » Quomodo ergo David cognovit hoc, si corde hoc dicebat ? Resp. Prophetico spiritu. Psal. XI, 3 : *In corde, et corde locuti sunt.* Sed quid ? « *Non est Deus,* » id est, non est punitor malorum Deus, nec justus : qui enim negat ipsum justum, negat ipsum Deum. Sed contra : Cum David dicat sæpius quod Deus non dereliquit nos in omnimoda sui ignorantia, sed sui cognitionem nobis naturaliter inseruit, quomodo dicere potuit, « *Non est Deus ?* » Et patet responsio : quia non dixit non esse simpliciter divinitatem, sed divinitatis non intellexit proprietatem : et idcirco ex consequenti, quia quidquid in ipso est, ipse est, negat et destruit substantiam.

Vel insipiens hic dicitur Judæus. « *Dixit insipiens,* » Judæus scilicet excæcatus malitia sua. Sapient. II, 21 : *Excæcavit illos malitia eorum.* « *Non est Deus,* » Christus, vel Jesus. Jer. V, 12 : *Negaverunt Dominum, et dixerunt : Non est ipse.* Joan. X, 33 : *Et tu homo cum sis,*

exécuté על-מחלת, *hal machalath.* Ce terme a embarrassé les Septante qui l'ont reproduit tel quel : ὑπὲρ Μαελεθ. Plusieurs auteurs anciens et quelques modernes, Patrizi entre autres, le font venir de חלל, *chalal,* percer, d'où le sens de « flûte. » Mais la plupart le tirent de חלה, « être malade », et en font une indication musicale : « sur un ton plaintif ». La même notation se retrouvera au psaume LXXXVIII.

H. LESÈTRE.

[1] Et est Vulgatæ littera, uti videre est in principio Psalmi.

[2] Cf. Jacob. III, 17 : *Quæ desursum est sapientia,* etc.

facis teipsum Deum. Isa. I, 3 : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel autem me non cognovit*, etc. Et vere insipiens excæcatus. Ad Roman. XI, 25 : *Cæcitas ex parte contigit in Israel*, qui verum solem ante se positum non cognovit, de quo Malach. IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.*

2 « *Corrupti sunt.* » Hic secundum, ubi de corruptione interiori cordis. Secundo, exteriori operis, ibi, « *Non est qui faciat bonum.* »

In prima duo. Primo, corruptio. Secundo, corruptionis abominatio ipsi Deo videnti, ibi, « *Deus de cœlo prospexit.* »

Sic quantum ad fidem, et etiam « *corrupti sunt* » interius in mente : quippe infidelitas necessario corruptum relinquit affectum. I ad Corinth. v, 6 : *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Est autem duplex corruptio. Corporalis et pœna quæ est involuntaria : et mentis quæ voluntaria est, et tanto magis culpabilis est. Augustinus de *Libero arbitrio* : « Omnium corruptionum « sola quæ vitiosa est, recte vituperatur. « Sed quia corruptionem sequitur fœtor, « corporalem corporalis, et spiritualem « spiritualis, sequitur [1]. »

(Margin: ...rruptio ...plex. ...ntis et ...poris.)

« *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis.* » Ezech. VIII, 9 : *Vide abominationes pessimas, quas isti faciunt.* Job, XV, 16 : *Abominabilis et inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem.* Proverb. XVI, 5 : *Abominatio est Domino omnis arrogans.* « *Non est qui faciat bonum,* » exterius in operatione. Et dicit minus, et plus significat, id est, faciunt malum : quippe mala arbor non potest bonos fructus facere [2]. Sed contra : Nonne Patriarchæ, et Apostoli, et Prophetæ bona fecerunt ? Imo et ipsi mali qui sunt de corpore ejus multa faciunt frequenter bona. Resp. secundum Cassiodorum : « Non est qui « faciat bonum sua virtute, sed tantum « virtute principalis agentis. »

« *Dominus de cœlo.* » Hic secundum, in quo probatur malitiæ generalitas per divinam inquisitionem : et dicuntur duo. Primo, divina inquisitio. Secundo, inventio universalis malitiæ, ibi, « *Omnes declinaverunt.* » 3

Item, in prima duo. Primo, inquisitio quantum pertinet ad adspectum. Secundo, quantum pertinet ad affectum, ibi, « *Aut requirens.* »

Legitur autem dupliciter, quia respectus hic potest sonare misericordiam, vel simplicem inquisitionem. Ait enim : Sic omnes peccant in fide et in moribus, quia Dominus « *prospexit* » oculo misericordiæ, « *super filios hominum*, proximorum parentum : et hoc, « *de cœlo*, » supple mittendo Filium. Hic respectus de quo Sapient. IV, 15 : *Gratia Dei et misericordia est in sanctos ejus, et respectus in electos illius.* Exod. III, 7 : *Vidi afflictionem populi mei*, qui est *in Ægypto.* Vel « *Dominus respexit,* » diligenter attendendo, « *super filios hominum* : » et hoc, « *de cœlo,* » scilicet de sanctis animabus in quibus celatur, et quasi latens absconditur. Isa. LXVI, 1 : *Cœlum sedes mea*, supple, est. Sap. VII, 27 : *In animas sanctas se transfert.* Psal. CI, 20 : *Prospexit de excelso sancto suo.*

« *Ut videat si est intelligens,* » quantum ad adspectum, « *aut requirens Deum,* » quantum ad affectum, quem requirit. Psal. VII, 10 : *Scrutans corda, et renes Deus.* Quantum ad primum potuit invenire nihil, Isa. v, 13 : *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* Osee, IV, 1 : *Non est veritas, non est misericordia, non est scientia in terra.* Quantum ad secundum, Jerem. VIII, 6 : *Attendi et auscultavi, nemo quod bonum est loquitur : nullus est*

[1] S. AUGUSTINUS, Lib. II de Libero arbitrio.

[2] Cf. Luc. VI, 43 et 44.

qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens : Quid feci?

4 « *Omnes declinaverunt.* » Hic inventio carentiæ boni in omnibus. Et primo, carentiæ boni in corde. Secundo, in ore, ibi, « *Simul inutiles.* » Tertio, in opere, ibi, « *Non est qui faciat bonum.* »

Dicit ergo : Sic inquisivit, et hoc invenit, « *Omnes declinaverunt* » ab eo corde, etiam majores, non tantum minores. Isa. LVI, 11 : *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam, omnes in viam suam declinaverunt.* « *Et inutiles facti sunt simul,* » in ore, et doctrina. Aliquando enim homo malus est in corde, sed proficit aliis in sermone. Isa. XIV, 19 : *Projectus es quasi stirps inutilis.*

« *Non est qui faciat bonum,* » in opere, *non est usque ad unum.* » Jerem. V, 1 : *Circuite vias Jerusalem, et adspicite, et considerare, et quærite in plateis ejus an inveniatis virum facientem judicium, et quærentem fidem : et propitius ero.*

5 « *Nonne scient omnes.* » Hic subjungitur pœnæ comminatio : et dicuntur duo. Primo, comminatio pœnæ in generali. Secundo, ratio quare debent puniri, in quo quædam illorum mala replicantur ibi statim, « *Omnes qui operantur iniquitatem.* »

Tangitur autem primo eorum malitia generaliter, ibi, « *Omnes qui operantur iniquitatem.* » Secundo, specialiter, ibi, « *Qui devorant plebem meam.* »

Et tangitur primo amor male inflammans. Secundo, timor male humilians. Primum, ibi, « *Qui devorant.* Secundum, ibi, « *Trepidaverunt timore.* »

In prima duo tanguntur quæ surgunt ex amore illo male inflammante, scilicet cupiditas in rapiendo. Secundo, avaritia inordinate diligendo rapta, et habita. Primum, « *Qui devorant.* » Secundum, « *Deum non invocaverunt.* »

Dicit ergo : Tales sunt mali, sed « *nonne scient,* » supple, ipsi, qui modo Deum esse negant justum, quoniam justus est experimento pœnarum sibi inflictarum? Quasi diceret : Utique. Proverb. XXVIII, 5 : *Viri mali non cogitant judicium.* Sed tunc scient, Psal. IX, 17 : *Cognoscetur Dominus judicia faciens.* « *Nonne* ergo *scient omnes qui operantur iniquitatem?* » Constat, quod sic. Si enim pro sola boni omissione puniuntur, Matth. XXV, 41 et 42 : *Esurivi et non dedistis mihi comedere,* etc. Et post : *Discedite a me, maledicti,* etc. : multo fortius pro mali commissione, Luc. XIII, 27. *Discedite a me omnes operarii iniquitatis.*

« *Qui devorant plebem meam.* » Quomodo? « *Ut cibum panis.* » Devorant, inquam, multipliciter animam rapiendo, et corpori diaboli uniendo. Hi sunt hæretici et Doctores perversi. Si enim boni dicuntur os Christi, et dentes, quia bonos illi incorporant, Act. X, 13 : *Petre, occide, et manduca,* cur non dicentur isti os diaboli, devorantes, et ejus corpori unientes animas Sanctorum quas decipiunt? Ezech. XXII, 25 : *Conjuratio prophetarum in medio ejus, sicut leo rugiens.* Devorant etiam corpus occidendo tyranni, qui sic corpora destruunt, ut nec remaneat vestigium occisorum. Sic credens occisum filium suum Jacob dicebat, Genes. XXXVII, 33 : *Tunica filii mei est, Fera pessima, comedit eum, bestia devoravit Joseph.* Devorant quoad possessionem, omnes auferendo. Eccli. XIII, 23 : *Pascua divitum sunt pauperes.* Michæ. III, 2 : *Tollitis pelles eorum desuper eis,* quantum ad vestimenta : et quantum ad carnes et vestimenta simul, in eodem, ℣. 3 : *Comederunt carnes populi mei, et pellem eorum desuper excoriaverunt.* Carnes comederunt, quando cibaria unde carnes nutriri deberent auferunt : pelles, quando vestimenta.

« *Deum non invocaverunt,* » in ipsum 6
confidendo, sed magis in pecuniam suam

tamquam in Deum. Osee, VIII, 4 : *Argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola.* Eccle. X, 19 : *Et pecuniæ obediunt omnia.*

« *Illic trepidaverunt.* » Hic tangitur de timore male humiliante. Et primo ostenditur dejectio illorum per vanum timorem. Secundo, ratio quare sic permittuntur dejici, ibi, « *Quoniam dissipavit.* »

Dicit ergo : Ita malo amore inflammantur, et etiam « *trepidaverunt illic,* » scilicet in mundo, et in miseriis mundanis, « *timore* » eos interius concutiente, « *ubi non fuit timor.* » Sed quid est hoc? Quomodo timere potuerunt ubi non esset timor? Nonne ubique est timor? Primo si timebant, ibi erat timor: quomodo ergo timuerunt ubi non fuit timor? Resp. « *Ubi* » non est locale, sed causale. Quasi diceret : Timuerunt sine causa rationabili timoris. Si enim sint in hac vita feræ insidiantes carni, secundum illud Eccli. XXVII, 11 : *Leo venationi insidiatur :* sic homines insidiantes possessioni. Prov. I, 13 : *Omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis.* Et dæmones insidiantes spiritui secundum illud Psal. XXX, 14 : *Dum convenirent simul adversum me, accipere animam meam consiliati sunt.* Tamen hæc nullo modo timenda comparatione ad doctrinam malam : hoc est enim timere umbram, et non veritatem timere secundum illud Job, VI, 16 : *Qui timent pruinam, irruet super eos nix.*

« *Quoniam Dominus dissipavit.* » Hic tangitur ratio talis timoris duplex. Una, divisio virium animæ. Secunda, separatio veræ vitæ ab anima, ibi, « *Confusi sunt.* »

Dicit ergo : Sic trepidaverunt : etc. Et hoc quoniam « *Dominus dissipavit,* » dissipari permisit, et ut dissiparentur, ordinavit « *ossa,* » id est, vires animæ interiores ipsam sustentantes, « *eorum qui hominibus placent,* » id est, placere desiderant, hoc est, qui quærunt hic consolationem. Ad Gal. I, 10 : *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Et glossandum, placendi actionem appetens, vel quærens inordinate, hoc est, ipsam placentiam faciens finem : ipse enim dicit ad Roman. XII, 17 : *Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus.* I ad Cor. X, 33 : Placete omnibus per omnia, *sicut et ego per omnia omnibus placeo :* sed finem placentiæ pono animarum utilitatem [1]. Sed ossa justorum non dissipantur, Joan. XIX, 36 : *Os non comminuetis ex eo:* sed de malis, alibi, in Psal. CXL, 7 : *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.*

« *Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* » Spernendi recidendo, a mente gratiam removendo in præsenti. Et hoc justum, ut qui spernit, spernatur. Isa. XXXIII, 1 : *Væ, qui spernis, nonne et ipse sperneris* ? I Reg. II, 30 : *Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Vel præteritum pro futuro, « *confusi sunt,* » id est, confundentur. Jerem. XX, 11 : *Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur.* Et II, 26 : *Quomodo confunditur fur quando comprehenditur, sic confusi sunt domus Israel.*

« *Quis dabit ex Sion ?* » Hic secunda pars Psalmi, in qua subjungit de bonis, postquam præcessit de malis : et præmittitur quasi increpantis interrogatio. Secundo subjungitur læta promissio, ibi, « *Cum averterit Dominus.* » 7 Secunda pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic mali dicitis Deum non esse, et sic, ut dixi, recipietis. Sed quos ? « *Ex Sion* », id est, de Judæis, qui per Sion intelliguntur, veniens « *dabit salutare,* » id est, salutem, vel gratiam sa-

[1] I ad Corinth. X, 32 et 33 : *Sine offensione estote Judæis, et Gentibus, et Ecclesiæ Dei : sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.*

lutarem, vel salutarem doctrinam, « *Israel* », id est, populo videnti Deum, nimirum ille quem vos dicitis non esse justum, et sic non esse Deum. Quasi diceret : Ipse dabit. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* Et dicit : « *Dabit,* » non reddet. Non enim meritis est redditus. Ad Tit. III, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam,* etc.

« *Cum averterit.* » Hic læta responsio, in qua tangitur, et quando dabitur salus, et quibus, quia « *Jacob,* » id est, activis, et « *Israel* », id est, contemplativis.

Ait enim : Sic quæro, quis dabit? Et responsio est : « *Cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ,* » secundum illud Jerem. XXIX, 14 : *Reducam captivitatem vestram.* « *Tunc exsultabit Jacob,* » activi boni, qui in lucta sunt : « *et lætabitur Israel,* » id est, contemplativi. Soph. III, 20 : *Dabo vos in nomen et in laudem omnibus populis, cum convertero captivitatem vestram coram oculis vestris.* Amos, IX, 14 : *Convertam captivitatem plebis meæ Israel.*

PSALMUS LIII.

David auxilium Dei implorat adversus hostium insidias.

1. *In finem, In carminibus, intellectus David,*
2. *Cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul : Nonne David absconditus est apud nos?* (I Reg. XXIII, 19 *et* XXXVI, 1.
3. Deus, in nomine tuo salvum me fac : et in virtute tua judica me.
4. Deus, exaudi orationem meam : auribus percipe verba oris mei.
5. Quoniam alieni insurrexunt adversum me, et fortes quæsierunt animam meam : et non proposuerunt Deum ante conspectum suum.
6. Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ.
7. Averte mala inimicis meis : et in veritate tua disperde illos.
8. Voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini tuo, Domine: quoniam bonum est.
9. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, et super inimicos meos despexit oculus meus.

IN PSALMUM LIII

COMMENTARIUS.

In finem, In carminibus, intellectus David.

Cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul : Nonne David absconditus est apud nos[1] *?*

« *Deus, in nomine tuo salvum me fac.* » Hic Psalmus quinquagesimus tertius in toto libro, sed in secunda quinquagena tertius. Postquam enim de malorum nequitia qui gloriantur in malo, et blasphemant contra Dominum in quinquagesimo primo et quinquagesimo secundo actum est, subjungitur de malitia eorum qui bonos opprimunt, sed tandem non prævalebunt.

Unde agitur de clamore bonorum ad Deum, et liberatione ipsorum a malorum oppressione : quod innuitur in titulo qui talis est : « *In finem, In carminibus, intellectus David, cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul : Nonne David absconditus est apud nos ?* » Tangit historiam quæ habetur I Reg. xxiii, 19, de Ziphæis qui David latitantem apud se timore Saul, ipsi manifestaverunt, et morti exposuerunt. Sed David fugit ad loca tutissima Engaddi, et ibi salvatus est : unde etsi scriptum non sit in carminibus et hymnis, Deum laudavit. Intelligebat enim in hoc facto David Ziphæos significare malos : Ziphæi enim interpretantur *florentes*, et mali florent in hac vita. Jerem. xlviii, 9 : *Date florem Moab qui cito transit.* Moab. illius scilicet qui ex patre diabolo. Job, xiv, 2 : *Quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra.* Inter hos flores latent boni, non apparent. Ad Coloss. iii, 3 : *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo :* inter malos qui vos cooperiunt, quia multi sunt, et vos pauci. Eccle. i, 15 : *Stultorum infinitus est numerus.* Eccle. vii, 29 : *Virum de mille, unum reperi.* Sed mali eos quasi manifestant, quando ad mortem trahunt. Quæ mors per Saul designatur, ut supra dictum fuit. Sed refugium habent ad fontem : sic enim interpretatur Engaddi, id est, ad Christum, qui est fons. Psal. xxxv, 10 : *Quoniam apud te est fons vitæ.* Et fons hœdi, fœtidi scilicet peccatoris. qui in illo abluitur, Zach. xiii, 1 : *Erit fons patens domui David, et habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris, et menstruatæ.*

Ergo sensus tituli est : In hoc Psalmo continetur « *intellectus,* » quem habuit « *David, cum venissent Ziphæi ad Saul, etc.* » In hoc enim intellexit bonos qui inter malos latent, ab ipsis quærendos ad mortem, sed per Christum liberandos. Unde carmina et hymni sunt cantandi. Et est intellectus dirigens nos « *in finem* » nostrum, scilicet Christum. Ad Rom. x,

[1] Le titre de ce psaume, dit M. Lesêtre, indique clairement l'événement qui l'inspira. Après le meurtre d'Achimélech et des quatre-vingt cinq prêtres par Doëg, David avait délivré la ville de Ceïla d'une attaque des Philistins. A cette nouvelle, Saül résolut de le surprendre dans cette cité ; mais David, informé que les habitants étaient disposés à le livrer, s'enfuit dans le désert de Ziph. Les Ziphéens à leur tour dénoncèrent sa présence au roi, I Reg., xxiii, 19 ; xxvi, 1, et le fugitif se vit obligé de chercher un abri dans le désert de Maon. C'est à cette occasion qu'il composa ce psaume pour implorer le secours divin.

S. Hilaire entend ce psaume de Jésus-Christ livré par les Juifs. Les persécuteurs du prophète représentent aussi les ennemis du salut; c'est pourquoi l'Eglise fait réciter chaque jour ce psaume au commencement de son office. « Quando inchoamus in prima hora diei vitare persecutiones et insidias diaboli, cantamus hunc psalmum pro toto itinere diei. » Amalaire.

4 : *Finis legis, Christus.* Vel hic intellectus est mentes figentibus in æternis, non in rebus transitoriis. II ad Corinth. IV, 18 : *Non contemplantibus quidem nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.*

Dividitur ergo Psalmus in duas partes. Primo enim orat Ecclesia pro se ut liberetur a Ziphæis, id est, a malis in mundo florentibus. Secundo, quia optimus liberationis modus quando inimici convertuntur, orat pro illis, ut et ad Deum convertantur, et ad bonum, ibi, « *Averte mala.* »

In prima duo. Primo, orat. Secundo, pronuntiat se esse exauditam, ibi, « *Ecce enim Deus adjuvat me.* »

Item, in prima duo. Primo, oratio. Secundo, persuasio, quod debeat exaudiri, ibi, « *Quoniam alieni.* »

In prima tria. Primo, quod velit proponit. Secundo, ad effectum exaudiri petit, ibi, « *Deus exaudi.* » Tertio, ut hoc possit fieri verbis perfecte attendere requirit, ibi, « *Auribus percipe.* »

In prima tria petit. Salutem : et ostendit in quo velit habere salutem illam, ibi, « *Et in nomine tuo.* » Et ex hoc ulterius separationem a malis in judicio, ibi, « *Et in virtute tua judica me.* »

3 Prima pars Psalmi. Dicit ergo : Sic mali blasphemant, et nos tribulant : unde, o « *Deus,* » peto « *salvum me fac.* » Alibi, Psal. CV, 47 : *Salvos nos fac Domine Deus noster*, non in quocumque nomine, sed « *in nomine tuo,* » quod prædicabitur in mundo, quod est Jesus. Act. IV, 12 : *Nec aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Hoc nomen excedens omnia nomina. Ad Philip. II, 9 : *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu, omne genu flectatur.* Hoc nomen quod superius se exspectare dixit : *Exspectabo nomen tuum, quoniam bonum est*[1].

« *Et in virtute tua,* » hoc est, in judicio, quando virtus tua, quæ nunc latet, apparebit, « *Judica me.* » Sed quid est quod dicit, quomodo petit secundum virtutem judicari? Alibi dicit : *Non intres in judicium cum servo tuo*[2]. Job, XXVI, 11 : *Columnæ cœli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus.* Amos, III, 6 : *Clanget tuba*, divini judicii in virtute, *et populus non expavescet?* Quasi diceret : Non est hoc possibile. Resp. Est judicium districtæ discussionis secundum merita. Sic judicari nemo petit. Sed est judicium separationis. Illud petit, ut scilicet a malis separetur, secundum illud Psal. XLII, 1 : *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta.* Judicium separationis a malis petendum.

4 « *Deus exaudi.* » Ecce secundum, quod hic peto, quod proposui. Et o tu « *Deus,* » qui potes, « *exaudi,* » ad effectum perducendo, « *orationem meam,* » quia terrenorum non quæro florem sicut mali. Baruch, II, 14 : *Exaudi, Domine, preces nostras, et orationes nostras.* Dan. IX, 17 : *Exaudi, Deus noster, orationem servi tui.* Nec per hoc intelligendum quoniam aliquando non sit orandum etiam pro temporalibus habendis, sed non sicut Ziphæi, hoc est, ut finis in illis ponatur, sed ut ad æterna ordinantur.

« *Auribus* ». Hic tertium. Quasi diceret : Sic peto, ut ad effectum perducas, quod ut sit, « *auribus percipe,* » hoc est, diligenter attende, « *verba oris mei.* » Anthropopatos, in quo attribuitur Deo quod hominis est, cum tamen secundum divinitatem membris corporeis non distendatur. Sed aures suæ sua pietas appellatur, quæ audit omnia. Sapient. I, 10 : *Auris zeli audit omnia.*

5 « *Quoniam alieni insurrexerunt.* » Hic secundum, scilicet persuasio ut acquiescat petitioni, et allegat tria quæ

[1] Psal. LI, 11.

[2] Psal. CXLII, 2.

sunt in adversariis a quibus petit salvari. Primum est extraneitas. Secundum, fortitudo, ibi, « *Et fortes.* » Tertium, infidelitas, ibi, « *Et non proposuerunt Deum.* » Isti alieni, sunt mali omnes generaliter, qui quasi aliunde nati sunt, quia quasi ex diabolo. Boni, ex Deo. Psal. LXXXII, 8 et 9 : *Etenim Assur venit cum illis : alienigenæ cum habitantibus Tyrum.* Sed alieni sunt dæmones, de quibus Prov. v, 9 : *Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli.* Alieni homines, et mundani, qui bonos persequuntur, de quibus Job, XIX, 13 : *Noti mei, quasi alieni recesserunt a me.* Quasi diceret : Qui prius erant amici, facti sunt inimici. Alieni etiam caro ipsa, et motus ex ipsa nati. Osee, VII, 9 ; *Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit.* Motus enim carnis comedunt vires spiritus.

« *Et fortes quæsierunt.* » Ecce fortitudo Saul ad litteram, et ministri ejus animam David quærentes, hoc est, vitam, ad perdendum. Fortes etiam dæmones, Job, XLI, 24 : *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei.* Luc. XI, 21 : *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet,* etc. Hic quærit animam, quia Gregorius dicit : « Quid non potuit Dominus? et nihil se fecisse æstimat cum animas non sanat. »

« *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum,* » putantes eum sua ignorare. Job, XXII, 13 et 14 : *Quasi per caliginem judicat. Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat.* Daniel. XIII, 9 : *Everterunt sensum suum, et declinaverunt oculos suos, ut non viderent cælum, neque recordarentur judiciorum justorum.*

6 « *Ecce enim Deus adjuvat me.* » Hic secundum primæ partis totius Psalmi, in quo confidenter asserunt non tantum exaudiendos, sed quasi jam factum sit, exauditos : et dicuntur duo. Primo, certitudo divini adjutorii. Secundo, modi adjuvandi, ibi, « *Quia Dominus susceptor est.* »

Dicit ergo : Sic petii, et « *ecce Dominus adjuvat me.* » Isa. L, 9 : *Dominus Deus auxiliator meus.* Deut. XXXIII, 26 : *Ascensor cœli, auxiliator tuus.* Quod si est, potes dicere illud Apostoli ad Rom. VIII, 31 : *Si Deus pro nobis, quis contra nos ?*

« *Ecce.* » Hic notatur quod Deus adjuvat occulte, evidenter et continue. « *Deus,* » qui potest, scit, et vult. Potest, quia fortis : scit, quia sapiens : vult, quia bonus. « *Me,* » debilem, inscium, et infirmum. « *Adjuvat,* » liberando, conservando, defendendo. Liberando a malis in quibus fui, conservando in bonis in quibus sum, defendendo a recidivo. « *Adjuvat* » quem redimendo adjuvit, quem adjuvabit glorificando. Psal. XCIII, 17 : *Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset,* etc. Et alibi, Psal. XLV, 6 : *Adjuvabit eam Deus mane diluculo.*

« *Et Dominus susceptor est animæ meæ.* » Hic adjuvandi modus. Quasi diceret : Sic jam adjuvat, et « *Dominus susceptor est animæ meæ,* » etsi corpus miseriis exponat. Sap. III, 1 : *Justorum animæ in manu Dei sunt.* Sed de carne non sic. Job, IX, 24 : *Terra data est in manus impii.* Sed de anima : unde Job, II, 6, dicit Deus ad Satan : *Veruntamen animam illius serva.*

« *Averte mala.* » Hic secunda pars hujus Psalmi. Huc usque enim oravit pro se, hic pro adversariis : et dicuntur tria. Primo, oratio. Secundo, promissio sacrificii si consenserit Deus, ibi, « *Voluntarie sacrificabo tibi.* » Tertio, ratio quare sic orat pro illis, ibi, « *Quoniam ex omni tribulatione.* » 7 Secunda pars Psalmi.

In prima duo. Primo enim orat eis liberationem a malo. Secundo, profectum in bono, ibi, « *In veritate tua.* »

Item, orat amoveri malum dupliciter.

Primo, pœnæ. Secundo, culpæ, ibi, « *Disperde.* »

Legitur tamen dupliciter. Uno modo, ut sit prædictio mali pœnæ, et pendet ex prædictis. Secundo, ut sit oratio secundum quod dictum est.

Dicit ergo : Sic adjuva me hoc modo, quia o Domine, « *averte,* » id est, avertes « *mala inimicis meis,* » mala quæ in me modo faciunt, in illos convertendo. Eccli. xxvii, 30 : *Facienti nequissimum consilium, super ipsum devolvetur,* ipso liberato contra quem machinatur. Jerem. xvii, 18 : *Confundantur qui me persequuntur, et non confundar ego.*

« *Et in veritate tua.* » Quasi diceret : Sic prædixi futurum. Luc. vi, 24 : *Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram,* scilicet hic super terram. « *Disperde illos,* » quos tolerasti in tua infirmitate persequentes, vel in tua patientia. Eccli. v, 4 : *Altissimus est patiens redditor.* Vel sic : « *Averte mala,* » subaudi, pœnæ, « *inimicis meis,* » id est, ab inimicis meis, ut non affligantur. « *Et disperde illos,* a mala intentione, in qua vivunt, ut a culpa liberentur, Et hoc, « *in veritate tua* » ponendo illos, et sic exhibebis bona. Ecce quomodo boni rogant pro inimicis, et sequuntur Magistri doctrinam, Matth. v, 44 : *Orate pro persequentibus, et calumniantibus vos.* Et exemplum, Luc. xxiii, 34 : *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.*

8 « *Voluntarie sacrificabo tibi.* » Hic est secundum, scilicet promissio sacrificii, si consenserit facere quod rogatur : et dicuntur duo. Primo, sacrificium voluntarium promittitur. Secundo, specificatur illud sacrificium, ibi, « *Et confitebor.* »

Dicit ergo : Sic rogo : quod si feceris, « *sacrificabo tibi,* » non coacte sicut antiquitus, sed « *voluntarie :* » quia tale placet. Exod. xxv, 2 : *Ab omni homine qui offeret ultroneus,* non ab alio, *accipietis eas,* scilicet primitias : et xxxv, 5 : *Omnis voluntarius offerat eas,* scilicet primitias, *Domino.* Tale enim sacrificium fructuosum est. Ezech. xlvi, 12 : *Cum fecerit princeps spontaneum holocaustum, aut pacifica voluntaria Domino : aperietur ei porta quæ respicit ad Orientem.*

« *Et confitebor.* » Hic specificat : et sacrificium primo, et modum sacrificii secundo alium a prædictis, scilicet quia voluntarie, et pro nihilo, ibi, « *Quoniam bonum est.* »

Dicit ergo : Sic sacrificabo voluntarie, « *Et confitebor nomini tuo, o Domine,* » confessione laudis. Psal. cxii, 1 : *Laudate nomen Domini.* Et hoc confessione cordis, oris, et operis. Ne sim de illis de quibus Apostolus ad Tit. i, 16 : *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Confessio cordis est incipientium, oris proficientium, operis perfectorum : et hoc non aliqua remuneratione temporali, vel etiam æterna : sed « *quoniam bonum est,* » hoc est, gratis, puram spectans nominis charitatem. Bonum incipienti, melius proficienti, sed optimum consummato.

« *Quoniam ex omni tribulatione.* » 9
Hic est tertium in quo subjungit rationem quare oraverit pro inimicis convertendis, quia eorum conversio ei est utilis : unde tanguntur duo. Primo, liberatio ejus ab inimicis per hanc vitam. Secundo, ipsorum despectio de cætero adversantium, ibi, « *Et super inimicos meos.* »

Dicit ergo : Rogo quod avertas mala inimicis meis : quoniam hoc faciendo, « *eripuisti me,* » bono et honesto modo, « *ex omni tribulatione.* » Vel sic : Bonum est, et vere, « *quoniam eripuisti me ex omni tribulatione.* » Et cavendum ut non continuetur ad hoc quod dictum est, « *Confitebor nomini tuo :* » jam enim dictum est sicut etiam in Glossa habetur, quod illi confitetur propter bonitatem ipsam, et gratis, non propter aliud. Rogo ergo, « *quoniam ex omni,* etc. » Job, v,

19 : *In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum* : quando valde bonum est et dulce liberari.» Eccli. xxxv, 26 : *Speciosa est misericordia Dei in tempore tribulationis, sicut nubes pluviæ in tempore siccitatis.* Sap. xvi, 8 : *Tu es qui liberas ab omni malo.*

« *Et super inimicos.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non solum liberas, imo « *et super inimicos meos,* » id est, ab inferendo de cætero inimicis mala. « *Despexit,* » tamquam nihil curans, vel appretians illa, « *oculus meus,* » mentis meæ in Deum raptus. Quasi diceret : Non timeo mala, sed illa despicio, non personas inferentes illa. Isa. xxxi, 1 : *Væ qui spernis, nonne et ipse sperneris ?* Sed de malis qui inferunt, dictum est in Psal. lv, 11 : *In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi homo.* Et alibi, Psal. cxvii, 7 : *Dominus mihi adjutor : et ego despiciam inimicos meos.*

PSALMUS LIV.

David postulat inimicorum et fictorum amicorum confusionem.

1. *In finem, In carminibus, intellectus David.*
2. Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam :
3. Intende mihi, et exaudi me.
Contristatus sum in exercitatione mea : et conturbatus sum
4. A voce inimici, et a tribulatione peccatoris.
Quoniam declinaverunt in me iniquitates, et in ira molesti erant mihi.
5. Cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me.
6. Timor et tremor venerunt super me, et contexerunt me tenebræ :
7. Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam ?
8. Ecce elongavi fugiens : et mansi in solitudine.
9. Exspectabam eum qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate.
10. Præcipita, Domine, divide linguas eorum : quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate.
11. Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas : et labor in medio ejus,
12. Et injustitia :
Et non defecit de plateis ejus usura et dolus.
13. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique.
Et si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo.
14. Tu vero homo unanimis, dux meus, et notus meus :
15. Qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu.
16. Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes,
Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, in medio eorum.
17. Ego autem ad Deum clamavi, et Dominus salvabit me.
18. Vespere, et mane, et meridie, narrabo et annuntiabo : et exaudiet vocem meam.

19. Redimet in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi : quoniam inter multos erant mecum.
20. Exaudiet Deus, et humiliabit illos, qui est ante sæcula.
Non enim est illis commutatio, et non timuerunt Deum.
21. Extendit manum suam in retribuendo :
Contaminaverunt testamentum ejus :
22. Divisi sunt ab ira vultus ejus : et appropinquavit cor illius.
Molliti sunt sermones ejus super oleum : et ipsi sunt jacula.
23. Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet[1] : non dabit in æternum fluctuationem justo.
24. Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus.
Viri sanguinum, et dolosi non dimidiabunt dies suos : ego autem sperabo in te, Domine.

IN PSALMUM LIV

COMMENTARIUS.

In finem,
In carminibus, intellectus David[2].

« *Exaudi, Deus, orationem meam.* » Hic est Psalmus quartus in secunda quinquagena. Cum enim clamaverit Ecclesia pro crudelitate et fortitudine persequentium in Psalmo præcedenti, nunc orat pro multitudine miseriarum quas sustinet in hoc statu. Sed sic clamat ut habens oculum mentis in finem suum, non desperet, sed magis exsultet semper in illo, sive sit in prosperis, sive sit in adversis. Et hoc ostenditur in titulo, qui talis est : « *In finem, In carminibus, intellectus David.* » Et est sensus : In hoc subjecto Psalmo est « *intellectus David,* » id est, res ab Ecclesia, vel a justo quolibet in- Argum tum Psal Justus flens huj vitæ mi rias.

[1] Matth. vi, 25 ; Luc. xii, 22 ; I Petr. v, 7.

[2] Par le sujet traité, dit M. l'abbé Lesêtre, ce psaume est analogue au psaume XL. Il a tout à fait la ressemblance des compositions inspirées par la révolte d'Absalon, et s'adapte bien aux circonstances auxquelles le rapporte la tradition, c'est-à-dire à la fuite de David hors de Jérusalem et à la trahison d'Achitophel. Cette idée, admise par la plupart des modernes, Delitzsch, Moll, Cook, etc., ne laisse pas que de soulever des difficultés dans l'esprit de plusieurs commentateurs. Patrizi trouve le style rocailleux, obscur et compliqué, et il incline à attribuer ce *maskil* à un poète contemporain qui l'aurait composé sous le nom de David fuyant devant Absalon ; mais ces caractères du style ne sont pas aussi extraordinaires qu'on pourrait le croire au premier abord. David ne recule devant aucune forme abrupte quand elle exprime bien sa pensée, et ici comme ailleurs, l'état d'âme du psalmiste suffit à expliquer tout ce qui pourrait étonner le lecteur. D'autres vont beaucoup plus loin, et nient péremptoirement que le psaume s'applique à la circonstance indiquée ; d'après II Reg., xxiii, 34, et I Par., iii, 5, il paraît que Bethsabée était petite-fille d'Achitophel ; ce dernier, en prenant parti pour le révolté, n'aurait donc fait que venger l'honneur de sa famille, et David serait bien mal venu à accuser de félonie celui dont il avait violé les droits paternels en s'emparant de l'épouse d'Urie. Cf. Phillott, Dict. of the Bibl. Bathshaba. Malheureusement, cette parenté n'est rien moins que prouvée, et le fût-elle, pourquoi Achitophel, depuis l'adultère, aurait-il accepté les fonctions de conseiller et le titre d'ami intime? Même la vengeance à laquelle on fait allusion excuserait-elle la trahison chez celui qui avait vécu dans l'intimité de son roi ? On prétend aussi que le psalmiste est à l'intérieur de la ville, loin de laquelle il voudrait pouvoir fuir ; cette assertion ne peut vraiment pas s'appuyer sur le texte du psaume. David est sorti à la hâte de Jérusalem, mais il redoute la poursuite d'Absalon qui pourrait facilement l'atteindre, et se rappelant tous les dangers qu'il a courus au temps de Saül, sentant le poids de la vieillesse et n'ayant plus la force de mener comme autrefois une vie d'aventures, il souhaite

telligenda, et diligenter advertenda, scilicet quod præsens vita miseriis et afflictionibus est plena, ad purgandum bonos, sicut fornax in igne. Job, xxviii, 1 : *Auro locus est, in quo conflatur.* Hic locus, de quo Exod. xxxiii, 21 : *Ecce, inquit, est locus apud me, et stabis supra petram*, scilicet tribulationum duritiam, et inde videre me poteris, tamen adhuc transeuntem[1]. Hic de quo Job, xxxviii, 12 : *Numquid ostendisti auroræ locum suum*, animæ luce gratiæ illustratæ. « *Intellectus,* » inquam, habendus « *in carminibus,* » vel hymnis, in lætitia scilicet spirituali, quia pro modica tribulatione transitoria, et temporali, veniet purgata anima ad gaudia indeficientia. II ad Corinth. iv, 17 : *Id enim, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Sed hoc « *in finem,* » Christum, tendentibus et intendentibus, non in aliis. Deficit enim cito in præsentibus miseriis, qui in ipsum mentis oculos non intendit. Ad Hebr. xii, 3 : *Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini, animis vestris deficientes.*

Potest autem Psalmus dividi in tres partes. Primo quidem liberari a miseriis præsentibus deprecatur. Secundo, sperans exaudiri, adversariis imprecatur, ibi, « *Exspectabam eum.* » Tertio, quid sit pro quo oravit, et inimicis contra quos oravit, prophetice nuntiatur, ibi, « *Ego autem ad Dominum.* »

Item, quia orare non valet aliquid, nisi homo faciat quod in se est, in prima dicuntur duo. Primo petit. Secundo, quod in se est, fecisse ostendit, ut a miseriis liberetur, ibi, « *Quis dabit mihi.* »

Item, in prima duo. Primo petit. Secundo, necessitatem clamandi et petendi ostendit, ipsam miseriam in qua est, ibi, « *Contristatus sum.* »

In prima tria secundum tria quæ petit, tamquam alicui homini magno loqueretur. Primo, ut orationem audiat. Secundo, ut auditam non despiciat, vel contemnat, ibi, « *Et ne despexeris.* » Tertio, quod magis impleat, ibi, « *Intende mihi.* »

ardemment de pouvoir se retirer loin des agitations et d'y trouver le repos ; c'est le sentiment qui l'accompagnait dans sa fuite. Il ajoute qu'il voit la ville en proie à la discorde, ꝟ. 10 ; mais il n'est pas nécessaire d'être à l'intérieur pour être témoin de ce spectacle ; d'ailleurs David saura par Chusaï tout ce qui se passe dans la cité, II Reg., xv, 33-36.

Dans ces tristes conjonctures, « à cette heure de grande angoisse, David fait entendre ce psaume au Seigneur ; dans le principe, quand il se retirait de Jérusalem, son cœur avait aisément porté sa peine, Ps., III ; mais à pséscnt, en apprenant l'outrage que lui fait son propre fils, le parti que prend Achitophel et les nouveaux coups que celui-ci frappe pour sa ruine complète, il est profondément ému. » Tholuk.

Bickell dit des quatre dernières strophes, ꝟꝟ. 21-24 : « Psalmum separandum esse, non solum impossibilitas conjunctionis cum præcedentibus, sed etiam tota sententiarum series docet. Quomodo enim, jam suo ordine præmissis invocatione Dei, etc., idem carmen iterum ad querelas et exhortationem fiduciæ reverti potest ?.... Accedit quod hi versus amicum infidelem non alloquuntur. Cette dernière partie pourrait donc n'être qu'un fragment mis à la suite du Psaume LIV.

Le sens spirituel apparaît ici très clairement à travers le sens littéral ; ces révoltés, ce sont les Juifs, ce traître, c'est Judas, ce persécuté, c'est Jésus-Christ. S. Athan., Euseb., Demonst. evang. x, 2, etc. Mais c'est par dessus tout la perfidie de l'ami infidèle qui émeut le cœur de David et du Messie qu'il figure : « querela non de passione est, sed de apostolo proditore. » S. Hilar., in ꝟ. 14. « Hic igitur divinus David et iniquitatem in se patratam docet, et futuram contra Dominum impietatem adumbrat, de communione cruciatuum exsultans, et fere cum Paulo exclamans : *Ego stigmata Domini* Christi *Jesu in corpore meo porto.* » Theod.

[1] Exod. xxxiii, 21 et seq. : *Et iterum* dicit Dominus ad Moysen : *Ecce, inquit, est locus apud me, et stabis supra petram. Cumque transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, et protegam dextera mea, donec transeam : tollamque manum tuam, et videbis posteriora mea : faciem autem meam videre non poteris.*

2 Prima pars Psalmi. « Dicit ergo : Sic oravi contra tribulantes, et o « *Deus.* » Expone ut frequenter expositum est, qui potes, scis, et vis. « *Exaudi orationem meam,* » fusam pro liberatione a malis.

« *Et ne despexeris.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic audi orationem, « *et ne despexeris,* » postquam audieris, « *deprecationem meam.* » Deprecatio idem est quod oratio. Vel deprecatio pro malis amovendis, oratio pro bonis adipiscendis. Notandum enim, sicut dicit Glossa, quod aliquorum orationes Deus audit, et auditas despicit, illorum scilicet qui petunt temporalia : audit quidem Deus orationes illorum, illis dando quod petunt, sed contemnit, quia ad malum illorum est quod illis tribuit, et ex ira Dei. Sic petentibus cibaria dedit in deserto, et statim interfecit quibus dederat [1]. Psal. LXXVII, 24 : *Et pluit illis manna ad manducandum.* Et statim sequitur, ỷ 30 : *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos.* Cum enim petuntur temporalia ad superbiendum, si dantur, ex ira dantur. Augustinus : « Aliud est petere ut superbias, aliud « unde vivas : licite enim petuntur tem« poralia sub fine æternorum, et ad illa « ordinata. »

3 Sic non despicias, sed magis « *intende mihi,* » meam videndo miseriam et intentionem : « *Et exaudi,* » ad effectum audi. Eccli. XXXV, 17 : *Non despiciet Dominus preces pupilli : nec viduam si effundat loquelam gemitus.* Dan. IX, 19 : *Exaudi Domine... attende, et fac.*

« *Contristatus sum.* » Hic secundum, in quo ostendit necessitatem, miseriam scilicet quam sustinet : et dicuntur quatuor. Primo exprimit miseriam. Secundo, miseriæ causam, ibi, « *A voce.* » Tertio, modum inferendi illam miseriam, ibi, « *Quoniam declinaverunt.* » Quarto, vehementiam, ibi, « *Cor meum.* » Miseriam autem tangit duplicem. Affectus primo. Secundo, intellectus, ibi, « *Et conturbatus.*

Dicit ergo : Sic rogo et clamo, et necesse habeo, quia ecce « *contristatus sum,* » ratione et sensualitate tristatus in affectu. II Reg. XVIII, 33 : *Contristatus itaque rex, ascendit cœnaculum portæ, et flevit.* Sed contra, Prov. XII, 21 : *Non contristabit justum quidquid ei acciderit.* Resp. Non tristitia quæ non sit secundum Deum, sed tristitia sæculi quæ mortem operatur. Sed tristitia quæ est secundum Deum, bene contristatur etiam usque ad turbationem rationis. II ad Cor. VII, 9 : *Gaudeo... quia contristati estis secundum Deum.*

Et hoc, « *in exercitatione mea,* » id est, in pœnis et miseriis quæ me exercent. Est enim exercitatio tentationis, de qua in Psal. LXXVI, 7 : *Exercitabar,* a diabolo et carne tentationibus, *et scopebam spiritum meum,* in scopa confessionis puræ. Gregorius : « Tentatio non est « nova generatio vitiorum, sed exercita« tio virtutum. » Sapientiæ in studio, Genes. XXIV, 63, ubi nos habemus : *Egressus fuerat* Isaac *ad meditandum in agro,* alia littera habet : « Ad exercitandum se. » Pœnitentiæ, I ad Timoth. IV, 8 : *Corporalis exercitatio ad modicum utilis est.* Misericordiæ, In eodem, ỷ. 7 : *Exerce autem teipsum ad pietatem. Pietas enim... promissionem habet vitæ quæ nunc est, et futuræ.* Et justitiæ in operibus legis, Psal. CXVIII, 23 : *Servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis.* Et tribulationis et molestiæ sicut hic. Gregorius : « Abel esse renuit, quem « Cain malitia non exerceret. »

« *Et conturbatus sum,* » intellectu. Thren. I, 20 : *Vide Domine quoniam tribulor : conturbatus est* oculus meus, et *venter meus.*

[1] Cf. Num. XI, 33.

4 « *A voce.* » Hic secundum, in quo tangit causam duplicem : vituperia oris, et flagella operis. Et hæc contristatio, et conturbatio sunt. « *A voce inimici,* » vituperia inferentis, « *et a tribulatione peccatoris,* » flagella imponentis. Psal. xl, 6 : *Inimici mei dixerunt.* De utroque alibi, Psal. xliii, 17 : *A voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis.*

« *Quoniam declinaverunt.* » Hic modus quo contristant loquentes : et tanguntur duo. Primo, quia culpam falso imponunt. Secundo, quia sine causa molestiam inferunt, ibi, « *Et in ira.* »

Dicit ergo : Sic turbor a voce et tribulatione. Sed numquid contra te talia faciunt ? Sic : « *Quoniam declinaverunt,* » id est, cum quodam impetu imposuerunt « *in me iniquitates :* » quæ erant in semetipsis, etiam in me declinaverunt : sicut factum est in Christo a Judæis, qui cum dæmoniis pleni essent, dicebant Christo, Joan. viii, 48 : *Dæmonium habes.* » Psal. xx, 12 : *Declinaverunt in te mala.*

« *Et in ira sua,* » non alia de causa, « *molesti erant,* » molestiam inferebant, « *mihi.* » Eccli. xxix, 4 : *Multi præstiterunt molestiam his qui se adjuverunt,* velut his qui bona faciunt. Matth. xxvi, 10 : *Quid molesti estis huic mulieri ? bonum enim opus operata est in me.*

5 « *Cor meum conturbatum est.* » Hic quartum, in quo ostendit turbationis et contristationis vehementiam. Et primo ostendit miseriam interiorem. Secundo, exteriorem, ibi, « *Timor et tremor.* »

Interiorem ostendit quantum ad intellectum primo, postea quantum ad effectum, ibi, « *Et formido mortis.* »

Dicit ergo : Nunc contristatus, et conturbatus sum, « *quia cor meum.* » Vel sic, mihi molesti sunt, et ita « *cor meum conturbatum est.* » Thren. ii, 11 : *Conturbata sunt viscera mea* : et hoc, « *in me* : » quia si non est in me aliquo modo turbationis causa, vel ratio, non me possunt conturbare exterius molestantes. Gregorius : « Justum est ut in se semper « mœrorem inveniat, qui relicto vero gau« dio in se gaudium quærit. » Psal. xxxvii, 11 : *Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea.*

« *Et formido mortis,* » hoc est, formido qua timeo mortem, « *cecidit super me,* » super oppressionem notatam. Ezech. vii, 18 : *Operiet eos formido, et in omni facie confusio.* Thren. iii, 47 : *Formido et laqueus,* scilicet est vobis. Deuter. xxviii, 65 : *Dabit tibi Dominus cor pavidum, et deficientes oculos, et animam consumptam mœrore.*

« *Timor et tremor.* » Hic tangit exteriorem miseriam, et primo, tangit miseriam. Secundo, causam, ibi, « *Et contexerunt.* » 6

Dicit enim : Sic interius, et etiam « *timor et tremor,* » hoc est tremor ex exteriori timore surgens, « *venerunt super me.* » Job, iv, 14 : *Pavor tenuit me, et tremor, et omnia ossa mea perterrita sunt.* Eccli. xvi, 19 : *Cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur.* Et dicit, « *Venerunt super me,* » tamquam fluctus ad obruendum me. Psal. lxxxvii, 8 : *Omnes fluctus tuos,* etc.

« *Et contexerunt me tenebræ.* » Ecce causa timoris : quia tenebrosa. Tenebrosi peccatores emphatice dicti « *tenebræ.* » *Contexerunt me,* » abundanter circumdando me. Ad Ephes. v, 8 : *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux,* etc. Tenebræ autem dicuntur mali, quia in tenebris sunt peccatorum. Exod. x, 21 : In tenebris erant Ægyptii, maxime qui sunt in odio. I Joan. ii, 11 : *Qui odit fratrem suum, in tenebris est.* Et etiam *tenebræ* dicuntur, quia tendunt ad æternas. Job, x, 22 : *Terram miseriæ et tenebrarum, ubi,* etc. Et vii, 4 : *Replebor doloribus usque ad tenebras.* Sap. xvii, 17 : *Una catena tenebrarum omnes erant colligati.*

7 « *Et dixi* : *Quis dabit.* » Hic secundum primæ partis totius hujus Psalmi : in quo postquam petiit, ostendit se fecisse quod in se fuit : et dicuntur duo. Primo, quod habuit appetitum separanse a malis quantum posset. Secundo, quod ad effectum perduxit, ibi, « *Ecce elongavi fugiens.* »

In prima duo. Primo, desiderium suum exprimit. Secundo, de quo fuerit illud desiderium, et ad quid, ibi, « *Et volabo.* »

Dicit ergo : Sic afflictus sum a malis, et sic rogo liberari ab eis. Et quid facies? Aliquid. « *Et dixi* » interius in corde meo deliberando et quærendo : « *Quis dabit mihi pennas?* Non milvi rapacis, de quibus Jerem. II, 34 : *Inventus est in alis vestris sanguis animarum pauperum.* Sed « *columbæ* », quæ simplex est, Matth. X, 16 : *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.* Felle caret, Ad Hebr. XII, 15 : *Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat.* Sapient. VIII, 16. *Non habet amaritudinem conversatio illius.* Gregatim volat, Eccle. IV, 9 et 10 : *Melius est duos esse simul, quam unum solum : habent enim* ambo *emolumentum societatis suæ... Væ soli : quia cum ceciderit, non habet sublevantem se.* Nutrit pullos alienos, non tantum proprios. Matth. V, 44, et Luc. VI, 27 : *Diligite inimicos vestros, bene facite his, qui oderunt vos.* Osculum habet, quod est pacis signum. Ad Rom. XII, 18 : *Quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Ad Hebr. XII, 14 :*Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua,* etc. Puro grano vescitur, non cadaveribus ut corvus. Proverb. XXIII, 20 : *Noli esse in conviviis potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt.* Osee, XIV, 8 : *Vivent tritico.* Super aquas residet, ut caveat ab accipitre, id est, super Scripturas. Cantic. V, 12 : *Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum.* Gemitum doloris habet pro cantu lasciviæ, et dissolutionis, Isa. LIX, 11 : *Quasi columbæ meditantes, gememus.* Ad Rom. VIII, 26 : *Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Ultimo, nidificat in petra, Christo. I ad Corinth. X, 4 : *Petra autem erat Christus.* Jerem. XLVIII, 28 : *Relinquite civitates, et habitate in petra, habitatores Moab : et estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis.* Ecce pennæ columbæ virtutes, quibus ad alta volatur. Sed sunt altiores pennæ aquilæ in viris jam perfectis in contemplatione, de quibus Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas ut aquilæ.* Qui fiunt sic pennati, non timent retia diaboli. Prov. I, 17 : *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum.*

Justus columbæ comparatur.

« *Et volabo.* » Hic tangit ad quid velit, et tangit finem proximum, ut bona operetur. « *Et volabo,* » bona operando, et alas movendo. Ezechiel. I, 8 : *Et manus hominis sub pennis eorum.* Et ultimum, « *Et requiescam,* » in Deo. Augustinus : « Inquietum est Domine cor « meum, donec quiescam in te. » Joan. XVI, 33 : *In mundo pressuram habebitis : sed confidite,* etc.

« *Ecce elongavi fugiens.* » Hic adimpletio desiderii, seu propositi : et dicuntur duo. Primo, elongatio a tumultu. Secundo, perseverantia vel duratio in illa elongatione, ibi, « *Et mansi in solitudine.* » 8

Ait enim : Sic ordinavi, desideravi, et proposui, et « *ecce elongavi fugiens,* » non distantia corporali, sed morum dissimilitudine, a malis elongavi. Job, III, 13 et 14 : *Nunc.... somno meo requiescerem : cum regibus et consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines.* Genes. XIX, 17 : *Ne stes in omni circa regione : sed in monte salvum te fac.* Quasi diceret : Non tantum separeris, sed elongeris. Apocalyps. XII, 14 : *Datæ sunt mulieri alæ duæ.... ut volaret in desertum,* et ibi peperit. Et sic elongatus,

« *mansi in solitudine,* » non statim redii : et propter hoc dignus fui divina consolatione. Osee, II, 14 : *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus.*

Et nota, quod in solitudinem non fugit, nec manet, qui in divitiis et honoribus et deliciis vivit : nihil enim talium in solitudine. Propter hoc dicit Bernardus : « Fugite fratres de medio Babylo« nis, mundi scilicet : periclitatur enim « castitas in deliciis, pietas in negotiis, « veritas in multiloquio, charitas in ne« quam sæculo. » Et idem : « Fugite « fratres ad civitates refugii, ut possitis « de præteritis agere pœnitentiam, et in « præsenti obtinere gratiam, et futuram « gloriam fiducialiter præstolari. »

« *Exspectabam eum.* » Hic secunda pars totius Psalmi, in qua sperans exaudiri pro se, inimicis imprecatur : secundum quod duo dicuntur. Primo, quod sperans habuit in Deo fiduciam. Secundo, subjungit imprecationem contra malos, ibi, « *Præcipita Domine.* »

In prima duo, secundum duplicem rationem confidentiæ quam tangit. Prima præcedens liberatio a pusillanimitate habita ex se, et turbatione habita ex aliis, ibi, « *Et tempestate.* »

Dicit ergo : Sic in solitudinem secessi, et quid ibi faciebas? « *Exspectabam,* » ut me perfecte ab omni miseria liberaret. Genes. XLIX, 18 : *Salutare tuum exspectabo, Domine.* Ad Philip. III, 20 : *Salvatorem exspectamus,* etc. Luc. XII, 36 : *Et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum.* « *Eum qui salvum me fecit,* » jam, « *a pusillanimitate spiritus,* » quæ grande malum est. Eccli. VII, 9 : *Noli esse pusillanimis in animo tuo.* Isa. XXXV, 4 : *Dicite pusillanimis : Confortamini, et nolite timere.* « *Et tempestate,* » orta in me ex concussione tentationum. Dan. VII, 2 : *Quatuor venti cœli pugnabant in magno mari,* quatuor genera tentationum in corde peccatoris, quod est mare. Isa. LVII, 20 : *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Et facta est etiam tempestas magna. Isti venti sunt tentatio gravis et occulta, quæ sufflat ex una parte : levis

Quadruplex tentatio quatuor ventis comparata.

et aperta, et quasi a contrario : gravis et aperta ex altera : levis et occulta ex opposito. Sed Deus salvat ab iis, in deserto solitudinis. Tob. III, 22 : *Post tempestatem, tranquillum facis.* Jerem. XXXI, 2 : *Invenit gratiam in deserto populus.* Isa. XXXII, 2 : *Et erit vir sicut qui absconditur a vento, et celat se a tempestate.* Matth. VIII, 26 : *Imperavit ventis, et mari, et facta est tranquillitas magna.* Vel quatuor affectiones : gaudium, tristitia, spes, et timor. Hæ timent quod non oportet, et sperant quod non decet : dolent vane, gaudent vanius.

« *Præcipita, Domine.* » Hic secundum, 10
in quo subjungitur imprecatio. Et primo, contra impugnantes aperte. Secundo, contra impugnantes occulte, ibi, « *Quoniam si inimicus meus.* »

In prima duo. Primo, imprecatio pœnæ. Secundo, ratio imprecationis, ibi, « *Quoniam vidi.* »

In prima duo, secundum duo quæ illis imprecatur. Primum, præcipitatio a statu dignitatis. Secundum, dissipatio perversæ unitatis, ut non possint convenire ad malum perpetrandum, ibi, « *Et divide linguas eorum.* »

Dicit ergo : Sic confidebam liberari plene : et tu, o Domine, qui potes, « *præcipita,* » munitiones malorum contra me, ne stent, sicut dæmonem præcipitasti. Luc. X, 18 : *Videbam satanam, sicut fulgur de cœlo cadentem.* Sicut præcipitas omnem superbiam. Thren. II, 2 : *Præcipitavit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Jacob.* Sicut et in futuro præcipitabis ipsam mortem. Isa. XXV, 8 : *Præcipitabit Dominus mortem in sempiternum.* Munitiones omnis malitiæ contra omnem justitiam, sunt malorum advocatorum linguæ. Has petit tamquam pessimas machinas præcipitari : et

sic fiet. Job, xl, 28 : *Videntibus cunctis præcipitabitur.* Et linguæ adulatorum, et istæ præcipitabuntur cum illis quibus adulantur. Isa. ix, 16 : *Erunt qui beatificant populum istum, seducentes : et qui beatificantur, præcipitati.*

« *Et divide linguas eorum,* » ne veniant in unitatem et concordiam contra me, sicut divisisti antiquitus turrim Babel frabricantes [1]. Thren. iv, 16 : *Facies Domini divisit eos.* Aliquando enim unio mala est, quando scilicet ad malum : et bonum est ut dissipetur. Gregorius : « Si « injustorum unitas noxia non fuisset, « divina prudentia linguarum unitatem « in tantam diversitatem non dissipas- « set. »

« *Quoniam vidi iniquitatem.* » Hic subjungit rationem, scilicet eorum culpam apertam quare sunt puniendi. Et primo, tangit culpam in Deum. Secundo, contra proximum, ibi, « *Die ac nocte.* »

Duplicem autem culpam tangit contra Deum. Perfidiam contra ea quæ sunt fidei, inobedientiam contra ea quæ sunt moris, ibi, « *Et contradictionem.* »

Dicit ergo : Sic præcipita, et divide, « *quoniam vidi,* » tamquam apertum malum, « *iniquitatem.* » Glossa : « Perfi- « diam eorum qui non credunt nec fidei « articulis, nec sacramentis, nec divinis « promissis. » Ezech. xxi, 27 : *Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam* : ter contra tria prædicta : perfidiam, contradictionem, inobedientiam. Osee, iv, 4 : *Populus tuus sicut hi, qui contradicunt sacerdoti.* Isa. lxv, 2 : *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum,* et contradicentem mihi. Et hoc « *in civitate* » Babylonia, in malorum vita confusione plena. Hæc civitas, de qua Osee, xi, 9 : *Deus in medio tui sanctus, et non ingrediar civitatem.* Hæc est civitas de qua Ezech. xxi, 26 : *Hæc est quæ humilem sublevavit, et sublimem humiliavit.* Non est illa de qua scriptum est, Psal. lxxxvi, 3 : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* Nec illa, de qua Matth. v, 14 : *Non potest civitas abscondi supra montem posita.*

11 « *Die ac nocte circumdabit.* » Hic secundum, in quo tangit inordinationem ad proximum : et dicuntur tria. Primo, iniquitatis in proximum continuitas. Secundo, iniquitatis generalitas, ibi, « *Labor in medio.* » Tertio, ejusdem fraus et dolositas, ibi, « *Et non defecit.* »

Dicit ergo : Tales sunt in Deum, et etiam « *circumdabit eam iniquitas* : » iniquitas, inquam, existens « *super muros ejus,* » ad litteram in majoribus, et principibus, et prælatis, qui debent esse muri. Isa. xlix, 16 : *Muri tui coram oculis meis semper.* Et lxii, 6 : *Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes,* scilicet Prælatos et Angelos. Isa. i, 23 : *Principes tui,* ecce muri : *infideles, socii furum,* ecce iniquitas super muros. Et v, 7 : *Exspectavi ut faceret judicium, et ecce iniquitas : et justitiam, et ecce clamor* pauperum quos opprimunt. Et hoc non ad horam, sed « *die ac nocte.* » Quasi diceret : Continue, vel in die prosperitatis, ac nocte adversitatis. « *Et labor,* » superflua acquirendi, in quo notatur cupiditas non habitorum : « *et injustitia* » retinendi aliena, in quo avaritia retinendorum : « *in medio ejus,* » in omnibus generaliter et aperte. Jer. vi, 13 : *A minore usque ad majorem omnes avaritiæ student.*

Vel ut conjunctim legatur : « *Labor et injustitia,* » id est, laboriosa injustitia, « *in medio ejus.* » Jer. ix, 5 : *Ut inique agerent, laboraverunt.* Eccle. x, 15 : *Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in urbem pergere.* Propter hoc dicturi sunt : *Lassati sumus in via iniquitatis, et perditionis* [2].

[1] Cf. Genes. xi, 7.

[2] Sapient. v, 7.

2 « *Et non defecit.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic continue, et omnes : « *et non defecit de plateis ejus,* » non de angulis, ut totum sit in publico, « *usura et dolus,* » id est, dolosa usura, qua requiritur ultra sortem aliquid, contra illud Deuter. xxiii, 20 : *Fratri tuo absque usura commodabis.* Luc. vi, 35 : *Mutuum date, nihil inde sperantes.* « *Et non defecit.* » Notatur continuitas, vel perseverantia : « *de plateis,* manifestatio : « *usura,* » culpæ augmentatio : « *et dolus,* » pietatis simulatio.

Et nota, quod usurarius comparatur lappæ, tenaci valde et rapaci. Osee, ix, 6 : *Desiderabile argentum eorum urtica hæreditabit* pungitiva : *lappa,* id est, tenacitas, *in tabernaculis eorum.* Sed quantumcumque fortiter teneat, relinquet tandem omnia. Job, xxvii, 19 : *Dives cum dormierit, nihil secum auferet.* Et talpæ, quæ tantum super se de terra cumulat, quod se suffocat, et occidit. Habac. ii, 6 : *Væ qui multiplicat non sua : usquequo et aggravat contra se densum lutum?* Buboni, quæ est avis odio habens lucem, et amatrix tenebrarum. Sic usurarius occultat semper suam iniquitatem, et palliat. Joan. iii, 20 : *Qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.* Dæmoni, qui pro modico multum expetit, pro delectatione transitoria, æterna simplicia, sicut dicitur Isa. xiv, 4 : *Quomodo cessavit exactor? quievit tributum?* Et de fœneratore dicitur, IV Reg. iv, 1 : *Creditor venit ut tollat duos filios meos.* Quietem diligit, et nihil vult facere, sicut diabolus. Isa. xiv, 13 : *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis.* Et Dei sententiæ contradicit, Genes. iii, 19 : *In sudore vultus tui vesceris pane.*

3 « *Quoniam si inimicus meus.* » Hic secundum, in quo inprecatur apertis persecutoribus, et inimicis : et dicuntur tria. Primo, manifestat eorum culpam. Secundo, imprecatur pœnam, ibi, « *Veniat mors super illos.* » Tertio, ostendit pœnæ dignitatem, ibi, « *Quoniam nequitiæ.* »

In prima, ad aggravandam eorum malitiam dicuntur duo. Primo, ostendit persecutionis apertæ facilem esse tolerantiam. Secundo, occultam per domesticos importabilem, ibi, « *Tu vero homo unanimis.* »

In prima duo. Primo, portabilem in verbis opprobriosis. Secundo, in comminatoriis, ibi, « *Et si is qui oderat me.* »

Dicit ergo : Sic prædicti persequuntur me, et mali sunt, sed sunt alii deteriores eis. « *Quoniam si inimicus meus,* » apertus, « *maledixisset mihi,* » opprobria, blasphemias inferendo, « *sustinuissem utique,* » patienter tolerando, sicut David sustinuit Semei maledicentem sibi, II Reg. xvi, 11 : *Dimitte eum ut maledicat,* scilicet mihi. Et de Christo dicit Petrus, I Pet. ii, 23 : *Qui cum malediceretur, non maledicebat : cum pateretur,* etc.

« *Et si is qui oderat me,* » aperte, « *adversum me magna locutus fuisset,* » comminando, « *abscondissem me forsitan ab eo,* » sicut caput meum Christus fecit. Joan. viii, 59 : *Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.* Sicut etiam docuit, Matth. x, 23 : *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam :* quia, sicut dicit Glossa, « jacula prævisa minus feriunt, quam non prævisa. » Sic Moyses cessit furori Pharaonis, et fugit in Madian [1]. Nec est contrarium quod dicitur Joan. x, 12 et 13, de mercenario, qui *videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit,... quia mercenarius est :* quia illud intelligitur in persecutione Ecclesiæ generali, et hoc quod hic dicitur, in particulari.

« *Tu vero homo unanimis.* » Hic secundum, in quo ostendit importtabilem per 11

[1] Cf. Exod. ii, 15.

multas conditiones occultam impugnationem. Primo, naturalis conformitas, ibi, « *Homo.* » Secundo, voluntatum unitas, ibi. « *Unanimis.* » Tertio, palliata bonitas, ibi, « *Dux meus.* » Quarto, cultus identitas, ibi, « *Et notus meus.* » Quinto, communitas in victu, ibi, « *Qui simul mecum.* » Sexto, in officio et actu, ibi, « *In domo Dei ambulavimus.* »

Dicit ergo : Sic illum sustinere forte possem, vel ab eo cavere. « *Tu vero,* » qui persequeris me, es « *homo* » mihi conformis in natura, et propter hoc debes me diligere naturaliter. Eccli. XIII, 19 : *Omne animal diligit simile sibi.* Et volatilia ad similia congregantur. Et mihi « *unanimis* » fuisti, in una voluntate conjunctus. Ad Philip. II, 2 : *Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes.* « *Dux meus,* » qui me in multis dirigebas, et ducebas, tamquam verus esses amicus. Sed, ut video, de illis eras, de quibus Matth. XV, 14 : *Cæci sunt, et duces cæcorum.* Proverb. XVI, 29 : *Vir iniquus lactat amicum suum : et ducit eum per viam non bonam.*

« *Et notus meus,* » qui in eadem Ecclesia mecum fuisti. In hoc cultu identitas. Isa. I, 21 : *Quomodo facta est meretrix, civitas fidelis?* Job, XIX, 13 : *Noti mei, quasi alieni recesserunt a me.*

15 « *Qui simul mecum,* » id est, associatus aliis. Hoc notat *simul.* « *Mecum dulces capiebas cibos.* » Ecce communitas in victu. *Cibos,* inquam, corporales. Eccli. VI, 10 : *Est amicus socius mensæ, et non permanebit in die necessitatis.* Et spirituales Scripturarum, qui nunc dulces sunt, Psal. CXVIII, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Ezech. III, 2 et 3 : *Et aperuit os meum, et cibavit me volumine illo :... et comedi istud, et in ore meo factum est sicut mel dulce.*

« *In domo Dei,* » id est, in Ecclesia, « *ambulavimus cum consensu :* » quod Deo placet. Matth. V, 23 : *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quod habet frater tuus aliquid adversum te,* etc. Et post, in eodem, ℣. 25 : *Esto consentiens adversario tuo, dum es in via.* Gen. XLV, 24 : Dixit Joseph fratribus suis : *Ne irascamini in via.* Tu, inquam, taliter me persecutus es, quod est importabile magis. Propter hoc dicitur, Michæ. VII, 5 : *Nolite credere amico, et nolite confidere in duce.* Cantic. I, 5 : *Filii matris meæ pugnaverunt contra me.* Isa. XXXVIII, 17 : *Ecce in pace amaritudo mea amarissima.*

Hæc omnia aliter leguntur ab illo loco, « *Exspectabam,* » ut loquatur Christus sic : « *Exspectabam,* » Patrem scilicet meum, « *qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus,* » ne deficerem in passionibus : « *et tempestate,* » ne irascerer contra persequentes, secundum illud Isa. XLII, 4 : *Non erit tristis,* pusillanimitate : *neque turbulentus,* iracundia. Sed, o tu Domine, « *præcipita illos,* » Judæos me persequentes, in miseriam : « *et divide linguas eorum,* » per dissensionem inter ipsos, quod et factum est : quia post quadraginta annos a Christi passione, obsessi sunt a Romanis, et pugnabant per diem contra illos, et per noctem ad invicem. Alibi, in Psal. LVIII, 12 : *Disperge illos in virtute tua, et depone illos, protector meus, Domine.* Sed quare hæc fient? Et hoc peto. « *Quoniam vidi iniquitatem, et contradictionem in civitate,* » Jerusalem. Hoc non mutatur usque ibi, « *Quoniam si inimicus meus :* » et tunc specialiter contra factum ipsorum per Judam. Nec mutatur lectura usque ibi, « *Tu vero homo unanimis,* » qui mea sciebas consilia. Joan. XV, 15 : *Vos autem dixi amicos : quia omnia quæcumque audivi a Patre,* etc. Ad Rom. III, 2 : *Credita sunt illis eloquia Dei.* « *Dux meus,* » id est, meorum, quia prædicator eras et doctor. Isa. LV, 4 : *Dedi eum ducem ac præceptorem Gentibus.* « *Et notus meus,* » inter alios specialior, quia totum tibi commiseram. Psal. LXXXVII,

Legit[ur] totum [de] Chris[to]

19 : *Elongasti a me amicum et proximum.* Et Job. xix, 19 : *Quem maxime diligebam, adversatus est me.* « *Qui simul mecum dulces capiebas cibos,* » judicia Scripturarum, quæ erant antiquis delectabilia. Et quantum ad peccatum Judæ specialiter, corporales. Comedit enim cum Christo in eadem scutella. Joan. xiii, 26 : *Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotis.* Proditori enim soli corporales dulces erant, non spirituales illi de quibus Sap. xvi, 20 : *Panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem.* « *In domo Dei,* » ad litteram, in materiali templo, « *ambulavimus cum consensu.* » Simul enim cum Christo templum intrabat, et prædicationibus assistebat.

6 « *Veniat mors super illos.* » Hic secundum, in quo imprecatur eis pœnam : et dicuntur duo. Primo, mortis imprecatio. Secundo, expositio illius imprecationis, ibi, « *Et descendant.* »

Dicit ergo : Tales sunt inimici, et sic infestant me, et propter hoc rogo, « *veniat mors,* » nova, « *super illos.* » In hoc quod dicit « *illos,* » innuit, quod non erat tantum unus singularis inimicus, cui supra loquebatur. Si in illo loquebatur omnibus. « *Et descendant in infernum viventes,* » sicut Dathan et Abiron [1]. Sed nunc opponitur quod nihil tale legimus, vel de Judæis qui Christum sunt persecuti, vel de malis Ecclesiam persequentibus. Sed responsio est, quod sicut illi, scilicet Dathan et Abiron a terra sunt absorpti, et per hoc descenderunt in infernum, sic Judæi, sic Ecclesiæ persecutores absorbentur a terra, terrena scilicet concupiscentia, et sic quasi scienter descendunt in infernum. Sciunt enim Judæi certissime periculum suum, maxime majores, sed propter invidiam non resipiscunt.

Et nota, quod novo generi peccati, nova debetur pœna. Peccaverunt Sodomitæ novo genere peccati, et nova morte perempti sunt [2]. Similiter Dathan et Abiron nova morte occisi sunt, Num. xvi, 29 : *Si consueta hominum morte interierint, et visitaverit eos plaga, qua et cæteri visitari solent, non misit me Dominus.* Et post pauca, ℣. 33 : *Descenderunt vivi in infernum operti humo.* Vel potest legi ut petatur duplex pœna, sicut et in illis fuit. Pro minoribus pœna mortis, « *Veniat mors super illos :* » quantum ad minores cum majoribus consenserint. Ad Rom. i, 32 : *Quoniam, qui talia agunt, digni sunt morte : et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Et imprecatur eis ignem, quia igne iræ et furoris accensi sunt a suis ducibus contra Christum, quem viderant tot miracula facientem. « *Et descendant in infernum,* » terrenæ cupiditatis, « *viventes,* » non ignoranter, sed scientes se peccare. Num. xxiv, 3 et 4 : *Dixit homo... qui cadit, et sic aperiuntur oculi ejus.*

« *Quoniam nequitiæ.* » Hic tangitur dignitas pœnæ impositæ, hoc est, quia digni sunt tanta pœna propter duo quæ tangit. Primo, rapina. Secundo, quod voluntarie, et cum deliberatione facta, uno modo legendo. Vel melius secundum aliam lecturam, primo iniquitatis occultatio. Secundo, occultatæ tandem manifestatio, ibi, « *In medio.* »

Dicit ergo : Sic puniantur, et digni sunt, « *quoniam nequitiæ,* » res scilicet per nequitiam acquisitæ, « *in tabernaculis eorum,* » id est, in hospitiis vel domibus. Isa. iii, 14 : *Rapina pauperis in domo vestra.* Amos, iii, 10 : *Thesaurizantes iniquitatem, et rapinam in domibus suis.* Jer. ii, 34 : *In alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum,* in familiis et sociis vestris. Domus *tabernacula* dicuntur, quia tota vita est peregrinatio, et

[1] Cf. Numer. xvi, 1 et seq.

[2] Cf. Genes. xix, 24 et seq.

peregrini inhabitant. Gen. XLVII, 9 : *Dies peregrinationis meæ parvi et mali.* II ad Cor. V, 6 : *Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino.* Ad Hebr. XI, 13 : *Et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram*, quia non naturales. Sap. I, 13 : *Deus mortem non fecit*, sed impii. « *In medio eorum*, » id est, in cordibus ipsis. Psal. LXXII, 7 : *Transierunt*, iniquitates et peccata, *in affectum cordis.*

Vel sic : « *Nequitia in habitaculis eorum*, » id est, in occulto, et latenter est in eis. Ad Ephes. V, 12 : *Quæ in occulto ab eis fiunt, turpe est dicere.* « *In medio eorum*, » venientes tandem ut omnibus notæ fiant. Vel quia ipsimet illas aliis prædicant. Isa. III, 9 : *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt* : quia certe aliis ipsis volentibus fœtent. Luc. XII, 2 : *Nihil opertum quod non reveletur, et nihil occultum quod non sciatur.* Joel, II, 20 : *Ascendit fœtor ejus, et ascendit putredo ejus.* Amos, IV, 10 : *Ascendere feci putredinem castrorum vestrorum.*

17 « *Ego autem ad Dominum.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua postquam oravit pro sua liberatione, et pro adversariorum punitione, prædicitur quid futurum sit utrisque. Et primo, qui dfuturum sit bonis, in quorum gratiam primo oratum. Secundo, quid malis, ibi, « *Exaudiet Deus.* »

Tertia pars Psalmi.

In prima duo. Primo, ostendit præmissæ orationis fructum. Secundo, se laudaturum tamquam gratum, et laudationis bonum quod assequetur, ibi, « *Vespere et mane.* »

In prima duo. Primo, tangit orationis fervorem. Secundo, fervoris utilitatem, ibi, « *Et Dominus salvabit.* »

Dicit ergo : Tales illi, et in aperto, et in occulto, propter quod juste sunt puniendi. « *Autem*, » sed « *ego clamavi*, » non tantum clamore oris, sed magis cordis in contristatione qua exercebar, sicut Susanna falso a sacerdotibus impugnata[1]. Et sicut Moyses et filii Israel Ægyptiis persequentibus[2]. Sciens illud II Paral. XX, 12 : *Cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.*

« *Et Dominus salvabit me*, » vel « salvavit. » Isa. XIX, 20 : *Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem.* Psal. CXVII, 5 : *De tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me*, Joel, II, 32 : *Et erit, omnis qui invocaverit*, intus vocaverit, *nomen Domini, salvus erit*[3].

« *Vespere et mane.* » Hic secundum, in quo subjungit gratitudinem, et eam fructuosam valde : unde dicuntur duo. Primo, præmittit laudem tamquam gratus pro acceptis jam bonis. Secundo, subjungit utilitatis certitudinem, ibi, « *Et exaudiet vocem meam.* » 18

Dicit ergo : Sic oravi et accepi, et propter hoc nolens ingratus inveniri. Dupliciter autem legitur : Vel ut fiat narratio, vel enuntiatio bonorum Dei factorum vel faciendorum generaliter, vel aliquorum, passionis scilicet vel resurrectionis specialiter. Dicit ergo : Sic clamavi, et sic exauditus sum, et propter hoc tamquam gratus, « *vespere narrabo :* » Glossa, de præteritis : « *et mane annuntiabo*, » de futuris.

Sed opponunt, quod magis deberet dici e contrario. Potius enim per *vespere* futura debent intelligi, et per *mane* præterita, quam e contrario. Respondent omnes : Quia vespere mane præcessit, et mane secutum est, secundum illud Genes. I, 8 : *Factum est vespere et mane*, etc., sic melius per vespere præterita, per mane futura. Sed melius potest dici, si bene

[1] Cf. Daniel. XIII, 24.
[2] Cf. Exod. XIV, 10 et seq.
[3] Cf. Ad Roman. X, 13.

intelligatur littera, quod sensus est : « *Vespere narrabo* » de præteritis, id est, præterita beneficia mihi in die facta : « *et mane,* » de futuris, quæ futura exspectabo, « *annuntiabo* » aliis, supple, ut laudent ipsum. Luc. VIII, 39 : *Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus.* Vel sic : « *Narrabo vespere,* » id est, beneficium in vespere factum, scilicet mortem. Ad Coloss. I, 13 : *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum.* « *Et annuntiabo mane,* » id est beneficium resurrectionis, in quo nos transtulit in regnum claritatis suæ. Idem, ibidem, *Et transtulit* nos *in regnum filii dilectionis suæ.*

« *Et exaudiet.* » Hic tangit fructum gratitudinis : et dicuntur duo. Primo, quod exaudietur. Secundo, in quo determinatur, ibi, « *Redimet animam.* »

Dicit ergo : Sic narrabo vespere, et annuntiabo mane : « *et in meridie,* » existens Dominus, id est, ad dexteram Patris. Marc. XVI, 19 : *Assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei.* Ad Hebr. VIII, 1 : *Consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis,* ubi interpellat pro nobis. Hæc est meridies, de qua Cant. I, 6 : *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie.* Et sic redduntur tria tribus : vespere, mane, meridie, narrabo, annuntiabo, exaudiet. Et tanguntur tria beneficia, passionis, resurrectionis, et ascensionis. Vel posset legi sic : « *Vespere,* » senectutis, « *mane,* » juventutis, « *et meridie,* » virilis ætatis, « *narrabo,* » sermone simplici, « *annuntiabo,* » prædicatione solemni tua beneficia. Sic accipitur mane, et hora sexta, et novissima [1]. Psal. XXXIII, 2 : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus,* etc. Tob. IV, 20 : *Omni tempore benedic Deum.*

« *Redimet in pace.* » Hic secundum, in quo dicit in quo exaudietur, quia in hoc quod plene liberabitur, seu redimetur : et tanguntur tria. Primo, redemptio. Secundo, a quo erit illa redemptio, ibi, « *Ab his qui appropinquant.* » Tertio, necessitas redimendi, ibi, « *Quoniam inter multos.* »

Dicit ergo : Sic exaudiet, et in hoc, « *quod redimet animam meam.* » Sed nunc jam redemit ipse. Superius dixisti, quod salvavit te. Resp. Redimendum se dicit David loquens tempore suo, in quo non erat adhuc facta redemptio. Superius autem dicit se salvatum ab inimicis materialibus qui eum infestabant. Sed melius est ut dicatur, quod redemit Deus prædestinando ad redemptionem. Isa. XLIII, 1 : *Noli timere, servus meus Jacob : ego redemi te,* hoc est, redimere disposui, sicut in liberatione Ægyptiorum redemit suos, hoc est, redimendos figuravit. Sic accipitur in Psal. CXXXV, 24, ubi postquam locutus est de transitu filiorum Israel per mare Rubrum, et de submersione Ægyptiorum, intulit : *Qui redemit nos,* id est, redimet nos, *ab inimicis nostris.* Et pretium redemptionis mittendo, sicut in Psal. CX, 9 : *Redemptionem misit Dominus,* etc. Luc, I, 68 : *Visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ.* Pretium solvendo. Sic accipitur proprie, I Petr. I, 18 et 19 : *Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi et incontaminati,* istam adimplendo redemptionem. Isa. I, 27 : *Sion in judicio redimetur.* Sic accipitur hic, et sic convenit cuilibet justo, in quocumque statu in hac vita. Unde signanter addit, « *in pace,* » supple, æterna, de qua ad Philip. IV, 7 : *Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum,* etc. Et hoc, « *ab iis qui appropinquant mihi,* » conversationis similitudine, dicit justus, qui videntur Christiani confessione oris, sed contrarii sunt factis. Ad Tit. I, 16 : *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.*

[1] Cf. Matth. XX, 1, 16.

Vel in persona Christi : « *Appropinquant mihi,* » ore laudando me, sed corde elongando. Isa. xxix, 13 : *Appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est a me.* Isa. lviii, 2 : *Quasi gens quæ justitiam fecerit, et judicium Dei sui non dereliquerit... appropinquare Deo volunt.* Et necesse erat ut ab iis redimeretur anima, « *quoniam inter multos.* » Alia littera, « In multis : » et tunc exponunt de Sacramentis, festis, doctrina, et talibus. « *Erant mecum,* » in Ecclesiis, sed non in fide formata, et charitate, et spe, sine quibus non potest quis placere Deo. De fide, ad Hebr. xi, 6 : *Sine fide impossibile est placere Deo.* De charitate, I ad Corinth. xiii, 3 : *Charitatem autem non habuero, nihil sum.* De intermedia spe nulli dubium : qui enim desperat, totum perdit. Exemplum de Cain (Genes. iv, 13 et seq.).

Vel, « *inter multos,* » vocatos, « *erant mecum,* » palea cum grano in multitudine magna. Eccle. i, 15 : *Stultorum infinitus est numerus.* Et nota Glossam : « De uno enim semine. » Et concludo, Matth. xiii, 30 : *Colligite zizania, et alligate in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum.*

20 « *Exaudiet Deus.* » Hic secundum, in quo prænuntiato quid fiet bonis, subjungitur de malis, et dicuntur duo. Primo, prænuntiatio eorum quæ illis futura sunt. Secundo, conversio Prophetæ in Deum, tamquam volentis effugere miserias illorum, ibi, « *Ego autem sperabo.* » Et est ultimum versum Psalmi.

Item, in prima duo. Primo, quid eis futurum sit in præsenti. Secundo, quid in futuro, ibi, « *Tu vero Deus deduces.* »

In prima duo. Primo, pœna. Secundo, ut monstretur quod digni sunt, subjungitur culpa, ibi, « *Non illis commutatio.* »

Dicit ergo : Hæc quæ præmisi, mihi fient roganti pro me, et etiam aliis imprecanti, scilicet malis. « *Exaudiet Deus,* » ad votum audiet, quia mea petitio concordat justitiæ ejus : ille « *qui est ante sæcula,* » etsi cum hominibus in sæculis conversetur. Baruch, iii, 38 : *Post hoc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est :* Ante sæcula tamen existens. Eccli. xxiv, 14, dicit Dei sapientia : *Ab initio, et ante sæcula creata sum,* id est, genita. Prov. viii, 23 : *Ab æterno ordinata sum.* « *Humiliabit eos,* » ipsos dejiciendo in hac vita. Isa. ii, 11 : *Oculi sublimes hominum humiliati sunt.* Et hoc justum, quia Luc. xiv, 11 : *Qui se humiliat, exaltabitur.* Et Psal. cxlvi, 6 : *Humilians autem peccatores,* etc.

Non e illis co mutatio malo, qu sunt o s nati.

« *Non enim est illis commutatio.* » Hic secundum, in quo ostenduntur digni humiliatione, per culpam ipsorum : et quia nihil est de quo Deus non eliciat bonum, duo dicuntur. Primo, ostendit eorum culpam. Secundo, ostendit eorum utilitatem inde consequentem in bonis, ibi, « *Et appropinquavit.* »

In prima dicuntur quatuor. Primo, obstinatio in malo. Secundo, divini amoris abjectio, ibi, « *Et non timuerunt.* » Tertio, aversio a divina lege tamquam contemptibili, ibi, « *Contaminaverunt.* » Quarto, divisio illorum per varios errores, ibi, « *Divisi sunt.* »

Dicit ergo : Humiliabuntur, et digni sunt. « *Enim,* quia, *non est illis commutatio,* » a perversitate sua. Proverb. ii, 19 : *Omnes qui ingrediuntur ad eam, non revertentur.* Et xxvii, 22 : *Si contuderis stultum in pila quasi ptisanas, feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia ejus.* Eccle. i, 15 : *Perversi difficile corriguntur.* Jerem. xiii, 23 : *Si mutare potest Æthiops pellem suam,* etc. Propter hoc dicitur, Jer. xlviii, 11 : *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, et requievit in fæcibus suis : nec transfusus est de vase in vas, et in transmigrationem non abiit : idcirco permansit gustus ejus*

cum eo, scilicet peccati delectatio : *et odor ejus*, fœtor scilicet infamiæ, *non est immutatus*. Osee, v, 4 : *Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum*. Propter hoc dicitur, Soph. I, 12 : *Visitabo super viros defixos in fæcibus suis*.

« *Et non timuerunt Deum*. » Hic secundum, in quo dicuntur duo. Primo, divini timoris abjectio. Secundo, ostenditur quasi effectus proprius hujus peccati, scilicet major exacerbatio iræ Dei, ibi, « *Extendit*. »

Ait enim : Sic non est in illis commutatio : et hoc, quia « *non timuerunt Deum :* » si enim timuissent, mutati essent. Eccli. II, 20 : *Qui timent Dominum, præparabunt corda sua*. Malach. I, 6 : *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?* Et propter hoc, « *extendit manum suam*, » præparando se in repercutiendo, « *in retribuendo*, » id est, ad retribuendum. Isa. IX, 12 et 13 : *Et adhuc manus ejus extenta : et populus non est reversus ad percutientem se*.

Et nota hic, quod est mutatio naturæ, sicut in avibus, et cervo, et serpente, de quibus alibi dictum est [1]. Et est mutatio pœnitentiam veram. I Reg. x, gratiæ per 6 : *Insiliet in te spiritus Domini, prophetabis cum eis, et mutaberis in virum alium*. Glossa : De quo Zach. III, 4 : *Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum : Ecce... indui te mutatoriis*. In contrarium autem debet mutari intentio primo, ut qui faciebat bona aliqua propter mundum, nunc faciat propter Deum. De quo in Psal. LXXVI, 11 : *Hæc mutatio dexteræ Excelsi*. Debet mutari sermo, ut qui prius turpia loquebatur, nunc honesta proferat. Isa. XIX, 18 : *In die illa*, nunc pœnitentiæ scilicet : *erunt quinque civitates*, homines prius quinque sensibus servientes : *loquentes lingua Chanaan*, hoc est, commutata. Propter hoc Dominus linguas Apostolorum commutavit [2]. Habitus, ut qui prius mollibus, nunc duris vestiatur. Genes. XLI, 14 : *Eductum de carcere Joseph totonderunt, et veste mutata obtulerunt ei*, scilicet Regi. Exod. XIX, 10, præceptum est ut populus recepturus legem, mutaret vestem. Et actus, ut nunc bona faciat qui prius mala faciebat, donec abeat in perfectam transmutationem. Job, XIV, 14 : *Cunctis diebus quibus milito, exspecto donec veniat immutatio mea*.

22

« *Contaminaverunt testamentum*. » Hic tertium, dispersio testamenti Dei. Et etiam « *contaminaverunt*, » contaminatum reputaverunt « *testamentum ejus*, » promissionem scilicet ejus contemnando : illam, inquam, promissionem, quæ est de Gentium vocatione ad fidei unitatem. Genes. XXII, 18 : *Benedicentur in semine tuo omnes gentes*. Putantes illud semper durare ad litteram : *Notus in Judæa Deus*, tantum, *in Israel magnum nomen ejus* [3]. Scripturas etiam corrumpendo, vel contraria illis faciendo, contaminant testamentum Dei, sicut vinum bonum contaminatur, cum aquæ admiscetur. Isa. I, 22 : *Vinum tuum mistum est aqua*. Vel, tertio modo « *contaminant testamentum* » qui viliter tractant quodlibet sacramentum, maxime altaris. I Machab. I, 39 : *Contaminaverunt sanctificationem meam*. Ezech. VII, 22 : *Violabunt arcanum meum : et introibunt ad illud emissarii, et contaminabunt illud*. Malach. I, 12 : *Mensa Domini contaminata est*. Sed ad Hebr. x, 29, dicitur : *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit ?* « *Divisi sunt*, » per varios errores, et hæreses. Osee, x, 2 : *Divisum est cor eorum, nunc interibunt*. Et hoc, « *Ab ira vultus ejus*, »

[1] Cf. Libr. XX et seq. de Animalibus, tom. XII hujusce novæ editionis.

[2] Act. II, 7 et 8.

[3] Psal. LXXV, 2.

id est, Dei : hoc enim ab ira ex ejus indignatione præcedente factum. Cum enim peccatum sine timore Dei perpetratur, juste datur anima usque in errores et hæreses. Ad Rom. I, 28 : *Propter hoc tradidit illos Deus in reprobum sensum :* ut quilibet sequatur errorem suum. Thren. IV, 16 : *Facies Domini divisit eos, non addet ut respiciat eos.* Luc. XII, 46 : *Dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.*

« *Et appropinquavit cor illius.* » Hic secundum, in quo posita malorum punitione in præsenti, subjungitur de utilitate bonorum ex illa proveniente : et tangitur triplex. Prima, Scripturarum apertio. Secunda, eorum mitigatio quæ videbantur crudius dicta in Scripturis, ibi, « *Molliti sunt.* » Tertia, bonorum confirmatio in bono, ibi, « *Et non dabit.* »

Dicit ergo : Dati sunt in sensum reprobum facti hæretici, et per hoc « *appropinquavit,* » id est, innotuit, sicut res quæ propinqua est, « *cor illius,* » voluntas Dei bonis. Deut. XXXIII, 3 : *Qui appropinquant pedibus ejus,* justi scilicet qui Doctoribus se humiliaverunt, *accipient de doctrina ejus.* Jacob. IV, 8 : *Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis.* Felices quibus cor Dei appropinquat. Baruch, IV, 4 : *Beati sumus Israel, quia quæ Deo placent, manifesta sunt nobis.*

« *Molliti sunt sermones.* » Hic secundum bonum, in quo tria dicuntur. Primo, mitigatio verborum Scripturæ. Secundo, necessitas mitigandi, ibi, « *Et ipsi sunt.* » Tertio, responsio quæstioni quæ posset fieri, ibi, « *Jacta super Dominum.* »

Dicit ergo : Sic apparet quod Dei bonis, et etiam per exercitium disputationis cum hæreticis, « *molliti sunt,* » molles et suaves ostensi sunt, « *sermones ejus.* » Psal. CXVIII, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua !* Sentiunt enim illud Matth. XI, 29 : *Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum,* etc. Et illud Matth. XII, 7 : *Si autem sciretis, quid est : Misericordiam volo, et non sacrificium.* Et hoc « *super oleum,* » quod est suave multum : quia sicut mel. Prov. XXV, 16 : *Fili mi, mel invenisti, comede quod sufficit tibi.*

Compar sapien cum ol

Et nota, quod oleum est clarum, sed clarior sapientia. Sap. VI, 13 : *Clara est, et quæ numquam marcescit sapientia.* Sanativum, similiter et sapientia. Luc. X, 34, Samaritanus infudit sauciati vulneribus vinum et oleum. Cibativum est : sic et scientia Dei : unde panis dicitur, Thren. IV, 4 : *Parvuli petierunt panem.* Conditivum eorum quæ sunt insipida : sic sapientia. Psal. XVI, 4 : *Propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras.* Hæc est farinula Elisei, quæ condivit pulmentum [1]. Colores ligat cum subjecto : sic virtutes cum anima tenet sapientia. Psal. XXXVI, 31 : *Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur,* etc. Isa. V, 13 : *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* Ardori fomentum præstat : sic sapientia charitati. Psal. CXVIII, 140 : *Ignitum eloquium tuum vehementer.* Vel sic, Psal. CIV, 19 : *Eloquium Domini inflammavit eum.* Illuminat : sic Dei sapientia. Psal. CXVIII, 105 : *Lucerna pedibus meis verbum tuum,* etc. Hoc oleo debent repleri lucernæ super candelabrum positæ (Exod. XXV, 37). Sed caveant ne a bubonibus ebibatur, id est, a dæmonibus de nocte volantibus. Psal. XC, 6 : *A negotio perambulante in tenebris.*

« *Et ipsi,* » sermones, quamvis ita molliti sint, « *sunt* adhuc *jacula,* » pungitiva : unde necesse est illa emolliri. Eccle. XII, 11 : *Verba sapientium sunt quasi stimuli, et quasi clavi in altum defixi.* Ad Hebr. IV, 12 : *Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.* Aliquando enim quod in se lene est, et suave, procul dubio penetrativum est valde.

[1] Cf. IV Reg. IV, 41.

« *Jacta super Dominum curam tuam.* » Hic tertium, scilicet responsio ei quod quæri posset : quia non videtur quod mollis sit sermo Dei, sed valde pungitivus. Et respondet, quia jactanti se in Deo datur paulatim lactis nutrimentum, ut hoc sentire possit. Dicit ergo duo. Primo, quærenti respondet quid ei sit faciendum. Secundo, ostendit hujus obedientiæ fructum, ibi, « *Et ipse te enutriet.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod sermones ejus molliti sunt, nec tibi videatur incredibile, quia adhuc rudis es : sed « *jacta super Dominum curam tuam,* » tamquam anchoram quamdam super firmam petram. I ad Corinth. x, 4 : *Petra autem erat Christus.* Augustinus : « Projice te « in Dominum. Non est tam crudelis ut « se subtrahat, et te cadere permittat. » I Pet. v, 7 : *Omnem sollicitudinem projicientes in eum.*

« *Et ipse te enutriet,* » propter hujusmodi confidentiam, ut possis intelligere, et sentire quam nunc sermones ejus molles sunt. Primo, lacte simplicioris doctrinæ, secundum illud I ad Corinth. III, 1 et 2 : *Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam.* Ad Hebr. v, 12 : *Quibus lacte opus sit, non solido cibo.* Osee, XI, 3 : *Ego quasi nutritius Ephraim.* Postea cibo solidiori, Isa. XXVIII, 9 : *Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.* Et tunc est magnum festum. Genes. XXI, 8, Abraham fecit magnum festum in ablactatione Isaac.

« *Non dabit.* » Hic tertium, scilicet confirmatio justorum in bono.

Ait enim : Sic voluntas Dei scitur, et scriptura emollitur. Et propter hoc, propter ipsam hæreticorum divisionem, « *non dabit Dominus fluctuationem justo,* » sed stabilitatem. Thren. I, 8 : *Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est.* Gen. IV, 14, Cain factus est vagus et profugus super terram. Tales fluctuant in mari hujus mundi. Jacob. I, 6 : *Qui autem hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur.* Sed de justo, Prov. x, 25 : *Justus quasi fundamentum sempiternum.* Matth. VII, 24 : Dicam vobis cui similis est, *Assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram.*

« *Tu vero, Deus, deduces.* » Hic secun- 21
dum totius tertiæ partis hujus Psalmi. Postquam enim præmisit de pœna in præsenti, subjungit consequenter de pœna eorumdem in futuro. Et tanguntur duo. Primo, pœnæ inevitabilitas, hoc est, æternitas. Secundo, velocitas, ibi, « *Viri sanguinum.* »

Dicit ergo : Sic punientur in præsenti ut præmissum est, Sed quid erit tandem eis? Hoc : « *Tu vero, Deus,* » qui potes, scis, et vis malos punire, « *deduces eos in puteum interitus,* » unde non evaditur, sicut nec de puteo, hoc est, in infernum. Est enim puteus bonus, et hic duplex. Misericordiæ, Beata Virgo. Cant. IV, 15 : *Puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.* Vitæ, ipse Christus. Foderunt servi Abraham puteum [1], id est, Judæi, Christum. Psal. XXI, 17 : *Foderunt manus meas,* etc. Et indifferens, pœnalitatis, et miseriæ humanæ. Joan. IV, 6 : *Jesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem.* Sequitur in eodem, ℣. 11 : *Puteus altus est, neque in quo haurias habes.* Malus, peccati. Psal. LXVIII, 16 : *Neque urgeat super me puteus os suum.* Inferni, ut hic. Apocal. IX, 2 : *Et aperuit puteum abyssi : et ascendit fumus putei.*

« *Viri sanguinum et dolosi.* » Hic secundum, pœnæ propinquitas. Quasi diceret : Sic in puteum deduces, et cito, quia « *viri sanguinum,* » homicidæ animarum

[1] Cf. Genes. XXI, 25 et seq.

et corporum, omnes generaliter peccatores in peccato perseverantes : hujusmodi enim utrumque occidunt. Et dicuntur « *viri sanguinum,* » quia subditi et servi sunt peccato, quod sanguis est. Psal. L, 16 : *Libera me de sanguinibus,* etc. Osee, IV, 2 : *Et sanguis sanguinem tetigit.* « *Et dolosi.* » *Viri sanguinum* dicuntur, qui ad libitum peccant : et aperte « *dolosi,* » qui se justos simulant. Job, XXXVI, 13 : *Simulatores et callidi provocant iram Dei.*

« *Non dimidiabunt dies suos,* » sed cito morientur. Proverb. X, 27 : *Timor Domini apponet dies, et anni impiorum breviabuntur.* Sapient. IV, 3 : *Spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile fundamentum collaudabunt.* Sed contra Eccle. VII, 16 : *Justus perit in justitia sua, et impius multo vivit tempore.* Sed responsio est, quod non dimidiat impius de diebus, quos existimat, et promittit sibi, sicut ille qui dicebat, Luc. XII, 19 et 20 : *Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos,* etc. Et post : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te,* etc. Isa. XXXVIII, 10 : *Ego dixi : In dimidio dierum meorum, vadam,* etc.

« *Ego autem, o Domine,* » me similis fiam illis, « *sperabo in te,* » non in alio homine. Jerem. XVII, 5 : *Maledictus homo qui confidit in homine.* Non in divitiis. Prov. XI, 28 : *Qui confidit in divitiis suis corruet.* Sed « *in te,* » in quem qui sperat, beatus est. Jerem. XVII, 7 : *Beatus vir qui sperat in Domino, et erit Dominus fiducia ejus.* Amen.

PSALMUS LV.

Promissionibus Dei fretus invocat pro adversariorum exitio.

1. *In finem, Pro populo qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth* (I Reg. XXI, 12).
2. Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo : tota die impugnans, tribulavit me.
3. Conculcaverunt me inimici mei tota die : quoniam multi bellantes adversum me.
4. Ab altitudine diei timebo : ego vero in te sperabo.
5. In Deo laudabo sermones meos : in Deo speravi : non timebo quid faciat mihi caro.
6. Tota die verba mea exsecrabantur : adversum me omnes cogitationes eorum in malum.
7. Inhabitabunt, et abscondent : ipsi calcaneum meum observabunt.
Sicut sustinuerunt animam meam,
8. Pro nihilo salvos facies illos : in ira populos confringes.
Deus,
9. Vitam meam annuntiavi tibi : posuisti lacrymas meas in conspectu tuo,
Sicut et in promissione tua :
10. Tunc convertentur inimici mei retrorsum :
In quacumque die invocavero te, ecce cognovi quoniam Deus meus es.
11. In Deo laudabo verbum : in Domino laudabo sermonem. In Deo speravi : non timebo quid faciat mihi homo.
12. In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam, laudationes tibi :
13. Quoniam eripuisti animam meam de morte, et pedes meos de lapsu, ut placeam coram Deo in lumine viventium.

IN PSALMUM LV

COMMENTARIUS.

In finem.

Pro populo qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth [1].

nen- almi: Chri- Ec- pro , ini- rum e ut rat us.

« *Miserere mei, Deus.* » Hic est Psalmus in secunda parte quintus. Postquam enim in Psalmo præcedenti orans pro seipso Christus, vel Ecclesia, et etiam inimicis multa mala imprecati sunt : ne videretur fuisse imprecatio ex malitia, vel contra omnes inimicos generaliter facta, subjungitur consequenter in hoc Psalmo oratio capitis Christi, vel corporis, Ecclesiæ scilicet, pro sua liberatione a malis, et inimicorum salute : ut sic aperte relinquatur, quod in præcedenti imprecatum sit obstinatis : et non ex malitia, sed ut divinæ justitiæ, voluntas Christi vel Ecclesiæ conformis ostendatur.

Quod autem non tantum hic oret Christus vel Ecclesia pro se, satis apparet in titulo qui talis est : « *In finem, pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.* Nota ergo ad intelligentiam hujus tituli quod habetur in Evangelio Joannis, xix, 21, quod proposito titulo inscripto super caput crucifixi Christi, Judæi clamaverunt Pilato, quod non scriberet *Jesus Nazarenus Rex Judæorum*, sed quia dicit se Regem [2] : quod noluit Pilatus, implens illud tituli Psal. xv, 1 : *Tituli inscriptio ipsi David.* Ne ergo corrumpas tituli inscriptionem. Pro qua petitione nunc populus Judæorum longe a sanctis Prophetis, et Patribus factus est, qui Christum futurum Regem prædicebant. Genes. xlix, 10, dicebat Jacob : *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est.* In quo regia dignitas est consummanda. Et Isa. xxxiii, 22 : *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster : ipse salvabit nos.* Et Jerem. xxiii, 5 : *Suscitabo David germen justum, et regnabit Rex, et sapiens erit.* Et Zachar. ix, 9 : *Rex tuus veniet*, etc. Hoc autem factum est ut tituli inscriptionem negarent, cum Gentiles Christum tenerent cruci affixum,

[1] I Reg. xxi, 12.

Ce miktham porte en titre : *hal ionath elem rechoqim*, « sur la colombe du muet des (pays) éloignés », ou « sur la colombe muette des pays éloignés : » Aq. : ὑπὲρ περιστερᾶς ἀλάλου μακρυσμῶν. Au lieu de אלם, *elem*, muet, les Septante et Syr. lisent לאם, *leom*, « pro populo », et encore probablement מאל, *meel* « a Deo, a sanctis. » D'autres *elim*, térébinthes : sur la colombe des térébinthes. Les anciens se sont appliqués à chercher à ce titre un sens allégorique : David serait cette colombe muette et résignée au milieu des étrangers. Il est à peu près certain que ces mots, comme ceux que nous avons déjà rencontrés en tête de certains psaumes, sont le début d'un air connu sur lequel ce chant devait s'adapter.

Les circonstances dans lesquelles il fut composé sont clairement indiquées. David avait cherché un refuge dans Geth, lorsque les Philistins avertis de sa présence et l'ayant en leur pouvoir (אחוז, *achouz*) eurent l'idée de se venger de leurs défaites précédentes. David dut contrefaire le fou pour leur échapper. I Reg., xxi, 10-15. Il se plaint ici de tous les ennemis qui le pressent, tant étrangers que concitoyens, et dans un style qui trahit l'agitation et la crainte de son âme, il se tourne plein de confiance vers son protecteur ordinaire, Jéhova.

Comme dans les autres psaumes dont le sujet est analogue, David représente encore le Messie persécuté par les Juifs, et le chrétien en butte aux attaques des ennemis du salut.

H. Lesêtre.

[2] Joan. xix, 21 : *Dicebant ergo Pilato Pontifices Judæorum : Noli scribere, Rex Judæorum : sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum.*

tamquam in torculari, de quo sanguis ipsius emanabat. Isa. LXIII, 2 et 3 : *Quare ergo rubrum est indumentum tuum?* Respondet: *Torcular calcavi solus.* Verum est dum in eo calcareris : sic enim calcatur Christus in torculari crucis : utinam amplius non calcetur in eo quantum in se est. Sed calcatur in membris suis, usque ad diem extremum quando jam plene erit, et in membris, et in capite ab hoc torculari liberatus, secundum illud Isa. XVI, 10 : *Vinum in torculari non calcabit, qui calcare consueverat.*

Sensus ergo tituli est hic : « *In finem,* » nos dirigens, scilicet Christum, vel « *in finem* » charitatis, ut diligamus inimicos, et oremus pro ipsis : et est charitas consummata. Psal. CXVIII, 96 : *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum,* etc. Editus est « *pro populo* » convertendo ad bonum, vel contra populum dono suo, « *qui a sanctis,* » Patribus et Prophetis omnibus Christo obedientibus, « *longe factus est, in tituli inscriptionem* » factam « *ipsi David,* » Christo secundum regulam superius datam : quia ubi *ipsi* additur ad David, Christum intelligere debemus : quam Scripturam nitebantur Judæi delere : et ob hoc « *a sanctis longe* » erant. Dan. IX, 26 : *Non erit populus ejus, qui eum negaturus est.* Usque huc totum quod dicitur in titulo, de Evangelio sumitur Joan. XIX, 19. Quæ inscriptio facta est, et delectionis petitio, « *cum Allophyli,* » id est, Gentiles, « *tenuerunt eum,* » id est, Christum, « *in Geth,* » id est, in torculari, id est, in cruce. Geth enim *torcular* interpretatur, et tangit historiam, quæ tangitur I Reg. XXI, 12, quando David fugit in Geth Palæstinorum : non tamen ibi detentus legitur, sed magis ad sensum spiritualem referendum.

Dividitur autem Psalmus in tres partes. Primo, Christus vel Ecclesia præmittit orationem pro liberatione, ostendens se certa spe roborari. Secundo ostenditur, qualiter per patientiam et orationem inimicos ad bonum convertit, ibi, « *Tota die verba mea.* » Tertio, tamquam completa liberatione sua a malis, vel hic, vel in futuro, laudem præmittit, ibi, « *In me Deus sunt vota tua.* »

In prima tria. Primo, oratio ut liberetur. Secundo, quæ patitur, ut ab iis liberari petat, ibi, *Quoniam conculcavit me.* »

Et in hoc secundo, ostendit primo quæ patitur, et quæ sunt ex parte afflictionis. Secundo, ex parte affligentis, ibi, « *Conculcaverunt me.* »

Ex parte afflictionis sunt duo, vilitas conculcationis, et continuitas, ibi, « *Tota die impugnans tribulavit me.* »

2 Prima pars Psalmi

Dicit ergo : Sic misericordiam petis, sed cum misericordia respiciat miseriam, quid mali pateris? Multum. « *Quoniam homo* » longe factus a sanctis, vel Allophylus Gentilis, vel diabolus qui homo dicitur. Matth. XIII, 28 : *Inimicus homo hoc fecit.* « *Conculcavit me,* » pedibus superbiæ suæ quasi me comprimendo. Propter quod alibi oratur : *Non veniat mihi pes superbiæ*[1]. Conculcavit Christum, et sanctos quotidie conculcat, sicut uvas in torculari tribulationum. Osee. IX, 10 : *Quasi uvas in deserto, inveni Israel.* Et eliquatur vinum boni exempli, ad quod bibendum invitamur. Cant. V, 1 : *Bibite, et inebriamini charissimi.* Conculcat sicut fullo vestes, ut candidiores reddat. Matth. XVII, 2 : *Facta sunt vestimenta ejus alba sicut nix,* qualia fullo non potest facere super terram. Cesset ergo clamor Habacuc, I, 13 : *Quare non respicis super iniqua agentes, et taces, impio conculcante justiorem se?* Quia hinc vinum eliquatur, hinc pulchriores efficiuntur. Sed peccatores conculcat in luto peccati. Primo quidem eos invadit per suggestionem mali. Secundo, arripit per delectationem. Tertio, innectit fortiter per con-

[1] Psal. XXXV, 12.

sensum. Quarto, dejicit per actum. Dan. VII, 7 : *Comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcans.* Comedit atque comminuit quos ad infernum trahit, sed conculcat quos in peccatis involvit. Nec hoc ad tempus, imo « *tota die impugnans tribulavit me,* » homo malus et diabolus. Job, XXX, 17 : *Qui me comedunt, non dormiunt.* Gregorius : « Assiduis tentationibus pulsat, ut saltem « tædio vincat. » Sic bonis. Sed et malos continue conculcat. Jer. XVI, 13 : *Servietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem.*

3 « *Conculcaverunt me.* » Hic tangit quæ sunt ex parte tribulationem inferentis. Et sunt perversitas, quia sola malitia conculcant : et multiplicitas, quia non unus tantum, sed multi.

Dicit ergo : Sic conculcor, et incessanter, et etiam inimici mei, non meo merito, sed quia inimici mei tantum, « *conculcaverunt me.* » Augustinus : « Uva « conculcatur, premitur a diabolo. Sed « hæc uva sterilis non est. » Item, idem Augustinus : « Plane conculcavit, sed « quid erit ? Uva eram, vinum ero. » Inimici etiam quibus Deus multa bona contulit, et sola malitia persequuntur, et conculcant, sunt prælati et pastores mali, qui pauperes opprimunt et affligunt. Jerem. XII, 10 : *Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcaverunt partem meam.* « *Quoniam multi.* » Quasi diceret : Miserere, et necesse est, quia non solum perversitas in persequentibus, imo « *quoniam multi bellantes adversum me.* » Infra, in Psal. LXVIII, 5 : *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis.* Eccle. I, 15 : *Stultorum infinitus est numerus.*

4 « *Ab altitudine diei.* » Hic tertium, in quo præmissa oratione, et orandi necessitate, subjungitur persuasio ut exaudiatur, et sunt tria per quæ persuadet. Primo, quia in alterum spem non posuit. Secundo, quia ad ipsum solum refert, quidquid habet boni, ibi, « *In Deo laudabo sermonem.* » Tertio, quia sperans in Deo omnem afflictionem despicit, ibi, « *In Deo speravi.* »

In prima duo. Primo, quod non timebit humanam altitudinem. Secundo, quod in Domino habebit spem, ibi, « *Ego vero.* »

Ait ergo : Sic rogo hac necessitate compulsus, et exaudire debes, quia « *ego timebo ab altitudine,* » non æternitatis, sed diei qui cito transit. Quasi diceret : Altitudo humana est altitudo diei, propter brevitatem. Eccli. X, 11 et 12 : *Omnis potentatus brevis vita.* Et infra : *Rex hodie est, et cras morietur.* Et propter apparentiam exteriorem et gloriam. Jerem. XVII, 16 : *Diem hominis non desideravi : tu scis.* Job, III, 3 : *Pereat dies in qua natus sum.* Propter prosperitatem quæ in ea est, etiam dies dicitur in Psal. CXX, 6 : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Ego vero quantumcumque timeant alii hanc altitudinem, « *in te sperabo,* » quia spes reddit fortiorem. Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Ad Hebr. VI, 18 et 19 : *Ut... fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem : quam sicut anchoram habemus animæ tutam et firmam.* Item, quia facies sentire tuam dulcedinem. Thren. III, 25 : *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.* Item, quia jam præbes mihi beatitudinem. Prov. XVI, 20 : *Qui sperat in Domino, beatus est.* Hanc litteram non mutato sensu, sed ordinatione modica, legit aliter Glossa sic : « Quoniam multi bellantes adversum me « sunt, timebo ego ab altitudine diei ? « non vere, sed, in te sperabo ego. » Aliam litteram ponit Augustinus in Glossa, et legit ipsam multipliciter, et plana est lectura intuenti Glossas.

Altitudo diei est felicitas temporalis.

5 « *In Deo laudabo sermones meos.* » Hic secundum, in quo promittit se omnia in Christum relaturum. Quasi diceret : Sic sperabo, et etiam sermones meos, a me scilicet prolatos, et qui maxime videntur esse : « *Laudabo,* » non in suo nitore et decore, « *sed in Deo.* » Eccli. IV, 28: *Non abscondas sapientiam tuam in decore suo.* Vult enim Deus sermones impolitos, non ex decore ornatos. Exod. XX, 25 : *Si altare lapideum feceris mihi,* eloquium ex Scripturæ sententiis collectum, *non ædificabis illud de sectis lapidibus,* non in sublimitate auditoribus incomparabili : magis enim diligit Deus ruditatem. Isa. II, 4 : *Conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces.* Et recte si laudantur sermones, in eo sunt laudandi, et opera, et cogitationes. II ad Corinth. IV, 7 : *Quid habes quod non accepisti ?* II ad Corinth. III, 5 : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est.* Sap. VII, 16 : *In manu illius sumus, et nos, et sermones nostri.*

« *In Deo speravi.* » Hic tertium, scilicet quod contemnit omnia illata ab homine : et dicuntur duo. Primo, causam contemptus tangit. Secundo, ipsum contemptum subjungit, ibi, « *Non timebo.* »

Dicit enim : Sic in Deo solo sperabo, ad ipsum referam omne. Et ex quo « *in Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro,* » homo scilicet vilis et fragilis, et cito sicut caro transiens. Isa. XL, 6 : *Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri.* Et ob hoc non timenda a sperante in Domino. Isa. LI, 12 : *Quis tu ut timeres ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi fœnum ita arescet ?* Ecce caro. I Mach. II, 62 et 63 : *A verbis viri peccatoris ne timueritis : quia gloria ejus stercus, et vermis est : hodie extollitur, et cras non invenietur.*

« *Tota die verba.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua ostendit conversionem inimicorum per patientiam et orationem suam. Unde tria dicuntur. Primo, ostensio patientiæ per memorationem illorum quæ sustinuit ab inimicis. Secundo, inimicorum salus gratissima sine aliquo ipsorum merito, ibi, « *Pro nihilo salvos.* » Tertio, lacrymosa oratio et fructuosa pro ipsis convertendis et salvandis, ibi, « *Deus viam meam.* » 6 Secunda pars Psalmi.

In prima duo, secundum duo mala quæ inferunt. Primo, detestatio doctrinæ suæ. Secundo, contra ipsum machinatio, ibi, « *Adversum me omnes cogitabant.* »

Dicit ergo : Sic non timebo quid caro faciat. Sed facitne contra te aliquid ? Ita, quia « *verba mea,* » et ad bonum informantia, « *exsecrabantur* » tamquam mala, « *tota die :* » et hoc « *adversum me* » stando. Amos, V, 10 : *Odio habuerunt corripientem in porta : et loquentem perfecte abominati sunt.* Gregorius : « Mens mala prædicationem sustinere « non valet, quia tacta in vulnere dolet. » Eccli. I, 32 : *Exsecratio peccatori, cultura Dei.*

» *Adversum me.* » Hic machinatio, et tanguntur tria. Machinatio, et modus, ibi, « *Inhabitabunt.* » Tertio, finis, ibi, *Ipsi calcaneum meum observabunt.* »

Dicit ergo : Sic doctrinam detestabantur, et etiam « *omnes cogitationes eorum,* » non una tantum, « *in malum* » tendentes (sic nulla bona est) « *sunt adversum me,* » ut quasi assertio insit. Jerem. XVIII, 23 : *Tu scis omne consilium eorum.* Matth. IX, 4 : *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris ?* Jerem. IV, 14 : *Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ ?* Isa. I, 16 : *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.*

« *Inhabitabunt et abscondent.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic cogitabunt malum : sed numquid statim manifestabunt ? Imo, « *inhabitabunt,* » id est intus 7

habitabunt cum bonis. Vel « incolent. » alia littera, et sic malitiam suam cum bonis abscondent : et incolatus facit credere quod sint boni, et sub hoc latent mala. Ezech. II, 6 : *Fili hominis... subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas.* Sed non potest eorum corda in hac peregrinationis vita cognoscere. Augustinus : « Omne cor omni cordi clausum « est. » Jerem. XVII, 9 : *Pravum est cor omnium, et inscrutabile, quis cognoscet illud ?* Tales sunt subdoli, qui inter bonos latent, et explorant facta eorum contra eos machinando, sicut illi de quibus Apostolus ad Galat. II, 4 : *Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram.*

« *Ipsi calcaneum meum.* » Hic tertium, finis machinationis occultæ, scilicet ut fini insidientur : et tangitur primo. Secundo, causa seu ratio finis illius secundum nostram litteram, ibi, « *Sicut sustinuerunt.* »

Dicit ergo : Sic abscondent, et hic finis. « *Ipsi observabunt calcaneum meum,* » id est, sicut qui vult dejicere pedem, observat et calcaneum : sic ipsi omnia verba, si possint in eis aliquid calumniari. Sic Matth. XXII, 15, Pharisæi miserunt, quasi aucupes suos, *ut Jesum caperent in sermone.* Jerem. V, 26 : *Inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros.* Calcaneum etiam finis vitæ, cui inimici spirituales insidiantur. Gen. III, 15 : *Et tu insidiaberis calcaneo ejus.* Et hoc primo, quia vult auferre quod homo in hac vita magis desiderat, scilicet finem bonum. Num. XXIII, 10 : *Moriatur anima mea morte justorum.* Secundo, quia in tuto est, si tunc evadit. Psal. CXXIII, 7 : *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.* Eccle. XI, 3 : *Si ceciderit lignum ad Austrum.... ibi erit.* Tertio, quia tunc potestas ejus in hominem, finem accipit. Apocalyps. XII, 12 : *Descendit ad vos diabolus, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet.* Statius : « Non parcit populis regnum breve. » Quarto, quia tunc Deus magis ad pœnitentiam excitat, et propter hoc ipse magis ad oppositum. Psal. LXXXII, 17 : *Imple facies eorum ignominia,* quod maxime fit in die mortis, *et quærent nomen tuum, Domine.*

e dæ- merius e vitæ npetit?

Sicut sustinuerunt. Hic secundum, ratio insidiandi : quia gravis est eis. Ait enim sic : Calcaneum meum observaverunt sicut illi : quia « *sustinuerunt animam meam,* » id est, vitam meam habuerunt tamquam grave pondus : vita enim justorum gravis est malis hominibus. Sap. II, 15 : *Gravis est nobis etiam ad videndum.* Eccli. XIII, 2 : *Pondus super se tollet, qui honestiori se communicat.*

Alia littera habet : « Sicut sustinuit anima : » et legitur tunc cum littera sequenti sicut statim dicetur.

« *Pro nihilo salvos.* » Hic secundum 8
totius hujus partis. Ostensa enim patientia per ea quæ sustinuit, subjungitur salvatio populi, qui illa mala intulit : et tangitur modus, ibi, « *Pro nihilo.* » Vel « *sicut sustinuerunt,* » sic « *salvos facies,* » et per quid ? « *In ira populos.* »

Dicit ergo : Hæc mihi fecerunt, « *et tu salvos facies illos :* » et hoc « *pro nihilo,* » sine gravamine tuo, et difficultate. Genes. XVIII, 14 : *Numquid Deo quidquam est difficile ?* Jerem. XXXII, 27 : *Numquid erit difficile mihi omne verbum ?*

Vel sic : Sicut sustinuit anima mea impugnationes illorum, « *pro nihilo,* » id est, sine meritis meis : ita « *salvos facies illos pro nihilo,* » sine merito illorum. Isa. LII, 3 : *Gratis venumdati estis, et sine argento redimemini.* Ad Tit. III, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit.* Sed per quid ? « *In ira populos confringes :* » « *in ira,* » inquam, correptionis filiorum, non con-

sumptionis inimicorum. Prima est de qua Habacuc, III, 2 : *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Bernardus : « Utinam modo irascaris, bone JESU, « quia cum iratus fueris, misericordiæ « recordaberis. » Augustinus : « Irasce- « ris, et deducis : sævis, et salvas : ter- « res, et vocas. » « Item, idem » Augustinus : « Iratus pater filio, colaphizat, « cædit, aurem evellit, manu trahit, et ad « scholam ducit. Item, idem : Quare multi « ingressi sunt ? Quam multi implebunt « domum Domini in ira ejus deducti ! « Sed de aliis, *Tamquam vas figuli con-* « *fringes eos.* [1] » Matth. XXI, 44 : *Quis ceciderit super lapidem istum, confringetur : super quem vero ceciderit conteret eum.*

Diversæ lacrymarum species.

de quibus in Psal. VI, 7 : *Lacrymis meis stratum meum rigabo.* Conquestionis, Eccli. XXXV, 18 : *Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, et exclamatio ejus super deducentem eas ?* Devotionis, Psal. LXXIX, 6 : *Potum dabo vobis in lacrymis in mensura.* Dilationis patriæ cœlestis, Tob. III, 6, Tobias cum lacrymis dixit : *Præcipe in pace recipi spiritum meum.* Congratulationis, Tob. XI, 11 : *Cœperunt ambo flere præ gaudio.* Compassionis pro ipsis inimicis, de quibus hic. Job, XXX, 25 : *Flebam quondam super eo qui afflictus erat.* Luc. XIX, 41 : *Videns civitatem* Jerusalem, *flevit super illam.* Hæ sunt sex hydriæ positæ ad Judæorum purificationem [2].

9 « *Deus, vitam meam.* » Hic tertium, in quo subjungitur fructuosa oratio pro inimicis convertendis : et dicuntur duo. Primo, exauditio pro inimicis. Secundo, certitudo, quod semper sit exaudiendus sive in his, sive in aliis, ibi, « *In quacumque die invocavero te.* »

In prima tria. Primo confessio, quæ necessaria est omni qui vult exaudiri. Secundo, lacrymarum accepta effusio pro inimicis, ibi, « *Posuisti.* » Tertio, inimicorum reductio ad bonum, merito illarum lacrymarum, ibi, « *Sic et in promissione tua.* »

Dicit ergo : Sic salvos facies populos, ad bonum eos confringendo : et hoc quia, o « *Deus, vitam meam* » duplicem, « *annuntiavi tibi,* » gratias pro eis referendo, quia primam mihi tu dedisti : secundam mihi morte tua meruisti. II ad Corinth. V, 15 : *Pro omnibus mortuus est, Christus : ut, et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei,* scilicet Deo, *qui pro ipsis mortuus est.* Et post hoc etiam « *posuisti lacrymas meas,* » pro convertendis inimicis factas, « *in conspectu tuo,* » ipsas acceptando, quia sunt optimæ. Sunt enim lacrymæ contritionis de peccatis,

10 « *Sicut et in promissione.* » Hic conversio inimicorum. Posset tamen legi hoc, « *Sicut et in promissione,* » cum antecedentibus, sub hoc sensu : Lacrymas meas posuisti in conspectu tuo, « *sicut et in promissione tua,* » id est, sicut promiseras exauditurum te me flentem, et omnem alium. Isa. XXXVIII, 3 et seq. ad lacrymas Ezechiæ Regis revocavit eum statim ad vitam, et quindenos annos superaddidit : ℣. 5 : *Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas.* Propter hoc dicitur, Judith, VIII, 14 : *Indulgentiam ejus fusis lacrymis postulemus.* Vel sic : Ita lacrymas suscepisti, et tunc verissime, quia a te gratiam infundente, « *convertentur inimici mei retrorsum :* » ad te ab idolis, ad veritatem a falsitate quam habebant antea. « *Retrorsum.* » Jerem. VII, 24 : *Facti sunt retrorsum.* Zachar. VII, 11 : *Averterunt scapulam recedentem.* Et hoc, « *sicut et in promissione tua* » fixum est, qua dixisti Abrahæ, Genes. XXII, 18 : *Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* Vel in illa promissione tua, qua dixisti per Ezech. XVIII, 21 et 22 : *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis,... omnium*

[1] Psal. II, 9.

[2] Joan. II, 6.

iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.

« *In quacumque die.* » Hic secundum, in quo subjungitur certitudo, quod semper exaudietur : et tanguntur duo. Primo, certitudo quod semper exaudietur, et velociter. Secundo, conversio sui in Deum ex toto, ex quo sic est corde, ibi, « *In Deo laudabo.* »

Dicit ergo : Sic exaudisti pro inimicis orantem, quod sciebam, quia « *in quacumque die invocavero te,* » die, inquam, materiali, vel spirituali, qui est illuminatio gratiæ, « *ecce* » statim et in continenti, « *cognovi,* » cognitione experimentali, « *quoniam Deus meus es,* » mihi præstando quod postulo, vel æque bonum pro illo. Joan. xvi, 24 : *Petite, et accipietis.* Intus, inquam, in corde, quia non tantum audis petitionem oris, sed cordis. Isa. LXV, 24 : *Eritque antequam clament*, ore, *ego exaudiam* : imo ante. Psal. x, 7 : *Præparationem cordis eorum audivit auris tua.*

« *In Deo laudabo verbum.* » Hic secundum, in quo subjungit conversionem sui in Deum propter hoc beneficium : et dicuntur duo. Primo, præmittit laudem, quæ respicit quasi ad cognitivam. Secundo, securitatem, et stabilitatem, quæ respicit ad motivam, ibi, « *In Deo speravi.* »

Ait enim : Sic me exaudis semper, et velociter,et propter hoc, « *in Deo laudabo,* », id est, laudabile faciam « *verbum* » doctrinæ eorum quæ pertinent ad Deum. « *In Domino laudabo,* » id est, laudabilem faciam « *sermonem* » eorum quæ spectant ad proximum. Quasi diceret : Convertam me ut in prædicando et docendo quæram honorem Dei, et utilitatem proximi. De primo, I ad Corinth. x, 31 : *Omnia in gloriam Dei facite.* In Psal. xxi, 23 : *Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ*, etc. De secundo, ad Ephes. iv, 29 : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat : sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* Vel verbum potest referri ad orationem, sermo ad prædicationem.

« *In Deo speravi.* » Hic secundum, quo promittit securitatem, et tangit primo, causam securitatis, scilicet spem. Secundo, supponit ipsam, ibi, « *Non timebo.* »

Ait enim : Sic laudabo, et etiam « *in Deo* jam *speravi.* » Et bene : quia dives est, Prov. III, 16 : *Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra illius divitiæ, et gloria.* Et largus, Esth. II, 18 : *Dona largitus est juxta magnificentiam principalem.* Matth. vi, 33 : *Quærite primum regnum Dei, et hæc omnia*, etc. Quia verba bona dat quæ reficiunt, non quæ deficiunt. Matth. xi, 28 : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Eccli. xxiv, 26 : *A generationibus meis implemini.* Data conservat, Job, I, 12, Nihil potuit tangere satan eorum quæ erant Job absque Dei permissione. Dat velociter, Luc. xxiii, 43 : *Hodie mecum eris in paradiso.* Prov. III, 28 : *Ne dicas amico tuo : Vade et revertere : cras dabo tibi : cum statim possis dare.* Et liberaliter, hoc, est, sine improperatione,Jacob. I,5 : *Dat omnibus affluenter, et non improperat.* Et propter hoc quia speravi, « *non timebo quid faciat mihi homo,* » quilibet scilicet impius, qui homo dicitur sicut supra dictum est a principio Psalmi. Ad Roman. viii, 31 : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Job, xvii, 3 : *Libera me, Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Sed hæc parum si non times : imo magis ipse timebit te. Gregorius in *Dialogis* : « Plerumque ex « divina bonitate agitur, ut non solum « diabolus non timeatur, sed etiam bene « viventium virtute terreatur. » Cant. vi, 3 : *Terribilis ut castrorum acies ordinata.*

12 Tertia pars Psalmi.

« *In me sunt, Deus.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua promittitur in futuro laus, et gratiarum actio pro liberatione plenissima, quamvis possint legi quæ dicuntur hic etiam de præsenti : et dicuntur duo. Primo, promittit se promptissime laudaturum in gloria. Secundo, subjungit rationem promptæ laudis in illa, ibi, « *Quoniam eripuisti.* »

Dicit ergo : Sic hic securus ero, nec timebo : et o tu « *Deus, in me sunt,* » non ex me, « *vota tua,* » ea quæ desideras et requiris, scilicet voluntas bona et fervens sanctis desideriis. Plus enim considerat Deus affectum quam censum. Marc. XII, 43, de vidua quæ plus omnibus misit in gazophylacium, cum tamen non misisset nisi minuta duo. Prov. XVI, 2 : *Spirituum*, voluntatum scilicet *ponderator est Dominus.* Sic justus implet legem. Exod. XXIII, 15 : *Non apparebis in conspectu meo vacuus* : semper enim bona voluntate plenus est, quod Deo sufficit, dum aliud non possit. Poeta,

Hoc ego contentos auguror esse deos.

Et Gregorius : « Numquam est vacua « manus a munere, dum arca cordis ple- « na est bona voluntate. » Vota, inquam, « *laudationes.* » Vel secundum aliam litteram, « Laudationis. » Supra, in Psal. XLIX, 23 : *Sacrificium laudis honorificabit me.*

« *Quæ reddam tibi,* » in æternitate plene et perfecte. Augustinus *de Civitate Dei* : « Vacabimus et videbimus, vide- « bimus et amabimus, amabimus et laudabimus. » Vel hic etiam in præsenti. Psal. CIII, 33 : *Cantabo Domino in vita mea : psallam Deo meo quamdiu sum.*

13 « *Quoniam eripuisti.* » Hic secundum, ratio promptæ laudis in futuro : et tangitur duplex. Plena a malo ereptio, et consummata in bono perfectio, ibi, « *Ut placeam coram Deo.* » Ereptio autem tangitur a duplici malo. Pœnæ primo, et culpæ secundo, ibi, « *Et pedes meos.* »

Dicit ergo, ut primo legatur de præsenti, sicut legit Glossa, sic : Reddam laudationes, et hoc justum, « *quoniam eripuisti,* » tua potestate, « *animam meam de morte,* » culpæ scilicet de qua Apostolus ad Eph. V, 14 : *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis.* « *Et pedes meos a lapsu,* » affectus a pronitate ruendi in peccatum. Alibi, in Psal. CXIV, 8, idem. Et ita eripuisti, ut placeam coram Domino, coram teipso. Ego dico, « *in lumine viventium,* » scilicet superna dilectione, in qua sunt qui vivunt vita gratiæ, tamquam in luce. I Joan. II, 10 : *Qui diligit fratrem suum, in lumine manet.* Sed quomodo hoc dicit, cum sicut dicit Glossa, « Nemo hoc de se scire possit, quod « sit ereptus, quod sit in lumine posi- « tus. » Eccle. IX, 1 : *Nescit homo utrum « amore an odio dignus sit.* » Resp. Hoc dicit quadam certitudine, non scientiæ. Vel sic de futuro, ut dictum est : Sic reddam in futuro, quoniam tunc dicere potero : Eripuisti me de morte æterna, et etiam de omni mortalitate, et corruptione.

Alia littera addit : « Oculos meos a lacrymis », id est, a causis lacrymarum, præsentibus scilicet miseriis. Apocal. VII, 17, et Isa. XXV, 8 : *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum*, quando impletum erit illud Apostoli in I ad Corinth. XV, 53 : *Oportet mortale hoc induere immortalitatem.* « *Pedes meos,* » affectus scilicet intimos, quibus itur ad te, « *a lapsu,* » a pronitate, et omni inclinatione ad culpam : ut jam non oporteat timere de inquinatione pedum, sicut illa timebat quæ dicebat, Cant. V, 3 : *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos ?* Et sic eripuisti a pœna et a culpa : « *Ut placeam coram Domino,* » perfectus in omni bono. Jerem. XVIII, 4 : *Fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis ejus ut faceret.* Ego dixi, « *in lumine viventium,* » in cœlo empyreo, quæ regio lucis est, et viventium vita æterna. Vel, lumen viventium ipse

Deus qui omnes vivificat. Psal. XXXV, 10 : *In lumine tuo videbimus lumen*, ad quod nos perducat Jesus qui vivit in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LVI.

De inimicis victoriam rogat : Dei misericordiam et veritatem exaltat.

1. *In finem, Ne disperdas, David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in speluncam* (II Reg. XXII, 1, *et* XXIV, 4).
2. Miserere mei, Deus miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.
Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.
3. Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit mihi.
4. Misit de cœlo, et liberavit me : dedit in opprobrium conculcantes me.
Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam,
5. Et eripuit animam meam de medio catulorum leonum : dormivi conturbatus.
Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus.
6. Exaltare super cœlos, Deus, et in omnem terram gloria tua.
7. Laqueum paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam.
Foderunt ante faciem meam foveam, et inciderunt in eam.
8. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo, et psalmum dicam.
9. Exsurge, gloria mea : exsurge, psalterium et cithara : exsurgam diluculo.
10. Confitebor tibi in populis, Domine : et psalmum dicam tibi in gentibus :
11. Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.
12. Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua.

IN PSALMUM LVI

COMMENTARIUS.

In finem,
Ne disperdas, David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in speluncam[1].

« *Miserere mei, Deus, miserere mei.* »

Argumentum Psalmi: Regnum Christi cruce partum.

Hic est Psalmus sextus in secunda quinquagena, in quo postquam monstrata est Christi pietas orantis, et salutem imprecantis illis qui titulo regiæ dignitatis ejus contradixerunt, subjungitur Prophetæ exclamatio præ stupore magno, et admiratione, ut jam ejus regiæ dignitati nullus contradicat, sed omnis anima ipsum regem recognoscat, et dicat illud Psal. XLIII, 5 : *Tu es ipse Rex meus, et Deus meus.* Non jam regnantem, quia hoc parum est. Ad Rom. XIII, 1 : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Sed etiam patientem in cruce, quando

[1] Après le mot *lamnatseach*, au maître de chant, le titre ajoute les deux autres mots

sibi sceptrum imperii portavit. Isa. IX, 6 : *Factus est principatus super humerum ejus*. Et ostenditur in titulo qui talis est. « *In finem*, ne corrumpas, vel *disperdas, David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in speluncam*. » Est enim sensus tituli : « *In finem* » nos dirigens Psalmus iste, scilicet in Christum, hoc intendit : « *Ne* corrumpas, vel *disperdas* » quicumque sis, « *David*, » id est, Christum, non secundum suam substantiam, quia secundum illam immortalis est jam, et impassibilis. Ad Rom. VI, 9 : *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*. Sed secundum suam dignitatem, ut dicas cum Judæis ipsum non esse Christum : quia Daniel. IX, 26 : *Non erit populus ejus qui eum negaturus est*. Sed dicas cum Isa. XXXIII, 22 : *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster*. Et « *in tituli inscriptionem*, » qui erat de ipsius dignitate. Joan. XIX, 19 : *Jesus Nazarenus*, etc. Inscriptione, inquam, facta, « *cum fugeret a facie Saul in speluncam*, » id est, factum in illo figuratum ageret Christus. Fuga enim David in speluncam, I Reg. XXIV, 4[1], figuravit latitationem Christi in nostra carne, in qua latens propter infirmitatem nostram, non apparebat Deus. Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus*. Figuravit etiam magis proprie latitationem ejus in passione sua, secundum illud Habacuc. III, 4 : *Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus*. Magis in sepulcro, ubi absconduntur mortui sub terra. Isa. XXVI, 20 : *Vade popule meus, intra in cubicula tua*, sepulcra, *abscondere modicum ad momentum*.

Dividitur autem Psalmus in tres partes secundum Glossam. Primo, Christus, vel Ecclesia præmittit orationem tamquam pro liberatione sua. Secundo, tamquam qui impetraverit, ostendit malorum a quibus liberatus est, diversitatem, et magnitudinem, ibi, « *Misit Deus misericordiam*. » Tertio, subjungit gratiarum actionis promissionem propter liberationem, ibi, « *Paratum cor meum, Deus*. »

In prima tria. Primo, orando clamat, et replicat orationem. Secundo, probat quod debeat exaudiri, ibi, « *Quoniam in te confidit*. » Tertio, declarat modum quomodo poterit fieri quod petit, ibi, « *Et in umbra*. »

אל תשחת, *al thashcheth*, que les versions ont traduits μὴ διαφθείρῃς, *ne disperdas*. Hengstenberg, qui les traduit aussi, pense qu'ils sont comme un résumé de la prière de David, et un écho du cri de son cœur. Cette idée, qu'on retrouve d'ailleurs dans plusieurs commentateurs anciens, est plus que contestable. Jamais on ne lit en tête des psaumes de pareilles invocations, et il en est, comme le LXXIV, d'Asaph, qui portent la même mention, et dont le sujet est tout différent. Les mots *al thashcheth* sont donc à peu près certainement l'indication d'un air qui commençait ainsi, et sur lequel il faut mettre ce psaume.

Le titre indique encore la circonstance qui inspira David : dans sa fuite devant Saül, il s'était réfugié dans une caverne, celle d'Odollam, I Reg. XXII, 1, ou celle d'Engaddi, I Reg. XXIV, 4 ; on n'a point de raison formelle pour préférer l'une à l'autre ; Eusèbe cependant incline ici pour la première, réservant le Ps. CXLI pour la seconde. David persécuté fait encore ici profession de mettre toute son espérance dans le Seigneur. Les sentiments sont ceux des psaumes analogues, mais ici la confiance joyeuse l'emporte finalement sur la tristesse et la crainte. Le prophète reproduit plusieurs idées empruntées à ses autres chants ; il appelle son âme « sa gloire, » comme au psaume VII, 6, il compare ses ennemis à des lions acharnés, Ibid. 3, et le péril qui le menace à une fosse, Ibid. 16 ; la langue des ennemis est un glaive, comme LI, 4 ; LVIII, 8, etc. A son tour ce psaume sera répété à partir du ℣. 8, avec quelques variantes que nous signalerons en leur lieu, pour commencer le psaume CVII.

Comme toujours la prière de David convient très bien au serviteur de Dieu en butte à la persécution. « Refertur etiam ad ea quæ nostrum gratia Christus peregit. » S. Athan.

H. Lesêtre.

[1] II Reg. XXII, 1 et XXIV, 4.

In prima duo. Primo, oratio. Secundo, orationis inculcatio, ibi, « *Miserere.* »

Dicit ergo Christus, o « *Deus* » Pater,
pars III. « *miserere mei,* » a miseriis tormentorum liberando : miserere mei ab injuriis et miseriis verborum eripiendo : hoc enim modo duplici et ipse, et sui afflicti sunt. Sap. II, 19 : *Contumelia et tormento interrogemus eum.* Psal. LXVIII, 27 : *Super dolorem vulnerum meorum,* ecce tormenta, *addiderunt,* contumelias et verbera. Miseria etiam Christi duplex fuit. Contracta voluntarie quando naturam nostram assumpsit. Psal. LXXXVII, 16 : *Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea.* II ad Corinth. VIII, 9 : *Propter vos egenus factus est.* Et inflicta ab adversariis confodientibus manus et pedes. Psal. XXI, 17 : *Foderunt manus meas,* etc. In nobis autem duplex : pœnæ, et culpæ. De prima, Apoc. III, 17 : *Quia tu dicis quod dives sum, et locupletatus, et nullius egeo : et nescis quia tu es miser, et miserabilis.* De secundo, Proverb. XIV, 34 : *Miseros facit populos peccatum.* Et dicit Glossa : « quoniam re-« plicatio magnum periculum ostendit. »

« *Quoniam in te confidit anima mea.* » Hic probatio, quod exaudiri debet. Quasi diceret : Sic misereri debes, « *quoniam in te solo confidit anima mea.* » Omnis enim creatura vana et corruptibilis, unde non est in ipsa confidendum. Isa. XXXVI, 6 : *Confidis super baculum arundineum confractum, istum super Ægyptum : cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum ejus, et perforabit eam.* Nec etiam in spiritualibus bonis, in quibus magis videtur innitendum. Prov. III, 5 : *Ne innitaris prudentiæ tuæ,* etc. Sed super Christum tantum cum sponsa, Cant. VIII, 5 : *Innixa super dilectum suum.* Et dicit, « *Anima mea,* » ad majorem expressionem, sicut illud Num. XXI, 5 : *Anima nostra nauseat super cibo isto.* Et ex opposito, Proverb. VI, 16 : *Septimum detestatur anima ejus.*

« *Et in umbra alarum tuarum.* » Hic tertium, in quo ostendit quod possit impleri sua petitio, quia nihil ex parte sua deerit : quia perseveranter sperabit, hoc primum : orabit ardenter, hoc secundum, ibi, « *Clamabo ad Deum.* » Et confidenter tamquam expertus Dei beneficia, hoc tertium, ibi, « *Ad Deum qui bene fecit.* »

In prima duo. Primo, promittit se speraturum. Secundo, in spe perseveraturum, ibi, « *Donec transeat.* »

Ait ergo : Sic miserere, et debes, nec erit obstaculum misericordiæ ex parte mei, qui non tantum confido modo, imo, « *et in umbra alarum tuarum,* » in tua protectione, quæ refrigerat ut umbra, et fovet ut ala, « *sperabo.* » Umbram senserat quæ dicebat, Cant. II, 3 : *Sub umbra illius quem desideraveram, sedi.* Nec fomento caruerat, addit enim : *Et fructus ejus dulcis gutturi meo.* Thren. IV, 20 : *Spiritus oris nostri, Christus Dominus : in umbra tua vivemus in gentibus.* Has alas mali refugiunt exponendo se accipitri, id est, diabolo. Matth. XXIII, 37 : *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti ?* Et hoc non ad horam, sed tamdiu sperabo.

« *Donec transeat iniquitas,* » hoc est, usque in finem mundi. Glossa : « Usque « in finem sæculi, nec iniquitas deerit « premens, nec justitia patiens : iniqui-« tas enim semper impugnat justitiam, « et justitia semper exercetur, et acui-« tur. » Gregorius : « Bonus non fuit, « quem malorum pravitas non limavit. » Et iterum, idem Gregorius : « Ferrum « animæ nostræ non perducetur ad sub-« tilitatem acuminis, nisi illud acuerit li-« ma alienæ iniquitatis. »

« *Clamabo ad Deum.* » Hic secundum. 3
Quasi diceret : Perseveranter, et etiam « *clamabo,* » orabo ardenter. Hic est enim clamor, scilicet fervor cordis, cla-

mor tacentis Moysi[1] : Et Susannæ[2] Augustinus : « Non clamor, sed amor. » Hic desiderii fervor sonat in aure Dei. Psal. x, 17 : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.*

« *Ad Deum altissimum,* » hoc est, ad Deum qui altissimus est, et ego infimus : et propter hoc necesse habeo clamare tamquam valde remotus. Eccli. xxxviii, 4 : *Altissimus creavit de terra medicamenta.* Et Luc. i, 35, dictum est Virgini : *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi.*

« *Ad Deum qui benefecit.* » Hic tertium, in quo ostendit quod orabit confidenter tamquam expertus Dei beneficia : et dicuntur duo. Primo, quod expertus est Dei beneficia. Secundo, specificat illa quæ est expertus, ibi, « *Misit de cœlo, et liberavit me.* »

Dicit ergo : Sic clamabo ad Altissimum, propter altitudinem non diffidens, quia « *clamabo ad Deum qui benefecit mihi.* » Alias, Glossa : « Et si impios « quæsivit qui eum non quærebant, et « pro impiis mori voluit, clamantes quo« modo non exaudiet? Bene autem fe« cit, dando bona naturæ, sed melius su« peraddendo bona fortunæ, sed optime « cumulando bona gratiæ : totum enim « ab ipso. » Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum,* etc. I ad Corinth. iv, 7 : *Quid habes quod non accepisti?* Nihil.

4 « *Misit de cœlo.* » Hic secundum, in quo specificat quæ bona receperit. Et sunt duo. Liberatio a malis hominibus. Secundo, ipsorum adversariorum conculcatio, ibi, « *Dedit.* » Et legitur dupliciter versus, de corpore scilicet, et de capite, hoc est, de Ecclesia, et de Christo.

Dicit ergo Ecclesia : Nunc benefecit mihi, quia « *misit de cœlo.* » « *Misit,* » inquam, Pater non servum aliquem, sed Verbum, proprium Filium, « *de cœlo,* » de secreto divinitatis suæ. I ad Timoth. vi, 16 : *Lucem inhabitat inaccessabilem.* De Angelorum occulta cognitione ad oculos meos, ut ipsum in humanitate viderem. Baruch, iii, 38 : *Post hoc in terris visus est.*

« *Et liberavit me,* » jam in spe, tandem liberabit in re, ut non oporteat gemendo dicere : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus*[3]*?* Osee, xiii, 14 : *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos.* Hæc visio figurata fuit, Genes. xxxvii, 13, quando Jacob misit filium suum Joseph ad visitandos fratres suos. Et Exod. iii, 10, in missione Moysis in Ægyptum, ut inde educeret populum Domini. Tobiæ, iv, 21 et seq., in missione filii Tobiæ, ut pecuniam reportaret. Sumus enim summi Regis filii, populus, et pecunia ejus imagine insignita, et desiderata. Exod. iv, 13 : *Obsecro, Domine, mitte quem missurus es.* Et Isa. xvi, 1 : *Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ.* Ad Galat. iv, 4 : *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege.*

« *Dedit in opprobrium conculcantes me,* » ut conculcarentur qui me conculcabant. Hoc justum est. Sapient. xi, 17 : *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur.* Isa. xxxiii, 1 : *Væ qui spernis,* et alios conculcas : *nonne et ipse sperneris? Cum fatigatus desieris contemnere, contemneris.* Hoc autem erit quando fiet illud Isa. xvi, 4 : *Finitus est pulvis, consummatus est miser : defecit qui conculcabat terram,* et ipse conculcabitur. Isa. x, 6 : *Ponat in conculcationem, quasi lutum platearum.*

Legitur et de Christo : « *Misit,* » Deus Pater, « *et liberavit me,* » de morte : et quid misit de cœlo? Gratiam resuscitationis, ut ante omnes suscitaretur : « *et dedit in opprobrium conculcantes me,* » Judæos, qui toti mundo sunt in oppro-

[1] Cf. Exod. xvi, 15.
[2] Cf. Daniel, xiii, 24.
[3] Ad Roman. vii, 24.

brium et derisionem. Jerem. xx, 11 : *Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur.* Magna confusio et opprobrium valde magnum, quod vident adorari quem crucifixerunt.

unda ars almi. « *Misit Deus misericordiam.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua ostendit se exauditum, demonstrando se plane liberatum, et specificando a quibus sit liberatus, et monstrando se vere duo præmissa impetrasse, scilicet propriam liberationem : et hoc primo. Secundo, inimicorum dejectionem et captionem in iniquitate propria et versutia, ibi, « *Laqueum paraverunt.* »

In prima duo. Primo, liberatio ostenditur. Secundo, ut plena sit liberatio, invitatio a Propheta ad ascendendum, ibi, « *Exaltare super cœlos, Deus.* »

In prima duo. Primo, liberatio ab adversariis. Secundo, descriptio diligentior ipsorum adversariorum, ibi, « *Filii hominum.* »

In prima quatuor. Primo, per quid sit liberatus vel ereptus. Secundo, secundum quid, ibi, « *Et eripuit.* » Tertio, a quibus, ibi, « *De medio.* » Quarto, qualiter, ibi, « *Dormivi conturbatus.* »

Dicit ergo : Sic expertus sum bona, et nunc quoniam « *misit Deus de cœlo misericordiam suam et veritatem,* » Filium mittendo : ipse enim est misericordia Dei patris. Supra, in alio Psal. XLVII, 10 : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam,* etc. Et alibi petebatur hæc misericordia : *Ostende nobis misericordiam tuam*[1].

« *Et veritatem tuam,* » quoniam misit Christum qui veritas est. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Augustinus : « Non est misericordia solum ne « præsumas, sed simul veritas ut timeas : « non tantum veritas ut desperes, sed « misericordia ut confidas : et sic media « est spes. » Deut. XXIV, 6 : *Non accipies loco pignoris inferiorem, et superiorem molam.* Vel misericordia, quoad Gentes quibus promissus non fuerat : veritas, quoad Judæos quibus erat promissus. Psal. XCVII, 3 : *Recordatus est misericordiæ suæ,* quantum ad Gentes : *et veritatis suæ domui Israel.*

« *Et eripuit animam meam,* » vitam 5
scilicet meam. Ecce secundum : quia est ereptus. Joan. XII, 25, accipitur sic anima : *Qui odit animam suam in hoc mundo,* etc. Sed unde eripuit ? « *De medio catulorum leonum.* » Leones vocat majores Judæorum, Principes sacerdotum, et Pharisæos, et Scribas : ut referatur lectura ad caput Christum : catulos leonum, minores, qui omnes rugierunt contra Christum. Jerem. XII, 8 : *Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silva : dedit contra me vocem.* Secundum quod legitur de Ecclesia, tunc leones appellantur mali principes et tyranni : catuli vero illorum subditi, a quibus Deus suos eripuit frequenter, et eripit. Psal. XXI, 14 : *Aperuerunt super me os suum,* etc. Dan. VI, 22 : *Misit Deus angelum suum, et conclusit ora leonum : et non nocuerunt mihi.* Et dicit « *de medio,* » quasi obsessum undique ab eis. Job, XIX, 12 : *Obsederunt in gyro tabernaculum meum.*

« *Dormivi.* » Quasi diceret : Ereptus fuisti, sed quomodo ? De facili, sicut dormiens de facili excitatur. Ait enim : Sic eripuit animam meam, quia « *conturbatus* » in passione, « *dormivi* » in morte, a qua excitatus de facili fui, sicut dormiens a somno. Quare autem mors Christi comparetur dormitioni, causæ assignatæ fuerunt supra Psalmo III[2]. Sed dubitatur cum de eo scriptum sit, Isa. XLII, 4 : *Non erit tristis, neque turbulentus,* quare nec conturbatus. Resp. Non fuit conturbatus

[1] Psal. LXXXIV, 8.

[2] Cf. Psal. III, commentarios in ỳ. 6, tomo XV hujus editionis.

secundum rei veritatem, sed secundum eorum opinionem qui eum credebant conturbatum : et sic loquitur. Vel conturbatum se dicit conturbatione quæ est propassio, non quæ sit passio. Augustinus : « Placatus erat iste turbatus, et « obdormivit cum vellet. » Jerem. xxxi, 26 : *Quasi de somno suscitatus sum : et vidi, et somnus meus dulcis mihi.* Sic omnium justorum mors dormitio appellatur ab Apostolo, I ad Thessal. iv, 12 : *Nolumus vos ignorare de dormientibus.* I ad Corinth. xv, 6 : *Ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt.*

« *Filii autem hominum.* » Hic secundum, diligentior descriptio eorum qui mala inferunt. Et primo, ostenditur malitia cordis. Secundo, oris, ibi, « *Et sagittæ.* » Et monstratur duplex. Occulta, detrahendo. Aperta, postulando mortem ejus, ibi, « *Et lingua.* »

Ait ergo : Sic eripuit animam meam de medio catulorum leonum. Numquid leonum naturalium ? Non. Imo, « *filii hominum* » hoc patiuntur, ut locum habeat sequens relatio. Vel potest ordinari hoc ad aliud quod sequitur : « *Laqueum paraverunt, dentes eorum,* » corrosiones in occultis cordis consiliis : « *arma,* » ad defendendum peccata suā. Job, xli, 5 : *Per gyrum dentium ejus formido.* Prov. xxx, 14 : *Generatio, quæ pro dentibus, gladios habet,* id est, dentes pro gladiis, *et commandit molaribus suis, ut comedat inopes de terra.* « *Et sagittæ,* » ad vulnerandum in occulto, quasi de longe. Jer. ix, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.*

« *Et lingua eorum gladius acutus,* » qui velociter necat. Sic ipsi velociter per linguam suam mortem meam procurarunt cum clamaverunt, Joan. xix, 6 : *Crucifige, crucifige.* Et nota, quod est lingua carnis quæ loquitur nobis suavia. Vox sua est illa : *Comedamus et bibamus*[1]. Et illud Sap. ii, 8 : *Nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra.* Et est lingua mundi quæ loquitur vana, quæ dicit : Beatus populus cui hæc sunt. Et illud Prov. i, 13 : *Omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis.* Et est lingua diabolica, lingua detractoris, de qua hic, et Eccli. xxviii, 16 : *Lingua tertia multos commovit.*

Triplex lingua, carnis, mundi, et detractoris.

« *Exaltare super cœlos.* » Hic secundum, exclamatio Prophetæ ut ascendat Christus ab iis miseriis, quasi sic librando se super cœlos : et dicuntur duo. Primo, exhortatio filii ad ascendendum. Secundo, ostendit ascensionis fructum, ibi, « *Et super omnem terram.* » 6

Dupliciter tamen legitur. Primo, ut sit vox Filii ad Patrem. Quasi diceret : Tales sunt qui me impugnant. Et propter hoc, o Deus Pater, « *exaltare,* » id est, exaltatus appare in mea suscitatione, « *super cœlos,* » super omnes cœlestes Angelos. Consuetudo enim Scripturæ est ut res dicatur fieri, cum facta innotescit : et Deus facere quasi in se quod nobis fecit. Genes. xxii, 12 : *Nunc cognovi quod times Dominum.* Et sic erit, « *super omnem terram* » manifesta gloria tua, quam quæro, non meam. Joan. viii, 50 : *Ego gloriam meam non quæro :* et vii, 18 : *Qui quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est.*

Legitur etiam ut sit vox Prophetæ exclamantis, et excitare volentis Christum ad ascendendum, ut dictum est. Quasi diceret : Tales sunt inimici, et sic te persequuntur, et propter hoc o « *tu Deus,* » qui potes, « *exaltare super cœlos,* » super omnes angelicos spiritus. Isa. lii, 13 : *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde.* Ad Philip. ii, 9 : *Propter quod et Deus exaltavit illum.* Et in Psal. viii, 2 : *Elevata est magnificentia tua super cœlos Deus.* Et hoc erit, « *super omnem*

[1] Isa. xxii, 13.

terram gloria tua, » gloriosa fama tua, ut solus gloriosus reputeris. Ad Philip. II, 9 : *Deus exaltavit illum,* in ascensione, *et donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Et in Psal. XLV, 11 : *Exaltabor in Gentibus, et exaltabor in terra.* Isa. II, 11 : *Exaltabitur Dominus solus in die illa.* Cant. VIII, 14 : *Fuge dilecte mi, et assimilare capreæ hinnuloque cervorum super montes aromatum.*

« *Laqueum paraverunt.* » Hic est illa pars, in qua postquam monstrata est ejus liberatio, subjungitur inimicorum dejectio a propria malitia eorum. Primo, ergo tangitur fraudulentia. Secundo, pœna, quæ in eis consecuta est ex illa, ibi, « *Et inciderunt.* »

Et primo, tangitur malitia in ore. Secundo, in corde, ibi, « *Incurvaverunt.* » Tertio, in opere, ibi, « *Foderunt.* »

Dicit ergo : Sic ereptus sum a leonibus, quia filii hominum paraverunt « *laqueum pedibus meis,* » sermonibus et exhortationibus meis, qui erant quasi duo pedes mei. Sermo exhortationis ad bonum erat quasi pes dexter, quo Deus veniebat ad nos. Sermo dehortationis a malo alius similiter. Sed iis ponebant laqueos sermonum Judæi. Joan. VIII, 4 et seq., de adultera. Matth. XXII, 16 et seq., de censu : sed ipsi magis capiebantur in illis, secundum illud Eccli. XXVII, 29 : *Qui laqueum ponit alii, peribit in illo.* Eccle. IX, 12 : *Sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo.* Sic membris suis hodie multi insidiantur, et ponunt laqueos ut illa capiant. Jerem. V, 26 : *Inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros.* Et hoc non tantum in via : « *incurvaverunt,* » id est, incurvare intenderunt a sua rectitudine, « *animam meam,* » ut me facerent peccare, et quasi de cœlo ad infernum descendere. Ecce malitia cordis par malitiæ dæmonis. Dicit enim Isa. LI, 23 : *Incurvare ut transeamus.* Vel, « *incurvaverunt animam meam.* » Quasi diceret : Inclinatus sum ad eos per compassionem, nec ereptus ab eis per ipsorum emendationem. Luc. XIX, 41 : *Jesus videns civitatem, flevit super illam.* Et Luc. XXIII, 34, pro ipsis oravit.

Et nota, quod est incurvatio compassionis, de qua Job, XXXIX, 3 : *Incurvantur ad fœtum, et pariunt, et rugitus emittunt.* Et iniquitatis, de qua tactum est, Isa. LI, 23 : *Incurvare,* etc. Et Psal. XXXVII, 7 : *Miser factus sum, et curvatus sum nimis,* etc. Et pœnalitatis, de qua, « Incurvatus sum multo vinculo ferreo [1]. Et humilitatis, Genes. XXXIII, 6 : *Appropinquantes ancillæ et filii earum, incurvati sunt.* Incurvatio compassionis, iniquitatis, pœnalitatis, et humilitatis.

« *Foderunt ante faciem meam.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Non tantum verbo, vel corde mali fuerunt contra me, « *foderunt foveam* » facto, quantum potuerunt mortem meam procurantes : sed hoc, « *ante faciem meam,* » quia me non latuit. Jerem. XVIII, 20 : *Foderunt foveam animæ meæ.* Genes. XXXVII, 20, dixerunt fratres Joseph : *Venite, occidamus eum, et mittamus in cisternam veterem.*

« *Et inciderunt in eam.* » Ecce pœna. Prov. XXVI, 27 : *Qui fodit,* scilicet alii, *foveam, incidet in eam.* Psal. VII, 15 : *Incidit in foveam, quam fecit.* Sic Goliath, proprio gladio interficitur a David [2]. Aman suspenditur in proprio patibulo [3]. Et Holofernes decollatur proprio pugnione [4] : et flamma fornacis combussit quos reperit de Chaldæis ministros regis, qui eam incendebant, ut dicitur Daniel. III, 48.

[1] Cf. Orationem Manasses, circa medium.
[2] Cf. I Reg. XVII, 51.
[3] Cf. Esther, VII, 10.
[4] Cf. Judith, XIII, 8.

8 « *Paratum cor meum, Deus.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua promittit se laudaturum pro tantis beneficiis, et in se, et in membris : et dicuntur duo. Primo, promissio laudis, et per se, et per suos, cum causis laudationis. Secundo, Prophetæ congratulatio invitantis Christum iterato ad ascensionem ultimo versu, « *Exaltare super cœlos Deus.* »

Tertia pars Psalmi.

In prima duo. Primo, laudis promissio, in seipso. Secundo, in membris, ibi, « *Confitebor tibi.* »

In prima duo. Primo, promissio laudis. Secundo, tangitur quasi ratio, quare sic laudare velit, scilicet carnis resurrectio, ibi, « *Consurge gloria mea.* »

In prima duo. Primo, asserit se paratum ad laudem. Secundo, promittit ipsam, ibi, « *Cantabo.* »

Item, paratum ostendit se dupliciter, id est, ad referendum gratias ore primo. Secundo, etiam opere, ibi, « *Paratum cor meum.* »

Dicit ergo : Sic illi mihi : sed ego sum liberatus, et propter hoc o « *Deus*, etc. » Vel sic : Ita illi parant foveas, sed o « *Deus cor meum paratum,* » supple, ad tuam laudem, et gloriam voce proferendam. « *Paratum cor meum,* » etiam ad quærendam illam opere, ne sim de illis de quibus Isa. XXIX, 13 : *Populus hic labiis suis me glorificat, cor autem ejus longe est a me.* Et Jerem. XII, 2 : *Prope es tu Domine ori eorum, et longe a renibus eorum.* Vel, « *paratum cor meum,* » ad contumelias sustinendas propter te : « *paratum cor meum,* » ad tormenta. Sap. II, 19 : *Contumelia et tormento interrogemus eum.* Ad hoc paratus fuit Christus, Psal. XXXVII, 18 : *Quoniam ego in flagella paratus sum.* Et Isa. LIII, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit.*

Cor dupliciter præparandum ut digne laudare possit.

Et notandum, quod cor dupliciter est præparandum ut digne laudare possit. Primo, immunditias removendo. I Reg. VII, 3 : *Præparate corda vestra Domino.* Exod. XIX, 10 et 11 : *Lavent vestimenta sua,... et sint parati in diem tertium.* Hoc autem fit per diligentem meditationem peccatorum, et cordis contritionem, et oris confessionem. Secundo, paratur ornando : non enim sufficit ut mundetur, nisi et virtutibus adornetur. Isa. XL, 3 : *Parate viam Domini,* in cordibus vestris. Luc. XII, 40 : *Et vos estote parati.* Matth. XXV, 10 : *Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.* Et sic paratus, « *cantabo* » ore. Isa. XXIII, 16 : *Bene cane, frequenta canticum.* « *Et psalmum dicam,* » id est, psallam, quod est bene operari, ut opere confirmem quod ore dicam : ne sim sicut illi de quibus Apostolus ad Tit. I, 16 : *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.*

« *Exsurge gloria mea.* » Hic est secundum, in quo subjungitur de carnis resurrectione, tamquam de ratione laudis. 9
Hoc autem fit invitando carnem ad resurrectionem : unde duo dicuntur. Primo, excitatio ad resurgendum. Secundo, obedientiæ promptitudo, ibi, « *Exsurgam diluculo.* » Excitans autem carnem, vocat eam triplici nomine, gloriam, psalterium, et citharam. *Gloriam* causaliter : quia in illa sustinuit unde glorificari meruit, vel saltem accelerari gloria. *Psalterium* quod a superiori parte sonat, propter miracula quæ in illa fecit. *Citharam* quæ ab inferiori, propter gratiarum actionem in passionibus quas sustinuit. Dicit ergo : Sic cantabo et psallam : quod ut fiat, o « *gloria mea,* » caro scilicet in qua merui ut acceleraretur resurrectio gloriosa, « *exsurge* » de morte : et « *o psalterium,* » quod a superiori parte honesti, quando in te miracula sunt facta : « *et cithara,* » quæ ab inferiori, quando mala sustinens dulciter respondisti, « *exsurge,* » accelera surgere.

« *Exsurgam diluculo.* » In hoc obedientiæ promptitudo, quia quasi loquens introducitur ipsa caro, et dicit Glossa, quod « in hoc notatur resurrectionis hora, » cui contrarium videtur quod dicit Gregorius, quod « sicut Samson surre-

« xit nocte media, et tulit portas Gazæ, « sic Christus fracto inferno surrexit de « morte. » Item, Proverb. xxxi, 15 : *De nocte surrexit*, etc. Et David de nocte surrexit quasi tribus horis ante diem. Quod autem dicitur hic, referendum est ad Resurrectionis manifestationem.

Vel possunt esse verba Patris ad Filium suscitandum, et revocandum a morte, quem vocat gloriam suam, quantum ad æternam ejus generationem. Dicit enim Anselmus, « quod magna gloria « est Deo Patri, quia Filium sibi æqua- « lem genuit. » Proverb. xiii, 1 : *Filius sapiens, doctrina patris* : ergo multo fortius qui est ipsa sapientia. Vocat *psalterium et citharam*, sicut homo præ amore vocat filium suum *viellam suam*. Fuit psalterium de supernis instruendo. Thren. iii, 63 : *Ego sum psalmus eorum* tota die, his de supernis resonando. Et cithara, sonos passionis emittendo. Isa. xvi, 11 : *Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit.*

« *Exsurgam.* » Ecce obedientiæ promptitudo. Osee, vi, 3 : *Quasi diluculum præparatus est egressus ejus.* Et nota, quod Christus fuit cithara bene tensa in cruce, et dulcissimos sonos reddens. Sonum casti timoris emisit hæc cithara, cum dixit, Matth. xxvii, 46 : *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Sonum pietatis, cum pro inimicis rogans ait, Luc. xxiii, 34 : *Pater, dimitte illis.* Sonum scientiæ, cum de matre, qua nihil plus habebat, ordinavit, Joan. xix, 26 : *Mulier ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua.* Sonum consilii, Luc. xxiii, 46 : *In manus tuas commendo spiritum meum.* Consilium enim est totam animam in manus Dei ponere. Sonuit fortitudo, Luc. xxiii, 43 : *Hodie mecum eris in paradiso.* Sed sonum intellectus, quando dixit, Joan. xix, 30 : *Consummatum est* : tunc enim velamina remota sunt Scripturarum, et intellectus illarum apparuit. Sonum sapientiæ, quando dixit : *Sitio* : hic est enim qui dicit, Eccli. xxiv, 29 : *Qui bibunt me, adhuc sitient.*

« *Confitebor tibi.* » Hic secundum : 10
postquam enim promisit se laudaturum in se, promittit, in membris : et dicuntur duo. Primo, promissio laudis. Secundo, ratio, ibi, « *Quoniam confirmata.* » Et primo, in conversis de Judæis. Secundo, in conversis de Gentibus. Per hos enim sic laudabit, ut ipsi etiam causa laudis sint, quia ad fidem conversi.

Ait ergo : Sic cantabo, et Psalmum dicam per me, et etiam, « *in populis* », Judæis scilicet conversis, o Domine, « *confitebor tibi* » confessione laudis, « *et dicam tibi psalmum* » laudis « *in Gentibus*, » et in ipsis, et propter ipsas ad fidem conversas. Christus enim lapis angularis conjungens duos parietes, Judæos scilicet et Gentiles. Ad Ephes. ii, 20 : *Ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Joan. x, 16 : *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili.*

« *Quoniam magnificata sunt.* » Hic se- 11
cundum, ratio laudandi in membris, et tangitur duplex, scilicet exaltatio humanæ naturæ, hæc prima : et manifestatio veritatis suæ, ibi, « *Et veritas.* »

Dicit ergo : Sic laudabo in membris, et hoc justum : *quoniam misericordia tua*, » humanitas mea, dicit Christus, quæ ex misericordia tua est, « *usque ad cælos.* » Supra, in Psal. viii, 2 : *Elevata est magnificentia tua*, etc. Isa. iv, 2 : *Et erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terræ sublimis.* Elevata est usque ad Angelos, quia usque ad æqualitatem Angelorum elevata est humana natura, ruinam ipsorum reparando, et æqualem gloriam participando. Matth. xxii, 30 : *Non nubent neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Apocal. xxi, 17 : *Mensura hominis, quæ est Angeli.*

« *Et veritas tua*, » qua erant Angeli illustrati quasi soli ante, « *usque ad nubes*, » ad Apostolos et Doctores Ecclesiæ, qui gravi teguntur carne. Sap. ix, 15 : *Corpus quod corrumpitur, aggravat ani-*

mam. Et coruscant aliquando miraculis. Terram Ecclesiæ compluunt doctrinis, et intonant minis. Sunt enim nubes de quibus Isa. v, 6 : *Nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.* Et Isa. LX, 8 : *Qui sunt isti qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas ?* Job, XXXVII, 11 : *Frumentum desiderat nubes.* Vide ergo concordiam inter cœlum et terram : terra usque ad Angelorum celsitudinem carnem mittit, cœli vero, id est, Angeli, veritatem apertam, quæ jugiter fœcundat, et qua vivunt, terrenis transmittunt.

« *Exaltare super cœlos.* » Hic secundum totius hujus partis, in quo subjun- **12**
gitur Prophetæ exclamatio ad Christum ut ascendat : et sicut supra, tanguntur duo. Primo, invitatio ad ascensum. Secundo, ratio invitationis, scilicet fructus sequens, ibi, « *Et super omnem terram.* » Et expone omnino sicut supra expositum in eodem Psalmo ad ℣. 6. Si autem quæritur ratio repetitionis, assignatur fidei confirmatio in Glossa. Genes. XLI, 32 : *Quod vidisti secundo ad eamdem rem pertinens somnium : firmitatis indicium est.*

PSALMUS LVII.

Objurgatio contra calumniatores et iniquos judices.

1. *In finem, Ne disperdas, David in tituli inscriptionem.*

2. Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum.

3. Etenim in corde iniquitates operamini : in terra injustitias manus vestræ concinnant.

4. Alienati sunt peccatores a vulva ; erraverunt ab utero, locuti sunt falsa.

5. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas,

6. Quæ non exaudiet vocem incantantium, et venefici incantantis sapienter.

7. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum : molas leonum confringet Dominus.

8. Ad nihilum devenient tamquam aqua decurrens : intendit arcum suum donec infirmentur.

9. Sicut cera quæ fluit auferentur : supercecidit ignis, et non viderunt solem.

10. Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, sicut viventes sic in ira absorbet eos.

11. Lætabitur justus cum viderit vindictam : manus suas lavabit in sanguine peccatoris.

12. Et dicet homo : Si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra.

IN PSALMUM LVII

COMMENTARIUS.

In finem,
Ne disperdas, David in tituli inscriptionem[1].

« *Si vere utique justitiam.* » Hic est Psalmus septimus in secunda parte, secunda scilicet quinquagena, in quo postquam in præcedenti ostendit humilitate Passionis Christum pervenisse ad gloriam Resurrectionis, et Ascensionis, insuper increpationem infidelium Judæorum, et abnegantium Christi regiam dignitatem facto et corde, etsi aliquando videntur confiteri ore, hic consequenter determinat miseriam quæ inde consequetur.

Præmittit autem titulum, eorum duritiam breviter ostendentem. Est enim talis : « *In finem, ne corrumpas, David in tituli inscriptionem.* » Et est sensus : Subjectus Psalmus « *in finem* » nos ordinans, hoc monet quasi increpando, « *ne,* » o tu Judæe, « corrumpas, vel *disperdas David,* » id est, Christum, non in se, sed « *in tituli inscriptionem,* » quem negasti in passione qui dicebas ante, Matth. xxii, 16 : *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces.* Iterum, in præcedenti Psalmo actum est de Christi passione et ejus gloria, in hoc agitur de crucifixoribus, et eorum miseria consecuta, quia regem negaverunt et occiderunt.

Argumentum Psalmi: Malitia et miseria Judæorum Christum persequentium.

Dividitur Psalmus in tres partes. In prima ponitur exprobratio culpæ crucifixorum. In secunda, comminatio pœnæ pro culpa ipsorum, ibi, « *Deus conteret.* » Tertio, subjungitur bonorum correctio, visa pœna illorum, ibi, « *Lætabitur justus.* »

In prima duo. Primo improperat, quod mala faciunt contra Christum. Secundo, quod bonum correctionis fugiunt, ibi, « *Furor illis secundum.* »

In prima tria. Primo arguit malitiam cordis. Secundo, operis, ibi, « *Injustitias manus vestræ.* » Tertio, oris, ibi, « *Locuti sunt falsa.* »

In prima duo. Primo arguit. Secundo ostendit, quod bene arguendi sunt, ibi, « *Etenim iniquitates.* »

Dicit ergo : Sic Christus est per passionem exaltatus. Ergo, o vos « *filii hominum,* » Patriarcharum, Prophetarum, qui homines fuerunt, ratione scilicet utentes. Psal. ix, 21 : *Sciant gentes quoniam* 2

Prima pars Psalmi.

[1] C'est aussi sur le mode *al thashchet* que doit être chanté ce psaume, dit M. l'abbé Lesêtre. Inséré entre deux psaumes de même mètre, et tous deux rapportés formellement au temps de la persécution de Saül, celui-ci, malgré l'absence de toute indication intrinsèque positive, paraît bien être du même temps. C'est la pensée d'Eusèbe, de Théodoret, de Patrizi, etc. D'autres y ont cherché des allusions aux meurtriers d'Abner, II Reg., iii, 30-39 (Tholuck), aux menées d'Absalon pour changer le système judiciaire de son père, II Reg., xv, 3, 4, aux partisans de ce dernier pendant sa révolte (Delitzsch), etc. Il s'agit ici d'hommes de justice ou de conseillers, persécuteurs acharnés du psalmiste, double donnée qui concorde mieux avec l'époque de Saül, où tous les courtisans, pour plaire au roi, cherchaient à donner à la violation du droit les apparences de l'équité.

Le langage est ici d'une grande vivacité et trahit les vives émotions d'un jeune homme. L'auteur, en proie à une bouillante indignation, l'exprime par une série d'images qui se succèdent sans qu'aucune donne à la précédente le temps de se développer ; aussi l'intelligence de certains vers est-elle assez difficile.

Les meurtriers de Jésus-Christ et les ennemis de son Eglise sont représentés par les persécuteurs de David.

homines sunt, rationem habentes et Deo similes. Genes. I, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram.* « *Recte judicate*, » causarum merita deligenter investigando. Sicut Job, XXIX, 16 : *Causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam.* Personam non accipiendo, Prov. XXVIII, 21 : *Qui cognoscit in judicio faciem, non bene facit.* Deuter. I, 17 : *Ita parvum audietis ut magnum : nec accipietis cujusquam personam.* Timore non declinando a veritate, Eccli. VII, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.* Nec amore remittendo, sicut Felix præses Syriæ, Act. XXIV, 27 : *Volens gratiam præstare Judæis Felix, reliquit Paulum vinctum.* Nec odio aggravando sicut summus sacerdos, Act. XXIII, 3 : *Percutiet te Deus paries dealbate. Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti ?* Muneribus judicium rectum non vendendo, sicut illi de quibus Michæ. III, 11 : *Principes ejus in muneribus judicabant.* Exod. XXIII, 8 : *Non accipies munera, quæ excæcant etiam prudentes.*

Rectum judicium quid ?

Et hoc facite, « *Si vere justitiam loquimini.* » Quasi diceret : Si veritas est quam dicitis, in illam vere intenditis : ergo rectitudinem judicii tenete. Sapient. I, 1 : *Diligite justitiam qui judicatis terram.* II Paral. XIX, 6 : *Videte quid faciatis : non enim hominis exercetis judicium, sed Domini.* Nec tantum judices, imo omnes admonentur : quilibet enim, sicut loquitur justitiam alterum judicando, sic debet judicare seipsum. Prov. XX, 10 : *Pondus et pondus, mensura et mensura, abominatio apud Deum.* Pondus, quo judicas alium : mensura, qua punis ipsum : et pondus quo tuum peccatum judicas, et mensura qua punis : unum enim id debet esse.

Item, juste judicare debes, ut bona opera vitæ æternæ meritoria non facias pro temporali aliqua re. Gregorius : « Qui de bonis quæ agit, terrenam mercedem desiderat, rem pretiosam pro « vili pretio venalem portat. »

« *Etenim iniquitates.* » Hic secundum, in quo probat bene arguendos de malitia cordis, et judicii perversitate. Quasi diceret : Vere non judicatis recte. « *Etenim operamini iniquitates*, » et hoc, « *in corde*, » intus. Mich. II, 1 : *Væ qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris.* Matth. IX, 4 : *Quid cogitatis mala in cordibus vestris ?* Vos, dico, existentes « *in terra*, » in terrenis fixi, qui diligitis terrena. Supra, in Psal. XLIII, 25 : *Humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est*, etc. Vel, « *In terra operamini iniquitates in corde* : » quia propter terram corporis, quam videtis, purum hominem in cordibus vestris judicatis. Isa. LIII, 2 : *Vidimus eum, et non est ei species, neque decor : unde nec reputavimus eum.* 3

« *Injustitias manus vestræ concinnant.* » Hic malum operis, in quo primo iniquitatis in opere multiplicatio. Secundo, quasi naturalis adhæsio, ibi, « *Alienati.* »

Dicit ergo : Sic peccatis in corde, et etiam « *injustitias manus vestræ concinnant*, » congregant, coacervant. Ecce malum operis. Et nota, quod super illud Exod. XXV, 6 : *Ad luminaria concinnanda*, dicit Strabus, quod « cinnus est col« lectio quædam ex diversis speciebus. » Inde transfertur ad significandum omnem collectionem : unde collectio capillorum appellatur *cincinnus*, quasi capillorum cinctus. Cantic. V, 2 : *Caput meum plenum est rore, et cincinni mei pleni guttis noctium.* Sic dicitur : Concinnant iniquitates, id est, coacervant et congregant. Osee, IV, 2 : *Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt : et sanguis sanguinem tetigit.* Et XII, 1 : *Tota die mendacium et vastitatem multiplicat.*

« *Alienati sunt peccatores.* » Hic secundum, quasi naturalis adhæsio : et primo naturalis adhæsio relinquendi bonum. Secundo, faciendi malum, ibi, « *Erraverunt.* »

Dicit ergo : Sic manus congregant injustitias, nec est novum, imo « *alienati sunt* » a bono « *peccatores a vulva,* » ex quo scilicet exierunt de vulva. Nec mirum : quia ad Ephes. II, 3 : *Eramus natura filii iræ.* Quare alieni ab omni bono ab ipsa origine. Isa. I, 4 : *Abalienati sunt retrorsum.* Vulva etiam potest hic appellari Ecclesiæ doctrina : unde a vulva alienantur peccatores cum ab illis Sanctorum doctrinæ relinquuntur. De hac vulva, Genes. XXX, 23 : *Recordatus est Dominus Rachelis, et aperuit vulvam ejus.* Isa. LI, 2 : *Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram, quæ peperit vos.*

Et nota Glossam quæ per se facit distinctionem in hoc spirituali conceptu et partu, et ea quæ sequuntur ibi. Ezech. XVI, 4 : *In die ortus tui non est præcisus umbiculus tuus,* carnalitas, et superfluitas tua. Hoc videtur in aliquibus parvulis, qui quasi a vulva et ab utero incipiunt peccare, cito relinquentes gratiam baptismalem : sicut quædam aves, quæ statim ut possunt nidum relinquunt. Osee, IX, 11 : *Ephraim quasi avis avolavit.* Tales etiam sunt qui ab utero et vulva occasionem superbiendi quærunt, de quibus Osee, IX, 11 : *Gloria eorum a partu, et ab utero, et a conceptu.* Sed Seneca dicit : « Vilis nobilitas, quæ in locis tur-« pibus generatur. »

« *Locuti sunt falsa.* » Ecce peccatum oris. Psal. XI, 3 : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum :* quippe aversionem sequitur error et falsitas, et sic animæ perditio. Sap. I, 11 : *Os, quod mentitur, occidit animam.*

Furor illis secundum. Hic secundum. Postquam redarguta est ipsa iniquitas, hic redarguitur iniquitatis incorrigibilitas, per duo quæ redarguit hic. Primum, horum boni et veritatis indiscreta impugnatio, per comparationem ad serpentem furentem. Secundum, obstinatio voluntaria in illa malitia, ibi, « *Sicut aspidis surdæ.* »

Dicit ergo : Sic corde, et opere, et ore perversi sunt : et etiam « *furor,* » supple, est, « *illis,* » contra bonum et omnem voluntatem, « *secundum similitudinem serpentis,* » qui venenum infundit, et corrumpit naturam : sic ipsi animam, infundendo doctrinam perversam. Num. XXI, 6, Serpentes morsibus vulnerabant filios Israel in deserto. Serpentes autem dicuntur peccatores pessimi. Primo, quia sicut serpens corpus totum exponit, non curat caudam, sed tantum caput : sic illi vitam præsentem in qua sunt generati, non finem curant : contra illud Eccli. VII, 40 : *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Item, serpens pellem, non venenum deponit. Sic peccator juvenilem pulchritudinem, non vitæ perversitatem. Isa. LX, 20 : *Puer centum annorum morietur.* Dan. XIII, 5 : *Egressa est iniquitas.... a senioribus judicibus, qui videbantur regere populum.* Non possunt senescere moribus. Poeta, Serpenti comparatur peccator.

Nequitia est quæ te non sinit esse senem.

Item, ante se non videt, nec incedit ante, sed videt a dextris et a sinistris, et tortuose incedit. Sic peccatores a dextris vident prosperitates ut appetant, a sinistris adversitates ut fugiant : ante nihil : contra illud Prov. IV, 25 : *Oculi tui recta videant, et palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Et, sicut Paulus faciebat ad Philip. III, 13 : *Quæ retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum.* Item, toto pectore serpit. Sic peccator toto corpore terrenis rebus se ingerit. Genes. III, 14 : *Super pectus tuum gradieris, et terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Sic peccator, Psal. XLIII, 25 : *Humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.*

Item, pulverem lingit. Sic peccator inanem gloriam, quæ pulvis dicitur, Matth. x, 14 : *Excutite pulverem de pedibus vestris*. Sed de serpente, Isa. LXV, 25 : *Serpenti pulvis panis ejus*. Mich. VII, 17 : *Lingent pulverem*, inanem gloriam, *sicut serpentes*. Item, in occulto mordet, et pungit lingua sua bifurcata. Sic peccator lingua sua duplici occulte mordet, et detrahit. Eccle. x, 11 : *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit*, lingua scilicet sua bifurcata. Eccli. XXVIII, 15 : *Susurro et bilinguis maledictus*. Item, sputum hominis timet, jejuni tamen : sic peccator contemni et exspui a bonis. Signum enim contemptus est conspuitio. Deut. xxv, 9, Mulier spuebat in faciem discalceati. Et Matth. XXVI, 67, In faciem Christi Judæi exspuebant in signum contemptus[1]. Item, fugit hominem nudum, inficit vestitum. Sic peccator fugit et timet omnia abjicientem propter Christum, infestat congregantem. Matth. XIX, 27 : *Ecce nos reliquimus omnia*, etc. Respondere posset illud Luc. x, 19 : *Dedi vobis potestatem calcandi super serpentes*, etc.

« *Sicut aspidis*. » Hic obstinatio per comparationem ad aspidem. Et primo similitudo. Secundo, similitudinis exploratio, ibi, « *Quæ non exaudiet*. »

Dicit ergo : Et etiam « *furor* » est « *illis sicut furor aspidis surdæ et*, » id est, « *obturantis aures suas*, » unam terræ apponendo, alii caudam intus ponendo. Sicut aspides sunt venenosi, Psal. XIII, 3 : *Venenum aspidum sub labiis eorum*. Et surdos se faciunt doctrinam fugiendo sicut aspides, Ezechiel. XXIII, 25 : *Nasum tuum*, discretionem scilicet, *et aures tuas*, scilicet obedientiam, *præcident*. Sed, Prov. XXI, 13 : *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur* : oratio ejus fiet execrabilis. Qualiter autem obturent, dicit Glossa.

« *Quæ non exaudiet*. » Hic explanatio, in qua ostenditur obstinatio, et obstinationis magnitudo, ibi, « *Et venefici*. »

Ait ergo : Sic sunt sicut aspis obturans aurem, « *quæ non exaudiet*, » ut exeat de caverna, « *vocem incantantium* : » sic nec illi prædicantium. Jerem. VIII, 17 : *Mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio*. Tales fuerunt pessimi Judæi, quos non potuit Stephanus incantare, Act. VII, 57 : *Continuerunt auras suas, et impetum fecerunt*, etc.

« *Et venefici*. » Quasi diceret. Non cujuslibet incantatoris non audit vocem, imo etiam nec « *venefici incantantis sapienter*, » non simpliciter, sed secundum suam artem. Et nota, quod *veneficus* appellatur incantator qui aspides quærit, quia non nisi propter venenum, ut frequentius, vel ad conficiendam medicinam, vel ad vitandum. Quantum ad hoc quod ad medicinam, sic comparatur prædicatori bono, qui ad hoc extrahit peccata de cavernis, de cordibus scilicet humanis, ut inde medicinam conficiat animarum. Isa. XI, 8 : *Delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis : et in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet*.

Et nota, quod furibundi dicuntur, qui nolunt audire verbum Dei. Et hoc recte : respuunt enim medicamina, cum sint ad mortem ægroti. Ezech. XLVII, 12 : *Erunt fructus ejus in cibum, et folia ejus ad medicinam*. Panem, cum sint famelici, Thren. IV, 4 : *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis*. Panis qui debet masticari per meditationem, incorporari per amorem, sed digeri per operationem. Aquam, cum sint sitibundi. Eccli. XV, 3 : *Aqua sapientiæ salutaris potavit illum*. Ignem, cum sint congelati, Jer. XXIII, 29 : *Numquid verba mea sunt quasi ignis?* Prov. XXX, 5 : *Omnis sermo Domini ignitus, clypeus est sperantibus in se*. Lumen, cum sint involuti tenebris.

[1] Matth. XXVI, 67 : *Tunc exspuerunt in faciem ejus*, etc. Cf. etiam Matth. XXVII, 30 ; Isa. L, 6 ; Marc. XIV, 65.

Psal. cxviii, 105 : *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis.* Baculum, cum sint, debilitati. Hic baculus Elisei, qui præmittitur ad parvulum suscitandum[1]. Consolationem, cum sint desolati. Ad Rom. xv, 4 : *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum, spem habeamus.*

« *Deus conteret.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua præmissa pessimorum culpa, subjungitur eorumdem pœna : et dicuntur tria. Primo, omnium Christi adversariorum generaliter. Secundo, Dei misericordia comminantis benigniter, ut ipsi corrigantur, ibi, « *Intendit arcum.* » Tertio, irrevocabilis miseria his qui non corriguntur, ibi, « *Sicut cera quæ fluit.* »

In prima duo secundum pœnam duplicem quam tangit. Prima est confusio illorum ut jam non possint contradicere veritati. Secunda est annihilatio illorum, ut non possint contraire, ibi, « *Ad nihilum devenient.* »

In prima duo. Primo, confusio contradicentium prædicationi Christi. Secundo, acclamantium et petentium ejus mortem, ibi, « *Molas leonum.* »

Dicit ergo : Sic falsa locuti sunt, et veritatem spernunt : sed « *Deus* » tandem « *conteret dentes eorum.* » Verba dolosa et mordentia sunt dentes, de quibus in Psalmo præcedenti, ℣. 5 : *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ.* Thren. iii, 16 : *Fregit ad numerum dentes meos.* « *In ore ipsorum,* » ut ipsi verba sua videant esse falsa, et sentiant quasi fracta et vana in seipsis, sicut factum est in Judæis, quando confractis eorum verbis compulsi sunt dicere illud Matth. xxviii, 13 : *Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum vobis dormientibus.* Luc. xix, 22 : *De ore tuo te judico, serve nequam.*

Et Dominus confringet « *molas leonum.* » Molæ sunt dentes qui comminuunt. Sic eorum voces, quibus Christus in cruci confractus, et quasi comminutus est, molæ dicuntur leonum. Jerem. xii, 8 : *Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silva : dedit contra me vocem.* Sed confregit quando surrexit, et de inferno prædam tulit. Job, xxix, 17 : *Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædam.* Eccli. xxi, 3 : *Dentes leonis, dentes ejus,* et mola ejus ut catuli leonum.

Nota, quod serpenti comparati sunt propter iracundiam, aspidi propter astutiam, leoni propter superbiam. Item, *dentes* habere dicuntur propter divisionem bonorum, quam procurant : *molas* propter ipsorum bonorum comminutionem. De primo, Eccli. xxviii, 18 : *Virtutes populorum concidit, et gentes fortes* divisit, vel *dissolvit* lingua tertia. De secundo ibidem, ℣. 21 : *Flagelli plaga livorem facit : plaga autem linguæ comminuet ossa.*

« *Ad nihilum devenient.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic confundentur, 8
et quod plus est, si nunc videntur in suo cursu, tamen tandem « *ad nihilum devenient.* » Primo ad nihilum culpæ : peccatores enim nihilum reputantur. Psal. lxxii, 22 : *Ad nihilum redactus sum, et nescivi.* Postmodum ad nihilum pœnæ, damnati in inferno. Sap. iii, 16 et 17 : *Filii adulterorum... in nihilum computabuntur.* Item, Sap. ix, 6 : *Si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur.* Et hoc « *sicut aqua decurrens,* » quæ cito transit. II Reg. xiv, 14 : *Omnes morimur, et sicut aquæ dilabimur,* etc. Job, vi, 15 : *Fratres mei præterierunt me, sicut torrens qui raptim transit in convallibus.* Et sicut torrens, quia continuo, et cito sicut sol præterit. Seneca : « Quotidie morimur, et ipsum

[1] IV Reg. iv, 29 : *Et ille* (Eliseus) *ait ad Giezi : Accinge lumbos tuos, et tolle baculum meum in manu tua, et vade :... et pones baculum meum super faciem pueri.*

« diem in quo vivimus, cum morte divi-« dimus. »

« *Intendit arcum suum.* » Hic secundum, in quo monstratur misericordia Dei comminantis ut resiliant.

Ait enim : Sic deducentur ad nihilum : et tamen omnes miseriæ istæ sunt ad bonum suum, si volunt, quia « *intendit* » Dominus « *arcum suum,* » comminationem suam de longe ferientem, sicut arcus, et hoc « *donec infirmentur* » in bonum, id est, ut doleant de malis quæ fecerunt, et pœniteant. Hæc est infirmitas quæ fortiorem reddit. I Reg. II, 4 : *Et infirmi accincti sunt robore.* Sic infirmatus est Saulus, quando cecidit, sed postea fortior surrexit[1]. Psal. XXI, 2 : *Infirmati sunt, et ceciderunt.* Michæ. I, 12 : *Infirmata est in bonum, quæ habitat in amaritudinibus.* Etiam legitur, ut arcus appelletur vindicta intensa. Quasi diceret : « *Intendit arcum suum,* »vindictam et pœnam pro peccatis, « *donec infirmentur,* » infirmitate insanabili, scilicet miseria gehenali. Hic est arcus de quo Habac. III, 9 : *Suscitans suscitabis arcum tuum.* Thren. II, 4 : *Tetendit arcum suum quasi inimicus.* Hæc est infirmitas de qua infirmabitur omnis spiritus, *et per cuncta genua fluent aquæ.* Ezech. XXI, 7.

9 « *Sicut cera quæ fluit.* » Hic tertium, in quo postquam præmisit pœnam malorum simpliciter, et subjunxit revocantis Dei misericordiam, addit insanabilem miseriam nolentium corrigi : et dicuntur duo. Primo, velox valde ipsorum destructio, sicut cito cera liquefit coram igne. Secundo, destructionis ratio, ibi, « *Supercecidit.* »

Dicit ergo : Sicut arcum suum intendit comminando ut ipsi convertantur, quod non facient : et propter hoc auferentur igne concupiscentiæ malæ. Eccli. IX, 11 : *Quasi ignis* concupiscentia *exardescit.* Prov. VI, 27 : *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta ejus non ardeant ?* Non : quia Job, XXXI, 12 : *Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina.* Et hinc « *auferentur,* » de terra sua dispersi per totum mundum : quia timuerunt amittere illam si Christum non occiderent. Joan. XI, 48 : *Venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem.* Et hoc, « *sicut cera quæ fluit a facie ignis,* » sic ipsi a facie concupiscentiæ liquefient per diversa vitia, et igne persecutionis fluentes ad diversas terras et loca. Job, VI, 17 : *Tempore quo fuerint dissipati, peribunt : et ut incaluerint, solventur de loco suo.* Mich. I, 4 : *Scindentur sicut cera a facie ignis, et sicut aquæ, quæ decurrunt in præceps.*

« *Supercecidit ignis.* » Hic secundum, scilicet ratio, propter quam sunt juste puniendi : et tangitur duplex. Primo, excæcatio ipsorum igne cupiditatis ut dictum non agnoscant. Secundo, plena possessio ipsorum a concupiscentia, et invidia, ibi, « *Priusquam.* »

Dicit ergo : Sic auferentur, et fluent sicut cera per totum mundum, et digni sunt : quia « *super,* » supple, eos, « *cecidit ignis* » superbiæ, qui tendit sursum. Isa. XIV, 13 : *In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum.* Et concupiscentiæ, hoc est, avaritiæ, de quo, II Mach. II, 10 : *Descendit ignis de cœlo, et consumpsit holocaustum.* « *Et non viderunt solem* » justitiæ, hoc igne triplici excæcati, de quo Sap. V, 6 : *Erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis.* Malach. IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.* Hinc ostenditur, sicut dicit Glossa, quod « sunt quædam peccata, quæ sunt « et peccata, et pœnæ peccatorum. »

« *Priusquam intelligerent.* » Hic se- 10
cundum, plena possessio a peccato : et dicuntur duo. Primo, plena ipsorum pos-

[1] Cf. Act. IX, 3 et seq.

sessio a malitia. Secundo, quod in hac vita (in inferno enim non esset mirum), ibi, « *Priusquam.* »

Sic enim littera ordinata est : Ita sunt excæcati igne concupiscentiæ, et superbiæ, et iræ : qui ignis « *in ira* Dei *sic,* » et non simpliciter, quia Deus non movetur cum irascitur. Vel, « *sic,* » id est, diminuta comparatione ad illam, quæ futura est in inferno existentibus, « *absorbet,* » id est, absorbebit. Antiqua Grammatica, sicut illud Joan. xv, 6 : *Et in ignem mittent, et ardet.* « *Sicut viventes,* id est, dum adhuc sunt non vere vivi, sed sicut viventes, quia carent vita dimidia, scilicet vita gratiæ cum vita naturæ. Luc. x, 30 : *Abierunt, semivivo relicto.* Deut. xi, 6 : *Quos aperto ore suo terra absorbuit* vivos, id est, amor terrenorum.

Et hoc, « *priusquam,* etc. » Hic est duplex littera. Primo enim legatur : « Priusquam spinas vestras rhamnus. » Et est sensus converso sermone ad illos : Et hæc fient vobis, o miseri, « priusquam rhamnus » divinus, adhuc in teneritudine sua producat « spinas vestras, » duras et pungitivas. Ad quod notandum, quod ex peccatorum delectatione, quæ mollis est sicut rhamnus mollis est in principio, et pulcher, surgunt infernales punitiones, sicut ex rhamno spinæ. Sensus ergo est, quod a culpa absorbentur antequam ad æternam damnationem perducantur.

Alia littera communis non discordat quæ talis est : « *Priusquam intelligerent spinæ vestræ,* etc. » Et est sensus : Sic absorbebit viventes ignis, et hoc factum est vobis o infelices, « *priusquam intelligerent,* » id est, intelligere facerent per experimentalem scientiam, « *rhamnum,* » id est, infernum acutissime affligentem.

Hic nota, quod est spina mundanæ sollicitudinis. Matth. xiii, 7, et Luc. viii, 7 : *Exortæ spinæ suffocaverunt verbum.* Tamen multi non sentiunt harum punctiones, de quibus Job, xxx, 7 : *Esse sub sentibus delicias computabant.* Item, sunt spinæ remorsionis conscientiæ, ipsum peccatum quod pungit conscientiam, et cruciat ipsam. Prov. xxiv, 31 : *Operuerant superficiem ejus spinæ.* Peccatum in conscientia est sicut in pede spina : unde dicebat qui hanc senserat punctionem : *Conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina* [1]. Item, est spina defensionis, et excusationis peccati. Carnalis enim homo pungit confessores peccatum suum excusando. II Reg. xxiii, 6 et 7 : *Prævaricatores quasi spinæ evellentur universi : quæ non tolluntur manibus. Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro et ligno lanceato.* Primæ spinæ ad infernum ducunt. Secundæ præsentire faciunt. Et tertiæ tandem illum inevitabiliter procurant.

II Tertia pars Psalmi.

« *Lætabitur justus.* » Hic tertia pars totius Psalmi, in qua post descriptionem persequentium Christum, et pœnam illorum, subjungitur de bonorum correptione et lætitia pro Dei justitia : vel ut ad unum dicatur fructus et utilitas sequens ex malorum pœna. Et fructus triplex est. Primus, exsultatio de malorum afflictione. Secundus, correctio Sanctorum ipsorum, et profectus in munditia et sanctitate, ibi, « *Manus suas lavabit.* » Tertio, commendatio justitiæ divinæ quæ proficere facit bonos, et punit malos, ibi, « *Et dicet homo.* »

Triplex fructus ex malorum pœna.

Dicit ergo : Sic punietur : et ex hoc, *lætabitur justus cum viderit vindictam,* » id est, divinæ justitiæ rectitudinem affligentem malos pro peccatis suis. Nec est contra illud quod dicitur Job, xxxi, 29 : *Si gavisus sum ad ruinam ejus, qui me oderat,* etc., quia loquitur Job de gaudio quod surgit ex odio et rancore cordis : hic autem de gaudio quo gaudet justus de divina rectitudine, de qua gaudent in præsenti Sancti. Exod. xv, 1, Videntes filii Israel Ægyptios in mari submersos,

[1] Psal. xxxi, 4.

cantabant canticum Domino, et dicebant : *Cantemus Domino*, etc. Sed magis et perfectius gaudebunt in futuro. Isa. LXVI, 24 : *Et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.* Quippe sic gaudent, quia Deus ipse gaudebit. Prov. I, 26 : *Ego quoque in interitu vestro gaudebo, et subsannabo, cum vobis id, quod timebatis, advenerit.* Bernardus : « Non crudeli- « tas, sed modus ipse ordinationis et « æquitatis complaceat, quod Deus vin- « dicet in eos. » Et vere sic erit, Luc. XVIII, 7 : *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se?*

« *Manus suas.* » Quasi diceret : Non tantum gaudebit, imo etiam corrigetur, et mundior efficietur : quia « *manus suas,* » opera sua, « *lavabit,* » ab immunditia si senserit immundas ; ut mundiores sint, si jam habet mundas : « *in sanguine peccatoris,* » in ejus scilicet miseria et morte : inde sumpta lavandi occasione. Gregorius : « In peccantium morientium san- « guine Sanctorum animæ manus lavant, « quia dum peccatorum pœna conspici- « tur, inspicientis vita mundatur. » Non tantum in hoc sanguine, sed et in pretiosissimo sanguine Christi. Apocalyps. VII, 14 : *Laverunt stolas suas et dealbaverunt eas in sanguine Agni* : sumpta occasione, unde plus sordet ille, plus elucescit iste. Apocalyps. XXII, 11 : *Qui in sordibus est, sordescat adhuc : et qui sanctus est, sanctificetur adhuc.*

12 « *Et dicet homo : Si utique.* » Hic tertius fructus, et præmeditatio justitiæ in remuneratione bonorum primo. Secundo, in punitione malorum, ibi, « *Utique Deus.* »

Dicit ergo : Sic gaudebit, et congaudendo divinæ justitiæ, « *homo,* » id est, rationabilis et bonus, « *dicet* » intra se : « *Utique est fructus justo.* » Utique est dulce præmium quo reficitur. Isa. III, 10 : *Dicite justo quoniam bene : quoniam fructum adinventionum suarum comedet.* Non sic dicet homo animalis, qui quasi ratione caret. I ad Corinth. II, 14 : *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei.* « *Utique est Deus, judicans eos,* » id est, malos, « *in terra,* » judicio punitionis et afflictionis, de quo in Psal. XXXIV, 1 : *Judica, Domine, nocentes me.* Et est hic « *si* » pro quia. Alia littera Augustini est : « Et dicet homo, » sicut prius : « Ergo est fructus justo. » Et sequitur immediate : « Manus suas lavabit, etc. Ergo est Deus judicans eos in terra, » id est, malos, ex quo sic absorbentur ab igne. Et hoc verum est : quilibet enim comedet fructus quales fecit. De malis, Prov. I, 31 : *Comedent fructus viæ suæ.* De bonis, Eccli. VI, 19 : *Sustine bonos fructus illius.* Ideo monet Apostolus ad Coloss. I, 10 : *Ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes.*

Et nota, quod duodecim sunt fructus justitiæ, quos habet justus de justitia sua in præsenti. Primus, temporalium abundantia. Isa. I, 19 : *Si volueritis et audieritis, bona terræ comedetis.* Secundus est habitarum subjectio, velut ad usum suum, et ad bonum. Psal. VIII, 8 : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Aliter non essent vere sua, sed ipse magis rerum. I ad Corinth. III, 22 et 23 : *Omnia vestra sunt : vos autem Christi : Christus autem Dei.* Tertius, spiritualium bonorum augmentatio. Prov. IV, 18 : *Justorum semita quasi lux splendens, et crescit et procedit usque ad perfectam diem.* II ad Corinth. III, 18 : *Transformamur a claritate in claritatem.* Quartus, multiplicatorum radicatio. Ad Ephes. III, 17 : *In charitate radicati et fundati.* Consuetudo enim altera natura est. Quintus est spiritualium consolationum frequens perceptio in doloribus hujus mundi. Psal. XCIII, 19 : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Sextus est secretorum revelatio. Gen. XVIII, 17 : *Nunquid celare potero Abraham quid gesturus sum?* Joan. XV, 15 : *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque au-*

Duod fructus titiæ in vit

divi a Patre meo, nota feci vobis. Septimus est hilaritas in operando, ut impleatur illud Psal. xcix, 2 : *Servite Domino in lætitia.* Eccli. xxxv, 11 : *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* II ad Corinth. ix, 7 : *Non ex tristitia aut necessitate : hilarem enim datorem diligit Deus.* Octavus, jucunditas de triumpho quem sentit se habere de diabolo. Hoc significatum fuit in lætitia filiorum Israel de Ægyptiis. Eccli. xxv, 10 : *Homo qui jucundatur in filiis,* id est, in operibus bonis, quantum ad præcedens : *videns subversionem inimicorum,* quantum ad hoc membrum. Nonus est fomitis debilitatio. Genes. xxxii, 25, Nervus femoris Jacob emarcuit ex lucta cum Angelo. Josue, xi, 6, Præcepit Dominus subnervari equos. Decimus, per certam experientiam eruditio. Sic dicebat Paulus, II ad Corinth. ii, 11 : *Non enim ignoramus cogitationes ejus,* scilicet Satan. Eccli. xxxiv, 10 : *Qui non est expertus, pauca recognoscit.* Undecimus est divinorum prælibatio in contemplatione. Psal. xxxiii, 9 : *Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus.* Genes. xxxii, 27, Jacob facie ad faciem vidit Dominum, salvaque facta est anima ejus. Duodecimus, petitorum a Deo adeptio. Psal. xxxvi, 4 : *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui.* Alii duodecim numerantur in epistola ad Galat. v, 22 et seq.

Sunt et duodecim quos habebit in futuro. Ezech. xlvii, 12 : *Ex utraque parte* scilicet torrentis, *lignum omne pomiferum,* afferens fructus duodecim a dextris, duodecim a sinistris. A dextris affert Christus, qui est lignum vitæ, justis fructus duodecim in patria : a sinistris, in via, fluvio mortis in medio currente.

PSALMUS LVIII.

Orat ut inimici disperdantur : liberatus Deum laudat.

1. *In finem, Ne disperdas, David in tituli inscriptionem, quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret* (I Reg. xix, 11).

2. Eripe me de inimicis meis, Deus meus, et ab insurgentibus in me libera me.

3. Eripe me de operantibus iniquitatem, et de viris sanguinum salva me.

4. Quia ecce ceperunt animam meam : irruerunt in me fortes.

4. Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine : sine iniquitate cucurri, et direxi.

6. Exsurge in occursum meum, et vide.
Et tu, Domine, Deus virtutum, Deus Israel,
Intende ad visitandas omnes gentes : non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.

7. Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes : et circuibunt civitatem.

8. Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum : quoniam quis audivit?

9. Et tu, Domine, deridebis eos : ad nihilum deduces omnes gentes.

10. Fortitudinem meam ad te custodiam, quia, Deus, susceptor meus es.

11. Deus meus, misericordia ejus præveniet me.

12. Deus ostendet mihi super inimicos meos : ne occidas eos, nequando obliviscantur populi mei.

Disperge illos in virtute tua, et depone eos, protector meus, Domine :

13. Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum : et comprehendantur in superbia sua.

Et de exsecratione et mendacio annuntiabuntur,

14. In consummatione, in ira consummationis : et non erunt.

Et scient quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ.

15. Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes : et circuibunt civitatem.

16. Ipsi dispergentur ad manducandum : si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.

17. Ego autem cantabo fortitudinem tuam, et exsultabo mane misericordiam tuam :

Quia factus es susceptor meus, et refugium meum in die tribulationis meæ.

18. Adjutor meus, tibi psallam, quia Deus susceptor meus es : Deus meus, misericordia mea.

IN PSALMUM LVIII

COMMENTARIUS.

In finem,
Ne disperdas, David in tituli inscriptionem, quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret[1].

« *Eripe me de inimicis meis.* » Hic est Psalmus octavus in secunda quinquagena, in quo postquam arguit Christi crucifixores, consequenter in hoc videtur arguere sepulcri observatores. Primo quidem voluerunt perimere vitam. Secundo, famam. Quod notatur in titulo qui talis est : « *In finem, Ne* corrumpas, vel *disperdas, David in tituli inscriptionem, quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut interficeret eum.* » Hic notandum, quod habetur I Reg. XIX, 11, quod Saul misit custodiri domum David, ut exiens interficeretur, vel non exiret ab illa : sed per fenestram dimissus est ab uxore sua Michol, et sic evasit.

Psa... agit... cust... se... Ch...

Prima pars tituli patet ex prædictis.

[1] I Reg. XIX, 11.

Le titre rapporte ce psaume aux événements racontés I Reg. XIX, 11. Saül avait envoyé des soldats pour garder David dans sa maison, et le mettre à mort le lendemain ; Michol, femme de ce dernier, le fit fuir avant que l'ordre du roi put être exécuté. Cette fuite fut le point de départ de la longue persécution à laquelle David fut en butte de la part de Saül ; on devait donc s'attendre à ce que l'un de ses psaumes en immortalisât le souvenir. C'est le but et le sujet de ce miktham qui, bien entendu, ne fut pas composé à l'heure même, pas plus que les autres psaumes analogues ; aussi le psalmiste n'y retrace-t-il qu'en traits généraux le danger qu'il a couru ; mais il y consigne ses émotions, et surtout les sentiments de gratitude dont il se croit redevable vis-à-vis du Seigneur. D. Calmet, comparant les idées de ce psaume avec le récit des Rois, n'y trouve pas une concordance suffisante dans tous les détails ; et surtout le mot *goim* deux fois répété, ℣℣. 6, 9, et appliqué d'ordinaire aux gentils, lui paraît en contradiction avec le sujet indiqué par le titre ; aussi croit-il le psaume composé par Esdras au temps de Néhémie. D'autres auteurs, protestants et en petit nombre, soutiennent une semblable conclusion. Or, ni le mot *goim*, quelques autres expressions particulières ne fournissent aucune preuve concluante contre l'authenticité du titre.

Les commentateurs divisent ordinairement le psaume en quatre parties assez nettement

Psalmus hic dirigens nos « *in finem,* » Christum scilicet, moneo « *ne* » tu quicumque es, corrumpas vel « *disperdas, David* », non in se, sicut prius, sed « *in tituli inscriptionem* » ipsum negando verum Regem. « *Quando misit Saul,* » qui formam Judæorum retinuit in hoc facto, id est, majores Judæorum, « *et custodivit* » Synagoga illa, id est, custodiri fecit « *domum ejus,* » scilicet quæ fuit domus antiquissima, et adhuc ab alio, Joseph scilicet ab Arimathea, mutuata, « *ut interficeret eum* », non corporaliter, jam enim sic interfecerat, sed famam ejus et resurrectionis quantum in se erat, impediret. Matth. xxvii, 64 : *Jube,* domine, *custodiri sepulcrum.* Et tunc dixit eis Pilatus : *Habetis custodiam,* etc. Sed inanis fuit eorum intentio, quia surrexit, et gentes ad fidem ipsius conversæ sunt : et in fine mundi Judæi convertentur, sicut prophetatur in Psalmo, qui divisus est in tres partes.

In prima præmittitur oratio. In secunda, prædictio, ibi, « *Convertentur ad vesperam.* » In tertia gratiarum actio, ibi, « *Ego autem cantabo.* »

In prima duo. Primo orat Christus pro seipso. Secundo, pro Gentium conversione, ibi, « *Et tu, Domine Deus virtutum.* »

Item, in prima duo, secundum duo quæ petit. Primo petit liberationem. Secundo, liberationis accelerationem, ibi, « *Exsurge in occursum.* »

Item, in prima duo. Primo, liberatio. Secundo, persuasio, quod debeat exaudiri, ibi, « *Quia ecce ceperunt.* »

In prima tria, secundum tria genera inimicorum a quibus petit liberari. Primi sunt inimici corde. Secundi, ore, ibi, « *Et ab insurgentibus.* » Tertii, opere, ibi, « *Eripe me de operantibus.* »

Dicit ergo : « *Deus* » qui scis, et potes, 2
« *meus,* » unde bene debes : « *eripe me* Prima pars Psalmi.
de inimicis meis. » Inimici proprie hic dicuntur, qui oderunt corde, quales erant Judæi ad Christum. Joan. xv, 25 : *Odio habuerunt me gratis.* Quippe Amos, v, 10 : *Odio habuerunt corripientem in porta : et loquentem perfecte abominati sunt.* Sic et mali generaliter bonos oderunt. Exod. i, 13 : *Oderantque filios Israel Ægyptii,* sicut Cain Abel, Gen. iv, Ismael Isaac, ejusdem, xxi, et Esau Jacob, ejusdem, xxviii.

« *Et ab insurgentibus in me,* » id est, contra me, odium ostendendo per verba, « *libera me.* » Quales erant qui dicebant ad Christum, Joan. viii, 48 : *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu,* etc. Et in eodem, vii, 20 : *Dæmonium habes : quis te quærit interficere?* Sic post odium cordis quod habent mali ad bonos, addit irrisiones. Job, xii, 4, 5 : *Deridetur justi simplicitas : lampas contempta apud cogitationes divitum :* unde in fine dicturi sunt : Sapient. v, 3 : *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum.*

« *Eripe me de operantibus.* » Hic tertium, in quo dicuntur duo. Primo, persecutio opere. Secundo, persecutionis consummatio, ibi, « *Et de viris.* » 3

tranchées ; la première et la troisième strophes se termine par un séla ; les deux autres commencent par une sorte de refrain identique, et finissent par un autre dont la répétition n'est point littérale. Cette division porte plutôt sur la forme que sur le fond des idées. Pour être en harmonie avec la mesure prosodique du mode *al thashchet,* il faudrait diviser le psaume en cinq strophes semblables à celles des deux psaumes qui précédent.

Les Pères appliquent ce psaume au Messie persécuté par les Juifs. « Prædicit gentium vocationem et Judæorum dispersionem ». Theod. Le chrétien peut le réciter lui-même, « quando domus corporis a principe hujus mundi custodiri præcipitur, ut capiamur et interficiamur gladio cujuscumque peccati. » Arnob. ap. Thalhofer.

H. Lesêtre.

Dicit ergo : Sic eripe a prædictis, et etiam « *eripe de operantibus iniquitatem* » in me, et contra me, quia colaphizant me. Matth. xxvi, 68, Et dabant ei alapas, dicentes : *Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?* Mich. v, 1 : *Percutient maxillam judicis Israel.* Sic impii pios, Isa. lviii, 4 : *Ad lites et contentiones jejunatis, et percutitis pugno impie.* Sed Deus liberabit tandem et eripiet suos. Job, xxxvi, 15 : *Eripiet de angustia sua pauperem.* II ad Corinth. i, 10 : *Qui de tantis periculis nos eripuit.*

« *Et de viris sanguinum,* » qui sanguinem meum sitiunt effundere, « *salva me.* » Matth. xxvii, 25 : *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* Sic mali sanguinem et mortem bonorum sitiunt qui eos corripiunt. Prov. xxix, 10 : *Viri sanguinum oderunt simplicem.* Sed ab iis cito liberat, quia moriuntur cito. Supra, in Psal. liv, 24 : *Viri sanguinum, et dolosi, non dimidiabunt dies suos.*

4 « *Quia ecce ceperunt.* » Hic persuasio, quod debet exaudiri, et primo suadet ab illorum malitia. Secundo, a sua innocentia, ibi, « *Neque iniquitas.* »

In prima duo. Primo, perfecta iniquitas. Secundo, iniquitatis aviditas, ibi, « *Irruerunt.* »

Ait ergo : Sic rogo, et necesse est, quod exaudias, quia « *ecce fortes,* » id est, divites et potentes in hoc sæculo, Pilatus, et Herodes. Prov. xviii, 11 : *Substantia divitis urbs roboris ejus.* De hac fortitudine Pilatus gloriabatur, Joan. xix, 10 : *Nescis quia potestatem habeo dimittere te ?* Vel, « *fortes,* » sua reputatione Judæi, et illorum principes, qui se tam fortes reputabant, ut Deo non obedirent, sed suam justitiam statuerent. Ad Rom. x, 3 : *Ignorantes justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.* Sic peccatores omnes et superbi bonos impugnantes, fortes sunt fortitudine mala. Jerem. xxiii, 10 : *Factus est cursus eorum malus, et fortitudo eorum dissimilis.* Sap. ii, 11 : *Sit fortitudo nostra lex justitiæ.* Fortitudo ista sanitas non est, sed insania.

« *Ceperunt animam meam,* » vitam scilicet temporalem abstulerunt. Thren. iii, 52 : *Venatione ceperunt me, quasi avem.* Et infra, iv, 20 : *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris.* Hoc intendebant in Psal. xxx, 14 : *Accipere animam meam consiliati sunt.*

« *Irruerunt in me fortes,* » cum impetu, cum aviditate capiendi animam meam. Job, xxx, 14 : *Quasi rupto muro, et fracta janua irruerunt super me.* Act. vii, 56 : *Et impetum fecerunt unanimiter in eum.* Hos arguit in Psal. lxi, 4 : *Quousque irruitis in hominem ?* Isa. xxv, 4 : *Spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem.* Sed tandem miseria irruet sicut fluvius in eos. Job, xxii, 16 : *Viri iniqui sublevati sunt ante tempus suum, et fluvius subvertit fundamenta eorum.* Exod. xv, 16 : *Irruat super eos formido et pavor, in magnitudine brachii tui.*

« *Neque iniquitas mea.* » Hic sumitur 5
ratio ab innocentia sua, quam ostendit complete in duobus. In carentia mali, et præsentia boni, ibi, « *Sine iniquitate.* » Duo autem mala ostendit a se removere, cordis, et operis, ibi, « *Neque peccatum.* »

Ait enim : Sic impugnant, quod debet te movere ad eripiendum. Et etiam o Domine, « *neque iniquitas mea,* » hoc est, cordis mei est contra illos. Jerem. ii, 5 : *Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis ?* « *Neque peccatum,* » est causa quare me persequuntur. Peccatum, inquam, in ore vel opere. I Petr. ii, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus,* etc[1]. Supra, Psal. i, 1 : *Non abiit*

[1] Cf. Isa. liii, 9.

in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit.

« *Sine iniquitate.* » Hic additur carentiæ mali, boni præsentia : et hoc duplicis. Primo, quantum ad se. Secundo, quantum ad alios, ibi, « *Et direxi.* »

Ait ergo : Sic sine iniquitate fui, « *et cucurri.* » In via hujus vitæ ambulat, qui implet mandata : sed currit, qui consilia. I ad Corinth. IX, 24 : *Sic currite ut comprehendatis.* II ad Tim. IV, 7 : *Cursum consummavi,* etc. Et hoc, « *sine iniquitate,* » id est, sine intentionis perversitate. Isa. XXVI, 7 : *Semita justi recta est, rectus callis ad ambulandum.* Sine obliquitate perversæ intentionis, et sine palliatione simulationis. Jacob. III, 17 : *Quæ desursum est sapientia.... sine simulatione est.*

Et direxi, » alios ad bonos quantum potui, et verbo et exemplo : implens ad quod missus eram. Luc. I, 73 : *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* « *Direxi* » etiam, omnia referendo ad te. I ad Cor. X, 31 : *Sive comeditis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

« *Exsurge in occursum.* » Hic est secundum primæ partis totius Psalmi, in quo post petitam liberationem, petit liberationis accelerationem. Et primo, petit accelerationem. Secundo accelerationis manifestationem, ut non solum cito illum liberet, sed etiam liberationem manifestet, ibi, « *Et vide.* »

Ait enim : Sic me affligunt, et injuste : et propter hoc o Domine « *exsurge,* » qui dormire videris, « *in occursum meum,* » ut occurrens liberes me, et inimicos dissipes. Num. X, 35 : *Surge, Domine, et dissipentur inimici tui.*

Vel, « *exsurge in occursum meum,* » id est, mihi currenti ad te per obedientiam, occurens per exauditionis accelerationem, Isa. LXIV, 5 : *Occurristi lætanti et facienti justitiam.* Non enim potest se continere pius, quin occurrat currenti ad se. Exod. IV, 14 : *Aaron frater tuus... egreditur in occursum tuum.* Matth. XXV, 10 : *Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.* Jacob. IV, 8 : *Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis.*

« *Et vide,* » id est, videre fac, quod occurreris, non solum meam resurrectionem mundo manifestando, sed etiam mei ad te æqualitatem : occurrere enim Patrem Filio, et Filium Patri, est æquales in omnibus esse. Et hoc videre, id est, facere quod videatur, est hoc ipsum mundo manifestare, quamvis minor credatur ex infirmitate. Videre etiam facit, quod alicui occurrerit, quando constantiam in tribulationibus se elegisse ostendit. Deuter. XIII, 3 : *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum annon :* sicut Genes. XXII, 12 : *Nunc cognovi,* id est, cognoscere feci, *quod times Deum.*

« *Et tu Domine Deus virtutum.* » Hic secunda pars totius primæ partis in qua orat. Oratione enim præmissa pro sua liberatione, hic subjungitur pro gentium conversione : et dicuntur duo. Primo, confitetur quod orat potentiam, et sic allicit ad consentiendum. Secundo, subjungit deprecationem, ibi, « *Et intende ad visitandas.* »

Confitetur autem potentiam quantum ad cœlestia. Secundo, quantum ad terrena, ibi, « *Deus Israel.* »

Dicit ergo : Sic libera, et eripe, et tu etiam « *Domine virtutum* » cœlestium. Supra, Psal. XXIII, 10 : *Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.* Angeli enim virtutes cœlorum appellantur. Luc. XXI, 26 : *Nam virtutes cœlorum movebuntur.* Vel, « *Deus virtutum* » gratuitarum, et gratum facientium dator. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est,* etc. « *Deus Israel,* » etiam hominum, sed specialiter Israelitarum, quasi Deus cœli et terræ. Judith, IX, 17 : *Creator aquarum, et Dominus totius creaturæ.*

« *Intende ad visitandas.* » Hic secundum, in quo subjungitur oratio : et dicuntur duo. Primo, petit. Secundo, addit modum quo impleri velit petitum, ibi, « *Et non miserearis.* »

Dicit ergo : Sic potens es, et propter hoc peto, « *intende ad visitandas omnes gentes,* » visitatione bona ut convertantur, non mala ut damnentur. Notandum ergo est, quod est visitatio perscrutationis et discussionis, qua visitabit Deus in die judicii, Soph. I, 12 : *Scrutabor Jerusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in fæcibus suis.* Et est visitatio ultionis temporalis, Isa. x, 3 : *Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de longe venientis? ad cujus confugietis auxilium?* Et est visitatio æternæ damnationis si præcedens non valet, Isa. XXIV, 22 : *Post dies multos visitabuntur,* dicitur de damnatis, non ad liberationem, ut somniavit Origenes, sed renovationis ad pœnam. Sed est visitatio bona liberationis a malo, Jerem. xv, 15 : *Tu scis Domine, recordare mei, et visita me, et erue me.* Sic visitavit Petrum [1]. Et beneficii temporalis : Sic dicitur visitasse Saram quando dedit ei filium, Genes. XXI, 1 et 2 : *Visitavit Dominus Saram,... concepitque et peperit filium.* Et postmodum Rebeccam [2]. Superadditionis gratuitorum non gratum facientium, sicut propheticæ inspirationis, Eccli. XLIX, 18 : *Ossa ipsius visitata sunt, ut post mortem prophetarent.* Collationis abundantis bonorum gratum facientium, de qua in Psal. LXIV, 10 : *Visitasti terram,* liberi arbitrii : *et inebriasti eam,* omni gratia spirituali. Conservationis datorum, Job, x, 12 : *Visitatio tua custodivit spiritum meum.* Et redemptionis, quod est fons et origo boni, Luc. I, 78 : *Visitavit nos oriens ex alto.*

Variæ visitationis species.

« *Non miserearis.* » Hic secundum, in quo determinat modum : et legitur multipliciter. Primo enim iniquitas accipi potest universaliter pro omni peccato. Et sic primo legitur. Vel pro peccato in Spiritum sanctum : et hoc simpliciter comparatione ad omnes : vel comparatione ad Judæos.

Dicit ergo : Sic visita omnes gentes visitatione misericordiæ, non tamen pereat omnis justitia : imo visita, « *et non miserearis,* » penitus dimittendo omnibus qui operantur iniquitatem, ne facilitas veniæ incentivum præbeat delinquendi. Isa. XXVI, 15 : *Indulsisti genti, Domine, indulsisti genti, numquid glorificatus es?* Et in eodem, XXVI, 10 : *Misereamur impio, et non discet justitiam.* Propter hoc flagella ad bonum ut aliquo modo satisfaciant, et etiam flagella ut a futuris malis resipiscant. Osee, II, 6 : *Sepiam viam tuam spinis.* Et ut æternam damnationem non exspectent. II Machach. VI, 13 : *Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium.*

Vel ad peccatum in Spiritum sanctum referatur : « *Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem,* » illam quæ nulla misericordia digna est, scilicet qui peccant in Spiritum sanctum. I Joan. v, 16 : *Est peccatum ad mortem : non pro illo dico ut roget quis.* Vel, « *non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem,* » hanc, scilicet Judæis, etsi ex abundanti tu aliquibus miserearis, ut sint de illis de quibus Luc. XII, 10 : *Qui in Spiritum blasphemaverit, non remittetur ei,* neque in hoc sæculo, neque in futuro [3].

« *Convertentur ad vesperam.* » Hic secunda pars totius Psalmi hujus, in qua postquam oravit, prædicit quæ futura sunt de conversione Gentium et Judæorum ad fidem. Et primo, de conversione Gentium. Secundo, Judæorum, ibi, « *Con-*

Secunda pars Psa...

[1] Cf. Act. XII, 7 et seq.
[2] Cf. Genes. XXV, 21.

[3] Cf. etiam Matth. XII, 32, et Marc. III, 29.

vertentur ad vesperam : » secundo, positum.

In prima quatuor. Primo prædicitur conversio primitivorum de Gentibus. Secundo, devotio illorum et fervor ad alios convertendum, ibi, « *Et famem patientur.* » Tertio, modus convertendi aliquos per prædicationem continuam, ibi, « *Ecce loquentur.* » Quarto, non credentium eis pœna, et credentium fructus, ibi, « *Et tu, Domine, deridebis.* »

Dicit ergo : Rogavi ut intendas ad conversionem Gentium, et sic facies, quia « *convertentur ad vesperam,* » in fine scilicet mundi. I ad Cor. x, 11 : *Hæc omnia... scripta sunt ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.* I Joan. II, 18 : *Filioli, novissima hora est.* Et dicit, « *Convertentur,* » non convertent se, quia Dominus convertit eos qui convertuntur, quicumque sunt illi. Psal. LXXXIV, 5 : *Converte nos, Deus salutaris noster.* Jerem. xv, 19 : *Si converteris, convertam te.*

« *Et famem patientur.* » Hic fervor monstratur in duobus. In desiderio interiori primo. Secundo, in sollicitudine, et labore exteriori, ibi, « *Et circuibunt.* »

Dicit ergo : Sic convertentur, et conversi famem patientur, id est, desiderium vehemens convertendi alios, et corrigendi.

Et nota, quod justi patiuntur famem quadruplicem. Primo, audiendi verbum Dei, Amos, VIII, 11 : *Mittam famem in terra, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei.* Bene operandi, Matth. v, 6 : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam : quoniam ipsi saturabuntur.* Et alios incorporandi, sicut hic dicitur. Sic esuriebat Paulus ad Philip. I, 8 : *Testis est mihi Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi.* Hæc significata fuit in fame Petri[1]. Hæ tres in via. Sed tandem erit quarta in patria, scilicet videndi Deum. Eccli. XXIV, 29 : *Qui edunt me, adhuc esurient.*

Famem, inquam, patientur, latrando « *ut canes,* » per prædicationem et vitiorum repressionem : et non sunt de illis, de quibus Isa. LVI, 10 : *Canes muti non valentes latrare.* Hi sunt canes linguam habentes medicinalem. Luc. XVI, 21 : *Canes veniebant, et lingebant ulcera ejus.*

« *Et circuibunt civitatem,* » sollicite eam muniendo, « *civitatem* » scilicet Ecclesiæ, exemplo Christi, de quo Matth. IV, 23 : *Circuibat Jesus totam Galilæam.* Cantic. III, 2 : *Surgam, et circuibo civitatem.* Proverb. VI, 3 : *Discurre, festina.*

« *Ecce loquuntur.* » Hic tertium, in 8
quo tangitur modus prædicandi : et dicuntur duo. Primo, declarat modum. Secundo, probat ipsum, ibi, « *Quoniam quis.* »

In prima tria. Parata voluntas ad docendum, ibi, « *Ecce loquentur.* » Secundo, prolationis facultas, ibi, « *In ore suo.* » Tertio, efficacia verbi et potestas, ibi, « *Et gladius.* »

Dicit ergo : Sic ferventes erunt ad conversionem aliorum : quoniam « *ecce loquentur.* » In promptu est ut alios doceant. Hoc necessarium est Prælato, I Petr. III, 15 : *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe.* Eccli. VI, 5 : *Lingua eucharis in bono homine abundat.* Prov. XIV, 6 : *Doctrina prudentium facilis.*

« *In ore suo,* » proprio non in alieno ore, vel vicario. Videtur enim esse paganus, vel barbarus qui per interpretem loquitur. Genes. XLII, 23 : *Nesciebant autem quod intelligeret Joseph : eo quod per interpretem loqueretur ad eos.*

« *Et gladius in labiis eorum,* » ad penetrandum efficaciter corda auditorum.

[1] Cf. Act. x, 10.

Gladius, de quo ad Ephes. vi, 17 : *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Hic de quo Matth. x, 34 : *Non veni pacem mittere* in terram, *sed gladium.* Et Isa. xlix, 2, dicit prædicator : *Posuit os meum quasi gladium acutum.* Ad Hebr. iv, 12 : *Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.*

« *Quoniam quis audivit?* » Hic probatio modi præmissi. Quasi diceret : Vere ita est, « *quoniam quis audivit* » umquam talia, quæ ab eis dicuntur? Quasi dicat : Nullus : unde alia littera addit, « Talia verba. » Miracula ut impleatur in ipsis quod de Magistro illorum dicitur, Luc. iv, 22 : *Mirabantur omnes in verbis gratiæ quæ procedebant ex ore ejus.* Et Joan. vii, 46 : *Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo,* supple, loquitur. De miraculis, Joan. xiv, 12 : *Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet.* Ad Hebræ. xi, 33 et 34 : *Obturaverunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis.*

9 « *Et tu, Domine, deridebis.* » Hic quartum, in quo subjungit miseriam nolentium illis acquiescere, et hoc primo. Et acquiescentium fructum, et hoc secundo, ibi, « *Fortitudinem meam.* »

In prima duo. Primo, irrisio illorum qui non consentient. Secundo, irrisorum captivatio, ibi, « *Ad nihilum,* » vel magis elongatio a vero esse.

Dicit ergo : Sic prædicabunt : aliqui vero non credent : et propter hoc, « *tu, Domine, deridebis eos.* » Prov. i, 26 : *Ego quoque in interitu vestro ridebo.* Et justum est, Proverb. iii, 34 : *Ipse deludet illusores.* Et Psal. ii, 4 : *Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus,* etc.

« *Ad nihilum deduces omnes gentes,* » quæ non consentient illis a vero esse repellendo, et jungendo ei qui non est. Job, xviii, 15 : *Habitent in tabernaculo illius socii ejus, qui non est,* diaboli scilicet. Ezech. xxviii, 19, dicitur diabolo : *Nihili factus es.* Et Boetius dicit, quod « mali homines non sunt. » Isa. xl, 15 : *Ecce gentes quasi stilla situlæ.* Et ℣. 17 : *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo.* Et xxxiv, 11, de Babylone : *Extendetur super eam mensura, ut redigatur in nihilum.* Act. v, 36 : *Omnes,* qui crediderunt Theodæ, *dissipati sunt, et redacti ad nihilum.*

« *Fortitudinem meam ad te.* » Hic secundum, in quo subjungitur bonum volentium acquiescere prædicationi, conversorum in principio Ecclesiæ. 10

Et est duplex. Bona ordinatio ad Deum primo. Secundo, ad proximum, ibi, « *Ne occidas eos.* »

In prima duo. Primo confitetur conversus se bene ordinatum ad Deum. Secundo, hujus rei debitum, ibi, « *Quia Deus susceptor.* »

Dicit ergo : Vere illi erunt derisi, et ad nihilum redacti : « *ego vero,* » dicit Ecclesia, « *custodiam fortitudinem meam,* » a te mihi datam. Job, xxxix, 19 : *Numquid præbebis equo fortitudinem?* Hæc fortitudo de qua Isa. xl, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Et hoc, « *ad te,* » semper totum dirigens, et numquam a te recedens, ut non dicam illud Job, vi, 11 : *Quæ est fortitudo mea ut sustineam? aut quis finis meus ut patienter agam?* Et est contra fervorem novitiorum, qui fortitudinem suam non custodiunt, illam ad Dei servitium conservando, sed statim enervant. Sed in lege, mulier quæ auferebat virilia, sine omni misericordia puniebatur[1]. Hoc est contra illos, qui totam ætatis fortitudinem volunt non ad Deum, sed ad mundi servitium retorquere, cum dictum sit, Exod. xxxiv, 26, quod Deo primitiæ offerantur[2].

[1] Cf. Deuter. xxv, 11.

[2] Deest in editione Lugdunensi commentarius et expositio ℣. 11 : *Deus meus, misericordia ejus præveniet me.*

« *Deus ostendet mihi.* » Hic signum, quod misericordia prævenit, et magna. Quasi diceret : Sic misericordia præveniet me, et hoc « *ostendit mihi Deus.* » Hujus rei dedit mihi signum, « *super inimicos meos,* » id est, inimicis meis sic reprobatis, et ad malum præparatis, et præscitis. Ad Rom. xi, 22 : *Vide bonitatem et severitatem Dei.* In eos quidem qui ceciderunt, severitatem, in te autem, bonitatem. Deus enim ad ostendendam majorem in suis misericordiam, exercet in aliis justitiam. Ad Rom. ix, 22 et 23 : *Sustinuit in multa patientia, vasa iræ, apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ.*

« *Ne occidas eos.* » Hic secundus fructus, scilicet bona ordinatio ad Christum, id est, oratio pro ipso, non pro quocumque, sed etiam pro inimico : et dicuntur duo. Primo petit a quo vult illis caveri. Secundo, quid conferri, ibi, « *Disperge illos.* »

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, petitionis ratio, ibi, « *Nequando obliviscantur.* »

Dicit ergo : Sic ostendit mihi super inimicos meos : sed o Domine, « *ne occidas eos,* » spiritualiter occidi permittas, vel etiam corporaliter antequam convertantur. Matth. vi, 44 : *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos,* sicut et Christus fecit, Luc. xxiii, 4, et Stephanus, Act. vii, 9.

« *Nequando.* » Hic ratio. Quasi diceret : Ne occidas eos, « *nequando obliviscantur populi mei,* id est, ne tradant me oblivioni populi, ut *mei* sit casus genitivi : multum enim valet ad Dei memoriam exercitium ab inimicis infidelibus habitum. Isa. xxviii, 19 : *Vexatio intellectum dabit auditui.* Si autem intelligatur de Judæis specialiter, optime, quia adhuc orat Christus et Ecclesia ut serventur, ut per ipsos passionis memoria suscitetur in nobis, et veritas probetur per ipsos qui adversarii sunt.

Ju ser- ur ? Notandum enim, quod Judæi reservantur, nec occiduntur in exemplum cautelæ, ut exemplo ipsorum, qui de tanta familiaritate dejecti sunt ad tantam miseriam, timeamus et caveamus. Prov. xxi, 11 : *Mulctato pestilente sapientior erit parvulus.* In servitium, ut sint asini nostri deferentes ubique propter nos codices Hebraicæ veritatis, ad usum Ecclesiæ, si opus esset. Augustinus hic dicit, quod « dispersi sunt per mundum, ut « nobis ubique codices deportarent. » Item, in opprobrium suum, ut vilificentur ab omnibus, qui omnium Deum vilificaverunt. Psal. lxxviii, 4 : *Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio, et illusio.* In testimonium eorum quæ gesta sunt contra Christum. Genes. iv, 15 et 16 : *Posuit Dominus Cain* interfectore fratris *signum, et habitavit profugus in terra.* Et ultimo in aculeum, ut videntes ipsos pungamur, et renovetur in nos memoria passionis Christi, et doleamus. Job, xxi, 6 : *Quando recordatus fuero, pertimesco, et concutit carnem meam tremor.*

Alia littera habet : « Nequando obliviscantur meæ. » Et est sensus : Ne occidas, et expone, me. « Nequando obliviscantur legis meæ : » quod esset quædam mors, imo vera mors. Prov. iv, 22 : *Vita enim sunt invenientibus ea, et universæ carni sanitas.* Et loquitur de præceptis.

« *Disperge illos in virtute tua.* » Hic secundum. Primo, enim petit a quo vult eis caveri, hic quid conferri, quia miseriam, ad bonum suum tamen. Secundo, utilitatem ex illa consequentem, ibi, « *Delictum oris.* » Pœnam petit eis duplicem. Dispersionem primo. Secundo, dejectionem, ibi, « *Et depone.* »

Dicit ergo : Sic rogavi ne occidas, sed magis « *disperge illos,* » quoscumque Ecclesiæ inimicos, vel specialiter Judæos : et hoc, « *in virtute tua.* » Deut. xxviii, 64 : *Disperget te Dominus in omnes populos a summitate terræ usque ad terminos ejus.* Jerem. xv, 4 : *Dabo eos in fervorem universis regnis terræ.* Et infra,

℣. 7 : *Dispergam eos ventilabro in portis terræ.*

« *Et depone eos, protector meus, Domine,* » de sua superbia et elatione : vel ab omni gloria dejiciens, et honore, secundum Virginis prophetiam, Luc. I, 52 : *Deposuit potentes de sede.* Eccli. x, 17 : *Sedes ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis.* Isa. XXII, 19 : *Expellam te de statione tua.*

13 « *Delictum oris eorum.* » Precatur eis utilitatem consequentem ex illa pœna, et hanc duplicem. Confusionem de culpa primo. Conversionem ad Christum secundo, ibi, « *Annuntiabuntur.* »

In prima duo. Primo, ut peccatum eorum annihiletur, vel frustretur. Secundo, quod conversio sequatur, ibi, « *Et comprehendantur.* »

Dicit ergo : Sic depone eos, et etiam « *delictum oris eorum.* » Vel occide, vel dimitte. Et inculcat : « *Et sermonem labiorum ipsorum.* » Vel primum refertur secundum Glossam ad peccatum cordis, et sic os cordis intelligitur : secundum ad peccatum oris. Vel melius potest dici, quod in primo tangitur peccatum oris. In secundo, diligentia in peccando. Hæc ergo petit annihilari, quæ dixerunt contra se, cum dicebant, Joan, VIII, 48 : *Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes ?* Et illud Matth. XXVII, 63 : *Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens : Post tres dies resurgam.*

« *Et comprehendantur.* » Hic secundum, in quo petit confusionem consequentem.

Ait enim : Sic peccator destruatur, « *et comprehendantur,* » confusi et stupefacti, « *in superbia sua,* » qua superbiunt contra Christum : quod factum est in multis Judæorum. Videntes enim, quod nihil profecerunt Christum occidendo, et contra ipsum superbiendo, comprehensi sunt in hac confusione sua. Eccli. XXIII, 8 : *In vanitate sua apprehenditur peccator et superbus.* Job, v, 13 : *Apprehendit sapientes in astutia eorum.* Osee, x, 6 : *Confusio Ephraim capiet eum.*

Et etiam comprehendantur confusi, « *de exsecratione* », qua Christum sunt exsecrati. Eccli. I, 32 : *Exsecratio peccatori cultura Dei,* Christus de quo I ad Corinth. I, 23 : *Prædicamus Christum crucifixum Dei virtutem, et Dei sapientiam.*

« *Et de mendacio,* » Scripturarum ab ipsis corruptarum, quod est perniciosum mendacium, de quo Sap. I, 11 : *Os quod mentitur, occidit animam.* Psal. v, 7 : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.*

« *Annuntiabuntur.* » Hic secundum, in quo prædicendo precatur eorum conversionem ad præmissam confusionem consequentem : et dicuntur tria. Primo, prædicitur confusionis tempus. Secundo, modus, ibi, « *In ira consummationis.* » Tertio, conversio ipsa, ibi, « *Et non erunt.* »

Ait enim : Sic peto ut bona confusione confundantur : et sic ulterius « *annuntiabuntur* » ab Apostolis et prædicatoribus convertendi.

Et hoc « *in consummatione* » sæculi, 14
quemadmodum dicit Paulus ad Roman. XI, 25, quod postquam plenitudo Gentium intraverit, convertentur, ut sic omnis Israel salvus sit[1]. Vel convertendi « *in consummatione :* » erunt enim viri perfectissimi qui in fine convertentur, secundum illud ad Roman. v, 20 : *Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia.* Isa. x, 22 : *Consummatio abbreviata inundabit justitiam.* Et addit modum seu causam conversionis : et hæc fient « *in ira consummationis,* » non consum-

[1] Ad Roman. XI, 25 et 26 : *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret.*

ptionis : quia percutit filios suos Deus ad modicum ut revocet eos ab errore. Isa. LIV, 7 : *Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te.* Ad Rom. VIII, 28 : *Omnia cooperantur in bonum,* « Ipse casus, » dicit Glossa, *his qui secundum propositum vocati sunt sancti.*

« *Et non erunt.* » Hic tertium, ipsa conversio plena, in quo primo tangitur ipsa conversio. Secundo, profectus post conversionem, ibi, « *Et scient.* »

Ait enim : Sic annuntiabuntur ab Apostolis et prædicatoribus convertendi, et per iram Dei bonam, « *et non erunt* » impii deinceps, a malo in bonum mutati. I Reg. x, 6 : *Mutaberis in virum alium.* Proverb. XII, 7 : *Verte impios, et non erunt,* sicut factum est in Paulo, qui dicit de seipso ad Galat. II, 20 : *Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus.*

« *Et scient quia ego sum Deus.* » Hic tangitur profectus post conversionem, scilicet cognitio potestatis divinæ super Judæos, et hoc primo. Et super Gentiles, ibi, « *Et finium.* »

Dicit ergo : Sic rogo ut convertas eos, et jam non erunt impii, et etiam scient omnes, « *quia Deus dominabitur Jacob,* » Judæorum de Jacob descendentium.

« *Et finium terræ,* » Gentilium scilicet qui in finibus terræ habitabant, comparatione ad Judæos qui erant in medio, scient tribulationibus erudiri. Isa. XXVIII, 19 : *Vexatio intellectum dabit auditui.* Ezech. XII, 20 : *Civitates quæ nunc habitantur, desolatæ erunt, terraque deserta : et scietis quia ego Dominus,* non tantum Judæorum, sed et Gentium. Isa. LIV, 5 : *Dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen ejus : et redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur,* non tantum tuæ. Joel, III, 17 : *Scietis quia ego Dominus Deus vester habitans in Sion.* I Reg. II, 10 : *Dominus judicabit fines terræ : et dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui.*

« *Convertentur ad vesperam.* » Hic se- **15**
cunda pars secundæ partis totius Psalmi, in qua postquam præmisit de conversione Judæorum, subjungitur hic eorumdem Judæorum conversio perfecta : et dicuntur quatuor. Primo, conversio. Secundo, affectio conversorum, et desiderium ad alios convertendum, ibi, « *Et famem.* » Tertio, sollicitudo implendi quæ desiderabant, ibi, « *Et circuibunt.* » Quarto et ultimo compassio et anxietas pro illis quos convertere non valebunt, ibi, « *Si vero non fuerint saturati.* »

Conversio Judæorum.

Dicit ergo : Sic rogabunt pro ipsis Judæis Gentes, et tandem convertentur, tamen « *ad vesperam,* » scilicet in fine mundi plenarie, aliquibus conversis completa resurrectione et ascensione, quod fuit etiam tarde et quasi ad vesperam. Isa. x, 22 : *Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo.*

« *Et famem patientur,* » animas convertendi, « *ut canes* » seipsos reputantes non oves. Sic tangitur ipsorum humilitas, ut non sint similes superbo Pharisæo, qui ovem se reputavit, non canem[1].

Vel, « *ut canes,* » ut prædicatores aliorum carnalitatem devorare cupientes. Apoc. XIX, 18 : *Venite et manducetis carnes regum et tribunorum.* Hinc dictum est Petro, Act. x, 13 : *Occide et manduca.* Et nota, quod bonus canis est prædicator bonus. Primo, quia ore latrat contra tyrannos et hæreticos, qui lupi sunt et latrones. Unde quibusdam improperatur, Isa. LVI, 10 : *Canes muti non valentes latrare.* Dentibus mordet et lacerat vitia tamquam carnes, Jerem. x, 3 : *Visitabo super eos quatuor species, dicit Dominus : Gladium ad occisionem, et canes ad lacerandum.* Lingua medetur vulneri re-

Comparatio prædicatoris cum cane.

[1] Cf. Luc. XVIII, 10 et seq.

licto in anima per peccatum, Luc. xvi, 21 : *Et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus.* Verba enim prædicatoris debent esse medicinalia. Ezech. xlvii, 12 : *Et erunt fructus ejus in cibum, et folia ejus in medicinam.* Joan. xiv, 10 : *Verba quæ ego loquor vobis, spiritus et vita sunt.* Canis applaudit cauda : sic prædicator justis monstrando æterna præmia, Tob. xi, 9 : *Tunc præcucurrit canis... et quasi nuntius adveniens, blandimento suæ caudæ gaudebat.* Sic docet applaudere cauda. Isa. iii, 10 : *Dicite justo, quoniam bene, quoniam fructum adinventionum suarum comedet.* Gregem custodit : sic Doctores boni, Act. xx, 28 : *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Vigiliis intendit aliis dormientibus, Luc. ii, 8 : *Pastores erant... custodientes vigilias noctis, super gregem suum.* Cant. iii, 3 : *Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem.* Ad Hebr. xiii, 17 : *Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Odore prædam sequuntur semper vestigiis instando : sic prædicator Christum, ejus vestigiis adhærendo, I Pet. ii, 21 : *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.* Talis canis fuit beatus Job. xxiii, 11 : *Vestigia ejus secutus est pes meus.* Pro Domino suo moritur, Psal. xliii, 22 : *Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus*, etc. Cæcus tamen nascitur, donec suxerit ubera matris aliquo tempore : sic prædicator donec suxerit ubera matris Ecclesiæ, Cant. i, 1 : *Meliora sunt ubera tua vino.* Duo enim Ecclesiæ ubera sunt, scilicet testamenta.

« *Et circuibunt.* » Hic sollicitudo in duobus, in inquisitione, et sui divisione, ibi, « *Ipsi dispergentur.* »

Dicit ergo : Sic erunt famelici, « *et circuibunt* » præ solitudine « *civitatem.* » Ad Rom. xii, 11 : *Sollicitudine non pigri.* Et II ad Corinth. xi, 28 : *Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.*

« *Ipsi dispergentur.* » Ecce secundum. Sic circuibunt. Numquid omnes simul ? Non : imo « *ipsi dispergentur,* » per loca diversa, « *ad manducandum* » spiritualiter, et incorporandum Ecclesiæ infideles, et Christi peccatores. Osee, iv, 8 : *Peccata populi mei comedent.* Et in Psal. lxxiii, 14 : *Dedit eum escam populis Æthiopum,* id est, sanctis passionibus et laboribus denigratis propter passionem Christi. Cant. i, 6 : *Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol.*

« *Si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.* » Nota, quod hæc conjunctio « *et* » superfluit, sicut frequenter accidit in Hebræo. Et nota etiam, quod murmuratio hic sumitur in bonum : est enim murmur compassionis : unde Glossa, « Murmurabunt, id est, dolebunt. » Vel murmurabunt contra pigros, quos vix poterunt excitare ad bonum faciendum. Secundo, est murmur dissensionis, et discordiæ, de quo Joan. vii, 12 : *Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant : Quia bonus est. Alii autem dicebant : Non, sed seducit turbas.* Et est murmur impatientiæ, de quo I ad Corinth. x, 10 : *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore.* Et invidiæ, quando fit melius alii quam sibi, de quo Matth. xx, 11 : *Et murmuraverunt adversus patremfamilias, dicentes*, etc.

Et potest legi versus iste contra Archidiaconos, qui ad litteram disperguntur per Episcopatum, non ad prædicandum, sed ad manducandum : et murmurant si non sint ad libitum procurati. Non sicut Eliezer qui ait, Genes. xxiv, 33 : *Non comedam donec loquar omnes sermones.* Et completis sermonibus, paucis fuit contentus. Sic enim habetur ibi : *Et appositus est in conspectu ejus panis.* Genes. xviii, 6 et seq., Angeli qui vene-

runt ad Abraham in meridie, habuerunt lac et butyrum et vinum, ferculum de carnibus, scilicet vitulum [1].

Potest etiam legi contra claustrales, qui per cameras disperguntur, hic quatuor, et hic quinque relicto refectorio : et murmurant contra Abbatem si non ministraverit ad superfluitatem. Osee, IV, 18 : *Separatum est convivium eorum, dimitte eos.* Nota de monacho, qui solus in refectorio comedebat, et dimissa cultella plena paleis, ivit cum aliis.

« *Ego vero cantabo.* » Hic est tertia pars Psalmi, sicut a principio dictum fuit, in qua subjungitur gratiarum actio post præmissam orationem, et futurorum prænuntiationem : et dicuntur duo secundum modum duplicem gratias referendi. Primo promittit se laudaturum ore. Secundo, quod magis placet Deo, opere, ibi, « *Adjutor meus.* »

ars
I.

In prima duo. Primo, promissio gratiarum actionis ore. Secundo, ratio quare agendæ, ibi, « *Quia factus es.* »

In prima duo. Primo, promittit se laudaturum. Secundo, addit tempus et modum, ibi, « *Et exsultabo mane.* »

Dicit ergo : Sic convertentur Gentes, et Judæi. « *Ego autem,* » hoc intelligens, « *cantabo,* » cantando ore laudabo, « *fortitudinem tuam,* » qua reprobatis malis et divisis in inferno, de Gentibus et Judæis electos potenter colligis. Exod. XV, 1 : *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est,* etc. Et additur, ℣, 2 : *Fortitudo mea, et laus mea Dominus.* I Reg. II, 2 : *Non est fortis sicut Deus noster.* Job, IX, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Et supple, suscipiens, « *misericordiam tuam,* » me ab infidelitatis errore liberantem, *exsultabo* corde, ne sit laus tantum in voce. Isa. XII, 6 : *Exsulta et lauda habitatio Sion.* Psal. LXXXVIII, 3 : *Cor meum et caro mea,* id est, lingua, *exsultaverunt in Deum vivum.* De utroque, misericordia scilicet et fortitudine, Eccli. LI, 11 : *Memoratus sum misericordiæ tuæ,* ecce misericordia, *et operationis tuæ,* ecce fortitudo, *quæ a sæculo sunt.*

Commendatur tempus matutinum.

Et hoc, « *mane.* » Notandum enim, quod mane laudandum, sicut hic dicitur. Psal. XXIX, 6 : *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia.* Mane prædicandum, Eccle. XI, 6 : *Mane semina semen tuum.* Mane contemplationi vacandum, Isa. XXVI, 9 : *Anima mea desideravit te in nocte : sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te.* Et in Psal. V, 4 : *Mane adstabo tibi et videbo, quoniam,* etc. Mane etiam colligebatur manna [2]. Et mane exeundum ad laborandum, Cant. VII, 12 : *Mane surgamus ad vineas.* Matth. XX, 1 : *Paterfamilias exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.*

« *Quia factus es.* » Hic tangitur ratio duplex. Primo, ipsius exaltatio, quæ lætanter laudat. Secundo, exaltati liberatio a multis tribulationibus, ibi, « *Et refugium.* »

Ait ergo : Sic laudabo fortitudinem, et lætabor de misericordia, « *quia factus es,* » o Domine, « *susceptor meus,* » cum reversione de regione longinqua, ubi dissipavi substantiam, sicut filius prodigus [3]. Jerem. III, 1 : *Fornicata es cum amatoribus multis : tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te :* tandem suscepturus in gloria revertentem ad te de præsenti miseria. Prov. XXIX, 23 : *Humilem spiritu suscipiet gloria.*

« *Et refugium meum,* » quando oportuit, quia « *in die tribulationis meæ.* » Eccli. XXXV, 26 : *Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis.* Psal.

[1] Genes. XVIII, 8 : *Tulit quoque* (Abraham) *butyrum et lac, et vitulum quem coxerat.*

[2] Cf. Exod. XVI, 21.

[3] Cf. Luc. XV, 13.

CIII, 18 : *Petra refugium herinaciis.* II Reg. XXII, 2 : *Dominus petra mea, et robur meum.*

18 « *Adjutor meus.* » Hic secundum, in quo præmittit gratiarum actionem in opere : et primo præmittit opere. Secundo addit rationem, ibi, « *Quia Deus.* »

Dicit ergo : Sic cantabo ore, et o tu, « *adjutor meus, psallam tibi,* » opere : psallere enim est operari bene, eo ipso quod adjutor es. Eccli. XXXIV, 20 : *Adjutorium casus,* id est, a casu, *exaltans animum, et illuminans oculos.* Et LI, 2 : *Confitebor nomini tuo, quoniam adjutor et protector factus es mihi.*

« *Quia Deus.* » Hic ratio laudis in opere, scilicet susceptio alia a præmissa : et tangitur susceptio, et susceptionis ratio, non debitum, sed pura Dei misericordia, ibi, « *Deus meus, misericordia mea.* »

Dicit ergo : Sic psallam, quia « *es Deus meus :* » unde magis mirandum est. « *Susceptor meus* » ad familiaritatem, et præmium : et alia susceptio fuit incipientium, hic jam perfectorum. Et hoc non imputo meis meritis, sed o « *Deus meus, misericordia mea* » es, id est, totum est ex misericordia tua. Ad Rom. VI, 23 : *Gratia autem Dei, vita æterna.* Ad Titum, III, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* Ad quam salutem nos perducat Jesus Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto, etc.

PSALMUS LIX.

Querimonia de Dei derelictione : nixus promissione Dei ejus opem et victoriam sperat.

1. *In finem,*
   Pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptionem ipsi David, in doctrinam,
2. *Cum succendit Mesopotamiam Syriæ, et Sobal, et convertit Joab, et percussit Idumæam in valle Salinarum duodecim millia* (II Reg. VIII, 1 ; et X, 7 ; et I Par. XVIII, 1).
3. Deus, repulisti nos, et destruxisti nos : iratus es, et misertus es nobis.
4. Commovisti terram et conturbasti eam : sana contritiones ejus, quia commota est.
5. Ostendisti populo tuo dura : potasti nos vino compunctionis.
6. Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus :
   Ut liberentur dilecti tui,
7. Salvum fac dextera tua, et exaudi me.
8. Deus locutus est in sancto suo : Lætabor, et partibor Sichimam : et convallem tabernaculorum metibor.
9. Meus est Galaad, et meus est Manasses : et Ephraim fortitudo capitis mei.
   Juda rex meus :
10. Moab olla spei meæ.
    In Idumæam extendam calceamentum meum : mihi alienigenæ subditi sunt.
11. Quis deducet me in civitatem munitam ? quis deducet me usque in Idumæam ?

12. Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris?
13. Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.
14. In Deo faciemus virtutem: et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

IN PSALMUM LIX

COMMENTARIUS.

In finem,
Pro his qui commutabuntur, in tituli inscriptionem ipsi David, in doctrinam,
Cum succendit Mesopotamiam Syriæ et Sobal, et convertit Joab, et percussit Edon[1] *in valle Salinarum duodecim millia*[2].

« *Deus, repulisti nos.* » Hic est Psalmus nonus in secunda parte totius libri, in secunda scilicet quinquagena, in quo postquam actum in Psalmo præcedenti de conversione Gentium ad Christum, et etiam Judæorum, quia parum est converti, nisi sequatur consummari in bono et salvari, agitur de eorum consummatione et sanatione in præsenti a reliquiis vitiorum, et futura glorificatione, in quibus erit plena commutatio, et consummata.

Psalmus agit de conversorum superiori Psalmo perfectione.

Et hoc ostenditur satis in titulo proposito in Psalmo qui talis est: *In finem, Pro his qui commutabuntur, in tituli inscriptionem ipsi David, in doctrinam, Cum succendit Mesopotamiam Syriæ et Sobal, et convertit Joab, et percussit Edon in valle Salinarum duodecim millia.* Hic enim tangitur quod dicitur II Reg. VIII, 1 et X, 7, et I Paralip. XVIII, 1, de percussione Ammonitarum, et illorum

[1] Vulg. habet *Idumæam.*

[2] Le psaume doit être chanté sur שׁוּשַׁן עֵדוּת *shoushan hedouth*, nom d'un instrument, selon quelques-uns, mais plus probablement indication d'une mélodie sur laquelle ce morceau doit être exécuté. Cf. Ps. XLIV, 1. C'est un mikhtam לְלַמֵּד, *telammed*, à enseigner au peuple comme plusieurs autres chants, Deut., XXXI, 19. II Reg., I, 18. Le titre donne assez de détails sur les circonstances qui inspirèrent le psalmiste: « Lorsqu'il combattit Aram des deux fleuves, et Aram de Tsobah, et que Joab retourna et frappa Edom dans la vallée de sel, douze mille hommes. » Aram est le nom hébreu de la Syrie. Aram *naharim*, la Syrie des deux fleuves est la Mésopotamie, pays entre le Tigre et l'Euphrate, spécialement ici la partie située à l'ouest, sur l'Euphrate, dans le voisinage de la Syrie proprement dite. Cette région n'est pas mentionnée dans le récit des Rois, II, VIII, mais elle était dans la dépendance ou l'alliance du roi de Soba. La Syrie de Soba était le pays compris entre l'Euphrate et l'Oronte, au nord-ouest de Damas; mais la position de Soba, la capitale n'est pas très bien déterminée. Au moment où nous reporte le psaume, David était occupé à faire la guerre à Adarezer, roi de Soba. Les Iduméens profitèrent de l'éloignement du roi et de son armée pour faire invasion au sud-est de la Palestine. Dans ces conjonctures, la situation ne laissait pas que d'être très critique: Joab qui commandait l'armée de Syrie, avec Abisaï, son frère, sous ses ordres, n'était point sûr de la victoire, et les Israélites se trouvaient pris entre deux ennemis redoutables. C'est cette heure d'angoisse qui inspira le psaume. Les Syriens ne tardèrent pas à être battus; David retourna toutes ses forces contre les Iduméens, et Abisaï, I Par., XVIII, 12, sous la direction de Joab, défit les envahisseurs dans la vallée des Salines, au sud-ouest de la mer Morte. Le titre du psaume compte 12,000 hommes taillés en pièces; le texte des Rois, II, VIII, 13, et celui des Paralipomènes, I, XVIII, 12, en marquent 18,000; nous avons ici une faute de copiste, ou bien l'auteur se sera contenté de donner à peu près le nombre des ennemis tués. Du reste, ces deux indications différentes, observe Hengstenberg, sont une excellente présomption en faveur de l'authenticité du titre; un auteur subséquent eût tout simplement reproduit le

qui secum venerunt in adjutorium contra David, scilicet illorum de Mesopotamia et Syria. Et illud quod habetur II Reg. VIII, 1 et seq., quando David percussit Adarezer Regem Sobal, et fecit sibi totam Syriam tributariam, et ipsa capta et subjecta, subjecit etiam sibi Idumæam, duodecim millibus Idumæorum interfectis in valle Salinarum.

Sed ut aperte ostendatur, quod non respicit ad facta illa Psalmi intentio, sed ad significata, tangitur in titulo quod nusquam legitur, scilicet quod David converterit Joab. Remittantur ergo ad spiritualem intelligentiam, et conversionem Joab intelligamus spiritualiter, scilicet illorum qui per Joab designantur : et alias similiter victorias interpretemur. Et per hoc etiam, quia etsi David illas legitur subjecisse provincias, tamen non legitur succendisse, sicut hic dicitur. Et iterum sicut superius dictum fuit, quod ubi in titulo pronomen discretivum additur ad David, intelligendum est non de litterali.

Moralis tituli expositio.

Nota ergo, quod sunt homines elati superbi, qui significantur per Mesopotamiam : interpretatur enim *elevata vocatio*, et Syria, *sublimis*. Et sunt in malitia inveterati, qui significantur per Syriam Sobal, quod interpretatur *vana vetustas*. Et sunt homines Deo inimici, et bonum in alios persequentes, qui designantur per Joab, qui interpretatur *inimicus*. Et sunt terrenis omnino dediti, qui designantur per Edon, qui interpretatur *terrenus*. Omnes istos tamen ad sui tituli confessionem convertit Christus, ut sequantur doctrinam Christianam secundum illud Psalmi LXXVII, 23 : *Dixit Dominus : Ex Basan*, id est, ex confusione peccati, *convertam :* et succendit igne charitatis. Ad Rom. V, 20 : *Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia.* Et hoc est quod in titulo dicitur. Subjectus Psalmus « *in finem*, » supple, nos dirigens, editus est, « *pro his qui commutabuntur* » de regno diaboli, « *in tituli inscriptionem*, » in hoc quod tituli inscriptione demonstratur, scilicet in regnum Christi. Inscriptionem, inquam, factam « *ipsi David*, » id est, Christo. Vel, « *commutabuntur* » non sibi, sed « *ipsi David*, » id est, Christo, ut jam vivant ipsi soli. Ad Galat. II, 20 : *Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus.* Consentientes in doctrinam Christi : hic enim vere de regno diaboli commutatur in regnum Christi, qui sequitur doctrinam ejus, quæ est doctrina pietatis. Super illud I ad Tim. IV, 8 : *Pietas autem ad omnia*, etc., Glossa : « Omnis summa « doctrinæ Christianæ religionis de pieta- « te, et misericordia. » Pietate ad Deum, misericordia quantum ad proximum : quod totum factum est, « *quando succendit David*, » id est, Christus, « *Mesopotamiam Syriæ*, » igne charitatis superbos et electos inflammavit. « *Et Syriam Sobal*, » in superbia et sublimitate antiquatos. « *Et convertit Joab*, » id est, inimicum prius, ipsum faciens amicum, sicut factum est in Paulo [1]. Vel convertit per hoc inimicum, id est, diabolum, retrorsum expellens, cum diabolus fugit, et retrorsum convertitur quando homo

chiffre des livres historiques. Comme toujours, « sunt qui huic inscriptioni ita omnem fidem denegent, ut carmen quod sequitur ad alia plane tempora referendum existiment... Mihi quidem minime videtur opus esse hebræam inscriptionem sollicitare, cui certe traditionis a majoribus acceptæ auctoritas denegari non poterit. » Rosenmüller.

Le sujet du psaume est également traité par le coraïte, auteur du Psaume XLIII. Le psalmiste, à la nouvelle d'une agression aussi terrible que soudaine, pousse vers Dieu un cri de détresse, qui passe bientôt aux accents de la confiance et du triomphe, de sorte que le même chant peut exprimer à la fois la crainte en face du danger, et la reconnaissance après la victoire.

Le sens spirituel, signalé par S. Hilaire, Eusèbe, etc., se rapporte à la conquête des Gentils par la prédication évangélique.

H. Lesètre.

[1] Cf. Act. IX, 1 et seq.

convertitur ad Christum, qui inimicus appellatur. Matth. XIII, 28 : *Inimicus homo hoc fecit.* « *Et percussit,* » gladio spiritus, quod est verbum Dei[1]. « *Edon,* » id est, de Edon ut sit casus genitivi, id est, de terrenis, « *duodecim millia,* » id est, generaliter mandata decalogi cum charitate gemina custodientes : in millenario enim perfectio et universitas, in duodenario observatio decalogi propter denarium, et charitas gemina propter binarium designatur. Sed quia non valeret converti nisi adesset humilitas, et discretio, signanter addit : « *In valle Salinarum.* » Vallis enim Salinarum sic dicebatur a sale, cujus similitudo in illa valle reperiebatur. Et notatur in hoc humilis discretio, et discreta humilitas. Humilitas in valle : Gregorius : « Qui cæteras virtutes sine humilitate congregat, « quasi pulverem in ventum portat. » Levit. II, 13, præcipiebatur, quod in omni sacrificio Domini poneretur sal. Et Bernardus dicit, quod « discretio est au« riga virtutum. »

Dividitur autem Psalmus in duas partes. Primo enim petit loquens in parte conversorum de Gentibus et Judæis, consummationem in bono. Secundo, conversionem ipsarum tribulationum in utilitatem, et gloriam, ibi, « *Da nobis auxilium.* »

In prima duo. Primo, petit ut sanentur a reliquiis peccatorum. Secundo, ut sanati salventur, ibi, « *Salvum fac dextera.* »

In prima dicuntur tria. Primo, recolunt bona quæ fecit sibi Deus. Secundo, petunt ut perficiat quod bene inchoavit eos sanando, ibi, « *Sana contritiones ejus.* » Tertio, ostendunt quod sanandi sunt, ibi, « *Quia commota est.* »

In prima duo. Primo ostendunt bonum quod eis est a Deo factum. Secundo, modum quo factum est, ibi, « *Iratus es.* »

In prima duo secundum duplex bonum. Primum est malæ voluntatis amotio. Secundum, pravæ consuetudinis destructio, ibi, « *Destruxisti nos.* »

Dicit ergo : O « *Deus,* » qui es fons et origo omnis boni, « *repulisti nos,* » a malis delectationibus in quibus mergebamur, et quibus adhærebamus eas amaritudinibus respergendo. Augustinus in libro *Confessionum* : « Omnes delectatio« nes meas amaritudinibus respersisti, ut « sic ab illis me repelleres. » Osee, II, 6 : *Sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria,* ut pungant, et impingas ambulans per illam, ut sic repulsi a Deo convertamur, et doctrinam tuam tamquam solidum et verum animæ cibum recipiamus. Isa. XXVIII, 9 : *Quem docebit scientiam ? et quem intelligere faciet auditum ? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.* Propter hoc, Thren. II, 7 : *Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ : tradidit in manu inimici muros turrium ejus.* Sed contra, Ad Rom. XI, 1 : *Numquid repulit Dominus populum suum ? Absit.* Respons. Non repellit irreparabiliter, sed ad tempus repellit suos, ut corrigantur. 3 Prima pars Psalmi

« *Et destruxisti nos,* » malam consuetudinem in qua ædificati eramus, destruendo, et dissipando. Thren. II, 2 : *Præcipitavit Dominus, nec pepercit omnia speciosa Jacob,* peccata, et consuetudines malas quæ videbantur speciosa : sed inter ipsos et Deum dividebant. Isa. LIX, 2 : *Peccata nostra diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Isa. V, 5 : *Diruam maceriam ejus.* Jerem. I, 10 : *Constitui te... ut evellas, et destruas, et disperdas* : hic disperdas. Hic dicit Basilius : « Qui « ædificavit excelsum superbiæ, huic « destructio remedio erit. »

« *Iratus es.* » Hic subjungit modum repulsionis, et destructionis : et primo tangit quod fuit ex parte Dei repellentis, iram scilicet misericordiæ mixtam. Se-

[1] Ad Ephes. VI, 17 : *Assumite... gladium spiritus (quod est verbum Dei).*

cundo, ex parte repulsorum, ibi, « *Commovisti.* »

Ait enim : Sic dixi, Repulisti et destruxisti, et hoc modo « *iratus es nobis*, » effectum irati in nobis exercendo, et tamen iratus misertus es nobis. Habac. III, 2 : *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Et in Psal. LXXVI, 10 : *Numquid... obliviscetur misereri Deus ? aut continebit in ira sua misericordias suas ?* Quasi diceret : Non. Ira autem temperata misericordia valde libenter est sustinenda, ne incurratur alia ira, imo furor. Mich. VII, 9 : *Iram Domini portabo*, libenter scilicet, *quoniam peccavi ei.*

4 « *Commovisti terram.* » Hic tangit quod factum est in pulsis, et sunt duo. Primo, translatio de peccato in bonum. Secundo, dolor et conturbatio pro peccato, ibi, « *Et conturbasti.* »

Dicit ergo : Sic misericorditer iratus fuisti, et ex hoc secutum est, quia « *commovisti terram*, » terrenos homines Judæos et Gentiles, transferens eos de peccato, impellens eos timore tuo, et terrens prædicationis gladio. Job, XXXVII, 1 : *Super hoc expavit cor meum, et emotum est de loco suo.* Et in Psal. LXXVI, 19 : *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : vidit et commota est terra.* Timor enim Domini cum venit in mentem, totam commovet, et concutit illam. Joan. V, 4 : *Angelus Domini descendebat secundum tempus in piscinam, et movebatur aqua.*

« *Et conturbasti eam*, » dolorem immittendo pro miseriis et peccatis. Psal. LIV, 5 : *Cor meum conturbatum est intra me : et formido mortis cecidit super me.* Et alibi, CXLII, 4 : *Anxiatus est super me spiritus meus : in me turbatum est cor meum.* Nota ergo pulchrum ordinem. Primo, timor commovet et concutit. Secundo, dolor conturbat, et convertit. Moveri enim est a timore, Eccli. I, 16, et in Psal. CX, 10 : *Initium sapientiæ timor Domini.* Eccle. I, 28 : *Qui sine timore Domini est, non poterit justificari.* Et dicit, « *Commovisti et conturbasti :* » quia non est hominis seipsum commovere pro peccatis, nisi Deus hoc faciat. Isa. XXVI, 12 : *Omnia opera nostra operatus es in nobis.* Item, non dicit *movisti*, sed « *commovisti, et conturbasti*, » quia nec Deus facit sine homine præbente consensum. Auctor Deus est principalis. Ad Rom. IX, 16 : *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei.*

« *Sana contritiones.* » Ecce petitio : et appellat contritiones hic quas sanari petit, miserias ex peccato relictas. Psal. CXLVI, 3 : *Qui sanat contritos corde.* Osee, XIV, 5 : *Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontanee.*

« *Quia commota est.* » Hic tertium, in quo ostenditur ratio sanandi. Primo, propter peccati dimissionem. Secundo, propter fructuosæ correctionis confessionem, ibi, « *Ostendisti populo tuo.* »

Dicit ergo : Sic sana, et dignum est, quod sanes eam, « *quia commota est.* » Quasi diceret : Si commota est per peccati dimissionem, et tu debes per misericordiam commoveri. III Reg. III, 26 : *Commota sunt quippe viscera ejus super filio suo.* Luc. XV, 20, Pater misericordia motus occurrit filio prodigo revertenti [1].

« *Ostendisti populo tuo.* » Hic ostenditur confessio fructuosæ correctionis. Primo ergo confitentur sui afflictionem. Secundo, afflictionis rationem, ibi, « *Dedisti metuentibus.* » Tertio, utilitatem, ibi, « *Ut fugiant.* »

In prima duo. Primo confitentur se afflictos exterius. Secundo, interius compunctos, ibi, « *Potasti nos.* »

Dicit ergo : Sic commota est terra, et etiam « *ostendisti* » experimento certo, « *populo tuo dura*, » afflictiones scilicet

[1] Luc. XV, 20 : *Cum adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et accurrens cecidit super collum ejus, et osculatus est eum.*

et flagella, Act. IX, 16, de uno de populo Dei : *Ostendam ei quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Multa dura et aspera, sicut ipse narrat, II ad Corinth. XI, 23 et seq., eum opportuit sustinere, ut posset dicere illud Psal. XVI, 4 : *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Dura in principio et importabilia, sed tandem per charitatem facilia et delectabilia. Bernardus : « Via Domi-« ni primo quidem amara est, secundo « tolerabilis, sed tandem delectabilis. » Matth. XI, 30 : *Jugum, meum suave est, et onus meum leve.* Deut. XXXIII, 19 : *Inundationes maris quasi lac sugent.*

« *Potasti nos.* » Quasi diceret : Non tantuem xterius afflixisti, sed interius « *vino compunctionis* » mordaci, et pungitivo, «*nos potasti.*» Et nota, quod diabolus habet vina sua diversa, quibus potat suos. Habet vinum luxuriæ quo potat multos, de quibus ad Ephes. V, 18 : *Nolite inebriari vino in quo est luxuria.* Et vinum invidiæ, quod ei carius est, de quo Deut. XXXII, 33 : *Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.* Sed optimum et specialissimum, vinum pravitatis hæreticæ, Apocal. XVII, 2 : *Inebriati sunt qui inhabitant terram de vino prostitutionis ejus.* Prostitui enim in Scriptura sacra est in vino corrumpi.

Deus autem sua habet vina. Primum tribulationum : quasi de assisia, quo potat omnes generaliter. Jerem. XXV, 15 : *Sume calicem vini furoris hujus de manu mea, et propinabis cunctis gentibus ad quas ego mittam te.* Ipse primo bibit de hoc vino, et post consanguineis propinavit. Matth. XX, 22 et 23 : *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei : Possumus. Ait illis : Calicem quidem meum bibetis*, etc. Sed melius compunctionis, quod datur tantum suis, nec inde bibunt servi, de quo hic. I ad Corinth. X, 20 : *Non potestis bibere calicem Domini*, compunctionem scilicet de peccatis. Hoc vinum est vulnerum sanativum. Samaritanus infudit vulneribus sauciati vinum et oleum [1]. Sed et vinum contemplationis vinum optimum tantum specialissimorum amicorum, de quo Esther, I, 7 : *Vinum quoque abundans, et præcipuum ponebatur.* Ad hoc potandum invitantur charissimi. Sed hoc vinum nuptiale [2]. Bibere oportet nunc de primo, et secundo, quæ aliquid habent amaritudinis, qui vult bibere de tertio. Exemplum in libro de *Consolatione :* Quia in templo Joviniano erant duo dolia vini, unum amari, et aliud dulcissimi vini : oportebat autem bibere de amaro, qui volebat bibere de dulci.

« *Dedisti metuentibus.* » Hic ratio af- 6
flictionis tangitur. Quasi diceret : Ostendisti dura exterius, interius amara, et per hoc, « *dedisti significationem,* » non omnibus, sed « *metuentibus te.* » Ad quid utilem? ad duo. Ad fugiendum primo sententiam æterni judicii. Secundo, ad liberationem ulterius a pœna inferni. Primum, cum dicit, « *Ut fugiant.* » Secundum, cum addit, « *Ut liberentur.* »

Dicit ergo : Sic per hoc dedisti significationem, hujus nimirum, « *Ut fugiant a facie arcus,* » a sententia scilicet, et ira justi judicii. Et sicut dicit Glossa, signum datur triplex hunc arcum fugiendi. Tribulatio præsens, hoc est primum. Si enim sic Deus affligit in præsenti etiam charissimos sibi, quid faciet in futuro in malitia obstinatis? Luc. XXIII, 31 : *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* I Petr. IV, 17 : *Tempus est ut judicium incipiat a domo Dei :* quod si primum a nobis, quis finis iis, qui non credunt Evangelio? Ipsis etiam percussis signum est, quod non debeant æternaliter punire, quia hic sunt correpti. I ad Cor. XI, 32 : *Dum judicamur, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.*

Secundum signum est crux Christi et

[1] Cf. Luc. X, 34.

[2] Cf. Joan. II, 7 et seq.

passio, ut sequamur ipsum, et sic evadamus judicium. I Petr. II, 21 : *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus.* Et sic evadetis. Ezech. IX, 6 : *Omnem super quem videritis thau, ne occidatis.*

Signum tertium est Scriptura, quæ veraciter ostendit homini qualis est, et qualiter puniendus est, ut non murmuret de persecutione. Augustinus : « Proferatur speculum Scripturæ, quod nemini « parcit, quod qualis es, talem te osten- « det tibi. » Jacob. I, 23 : *Si quis autem auditor est verbi, et non factor : hic comparabitur viro consideranti vultum,* etc.

« *Ut liberentur dilecti.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic flagellas, ut districtam judicii sententiam fugiant metuentes : et etiam « *ut dilecti tui liberentur,* » ab omnibus miseriis propter pœnas, quas sustinent in præsenti. Ad Roman. VIII, 21 : *Creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Judith, IX, 2 et seq., orabat Judith Dominum Deum Israel ut dirigeret eam ad liberationem populi sui Israel. Osee, XIII, 14 : *De manu mortis liberabo eos.* Et etiam a culpis, ne in servitutem diaboli redigantur, et peccati. Sed sunt liberi, Joan. VIII, 36 : *Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.* Infundit enim spiritum libertatis, scilicet Spiritum sanctum, II ad Corinth. II, 3 : *Ubi spiritus Domini, ibi libertas.*

7 « *Salvum me fac.* » Hic secundum, in quo petita sanatione dolorum, et reliquiarum peccati, petitur consequenter salvatio. Et primo petit. Secundo, conquerendo ostendit ardorem affectionis de salute omnium, et gloriæ adeptione. Vel, primo petit. Secundo, ostendit quis hoc conferre possit, quia Deus solus, ibi, « *Quis deducet me ?* »

Item, in prima duo. Primo petit. Secundo probat, quod necesse sit impleri quæ petit, ibi, « *Deus locutus est.* »

Dicit ergo : Sic sana contritiones, ut petii, et etiam « *salvum me fac :* » et hoc « *dextera tua,* » id est, in dextera collocando cum agnis, non in sinistra cum hœdis. Matth. XXV, 33 : *Et statuet oves quidem a dextris suis, hœdos autem a sinistris.* « *Et exaudivit me,* » petentem æterna quæ das libenter, non temporalia : ne mihi respondeas, sicut responsum est mulieri, IV Reg. VI, 26 et 27 : *Salva me, domine mi rex. Qui ait : Non te salvat Dominus : unde te possum salvare ? de area, vel de torculari ?*

« *Deus locutus est in sancto suo.* « Hic secundum, in quo ostendit, quod necesse sit ut exaudiatur et salvetur : et dicuntur duo. Primo, quia Deus promisit. Secundo, quid promiserit, ibi, « *Lætabor.* »

Dicit ergo : Sic peto, et scio quoniam exaudiet : « *quia Deus,* » qui non mentitur, « *locutus est,* » etsi non per se, tamen « *in sancto suo,* » Moyse, vel quocumque propheta alio per Scripturas sanctas. Psal. LXI, 12 : *Semel locutus est Deus.* Job, XXXIII, 14 : *Semel loquitur Deus, et secundo idipsum non repetit.* Scriptura enim immobiliter stat. Et Prov. XII, 19 : *Labium veritatis firmum erit in perpetuum.* Matth. V, 18 : *Unum iota, aut unus apex non præteribit a lege donec omnia fiant.* « *Locutus est in sancto,* » antonomastice loquendo, scilicet Christo sanctorum sancto. Ad Hebr. I, 1 : *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.*

« *Lætabor.* » Hic secundum, scilicet quid promiserit : et dicuntur duo. Primo, quia promiserit Ecclesiæ lætitiam. Secundo, lætitiæ causam, ibi, « *Et partibor.* »

Dicit ergo : Locutus est, et hoc locutus est quod « *lætabor.* » Vel, tale locutus est, unde sequitur in me lætitia. Psal. CXVIII, 162 : *Lætabor ego super eloquia tua,* etc. Et alibi, Psal. CXXI, 1 : *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi.*

« *Et partibor Sichimam.* » Hic tangit lætitiæ causam, postquam est certa Ecclesia de salute, et est duplex. Prima, Judæorum et Gentium conversio ad fidem Christi. Secunda, conversorum promotio usque ad perfectionem, ibi, « *Meus est Galaad.* »

In prima duo. Primo, conversio Gentilium. Secundo, Judæorum, ibi, « *Et convallem.* »

Dicit ergo : « *Lætabor,* » quia hoc dixit Deus, et hac causa « *partibor Sichimam,* » id est, Gentilium plebem, partem ad fidem convertendo. Significat autem Sichima gentilitatem ratione facti, quia Jacob ibi idola abscondit sub therebintho, sicut legitur Genes. xxv, 4. Et similiter Gentium idola sub ligno crucis abscondita sunt, ut jam Gentilibus ad fidem de cruce Christi conversis, idololatra non reputetur. Eccli. xxiv, 22 : *Ego quasi therebintus extendi ramos meos.* Psal. xxxi, 1 : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.*

« *Et convallem tabernaculorum,* » id est, gentem Judæorum per illam convallem designatam, quia ibi Jacob cum suis habitavit, et ovibus fecit tabernacula : « *metibor,* » accipiendo partem meam. Num. xxiv, 5 et 6 : *Quam pulchra sunt tabernacula tua Jacob, et tentoria tua Israel! Ut valles nemorosæ,* etc. Nota alias lecturas in Glossa de Sichima.

« *Meus est Galaad.* » Hic secundum quod est causa lætitiæ, scilicet promotio conversorum : et dicuntur tria, secundum triplicem modum promotionis. Primo, promotio ad virtutum excellentiam. Secundo, ad unionem et subjectionem ipsi Christo, ibi, « *Juda rex meus.* » Tertio, usque ad aliorum conversionem, ibi, « *In Idumæam.* »

In prima duo. Primo, consummatio in excellentia virtutum. Secundo, ratio hujus consummationis, ibi, « *Et Ephraim.* »

Dicit ergo : Sic convertentur de Gentibus, et de Judæis, et etiam « *meus est* », jam factum reputo, « *Galaad,* » acervus testimonii, et significat multitudinem Martyrum. Ecce cumulus perfectorum corpus exponendo. Jerem. viii, 22 : *Numquid resina non est in Galaad, aut medicus non est in terra?* Tangit quæ debent nos sanare : Galaad, exemplum Martyrum : resina, sacramentum : medicus, ordo Prælatorum. Cantic. vii, 2 : *Venter tuus,* dicitur Ecclesiæ, *sicut acervus tritici.* Martyres enim persecutionum flagellis sunt triturati. Martyr autem idem quod testis. Tales autem sunt vere Christi testes. Isa. xliv, 8 : *Vere vos estis testes mei,* dicit Dominus. Supra dictum fuit quot causis aliquis Martyr[1].

« *Et Manasses,* » quod interpretatur *oblivio,* et significat illos qui obliviscuntur omnium temporalium propter Christum, sequentes Paulum in epistola ad Philip. iii, 13 : *Quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum.* Psal. xliv, 11 : *Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum :* nec solum hoc, imo confusionis et peccati. Isa. liv, 4 : *Confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, et opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius.* Item, opprobrii pro Christo habiti : imo gloriam reputabunt. Ad Rom. i, 16 : *Non enim erubesco Evangelium.*

« *Et Ephraim.* » Hic secundum, scilicet ratio præmissorum : et continua : Sic in me sunt perfecti Martyres et Confessores : sed hoc non est ex me, imo fortitudo capitis mei est Ephraim, quod interpretatur *fructificans.* Quasi diceret : Quidquid fructus est in Martyribus, quidquid in Confessoribus, totum est ex mei capitis fortitudine : fructus enim sunt bona opera. Matth. iii, 10 : *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur.* Et Luc. iii, 8 : *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Et hoc totum ex illius

[1] Cf. Psal. XXXIV, commentarius in ỳ. 23, in tomo XV.

gravi virtute et fortitudine, quod dicit de se ipso : *Nisi granum frumenti*, etc[1].

« *Juda rex meus.* » Hic secundum quod pertinet ad virtutum consummationem, inseparabilis adhæsio cum suo capite, in quo dicuntur duo. Primo, adhæsio. Secundo, monstratur adhæsionis fortitudo, ibi, « *Moab* : » quia tribulatio non separat, sed magis unit.

Dicit ergo : Sic in me sunt perfecti, dicit Ecclesia, « *et Juda,* » id est, Christus de Juda natus, « *rex meus* » est. Jud. I, 1 et 2 : *Quis ascendet ante nos contra Chanaan, et erit dux belli? Dixitque Dominus : Judas ascendet,* scilicet Judas, Christus. Apocal. V, 5 : *Vicit leo de tribu Juda, radix David.* Gen. XLIX, 10 : *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat,* etc.

10 « *Moab olla.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic Judas est mihi rex, cui adhæreo inseparabiliter : imo tribulationibus magis confirmor, quia « *Moab* », id est, tribulatio, et mala mihi ab aliis illata, est « *olla* », non desolationis, sed « *spei meæ,* » magisque et magis facit me Christo adhærere. In hoc ergo notandum, quod per Moab tribulatio designatur, quia sicut Moab genitus de filia patre suo abutente, sic abutentibus mandato Dei quod debet esse nobis pater, et nos regere, nascitur tribulatio, quæ est olla succensionis igne plena tepidis, et eos succendit et separat a Christo : sed bonis fit olla spei. Hæc est olla succensa quam videbat Jerem. I, 13, cujus facies ab Aquilone[2], a diabolo frigido sine charitatis igne. Luc. II, 49 : *Ignem veni mittere in terram.* Sed injustis impletur illud Apostoli ad Roman. V, 3 et 4 : *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem.* Ecce quod tribulatio est olla spem generans, non consummationem. Psal. XXVI, 3 : *Si exsurgat adversum me prælium,* etc.

Ollæ multiplex acceptio.

Item, in olla coquuntur cibaria : per ollam ergo refectio significatur. Sensus ergo est : « *Moab* », id est mali : Moab enim interpretatur *ex patre,* et significat quibus dictum est : *Vos, ex patre diabolo estis*[3] *:* sed refectio « *spei meæ* », quia combusti malitia sicut olla, et alios comburentes, Joel, II, 6 : *Vultus eorum redigentur in ollam.* Nahum, III, 3 : *Facies eorum sicut nigredo ollæ.* Meam spem reficiunt, quia spero convertendos, vel quia præmium augmentant et coronam. Jacob. I, 12 : *Beatus qui suffert tentationem,* etc.

Post has duas ollas est olla, littera Veteris Testamenti literaliter intellecta. IV Reg. IV, 40 : *Mors in olla, vir Dei, mors est in olla.* Mens luxuriosa. Job, XLI, 2 : *Fervescere faciet quasi ollam profundum maris, congregando mala.* Ezech. XXIV, 26 : *Væ civitati sanguinum, ollæ cujus rubigo in ea est, et rubigo ejus non exivit ex ea.* Et mens dissoluta. Eccle. VII, 7 : *Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti.*

Sed olla ultima est Virgo Maria. Eccli. XIII, 3 : *Quid communicabit cacabus ad ollam?* Diabolus ad Mariam? In hac fuit decoctus cibus nostræ refectionis, Agnus immaculatus, de quo Isa. XVI, 1 : *Emitte Agnum, Domine.* In qua facta fuit offa crassa Deus homo.

« *In Idumæam extendam.* » Hic tertium, scilicet aliorum conversio postquam fuerint in virtutibus consummati, in Christo confirmati : et dicuntur duo. Primo, prædicationis dilatatio, usque ad terrenos, et peccatis plenissimos. Secundo, ipsorum conversio, et subjectio ipsi Ecclesiæ, ibi, « *Mihi alienigenæ.* »

Dicit ergo : Sic adhærebo regi meo,

[1] Joan. XII, 24.

[2] Jerem. I, 13 : *Et dixi : Ollam succensam ego video, et faciem ejus a facie Aquilonis.*

[3] Joan. VIII, 43.

et « *extendam calceamentum meum,* » Evangelium quo munitur pes spiritualis, scilicet affectus tamquam calceamento. Cant. VII, 1 : *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis tuis, filia principis.* Ad Ephes. VI, 15 : *Calceati pedes in præparationem Evangelii pacis.* Vel calceamentum, id est, Christi humanitatem, quæ mea est, quia divinitatem in Christo calceavit cum eam celavit. Joan. I, 27 : *Cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti.* Calceamentum humanitas est, pes divinitas. Sed corrigia, unio divinitatis ad humanitatem. Calceamentum est etiam exemplum antiquorum patrum. Exod. XII, 11 : *Calceamenta habebitis in pedibus.* Et calceamentum malum, opus mortuum, quod est abjiciendum de affectu. Exod. III, 5 : *Solve calceamentum de pedibus tuis : locus enim in quo stas, terra sancta est.* Extendam ergo primum, et secundum calceamentum, et tertium certe, « *in Idumæam,* » id est, usque ad terrenos, id est, terrenis deditos. Idumæa enim *terrena* interpretatur. Osee, II, 24 : *Dicam non populo meo, populus meus es tu.* Et per hoc, « *alienigenæ mihi subditi sunt.* » Et non est frustrata intentio prædicantis, et calceamentum extendentis. Psal. LXXXII, 8 : *Alienigenæ cum habitantibus Tyrum.*

« *Quis deducet me?* » Hic secundum, in quo præmissa conversione, ostenditur per quem erit illa conversio, quia solius Dei virtute : et dicuntur duo. Primo, a quo tantum bonum fieri poterit. Secundo, responsio, quod non nisi a Deo, ibi, « *Nonne tu, Deus?* »

In prima duo. Primo, interrogat. Secundo, aggravat interrogationem seu quæstionem, ibi, « *Aut quis deducet me?* »

Dicit ergo : Sic mundum convertam, et mihi subjugabo. « *Sed quis deducet me,* » meum dominium et potestatem, « *in civitatem munitam,* » in mundum qui civitas dicitur. Osee, XI, 9 : *Deus ego et non homo : et in medio tui sanctus, et non ingrediar civitatem.* Illa civitas de qua in Psal. LIV, 10 et 11 : *Vidi iniquitatem, et contradictionem in civitate. Die ac nocte,* etc. Et munita. Muri ejus sunt temporales divitiæ, et transitoriæ. Nahum, III, 8 : *Aquæ in circuitu ejus : cujus divitiæ mare : aquæ muri ejus.* Fossa profundissima, avaritia. Eccle. V, 9 : *Avarus non implebitur pecunia.* Turres sunt dignitates. Isa. XXX, 25 et 26 : *In die interfectionis multorum, cum ceciderint turres. Et erit lux lunæ sicut lux solis.* Propugnacula omnem malitiam defendentia, advocati mali, et sæcularis scientia. Ezech. XXVII, 11 : *Filii Aradii cum exercitu suo erant super muros tuos in circuitu,* sicut in circuitu sunt propugnacula. Aradii interpretatur *deponentes,* et significat malos advocatos, qui de dignitatibus deponunt et de divitiis frequenter bonos.

Aut, « *quis deducet me usque in Idumæam?* » Non tantum usque ad mundanorum, sed usque ad terrenorum et in terrenis defixorum conversionem, qui non sentiunt mala sua, nec proficere quærunt. Job, XXIV, 13 : *Ipsi rebelles fuerunt lumini, nescierunt vias suas.* Isidorus : « Graviter fœdatus est, cui « non fœtet peccatum. » Vel, « *civitatem munitam* » appellat Ecclesiam triumphantem. Psal. LXXXVI, 3 : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei,* ad quam desiderat deduci Ecclesia, sic ut non sola, sed secum ducat terrenorum multitudinem a terrenis separatorum.

« *Nonne tu, Deus?* » Hic responsio, in 12
qua ostendit per quem fiet, et quomodo tantum bonum. Et primo, per quem. Secundo, quomodo, ibi, « *Et non egredieris.* »

Dicit ergo : Sic quæro per quem fiet, et quis deducet me? « *Nonne tu, Deus?* » Et non alius. Tu, inquam, « *qui repulisti nos,* » ad bonum ut in principio prius

dictum est, ỳ. 1 : *Deus repulisti*, etc. Tuum enim deducere, Psal. LXXVI, 21 : *Deduxisti sicut oves populum tuum*. Deut. XXXII, 12 : *Dominus solus dux ejus fuit*, etc.

« *Et non egredieris.* » Hic tangit modum. Quasi diceret : Sic deduces, « *et non egredieris,* » exterius te ostendendo, o Deus, « *in virtutibus nostris,* » quemadmodum antiquitus tempore Moysi mirabilia exteriora opera ostendebas, Pharaonem et Ægyptum decem plagis affligendo, et mare dividendo, et Ægyptios submergendo, manna in deserto ministrando, sicut tempore Josue, et David qui Goliath lapide occidit. Sed intus operaberis, et latenter, gratiam infundendo, et veritatis tuæ cognitionem. Job, IV, 12 : *Furtive suscepit auris mea venas susurri ejus*. Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus*, in tempore gratiæ. Et Habac. III, 4 : *Ibi abscondita est fortitudo ejus*, qui antiquitus quasi manifestus apparebas. In Psal. LXVII, 8 : *Deus, cum egredereris in conspectu populi tui*, etc.

13 Secunda pars Psalmi. Utilitas ex tribulatione.

« *Da nobis auxilium de tribulatione* » ipsa, ut ipsa sit nobis auxilium eundi ad te, quod fit, quia tribulatio a peccatis mundat et absolutum facit. Tob. III, 13 : *Cum iratus fueris, misericordiam facies, et in tempore tribulationis peccata dimittis*. Item, tribulatio dilatat in bonum sicut malleus aurum vel argentum. In Psal. IV, 2 : *In tribulatione dilatasti mihi*. Item, certam spem præstat de futuris bonis. Ad Rom. V, 3 et 4 : *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem*. Et hoc peto, non salutem temporalem, « *quia vana salus hominis.* » Salus hominis appellari potest sanitas corporis, et hæc varia, sicut fumus qui cito transit. Jacob. IV, 15 : *Quæ est enim vita nostra? Vapor est ad modicum parens*. Psal. CXLIII, 4 : *Homo vanitati similis factus est*. Vel, « *salus hominis,* » prosperitas temporalium, et hæc vana valde. Eccle. I, 14 : *Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus*. Propter hoc in persona quærentium tales salutes, Job, XXX, 15 : *Velut nubes pertransiit salus mea*.

« *In Deo faciemus.* » Hic est tertium, in quo asserit confidenter se recepturum petitum : et dicuntur duo. Primo, exaltatio sui super tribulationes. Secundo, tribulantium dejectio, ibi, « *Et ipse ad nihilum.* »

Dicit ergo : Sic vana salus hominis, sed nos « *faciemus virtutem,* » tribulationes superando, et sic convertentur in bonum : « *in Deo,* » non virtute nostra. I Machab. III, 19 : *De cœlo fortitudo est*. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est*. Ad Coloss. I, 29 : *Laboro, certando secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute*. « *Et ipse,* » Deus, non nos, « *deducet tribulantes nos, ad nihilum,* » eos æternaliter damnando cum illo cui dictum est, Ezech. XXVIII, 19 : *Nihili factus es*. Isa. XXXIV, 12 : *Omnes principes ejus erunt in nihilum*. I Machab. II, 62 : *A verbis viri peccatoris ne timueris, quia gloria ejus stercus et vermis est : hodie extollitur, et cras non invenietur*. Vel ad nihilum nostri reputatione, ut eos pro nihilo reputemus, dicentes illud Psal. CXVII, 7 : *Dominus mihi adjutor : et ego despiciam inimicos meos* : non tantum corporales et visibiles, sed invisibiles et spirituales : impleto quod rogat Apostolus ad Rom. XVI, 20 : *Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris*. Amen.

PSALMUS LX.

Exsul petit reditum, longam vitam, et ampliationem regni Christi.

1. *In finem, In hymnis David.*
2. Exaudi, Deus, deprecationem meam : intende orationi meæ.
3. A finibus terræ ad te clamavi, dum anxiaretur cor meum : in petra exaltasti me.
   Deduxisti me,
4. Quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.
5. Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula : protegar in velamento alarum tuarum.
6. Quoniam tu, Deus meus, exaudisti orationem meam : dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.
7. Dies super dies regis adjicies : annos ejus usque in diem generationis et generationis.
8. Permanet in æternum in conspectu Dei. Misericordiam et veritatem ejus quis requiret?
9. Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi, ut reddam vota mea de die in diem.

IN PSALMUM LX

COMMENTARIUS.

In finem, In hymnis David [1].

« *Exaudi, Deus, deprecationem.* » Hic est Psalmus decimus in secunda parte totius libri, secunda scilicet quinquagena : et recte, scilicet ordinatus ad antecedentia : cum enim in Psalmo præcedenti determinatum sit de mirabili sanatione, salute, et conversione tribulationum Ecclesiæ in lætitiam, subjungitur hic recte Psalmus lætitiæ, gratiarum actionis scilicet, et promissionis, quod persolventur. **Hic Psalmus gratias agit pro beneficiis**

Et hoc satis ostendit titulus qui talis est : « *In finem, In hymnis David.* » Et est sensus : Subjectus Psalmus ordinans nos « *in finem,* » in Christum scilicet, est « *in hymnis* » lætitiæ, gratiarum actionis exhibendis, ipsi « *David,* » hoc est Christo, per regulam superius assignatam. Et præterea constat, quod David non componeret Psalmum ad sui

[1] Psaume destiné à être chanté על-נגינת, *halneginath* ; ces mots pourraient être le début d'un autre chant, mais il est beaucoup plus vraisemblable qu'ils équivalent à *bineginoth* du Psaume IV, « sur les instruments à cordes. » La terminaison *ath*, dit Delitzsch, n'est pas nécessairement celle de l'état construit ; elle était primitivement la forme terminale du féminin. *Neginath* serait donc un archaïsme. David parle ici comme exilé, ỳ. 3, et comme roi, ỳ. 7 ; le psaume doit donc se rapporter à la révolte d'Absalon, au moment où David était de l'autre côté du Jourdain, à Mahanaïm ou aux environs, II Reg. xvii, 24. Quoique l'auteur y parle du roi à la troisième personne, on n'en saurait conclure que l'un et l'autre soient deux personnages différents. Le psalmiste est ici tout à fait calme, et plein d'espérance et de résignation.

Au sens spirituel, le chrétien aspire à être délivré des maux de cette vie et à jouir de la présence de Dieu dans le ciel.

H. Lesêtre.

laudem proferendam, qui tantæ humilitatis fuit, cum scriptum sit, Prov. xxvii, 2 : *Laudet te alienus, et non os tuum : extraneus, et non labia tua.* Et quidam sapientium : « Omnis laus in proprio ore « sordescit. » Ipsum ergo Judam regem suum, de quo in Psalmo præcedenti tetigit, laudare hic intendit.

Dividitur autem Psalmus in tres partes, aliter quam Glossa dividat. Primo, petit quasi humiliter inchoans ut audiatur. Secundo, repetit beneficia quæ accepit a Deo, addens quod sperat alia, ibi, « *A finibus terræ.* » Tertio, promittit se semper laudaturum opere, ibi, « *Sic psalmum dicam.* »

In prima duo. Primo petit ut exaudiatur. Secundo, ut suæ petitioni postquam audita fuerit, intendatur, ibi, « *Intende.* »

2 Prima pars Psalmi

Dicit ergo : O « *Deus, exaudis deprecationem meam :* » quæ est assidua : deprecatio enim sonat assiduitatem, et ob hoc debes exaudire. Ipsemet exemplum posuisti de vidua, quæ propter instantiam impetravit ab iniquo judice fieri justitiam de adversario [1]. Jacob. v, 16 : *Multum valet deprecatio justi assidua.* Quanto magis Ecclesiæ ex justis congregatæ ?

« *Intende orationi meæ,* » postquam exaudieris, ut illam non abjicias. Et est oratio, dicit Glossa, quæ pure Deo offertur. Deprecatio enim ad alium fieri potest : sed oratio importat quod ad Deum singulariter et pure fiat. I ad Tim. ii, 8 : *Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus* in oratione. Sciebat enim Paulus quod volebat. Super Num. xxxi, dicit Glossa : « Plus unus justus orando « quam innumeri peccatores pugnan- « do. Oratio enim justi cœlum penetrat : « quid mirum si Deum vincit ? » Propter hoc dicitur alibi, in Psal. v, 3: *Intende voci orationis meæ.* Daniel. ix, 19 : *Exaudi Domine, attende Domine, placare, et fac.*

3 Secunda pars Psalmi

« *A finibus terræ.* » Hic repetit beneficia quæ recepit, ut per hoc alliciat ad dandum, quando aliquid petitur. Vel forte non est alia deprecatio, nec alia oratio, quam petiit exaudiri, et cui volebat intendi, nisi istud quod modo repetitur hic. Et primo, repetit bona ad se pertinentia in se. Secundo, ad se in suo capite Christo, ibi, « *Dies super dies.* »

In prima duo. Primo repetit quæ receperit. Secundo, quæ adhuc se recepturum certissime confidit. Vel primo, quæ jam receperit in re. Secundo, quæ in spe, ibi, « *Inhabitabo.* »

In prima duo. Primo tangit meritum ex parte sui. Secundo, præmia et beneficia a parte Dei, ibi, « *In petra.* »

Dicit ergo : Sic rogo ut exaudias et intendas, et scio quoniam sic erit, tamquam experta, « *Quoniam a finibus.* » Vel sic: Exaudias, vel intendas, non aliud modo nisi hoc : « *A finibus terræ,* » non ab uno loco tantum : unde non sum sicut unus homo qui loquitur. « *Ad te,* » non ad alium Domine, « *clamavi,* » fervore animi : et hoc, « *dum anxiaretur cor meum,* » peccatis et pœnis. Isa. xix, 20 : *Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos,* non de una parte terræ, sed de omni. Jerem. xvi, 19 : *Ad te Gentes venient ab extremis terræ.* Isa. xlix, 6 : *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Baruch, iii, 1 : *Anima in angustiis, et spiritus anxius clamat ad te.* Jacob. v, 13 : *Tristatur aliquis vestrum ? oret æquo animo, et psallat.*

« *In petra exaltasti.* » Hic triplex exaltatio : In Christo. Promotio in bonum, ibi, « *Deduxisti.* » Et protectio a malo, ibi, « *Turris.* »

Dicit ergo : Sic exclamavi, et tu exaudisti me, et hoc « *in petra,* » Christo.

[1] Cf. Luc. xviii, 1 et seq.

I ad Corinth. x, 4 : *Petra autem erat Christus.* Matth. xvi, 18 : *Super hanc petram,* quam confessus es, meipsum, *ædificabo Ecclesiam meam.* Ad Ephes. ii, 20 : *Ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Hæc petra ad quam refugiendum peccatoribus, Psal. ciii, 18 : *Petra refugium herinaciis.* Hæc super quam standum, Exod. xxxiii, 21 : *Est locus apud me, et stabis supra petram.* In qua manendum, Jerem. xlviii, 28 : *Relinquite civitates, habitate in petra, habitatores Moab.* In qua quiescendum, Prov. xxx, 26 : *Collocat in petra cubile suum.* Sculptus enim fuit in cruce Christus, ut locus in eo nobis daretur. Zach. iii, 9 : *Ego celabo sculpturam ejus.*

« *Deduxisti me.* » Hic secundum, scilicet deductio de bono in melius. Quasi diceret : Sic exaltasti me, nec solum hoc, imo « *deduxisti me.* » Glossa : « Per te « viam, ad te virtutem, et vitam reficien- « tem affectum. » Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Sapient. x, 10 : *Justum deduxit Dominus,* etc. Et hoc, « *quia factus es spes mea* : » alios enim non deducis nisi sperantes in te. Factus es mihi spes veniæ de peccatis relaxandis, spes gratiæ de bonis postea faciendis, spes gloriæ de præmiis adipiscendis. Hac triplici spe, tamquam funiculo triplici me ducis ad te. Eccle. iv, 12 : *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Et tu es factus, supple, mihi, « *turris fortitudinis,* » non sine indigentia : unde addit, « *A facie inimici,* » infestantis me. Prov. xviii, 10 : *Turris fortissima nomen Domini : ad ipsum currit justus, et exaltabitur.* Isa. v, 1 et 2 : *Vinea facta est dilecto meo... et ædificavit turrim in medio ejus.* Et turris fortitudinis : imo turris fortitudo ipsa. Job, ix, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Et I ad Corinth. i, 23 : *Prædicamus Christum crucifixum, Dei virtutem, et Dei sapientiam.* De turre alibi.

« *Inhabitabo in tabernaculo.* » Hic se- 5
cundum, in quo subjungit beneficia spe habita jam, etsi non re : et dicuntur tria. Primo, beneficium finalis securitatis. Secundo, modus beneficii talis, scilicet qualiter conferetur, ibi, « *Protegar.* » Tertio, ratio et causa hujus securitatis, ibi, « *Quoniam tu Deus meus.* »

Dicit ergo : Hæc bona quæ præmisi, mihi contulisti, et etiam adhuc spero quoniam « *inhabitabo in tabernaculo tuo,* » quidquid agat, quidquid inferat inimicus. Secundum hoc tabernaculum Ecclesia militans dicitur : tabernaculum enim militantium est : et hic militamus. Job, vii, 1 : *Militia est vita hominis super terram.* Et peregrinantium : et nos peregrinamur. II ad Corinth. v, 6 : *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino.* Ad Hebr. xi, 13 : *Confitentes quia peregrini sunt et hospites super terram.* Et hoc quod additur usque « *in sæcula,* » scilicet usquequo sæculum durabit. Ad Rom. viii, 39 : *Neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu.* Ex hoc relinquitur, sicut dicit Glossa, quod Ecclesia semper bonos colliget, quod est, illos qui non putant se esse bonos, nisi in suo tempore. Augustinus : « Noli invidere « cæteris post futuris. Noli quia trans- « isti, pontem misericordiæ velle præ- « scindere. »

Alæ Dei, justitia et misericordia.

Sed quomodo hoc erit, quod sic inhabitabis? « *Protegar in velamento alarum tuarum,* » non mearum virtutum. Alæ Domini sub quibus latent boni protecti in Ecclesia, sunt justitia, et misericordia. Sub justitia proteguntur justi, ne præsumant : sub misericordia impii, ne desperent. His enim duobus modis, scilicet per præsumptionem et desperationem, homines diabolo exponuntur. Matth. xxiii, 37 : *Volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas,* etc. Beatus qui confugerit et fotus fuerit sub alis istis : si justus, ut non præsumat : si peccator, ut non desperet. Ruth, ii, 12 : *Reddat tibi Domi-*

nus Deus tuus pro opere tuo, ad quem venisti, sub cujus alis confugisti.

6 « *Quoniam tu Deus meus.* » Hic est tertium in quo subjungit rationem sive causam, scilicet receptionem beneficii in aliquibus filiorum. Beneficii, inquam, æterni : unde dicuntur duo. Primo, tamquam rationem assignat sui exauditionem. Secundo, specificat in quo fuit exaudita, ibi, « *Dedisti.* »

Dicit ergo : Sic sperabo inhabitare, et hoc modo protegar, nec mirum, quia « *tu Deus meus,* » non alius, « *exaudisti orationem meam,* » de qua supra dixi, ℣. 3 : *A finibus terræ,* etc. In qua de hoc precabat : « *Quoniam dedisti hæreditatem,* » scilicet æternam, « *timentibus nomen tuum.* » Eccli. I, 13 : *Timenti Dominum bene erit in extremis, et in die defunctionis suæ benedicetur.* Benedictio autem salutis æternæ participatio, de qua Isa. LVIII, 14 : *Cibabo te hæreditate patris tui Jacob.* Sed quid est hæc hæreditas? Ipse Deus. Deuter. XVIII, 2 : *Dominus ipse est hæreditas eorum.* Hereditas dulcissima, Eccli. XXIV, 27 : *Hæreditas mea super mel et favum.* Et abundantissima, Eccli. XL, 28 : *Timor Domini sicut paradisus benedictionis.* Et hoc verum de timore casto et filiali : hic enim qui abundantissimam infundit benedictionem : sed hanc inchoat filialis timor. Eccli. XXV, 16 : *Timor Dei initium dilectionis ejus.* Propter hoc autem verbum, quia jam hæreditatem æternam adepti sunt Apostoli, facti Christi cohæredes[1], cantatur hic Psalmus de Apostolis.

Deus hæreditas nostra.

7 « *Dies super dies regis.* » Hic secundum, in quo præmissis beneficiis quæ respiciunt ad se, hic tangit beneficia quæ sperat in capite : et dicuntur duo. Primo, quæ sunt beneficia quæ exspectat in suo capite. Secundo, increpat membra negligentiæ in imitatione capitis, ibi, « *Misericordiam et veritatem.* »

In prima duo. Primo, quod exspectat æternitatem. Secundo, quod gloriam, ut sit æternitas gloriosa, et gloria æterna, ibi, « *Permanet.* »

In primo tangitur æternitatis collatio. Secundo, collatæ duratio, ibi, « *Annos ejus.* »

Dicit ergo : Hæc bona mihi spero conferenda in me certissime, et etiam, « *super dies regis* » mei, Christi qui est Rex, et caput meum. Ille, inquam, Rex, de quo in præcedenti Psal. LIX, 9 : *Juda rex meus.* Prov. XXI, 1 : *Cor regis in manu Domini : quocumque voluerit, inclinabit illud.* « *Adjicies dies* » super dies præsentis temporis, dies æternitatis : utrique enim dies in Christo, et temporis et æternitatis fuerunt. Michæ. V, 2 : *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel,* ecce dies temporis : *et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis.* « *Annos ejus,* » Dei, extendens « *usque in diem generationis et generationis,* » hoc est, usque in diem æternitatis. Vel posset legi ut ad membra referretur, et tunc *dies regis* appellarentur hic bonorum conversationes, Christum imitantium, quibus adjiciuntur æternæ remunerationes, ut sit sensus : « *Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.* » Et vere, quia « *super dies regis,* » id est, Christi, in quibus vixerunt isti ipsum imitando quantum ad illos qui vixerunt minus. Et « *super annos ejus,* » id est, Christi, in quibus vixerunt justi, « *adjicies dies,* » dies, inquam, durantes, « *usque in diem generationis et generationis,* » hoc est, æternitatis. Quasi diceret : Pro bona conversatione, dabis dies æternitatis.

Et nota hic, quod etiam in præsenti Dominus dies adjicit multis de causis.

Qui [illegible]

[1] Cf. ad Roman. VIII, 17 : *Si autem filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

Primo, propter sapientiam, Prov. xxviii, 2 : *Propter hominis sapientiam, et horum scientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit.* Propter largitatem, et liberalitatem, In eodem, ℣. 16 : *Qui odit avaritiam, longi fient dies ejus.* Propter parentum reverentiam ut honorem, Exod. xx, 12 : *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram.* Eccli. iii, 7 : *Qui honorat patrem suum, vita vivet longiore.* Propter præceptorum Dei adimpletionem, Deuteron. xxi, 20 : *Scribes ea super postes, et super januas tuas, ut multiplicentur anni tui.* Propter lacrymosæ orationis instantiam, Isa. xxxviii, 5 : *Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas : ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos.*

Hic etiam nota, quod est annus malus, scilicet sterilitatis. Luc. xiii, 7 : *Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio.* Isa. xxxviii, 15 : *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Hujusmodi dies sunt peccata. Job, iii, 3 : *Pereat dies in qua natus sum.* Septem dies, septem mortalia. Sed annus prædestinationis collectus ex electis, tamquam ex clarissimus diebus. Job, iii, 6, de anno similiter et diebus suis : *Non computentur in diebus anni :* dicitur de reprobato Angelo. Hujus tres dies, Noe, Daniel, et Job[1]. Et est annus relaxationis, annus scilicet Jubilæus, in quo omnia dimittuntur[2]. Et habet dies septem, septem scilicet sacramenta. Exod. xii, 15 : *Septem diebus azyma comedetis : in die primo non erit fermentum in domibus vestris,* id est, nulla infidelitas in sacramentis. Item, est annus benignitatis, ibi, Psal. lxiv, 12 : *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ.* Et Isa. lxi, 2 : *Ut prædicarem annum placabilem.* Hujus dies sunt septem dona Spiritus sancti. Septem Virtutes. Eccli. i, 2 : *Dies sæculi,* virtutes et dona, *quis dinumeravit,* nisi Deus? Et est annus creatæ felicitatis. Psal. lxxvi, 6 : *Cogitavi dies antiquos, et annos æternos,* etc. Hujus septem dotes. Et est annus increatæ æternitatis. Psal. ci, 28 : *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.* Hic habet diem unicam lucem increatam. Psal. lxxxiii, 11 : *Melior est dies una in atriis tuis super millia.*

8 « *Permanet in æternum.* » Hic secundum, in quo tangitur secundum exspectatum, scilicet gloria.

Ait enim : Adjicies dies super dies regis, et hoc factum est, quia jam etiam « *permanet,* » quasi factum reputo, « *in conspectu Dei,* » id est, in gloria, et æterna vita. Et hoc, « *in æternum* : » hæc enim gloria videre te. Joan. xvii, 7 : *Hæc est vita æterna ut cognoscant te,* etc. Isa. xxxiii, 17 : *Regem in decore suo videbunt.* Psal. lxxi, 5 : *Et permanebit cum sole et ante lunam.* Et Luc. i, 32 : *Regnabit in domo Jacob in æternum.*

« *Misericordiam.* » Hic secundum, in quo dicto quod in Christo recipiet, consequenter increpat negligentes imitari. Quasi diceret : Sic æternus et gloriosus est rex, sed « *misericordiam ejus,* » hic in nobis implendam, et veritatem exhibendam in futuro, « *quis requiret?* » ut ipsas habeat, et ipsum imitetur. Quasi diceret : Rarus, aut nullus. Ambulandum tamen esset per has vias post eum. Osee, xiv, 10 : *Quis sapiens, et intelliget ista?... quia rectæ viæ Domini, et justi ambulabunt in eis : prævaricatores autem corruent in eis,* scilicet in malum. Propter hoc dicitur, Michæ. vi, 8 : *Indicabo tibi o homo quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te : Utique facere judicium,* ecce veritas : *et diligere misericordiam.* Vel sic : Ita rex « *permanet in æternum in conspectu Dei,* » id est, permanebit. Et « *quis requiret* » exi-

[1] Ezech. xiv, 14 : *Et si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel et Job : ipsi justitia sua liberabunt animos suas.*

[2] Cf. Levit. xxv, 1 et seq.

stens ibi, « *misericordiam et veritatem ejus ?* » Quasi diceret : Nullus in miseria. Nullus quæret misericordiam. Apocalyps. VII, 17, et Isa. XXV, 8 : *Absterget Deus omnem lacrymam* ab oculis eorum, sanctorum scilicet[1]. Nullus veritatem, quia quilibet aperte videbit veritatis fontem. Joan. VI, 45 : *Erunt omnes docibiles Dei.* Joan. XVI, 23 : *In illo die me non rogabitis quidquam.* Jerem. XXXI, 34 : *Non docebit ultra vir proximum suum, dicens : Cognosce Dominum.*

9 Tertia pars Psalmi. « *Sic psalmum dicam.* » Hic tertia pars Psalmi, sicut supra divisimus, in qua postquam petiit, et repetiit, promittit etiam duo. Laudem oris, et hoc primo. Secundo, operis, ibi, « *Ut reddam.* » Vel, primo laudaturum se dicit in futuro. Secundo, non cessaturum in præsenti.

Ait enim : Hæc bona mihi in me, et in meo capite contulisti, et propter hoc « *Psalmum dicam,* » laudabo te ore, « *et in sæculum sæculi* » consecutivum, hoc est, quamdiu sæculum continuabitur : semper enim stabit et durabit Ecclesia. Matth. XXVIII, 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Vel, « *in sæculum sæculi* » consecutivum, hoc est, in alio sæculo, et hoc, « *Nomini tuo,* » id est, ad honorem nominis tui. I ad Corinth. X, 31 : *Omnia in gloriam Dei facite.* » Et sic psallam vel in præsenti, vita, vel in futura, « *ut reddam vota mea :* » hoc enim necessarium est. Psal. LXV, 13 : *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.* Isa. XIX, 21 : *Vota vovebunt Domino, et solvent.* Bernardus : « Nihil « placet Dei quidquid ei obtuleris, ne- « glecto eo ad quod tu teneris. » Et hoc « *de die in diem,* » id est, assidue. Eccle. IX, 10 : *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare.* Et XI, 6 : *Mane semina semen tuum,* opus bonum, *et vespere non cesset manus tua.* Vel « *de die* » gratiæ, procedens usque « *in diem* » perfectam gloriæ. Prov. IV, 18 : *Justorum semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem,* scilicet diem gloriæ, ad quam nos perducat qui est benedictus, et æternitatis dies, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXI.

Securitas ejus qui Deo subjectus in eo solo fiduciam habet.

1. *In finem, Pro Idithum, Psalmus David.*
2. Nonne Deo subjecta erit anima mea ? ab ipso enim salutare meum.
3. Nam et ipse Deus meus et salutaris meus : susceptor meus, non movebor amplius.
4. Quousque irruitis in hominem ? interficitis universi vos, tamquam parieti inclinato et maceriæ depulsæ?
5. Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere : cucurri in siti : ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.
6. Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea, quoniam ab ipso patientia mea :
7. Quia ipse Deus meus et salvator

[1] Cf. etiam Apocalyps. XXI, 4.

meus, adjutor meus, non emigrabo.

8. In Deo salutare meum et gloria mea : Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est.

9. Sperate in eo, omnis congregatio populi : effundite coram illo corda vestra : Deus adjutor noster in æternum.

10. Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris : ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.

11. Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere. Divitiæ si affluant, nolite cor apponere.

12. Semel locutus est Deus : duo hæc audivi : quia potestas Dei est,

13. Et tibi, Domine, misericordia[1] : quia tu reddes unicuique juxta opera sua.

IN PSALMUM LXI

COMMENTARIUS.

In finem, Pro Idithum, Psalmus David[2].

« *Nonne Deo subjecta erit anima mea?* » Hic est Psalmus undecimus in secunda parte, secunda scilicet quinquagena. Postquam enim Eccle sia benefactori gratias reddidit recolendo ejus beneficia, hic consequenter se convertit tamquam unus homo loquens ad seipsum, et alios, se hortando ut tanto benefactori sit subjecta, et alios similiter suggerentes oppositum increpando, et instruendo de propria constantia, quia a Deo non separabitur, sed omnia transiliens, ei soli subjacebit.

Et hoc satis innuitur in titulo, qui talis est : « *In finem, pro Idithum, Psalmus David.* » Et est sensus : Psalmus hic subjectus editus est «*pro Idithum*,» id est, per transilientem : sic enim interpretatur Idithum. Unde non propter officium quia cantor erat in templo Domini, sicut legitur I Paralip. xxv, 1, sed propter nominis interpretationem hic ponitur. Transilientem, inquam, « *in finem,* » Deum qui omnium finis est. Apoc. i, 8 : *Ego sum Alpha et Omega, principium et finis.* Vel in Christum, Ad Roman. x, 4 : *Finis legis Christus ad justitiam omni credenti.*

Dividitur autem Psalmus in tres partes. Primo, hortantes se ad malum instruit, quod soli Deo subjectus erit. Secundo, increpat suadentes et impellentes

[1] Matth. xvi, 27 ; Ad Rom. ii, 6 ; I ad Cor. iii, 8 ; ad Gal. vi, 5.

[2] Ce psaume a la plus grande analogie avec le Psaume XXXVIII. L'un et l'autre sont adressés à Idithun, et expriment les sentiments de tristesse et de confiance de David en butte à ses ennemis ; seulement, tandis que la douleur abat le psalmiste dans le premier de ces chants, la confiance reprend victorieusement le dessus dans le second. La plainte contre les persécuteurs n'est plus la note dominante ; le fugitif se sent sous la main toute puissante de Dieu, et reconnaissant d'une part la fragilité et le néant des hommes, de l'autre la puissance et la bonté de son divin protecteur, il ressent presque de la joie au milieu de ses tribulations. Tout porte à croire avec Delitzsch, Moll, Patrizi, etc., que David composa ce psaume au temps de la révolte d'Absalon ; au ℣. 5, il fait allusion à ceux qui voudraient le précipiter de son trône. Théodoret le rapporte prophétiquement au temps des persécutions d'Antiochus, application légitime qui n'exclut pas le sens historique.

Le sens spirituel s'applique à tous les justes éprouvés mais confiants en Dieu au milieu des tentations.

H. Lesêtre.

ad malum, ibi, « *Quousque irruitis ?* » Tertio, subjungit exhortationem et suiipsius, et aliorum, ibi, « *Veruntamen Deo subjecta.* »

In prima duo. Primo, confitetur subjectionem animæ propriæ ipsi Deo quidquid suadeatur. Secundo, assignat rationem multiplicem quare debeat ei subjici, ibi, « *Ab ipso enim.* »

2 Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : Hæc bona quæ præmisi, fecit mihi Deus, « *nonne* ergo *Deo,* » benefactori tanto, « *subjecta erit anima mea,* » quidquid perversi homines suadeatis ? Quasi diceret : Ita est, et quia præter causas quæ tanguntur in littera sequenti, et quæ præcesserunt in Psalmo antecedenti, ipse mihi omnia subjecit. Psal. VIII, 8 : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Anima enim justi est illa mulier de qua Apocal. XII, 1 : Dicitur, quod *amicta* erat *sole, et luna sub pedibus ejus,* id est, omnia temporalia. Genes. I, 28 : *Replete terram, et subjicite eam.* Item, semetipsum homini subjecit. Luc. II, 51 : *Descendit cum eis, et venit Nazareth.* Debemus autem ei subjici tamquam creatura creatori, quia Isa. XLV, 9 : *Væ qui contradicit factori suo.* Deut. XXXII, 6 : *Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te ?* Sicut materia suo artifici, Jerem. XVIII, 6 : *Nonne sicut lutum in manu figuli, sic omnes vos in manu mea, domus Israel ?* Isa. LXIV, 8 : *Fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos.* Sicut discipuli magistro, Matth. XI, 29 : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Marc. XII, 14 : *Magister, scimus quia verax es.* Sicut sponsa viro suo, II ad Corinth. XI, 2 : *Despondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo.* Sicut ancilla domino suo, I Reg. XXV, 41 : *Famula tua sit in ancillam, et lavet pedes famulorum domini sui.* Debemus autem subjici propriam voluntatem abnegando. Eccli. XVIII, 30 : *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere.* Sensum proprium abjiciendo, Prov. III, 3 : *Fili, ne imitaris prudentiæ tuæ.* Naturalem intellectum humiliando, maxime in fide sacramentorum. II ad Corinth. X, 5 : *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.*

Quomodo et quare debet anima subjici Deo?

« *Ab ipso enim.* » Hic subjungit rationem multiplicem : et dicuntur duo. Primo, ratio quare subjicietur. Secundo, conclusio, quia perseveranter, et numquam movebitur, ibi, « *Non movebitur.* »

In prima quatuor secundum rationem quadruplicem quam assignat. Prima est, quia Filium dedit. Secunda, quia creavit, ibi, « *Nam et ipse Deus meus.* » Tertia, quia justificabit, ibi, « *Et salutaris.* » Quarta, quia salvavit jam in spe, vel adjuvit in bona operatione secundum duplicem litteram, ibi, « *Susceptor meus.* »

Dicit ergo : Sic subjecta esse debet anima mea : et hoc justum : « *nam ab ipso,* » Deo Patre, « *salutare meum,* » scilicet Filius, qui est illud salutare, de quo Gen. XLIX, 18 : *Salutare tuum exspectabo, Domine.* Et Luc. II, 30 : *Viderunt oculi mei salutare tuum.*

« *Nam et ipse Deus meus,* » per creationem. Judith, IX, 17 : *Deus cælorum, creator aquarum, et dominus totius creaturæ.*

« *Et salutaris meus,* » per justificationem et gratiæ suæ infusionem. Ad Roman. VIII, 30 : *Quos vocavit, hos et justificavit.*

« *Susceptor meus,* » ad gloriam in futuro. Proverb. XXIX, 23 : *Humilem spiritu suscipiet gloria.* Vel sicut vult Glossa, « ab ipso salutare meum, » mea salvatio a peccato. Matth. I, 21 : *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* « *Ipse Deus meus,* » per cultum specialem. Genes. XXVIII, 21 : *Erit mihi Dominus in Deum.* « *Et salutaris meus,* » per redemptionem et mortem specialiter I Pet. I, 18 : *Non corruptibilibus auro vel argento redempti,* etc. « *Susceptor meus,* » sicut prius, ad gloriam.

Vel secundum aliam litteram : « Adjutor, » ad bonam operationem, et in laboribus hujus mundi. Eccli. LI, 2 : *Adjutor et protector factus es mihi.* Et propter hoc, « non movebor amplius » ab ipso, sicut in primis parentibus : vel sicut antequam pœniterem. Eccli. XI, 22 : *Confide in Deo, et mane in loco tuo.* Eccle. X, 4 : *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris :* et hoc ipso me sustinendo. Jerem. XXXIII, 17 : *Non interibit de David vir, qui sedeat super thronum domus Israel.* I Pet. V, 10 : *Ipse perficiet, confirmabit, solidabitque.* Psal. LIV, 23 : *Non dabis in æternum fluctuationem justo.*

« *Quousque irruitis.* » Hic secundum, increpatio post instructionem : et dicuntur duo. Primo, arguit eorum nequitiam. Secundo, pietatis simulationem, ibi, « *Ore suo benedicebant.* »

In prima duo. Primo, arguit. Secundo, arguendos justitia ostendit, ibi, « *Concurri in siti.* »

In prima duo. Primo, de malitia in opere. Secundo, in corde, ibi, « *Pretium meum.* »

In prima tria. Primo, arguitur eorum impetuositas, contra malos. Secundo, crudelitas. Vel simpliciter secundum unam litteram. Secundo, contra seipsos secundum aliam, ibi, « *Interficitis.* » Tertio, ostenditur qualitas peccati, ibi, « *Tamquam parieti inclinato.* »

Dicit ergo : Sic immobilis stabo, et vos miseri adversarii, « *quousque irruitis,* » tamquam flumina, vel ut feræ in hominem. In Psal. LVIII, 4 : *Irruerunt in me fortes.* Sicut factum est in Protomartyre Stephano : *Et impetum fecerunt unanimiter in eum*[1]. Sed irruere possunt in hominem exteriorem, carnem scilicet, non in interiorem. Job, IX, 24 : *Terra data est in manu impii.* II ad Corinth. IV, 16 : *Licet is qui foris est, noster homo corrumpatur : tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem.* Matth. X, 28 : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus.* Et o miseri « interficitis innocentem, » secundum aliam litteram, sicut Herodes et sui [2]. Ecce crudelitas. Jerem. VI, 23 : *Crudelis est, et non miserebitur.* Vel secundum nostram : Et sic « *interficitis vos universi,* » saltem spiritualiter, mandatum Dei transgrediendo, iniquitatem amando. Psal. X, 6 : *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* I Reg. XXXI, 4, Saul interficit seipsum in monte Gelboe [3]. Et Matth. XXVII, 5 : *Judas recessit ; et abiens laqueo se suspendit.* Et est tertia littera quæ sic habet : « Quousque apponitis onera gravia, et flagella super hominem ? » Matth. XXIII, 4 : *Alligant onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum : digito autem suo nolunt ea movere.* Et « interficitis omnes vos, » ut *vos* sit ex parte suppositi. Quasi diceret : Omnes estis interfectores. Ezechiel. XXII, 9 : *Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem.* Osee, VI, 9 : *Fauces viarum latronum, particeps sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem.*

«*Tamquam parieti.*» Hic qualitatem peccati. Quasi diceret : Irruitis in hominem, et tamquam irrueretis « *parieti inclinato,* » ad cadendum parato, « *et maceriæ,* » quæ sine cæmento est, et adhuc, « *depulsæ,* » et propter hoc faciliori ad casum. Et differt : quia *paries* appellatur proprie domorum, et qui fit proprie de omni materia, *maceria* autem proprie hortorum et vinearum clausura, et de lapidibus sine cæmento conjunctis. Isa. XXV, 4 : *Spiritus robustorum quasi turb impellens parietem.* Isa. V, 5 : *Diruam maceriam ejus, et erit in conculcationem.*

[1] Act. VII, 56.

[2] Cf. Matth. II, 16 et seq.

[3] I Reg. XXXI, 4 : *Arripuit Saul gladium, et irruit super eum.*

5 « *Verumtamen.* » Hic secundum, in quo arguit de peccato cordis. Quasi diceret : Sic interficitis, opere scilicet : « *Verumtamen cogitaverunt repellere pretium meum,* » dicit Ecclesia, id est, Christum quo redempta sum tamquam pretio. I ad Cor. vi, 20 : *Empti estis pretio magno.* Pretium inæstimabile quadruplex. Pretiosissima res sum, dicit Ecclesia, quæ inæstimabili pretio sum redempta. Augustinus : « O homo, appende te ex « pretio, ne vilescas. » Vel animam meam, quæ fuit Christi sanguinis pretium. Deut. xxiv, 15 : *Eadem die reddes ei,* scilicet indigenti, *pretium laboris sui,* animam scilicet tuam quam laboribus et morte acquisivit. Vel bona opera, quæ sunt pretium quo emitur vita æterna. Prov. xxxi, 16 : *Consideravit agrum, et emit illum,* pretio bonorum operum. Eccli. xvii, 18 : *Eleemosyna viri quasi sacculus cum illo, ad emendum vitam æternam.* Luc. xii, 33 : *Facite vobis sacculos qui non veterascunt.* Vel vitam æternam, quæ est pretium bonorum, de quo Job, xxviii, 13 : *Nescit homo pretium ejus,* etc.

Quatuor res pretiosæ, Ecclesia, anima, opus bonum, vita æterna.

« *Cucurri in siti.* » Hic ostendit juste increpandos. Quasi diceret : Sic cogitaverunt contra me : ego tamen « *cucurri* » ad eos liberandos, et mihi incorporandos : « *in siti,* » in ardore magno, et desiderio. Ad hoc enim monet me Paulus, I ad Corinth. ix, 4 : *Sic currite ut comprehendatis.* Sicut caput meum, de quo in Psal. xviii, 6 : *Exsultavit ut gigas ad currendam viam.* Et sitiens illorum salutem, sicut et ipse dicit, Joan. xix, 28 [1]. Sitit enim malus desiderio temporalium. Jerem. ii, 25 : *Prohibe pedem tuum a nuditate, et guttur tuum a siti.* Et sicut bonus aliorum salutem, sicut hic dicitur. Matth. v, 6 : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Et vitam. Psal. xli, 3 : *Sitivit anima mea ad Deum,* etc.

« *Ore suo benedicebant.* » Hic secundum, in quo arguit eos de pietatis simulatione.

Dicit ergo : Sic cogitabant contra me absque meritis meis, et « *ore suo benedicebant* » exterius, « *et corde suo maledicebant* » interius, ecce simulatio, sicut scorpiones qui facie blandiuntur, et cauda pungunt. Ezech. ii, 6 : *Fili hominis, cum scorpionibus habitas.* Prov. i, 10 : *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis,* etc. Prov. xvi, 29 : *Vir iniquus lactat amicum suum,* sermonibus blandiendo : *et ducit eum per viam non bonam,* seducendo si potest.

6 « *Verumtamen Deo.* » Hic tertium, secundum divisionem prius factam totius Psalmi. Postquam enim instruxit, et instructos increpavit, hic admonitionem subjungit. Primo, alloquens animam propriam. Secundo, omnium congregationem, ibi, « *Sperate in eo, omnis congregatio populi.* »

Tertia ... Psal...

In prima duo. Primo, exhortatio animæ ut Deo sit semper subjecta. Secundo, promissio respondentis animæ de perseverantia in subjectione, ibi, « *Non emigrabo.* »

In prima duo. Primo, exhortatio. Secundo, exhortationis probatio, quod ei est acquiescendum, ibi, « *Quoniam ab ipso.* »

Dicit ergo : Sic impugnant mali, « *verumtamen anima mea esto subjecta,* » id est, in subjectione ejus persevera subjiciendo collum intellectus. Eccli. li, 34 : *Collum vestrum subjicite jugo,* et caput affectus vestri, ejus præceptis et consiliis acquiescendo. Matth. xi, 29 : *Tollite jugum meum super vos,* etc. Et humerum bonæ operationis, Eccli. vi, 26 : *Subjice humerum tuum, et porta illam,* scilicet sapientiam. Nec tantum Deo subjecta esto, sed omni creaturæ humanæ propter eum. I Petr. ii, 13 : *Subjecti estote omni*

[1] Joan. xix, 28 : *Sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit : Sitio.*

humanæ creaturæ propter Deum. Ad Ephes. v, 21 : *Subjecti invicem in timore Christi,* et maxime prælatis ejus. Ad Hebr. xiii, 17 : *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis.* Deo ergo subjecta esto, non alii pro peccato. Eccli. iv, 31 : *Ne subjicias te omni homini pro peccato.*

« *Quoniam ab ipso.* » Hic probatio, quod debet subjici, a quo tantum recipit bonum. Et dicuntur duo. Primo, collatio patientiæ in adversis. Secundo, probatio quod vere confertur ab eo, ibi, « *Quia ipse est Deus meus.* »

Dicit ergo : Sic subjiciaris, et debes : « *quoniam ab ipso est patientia mea.* Job, xvii, 15, ubi littera est : *Ubi est nunc præstolatio mea, et patientiam meam quis considerat ?* Quis considerat, dicit Ecclesia, ubi est nunc præstolatio mea? Tu es Domine Deus meus.

« *Quia ipse* est *Deus meus.* » Hic probat, quod vere dat patientiam per alia beneficia tria. Quia vocavit de infidelitate ad fidem, et hoc primum. Secundum, quia vocatum justificavit, ibi, « *Et Salvator.* » Tertium, quia justificatum adjuvit ut perveniat ad gloriam, ibi, « *Adjutor.* »

Dicit ergo : Vere ab ipso habeo bonum patientiæ, nam et « *ipse Deus meus* » est, in vocando ad fidem : tunc enim quasi de nihilo me fecit. I ad Cor. i, 28 : *Qui vocat ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret.* « *Et Salvator meus,* » me post vocationem justificando. Isa. xlv, 21 : *Deus justus et salvans non est præter me.* « *Adjutor meus,* » ad gloriam perducendo per opera meritoria. Exod. ii, 22 : *Deus patris mei adjutor meus* [1].

De iis tribus, Isa. xvii, 10 : *Oblita es Dei salvatoris tui,* ecce primum et secundum : *et fortis adjutoris tui,* ecce tertium. Ad Roman. viii, 30 : *Quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, illos et glorificavit,* in operibus bonis et meritoriis.

« *Non emigrabo.* » Hic secundum hujus partis, in quo subjungitur quasi responsio animæ promittentis perseverantiam : et dicuntur duo. Promissio primo. Secundo, multiplex ratio quare promittit hoc secure, ibi, « *In Deo salutare.* »

Dicit ergo : Sic invito ut subjecta maneas, o anima. Et respondet : « *Non emigrabo,* » a Dei subjectione, sicut avis deferens nidum suum. Osee, ix, 11 : *Ephraim quasi avis avolavit.* Ego autem non sic : imo dicam illud Psal. x, 2 : *In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in montem sicut passer ?*

« *In Deo salutare meum.* » Hic ratio- 8
nes sumit promissionis a bonis in futuro habendis primo. Secundo, ab habitis in præsenti, ibi, « *Deus auxilii mei.* » Beneficia habenda duo tangit, liberationem a malo, hoc est salus : collationem pleni boni, hoc est gloria.

Ait enim : Sic « *non emigrabo,* » nec debeo, quia in Deo est « *salutare meum,* » id est, ab eo exspecto salvari ab omni miseria et culpa in futuro. Jerem. xv, 20 et 21 : *Ego tecum sum ut salvem te, et eruam te, dicit Dominus. Et liberabo te de manu pessimorum, et redimam te de manu fortium. Salvabo te, et liberabo te : noli timere.* Luc. i, 47 : *Exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo.*

« *Et gloria mea,* » conferente mihi omne bonum. In Psal. iii, 4 : *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea,* etc, Jerem. ix, 24 : *In hoc glorietur qui gloriatur, scire, et nosse me.* II ad Cor. x, 17 : *Qui gloriatur, in Domino glorietur.*

« *Deus auxilii mei.* » Hic tangitur bonum in præsenti duplex, adjutorium de pugna, et spes de victoria, ibi, « *Et spes.* »

Dicit ergo : Sic in futuro, et nunc ipse est : « *Deus auxilii mei,* » id est, a quo

[1] Cf. etiam Exod. xviii, 4.

est auxilium mihi. Osee, xiii, 9: *Perditio tua ex te Israel, tantum ex me auxilium tuum.* Deut. xxxiii, 26: *Ascensor cœli auxiliator tuus.* « *Et spes mea,* » de victoria, « *in Deo* » est: quippe ex quo auxiliator est, nullus nocere poterit. Job, xvii, 3: *Pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Ad Rom. viii, 31: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?*

9 « *Sperate in eo.* » Hic secundum, in quo postquam monuit animam propriam alloquendo, subjungit exhortationem ad omnes generaliter: et dicuntur duo. Primo, exhortatio. Secundo, probatio, quod acquiescendum, ibi, « *Semel locutus est Deus.* »

In prima duo. Primo, exhortatio de sperando in quo veraciter sperandum est. Secundo, dehortatio, ne speretur in quo non est sperandum, ibi, « *Nolite sperare.* »

In prima duo. Primo, exhortatio. Secundo, necessitas exhortationis monstratur, ibi, « *Verumtamen mendaces.* »

In prima, exhortatio primo. Secundo, remotio ejus quod posset in contrarium movere, ibi, « *Deus est adjutor.* »

In prima duo. Primo, admonitio de sperando in Deo. Secundo, specificatio modi quomodo sperandum, ibi, « *Effundite coram illo.* »

Dicit ergo: Sic monui animam meam ut Deo se subjiciat, et consensit. Sed o vos, omnis scilicet « *congregatio populi, sperate in eo,* » quia Prov. xvi, 21: *Qui sperat in Deo, beatus est.* Maxime si congregatio, quia Matth. xviii, 21: *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum,* paratus ad dandum quod petunt. Quanto ergo magis ubi fuerit maxima multitudo a Deo facta, secundum illud Michæ. ii, 12: *Congregatione congregabo Jacob,* congregatione intellectus in fidei unitatem, et affectus in unam voluntatem, secundum illud Act. iv, 32: *Erat multitudinis credentium cor unum et anima una.* I Mach. iii, 13: *Congregavit Judas congregationem fidelium.*

« *Effundite coram illo,* » cogitationes, et affectiones vestras, et per hoc mala. Nota enim, quod quidam male effundunt cor suum, cupidi in terram per cupiditatem, Thren. ii, 11: *Effusum est in terra jecur meum.* Gulosi in cibum per nimium ardorem in edendo, Eccli. xxxvii, 32 et 33: *Non te effundas super omnem escam: in multis enim escis erit infirmitas.* Luxuriosi in mulierem per peccatorum adinventionem, Genes. xlix, 3 et 4: *Ruben primogenitus meus,... effusus es sicut aqua,* viliter, et totaliter: *non crescas.* Jerem. l, 11: *Effusi estis sicut vituli super herbam, mugistis ut tauri post vaccam.*

Sed « *effundite* » in confessione, Thren. ii, 19: *Effunde sicut aquam cor tuum:* sicut aquam, non sicut vinum, de quo remanet odor in vase: vel mel de quo remanet sapor: vel lac de quo remanet color. Effundite in oratione, Psal. cxli, 3: *Effundo in conspectu ejus orationem meam.* I Reg. i, 15: *Effudi in conspectu Domini animam meam.* Effundite in operibus misericordiæ, Isa. lviii, 10: *Cum effuderis esurienti animam tuam, et animam afflictam repleveris.* Nec timeatis, ut dicatis: Quid erit si sic speramus, et confidimus? Iterum in peccata recidemus.

« *Deus adjutor noster,* » non ad horam, sed « *in æternum.* » Matth. xxviii, 20: *Ecce ego vobiscum sum,* adjutor vester, *usque ad consummationem sæculi.*

« *Verumtamen vani filii hominum.* » 10
Hic subjungitur necessitas exhortationis, quia sunt in peccatis, maxime in duobus: amoris terrenorum, et confidentiæ in illis. Secundo, dolositatis, quæ causatur ex illo, ibi, « *Mendaces filii hominum.* »

Dicit ergo: Sic moneo ut semper speretis in Deo: et hoc necesse est, quia quidquid dicatur, « *verumtamen vani filii*

hominum. » Vel sic ad immediatum : Deus adjutor noster in æternum, « *verumtamen,* » etc. Vel ad remotiora : Sic bonos affligunt mali, « *verumtamen,* » vos qui injusti estis, dicite, « *vani filii hominum,* » primorum scilicet parentum Adam et Evæ, « *vani* » corde, et quantum ad cogitativam, quia nihil sciunt de Deo. Sap. XIII, 1 : *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.* Et quantum ad motivam, quia diligunt vana. Psal. IV, 3 : *Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Et quantum ad sermonem, Psal. XI, 3 : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.* Et quantum ad operationem, Isa. XXX, 7 : *Ægyptus enim frustra et vane auxiliabitur.* Eccle. I, 2, dicitur tibi : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.*

« *Mendaces.* » Hic secundum, scilicet dolositatis peccatum. Et primo, tangit dolositatis culpam. Secundo, convenientiam omnium in illa culpa, ibi, « *De vanitate.* »

Ait enim : Sic vani sunt, et etiam « *filii hominum* » ut prius, « *mendaces* » sunt « *in stateris* : » non ut intendant plus aliis solvere, imo ut decipiant ad litteram in statera ponderis, in alia ponderant cum vendunt, in alia cum emunt. Osee, XII, 7 : *Chanaan in manu ejus statera dolosa.* Levit. XIX, 36 : *Statera justa, et æqua sint pondera, justus modius æquusque sextarius.* Item, in statera discussionis Scripturarum, multum ponderantes quod pro se, alleviantes quod contra se : cum dicatur Eccli. XXI, 28 : *Verba prudentium statera ponderabuntur.* In statera judiciariæ potestatis : quid enim potestas judiciaria, nisi quædam statera ei qui judicat data, ut judicet uni sicut alii. Prov, XI, 1 : *Statera dolosa abominabilis est apud Deum.* Sed tandem veniet statera divinæ æquitatis, quæ omnia ad judicium reducet, de qua Isa. XL, 12 : *Cribrabit colles in statera.* Job, VI, 2 : *Utinam appenderentur peccata mea, et calamitas quam patior, in statera.* Sic filii hominum mendaces fiunt in stateris, ut decipiant existentes « *in idipsum,* » hoc est, unum, non cujuslibet rei, sed « *de vanitate,* » hoc est, in hac miseria unum sunt, et ad invicem colligati, quamvis per diversa vitia sint divisi, sicut vulpes Samsonis, quæ facies diversas habentes, caudas habebant ad invicem colligatas [1]. Daniel XIV, 27 : Congregati sunt Babylonii quasi vir unus [2]. Osee, XIII, 12 : *Colligata est iniquitas Ephraim.*

II « *Nolite sperare.* » Monuit ad sperandum in quo sperandum est, hic dehortatur a sperando in eo in quo sperandum non est. Et primo, ne sperent in peccatis. Secundo, quod nec in divitiis, ibi, « *Et rapinas.* »

Dicit ergo : Sic monui, ut in Deo omnes speretis, et etiam nolite sperare in iniquitate fictionis hypocrisis, sicut hypocritæ faciunt, qui per suam dissimulationem aliquid semper sperant acquirere. Habac. II, 18 : *Speravit in figmento fictor ejus.* Vel injustæ acquisitionis, sicut usurarii et rapaces. Eccli. XXXI, 8 : *Beatus vir qui non sperat in pecunia et thesauris.*

« *Et rapinas.* » Hic quod non confidant in divitiis : et dicuntur duo. Primo, quod ipsas non rapiant, tamquam confidentes in illis. Secundo, quod habitas ex justo non diligant, ibi, « *Divitiæ.* »

Dicit ergo : Nolite sperare in peccatis, de divitiis. « *Rapinas,* » id est, res raptas, « *nolite concupiscere,* » ne sitis de illis de quibus Amos, III, 10 : *Thesaurizantes iniquitatem, et rapinam in cordibus suis.* Proverb. XXIV, 1 : *Ne æmuleris viros malos : rapinas meditabitur mens eorum.* Et ne nobis accidat tandem quod dicitur, Isa. XXXIII, 1 : *Væ qui prædaris, nonne et ipse prædaberis?*

[1] Cf. Judic. XV, 4.

[2] Daniel. XIV, 27 : *Quod cum audissent Babylonii, indignati sunt vehementer : et congregati adversus regem, dixerunt,* etc.

Et quid de bene acquisitis?

« *Divitiæ si affluant,* » bene acquisitæ, « *nolite cor apponere,* » eas inordinate diligendo, quia I ad Timoth. vi, 9: *Qui volunt divites fieri, incidunt in laqueum et in tentationem diaboli.* Quasi diceret: Habere non damno, sed affectum ponere in illis, hoc reprobo. Job, xxxvi, 5: *Deus potentes non abjicit, cum ipse sit potens:* ergo nec divites cum ipse sit dives. Luc. xix, 1 et seq., Non abjecit Zachæum, quia dives, sed intrans ejus domum, salutem attulit, sicut ibi dicitur. Proverb. xiii, 8: *Redemptio animæ viri, propriæ divitiæ.*

12 « *Semel locutus est Deus.* » Hic secundum, in quo ostendit, quod acquiescendum exhortationi: ultio nolentium acquiescere, et remuneratio acquiescentium certissime cognita: unde tanguntur tria. Primo, divinæ voluntatis ordinatio æterna et perfecta. Secundo, ordinatæ cognitio quantum ad hoc spectat, ibi, « *Duo hæc audivi.* » Tertio, explanatio, ibi, « *Quia tu reddes.* »

Dicit ergo; Sic sperate in Domino, non in iniquitate, vel divitiis, quia semel locutus est Deus, id est, perfecte ordinavit ab æterno. Sed ordinatio hæc *locutio* appellatur: quia in verbo facta est æterno, quod unicum est. Joan. i, 1: *In principio erat Verbum,* in quo totum completissime est dispositum. Job, xxxiii, 14: *Semel loquitur Deus, et idipsum non repetit.*

« *Duo hæc audivi,* » auditu interiori intellixi, « *quia potestas Dei est,* » ad puniendum sperantes in peccatis et divitiis. Job, xxv, 2: *Potestas et terror apud eum est, qui fecit concordiam in sublimibus suis.* Apocal. xii, 10: *Nunc facta est salus, et virtus, et regnum Dei, et potestas Christi ejus.* Dan. vii, 14: *Potestas ejus, potestas æterna.*

« *Et tibi, Domine, misericordia,* » simul cum potestate, imo ipse est misericordia. Supra, in Psal. lviii, 8: *Deus meus, misericordia mea.* Luc. vi, 36: *Estote misericordes, sicut et Pater vester,* etc. Potestatem dicit habere Deum contra illos, qui dicunt se habere plenitudinem potestatis. Ille solum habet, qui nullum supra se habet. Eccle. v, 7 et 8: *Excelso excelsior est alius, et super hos quoque eminentiores sunt alii. Et insuper universæ terræ rex imperat servienti.* Qui nec misericordiam habent in pauperes. Amos, vi, 6: *Bibentes vinum in phialis, et optimo unguento delibuti: et nihil patiebantur super contritione Joseph.*

Et hoc nunc dixi, et explano: « *Quia tu reddes unicuique juxta opera sua,* » bonis ex misericordia, malis ex potestate et justitia. Job, xxxiv, 11: *Opus hominis reddet ei, et juxta vias singulorum restituet eis.* Proverb. xxiv, 12: *Reddet homini juxta opera sua.* Jerem. l, 29: *Juxta opera quæ fecit, facite illi.*

Sed adverte, quod ista mensuratio in comparatione unius puncti, ad alium est: quia qui plus peccavit alio, plus punitur et semper citra condignum. Sed in bonis semper supra, Luc. vi, 38: *Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Bonam,* quia secundum merita: *confertam,* etc., quia supra merita: cujus mensuræ participes faciat nos potens et misericors, qui est benedictus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXII.

Exsul se in Dei laudibus consolatur : prædicit hostium ruinam.

1. *Psalmus David. Cum esset in deserto Idumææ*, (I Reg. XXII, 5).
2. Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.
   Sitivit in te anima mea : quam multipliciter tibi caro mea?
3. In terra deserta, et invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam.
4. Quoniam melior est misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te.
5. Sic benedicam te in vita mea : et in nomine tuo levabo manus meas.
6. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exsultationis laudabit os meum.
7. Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te.
8. Quia fuisti adjutor meus,
   Et in velamento alarum tuarum exsultabo.
9. Adhæsit anima mea post te : me suscepit dextera tua.
10. Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam : introibunt in inferiora terræ :
11. Tradentur in manus gladii ; partes vulpium erunt.
12. Rex vero lætabitur in Deo ; laudabuntur omnes qui jurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.

IN PSALMUM LXII

COMMENTARIUS.

Psalmus David, Cum esset in deserto Idumææ [1].

« *Deus, Deus meus.* » Hic est Psalmus duodecimus in secunda parte totius libri, sexagesimus secundus in toto libro. Præponitur autem titulus aperiens Psalmi materiam et intentionem, qui talis est : « *Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ.* » Et tangit quod habetur I Reg. XXII, 5, quod David fugiens Saul habitavit in deserto Mahon : quia tamen Psalmum ibi non legitur cecinisse, etsi forte cecinerit, ad spiritualem intelligentiam recurrendum est. Est enim vox Christi per David designati, sicut frequenter dictum est : vel Ecclesiæ conversantis in deserto Idumææ, in mundo

Argumentum Psalmi: Quomodo conversandum justis in deserto hujus sæculi ?

[1] David fit ce psaume à l'occasion de son séjour dans le désert τῆς Ἰουδαίας, *bemidbar iehoudah*, et non dans celui τῆς Ἰδουμαίας, comme traduisent les Septante et quelques autres versions. Cette dernière désignation pourrait venir de ce que le désert de Judée s'étendait de Jérusalem à la mer Morte, par conséquent, dans la direction de l'Idumée. Or, David séjourna pour la première fois dans cette retraite au temps de la persécution de Saül ; c'est à cette époque que les anciens, S. Athan., Euseb., Theod. etc., rapportent le psaume ; David y prend le titre de roi, ỳ. 12, parce qu'il avait déjà reçu l'onction royale des mains de

scilicet qui desertum appellari potest propter multitudinem reptilium, peccatorum scilicet in ipso conversantium. Psal. CIII, 25 : *Illic reptilia, quorum non est numerus.* Et desertum Idumææ, id est, sanguineæ, quia ipsa peccata sanguis appellantur. Osee, IV, 2 : *Et sanguis sanguinem tetigit.* Unde hic exprimit formam boni viatoris, et recte conversantis inter malos mundi : et sicut in Psalmo præcedenti formam expressit transiliens omnia, et soli Deo se subjicientis, sic hic formam exprimit viatoris boni, et per desertum mundi peregrinantis. Job, XXI, 29 : *Interrogate quemlibet de viatoribus*, per desertum Idumææ transeuntis, *et hæc eadem illum intelligere cognoscetis.* Thren. I, 12, rursus de tali viatore : *O vos omnes qui transitis per viam*, ut sic in utraque perfectus sit homo, in contemplativa scilicet et activa, et transiliendo discat quid postmodum viator agere debeat.

Dividitur autem Psalmus in duas partes secundum Glossam. Primo, ostendit appetitum quem habet in deserto perveniendi ad Deum. Secundo, describit statum et bonorum et malorum qui sunt in mundo, ibi, « *Si memor fui.* »

In prima duo. Primo, ostendit appetitum et fervorem desiderii quem habet ad Deum. Secundo, petit desiderii augmentationem, ibi, « *Sicut adipe.* »

In prima dicuntur duo. Primo petit. Secundo, allicit ad dandum quod petitum est, ibi, « *Quoniam melior.* »

In prima quatuor. Primo, quando fuerit in eo præcipue illud desiderium. Secundo, quantum sit illud desiderium, ibi, « *Sitivit anima mea.* » Tertio, locum describit in quo, ibi, « *In via deserta.* »

Samuel, et que ses compagnons se plaisaient déjà peut-être à l'appeler de ce nom. Les modernes, V. Steenkiste, Thalhofer, Beelen, Perowne, etc., croient avec raison que ce psaume nous reporte plutôt à la période de la révolte absalonienne ; jamais, en effet, David ne prend le titre de roi dans les psaumes de l'époque de Saül. Ajoutons aussi que les aspirations à vivre à l'ombre du tabernacle caractérisent le dernier exil du psalmiste ; c'était lui qui avait établi l'arche à Sion, et son bonheur était d'abriter sa vieillesse auprès d'elle. Au temps de Saül, le tabernacle n'avait pas de résidence fixe, et le fugitif pouvait le visiter parfois sans avoir rien à craindre de son persécuteur ; d'ailleurs la piété de David envers le Seigneur, quoique vive dans les premières années, était plus habituée à chercher Jéhova dans son ciel que dans sa demeure terrestre. En tous cas, « il n'y a point de raison pour douter que David soit l'auteur du psaume ; il est caractérisé par une tendresse exquise et une profonde affection envers Dieu, et cependant il ne manque ni d'énergie, ni même d'une certaine rudesse d'expression : il porte toutes les marques de la poésie de David. » Perowne. Le roi venait alors de sortir de Jérusalem ; « pendant toute une année, dit Tholuck, ce désert qui s'étend de la capitale à la côte occidentale de la mer Morte, lui avait servi de refuge quand Saül le poursuivait ; devenu roi, il ne pensait guère à être obligé d'y retourner. » Le voilà pourtant forcé de demander encore un abri à ces solitudes qui avaient soustrait sa jeunesse à la haine de ses premiers ennemis ; il semble que malgré la tristesse des circonstances, il les revoie avec quelque joie ; Achitophel n'a pas encore dévoilé ses noirs desseins, le royal fugitif n'a pas encore traversé le Jourdain, II Reg., XVII, 22, tout ne semble pas désespéré, et le psalmiste, à peine sorti de Jérusalem, espère que son absence ne sera pas de longue durée. C'est dans cette situation d'esprit qu'il écrivit ce chant, médité dans le silence de la nuit, et adressé à Dieu aux premières lueurs de l'aurore.

Comme il ressort du premier verset, ce chant est une prière du matin. Dans la primitive Eglise, ce psaume appelé ὁ ὄρθρινος, Const. apost. VIII, 37, était prescrit, ἑκάστης ἡμέρας ὄρθρου, Ibid. II, 59. S. Athanase, de Virginit. et S. Basile, Ep. LXIII, ad Neocæs. font allusion à ce même usage. Dans la liturgie actuelle, on le récite chaque jour à l'office de Laudes. Les sentiments qu'il exprime conviennent très bien à l'adaptation qu'en fait l'Eglise. « Ce psaume trahit une âme aimante; et il a besoin d'une âme semblable pour être bien compris ; car *lingua amoris*, dit S. Bernard, *non amanti barbara est.* » Delitzsch. « Refertur etiam ad animam quæ olim omni vacua bono erat, et quæ postea per Christi gratiam conversa est. » S. Athan.

H. Lesêtre.

Quarto, finem desiderii, ibi, « *Sicut in sancto.* »

Dicit ergo : « *Deus,* » per beneficium creationis, « *Deus,* » per beneficium recreationis, sed « *meus* » per beneficium exspectatæ glorificationis : sic exponitur illud Matth. xxii, 37 : *Diliges Dominum Deum tuum,* etc. *Dominum* creatione, *Deum* recreatione, sed *tuum* glorificatione.

« *Ad te de luce vigilo.* » Quid magnum dicit hic? Vigilare de die non est magnum, sed si de nocte, hoc aliquid magnum esset. Responsio. Lux non accipitur hic pro die artificiali, qui pars est naturalis, sed pro toto tempore isto, in quo tamquam in luce sine die operandum. In alia autem vita nox erit, in qua jam non erit tempus operandi, sed quiescendi ab omni opere. Eccle. ix, 10 : *Quodcumque potest manus tua, instanter operare,* etc. Joan. ix, 4 : *Me oportet operari..., donec dies est : venit nox, quando nemo potest operari.*

Vel secundam aliam litteram, « Vigilo ad te diluculo, » in aurora, non ad potandum, sicut multi vigilant, Isa. v, 11 : *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam.* Non ad spoliandum homines, vel magis occidendum, Job, xxiv, 14 : *Mane primo consurgit homicida : interficit egenum et pauperem.* Sed ad orandum te, et laudandum. Ad Coloss. iv, 2 : *Orationi instate, vigilantes in ea.* Eccli. xxxix, 6 : *Justus cor suum tradidit ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum.* Isa. xxvi, 9 : *In præcordiis meis de mane vigilabo ad te.* Qui sic vigilat et orat, increpationem Dei duram evitat, Job, xxxviii, 7 : *Ubi eras...cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei ?* Ipsum Deum, si dormit, sibi evigilat. Job, viii, 5 et 6 : *Si diluculo consurrexeris ad Deum, et Omnipotentem fueris deprecatus statim evigilabit ad te.* Carnem reprimit ne lasciviat, Eccli. xxxi, 1 : *Vigilia honestatis tabefaciet carnes.* Deum invenit, Prov. viii, 17 : *Qui mane vigilant ad me, invenient me.* Propter hoc dicitur, Prov. viii, 34 : *Beatus qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei.*

« *Sitivit in te anima mea.* » Hic secundum, in quo ostendit quantum sit desiderium : quia tantum est ut totus desideret. Et primo exprimit desiderium mentis. Secundo, etiam carnis, ibi, « *Quam multipliciter.* »

Dicit ergo : Tali hora vigilans ad te, deprecor te. Numquid tepide, et sola mente ? Non : imo « *sitivit,* » tendens « *in te anima mea.* » Sap. xi, 4 : *Sitierunt, et invocaverunt te,* id est, invocando sitim habuerunt veniendi ad te. Psal. xli, 3 : *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum.* Sed si sitit Deum, signum est quod gustaverit aliquid de ejus dulcedine. Eccli. xxiv, 29 : *Qui bibunt me, adhuc sitient.* Bonum est sitire, quando fons vivacissimus et optimus præparatus est, et invitat etiam ad potandum aquas proprias. Isa. lv, 1 : *Omnes sitientes venite ad aquas,* dicit fons vitæ. Joan. vii, 37 : *Stabat autem Jesus, et dicebat : Si quis sitit, veniat ad me, et bibat.* Primo, aquas de fonte eruditionis, Prov. xvi, 22 : *Fons vitæ eruditio possidentis.* Et aquas de fonte casti timoris, Prov. xiv, 27 : *Timor Domini fons vitæ.* Et xiii, 14 : *Lex sapientis,* scilicet qua se ligat sapiens, *fons vitæ.*

« *Quam multipliciter.* » Quasi diceret : Non tantum sitivit anima mea, imo « *caro mea* » etiam « *quam multipliciter,* » id est, valde multipliciter sitit et desiderat. Nec mirum si caro sitiat tendens in Deum, quæ sicut alibi dicitur, in Deum exsultat. Alibi, in Psal. lxxxiii, 3 : *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.* Dicitur autem sitire multipliciter, quia quanto caro in pluribus affligitur et deficit, tanto ardentius ad Deum venire sitit. Suum autem sitire et quasi orare Deum, est ipsam carnem

Sitire dicitur multipliciter

voluntarie et lætanter affligere. Gilbertus : « Caro voluntariis afflicta disciplinis, di« vinam sententiam ad propitiationem « flectere nititur. Ipsa enim propter Deum « supplicia, quædam ad eum supplica« tiones sunt : voluptatis repressio, quæ« dam est votorum expressio. » Referri etiam potest sitis et desiderium mentis ad stolam animæ : sitis vero carnis ad stolam corporis. Vel primum ad obtinendum spiritualia, secundum ab obtinendum corporalia : utraque enim a Deo sunt petenda.

3 « *In terra deserta.* » Hic tertium, in quo describit locum in quo orat, ut major orantis virtus ostendatur, et necessitas orationis : quia in mundo quem describit. Primo, a contemptu bonorum. Secundo, a causa contemptus duplici. Primo, quia non est in eo via ducens, ibi, « *Invia.* » Secundo, quia nec aqua refrigerans ab ardore vitiorum, ibi, « *Et inaquosa.* »

Sæculi duo incommoda.

Dicit ergo : Sic oro et desidero, et in mane : et ubi es, « *in terra deserta,* » in mundo a sanctis derelicto et contempto tamquam desertum infructuosum. Jerem. IV, 23 : *Adspexi terram, et ecce vacua erat, et nihili.* Osee, VIII, 7 : *Culmus stans non est in eo, germen non faciet farinam.* Bene derelicto a sanctis, quia non est homo in mundo. Omnes sunt tamquam silvestres feræ, ratione non utentes. Jerem. IV, 25 : *Intuitus sum, et non erat homo,* activus bonus *: et omne volatile cœli recessit,* contemplativus, in via non ducente ad Dominum, sed magis deviante. Isa. XXXIII, 8 : *Dissipatæ sunt viæ, cessavit transiens per semitam.* Jerem. II, 6 : *Terram inhabitabilem et inviam, per terram sitis, et imaginem mortis.* Et sine illa via maxime, quæ dicit de seipsa, Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.*

« *Et inaquosa,* » sine aqua gratiæ aquam vitiorum refrigerante, quæ est necessaria. II Reg. I, 21 : *Montes Gelboe, nec ros nec pluvia veniant super vos.* Num. XXXI, 5 : *Deest panis, et non sunt aquæ.*

« *Sic in sancto.* » Hic tertium, in quo ostendit ad quid sic sitit. Quasi diceret : Sic sitio in deserto, fervore desiderii videndi te, et apparui tibi « *in sancto* » proposito. Sic Exod. III, 1 et seq., Moyses apparuit Domino in deserto, et Dominus ei [1]. Et hoc, « *ut viderem* » tandem aperta visione quæ est per speciem, « *virtutem tuam, et gloriam tuam,* » Christum scilicet qui est virtus tua, et gloria tua, quia sapientia tua. I ad Cor. I, 23 : *Prædicamus Christum crucifixum, Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Et Prov. X, 1 : *Filius sapiens lætificat patrem.* Multo ergo plus filius qui est sapientia.

Et nota, quod desertum malum est, in quo est vere horror vitiorum. Deut. XXXII, 10 : *In loco horroris et vastæ solitudinis.* Periculum leonum, superborum pauperes opprimentium. Eccli. XIII, 23 : *Venatio leonis onager in eremo.* Latronum, corporalia rapientium. Luc. X, 30 : *Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho,* per desertum ad litteram, *et incidit in latrones.* Et serpentium venenum infundentium, dæmonum scilicet. Deuter. VIII, 15 : *Ductor tuus fuit in solitudine vasta atque horribili, in qua erat serpens flatu adurens, et scorpio, et dipsas. Serpens adurens flatu,* quando per ambitionem sursum erigit. *Scorpio* facie blandiens, cauda pungens, cum ad luxuriam pertrahit. Sed *dipsas* qui cum pungit, sitire facit, cum avaritiam suggerit. Vastitas tanta non potest coli. Num. XX, 5 : *Adduxistis nos in locum istum pessimum, qui seri non potest.* Speluncæ dolositatum, et latebræ. Job, XXX, 6 : *In desertis habitabant torrentium, et in cavernis terræ.* Sed desertum bonum est

[1] Exod. III, 2 : *Apparuit ei Dominus in flamma rubi in medio ignis... ỳ. 4 Cernens Dominus quod pergeret ad videndum, vocavit eum,* etc.

crux Christi, claustrum, et cœlum, de quibus mox loquetur.

« *Quoniam melior est misericordia.* » Hic secundum, in quo allicit primo commendando. Secundo, promittendo, ibi, « *Labia mea laudabunt te*, etc. »

Dicit ergo : Hæc facio, ut videam virtutem et gloriam, et hoc mihi præstabis, bene scio, « *quoniam misericordia tua*, » effectus misericordiæ, tuæ, scilicet gratia et gloria. Psal. LXXXIII, 12 : *Gratiam et gloriam dabit Dominus.*

« *Super vitas,* » humanas quantumcumque prosperas, et longuævas, quibus nihil melius putant homines. Jacob. IV, 13 : *Quæ est enim vita vestra? Vapor est ad modicum parens.* « *Et super vitas,* » activam scilicet et contemplativam, significatas per Rachel et Liam [1], et Martham et Mariam [2]. Vel « *super vitas,* » quatuor figuratas per quatuor facies ostensas, Ezech. I, 10 : *Facies hominis*, vita conjugatorum : *facies leonis* qui habitat in desertis, vita eremitarum : *facies bovis* qui terram colit, vita Prælatorum : *facies aquilæ*, vita claustralium per contemplationem sursum volantium.

« *Labia mea.* » Hic allicit promittendo et promittit duo. Laudem verborum primo. Secundo, operum, ibi, « *Sic benedicam te.*

Dicit ergo : Sic desidero : quod si impleveris, « *labia mea laudabunt,* » a te aperta ad hoc, quia per me non possem. Supra, in Psal. L, 3 : *Domine, labia mea aperies*, etc. Osee, XIV, 3 : *Aufer omnem iniquitatem, et accipe bonum : reddemus vitulos labiorum nostrorum.*

« *Sic benedicam te.* » Ecce secundum Quasi diceret : Labiis laudabo, « *sic*, » et « *benedicam te in vita mea,* » mihi a te data. Vel *sic* ut sit causale : « *Melior est misericordia tua*, etc. » « *Sic*, » id est, ideo « *benedicam*, etc. » Vel labia laudabunt, quod datum est ex misericordia tua, « *sic*, » etiam, id est, ex dono misericordiæ tuæ, « *benedicam te in vita mea.* » Si enim vita blasphemaret, laus labiorum parum valeret. Eccli. XV, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatorum.* Et LI, 8 : *Laudabit usque ad mortem anima mea Dominum, et vita mea.* Psal. CXLV, 2 : *Laudabo Dominum in vita mea.* Matth. V, 16 : *Sic luceat lux vestra coram ut videant opera vestra bona, hominibus*, etc.

« *Et levabo manus meas*, » in oratione et supplicatione pro bonis impetrandis. Thren. III, 41 : *Levemus corda nostra cum manibus.* I ad Tim. II, 8 : *Levantes manus puras cum oratione.* Ille autem bene levat, qui bona opera operatur, et libenter orat. Exod. XVII, 11 : *Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israel : sin autem paululum remisisset, superabat Amalec.* Et nota, quod manus debet extendi ad pauperem per compassionem, Marc. III, 5 : *Extende manum tuam.* Aperiri per largitatem, Prov. XXXI, 20 : *Manum suam aperuit inopi.* Et levari per rectam intentionem, ut totum fiat ad Dei honorem. Hoc est quod additur, « *In nomine.* » I ad Corinth. x, 31 : *Omnia in gloriam Dei facite.*

« *Sicut adipe.* » Hic secundum totius 6
primæ partis Psalmi, in quo postquam ostendit desiderii fervorem, petit fervoris augmentationem : et dicuntur duo. Primo, petit. Secundo, allicit ad dandum petitum, ibi, « *Et labiis exsultationis.* »

Dicit ergo : Sic dico, quod levabo manus ad petendum, et hoc petam ut anima mea repleatur, aliquantulum enim jam sentit, « *sicut adipe et pinguedine,* » id est, iis quæ per adipem et pinguedinem designantur, quæ antiquitus multum placebant Deo. In adipe interna delectatio, in pinguedine fortitudo ab bene operan-

[1] Cf. Genes. XXX.

[2] Cf. Luc. X.

dum. Macilenta enim animalia debilia sunt. Adeps etiam est pinguedo magis interna, pinguedo magis extrinseca.

Hic autem duo diligit Deus multum. Spiritualem lætitiam, Eccli. XXXV, 11 : *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* II ad Corinth. IX, 7 : *Hilarem datorem diligit Deus.* Et fortitudinem ad bonum, de qua Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem.* Propter hoc dicebat David[1] : *Fortitudinem meam*, pinguedinem scilicet meam, *ad te custodiam :* quia vis illam. Levit. III, 3 : *Adipem qui operit vitalia, et quidquid pinguedinis est intrinsecus... adolebunt Domino.* Hoc impletur in bonis sacerdotibus. Jerem. XXXI, 14 : *Inebriabo animam sacerdotum pinguedine*, hac ut toti sint pinguedo. Eccli. XLVII, 1 : *Surrexit Nathan propheta quasi adeps separatus a carne.*

« *Et labiis exsultationis.* » Hic allicit promittendo. Quasi diceret : Sic imple animam meam, et « *os meum laudabit te*, » non alium : et hoc « *labiis*, » non quibuscumque, sed « *exsultationis* : quippe Matth. XII, 14 : *Ex abundantia cordis os loquitur.* Et dicit : « *Labiis exsultationis*, » quia in labiis notatur aliquando timoris magnitudo, Habac. III, 16 : *A voce contremuerunt labia mea.* Discretio, Psal. LXV, 14 : *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.* Simulatio, Matth. XV, 8 : *Populus hic labiis me honorat.* Lætitiæ magnitudo sicut hic, et alibi, in Psal. CXVIII, 171 : *Eructabunt labia mea hymnum.* Et alibi, Psal. LXX, 23 : *Exsultabunt labia mea, cum cantavero tibi.*

7 Secunda pars Psalmi Status bonorum et malorum in hoc sæculo.

« *Sic memor fui.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua postquam monstravit affectum quem habet ad Deum, describit statum bonorum in deserto hujus mundi simul et malorum. Et primo describit statum. Secundo, præmium sequens in futuro ex hoc statu, ibi, « *Rex vero lætabitur.* »

In prima duo. Primo, statum bonorum. Secundo, malorum, ibi, « *Ipsi vero.* »

In prima duo. Primo, memoria Dei in prosperitate. Secundo, in adversitate, ibi, « *Et in velamento.* »

In prima duo. Primo, memoria Dei in prosperitate. Secundo, causa illius memoriæ, ibi, « *Quia fuisti adjutor.* »

Item, in prima duo. Primo, memoria in quiete. Secundo, in actione, ibi, « *In matutinis.* »

Dicit ergo : Sic labiis exsultationis laudabo. « *Sic*, » quia « *fui memor :* » et hoc, « *super stratum meum*, » stans, id est, quiescens in mea prosperitate, quando solent aliorum homines oblivisci. Genes. XL, 23 : *Succedentibus prosperis, magister pincernarum oblitus est interpretis sui.* Ephraim enim et Manasses fratres sunt. Deuteron. VI, 10 : *Cum dederit tibi Dominus civitates magnas et optimas,... cave deligenter ne obliviscaris Domini.* Vilescit enim acceptum beneficium. Philosophus : Nihil carius quam « beneficium cum petimus, nihil vilius « cum accepimus. Quæ vel quid faciat « oblivionem acceptorum, cupiditas acci- « piendorum. »

Et nota, quod stratum est mensa refectionis. Luc. XXII, 12 : *Ostendet cœnaculum grande stratum, et illuc parate nobis.* Super hoc debemus Dei memorari ad serviendum ei, non ad luxuriandum. I ad Corinth. X, 31 : *Sive comeditis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et est stratum lectus ægritudinis. Psal. XL, 1 : *Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.* Super hoc debemus memores esse Dei, nos humiliando et orando, sicut Ezechias [2], et obtinuit quindenos annos ad corrigendum vitam. Et est stratum quietis et prosperitatis temporalis. De hoc hic. Super hoc memores

[1] Psal. LVIII, 10.

[2] Cf. Isa. XXXVIII, 2 et seq.

esse debemus gratias referendo sicut Joseph, qui in prosperitate semper melioratus est [1], non sicut Salomon qui inde conversus est ad amorem mulierum, et ulterius in idololatriam [2]. Et est etiam stratum conscientiæ interioris, de quo Isa. XXVIII, 20 : *Coangustatum est stratum*, etc. Super hoc debemus esse memores veniam deprecando, peccata deflendo, sicut ille qui dicebat : *Lavabo per singulas noctes* [3], etc.

« *In matutinis.* » Quasi diceret : Ad opera surgendum est ad litteram. Matth. XX, 1 : *Exiit primo mane conducere*, etc. Cant. VII, 12 : *Mane surgamus ad vineas.* Vel, « *in matutinis,* » id est, in operibus bonis in luce gratiæ factis : mala enim de nocte fiunt absente luce gratiæ. Joan. III, 20 : *Qui male agit, odit lucem.* Ad Ephes. V, 12 : *Quæ in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere.*

« *Quia fuisti.* » Ecce secundum, ratio scilicet et causa. Quasi diceret : Si in quiete cogito de te, et in operatione, hoc non est a me : « *quia fuisti adjutor meus,* » ad hoc promovens me. Eccli. LI, 2 : *Adjutor et protector factus es mihi.*

« *Et in velamento alarum tuarum.* » Hic describit statum bonorum in adversitate, et primo ostendit statum. Secundo, addit causam, ibi, « *Me suscepit.* »

In prima duo, quæ faciunt justi in adversitate, in Deo protectore gaudent, hoc tangit primo. Ductori inseparabiliter adhærent, hoc secundo, « *Adhæsit anima.*

Dicit ergo : Sic in prosperitate me habeo. Sed si occurrat adversitas, quid erit? « *Exsultabo,* » et hoc non in me, sed « *in velamento alarum tuarum,* » tamquam pullus sub alis gallinæ protectus a milvo, scilicet a diabolo. Augustinus : « Nos sumus pulli sub alis gallinæ : sed illi crescentes alis matris non « indigent, sed nos quanto magis crescimus, tanto magis gallina indigemus. « Fatui ergo præsumptuosi qui ad alas « non currunt. » Matth. XXIII, 37 : *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti ?* Deuteron. XXXII, 12 : *Expandit alas suas, et assumpsit eos.* Ergo quanto major es, tanto plus fuge ad alas : ibi abscondere humiliando te, et latendo quantum est in te. Eccli. III, 20 : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus*, sub isto velamento. Notandum enim, quod est velamen defensionis a tribulatione iræ Dei, sicut hic dicitur. Et ab æstu et fervore concupiscentiæ, Eccli. XIV, 26 : *Satuit filios suos sub tegmine illius, et protegentur a fervore verecundiæ.* Et I ad Corinth. XI, 13 : *Decet mulierem non velatam orare Deum ?* ne ostentans speciem suam, alios moveat ad peccatum. In eodem, ℣. 6 et 10 : *Mulier... velet caput suum... propter Angelos*, Clericos. Multiplex Velamen. Cæcitatis quæ est super oculos Judæorum, ut nullam intelligant veritatem, II ad Corinth. II, 15 : *Usque in hodiernum diem... velamen positum est super cor eorum*, in lectione Veteris Testamenti. Malitiæ, I Petr. II, 16 : *Quasi liberi, et non quasi velamen habentes malitiæ libertatem*, scilicet Scripturæ, sub qua velatur profunditas veritatis. Luc. IX, 45 : *Et ignorabant verbum istud, et erat velatum ante eos, ut non sentirent illud.* Gratiæ, caro Christi sub qua late gratia sacramentalis, Ad Hebr. X, 20 : *Initiavit nobis viam novam, et viventem per velamen, id est, carnem suam.* Gloriæ, quæ velatur sub speculo et ænigmate, donec reveletur, Ad Hebr. VI, 18 et 19 : *Ut... fortissimum solatium, habeamus, qui confugimus ad tenendum propositam spem : quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et in-*

[1] Cf. Genes. XLI et XLII, et deinceps.
[2] Cf. III Reg. XI.
[3] Psal. VI, 7.

cedentem usque ad interiora velaminis.

9 « *Adhæsit.* » Quasi diceret : Non solum gaudeo de protectione, sed etiam « *adhæsit anima mea,* » fortiter et inseparabiliter, « *post te,* » ut sequar te, nolens præire te, ne forte audiam quod audivit Petrus, Matth. xvi, 23 : *Vade post me, satana.* Cant. i, 3 : *Trahe me post te.* Alia littera habet : « Agglutinata est anima mea : » in quo vehemens adhæsio monstratur. Jerem. xiii, 11 : *Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi omnem domum Israel.* I Reg. xviii, 1 : *Anima Jonathæ conglutinata est animæ David.* De sic conglutinatis intelligitur illud Apostoli, I ad Corinth. vi, 17 : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est.*

« *Me suscepit.* » Ecce secundum. Quasi diceret ei qui quæreret, unde potuisti protegi, et adhærere ? Non meis viribus vel mea fortitudine : sed quia « *suscepit me dextera tua,* » aliis protegendo. Psal. liv, 19 : *Redimet in pace animam meam ab his, qui appropinquant mihi.*

10 Status malorum et odium in bonos.

« *Ipsi vero in vanum.* » Hic tangit statum malorum, et primo tanguntur tria. Machinatio contra bonos. Cupiditas, ibi, *Introibunt usque.* » Et dolositas, ibi, « *Partes vulpium.* »

Per primum impugnant vitam bonorum, per secundum substantiam, per tertium utrumque, quod est ibi, « *Partes vulpium,* » quamvis quantum ad secundum et tertium sit lectura duplex.

Dicit ergo : Taliter me protegis, et tibi adhæreo, a malis recedens. « *Ipsi vero,* » cum pondere legendum, « *quæsierunt* enim *animam meam,* » vitam scilicet meam. Supra, in Psal. liii, 5 : *Fortes quæsierunt animam meam.* Et alibi, Psal. xxx, 14 : *Accipere animam meam consiliati sunt.* Sed hoc « *in vanum,* » ex quo tibi adhæreo, quidquid infligant. Job, ii, 3 : *Tu commovisti me adversus eum frustra.* Prov. i, 17 : *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum.*

« *Introibunt.* » Hic tangitur illorum cupiditas : et dicuntur duo. Primo, cupiditas. Secundo, pœna ex cupiditate sequens, ibi, « *Tradentur.* »

Ait ergo : Sic quærunt animam, et etiam « *introibunt* » affectu, et desiderio vehementi, « *in inferiora terræ,* » id est, usque in infimam terrenitatem : quod verum fuit specialiter de Judæis, qui ne terram amitterent, occiderunt Christum. Joan. xi, 48 : *Et venient Romani, et tollent locum nostrum et gentem.* Sic omnes cupidi. Eccli. x, 10 : *In vita sua projecit intima sua.* Psal. xliii, 25 : *Conglutinatus est in terra venter noster.* Et propter hoc « *tradentur in manus,* » scilicet in potestatem persecutoris, Judæi in manus Titi et Vespasiani. Matth. xxiii, 36 : *Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.* Et hoc justum, quia Matth. xxvi, 52 : *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et cupidi propter congregata frequentius occiduntur. Vel sic : « *Introibunt in inferiora terræ,* » in infernum, dicit Glossa. Et est argumentum quod infernus sit in terra. Ezech. xxxi, 14 : *Omnes traditi sunt in mortem ad terram ultimam.*

« *Tradentur in manus gladii,* » sententiæ divini judicii, de quo Job, xix, 20 : *Fugite a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum est gladius.* 11

« *Partes vulpium.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic quærent animam meam perdere, sic rapere substantiam, et ipsi « *erunt partes vulpium,* » seipsos dolosis conjungentes, et sic jam vulpes existentes. Ezech. xiii, 14 : *Quasi vulpes in desertis prophetæ tui, Israel.* Thren. v, 17 et 18 : *Contenebrati sunt oculi nostri. Propter montem Sion quia disperiit, vulpes ambulaverunt in eo,* scilicet fraudulenti et dolosi prælati. Vul-

pes etiam dicuntur dæmones, quia furantur alienam foveam : nec faciunt sibi foveam, sed taxi defœdando eam. Sic ipsi animas peccati fœtore sibi acquirunt, et Christum abjiciunt. Luc. IX, 58 : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Terra rubra respergunt ne cognoscantur. Sic diabolus transfigurat se in Angelum lucis ut bonus credatur. II ad Corinth. XI, 14 : *Satanas transfigurat se*, etc. Gallinis insidiantur, illis maxime quæ fovent pullos. Sic diabolus prælatis, quorum est fovere subditos. III Reg. XXII, 31 : *Non pugnabitis contra minorem et majorem quempiam, nisi contra regem Israel solum.* I Reg. XXXI, 3 : *Totum pondus prælii versum est in Saul.* Hæretici etiam vulpes dicuntur. Cantic. II, 15 : *Capite nobis vulpes parvulas.* Et tyranni. Matth. XIII, 32 : *Dicite vulpi illi*, etc.

« *Rex vero lætabitur.* » Hic secundum in quo descripto statu bonorum et malorum quantum ad meritum, subjungit descriptionem quantum ad præmium. Et primo tangit præmium bonorum. Secundo, malorum, ibi, « *Quia obstructum est.* »

In prima duo. Primo, præmium capitis, scilicet Christi. Secundo, corporis, ibi, « *Laudabuntur.* »

Dicit ergo : Sic boni sperabunt, et inseparabiliter adhærebunt. « *Rex vero*, » supple, eorum, Christus scilicet, de quo Proverb. XXI, 1 : *Cor regis in manu Domini : quocumque voluerit, inclinabit illud.* Jerem. XXIII, 5 : *Regnabit rex, et sapiens erit.* Apoc. XIX, 16 : *Habet in vestimento, et in femore scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* « *Laudabitur in Deo,* » Patre. Isa. XXXV, 10 : *Lætitia sempiterna super caput eorum*, Christum scilicet. Vel, « *Rex* » existens in Deo Patre unum per divinitatem cum illo, « *lætabitur.* » Joan. X, 30 : *Ego et Pater unum sumus.*

« *Laudabuntur.* » Quasi diceret : Non tantum rex præmiabitur, et caput bonorum, imo « *laudabuntur* etiam omnes *qui jurant in eo*, » non in idolo, vel in Deo somniato a capite suo. Deuter. VI, 13 : *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies, et per nomen illius jurabis.* Matth. V, 33 : *Reddes Domino juramenta tua.*

Sed contra, Matth. V, 37 : *Sit sermo vester, est, est : non, non : quod autem his abundantius est, a malo est.* Jacob. V, 12 : *Ante omnia, fratres mei, nolite jurare.* Respondeo, quod David hic non præcipit juramentum, sed magis innuit, si jurare oportet, in quo sit jurandum. Est enim juramentum prohibitum quod fit sine causa, vel ex causa injusta, permissum quod fit ex causa.

Posset etiam dici sicut vult Glossa, quod non præcipitur sacramentum vel juramentum, sed commendatur in Deo firmiter stabiliri. Unde sensus est : « *Laudabuntur omnes qui jurant*, » firmiter statuisse in eo se perseveraturos, et ei servituros : et ob hoc erit laus in membris, lætitia in capite consummata.

« *Quia obstructum est*, » ut jam non obloquatur amplius, « *os loquentium iniqua*, » Judæorum, Paganorum, Hæreticorum, et falsorum Christianorum. Psal. CVI, 42 : *Omnis iniquitas oppilabit os suum.* I Reg. II, 9 : *Impii in tenebris conticescent.* Sap. III, 18 : *Non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem.*

PSALMUS LXIII.

Implorat Dei opem contra inimicos : peribunt, et lætabitur justus.

1. *In finem, Psalmus David.*
2. Exaudi, Deus, orationem meam cum deprecor : a timore inimici eripe animam meam.
3. Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem.
4. Quia exacuerunt ut gladium linguas suas : intenderunt arcum rem amaram,
5. Ut sagittent in occultis immaculatum.
6. Subito sagittabunt eum, et non timebunt : firmaverunt sibi sermonem nequam.
   Narraverunt ut absconderent laqueos; dixerunt : Quis videbit eos?
7. Scrutati sunt iniquitates : defecerunt scrutantes scrutinio.
   Accedet homo ad cor altum :
8. Et exaltabitur Deus.
   Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum :
9. Et infirmitatæ sunt contra eos linguæ eorum.
   Conturbati sunt omnes qui videbant eos :
10. Et timuit omnis homo.
    Et annuntiaverunt opera Dei : et facta ejus intellexerunt.
11. Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo : et laudabuntur omnes recti corde.

IN PSALMUM LXIII

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David* [1].

« *Exaudi, Deus.* » Hic est Psalmus decimus tertius in secunda parte libri, secunda scilicet quinquagena. Cum enim in præcedenti Psalmo magister instruxerit viatorem per desertum Idumææ, id est, per mundum incedentem, qualiter ei sit conversandum, hic instruit cum quanta patientia sustinendum quod infertur a malis, proponens in exemplum patientiam Christi patientis, Judæorum persequentium frustrationem, ut sic faciendo bona et sustinendo constanter mala, veniat tandem ad finem me Christum, et ob hoc nihil amplius in titulo

Psalmu... cet m... patie... feren... exe... David Chri...

[1] Ce psaume a l'allure des compositions ordinaires de David, dit M. Lesêtre, mais comme il ne renferme aucun détail caractéristique, il est difficile d'assigner l'époque où il fut composé. Patrizi n'y voit qu'une diatribe générale contre les mauvaises langues, par le fait desquelles le psalmiste avait tant eu à souffrir. S. Hilaire s'en tient à une idée analogue : « Propheta orare intelligitur in psalmo ex persona sua quatenus in Deum sperare nos conveniat ostendens. » Cook le rapporte aux premiers temps de la révolte absalonnienne ; le plus grand nombre des commentateurs, Théodoret, Hengstenberg, Tholuck, etc., préfèrent remonter jusqu'à la persécution de Saül ; c'est dans les psaumes de cette époque que David aime à comparer les méchantes langues à des armes tranchantes.

La nature même du sujet fait que ce psaume peut être appliqué au Messie, victime de la haine et des calomnies des Juifs ; S. Augustin l'explique dans ce sens, et l'Eglise emprunte au Saint Docteur les leçons du second nocturne des Vendredi et Samedi Saints.

ponitur nisi hoc : « *In finem, Psalmus David.* » Quod est : Hic « *Psalmus* » dirigens nos « *in finem,* » id est, Christum, quia docet non deficere in tribulationibus, sed orare, et adversitates irridere, est « *David* » materialis ut auctoris, spiritualis ut loquentis et dantis exemplum suis.

Duo ergo dicuntur, sicut dicit Glossa. Primo, quidem orat Christus in agonia Passionis positus, ut nos doceat similiter in passionibus orare. Secundo, subsannat adversarios et irridet, ut nos doceat non curare, ibi, « *Sagittæ parvulorum.* »

In prima duo. Primo, oratio pro sua liberatione ab adversariis. Secundo, adversariorum descriptio, ibi, « *Quia exacuerunt.* »

In prima duo. Primo, orat. Secundo, provocat ad dandum quod petit, ibi, « *Protexisti me.* »

Secundum autem lecturam duplicem dupliciter dividitur Psalmus. Secundum primam, primo orat ut exaudiatur. Secundo, specificat in quo velit exaudiri, ibi, « *A timore inimici.* »

Dicit ergo : O « *Deus, exaudi orationem meam,* » ad te factam « dum tribulor [1] : » alia littera : tunc enim potissime clamandum. Isa. xix, 20 : *Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis.* Osee, vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Sicut Jonas, ii, 8 : *Cum angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum.* Et in hoc exaudi.

« *Eripe animam meam,* » non a morte, sed « *a timore inimici,* » ut ipsum non timeam, sed tantum te. Sed quomodo hoc ? Nonne scriptum est, Prov. xxviii, 1 : *Fugit impius nemine persequente, justus autem quasi leo confidens absque terrore erit ?* Jerem. xvii, 8 : *Non timebis cum venerit æstus* scilicet tribulationis et ardentis adversitatis. Resp. Hic dicit non ut eripiatur a timore in quo jam sit, sed ut in habita securitate conservetur. Quod enim non timet, a Deo vult conservari, quia sicut dicit Gregorius : « Bonum cito amittitur, quod a « largiente non conservatur. »

Alio modo, et secundum aliam litteram legitur : et dicuntur duo. Primo, petit exaltationem sui. Secundo, ereptionem, ibi, « *Cum deprecor, a timore.* »

Ait enim : « *Exaudi, Deus, orationem meam,* » pro mea exaltatione et glorificatione ad te factam : « *et eripe animam meam,* » non a timore mortis, quia hanc omnis anima timet naturaliter, etsi ab ea elevata aliquando virtute, propter bona consequentia desideretur, sicut in Paulo qui dicebat ad Philip. i, 23 : *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo :* sed « *a timore inimici,* » qui potest corpus affligere. Job, ix, 24 : *Terra data est in manus impii :* non anima. Matth. x, 28 : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus,* postea autem non habent quid faciant [2]. Et hoc, « *cum deprecor,* » id est, in ipsa deprecatione, ut impleas illud Isa. lxv, 24 : *Illis adhuc loquentibus, ego exaudiam.*

Vel referendo ad membra, « *Cum deprecor,* » id est, cum desero peccatum : tunc enim valet precatio. Eccli. xxxv, 3 : *Deprecatio pro peccatis, recedere ab injustitia,* supple, est. Vel dum deprecor ei, quod precari consuevi. Dicebam quondam illud Prov. xxx, 15 : *Affer, affer :* affer ventri concupiscentias suas, cupiditati delicias : modo precor, aufer utrumque, dicens illud Eccli. xxiii, 6 : *Aufer a me ventris concupiscentias,* et hoc contra primum. Et illud Prov. xxv, 4 : *Aufer rubiginem de argento,* non congregando, sed dispergendo : rubiginatur enim congregatum, clarificatur distributum.

[1] Vulg. habet, *Cum deprecor.*

[2] Luc. xii, 4 : *Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant.*

8 « *Protexisti me.* » Hic secundum, in quo provocat ad dandum quæ petiit. Primo, beneficia recepta quæ recolit : et dicuntur duo. Primo, quod eum liberaverit a mala cogitantibus. Secundo, quod a mala facientibus, ibi, « *A multitudine.* »

Dicit ergo : Sic exaudi, et eripe, et certus sum, quod sic erit : quia « *protexisti me.* » Eccli. xxvii, 9 : *Si sequaris justitiam.., proteget te in sempiternum.* Et ii, 13 : *Protector est omnibus exquirentibus se in veritate.* Et hoc, « *a conventu malignantium,* » in corde Judæorum. Isa. i, 13 : *Iniqui sunt cœtus vestri.* Est enim conventus malignantium, scilicet corde, sicut hic dicitur. Et est conventus malignantium vanitati studentium in sermone, de quo in Psal. xxv, 14 : *Non sedi cum concilio vanitatis,* etc. Perversorum in operatione, Eccli. x, 16 : *Exhonoravit Dominus conventus malorum.* Et est conventus bonorum concordium in charitate, de quo Isa. lxvi, 10 : *Exsultate in ea omnes qui diligitis eam,* scilicet Jerusalem. Et conjunctorum ad defensionem Ecclesiæ, I Mach. iii, 44 : *Et congregatus est conventus ut essent parati in prælium.* Et est conventus indifferens convenientium ad tractanda quæcumque negotia, I Mach. xiv, 44 : *Ne liceat ulli... congregare conventum in regione sine ipso.* Et Jacob. ii, 2 : *Si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens.* Et maxime ad causas terminandas, Act. xix, 38 : *Si Demetrius, et qui cum eo sunt artifices, habent adversus aliquem causam, conventus forenses aguntur, et proconsules sunt, accusent invicem.*

« *A multitudine.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic protexisti a conventu malignantium, « *et a multitudine* etiam *operantium,* » non tantum cogitantium, vel volentium, « *iniquitatem :* » fabri enim sunt peccatorum. Eccli. xi, 35 : *Attende tibi a pestifero : fabricatur enim contra te mala.* Ad Philip. iii, 2 : *Videte canes, videte malos operarios.*

« *Quia exacuerunt.* » Hic secundum totius primæ partis Psalmi, in quo præmissa oratione persuasoria ut ab inimicis liberetur, subjungitur inimicorum descriptio a malitia et machinatione contra Christum. Et primo, describuntur ab aperta impugnatione. Secundo, ab occulta machinatione, ibi, « *Intenderunt arcum.* »

Dicit ergo : Sic rogo ut liberes ab inimicorum timore, « qui, » vel, « *quia exacuerunt contra me linguas suas.* » Vel sic continua, sicut vult Glossa : « Protexisti a malignantibus, et operan- « tibus iniquitatem. Sed qui sunt mali- « gnantes et operantes iniquitatem ? « *Qui* « *exacuerunt linguas suas,* » contra me « adulando ut me subverterent. » Matth. xxii, 16 : *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces.* Illudendo, ut me in iracundiam dejicerent. Matth. xxvi, 68 : *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit ?* Blasphemando, ut me per impatientiam de via deducerent. Matth. xxvii, 40 : *Si Filius Dei est, descendat nunc de cruce, et credemus ei.* Et hoc, « *ut gladium.* » Psal. lvi, 5 : *Lingua eorum gladius acutus.* Bene *gladius* dicitur eorum lingua, qui vitam occidere potuit. Lingua enim Judæi Christum occiderunt, etsi non manu. Ad quod respiciens Marcus, dicit ipsum hora tertia crucifixum [1].

« *Intenderunt arcum.* » Hic agitur diffusius de machinatione occulta : et tanguntur tria. Primo, machinatio. Secundo, finis, ibi, « *Ut sagittent.* » Tertio, modus, ibi, « *Subito.* »

Ma[illegible] me[illegible] c[illegible] Chr[illegible]

Dicit ergo : In aperto : et etiam « *intenderunt arcum,* » id est, machinationem occultam, et ex improviso ferientem, sicut arcus. Jerem. ix, 13 : *Extenderunt linguam suam quasi arcum*

[1] Marc. xv, 25 : *Erat autem hora tertia : et crucifixerunt eum.*

mendacii. « *Arcum,* » inquam, « *rem amaram.* » Occulta enim eorum machinatio fuit, ut per proprium discipulum traderetur : quod fuit amarum valde. Propter hoc dicit eis per Jeremiam, II, 21 : *Quomodo conversa es mihi in pravum vinea aliena ?* Deuter. XXXII, 33 : *Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.*

« *Ut sagittem in occultis immaculatum.* » Ecce finis propter quem intenditur arcus, ut immaculatus, Christus scilicet, et designatus per agnum sine macula. I Petr. II, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* [1]. Jerem. IX, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.*

« *Subito sagittabunt.* » Hic tangitur modus exsequendi quod machinatum fuerat : et tanguntur duo, quæ pertinent ad partes principales, qualiter scilicet per seipsos. Secundo, qualiter per alios, scilicet per falsos testes, ibi, « *Scrutati sunt iniquitates.* »

In prima quatuor. Primo, quod improvise. Secundo, quod audacter, ibi, « *Et non timebunt.* » Tertio, quod obstinate, ibi, « *Firmaverunt.* » Quarto, quod fraudulenter, ibi, « *Narraverunt ut absconderent.* »

Dicit ergo : Sic machinabuntur, et « *subito sagittabunt.* » Loquitur Christus de se tamquam de alio. « *Sagittabunt* » accusationibus quasi ex improviso, tamquam nesciat respondere. Thren. III, 12 : *Posuit me*, populus scilicet Judæorum, *quasi signum ad sagittam.* Hi fuerunt significati per sagittarios, de quibus I Machab. IX, 11 : *Fundibularii, et sagittarii præibant exercitum* Bacchidis. Mala sagitta, malum verbum : lingua mala, malus arcus, a qua est emissa. Propter quod dicitur, Eccli. XXVIII, 23 : *Beatus vir qui tectus est a lingua nequam.* Sed in Psalmo, XLV, 10, dicitur : *Arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni.*

« *Et non timebunt.* » Ecce quam audacter. Psal. XXXV, 2 : *Non es timor Dei ante oculos eorum.*

« *Firmaverunt sibi.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Non timebunt : et tamquam obstinati, « *firmaverunt sibi,* » in corde scilicet, « *sermonem nequam :* » ut ipsum constanter accusarent, et occidi procurarent. Proverb. XXVI, 25 : *Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei : quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius*, scilicet confirmatæ : ut non valeret, vel ipsius immaculata innocentia, vel quam plurima exhibita illis beneficia, vel excusatio a judice facta.

« *Narraverunt ut absconderent.* » Hic quartum, scilicet quam fraudulenter : et dicuntur duo. Primo, deliberatio abscondendi malum. Secundo, falsa æstimatio, quod bene sit absconditum, ibi, « *Dixerunt.* »

Dicit ergo : Sic obstinati fuerunt, et etiam « *ut absconderent laqueos,* » hoc est, deceptiones, et verba quibus impugnarent. Proverb. I, 11 : *Abscondamus tendiculas contra insontem frustra.* Psal. CXLI, 4 : *In via hac qua ambulabam*, etc. Jerem. V, 26 : *Inventi sunt in populo meo impii, laqueos ponentes, et pedicas ad rapiendos viros.*

« *Dixerunt in corde suo,* » vel certe sese mutuo excitando : « *Quis videbit eos ?* » Quasi dicerent : Nullus, si fuerit a proprio discipulo traditus, a judice condemnatus. Daniel. XIII, 20 : *Et nemo nos videt, nec Deus.* Psal. XCIII, 7 : *Dixerunt : Non videbit Dominus nec intelliget Deus Jacob.* Job, XXII, 14 : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat.* Sed Isa. XXIX, 15 : *Væ qui profundi estis corde, ut a Domino absconditis consilium.* De utroque, Eccli. XXIII, 26 : *Quis*

[1] Cf. Isa. LIII, 9.

me videt? Tenebræ circumdant me, et parietes cooperiunt me, et nemo circumspicit me: quem vereor? Delictorum meorum non memorabitur Altissimus.

« *Scrutati sunt iniquitates.* » Hic secundum, in quo ostenditur quomodo machinati sunt per alios: et dicuntur tria. Primo, falsorum testium suppositio. Secundo, frustratio supponentium ab intentione sua, ibi, « *Defecerunt.* » Tertio, ratio defectus illorum, ibi, « *Accedet homo*, etc. » secundum magis propriam lecturam.

Dicit ergo: Sic in se cogitaverunt, et etiam « *scrutati sunt*, » id est, inquisierunt a falsis testibus suppositis, « *iniquitates.* » In quo notandum, quod scrutatur et inquirit diabolus ut subvertat, I Petr. v, 8: *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret.* Abdiæ, ỳ. 6: *Quomodo scrutati sunt*, dæmones scilicet, *Esau*, id est, peccatorem: *investigaverunt abscondita ejus? Usque ad terminum emiserunt te.* Et homo aliquando, ut intelligat veritatem, Joan. v, 39: *Scrutamini Scripturas.* Et in Psal. cxviii, 2: *Beati qui scrutantur testimonia ejus.* Aliquando ut curiositatem impleat, Prov. xxv, 27: *Scrutator majestatis opprimetur a gloria.* Aliquando ut bona rapiat aliorum, Psal. cviii, 11: *Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus.* Aliquando ut ipsi personæ noceat, sicut Saul David, I Reg. xxiii, 23: *Perscrutabor eum in cunctis millibus Juda*, ut hic. Et scrutatur Deus Ecclesiam, Sophon. i, 12: *Scrutabor Jerusalem in lucernis.* Et ipsam religionem, Amos, ix, 3: *Si absconditi fuerint in vertice Carmeli*, in altum perfectionis et religionis, *inde scrutans auferam eos.* Sed maxime Prælatos, Isa. xxii, 5: *Scrutans murum*, id est, Prælatum, *et magnificus super montes*, super Prælatos superiores. Scrutatur autem peccata

Perscrutatio diverso fine

secundum illud Job, x, 6: *Ut quæras iniquitatem meam, et peccatum meum scruteris.* Usque ad interiora, desideria, Jerem. xvii, 10: *Ego Dominus scrutans corda, et probans renes.* Imo usque ad idipsa cogitata, I ad Cor. ii, 10: *Spiritus omnia scrutatur, etiam secreta Dei.*

« *Defecerunt.* » Hic secundum. Quasi diceret: Sic scrutati sunt, sed « *defecerunt scrutinio*, » id est in scrutinio suo: ipsi, dico, « *scrutantes.* » Vel sic: « *Scrutantes scrutinio*, » id est, diligenter et sollicite perscrutantes, si quid invenire possent contra Christum, « *defecerunt*, » nihil omnino inveniendo in quo possent eum accusare. Gen. xix, 11, Sodomitæ non poterant ostium invenire: Deus enim destruit sapientiam sapientium, et prudentiam, etc. [1].

Quot hodie deficiunt in scrutiniis electionum, non bene suam conscientiam perscrutantes, cum tamen dictum sit, Thren. iii, 40: *Scrutemur vias nostras, et quæramus, et revertamur ad Dominum*, etc.

« *Accedit homo ad cor altum.* » Hic tertium, in quo tangitur ratio defectus in scrutinio secundum unam lecturam scilicet. Duplex natura in Christo: una passionibus exposita, scilicet humana: alia exaltans expositam, et exaltata, scilicet divina. Primo tangitur humanæ expositio ipsi morti. Secundo, divinæ exaltatio, vel ipsius humanæ per divinam, ibi, « *Et exaltabitur.* »

Dicit ergo: Sic scrutabuntur contra Christum, et hoc frustra, « *quia accedet homo*, » Christus, et « *cor altum* » erit ei. « *Accedet*, » inquam, ad Passionem. Et hoc ex alto corde, id est, ex profundo et altissimo consilio suo. Nullus enim coegit eum ut moreretur, sed ipse accessit voluntarius. Isa. liii, 7: *Oblatus est quia ipse voluit.* Joan. x, 18: *Nemo tollit eam*, scilicet animam meam, *a me: sed ego pono eam a meipso, et potestatem ha-*

[1] I ad Corinth. i, 19: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.*

beo ponendi eam : et potestatem habeo iterum sumendi eam. Objecit enim illis hominem, sed virtute divinitatis evasit.

Et hoc est quod subdit : « *Et exaltabitur Deus,* » id est, virtute divinitatis seipsum hominem suscitabit, et glorificabit, ex quibus ejus exaltatio relinquitur. Isa. LII, 13 : *Ecce puer meus exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde.* Hoc fuit Genes. XXII, 13, ubi oblato ariete Isaac evasit. I Reg. XIX, 13, ubi Michol statuam David persecutoribus exposuit, ipse vero David evasit. Hæc duo tangit Paulus ad Philip. II, 6 et 7 : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens.*

Vel sic secundum lecturam aliam : Ita illi frustrantur, et deficiunt, sed « *accedet homo,* » fidelis aliquis utens ratione, « *ad cor altum,* » ad scrutandum, et inquirendum alta de Deo : vel, « et cor altum, » supple, habebit, « *et exaltabitur Deus,* » in homine rationnabiliter inquirente secreta Dei. Prov. VIII, 17 : *Qui mane vigilant ad me, invenient me.* Nec est contrarium quod dicitur, Prov. XXIII, 23 : *Scrutator majestatis opprimetur a gloria.* Nec illud Proverb. XVII, 19 : *Qui exaltat ostium,* scilicet cor suum, *quærit ruinam.* Ista enim intelligenda sunt de homine brutali et carnali, qui nec dignus est nomine hominis. Exod. XIX, 12 et 13 : Bellua quæ tetigerit montem, lapidabitur [1].

« *Sagittæ parvulorum.* » Hic est secunda pars Psalmi, scilicet persecutorum sic frustratorum irrisio : et tanguntur duo. Primo, illorum irrisio. Secundo, ad cumulum irrisionis, consequens aliorum ædificatio, et fructus, ibi, « *Conturbati sunt.* »

In prima duo. Primo, irridendo tangitur eorum frustratio in opere. Secundo, in sermone, ibi, « *Et infirmatæ sunt.* »

Dicit ergo : Sic persequentur, et tam astute : sed « *plagæ eorum,* » quas Christo intulerunt, « *factæ sunt sagittæ,* » id est, a sagitta. Græcismus est. « *Parvulorum,* » id est non plus profecerunt plagando Christum, quam parvulus sagittando. Et bene parvulis comparantur, quia in veritate sensu valde parvuli exstiterunt : contra illud I ad Corinth. XIV, 20 : *Nolite parvuli effici sensibus.* Parvuli etiam sermone, de imis et infimis tantum scientes loqui, I ad Corinth. XIII, 11 : *Cum essem parvulus,* Judæus scilicet, *loquebar ut parvulus,* etc. Parvuli etiam virtute : quia nullam habebant. Invidia pleni, quæ exterminat omne bonum, et parvulum facit. Job, V, 2 : *Parvulum occidit invidia.* Et sagittæ eorum ut parvulorum, quia non perforaverunt nisi Christi vestem, carnem scilicet quæ vestis est animæ. Non tetigerunt militem. Job, X, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me.*

9 « *Et infirmatæ sunt.* » Ecce quasi non tantum opere nihil profecerunt, verum etiam « *linguæ eorum infirmatæ sunt,* » id est, sermones eorum cassi fuerunt : et hoc, « *contra eos,* » in malo scilicet eorum. Psal. CVI, 12 : *Infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret.* Nonne contra eos lingua eorum infirmata est, quando scitum est per mundum universum, quod ipsi custodes corruperunt, et suggesserunt ut dicerent, quia ipsis dormientibus sublatum est corpus ejus, ut dicitur Matth. XXVIII, 13 et seq.

Multiplex fructus ex irrito conatu Judæorum.

« *Conturbati sunt omnes.* » Hic secundum, in quo ostenditur ædificatio et fructus aliorum consequens ex illorum frustratione : et dicuntur septem. Primo, bona conturbatio. Secundo, timoris incussio, ibi, « *Et timuit.* » Tertio, promulgatio operum Dei, ibi, « *Et annunrietur.*

[1] Exod. XII, 12 et seq. : *Cavete ne ascendatis in montem... omnis qui tetigerit montem, morte morietur. Manus non tanget eum, sed lapidibus opprimetur :... sive jumentum fuerit,* etc.

tiaverunt. » Quarto, promotio ipsorum ad intelligentiam secretorum, ibi, « *Et facta.* » Quinto, lætitia et exsultatio pro manifestatione veritatis, ibi, « *Lætabitur justus.* » Sexto, bonorum certa exspectatio, ibi, « *Et sperabit.* » Septimo, magnificatio ipsorum sic lætantium, ibi, « *Et laudabuntur.* »

Dicit ergo : Sic confusi erunt. Sed quid inde bonis accidit ? « *Conturbati sunt,* » bona conturbatione, « *omnes qui viderunt eos,* » sic confusos, oculo rationis : multi enim viderunt forte oculo corporali qui non adverterunt. Isa. xxi, 3 : *Corrui cum audirem, conturbatus sum cum viderem.* Seneca : « Bonum est fugienda adspicere « in alieno malo. » Cant. vi, 11 : *Anima mea conturbavit me propter quadrigas,* id est, Evangelistas, *Aminadab,* spontanei, id est, Christi, qui annuntiaverunt Judæorum confusionem in universo mundo.

Notandum enim, quod est *turbatio doloris,* de qua hic, et alibi in Psal. xli, 7 : *Ad meipsum anima mea conturbata est.* Et alibi, Psal. xxx, 10 : *Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus.* Timoris, Matth. ii, 3 : *Audiens autem Herodes Rex turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo,* etc. Et admirationis, de quo Luc. i, 29 : *Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, et cogitabat,* etc.

10 Et post turbationem, « *timuit omnis homo* » sapiens uti ratione : tunc enim est homo, et hoc, omnis incipiens sapiens sapere. Eccli. i, 16 : *Initium sapientiæ, timor Domini.* Et xv, 1 : *Qui timet Deum, faciet bona.* Nunc dicit, Facit jam.

« *Et annuntiaverunt.* » Quasi diceret : Sic timore Domini concussi, « *annuntiaverunt,* » aliis prædicando, « *opera Dei.* » Supra, in Psal. xviii, 2 : *Opera ejus annuntiat firmamentum,* firmitas scilicet conversorum. Act. iv, 20 : *Non enim possumus quæ audivimus et vidimus non loqui.* Servus qui abscondit talentum Domini sui, graviter est punitus [1]. Psal. xxxix, 11 : *Justitiam tuam non abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum dixi.*

« *Et facta ejus.* » Quasi diceret : Sic annuntiaverunt, et ex hac annuntiatione profecerunt, quia « *intellexerunt opera Dei,* » quare homo factus est, natus, passus, etc., qui prius simpliciter credebant, et aliis prædicabant. Isa. vii, 9 : *Si non credideritis, non permanebitis.* Eccli. xv, 5 : *Implevit eos Dominus spiritu sapientiæ et intellectus.* Quamvis enim in Spiritus sancti missione repleti fuerint Spiritus sancti dono septemplici, de quo Isa. xi, 2 : *Super eum spiritus sapientiæ et intellectus,* etc., tamen ipsum prædicationis exercitium in multis eos magis intelligentes reddit.

« *Lætabitur justus.* » Ecce quintum. 11
Quasi diceret : Si intellexerunt, et etiam « *justus,* » audiens confusionem Judæorum, « *lætabitur* » non in seipso, vel in aliquo temporali commodo, sed « *in Domino.* » Zachar. x, 7 : *Lætabitur cor eorum quasi a vivo, et filii eorum videbunt, et lætabuntur, et exsultabit cor eorum in Domino.* Videbunt enim multos converti. Isa. ix, 3 : *Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe : sicut exsultant victores capta præda.* Et li, 11 : *Lætitia sempiterna super capita eorum.* Et lxi, 3 : *Oleum gaudii pro luctu.*

« *Et sperabit in eo,* » Deo scilicet, et est bonum sextum : et hoc quando mali damnabuntur. Videns nunc omnia quæ prædixit Christus impleri, firmatur in fide, et exsultans tota spe, non confunditur. Ad Roman v, 5 : *Spe non confundit.* Et xii, 12 : *Spes gaudentes, in tribulatione patientes.* Et tandem in futuro damnatis malis,

[1] Matth xxv, 30.

« *Laudabuntur omnes recti corde.* » Hoc est, diligentes Dominum. Cantic. I, 3 : *Recti diligunt te.* Et hi, « *laudabuntur.* » Proverb. XXXI, 31 : *Laudent eam in portis opera ejus.* I ad Corinth. IV, 5 : *Tunc laus erit unicuique a Deo.* Illa laus, de qua Matth. XXV, 21 et 23 : *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam : intra in gaudium Domini tui :* ad quod gaudium nos perducat, etc.

PSALMUS LXIV.

Deus laudandus propter beneficia quibus homines cumulat.

1. *In finem, Psalmus David, Canticum Jeremiæ et Ezechielis, populo transmigrationis cum inciperent exire.*
2. Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem.
3. Exaudi orationem meam : ad te omnis caro veniet.
4. Verba iniquorum prævaluerunt super nos : et impietatibus nostris tu propitiaberis.
5. Beatus quam elegisti et assumpsisti : inhabitabit in atriis tuis.
Replebimur in bonis domus tuæ : sanctum est templum tuum,
6. Mirabile in æquitate.
Exaudi nos, Deus, salutaris noster, spes omnium finium terræ, et in mari longe
7. Præparans montes in virtute tua : accinctus potentia :
8. Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus.
Turbabuntur gentes,
9. Et timebunt qui habitant terminos a signis tuis : exitus matutini et vespere delectabis.
10. Visitasti terram, et inebriasti eam : multiplicasti locupletare eam.
Flumen Dei repletum est aquis : parasti cibum illorum : quoniam ita est præparatio ejus.
11. Rivos ejus inebria, multiplicata genimina ejus : in stillicidiis ejus lætabitur germinans.
12. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate.
13. Pinguescent speciosa deserti, et exsultatione colles accingentur.
14. Induti sunt arietes ovium, et valles abundabunt frumento : clamabunt, etenim hymnum dicent.

IN PSALMUM LXIV

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David, Canticum Aggæi, Jeremiæ, vel Ezechielis. De verbo peregrinationis, vel de populo transmigrationis cum inciperent proficisci* [1].

« *Te decet hymnus.* » Hic Psalmus decimus quartus secundæ partis, secundæ scilicet quinquagenæ. Cum enim in Psalmo præcedenti monuerit viatorem ad patientiam exemplo capitis sui Christi, de cujus actum est Passione, hic subjungit efficacem consolationem viatoris in labore suo, et roborat in ipso patientiam, agens de reditu a præsenti miseria et labore, ad gloriam cœlestis patriæ : qui figuratus fuit in reditu filiorum Israel, ad terram propriam, ad montem Sion, et in Jerusalem, de Babylonica captivitate. Et hoc exprimitur satis in titulo, qui talis est : « *In finem, Psalmus David, Canticum Aggæi, Jeremiæ, vel Ezechielis. De verbo peregrinationis, vel de populo transmigrationis cum inciperent proficisci.* » Tangit enim in hoc titulo, et figurantem captivitatem, scilicet captivitatem Judæorum fa-

[1] Vulgata habet : *In finem, Psalmus David, Canticum Jeremiæ et Ezechielis, populo transmigrationis, cum inciperent exire.*

Ni l'hébreu, ni les Septante ne portent en titre la mention de Jérémie, d'Ezéchiel et du retour de la captivité. Cette addition se lit dans l'édition de Complut et dans la Vulgate, et elle a peut-être l'intention de rappeler une adaptation liturgique du psaume à la circonstance indiquée ; mais l'idée en est assez malheureuse, car Jérémie n'alla jamais à Babylone, et Ezéchiel, selon toute probabilité, était mort bien avant le retour de la captivité. Théodoret constate que cette addition n'était point dans les Hexaples, « sed aliquis, ut videtur, ajoute-t-il avec raison, neque ad psalmi sententiam attendens, neque historiam tenens, hanc apposuit inscriptionem. » Le nom de David dans le titre n'est pas lui-même à l'abri de toute contestation. Sans parler des auteurs qui, de parti pris, reportent tous nos psaumes aux dernières périodes de l'histoire juive, il en est qui élèvent ici des doutes assez spécieux. « La mention du temple au ŷ. 4, dit Johnson, semble un argument contre la composition du psaume par David ; celle des parvis du temple a encore plus de poids, puisque le tabernacle n'avait qu'une seule cour. Certains mots et certaines locutions nous rappellent les psaumes du temps d'Ezéchias et les dernières prophéties d'Isaïe. Il est possible, du reste, que le psaume ait subi quelques altérations dans le cours des temps, et qu'il ne soit qu'une adaptation au service du temple d'un cantique original de David. » Cette dernière hypothèse est inconciliable avec l'unité qui règne dans le psaume et l'enchaînement parfait que l'on peut signaler dans les idées. La mention de la maison de Dieu, remarque Hengstenberg, se trouve déjà aussi explicite dans le psaume V, dont la composition par le saint roi n'est pas contestable. Quant aux parvis, il est trop facile d'expliquer leur nombre par l'emphase poétique pour que l'objection soit sérieuse. Delitzsch, suivi par Perowne et Jennings, trouve dans les ŷŷ. 7 et 8 la trace de convulsions politiques et d'une grande victoire récemment remportée. Le psaume aurait alors été composé sous Ezéchias, quelque temps après l'exterminations des Assyriens, à l'occasion d'une récolte prédite en ces termes par Isaïe, XXXVII, 30 : « Comedite hoc anno quæ sponte nascuntur, et in anno secundo pomis vescere ; in anno autem tertio seminate, et metite, et plantate vineas, et comedite fructum earum. » Il est possible que le psaume ait été composé à cette occasion, mais rien ne le démontre ; on peut même dire que la nature des idées accuse une époque calme et tranquille et la jouissance d'une longue paix ; l'allusion aux ennemis vaincus est bien faible, si on la compare à la grandeur du danger couru par Jérusalem. Le psalmiste a le dessein de remercier Dieu des nombreux bienfaits accordés à Israël, et spécialement de l'abondance de la récolte ; parmi tous ces bienfaits, la défaite des ennemis du peuple de Dieu doit être mentionnée d'une manière générale, mais cette mention convient à tous les temps de l'histoire d'Israël. Nous pouvons donc nous contenter de voir dans ce psaume un chant d'actions de grâces composé par David, comme porte le titre, pour remercier

etiam, et reversionem post septuaginta annos, sicut prædixerat Jeremias, xxx, 3 et seq., in Jerusalem, et ipse Ezechiel captivatus, et Aggæus cum illis revertens : quæ omnia habentur IV Reg. xxv, et II Paral. xxxvi, Jerem. xxxix, etc.

Magis autem intendit de reversione spirituali, et significata per illam, et secundum hoc sensus tituli talis est : Hic « *Psalmus David*, » id est, a David factus, dirigens nos « *in finem*, » in vitam scilicet æternam ad quam facti sumus : « *Canticum*, » id est, lætitia et exsultatio habita, « *de verbo peregrinationis*, » id est, de peregrinatione humani generis per verbum diaboli inobedientiam suggerentis facta. Peregrinationis, inquam, quasi terminatæ in bonis. Vel Canticum « *de populo transmigrationis* » revertente, supple, tendente ad Deum, unde transmigraverat. Boni enim sunt transmigratores et peregrini, secundum illud Jacob, Genes. xlvii, 9 : *Dies peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt*, *parvi et mali*. Et Job, xxviii, 3 : *Lapidem caliginis, et umbram mortis*, duros scilicet et obcæcatos peccatores, *dividit torrens*, id est, verbum Dei, *a populo peregrinante*, a bonis scilicet. Dicit enim Augustinus : « Nullum majus signum est prædestinationis, quam audire libenter verbum Dei. » Quod, inquam, Canticum est « *Jeremiæ, et Aggæi, vel Ezechielis*. » Isti enim scribentes de litterali reversione, scripserunt et cantaverunt etiam de spirituali.

Vel per istos tres tangit tria genera hominum revertentium ad patriam, ad quos pertinet. Contemplativos, qui per Jeremiam, qui *excelsus* interpretatur, designantur : qui tam excelsi sunt, ut dicere possint verba Apostoli ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversio in cœlis est*. Et æternorum spe jam lætificatos, qui per Aggæum, qui *festivus* interpretatur. Ad Rom. xii, 12 : *Spe gaudentes*. Isti sunt in quibus impletur illud Psal. lxxv, 11 : *Reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi :* quod consequens est ad contemplationem. Et roboratos in bona operatione per Ezechielem, qui interpretatur *Roboravit me Dominus :* quod iterum relinquitur ex gaudio scilicet spei certæ, et spirituali cordis exsultatione, secundum illud Isa. xl, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem*.

« *Canticum*, » inquam, habitum « *cum inciperent proficisci de Babylonia*, » de confusione peccati et mali, de qua Eccli. iv, 25 : *Et est confusio adducens ignominiam*. Hoc autem fit per charitatem, sicut dicit Glossa. Incipit enim exire de Babylonia, et tendere in Jerusalem tamquam civis ejus, qui incipit amare. Hinc est quod Paulus charitatem viam appellat, I ad Corinth. xii, 31 : *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*. Hinc est quod clamat Zachar. ii, 6 : *O, o, fugite de terra Babylonis*.

Psalmus autem dividitur secundum Glossam in duas partes. Primo, agit de reditu, prædicando ipsum, et precando quod impleatur. Secundo, de laudibus et virtute ejus per quem fit reditus, ut a redeuntibus honoretur, ibi, « *Spes omnium*, » secundum Glossam : vel, ibi, « *Exaudi nos, Deus*. » Divisio Psalmi : de reditu et reditus auctore.

Dieu après la moisson de chaque année, et faire écho aux promesses consignées dans le Deuteronome, xi, 10-17. C'est l'idée d'Hengstenberg, de Patrizi, etc., déja patronnée par Eusèbe, qui après avoir expliqué le psaume dans un sens spirituel, ajoute : « tametsi prædicta verba de sensibilibus quoque Dei donis dicta putare par est, ita ut sit hymnus in gratiarum actionem pro iis, si verba spectentur, quæ quotannis a Deo hominibus subministrantur. »

Le ton du cantique est plein de vivacité ; les images poétiques abondent, et la suite des idées est parfaitement logique.

Le sens spirituel se rapporte aux bien surnaturels dont Dieu se plait à combler le peuple de la loi nouvelle

H. Lesêtre.

In prima duo. Primo, dignum laude affirmat. Secundo, orat, ibi, « *Exaudi, Deus, orationem.* »

In prima duo dicit, ubi digne laudabitur, quia in patria. Secundo, quomodo ibi laudabitur, quia in corpore, et in anima, ibi, « *Reddetur tibi.* »

2 Prima pars Psalmi. Laudatur Deus in Ecclesia cœlesti et militante quæ Sion dicitur, multis de causis.

Dicit ergo tamquam rediens de Babylonia spirituali, et spirans ad Jerusalem : O « *Deus,* » qui omnia scis, et potes, « *te,* » non alium, « *decet hymnus,* » sicut Dan. III, 51 : *Tunc hi tres quasi ex uno ore laudabant, et glorificabant, et benedicebant Deum.* II Mach. x, 38 : *In hymnis et confessionibus benedicebant Dominum.* Ad Coloss. III, 16 : *In psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo.* Sed ubi ? « *In Sion,* » in patria scilicet cœlesti, quæ Sion dicitur, id est, specula, quia inde Deus omnia quæcumque hic inferius fiunt, speculatur. Prov. xv, 3 : *In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos.*

Hæc est illa Sion de qua Psal. XIII, 7 : *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Et infra, in alio, CIX, 2 : *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Et vere ibi laudandus, quia sine omni culpa : et scriptum est, Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Propter quod dicitur in Psal. CXLVII, 1 : *Lauda Deum tuum Sion.*

Vel Sion potest appellari Ecclesia militans, in qua nunc solum meritorie laudari potest. Psal. CXXXVI, 4 : *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Quasi diceret : Nullo. Sed in Sion, id est, in Ecclesia possumus, quæ Sion appellatur. Isa. XXXI, 9 : *Dixit Dominus, cujus est ignis in Sion, et caminus ejus in Jerusalem.*

Et dicitur Sion, id est, specula, quia de Ecclesia gloriam Dei valde remotam speculamur. II ad Corinth. III, 18 : *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes,* etc. Insultus hostium prævidemus, Isa. XXI, 8 : *Super speculam Domini ego sum, stans jugiter totis noctibus.* Quia venientem amicum prævidemus, Baruch, v, 5 : *Exsurge Jerusalem et sta in excelso : et circumspice ad Orientem, et vide collectos filios tuos ab oriente sole usque ad occidentem, in verbo sancti gaudentes Dei memoria.*

Speculum etiam, quia in ea homo potest videre immunditias suas, et maculas, respiciendo vitam bonorum. Job, XXXIII, 27 : *Respiciet homines, et dicet : Peccavi, et vere deliqui.* Ezech. XLIII, 10 : *Fili hominis, ostende domui Israel templum, et confundantur ab iniquitatibus suis.*

« *Et tibi reddetur votum.* » Plena laus cordis, et corporis, « *in Jerusalem,* » in patria cœlesti : pro utriusque glorificatione. Isa. XIX, 21 : *Vota vovebant Domino, et solvent* : tunc enim implebitur illud Psal. LXXXIII, 3 : *Cor meum, et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.* Isa. XXX, 29 : *Canticum erit vobis sicut nox sanctificatæ solemnitatis.*

« *Exaudi, Deus, orationem meam.* » Hic secundum primæ partis, in quo orat : et dicuntur duo. Primo, oratio sive petitio ut exaudiatur. Secundo, ratio unde datur ei confidentia impetrandi, et excitativa ad orandum, ibi, « *Ad te omnis caro.* »

Dicit ergo : Sic debes laudari in patria, et ut ad hoc perveniam, o Deus, « *exaudi, Deus, orationem meam* » petentem non temporalia, sed æternam felicitatem. Matth. VII, 8 : *Omnis qui petit, accipit.*

« *Ad te omnis caro.* » Hic secundum, et tangitur ratio multiplex movens ad petendum, et confidentiam præstans. Prima est universalis potestas Dei. Secunda, confessa iniquitas propria, ibi, « *Verba iniquorum.* » Tertia, Dei benignitas, ibi. « *Et impietatibus.* » Quarta, præmii quantitas, ibi, « *Beatus quem elegisti.* »

Dicit ergo : Sic rogo, nec mirum, quia spero, quod « *omnis caro,* » non tantum anima, ad te veniet, id est, coram te ad judicium. II ad Corinth. v, 10 : *Omnes*

nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Et est argumentum expressum de resurrectione. Job, xxix, 26 : *Rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea,* etc. I ad Corinth. xv, 51 : *Omnes quidem resurgemus.* Et infra, ℣. 52 : *Mortui resurgent incorrupti : et nos immutabimur.*

Vel « *omnis caro,* » id est, de omni gente, et sexu, et conditione, « *ad te veniet* » aliquis, ut te et fruatur, et lætificetur. Isa. xl, 5, de hoc, *Videbit omnis caro salutare Dei.* Ad Gal. iii, 28 : *Non est Judæus, neque Græcus : non est servus, neque liber : non est masculus, neque fœmina.* Et bene dicitur : « *Caro veniet ad te,* » non lapis : duri enim non salvabuntur, sed carnei. Eccli. iii, 27 : *Cor durum male habebit in novissimis.* Propter hoc promittit, Ezech. xi, 19 : *Auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo eis cor carneum.*

« *Verba iniquorum.* » Hic secundum. Quasi diceret : Non tantum me compellit tanta tua potentia, nec tantum præstat fiduciam : imo et hoc, quia, « *verba iniquorum,* » dæmonum primis parentibus per serpentem suadentium, vel verba iniquorum, ipsorum parentum se excusantium, « *prævaluerunt super nos,* » inducere miseriam et culpam. Jerem. xxxviii, 22 : *Seduxerunt te, et prævaluerunt adversum te.*

Notandum enim, quod diabolus peccavit in Deum, quando voluit dejicere hominem, et ipsum subjicere, qui Dei filius erat. Isa. xiv, 13 : *In cœlum conscendam, super astra,* homines scilicet innocentes, et fonte gratiæ illustratos, *exaltabo solium meum.* In proximum, in ipsum hominem quem occidit. Sap. ii, 24 : *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Et in seipsum, quia *qui diligit iniquitatem, odit animam suam* [1], vitam scilicet suam. Homo iterum peccavit in Deum, appetendo æqualem scientiam, ad minus in muliere. Gen. iii, 5 : *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* In proximum, quia totam posteritatem corrupit. Jerem. xxxi, 29 : *Patres nostri comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt.* Et in seipsum. Genes. iii, 17 : *Maledicta terra in opere tuo.* Patres etiam hic possunt dici antecessores, qui filios induxerunt per iniqua verba in errorem. I ad Corinth. xv, 33 : *Corrumpunt mores bonos colloquia mala.*

« *Et impietatibus.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic me movet propria miseria, et universalis iniquitas, « *et impietatibus nostris,* » scio quod « *propitiaberis :* » unde monet me tua pietas, prompta ad ignoscendum. Psal. xxiv, 11 : *Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo,* etc. Ad hoc positus es a Patre. Ad Rom. iii, 25 : *Quem posuit Dominus propitiationem.* Unde significabatur per propitiatorium [2]. I Petr. ii, 2 : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris.*

« *Beatus quem eligisti.* » Hic est quar- 5
ta ratio orandi et petendi ut perveniat in Sion, scilicet præmii quantitas, vel petiti, quia illuc perveniens, ad hoc vocatus, erit beatus. Duo ergo dicuntur. Primo vocat ad hoc, et electi beatitudo. Secundo, probatio, quod vere beatus. *Præmii magnitudo.*

Dicit ergo : Sic rogo ut illuc etiam me transferas, quia « *beatus* », supple, est, jam spe, « *quem elegisti,* » de massa totius generis humani : « *et assumpsisti,* » in sortem tuam, et portionem. Electio respicit terminum a quo : assumptio terminum ad quem. Notandum enim, quod Deus elegit prædestinando, Ad Ephes. i, 4 : *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.* Hoc non fuit nisi prædestinando, et ad fidem vocando. Joan. xv, 19 :

[1] Psal. x, 6.

[2] Cf. Exod. xxvi, 34.

Ego elegi vos de mundo. Et rursum, ℣. 16 : *Non vos me elegistis*, etc. Gratiam conferendo, Ad Rom. VIII, 30 : *Quos vocavit, hos et justificavit.* Joan. VI, 71 : *Nonne ego vos duodecim elegi : et ex vobis unus diabolus est?* Examinando et probando, Isa. XLVIII, 10 : *Elegi te in camino paupertatis.* Privilegia dando, sicut ad Joannem Evangelistam. Isa. XLII, 1 : *Ecce servus meus, suscipiam eum : ... dedi spiritum meum super eum.* Psal. LXXXVIII, 20 : *Exaltavi electum de plebe mea.* Præ omnibus aliis et singulariter sublimando Virginem, matrem ipsam faciendo, et de ea carnem assumendo. Ecclesia de ea, « Elegit eam Deus et præelegit eam. » Sibi uniendo in unitate personæ, sicut elegit hominem assumptum, de quo etiam intelligi potest quod hic dicitur. Et Cantic. V, 10 : *Dilectus meus candidus, et rubicundus, electus ex millibus.*

Multiplex Dei electio.

« *Habitabit.* » Hic probatio, quod vere beatus sit : et dicuntur duo. Primo, ratio quare beatus. Secundo, petitionis inculcatio, ut ei concedatur tantum bonum, ibi, « *Exaudi nos, Deus.* »

In prima duo secundum duo quæ tacta sunt. Primo, cohabitatio ipsi Deo. Secundo, bonorum cumulatio, ibi, « *Replebimur.* »

Dicit ergo : Beatus est electus et assumptus, quia « *habitabit,* » non movendus, nec ejiciendus ulterius : « *in atriis tuis,* » cœlestis Jerusalem. Ista sunt atria, de quibus alibi, in Psal. CXXXIV, 2 : *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.* Et alibi, Psal. CXXI, 2 : *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Jerusalem.* Habitabunt autem : quia diversis secundum merita diversa diversæ mansiones erunt. Joan. XIV, 2 : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Et hoc vere fuit factum. Psal. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine.*

Bona cœlestis Jerusalem et domus Dei, id est, Ecclesiæ, Christi corporis,

« *Replebimur in bonis.* » Ecce secundum, repletio de bonis illius domus : et dicuntur duo. Primo, repletio de bonis illis. Secundo, bonorum specificatio, ibi, « *Sanctum est templum tuum.* »

Dicit ergo : Sic beatus, quia habitabit in domo, etc., et etiam nos qui illuc perveniemus, « *replebimur in bonis domus tuæ,* » Jerusalem scilicet cœlestis. Psal. CII, 5 : *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Replebimur usque ad summum, ut super fundamentum omni bono. Matth. XXV, 21 : *Intra in gaudium Domini tui.* Hæc est domus de qua Baruch, III, 24 : *O Israel, quam magna est domus Domini, et ingens locus possessionis ejus !*

Potest etiam legi de domo secunda, scilicet præsenti Ecclesia, et adhuc militanti. Quasi diceret : Beatus quem elegisti et assumpsisti in unitatem personæ, quia per eum « *replebimur in bonis domus tuæ,* » militantis Ecclesiæ, scilicet bonis gratiæ. Joan. I, 14 : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Et post, ℣. 16 : *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.* Hæc domus de qua Matth. VII, 24 : *Ædificavit domum suam supra petram.*

Vel domus, Christi corpus, in qua habitavit divinitatis plenitudo. Ad Coloss. II, 9 : *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Prov. IX, 1 : *Sapientia ædificavit sibi domum.* Bonis hujus domus replemur, cum Christi corpus recipimus plenum omni bono. Sapient. XVI, 20 : *Panem de cœlo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem.* Hæc est Bethlehem, *domus panis* transitive.

Domus etiam Dei, Maria : omnis enim mulier domus est. Genes. II, 22 : *Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem.* Sed Maria domus est Dei. Eccli. XXIV, 12 : *Qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.* Ex hac multa bona recipimus. Triticum refectionis, Cant. VII, 2 : *Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis.* Poculum lætitiæ et exsultationis. In eodem, ibidem : *Umbilicus tuus crater tornatilis numquam indigens poculis.* Medi-

Deipa...

Quæ ... nobis ... contu...

camentum nostræ curationis. Eccli. XXXVIII, 4 : *Altissimus creavit de terra medicamenta.* Aquam nostræ ablutionis, et fœcundationis, Genes. II, 10 : *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis*, Dei Filius de utero Virginis. Pretium nostræ redemptionis, 1 ad Cor. VI, 20 : *Empti enim estis pretio magno.* Apoc. I, 5 : *Qui redemit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.*

« *Sanctum est templum.* » Hic specificat bona quibus replebuntur, et sunt duo. Sanctitas quam tangit primo : et æquitas quam secundo, ibi, « *Mirabile.* »

Dicit enim : Sic replebimur bonis domus tuæ. Quænam sunt illa ? Sanctitas, quia « *sanctum est templum tuum,* » justi scilicet, qui templum tuum sunt. I ad Cor. III, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.*

« *Mirabile in æquitate* » ad proximum : jam enim in se sunt justi : ad alios autem æquitatem habent, quod est habere justitiam, quæ mirabiliter reddit unicuique quod suum est.

Vel de domo superiori. « *Sanctum est templum tuum,* » supernum : quia in eo nulla omnino est pollutio. Isa. XXXV, 8 : *Non transibit per eam pollutus.* « *Mirabile in æquitate* : » mirabiliter enim ibi distribuitur unicuique de gloria, quantum hic habuit de gratia. Zachar. IV, 7 : *Exæquabit gloriam gratiæ.* Joan. I, 16 : *Gratiam pro gratia.*

Item, de tertia. « *Sanctum templum tuum,* » corpus tuum de Virgine assumptum. Luc. I, 35 : *Quod nascetur ex te Sanctum.* « *Mirabile in æquitate,* » unicuique digna retribuendo in die judicii : homo enim Christus omnes judicabit, et reddet secundum merita. Joan. V, 22 : *Pater... omne judicium dedit Filio,* quia filius hominis est.

Vel de quarta domo, scilicet de Maria. « *Sanctum est templum tuum,* » Maria in uterina sanctificatione. Psal. XLV, 5 : *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.* « *Mirabile in æquitate,* » in Filii scilicet conceptione, quam æquum erat fieri : tunc enim continuit majus se. Eccli. XLIII, 2 : *Vas admirabile opus Excelsi.*

« *Exaudi nos, Deus.* » Hic secundum, in quo subjungitur Passionis inculcatio.

Ait enim : Tanta sunt bona domus tuæ, quod illis replebimur si ibi fuerimus : quod ut fiat nobis, o « *Deus, salutaris noster, exaudi nos.* » Supra, in Psal. XXVI, 9 : *Ne... despicias me, Deus, salutaris meus.* Et Psal. LXI, 8 : *In Deo salutare meum* [1].

Secunda pars Psalmi. De Christi reditu et auctoris virtutibus.

« *Spes omnium finium terræ.* » Hic secunda pars Psalmi secundum Augustinum, in qua postquam egit de exitu de Babylonia spirituali, subjungit de laude et commendatione ejus, per quem est exitus ; et hoc facit tripliciter. Primo, prophetando virtutes Christi, et miracula quæ faciet. Secundo, orando ut impleat quod præmonstratum est, ibi, « *Rivos ejus inebria.* » Tertio, asserendo tamquam certus quod ita fiet, ibi, « *Benedices coronæ.* »

In prima duo. Primo, ostendit bonum quod faciet Christus toti mundo sua virtute. Secundo, explanat modum, ibi, « *Præparans montes.* »

Dicit ergo : Sic exaudi ut nos reducas ad patriam, et bonis domus tuæ nos repleas : tu, qui es futurus « *spes omnium finium terræ,* » id est, existentium « *in mari longe,* » id est, in insulis maris valde remotis. Ad Ephes. II, 17 : *Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis,* in finibus terræ, et in insulis : *et pacem iis, qui prope,* circa Jerusalem. Supra, in Psal. LXI, 9 : *Sperate in eo, omnis congregatio populi.* Ibidem, ℣. 3 : *Ad te omnis caro veniet,* etiam de finibus terræ.

Mare mundus iste amarus valde et spumosus, fluctuans, et fremens, et tumens.

[1] Cf. etiam Psal. LXI, 2 : *Ab ipso salutare meum.* Et ℣. 3 : *Ipse Deus meus et salutaris meus.*

Amarus, immundus, et spumosus in luxuriosis : fluctuans in incredulis, et fremens in iracundis : tumens in superbis. Psal. CIII, 25 : *Hoc mare magnum et spatiosum.* Mare, in quo majores pisces devorant minores. Habac. I, 14 : *Facies homines quasi pisces maris.* Augustinus : « O piscis, male prædam vis, præda « efficieris majoris piscis. » In hoc mari longe sunt, qui in majoribus peccatis sunt. Luc. XV, 13 : Filius prodigus in regionem longinquam abiit : his tamen Christus spes efficitur, cum ad se convertuntur.

7 « *Præparans montes.* » Hic secundum, in quo fiet Christus spes omnium, quia per duo. Per miraculorum operationem ab Apostolis et prædicatoribus Christi, et per doctrinæ abundantiam. Et agit primo de primo, et secundo de secundo, ibi, « *Visitasti terram.* »

Christus spes omnium per miracula et doctrinam.

In prima duo. Primo, collatio virtutis et potentiæ ipsius Apostolis. Secundo, effectus consequens in aliis, et etiam in seipsis, ibi, « *Qui conturbas profundum.* »

Dicit ergo : Sic omnium eris spes, et hoc quia tu, « *accinctus potentia* » divinitatis (divinitas enim in Christo quasi cingebat humanitatem, et tenebat) eris « *præparans montes,* » id est, Apostolos, « *in virtute tua,* » eis desuper infusa. Luc. XXIV, 49 : *Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* Et est argumentum expressum, quod non in quantum homo dat Deus gratiam, et virtutes. *Montes* autem dicuntur Apostoli, in quibus fundata sedet Ecclesia. Psal. LXXXVI, 1 : *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Et propter hoc ejus fortitudinem diabolus admiratur, Judith, V, 3 : *Dicite mihi quis est iste populus qui montana obsidet?* Hos præparavit Christus constantiam tribuendo, ut nihil timeant, Matth. X, 28 : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Et veritatis intelligentiam, Matth. V, 14 : *Vos estis lux mundi.* Et infra, ℣. 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut,* etc. Et in opere strenuitatem ut facerent quod docerent, Luc. X, 19 : *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes,* etc., cui non poterunt resistere adversarii vestri. Et locutionis et facundiæ gratiam, ut posset dici de quolibet illorum : *Diffusa est gratia in labiis tuis* [1]. Quia Eccli. XX, 21 : *Homo acharis,* hoc est, sine gratia, *quasi fabula vana.* In adversis patrientiam, Matth. V, 39 : *Qui te percusserit in dextera maxilla, præbe ei et alteram.* Psal. XCI, 15 : *Bene patientes erunt ut annuntient.* In montibus gravitatem, Ezech. I, 7 : *Planta pedis eorum quasi planta vituli,* qui graviter incedit. Psal. XXXIV, 18 : *In populo gravi laudabo te.* Et faciendi miracula potestatem, Matth. X, 8 : *Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite.*

Quando Christus montes, id est, Apostolos præparavit ?

8 « *Qui conturbas profundum.* » Hic secundum, in quo tangitur effectus hujus præparationis. Primo, in aliis ab istis montibus. Secundo, in ipsis, ibi, « *Exitus matutini.* »

In prima duo. Primo, ostendit effectum metaphorice. Secundo, subjungitur expositio metaphorice, ibi, « *Turbabuntur gentes.* »

In prima duo. Primo, conturbatio ignorantium et infidelium simpliciter. Secundo, etiam rebellium, ibi, « *Sonum fluctuum.* »

Dicit enim : Sic præparas montes, Apostolos, et primos prædicatores : et per hoc tu es, « *qui conturbas profundum maris,* » infideles, qui sunt in profundo iniquitatis, et mundanæ amaritudinis. « *Et conturbas sonum,* » id est, fluctuantes et sonantes contra fidei veritatem, scilicet rebelles. Job, XXXVIII, 16 : *Numquid ingressus es profunda maris ?* cor

[1] Psal. XLIV, 3.

scilicet peccatoris, ad conturbandum ipsum bona conturbatione. Isa. LVII, 20 : *Impii quasi mare fervens.* Jerem. XVII, 9 : *Profundum est cor hominis et inscrutabile, quis cognoscet illud ?* Osee, IX, 9 : *Profunde peccaverunt.*

« *Turbabuntur gentes.* » Hic explanat quod dixerat eo ordine quo prædixit.

Ait enim : Vere conturbas profundum maris, id est, conturbabis : quia « *a signis tuis,* » a miraculis ab Apostolis factis, quæ tua erunt, tua invocatione facta, et virtute. Act. III, 6 et 7 : *In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula. Et apprehensa manu ejus dextera, allevavit eum.* Et IX, 34 : *Ænea, sanat te Dominus Jesus Christus : surge, et sterne tibi. Et continuo surrexit.*

« *Turbabuntur gentes,* » infideles. Ecce maris conturbatio. Alibi, in Psal. CI, 16 : *Timebunt gentes nomen tuum, Domine.* Habac. III, 7 : *Turbabuntur pelles terræ Madian,* visis nimirum signis. *Angelus autem Domini,* id est, gratia, *descendebat secundum tempus in piscinam,* in Gentilitatem scilicet, *et movebatur aqua*[1], Gentilium corda.

« *Et qui habitant terminos,* » Gentilitatis, rebelles veritati, qui sunt in fine et termino erroris, similiter « *turbabuntur a signis :* » qui bene dicuntur *termini terræ,* quia sicut terræ superficies opponit se lumini ne transeat, sic tales veritati. Job, XXIV, 23 : *Ipsi semper rebelles fuerunt lumini.* Habitantes etiam terminos sunt avari, qui possessiones extendunt usque ad terminum loci. Isa. V, 8 : *Numquid habitabitis vos soli in medio terræ ?* Malach. I, 4 : *Isti ædificabunt, et ego destruam : et vocabuntur termini iniquitatis.*

Vel in bono, « *habitantes terminos terræ,* » finem mundi, vel proprii corporis, scilicet mortem attendentes. Job, XIV, 5 : *Constituisti terminos ejus qui præteriri non poterunt.* Hi omnes turbati sunt a signis et miraculis quæ fieri videbunt, et timuerunt, secundum illud Psal. LIV, 6 : *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant,* etc. Vel terminos terræ ad litteram, Job, XXXVII, 3 : *Lumen illius super terminos terræ.*

Effectus præparationis apostolorum.

« *Exitus.* » Hic ostenditur effectus in ipsis, vel magis vitæ perfectio, quæ tangitur in duobus : in lætitia amissæ prosperitatis, et præsentia adversitatis. Hoc est enim quod hic dicitur. Quasi diceret : Sic a signis per prædicatores factis timebunt, « *et delectabis,* » id est, delectabiles facies ipsis prædicatoribus, « *exitus matutini* » prosperitatis, quæ per matutinum intelligitur. « *Et delectabis,* » id est, delectabile facies, « *vespere,* » id est, adversitatem. Psal. CXX, 7 : *Dominus custodiat introitum tuum,* in adversitate, *et exitum tuum,* a prosperitate : ut habeas patientiam et delectationem.

Prædicitur Gentium conversio per Christi prædicationem.

« *Visitasti terram.* » Hic secundum, **10**
in quo prædicitur de conversione gentium ad Christum, et de exitu de Babylonia per prædicationem primitivorum. Dicuntur ergo duo. Primo, institutio infidelium, et repletio donis Spiritus sancti. Secundo, modus et ordo quo hoc factum est, ibi, « *Flumen Dei.* »

Et in prima duo. Primo, instructio ad cognitionem boni et mali. Secundo, repletio donorum Spiritus Sancti ad operationem boni, et fugam mali, ibi, « *Multiplicasti.* »

Dicit ergo : Sic misisti miracula facientes : « *visitasti terram,* » per prædicatores tuos, tamquam nubes undique discurrentes. Isa. LX, 8 : *Qui sunt isti qui ut nubes volant ?* Luc. I, 78 : *Visitavit nos Oriens ex alto,* per has nubes, non per se. Isa. LX, 17 : *Ponam visitationem tuam pacem, et præpositos tuos justitiam.*

« *Et inebriasti eam,* » doctrina re-

[1] Joan. V, 4.

plens, sicut ebrius repletur. Cant. v, 1 : *Comedite amici, et bibite, et inebriamini charissimi.*

« *Multiplicasti.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non solum doctrina replevisti, quasi usque ad ebrietatem. Sed etiam « *multiplicasti* » adhuc, id est, multiplex bonum superaddidisti, Quid? scilicet locupletare, vel ditare eam donis Spiritus sancti. Prov. x, 22 : *Benedictio Domini divites facit.* Ad Ephes. iii, 16 : *Det vobis Deus secundum divitias gloriæ suæ.*

Hic versus de Virgine exponitur.

Hic versus potest exponi de Virgine : hæc est enim terra, de qua Isa. iv, 2 : *Et fructus terræ sublimis.* Et xlv, 8 : *Aperiatur terra, et germinet Salvatorem.* Hanc terram Deus visitavit in ultima sanctificatione, sed inebriavit in Filii conceptione, sed locupletavit in sua glorificatione. Vel, ut totum referatur ad Filii conceptionem, visitavit hanc terram in Angeli salutatione, Luc. i, 28 : *Ingressus Angelus ad eam dixit : Ave,* etc. Inebriavit in Spiritus sancti infusione, In eodem, ℣. 35 : *Spiritus sanctus superveniet in te.* Multipliciter locupletavit in Filii conceptione, In eodem, ℣. 31 : *Ecce concipies in utero, et paries filium... Hic erit magnus,* etc. Et vere locupletata tunc fuit, quia in se continuit illum, de quo Paulus ad Coloss. ii, 3 : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.* Propter quod de ipsa dici potest illud Prov. xxi, 29 : *Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa et universas.*

Eclesia est illud flumen.

« *Flumen Dei repletum est.* » Hic secundum, in quo ostendit ordinem et modum quo terra inebriata est doctrina, et donis locupletata : et dicuntur tria. Primo, abundantia bonorum primitivis de Ecclesia. Secundo, a quo sit illa abundantia, quoniam a Deo, ibi, « *Parasti.* » Tertio, probatio quod ab illo, ibi, « *Quoniam ita est.* »

Dicit ergo : Sic inebriasti terram, et locupletasti, et hoc ordine : « *Flumen Dei,* » Apostoli et primitivi Ecclesiæ, qui egressi sunt a Christo tamquam quoddam flumen, Gen. ii, 10[1], *Fluvius,* Apostolorum et primitivorum chorus : *voluptatis locus,* Christus. Hoc flumen de quo in Psal. xlv, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Hoc ergo « *flumen repletum est aquis,* » id est, Spiritus sancti donis, et doctrinis, ut possit influere aliis. Joan. vii, 38 : *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Vel, flumen appellat alveum, et illi Apostolos comparat : aquis vero dona et doctrinas, sicut dictum est. Item, flumen Dei ejus misericordia, unde orat Ecclesia petens misericordiam : « Effunde super « nos misericordiam tuam. » Hoc flumen dicitur repletum aquis, Spiritus sancti donis, quibus nos irrigat, potat, et mundat. Ezech. xliv, 3 : *Effundam aquas super sitientem, et fluenta super aridam.* Et maxime cum potat, nos in altari sanguine Christi, qui aqua dicitur, quia refrigerat ab ardore peccati, et fœcundat, et potat, et mundat. Ezech. xlvii, 1 : *Aquæ descendebant in latus templi dexterum ad meridiem altaris.*

Flumen Dei misericordia.

« *Parasti.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic fuerunt donis Spiritus sancti repleti primitivi : et tu « *parasti cibum illorum,* » intelligentiam Scripturarum, gratiam virtutum et donorum, quibus reficiuntur. Eccli. xv, 3 : *Cibavit illum pane vitæ et intellectus.* Vel cibum illorum dicit corpus Dominicum, quo reficiebantur quotidie in Ecclesia primitiva. Sap. xvi, 20 : *Panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem,* etc. Hunc cibum paravit in Virginis utero, tamquam pistrino, in cruce ut in clibano : et probatio hujus, scilicet quod pares, est, « *quoniam ita est præparatio ejus.* » Nullus enim sciret talem præparationem cibi adinvenire, ut caro sub specie panis, sanguis sub specie vini sumeretur, nisi tu. Isa. lviii,

Pars primitivæ Ecclesiæ et Apostolis dives ... cit.

Præstantia Eucharistiæ, quæ præparata est ... li.

[1] Genes. ii, 10 : *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum.* etc.

14 : *Cibabo te hæreditate Jacob patris tui*, hoc est, Christi carne et sanguine. Neque est cibus tantæ dulcedinis. Psal. LXIII, 11 : *Parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.* Unde Mannæ comparatur, quod erat dulcissimum[1].

« *Rivos ejus inebria.* » Hic secundum : præcessit prænuntiatio, hic subjungitur oratio : et dicuntur duo. Primo, petit. Secundo, ostendit quoddam bonum quod sequetur si hoc fecerit Deus, ibi, « *In stillicidiis.* »

In prima duo. Primo, petit ut majores gratia repleantur. Secundo, quod a repletis spirituales filii generentur, ibi, « *Multiplicasti.* »

Ait enim : Sic video futurum, et ut fiat orando, dico : o Domine, « *inebria,* » plenitudine sapientiæ et sapientiæ et gratiarum, « *rivos ejus,* » id est, majores Ecclesiæ : vel rivos fluminis prædicti, hoc est, flumen prædictum, reple usque ad rivos, hoc est, usque ad summum. Isa. VIII, 7 : *Ascendet super omnes rivos aquarum.*

« *Multiplica genimina,* » filios ad fidem conversos. Ex inebriatione majorum sequitur multiplicatio filiorum spiritualium. Genes. XLIII, 34 : *Biberunt que fratres Joseph in meridie, et inebriati sunt cum eo.* Et secuta est prædicatio. Act. II, 4 : *Repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui.* Zachar. IX, 15 : *Bibentes inebriabuntur quasi a vino, et replebuntur ut phialæ,* quæ replentur ad effundendum aliis. Act. VI, 7 : *Verbum Domini... crescebat, et multiplicabatur numerus fidelium.* Et quid sequetur ex hoc ? Quod « *germinans* » aliquis, scilicet incipiens et rudis, « *lætabitur,* » lætitia spirituali et bona.

« *In stillicidiis,* » id est, stillis, sive guttis cadentibus, « *ejus,* » fluminis scilicet prædicti. Germinans, est justus incipiens. Psal. XCI, 13 : *Justus, ut palma florebit* Osee, XIV, 6 : *Ero quasi ros, Israel germinabit sicut lilium.* Hic germinans lætatur in stillicidiis, in prædicatione interpolata et modesta. Hæc stillicidia de quibus in Psal. LXXI, 6 : *Descendet sicut pluvia in vellus,* in Incarnatione : *et sicut stillicidia stillantia super terram,* in prædicatione. Joel, III, 18 : *Stillabunt montes dulcedinem*[2].

« *Benedices coronæ.* » Hic tertium secundæ partis totius hujus Psalmi. Prædixit bona quæ facturus est Christus Ecclesiæ, et petivit ut fiant : hic tertio asserit certitudinaliter, quod sic fient : et dicuntur duo. Primo asserit, quod multa bona fidelibus conferentur. Secundo, quod gratiæ datori referentur, ibi, « *Clamabunt.* » 12

Bona toti Ecclesiæ et membris ejus collata.

In prima duo. Primo, quod bona conferentur toti Ecclesiæ generaliter. Secundo, quod secundum status speciales specialiter quædam, ibi, « *Pinguescent.* »

In prima duo secundum duo beneficia quæ asserit Deum collaturum toti Ecclesiæ generaliter. Primum, gratiæ infusio. Secundum, sequens ad hoc bonorum operum multiplicatio, ibi, « *Et campi.* »

Corona fidelium congregatio.

Dicit ergo : Sic rogavi, et sic facies certus sum, quia « *benedices,* » gratiam infundendo. Eccli. III, 11 : *Benedictio patris firmat domos filiorum.* « *Coronæ,* » collationi scilicet fidelium, quæ est quasi pulcherrima corona. Isa. LXII, 3 : *Et eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui.*

« *Anni benignitatis tuæ,* » id est, temporis gratiæ, in quo benignus mundo apparuisti. Ad Tit. III, 4 : *Apparuit benignitas et humanitas,* etc. Isa. LXI, 2 : *Ut prædicarem annum placabilem Domino.* Hæc benedictio Abrahæ promissa est, Gen. XXII, 18 : *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Psal. XXXVIII, 11 : *Dominus benedicet populo suo in pace.*

« *Et campi tui,* » fideles tui, quos

[1] Cf. Exod XVI, 31.

[2] Cf. Amos, IX, 13.

excoles sicut campos. I ad Corinth. III, 9 : *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* Plani et æquales per justitiam et humilitatem : non montes Gelboe. II Reg. I, 21 : *Montes Gelboe, nec vos, nec pluvia*, etc. Suscepto semine verbi tui. Luc. VIII, 11 : *Semen est verbum Dei.* « *Replebuntur ubertate,* » bonorum operum. Psal. CXXXI, 6 : *Invenimus eam in campis silvæ,* bonorum operum abundantiam in humilibus et justis Ecclesiæ. Hæc ubertas de qua Isa. VII, 21 : *Homo præ ubertate lactis comedet butyrum.* Et in Psal. XXXV, 9 : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.*

13 « *Pinguescent.* » Hic secundum, in quo ostendit quæ beneficia fecerat Gentibus et Judæis specialiter. Et primo, qualia Gentibus : secundo, qualia Judæis, ibi, « *Induti sunt.* »

In prima duo beneficia. Primum est abundans devotio ad Deum. Secundum, fortitudo laborandi lætanter in doctrina aliorum, ibi, « *Et exsultatione.* »

Dicit ergo : Hæc quæ præmisi bona, certus sum quod facies omnibus, et etiam « *speciosa deserti,* » Gentilitatis scilicet, quæ infructuosa erat, « *pinguescent* » pinguedine internæ devotionis, et spiritualis lætitiæ, quam petebat supra David, Psal. LXII, 6 : *Sicut adipe et pinguedine*, etc. De qua Jer. XXXI, 14. *Inebriabo animam sacerdotum pinguedine.*

Pinguedo terræ periculosa.

Et nota, quod est pinguedo terræ, scilicet abundantia, de qua in benedictione Esau, Genes. XXVII, 28 : *Det tibi Deus de pinguedine terræ.* Psal. XXI, 30 : *Adorabunt omnes pingues terræ.* Hæc est valde periculosa, quia excæcat, Job, XV, 27 : *Operuit faciem ejus crassitudo, ut non videret Deum.* Crassitudo materiam iniquitatis præstat, Psal. LXXII, 7 : *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.* Luxuriæ fomentum ministrat, Jerem. VII, 18 : *Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem :* colligunt adipem lignis, discursus, et occasiones luxuriandi. In adipe temporalium abundantia, quæ conspergitur per mulieres, quando repræsentant et ostendunt suas pulchritudines.

Et est pinguedo pessima et diabolica, delectatio in malitia, de qua Job, XV, 26 : *Cucurrit adversus eum*, scilicet Deum, *erecto collo, et pingui cervice armatus est.* Sic pingues diabolus ad festum mactandos præparat. Zachar. XI, 4 et 3 : *Pasce pecora occisionis.* Ezech. XXIV, 5 : *Pinguissimum pecus assume*, hominem, qui sicut pecus in peccatis est delectatus : *congere frusta ejus in ollam* æneam, id est, in gehennam. I Reg. XV, 32 : *Et oblatus est ei Agag pinguissimus... Et in frusta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis.*

Et est pinguedo optima internæ devotionis, quasi pinguedo deserti, hoc est, claustri, et castus amor veræ pœnitentiæ, de qua hic : creatur sicut alibi dictum est, ex dulci somno contemplationis, ex abundantia optimæ refectionis Scripturæ et Sacramenti altaris, ex abjectione curæ et sollicitudinis rerum temporalium, quæ pungunt sicut spinæ.

« *Et exsultatione.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic erunt devoti, « *et colles,* » Gentiles scilicet, humiles, et propter hoc alti secundum divinum judicium. Luc. XIV, 11 : *Qui se humiliat, exaltabitur.* « *Accingentur,* » ad strenue prædicandum, gladio verbi Dei. Supra, in Psal. XLIV, 4 : *Accingere gladio tuo super femur tuum*, etc. Et hoc, « *in exsultatione :* » secus enim non placeret. Eccli. XXXV, 11 : *In omni dato*, etc. II ad Cor. IX, 7 : *Hilarem enim datorem, diligit Deus.*

« *Induti sunt.* » Hic bonum in Judæis, 14
et primo in majoribus, ut in Apostolis. Secundo, in aliis, scilicet in minoribus, ibi, « *Et valles.* »

Ait enim : Sic in Gentilibus, et etiam « *arietes ovium,* » supple, duces, scilicet Apostoli : illi, inquam, arietes, de qui-

bus Isa. LX, 7 : *Arietes Nabajoth ministrabunt tibi.* Defensores etiam erant gregis, armati duobus cornibus, scilicet Testamentis. « *Induti sunt,* » repete, exsultatione, propter fructum quem videbant in illis quibus prædicabant. Vel melius, charitate quæ vestis est nuptialis. Matth. XII, 12 : *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem ?*

« *Et valles,* » id est, populi humiles Judæorum, « *abundabunt frumento,* » verbi Dei, de quo Prov. XI, 26 : *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis : benedictio autem super caput vendentium,* populis proponentium. Propter hoc benedictus fuit Joseph, qui frumenta vendidit in populo. Et bene dicit : « *Valles abundabunt :* » quia in humilibus abundat verbum Dei, et sapientia. Prov. XI, 2 : *Ubi est humilitas, ibi sapientia.* Joel, II, 19 : *Ecce ego mittam vobis frumentum, vinum, et oleum, et replebimini in eis.*

« *Clamabunt.* » Ostenso quod beneficia conferentur, hic asserit quod gratiæ referentur datori : et tangitur modus gratias referendi ex parte agentium gratias. Primo, quod ardenter. Secundo, quod lætanter, ibi, « *Etenim.* »

Ait enim : Hæc beneficia facies : et propter hoc « *clamabunt,* » præ desiderio in fervore. Isa. LVIII, 1 : *Clama, ne cesses.*

« *Etenim hymnum,* » qui est cantus lætitiæ, « *dicent* » in gratiarum actionem. II Machab. X, 38 : *In hymnis et confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israel.* Et eo ipso, quod hymnum dicent, magis ac magis abundabunt. Gregorius : « Si clamant in « hymno, abundabunt in frumento. » Hæc audiant qui propter studium dimittunt officium. Si in hymno clamarent, et frumento abundarent : in frumento doctrinæ, et postea in frumento gloriæ horrei cœlestis. Amen.

PSALMUS LXV.

Hortatio ad laudandum Deum ob ejus mirabilia opera et beneficia.

1. *In finem,*
Canticum Psalmi resurrectionis.
Jubilate Deo, omnis terra :
2. Psalmum dicite nomini ejus : date gloriam laudi ejus.
3. Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tua, Domine ! in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.
4. Omnis terra adoret te, et psallat tibi : psalmum dicat nomini tuo.
5. Venite, et videte opera Dei : terribilis in consiliis super filios hominum.
6. Qui convertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede : ibi lætabimur in ipso.
7. Qui dominatur in virtute sua in æternum, oculi ejus super gentes respiciunt : qui exasperant non exaltentur in semetipsis.
8. Benedicite, gentes, Deum nostrum : et auditam facite vocem laudis ejus.
9. Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos.
10. Quoniam probasti nos, Deus : igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.
11. Induxisti nos in laqueum : posuisti tribulationes in dorso nostro.
12. Imposuisti homines super capita nostra.

Transivimus per ignem et aquam : et eduxisti nos in refrigerium.
13. Introibo in domum tuam in holocaustis : reddam tibi vota mea
14. Quæ distinxerunt labia mea :
Et locutum est os meum, in tribulatione mea.
15. Holocausta medullata offeram tibi, cum incenso arietum : offeram tibi boves cum hircis.
16. Venite, audite, et narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.
17. Ad ipsum ore meo clamavi : et exaltavi sub lingua mea.
18. Iniquitatem si adspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.
19. Propterea exaudivit Deus, et attendit voci deprecationis meæ.
20. Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me.

IN PSALMUM LXV

COMMENTARIUS.

I *In finem, Canticum Psalmi resurrectionis* [1].

Psalmus hortatur ad jubilationem ex spe resurrectionis.

« *Jubilate Deo, omnis terra.* » Hic est Psalmus decimus quintus secundæ partis, in toto sexagesimus quintus. Cum enim consolatus sit viatorem per desertum Idumææ, hoc est, per miseriam vitæ exemplo passionis Christi, et reversionis tandem in patriam, quia hæc reversio fiet per resurrectionem gloriosam, non qualem exspectant Judæi, sed jam inchoatam in capite justorum Christo, certa spe consummandam in membris, monet in hoc Psalmo ad jubilum et exsultationem omnimodam in Deo, et consideratis operibus Dei patienter adversa omnia sustinere, et in ipso solo omnes sperare.

Et hoc innuit titulus præmissus, qui talis est : « *In finem, Canticum Psalmi resurrectionis.* » Est enim sensus : « *Canticum Psalmi,* » id est, canticum quod per musicum instrumentum quod *Psalterium* dicitur, cantabatur, et propter

1. Ce psaume cantique, c'est-à dire, destiné à être chanté, n'a pas de nom d'auteur : c'est un chant d'actions de grâces à la suite de grandes épreuves que le Seigneur a terminé par une éclatante délivrance. Patrizi croit que l'absence du nom de David n'est pas une raison pour refuser la composition du psaume au saint roi ; il s'agirait ici d'un événement intéressant à la fois pour le roi et pour son peuple, la cessation des guerres entraînées par la révolte d'Absalon. Mais on sait quelle douleur la mort du fils rebelle causa à son père, II Reg. XVIII, 32 et XIX, 6, douleur inconciliable avec les accents d'allégresse exprimés dans le psaume. Théodoret, Flaminius, Van Steenkiste, etc., en font un chant de délivrance au retour de la captivité de Babylone, supposition aussi inacceptable que la précédente : il s'agit ici d'une épreuve de courte durée, ℣℣. 9, 17, sans rapport avec de grandes fautes antérieures, ℣. 18, et se terminant par des action de grâces dans le temple, ℣. 13, toutes choses qui ne peuvent avoir trait à la captivité. D'après une hypothèse plus généralement soutenue (Delitzsch, Thalhofer, Le Hir, etc.) le psaume se rapporterait à la délivrance de Jérusalem après l'extermination de l'armée de Sennachérib ; les idées formulées dans le texte sont favorables à cette supposition, mais elles sont trop générales pour en démontrer la réalité. Qui serait alors l'auteur du psaume ? Isaïe, Ezéchias, ou quelque prêtre inspiré ? On ne saurait le dire. Force est donc ici de ne rien affirmer.

Eusèbe, S. Athanase et S. Augustin entendent le psaume de la vocation des Gentils. Un sens spirituel plus général et d'une application plus naturelle se rapporte à la reconnaissance des élus au jour de la résurrection. C'est ce sens que suggère le titre ψαλμὸς ἀναστάσεως, tiré par les Septante probablement des ℣℣. 9, 12, mais faisant défaut dans l'hébreu, et au rapport de Théodoret, dans les Hexaples.

H. Lesêtre.

hoc « *Canticum Psalmi* » appellatur, est « *resurrectionis,* » id est, de resurrectione. « *Canticum,* » inquam, dirigens nos, id est, intentionem nostram, « *in finem*, Christum, vel magis proprie in gloriam consummatam, quæ erit in resurrectione generali. Et bene primo musico intrumento, scilicet psalterio, quod dicitur a ψάλλειν, quod est *operari*. Et postmodum respondebatur cantando, ut monstraretur quod non nisi per bonam operationem ad resurrectionis gloriam et gaudium pervenitur. Matth. xix, 17 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.*

Dividitur autem Psalmus sicut jam haberi potest ex dictis, in quatuor partes. Primo, monet in Deo exsultare, et corde, et ore, et opere pro resurrectione jam in apite inchoata, et in nobis postmodum consummanda. Secundo, monet Dei opera diligenter attendere, et considerare, ut ferventior sit laus et jubilatio, ibi, « *Venite et videte.* » Tertio, etiam in adversis eum benedicere, et laudare, ibi, « *Benedicite Gentes Deum nostrum.* » Quarto et ultimo, omnes in unum collectos in ipso confidere, ibi, « *Venite, audite, et narrabo.* »

In prima duo. Primo est admonitio ut in Deo corde, ore, et opere exsultent. Secundo, supplicatio ipsi Deo, ut hæc in ipsis fiant, ibi, « *Omnis terra adoret te :* » per se enim non possent, nisi Deus daret.

In prima tria. Primo, ut in Deo exsultent corde. Secundo, quod opere, ibi, « *Psalmum dicite.* » Tertio, quod ore, « *Dicite Deo :* »

1 Dicit ergo : Sic reversi de Babylonia hymnum dicent : sed vos, scilicet « *omnis terra,* » id est, omnes in terra habitantes, non solum Judæi, « *jubilate Deo,* » id est, exsultate cordis lætitia, quæ non possit enarrari, nec penitus sileri. Hoc enim est jubilare. Et est hic metonymia, in quo continens, scilicet « *omnis terra,* » invitatur ad jubilandum, pro contento, scilicet pro habitantibus in ipsa. Alibi, in Psal. xciv, 1 : *Jubilemus Deo salutari nostro.* Zach. ix, 9 : *Exsulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem.* Isa. xlix, 13 : *Laudate cœli, exsultet terra, jubilate montes laudem.* Et dicit ibi Glossa, quod in cœlo est continuus jubilus, secundum illud Job, xxxiii, 26 : *Deprecabitur Deum, et placabilis ei erit : et videbit faciem ejus in jubilo.* In terra autem debet esse a tempore gratiæ, sicut monet Sophon. iii, 14 : *Lauda filia Sion, jubila filia Jerusalem : abstulit a te Dominus judicium tuum.*

« *Psalmum dicite.* » Hic secundum, 2
et primo monet ut opera referant in Deum. Secundo, quod ipsam gloriam operum, ibi, « *Date gloriam.* »

Ait enim : Sic jubilate, et etiam « *psalmum dicite,* » id est, bonum opus in medio agite : quasi enim bonum opus dicit, qui bonum in publico facit. Sed hoc, « *nomini ejus,* » id est, ad famam ejus, et gloriam. Matth. v, 16 : *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.*

« *Date gloriam.* » Quasi diceret : Non solum opus bonum in ipsum referatis, sed « *laudi ejus,* » si gloria et honor vobis exhibetur pro bonis operibus, « *date gloriam* » illam. Non enim vult nos hic habere gloriam, sed tandem dabit nobis suam. I ad Cor. i, 28 et 29 : *Elegit ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret : ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus :* sed ℣. 31 : *Qui gloriatur, in Domino glorietur* [1]. Augustinus : « Abstulit gloriam nostram, ut daret suam : abstulit vacuam, ut daret plenam : abstulit vanam, ut daret solidam. » Propter hoc dicitur, Jerem. ix, 23 et 24 : *Non glorietur sapiens in sa-*

[1] Jerem. ix, 23 et 24 ; II ad Corinth. x, 17.

pientia sua, et non glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorietur dives in divitiis suis : sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire et nosse me. Propter hoc dicebat Paulus, II, ad Corinth. XII, 5 : *Pro hujusmodi gloriabor : pro me autem nihil gloriabor.*

3 « *Dicite Deo.* » Hic tertium, in quo monet laudare ore : et dicuntur duo. Primo monet ut confiteantur operum Dei admirabilem magnitudinem. Secundo, quod nihilominus perversorum obstinationem, qui tantis operibus non franguntur, ibi, « *In multitudine.* »

Dicit ergo : Sic jubilate corde laudantes, sic Psalmum dicite, bona ad honorem Dei facientes, et ore, « *dicite Deo.* » Ad quid Deo cum ipse omnia sciat ? Responsio. Non propter ejus ignorantiam ut ipsum instruamus, sed propter nostram utilitatem ut confitendo mereamur. Tob. XII, 7 : *Opera Dei revelare et confiteri honorificum est.* « *Dicite* ergo *Deo, quam terribilia sunt,* » timorem scilicet, et admirationem incutientia, « *opera tua, Domine !* » Eccli. XLIII, 30 et 31 : *Ipse omnipotens super omnia opera sua. Terribilis Dominus, et magnus vehementer, et mirabilis potentia ipsius.* Et propter hoc dicebat Habacuc, III, 2 et 3 : *Domine, audivi auditionem tuam, et timui. Domine, opus tuum* [1], etc. Terribilia opera liberationis filiorum Israel de Ægypto. Liberationis, inquam, litteralis, et multo plus spiritualis.

Terribilia Dei opera bonis et malis.

Et nota, quod valde terribilia debent esse opera creationis. Primo, creaturis ipsis abutentibus, de quibus in Canonica Judæ, ℣. 4 : *Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam.* Deum infestantibus, Job, XII, 6 : *Abundant tabernacula prædonum* : et cum eo ipso quod abundant, *et audacter provocant Deum.* Terribilia opera recreationis vicem non rependentibus, Judic. IX, 16 : Non *reddidistis vicem beneficiis ejus, qui pugnavit pro vobis, et animam suam dedit periculis, ut erueret vos de manu Madian.* Et fortiori ratione mala pro tantis bonis retribuentibus, Psal. XXXIV, 12 : *Retribuebant mihi mala pro bonis.* Jerem. XVIII, 20 : *Numquid redditur pro bono malum ?* Sed terribilissima, ut ita dicam, opera retributionis ultimæ, miseriam et afflictionem bonorum attendentibus : quia Luc. XIII, 31 : *Si in viridi ligno hæc fiunt, in arido quid fiet ?* Prov. XII, 31 : *Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator.*

« *In multitudine.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic terribilia sunt opera, et tamen « *inimici tui mentientur tibi,* » et in ipsa « *multitudine virtutis tuæ.* » Quasi diceret : Quamvis tam multa sit virtus tua, non timebunt, nec persolvent vota, quemadmodum Pharao de Ægypto promittebat se dimissurum filios Israel, et mentiebatur. Sicut Judæi qui videntes terribilia opera Dei, Exod. XIX, 8, dixerunt : *Cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus.* Sed in omnibus sunt mentiti.

Vel ut sit expositio præcedentis. Quasi diceret : Vere terribilia sunt opera tua Domine, quia « *inimici tui mentientur tibi,* » scilicet contra te dicentes, Joan. VIII, 48 : *Dæmonium habes.* Luc. XII, 15 : *In Beelzebuth principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* Et multipliciter accusando coram Pilato [2]. Et tandem falsitatem velut adinveniendo, quod dormientibus custodibus corpus sublatum esset [3]. Et hæc omnia mendacia, « *in virtute tua,* » declaranda : quia ex iis omnibus major apparuit resurrectionis tuæ gloria et potentia. Propter hoc petentibus signum potentiæ suæ, Luc. XI, 29 : *Cœpit dicere : Generatio hæc, generatio nequam est : signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Nam sicut fuit Jonas,* etc. Joan. II, 19 :

[1] Vide totam orationem Habacuc prophetæ pro ignorantiis, III, 1 et seq.

[2] Joan. XVIII, 29 et 30.

[3] Matth. XXIII, 13.

Solvite templum hoc, et in tribus diebus, etc.

« *Omnis terra adoret.* » Monuit ut honorent Deum, et exsultent in illum corde, ore, et opere, hic orat Deum ut hæc fiant, ut det gratiam hæc faciendi eo ordine, quo tacta sunt.

Ait enim : Ad prædicta monui, et o Domine, hoc rogo, quia omne bonum ex te. « *Omnis terra adoret te,* » tibi subjecta sit, te venerans corde. Joan. IV, 23 : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.* Vel saltem subjectione et timore. « *Omnis terra,* » terra viventium, terra morientium, et terra mortuorum : cœlestia, terrestria, et infernalia. Ad Philip. II, 10 : *In nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum.*

« *Et psallat tibi,* » bono opere. Hoc enim psallere, sicut sæpe dictum est supra. In Psal. XLVII, 7 : *Psallite Deo nostro, psallite : psallite regi nostro, psallite.* Et, « *Psalmum dicat,* » ore te laudando : « *nomini tuo,* » ad honorem tuum retorquendo. Tob. XIII, 10 : *Benedicite Dominum, omnes electi ejus : agite dies lætitiæ, et confitemini illi.*

« *Venite et videte.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua monet ad majorem fervorem excitandum, Dei opera diligenter attendere : et dicuntur duo. Primo, admonitio ut opera Dei considerentur diligenter. Secundo, imprecatio obstinatis Judæis, qui illa noluerunt attendere, sed in suis cæremonialibus perdurare, ibi, « *Qui exasperant.* »

In prima quatuor. Primo, monet ut se præparent, ibi, « *Venite.* » Secundo, ut præparati opera Dei considerent, ibi, « *Et videte opera.* » Tertio, ratio quare debent considerare, ibi, « *Terribilis.* » Quarto, exprimit opera, quæ considerari debent, ibi, « *Qui convertit.* »

Dicit ergo : Sic monui ut in Deo exsultetis, et ut possitis ferventius, « *venite,* » peccata reliquendo in confessione : « *et videte,* » diligenti consideratione, « *opera Dei :* » ecce secundum, non enim potestis videre nisi oculo prius emundato et purgato a sordibus culpæ : unde ad videndum Deum oportet prius venire, Joan. I, 46 : *A Nazareth potest aliquid boni esse?* dixit Nathanael nuntiantibus de Christo. *Respondit Philippus : Veni, et vide.* Et ad videndum ejus locum, Matth. XXVIII, 6 : *Venite, et videte locum.* Et ad videndum opus ipsum Dei, Dei, inquam, « *terribilis in consiliis super filios hominum,* » id est, terribilia agentis de filiis hominum, et propter hoc multum considerandum. Deus enim quidem est humano intellectui valde terribilis, cum attendit potentiam ejus infinitam. Esther, XV, 9 : Assuerus, id est, Deus, *erat terribilis adspectu.* Psal. LXXV, 8 : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi ?* Sed terribilior longe in sapientia, qua regit genus humanum. Quis enim non terreatur considerans, quod istum ex propria misericordia salvat, alium ex justitia damnat ? Gregorius : « Videns Psalmista, quod « alius per misericordiam vocatur, alius « per justitiam reprobatur, et quod Do- « minus alii parcendo, alii irascendo « mundum disponit, quia hoc ipsum con- « silium penetrare non potuit, dixit : « *Terribilis in consiliis super filios ho- « minum.* » Psal. XXXII, 11 : *Consilium autem Domini manet in æternum.* Isa. XLVI, 10 : *Omnis voluntas mea stabit, et omne consilium meum fiet.* Et tamen nescitur cur ita sit. Isa. XL, 13 : *Quis cognovit consilium Domini, aut quis consiliarius ejus fuit ?*

« *Qui convertit mare in aridam.* » Hic tertium hujus partis, in quo tanguntur opera consideratione digna : et dicuntur duo. Primo, enumeratio operum quæ sunt consideranda. Secundo, ratio illorum, ibi, « *Oculi ejus super gentes.* » 6

Tria beneficia consideranda.

In prima tria secundum tria opera enu-

merata. Primo, emendatio ab omni culpa præterita quam Deus facit in suis. Secundo, conservatio a futura, ibi, « *In flumine pertransibunt.* » Tertio, exsultatio in patria, ibi, « *Lætabimur.* »

Dicit ergo : Sic venite ad videndum opera Dei, « *qui convertit mare,* » mundum, et collectionem Gentilium, « *in aridam,* » ut omnis humor peccati, qui est humor marinus, in ipso siccaretur usque ad desiderium æternorum. Nahum, I, 4 : *Increpans mare, et exsiccans illud:* quemadmodum figuratum fuit, Exod. XIV, 21 et seq., in illa materiali desiccatione. Et nota, quod mare etiam tribulatio, et tentatio appellatur. Deut. XXXIII, 19 : *Inundationes maris quasi lac sugent,* hoc est, tribulationes amaras.

Hoc ergo mare Dominus aliis aufert, sicut novitiis, et ferventibus, qui nihil omnino sentiunt amaritudinis. Exod. XIV, 21 et 22 : *Abstulit Dominus illud,* scilicet mare, *flante vento vehementi et urente tota nocte, et vertit in siccum :... et ingressi sunt filii Israel,* noviter egressi, imo adhuc egredientes de Ægypto. Aliis dividit, perfectis, qui possunt portare, unam tribulationem post aliam immittendo. Psal. CXXXV, 13 : *Qui divisit mare Rubrum in divisiones :* sicut in beato Job fuit factum, quia primus vix ille sermonem compleverat, *et venit alius, et dixit,* etc.[1]. Aliis vero desiccat omnino, ut jam non sit in eis amaritudo, glorificatis, et perfectissimis viris. Apoc. XXI, 1 : *Et mare jam non est.*

« *In flumine.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic mare desiccat, et ipsi qui ante erant mare, « *pertransibunt pede,* » supple, sicco, id est, affectu non infecto : « *in flumine,* » in mundi volubili successione, quæ est quasi fluvius quidam. II Reg. XIV, 14 : *Omnes morimur, et quasi,* etc. Aquæ etiam sunt fluminis cito transeuntes, hujus vitæ dies breves. Cant. VIII, 7 : *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem.* Per has transibunt uno pede, alio suspenso ad æterna, sicut Jacob claudicantes [2]. Gregorius : « Labenti inhæremus, et labentem sequimur, et cum cadente cadimus. » Bernardus : « Si tibi est cor, si tibi est lumen oculorum, desine jam illa sequi, quæ miserum est assequi. Beatus qui post illa non abiit, quæ possessa inquinant, acquisita lacerant, amissa cruciant. Nonne satius cum honore dimittis, quam cum dolore perdis ? »

« *Ibi lætabimur.* » Ecce tertium, exsultatio in patria. Quasi diceret : Sic pertransibunt pede, sed quid cum illuc pervenerint ? « *Ibi lætabimur cum ipso.* » Cant. I, 3 : *Exsultabimus, et lætabimur in te.*

« *Qui dominatur in virtute sua.* » Deus autem est, qui in virtute sua dominatur omni potestati et virtuti alteri. Ad Roman. XIII, 1 : *Non est potestas nisi a Deo.* Psal. LXXXVIII, 10 : *Tu dominaris potestati maris.* Dan. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna.* Hoc est quod additur, « *In æternum.* »

Horu bono causa intu

« *Oculi ejus.* » Hic secundum, in quo tactis operibus eminentibus, tangitur ratio illorum operum, respectus Dei scilicet.

Dicit enim : Hæc bona fient filiis hominum : et hoc, quia « *oculi ejus,* » Dei scilicet, « *super Gentes* » respiciunt : illi oculi quibus respexit Petrum, et flevit amare [3] : et quibus Matthæum sedentem in telonio, et separavit eum a lucris temporalibus [4]. Sap. IV, 15 : *Gratia Dei, et misericordia est in sanctos ejus, et respectus in electos illius.*

Judæ exas...

« *Qui exasperant.* » Secundum illius partis, in qua monet ad Dei opera attendenda. Hic imprecatur Judæis, qui non acquieverunt admonitioni, sed in suis cæremonialibus perstiterunt.

[1] Cf. Job. I, 14 et seq.
[2] Genes, XXXI, 31.
[3] Luc. XXII, 62.
[4] Marc. II, 14 ; Matth, IX, 9.

Ait enim : Sic illis fiet. Sed « *qui exasperant* » Deum, ipsi obviando, ei non obediendo, quales sunt Judæi. Ezech. II, 5 : *Domus exasperans est :* « *non exaltentur in semetipsis,* » supple, manentes, hoc est, opinionibus falsis et stultis, quod cæremonialia debent stare. Sed si humiliantur ad fidem Christianam, exaltantur. Luc. XIV, 11 et XVIII, 14 : *Qui se exaltat, humiliabitur : et qui se humiliat, exaltabitur.* Exasperantes Dominum, scilicet peccatores et impii, non debent exaltari, sicut hic prohibet Dominus per David. Aliter dicitur eis illud Osee, VIII, 4 : *Ipsi regnaverunt, et non ex me, et cito dejicientur.* Psal. XXXVI, 35 et 36 : *Vidi impium superexaltatum,* impium exasperantem Dominum : *et transivi, et ecce non erat.* Exasperantes autem sunt duri Prælati, et subditos provocantes. Tales non debent exaltari. Nota de Roboam filio Salomonis : exasperavit populum subditum, et totum destruxit [1]. Tales vero non exaltantur, habentes in semetipsis causam suæ humiliationis. Michæ. VI, 14 : *Humiliatio tua in medio tui,* supple, est, scilicet crudelitas et exasperatio tua.

« *Benedicite, Gentes, Deum.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua monet Deum in adversis etiam benedicere, et laudare : quia beneficus est etiam in illos quemadmodum ipse ostendit exemplo sui. Duo ergo dicuntur. Primo, admonitio. Secundo, ratio admonitionis, ibi, « *Qui posuit.* »

In prima duo. Primo, monet Gentes, quod Deum benedicant. Secundo, quod in publico, non latenter hoc faciant, ibi, « *Et auditam.* »

Dicit ergo : Sic monui ut opera Dei consideretis : et, o Gentes, « *benedicite Deum nostrum,* » in quacumque sitis adversitate. Judith. XIII, 17 : *Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deserit sperantes in se.* Eccli. XXXIX, 41 : *Nunc in omni corde et ore collaudate, et benedicite nomen Domini.* Prophetia autem de Gentilitate, quæ laudatura erat. Eccli. XXXIX, 14 : *Sapientiam ejus enarrabunt gentes.* Et ad Roman. XV, 10 : *Lætamini Gentes cum plebe ejus* [2].

« *Et auditam.* » Quasi diceret : Non benedicatis latenter, et in cubiculis : imo « *auditam facite,* » hoc est, faciatis ut ab aliis audiatur, « *vocem laudis ejus,* » qua scilicet laudatur, ut cortina cortinam trahat [3]. Apocalyp. XXII, 17 : *Et qui audit, dicat : Veni.*

Vel, « *annuntiate vocem laudis ejus,* » qui laudatur a Deo præ omnibus aliis. Quæ est illa vox ? Illa quæ insonuit in Baptismate. Matth. III, 17, et Luc. III, 22 : *Hic est Filius meus dilectus,* etc. Et quæ audita fuit in Transfiguratione [4]. Hanc autem auditam facite, ut ad fidem alios invitetis. Non enim curat Deus de laude vestra, si non curetis de proximi utilitate. I Joan. IV, 20 : *Si quis dixerit quoniam Deum diligo, et fratrem suum oderit, mendax est.*

« *Qui posuit animam.* » Hic secundum, 9
ratio scilicet admonitionis præmissæ. Primo, ponit pro rationem adjutorium sibi exhibitum in tribulatione. Secundo, fructum ex tribulatione, ibi, « *Transivimus per ignem.* »

In prima tria. Primo, quod ei Deus vitam præstiterit. Secundo, quod in præstita vita ipsum conservaverit, ibi, « *Et non dedit.* » Tertio, modos conservandi, et etiam tribulationes in quibus conservavit, ostendit, ibi, « *Quoniam probasti nos, Deus.* »

Dicit ergo : Sic benedicite, et hoc justum, « *qui,* » id est, quia ille « *posuit animam meam ad vitam,* » quæ erat in morte de se. Ezech. XVI, 6 : *Et dixi tibi cum esses in sanguine tuo : Vive.* Ipse enim hoc potest, mortem destruere,

[1] Cf. III Reg. XII, 3 et seq.
[2] Deuter. XXXII, 43.
[3] Exod. XXV, 1 et seq.
[4] Matth. XVII, 5.

et vitam conferre. Sap. xvi, 13 : *Tu es, Domine, qui vitæ* tribuendæ, *et mortis* destruendæ *habes potestatem.* Sed ad quam vitam ? Ad seipsum qui vita est. Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Ponit enim Deus animas ad se conversas ad seipsum, ut vitam inde sumant quantum volunt, sicut bruta animalia ponuntur ad præsepia plena.

« *Et non dedit.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic ad vitam te posuit : sed numquid cito retraxit et permisit cadere in petram ? Non : imo « *non dedit in commotionem,* » a statu illo, « *pedes meos :* » ut impleretur illud in me, quod supra petitum est. Et manus peccatoris non moveat me, ipso Deo defendente vitam meam. Psal. xxvi, 1 : *Dominus protector vitæ meæ.* Tamen aliquando prope fui ut converteret se, secundum illud Psal. lxxii, 2 : *Mei autem pene moti sunt pedes : pene effusi sunt gressus mei.*

10 « *Quoniam probasti nos.* » Hic tertium, in quo modum tangit quo conservatus est, et in quibus conservatus.

Duo autem dicuntur. Primum, probatio ipsius et similium sibi per tribulationes. Secundo, tribulationum specificatio, ibi, « *Induxisti nos.* »

In prima duo. Primo, intentio exponendi tribulationibus. Secundo, promotio, ibi, « *Igne nos.* »

Dicit ergo : Vere dixi, quia non dedisti in commotionem pedes meos, quoniam o tu Deus, « *probasti nos,* » id est, ad probandum, non ad perdendum, tribulationibus exposuisti nos. Deut. xiii, 3 : *Tentat vos Dominus Deus noster, ut palam fiat utrum diligatis eum.* Sap. iii, 6 : *Tamquam aurum in fornace probavit electos Dominus.* Et Eccli. xxvii, 6 : *Vasa figuli probat fornax.*

« *Igne* » ardentis tribulationis « *nos examinasti,* » id est, puros, et absque sordibus reddidisti. « *Sicut examinatur argentum,* » quod consumpto plumbo et fæcibus manet purissimum. Supra, in Psal. xvi, 3 : *Igne me examinasti, et non est inventa,* etc. Non sumus de illis de quibus Jerem. vi, 29 : *In igne consumptum est plumbum, frustra conflavit conflator : malitiæ eorum non sunt consumptæ.*

Quidam autem sunt qui non possunt magnitudinem tribulationis, quæ ignis est, sustinere, et tales Dominus per aquas purgat, hoc est, per minorem tribulationem. Num. xxxi, 23 : *Quidquid ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur,* lacrymis scilicet et suspiriis. Sed longe melior qui per ignem : aufert enim rubiginem omnem, quod non potest aqua. Ezech. xxiv, 6 : *Væ... ollæ, cujus rubigo in ea est, et rubigo ejus non exivit de ea.* Et nota, quod vehemens tribulatio igni comparatur, quia sicut ignis separata conflat simul : tunc enim totum cor hominis, si ante dispersum erat, colligitur. Job, xxviii, 1 : *Auro locus est, in quo conflatur,* tribulatio scilicet cordi bono. Conflata liquefacit, ut possint novam formam recipere. Eccli. ii, 5 : *In igne probatur aurum et argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis.* Liquefactos purgat. Gregorius : « Quod lima ferro, quod « fornax auro, quod flagellum grano, « hoc tribulatio justo. » Sed hæc omnia fornax purgat, illud a rubigine, hoc a fæce, et tertium a palea. Sic conflatum, liquefactum, et purgatum in vas gloriosum et purissimum summus artifex transmutat, secundum illud Prov. xxv, 4 : *Aufer rubiginem de argento, et egredietur vas purissimum.*

« *Induxisti nos.* » Hic secundum, tribulationum scilicet specificatio, in carcerem, et in carcere afflictionem, ibi, « *Posuisti tribulationes.* » Et mortem, ibi, « *Imposuisti homines.* »

Dicit ergo : Sic nos promovisti et purgasti per ignem tribulationis. Sed quænam illæ tribulationes ? Ecce « *induxisti nos,* » induci permisisti, « *in laqueum,* »

in catenas, dicit Glossa. Ecce carcer. Job, XIII, 27 : *Posuisti in nervo pedem meum.* Psal. XVII, 26 : *Præoccupaverunt me laquei mortis.* II ad Corinth. XI, 23, dicit Paulus de seipso : *In carceribus abundantius.* Ad Eph. VI, 20 : *Pro quo legatione fungor in catena.* Ad Hebr. XI, 36 : *Sancti... ludibria et verbera experti, insuper et vincula, et carceres.*

« *Posuisti.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non tantum carcerem sustinuimus, sed « *posuisti,* » id est, poni permisisti, « *tribulationes in dorso nostro,* » tamquam pondus, ut nostra superbia domaretur, et curvaretur sub manu tua. Job, IX, 13 : *Deus... sub quo curvantur qui portant orbem.* I Pet. V, 6 : *Humiliamini igitur sub potenti manu Dei.* Tamquam malleo quo attenuaremur, ut essemus vas in honorem. Psal. CXXVIII, 8 : *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores,* etc. Tamquam virgam et disciplinam qua instrueremur. Prov. XXII, 15 : *Stultitia colligata est in corde pueri, et virga disciplinæ fugabit eam,* percutiens in dorso. Prov. X, 13 : *Virga in dorso ejus qui indiget corde.*

« *Imposuisti.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Non solum imposuisti tribulationes, imo etiam « *imposuisti homines super capita nostra,* » ut ipsa auferrent, tyrannos scilicet nos occidentes. Psal. XLIII, 22 : *Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.* Thren. V, 5 : *Cervicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies.* Homines capitibus subditorum impositi sunt Prælati, qui supponuntur ad custodiam. Isa. LXII, 6 : *Super muros tuos Jerusalem constitui custodes.* Imo etiam omnes capitibus justorum, qui eos omnibus subjici præcipit. I Pet. II, 13 : *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum.*

« *Transivimus per ignem.* » Hic secundum propter quod benedicendus Deus etiam in adversitate, scilicet fructus sequens, quem expertus est in se. Primo ergo bonorum enumeratio, quæ consecuta sunt ex illa. Secundo, gratiarum actio pro bonis illis, ibi, « *Reddam tibi.* » Tertio, confessio obligationis debitæ ad illam gratiarum actionem, ibi, « *Quæ distinxerunt.* »

In prima tria, secundum tria bona quæ enumerantur. Primum, in nullo cessatio a bono propter mala. Secundum, tribulationum mitigatio per spem æternorum bonorum, ibi, « *Et induxisti nos.* » Tertio, bonorum præsentatio tandem ipsi Deo in æterna vita, ibi, « *Introibo in domum.* »

Dicit ergo : Tales sunt tribulationes, quas inferri permisisti, sed non sine fructu : « *quia transivimus,* » non fracti, « *per ignem* » tribulationis majoris, et per « *aquam* » minoris. Per ignem tribulatio, a qua Deus animam liberat. Genes. XV, 7 : *Eduxi te de Ur Chaldæorum.* Daniel. III, 49 et seq., tres pueri ab igne sunt liberati. Per aquam prosperitas, quæ non est minus periculosa. Jerem. XIII, 7 : *Et abii ad Euphraten, et fodi,... et ecce computruerat lumbare.* De duobus simul, Isa. XLIII, 2 : *Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te : et cum ambulaveris in igne, non combureris.* Sed e contrario in Psal. CV, 18 : *Flamma combussit peccatores.*

« *Et eduxit nos in refrigerium,* » dando æterna bona prægustare et præsentire per gratiam tuam. Sap. IV, 7 : *Justus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit :* morte, id est, tribulatione ad mortem ducente : quia quanto major erit angustia tribulationis, tanto major erit delectatio. Gregorius : « Ad hoc quod « magna sit delectatio, oportet quod ma« gna sit tribulatio : quia quanto diffici« lius habetur, tanto charius possideatur. »

Et nota ordinem secundum quod dicit

Glossa : quia qui transit per ignem, quod est tribulatio gravis, facile non perit in aquis prosperitatis.

13 « *Introibo in domum tuam.* » Hic tertium bonum. Quasi diceret : Non defecimus in tribulatione, sed magis refrigerati sumus. « *Introibo in domum tuam,* » per illas tribulationes : quippe Act. xiv, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei,* ipsum dominum domus scilicet. Luc. xxiv, 26 : *Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam ?* Genes. iii, 24 : *Dominus... collocavit ante paradisum voluptatis Cherubin, et flammeum gladium,* etc. Et IV Reg. ii, 11 : *Ascendit Elias per turbinem in cœlum,* et in curru igneo. Sed non introibo vacuus, sed « *in holocaustis,* » in operibus totis incensis charitatis ardore, quia Exod. xxiii, 15 : *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Psal. cxxv, 6 : *Venientes autem venient cum exsultatione, portantes manipulos suos.*

Tribulatio iter ad cœlum.

« *Reddam tibi.* » Ecce secundum : positis enim fructibus, promittitur gratiarum actio pro illis. Quasi diceret : Hæc bona facta sunt mihi, et propter hoc, « *reddam.* » Vel sic : tandem introibo domum tuam in holocaustis, et interim « *reddam tibi,* » tamquam gratias agens, « *vota mea.* » Isa. xix, 21 : *Vota vovebunt Domino, et solvent.* Psal. lxxv, 12 : *Vovete et reddite Domino Deo,* etc. Ut non sim de illis de quibus Proverb. xx, 25 : *Ruina est homini devotare sanctos, et post vota retractare.*

14 « *Quæ distinxerunt.* » Hic tertium, confessio scilicet obligationis, in quo dicuntur tria. Primo, quod obligatus. Secundo, quando, ibi, « *Et locutum.* » Tertio, ad quæ fuit obligatus, ibi, *Holocausta.* »

Dicit ergo : Reddam vota. Et hæc de bono : « *quæ,* » id est, quia illa « *distinxerunt labia mea.* » Quasi diceret : Voluntarie promisi illa. Psal. liii, 8 : *Voluntarie sacrificabo tibi.*

In distinctione etiam notatur discretio. Quasi diceret : Non solum voluntarie factum est, sed cum magna discretione. Levit. ii, 13 : *In omni oblatione tua offeres sal.* Item, in distinctione notatur præelectio melioris : qui enim Deo vult offerre, debet distinguere quod melius est, et illud dare, ne sit sicut Cain, qui se dabat diabolo, et meliora sua retinebat sibi, et deteriora Deo dabat [1]. Malach. i, 14 : *Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, et votum faciens debile immolat Domino.* Eccle. v, 3 : *Displicet ei,* id est, Deo, *infidelis,* sine electione melioris, *et stulta,* sine discretione, *promissio.*

« *Et locutum est os meum.* » Hic secundum, in quo ostendit quando. Quasi diceret : Sic reddam vota quæ promisi : « *et locutum est,* » illa promittendo, « *os meum,* » non aliud, « *in tribulatione mea.* » II Esdr. ix, 27 : *In tempore tribulationis suæ clamaverunt ad te, et tu de cœlo audisti eos.* Eccli. li, 33 : *Aperui os meum, et locutus sum.* Et hoc « *in tribulatione mea.* » Argumentum contra illos, qui credunt se non teneri quando tribulatione compulsi vovent. Osee, vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Jonæ, i, 16 : *Et timuerunt timore magno Dominum, et immolaverunt hostias Domino, et voverunt vota.*

« *Holocausta medullata.* » Hic tertium, quæ voverit, et qualia. Primo, quod devota, et plena charitate sacrificia. Secundo, quod pura et consummata ab omni malitia, ibi, « *Cum incenso.* » 5

Ait enim : Sic in tribulatione mea vovi, et quid hoc ? « *Holocausta medullata,* » oblationes et opera pinguedine et

[1] Cf. Genes. iv, 5.

medulla charitatis plena. Sicut enim medulla vitam totius animalis tenet, et conservat, sic charitas omnium bonorum. Propter quod dicitur, Eccli. xxxv, 8 : *Oblatio justi impinguat altare.* Hic medullata sacrificia Deo offeruntur : sed ipse tandem nuda medulla, sincerissima charitate suos satiabit. Genes. xlv, 18 : *Comedetis medullam terræ.* Isa. xxv, 6 : *Faciet Dominus in monte hoc convivium pinguium, convivium medullatorum.*

« *Offeram tibi,* » non alii : « *cum incenso arietum.* » Hic secundum, quia pura, quia absque repugnatione superbiæ, quæ significatur in ariete : et cupiditate avaritiæ, quæ significatur in bove, qui arat terram : et sine fœtido motu luxuriæ, qui significatur in hircis.

Ait enim : Sic novi offerre holocausta medullata : et hoc « *cum incenso,* » id est, cum incensione et destructione « *arietum,* » motuum superbiæ resistentium Deo, et repugnantium.

« *Offeram tibi boves,* » motus avaritiæ circa terrena negotiantes. « *Cum hircis,* » cum motibus fœdis. Offeram, inquam, mactando, et destruendo. Genes. xv, 9 et seq., Abraham hæc tria Deo obtulit, et combussit. Arietes etiam Apostoli. Supra, in alio Psal. xciv, 14 : *Induti sunt arietes ovium.* Et Isa. lx, 7 : *Arietes Nabajoth ministrabunt tibi.* Cum incenso ergo arietum fit Deo oblatio, quando Deo opus bonum datur cum oratione Apostolorum, id est, cum modo orandi ab eis instituto. Psal. cxl, 2 : *Dirigatur oratio mea sicut incensum.* Item, arietes sunt Prælati. Proverb. xxx, 31 : *Aries, nec est rex, qui resistat ei.* Boves sunt prædicatores. Job, i, 14 : *Boves arabant, et asinæ pascebantur juxta illos.* Proverb. xiv, 4 : *Ubi plurimæ sunt segetes, ibi manifesta est fortitudo boum.* Hirci fœtidi peccatores. Genes. xxvii, 25, Isaac hœdis libenter vescitur. Hæc tria genera offert Ecclesia, sicut præceptum fuit, Levit. iii, 1 et seq.

« *Venite, audite.* » Hic est quarta pars Psalmi, in qua monet exemplo sui sperare in Deum eos qui timent ipsum. Talibus enim magis necessaria est spes, ne nimio timore desperent : et dicuntur duo. Primo, enumerat bona sibi a Deo facta. Secundo, gratias agit, et benedicit pro illis, ibi, « *Benedictus Deus.* » **10** Quarta pars Psalmi.

In prima duo. Primo, excitatio timidorum ut audiant bona a Deo sibi facta narraturum. Secundo, explicat illa bona, ibi, « *Ad ipsum ore meo clamavi.* »

In prima tria. Primo, ut se præparent. Secundo, ut præparati audiant a narrante, ibi, « *Audite.* » Tertio, qui sunt qui audire debent, ibi, « *Omnes qui timetis.* »

Dicit ergo : Sic monui ad Deum benedicendum. Sed « *venite,* » fide, dicit Glossa, vos præparando. Fides enim ad audiendum, id est, intelligendum præparat. Isa. vii, 9 : *Si non credideritis, non intelligetis.* Philosophus : « Discentem « oportet credere. »

« *Audite, et ego narrabo.* » Supra, in Psal. xxxiii, 12 : *Venite filii, audite me.* Eccli. li, 31 : *Appropiate ad me indocti, et congregate vos in domum disciplinæ.* Deut. xxxiii, 3 : *Qui appropinquant pedibus ejus, accipient de doctrina ejus.* Ecce quod bonum : qui et cavet malum audire, illud scilicet improperium, de quo Isa. xxx, 9 : *Populus ad iracundiam provocans est, et filii mendaces, filii nolentes audire legem Dei.*

« *Narrabo,* » inquam, « *quanta fecit animæ meæ* : » ut sciatis quid faciet vestræ, nisi per vos steterit : amat enim multum animas. Sap. xi, 27 : *Parcis omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas.* Vos, inquam, « *venite, et audite qui timetis Dominum.* » Malach. iv, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.* Etiam fenestræ apertæ sunt, quicunque jam habentes initium sapientiæ, et sic apti, ut majora doceamini. Psal. cx, 10, et Eccli. i, 16 : *Initium sapientiæ, timor Domini.* Non timentibus enim Deum, quales contemp-

tores verbi et illusores, non est prædicandum verbum Dei. Matth. vii, 6 : *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.*

17 « *Ad ipsum ore meo clamavi.* » Hic secundum, in quo explicat bona quæ vult eos audire, quæ sibi Deus contulit, quæ comprehendit in duobus. In bonis meriti : et hoc tangitur primo. Et in bonis præmii : et hoc secundo, ibi, « *Propterea exaudivit.* »

In prima tria. Primo, quod dedit ei orare ferventer. Secundo, quod lætanter, ibi, « *Et exsultavi.* » Tertio, quod munde, ibi, « *Iniquitatem.* »

Dicit ergo : Narrabo quanta fecit mihi Dominus. Quænam illa sunt? Hoc primo fecit mihi, quia « *ad ipsum clamavi* » ex fervore cordis, « *ore meo,* » non vicario. Non enim est recta oratio quæ non fit ad Deum, sicut oratio Ochoziæ, quæ fiebat ad Baal. Neque quæ fit sine cordis fervore. Isa. xxix, 13 et Matth. xv, 8 : *Populus hic labiis me honorat*, etc. Matth. xv, 23 : *Dimitte eam : quia clamat post nos.* Quod non fit proprio ore. Joan. ix, 21 : *Ætatem habet, ipse de se loquatur.* Et nota, quod clamant ad Deum veri adoratores, clamant pro Deo boni prædicatores : sed clamant contra Deum falsi expositores, peccatorum suggestores.

« *Et exsultavi.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non tantum dedit ut clamarem : imo « *et exsultavi,* » ipso faciente « *sub lingua mea,* » in corde. Cor enim sub lingua est. Radix enim est linguæ sicut dicunt. Quemadmodum enim in fide necesse est ut jungantur os et cor, sic in oratione. Ad Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem*, etc. Tunc impletur illud Cant. iv, 11 : *Mel et lac*, dulcedo spiritualis lætitiæ, *sub lingua tua,* in corde scilicet tuo.

« *Iniquitatem si adspexi.* » Hic quod dedit orare munde, et ponit probationem hujus rei tamquam supponens ipsam primo : sic enim legenda est. Sic dedit quod clamavi, sic quod exsultavi sub lingua mea, et etiam quod iniquitatem non habui : sed « *si adspexi* » oculo dilectionis, non intuitu simplici, « *iniquitatem in corde meo,* » quia respectus sumitur pro dilectione. Sic Luc. ix, 62 : *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro*, etc., id est, amans quæ retro sunt. Sic Gen. xix, 17 : *Noli respicere post tergum tuum.* Consonat enim quod communiter dicitur : « Ubi amor, ibi oculus. »

« *Non exaudiet Dominus :* » et ipse exaudivit, sicut jam dicam : unde certum est, quod dedit non adspicere iniquitatem. Hoc est quod dicit Gregorius : « Si is qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. » Verum est de amante iniquitatem in actu : unde Glossa : « Puritas orationis auditur, et non aliter. » Joan. ix, 31 : *Scimus, quia peccatores Deus non audit*, volentes manere in peccatis, et pro æternis deprecantes : pro temporalibus enim forte exaudit eos, sicut Alexandrum Magnum de montibus Caspiis conjungendis.

Et nota, quod orationem ne exaudiatur impedit nubes superbiæ, Thren. iii, 44 : *Opposuisti nubem tibi, ne transiret oratio.* Sartago luxuriæ, Ezech. iv, 3 : *Sume tibi sartaginem ferream, et pone eam inter te, et civitatem.* Per murum cupiditatis, Ezech. xliii, 8 : *Et murus erat inter me et eos.* Cant. ii, 9 : *En ipse stat post parietem nostrum*, quem fecimus nobis. Tonitruum rancoris, et discordiæ ut est in corde, Eccli. xxviii, 2 : *Relinque proximo tuo nocenti te : et tunc deprecanti tibi peccata solventur.*

[1] Cf. IV Reg. i, 2 et seq.

« *Propterea exaudivit.* » Hic secundum, in quo ostendit sibi a Deo datum præmium qui dederat et meritum. Et primo, quia bona quæ petiit, concessit. Secundo, quia mala quæ nolebat, amovit, ibi, « *Et intendit.* »

Dicit ergo : Sic dedit ut orarem, lætanter, ferventer, et pure : et « *propterea,* » quia sic oravi, « *Deus exaudivit,* » concedendo, et conferendo dona quæ petebam. In Psal. x sec. Hebr. 17 : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Isa. XLI, 17 : *Et erit, antequam clament, ego exaudiam.*

« *Et attendit.* » Diligentiam importat, « *voci deprecationis meæ,* » de malis amovendis. Isa. LXIII, 15 : *Attende de cœlo, et vide de excelso cœlorum habitaculo.* Jerem. XVIII, 19 : *Attende Domine ad me, et vide voces adversariorum meorum.* Daniel. IX, 19 : *Exaudi Domine, placare Domine, attende, et fac.* Malach. III, 16 : *Attendit Dominus et audivit.* Nota Glossam : « Ecce vicissitudo. »

« *Benedictus Deus.* » Ecce secundum, in quo postquam ad illorum utilitatem bona sibi a Deo facta recoluit, gratiarum actiones pro tanto beneficio reddit. Duo dicuntur. Primo, benedicit Deo. Secundo, reddit rationem duplicem, ibi, « *Qui non amovit.* » Prima, quia perseverantiam contulit in orando. Secunda, quia orationem infructuosam non dereliquit, ibi, « *Et misericordiam.* »

Dicit ergo : Hæc bona mihi fecit, et propter hoc « *benedictus Deus,* » supple, sit, ab omni creatura sua. III Reg. VIII, 56 et 57 : *Benedictus Dominus... non derelinquens nos, nec projiciens.* Et II Paral. VI, 4 : *Benedictus Dominus Deus Israel, qui quod David locutus est,* etc. Luc. I, 68 : *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit,* etc. Benedictio autem ista est gratiarum actio. Sicut Paulus benedicebat, II ad Corinth. I, 3 : *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi,* etc. Et tres pueri eruti de igne (Dan. III, 26), benedicebant Dominum una voce : *Benedictus es Domine Deus,* etc.

« *Qui non amovit.* » Ecce prima ratio benedicendi. Quasi diceret : « *Benedictus sit qui,* » id est, quia « *non amovit orationem meam,* » ipsam repellendo. Deus enim aliquando amovet orationem, etsi non orantem, sicut factum est in Paulo petente stimuli amotionem, quem non abjecit Dominus, etsi orantem non repulit [1]. Aliquando amovet et projicit orantem, etsi non orationem, sicut dæmones petentes quod eos mitteret in porcos orationem quidem audivit, sed ipsos repulit. Marc. V, 12 : *Si ejicis nos, mitte nos in porcos.* Aliquando utrumque, et orationem, et orantem, sicut in illis dicit se facturum quibus dicit, Matth. VII, 23 : *Quia numquam novi vos : discedite a me qui operamini iniquitatem* [2]. Deus aliquanda orationem vel orantem vel utrumque abjicit

Vel, « *non amovit orationem* : » quia tribuit mihi in illa perseverantiam : quia super illud I ad Thessal. V, 17 : *Sine intermissione orate,* Glossa : « Non desinit « orare, qui non desinit bene facere. » Sicut autem Deus non amovet orationem nostram, sic nec nos debemus amovere. Stultus enim valde est, qui instante adhuc bello scutum amovet : sed bellum hominis continuum. Job, VII, 1 : *Militia est vita hominis super terram.* Oratio autem est scutum. Sap. XVIII, 21 : *Homo... proferens servitutis suæ scutum, orationem.* Propter hoc dicit Dominus, Luc. XVIII, 1 : *Oportet semper orare, et numquam deficere.*

« *Et misericordiam suam.* » Ecce ratio secunda, quare et ex hoc sit benedictus, quia sicut non amovit orationem, sic « *non amovit misericordiam suam a me.* » Psal. CII, 17 : *Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum,* etc.

[1] Cf. II ad Corinth. XII, 7 et seq.

[2] Cf. etiam Matth. XXV, 41 : *Discedite a me,* etc.

etc. Primum autem amovere orationem respicit ad meritum : hoc autem non amovere misericordiam, ad præmium. Hoc est dare illud quod dedit instanter petere. Matth. vii, 7, et Luc. xi, 9 : *Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis.* Petite gratiam, et dabitur : quærite sapientiam, et invenietis : pulsate ad vitæ januam, et aperietur. Sic petere et pulsare det nobis, qui est benedictus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXVI.

Orat ut Deus ab omnibus gentibus cognoscatur et laudetur.

1. *In finem, In hymnis, Psalmus cantici David.*
2. Deus misereatur nostri, et benedicat nobis : illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri :
3. Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.
4. Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes.
5. Lætentur et exsultent gentes, quoniam judicas populos in æquitate, et gentes in terra dirigis.
6. Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes.
7. Terra dedit fructum suum.
   Benedicat nos Deus, Deus noster!
8. Benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terræ.

IN PSALMUM LXVI

COMMENTARIUS.

In finem,
[1] *In hymnis, Psalmus cantici David.*

« *Deus misereatur nostri.* » Hic est Psalmus decimus sextus in secunda parte libri, sexagesimus sextus in toto libro. Postquam in Psalmo præcedenti monuit jubilare Deo, ipsum benedicere, et totum se in ipsum projicere propter spem resurrectionis gloriosæ : quia nec ista facere possumus nisi Deus, quantum est ex parte sui, gratiam infundat, præstando misericordiam, dando benedictionem, et nisi nos humiliemus Deo, quantum est ex parte nostri, et ipsum exaltemus, invitat nos in hoc Psalmo ad orationem, ut benedictionem impetremus, ad confessionem ut nos humiliemus, et Deum glo-

Psaln... orati... et con... nem di... hort...

[1] Psaume sans nom d'auteur, dit M. Lesêtre, composé pour remercier Dieu soit de la récolte annuelle, soit d'une récolte extraordinaire et inespérée. Le sujet est donc analogue à celui du Ps. LXIV, bien qu'il soit traité ici avec plus de simplicité et de brièveté. Le chant commence et finit en implorant la bénédiction divine ; le psalmiste sait, en effet, que l'abondance matérielle n'est pas le plus grand bien à désirer, et que toujours il faut penser à attirer par sa prière la miséricorde du Seigneur, alors même qu'on le remercie de l'avoir accordée précédemment. Les versions attribuent ce chant à David, et Patrizi embrasse ce sentiment. De fait, aucune particularité du texte ne peut être mise en avant pour contredire cette manière de voir ou pour la confirmer. Le psalmiste remercie Dieu de tous ses bienfaits en général,

rificemus, et laudemus : unde laudis divinæ expressivus est Psalmus iste.

Et hoc innuitur in titulo qui talis est : « *In finem, In hymnis, Psalmus cantici David.* » In quo nota in principio quod supra dictum fuit, quare dicatur Psalmus cantici : et expone titulum. « *Psalmus* » hic, qui est « *cantici,* » post canticum votum prolatum musico instrumento, quod est Psalterium : vel « *Psalmus,* » quia monet bene operari : « *cantici,* » quia cum lætitia cordis et exsultatione aliquando etiam vocali, « *in finem* » nos ordinans, in Christum scilicet, vel in Deum, et habendus in « *hymnis* » exhibendis « *David* », id est, Christo : vel certe inter hymnos materialis David computandus.

Dividitur autem Psalmus, sicut jam tactum est, in duas partes. Primo, oratio ad Deum pro beneficiis quibusdam impetrandis necessariis ad hoc ut ad resurrectionis gloriam veniatur. Secundo, admonitio ad confessionem et laudem Dei pro nobis jam habitis, ut prima facilius impetrentur, vel impetrata conserventur ibi, « *Confiteantur.* »

In prima duo. Primo, petit. Secundo, ostendit quo fine petierit, ibi, *Ut cognoscamus.* »

In prima duo. Primo, pro quibusdam bonis petit, ut sibi confiteantur. Secundo, ut collata conserventur, ibi, « *Et misereatur nostri.* »

[a] In prima tria secundum bona quæ petit. Anima enim humana per peccatum facta est misera in irascibili, maledicta in concupiscibili, quæ non desiderat nisi malum, cæca in rationabili. Petit ergo contra primum primo misericordiam : contra secundum secundo benedictionem, ibi, « *Et benedicat.* » Contra tertium tertio illuminationem, ibi, « *Illuminet.* »

2 *Prima pars Psalmi.*

Dicit ergo : Sic monui, ut jubiletis, et benedicatis Dominum : sed quia hoc nullo modo potestis, Isa. XXVI, 12 : *Omnia opera nostra,* etc. Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere,* « *Deus misereatur nostri.* » *Misereatur* : quia captiva tenetur nostra irascibilis ne insurgat contra malum, amovendo per misericordiam, gratiam infundentem. Genes. XLIII, 29 : *Deus misereatur tui, fili mi.* Eccli. XXXVI, 1 : *Miserere nostri Deus omnium, et respice nos.*

« *Et benedicat nobis,* » maledictionem contra malum, quod nostra concupiscibilis appetit, amovendo. Num. VI, 24 : *Benedicat tibi Dominus, et custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui.* « *Illuminet vultum suum,* » non suum in se, sed suum « *super nos,* « nostram scilicet rationem, quæ quasi vultus ejus est, quia imago ejus. Psal. IV, 7 : *Signatum est super nos lumen,* etc. Illustrando et cæcitatem auferendo. Supra in Psal. XVII, 29 : *Deus meus, illumina tenebras meas.* Et alibi, Psal. XII, 4 : *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.* Vel, « *illuminet vultum suum,* id est, manifestet nobis Filium Deus Pater, qui, inquam, Filius est vultus ejus, et hoc « *super nos,* » id est, nobis. Psal. LXXIX, 4, 8, 20 : *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Et alibi, Psal. XXXV, 10 : *In lumine tuo videbimus lumen.* Eccli. XXXVI, 1 : *Ostende nobis lucem miserationum tuarum.*

« *Et misereatur nostri.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Hæc prædicta det, *et misereatur nostri,* » in his omnibus nos conservet. Gregorius : « Bene cito « perditur, quod a largitore non custodi- « tur. » Ecce iste petit hæc quatuor petenda, egressum quatuor fluviorum de paradiso, quadruplicem scilicet gratiam ex Deo, quarum tres primæ quæ pro- *Quadruplex gratia velut egressus quatuor fluviorum de paradiso.*

et spécialement de la récolte ; c'est pourquoi il invite à s'unir à lui tous les peuples, qui aussi bien qu'Israël, ont part aux libéralités de la divine Providence.

Le sens spirituel se rapporte à l'Incarnation et à ses fruits de grâce sur la terre. « Prædicit Dei Verbi incarnationem, et salutarem adventum, omnium que gentium salutem. » Theod.

priam irrigent terram, animæ scilicet potentiam : quarta vero, circueat totum [1]. Eccli. xl, 17 : *Gratia sicut paradisus in benedictionibus, et misericordia in sæculum permanet.*

3 « *Ut cognoscamus.* » Hic secundum primæ partis totius Psalmi, in quo ponit finem suæ petitionis, maxime quantum ad usum illuminationis petitæ. Et est duplex ratio, scilicet ut cognoscatur Christus esse via. Secundo, ut cognoscatur Christus esse medicina, ibi, « *In omnibus Gentibus.* »

Ait enim : Sic Deus misereatur, benedicat, illuminet : et hoc, Deus, fiat, « *ut cognoscamus viam tuam,* » Christum, qui ducit ad te tamquam viam. Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Sed quid prodest scire viam, si non ambuletur in ea? Isa. xxx, 21 : *Hæc via, ambulate in ea : et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Isa. ii, 3 : *Docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus.* Et hoc in terra, in vita scilicet ista, quæ tenebris est plena. Sed notandum, quod hujus vitæ triplex est cognitio. Naturalis, etsi cognoscatur in suo appropriato, quod est sapientia. Ad Rom. i, 20 : *Invisibilia ipsius... per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.* Gratuita, quæ est per fidem. I ad Corinth. xiii, 12 : *Videmus nunc per speculum, in ænigmate.* Jerem. ix, 24 : *In hoc glorietur, qui gloriatur, scire et nosse me.* Et gloriosa, qua cognoscetur in patria. I ad Corinth. xiii, 12 : *Tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.* Sapient. vi, 16 : *Cogitare de illa*, scilicet Dei sapientia, *sensus est consummatus.* Et etiam cognoscamus, non tantum in Judæis : sed « *in omnibus Gentibus salutare tuum.* » Esse salutare in medicinam omnium salutarem. Luc. iii, 6 : *Videbit omnis caro salutare Dei.* Et Isa. xlix, 6 : *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea, usque ad extremum terræ.*

« *Confiteantur tibi populi.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua subjungitur Sec p
omnium admonitio ad confessionem et Ps
dicuntur duo. Primo, invitat ad confessionem et laudem pro Christi utili regimine. Ad idem pro Ecclesiæ fructificatione, ibi, « *Confiteantur,* » versu quinto.

In prima tria. Primo, invitat ad confessionem. Secundo, ad spiritualem lætitiam, ibi, « *Lætentur et exsultent.* » Tertio, assignat utriusque causam, ibi, « *Quoniam judicas.* »

In prima duo. Primo, invitat ad confessionem simpliciter. Secundo, omnes invitat generaliter, ibi, « *Confiteantur.* »

Dicit ergo : Sic peto ut omnes cognoscant Christum : et quia hoc cerno, quod jam impletum, « *confiteantur tibi, o Deus, populi,* » confessione laudis, de qua Luc. xii, 8 : *Quicumque me confessus fuerit coram hominibus.* Et ad Philip. ii, 11 : *Omnis lingua confiteatur.* Confessione veritatis, de qua Joan. i, 20 : *Confessus est et non negavit : et confessus est : Quia non sum ego Christus.* Confessione propriæ iniquitatis, de qua Num. v, 7 : *Vir sive mulier quæ fecerit aliquid de his quæ accidere solent hominibus, venient ad sacerdotem, et confitebuntur illi peccata sua.* Expressior actus qui fit in Veteri Testamento de confessione facienda. Jacob. v, 16 : *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra.* Et fiant hæ confessiones corde simul, et ore, juxta illud Apostoli ad Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Nec tantum in una terra, imo confiteantur his confessionibus « *populi omnes.* » Isa. lii, 10 : *Paravit Dominus brachium sanctum suum*, Filium scilicet, *in oculis omnium Gentium : et*

[1] Genes. ii, 10 : *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita*, etc.

videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

« *Lætentur et exsultent.* » Hic secundum, in quo monet ad lætitiam primo interiorem, secundo, exteriorem, ibi, « *Et exsultent.* »

Ait enim : Sic confiteantur et lætentur interius, et exsultent exterius Gentes. Bene post confessionem subditur de lætitia. Confessio enim primo humiliat et confundit, dum homo confitetur. Eccli. XLI, 21 et 22 : *Erubescite... a principe et a judice de delicto.* Sed humiliatum et confusum purgat a pessimo, a vetustate. I Machab. IV, 36 : *Ascendamus nunc mundare sancta, et renovare.* Sed confusum et purgatum lætificat multum. Psal. XLVI, 8 : *Exsultaverunt filiæ Judæ propter judicia*, etc. Animæ scilicet confessionis filiæ. Sed etiam lætificatum Deo reconciliat. Isa. LVII, 19 : *Creavi fructum labiorum pacem*, scilicet reconciliationem ad Deum.

« *Quoniam judicas.* » Hic tertium, in quo subjungitur confessionis et lætitiæ causa duplex. Æquum judicium in futuro, et auxilium in præsenti exhibitum in bonis ut secure veniant ad illud, ibi, « *Et gentes.* »

Ait enim : Sic lætentur gentes et exsultent, et hoc justum est, « *quoniam judicas,* » id est, judicabis, « *populos in æquitate,* » Isa. XI, 4 : *Arguet in æquitate pro mansuetis terræ.* Vere in æquitate sine personarum omni acceptione. Act. X, 34 : *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.* Proverb. VI, 34 et 35 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Et interim Gentes « *dirigis in terra,* » præbens auxilium ut securi accedant ad te. Et etiam documentum, Joel, II, 23 : *Filii Sion exsultate, et lætamini in Domino Deo vestro : quia dedit vobis doctorem justitiæ.* Et directorem, Isa. XLV, 13 : *Omnes vias ejus dirigam.* Et judicem, Job, IX, 15 : *Meum judicem deprecabor.*

« *Confiteantur tibi.* » Hic secunda 6
pars, in qua invitat ad confessionem pro fructificatione Ecclesiæ quæ secuta est ex prædictis.

Tria ergo dicuntur. Primo, iteratio de confessione facienda ad honorem Dei. Secundo, ratio talis confessionis, terræ fructificatio, ibi, « *Terra dedit.* » Tertio, postulatio benedictionis ab illo fructu et per illum : vel dilatatione illius fructus usque ad gentiles omnes, ibi, « *Benedicat nos.* »

In prima duo supra. Primo, simplex invitatio ad confessionem. Secundo, collectio omnium ad hoc ut confiteantur, ibi, « *Confiteantur.* »

Dicit ergo : Sic confiteantur, quia judicas, et dirigis : et etiam « *confiteantur tibi populi, Deus,* » et repetit ut addat, « *Confiteantur tibi populi omnes.* » In hac repetitione notatur, quod confessio frequenter est iteranda. Joan. XI, 7 : *Eamus iterum in Judæam.* Judæa interpretatur *confessio.* Nec mirum cum frequens sit peccati iteratio. Proverb. XXIV, 16 : *Septies cadet justus, et resurget.* Quater autem dicit, « *Confiteantur,* » propter quadruplicem confessionis effectum. Unum ad Deum quem glorificat, Josue, VII, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere.* Ad confessorem quem obligat ad hoc ut ipsum reducat, quantum in se est, ad Ecclesiæ unitatem, Genes. VIII, 9, Noe redeuntem ad se columbam intromisit in arcam [1]. Ad animam propriam quam purgat, Psal. LXXVI, 7 : *Exercitabar, et scopebam spiritum meum.* Ad diabolum quem necat proprio gladio,

Quater iteratur idem verbum propter quatuor confessionis effectus.

[1] Genes. VIII, 8 et 9 : *Noe emisit columbam :... quæ cum non invenisset ubi requiesceret pes ejus, reversa est ad eum in arcam :... extenditque manum, et apprehensam intulit in arcam.*

quem evaginat, Judith, xiii, 8 et 9 : *Interfecit Holofernem proprio pugione*[1].

2 « *Terra dedit.* » Hic secundum, quo monet ad confessionem. Sed quare ? quia terra nostra, Virgo Maria, de eodem limo terræ de quo et nos, Genes. ii, 7 : *Formavit igitur Dominus hominem de limo terræ.* « *Dedit fructum suum.* » Terra ergo Virgo Maria. Psal. lxxxiv, 2 : *Benedixisti, Domine, terram tuam.* Ad proferendum fructum. Isa. xlv, 8 : *Aperiatur terra, et germinet Salvatorem.* Terra, quia humilis : hæc est enim humillimum elementorum. Luc. i, 48 : *Respexit humilitatem ancillæ suæ.* Stabilis. Eccle. i, 4 : *Generatio præterit,* Apostolorum Christum relinquentium : *et generatio advenit,* Judæorum crucifigentium : *terra autem in æternum stat,* Maria in omnibus perseverat fertilis : hæc enim elementum inter omnia fertilissimum, et intus plenum divitiis, habens mineras auri et argenti. Isa. ii, 7 : *Repleta est terra auro et argento : et non est finis thesaurorum ejus.* Et exterius arboribus et pecoribus. Baruch, iii, 32 : *Qui replevit terram pecudibus et quadrupedibus.* Sed Maria tota fœcunda, et intus et extra. Hæc terra dedit fructum suum : fructum concepit in Annuntiatione, conceptum protulit in Nativitate, prolatum ostendit in apparitione, sed ostensum dedit in Purificatione. De primo et secundo, Luc. i, 31 : *Ecce concipies in utero, et paries filium.* De tertio, ad Tit. iii, 4 : *Apparuit benignitas et humanitas salvatoris nostri Dei.* De quarto, in Psal. lxxxiv, 13 : *Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Et dicit, « *Dedit,* » non reddidit, quia semen non suscepit.

Virgo terra dicitur.

Quo tempore fructum tulit?

De alia triplici terra legitur. De terra corporis Christi, de qua Job, ix, 24 : *Terra data est in manus impii.* Hæc dedit fructum prædicationis, bonæ operationis, et tandem passionis. Vel terra, Ecclesia, de qua Isa. lxvi, 8 : *Numquid parturiet terra in die una ? aut parietur gens simul ?* Hæc dedit fructum suum, trigesimum in conjugatis, sexagesimum in continentibus, centesimum in virginibus[2]. Vel terra, liberum arbitrium. Genes. iii, 17 et 18 : *Maledicta terra in opere tuo,... spinas et tribulos germinabit tibi.* Hæc dabit fructum bonarum affectionum, cogitationum, et operum. Genes. xliii, 11 : *Sumite de optimis terræ frugibus, et ferte viro munera.*

« *Benedicat nos.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic confitemini, quia « *terra,* » Maria, « *dedit fructum,* » et in hoc fructu et semine « *benedicat nos,* » etc.

Subjungitur ergo postulatio benedictionis a tam glorioso fructu : et dicuntur duo secundum duo quæ petuntur. Primum est gratiæ infusio ad fructificandum. Secundo, ad conservandum fructum quem fecimus, ibi, « *Et metuant.* »

Dicit ergo : Sic « *terra dedit fructum,* » quod ut et nos possimus, « *benedicat nos Deus* » Pater gratiam infundendo, qua bona faciamus, et in terra Ecclesiæ multiplicentur. « *Deus noster,* » Filius scilicet, « *benedicat nos Deus.* » Repete. Benedicat etiam Deus Spiritus sanctus. Benedicit ergo Pater, Eccli. iii, 11 : *Benedictio patris firmat domos filiorum.* Benedicit Filius, Ad Eph. i, 3 : *Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo,* id est, per Christum benedicentem nos. Luc. xxiv, 50 : *Elevatis manibus ferebatur in cœlum, et benedixit eis.* Benedicit Spiritus sanctus, in quo omnis benedictio fit, Isa. lxv, 16 : *Qui benedictus est super terram* a Deo Patre vel Filio, *benedicetur in Deo,* id est, Spiritu sancto, hoc est, per Spiritum sanctum. *Amen.*

« *Et metuant.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic tota Trinitas nos benedicat,

[1] Cf. etiam orationem Judith, ix, 2 et seq.

[2] Matth. xiii, 8 et Luc. viii, 4 et seq.

« *Et metuant eum.* » Non dicit eos, ut notetur essentiæ unitas. « *Omnes fines terræ :* » continens pro contento, id est, omnes in terræ finibus habitantes. Jerem. v, 24 : *Metuamus Dominum Deum nostrum*, quia Eccli. VIII, 12, dicitur : *Ego cognovi, quod erit bonum timentibus Deum :* quippe timor Domini, charitatem quæ totius boni fons est, initiat. Eccli. xxv, 16 : *Timor Dei initium dilectionis ejus.* Et ipse omnia alia bona conservat. Unde hic etiam post petitam benedictionem ad bonorum multiplicationem, timorem ultimo adhibet ad conservationem. Eccli. xxv, 14 : *Timor Dei super omnia se superponit*, sicut asseres lapidibus sunt tecti ne a vento tollantur.

PSALMUS LXVII.

Cantus triumphalis quo exaltatur summa Dei benignitas et providentia.

1. *In finem, Psalmus Cantici ipsi David.*
2. Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus : et fugiant qui oderunt eum, a facie ejus.
3. Sicut deficit fumus, deficiant, sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.
4. Et justi epulentur ; et exsultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia.
5. Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus : iter facite ei qui ascendit super occasum.
   Dominus nomen illi : exsultate in conspectu ejus.
   Turbabuntur a facie ejus :
6. Patris orphanorum, et judicis viduarum :
   Deus in loco sancto suo.
7. Deus qui inhabitare facit unius moris in domo :
   Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris.
8. Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto,
9. Terra mota est, etenim cœli distillaverunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel.
10. Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ ; et infirmata est, tu vero perfecisti eam.
11. Animalia tua habitabunt in ea : parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.
12. Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa.
13. Rex virtutum dilecti dilecti : et speciei domus dividere spolia.
14. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus in pallore auri.
15. Dum discernit cœlestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon.
16. Mons Dei, mons pinguis,
    Mons coagulatus, mons pinguis :
17. Ut quid suspicamini montes coagulatos ?
    Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo : etenim Dominus habitabit in finem.
18. Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium : Dominus in eis in Sina in sancto.

19. Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus [1]:
Etenim non credentes, inhabitare Dominum Deum.
20. Benedictus Dominus die quotidie ! prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.
21. Deus noster, Deus salvos faciendi : et Domini Domini exitus mortis.
22. Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis.
23. Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam in profundum maris :
24. Ut intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso.
25. Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.
26. Prævenerunt principes conjuncti psallentibus, in medio juvencularum tympanistriarum.
27. In ecclesiis benedicite Deo, Domino de fontibus Israel.
28. Ibi Benjamin adolescentulus, in mentis excessu :
Principes Juda, duces eorum : principes Zabulon, principes Nephthali.
29. Manda, Deus, virtuti tuæ : confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.
30. A templo tuo in Jerusalem, tibi offerent reges munera.
31. Increpa feras arundinis; congregatio taurorum in vaccis populorum : ut excludant eos, qui probati sunt argento :
Dissipa gentes quæ bella volunt.
32. Venient legati ex Ægypto : Æthiopia præveniet manus ejus Deo.
33. Regna terræ, cantate Deo : psallite Domino : psallite Deo,
34. Qui ascendit super cœlum cœli, ad orientem :
Ecce dabit voci suæ vocem virtutis.
35. Date gloriam Deo super Israel : magnificentia ejus et virtus ejus in nubibus.
36. Mirabilis Deus in sanctis suis : Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ. Benedictus Deus !

IN PSALMUM LXVII

COMMENTARIUS.

In finem, Psalmus Cantici ipsi David [2].

« *Exsurgat Deus.* » Hic est Psalmus decimus septimus in parte secunda. Postquam enim monuit jubilare et benedicere Deum in Psalmo decimo quinto pro sperata resurrectione, et ideo supplicare ut hoc ipsum conferat, quod suus populus possit confiteri, et ipsum laudare valeat, in decimo sexto tamquam impetravit, et in hoc decimo septimo lætanter exsultat pro resurrectione, et invitat jucunde Christum ad resurrectionem, et inimicorum confusionem, Evangelii publicationem, et Ecclesiæ dilatationem per

[1] Ad Ephes. IV, 8.

[2] Le psaume LXVII occupe une place à part dans le psautier, tant à cause des beautés qu'il renferme, qu'à raison des difficultés qu'il présente. « C'est, dit Delitzsch, un psaume dans le style de Débora, s'élevant au plus haut faîte du sentiment et de la description poétiques. » Il débute par les paroles qui servaient de signal au départ de l'arche, Num. X, 35, comme le précédent par les paroles de la bénédiction d'Aaron. Les premiers mots révèlent donc déjà le caractère triomphal et solennel du poëme.

omnes Gentes. Et hæc lætitia et exsultatio exprimitur satis in titulo qui talis est : « *In finem, Psalmus Cantici ipsi David.* » Hoc est, hic « *Psalmus David* » dirigens nos « *in finem,* » est « *Cantici,* » id est, lætitiæ et exsultationis, et forte primo vocibus cantabatur, postmodum musico instrumento quod *Psalterium* dicitur.

David en est-il vraiment l'auteur, comme le suppose le titre ? Olshausen, fidèle à son idée fixe, le rapporte au temps des Macchabées; Ewald, Gésénius, Riehm, au retour de la captivité de Babylone ; Kimchi à la lutte d'Ezéchias contre les Assyriens; Hitzig, à celle de Josaphat et de Joram contre les Edomites et les Moabites. Toutes ces hypothèses ne peuvent tenir en face des quelques observations suivantes. Tout d'abord, le ton triomphal du psaume exclut l'époque de la captivité et les temps postérieurs ; puis l'Egypte et l'Ethiopie, ℣. 32, sont représentées comme type des grands ennemis de Jéhova et de son peuple ; aux temps d'Ezéchias et de la captivité, l'auteur eût fait mention des Assyriens. La désignation distincte des tribus de Juda, de Benjamin, de Zabulon, de Nephtali, nous fait remonter jusqu'à une époque où le schisme n'avait pas brisé l'unité nationale. Enfin le style accuse un âge assez reculé de la poésie hébraïque, et Bœttcher n'hésite pas à ranger d'une manière certaine ce morceau parmi les monuments les plus anciens. On signale, il est vrai, quelques ressemblances avec Isaïe, XL, 3, 9 ; LII, 7 ; LVII, 14; LXII, 10 ; mais si on les juge capables de prouver que le psalmiste s'est inspiré du prophète, elles peuvent démontrer le contraire avec tout autant de certitude.

Patrizi s'appuie sur des remarques un peu subtiles faites à propos du titre, et surtout sur l'objet même du psaume, pour lui chercher un autre auteur que David, cet auteur serait Asaph, et le chant aurait été composé à l'occasion de la translation de l'arche dans le temple de Salomon, par le « maître de chant de David » encore en fonction sous son successeur. Nous allons voir qu'une simple translation de l'arche ne suffit pas à rendre raison de toutes les idées exprimées par le poète.

Les commentateurs les moins aventureux admettent comme certain le renseignement donné par le titre et attribuent le psaume à David. Les uns le font composer à l'occasion de la translation de l'arche à Sion. Mais cette translation, qui fut toute pacifique, ne paraît pas expliquer suffisamment les idées guerrières exprimées dans le texte, ni ce passage à travers le désert, ℣. 5, ni cette ascension de l'arche escortée de captifs, ℣. 19. D'ailleurs la mention qui est faite du temple dominant Jérusalem, ℣. 30, suppose déjà existant le sanctuaire de Sion. Nous savons aussi par l'histoire; I Paral. XVI, 8, qu'en cette circonstance David fit chanter un tout autre psaume que celui-ci. D'autres rapportent ce chant à la fin de la guerre contre les Syriens et les Iduméens, II Reg. VIII, mais sans preuves décisives à l'appui de leur sentiment. Il est beaucoup plus à croire que l'auteur l'écrivit après la défaite des Ammonites et des Assyriens. La guerre avait été terrible et longue, et l'arche avait été emportée au camp, II Reg. XI, 11. C'est pendant les deux ans que durèrent les hostilités que David commit son crime avec Bethsabée, et eut le temps d'en obtenir le pardon et de faire pénitence. L'état d'âme dans lequel devait se trouver le roi à la suite de sa faute, même pardonnée, offre bien ici quelque difficulté : dans ce psaume, tout de triomphe ou de joie, il ne fait aucune allusion à ce qui s'est passé entre lui et le Seigneur. Mais il est en cette circonstance l'interprète officiel d'Israël victorieux de ses ennemis, et tout entier à cette pensée, il laisse de côté toute idée personnelle pour ne rappeler que les témoignages de la puissance et de la bonté de Jéhova envers la nation. Ce fut lui d'ailleurs qui termina la guerre en se portant contre la ville de Rabbath ; il fit le psaume en accompagnant l'arche à son retour à Jérusalem. II Reg. XII, 31. Sic Flaminius, Tholuck, Hengstenberg, Reinke, Moll, Jennings et Delitzsch, ce dernier pourtant attribuant le psaume non au roi lui-même, mais à un poète contemporain. Ajoutons que quelques-uns croient que l'auteur n'a pas eu en vue de circonstance particulière, ce qui est très peu vraisemblable.

Toute cette composition est d'une grande magnificence poétique et a l'allure martiale et solennelle qui convient à une marche triomphale. Le psalmiste veut accompagner de ses chants le retour de l'arche au sanctuaire ; mais emporté par son enthousiasme, il plane de haut au-dessus de la scène qu'il décrit, et il en étend les limites aux horizons les plus lointains. Pour lui, le cortège triomphal ne part pas seulement de Rabbath pour arriver à Sion ; il embrasse toute la suite des siècles, et l'*Exsurgat Deus* est comme la synthèse poétique de l'histoire passée et future d'Israël. Aussi bien, voici Moïse qui donne le signal du départ, et la

Dividi autem potest Psalmus aliter quam Glossa dividat, in tres partes principaliter. Primo, orat pro resurrectione, et quibusdam sequentibus ad illam, invitans ad lætitiam. Secundo, narrat quæ futura sunt post resurrectionem, ibi, « *Deus, cum egredereris,* » vel egredieris. Tertio, prænuntiat Christum venturum, ibi, « *Psallite Deo qui ascendit.* »

In prima duo. Primo, orat pro resurrectione, et consequentibus quibusdam ad illam, invitatque fideles ad laudem resurgentis, ibi, « *Cantate Deo.* »

In prima duo. Primo, orando petit Christi resurrectionem. Secundo, consequentia ad illam in bonis et malis, ibi, « *Et dissipentur.* »

Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic monui jubilare propter spem resurrectionis, post Deum exorare ut daret hujus rei facultatem : nunc ergo rogo, et vos similiter mecum : « *Exsurgat,* » a morte, « *Deus.* » Psal. XLIII, 23 : *Exsurge, quare obdormis, Domine ?* Quod et fecit : unde alibi, in Psal. III, 6 : *Ego dormivi, et soporatus sum : et exsurrexi :* unde postea cœlis apertis Stephanus vidit eum stantem [1]. Stantes, nec mortui sunt, nec dormiunt.

« *Et dissipentur.* » Hic orat contra persequentes. Primo, pro inimicorum dejectione. Secundo, pro bonorum exaltatione, ibi, « *Et justi epulentur.* »

In prima dicuntur tria, secundum tria mala quæ imprecatur. Primo, dispersionem per totum mundum. Secundo, vounltariam separationem et elongationem a Deo, ibi, « *Et fugiant.* » Tertio, omnimodam annihilationem in populo, ut omnino nihil prosint, ibi, « *Sicut deficit fumus.* »

Dicit ergo : Sic rogo, quod exsurgat Deus, et dissipentur inimici per totum mundum, scilicet crucifixores ejus, qui inimici erant secundum regulam Jacob. IV, 4 : *Quicumque ergo voluerit amicus, esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.* Hi sunt dissipati. Isa. XXIV, 3 : *Dissipatione dissipabitur terra,* Judæa scilicet, et ejus cogitationes, ut nihil simul sit. Job, V, 12 : *Dissipat cogitatio-*

sublime procession se déploie aux pieds du Sinaï, traverse le désert, pénètre dans le pays de Chanaan, passe par-dessus les monts de Basan, par-dessus le Salmon, et, triomphante, traînant les vaincus à sa suite, vient déposer l'arche sur la colline de Sion : puis derrière Israël, voici dans l'avenir les nations idolâtres, l'Egypte, l'Ethiopie, tous les peuples, qui à leur tour viennent se soumettre à Jéhova. Pour donner une expression à cette majestueuse conception, David s'inspire des chants antiques d'Israël, en particulier du cantique de Débora, mais tout en gardant son originalité. Il n'emploie pas moins de treize mots que l'on ne retrouve pas ailleurs ; Dieu est nommé vingt-trois fois, le plus souvent sous le nom d'*Elohim*, quelquefois sous celui d'*Adonaï*, quatre fois seulement sous celui de *Jéhova* ou de *Jah*. Les difficultés proviennent du caractère brusque et heurté du style, des nombreux sous-entendus, qui obscurcissent pour nous le texte, des métaphores d'une hardiesse étonnante, et enfin des allusions dont nous n'avons plus la clef.

Le sens spirituel est formellement suggéré par S. Paul, ad Eph. IV, 8: l'arche de la nouvelle alliance est le Verbe incarné, montant au ciel et recevant les hommages de l'humanité régénérée. « Est psalmus iste refertus evangelicis sacramentis... Materia est Christus exaltatus et exaltans Ecclesiam. » Pseud. Ruf. « Recipit actu tum futurorum revelationem, simulque docetur et docet humanæ naturæ salutem, hostiumque perniciem, et omnino admirabilem rerum immutationem. » Theod. Aussi l'Eglise applique-t-elle ce psaume aux mystères de l'Ascension et de la Pentecôte, qui sont le couronnement de l'œuvre divine de la Rédemption. On lit dans le bréviaire mozarabique, aux matines de la quatrième férie, une prière citée par Thalhofer, et qui résume bien ce sens spirituel : « Domine, qui ascendisti in altum, captivam ducens captivitatem, nos a captivitate diaboli victoriæ suæ erue triumphis, ut dona tua dum hominibus tribuis, ipsos homines donorum tuorum reddas ex toto participes. »

H. Lesêtre.

[1] Act. VII, 55 : *Et ait Stephanus : Ecce video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei.*

nes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant.

« *Et fugiant.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non solum dissipentur, imo et fugiant terrore compulsi, et in desperationem inducente, « *a facie ejus,* » a præsentia sua, non loco, quia hoc non possunt, cum Deus sit ubique. Act. xvii, 27 : *Quærere Deum,... quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum.* Sed voluntate et affectu, sicut Cain. Genes. iv, 14 : *Ecce ejicis me hodie a facie terræ.* « *Qui oderunt eum.* » Joan. xv, 24 : *Viderunt et oderunt et me, et Patrem meum. Sed ut impleatur*, etc.

Usus est autem in hoc versu David verbis, quibus Moyses utebatur cum incedere volebat, et movere castra : *Surge, Domine, et dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te, a facie tua* [1].

« *Sicut deficit fumus.* » Hic tertium, in quo petitur annihilatio eorum in primo : et primo in præsenti, secundo, in futuro, ibi, « *Sicut fluit cera.* »

Dicit ergo : Sic dissipentur, et fugiant, et etiam « *deficiant,* » evanescendo a potestate sua. Dan. ix, 23 et seq. : Cum venerit Sanctus sanctorum, cessabit unctio vestra regia, et sacerdotalis[2]. Et hoc « *sicut fumus* » deficit, qui quanto altius extollitur, tanto plus evanescit : sic maxime evanuerunt Judæi, quando se maxime extulerunt. Psal. xxxvi, 20 : *Deficientes, quemadmodum fumus deficient.* Isa. lxv, 5 : *Isti fumus erunt in furore meo.*

Et nota, quod superbi comparantur fumo. Primo, quia fumus de corpore nascitur : sic superbus de bono opere superbus efficitur, et elevatur in altum. Eccli. xxii, 30 : *Ante ignem camini vapor, et fumus inaltatur.* Operationes enim quæ sine charitate fiunt, sunt quasi quidam vapores ante ignem, miserum cor elevantes tamquam fumum. Cito a vento dispergitur : sic superbus modici verbi flatu extollitur, et totus evanescit. Isa. ix, 18 : *Convolvetur superbia fumi.* Sap. v, 15 : *Tamquam fumus qui a vento diffusus est.* Nocet oculis : sic superbia excæcat oculum rationis, imo solem. Apocal. ix, 2 : *Aperuit puteum abyssi : et ascendit fumus putei*, scilicet e corde superbi, *sicut fumus fornacis magnæ : et obscuratus est sol et aer de fumo putei.* Mali etiam odoris est. Sapient. xi, 19 : *Vaporem ignium spirantes, aut fumi odorem proferentes*, id est, fœtorem. Signum est incendii, id est, magnæ combustionis in corde. Apoc. xviii, 9 : *Cum viderit fumum incendii ejus.* Fuliginem, quæ nigra et amara est, inducit : sic superbia. Osee, xiii, 3 : *Idcirco erunt sicut fumus de fumario.*

« *Sicut fluit.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic nunc deficiant, et in futuro, « *peccatores pereant a facie Dei,* » a præsentia scilicet Dei, « *sicut cera fluit a facie ignis.* » Judith, xvi, 18 : *Petræ*, scilicet dura corda et obdurata in malitia, *sicut cera liquescent ante faciem tuam.* Michæ. i, 4 : *Valles scindentur sicut cera a facie ignis* : tunc enim magni cerei ardebunt, et ab igne culpæ trahentur ad ignem pœnæ. Gregorius : « Qui ardent « mente, ardebunt et carne : ab æstu « namque avaritiæ, transibunt ad ignem « gehennæ. » Vel in bono potest legi. Quasi diceret : Sic mali « *deficiant* » ut fumus, boni vero « *pereant,* » non in quantum sunt, sed in quantum sunt peccatores, ut jam non sint amplius. Proverb. xii, 7 : *Verte impios, et non erunt.* « *A facie Dei,* » spiritus scilicet in terris effusi. « *Sicut cera a facie ignis.* » Spiritus enim sanctus ignis est. Luc. xii, 49 : *Ignem veni mittere*, etc. Act. ii, 3 : In igneis linguis super Apostolos descendit[3].

[1] Num. x, 35.

[2] Dan. ix, 27, Christus *confirmabit pactum multis hebdomada una : et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium*, etc.

[3] Act. ii, 3 : *Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis, seditque supra singulos eorum*

4 « *Et justi epulentur.* » Hic secundum, in quo orat pro justorum exaltatione : et dicuntur tria secundum tria quæ petit eis. Primo, resurrectionem. Secundo, lætitiam, ibi, « *Et exsultent.* » Tertio, delectationis puritatem, ibi, « *Et delectentur.* »

Ait enim : Sic fiat malis postquam surrexeris. « *Et justi epulentur,* » contemplatione Dei, quæ reficit hic et in futuro, sed minus nunc, plus incomparabiliter tunc. Nunc reficit suos Deus, Eccli. xv, 3 : *Cibavit illum pane vitæ et intellectus.* In futuro, Luc. xxii, 29 : *Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi,* etc. De utraque epulatione, Isa. xxv, 6 : *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium.* Mons, Ecclesia et militans, et triumphans. « *Et exsultent :* » non comedent panem suum in luctu, sicut Tob. ii, 5 : *Cumque occultasset corpus, manducavit panem cum luctu et tremore,* etc. : et Isa. lxv, 13 et 14 : *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis : ecce servi mei bibent, et vos sitietis : ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini : ecce servi mei laudabunt præ exsultatione cordis, et vos clamabitis pro dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.*

« *Et delectentur.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic epulentur, et lætentur, « *et delectentur,* » non jam in timore aliquo admixto delectationi, vel in perturbatione aliqua, sed « *in lætitia.* » Tob. vii, 17 : *Epulati sunt benedicentes Deum.* Hoc convivium quod fecit Joseph fratribus suis in meridie, et inebriati sunt, Genes. xliii, 34. Fercula quæ dat hic in contemplatione, nemo scit, nisi qui accipit. In futuro autem dabit multa. Primum, vita sine morte. Isa. xxv, 8 : *Præcipitabit mortem in sempiternum :* mensuram in illa præcipitatione. Secundum, sanitas sine infirmitate, aliter parum valeret vita. Psal. cii, 3 : *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* Tertium, plenitudo sine defectione. Psal. cii, 5 : *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Apoc. vii, 16 : *Non esurient, neque sitient amplius.* Quartum, saturitas sine fastidio. Eccli. xxiv, 29 : *Qui edunt me, adhuc esurient : et qui bibunt me, adhuc sitient,* etc. Quintum, pax sine perturbatione. Psal. cxlvii, 14 : *Qui posuit fines tuos pacem.* Isa. xlviii, 18 : *Utinam attendisses mandata mea, facta fuisset sicut flumen pax tua.* Sextum, scientia sine ignorantia. I ad Corinth. xiii, 12 : *Nunc cognosco ex parte : tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum* : modo autem aliter. Eccli. xxiv, 6 : *Et sicut nebula texi omnem carnem.* Septimum, gaudium sine tristitia. Apocal. xxi, 4 : *Et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra.* Psal. xxxv, 9 : *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Modo comeditur agnus cum lactucis agrestibus, sed tunc non.

Bona futuræ gloriæ.

« *Cantate Deo.* » Hic secundum primæ partis totius Psalmi. Postquam enim oravit ut resurgat, et bona consequentia impleat, hic secundo invitat fideles ad fidem resurgentis : et dicuntur duo. Primo, invitat ad laudandum resurgentem. Secundo, ad laudandum beneficia exhibentem, ibi, « *Exsultate in conspectu.* »

In prima duo. Primo, invitat ad laudem. Secundo, subjungit causam quare benedicendus, ibi, « *Qui ascendit super occasum.* »

In prima tria. Primo, invitat, ad laudem mentis. Secundo, oris, ibi, « *Psalmum.* » Tertio, operis, ibi, « *Iter facite.* »

Dicit ergo : Sic rogavi, modo conversus ad vos o fideles dico : « *Cantate Deo,* » mente vivendo Deo. Ad Galat. ii, 20 : *Vivo autem, jam non ego,* etc. Bene Deo canit, qui bonum diligit, quod est mente vivere Deo. Isa. xii, 5 : *Cantate Domino, quoniam magnifice fecit.* Si quæris quomodo cantus est ? audi Eccli. xl, 20 : *Vinum et musica lætificat cor : et super utraque dilectio sapientiæ.* Nec

tantum mente, imo « *Psalmum dicite*, » id est operamini : ipsa enim bona opera, sicut frequenter dictum est, sunt verba. Sed hoc, « *nomini ejus*, » id est, ad ejus laudem ordinata, ut nomen ejus dilatetur, et glorificetur. Matth. v, 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus : ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.*

« *Iter facite.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic cantate, et Psalmum dicite, et ulterius « *iter facite ei :* » non solum vos præparando ut Deus ad vos veniat, sed aliorum corda per prædicationem habilitando, sicut Joannes Baptista. Luc. I, 76 : *Præibis ante faciem Domini parare vias ejus.* Isa. XL, 3 : *Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Et LXII, 10 : *Transite, transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides.*

« *Qui ascendit.* » Hic assignat causam duplicem. Prima, mortis destructio. Secunda, universalis et singularis dominatio, ibi, « *Dominus nomen illi.* »

Ait ergo : Sic cantate, Psalmum dicite, prædicate Deo, « *qui,* » id est, quia ille « *ascendit super occasum,* » id est, super mortem ipsam destruendo, et in gloriam convertendo. Osee, XIII, 14 : *Ero mors tua, o mors.* I Petr. III, 22 : *Qui est in dextera Dei, deglutiens mortem ut vitæ hæredes efficeremur.* I ad Corinth. XV, 54 : *Absorpta est mors in victoria.* « *Dominus,* » simpliciter, « *nomen illi,* » vere et appropriate. Isa. XLII, 8 : *Ego Dominus, hoc est nomen meum.* Ad Philip. II, 9 : *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen.*

« *Exsultate in conspectu.* » Hic secundum hujus partis, in quo invitat ad laudandum beneficia exhibentem. Et primo, invitatio. Secundo, ratio invitationis, ibi, « *Turbabuntur.* »

Ait ergo : Sic « *cantate, etc.* » Quæ dixi in honorem resurgentis, facite, et etiam « *exsultate,* » non in vanitate, sed « *in conspectu ejus.* » I Petr. I, 6 : *Exsultabitis, modicum nunc si oportet contristari.* In conspectu autem Dei exsultare, est intus in conscientia gaudere, ubi solus Deus videt. Eccli. XXX, 16 : *Non est oblectamentum super cordis gaudium.*

« *Turbabuntur a facie.* » Hic ratio exsultationis. Prima, inimicorum certitudo. Secunda, bonorum exhibitio, ibi, « *Patris orphanorum.* »

Dicit ergo : Sic exsultate ne timeatis, quia qui vos turbant nunc, « *turbabuntur a facie ejus,* » a præsentia scilicet ejus. Sapient. V, 2 : *Videntes turbabuntur timore horribili.* Mich. VII, 17 : *Velut reptilia terræ perturbabuntur in ædibus suis.* Ezech. XXVI, 18 : *Turbabuntur insulæ in mari.*

6

« *Patris orphanorum.* » Hic secundum, beneficiorum exhibitio. Primo, miseris corporaliter. Secundo, miseris spiritualiter, ibi, « *Qui educit.* » Vel melius : Primo, quæ bona conferat bonis. Secundo, quæ impiis, etc.

Quatuor beneficia bonis confert Deus.

In prima dicuntur quatuor, secundum quatuor beneficia quæ facit bonis. Primum, provisio in necessariis sicut pater. Secundum, conservatio ab adversariis et protectio tamquam judex, ibi, « *Et judicis.* » Tertium, præsentiæ exhibitio, ibi, « *Deus in loco.* » Quartum, collectio ipsorum in uno vivendi modo, ibi, « *Deus qui inhabitare.* »

Dicit ergo sic : Dico, quod mali turbabuntur a facie ejus. Cujus *ejus ?* « *Patris,* » provisoris, et nutritoris, « *orphanorum :* » bonorum scilicet, quibus mortuus est pater, mundus scilicet, et mater, concupiscentia mala, de quibus Ezech. XVI, 3 : *Pater tuus Amorrhæus,* mundus : *et mater tua Cethæa,* concupiscentia. Et Deus adoptat eos in filios statim. Jerem. XLIX, 11 : *Relinque pupillos tuos : ego faciam eos vivere.* Joan. XIV, 18 : *Non vos relinquam orphanos : veniam ad vos.* Psal. X secund. Hebr. 14 : *Orphano tu eris adjutor.* Et alibi, Psal. XXVI, 10 : *Pater meus, et mater mea dereliquerunt*

runt me: Dominus autem assumpsit me.

Et nota : Si Deus assumit et adoptat in filios quos carnales patres deserunt, quid faciet de illis qui propter ipsum deserunt et patrem et matrem, et totum mundum, et ipsam propriam voluntatem ?

« *Et judicis viduarum,* » eas ab oppressionibus defendendo : et est secundum beneficium. Isa. I, 17 : *Judicate pupillo, defendite viduam.* Viduam autem dicit animam quæ ab hæreticis aliquando desponsaverat sibi errorem in virum, sicut e contrario boni desponsant sapientiam in uxorem. Sapient. VIII, 2 : *Quæsivi sponsam mihi eam assumere, et amator*, etc. Joan. XIV, 18, dixit Dominus Samaritanæ : *Quinque viros habuisti*, quinque sensus tuos quibus obediebas: *et nunc quem habes*, error scilicet, quem tibi desponsasti, *non est tuus vir :* et si de facto, non de jure : imo adulter est. Tales ergo defendit Christus, quibus moritur mundus, quibus moritur sensus proprius. Proverb. XXIII, 10 et 11 : *Non attingas parvulorum terminos : et agrum pupillorum non introeas : propinquus enim illorum fortis est, et ipse judicabit contra te causam illorum.*

« *Deus in loco sancto.* » Hic tertium beneficium. Quasi diceret : Sic providet et defendit : et hoc potest, quia « *Deus* est *in loco sancto suo,* » in orphanis scilicet et viduis, quos locum suum facit et sanctum. I ad Cor. III, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Et illud inhabitat, etsi non videatur multis. Gen. XXVIII, 16 : *Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam.* Tales enim sunt vera Jerusalem, vera Sion. Zach. VIII, 3 : *Habitabo in medio Jerusalem* ego Dominus, habitans in Sion, in monte sancto meo.

« *Deus qui inhabitare.* » Hic quartum beneficium tangitur. Quasi diceret : Sic habitat, et etiam ipse est, qui « *facit inhabitare in domo,* » in Ecclesia, vel ad litteram in claustro, « *unius moris homines,* » orphanos scilicet prædictos, et viduas : quod aperte fit, quando illi quibus mundus mortuus est, et sensus proprius, uniformiter vivunt et concorditer. Act. IV, 32 : *Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una.* Et in V, 42 : *Omni autem die non cessabant, in templo.* Ad Philip. II, 2 : Estote *eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes,* et circa domos docentes, et evangelizantes Christum Jesum. III Reg. X, 1 et seq., Regina Saba mirabatur unitatem ministrantium Salomoni [1].

« *Qui educit vinctos.* » Hic beneficia quæ exhibet malis, quia extrahit eos de malitiis suis, et peccatis : et dicuntur duo. Primo, liberatio consuetudine ligatorum. Secundo, quod majus est, præ superbia blasphemantium, ibi, « *Similiter eos.* » Tertio, obstinatorum omnino, quod est maximum, ibi, « *Qui habitant in sepulcris.* »

Ait ergo : Propter hæc exsultate, quæ præmisi, et etiam quia ipse est « *qui educit,* » de statu peccati ad gloriosam pœnitentiam, « *vinctos,* » prava peccandi consuetudine, quæ vincit. Prov. V, 22 : *Funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur.* Isa. V, 18 : *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis,* et ita fortiter aliquando sicut catena, Unde Augustinus eam catenæ comparat in libro *Confessionum.* Isa. LVIII, 9 : *Si abstuleris de medio tui catenam.* Et hoc « *in fortitudine tua,* » Samsonita. Fortitudo enim Samsonis, de qua Judic. XVI, 9, 12 et 14, quod omnia vincula disrumpebat, illam figurabat. I Reg. II, 2 : *Non est fortis sicut Deus noster* : maxime, quando tam fortiter visus es catenas rumpere, quod sanguinem abundantissime effudisti. Zachar. IX, 11 : *Tu quoque in san-*

[1] III Reg. X, 8 : *Beati viri tui, et beati servi tui, qui stant coram te semper,* etc.

guine testamenti tui emisisti vinctos de lacu, et alligasti inimicum. Marc. III, 27 : *Nemo potest vasa fortis ingressus diripere, nisi prius fortem alliget.* Apocal. XX, 2 : *Apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus et satanas, et ligavit eum.*

« *Similiter eos.* » Hic est secundum. Quasi diceret : Sic educis vinctos perversa peccandi consuetudine, similiter educens de peccatis eos « *qui exasperant,* » blasphemando. Deut. XXXII, 16 : *Provocaverunt eum in diis alienis*, diis quos ignorabant. Ezech. II, 5 ; *Domus exasperans est*, et Deum quem provocat sua infidelitate, et bonos quos persequitur. Eos etiam educit, « *qui habitant,* » tamquam omnino mortui, et in peccatis obstinati, et « *in sepulcris* » fœtidis, carnalibus desideriis. Proverb. XII, 12 : *Desiderium impii munimentum est pessimorum.* Matth. VIII, 28, Dæmoniaci habitant in sepulcris [1]. Ezech. XXXII, 22 : *Ibi Assur*, in medio incircumcisorum, motuum scilicet carnalium, *in circuitu illius sepulcra ejus.* Quasi diceret: In ipsis est, quasi in sepulcris quibusdam.

Et est notandum, quod carnalia desideria, et fœtida dicuntur hic sepulcra mortuorum in peccatis ; in illis enim quiescunt, et e converso ipsi homines sunt sepulcra, desideria mortua in se continentia. Matth. XXIII, 27 : *Væ vobis scribæ et Pharisæi hypocritæ : quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia.*

« *Deus, cum egredereris.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua postquam præcessit oratio pro resurrectione, et invitatio aliorum ad laudandum et benedicendum, sequitur narratio beneficiorum Ecclesiæ collatorum post resurrectionem : et dividitur in quatuor partes. Primo ergo agit de beneficio instructionis per mundum diffusæ. Secundo, de beneficio missionis donorum Spiritus sancti sive infusionis, ibi, « *Dum discernit.* » Tertio, operationis miraculorum quæ sequebatur ex donis, et doctrinam confirmabat, ibi, « *Deus noster, Deus salvos.* » Quarto, dilatationis, quod secutum est ex tribus, ibi, « *In Ecclesiis benedicite Deum.* »

Spiritus sancti, miracula, Ecclesiæ dilatationem.

In prima, de benedictione prædicationis primo. Secundo, de ministris prædicationis agitur, ibi, « *Dominus dabit verbum.* »

Item, prædicationis beneficium non est ubi deest gratia : unde duo dicuntur. Primo, de prædicationis beneficio agitur. Secundo, de beneficio infusionis gratiæ, ibi, « *Pluviam voluntariam.* »

In prima tria. Primo, ostenditur in quo facta est prædicatio. Secundo, affectus sequens ex prædicatione illa, ibi, « *Terra mota est.* » Tertio, modus prædicationis tamquam causa illius effectus, ibi, « *Etenim cœli.* »

In prima duo. Primo, signatur tempus a Christi manifestatione per opera. Secundo, a transmigratione Apostolorum ad gentes, ibi, « *Cum pertransieris.* »

Dicit ergo : Sic petii resurrectione nos moveri ad lætitiam : nec mirum : quia, o « *Deus cum egredereris,* » manifestando te per opera, et resurrectionem mirabilem.

« *In conspectu populi tui,* » homini, qui populus tuus est. Psal. XCIV, 7 : *Et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.* Prius enim quasi clausus erat et absconditus. Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus.* Et LIII, 3 : *Quasi absconditus vultus ejus.* Sed egressus est per opera mirabilia maxime, quando resurrexit. Isa. XLII, 13 : *Dominus sicut fortis egredietur.* Præter hunc autem egressum est alius triplex. Æternitatis, Michæ. V, 2 : *Egressus ejus ab initio,*

[1] Matth. VIII, 28 : *Occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes.*

Nota tres Christi egressus, a Patre, a Virgine, et egressus ad salutem gentium per prædicationem.

a diebus æternitatis. Temporalis nativitatis, Matth. II, 6 : *Ex te enim exiet dux.* Osee, VI, 3 : *Quasi diluculum præparatus est egressus ejus.* Sicut diluculum ab aurora, sic Christus ex Maria. Humanæ subventionis, Habac. III, 13 : *Egressus es in salutem populi tui.* « *Cum pertransires,* » transmigrando de Judæis « *in deserto,* » vel melius « *in desertum,* » scilicet ad Gentiles qui videbantur deserti a Deo. Hoc desertum est de quo supra, in Psal. LXII, 3 : *In terra deserta, et invia,* etc. Isa, XLIII, 19 : *Ponam in deserto viam, et in invio flumina.*

9 « *Terra mota est.* » Ecce effectus prædicationis. Quasi diceret : « *Tunc,* » quando scilicet egressus, quando transieris ad Gentes, « *terra mota est.* » Supra, in Psal. LIX, 4 : *Commovisti terram,* etc. Exod. XV, 15 : *Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab,* etc. Psal. LIII, 9 : *Conturbati sunt omnes qui videbant eos.*

« *Etenim cœli.* » Hic tertium, scilicet modus prædicationis. Duo ergo tanguntur. Moderata prædicatio, et origo illius moderaminis in prædicatione, ibi, « *A facie Dei Sinai.* »

Dicit ergo : Sic nota est : « *etenim,* » quia, « *cœli distillaverunt,* » Apostoli modeste prædicaverunt, quod est stillare : qui dicuntur cœli. Supra, in Psal. XVIII, 2 : *Cœli enarrant,* etc. Job, XXIX, 22 : *Super illos stillabat eloquium meum.* Hæc sunt stillicidia de quibus Psal. LXXI, 6 : *Sicut stillicidia stillantia super terram.* Hæc sunt stillicidia dulcedinis, de quibus Amos, IX, 13 : *Ecce dies veniunt... et stillabunt montes dulcedinem.* Cantic. IV, 11 ; *Favus distillans labia tua.* Sed quomodo dicuntur stillare Apostoli, cum abundantissime effunderent doctrinam ? Eccle. XI, 3 : *Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent.* Responsio. Stillicidium quidquid ab eis de Deo dicitur, respectu ejus quod dicendum esset. Job, XXVI, 14 : *Cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri ?*

Et nota, quod satis mirum est, quod stillicidium assiduum, prædicationis scilicet et lectionis : et mulier litigiosa, scilicet remordens conscientia : et fumus, inferni intuitus et consideratio, non ejiciunt multos de domo sua, scilicet de conversatione perversa. Proverb. XXVII, 15, secundum aliam literam : Tria sunt quæ hominem de domo ejiciunt : fumus, stillicidium, et litigiosa mulier [1].

« *A facie Dei Israel.* » Hæc est ratio etiam quasi causa prima stillicidli ipse Deus, quem describit a legis datione, et a populi Israelitici regimine, ibi, « *A facie Dei.* »

Ait enim : Sic stillaverunt cœli, non hoc a se habentes, sed « *a facie,* » benignitate scilicet « *Dei Sinai,* » qui dedit legem in Sinai [2]. « *A facie Dei Israel,* » rectoris scilicet populi Israelitici. Infra, ℣. 36 : « *Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ.* » Job, XXVIII, 28 : *Quis est pluviæ pater, et quis genuit stillas roris ?* Ille constat, qui dixit, Matth. X, 20 : *Non vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Aliæ litteræ ponuntur in Glossa, et etiam leguntur.

10 « *Pluviam voluntariam.* » Postquam egit de beneficio prædicationis, hic agit consequenter de beneficio infusionis gratiæ cum doctrina : aliter enim non valeret. Gregorius : « Frustra laborat exterius lingua prædicatoris, si non operetur interius gratia conditoris. » Et tanguntur tria. Primo, infusio abundans. Secundo, effectus sequens ex illa infusione, ibi, « *Et infirmata est.* » Tertio,

1 Prov. XXVII, 15 : *Tecta perstillantia in die frigoris, et litigiosa mulier comparantur.* Cf. etiam Prov. XIX, 13.

2 Cf. Exod. XX, 1 et seq.

ratio infusionis illius, scilicet dulcedo, ibi, « *Parasti in dulcedine tua.* »

Dicit ergo : Sic stillabunt cœli, et etiam o Deus, « *segregabis,* » vel « segregasti, » tamquam aliquid pretiosum « *pluviam voluntariam* , » gratiam abundantem, Ezech. xxxiv, 26 : *Pluviæ benedictionis erunt.* Hæc pluvia vere de cœlo descendit. Act. xiv, 16 : *Benefaciens de cœlo, dans pluvias.* Hæ sunt aquæ de cisterna Bethlehem, de Virgine Maria. Luc. i, 28 : *Ave gratia plena.* II Reg. xxiii, 15, David desideravit aquas de cisterna Bethlehem [1]. « *Pluviam,* » inquam, « *voluntariam,* » tua voluntate emissam. Jac. i, 18 : *Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis.* Vel, « *pluviam voluntariam,* » quia uniuscujusque præparat voluntatem, et ei sapit sicut vult : optime signata in illa pluvia, in qua pluebat Dominus manna filiis Israel in deserto [2]. Sap. xvi, 21 : *Deserviens uniuscujusque voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur.* Et hoc, « *hæreditati tuæ,* » scilicet gentilitati de qua in Psal. ii, 8 : *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam.*

« *Et infirmata est.* » Hic tangitur effectus gratiæ hujus. Primo, recognitio infirmitatis. Secundo, consummatio in bono, ibi, « *Tu vero.* » Tertio, omnimoda subjectio ipsi Deo, ibi, « *Animalia tua.* »

Dicit ergo : Sic pluviam segregabis, et ipsa infusa hæreditati tuæ, ipsa hæreditas « *infirmata est* » sui reputatione, sese infirmam cognoscens : quo enim plus abundat gratia, eo plus se nihil, et infirmam animam recognoscit. Luc. xvii, 10 : *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus.* « *Tu vero* » merito hujus, « *perfecisti eam,* » in bono, II ad Corinth. xii, 9 : *Virtus in infirmitate,* supple, cognita, *perficitur.* Psal. xv, 4 : *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum,* cognitione sua : *postea acceleraverunt,* ad perfectionem, Proverb. xxix, 23 : *Humilem spiritu suscipiet gloria,* perfectio scilicet gloriosa. Et Psal. xxx, 20 : *Perfecisti eis, qui sperant in te.* Et alias, Psal. lxxix, 16 : *Perfice eam, quam plantavit dextera tua.*

« *Animalia tua.* » Hic tertium, quare sic humiliabitur, et perficietur ? « *Et animalia tua,* » subjecti scilicet tibi ut animalia, « *habitabunt in ea,* » hæreditate quæ tua est. Hæc est enim hæreditas tua sic completa, sic infirmata, sic perfecta. Quasi diceret : Hæc fient tibi subjectis, sicut subjiciuntur mitia animalia. Isti greges de quibus Exod. x, 26 : *Cuncti greges pergent nobiscum.* Talia animalia, de quibus Isa. i, 3 : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui.* Et ille qui dicit alibi, in Psal. lxxii, 23 : *Ut jumentum factus sum apud te.* Joel, ii, 22 : *Nolite timere animalia regionis.* Sed hæc omnia unde ? Numquid ex meritis illorum qui sic perficiuntur ? Non : imo, o Deus, hæc bona parasti, æternaliter prædestinando, « *pauperi,* » supple, populo tuo, non in meritis suis, sed « *in dulcedine tua,* » in dulci tua bonitate.

Nota enim, quod bonus homo parat, secundum illud Psal. cvii, 2, et lvi, 8 : *Paratum cor meum.* Paratum ad observantiam mandatorum , ad perfectionem consiliorum. Et Deus parat ei cibum. Psal. lxiv, 10 : *Parasti cibum illorum, quoniam ita est,* etc. Sapient. xvi, 20 : *Panem de cœlo præstitisti illis.* Et parat eis locum in vita æterna. Joan. xiv, 2 : *Vado parare vobis locum.* Et parat ineffabile præmium. Isa. lxiv, 4 : *Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti exspectantibus te.*

Nota etiam, quod Deus parat pauperi-

[1] II Reg. xxiii, 15 : *Desideravit ergo David, et ait : O si quis mihi daret potum aquæ, de cisterna quæ est in Bethleem juxta portam.*

[2] Cf. Exod. xvi, 31.

bus in dulcedine, non culpæ, de qua Proverb. v, 3 : *Favus distillans labia meretricis.* Sed gratiæ, de qua Eccli. xxiv, 27 : *Spiritus meus super mel dulcis.* Et gloriæ, de qua hic, et Psal. xxiv, 8 : *Dulcis et rectus Dominus.*

Item, pauperi parat in dulcedine, quia ad litteram dulciores sunt reliquiæ pauperibus, quam divitibus ipse cibus. Quare : Quia Dominus optimum saporem facit illis reliquiis tamquam bonus coquus, scilicet famem.

12 De prædicatoribus. « *Dominus dabit verbum.* » Hic secundum. Postquam elegit de beneficio prædicationis fructuosæ, agit primo de ministris, ostendens eorum conditionem primo. Secundo, quemdam fructum consequentem ex eis, ibi, « *Et posteriora dorsi.* »

In prima duo. Primo, collatio bonorum ministris a Deo. Secundo, apponitur ex parte ipsorum conditio, ibi, « *Si dormiatis.* »

In prima adhuc tria sunt bona a Deo exhibita sibi, doctrina, potentia faciendi miracula, ibi, « *Virtute multa,* » et auctoritas ordinandi Ecclesiæ membra, ibi, « *Et speciei domus.* »

Dicit ergo : Sic beneficium doctrinæ gratiosæ per mundum effundetur, quia « *Dominus dabit,* » non vendet. Matth. x, 8 : *Gratis accipistis, gratis date.* Eorum virtus in prædicando. Proverb. xxiii, 23 : *Noli vendere sapientiam.* « *Verbum* » utile et bonum, non frivolum. Psal. cvi, 20 : *Misit verbum suum, et sanavit eos.* Sanativum ergo et verissimum. Luc. xxi, 15 : *Dabo vobis os, et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere adversarii vestri.* Propter hoc dicebat Esther, xiv, 13 : *Tribue sermonem compositum in ore meo.* Sap. vii, 16 : *In manu illius,* scilicet Dei, *et nos, et sermones nostri.* « *Evangelizantibus,* » non aliis. Psal. lxxx, 11 : *Dilata os tuum,* evangelizando : *et implebo illud,* sapientiam infundendo, et « *verbum.* » Prov. xi, 25 : *Qui inebriat, ipse quoque inebriabitur.* Et hoc « *virtute multa* » constantiæ adjuncta. Act. iv, 29 : *Da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum.* Jerem, i, 18 : *Dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream.* Vel, «*virtute multa* » faciendi miracula adjuncta, et est secundum beneficium. Marc. xvi, 20 : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.*

Nota ergo hic, quod quidam evangelizant in potestate faciendi miracula, sicut Petrus, in cujus umbra sanabantur infirmi, Act. v, 15. Alii in fortitudine et constantia, ut Paulus, qui dicebat ad Roman. viii, 38 : *Certus sum quod neque mors, neque vita,* etc. Alii in sapientia, sicut Stephanus, Act. vii, 10 : *Non poterant resistere sapientiæ, et Spiritui, qui loquebatur.* Alii in infirmitate, sicut mercenarius, qui videt lupum venientem, et fugit, Joan. x, 12. Alii in cupiditate, de quibus in Psal. xiii, 4 : *Qui devorant plebem meam sicut escam panis.* Ezech. xiii, 9 : *Violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, et fragmen panis.*

« *Rex virtutum dilecti.* » Hic conferentis hæc bona descriptio interseritur. Quasi diceret : Dominus dabit verbum. Quis Dominus ille? qui est « *rex virtutum.* » « *Virtutum,* » inquam, « *dilecti,* » Christi scilicet : Deus enim Pater est rex virtutum angelicarum, et virtutum animis infusarum. Psal. xxiii, 10 : *Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.* Quæ virtutes sunt etiam Christi « *dilecti* » a Deo Patre. Matth. iii, 17 : *Hic est Filius meus dilectus,* etc. Et « *dilecti* » ab Angelis. I Petr. i, 12 : *In quem desiderant Angeli prospicere.* Imo « *dilecti* » ab omni creatura. Deus quidem diligit quidquid diligere potest. « *Dilecti* » in humanitate, *quia speciosus forma*

præ filiis hominum[1]. « *Dilecti* » in Dei virtute, quia *candor est lucis æternæ, et speculum fine macula*[2]. Ad Hebr. I, 3 : *Splendor gloriæ, et figura substantiæ* Patris.

« *Et speciei domus.* » Hic tangitur tertium beneficium. Quasi diceret : Sic dabit verbum, dabit virtutem, dabit et auctoritatem, quia dabit, repete, « *dividere,* » distinguere, et ordinare, « *spolia speciei domus,* » id est, domus speciosæ, scilicet Ecclesiæ militantis : non quia ab Ecclesia sunt abstracta illa spolia, sed quia prædicatores a diaboli regno tulerunt illa. Unde de Paulo dicitur illud Genes. XLIX, 27 : *Benjamin lupus rapax, mane capiet prædam, et vespere dividet spolia.* Isa. IX, 3 : *Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe : sicut exsultant victores capta præda, quando dividunt spolia.*

Aliter etiam potest exponi, ut « *dilecti* » secundo positum, ad sequens referatur. Quasi diceret : Prædicta faciet « *rex virtutum dilecti,* » et etiam « *dilecti dividere spolia,* » id est, ad dividendum spolia : ad hoc enim Deus Pater dilexit Filium, ut spoliatorem diaboli eum faceret. Isa. VIII, 3 : *Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere : festina prædari.* Luc. XI, 21 : *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet. Si autem fortior illo,* etc.

« *Si dormiatis.* » Hic tangitur ex parte ipsorum conditio. Notandum enim, quod columba est Ecclesia, pennæ hujus columbæ ipsam ad alta sublevantes, sunt Doctores sacri, maxime primitivi, qui erant etiam eloquentia quasi deargentati.

Notandum ergo, quod Græco vocabulo, κλῆρος idem est quod *sors*, portio videlicet, quæ accidit ex divisione alicujus hæreditatis maximæ. Cum autem per duo Testamenta habeantur æterna bona, quæ nostra sunt hæreditas : duo Testamenta *cleros* appellat, secundum duas hæreditates, æternam scilicet et temporalem.

miendum prædicatori.

Sensus ergo est : Sic fiet ut prædixi, si vos qui estis pennæ columbæ deargentatæ, id est, eloquentes Doctores Ecclesiæ, « *dormiatis* » contemplando, « *inter medios cleros,* » inter duo scilicet Testamenta, et inter duas hæreditates, illam respuendo, illam vero eligendo, et ardenter quærendo. Et debuisset dixisse : *Inter cleros*, sed more Græcorum sic locutus, qui cum debent dicere, inter me et te, dicunt inter medium nostrum. Pennæ ergo dicuntur Apostoli illi, de quibus Malach. IV, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ,* Christus scilicet : et sanitas in pennis ejus, id est, in Apostolis. Hæ pennæ de quibus supra, in Psal. LIV, 7 : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam ?* Et deargentatæ, argento scilicet eloquii. Psal. XI, 7 : *Eloquia Domini eloquia casta, argentum,* etc. Propter hoc dicitur, Num. X, 2 : *Fac tibi duas tubas argenteas.*

Ecclesia dicitur *columba.*

Et pennæ ipsius columbæ Ecclesiæ quæ *columba* dicitur, primo quia felle caret. Ad Ephes. IV, 31 : *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis.* Ad Hebr. XII, 15 : *Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat.* Cadavere non vescitur : in quo notatur abstinentia. II Petr. I, 6 : *Ministrare... in scientia abstinentiam.* Proverb. XXI, 17 : *Qui diligit epulas, in egestate erit.* Non lædit ore. Ad Ephes. IV, 28 : *Qui furabatur jam, non furetur.* Alienos pullos nutrit. Matth. V, 44 : *Diligite inimicos vestros,* etc. quia, I ad Corinth. XIII, 5 : *Charitas non quærit quæ sua sunt.* Gemitum habet pro cantu : Et Ecclesiæ vox est, Psal. CXIX, 5 : *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est !* Et alibi,

[1] Psal. XLIV, 3.

[2] Sapient. VII, 26.

Psal. vi, 7 : *Laboravi in gemitu meo.* Isa. lix, 11 : *Et quasi columbæ meditantes gememus.* Super aquas ut videat accipitrem et fugiat, sicut Ecclesia super aquas Scripturarum. Cantic. v, 12 : *Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, et resident juxta fluenta plenissima.* Gregatim volat : et de Ecclesia dicitur, Cant. vi, 9 : *Terribilis ut castrorum acies ordinata.* Act. iv, 32 : *Credentium erat cor unum, et anima una.*

« *Et posteriora.* » Hic secundum hujus partis, in quo ostendit fructum consequentem quemdam si fuerint ministri, quales sunt descripti. Et legitur dupliciter, quia dorsum potest hic significare charitatem, vel extremorum in Ecclesia collectionem.

Fructus prædicationis, charitas dorso deaurato significata.

Ait enim : Hæc fient quæ præmisi, si sic inter duo Testamenta dormieritis. « *Et posteriora dorsi ejus,* » id est, Ecclesiæ, scilicet charitas : in dorso enim posterius onera portantur, unde per dorsum charitas designatur, de qua I ad Corinth. xiii, 7 : *Charitas omnia sustinet.* Et in dorso sic figuntur virtutes, scilicet alæ spirituales in charitate, ut sine ipsa nihil sint, I ad Corinth, xiii, 2 : *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.*

Erunt « *in pallore auri,* » id est, charitas Ecclesiæ erit sicut aurum fulvum, quod est valde pretiosum, III Reg. x, 18 : *Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, et vestivit eum auro fulvo nimis.* Vel in nitore auri, charitate et sapientia : viror enim est claritas divinæ sapientiæ. Sap. vi, 13 : *Clara est, et quæ nunquam marcescit sapientia.* Alio modo sic : « *Et posteriora dorsi ejus,* » Ecclesiæ scilicet : illi qui erunt in temporibus extremis, erunt lucentes in charitate et fervidi. Ipsi enim erunt *quasi vas auri solidum* [1]. Ipsi erunt de quibus dictum est in Psal. xliv, 10 : *Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato.*

« *Dum discernit.* » Hic secundum secundæ partis, in quo agitur de beneficiis post prædicationem exhibitis : et dicuntur duo. Primo, enarratio bonorum. Secundo, gratiarum actio pro exhibitis, et exspectatio consummationis illorum, ibi, « *Benedictus Dominus.* »

Alii di... fi...

In prima duo. Primo, enarratio beneficiorum. Secundo, probatio quod necesse erat conferre illa bona, vel collatorum magnitudo, ibi, « *Currus Dei decem millibus.*

In prima duo. Primo, beneficii collatio. Secundo, collatoris commendatio multiplex, ibi, « *Mons Dei, mons pinguis.*

In prima tria tanguntur. A quo collatum, et quando. Secundo, quid collatum et quibus, ibi, «*Reges super eam.* » Tertio, per quid, ibi, « *In Selmon.* »

Dicit ergo : Sic de beneficio Ecclesiasticæ prædicationis, et etiam « *Reges super eam,* » id est, prædicatores sancti, et Doctores, qui regunt Ecclesiam, et ob hoc reges dicuntur, Eccli. xxxii, 1 : *Rectorem te posuerunt.* Act. xx, 28 : *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei,* etc.

V di... re n... re re... Ec si...

« *Dealbabuntur,* » id est, albiores efficientur nive, mundati penitus a peccatis. Supra, in Psal. l, 9 : *Et super nivem dealbabor.* Isa. i, 18 : *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Dan. xii, 10 : *Eligentur, et dealbabuntur, et quasi ignis probabuntur.* Apoc. vii, 14 : *Laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni.* Et hoc « *In Selmon,* » id est, in umbra : sic enim interpretatur Selmon, scilicet infrigerante eos gratia ab ardore vitiorum.

[1] Eccli. l, 10 : *Simon Oniæ filius .. quasi vas auri solidum.*

Sub hac umbra refrigerari quærebat, quæ dicebat, Cant. II, 3 : *Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi.* Projicitur autem umbra hæc a Christo monte, in quem plenitudo lucis divinæ descendit. Unde signanter dictum est Mariæ perquirenti quomodo Filium Dei sustineret concipere, Luc. I, 35 : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Projicitur etiam umbra hæc a Maria : ipsa enim est tabernaculum. Eccli. XXIV, 12 : *Qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.* Et Isa. IV, 6, dicitur : *Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu.* Eccli. XXXIV, 19 : *Tegimen ardoris, et umbraculum meridiani.*

Et hoc « *dum cœlestis,* » id est, Christus, qui vere cœlestis : ascendit enim super omnes cœlos, ut adimpleret omnia. Judic. IX, 34 : *Surrexit itaque Abimelech cum omni exercitu suo.* « *Discernit* » bonos a malis, gratiam illis conferendo, hos in peccatis dimittendo : et bonos ab invicem, his majora bona, his minora et pauciora conferendo. I ad Cor. IV, 7 : *Quis enim te discernit?* supple a malis. Nonne cœlestis? *Quid habes quod non accepisti?* Quasi diceret : Nihil. Et XII, 4 : *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus.* Matth. XXV, 15 : *Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem.*

« *Mons Dei.* » Hic secundum, scilicet datoris commendatio. Commendatur autem multipliciter. Primo, a vitæ altitudine. Secundo, a bonorum operum abundantia et fertilitate, ibi, « *Mons pinguis.* » Tertio, a doctinæ generalitate, ibi, « *Mons coagulatus.* » Quarto, ab excellentia in bonitate super alios, ibi, « *Ut quid suspicamini.* » Quinto, a privilegii singularitate, ibi, « *Mons in quo.* »

Dicitur mons Christus.

Dicit ergo : Hæc bona sunt a cœlesti discernente : qui cœlestis, scilicet Christus, est « *mons Dei,* vitæ altitudine. Isa. II, 2 : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Daniel. II, 35, Lapis de monte præsicus sine manibus excrevit in montem magnum [1]. Et est mons pinguis bonorum fertilitate, unde alia littera habet : « Mons uberi. » Genes. XLIX, 20 : *Aser,* id est, beatus, Christus scilicet, *pinguis panis ejus.*

Laus ejus doctrinæ.

« *Mons coagulatus.* » Hic tertium, in quo commendatur a doctrinæ generalitate. Et primo, a doctrina parvulorum. Secundo, majorum, ibi, « *Mons pinguis.* »

Ait enim : Et ipse « *mons coagulatus,* » id est, fluens, quasi lacte coagulato, quod cibus est parvulorum. I ad Corinth. III, 1 : *Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam.* Ad Hebr. V, 12 : *Facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.* Hinc dicitur de Apostolis, qui doctrina simplici parvulos imbuebant : « Et sicut lac coagulati sunt [2]. » Christus etiam in se mons coagulatus, quia carnem coagulatam ex sanguine purissimo Virginis habuit. Sap. VII, 2 : *Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine.* Job, X, 10 : *Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti?* Et sic factus caseus, cibus scilicet fatuorum. I ad Cor. III, 18 : *Si quis videtur inter vos sapiens in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens* : ut de hoc caseo digne comedere possit.

« *Mons pinguis,* » quantum ad majores, in quos influit pinguedinem devotionis abundantem, et cibum solidiorem. Ad Hebr. V, 14 : *Perfectorum est solidus*

[1] Daniel. II, 35 : *Lapis, qui percusserat statuam, factus est mons magnus, et implevit universam terram.*

[2] Officium Apostolorum pro tempore paschali, ℟. VIII.

cibus. Judic. IX, 9 : *Numquid possum deserere pinguedinem meam?*

17 « *Ut quid suspicamini?* » Ecce quartum, in quo commendat ab excellentia in bonitate. Ait enim : Sic est mons coagulatus et excellenter, quia « *ut quid suspicamini montes coagulatos?* alios in comparatione ad ipsum. Quasi diceret : Male suspicamini. Joan. III, 31 : *Qui de cælo venit, super omnes est.* Si enim alii montes coagulati sunt, iste tamen super omnes est. Mich. IV, 1 : *Erit mons domus Domini præparatus in vertice montium.*

Alii prædicatores sunt montes.

Nota enim, quod ideo montes dicuntur, quia super alios elevati. Thren. III, 28 : *Levavit super se.* Ad Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cælis est.* Quia aquas, res scilicet temporales non retinent. I ad Timoth. VI, 8 : *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus.* Susceptam undique effundunt, et distribuunt. Tob. IV, 9 : *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue : si parum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* Quia lumen susceptum in se prius in inferiora spargit. Psal. LXXV, 5 : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.*

Privilegia Christi.

« *Mons in quo beneplacitum.* » Hic est quintum, in quo commendatur a privilegii singularitate : et dicuntur duo. Primo, privilegii singularitas. Secundo, singularitatis æternitas, ibi, « *Etenim Dominus.* »

In illo habitat divinitas corporaliter.

Dicit enim : Non suspicemini montem comparatione ad istum : ipse enim est mons, « *in quo Deo beneplacitum est habitare in eo.* » *In quo* superfluit, sicut frequenter in Hebræo contingit. Vel sic : « *Mons in quo beneplacitum est Deo,* » in eo scilicet habitare, « *in Deo,* » id est, ut inhabitet in eo per unionem. Joan. I, 14 : *Verbum caro factum est.* Ad Coloss. II, 9 : *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter,* non sicut in illis de quibus I ad Corinth. X, 5 : *Non in pluribus eorum beneplacitum est Deo.* Imo, nec sicut istis, de quibus in Psal. CXLVI, 11 : *Beneplacitum est Domino super timentes eum :* sed plus in infinitum. Numquid inhabitabit ad tempus? Non.

Etenim, quia « *Dominus,* » ipsa divinitas, « *habitabit* » in hoc monte, in Christo, « *usque in finem,* » hoc est finaliter. Et sic semper. Hinc dixit Augustinus : « Qui dixerit Dei Verbum assumptum deseruisse hominem, anathema « sit. » Hæc est enim conjunctio, et unio conjugalis. Matth. XIX, 6 : *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Psal. XVIII, 6 : *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo,* etc.

« *Currus Dei.* » Hic secundum beneficium tangitur, scilicet promotio illorum qui dealbati fuerunt in bonum : et dicuntur duo. Primo, beneficiorum enumeratio. Secundo, ratio exhibendi illa : quia filius accipit a patre, ibi, « *Accepisti dona.* » 18

In prima duo. Primo, beneficium respectu viventium. Secundo, respectu mortuorum, ibi, « *Ascendisti in altum.* »

In prima tria secundum tria beneficia quæ tanguntur. Primum, prædicationis gratia. Secundum spiritualis lætitia, ibi, « *Millia lætantium.* » Tertium, Dei præsentia, ex qua causantur duo prima, ibi, « *Dominus in eis.* »

Dicit ergo : Sic dealbabuntur a morte tali, et ipsi etiam sicut « *currus Dei,* » etc. Vel ad immediatum : Deus habitat montem istum et per ipsum alios, unde fiunt « *currus Dei,* » id est, currus portans Deum. « *Currus,* » inquam, « *multiplex decem millibus,* » innumeris. In solo enim Deo numerati sunt, quia ejus fuerunt, et sunt, et futuri sunt portitores. Job, XXV, 3 : *Numquid est numerus militum ejus? Et super quem non fulget lumen illius?* Dan. VII, 10 : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies,* etc. Quod autem justi currus sint, IV Reg. II, 12 : *Pater mi, currus Israel, et auriga ejus,* dixit Eliseus ad Eliam.

« *Millia lætantium.* » Ecce secundum, et construe : Currus est multiplex infinitis millibus, quia « *millia sunt lætantium,* » spirituali scilicet lætitia in Deum exsultantium. Ad Rom. xii, 12 : *Spe gaudentes.* Joel. ii, 23 : *Filii Sion exsultate, et lætamini in Domino Deo vestro.* Ad Philip. iv, 4 : *Gaudete in Domino semper.*

« *Dominus in eis.* » Hic tertium, causa scilicet utriusque præmissorum. Quasi diceret : Bene dixi, quod in eis prædicationis gratia et lætitia, quippe Dominus in eis est. Sed quomodo ? « *In sancto.* » dato « *in Sina,* » vel in Sinai, scilicet in mandato quod bonum est, et sanctum, et justum. Ad Roman. vii, 12 : *Mandatum justum, et sanctum, et bonum.* Hoc autem non adimpletur nisi Deus sit in ipso adjutor. Ad Philip. ii, 13 : *Operatur in vobis et velle, et perficere pro bona voluntate.* Infundit enim charitatem, quæ eum præsentem habet : et sic potest mandatum compleri. Aliter non. Ad Rom. xiii, 10 : *Plenitudo legis est dilectio.* Vel, Dominus est in eis, et specificat ubi est in eis, « *in Sina,* » sed per Angelum. Ad Galat. iii, 19 : *Lex ordinata est per Angelos in manu mediatoris.* « *In sancto,* » in homine assumpto, Christo scilicet. Luc. i, 35 : *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur,* etc. Dan. ix, 24 : *Sanctus sanctorum.*

« *Ascendisti in altum.* » Hic beneficium in mortuis factum, scilicet extractio ipsorum de limbo : et tanguntur duo. Terminus a quo traxit primo. Secundo, ad quid, ibi, « *Cepisti captivitatem.* »

Ait enim : Sic prædestinationis gratiam et lætitiam per tui præsentiam præstitisti, « *ascendisti in altum,* » in cœlum. Hic ascensus fuit figuratus, III Reg. xviii, 44 : *Ecce nubecula parva quasi vestigium hominis ascendebat de mari.* Prædictus, Michæ. ii, 13 : *Ascendet pandens iter ante eos.* Nec tantum in cœlum, imo super omne cœlum materiale. Ad Eph. iv, 10 : *Ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.* Psal. xviii, 7 : *Et occursus ejus usque ad summum ejus.* Nec mirum si ascendisti, quia deposuisti pondus superbiæ per veram humilitatem. Matth. xi, 29 : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.* Ad Ephes, iv, 10 : *Qui descendit,* per humilitatem, *ipse est qui ascendit.* Imo pondus omnis culpæ, de quo ad Hebr. xii, 1 : *Deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum* : et hoc per veram innocentiam. I Pet. ii, 22 : *Qui peccatum non fecit,* etc [1]. Et pondus fortunæ, cum quo nemo potest ascendere. Super illud Matth. xix, 27 : *Ecce nos reliquimus omnia,* Bernardus : « Recte, Petre, et non ad insipientiam, illum, qui exsultavit ut gigas ad currendam viam, imo qui volavit, volavit super pennas ventorum, sequi non poteras oneratus, sed hoc deposuisti per veram paupertatem. » Luc. ix, 58 : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Et corpus naturale corruptibile, quod valde aggravat. Sapient. ix, 15 : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam,* etc. Sed hoc deposuisti per gloriosam resurrectionem. I ad Cor. xv, 53 : *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem : et mortale hoc induere immortalitatem.*

Ascensio Christi.

« *Cepisti,* » de limbo inferni ad ducendum illuc, « *captivitatem,* » homines justos qui ibi tenebantur. Zachar. ix, 9 : *Tu quoque in sanguine Testamenti emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Vel de viventibus potest legi : « *Cepisti captivitatem,* » peccatores in peccati servitute, tamquam in quodam detentos carcere. Joan. viii, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Prov. v, 22 : *Funibus peccatorum suorum* quisque

[1] Cf. Isa. liii, 9.

constringitur. Cepisti eos in reti prædicationis. Thren. I, 13 : *Expandit rete pedibus meis, convertit me retrorsum.*

« *Accepisti dona.* » Ecce secundum, in quo enumeratis beneficiis, tangitur potestas conferendi illa, quia hæc accepit a Patre.

Ait enim : Si hæc bona contulisti, et hoc quia « *accepisti dona* » a Deo Patre. « *Dona,* » inquam, « *in hominibus* » exhibita. Vel sic : « *Accepisti dona,* » a Deo Patre, « *in hominibus,* » postmodum reformanda, et ipsis hominibus retribuenda. Primo, in Apostolis, Act. II, 4 : *Repleti sunt omnes Spiritu sancto.* Postea per illos in aliis, Psal. LXXI, 3 : *Suscipiant montes pacem populo.* Et rursus : Psal. LXXV, 5 : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.*

« *Etenim non credentes.* » Hic secundum totius primæ partis illius, in qua agitur de beneficiis exhibitis post resurrectionem. Quasi diceret : Hæc bona fecisti, et hoc necesse erat. « *Etenim,* » quia « *non credentes,* » supple, erant homines, « *Dominum Deum inhabitare,* » per unionem hominem Christum : sed eis est prædicatum postea. II ad Cor. V, 19 : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Et ad Coloss. II, 9 : *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Vel, « *Deum,* » id est, Patrem, « *inhabitare Dominum,* » per essentiæ unitatem : cum tamen dicat, Joan. X, 30 : *Ego et Pater unum sumus.* Et XIV, 11 : *Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est?*

20 Gratiarum actio pro beneficiis memoratis.

« *Benedictus Dominus die.* » Hic secundum, in quo præmissa beneficiorum enumeratione, subjungitur exclamatio Prophetæ in gratiarum actionem cum assertione de beneficiis consummandis : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, gratiarum continua actio. Secundo, certa consummatorum bonorum exspectatio, ibi, « *Prosperum iter.* »

In prima duo. Primo, gratiarum actio, Secundo, duratio vel continuatio, ibi, « *Die quotidie.* »

Dicit ergo : Hæc bona fecit Deus, et propter hoc, « *Deus sit benedictus.* » Daniel. III, 26 : *Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum.* I Esdræ, VII, 27 : *Benedictus Dominus Deus patrum suorum,* et hoc « *die* » succedente « *quotidie :* » unde alia littera habet, « De die in diem. » Supra, in Psal. XXXIII, 2 : *Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.* Eccli. LI, 8 : *Laudabit usque ad mortem anima mea Dominum.*

« *Prosperum iter.* » Hic secundum, certa exspectatio consummationis bonorum futurorum. Ait enim : Sic sit benedictus : et hoc justum : « *quoniam Deus salutarium nostrum.* » In Psal. LXXXVII, 2 : *Domine Deus salutis meæ.* Et dator, « *faciet iter prosperum* » veniendi ad illa salutaria. Sed quomodo dicitur hoc? Nonne dicitur, Matth. VII, 14 : *Arcta via est, quæ ducit ad vitam?* Quomodo ergo prospera? Respondeo : Arcta est sine dubio in se, sed ipsam arctitudinem sanctis reddit dulcem, et sic prosperam, secundum quod exponitur illud Isa. LV, 11 : *Prosperabitur in his, ad quæ misi illud,* scilicet Verbum meum, quamvis multa dura passum sit. Si quis enim bene confidat, eo ipso quod antecessit, prosperum iter fecit, ipse columna nubis et ignis, quæ filios Israel deducebat prospere per desertum [1]. Tob. V, 21 : *Bene ambuletis, et sit Deus in itinere vestro, et Angelus ejus comitetur vobiscum.* Qui hanc non sequitur, non prosperabitur. Eccle. X, 15 : *Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in urbem pergere.*

« *Deus noster, Deus salvos.* » Hic tertium secundæ partis totius hujus Psal- 21

[1] Cf. Exod. XIII, 21.

mi, in quo post narrata beneficia prædicationis et infusionis donorum Spiritus sancti, sequitur beneficium mirabilis operationis maxime in conversione peccatorum quasi desperatorum, et humiliatione adversariorum : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, adversariorum humiliatio et dejectio. Secundo, extremorum in peccatis conversio, ibi, « *Dixit Dominus : Ex Basan.* »

In prima duo. Primo, descriptio adversarios confringentis. Secundo, summa confractio ipsorum, ibi, « *Verumtamen Deus confringet.* »

In prima duo. Primo, describit eum in virtute salvandi omnes generaliter qui salvantur. Secundo, ab humilitate qua voluit sicut alii subjici morti, ibi, « *Et Domini Domini.* » Vel a virtute seipsum suscitandi potenter secundum aliam lecturam.

Ait ergo : Hæc quæ præmisi bona, faciet. « *Et Deus,* » non quorumcumque, illorum scilicet qui colunt idola : imo « *noster.* » Psal. xcv, 5 : *Omnes dii Gentium, dæmonia* : *Deus autem noster in cælo*, supple, est.

« *Deus salvos faciendi,* » hoc est, salvandi omnes quicumque salvantur generaliter. Act. iv, 12 : *Nec aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Joan. xii, 47 : *Non veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum.* Et iii, 17 : *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Et quamvis tantæ virtutis sit, tamen « *Domini Domini* : » Domini Judæorum, Domini Gentium : vel Domini corporum, Domini animarum : vel Domini præcipientis quæ facienda sunt, Domini prohibentis quæ sunt cavenda : est « *exitus,* » de hac vita, « *mortis,* » supple, exitus. Mori enim voluit, Isa. liii, 12 : *Tradidit in mortem animam suam.* Ad Philip. ii, 8 : *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Hic exitus de quo alibi, in Psal. cxx, 8 : *Dominus custodiat introitum tuum, et exitum tuum.* Et bene dicit eum hic esse *Dominum*, quia etiam cum exiret de mundo per mortem, ipse tamen erat dominus mortis, quod nullus alius umquam potuit. Eccle. viii, 8 : *Non est in hominis potestate prohibere spiritum*, scilicet ne exeat : *nec habet potestatem in die mortis.* Sed Christus dicit, Joan. x, 18 : *Potestatem habeo ponendi animam meam : et potestatem habeo iterum sumendi eam... nemo tollit eam a me.* Vel sic : Ita potest omnes salvare generaliter, et « *domini* » vitæ, et « *domini* » mortis. Sap. xvi, 13 : *Tu es enim, Domine, qui vitæ et mortis habes potestatem.* Est « *exitus mortis,* » id est, exitus a morte, id est, resurrectio : quasi suum sua virtute a morte exire. Osee, xiii, 14 : *Ero mors tua, o mors.* Vel sic posset exponi : « *Mortis domini domini exitus,* » id est, Ecclesiæ reditus, qui vulgariter *exitus* appellatur, videat qui expendit quantum expendit.

« *Verumtamen Deus confringet.* » Hic secundum, inimicorum destructio : et tanguntur duo. Primo, destructio. Secundo, consummatio in destructione, ibi, « *Verticem capilli.* » 22 Destructio inimicorum Christi.

Ait enim : Sic Deus quamvis Dominus morietur, « *verumtamen Deus,* » quantumcumque impotens videatur, « *confringet capita inimicorum suorum,* » naturalia ad litteram. In Psal. cix, 6 : *Conquassabit capita in terra multorum.* Psal. ii, 9 : *Tamquam vas figuli confringes eos.* Isa. xxx, 14 : *Comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida : et non invenietur de fragmentis ejus testa*, etc. Vel capita dicit majores inter inimi cos, quos confringet humiliando, vel tandem æternaliter cruciando. Amos, vi, 1 : *Væ qui opulenti estis in Sion, optimates capita populorum.* Eccli. xxiv, 11 : *Et omnium excellentium et humilium corda virtute calcavi.*

« *Et confringet verticem perambulantium in delictis suis,* » non illa relinquen-

tium. « *Verticem,* » inquam, « *capilli,* » vanitatis. Capillus enim quid inutile est, et vanum. Vel, « *verticem capilli,* » quia usque ad capillum totam penitus confringet. Vel melius in *vertice* notatur superbia. In *capillo* qui nascitur ex superfluo, temporalis abundantia. Superbiam ergo de temporali abundantia ortam, quæ est vertex capilli, Dominus humiliabit, et dejecit eos qui perseverant in malis, quod est perambulare in delictis. Prov. I, 16 : *Pedes illorum ad malum currunt.* Isa. II, 11 : *Oculi sublimes hominis humiliati sunt, et incurvabitur altitudo virorum.*

23 « *Dixit Dominus : Ex Basan.* » Hic secundum beneficium, extremorum in peccatis plena conversio et universalis : unde dicuntur duo. Primo, consummatio conversionis. Secundo, multitudo et differentia conditionum in conversis, et quidam ordo, ibi, « *Prævenerunt principes.* »

In prima duo. Primo, consummata conversio. Secundo, motivum ad conversionem, et ratio quare, ibi, « *Viderunt ingressus.* »

Et in prima duo. Primo, conversio. Secundo, consummatio in conversione, ibi, « *Ut intingatur.* »

In prima duo. Primo, conversio simpliciter omnium. Secundo, magis immersorum in peccatis, ibi, « *Convertam.* »

Conversio peccatorum.

Dicit ergo : Sic de inimicis, sed quantum ad alios, « *dixit Dominus,* » id est, ab æterno ordinavit. Vel, « *dixit,* » id est, ordinatum ab æterno me cognoscere fecit, intus illam veritatem exprimens cordi meo. Psal. LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* « *Convertam,* » ad me, « *ex Basan,* » id est, ex confusione, peccatores scilicet in peccati confusione existentes. De qua Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens peccatum.* Michæ. IV, 10 : *Venies usque ad Babylonem : ibi liberaberis, ibi redimet te Dominus de manu inimicorum tuorum.* Nec quoscumque convertam, sed « *convertam in profundum maris* » existentes, et demersos in inundatione amaritudinis et peccati, sicut factum est in Matthæo [1], in Maria [2], in Paulo [3], in latrone et homicida [4]. Ad Rom. V, 20 : *Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia.*

Et nota, quod congrue dicit, « *ex Basan* » : Basan enim interpretatur *bruchus*, qui totum consumit, et designat invidiam. Vel *pinguedo*, et designat inflatam superbiam. Hæc duo ad Paulum, qui invidebat Ecclesiæ, et tumebat contra illam. Interpretatur etiam *siccitas*, et signat avaritiam quæ semper sitit, et refertur ad Matthæum et latronem. Interpretatur *confusio*, et signat luxuriam, et refertur ad Magdalenam.

Nota etiam, quod est conversio inchoantis bonum, de qua hic, et Ezech. XVIII, 3 et : *Vivo ego, dicit Dominus Deus... Numquid voluntatis meæ est mors impii, et non ut convertatur a viis suis et vivat ?* Et Augustinus de *Fide ad Petrum* : « Firmissime tene neminem agere pœnitentiam, nisi quem Deus illuminaverit, et gratuita conversione converterit. » Et est conversio proficientis, qui semper de bono tendit in melius. Hæc est de qua in Psal. LXXIX, 8 : *Domine Deus virtutum, converte nos,* ad illas semper plus, et plus. Et in Completorio quasi nihil actum sit, dicimus, Psal. LXXXIV, 5 : *Converte nos, Deus, salutaris noster.* Jerem. XV, 19 : *Si converteris, convertam te.* Et est conversio perfecti et contemplantis. Cant. VII, 10 : *Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus.* Ezech. XLIV, 1 : *Et convertit me ad viam portæ sanctuarii exterioris, quæ respiciebat ad Orientem : et erat clausa.*

Alia littera habet : « Convertar ad eos ex Basan, convertar ad eos in profundum maris : » nec mutatur sensus.

[1] Cf. Matth. IX, 9 et seq.
[2] Cf. Luc. VII, 47 et seq.
[3] Cf. Act. IX, 15.
[4] Cf. Luc. XXIII, 43.

Deum enim ad nos converti, est ad ipsum nos convertere.

« *Ut intingatur.* » Hic consummatio in conversione. Plene autem convertitur ad Deum, qui morti pro eo se exponit, et qui alios ad se convertit, non contentus salvare se. Duo ergo dicuntur. Primo, conversio usque ad martyrii passionem. Secundo, usque ad conversionem in prædicatores, ibi, « *Lingua canum.* »

Dicit ergo : Sic dixit Dominus, et sic fecit, facietque : o Deus sic convertes, « *ut pes tuus* » sanctus et justus, qui portat sicut pes hominem. « *intingatur in sanguine* » proprio, martyrium sustinendo. Audi pedem, Act. IX, 15 : *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, et regibus, et filiis Israel.* Audi in sanguine tinctum, II ad Cor. XI, 25 : *Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum*, etc. Et tandem fuit a Nerone decollatus. Talis pes debet calceari aurichalco constantiæ et fortitudinis, ignito igne charitatis, Apocal. I, 15 : *Pedes ejus similes aurichalco, sicut in camino ardenti.* Lavari butyro intimæ devotionis, Job, XXIX, 6 : *Quando lavabam pedes meos butyro.* Et intingi sanguine passionis propriæ, vel capitis, vel magis utriusque si opus sit, Exod. XII, 22[1]. Præceptum fuit quod postes, pedes quasi ostii, tingerentur sanguine agni, et proprio, ne audiant illud Apostoli ad Hebr. XII, 4 : *Nondum usque ad sanguinem restitistis.* Et oleo pietatis, Deut. XXXIII, 24 : *Benedictus in filiis Aser, tingat in oleo pedem suum.*

Lingua canum. Ecce secundum. Quasi diceret : Sic convertentur usque ad hoc ut in sanguine tingantur, et etiam « *lingua canum tuorum*, » id est, prædicatorum tuorum, est facta « *ex inimicis* » prius. Quasi diceret : Inimici conversi facti sunt lingua canum, non malorum, quales sunt detractores. Ad Philip. III, 2 : *Videte canes, videte malos operarios.* Quales etiam peccata reiterantes post confessionem, II Petr. II, 22 : *Contingit eis illud veri proverbii : Canis reversus ad suum vomitum : et, Sus lota in volutabro luti.* Sed « *tuorum*, » scilicet prædicatorum. Hi enim sunt canes, de quibus supra, in Psal. LVIII, 7 : *Famem patientur ut canes.* Luc. XVI, 21 : *Canes veniebant, et lingebant ulcera ejus.* Sed hoc nullus credat ab alio fieri : tamen fit « *ab ipso* » Deo : et est subita conversio ad alios. Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* Et nota, quod dicit, « *Ex inimicis* » fieri non prædicatorem, sed ipsam linguam, quod plus est. Hæ sunt linguæ lambentes aquas, in quibus Gedeon devicit inimicos[2].

« *Viderunt ingressus.* » Hic secundum, in quo præmissa conversione, subjungitur motivum et ratio quare sic convertentur : quia videbunt Deum hominem procedere : unde dicuntur duo. Primo, ratio. Secundo probatio, quod bene debet eos ad hoc movere, ibi, « *Ingressus Dei mei.* » 25 Notatur hic causa conversionis infidelium.

Ait enim : Sic convertentur, et quid movebit ad hoc illos : quia « *videbunt, o Deus, ingressus tuos.* » Primo ingressum in uterum virginalem sine carnis corruptione et libidine. Ezech. XLIV, 2 : *Porta hæc*, scilicet Maria, *clausa erit : non aperietur, et vir non transibit per eam : quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Angelus ad eam, Luc. I, 28 : *Ingressus Angelus ad eam dixit : Ave*, etc. Sed tu solus in eam. In mundum, Isa. XIX, 1 : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum*, mundum : *et movebuntur simulacra Ægypti a facie ejus.* In gloriam, Ad Hebr. IX, 12 : *Introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.* Luc. XXIV,

[1] Exod. XII, 22 : *Fasciculum hyssopi tingite in sanguine qui est in limine, et aspergite ex eo superliminare, et utrumque postem.*

[2] Cf. Judic. VII, 6.

26 : *Nonne oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Et per hoc maxime ingressus est in mentem eorum ut converterentur ad te. Apoc. III, 20 : *Ecce sto ad ostium, et pulso : si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo ad illum*, etc.

« *Ingressus Dei mei.* » Nec mirum si moti sunt hæc videntes, quia hæc videndo « *viderunt ingressus Dei mei,* » per creationem. Deuteron. XXXII, 6 : *Numquid non ipse pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te ?* « *Regis mei,* » per gubernationem. Apocal. XIX, 16 : *Et habet in vestimento et in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* Psal. CXLIV, 1 : *Exaltabo te, Deus meus rex.* « *Qui est in sancto* » quolibet per gratiæ illuminationem et infusionem, tamquam in templo. I ad Cor III, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Et specialiter per unionem in sanctorum sancto, homine scilicet Christo. Supra, ℣. 6 : *Deus in loco sancto suo.*

26 Multitudo conversorus omnis conditionis et sexus.

« *Prævenerunt principes.* » Hic secundum hujus partis, in quo præmissa mirabili conversione, ostenditur multitudo et diversitas sic conversorum : unde primo, conversio majorum : secundo, minorum, ibi, « *Conjuncti.* » Ubi ostendit conversionem in utroque sexu. Primo, in viris, post in fœminis, ibi, « *In medio.* »

Ait enim : Sic videntes ingressus conversi sunt, et hoc in illa conversione : « *prævenerunt* » omnes alios, « *principes,* » Apostoli totius Ecclesiæ primates, sicut supra, Psal. XLVI, 10 : *Principes populorum congregati sunt*, etc. « *Prævenerunt,* » inquam, tamquam viæ præparatores aliis ad Deum, et Dei ad alios. Isa. XL, 3 : *Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Luc. X, 1 : *Misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem, et locum quo erat ipse venturus.*

« *Conjuncti psallentibus,* » minoribus bona facientibus, quod est psallere. Vel ad litteram laudes divinas cantantibus. Ad Ephes. V, 19 : *Cantantes, et psallentes in cordibus vestris Domino*, etc. Argumentum, quod prælati debent esse primi in choro ad psallendum. Joan. X, 4 : *Bonus pastor... cum proprias oves emiserit, ante eas vadit : et oves illum sequuntur.*

Existentes etiam « *in medio juvencularum,* » ad litteram, « *tympanistriarum,* » in tympanis Deo jubilantium. Exod. XV, 20, Maria soror Moysi sumpsit tympanum in manu, et egressæ sunt mulieres cum illa. Sed nunc quia instrumenta versa sunt in lasciviam, melius legitur de tympano spirituali, et juvenculis spiritualibus, animabus scilicet ad Deum noviter conversis. Cantic. VI, 7 : *Adolescentularum non est numerus.* Et ibidem, I, 2 : *Adolescentulæ dilexerunt te.* Tympanistriæ autem sunt per carnis mortificationem. Pellis enim si non tenditur, non sonat. Et iterum si nimium tenditur, rumpitur. Sic qui carnem non extendit in pœnitentia, sonum non reddit : si ultra modum tenditur, rumpitur, et totum perditur. Propter hoc dicit Augustinus in *Speculo clericorum* : « Carnem vestram domate je« juniis, et abstinentia escæ et potus, « quantum valetudo permittit : ne rum« patur. Tunc fugatur diabolus tantam « discretionem non valens sustinere. » Isa. XXX, 32 : *In tympanis et citharis, et in bellis præcipuis expugnabit eos.* Et est argumentum hinc, quod Prælati debent esse in medio minorum domantium carnem, non in cavernis. I ad Thess. II, 7 : *Facti sumus parvuli in medio vestrum, tamquam si nutrix foveat filios suos.*

« *In Ecclesiis benedicite.* » Hic est quarta pars secundæ partis Psalmi. Postquam enim actum est de beneficio prædicationis, et postmodum infusionis donorum Spiritus sancti, et tandem mirabilis conversionis extremorum in peccatis, monstratur hic beneficium dilatationis

Ecclesiæ, et multiplicationis per plures Ecclesias, et hoc dupliciter. Primo, admonendo ad laudem Dei Ecclesiam sub pluralitate. Secundo, orando pro dilatatione ejus a Jerusalem usque ad extremum terræ, ibi, « *Manda, Deus.* »

In prima duo. Primo, invitatio Ecclesiarum in plurali ad benedicendum. Secundo, ratio quare benedictus Deus, ibi, « *De fontibus.* »

Dicit ergo : Hæc bona quæ præmisi, faciet Deus, et propter hoc « *benedicite Deo.* » Supra, Psal. LXV, 8 ; *Benedicite gentes Deum nostrum.* Tob. XIII, 10 : *Benedicite Dominum omnes electi ejus.* « *Deo,* » inquam, creatione, et propter hoc ei debetur latria. « *Domino,* » gubernatione, et pro hoc ei debetur dulia. Esther, XIII, 11 : *Dominus omnium es.* Et hoc « *in Ecclesiis,* » non in una tantum Ecclesia, nec in conventiculis hæreticorum, vel in choreis. Supra, in Psal. XV, 4 : *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus.*

« *De fontibus Israel.* » Hic ratio benedictionis, scilicet haustus doctrinæ Apostolicæ : et tanguntur duo. Primo, portatio illorum doctrina Apostolica. Secundo, ipsorum Doctorum specificatio, ibi, « *Ibi Benjamin.* »

Dicit ergo : Sic benedicite, et hoc « *de fontibus Israel* » potati, id est, de doctrina fontium Israel, scilicet Apostolorum. Isa. II, 3 : *De Sion exibit lex,* doctrina scilicet Dei, *et verbum Domini de Jerusalem.* Notandum autem, quod est multiplex fons. Ipse Pater, Jerem. II, 13 : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ.* Jerem. XVII, 13 : *Dereliquerunt venam aquarum viventium, Dominum.* Filius, Eccli. I, 5 : *Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis.* Psal. XXXV, 10 : *Apud te est fons vitæ,* ex quo in Joanne, I, 1 : *Et Verbum erat apud Deum.* Spiritus sanctus, Joan. IV, 14 : *Omnis qui bibit ex aqua hac,* scilicet qui credit in me, *fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Quod Joannes exponens ait, VII, 39 : *Hoc autem dixit de Spiritu sancto* [1]. Beata Virgo, Cant. IV, 12 : *Hortus conclusus, fons signatus.* Esther, XI, 10 : *Fons parvus crevit in fluvium maximum, et in aquas plurimas redundavit.* Sacra Scriptura, Proverb. XVI, 22 : *Fons vitæ eruditio possidentis.* Genes. XXIV, 45 : Rebecca descendit ad fontem ut impleret hydriam. Apostolus quilibet et doctor, est fons unus, Isa. XII, 3 : *Haurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris.* Hi sunt de quibus conqueritur per Joel, I, 20 : *Exsiccati sunt fontes aquarum.* Baptismus, Zach. XIII, 1 : *In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris, et menstruatæ.* Pœnitentia, Joel, III, 18 : *Fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem spinarum,* mentem plenam peccatorum. Compassio ad aliorum mala, Jerem. IX, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum ? et plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei ?* Gratia generalis, Genes. II, 6 : *Sed fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terræ.* Gratia supernaturalis, charitas, Proverb. XIII, 14 : *Lex sapientis,* charitas scilicet, *fons vitæ, ut declinet a ruina mortis.* Charitas enim lex est sapientis, Dei scilicet. Job, XI, 5 et 6 : *Utinam Deus loqueretur tecum, et aperiret labia sua tibi. Ut ostenderet tibi quod multiplex esset lex ejus.* Apoc. VII, 17 : *Deducet eos ad vitæ fontes aquarum.* Hi sunt duodecim fontes, quos filii Israel invenerunt in Elim [2].

[1] Hic in textu Doctoris est quædam confusio textuum Joannis, quod nulli mirum videri debet, nam loca Scripturæ quæ in Commentariis sæpe sæpius memoriter revocat Doctor, ex parte aliquoties sunt mendosa. Hic alludit verbis Christi Judæis, Joan. VII, 38 et 39 : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vitæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.*

[2] Cf. Exod. XV, 27.

28 « *Ibi Benjamin.* » Hic est secundum hujus partis, scilicet Doctorum, quorum doctrina potantur, specificatio. Et primo tangit quod pertinet ad Paulum specialiter. Secundo, quod ad illos qui de duabus tribubus, ibi, « *Principes.* » Tertio, quoad illos qui de decem, ibi, « *Principes Zabulon.* »

In prima duo secundum duplicem conditionem per quam describit Paulum. Primo, tarditas conversionis. Secundo, sublimitas contemplationis, ibi, « *In mentis.* »

Laus Apostoli Pauli qui jure *Benjamin* dicitur.

Dicit ergo : Sic benedicite, quia potati illis fontibus, et ibi inter illos fontes. Vel, benedicite in Ecclesiis : quia ibi, in Ecclesiis scilicet, « *Benjamin,* » Paulus scilicet de Benjamin natus. Ad Rom. xi, 1 : *Ego Israelita sum, ex semine Abrahæ, de tribu Benjamin.* Nec tantum ratione originis, sed etiam propter interpretationem nominis. Benjamin enim interpretatur *filius dexteræ :* et Paulus a Christo jam in dextera posito, scilicet in æterna vita, genitus est in fide. Act. ix, 3 et 4 : *Et subito circumfulsit eum lux de cœlo. Et cadens in terram, audivit vocem dicentem sibi : Saule Saule, quid me persequeris ?* Item, ratione temporis, in quo conversus est ad fidem. Sicut enim Benjamin ultimus fuit in filiis Rachel, sic ultimo vocatus inter Apostolos, unde hic dicitur « *adolescentulus.* » I ad Corinth. xv, 9 : *Ego sum minimus Apostolorum.* Hinc potest dici illud Eccle. xi, 9 : *Lætare, juvenis, in adolescentia tua.* Item, ratione consequentis ad nativitatem. Sicut enim in partu Benjamin mortua est Rachel, ita in partu spirituali Pauli, synagoga. Act. ix, 22 : *Saulus autem multo magis convalescebat, et confundebat Judæos.* Item, ratione præsignatæ proprietatis. Sicut in sacco Benjamin inventus est scyphus Joseph argenteus [2], sic ipse Paulus vas Dei factus est, et maxime scyphus ad potandum Gentes. Act. ix, 15 : *Vas electionis est mihi iste.* Item, ratione prænuntiatæ beatitudinis. Deuter. xxxiii, 12, de Benjamin : *Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo : quasi in thalamo tota die morabitur.* Et ipse dicit ad Rom. viii, 39 : *Neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.*

« *In mentis excessu,* » quando mente excedens raptus est usque ad tertium cœlum [3]. Nec tantum tunc eum credimus metas excessisse humanas, sed alias pluries : etsi non forte tantum. II ad Cor. v, 13 : *Sive mente excedimus, Deo : sive sobrii sumus, vobis.* Et iv, 18 : *Non contemplantibus nobis ea quæ videntur, sed quæ non videntur.* Job, xxxix, 27 : *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum ?*

« *Principes Juda.* » Hic secundum. Quasi diceret : Ibi Paulus, et « *principes Juda,* » id est, de Juda nati, Apostoli quantum ad Jacobum filium Zebedæi, Jacobum Alphæi, et Judam fratrem ejus, et Simonem Chananæum, qui omnes fuerunt de Juda, et a Christo principes constituti. Psal. xliv, 17 : *Constitues eos principes super omnem terram.*

Con[si]ali[i] Apos[...] præ[...]

« *Principes Zabulon,* » id est, de terris, et de tribu Zabulon. « *Principes Nephtali,* » de terra scilicet et tribu Nephtali, fuerunt duces, vel erunt aliorum de Ecclesia. Hoc quantum ad Petrum et Andream, Philippum, Bartholomæum, et Matthæum. Isa. ix, 1 : *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, et terra Nephtali :* a peccatis suis, cum ex ea Apostoli sunt electi, sicut habetur Matth. iv, 15 : Luc. v, 1 et seq. : et Joan. i, 40 et seq.

Aliter potest legi ut interpretationes nominum sequamur. Interpretatur enim Judas *confesssio*, quæ omnium prima est his qui in Ecclesia præsunt. Ad Rom. x,

[1] Genes. xxxv, 19.
[2] Genes. xliv, 12.

[3] Cf. II ad Corinth. xii, 2 et seq.

10 : *Corde creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem.* Ibi ergo principes Juda, id est, principes confitentes. Zabulon interpretatur *habitaculum fortitudinis.* Et quid valeret confessio si in tempore tribulationis absente fortitudine negatio fidei sequeretur, sicut in illis de quibus dicitur, Luc. VIII, 13 : *Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.* Propter hoc etiam sunt duces aliorum. « *Principes Zabulon.* » Sed quia post devictas persecutiones sequitur latitudo, addit : « *Principes Nephtali,* » quod interpretatur *latitudo.*

Tertio modo legit Glossa, de tribus virtutibus principalibus, quæ aliis præstant, fides princeps confitentium, spes fortium, charitas gaudio dilatatorum. Prima ducit, secunda trahit, tertia perducit per hastam tamquam tres duces. Sic homo Benjamin filius dexteræ fiet adolescentulus sine peccati vetustate, et « *in mentis excessu,*» in contemplatione. Et tunc sic construendum. « *ibi,* » id est, in Ecclesiis, est fidelis « *Benjamin,* » id est, filius dexteræ, et « *adolescentulus,* » sine vetustate culpæ : « *in mentis excessu* » sublimium contemplatione : sed eorum « *duces* » ad hoc fiunt, « *principes Juda* » id est, fides, spes, charitas, quæ confessioni, fortitudini, dilatationi spiritus principantur.

« *Manda, meus, virtuti* » Hic secundum hujus partis, in quo subjungitur oratio pro dilatatione Ecclesiæ, et extensione : et dicuntur duo. Primo, oratio. Secundo, tamquam impetratum sit, omnium invitatio ad gratiarum actionem.

In prima duo. Primo, oratio pro Ecclesia dilatanda, et confirmanda in bono quod habet. Secundo, pro adversaria potestate conterenda et dissipanda, ibi, « *Increpa feras.* »

In prima duo adhuc. Primo, oratio pro Ecclesia dilatanda et confirmanda. Secundo, suasio ad hoc ipsum propter bona inde sequentia, ibi, « *A templo tuo.* »

In prima duo, secundum quod factum est. Primo, oratio pro dilatatione. Secundo, pro confirmatione, ibi, « *Confirma.* »

Dicit ergo : Sic multæ Ecclesiæ, quod ut fiat, o « *Deus, manda,* » id est, notifica mundo, « *virtutem tuam.* »

Alia littera, « Filium tuum, » qui est virtus tua. I ad Cor. I, 24 : *Prædicamus... Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Manda hanc virtutem *qui mandas salutes Jacob* [1]. Manda ut ei obediatur, et ipsam commenda, quod et factum est. Matth. III, 17, et Luc. III, 22 : *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui.* Et Matth. XVII, 5, et addatur mandatum : *Ipsum audite.* Psal. CXXXII, 3 : *Illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam.* Virtus Dei Apostoli.

Vel secundum nostram : « *Manda virtuti tuæ,* » Apostolorum scilicet congregationi, o « *Deus,* » prædicta facere, scilicet prædicare, mundum ad fidem convertere, quod est factum. Marc. XVI, 20 : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique.* Eccli. XXXVI, 16 : *Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis, et gloria tua populum tuum.* Virtutem autem vocat Apostolos, non tantum virtuosos, sed undique virtute circumcinctos. Luc. XXIV, 49 : *Vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.*

« *Confirma hoc, Deus.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic dilata, et o « *Deus, confirma hoc quod operatus es in nobis,* » salutem. In Psal. LXXIII, 12 : *Operatus est salutem in medio terræ.* Et hanc confirma. Alibi, in Psal. CXVI, 2 : *Confirmata est super nos misericordia ejus.* Confirmat autem tripliciter. Docendo verbo et exemplo, et per se, et per suos. II ad Thessal. II, 15 et 16 : *Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et Pater noster.... exhortetur corda vestra, et confirmet in omni opere et sermone bono.*

[1] Psal. XLIII, 5 : *Tu es ipse rex meus et Deus meus : qui mandas salutes Jacob.*

Confirmat, gratiam infundendo. Augustinus : « Manda docendo, confirma juvan- « do, gratiam infundendo. Confirma tri- « bulationibus decoquendo. » Sic olla ad ignem confirmatur. I Petr. v, 10 : *Modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitque.* Sed tandem reformabit confirmatos in resurrectione generali. Ad Philip. iii, 20 et 21 : *Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.*

30 « *A templo tuo.* » Hic secundum. Suasio propter bonum sequens, scilicet magnorum devotionem : et tangitur etiam devota subjectio, et modo debito exhibita, quia in Ecclesia : non enim valet quidquid extra exhibetur.

Ait enim : Hæc facias, quod si feceris, « *Reges offerent tibi,* » et non alii, « *munera,* » ad litteram sicut factum fuit, Matth. ii, 11 : *Obtulerunt ei munera, aurum,* etc. Psal. lxxi, 10 : *Reges Tharsis et insulæ munera offerent, reges Arabum,* etc. Vel munera, devotionis sacrificia, sicut quotidie fit per spirituales reges, qui se regere noverunt. Isa. lx, 6 : *Omnes de Saba venient, aurum et thus,* etc. Et infra, ℣, 12 : *Gens et regnum quod non servierit tibi, peribit.*

« *A templo.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Tibi offerent inchoantes afferre, vel mittentes oblationes, « *a templo sancto tuo in Jerusalem,* » existente, id est, quod est Jerusalem, scilicet Ecclesia, non litteralis illa, quæ prophetas occidit. Matth. xxiii, 37 : *Jerusalem quæ occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt,* etc. Joan. iv, 21 : *Venit hora, et nunc est, quando non in monte hoc, nec in Jerosolymis adorabitis Patrem,* sed in Jerusalem spirituali per totum mundum diffusa. Malach. i, 11 : *In omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda.*

Vel posset legi, ut hoc quod dicitur, « *a templo tuo in Jerusalem,* » ad antecedentia referretur, sic : « *Confirma quod operatus es in nobis,* » incipiens « *a templo tuo in Jerusalem :* » ibi enim prodesse incepit Christus, et inde effluxit doctrina per totum mundum. Isa. ii, 4 : *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.*

« *Increpa feras arundinis.* » Hic secundum, in quo orat pro inimicorum Ecclesiæ dissipatione, si noluerint converti : unde dicuntur duo. Primo, orat pro increpatione illorum ut sic corrigantur. Secundo, pro dissipatione si noluerint corrigi, sed magis litigare, ibi, « *Dissipa gentes.* »

In prima tria. Primo, ut hæretici increpentur. Secundo, necessitas propter quam increpandi, ibi, « *Congregatio.* » Tertio, monstratur utilitas quædam sequens ex illa necessitate, ibi, « *Ut excludant.* »

Dicit ergo : Sic dilata Ecclesiam et in bono confirma, quod ut fierit possit, o Deus, « *increpa,* » per tuos Doctores, « *feras,* » hæreticos non adhuc obstinatos in infidelitate sua : tui enim sunt. Supra, in Psal. xlix, 10 : *Meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus et boves.*

Et dicuntur *feræ*, quia devorant simplices. Gen. xxxvii, 33 : *Fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph.* Item, quia rodunt exterius Scripturarum cortices, non intrantes ad medullam. Job, xxx, 3 et 4 : *Qui rodebant in solitudine : squallentes calamitate et miseria. Et mandebant herbas, et arborum cortices,* non tangentes medullam. Item, quia semper est pugna inter eos, et veros Christianos, sicut inter feras, et canes materiales. Genes. xiii, 7 : *Facta est rixa inter pastores gregum Abrahæ et Loth.* I ad Cor. xv, 32 : *Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi.* Feras, inquam, « *arundinis* », quia Scripturas pervertunt, quæ calamo arundineo so-

lent scribi. Vel propter instabilitatem : quia instabiles ut arundo, quæ movetur ad omnem ventum. Matth. xi, 7 : *Sed quid existis in desertum videre ? Arundinem vento agitatam ?* II Petr. iii, 16 : *Indocti et instabiles depravant Scripturam, ad suam ipsorum perditionem.* Hos increpa ut desistant. Nahum, i, 4 : *Increpans mare, et exsiccans illud.*

Et necesse est, quia « *congregatio taurorum* », conspiratio scilicet cervicosorum, « *in vaccis,* » id est, inter vaccas, inter mulierculas scilicet et viduas « *populorum,* » prophetant et docent ad litteram. Vel, « *inter vaccas,* » id est, inter semiviros et molles, non inter boves, fortes scilicet. Osee, x, 5 : *Vaccas Bethaven coluerunt habitatores Samariæ,* hæretici scilicet. II ad Timoth. iii, 6 : *Ex his sunt, qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas,* etc. Quippe omnes semiviri sunt et molles, et propter hoc vaccæ volunt esse inter vaccas. Amos, iv, 1 : *Audite verbum hoc, vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ.*

Et hoc tantum malum tamen permittis fieri, ut excludant, id est, notos et manifestos faciant, « *qui probati sunt argento,* » id est, in argento, in sacro scilicet eloquio. I ad Cor. xi, 19 : *Oportet et hæreses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant.* Deus enim non sineret fieri mala, nisi inde eliceret bona. Et multo potentius est de malo bonum elicere quam malum impedire, ut non sit. Dionysius : « Ad omnipotentissimam bo-« nitatem suam magis pertinet de malis « bona facere, quam mala non sinere « esse. Contraria enim juxta se posita « magis elucescunt. » Et Augustinus : « Malos sustinuit esse Deus, ut majorem « haberent gloriam boni in adeptione « gloriæ, in evasione tantæ pœnæ. Gau-« debunt enim se evasisse pœnam, qua « videbunt alios cruciari. » Vel posset legi ut esset intentio ipsorum hæreticorum. Ad hoc enim congregantur, ut a vaccis populorum, a simplicibus ne suis credant, excludant unitatem Doctorum sacrorum, et in sacro eloquio probatorum.

« *Dissipa gentes.* » Hic est secundum, in quo petitur dissipatio eorum qui magis erunt obstinati : et dicuntur tria. Primo, petitio. Secundo, petiti asseritur adimpletio, ibi, « *Venient.* » Tertio, subjungitur modus adimplendi, et ordo, ibi, « *Æthiopia.* »

Dicit ergo : Sic increpa, quod si forte increpatio non sufficit ad correctionem, « *dissipa,* » quod plus est, « *Gentes,* » hæreticos omnes fidei adversarios, « *quæ bella volunt,* » quæ non correctioni, sed magis contentioni intendunt. Gen. xlix, 5 : *Simeon et Levi fratres : vasa iniquitatis bellantia.* Proverb. xvi, 28 : *Homo perversus,* hæreticus scilicet, *suscitat lites : et verbosus separat principes.* Non sic fideles. I ad Cor. xi, 16 : *Si quis videtur contentiosus esse : nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* Sed sicut Prov. xiii, 10, dicitur, *Inter superbos semper jurgia sunt.* Hos dissipa, horum scilicet consilium perversum, et mala opera. Job, v, 12 et 13 : *Deus... qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant : qui apprehendit sapientes in astutia eorum, et consilium pravorum dissipat.* Supra, in Psal. xxxii, 10 : *Dominus dissipat consilia gentium.* Mali advocati sunt, pro iis rogat ut dissipentur.

« *Venient legati.* » Ecce secundum. **32**
Quasi diceret : Sic petii, et sic fiet, quia « *venient legati,* » prædicatores, et prælati boni, mediatores ad reconciliationem, « *ex Ægypto,* » ex tenebris mundi et peccato, sicut Paulus, et Matthæus, et Petrus, qui fuerunt maximi peccatores. Hoc est quod cantamus de Augustino : « Qui de tenebris Gentium lumen Ecclesiæ suæ vocavit Augustinum. » II ad Cor. iv, 6 : *Qui dixit de tenebris lumen splendescere.* Talis ergo legatus erat, qui

Prædicatores sunt legati ex Ægypto.

dicebat, II ad Cor. v, 20 : *Pro Christo legatione fungimur.* Et ad Ephes. vi, 20 : *Pro quo legatione fungor in catena.*

« *Æthiopia.* » Hic tertium, in quo tangitur modus et ordo quo fiet : et legitur tripliciter.

Primo ut non sit ibi, « *Deo,* » in fine versus, et « *ejus* » referatur ad Deum : et est sensus : Sic venient legati et Doctores, et « *Æthiopia,* » gens peccatis nigra et horrida, ad prædicationem legatorum mota, « *præveniet,* » seipsam per pœnitentiam affligendo, « *manus ejus,* » Dei scilicet percutientis. I ad Cor. xi, 31 : *Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.*

Vel sic, ut sit ibi, « *Deo,* » in fine versus : et tunc dupliciter, quia relativum ejus potest referri ad hoc quod est Æthiopia : et est sensus : « *Æthiopia* » Deo fide adhærens, « *præveniet manus ejus,* » id est, Æthiopiæ, scilicet opera sua per fidem : fides enim debet præcedere bona opera. Ad Hebr. xi, 6 : *Sine fide impossibile est placere Deo.*

Vel ut referatur ad Ægyptum, et tunc supponitur etiam per Ægyptum populus Judæorum : et est sensus : « *Æthiopia,* » adhærens « *Deo,* » ut supra, « *præveniet manus ejus,* » scilicet Ægypti, hoc est, Judaici populi : Gentiles enim ipsos ad fidem et bona opera prævenerunt. Ad Rom. xi, 25 : *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret.* Alia est littera : « Æthiopia festinet manus dare Deo, » quod planum est.

33 « *Regna terræ.* » Hic secundum hujus partis, in quo invitat pro Ecclesiæ dilatatione et conformatione omnia regna ad laudem Dei : et primo ad laudem devotam oris. Secundo, operis, ibi, « *Psallite Domino.* »

Dicit ergo : Sic dilatabitur Ecclesia, et confirmabitur : et propter hoc, « *regna terræ,* » quæcumque, « *cantate Deo,* » in mentis puritate. Infra, Psal. xcvii, 1, et cxlix, 1 : *Cantate Domino canticum novum.* « *Psallite,* » bona facite, « *Domino,* » ad honorem Domini qui hoc requirit. Malach. i, 6 : *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Judith, xvi, 2 : *Modulamini illi psalmum novum.* I ad Corinth. xiv, 15 : *Psallam spiritu, psallam et mente.*

Psallite Domino. Hic tertia pars Psalmi hujus, secundum quod divisum fuit supra, in qua Christum qui ascendit ad dexteram Dei Patris, ad judicium venturum prænuntiat, et mortuos resuscitaturum : et dicuntur duo. Primo, agit breviter de gloria ascendentis. Secundo, de potentia redeuntis ad judicium, ibi, « *Ecce dabit.* »

In prima duo. Primo, invitat ad psallendum ad gloriam Dei. Secundo, assignat causam ascendentis ad gloriam, ibi, « *Qui ascendit.* »

Dicit ergo sic : Omnia regna terræ propter beneficia prædicta cantate, et etiam « *psallite Deo,* » id est, bona ad laudem et honorem Dei facite, sicut frequenter est expositum.

« *Qui ascendit.* » Hic assignat causam duplicem pertinentem ad gloriam ascendentis, scilicet ipsum locum ad quem ascendit. Secundo, ipsum locum unde ascendit, secundum unam lecturam. Vel causam quare ascendit secundum tertiam, ibi, « *Ad Orientem.* »

Dicit ergo sic : « *Psallite Deo,* » id est, quia ille « *ascendit super cœlum cœli,* » id est, super omnem creaturam usque ad dexteram Patris, id est, usque ad bona Patris potiora. Ad Ephes. iv, 10 : *Ascendit super cœlos, ut adimpleret omnia.* Marc. xvi, 19 : *Assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei.* Ad Hebræ. i, 3 : *Sedet ad dexteram majestatis,* scilicet Dei, *in excelsis.* Et hoc existens « *ad Orientem,* » in Jerusalem : vel circa quæ ad Orientem sunt, sicut dicit Glossa. Sed

contra : Nonne dicitur, quod Jerusalem est umbilicus terræ[1]? Et iterum, Psal. LXXIII, 12 : *Operatus est salutem in medio terræ?* Respondeo. Locus unde ascendit, est in Jerusalem ad Orientem, et propter hoc dicitur ad Orientem existens ascendisse. Vel ipsa Jerusalem ad Orientem dicitur urbi Romæ, ubi modo est sedes et caput Ecclesiæ. Vel sic : Ad Orientem nobis faciendum ascendit, scilicet ut in nos suam oriri faciat gratiam tamquam solem. Malach. IV, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Job, XI, 17 : *Cum te consumptum putaveris, orieris ut Lucifer.* II Petr. I, 19 : *Et habemus firmiorem propheticum sermonem : cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris.* Vel sic : « *Ascendit super cœlum cœli ad Orientem,* » ad se, scilicet Verbum, referens ascensum : virtute enim Verbi, quod oritur de Patre, ascendit homo Christus. Zach. VI, 12 : *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Luc. I, 78 : *Visitavit nos, oriens ex alto,* ex Patre, qui excellenter altus est.

« *Ecce dabit.* » Hic agitur de potentia redeuntis ad judicium, et ostenditur duplex : in suscitando mortuos omnes generaliter, in sublimando et glorificando sanctos et electos specialiter, ibi « *Super Israel.* »

In prima duo. Primo, prænuntiat potentiam suscitandi. Secundo, invitat ad glorificandum tam potentem, ibi, « *Date gloriam.* »

Dicit ergo : Sic gloriose ascendit : sed ecce in aperto mihi est, et quid præsens? « *Dabis voci suæ,* » ipsam esse, « *vocem virtutis.* » Supra in Psal. XXVIII, 4 : *Vox Domini in virtute : vox Domini in magnificentia.*

Et nota, quod est vox Domini qua usus est in præsenti, triplex. Eruditiva, quæ fuit in virtute. Marc. I, 22 : *Erat docens eos, quasi potestatem habens, et non sicut Scribæ* et Pharisæi. Increpativa, qua increpabat dæmones, et hoc in virtute. Marc. I, 27, et Matth. IX, 32 : *Spiritibus immundis imperat, et obediunt ei.* Deprecativa, et hoc in virtute. Ad Hebr. V, 7 : In omnibus *exauditus est pro sua reverentia.* Apoc. I, 15 : *Vox illius tamquam vox aquarum multarum,* scilicet gratiarum et virtutum. Sed in judicio erit vox suscitativa mortuorum, quæ erit magnæ virtutis. I ad Thes. IV, 16 : *Ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo : et mortui,* etc. Postea disceptativa, tantæ virtutis, ut nullus audeat mutire. Matth. XXV, 42: *Esurivi, et non dedistis mihi manducare.* Diffinitiva, cui nullus poterit resistere. Matth. XXV, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, et angelis ejus.* De resuscitativa ergo specialiter intelligitur quod hic dicitur : « *Date gloriam Deo.* »

Secundum est. Quasi diceret : Sic virtuose suscitabit omnes : et propter hoc « *date Deo,* » non idolo vel homini vano, « *gloriam.* » Supra, in Psal. LXV, 2 : *Date gloriam laudi ejus.*

« *Super Israel.* » Hic secundum, in quo monstratur potentia in sublimando specialiter electos : et dicuntur duo. Primo, declaratio potentiæ venientis ad judicium in electos. Secundo, benedictio tam potentis, ibi, « *Benedictus.* »

In prima tria dicuntur. Primo, manifestatio potentiæ ejus super omnes electos generaliter. Secundo, super perfectos specialiter, ibi, « *Et virtus.* » Tertio, declaratio secundi, ibi, « *Mirabilis Deus.* »

Dicit ergo : Sic omnes suscitabit, et post apparebit omnibus evidenter. « *Magnificentia ejus super Israel,* » super omnes electos, qui tunc erunt veri Israelitæ Deum videntes, et ejus gloriam aperte speculantes. I ad Cor. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate :*

[1] Vide Ezech. XXXVIII, 12.

tunc autem facie ad faciem. I Joan. III, 2 : *Videbimus eum sicuti est.* Modo in cœlis latet magnificentia. Psal. VIII, 2 : *Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos.* Et mixti sunt boni malis. Sed tunc apparebit magnificentia distinctis his ab illis. Matth. XXV, 31 : *Et virtus ejus,* supple, apparebit, *in nubibus,* in sanctis majoribus cum Christo venientibus ut judicent. Isa. III, 14 : *Dominus ad judicium veniet cum senioribus populi sui.* Prov. XXXI, 23 : *Nobilis in portis vir ejus, quando sedebit cum senatoribus terræ.* Hi sunt nubes de quibus, Luc. XXI, 27 : *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna, et majestate*[1].

36 Mirabilis Deus in operanda salute.

« *Mirabilis Deus.* » Hic probat secundum. Quasi diceret : Bene dico, quod in nubibus apparebit virtus ejus, quod « *Deus* » erit tunc « *mirabilis in sanctis suis,* » præcipue. Mirabilis quidem fuit prædestinando, eos qui videntur in mundo beati respuens, et despicabiles eligens. Gen. XLVIII, 20, Jacob constituit Ephraim ante Manassem. Mirabilis in vocando desperatos : Matthæum[2], Saulum[3]. In justificando vocatos : quia ipsam iniquitatem facit viam ad justificandum impios. Mich. IV, 10 : *Ibi liberaberis.* In magnificando justificatos : quis enim crederet pauperem piscatorem futurum orbis rectorem? Eccli. XI, 5 : *Insuspicabilis portavit diadema.* In exercendo per tribulationes magnificatos, sicut Job[4], et Paulo datus est stimulus carnis suæ, ut eum colaphizaret[5]. In salvando exercitatos et purgatos, aliis damnatis. Num. XXVII, 3 et seq., Factum est in castris grande miraculum, ut Core pereunte filii ejus non perirent. In glorificando salvatos usque ad sublimationem assessorum. Isa. LX, 5 : *Tunc videbis, et afflues, et mirabitur et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te,* tamquam ad judicem, *multitudo maris,* plebis judicandæ. Matth. XIX, 28 : *Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me... sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes,* etc.

« *Deus Israel ipse dabit.* » Hic probat primum. Quasi diceret : Sic magnificentiam dixi futuram super Israel, et hoc vere : quia « *ipse dabit,* » in resurrectione, « *virtutem* » omnia sustinendi, et nihil patiendi omnino, « *et fortitudinem* » sibi subjiciendi omnia, « *plebi suæ.* » I ad Cor. XV, 43 : *Seminatur in infirmitate, surget in virtute.* Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.*

Vel posset legi hoc de præsenti. Quasi diceret : Deus sic erit in sanctis mirabilis : nec discredatur, quia « *Deus Israel ipse dabit virtutem,* » in anima, « *et fortitudinem,* » in corpore sanctis, « *plebi suæ.* » Isa. XL, 29 : *Qui dat lasso virtutem : et his, qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat.* Et propter hæc bona, « *benedictus Deus,* » qui in seipso benedictus est ab æterno usque in æternum. Amen.

[1] Cf. Matth. XXIV, 30 : *Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa et majestate.*

[2] Matth. IX, 9.

[3] Act. IX, 6.

[4] Cf. Job, I, 14 et seq. et II, 7 et seq.

[5] Cf. II ad Corinth. XII, 7.

PSALMUS LXVIII.

Christus patiens orat pro salute sua et inimicorum exitio: promittit Deum laudare.

1. *In finem, pro iis qui commutabuntur, David.*
2. Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.
3. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia.

Veni in altitudinem maris : et tempestas demersit me.

4. Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ : defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.
5. Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis.

Confortati sunt qui persecuti sunt me, inimici mei injuste : quæ non rapui, tunc exsolvebam.

6. Deus, tu scis insipientiam meam : et delicta mea a te non sunt abscondita.
7. Non erubescant in me qui exspectant te, Domine, Domine virtutum.

Non confundantur super me qui quærunt te, Deus Israel.

8. Quoniam propter te sustini opprobrium : operuit confusio faciem meam.
9. Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ.
10. Quoniam zelus domus tuæ comedit me [1], et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me [2].
11. Et operui in jejunio animam meam, et factum est in opprobrium mihi.
12. Et posui vestimentum meum cilicium : et factus sum illis in parabolam.
13. Adversum me loquebantur qui sedebant in porta, et in me psallebant qui bibebant vinum.
14. Ego vero orationem meam ad te, Domine : tempus beneplaciti, Deus.

In multitudine misericordiæ tuæ : exaudi me in veritate salutis tuæ.

15. Eripe me de luto, ut non infigar : libera me ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum.
16. Non me demergat tempestas aquæ : neque absorbeat me profundum : neque urgeat super me puteus os suum.
17. Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua : secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.
18. Et ne avertas faciem tuam a puero tuo : quoniam tribulor, velociter exaudi me.
19. Intende animæ meæ, et libera eam : propter inimicos meos eripe me.
20. Tu scis improperium meum, et confusionem meam, et reverentiam meam.
21. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me.

Improperium exspectavit cor meum, et miseriam :

Et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit : et qui consolaretur, et non inveni.

[1] Joan II, 17.

[2] Ad Rom. XV, 3.

22. Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto [1].
23. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum [2].
24. Obscurentur oculi eorum, ne videant : et dorsum eorum semper incurva.
25. Effunde super eos iram tuam : et furor iræ tuæ comprehendat eos.
26. Fiat habitatio eorum deserta [3] : et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.
27. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.
28. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, et non intrent in justitiam tuam.
29. Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur.
30. Ego sum pauper et dolens : salus tua, Deus, suscepit me.
31. Laudabo nomen Dei cum cantico : et magnificabo eum in laude :
32. Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas.
33. Videant pauperes, et lætentur : quærite Deum, et vivet anima vestra,
34. Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et vinctos suos non despexit.
35. Laudent illum cœli et terra : mare, et omnia reptilia in eis.
36. Quoniam Deus salvam faciet Sion, et ædificabuntur civitates Juda.
Et inhabitabunt ibi, et hæreditate acquirent eam.
37. Et semen servorum ejus possidebit eam : et qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.

IN PSALMUM LXVIII

COMMENTARIUS.

I *In finem, pro iis qui commutabuntur, ipsi David* [4].

« *Salvum me fac, Deus.* » Hic est Psalmus decimus octavus in secunda parte. Cum enim Christum ad resurrectionem invitaverit, et inimicorum confusionem, et dilatationem Ecclesiæ postulaverit, subjungitur Psalmus, in quo Christus loquens introducitur, ipsam resurrectionem, et fructum ex resurrectione sequentem, et inimicorum dejectionem postulans a Patre.

Et hoc innuitur in titulo Psalmi, qui talis est : « *In finem, pro iis qui commutabuntur, ipsi David.* Est enim sensus : Hic Psalmus ordinans nos « *in finem* » nostrum attendendum, et considerandum,

[1] Matth. XXVII, 48.

[2] Ad Rom. XI, 9.

[3] Act. I, 20.

[4] Ce psaume, dit M. l'abbé Lesêtre, est avec le psaume XXI le morceau de l'Ancien Testament le plus fréquement cité dans le Nouveau. Il traite aussi des souffrances de Jésus-Christ, et nous initie à un ordre d'idées que les Evangélistes ont totalement laissé dans l'ombre. Ces derniers ont raconté l'histoire extérieure de la Passion, et ils ne font connaître l'état d'âme du divin Sauveur pendant ce drame sanglant, que par les rares paroles tombées de ses lèvres. Le psaume LXVIII, comme le psaume XXI, comble cette lacune; c'est une page évangélique écrite par un prophète, et S. Jean, XIX, 28, nous montre bien que Jésus l'avait devant les yeux et se préoccupait d'y conformer ses actes et ses sentiments. Il a été composé par David, à l'occasion d'une de ses persécutions, celle de Saül, probablement. Mais l'ensemble des traits du tableau ne peuvent se rapporter à lui que d'une manière imparfaite, tandis qu'ils s'appliquent très bien au divin Sauveur, quel-

scilicet Christum, de quo Apostolus ad Roman. x, 4 : *Finis legis, Christus, ad justitiam omni credenti :* vel præmium : quomodo enim finem exspectare possumus de peccatis nostris, si innocentem tanta legimus esse passum ? Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator ? Luc. xxiii, 31 : *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet ?* I Petr. iv, 17 : *Si autem primum a nobis : quis finis eorum, qui non credunt Dei Evangelio ?* Conditus est « *pro iis,* » id est, pro tanto commutabili, scilicet pro passione, « *qui commutabuntur,* » et mala commutatione et bona. Est enim mala commutatio de bono in malum, qua sumus omnes in Adam primo commutati. Thren. iv, 1 : *Quomodo obscuratum est aurum ? mutatus est color optimus ?* Hoc in Judæis, qui quia Christum occiderunt, sic mutati sunt. Psal. cv, 20 : *Mutaverunt gloriam suam.* Et hujus Christi passio est causa. Sed est bona, quæ etiam ex eadem passione causatur, de malo in bonum, de bono in melius, de speculo ad speciem, de miseria ad omnimodam gloriam. Hæc est illa, de qua in Psalmo lxxvi, 11 : *Hæc mutatio dexteræ Excelsi.* Quia sic non mutatur Moab, illi scilicet qui sunt ex patre diabolo, arguitur Jerem. xlviii, 11 : *Requievit in fæcibus suis : nec transfusus est de vase in vas, et in transmigrationem non abiit : idcirco permansit gustus ejus in eo, et odor ejus non est immutatus.* Hic, inquam, Psalmus convenit « *ipsi David,* » id est, Christo, per regulam superius dictam : quia cum ad David additur nomen discretivum, supponit Christum.

Psalmus autem dividitur in duas partes. In prima, supplicat pro liberatione a passione, et inimicorum dejectione. Secundo, narrat beneficia ex passione consecuta, ibi, « *Ego sum pauper.* »

In prima duo. Primo, ponitur oratio pro sua liberatione. Secundo imprecatio ipsis obstinatis Judæis, et perseverantibus in infidelitate, ibi, « *Fiat mensa eorum.* »

Prima dividitur in tres partes. Primo quidem Christus caput Ecclesiæ orat pro se. Secundo, pro suo corpore, ibi, « *Eripe de luto.* » Tertio, pro utroque, ibi, « *Ne avertas faciem.* »

« In prima duo. Primo, supplicatio pro liberatione. Secundo, persuasio ut ei detur pro quo supplicatur, statim, ibi, « *Quoniam intraverunt.* »

Dicit ergo : O « *Deus* » Pater, « *salvum me fac,* » tu enim es qui salvas spe- 2 Prima pars Psalmi.
rantes in te, et nunc salvatum est quod salvas, secundum illud Jerem. xvii, 14 : *Salvum me fac, et salvus ero.* Confunditur autem humana superbia in hoc verbo

ques-uns même exclusivement, ℣℣. 9, 10, 21, 22, 27. Aussi les auteurs catholiques le regardent-ils comme directement messianique ; ils suivent en cela la tradition des Pères. S. Hilaire dit ici, « Omnia ad eum (Christum) dicta gestaque esse referenda, » et S. Augustin : « Quin Christus hic loquitur, dubitare omnino non permittitur. » Cfr. Civ. Dei, xvii, 19. Sic S. Athan., Euseb., etc.

Le texte présente quelques rapprochements possibles avec Jérémie ; de là à conclure que ce prophète est l'auteur du psaume, c'était la chose la plus naturelle pour certains commentateurs. Nous avons signalé souvent déjà le vice d'une pareille conclusion. Théodoret indique dans le psaume d'importantes prophéties messianiques ; mais dans son ensemble il le rapporte à la captivité de Babylone. Les derniers versets, sur lesquels s'appuient ceux qui suivent ce sentiment, ne suffisent pas pour justifier cette manière de voir.

L'idée capitale est que le patient est lui-même innocent, mais qu'il souffre pour la cause de Dieu et par la volonté même de Dieu. « Il n'y a, dit Berthier sur le ℣. 25, aucun verset de ce psaume qui ne doive guérir l'homme du désir d'être heureux en cette vie. On y voit le Messie, le Fils de Dieu, en proie aux opprobres, à la douleur et sans consolation. Quel doit donc être le sort des hommes nés dans le péché et coupables de péché dans tous les moments de leur vie ! »

quæ non supplicat ut salvetur, cum dicatur, Osee, xiii, 9 : *Perditio tua ex te Israel*, supple, est : et petit salvari, de quo Angelus, Matth. i, 21 : *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.*

Humana superbia reprehenditur.

« *Quoniam intraverunt.* » Hic persuasio : persuadet autem multipliciter. Primo sumit rationes a malo quod patitur. Secundo, a bono, quod ab ipso exhibetur, ibi, « *Veni in altitudinem.* » Tertio, ab ipso inimico a quo affligitur, ibi, « *Multiplicati sunt.* » Quarto, a causa pro qua patitur, ibi, « *Quæ non rapui.* » Quinto et ultimo, a veritate et clementia ejus qui rogatur, ibi, « *In multitudine misericordiæ tuæ.* »

In prima duo. Primo enim allegat mali magnitudinem. Secundo, evadendi impossibilitatem per se, ibi, « *Et non est substantia.* »

Iterum in prima duo. Primo, allegat mali intensionem. Secundo, intensi durationem, ibi, « *Infixus sum.* »

Dicit ergo : Sic « *salvum me fac,* » et necesse est, « *quoniam aquæ* » tribulationum et passionum, de quibus Cantic. viii, 7 : *Aquæ multæ non potuerunt exstinguere charitatem.* Istæ sunt aquæ ex quibus Moyses assumptus est [1], in quibus multi periclitantur, non recurrentes ad Dei auxilium. Psal. xxxi, 6 : *In diluvio aquarum multarum*, etc. Istæ, inquam, aquæ « *intraverunt usque ad animam meam.* » Matth. xxvi, 38 : *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Joan. ii, 6 : *Circumdederunt me aquæ usque ad animam meam.* Nec est enim contra illud Isa. xlii, 4 : *Non erit tristis neque turbulentus :* quia illud intelligitur de tristitia et passione, quæ turbat rationem : sed hoc de passione, quæ non ascendit usque ad perturbationem.

3 « *Infixus sum in limo.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic intense et multipliciter affligor, et etiam « *infixus sum,* » tamquam detentus, « *in limo profundi.* » Homo limus, Genes. ii, 7 : *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ.* Sed profundus limus, perfidus Judæorum populus, totus terrenus ad terrena respiciens, et terrenis deditus, inter quos tamquam infixus tenebatur Christus. Genes. xxxvii, 20 : *Mittamus eum in cisternam veterem.* Jerem. xxxviii, 6 : *Projecerunt eum*, id est, Jeremiam, *in lacum Melchiæ*, ubi erat limus, ad litteram. Et notandum, quod limus est terra tenax. Unde limus secundum Isidorum, « quasi ligans humus » et Cassiodorus similiter. Et significat mundi divitias, et delicias, quæ retinent homines sicut limus. Gen. xiv, 10 : *Vallis Silvestris habebat puteos multos bituminis.* In hoc limo infiguntur multi, et notatur in infixione dilectionis vehementia, in limo tenacitatis magnitudo, in profundo tenacitatis oppressio. Sed Deus suos eduxit inde. Sap. x, 2 : *Eduxit illum a delicto suo*, id est, de limo terræ.

« *Et non est substantia.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Tam intensa est tribulatio, et tam durabilis, « *et non est substantia,* » virtus scilicet evadendi a tribulatione tanta secundum carnem. Imo Cassiodorus : « Crucifixus sum iniquitate Judæorum, et non est carnis virtus evadendi mortiferam passionem. » Matth. xxvi, 41 : *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Joan. vi, 64 : *Spiritus est, qui vivificat : caro non prodest quidquam.*

Notandum est, quod est ibi quadruplex substantia. Primo, omnis natura appellatur substantia : sicut dicitur, quod peccatum non est substantia, quia nulla natura est, sed magis naturæ corruptio : unde pater et filius dicuntur ejusdem naturæ. Secundo, possessio terrena. Gen. xiii, 6 : *Erat quippe substantia eorum multa, et nequibant habitare communiter.* Et Prov. iii, 9 : *Honora Domi-*

[1] Cf Exod ii, 5 et seq.

num de substantia, tua scilicet, da pauperibus. Luc. xv, 12 : *Da mihi portionem substantiæ quæ me contingit.* Tertio, stabilitas vitæ, et incorruptio in qua creata est natura humana. De hac Glossa : « Deus hominem fecit substantiam, « atque utinam mansisset in eo quod « Deus eum fecit. » Quarto, virtus evadendi mala : virtus enim substantia appellatur. Eccli. xiii, 30 : *Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia.* Legi ergo potest de substantia in triplici acceptione sua. « *Non est substantia,* » divitiarum abundantia, pauper enim fuit. Vel, « *non est substantia,* » id est, non est integra natura sicut a Deo fuit condita, propter quod pati me convenit. Vel, « *non est substantia,* » virtus evadendi, sicut dictum est supra.

« *Veni in altitudinem.* » Hic secundum, in quo sumitur ratio a bono, quod exhibitum est ab illo, et tangitur triplex bonum : primo, voluntas patiendi : secundo, labor convertendi illos, ibi, « *Laboravi.* » Et tertio, mors sine rebellione, et virtute repellendi eos qui cædebant, ibi, « *Defecerunt.* »

In prima duo. Primo, quod voluntarie ad tribulationes accessit. Secundo, quod impletum fuit quod voluit, ibi, « *Et tempestas.* »

Dicit ergo : Sic salva, quia tribulatio est tanta : et etiam quia « *veni* » voluntarie, « *in altitudinem maris,* » tribulationis scilicet et amaritudinis. Hoc mare, de quo Deut. xxxiii, 19 : *Inundationem maris quasi lac sugent.* Ipsi etiam mali inter quos Christus venit, mare dicuntur. Isa. lvii, 20 : *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* In has amaritudines se projecit voluntarie sicut Jonas : *Tollite me, et mittite in mare,... scio enim quoniam propter me tempestas hæc grandis venit super vos* [1].

« *Et tempestas,* » seditio et conturbatio Judæorum. « *demersit me,* » ad mortem trahendo. Psal. lxxxvii, 8 : *Omnes fluctus tuos induxisti super me.* Jon. i, 4 : *Facta est tempestas magna in mari,* cum submergit impium : sed major cum aliquem justum : sed certe etiam maxima tempestas, quando submersit ipsum Dei Filium. Sed sicut tempestate ipsum impii demerserunt, sic ipse eos in fine tempestabit. Nahum, i, 3 : *Dominus in tempestate, et turbine,* supple, veniet. Isa. xix, 6 : *Eritque repente confestim. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, et commotione terræ, et voce magna turbinis et tempestatis.*

« *Laboravi clamans.* » Hic secundum, et dicuntur duo. Labor in convertendo ad bonum primo. Secundo, laboris magnitudo, ibi, « *Raucæ.* » **4**

Dicit ergo : Sic sustinere volui, et etiam « *laboravi clamans,* » pro eorum conversione. Isa. i, 14 : *Laboravi sustinens,* et post clamans. Joan. vii, 37 : *Stabat Jesus, et clamabat dicens : Si quis sitit, veniat ad me, et bibat.* Joan. xi, 43 : *Voce magna clamavit : Lazare veni foras.* Clamare autem oportebat, quia ad surdos loquebatur. Zach. vii, 11 : *Aggravaverunt aures suas ne audirent.* Prov. i, 24 : *Vocavi et renuistis,* supple, venire.

« *Raucæ factæ sunt.* » Hic secundum. Quasi diceret : Non modicum laboravi in clamando, imo « *raucæ factæ sunt fauces meæ,* » propter magnitudinem laboris, sicut gallina, quæ propter amorem pullorum efficitur rauca. Matth. xxiii, 37 : *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas,* etc.

« *Defecerunt oculi mei.* » Hic tertium. Quasi diceret : Non solum voluntarie tribulationes sustinui, ut vos converterem laboravi : sed etiam « *defecerunt oculi mei,* » in morte : in ipsa enim deficiunt

[1] Jon. i, 12.

Quæ fuit spes in Christo.

oculi : et hoc volui, « *dum spero,* » id est, quia spero in Deo meo. Ecce argumentum quod habuit spem : et hoc verum est de gloria corporis habenda. Isa. LIII, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit.* Et deficientibus oculis corporalibus, defecerunt et spirituales, scilicet Apostoli. Matth. XXVI, 56 : *Discipuli omnes relicto eo fugerunt.* Job, VI, 13 : *Et necessarii quoque mei recesserunt a me.* Oculi sunt homini valde amici.

Vox pœnitentis clamantis in confessione, oratione et prædicatione.

Hæc possunt exponi de prædicatoribus et doctoribus, quorum vox deficit in clamando, oculi in studendo. Potest et esse vox pœnitentis, qui dicit : « *Laboravi* » in contritione, ad educendum colubrum tortuosum[1]. Isa. XXVII, 1 : *In die illa visitabit Dominus... super Leviathan serpentem tortuosum.* Dicitur, quod adultera non potest parere, donec nominaverit adulterum. Clamans in confessione primo, Isa. XXVI, 17 : *Sicut quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis.* In oratione secundo, Baruch, III, 1 : *Anima in angustiis, et spiritus anxius clamat ad te.* In prædicatione tertio, Isa. LVIII, 1 : *Clama, ne cesses,... et annuntia populo meo scelera eorum.*

« *Defecerunt oculi mei* » in lacrymarum effusione. Thren. II, 11 : *Defecerunt præ lacrymis oculi mei.* « *Dum spero in Deo meo,* » cœlestium certa exspectatione. Psal. IV 6 : *Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.* Hæc duo ultima, Isa. XXXVIII, 14 : *Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelsum.* Prov. XIV, 32 : *Sperat justus in morte sua.*

5 « *Multiplicati sunt.* » Hic tertium, in quo sumit rationes ab ipso persecutore populo : et tangitur primo persecutorum multiplicitas. Secundo, malignitas, ibi, « *Qui oderunt.* » Tertio, malignitatis perversitas, ibi, « *Confortati sunt.* »

Dicit ergo : Tanta mala patior, propter quod salvum me fac : et etiam quia « *multiplicati sunt* » non modicum. Imo, « *super capillos capitis mei,* » quasi in infinitum. Supra, in Psal. III, 2 : *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me ?* Job, XXX, 18 : *In multitudine eorum consumitur vestimentum meum,* corpus scilicet meum occiditur, vulneratur. Jerem. XLVI, 23 : *Multiplicati sunt super locustas, et non est eis numerus.* Capilli etiam qui capiti adhærent, Sanctos significant. Cant. IV, 1 : *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad* Super hos multiplicati sunt mali.

« *Qui oderunt me gratis,* » sine meritis. Ecce malignitas. Supra, in Psal. XXXIV, 7 : *Gratis absconderunt mihi interitum laquei sui,* id est, sine meritis. Eccli. XXIX, 8 : *Possidebit illum inimicum gratis.* Thren. III, 52 : *Venatione ceperunt quasi avem inimici mei gratis.*

« *Confortati sunt.* » Hic tertium, scilicet malignorum perversitas, scilicet confortari in malo et lætari.

Ait enim : Sic multiplicati sunt, et etiam « *qui persecuti sunt me injuste.* » I Pet. I, 23 : *Tradebat autem judicanti se injuste* « *Confortati sunt,* » in mea afflictione, et sua malitia. Jerem. V, 6 : *Confortatæ sunt aversiones eorum.* I Reg. IV, 9 : *Confortamini, et estote viri, Philistiim.* Jerem. IX, 3 : *Confortati sunt in terra : quia de malo ad malum egressi sunt.*

« *Quæ non rapui.* » Hic tertium, in quo sumit rationes a causa patiendi, ut salvus fiat : et dicuntur duo. Primo, quia pro aliena patitur iniquitate, et ignorantia. Secundo, pro Dei obedientia et amore, ibi, « *Quoniam propter te.* »

In prima tria. Primo, quod non pro

[1] Job, XXVI, 13 : *Spiritus ejus ornavit cœlos : et obstetricante manu ejus, eductus est coluber tortuosus.*

se, sed pro aliis pœnam solvit. Secundo, cui solvit exponit, ibi, « *Deus tu scis.* » Tertio, petit ut illis proficiat pro quibus solvit, ibi, « *Non erubescant.* »

Dicit ergo : Tanta patior et a tot, et a tam malis injuste, et etiam « *quæ non rapui, tunc,* » in mea scilicet Passione, « *exsolvebam,* » pro aliis satisfaciendo. Genes. xxxi, 39, dicebat Jacob : *Ego damnum omne reddebam.* Totum Christus reddidit, totum solvit, nihil est quod solvimus. Job, xvii, 2 : *Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus.* Pro alienis peccatis. Isa. liii, 6 : *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Lev. xvi, 22 : *Cumque portaverit hircus omnes iniquitates eorum in terram solitariam.* Rapuit diabolus quantum in se fuit divinitatem, volens ad æqualitatem ascendere divinæ potestatis. Isa. xiv, 14 : *In cœlum conscendam : super astra Dei exaltabo solium meum.* Rapuit et homo sapientiam quantum in se fuit, quando ad æqualitatem scientiæ affectavit pervenire, et fecit quod credidit se perducturum. Genes. iii, 5 : *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Sed Christus non, quia naturaliter æqualis Patri semper fuit, est, et erit. Ad Philip. ii, 6 : *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Solvit ergo Christus pro homine, non pro dæmone : quia fidejussorem se constituit carnem assumendo, hominis naturam, non dæmonis. Ad Hebr. ii, 16 : *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.* Et scriptum est, Proverb. xx, 16 : *Tolle vestimentum ejus, qui fidejussor exstitit alieni.*

« *Deus, tu scis insipientiam.* » Hic est secundum hujus partis, in quo exponit quæ solvit. Ignorantias primo. Secundo, culpas, ibi, « *Et delicta.* »

Dicit ergo : Bene solvi quæ non rapueram, quia o « *Deus* » Pater, « *tu scis,* » qui nihil ignoras, « *insipientiam meam* », id est, meorum, quanta indigebat purgari pœna. Argumentum expressum, quod aliqua ignorantia est peccatum, quod verum est illorum verorum, quæ necesse est scire ad salutem. Psal. xxxvii, 6 : *Corruptæ sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.*

« *Et delicta mea,* » id est, meorum, et propter hoc reputo mea. Vel « *mea,* » quia a me suscepta. I Petr. ii, 22 : *Peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus :* sed ab aliis facta suscipit. In eodem, ℣. 24 : *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* « *A te non sunt abscondita,* » quin scias, qualiter pro illis emenda facienda. Job, xxvi, 4 : *Nudus est infernus coram illo, et nullum est operimentum perditioni.* II ad Corinth. v, 21 : *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit,* id est, hostiam pro peccato. Sed si insipientiam habeant eorum quæ necessaria sunt ad salutem, articulorum scilicet fidei, et per hoc dicit, quomodo membra Christi erant ? Et similiter si delicta tanta punitione digna. Respondeo. Membra erant ejus prædestinatione, non secundum statum in quo erant in ignorantia et delictis.

« *Non erubescant in me.* » Hic tertium in quo petit ut illis prosit, pro quibus solvit : et dividitur in partes duas. Primo quidem orat pro antiquis ejus adventum desiderantibus, ut illis prosit. Secundo, pro modernis, ibi, « *Non confundantur.* »

Dicit ergo : Sic solvi et ignorantias et peccata : et propter hoc o « *Domine, Domine,* inquam, *virtutum.* » Et potest dici, quod duplicat « *Domine* » propter duplex dominium, Angelorum scilicet et hominum. « *Non erubescant,* » in me scilicet, frustrati sua fideli exspectatione. I ad Corinth. xv, 14 : *Si Christus non resurrexit, inanis est et fides nostra.* « *Qui exspectant te,* « antiqui, qui tamen videre non potuerunt oculo carnis. Luc. x, 24 : *Multi Prophetæ et Reges volue-*

runt videre quæ vos videtis, et non viderunt. Et oculo mentis sicut Abraham. Joan. VIII, 56 : *Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum.* Exspectant, inquam, remuneratorem pro fide, quam habent de me. Eccli. XXXVI, 18: *Domine... da mercedem sustinentibus te.* Psal. XXIV, 3 : *Universi, qui te exspectant, non confundentur*[1].

« *Non confundantur.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic rogo quoad præteritos, nunc autem quoad modernos, o « *Deus Israel,* » Deum per fidem videntium nunc in via. I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate.* Et per speciem contemplantium. Ibidem, *Tunc autem facie ad faciem.* « *Non confundantur super me* » moriendo in carne, « *qui quærunt te* » in desiderio, et fervore, et sincera fide. Amos, V, 4 : *Quærite me, et vivetis*, et non confundemini, quia ad Rom. IX, 33 : *Omnis qui credit in eum, non confundetur.*

8 « *Quoniam propter te sustinui.* » Hic secunda causa tangitur patiendi, obedientia scilicet et amor Dei. Et primo, pro causa tangitur obedientia. Secundo, amor fervens, seu amoris vehementia ad honorem Dei, ibi, « *Quoniam zelus.* »

In prima duo. Primo, quod sustinuit propter obedientiam verba vilia. Secundo, quod facta, ibi, « *Operuit.* »

Dicit ergo : Prædictis causis salvum me fac, et propter hoc maxime, « *quoniam propter te,* » id est, propter voluntatem tuam, cui volebam in omnibus obedire, sustinui opprobrium verborum. Jerem. XV, 15 : *Scito quoniam propter te sustinui opprobrium.* Jerem. XX, 8 : *Factus est mihi sermo Domini in opprobrium, et in derisum.* Augustinus : « Felix miseria, cujus Deus est causa. » Si autem quæratur, quæ sint illa ? Matth. XI, 19 : *Ecce homo vorax et potator vini.* Luc. XI, 15 : *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* Joan. VIII, 48 : *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, et dæmonium habes ?* Et Matth. XXVII, 40 : *Vah qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas.* Propter hoc dicit, Thren. III, 61 : *Audisti opprobrium eorum Domine, omnes cogitationes eorum adversum me.*

Nec hoc tantum, imo « *confusio,* » crucifixoribus velantibus, « *operuit faciem meam.* Matth. XXVI, 68 : Velata facie percutiebant eum *dicentes* : *Prophetiza nobis Christe, quis est qui et percussit ?* Vel, « *Confusio operuit faciem meam.* » Boni enim cum in se vilia perpetiuntur, confunduntur ad tempus confusione propassionis, non passionis. Genes. XXI, 9 et seq., Sara moleste tulit opprobrium ancillæ suæ. Apocalyps. II, 9 : *Blasphemaris ab his qui se dicunt Judæos esse, et non sunt.* Tamen omnia in patientia sustinenda. Isa. L, 6 : *Faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me.*

Alia littera : « Operuit, » secundum judicium hominum, « faciem meam irreverentia. » Et sunt verba corporis : cum enim infideles blasphemant Christum, quasi impudenter, oportet nos confiteri, nec curare de contemptu. Seneca : « Æquo animo toleranda sunt iniquorum convicia, et ad honesta tendenti contemnendus est iste contemptus. » I ad Corinth. IV, 3 : *Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die.*

« *Extraneus factus sum.* » Hic secundum, in quo ostendit quid sustinuit a domesticis : et tanguntur duo. Primo, alienatio. Secundo, vehementia alienationis, ibi, « *Et peregrinus.* » 9

Dicit ergo : Quæ præmisi, sustinui ab omnibus simpliciter, et etiam « *extra-*

[1] Vulgata habet, Psal. XXIV, 3 : *Universi, qui sustinent te, non confundentur.*

neus factus sum fratribus meis » cognatione, Judæis scilicet. Job. xix, 13 : *Fratres meos longe fecit a me.* Vere extraneus, Cant. i, 5 : *Filii matris meæ pugnavenerunt contra me.* Fratres etiam ejus possunt dici ejus consanguinei, qui elongabant se ab eo, nec credebant. Joan. vii, 5 : *Neque enim fratres ejus credebant in eum.*

« *Et peregrinus,* » quod plus est, qui aliunde venit, et cito transit. Vel extraneus refertur ad interiorem affectum, peregrinus ad exteriorem effectum. Job, xix, 15 et 16 : *Quasi peregrinus sui in oculis eorum. Servum meum vocavi, et non respondit.* Vere peregrinus plusquam alius. Joan. i, 11 : *In propria venit, et sui eum non receperunt.* Luc. xxiv, 18 : *Tu solus peregrinus es in Jerusalem.* « *Filiis matris meæ,* » hoc est, Synagogæ, qui bene me deberent cognoscere. Isa. i, 3 : *Israel me non cognovit, et populus meus non intellexit.* Jerem. viii, 7 : *Milvus in cœlo cognovit tempus suum, et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui : populus autem meus non cognovit judicium Domini,* quo voluit judicari ut latro, et crucifigi.

« *Quoniam zelus domus tuæ.* » Hic secundum, in quo ostenditur, quod non solum obedientia, sed amoris vehementia facit mala sustinere ad mortem, et bona reddit contra mala, quod est majoris perfectionis. Dicuntur ergo tria hic. Primo, amoris vehementia ad quærendum honorem Dei, et utilitatem proximi. Secundo, tanguntur mala quæ sustinuit, ibi, « *Et opprobria exprobrantium.* » Tertio, bona quæ e contrario contulit, ibi, « *Ego vero.* »

Dicit ergo : Hæc prædicta mala sustinui propter te, ut tibi obediens inveniver : et etiam « *zelus,* » fervens scilicet dilectio, « *domus tuæ,* » colligendæ tibi, et congregandæ, « *comedit me,* » quasi absorbuit me totum, ut eos qui peccabant contra te, flagellarem, sicut factum est, Joan. ii, 14, et Matth. xxi, 12, quando facto funiculo ejecit ementes, et vendentes de templo. Isa. lix, 17 : *Opertus est Dominus quasi pallio zeli.* Joel, ii, 18 : *Zelatus est Dominus terram suam.* Zachar. viii, 2 : *Zelatus sum Sion zelo magno.* Vel, « *comedit me,* id est, causa meæ consumptionis et mortis fuit : propter hoc enim occiderunt me.

Et notandum, quod est zelus dilectionis, ut hic, et III Reg. xix, 10 : *Zelatus sum zelo pro Domino exercituum.* Indignationis, Jacob. iii, 16 : *Ubi zelus et contentio, ibi inconstantia, et omne opus pravum.* Præsentis iræ inflictæ ad correctionem, Ezech. xvi, 42 : *Auferetur zelus meus a te, et quiescam, nec irascar amplius.* Futuræ ad vindictam malorum, Psal. lxxxviii, 47 : *Exardescet sicut ignis ira tua.* Invidiæ, I ad Cor. iii, 3 : *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et ambulatis secundum hominem?*

Zelus dilectionis, indignationis, iræ, et invidiæ.

Et etiam notandum, quod amor Dei dicitur amor quasi zelotypi. Primo, quia sponsæ apponit custodes Angelos et homines. Esther, ii, 3 : *Tradant eas sub manu Egei Eunuchi, qui est custos mulierum regiarum.* Isa. xxi, 6 : *Pone speculatorem, et quodcumque viderit, annuntiet.* Item, quia, notat nutus et signa sponsæ valde diligenter. Isa. iii, 16 : *Pro eo quod elevatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant,... et composito gradu incedebant : decalvabit Dominus verticem filiarum Sion.* Item, quia suspecta habet munera ab adultero accepta. Osee, ii, 5 : *Dixit : Vadam post amatores meos, qui dant mihi lanam meam, et linum meum.* Item, gravissime condemnat adulteram, et punit. Exod. xx, 5 : *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios.* Prov. vi, 34 et 35 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec accipiet pro redemptione dona plurima.* Susurrum adulteri et

sponsæ diligenter et latenter auscultat. Sapient. I, 10 : *Auris zeli audit omnia, et tumultus murmurationum non abscondetur.*

« *Et opprobria.* » Hic secundum, in quo tanguntur mala, quæ sustinuit, et a quibus. Et primo, quæ. Secundo, a quibus, ibi, « *Adversum me.* »

In prima duo. Primo, vilitas et abjectio tangitur. Secundo, bonorum quæ faciebat, perversa interpretatio, ibi, « *Et operui in jejunio.* »

Dicit ergo : Sic zelo ardebam, « *et opprobria exprobrantium tibi* » quandoque, sicut mos fuit semper Judæorum. Vel, exprobrantium tibi in me, « *ceciderunt super me,* » nunc. Job, XVI, 11 : *Aperuerunt super me ora sua, et exprobrantes percusserunt maxillam meam.* Thren. II, 16 : *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui.* Isa. LVII, 4 : *Super quem lusistis ? super quem dilatastis os, et ejecistis linguam,* etc.

11 « *Et operui in jejunio* . » Hic secundum : perversa interpretatio bonorum : et dicuntur duo, quæ pervertebant. Primo, abstinentia in victu. Secundo, asperitas in vestitu, ibi, « *Et posui vestimentum meum cilicium.* »

Christus non legitur indutus cilicio.

Vel, quia Christus non legitur fuisse indutus cilicio, primo, perversa interpretatio humilitatis in conversatione. Secundo, perversa interpretatio infirmitatis in passione, ibi, « *Et posui.* »

In prima duo. Primo, tangitur bonum. Secundo, interpretatio perversa subjungitur, ibi, « *Et factum est.* »

Dicit ergo : Sic exprobraverunt, et ego operui animam meam, animæ meæ potentiam, et dignitatem. Habac. III, 4 : *Ibi abscondita est fortitudo ejus.* Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus.* Et hoc « *in jejunio,* ad litteram, abstinentiæ. Matth. IV, 2 : *Cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit.* Vel, ego dico existens in jejunio spirituali, scilicet in desiderio salvandi illos. Joan. IV, 34 : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me,* scilicet Patris mei. Glossa : « Cibus Salvatoris est conversio peccatoris. »

Cibu[s Salvatoris est] con[versio] pecc[atoris].

Vel, « *Operui animam meam* » afflictam « *in jejunio,* » et hoc exteriori hilaritate, nec exterminavi sicut hypocritæ. Matth. VI, 16 : *Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* Et paulo post, ỹ. 17 : *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum : et faciem tuam lava.*

Vel, « *Operui animam meam in jejunio,* » de ipso quoddam pallium faciens decentissimum, sicut factum est in tribus pueris. Daniel. I, 15 : *Post dies decem apparuerunt vultus eorum meliores, et corpulentiores, præ omnibus pueris, qui vescebantur cibo regio.*

Vel, « *Operui* » ad munitionem. Jejunium hoc armatura contra insultus tentatoris, imo ipsius Dei affligere volentis. Jon. III, 5 : *Prædicaverunt jejunium, et vestiti sunt saccis, a majore usque ad minorem,* et sic evaserunt. « *Et factum est* » a perverse interpretantibus, « *in opprobrium mihi.* » Cassiodorus : « Boni « malis sunt opprobrio, quia eorum scele« ribus non acquiescunt. » Isa. LIX, 14 et 15 : *Corruit in platea veritas,.. et qui recessit a malo, prædæ patuit.*

« *Et posui vestimentum.* » Hic secundum, perversa interpretatio ostensæ infirmitatis. Et primo, bonum. Secundo, subversio boni, ibi, « *Et factus sum illis.* » 12

Dicit ergo : Sic perverterunt quia potentiam abscondi, « *et* » etiam « *posui cilicium,* naturam humanam infirmam similem peccatrici, « *vestimentum meum,* » modo scilicet divinitatis. Apoc. VI, 12 : *Sol factus est niger tamquam saccus cilicinus.* Job, XVI, 16 : *Saccum consui super cutem meam.* Ad Rom. VIII, 3 : *Filium suum misit in similitudinem carnis*

peccati. Jon. III, 6 : Rex Ninivæ induit se cilicio [1].

« *Et factus sum illis in parabolam,* » irrisoriam et maledicam, cum morientis in cruce viderunt infirmitatem. Talis parabola, Jerem. XIX, 22 : *Ponat te Dominus sicut Sedeciam, et sicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne.* Job, XVII, 6 : *Posuit me quasi in proverbum vulgi, et in exemplum coram illis.* Sic qui pœnitentiis se affligit, ab illis irridetur ut insanus. Sap. V, 4 : *Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam.* Hieronymus ad Eustochium : « Si quem viderint tristem pro peccatis, atque pallentem pro jejuniis ac ciliciis, et monachum vocant. » mea irrisio esset ei jucunditas musici instrumenti, « *qui bibebant vinum* » in tabernis. Prov. XXIII, 20 : *Noli esse in conviviis potatorum.* Prov. IV, 17 : *Comedunt panem impietatis, et vinum iniquitatis bibunt.* Vel, « *qui bibebant* » cum delectatione magno haustu « *vinum* » jucunditatis temporalis. Joel, I, 5 : *Flete et ululate, qui bibitis vinum in dulcedine.* Et vere ululandum : quia valde periculosum, quia venenosum. Deuter. XXXII, 33 : *Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.* Hoc est illud vinum, de quo Prov. XXXI, 4 : *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum.*

« *Adversum me.* » Hic secundum, in quo ostenso quæ mala patitur, ostendit a quibus patitur, et in quibus locis sit in parabolam. Primo, quod in plateis. Secundo, quod in tabernis, ibi, « *Et in me psallebant.* » Vel secundum aliam litteram, primo, quod sapientibus, et alios regentibus. Secundo, mundanorum amatoribus.

Ait enim : Hæc sustinebam, et vere, quia « *adversum me,* » irridendo, bona in malum convertendo, loquebantur, « *qui sedebant in porta,* » in locis publicis et conventibus communibus, qui solent fieri in portis. Thren. III, 14 : *Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die.* Vel, « *qui sedebant in porta,* » id est, judicibus, qui ibi faciebant judicia. Deut. XVI, 17 : *Judices et magistros constitues in omnibus portis tuis.* Ruth, IV, 1 : Accessit Booz ad portam ubi erant judices [2]. Et Amos, V, 10 : *Odio habuerunt corripientem in porta.* Et rursus, in eodem, ℣. 15 : *Constituite in porta judicium.*

« *Et in me psallebant,* » irrisorie, ut

« *Ego vero orationem.* » Hic tertium 14
totius hujus partis. Ostensa enim amoris vehementia, ostenso quod sustinuit mala, hic tertio ostendit quæ contulerit bona. Duo ergo dicuntur. Primo quod oravit positus in tantis malis pro se, et pro illis. Secundo ostendit, quod exaudiendus sit, ibi, « *Tempus beneplaciti.* »

Dicit ergo : Hæc mala mihi intulerunt, « *ego vero* » e contrario, « *orationem meam,* » pro me factam ut ab iis liberarer, « *ad te,* » supple, dirigebam. Cassiodorus : « Insinuat cœlestis doctor jurgiis « hominum, non inflammatis rixis, sed « orationibus obviandum, » Exod. XVII, 10, Amalec precibus est victus Moysi, et Israel liberatus.

Ad te etiam dirigebam orationem meam pro ipsis illuminandis, et a peccato absolvendis. Luc. XXIII, 34 : *Pater dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt.* In Psal. V, 4, supra : *Ad te orabo, Domine.* Et quoniam ita est, exaudi, quia o Deus, « *tempus est beneplaciti* » exhibendi, id est, reconciliationis, et gratiæ exhibendæ. Et scriptum est, Isa. XLX, 8 : *In tempore placito exaudivi te,*

Quid sit tempus beneplaciti.

[1] Jon. III, 6 : *Et pervenit verbum ad regem Ninive : et surrexit de solio suo, et abjecit vestimentum suum a se, et indutus est sacco, et sedit in cinere.*

[2] Ruth. IV, 1 : *Ascendit Booz ad portam, et sedit ibi.*

et in die salutis auxiliatus sum tui. II ad Cor. vi, 2 : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc*, etc. Ad Gal. iv, 4 : *Venit plenitudo temporis.* Psal. ci, 14 : *Tu exsurgens misereberis Sion : quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus.*

« *In multitudine.* » Hic est quinta pars, et ultima, in qua rogat ut salvetur sumpta ratione a misericordia et veritate ejus quem rogat : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, sumitur ratio ab abundantia misericordiæ. Secundo, a veridica promissione, ibi, « *In veritate.* »

Dicit ergo : Sic salva me et libera, quia talibus causis affligor et torqueor. Et etiam exaudi « *in multitudine misericordiæ tuæ.* » Psal. l, 3 : *Secundum multitudinem miserationum tuarum*, etc. Daniel. ix, 18 : *Neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.* Multa enim est miseratio Dei, sicut alibi dictum fuit[1], et valde magna. Augustinus : « Nemo de Dei pietate « diffidat : major enim est ejus miseri- « cordia, quam nostra miseria : tardius « siquidem ei videtur veniam peccatori « dare, quam ipsi peccatori recipere : sic « enim festinat absolvere reum a tor- « mento conscientiæ suæ, quasi plus « cruciet eum compassio miseri, quam « ipsum compassio sui. » Et variis modis exhibitæ, et per multos. II Esdr. ix, 27 : *Tu de cœlo audisti, et secundum miserationes multas dedisti ei salvatores multos.* De magnitudine et multitudine. Cassiodorus : « Non parva misericordia « fuit, quæ tam ingentia peccata superavit. » Multitudo quidem fuit delicti, sed multo numerosior misericordia illa quæ vicit. Ad Rom. v, 20 : *Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia.*

Magnitudo et multitudo misericordiæ Dei.

« *Exaudi me,* » etiam « *in veritate salutis tuæ,* » omnibus te petentibus promissæ. Bene tamen additur misericordia de veritate : quia Psal. xxiv, 10. *Universæ viæ Domini, misericordia et veritas.* Promisit enim per Prophetas, quod Christum resuscitaret a mortuis. Supra, in Psal. xv, 10 : *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Et alios per ipsum, Osee, vi, 3 : *Vivificabit nos post duos dies : in die tertia suscitabit nos.* Et suscitatus salvaret, Isa. lvi, 1 : *Juxta est salus mea ut veniat, et justitia mea ut reveletur.*

« *Eripe me de luto.* » Hic secundum illius partis, in qua orat pro sua liberatione. Oravit enim caput pro se, hic orat pro corpore : et dicuntur duo. Primo, oratio. Secundo, persuasio, ibi, « *Exaudi me, Domine.* »

In prima tanguntur sex. Primo, petit ut corpus liberetur a consensu in peccatum. Secundo, a malo actu, ibi, « *Ab iis qui oderunt.* » Tertio, a nimio amore peccati, ibi, « *Et de profundis aquarum.* » Quarto, a consuetudine, ibi, « *Non me demergat.* » Quinto, a contemptu, ibi, « *Neque absorbeat.* » Sexto, a desperatione, ibi, « *Nec urgeat.* »

Dicit ergo : Sic rogavi pro me usque modo, sed nunc pro membris dico : O Domine, « *eripe me de luto,* » id est, corpus meum, non ut non sentiam, sed ut « *non infigar* » per consensum : lutum enim dicitur corpus humanum, sive humana natura. Jer. xviii, 4 : *Et dissipatum est vas quod ipse faciebat e luto manibus suis.* Temporalis abundantia, Habac. ii, 6 : *Væ ei, qui multiplicat non sua? usquequo et aggravat contra se densum lutum?* Culpa, Exod. v, 6 et seq., Filii Israel serviebant in luto et latere. Et maxime peccatum luxuriæ : et hoc primo, quia immundum est in se, Jerem. ii, 24 : *Omnes qui quærunt eam, non deficient, in menstruis ejus invenient eam.* Item, maculativum tangentium, Jerem. ii, 22 : *Maculata es in iniquitate tuam coram me, dicit Dominus Deus.* Item, quia fœtet, Amos, iv, 10 : *Ascen-*

Luto...

[1] Cf. præcipue Commentarium in Psal. VI, ŷ 3, tomo XV, hujusce editionis novæ.

dere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras. Et tenet, Genes. xiv, 10 : *Vallis Silvestris habebat puteos multos bituminis.* Item, quia porcis placet : ibi se balneant, id est, luxuriosis, II Petr. ii, 22 : *Canis reversus ad suum vomitum : et, Sus lota in volutabro luti.*

« *Libera me ab iis qui oderunt me,* » dæmonibus, et malis hominibus, quod est proprie liberari ab actu. Homines enim et dæmones semper quærunt inclinare ad actum : quia non vident interiorem consensum. Dan. xiii, 20 *: Assentire nobis, et commiscere nobiscum.*

« *Et de profundis aquarum,* » id est, a nimio amore deliciarum. In his profundis se mersum sentiebat, qui dicebat in Psal. cxxix, 1 : *De profundis clamavi ad te, Domine.*

« *Non me demergat tempestas aquæ,* » carnalis motus tempestuosæ non teneat concupiscentiæ in prava consuetudine. Gregorius : « Quem mali operis iniqui-« tas a bona stabilitate commovit, quasi « tempestas eum rapuit. Si vero in pec-« catorum tenebris sederit, cito consue-« tudo ipsum in foveam mergit. »

« *Nec absorbeat me profundum,* » per pœnitendi contemptum. Proverb. xviii, 3 : *Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit,* et absorptus est. Jerem. li, 34 : *Absorbuit me quasi draco.* Job, xl, 18 : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur : et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus.*

« *Nec urgeat,* « id est, claudat, « *puteus,* » iniquitatis profunditas, « *os suum super me* » per desperationem. Hic est puteus, de quo Proverb. xxiii, 27 : *Fovea profunda est meretrix,* id est, carnalis concupiscentia : *et puteus angustus aliena,* id est, culpa, quæ aliena est a natura. Super quem urget hic puteus os suum, scilicet culpa, aperit super illum alius puteus os suum, scilicet gehenna, de quo Apocalyps. ix, 2 : *Et aperuit puteum abyssi :... et obscuratus est sol et aer de fumo putei.* Possent hæc legi de capite etiam, sicut planum est in Glossa, sed magis proprie, sicut lectum est, de membris.

« *Exaudi me, Domine.* » Hic secundum, 17
scilicet persuasio, quod exaudiatur. Et primo, allegat divinæ misericordiæ suavitatem. Secundo, multiplicitatem in effectu, ibi, « *Et secundum multitudinem.* »

In prima duo. Primo, petit ut de peccatis exaudiatur. Secundo, ratio, quare exaudiri debeat, supponitur, ibi, « *Quoniam benigna est.* »

Misericordiæ Dei benigna, suavis, et speciosa.

Dicit ergo : Hæc petii pro meo corpore, et tu « *Domine, exaudi me,* » et hoc non meis meritis, sed « *quoniam misericordia tua est benigna.* » Alia littera habet « suavis. » « *Benigna,* » quia a benigno spiritu procedit. Sapient. i, 6 : *Benignus est enim spiritus sapientiæ, et non liberabit,* etc. Et a charitate benigna. I ad Corinth. xiii, 4 : *Charitas patiens est, benigna est.* Et suavis, quia a suavi spiritu similiter procedit. Sap. xii, 1 : *O quam bonus et suavis est Domine, spiritus tuus in omnibus.* Et speciosa est valde quando indiget homo maxime. Eccli. xxxv, 26 : *Speciosa est misericordia Dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis.*

« *Secundum multitudinem miserationum.* » Hic allegat multitudinem in effectu : in se enim non est nisi una. Quasi diceret : Sic exaudi, et hoc etiam « *respice in me,* » oculo misericordiæ. Psal. xxiv, 16 : *Respice in me, et miserere mei.* Sap. iv, 15 : *Et respectus in electos illius.* Non respectu justitiæ quo aliquando respicit malos. Job, xl, 7 : *Respice cunctos superbos, et contere illos.* Exod. xiv, 24 : *Et ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis et nubis, interfecit exercitum eorum.* Et hoc non meritis nostris, sed « *secundum multitudinem miserationum tuarum.* » Daniel. ix, 18 : *Neque enim in justifica-*

tionibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.

18 « *Et ne avertas faciem.* » Hic tertium primæ partis totius hujus Psalmi. Oravit enim pro corpore, oravit pro capite et distincte : hic simul orat pro utroque : et dicuntur tria. Primo, petit Patrem sibi benignum fieri. Secundo, a benigno velociter exaudiri, ibi, « *Quoniam tribulor.* » Tertio, ab exaudiente liberari, ibi, « *Intende animæ meæ.* »

Dicit ergo : Sic exaudi me orantem supra pro me, immediate pro meo corpore : « *et ne avertas faciem tuam,* » nunc, « *a puero tuo,* » meipso, Christo scilicet, de quo Matth. XII, 18 : *Ecce puer meus quem elegi*[1]. Et Isa. IX, 6 : *Parvulus natus est nobis*, etc. Puer autem dicitur Christus propter puritatem, I Pet. II, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est*, etc.[2]. Propter humilitatem, Matth. XI, 29 : *Discite a me, quia mitis sum*, etc. Propter mansuetudinem, Isa. LIII, 7 : *Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Propter omnimodam obedientiam, Ad Philip. II, 8 : *Factus obediens usque ad mortem*, etc. Puer etiam dicitur aliquando propter servitium et ministrationem. Sic Christus, Matth. XX, 28 : *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.*

Christus dicitur puer.

Vel de quolibet justo, et quasi de toto corpore legi potest. Quasi diceret : « *Ne avertas faciem tuam a puero tuo,* » quolibet justo, qui puer est tuus. Osee, XI, 1 : *Puer Israel, et dilexi eum.*

« *Quoniam tribulor.* » Hic secundum, Quasi diceret : Ne avertas faciem tuam, sed benignus esto, et « *exaudi me velociter.* » Loquitur pro se. Psal. CXLII, 7 : *Velociter exaudi me, Domine : defecit spiritus meus.* Quod et facit Deus. Isa. LXV, 24 : *Eritque antequam clament, ego exaudiam : adhuc illis loquentibus, ego audiam.* Et hoc debes, « *quoniam tribulor,* » hoc enim promisisti. Psal. XC, 15 : *Cum ipso sum in tribulatione : eripiam eum, et glorificabo eum.* Psal. XLV, 2 : *Adjutor in tribulationibus.*

« *Intende animæ.* » Hic tertium, in quo petit ab exaudiente ereptionem. Primo, animæ in occulto ab omni impatientia, et culpa. Secundo, corporis in aperto a morte et a pœnalitate ab aliis inflicta, sive referatur ad caput, sive ad membra, ibi, « *Propter inimicos.* »

In prima duo. Primo, excitat ad considerationem status animæ suæ. Secundo, orat liberationem, ibi, « *Et libera.* »

Ait enim : Sic benignum te exhibeas, et exaudias, et etiam « *intende animæ meæ,* » diligenter considerando ejus tristitiam et tribulationem. Matth. XXVI, 38 : *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Et in Psal. VI, 4, in persona membrorum : *Et anima mea turbata est valde.* « *Et libera eam,* » ab illa tristitia, et a tribulatione sua, ne per impatientiam pereant. Job, XXXIII, 28 : *Liberavit animam suam*, eum scilicet qui rogat ipsum, *ne pergeret in interitum.* Job, XVII, 3 : *Libera me Domine, et pone me juxta te.* Modus autem liberandi optimus est, patientiam tribuendo. Gregorius : « Tunc « melius in tribulatione liberat, cum pa« tientiam dat. » Sic liberavit beatum Stephanum[3].

« *Et eripe me.* » Hic secundum, in quo petit apertam liberationem corporis a morte. Et primo petit ereptionem. Secundo, addit persuasionem, ibi, « *Propter inimicos.* »

Dicit ergo : Sic intende animæ meæ, et libera animam meam in occulto, et

[1] Cf. Isa. XLII, 1.
[2] Cf. Isa. LIII, 9.

[3] Cf. Act. VI, 8 et seq., et VII, 1 et seq. ad finem.

etiam « *eripe me,* » in aperto : « *me* » qui caput sum, suscitando : et alios Sanctos, qui corpus meum sunt, conservando, sicut aperte tres pueri in camino, ignis sunt conservati [1]. Dan. vi, 23 : *Eductusque est Daniel de lacu*[2].

« *Propter inimicos.* » Hic persuasio, ipsorum inimicorum conversio, si non sint obstinati : vel confusio, si obstinati fuerint : unde dicuntur duo : quia primo propter inimicos confundendos. Secundo, ostendit quod sunt confundendi, ibi, « *Tu scis improperium.* »

Dicit ergo : Sic eripe « *propter inimicos meos* » confundendos, cum me viderint resurgentem, cum membra viderint liberata. Psal. v, 9 : *Deduc me in justitia tua, propter inimicos meos.* Isa. xxvi, 11 : *Domine exaltetur manus tua, et non videant : videant et confundantur zelantes populi.* Vel magis propter inimicos convertendos : et sic tangit finem ereptionis. Gregorius : « Plerumque « Sancti salvari temporaliter, non pro« pter se, sed propter adversarios appe« tunt, ut dum illos Dominus per mira« culum liberat, illos eodem miraculo ad « æternitatem ducat. » Idem : « Propter « me liberari a corporali tribulatione « non appeto, sed tamen eripi propter ad« versarios concupisco, ut dum vita no« stra salvari mirabilius cernitur, ipso« rum miraculorum visu duritia adversa« riorum convertatur. »

« *Tu scis improperium.* » Hic secundum, in quo ostendit quod non debent confundi. Et hoc probat primo rationibus sumptis ex parte ejus quem precatur. Secundo, a parte ejus qui affligitur ab illis, ibi, « *Improperium exspectavit.* » Tertio, a parte eorum a quibus affligitur, ibi, « *Et sustinui.* »

In prima duo. Primo, quia novit Pater mala oris, quæ injuste inferunt Filio, et suis. Secundo, etiam operis, ibi, « *In conspectu tuo sunt.* » Vel melius, quia scit mala quæ patitur. Secundo, quia personas inferentes, ibi, « *In conspectu.* »

In prima dicuntur tria secundum tria quæ Christus sustinuit, et adhuc sustinent membra. Primum est opprobrium verborum. Secundum est confusio cachinnorum, et signorum, ibi, « *Et confusionem.* Tertium, inhonoratio factorum vilium, ibi, « *Et reverentiam.* »

Dicit ergo : Eripe propter inimicos, et potes bene, et debes, quia « *tu scis improperium meum,* » non a me alteri, sed mihi ab aliis illatum. Supra, in eodem, ℣. 10 : *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.*

« *Et confusionem meam,* » signorum scilicet ostensorum ad confundendum me. Matth. xxvii, 39 : *Blasphemabant, eum moventes capita sua, dicentes : Vah qui destruis templum Dei,* etc. Sic membra, Job, xii, 4 : *Deridetur justi simplicitas.*

« *Et reverentiam meam,* » quam mihi exhibent. Ironia, id est, reverentia in facto, quia alapis me cædebant. Job, xvi, 11 : *Aperuerunt in me ora sua,* exprobrando, cachinnando, *et exprobrantes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis.* Sic de membris, ad Hebr. xi, 36 et 37 : *Alii,* scilicet sancti, *ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres : lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt.*

« *In conspectu tuo.* » Hic secundum. 21
Quia novit personas a quibus patitur.

Dicit ergo : Novisti illatas passiones, et etiam personas inferentes : quia omnes qui tribulant me his contumeliis, his tormentis, Sap. ii, 19 : *Contumelia et*

[1] Cf. Daniel iii, 49 et seq.

[2] Cf. etiam Daniel. xiv, 39 et 40 : *Venit ergo rex... ad lacum, et introspexit, et ecce Daniel sedens in medio leonum... Et extraxit eum de lacu leonum.*

tormento interrogemus eum, « *sunt in conspectu tuo,* » in notitia scilicet tua, ita aperte sicut illa quæ in conspectu tuo sunt. Eccli. xvi, 16 et 17 : *Non dicas : A Deo abscondar, et ex summo quis mei memorabitur ? in populo magno non agnoscar.* Ad Hebr. iv, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Job, xxvi, 6 : *Nudus est infernus coram illo.* Quid mirum si discit, « *in conspectu ?* » Vicini enim sunt proximi valde. Ezech. xliii, 8 : *Fabricati sunt limen suum juxta limen meum, et murus erat inter me et eos.* Imo in ipsa domo Dei sunt. Jerem. xi, 15 : *Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit multa scelera ?*

« *Improperium exspectavit.* » Hic persuadet sumptis rationibus a parte suiipsius, qui patitur. Et primo, quia voluntarie cuncta sustinuit. Secundo, quia consortem non habuit, ibi, « *Et sustinui.* »

Dicit ergo : Propter hoc adjuva, nec solum, imo quia « *cor meum,* » voluntas scilicet deliberata, « *exspectavit improperium* » verborum, cachinnorum, « *et miseriam* » factorum, ab illis, a quibus deberem exspectare honorem et beneficentiam. Isa. v, 4 : *An quod exspectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas.* In exspectatione autem notatur voluntas : quod enim exspecto, hoc volo, sicut et ipse hoc volebat. Isa. liii, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit.* Et fervor desiderii. Et hoc non tantum voluit Christus, et ejus membra, sed ardenter illa. Luc. xxii, 15 : *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar.* Luc. xii, 50 : *Baptismo habeo baptizari : et quomodo coarctor usquedum perficiatur ?*

In exspectatione voluntas et desiderii fervor.

« *Et sustinui qui simul.* » Hic tertium, in quo persuadet a rationibus sumptis a parte affligentium. Et primo, ab universitate illorum, quia nullus pro ipso. Secundo, a crudelitate, ibi, « *Et dederunt.* »

In prima duo. Primo, quod non invenit in persecutoribus compatientem in corde. Secundo, quod nec opere, vel sermone, ibi, « *Qui consolaretur.* »

Dicit ergo : Tu vides eorum malitiam, et ego sustineo libenter. « *Et* etiam *sustinui* » exspectando, attendendo, et « *non fuit* » de tanta multitudine persequentium, « *qui simul contristaretur,* » compatiens corde. Psal. cxli, 5 : *Considerabam ad dexteram, et videbam, et non erat qui cognosceret me,* scilicet compassionem suam monstraret. Isa. lxiii, 3 : *Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum.* Ibidem, ℣. 6 : *Circumspexi, et non erat auxiliator : quæsivi, et non fuit qui adjuvaret.*

Sed nonne Apostoli tristabantur cum eo, et sic contristabantur? Respondeo per hoc quod jam dictum est, quod potest intelligi de crucifixoribus, Judæis scilicet, et gentilibus, non de discipulis. Vel melius, loquitur de compassione pro damno spirituali, pro quo præcipue Christus dolebat : Apostoli autem dolebant ex carnali amore, quem ad Christum habebant. Propter quod dicitur, Amos, vi, 6 : *Nihil patiebantur super contritione Joseph :* imo lætabantur de percussione ejus spirituali, quam credebant, sicut nunc de perditione membrorum ejus, multi non curant, sed rident. Thren. i, 21 : *Omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt, quoniam tu fecisti.*

« *Qui consolaretur me,* » verbo vel facto, « *sustinui, et non inveni.* » Thren. i, 2 : *Non est qui consoletur eam ex omnibus charis ejus,* Ecclesiam scilicet vel in capite, vel in membris. Et ℣. 21 : *Audierunt quia ingemisco ego, et non est qui consoletur me,* sed sola sum. Jerem. xv, 17 : *Solus sedebam, quoniam comminatione replesti me.* Quando enim aliquis est in amaritudine, relinquitur a falsis amicis. Job, ii, 13 : *Et nemo loquebatur ei verbum : videbant enim dolorem esse vehementem.* Eccli. vi, 10 : *Est amicus socius mensæ, et non permanebit in die necessitatis.*

« *Et dederunt in escam.* » Hic secundum, in qua sumit rationem a crudelitate in ministrando quod pertinet ad cibum. Secundo, in ministrando quod pertinet ad potum, ibi, « *Et in siti.* »

Ait enim : Sic omnes adversarii fuerunt, nullus omnino consolator : et etiam quod deterius est, « *dederunt fel,* » hoc non in medicinam, sicut dedit Tobias patri suo [1], sed in escam, hoc est, ac si illud comedere deberem. Matth. XXVII, 34 : *Dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum.* Quam malam escam præparaverunt illi, de quo in Psal. CXLVI, 9 : *Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum,* etc. Job, XXXVIII, 41 : *Qui præparas corvo escam suam.* Thren. III, 19 : *Recordare paupertatis et transgressionis meæ, absinthii, et fellis.*

« *Et in siti mea,* » cum dicebam, *Sitio* (Joan. XIX, 28) « *potaverunt me aceto.* » Hoc manifestum est, Matth. XXVII, 48 et Joan. XIX, 29. Jerem. II, 21 : *Quomodo ergo conversa es mihi in pravum vinea aliena ?* Tamen quia non legitur de esca ipsius Christi, melius legitur aliter. Notandum enim quod est triplex esca, qua Deus reficit. Psal. CVI, 18 : *Omnem escam abominata est anima eorum.* Glossa : « Verbum Dei, unde anima vivit. » Et Eucharistia, altaris scilicet sacramentum. Sap. XVI, 20 : *Angelorum esca nutrivisti populum tuum.* Consolatio interna. Psal. CXLVI, 9 : *Qui dat jumentis escam ipsorum,* id est, humilibus et abjectis consolationem. Prima reficit sæculares. Secunda, Sacerdotes. Tertia, Claustrales. Sed in prima ponunt fel Scripturas corrumpentes. In secunda, irreverenter accedentes. In tertia, in tristitia Domino servientes.

« *Et in siti mea.* » Duplex est sitis Dei qua sitit, et qua sitire facit. Et prima triplex. Humani generis redemptio per mortem propriam. Psal. LXI, 5 : *Cucurri in siti.* Redemptorum conversio ad Deum. Sic sitiebat cum dixit, Joan. XIX, 28 : *Sitio.* Pauperum sustentatio. Matth. XXV, 42 : *Sitivi, et non dedistis mihi bibere.* Sitis autem qua nos sitire facit, est quadruplex. Primo quidem sitire facit doctrinam, de qua siti, Isa. LV, 1 : *Omnes sitientes venite ad aquas.* Deinde gratiam, qua Deo placeamus, et intus refocillemur. Joan. VII, 37 : *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat :* ad me fontem, et bibat gratiam, postea justitiam, qua exitur in bonam operationem, de qua Matth. V, 6 : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Ultimo gloriam, de qua in Psal. XLI, 3 : *Sitivit anima mea ad Deum fortem, vivum.* In prima siti Dei, quæ propriæ sua est, posuit Judæus acetum ad litteram [2]. In secunda ponit omnis piger ad conversionem et lentus. In tertia specialiter avarus.

« *Fiat mensa eorum.* » Sicut a princi- 23
pio Psalmi dictum fuit, hic est secunda pars primæ partis totius Psalmi, in qua postquam egit de miseria et passione, quam in se et in suis Christus sustinuit, agitur de imprecatione, quam contra obstinatos crucifixores facit. Et primo, imprecatur eis malum pœnæ. Secundo, culpæ, ibi, « *Appone iniquitatem.* »

Item, in prima duo. Primo, ponit imprecationem. Secundo, subjungit imprecationis causam, ibi, « *Quoniam quem tu percussisti.* »

In prima duo. Primo, imprecatur eis legis et doctrinæ ablationem, et quod inde sequitur. Secundo, Jerusalem, et templi, in quibus erat maxime eorum gloria, destructionem, ibi, « *Effunde super eos iram.* »

In prima duo. Primo, imprecatur legis ablationem. Secundo, consequens ad illam, ibi, « *Obscurentur oculi.* »

In prima tria. Primo, imprecatur eis transgressionem apertam. Secundo, male intellectæ amissionem dignam, ibi, « *Et in retributionem.* » Tertio, schismatum,

[1] Tob. XI, 13.

[2] Cf. Matth. XXVII, 48.

et expositionum legis diversitatem, ibi, « *Et in scandalum.* »

Dicit ergo : Talia mihi faciunt, et propter hoc, « *fiat mensa eorum,* » sacra scilicet Scriptura eis ad hoc data, ut in ea reficerentur. Exod. xxv, 30 : *Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper*, quibus reficientur, qui spiritualiter intelligent Scripturam. Eccli. xv, 3 : *Cibabit illum pane vitæ et intellectus.* « *Coram ipis,* » ipsis scilicet videntibus, et adspicientibus, « *in laqueum,* » quo capiantur, et aperte cognoscantur transgressores. Luc. xix, 29 : *De ore tuo te judico, serve nequam.* Proverb. vi, 2 : *Illaqueatus es verbis oris tui,* ipsa lege quam prædicabas.

« *Et in retributiones,* » ut digna retributione transgressi amittant, et detur aliis, scilicet Gentibus, sicut eis factum est. Matth. xxi, 43 : *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus.* Audi transferentes Messiam ad alios, Act. xiii, 46 : *Quoniam repellitis illud,* scilicet verbum Dei, *et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.*

« *Et in scandalum,* » dissensionis, ut eadem diversimode, et contrarie ab his gratia, ab aliis exponatur, et ab omnibus perverse. Et hoc significatum fuit, Matth. xxvii, 51, quando passo Christo, velum templi scissum est.

Potest etiam legi de mensa præmissa, quam paraverunt Christo, quæ fuit êis causa laquei. Proverb. v, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur.* « *Et in retributiones fiunt,* » quia fami et miseriæ sunt expositi. Sapient. xi, 17 : *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur.* « *Et in scandalum,* » ut ruant de peccato in peccatum, et tandem in infernum. Eccli. xxi, 11 : *Via impiorum complanata lapidibus,* ut respirent de culpa in culpam, *et in fine eorum inferi, et tenebræ et pœnæ.* Isa. viii, 15 : *Et offendent ex eis plurimi, et cadent, et conterentur,* etc.

Et nota hic, quod multiplex est mensa. Necessitatis ad sustentationem. Augustinus in *Speculo Clericorum* : « Cum « acceditis ad mensam, donec inde sur- « gatis, etc. Gulositatis. Luc. xvi, 21 : *Lazarus... cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat.* Isa. xxviii, 8 : *Omnes mensæ repletæ sunt vomitu, sordiumque.* Eruditionis, de qua hic. Prov. ix, 1 : *Sapientia ædificavit sibi domum.* Et paulo post, ỷ. 2 : *Miscuit vinum, et proposuit mensam suam.* Isa. xxi, 5 : *Pone mensam,* sacram scilicet Scripturam, *et contemplare in specula,* in ipsa scilicet stude. Idem enim est specula et mensa. Cupiditatis, quia mensa nummulariorum. Joan. ii, 15 : *Et nummulariorum effudit æs, et mensas subvertit* [1]. Hæc tamen mensa frequenter fit in laqueum et in scandalum. Altaris, I ad Cor. x, 21 : *Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum,* scilicet gulositatis et cupiditatis, et æternæ refectionis. Luc. xxii, 29 et 30 : *Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo,* etc.

« *Obscurentur oculi.* » Hic secundum, 4
in quo postquam imprecatus est legis ablationem, imprecatur miseriam inde consequentem immediate : alteram quantum ad intellectum et rationem, excæcationem : alteram quantum ad affectum, inclinationem ad malum, ibi, « *Et dorsum eorum.* »

Dicit ergo : Sic omnino auferatur ab eis mensa Scripturæ : et etiam « *obscurentur oculi eorum,* » intellectus scilicet eorum. Isa. vi, 10 : *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava,* id est, excæcandum prædica. Quod videmus impletum, Ad Rom. xi, 25 : *Cæcitas ex*

[1] Cf. Matth. xxi, 12.

arte contigit in Israel. Ex parte, quia n obstinatis, hoc permittente Deo, et nalitia eorum hoc agente. Sap. II, 21 : *Excæcavit illos malitia eorum.*

« *Et dorsum eorum*, » affectum eorum, n quo importantur et bona et mala, « *semper incurva*, » ad terrena, ut illis uhient, et illa ament, sicut incurvatus erat qui dicebat : *Miser factus sum, et curvatus sum usque in finem* [1], et hoc sub servitute dura peccati. II Paral. XXXIII, 18 : *Incurvatus sum multo vinculo ferreo* [2].

Et nota, quod oculus Ecclesiæ sunt Prælati, qui alios debent videre, et pro aliis explorare. Cantic. I, 14 : *Oculi tui columbarum.* Et iterum, VII, 4 : *Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon.* Sed isti sunt obscurati, imo excæcati. Isa. LVI, 10 : *Speculatores ejus cæci omnes*, et positi ad molam, ad circuitum rerum temporalium, et ponderosarum causarum. Judic. XVI, 21, Samson excæcatus positus est ad molam. Et quia cæci, et illi quos ducunt cæci, accidit quod dicit Dominus, Matth. XV, 14 : *Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadent.* Et dorsum incurvatum ad terrena diligenda et amanda. Isa. II, 9 : *Incurvavit se homo, et humiliatus est vir.* Curvantur ita manifeste, ut videantur dæmones transire super eos, et eos subjectos calcare. Isa. LI, 23 : *Incurvare ut transeamus.* Et bene sequitur hæc captivatio affectus obscurationem intellectus, quia Isa. V, 13, dicitur : *Propterea captivus ductus est populus meus : quia non habuit scientiam.*

« *Effunde super eos.* » Hic secundum, n quo imprecatur civitatis et templi destructionem, ut appareat maxima ira Dei uper illam gentem. Duo ergo dicuntur. Primo, imprecatur eis iræ magnitudinem. Secundo, ostendit in quo velit illam xerceri, ibi, « *Fiat habitatio.* »

In prima duo. Primo, imprecatur iræ abundantiam. Secundo, intensionem, ibi, « *Et furor.* »

Dicit ergo : Sic auferendo legem, excæcando et incurvando eos punias, et etiam « *effunde*, » abundanter, immittendo tamquam fluvium, « *iram tuam*, » effectum iræ tuæ, « *super eos.* » Psal. LXXVIII, 6 : *Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt.* Thren. II, 4 : *Effudit quasi ignem indignationem suam.* Ezech. VII, 8 : *Effundam iram meam super te, et complebo furorem meum in te.*

« *Et furor iræ tuæ.* » Intransitiva constructio, id est, ira tua furibunda, hoc est, effectus iræ tantus, ac si furiosus esses, « *comprehendat eos.* » Quod fiet potissime in fine uniuscujusque. Thren. I, 3 : *Omnes persecutores ejus apprehenderunt eam inter angustias.* Quando putabit se securum. Eccli. XXIII, 30 : *Quasi pullus equinus fugabitur : et ubi non speravit, apprehendetur.* Effusa est jam ira in præsenti, sed comprehendet eos furor in futuro. Isa. XXX, 27 : *Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor ejus, et gravis ad portandum.*

« *Fiat habitatio eorum.* » Hic secun- 26
dum, in quo ostendit in quo velit effundi iram, quia in duobus. In destructione aperta civitatis, et terræ primo. Secundo, ad majorem cumulationem, templi, et domus regiæ, quæ erat in Jerusalem, ibi, « *Et in tabernaculis.* »

Dicit ergo : Sic effunde, et in hoc, « *ut fiat habitatio eorum*, » terræ scilicet, et domus illorum, quas inhabitant, « *deserta.* » Isa. V, 9 : *Nisi domus multæ desertæ fuerint, grandes et pulchræ, absque habitatore.* Matth. XXIII, 38 : *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Isa. I, 8 : *Et derelinquetur filia Sion ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium*

[1] Psal. XXXVII, 7.

[2] Cf. Orationem Manasses in medio.

in cucumerario, et sicut civitas quæ vastatur.

« *Et in tabernaculis eorum,* » habitationibus jucundis, templo scilicet et domo regia, « *non sit qui inhabitet.* » Jerem. IV, 20 : *Vastata sunt tabernacula mea.* Et in eodem, IX, 11 : *Et civitates Juda dabo in desolationem : eo quod non sit habitator.* Mich. III, 12 : *Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem quasi acervus lapidum erit, et mons templi in excelsa silvarum.*

« *Quoniam quem tu percussisti.* » Hic
27 secundum, ratio scilicet et causa, quare antecedentia imprecetur : et dicuntur duo. Primo, persequentium crudelitas. Secundo, crudelitatis immensitas, ibi, « *Et super dolorem.* »

Dicit ergo : Hæc fient eis, et digni sunt : « *quoniam quem tu percussisti,* » percutere voluisti, non eum qui percuti meruit. Zach. XIII, 7 : *Percute pastorem, et dispergentur oves.* Illum scilicet, qui dicit, Joan. XI, 14 : *Ego sum pastor bonus.* Non propter peccatum proprium, sed omnium. Isa. LIII, 5 : *Disciplina pacis nostræ super eum.* Et rursus, ℣. 8 : *Propter scelus populi mei percussi eum.* Sed ipse sanabit. Job, V, 18 : *Percutit, et manus ejus sanabunt.* Hunc, inquam, persecuti sunt crudeliter valde. Job, XIX, 22 : *Quare persequimini me sicut Deus, et carnibus meis saturamini ?* Supra, in eodem, ℣. 5 : *Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei injuste.*

« *Et super dolorem.* » Hic immensitas crudelitatis. Quasi diceret : Sic persecuti sunt, « *et* » etiam « *addiderunt* » nova vulnera, « *super dolorem meum,* » quem in cruce sustinui, me rursus crucifigentes, et quasi vulnerantes. Osee, XIII, 2 : *Nunc addidderunt ad peccandum.* Job, XVI, 15 : *Concidit me vulnere super vulnus.* Hoc impletum fuit, quando mortuum, et sepultum, in sepulcro persecuti sunt, blasphemantes, et custodias ponentes. Jerem. XII, 8 : *Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silva.*

Et nota, quod Christus crucifigitur quadrupliciter. Primo, scilicet pauperes affligendo, unde dictum est Petro a Christo : « Venio Romam iterum crucifigi. » Matth. XXV, 40 : *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Ministri ejus debita præsidia subtrahendo. Malach. III, 8 : *Si affiget homo Deum, quia vos configitis me ? et dixistis : In quo configimus te ? in decimis, et in primitiis.* In Sacramento vilipendendo. Ad Hebr. VI, 6 : *Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei : et ostentui habentes.* A via rectitudinis apostatando, maxime a promisso. Ad Gal. III, 1 : *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus ?*

Chris[...] quadru[...] ter cru[...] gi[...]

« *Appone iniquitatem.* » Hic secun- 28
dum hujus partis imprecatoriæ, in quo postquam imprecatus est eis malum pœnæ, imprecatur rursus malum culpæ. Et primo, imprecatur eis culpæ cumulum. Secundo, damnum sequens, ibi, « *Deleantur de libro.* »

In prima duo. Primo, imprecatur eis cumulum culparum. Secundo, perseverantiam in malitia, ibi, « *Et non intrent.* »

Dicit ergo : Hæc mala pœnæ, quæ prædixi, illis eveniant, et etiam « *appone,* » apponi permitte, gratiam subtrahendo, « *iniquitatem super iniquitatem eorum,* » ut contingat illis illud Osee, IV, 2 : *Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit.* Et illud Apocal. XXII, 11 : *Qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Isa. XV, 9 : *Ponam super Dibon additamenta,* id est, apponi permittam peccata. Primo, permisit quod suos occiderunt, sed apposuit quod Christum Filium Dei et hæredem crucifixerunt, ejicientes extra vi-

neam. Matth. xxi, 33, et ulterius, quod blasphemi et excæcati sunt. Sap. ii, 21 : *Excæcavit illos malitia eorum.*

« *Et non intrent.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic augeant peccata, et cumulent, et velut « *non intrent in justitiam tuam,* » in viam scilicet rectam veniendi ad te. Sap. v, 7 : *Viam Domini ignoravimus,* scilicet justitiam, qua itur ad Deum quam præcepit quærere, Matth. vi, 33 : *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus.* Sed suam justitiam propriam, Ad Roman. x, 3 : *Ignorantes justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.*

« *Deleantur de libro.* » Hic secundum, in quo subjungitur damnum sequens ex cumulo, et perseverantia in malo : et dicuntur duo, scilicet certa damnatio eorum sub metaphora. Secundo, metaphoræ expositio, ibi, « *Et cum justis.* » Vel sic : Primo, ipsorum separatio ab antiquis sanctis. Secundo, quod etiam a modernis, ibi, *Et cum justis.* »

Dicit ergo : Sic peccata cumulant, et in illis perseverent, et propter hoc « *deleantur de libro viventium.* » Liber viventium proprie appellatur divina prædestinatio, in qua scripti sunt ad vitam æternam electi. Apocal. xx, 15 : *Qui non inventus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* De hoc autem nullus deletur, qui in ipso scriptus sit unde intelligendum est : « *Deleantur,* » id est, deleti esse manifestentur, cum credant se esse scriptos. Et exponit se : « *Et,* » id est, « *cum justis non scribantur.* » Non sint scripti nisi forte ad tempus in pagina, in qua scribuntur omnes specialiter justi, ex qua bene delentur. Psal. cxxxviii, 16 : *In libro tuo omnes scribentur,* et boni et mali. Vel sic : « *Deleantur de libro viventium,* » justorum scilicet antiquorum, qui vivi sunt, etsi mortui reputentur a Sadducæis. Matth. xxii, 32 : *Non est Deus mortuorum, sed viventium.*

« *Et cum justis* » moderni temporis adhuc se in justitia exercitantibus, « *non scribantur.* » II ad Cor. vi, 14 : *Quæ participatio justitiæ cum iniquitate?* sed magis in terra, quam dilexerunt, in qua fixi fuerunt corde. Jerem. xvii, 13 : *Recedentes a te, in terra scribentur.*

Et notandum est, quod est multiplex liber. Creaturæ, in quo omnia leguntur. Ad Rom. i, 20 : *Invisibilia ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.* Eccli. xxiv, 32 : *Hæc omnia liber vitæ,* id est, veram vitam, Deum scilicet ostendentia. Scripturæ. Baruch, iv, 1 : *Hic liber mandatorum Dei.* Præscientiæ, in quo legebant Prophetæ, in quo omnia scripta sunt. Dan. x, 21 : *Verumtamen annuntiabo tibi quod expressum est in scriptura veritatis.* Prædestinationis divinæ, in quo tantum scripti sunt electi ad vitam æternam. Luc. x, 20 : *Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Et conscientiæ. Daniel. vii, 10 : *Judicium sedit, et libri aperti sunt.* Libri multiplex acceptio.

« *Ego sum pauper.* » Hic tertia pars totius hujus Psalmi, in qua postquam actum est de postulatione resurrectionis, et inimicorum defectione, subjungitur de fructu ex miseria et passionibus Christi consequente, cum gratiarum actione pro fructu illo : et secundum hoc duo dicuntur. Primo, fructus ex miseria consequens ostenditur. Secundo, gratiæ referuntur pro illo fructu, cum admonitione aliorum ad idem, ibi, « *Laudabo nomen Dei.* » **30** Tertia pars Psalmi.

In prima duo. Primo, describit miseriæ statum. Secundo, statum ex illo fructu consecutum, ibi, « *Salus tua.* »

Status monstratur in duobus. In defectu necessarii primo. Secundo, in præsentia mali afflictivi, ibi, « *Et dolens.* »

Ait enim : Sic illis fiat, et fiet. Sed, « *ego sum pauper,* » dicit ipsum caput pro se. Luc ix, 58, et Matth. viii, 20 : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli*

nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. II ad Cor. VIII, 9 : *Propter vos egenus factus est, cum esset dives.* Ecce carentia rerum.

« *Et dolens,* » præsentia miseriarum, et passionum. Thren. I, 12 : *Attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus,* significatus per Job, qui interpretatur *dolens.* Isa. LIII, 2 et 3 : *Vidimus eum:.. virum dolorum, et scientem infirmitatem.* De duobus simul, Thren. III, 19 : *Recordare paupertatis et transgressionis meæ, absynthii, et fellis.*

« *Salus tua.* » Hic fructus. Quasi diceret : Sic fui pauper, et dolens, et ob hoc o Deus, « *Salus tua,* » salvatio scilicet tua, « *suscepit me.* » Psal. III, 6 : *Exsurrexi, quia Dominus suscepit me.* Job, XXII, 29 : *Qui humiliatus fuerit* paupertate, et dolore, *erit in gloria.* Si membra hujus capitis volunt cum gloria suscipi, necesse habent fieri pauperes et humiliari. Seneca : « Si vis vacare animæ, necesse est ut pauper sis, aut pauperi similis. » Et in passionibus, Act. XIV, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.*

31 « *Laudabo nomen Domini.* » Hic secundum, in quo subjungitur de gratiarum actione. Et primo, promissio de gratiis reddendis. Secundo, aliorum invitatio ad hoc idem, ibi, « *Videant pauperes.* »

In prima duo. Primo, promissio de gratiarum actione. Secundo, acceptatio ab ipso Deo, vel commendatio referendi gratias in hunc modum, ibi, « *Et placebit.* »

In prima duo. Primo, quod gratias aget lætanter. Secundo, quod patienter ad aliorum ædificationem, ibi, « *Et magnificabo.* »

Dicit ergo : Sic me suscepit salus extrahens de paupertate et dolore, et propter hoc « *laudabo nomen Domini* » et in meipso, et in membris meis. Eccli. LI, 1 : *Collaudabo te, Domine, salvatorem meum.* Et hoc « *cum cantico,* » cum mentis scilicet lætitia et exsultatione. Est enim canticum exsultatio mentis de æternis habita, in vocem prorumpens. Isa. XXX, 29 : *Canticum erit vobis sicut nox sanctificatæ solemnitatis.* Et multum placet Deo laus talis, et displicet diabolo. In eodem, ℣. 32 : *Et erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum in tympanis et citharis : et in bellis præcipuis expugnabit eos.*

« *Et magnificabo eum in laude,* » Et ad hoc ipsum invitantur in Psal. XXXIII, 4 : *Magnificate Dominum mecum.* Sic Virgo, Luc. I, 46 : *Magnificat anima mea Dominum.* Et in eodem, VII, 16 : *Magnificabant Deum dicentes : Quia propheta magnus surrexit in nobis.*

« *Et placebit Deo.* » Hic secundum, 32
acceptatio talis laudis per comparationem ad sacrificium Deo valde placens, scilicet ad sacrificium vituli novelli. Et tangit primo vituli novitatem. Secundo, magis specificat tactam, ibi, « *Cornua producentem.* »

Dicit ergo : Sic laudabo, « *et placebit* » talis laus « *Deo super vitulum novellum,* » qui præcipiebatur offerri pro peccato. Levit. VIII, 15, præcipiebatur, quod vitulus unius anni offerretur [1].

« *Cornua producentem.* » Hic explanat novitatem. « *Cornua producentem et ungulas,* » quod sit circa primum annum. Aperta reprobatio sacrificiorum antiquorum pro sacrificio laudis. Supra, in Psal. XLIX, 23 : *Sacrificium laudis honorificabit me,* et propter hoc placebit mihi. Malach. III, 4 : *Et placebit Domino sacrificium Juda, et Jerusalem.* Sacrificium scilicet pietatis et misericordiæ. Mich. VI, 8 : *Indicabo tibi o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a*

[1] Levit VIII, 15 : *Obtulit et vitulum pro peccato.*

te : Utique facere judicium, et diligere misericordiam. Et laudis, cordis, et oris. Osee, xiv, 3 : *Reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Et propter hoc dicitur per Isa. i, 13 : *Ne offeratis ultra sacrificium frustra : incensum abominatio est mihi.* Supra, in Psal. xxix, 7 : *Holocaustum et pro peccato non postulasti.*

Posset exponi de illa gloriosa laude qua laudabitur Deus a Christo homine, et a membris in futuro. De hac Augustinus in fine de *Civitate Dei* : « Vacabi- « mus et videbimus, videbimus et ama- « bimus, amabimus et laudabimus. » Hoc placebit « *super vitulum cornua producentem.* ».

Cornua producit vitulus, quando noviter conversus ad fidem per baptismum crescit in fide. Vel per pœnitentiam conversus crescit in justitia. Hæc sunt cornua, de quibus in Psal. lxxiv, 11 : *Exaltabuntur cornua justi.* Luc. i, 69 : *Erexit cornu salutis nobis.* I Reg. ii, 1 : *Exaltatum est cornu meum in Deo.* Ungulam producit, quando solide stat spes, et figitur quando bonum instanter agit. Job, xxxix, 21 : *Terram ungula fodit, exsultat audacter : in occursum pergit armatis.*

« *Videant pauperes.* » Hic secundum, aliorum invitatio ad laudandum, et lætandum in Deo. Primo, pauperum specialiter. Secundo, omnium generaliter, ibi, « *Et laudent illum.* »

Dicit ergo in prima duo. Primo, invitat pauperes ad lætandum super operibus istis Dei. Secundo, ad quærendum ipsum Deum, ibi, « *Quærite Dominum.* »

In prima duo. Primo, invitatio ad considerationem operum Dei. Secundo, ad lætitiam pro illis, ibi, « *Et lætentur.* »

Ait enim : Sic laudabo, et quoniam pauperes et dolentes sic salvat, « *videant,* » hic oculo intimæ considerationis, « *pauperes.* » Vel sic : Sacrificium vitulorum non curat Deus, sed laudis, quod possunt offerre pauperes. Ergo « *videant,* » hic oculo fidei et intelligentiæ, « *pauperes, et lætentur,* » sicut Abraham, qui hæc videns a longe exsultabat. Joan. viii, 56 : *Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum : vidit, et gavisus est.* Hoc non vident infideles Judæi. II ad Corinth. iv, 4 : *Deus hujus sæculi excæcavit mentes* hominum *infidelium.* « *Et lætentur* » spe. Ad Rom. xii, 12 : *Spe gaudentes.* Quomodo non habebunt, quod tam faciliter, scilicet sacrificio oris, habere possunt?

« *Quærite Dominum.* » Hic secundum. Monuit ad lætandum, hic ad quærendum. Secundo, subjungit quæsitionis fructum, ibi, « *Et vivet.* » Tertio, probat fructus consequentiam ad inquisitionem, ibi, « *Quoniam exaudivit.* »

Dicit ergo : Sic videant et lætentur pauperes : et convertit sermonem ad illos duos pauperes. « *Quærite Dominum,* » ferventi charitate, et in cordis puritate. Sapient. i, 1 : *In simplicitate cordis quærite illum,* scilicet Dominum. Isa. lv, 6 : *Quærite Dominum dum inveniri potest.* Pauperes ergo quærant et mites. Sophon. ii, 3 : *Quærite Dominum omnes mansueti terræ, qui judicium ejus estis operati : quærite justum, quærite mansuetum.* Matth. vii, 7 : *Quærite, et invenietis*[1]. In quibus autem non invenitur, dictum est supra.

« *Et vivet,* » per eum, « *anima vestra,* » hic vita gratiæ, et tandem vita gloriæ. Proverb. viii, 35 : *Qui me invenerit, inveniet vitam.* Amos, v, 4 : *Hæc dicit Dominus... quærite me, et vivetis*[2].

Et notandum, quod exquiritur Deus per confessionem, requiritur per pœnitentiam, inquiritur per orationem, sed acquiritur per perseverantiam in his. Et nota, quod cum sit vita sicut dicitur hic,

Christus non invenitur ubi non est nisi mors.

[1] Cf. etiam Matth. xxi, 22, Marc. xi, 24 et Luc. xi, 9.

[2] Amos, v, 6 : *Quærite Dominum, et vivite.*

et Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita*, non potest inveniri ubi non est nisi mors. Augustinus : « Bonam vitam « quæritis in regione mortis : non est « ita : quomodo enim beata vita, ubi « nec vita? »

34 « *Quoniam exaudivit.* » Hic tertium, in quo probat consequentiam fructus per divinam consuetudinem, quantum ad duo : ad exauditionem primo, et ad curam victorum secundo, ibi, « *Et vinctos.* »

Dicit enim : Sic quærite, et vivet anima vestra : et hoc vere, « *quoniam exaudivit*, » exaudire semper consuevit, « *pauperes Dominus.* » Supra, in Psal. x secundum Hebræos, 17 : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus : præparationem cordis eorum*, etc. Isa. XLIX, 13 : *Pauperum suorum miserebitur*, statim respiciens ad pauperem. Isa. LXVI, 2 : *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos ?* Nullum quantumcumque divitem, audit contra pauperem. Eccli. XXXV, 16 : *Non accipiet Dominus personam in pauperem*, id est, contra pauperem : *et deprecationem læsi exaudiet.*

« *Et vinctos suos*, » vinctos scilicet iniquitatibus a se absolvendos, et sic suos, de quibus Prov. v, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium*, etc. Isa. XLIX, 8 et 9 : *In tempore placito exaudivi te... ut diceres his qui vincti sunt : Exite.* « *Vinctos suos*, » hoc est, legibus suis quæ vincula sunt. Eccli. VI, 31 : *Vincula illius, alligatura sanitatis.* Vel, « *vinctos suos*, » pœnalitatibus inflictis ex sua sententia, quales erant existentes in limbo. Zachar. IX, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* « *Non despexit*, » quin curam haberet de illis, et ad liberandum diligentiam adhiberet.

« *Laudent illum.* » Hic secundum, in quo postquam invitavit pauperes ad laudem specialiter, invitat omnes de Ecclesia generaliter : et dicuntur duo. Primo, invitatio ipsorum ad laudem. Secundo, multiplex ratio quare acquiescendum admonitioni, ibi, « *Quoniam Deus salvam.* » 5

In prima duo. Primo invitat filios Ecclesiæ simpliciter ad laudandum. Secundo, peccatores, ibi, « *Omnia reptilia.* »

In prima duo. Primo, majores, scilicet Apostolos fundatores. Secundo, alios, primo de Judæis, ibi, « *Et terra.* » Secundo, de Gentibus, ibi, « *Mare.* »

Dicit ergo : Sic pauperes videant et lætentur, et etiam laudent illum corde, ore, et opere, « *cæli*, » Apostoli, et majores de Ecclesia, et sublimiores, de quibus supra, in Psal. XVIII, 2 : *Cœli enarrant gloriam Dei.* Et alibi, Psal. XXXII, 6 : *Verbo Domini cœli firmati sunt.* « *Et terra*, » Ecclesia de Judæis. De qua terra, Job, XXVIII, 5 : *Terra, de qua oriebatur panis in loco suo, igni subversa est.* De utroque, et cœlis, et terra, Isa. XLIX, 13 : *Laudate cœli, et exsulta terra.* « *Mare.* » Ecclesia de Gentibus, quæ ante versabatur tumultu et fluctuatione sicut mare. Isa. LVII, 20 : *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Sed Dominus increpavit hoc mare per prædicatores, et exsiccatum est ab humore peccati et infidelitatis. Nahum, I, 4 : *Increpans mare, et exsiccans illud.*

« *Et omnia reptilia in eis*, » in mari scilicet et in terra, et ipsi peccatores circa terrena repentes, et illis adhærentes. Genes. III, 14 : *Super pectus tuum gradieris.* Psal. XLIII, 25 : *Conglutinatus est in terra venter noster.*

Posset exponi ad litteram de creaturis ipsis, quæ invitantur ad Dei laudem, non quia laudent ipsæ cum sint irrationabiles, sed quia præbent laudis materiam. Potest etiam dici, quod in his tanguntur quatuor hominis differentiæ. In cœlis, boni contemplativi, qui toti jam sunt in cœlo. Ad Philip. III, 20 : *Nostra con-*

versatio in cœlis est. Luc. VIII, 8 : *Et aliud semen cecidit in terram bonam.* Et in terra, boni activi qui fructificant in temporalibus. In mari, mali contemplativi, qui vivunt in cordis amaritudine. Isa. LVII, 20 : *Impii quasi mare fervens.* In reptibilibus, mali activi terrenis adhærentes, et gulositati vacantes. Gen. III, 14 : *Super pectus tuum gradieris.*

6 « *Quoniam Deus salvam.* » Hic ratio quare laudandus, scilicet reparatio Ecclesiæ et restitutio : et dicuntur duo. Primo, reparatio. Secundo, specificatio illorum de quibus fiet illa reparatio, ibi, « *Et semen servorum.* »

In prima quatuor, quæ fient per ordinem. Primum, salvatio ipsius Ecclesiæ, quod est a malo liberatio. Secundo, salvatæ reædificatio, ibi, « *Et ædificabantur.* » Tertio, ædificatæ inhabitatio, ibi, « *Et inhabitabunt.* » Quarto, habitatæ firma possessio, ibi, « *Et hæreditate.* »

Dicit ergo : Sic laudent, et dignum est, « *quoniam Deus salvam faciet,* » et in præsenti a malo culpæ, et in futuro ab utroque et culpæ et pœnæ, « *Sion,* » Ecclesiam scilicet, a culpa per fidei et charitatis unitatem, aliter non. Gen. VII, 23, Extra arcam, Ecclesiæ scilicet unitatem, nihil omnino salvatum est. Per vitæ altitudinem, Genes. XIX, 17 : *Ne stes in omni circa regione, sed in monte salvum te fac.* Tandem a culpa et pœna per gloriam, Isa. IV, 2 : *Exsultatio his, qui salvati fuerint de Israel.* Abdiæ, ℣. 17 : *In monte Sion erit salvatio.*

« *Et ædificabuntur.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic salvabitur Sion, et « *civitates Juda,* » particulares scilicet Ecclesiæ, quas Dominus monet alloqui per Isaiam, XL, 9 : *Dic civitatibus Juda.* « *Ædificabuntur,* » ejus gratia et virtute. Jerem. XXX, 18 : *Ædificabitur civitas in excelso suo, et templum juxta ordinem suum fundabitur.* Amos, IX, 11 : *Reædificabo aperturas murorum ejus, et ea quæ corruerant instaurabo.*

Et nota, quod sunt civitates Ægypti tres, quas cogente Pharaone filii Israel ædificant. Prima est Phitom, id est, *os abyssi*, scilicet avaritia, quæ non potest impleri. Eccle. V, 9 : *Avarus non implebitur pecunia.* Eccli. XIV, 9 : *Insatiabilis oculus cupidi.* Hanc ædificat mundi prudentia. Secunda est Ramesses, id est, *commotio tineæ*, luxuria, quæ carnem commovet, ex qua oritur. I ad Corinth. VI, 18 : *Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est : qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Interpretatur etiam *malitia detinens*, et hoc vitium multum detinet. Eccle. VII, 27 : Mulier... *laqueus venatorum est, et sagena cor ejus.* Hanc ædificat gula. Tertia, Heliopolis : πόλις, id est, *civitas*, ἡλίου, id est, *solis.* Hæc est superbia, quæ semper appetit videri, et videre opera sua bona tamquam quemdam solem, contra illud Job, XXXI, 26 : *Si vidi solem cum fulgeret*, etc. Hanc ædificat divitiarum abundantia : « Vermis enim divitum superbia, » dicit Augustinus.

Tribus Ægypti civitatibus tres Judæ civitates oppositæ.

Sed Judas, id est, *confessio*, ædificat tres contrarias, paupertatem, munditiam, et humilitatem. Istæ sunt tres civitates refugii trans Jordanem, id est, post baptismi transgressionem[1]. Ad has civitates ædificandas, dolor apportat aquam lacrymarum : humilitas sabulum, sterilitatem propriam recolendo, et calcem, recolens fomitis ardorem : sed timor Dei lapides, scilicet bonas operationes quadrat, charitas ad conjungendum cæmentum ministrat.

« *Et inhabitabunt ibi.* » Hic tertium. Sic ædificabuntur civitates, et habitabunt ibi in ædificatis. Qui ? Illi de quibus post, ibi, « *Et semen.* » Vel, sicut vult Glossa, inhabitabunt ibi pauperes. Sophon. III, 12 : *Derelinquam in medio tui*

[1] Cf. Deut. IV, 41 et Num. XXXV, 6.

populum pauperem et egenum. Isa. LXV, 21 : *Ædificabunt domos* in Sion militanti per meritum, *et habitabunt* in Sion triumphanti per præmium. De primo, Exod. I, 21 : *Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit eis domos*, id est, merita contulit. De secundo, Joan. XIV, 2 : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.*

« *Et hæreditate.* » Hic quartum. Quasi diceret : Non solum inhabitabunt sicut in hoc, et paulo post recessuri, imo « *hæreditate,* » id est, hæreditatis jure, « *acquirent eam.* » Vel, acquirent eam hæreditatem, ut sit sibi hæreditas. Isa. LVII, 13 : *Qui fiduciam habet mei, hæreditabit terram, et possidebit*, tamquam hæreditatem et fundum, *montem sanctum meum.*

37 « *Et semen servorum.* » Hic secundum, in quo præmissa reparatione Ecclesiæ, subjungitur specificatio illorum, qui ibi habitabunt hæreditantes ipsam. Et describit eos a duobus : ab imitatione bonorum primo, et Dei dilectione secundo, quod totum consummat, ibi, « *Et qui diligunt.* »

Dicit ergo : Sic ædificabitur Ecclesia, et inhabitabitur, et possidebitur. « *Et semen,* » id est, imitatores, et filii spirituales, « *servorum ejus,* » Apostolorum, Prophetarum, et Patriarcharum. Isa. LXV, 9 : *Educam de Jacob semen, et de Juda possidentes montes meos.* « *Possidebit eam.* » Eccli. XLIV, 11 et 12 : *Cum semine eorum permanent bona. Hæreditas sancta nepotes eorum, et in testamentis stetit semen eorum.* Sed quam ? Eam Jerusalem visionem pacis æternæ, quæ est Deus. Ad Eph. II, 14 : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.* In Psal. XV, 5 : *Dominus pars hæreditatis meæ*, etc. Jos. XX, 1 et seq., Levi non accepit partem inter fratres suos, quoniam Dominus pars ejus est.

« *Et qui diligunt nomen ejus,* non solum ipsum, sed præ amoris vehementia in ipso etiam nomine delectantur. Hi enim qui vere sunt semen servorum Dei, non carnales Judæi. Hi, inquam, habitabunt in ea Jerusalem, tamquam possessores. Isa. LXVI, 10 : *Exsultate in ea omnes qui diligitis eam.* Amor enim Dei facit civem paradisi, et dominum, Prælatum scilicet, et quasi possessorem in Ecclesia militanti. Hinc a Petro quæsitum est, Joan. XXI, 15 : *Simon Joannis, diligis me plus his ?* et audita confessione, tunc dictum est : *Pasce*, et ego tandem pascam te in mensa in regno meo [1], ad quam ille nos perducat, qui est benedictus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[1] Luc. XXII, 30 : *Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo.*

PSALMUS LXIX.

Oratio ad opem Dei petendam in magnis periculis.

1. *In finem, Psalmus David,*
   In rememorationem, quod salvum fecerit eum Dominus.
2. Deus, in adjutorium meum intende : Domine, ad adjuvandum me festina.
3. Confundantur, et revereantur, qui quærunt animam meam.
4. Avertantur retrorsum, et erubescant, qui volunt mihi mala.
   Avertantur statim erubescentes qui dicunt mihi : Euge euge!
5. Exsultent et lætentur in te omnes qui quærunt te : et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.
6. Ego vero egenus et pauper sum : Deus, adjuva me.
   Adjutor meus et liberator meus es tu : Domine, ne moreris.

IN PSALMUM LXIX

COMMENTARIUS.

In finem, Psalmus David,
In remunerationem, quod salvum fecerit eum Dominus[1].

nen- almi: oula- ius lium Deo.

« *Deus, in adjutorium meum.* » Hic est Psalmus in secunda parte totius hujus libri decimus nonus. Postquam enim in præcedenti Psalmo caput Christus pro sua salute, et liberatione a morte oravit, et fructum suæ liberationis ostendit, ipsum corpus attendens, quod multo fortius per se a suis miseriis liberari non possit, orationem subjungit pro ejus liberatione. Et hoc satis innuitur in titulo Psalmi, qui talis est : « *In finem, Psalmus David,* » pro rememoratione est. Vel, « *In rememorationem, quod salvum fecit eum Dominus.* » Sensus enim hic est : « *Psalmus David,* » id est, justi cujuslibet ordinans nos « *in finem* » nostrum Deum, est pro rememoratione habenda de hoc quod salvum fecit eum Dominus jam in spe ab omni miseria, et faciet tandem in re. Eo enim quod in hoc Psalmo divinum petitur adjutorium, et inimicorum confusio, memoratur aperte, quod Deus salvum fecit solus, ut nullus de sua liberatione glorietur in seipso, sed in Deo solum.

Ex hoc patet differentia tituli prout ponitur in Psal. xxxvii, 2 : *Domine, ne in furore tuo*, in Psalmis Pœnitentialibus, ad iniquitatem delendam : hic ponitur in rememorationem, quod a Deo sit liberatio, non per humanum auxilium [2]. Osee, xiii, 9 : *Perditio tua ex te, Israel, tantummodo in me auxilium tuum.*

Dividitur autem Psalmus in duas partes. Primo, oratio cum aliorum invitatio-

[1] Ce psaume, dit M. l'abbé Lesêtre, est la reproduction des derniers versets, 14-18, du Ps. XXXIX. On les en a détachés pour composer une prière liturgique, לְהַזְכִּיר, lehazkir, destinée à être chantée pendant le sacrifice qui sert de mémorial. Cf. Psal. xxxvii, 1.

[2] Vide Commentarium in ℣. 1 Psalmi XXXVII, tomo XV hujusce editionis.

ne ad lætandum in Deo. Secundo, persuasio quod debeat audiri, ibi, « *Ego vero.* »

In prima duo. Primo, orat. Secundo, invitat, ibi, « *Exsultent et lætentur.* »

Adhuc in prima duo. Primo, orat pro sua liberatione. Secundo, quia plena liberatio in hoc est, pro inimicorum conversione, ibi, « *Confundantur.* »

In prima duo. Primo, petit liberari : et secundo, liberationem accelerari, ibi, « *Domine, ad adjuvandum me festina.* »

2 Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic audio caput meum petere suam liberationem, et propter hoc dico : O « *Deus, intende in adjutorium meum,* » id est, mihi exhibendum, non homo, quia nullus adjutor. Isa LXIII, 5 : *Circumspexi, et non erat auxiliator ; quæsivi, et non fuit qui adjuvaret.* Eccli. LI, 10 : *Respiciens eram ad adjutorium hominum, et non erat.* Non hic temporalis abundantia vel mammona. Isa. XVII, 3 : *Cessabit adjutorium ab Ephraim.* Sophon. I, 18 : *Argentum eorum, et aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini.*

Attentio in oratione desideratur.

Et nota, quod dicit : « *Intende,* » in quo confundimur orantes, quia volumus Deum intendere nobis cum oramus : nos autem non intendimus iis quæ dicimus, sed negligenter pertransimus. Cassianus : « Precor Deum ut precem meam exau« diat, quam ego qui fundo non audio. « Deprecor illum, ut mihi intendat, ego « autem nec mihi nec illi intendo. Quid « prodest sola voce cantare, sine cordis « intentione ? »

« *Domine, ad adjuvandum.* » Ecce accelerationis petitio. Hanc desiderabat Job, XXX, 20 et 21 : *Clamo ad te, et non exaudis me : sto, et non respicis me : mutatus es mihi in crudelem.* Et peto ut festines, quia nihil possum inchoare bonum sine te. II ad Cor. III, 5 : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est.* Ad Philip. II, 13 : *Operatur in vobis et velle, et perficere.*

Et nota, quod in principio Horarum dicitur versus iste, ut Pelagiana hæresis destruatur, quæ ponebat nos posse mereri per solum liberum arbitrium. Sed dicit Cassianus [1] : « Tanto honore concele« brat hunc versum Ecclesia, ut quidquid « Monachi assumpserint, sine hujus versus « trina iteratione non inchoent. » In hora prima, scilicet in Matutinis, præmittitur, « Domine labia mea aperies, » ut monstretur quod ipsum inchoare etiam a Deo est, non tantum adjutorium in opere. In ultima autem hora, scilicet in Completorio, præmittitur, « Converte nos Deus salutaris noster, » ut aperte ostendatur, quod si quid mali in illis factum est, a nobis est. Alia autem causa præpositionis tangitur in Glossa : « Ut variæ cogitatio« nes, quæ sunt muscæ perdentes un« guenti suavitatem, excludantur. » Eccle. X, 1 : *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti.*

« *Confundantur et revereantur.* » Hic orat pro inimicis : et primo, pro inimicis persequentibus opere. Secundo, pro persequentibus corde, ibi, « *Avertantur retrorsum.* » Tertio, pro persequentibus ore, ibi, « *Avertantur statim.* »

Duo autem petit eis. Primo, confusionem pro culpa. Secundo timorem pro pœna, ibi, « *Et revereantur.* »

Ait enim : Sic pro me oravi, et rogo etiam pro iis, « *qui quærunt animam meam,* » id est, vitam meam perdere. Supra, in Psal. LIII, 5 : *Alieni insurrexerunt adversum me, et fortes,* etc. Et alibi, Psal. LXII, 10 : *Ipsi vero in vanum,* etc. « *Confundantur,* » confusione bona, scilicet cognitione culpæ. Jerem. XVII, 18 : *Confundantur qui me persequuntur,* bona confusione, de qua Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens gloriam et gra-*

[1] De hujus versus utilitate fuse CASSIANUS, collat. 10.

tiam. Et Jerem. xxxi, 39 : *Confusus sum, et erubui.* Cassiodorus : « Confundi « est quando voluntates suas iniqua con- « scientia studio veritatis agnoscens, de « facti sui perversitate turbatur. » Ezech. xliii, 10 : *Confundantur ab iniquitatibus suis.*

ior tifica- i ne- rius.

« *Et revereantur,* » id est, timeant, pœna futura concussi. Cassiodorus : « Re- « verentia est timor pœnæ, ex conside- « ratione delicti : et hic timor necessa- « rius est ad conversionem, et justifica- « tionem. » Eccli. i, 28 : *Qui sine timore est, non poterit justificari.*

« *Avertantur retrorsum.* » Hic secundum, in quo orat pro persequentibus voluntate, et duo petit eis : primo, humilitatem. Secundo, pudorem bonum suiipsius pro delictis, ibi, « *Et erubescant.* »

Ait enim : Sic de persequentibus opere, et etiam « *qui volunt mihi mala,* » inimicantes scilicet corde, « *avertantur,* » a malis suis, « *retrorsum* » facti per humilitatem, non per superbiam. Unde Petro volenti antecedere dictum est, Matth. xvi, 23 : *Vade post me Satana : quia non sapis ea quæ Dei sunt,* volens me docere, sed quæ dæmonis superbientis. Joan. xx, 14 : *Hæc cum dixisset Maria, conversa est retrorsum : et vidit Jesum stantem,* et agnoscere meruit. Ex opposito autem converti dicitur retrorsum, qui respicit ad malum cum fuit in bono, sicut uxor Loth retro respexit, Gen. xix, 26 : *Versa est in statuam salis.* Et Luc. ix, 62, dicitur : *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.*

« *Et erubescant,* » pudore suiipsius confusi quando peccatum attendunt, quod optimum signum est. Seneca : « Erubuit, « salva res est. » Ad Rom. vi, 21 : *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* Quasi diceret : Modicum, imo nullum, imo damnum. Jerem. xxii, 22 : *Confunderis et erubesces ab omni malitia tua.*

« *Avertantur statim.* » Hic tertium, in quo orat pro persequentibus ore, et precatur eis duo. Festinam a malo aversionem, et adjunctam simul erubescentiam, ibi, « *Erubescentes.* »

Dicit ergo : Sic illis qui persequuntur me opere, et aliis qui voluntate, et etiam « *qui dicunt mihi : Euge euge !* » ore mihi irridendo vel adulando.

Nota enim, quod *euge* aliquando sumitur, commendatorie, Matth. xxv, 21, 23 : *Euge serve bone et fidelis.* Aliquando applausorie, In Psal. xxxiv, 25 : *Non dicant in cordibus suis : Euge, euge animæ nostræ.* Aliquando admirative, Ezech. xxvi, 2 : *Euge, confractæ sunt portæ populorum.* Aliquando irrisorie, Psal. xxxiv, 21 : *Dixerunt : Euge, euge! viderunt oculi nostri.* Sic potest hic accipi. Aliquando adulatorie, In Psal. xxxix, 16 : *Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge, euge.* Sic etiam potest hic accipi ; et est modus pessimus. Ibi enim dicit Augustinus : « Plus persequitur lin- « gua adulatoris, quam manus persecu- « toris. » Isa. iii, 12 : *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant.* Augustinus : « Fregit apprehensor, factus « es tamquam fictile vas : applausit adu- « lator, in igne crepuisti. »

Euge multipliciter accipitur.

« *Avertantur,* » a sua iniquitate, et hoc statim. Eccli. xvii, 23 : *Avertere ab injustitia tua,* et statim, quia ibidem, v, 8, dicitur : *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem.* Et hoc « *erubescentes,* » ne sint de illis, de quibus Jerem. xii, 3 : *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.* Et illud, ibidem, vi, 15 : *Quin potius confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt.*

Et nota diligenter, quod hic jam tertio rogat eis erubescentiam. Primo cum dixit : « *Confundantur,* » in versu secundo. Postea vero dixit : « *Erubescant,* » in tertio. Et tandem dicit, « *Erubescentes,* » in hoc quarto, ut monstret, quod confundi debemus et erubescere pro tri-

Pro triplici genere peccati erubescere debemus, et triplici de causa.

plici genere peccati, oris, cordis, et operis. Iterum triplici de causa. Propter peccati vilitatem, Jerem. II, 36 : *Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas!* Propter ingratitudinem, qua Deo ingrati sumus, Jerem. XIII, 25 : *Oblita es mei, et confisa es in mendacio.* Tertio, propter Dei patientiam, et longanimitatem. Gregorius : « Patientiam Dei debemus eru- « bescere, si justitiam ejus nolumus for- « midare. »

5 *Exsultent et lætentur.* Hic secundum primæ partis, in quo postquam oravit, invitationem subjungit : et dicuntur duo. Primo, invitat ad lætitiam operis et cordis. Secundo, vocis, ibi, « *Et dicant.* » Et in prima sicut tactum est primo ad lætitiam operis : secundo, oris, ibi, « *Et lætentur.* »

Dicit ergo : Sic rogo pro inimicis et pro me, et moneo « *omnes qui quærunt te* » voce, corde, opere. Isa. XXI, 12 : *Si quæritis*, opere scilicet, *quærite*, supple, corde. Aliter erratur in via, nec valet. Prov. XIX, 16 : *Qui negligit viam suam, mortificabitur.* Ut sic quæratur Deus, sicut nos ipse sollicite quæsivit. Augustinus : « Ut quæreret te genus huma- « num, tu de cœlo misericorditer respi- « ciens, ipsum requisivisti. » Ezech. XXXIV, 11 : *Ego ipse requiram oves meas.*

« *Omnes qui quærunt te, exsultent,* » exterius. Matth. VI, 16 : *Nolite fieri sicut hypocritæ, tristes.* « *Et lætentur,* » interius in corde, secundum illud Psal. IV, 7 : *Dedisti lætitiam in corde meo.* Et hoc « *in te,* » non in aliqua corporalitate. Amos, VI, 14 : *Qui lætamini in nihilo.* Job, XXXI, 25 : *Si lætatus sum super multis divitiis meis.*

« *Etdicant.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic exsultent opere, lætentur corde, et etiam, « *qui diligunt salutare tuum.* » Mich. VII, 7 : *Ego ad Dominum adspiciam, exspectabo Deum salvatorem meum,* Filium, de quo Isa. LII, 10 : *Et videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Et Luc. II, 30 : *Viderunt oculi mei salutare tuum.* Vel, « *Salutare tuum,* » id est, justitiæ sanctitatem, quæ salvat. Eccli. XXX, 15 : *Salus animæ in sanctitate justitiæ.* « *Quærunt,* » intellectu, « *diligunt,* » affectu. Omnes, inquam, qui sic diligunt salutare, dicant : « *Magnificetur Dominus,* » laudibus extollatur, qui in se tantus est, quo major esse non potest. Et supra, Psal. XXXIII, 4 : *Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in idipsum.* Non fimbrias nostras, sicut illi, de quibus Matth. XXIII, 5 : *Magnificant fimbrias suas.* Vel, « *Dicant semper* » hoc : « *Magnificetur Dominus,* » sicut sancta animalia. Apoc. IV, 8 : *Et quatuor animalia requiem non habebant die ac nocte, dicentia : Sanctus, Sanctus,* etc.

« *Ego vero egenus.* » Hic secundum totius Psalmi, in quo præmissa oratione, subjungitur persuasio ut exaudiatur. Et primo, persuadet ut adjuvet. Secundo, ut ad adjuvandum festinet, ibi, « *Adjutor meus.* » Secu[a] pa Psa[i].

Dicit ergo : Sic rogavi ut adjuves et festines o Deus, adjuva me in mundi tribulationibus et miseriis. Supra, in Psal. IX, 10 : *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.* « *Ego vero egenus sum,* » alieno indigens auxilio, « *et pauper,* » carens proprio : propter quod hoc mihi debes. Eccli. XI, 12 : *Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, et abundans paupertate.* Duo bona facit hic. Propriam paupertatem recognoscit humiliter. Thren. III, 1 : *Ego vir videns paupertatem meam.* Non sicut ille cui dicitur, Apocal. III, 17 : *Quia dicis : Quod et locupletatus, et nullius egeo,* id est, non sum egenus : *et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus et nudus.* Aliud est, quia auxilium Dei mei requiro ardenter, non humanum. Isa. XXXI, 1 : *Væ qui descendunt in Ægyptum,* in mundum scilicet,

ad auxilium Pharaonis, alicujus in mundo potentis. Sed hic ad divinum, II Paral. xx, 17 : *Videbitis auxilium Domini super vos.*

« *Adjutor meus.* » Hic secundum, in quo suadet ut festinet, allegans duo ejus officia. Adjuvare in tribulatione ipsa, et liberare ab illa, ibi, « *Et liberator.* »

Dicit ergo : Sic adjuva, et o Domine, « *ne moreris,* » sed festina. Dan. ix, 19 : *Ne moreris propter temetipsum Deus meus.* Joan. iv, 49 : *Domine, descende priusquam moriatur filius meus.* Et dicit Cassiodorus : « Periclitantium mos « est tardum judicare, quamvis celerri- « mum præstetur auxilium. » Apud Dominum vere non est tardum. II Petr. iii, 9 : *Non tardat Dominus promissionem suam.* Et debes festinare, quia « *adjutor meus* » in ipsa tribulatione « *es tu,* » ex ipso officio. Psal. xc, 15 : *Cum ipso sum in tribulatione.* Isa. xliii, 2 : *Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te.* Non vult hic ut sibi dicatur illud Isa. xvii, 10 : *Oblita es Domini salvatoris tui, et fortis adjutoris tui non es recordata.* II Machab. iii, 39 : *Qui habet in cœlis habitationem, visitator et adjutor est loci illius.* Et Augustinus dicit : « Viam angustam ambulavimus, « hæsimus in sepibus, dicamus : Deus tu « es adjutor meus. »

« *Et liberator meus,* » ab ipsa tribulatione. Daniel. vi, 27 : *Ipse liberator atque salvator faciens mirabilia.* Salvator animam glorificabit, liberator corpus a miseriis reformabit, ut sic integer et totus homo cum eo glorificetur, qui est benedictus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXX.

Opem Dei implorat adversus persecutores : promittit se Deo gratias acturum.

1. *Psalmus David,*
Filiorum Jonadab, et priorum captivorum.
In te, Domine, speravi : non confundar in æternum :
2. In justitia tua libera me, et eripe me :
Inclina ad me aurem tuam, et salva me.
3. Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias :
Quoniam firmamentum meum et refugium meum es tu.
4. Deus meus, eripe me de manu peccatoris, et de manu contra legem agentis, et iniqui :
5. Quoniam tu es patientia mea, Domine : Domine, spes mea a juventute mea.
6. In te confirmatus sum ex utero : de ventre matris meæ tu es protector meus :
In te cantatio mea semper.
7. Tamquam prodigium factus sum multis : et tu adjutor fortis.
8. Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam.
9. Ne projicias me in tempore senectutis : cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.
10. Quia dixerunt inimici mei mihi, et qui custodiebant animam meam consilium fecerunt in unum :

11. Dicentes : Deus dereliquit eum : persequimini, et comprehendite eum, quia non est qui eripiat.
12. Deus, ne elongeris a me : Deus meus, in auxilium meum respice.
13. Confundantur, et deficiant detrahentes animæ meæ : operiantur confusione et pudore qui quærunt mala mihi.
14. Ego autem semper sperabo, et adjiciam super omnem laudem tuam.
15. Os meum annuntiabit justitiam tuam, tota die salutare tuum.
Quoniam non cognovi litteraturam,
16. Introibo in potentias Domini : Domine, memorabor justitiæ tuæ solius.
17. Deus, docuisti me a juventute mea : et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua.
18. Et usque in senectam et senium, Deus, ne derelinquas me,
Donec annuntiem brachium tuum generationi omni quæ ventura est :
Potentiam tuam,
19. Et justitiam tuam, Deus, usque in altissima : quæ fecisti magnalia, Deus, quis similis tibi ?
20. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas ! et conversus vivificasti me, et de abyssis terræ iterum reduxisti me.
21. Multiplicasti magnificentiam tuam : et conversus consolatus es me.
22. Nam et ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam, Deus : psallam tibi in cithara, sanctus Israel.
23. Exsultabunt labia mea cum cantavero tibi : et anima mea quam redemisti.
24. Sed et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam, cum confusi et reveriti fuerint qui quærunt mala mihi.

IN PSALMUM LXX

COMMENTARIUS.

I *Psalmus David,*
Filiorum Jonadab, et priorum captivorum [1].

« *In te, Domine.* » Hic est Psalmus septuagesimus in toto libro, vicesimus in secunda parte, in quo postquam exemplo Christi Ecclesia petivit a Deo festinum adjutorium, convertit se ad filios suos, ostendens a Deo esse omne bonum, et totum Dei gratiæ esse. Et loquitur secundum unam expositionem omnibus filiis tam bonis quam malis : bonis qui signantur per filios Jonadab : malis qui per primos captivatos de Judæis signantur. Nota enim primo quod habetur Jerem. xxxv, 6 et seq., de filiis Jonadab, qui ad præceptum patris sui Rechab vinum non bibebant, in domibus non habitabant, in quibus signantur hærentes

[1] Ce psaume est en bonne partie composé de réminiscences, pour lesquelles les Psaumes XXI, XXX, XXXIX, ont particulièrement été mis à contribution. Il n'a en hébreu ni titre, ni nom d'auteur, mais les versions en font un « psaume de David, des fils de Jonadab, et des premiers captifs. » Cette indication peut avoir un certain caractère traditionnel, mais il est difficile de l'apprécier. Le Hir et quelques autres pensent que David est l'auteur de ce chant. Les pensées et leur développement conviennent très bien à sa manière ; il est persécuté et déjà vieux, ℣℣. 17, 18, il espère que Dieu va le délivrer et augmenter encore sa grandeur, ℣. 21 (heb.), détails qui indiquent l'époque de la révolte d'Absalon. Toutefois, observons-nous

Patri cœlesti, de quo Deuteron. xxxii, 6 : *Numquid non ipse est pater tuus, qui,* etc. Et illud Isa. lxiv, 8 : *Et nunc Domine pater noster es tu, nos vero lutum : et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos.* Et etiam parentibus propter ipsum, et in his quæ non sunt contra Deum, secundum illud Exod. xx, 12 : *Honora patrem tuum, et matrem tuam,* honore reverentiæ. Notandum et illud IV Reg. xxv, 1 et seq., de captivitate Judæorum a Babyloniis prima, in qua monstrantur captivati Judæi propter inobedientiam, et signant inobedientes, et captivatos sub carnali concupiscentia propter primi hominis inobedientiam primo et principaliter, quam gemebat Paulus, ad Rom. vii, 24 : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus,* etc. Et rursus, ℣. 23 : *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati.*

Sensus ergo tituli propositi hic est : « *Psalmus David,* » id est, a David propheta editus, « *Filiorum Jonadab, et priorum captivorum* » excitativus. « *Filiorum Jonadab,* » id est obedientium, et bonorum, ut bonum quod habent, gratiæ Dei attribuant, scientes illud I ad Corinth. iv, 7 : *Quid habes quod non accepisti?* Et rursus, Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est.* « *Et priorum captivorum,* » id est, sub servitute concupiscentiæ detentorum, et in peccati servitute, ut sciant se per Dei gratiam, non aliter liberandos. I ad Cor. xv, 10 : *Gratia Dei sum id quod sum.*

Vel potest accipi pro eisdem, cum dicitur, « *filiorum Jonadab, et priorum captivorum.* » Est autem duplex captivitas. Una qua captivi sumus in hoc mundo, et hæc prima : et alia qua in inferno, et hæc secunda. Est ergo sensus : « *Psalmus David* » excitativus « *filiorum Jonadab,* » Dei scilicet : Jonadab enim interpretatur *voluntarius,* interpretatur et *Deus,* de quo Jacob. i, 18 : *Voluntarie enim genuit nos* Deus, *verbo veritatis.* Vel, « *Jonadab* » Jesus Christus, de quo Isa. liii, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit.* « *Et priorum captivorum,* » hoc est, ipsorum, qui tenentur adhuc in captivitate prima. Vel, « *priorum captivorum,* » id est, prius captivatorum, quam essent ad Deum conversi : talibus enim Psalmus hic est cantandus.

Dividitur autem Psalmus in duas partes. Primo quidem orat Ecclesia, ostendens quod omne bonum a Deo habeat. Secundo, intendit et vacat laudibus ejus quem orat, ibi, « *Deus, quis similis.* »

In prima duo. Primo, orat petendo adjuvari simpliciter. Secundo, in quodam statu specialiter, scilicet in statu senectutis, ibi, « *Ne projicias me.* »

In prima duo. Primo, orat ut impetret liberationem. Secundo, ut ipsa impetrata gratias referre valeat, monstrans in hoc quod cujus est bona dare, ejusdem

avec Schegg, il paraît bien extraordinaire que David, dont l'inspiration était si féconde, en soit réduit ici à faire des emprunts à ses chants précédents pour exprimer ses sentiments. Les fils de Jonadab sont les Réchabites emmenés en captivité à la première invasion de Nabuchodonosor, et dont Jérémie fait grand éloge, xxxv. C'est par eux, plus probablement, qu'aurait été composé ce chant, avec des paroles de David et à la manière du saint roi, et le psaume aurait été pendant la captivité l'expression de leurs plaintes et de leurs espérances. En ce sens s'expliquerait bien le pluriel du ℣. 20. L'adaptation aurait été faite soit par Jérémie (Delitzsch, Perowne), soit plutôt par le chef des Réchabites parlant tantôt en son nom, ℣℣, 6, 7, 17, 18, etc., tantôt au nom des captifs. Nous ne pouvons pourtant rien affirmer de certain, à raison de l'absence de détail intrinsèque qui soit caractéristique, sinon que pour le ton général des pensées et des sentiments, le psaume est davidique. Le style est simple et clair, et le texte n'offre aucune difficulté d'interprétation.

Les Pères, spécialement Eusèbe, appliquent le psaume au Messie souffrant, puis triomphant de ses ennemis

H. Lesêtre.

est conferre, quod gratiæ referantur, etc. ibi, « *Repleatur os meum laude.* »

In prima duo. Primo, orat pro sua liberatione. Secundo, magis specificat a quibus velit liberari, addita persuasione, ibi, « *Deus, eripe me.* »

In prima tria. Primo, tangit impetrandi fiduciam. Secundo, subjungit petitionem, ibi, « *In justitia tua.* » Tertio, primi probationem, quod scilicet ipse debet confidere, ibi, « *Quoniam firmamentum.* »

In prima duo. Primo tangit causam fiduciæ. Secundo, fiduciam, ibi, « *Non confundar.* »

Prima pars Psalmi : Tota spes in Domino ponenda.

Dicit ergo : Sic rogavi in Psalmo præcedenti ut adjuves, et festines, nec despero, imo o « *Domine,* » qui potes omnia, « *in te speravi,* » non in hominibus, quia Jerem. xvii, 5 : *Maledictus homo qui confidit in homine.* Non in temporalibus rebus juxta consilium Pauli, I ad Tim. vi, 17 : *Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere : neque sperare in incerto divitiarum.* Sed « *in te,* » de quo Eccli. ii, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.* Unde « *non confundar in æternum,* » id est, numquam confundar. I Machab. ii, 61 : *Omnes qui sperant in eum, non infirmantur :* multo ergo fortius nec confundentur. Vel, « *non confundar in æternum,* » id est, confusione æterna, etsi forte in præsenti, amore Christi. Augustinus : « Confusi estis in Adam, recedite ab eo, « et accedite ad Christum, et confusionem « sustinete pro eo, et in æternum non con- « fundemini, » id est, non confundemini æterna confusione. Eccli. iv, 25 : *Est enim... confusio adducens gloriam et gratiam.*

2 « *In justitia tua.* » Hic secundum, humilis petitio : et petuntur duo. Primo, liberatio a malo. Secundo, bonorum collatio, ibi, « *Esto mihi in Deum.* »

In prima tria secundum triplex malum a quo petit liberari. Primum est ut liberetur a mundi periculis. Secundum, quod a potestate dæmonis, ibi, « *Et eripe me.* » Tertium, ab infirmitate carnis, ibi, « *Inclina ad me.* »

Petit ... a per... mu... pote... diab... infirr... carnis divina... serico... in qua... fi...

Dicit ergo : Sic sperans non confundar : et propter hoc peto, « *libera me,* » a mundi periculis, quæ multa sunt. II ad Cor. xi, 26 : *Periculis latronum, periculis fluminum,... periculis in falsis fratribus.*

« *Et eripe me,* » de potestate dæmonis, quæ magna est valde si permittis. Job, xli, 24 : *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei.* Luc. xi, 21 : *Fortis armatus custodit atrium suum.* Et hoc « *in tua justitia,* » non in mea, secundum quod exigit tua, non mea. Psal. vii, 9 : *Judica me, Domine, secundum justitiam meam,* a te mihi datam : unde ipsa quæ videtur mea, tua est. Ad Rom. iv, 5 : *Credenti in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam.* Mea enim justitia, quæ ex me est, nulla est. Isa. lxiv, 6 : *Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.*

« *Inclina ad me.* » Hic tertium, et quia cum majori difficultate evaditur carnis infirmitas, quia caro magis proxima est, dicit duo. Primo, petit Dei dignationem, quod est auris inclinatio. Secundo, petit ereptionem a carnis infirmitate, ibi, « *Et salva me.* »

Dicit ergo : Sic salva a mundo, eripe a diabolo, et etiam « *inclina aurem tuam,* » infirmo, qui non potest vocem exaltare usque ad te. Ecce petitio dignationis. Alibi, in Psal. xxx, 3 : *Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eruas me.* Cassiodorus : « Nisi divina gratia ad ho- « minem liberandum se inclinaverit, ad « illam misericordiam non suis meritis « potest pervenire quam cupit. » Inclina ergo aurem tuam, quæ surda non est. Sap. i, 10 : *Auris zeli audit omnia.*

Osee, II, 21 : *Exaudiam cœlos*, etc.

« *Et salva me.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Ad hoc inclina ut salves me a carnis miseria, et infirmitate. Psal. VI, 3 : *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum.* Adversus enim hanc est pugna continua. Ad Ephes. VI, 12 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*, supple, tantum. Ad Galat. V, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.* Ab hac ergo misera infirmitate salva me. Jerem. XVII, 14 : *Sana me, Domine, et sanabor :* nulla enim infirmitas est quam non sanes. Psal. CII, 3 : *Qui sanat omnes infirmitates tuas*, solo verbo. In Psal. CVI, 20 : *Misit verbum suum, et sanavit eos.* Et Sap. XVI, 12 : *Neque herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia.*

« *Esto mihi.* » Hic secundum, in quo petit exhiberi sibi bona : et sunt duo. Primo, protectio. Secundo, susceptio, ibi, « *In locum munitum.* »

Dicit ergo : Sic liberes a malis, et etiam « *esto mihi in Deum*, » non quomodocumque, sed « *protectorem*, » qui me foveat, et defendat. Sicut gallina fovet et protegit pullum, Psal. XVI, 8 : *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Sicut petra formidolosum fovet et munit, Prov. XXX, 26 : *Lepusculus, plebs invalida, qui collocat in petra cubile suum.*

« *Et in locum.* » Hic ut sit susceptio : et dicuntur duo. Primo, ut suscipiat. Secundo, ratio et finis, ibi. « *Ut salvum.* »

Ait enim : Et sis mihi « *in locum munitum*, » qui suscipit gentes, ne ab inimicis capiantur. Augustinus : « In locum « munitum, ne ad me inimici jacula « perveniant. » Jerem. XVI, 19 : *Domine fortitudo mea et robur meum, et refugium meum in die tribulationis.* I Reg. XXIV, 1 : *Habitavit in locis tutissimis Engaddi.* Isa. IV, 6 : *Erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem, et absconsionem a turbine, et a pluvia.* Et protegit et munit sicut pugil et miles pro nobis agonizans. I Machab. III, 3 : *Judas... protegebat castra gladio suo.* Propter hoc dicitur, Proverb. XVIII, 10 : *Turris fortissima nomen Domini : ad ipsum currit justus, et exaltabitur.*

« *Quoniam firmamentum.* » Hic tertium, in quo ostendit quod primo posuit, scilicet impetrandi fiduciam, et probat per duo. Primo, per hoc quod in bono firmat, et sic certum est quod protector est. Secundo, per hoc quod fugientes ad se congregat, sicut munitus locus, ibi, « *Et refugium.* »

Dicit ergo : Sic petii quod fiendum confido. Nec mirum, si confido, « *quoniam firmamentum meum*, » me protegens, « *es tu.* » Psal. XXIV, 14 : *Firmamentum est Dominus timentibus eum.* Et de justo, Eccli. III, 34 : *In tempore casus sui inveniet firmamentum*, ipsum Deum, non seipsum. Augustinus enim dicit : « Quantumcumque summus sis ex gra- « tia Dei, et quamdiu portas terrenum « vas, de teipso, tamquam de vase fictili « formidandum est. »

« *Et refugium*, » ad quod fugio tamquam ad munitum locum. Psal. XXXI, 7 : *Tu es refugium meum a tribulatione*, etc. Et alibi, I ad Corinth. X, 4 : *Petra autem erat Christus.* Et Psal. CIII, 18 : *Petra refugium herinaciis.* Augustinus : « Confiteor infirmitatem meam, timidus « sum ut lepus, quia plenus spinis, ut « herinacius. »

« *Deus meus, eripe me.* » Hic secun- 4
dum, in quo postquam petiit liberari et eripi, magis specificat a quo liberari maxime petat, addens persuasionem : unde dicuntur duo. Primo, petit. Secundo, addit persuasionem, ibi, « *Quoniam tu es patientia.* »

In prima duo. Primo, petit liberari et eripi a peccatore simpliciter. Secundo, subdit per partes peccatorum diversitates, ibi, « *Et de manu.* »

Dicit ergo : Sic petii, libera me, et « *eripe me :* » et specifico, o « *Deus meus* » qui omnia vides, et aperte cognoscis. Job, xxvi, 6 : *Nudus est infernus coram illo, et nullum est operimentum perditioni.* Psal. xxxiii, 17 : *Vultus autem Domini super facientes mala.* « *Eripe me,* » sicut supra petii, et hoc, « *de manu peccatoris,* » mali scilicet hominis. Alibi, in Psal. cxxxix, 2 : *Eripe me, Domine, ab homine malo.* Vel, « *De manu peccatoris,* » dæmonis. Supra, in Psal. xxxv, 12 : *Non veniat mihi pes superbiæ : et manus peccatoris non moveat me.* Osee, xiii, 14 : *De manu mortis,* id est, dæmonis, qui mors appellatur quia mortem induxit, (Sapient. ii, 24 : *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum*) *liberabo eos*[1]. Ab hac enim manu sine te non possum eripi. Thren. i, 14 : *Dedit me Dominus in manu, de qua non potero surgere.*

« *Et de manu contra legem.* » Hic secundum, in quo specificat peccatorem per duas differentias. Per transgredientem legem quam suscepit, et legem non habentem, ibi, « *Et iniqui.* »

Contra legem dupliciter agitur.

Ait enim : Sic, « *eripe me de manu peccatoris, et etiam de manu contra legem agentis.* » Contra legem est agens dupliciter : qui legem suscipiens non observat ipsam, sicut ille cui Paulus dixit, Act. xxiii, 3 : *Percutiet te Deus, paries dealbate. Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti.* Ad Rom. ii, 12 : *Quicumque in lege peccaverint, per legem judicabuntur.* « *Et iniqui,* » qui scilicet legem non suscipit, nec secundum legem vivit. Ad Rom. ii, 12 : *Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege judicabuntur.* Tales enim multum infestant bonos. Prov. xxix, 10 : *Viri sanguinum oderunt simplicem : justi autem quærunt animam ejus.*

« *Quoniam tu es patientia.* » Hic secundum, in quo subjungitur persuasio. Persuadet enim a duobus. Primo, a bonis quæ a Deo recipit. Secundo, a bonis quæ facit, ibi, « *In te cantatio mea.* »

In prima duo. Primo, bonorum collatio. Secundo monstratur collationis inchoatio, ut monstretur magnitudo illorum bonorum, ibi, « *In te confirmatus sum.* »

In prima duo. Primo, patientiæ bonum in adversis. Secundo, spei in prosperis, ibi, « *Spes mea.* »

Dicit ergo : Sic eripe, et hoc facere debes, « *quoniam, o Domine, tu es patientia mea,* » et patientiæ meæ dator, et causa. Jerem. xxix, 11 : *Ego scio cogitationes quas ego cogito super vos, ait Dominus : cogitationes pacis, et non afflictionis : ut dem vobis finem et patientiam.* Quid autem sit patientia, dicit Cassiodorus. « Patientia est utilitatis aut hone- « statis causa, rerum arduarum ac diffi- « cilium voluntaria et diuturna perpes- « sio. » Hanc dat Deus suis. Jerem. i, 18 : *Ego quippe dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum æreum.* Ezech. iii, 9 : *Ut adamantem, et ut silicem dedi faciem tuam.*

Pati... diffi...

« *Spes mea.* » Hic secundum. Quasi diceret : Tu dedisti patientiam, et etiam « *tu es spes mea,* » dator scilicet spei meæ, et hoc « *a juventute mea,* » ut tenderem in bona æterna : hoc enim est spes, scilicet certa exspectatio futurorum bonorum, etc. Juventutem autem hic appellat, non litteralem, sed spiritualem, suam scilicet conversionem a peccato. Eccle. xi, 9 : *Lætare ergo juvenis in adolescentia tua.* Et optime post patientiam subjungitur de spe, quia patientia spem creat. Ad Roman. v, 3 et 4 : *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem.* Cassiodorus : « Prius est ut cum Dei gra- « tia per patientiam probemur, et ut

Pa...ntia spei ...re...

[1] Osee, xiii, 14 : *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos : ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne.*

« tunc illam fructuosam spem ipso do-
« nante habere mereamur. »

« *In te confirmatus.* » Hic secundum, in quo ostenditur magnitudo bonorum collatorum, per comparationem ad tempus dationis. Et primo, confirmationis in bono. Secundo, protectionis a malo, ibi, « *De ventre matris.* »

Dicit ergo : Vere spes mea es a juventute, quia « *confirmatus sum in te* » tendens « *ex utero,* » ad litteram, ex quo processi vel eram in utero matris meæ. Job, xxxi, 18 : *Ab infantia mea crevit mecum miseratio : et de utero matris meæ egressa est mecum.* Hoc maxime in illis justis qui in utero matrum sunt sanctificati, sicut Jeremias : de quo Jerem. i, 5 : *Priusquam te formarem in utero, novi te : et antequam exires de vulva, sanctificavi te.* Vel uterus spiritualiter accipitur pro Ecclesia, in qua est quilibet justus, cum primo quasi conceptus Ecclesiæ imbuitur sacramentis, et aliquamdiu Dei gratia confirmatur, secundum illud Eccli. xv, 3 : *Firmabitur in illo, et non flectetur.* Hanc petebat supra, in Psal. lxvii, 29 : *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.* II Petr. v, 10 : *Perficiet, confirmabit, solidabitque.*

« *De ventre.* » Hic secundum. Quasi diceret : Ex tunc sic in bono confirmasti, et etiam « *tu,* » non alius, es protector meus a malis irruentibus. Isa. xxxi, 5 : *Proteget Dominus exercituum Jerusalem, protegens et liberans, transiens et salvans.* Protector autem est armaturam dando, qua possit malo resistere, et stare. Ad Eph. vi, 13 : *Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare.* Et hoc, « *de ventre matris meæ,* » ad litteram : ex quo processi de ventre : quamvis enim omnes nascamur filii iræ. Ad Ephes. ii, 3 : *Eramus natura filii iræ* : tamen statim paratum est sacramentum, in quo regeneramur. Et est argumentum, quod in illo virtutes infunduntur armantes et protegentes. Vel, venter Ecclesiæ accipitur, in quo sumus cum primo in bono concipimur, et eximus, cum proficimus et tendimus in profectum. In sacramento baptismi infunduntur virtutes.

De hoc ventre supra in Psal. xxi, 10 : *Tu es qui extraxisti me de ventre : spes mea ab uberibus matris meæ.* In hoc ventre sunt quidam multo tempore non proficientes in bono, nec potentes prodire in melius : unde gemit Ecclesia, Jerem. iv, 19 : *Ventrem meum, ventrem meum doleo.* Isa. xlvi, 3 et 4 : *Audite me domus Jacob, et omne residuum domus Israel,* reliquiæ et fæces contemplativorum : *qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva. Usque ad senectam ego ipse, et usque ad canos ego portabo.*

« *In te cantatio mea.* » Hic secundum illius partis, in qua ponitur persuasio. Persuadet enim a bonis quæ facit, sed non ex se : imo ex Dei benignitate, et auxilio : et dicuntur duo. Primo, bona quæ retribuit. Secundo, quod non a se est ipsa retributio, ibi, « *Et tu adjutor.* »

In prima duo bona. Lætitia et exsultatio in Deum pro bonis suis. Secundo, mira patientia in adversis, ibi, « *Tamquam prodigium.* »

Dicit ergo : Hæc bona contulisti, et propter hoc « *cantatio mea,* » laus oris, exsultatio cordis mei est, supple, tendens « *in te semper.* » Psal. xii, 6 : *Cantabo Domino qui bona tribuit mihi :* et in præsenti vita : sed quo cantico? Est enim multiplex canticum. Malum, lasciviæ et dissolutionis. Multiplex canticum. Psal. cxxxvi, 3 : *Illic,* in Babylone scilicet, in mundi conversione, *interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum.* Contemptus et irrisionis, quo mali de bonis cantant. Thren. iii, 14 : *Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die.* Sed est bonum canticum. Prædicationis, de quo Matth. xi, 17 : *Cecinimus vobis, et non saltastis.*

Joel, ii, 1 : *Canite tuba in Sion.* Confessionis, Isa. xxiii, 16 : *Sume citharam, circui civitatem, meretrix oblivioni tradita : bene cane, frequenta canticum.* Divinæ laudis, Psal. xcv, 1 : *Cantate Domino canticum novum*, etc. Exsultationis cordis, Ad Ephes. v, 19 : *Cantantes et psallentes Deo in cordibus vestris.* Munditiæ et puritatis virginalis : hoc de quo Apocal. xiv, 3 : *Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, et ante quatuor animalia, et seniores : et nemo poterat dicere canticum, nisi... hi, qui cum mulieribus non sunt coinquinati.* Et charitatis, de quo Isa. v, 1 : *Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ.* Et contemplationis Dei, Psal. cxxxvi, 3 : *Hymnum cantate nobis de canticis Sion*, id. est, speculæ, contemplationis scilicet.

7 « *Tamquam prodigium.* » Hic secundum. Quasi diceret : Solvo cordis lætitiam, et etiam in hoc perverso tempore « *factus sum tamquam prodigium multis* » per benignam patientiam. I ad Corinth. iv, 9 : *Spectaculum facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus.* Sic David ante arcam saltans prodigium factus est Michol [1]. Sic Job ab amicis irridebatur, tamquam quoddam prodigium. Job, xii, 4 : *Qui deridetur ab amico suo sicut ego, invocabit Deum, et exaudiet eum : deridetur enim justi simplicitas. Lampas contempta*, etc. Sic omnes justi a malis. Sap. v, 3 : *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum.*

« *Et tu.* » Ecce secundum. Hoc facio, canto lætanter, mirabiliter sustineo : et hoc non ex me : imo « *et tu adjutor fortis,* » ad hæc facienda et sustinenda. Job, ix, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Ad Rom. viii, 31 : *Si Deus pro nobis, quis contra nos ?* Quasi diceret : Nullus.

« *Repleatur os meum.* » Hic secun- 8
dum, in quo postquam petiit liberationem, petit ut ei detur referre digne gratiarum actionem. Petit ergo primo laudandi Dei abundantiam. Secundo, subjungit illius abundantiæ finem, ad quid petat illud, ibi, « *Ut cantem gloriam.* »

Dicit ergo : Sic rogavi ut eripias, et etiam « *os meum* » postea per gratiam tuam « *repleatur laude* » divina, ne ingratus inveniar. Job, viii, 21 : *Impleatur risu os tuum, et labia tua jubilo.* Laus enim Dei implet os hominis sicut frænum retrahens a malo, et dirigens ad bonum. Isa. xlviii, 9 : *Laude mea infrænabo te, ne intereas.* Psal. xlix, 23 : *Illic iter, quo ostendam illi salutare Dei.*

« *Ut cantem gloriam.* » Hic finis hujus repletionis, scilicet publicatio gloriæ ejus, et dignitatis. Secundo, potestatis et magnitudinis.

Dicit ergo : Sic repleatur os meum laude, ita « *ut cantem gloriam tuam,* » tuæ dignitatis magnificentiam. Eccli. xxxvi, 16 : *Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis, et gloria tua populum tuum.* Gloria, inquam, tua, quam tibi apparas, quam solus habere vis. Isa. xlii, 8 : *Gloriam meam alteri non dabo.*

« *Tota die magnitudinem tuam* » cantem. Supra, in Psal. cxliv, 3 : *Magnitudinis ejus non est finis.* Gloria etiam Dei dicitur magnitudo in effectu. Unde Glossa : « Qui antequam essem, fuisti, etc. » Et petit optime os repleri, antequam gloria enarretur vel magnitudo, quia nec hæc, nec illa enarrari potest ex se, nisi a Deo adjuvetur homo. Cassiodorus : « Si « ille os nostrum non repleat, nec lingua « movetur, nec desideria honesta flam- « mantur. »

Varie et variis laudantu

Et nota. Quidam laudant Deum vacuo omnino corde. Fatuæ virgines exierunt obviam sponso lampadibus vacuis [2]. Quidam vero semipleno, qui non habent laudandi gratiam, nisi in prosperis : de

[1] Cf. II Reg. vi, 20 et seq.

[2] Cf. Matth. xxv, 1 et seq.

quibus Psal. xlviii, 19 : *Confitebitur tibi cum benefeceris ei.* Quidam vero corde pleno, quorum gratia redundat ex plenitudine cordis in labiis. Matth. xii, 34 : *Ex abundantia cordis os loquitur.* Psal. xliv, 3 : *Diffusa est gratia*, de plenitudine quæ est in corde, *in labis tuis.* Psal. xliv, 2 : *Eructavit cor meum verbum bonum.*

« *Ne projicias me.* » Hic secundum primæ partis Psalmi, in qua postquam petiit adjuvari, et liberari simpliciter, petit adjuvari, et Deum sibi fieri propitium in quodam statu specialiter. Et primo, in statu senectutis, quando jam natura debilitari incipit. Secundo, in statu decrepitæ ætatis, ibi, « *Et usque in senectam.* »

In prima duo. Primo, pro se in illo statu precatur. Secundo, adversariis imprecatur, ibi, « *Confundantur et deficiant.* »

In prima tria. Primo, petit ne projiciatur omnino a Deo in illo statu. Secundo, quod plus est, ne Deus elongetur, ibi, « *Deus, ne elongeris a me.* » Tertio, quod plus est, ut ab eo adjuvetur, ibi, « *Deus, in auxilium.* »

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, petitionis expositio, ibi, « *Cum defecerit.* »

Dicit ergo : Sic rogavi simpliciter supra, et etiam hoc rogo : « *Ne projicias me,* » a te abjiciendo, id est, a tua gratia, « *in tempore senectutis,* » litteralis. Multa enim senem circumveniunt incommoda, et si a te projicitur, totum amittitur. Sed non sic sit in me, ne sim de illis de quibus Jerem. vii, 15 : *Projiciam vos a facie mea,* dicit Dominus, quia vos primo me projecistis. Jerem. viii, 9 : *Verbum Domini projecerunt :* aliter non. I Paral. xxviii, 9 : *Si dereliqueris eum, Dominus projiciet te in æternum.* Non ergo projicias eum in juventute, ne ab ipso projiciaris in senectute. Aliter, petenti in senectute dicetur illud Eccli. xxv, 5 : *Quæ in juventute non congregasti, quomodo in senectute tua invenies ?*

« *Cum defecerit virtus mea.* » Hic exponit se. Quasi diceret : Sic in senectute ne me projicias, « *cum defecerit virtus mea,* » quod est senectus : in quocumque statu sim, ne derelinquas me, imo magis virtutem interiorem auge, secundum illud Apostoli, II ad Corinth. iv, 16 : *Sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur : tamen is qui intus est, renovatur de die in diem.* Quod facit Deus diu portando, et nullum abjiciendo. Psal. xxxvi, 28 : *Deus non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur.* Imo ab ipso mirabiliter innovantur. Job, xi, 17 : *Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam : et cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer.*

« *Quia dixerunt.* » Hic secundum, sci- **10**
licet persuasio : et dicuntur tria. Primo, desolatio ab adversariis. Secundo, concordia et unio in illa desolatione, ibi, « *Et qui custodiebant.* Tertio, explanatio intentionis, et cogitationis illorum contra se, ibi, « *Dicentes, Deus.* »

Dicit ergo : Sic ne projicias me, nec debes, quia « *dixerunt* » inimici mei, desolantes me, « *mihi mala,* » quod non salver a te. Psal. iii, 3 : *Multi dicunt animæ meæ : Non est salus ipsi in Deo ejus.*

« *Et qui custodiebant animam meam,* » ad decipiendum, et perdendum. Jerem. xx, 10 : Dixerunt *custodientes latus meum : Si quomodo decipiatur, et prævaleamus adversus eum.* « *Consilium fecerunt in unum,* » de me perdendo. Prov. i, 11 : *Si dixerint : Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra.* Psal. xxxvi, 12 : *Observabit peccator justum.* Joan. xi, 47 : *Collegerunt Pontifices et Pharisæi*, etc.

11 « *Dicentes: Deus dereliquit.* » Hic tertium, in quo explicat intentionem cogitationum, et sunt quatuor, quæ cogitare eos asserit. Primum, derelictio ejus a Deo. Secundo, illatio ex hoc exhortatoria ad persequendum, ibi, « *Persequimini.* » Tertio, persecuti comprehensio, ibi, « *Et comprehendite.* » Quarto comprehensi afflictio ad libitum, ibi, « *Quia non est qui eripiat.* »

Dicit ergo : Sic fecerunt consilium in unum « *dicentes* » inter se. Sap. II, 1 : *Dixerunt cogitantes apud se non recte.* « *Deus dereliquit eum.* » Falsum dicunt. Ad Hebr. XIII, 5 : *Non te deseram, neque derelinquam* [1]. Psal. XC, 15 : *Cum ipso sum in tribulatione.* Isa. XLIII, 2 : *Per aquas tecum ero, et flumina non operient te.*

« *Persequimini* » tardum, et iniquitatibus ponderosum, et hoc falsum. I Pet. II, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* [2]. « *Et comprehendite eum,* » tamquam invalidum, et impotentem ad defendendum. Exod. XV, 9 : *Dixit inimicus: Persequar, et comprehendam.* Proverb. I, 12 : *Degluttiamus eum tamquam infernus viventem.* Jerem. XX, 10 : *Prævaleamus adversus eum, et consequamur ultionem ex eo.*

Et potestis comprehensum detinere, « *quia non est qui eripiat :* » nec ipse potest, ut ei competat illud Job, VI, 13 : *Ecce, non est auxilium mihi in me.* Imo et amici mei recesserunt a me. Et illud Isa. LXIII, 5 : *Quæsivi, et non fuit qui adjuvaret.*

12 « *Deus, ne elongeris.* » Hic petitio secunda. Quasi diceret : Ne projicias me, et etiam quod plus est, « *Deus, ne elongeris a me,* » quamvis non projecto. Psal. XXI, 20 : *Tu autem ne elongaveris, Domine, auxilium tuum a me.* Eccli. XXXV, 22 : *Dominus non elongabit.* Securus sit a quo non elongatus est, Job. XVII, 3 : *Libera me Domine, et pone me juxta te, et cujusvis,* etc. Ad Philip. IV, 5 : *Dominus prope est : nihil solliciti sitis.* Timeat a quo remotus est, I Machab. XII, 54 : *Non habent principem, et adjuvantem : nunc ergo expugnemus illos et tollamus de hominibus, memoriam eorum.* Planum est ergo impios, quos diabolus subjectos tenet, longe esse a Deo. Proverb. XV, 29 : *Longe est Dominus ab impiis.*

« *Deus meus.* » Ecce tertium : « *Respice,* » oculo misericordiæ tuæ. De quo respectu, Sap. IV, 15 : *Et respectus in electos illius.* Psal. CI, 18 : *Respexit in orationem humilium.* « *In auxilium meum,* » id est, mihi præstandum, sicut respexisti in auxilium filiorum Israel [3]. Et hoc justum est, ex quo respicio ad te. II Paral. XX, 12 : *Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.* Psal. CXX, 1 : *Levavi oculos meos in montes,* ad sanctos scilicet, in quibus Deus habitat : *unde veniet auxilium mihi.*

« *Confundantur et deficiant.* » Hic secundum hujus partis, in quo postquam pro seipso precatus est, adversariis imprecatur. Primo ergo ponitur imprecatio. Secundo, persuasio ad obtinendum imprecatum, ibi, « *Ego autem.* » 1

In prima duo. Primo, imprecatur persequentibus ore. Secundo, opere, ibi, « *Operiantur confusione.* »

Primis imprecatur duo. Confusionem, et frustrationem ab intentione, ibi, « *Et deficiant.* Secundis, duo similiter. Confusionis abundantiam in seipsis, et pudoris ad alios, ibi, « *Et pudore.* »

Dicit ergo : Sic petii pro me in statu senectutis, et hoc ore, conformans voluntatem meam divinæ justitiæ, « *ut confun-*

[1] Cf. Jos. I, 5 : *Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum: non dimittam, nec derelinquam te.*

[2] Cf. Isa. LIII, 9.

[3] Cf. Exod. XIV, 13 et seq.

dantur, » te adjuvante me, « *detrahentes animæ meæ,* » falsa mihi imponentes. Jerem. XLII, 17 : *Qui me persequuntur, mala confundantur confusione.* Eccli. IV, 25 : *Est enim confusio adducens peccatum.* Vel, est oratio Ecclesiæ orantis pro inimicis, juxta illud Matth. V, 44, et VI, 28 : *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos,* ut confundantur confusione bona, de qua Eccli. IV, 25 : *Et est confusio adducens gloriam et gratiam.*

« *Et deficiant,* » frustrati ab intentione sua, qua me detinere intenderunt in morte. Psal. XXXVI, 20 : *Deficientes, quemadmodum fumus deficient.* « *Detrahentes animæ meæ.* » Repete. Et nota, quod orat contra detractores Christus, ut probetur verax Apostolus, qui dixit ad Roman. I, 30 : *Detractores Deo odibiles.* Job, VI, 25 et 27 : *Quare detraxistis sermonibus veritatis,... et subvertere nitimini amicum vestrum?*

Vel in bono : « *Deficiant* » a malo in quo sunt, id est, malum in eis deficiat, et annihiletur. Psal. CIII, 35 : *Deficiant peccatores a terra, et iniqui ita ut non sint.* Prov. XII, 7 : *Verte impios, et non erunt.* Eccli. XIV, 20 : *Omne opus corruptibile in fine deficiet.*

Et bene secundum primam lecturam, imprecatur confusionem eis, qui Christum confuderunt quantum in se fuit. Bene deficiet eis, qui eum deficere fecerunt, quantum potuerunt. Deut. XIX, 19 : *Reddent ei sicut fratri suo facere cogitavit.*

Et etiam « *qui quærunt mala mihi,* » opere : vel quærunt si aliqua sint mala in me, ut illa apponant mihi, contra illud Proverb. XXIV, 15 : *Ne insidieris, et quæras impietatem in domo justi.* « *Operiantur,* » præ abundantia, « *confusione,* » in seipsis. Psal. VIII, 29 : *Operiantur sicut diploide confusione sua.* « *Et pudore,* » quantum ad alios, quibus eorum malitiæ revelentur Nahum, III, 5 : *Revelabo pudenda tua,* supple, aliis. Et hoc in facie tua, ut scilicet erubescas, Jerem. XIII, 22 : *Propter multitudinem iniquitatis tuæ revelata sunt verecundiora tua.*

« *Ego autem semper.* » Hic secundum, in quo post orationem subjungitur persuasio. Persuasio autem a tribus. Primo, promittit quædam. Secundo, asserit, et quasi ex ratione, ibi, « *Quia non cognovi.* » **14**

In prima duo. Primo, promittit se speraturum. Secundo, laudaturum, ibi, « *Et adjiciam.* »

Dicit ergo : Sic afflixerunt me, « *Ego autem sperabo,* » propter quod debes me exaudire. « *Sperabo* » inquam, « *in te.* » Psal. XVII, 3 : *Deus meus, adjutor meus, et sperabo in eum,* in quacumque sim adversitate. Isa. L, 10 : *Qui ambulavit in tenebris, et non est lumen ei, speret in nomine Domini, et innitatur super Deum suum.* Etiamsi usque ad mortem afflixerit me. Job, XIII, 15 : *Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo.*

« *Et adjiciam.* » Hic promittit se laudaturum. Primo, apud se. Secundo, apud proximum. Vel, primo promittit se vehementer laudaturum. Secundo, laudem aliis se promulgaturum, ibi, « *Os meum.* »

Dicit ergo : Sic sperabo, et etiam « *super omnem laudem,* » qua laudatur ab aliis, « *adjiciam.* » Eccli. XXI, 18 : *Verbum sapiens, quodcumque audierit scius, laudabit, et ad se adjiciet.*

Quomodo laudibus divinis possit aliquid adjici ?

Sed contra hoc videtur illud Eccli. XVIII, 9 : *Quis sufficit enarrare opera illius?* Quasi diceret : Nullus. Et rursus, XLIII, 32 : *Glorificantes Dominum, quantumcumque potueritis, supervalebit enim adhuc.* Respondeo. Non loquitur nisi relatione ad laudantes aliquos, non relatione ad effectus, vel opera divina. Vel melius : Promittit quod adjiciet laudem comparatione ad opera creationis, et conservationis, quia Deus adjicit opera glorificationis : non potest dici absolute, sed comparatione potest.

Si autem est verbum Ecclesiæ, promittit quod super laudem pro justitia, qua poterat laudare omnes generaliter, adjiciet laudem pro redemptionis operibus specialiter.

Et nota, quod est laus cordis, de qua

Laus cordis, oris, et operis. Eccli. XLVII, 10 : *De omni corde suo laudavit Dominum*, etc. Laus oris, de qua Psal. XXXII, 2 : *Semper laus ejus in ore meo*, etc. Laus operis mandatorum Dei, Proverb. XXXI, 3 : *Laudent eum in portis opera ejus.* His adjicitur laus adimpletionis consiliorum Dei.

Item, est laus dicto modo triplici, pro beneficio creationis, gubernationis, cui adjicitur laus pro beneficio glorificationis.

Item, laus triplici modo dicto pro triplici beneficio exhibita Deo Patri, exhibita Deo Filio, exhibita Deo Spiritui sancto, cui adjicitur laus exhibita homini assumpto.

15 « *Os meum annuntiabit.* » Hic secundum, in quo promittit se laudem aliis promulgaturum. Primo, comparatione ad divinam justitiam. Secundo, comparatione ad misericordiam, ibi, « *Tota die.*» Vel, primo promittit laudis promulgationem. Secundo, in promulgando continuationem.

Dicit ergo : Sic laudabo apud me, et etiam « *os meum annuntiabit* » aliis, « *justitiam tuam,* » non remanebit in corde. Psal. XXXIX, 11 : *Justitiam tuam non abscondi in corde meo.* Isa. LXII, 6 : *Tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt* laudare nomen Domini. Et LVIII, 1 : *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.* Apocalyps. XXII, 17 : *Qui audit, dicat : Veni.* Et « *annuntiabit,* » repete, non ad horam, sed « *tota die salutare tuum,* » illud, de quo Genes. XLIX, 18 : *Salutare tuum exspectabo, Domine.* Et Luc. II, 30 : *Viderunt oculi mei salutare tuum.* Annuntiabit autem tota die, toto tempore hujus vitæ. Prov. XII, 19 : *Labium veritatis*, quo annuntiatur et prædicatur verbum Dei, *firmum erit in perpetuum.*

16 « *Quoniam non cognovi,* » Hic secundum, in quo ostendit confidentiam suam. Et primo, unde nascitur confidentia. Secundo, de quibus est illa, ibi, « *Introibo in potentias.* » Quia de duobus. Quod ad justitiam Dei perveniet primo. Secundo, quod ad illam solam deserta legis justitia, ibi, « *Domine, memorabor.* »

Dicit ergo : Sic faciam, et o Domine, confidenter dico, « *introibo in potentias Domini,* » id est, virtutes, quæ possunt in destructionem vitiorum, fidem scilicet, aliasque consequentes ad illam, quæ Domini, quia a Domino sunt. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum.* Hoc sanctuarium, de quo in Psal. LXXII, 17 : *Donec intrem in sanctuarium Dei*, etc. Ad tantam intrans potentiam invenit quietem. Sapient. VIII, 16 : *Intrans in domum meam, conquiescam cum illa.*

Et o «*Domine, memorabor justitiæ tuæ solius,* » non legis veteris, vel mundanæ, vel meæ propriæ, quæ nulla est. Isa. LXIV, 6 : *Quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Sed « *tuæ,* » quam facturus es in judicio, omnibus reddens secundum merita. II ad Cor. V, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.*

Vel, « *justitiæ tuæ,* » Christi Filii tui. II ad Cor. I, 30 : *Qui factus est nobis sapientia a Deo.* Hic solus sit in memoria semper, et sufficit. Bernardus : « Merito jam visiones et somnia non recipio, figuras et ænigmata nolo, ipsos « quoque spiritus angelicos fastidio, omnium quippe specierum pulchritudinem « superat Jesus meus, ideo ejus solius « memorabor. »

Et hoc : « *Quoniam non cognovi litteraturam,* » litteralem scilicet respuo legis intelligentiam, de qua II ad Cor. III, 6 : *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Vel ad litteram, « *Litteraturam,* » id est, quia simplex fui : multis enim litteratura sua est occasio perditionis. II ad Cor. VIII, 1. *Scientia inflat.* Isa. XXXIII, 16 : *Ubi est litteratus ? ubi verba legis* Pec. a litte o- ru:

ponderans, sed de factis non curans? Gregorius: « Nescio quam misera conjuratione vitia litteris adhæserunt. » Alia littera habet, « negotiationem, » in quo ostenditur quod negotiatores vix salvantur. Osee, XI, 12, Ephraim in negotiatione circumdedit me [1].

Et nota, quæ mala faciat litteratura, hoc est sola scientia litterarum, ubi deest charitas et lumen virtutum. Primo inflat, II ad Cor. VIII, 1: *Scientia inflat.* Secundo, indignationem generat contra inscios, Eccle. II, 18: *Eo quod in multa sapientia sit indignatio.* Et ex hoc tertio incorrigibilitatem præparat, Eccli. XII, 13: *Quis miserebitur incantatori, a serpente percusso?* Matth. XV, 13: *Quod si sal evanuerit, in quo salietur?* Hominem infatuat, facit enim eum de se credere magna. Jerem. X, 14: *Stultus factus est omnis homo a scientia* scilicet sua. I ad Corinth. VIII, 2: *Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire.* Hinc dicebat Festus ad Paulum, Act. XXVI, 24: *Insanis, Paule: multæ litteræ te ad insaniam convertunt.* Et tandem facit ut magna ambiant, et quæ supra se sunt. Sicut patet in Angelo Lucifero, qui perfectus fuit scientia, et decore [2], et ambivit fieri æqualis Deo [3].

Ex negotiatione multa mala proveniunt. Ezech. XVIII, 16: *In multitudine negotiationis tuæ repleta sunt interiora tua iniquitate.* Primum malum est, negligentia in laborando, et serviendo Deo. Eccli. XXVI, 28: *Difficile exuitur negotians a negligentia.* Cupiditas. De hoc intelligitur illud Eccli. XXVII, 2: *Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur ut evadere non possit: sic et inter medium venditionis et emptionis angustiabitur peccatum*, scilicet cupiditatis. Mendacium, Eccli. XXVI, 28: *Non justificabitur caupo*, id est, venditor vini, *a peccatis labiorum* suorum. Circumventio, I ad Thess. IV, 6: *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum.* Dolositas in male mensurando, Osee, XII, 7: *Chanaam, in manu ejus statera dolosa.* Chanaam *negotiator* interpretatur. Oppressio pauperum, Amos, VIII, 5 et 6: *Quando transibit mensis, et venumdabimus merces: et sabbatum, et aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas, ut possideamus in argento pauperes et egenos pro calceamentis, et quisquilias frumenti vendamus?* Fœnus, Ezech. XXVII, 18: *Damascenus negotiator tuus.* Damascenus interpretatur *habens sanguinem*, et signat fœneratorem, qui sanguinem bibit pauperum. Prov. XXX, 15: *Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes: Affer, affer.*

« *Deus, docuisti me.* » Hic tertium, in 17
quo ad persuadendum recolit beneficia: et dicuntur duo. Primo, præcipuum recolit. Secundo, promittit ob hoc se laudaturum, ibi, « *Pronuntiabo.* »

Dicit ergo: Sic certissime scio, quoniam introibo in potentias, et o « *Deus, docuisti me,* » unus et verus magister. Matth. XXIII, 8: *Unus est magister vester*, qui docet interius. Joan. XIV, 26: *Ille vos docebit omnia, et suggeret*, etc. Et per gratiam suam quam infundit, I Joan. II, 27: *Unctio ejus docet vos de omnibus.* Omnia autem quæ docet, sunt unum, scilicet justitia, quæ necessaria est, et sufficiens ad salutem, sine qua quidquid scitur, stultitia est. Osee, X, 12: *Cum venerit* Dominus, *docebit vos justitiam.* Joel, II, 23: *Dedit* Dominus *vobis doctorem justitiæ.*

Et hoc « *ex juventute mea* » incipiens, « *et usque nunc* » producens. Felix, quem docet hic magister: felicior, quem

[1] Vulgata habet, Osee, XI, 12: *Circumdedit me in negatione Ephraim, et in dolo domus Israel.*

[2] Cf. Ezech. XXVIII, 12 et seq.

[3] Cf. Isa. XIV, 12 et seq.: *Quomodo cecidisti de cœlo lucifer*, etc.

exjuventute docet : sed felicissimus, quem usque nunc. Eccli. VI, 18 : *Fili, a juventute tua excipe doctrinam, et usque ad canos invenies sapientiam.*

Et propter hoc nolens esse ingratus, « *pronuntiabo mirabilia tua.* » Quæ autem sunt illa, dicit Glossa : « Quod me « regis, etc. » Et adde ad ultimum quod dicit Augustinus, quod « majus est justi« ficare impium, quam creare cœlum, et « terram. » Et justum est ut qui beneficia Dei gratis recipit, aliis gratis effundat. Matth. X, 8 : *Gratis accepistis, gratis date.* I Petr. II, 9 : *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta,* etc. Et paulo post : *Ut annuntietis opera ejus.*

18 « *Et usque in senectam.* Hic est secunda pars secundæ partis primæ hujus totius Psalmi. Postquam enim petiit in statu speciali, scilicet in senectute non projici, sed potius adjuvari, hic petit auxilium usque in finem ætatis continuari : et dicuntur duo. Primo, petit. Secundo, ostendit ad quid petat, et velit auxilium prolongari, ibi, « *Donec annuntiem.* »

Dicit ergo : Sic ne projicias me in tempore senectutis, quem a juventute docuisti, et ulterius ego rogo : « *Ne derelinquas me,* » quin semper adjuves, « *usque in senectam et senium,* » id est, usque ad ætatem decrepitam. Et sumitur pro eodem senium et senecta.

Sed opponet aliquis : Christus usque in senectutem non pervenit, ergo multo fortius nec ad senium : quomodo ergo hoc rogavit ? Responsio est, quod hoc non dicit pro se, sed pro membris suis : aliqui enim usque ad hoc perveniunt. Vel potest esse vox corporis Ecclesiæ scilicet : et secundum hoc, sicut vult Glossa, in antecedenti versu, et in isto, quatuor status Ecclesiæ per quatuor ætates denotantur. Juventus Ecclesiæ Martyrum tempore fuit, qui fortissime pugnaverunt. Matth. X, 28 : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Et secutus est status perfectus in fidei dilatatione, quando post Martyres per ordinem fidei est dilatata, Apostolis ubique discurrentibus, et sacris Doctoribus. Psal. XVIII, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum.* Ad Roman. I, 8 : *Fides vestra annuntiatur in universo mundo.* Et significatur hæc ætas Ecclesiæ per hoc quod dicit, *Nunc.* Postea sequitur ætas tertia, senecta, vel senectus, quando jam maturitas quædam incipit, et fervor caloris tepescit, de qua in Psal. XXXIV, 18 : *In populo gravi laudabo te.* Sed tandem sequitur quarta, scilicet senium, quando in fine mundi charitatem abjicient frigidissimi facti, secundum illud Matth. XXIV, 12 : *Abundabit iniquitas, et refrigescet charitas multorum.* Petit ergo usque ad senium, et in ipso senio non derelinqui, secundum promissionem factam, Matth. XXVIII, 20 : *Ecce ego vobiscum sum,* etc.

Quatuor status Ecclesiæ per quatuor ætatis designati.

Possunt autem distingui in quolibet, ut ad perfectionem perveniat et sanctum senium, septem ætates. Primo infantia, quam facit timor Dei. Secundo pueritia, quam facit pietas addita timori. Tertio adolescentia, quam facit donum scientiæ et pulchre conversandi. Quarta juventus, quam facit in nobis fortitudo, quando volumus et possumus viriliter operari bona. Quinta senectus, quam facit donum consilii, quo prudenter et mature transitur ad consilia. Sexta vero senecta, in qua jam ad omnia inferiora incipit debilitari, fortiter ad æterna elevari, quam facit donum intellectus. Septima et ultima senium sive ætas decrepita, quando nihil omnino sapiunt terrena jam,sed transit ad cœlestia, quam facit donum sapientiæ. De iis, Isa. XI, 2 : *Requiescet super eum spiritus Domini : spiritus sapientiæ, et intellectus,* etc.

« *Donec annuntiem.* » Hic secundum, scilicet ratio quare vult ita adjutorium continuari, scilicet ut habeatur facultas prædicandi Christum, et etiam de Christo : et secundum hoc dicuntur duo. Pri-

mo, ut Christum annuntiet, vult vitam a Deo prolongari. Secundo, ut ea quæ de Christo sunt, vel ad Christum pertinentia, ibi, « *Potentiam tuam.* »

In prima duo. Primo, ut possit annuntiare Christum simpliciter. Secundo, quod ex omnibus generaliter, ibi, « *Generationi omni.* »

Dicit ergo : Sic ne derelinquas me usque in senium, « *donec annuntiem,* » id est, annuntiaverim, « *brachium tuum.* » Filium tuum, in quo et per quem omnia operaris. Joan. I, 3 : *Omnia per ipsum facta sunt.* Isa. LIII, 1 : *Et brachium Domini cui revelatum est ?* Hoc est brachium, in quo congregavit nos Pater, congregatos levavit in sinu, et portavit. Isa. XL, 11 : *In brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit.* In quo diabolum expugnavit, Luc. I,51 : *Fecit potentiam,* etc. Et nos liberavit, Exod. VI,6 : *Eruam,* te scilicet, *de servitute, et redimam in brachio excelso.*

« *Generationi omni.* » Ecce secundum. « *Annuntiem,* inquam, *generationi omni* » quæ ventura est, toto tempore vitæ meæ, si loquatur singularis justus, et simpliciter, si Ecclesia. Psal. CI, 19 : *Scribantur hæc in generatione altera,* etc. Et alibi, Psal. XXI, 32 : *Populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Non uni tantum generationi, sed « *omni,* » quia Deus omnem diligit. Sap. XI, 25 : *Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti.* Marc. XVI, 15 : *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.*

« *Potentiam tuam.* » Hic secundum, in quo postquam petiit vitæ dilationem, et conservationem in illa ut annuntiet Christum, hic petit ut annuntiet quæ pertinent ad ipsum. Et primo, potentiam liberandi bonos. Secundo, puniendi malos, ibi, « *Et justiam tuam.* » Tertio, glorificandi liberatos, ibi, « *Usque in altissima.* »

Dicit ergo : Sic ne derelinquas donec annuntiem Christum, et etiam « *donec annuntiem potentiam tuam,* » qua bonos a periculis liberas. Psal. LXI, 12 : *Duo hæc audivi : quia potestas Dei est.* Dan. IV, 31 : *Potestas ejus, potestas sempiterna,* quæ non auferetur. Tanta est potentia ut possit a dæmonibus occupatos liberare, et facere justos. Matth. III, 9 : *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.*

« *Et justitiam tuam* etiam *annuntiem,* » per quam punis malos. Psal. XXXV, 7 : *Justitia tua sicut montes Dei : judicia tua,* etc. Et Prov. XVI, 12 : *Justitia firmatur solium,* regis scilicet.

« *Usque in altissima.* » Quasi diceret : Annuntiabo potentiam tuam et justitiam, extendens annuntiationem meam « *usque in altissima magnalia quæ fecisti :* » quod non solum hominem liberasti, sed liberatum super omnes cœlos elevasti, et alios liberandos figurasti. Psal. VIII, 2 : *Elevata est magnificentia tua super cœlos.* Job, V, 9 : *Qui facit magna, et inscrutabilia, absque numero.* Eccli. XXXVI, 2 : *Cognoscant quia non est Deus nisi tu, et enarrent magnalia tua.*

« *Deus, quis similis tibi ?* » Hic est secunda pars totius Psalmi, in quo postquam præmisit orationem, subjungit ejus quod rogavit commendationem : et dicuntur tria. Primo, commendatio, quod similem non habeat aliquem. Secundo, specificatio aliquorum, in quibus commendabilis, ibi, « *Quantas ostendisti.* » Tertio, probatio quod vere ista fecerit, ibi, « *Nam et ego confitebor.* » Secunda pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic rogavi te, cujus potentia in altissimis est, et propter hoc stupens dico : O « *Deus, quis similis tibi ?* Quasi diceret : Nullus Exod. XV, 11 : *Quis similis tui in fortibus Domine, quis similis tui ? magnificus in sanctitate.* I Paral. XVII, 20 : *Domine, non est similis tui : et non est alius Deus absque te.* Isa. XL, 18 : *Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei ?* Sed contra, Genes. I, 26 : *Faciamus homi-*

nem ad imaginem, et similitudinem nostram. Sed responsio est, quod est similitudo imitationis. Hac bene similis est creatura Creatori. Et similitudo æqualitatis qua duos homines similes dicimus in natura. Hac nulla creatura similis est Creatori.

20 « *Quantas ostendisti.* » Hic ostendit in quo tam mirabilis, ut non habeat similem. Quia in hoc ut tam miserum et dejectum hominem sic exaltaverit : et dicuntur duo. Primo, dejectio per multas miserias. Secundo, dejecti elevatio ad magna, ibi, « *Et conversus.* »

Dicit ergo : Non est similis tibi : quia « *quantas ostendisti*, etc. »

Vel sic : Nullus similis tui, quia quod volui in Eva matre mea, « *quantas ostendisti mihi tribulationes* » per experientiam, « *multas* » diversitate, « *et magnas* » acerbitate. Act. IX, 16 : *Ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Act. XIV, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Ut edoctus subjectus maneam tibi. Act. XX, 23 : *Spiritus sanctus... mihi protestatur, dicens : quoniam vincula et tribulationes Jerosolymis me manent.* Ut subjectus proficiam. Cassiodorus : « Tribulationes ad bonum prove« hunt, et hominem ad vitam ducunt. » Jerem. VI, 8, secundum aliam interpretationem : Per omne flagellum erudiens Israel [1]. Eccli. XXXIV, 9 : *Vir in multis expertus cogitabit multa.* Ut imperfectum meum cognoscam. Thren. III, 1 : *Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis ejus.* Ut melius aliis compati sciam : ideo Petrum in peccatum cadere permisit [2]. Ad Hebr. IV, 15 : *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris : tentatum autem per omni pro similitudine absque peccato.* Et subditur,

Tribulatio ad multa utilis.

℣. 16 : *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ.* Ut quanta sit gehennæ pœna advertam, si tanta est præsens. Psal. LIX, 6 : *Dedisti metuentibus te significationem*, etc.

« *Et conversus.* » Hic secundum, scilicet relevatio a tribulatione, per quatuor quæ tanguntur. Primum est justificatio. Secundum, justificati extractio de profunda et mala consuetudine, ibi, « *Et de abyssis.* » Tertium, bonorum multiplicatio in extracto, ibi, « *Multiplicasti magnificentiam.* » Quartum, interna consolatio, ibi, « *Et conversus.*

Dicit ergo : Sic ostendisti mihi tribulationes multas et malas, « *et conversus* » ad pietatem, per illas et in illis « *vivificasti me,* » prius mortuum in peccato. Psal. LXXXIV, 7 : *Deus, tu conversus vivificabis nos.* Deut. XXXII, 39 : *Ego occidam, et ego vivere faciam.* II Esdræ, IX, 6 : *Tu vivificas omnia*, etiam illa quæ mortificare videris. Tob. III, 22 : *Post tempestatem, tranquillum facis : et post lacrymationem et fletum, exsultationem infundis.*

Nec tantum vivificasti me, « *et de abyssis terræ,* » id est, de terrena consuetudine, quæ abyssus est sine bysso candoris, plena scilicet tenebrositate : vel sine base, id est, sine soliditate : « *reduxisti me* » ad solidum gratiæ statum. Hæc est abyssus de qua Job, XXVIII, 14 : *Abyssus dicit : Non est in me.* De hac reducit Dominus electos, Jer. XXIX, 14 : *Inveniar a vobis, ait Dominus : et reducam captivitatem vestram.* Et XXXII, 37 : *Reducam eos ad locum istum, et habitare eos faciam confidenter.*

« *Multiplicasti.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic vivificasti per tribulationes et de abyssis terræ reduxisti, etiam « *multiplicasti magnificentiam,* » me fla- 21

[1] Vulgata habet, Jerem. VI, 8 : *Erudire Jerusalem, ne forte recedat anima mea a te*, etc.

[2] Cf. Matth. XXVI, 69 et seq.

gellando, et per flagella in melius provehendo. Genes. vi, 18 : Quanto crescebant aquæ diluvii, tanto elevabatur arca a terra [1]. Exod. i, 12 : *Quantoque opprimebant eos,* scilicet Ægyptii, *tanto magis multiplicabantur, et crescebant.* Et nunc quia in electis tribulatio omnem ebibit superbiam, Job, vi, 4 : *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum,* superbiam scilicet meam. Generat accelerationem ad Deum, Psal. xv, 4 : *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.*

« *Et conversus consolatus es me.* » Hic quartum, consolatio in labore tanto ex tribulatione. Quasi diceret : Multiplicasti magnificentiam, « *et conversus* » ab omni indignatione, consolatus es me, post tantos, imo in tantis laboribus et miseriis. Psal. xciii, 19 : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Tob. iii, 22 : *Post lacrymationem et fletum, exsultationem infundis.* II ad Corinth. i, 4 : *Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Aliquando hæc consolatio interius fit per inspirationem internæ dulcedinis : aliquando exterius per Scripturarum veritatem, quæ multa bona præmittunt tribulatis. Cassiodorus : « Hoc verbum quam paternum sit debemus advertere, ut famulos suos, quamvis præmissa districtione castiget, tamen tristes permanere non patitur dum Scripturarum divinarum eos sancto alloquio consolatur : quæ consolatio animos componit, afflictionem relevat, et mentem sanat diversis languoribus sauciatam. » Et nota, quod bis dicit, « *Conversus,* » quia primo Deus convertitur infundendo gratiam, qua vivificat, et post convertitur immittendo consolationem, quæ patientiam generat et lætificat.

« *Nam et ego.* » Hic secundum secundæ **22**
partis hujus Psalmi, in quo ostenso quod magnus sit Deus, et in quo sit magnus, subjungitur probatio, quod in his magnus. Primo, per hoc quod dat in præsenti. Secundo, per hoc quod daturus est in futuro, ibi, « *Sed et lingua.* »

In prima duo. Primo, per bona, quæ ei confert absolute. Secundo, in comparatione ad proximum, ibi, « *Exsultabunt labia.* »

In prima duo secundum duo bona quæ ei conferuntur in præsenti in se : confessio divinæ virtutis, et puræ fidei, et maceratio carnis, ibi, « *Psallam tibi.* »

Dicit ergo : Vere tribulasti, et conversus consolatus es me, nam et ego confitebor tibi, id est, ad honorem tuum, « *veritatem tuam,* » veritates scilicet, quæ de te sunt, vel quod vere Deus es. Ad Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

Psalmi vasis comparantur.

Et hoc : « *In vasis Psalmi,* » hoc est, canendo Psalmos, qui sunt vasa ipsam veritatem fidei servantia. Cassiodorus : « Pulchre definitum est vasa esse veritatis, quasi spiritualia dolia vinum Domini incorrupto sapore servantia. » Hæc sunt illa vasa, de quibus Isa. xxii, 24 : *Suspendent super eum omnem gloriam domus patris ejus, vasorum diversa genera, omne vas parvulum, a vasis craterarum usque ad omne vas musicorum.* Psalmi hæc sunt vasa craterarum, hoc est, scyphi nectar suavissimum continentes : et vasa musicorum omnem spiritualem harmoniam resonantes. Non talia vasa Aristotelis, Justiniani, Hippocratis, quamvis a multis credatur. Amos, vi, 5 : *Sicut David putaverunt se habere vasa cantici.* Vasa ergo fragilia sunt illorum scripturas, et veritatem umbratilem, quæ tandem evacuabitur, continentia. Psal. xi, 2 : *Diminutæ sunt veritates a filiis hominum.*

[1] Genes. vi, 17 et 18 : *Multiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime a terra... Porro arca ferebatur super aquas.*

« *Psallam tibi.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Virtutem fidei psallendo confitebor, et « *psallam tibi,* » ad honorem tuum bona operabor : hoc est enim psallere, o « *sanctus Israel,* » id est, qui sanctificas Israel. Et hoc in cithara, quæ sonat chordis tensis, id est, mortificatione carnis. Supra, in Psal. XLII, 4 : *Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.* Isa. XVI, 11 : *Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit.* Venter ad Moab quasi cithara sonat, quando caro mortificata diabolum fugat. Hæc cithara, de qua rursus Isa. XXIII, 16 : *Sume citharam,* carnis scilicet mortificationem : *circui civitatem,* conscientiam, etc. Primum, fidei confessio ad contemplativam respicit. Secundo, carnis mortificatio respicit ad activam.

23 « *Exsultabunt labia.* » Hic ostendit bona, quæ ordinata erunt ad proximum. Vel potest exprimi modus, quo prædicta fient, quia lætanter. Primo ergo exprimitur lætitiæ quantitas. Secundo, sinceritas, ibi, « *Et anima mea.* »

Ait enim : « *Confitebor :* » sic citharizabo, et non in tristitia cordis, imo « *cum cantavero* » modis prædictis in Psalmo veritatem, in bono opere carnis mortificationem. « *Exsultabunt labia mea,* » interiora scilicet, ut dicit Glossa, hoc est, « *labia* » intellectus et affectus, « *exsultabunt,* » extra saltabunt, lætitiam exterius effundendo. Hæc sunt labia, quæ volebat osculari sponsa a sponso cum dicebat, Cant. I, 1 : *Osculetur me osculo oris sui.* Et de quibus supra, in Psal. LXII, 4 : *Labia mea laudabunt te.* Et rursus, ℣. 6 : *Et labiis exsultationis laudabit os meum.*

« *Et anima mea.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non dico labia exsultare superficialiter, imo « *et anima mea* » exsultabit cum cantavero tibi, quam redemisti. Tob. XIII, 9 : *Ego, et anima mea, in eo* scilicet in Deo, *lætabimur.* Et rursus, ℣. 19 : *Anima mea, benedic Dominum, quoniam liberavit Jerusalem.*

« *Anima quam redemisti,* » id est, redimere disposuisti, et quod jam factum reputo, sanguine proprio. I Petr. I, 18 : *Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione, sed pretioso sanguine agni immaculati.* Job, XIX, 25 : *Scio quod Redemptor meus vivit.* Isa. LI, 11 : *Qui redempti sunt a Domino, revertentur et venient in Sion laudantes.*

« *Sed et lingua mea.* » Hic secundum, **24** in quo tangit bona exhibenda in futuro ; et tangitur duplex bonum. Corporis glorificatio, inimicorum dejectio, ibi, « *Cum confusi.* »

Dicit ergo : Sic in præsenti conferes, « *sed et lingua mea,* » corporis, dicit Glossa, ut sit intransitiva constructio, id est, corpus meum, quod totum tunc erit lingua, quia totum glorificatum loquetur undique tuam gloriam, « *meditabitur justitiam tuam,* » id est, meditandi justitiam tuam præbebit materiam.

Et hoc « *tota die,* » in illa scilicet die, quæ tota erit, nihil habens de nocte : et tunc etiam continue : quis enim non obstupescat et admiretur, et cogitet divinam justitiam, videns corporum tam mirabilem reformationem? Ad Philip. III, 20 : *Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ,* in illa æterna die, de qua Cant. I, 6 : *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie.*

Et hoc fiet, « *cum* » illi qui quærunt mala mihi, scilicet homines et dæmones, « *fuerint confusi* » in pœna, « *et reveriti,* » id est, verecundia pleni pro culpa. Sapient. IV, 20 : *Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum.* Confusi etiam et reveriti pro mea gloria, quam videbunt. Mich. VII, 10 : *Et*

adspiciet, me scilicet, *inimica mea*, *et operietur confusione*. Cassiodorus : « Confunduntur inimici, quando aut hic « pœnitentiam gerunt, et se errasse cognoscunt : aut certe in adventu Salvatoris, « dum illa quæ fieri non credebant, suis « oculis manifesta conspexerint. » Sapient. v, 2-5 : *Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis. Dicentes intra se, pœnitentiam agentes : et præ angustia spirituo gementes : Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem improperii.* Et infra : *Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam... : Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est*, ad quam sortem per gratiam suam perducat nos ille qui est benedictus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXXI.

Christi regnum justum, pacificum et felix precatur.

1. *Psalmus, In Salomonem.*
2. Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis :
Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio.
3. Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam.
4. Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum, et humiliabit calumniatorem.
5. Et permanebit cum sole, et ante lunam, in generatione et generationem.
6. Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram.
7. Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna.
8. Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.
9. Coram illo procident Æthiopes, et inimici ejus terram lingent.
10. Reges Tharsis et insulæ munera offerent : reges Arabum et Saba dona adducent :
11. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.
12. Quia liberabit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adjutor.
13. Parcet pauperi et inopi, et animas pauperum salvas faciet.
14. Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum, et honorabile nomen eorum coram illo.
15. Et vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ : et adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei.
16. Et erit firmamentum in terra in summis montium : superextolletur super Libanum fructus ejus, et florebunt de civitate sicut fœnum terræ.
17. Sit nomen ejus benedictum in sæcula : ante solem permanet nomen ejus.
Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ : omnes gentes magnificabunt eum.
18. Benedictus Dominus, Deus Israel, qui facit mirabilia solus.
19. Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum, et replebitur majestate ejus omnis terra. Fiat fiat.
20. *Defecerunt laudes David, filii Jesse.*

IN PSALMUM LXXI

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus, in Salomonem* [1].

« *Deus, judicium tuum.* » Hic est Psalmus septuagesimus primus, in secunda parte hujus libri vicesimus primus. Postquam enim in Psalmo decimo nono hujus partis Ecclesia adjutorium postulavit, et in vicesimo totum a gratia Dei esse ostendit, hic in vicesimo primo de illo per quem omnis gratia, omnis profectus animæ, agendum fuit, scilicet de Christo mediatore Dei et hominum [2] : et hoc ut est rector Ecclesiæ, et pacificus conservator ipsius.

Quod fit secundum quod innuit titulus, qui talis est : « *Psalmus, in Salomonem.* » Est enim sensus : Subjectus « *Psalmus* » est ordinans nos « *in Salomonem,* » verum scilicet Christum, qui in Salomone figuratus est, et signatus cum ratione nominis. Interpretatur enim *pacificus,* et Christus fuit pacis prædicator. Matth. v, 9 ; *Beati pacifici : quoniam filii Dei vocabuntur.* Et pacis dator. Joan. xiv, 27 : *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Imo ipsa pax

[1] On lit en tête de ce psaume : לשלמה, *listhomoh*, que les versions ont traduit par « pour Salomon » ou « sur Salomon. » Mais comme dans tous les autres titres, le ל est nécessairement ici le *lamed auctoris* ; on ne peut donc attribuer le psaume à David, comme ont fait la plupart des anciens, ni, comme Schegg, le faire composer par un coraïte, sous prétexte que Salomon n'a jamais fait de prophéties, et que ce psaume est prophétique. On prouverait par un argument de même ordre que la sainte Vierge Marie n'a jamais fait de cantiques, et que le *Magnificat* n'est pas d'elle. Le texte justifie suffisamment la donnée du titre ; on a remarqué qu'il se rapproche du style sententieux des Proverbes, que l'auteur du psaume emprunte, comme celui des Proverbes, de brillantes images à la nature qui l'entoure, et surtout que les allusions historiques et géographiques conviennent parfaitement à l'époque du grand roi.

Le sujet du cantique est une prière pour demander à Dieu la paix et la prospérité pendant le règne qui commence. Salomon a en vue historiquement son propre gouvernement sur lequel il veut attirer les bénédictions divines ; mais qu'il en ait conscience ou non, dans une perspective plus lointaine qui parfois devient le premier plan, le Saint-Esprit lui montre un autre règne, non point passager dans sa durée, ni borné dans son extension, comme celui du roi de Jérusalem, mais sans limite dans le temps, ỳ. 5, comme dans l'espace, ỳ. 8. Ce règne est celui du Messie, le grand justicier et le libérateur de tous ceux qui gémissent sous l'oppression du démon, ỳ. 4. Cette idée messianique a tant de relief dans le psaume, qu'il faut ou bien taxer d'exagération et restreindre arbitrairement les versets qu'on ne peut appliquer littéralement à Salomon, ou bien croire que, comme dans le Psaume II, il est directement question du Messie, le fils de David ne servant que de type et de point de départ à la description inspirée par l'Esprit de Dieu. Le sens messianique du psaume est incontesté ; il est admis par la tradition des Juifs qui écrivent dans leur paraphrase du Targum : « O Dieu, donne ta justice au Roi Messie ! » Des protestants sérieux, Hengstenberg, Delitzsch, Moll, etc., n'hésitent pas à le reconnaître. Quant à la tradition catholique, elle est unanime sur ce point. « Adventus Christi hisce significatur, necnon gentium vocatio », dit S. Athanase. De même Eusèbe, Théodoret, etc. Le premier ajoute : « Quod neque ad Salomonem neque ad ejus successorem referri possent ea quæ in psalmo continentur, propter ea quæ de illo cognita habentur, quicumque divinarum Scripturarum imperitus non est, facile confitebitur. » Demonst. Evang. vii, 3, 2.

Ce psaume est une prière : mais le Saint-Esprit fait tout à la fois demander et annoncer ce qui doit arriver certainement, et par conséquent, nous avons sous les yeux une prophétie.

H. Lesêtre.

[2] I ad Timoth. ii, 5 : *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.*

nostra factus est, in se reconcilians summa et infima ad invicem. Ad Ephes. II, 14 : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.* Item, ratione operis : quia sicut tempore Salomonis ejus sapientia regnum Judæorum augmentatum est, et multum ditatum, et in pace conservatum : sic Christus Ecclesiam augmentavit, et extulit, et in pace firmavit. Eccle. IX, 15 : *Inventus est in ea vir pauper et sapiens, et liberavit urbem per sapientiam suam.* Agit ergo in hoc Psalmo de vero Salomone Christo secundum naturam divinam, et humanam secundum quam et Rex est. Et est quartus illorum, in quibus agitur de Christo. Primus est, (Psal. II) *Quare fremuerunt.* Secundus, (Psal. VIII) *Domine, Dominus noster.* Tertius, (Psal. XVIII) *Cœli enarrant.* Et iste quartus.

Dividitur autem Psalmus hic in duas partes. Primo, agitur de Christi regno. Secundo, subjungitur gratiarum actio pro rectore tanto, et ejus commendatio, ibi, « *Sit nomen ejus benedictum.* »

In prima tria. Primo enim petit ut judicium det Christo. Secundo prædicit, quod sic fiet, ibi, « *Judicabit pauperes.* » Tertio, describit et Regem ipsum, et adventum, et regnum, et regnandi modum, ibi, « *Descendet sicut pluvia.* »

In prima duo. Primo, petit ut Christo regnum detur. Secundo, ut dandum prius nuntietur, ibi, « *Suscipiant montes.* »

In prima duo. Primo, petit judicium, et exsecutionem judicii dati Christo. Secundo, ostendit finem, et utilitatem quare petit, ibi, « *Judicare populum.* »

In prima duo. Primo, petit ut detur Christo judicandi auctoritas. Secundo, determinatur judicii qualitas, ibi, « *Et justitiam tuam.* » Vel primo, petit. Secundo, ad ostendendam cordis affectionem idem repetit.

Dicit ergo : Sic o Deus a te sunt bona omnia, sed hoc per Regem Christum, et propter hoc peto, o « *Deus* » Pater, « *da judicium,* » quod « *tuum* » est, et dare potes. Deuter. I, 17 : *Nec accipiatis cujusquam personam, quia Dei judicium est.* I Paralip. XIX, 6 : *Videte quid faciatis : non enim hominis exercetis judicium, sed Domini :* hoc enim sibi retinuit, sicut et gloriam. Isa. XLII, 8 : *Gloriam meam alteri non dabo.* Sicut et vindictam, Deuter. XXXII, 35 : *Mea est ultio, et ego retribuam in tempore.* Primum auferunt judices mali, secundum superbi, tertium iracundi. « *Da Regi,* » id est, Christo, qui Rex erit. Jerem. XXIII, 5 : *Regnabit rex, et sapiens erit.* Imo Regum principalior. Apocal. I, 5 : *Primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ.* Et XIX, 16 : *Et habet in vestimento et in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* Et Regum institutor. Prov. VIII, 15 : *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt.*

2 Prima pars Psalmi.

Et justitiam. Quasi diceret : Da judicium non in justitia, imo, « *justitiam tuam* » exercendam « *da filio regis,* » tuo scilicet, qui Rex es. Psal. XCIV, 3 : *Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus,* etc. Et alibi, Psal. XLVI, 8 : *Rex omnis terræ Deus.* Nota enim, quod Deus Pater Rex dicitur. Proverb. XX, 8 : *Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Et Rex filius, In Psal. XLIII, 5 : *Tu es ipse rex meus,* etc. Primus secundo dedit judicium. Joan. V, 22 : *Pater... omne judicium dedit Filio.* Propter hoc dicitur, Isa. XXXIII, 22 : *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster : ipse salvabit nos.* Claustralis bonus, Job, III, 13 et 14 : *Somno meo requiescerem : cum regibus et consulibus terræ : qui ædificant sibi solitudines.* Diabolus, Job, XLI, 25 : *Ipse est rex super universos filios superbiæ.* Magnum regnum peccatum, Ad Roman. VI, 12 : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Per quod in-

Regis nomen diversis attributum.

nuit aperte, quod in aliquibus regnat. Et mors, Ad Roman. v, 14 : *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen.* Caro, Proverb. xxx, 21 : *Per tria movetur terra, et quartum non potest sustinere : per servum cum regnaverit*, etc.

» *Judicare populum.* » Hic secundum in quo tangit finem, quo vult Christo dari, scilicet ut discernat Dei populum, ab aliis qui non populus : et dicuntur duo. Primo, quod ad hoc vult Christo dari ut populum a non populo discernat. Secundo, quis sit populus discernendus, declarat aperte, ibi, « *Et pauperes tuos.* »

Dicit ergo : Sic rogo ut des judicium et justitiam. « *Judicare,* » id est, ad judicandum, id est, discernendum et separandum a malis « *populum tuum,* » et hoc « *in justitia tua,* » sine omni personarum acceptione, sicut et fuit dictum, Act. x, 34 : *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi.* Isa. xi, 3 : *Non secundum visionem oculorum judicabit*, attendens purpuratum : *neque secundum auditum aurium arguet*, attendens ornatum verborum, et linguam magniloquam.

« *Et pauperes.* » Exponit se. « *Et pauperes in judicio,* » judicare scilicet, ne sit de illis de quibus dicitur Isa. i, 23 : *Pupillo non judicant : et causa viduæ non ingreditur ad illos* : sed de illo verum sit illud Isa. xi, 4 : *Judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ.* Et nota quod dicit Glossa : « Quidam tales, pauperes scili- « cet, sunt populus Dei : et verum est « de paupertate interiori, quæ est vera « humilitas, de qua Matth. v, 3 : *Beati* «*pauperes spiritu : quoniam ipsorum est* «*regnum cœlorum.* » Jerem. xxiii, 5 : *Faciet judicium, et justitiam in terra.* Et Isa. xvi, 5 : *Præparabitur in misericordia solium, et sedebit super illud in veritate in tabernaculo David, judicans et quærens judicium, et velociter reddens quod justum est.*

« *Suscipiant montes.* » Hic secundum, in quo postquam petiit Christo regnum dari, petit prius adventum regnaturi nuntiari. Et primo, per majores. Secundo, per minores etiam, ibi, « *Et colles.* »

Dicit ergo : Sic rogo ut des Filio tuo judicium, hoc est, ad judicandum mittas : sed prius « *montes,* » id est, Patriarchæ et Prophetæ, qui altitudine vitæ cœlo sunt approximantes. Ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Psal. lxxxvi, 1 : *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Et Isa, ii, 2 : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* « *Suscipiant pacem,* » ipsum scilicet Christum. Ad Ephes. ii, 14 : *Ipse est pax nostra,qui fecit utraque unum.* « *Populo,* » nuntiandum. Isa. lii, 7 : *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem* [1], id est, Christum. « *Et colles,* » minores scilicet prædicatores, « *justitiam* » suscipiant populo similiter refundendam, id est, Christum, qui est justitia. I ad Cor. i, 30 : *Qui factus est nobis sapientia a Deo et justitia.*

Tanguntur etiam duo quæ necessaria sunt prælatis, et rectoribus aliorum. Primum, ut pacem subditis quærant, quam in se habeant primo : ne superbia sua in Ecclesia discordias et schismata generent. I ad Cor. i, 10 : *Idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata.* Secundum, ut minores Prælati justitiam teneant, corrigendo et unicuique debitum reddendo. Justitia enim est reddere unicuique quod suum est. Sap. i, 1 : *Diligite justitiam qui judicatis terram.*

Duo ele... tis ne... ria, ... custo... justi... adnis- tra.

Per montes etiam Prælati, per colles subditi. Debent ergo primi pacem influere inferioribus, Evangelii scilicet doc-

[1] Cf. Nahum, i, 15 : *Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem.*

trinam, et reconciliationem ad Deum. Genes. VIII, 12 : Columba *venit ad eum ad vesperam, portans ramum olivæ* ad arcam. Et minores debent eis reddere justitiam, humilem scilicet obedientiam. Ad Hebr. XIII, 17 : *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.*

« *Judicabit pauperes.* » Hic secundum, in quo ostendit futurum quod petiit. Duo ergo dicuntur. Primo, quod Filius judicabit. Secundo, quod poterit, ibi, « *Et permanebit.* »

In prima tria, secundum tria quæ sunt in recto judicio. Primum, discretio bonorum a malis. Secundum, bonorum remuneratio, ibi, « *Et salvos.* » Tertio, malorum dejectio, ibi, « *Et humiliabit.* »

Dicit ergo : Sic petii quod judicaturus adveniat, et venturus nuntietur. Et sic fiet : quia « *judicabit,* » a malis discernendo, « *pauperes,* » et humiles « *populi,* » scilicet de minori plebe, hoc est, interius pauperes spirituali paupertate, de qua Matth. V, 3 : *Beati pauperes spiritu.* Et exterius humiliter conversantes, quia in aliorum societate non se super alios extollentes. Eccli. III, 20 : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus.* Vel, « *populi,* » id est, in populo latentes, sicut granum inter paleas. Quasi diceret : Qui modo latent inter malos, ab eo discernentur sicut granum a palea. Matth. III, 12 : *Cujus ventilabrum in manu sua : et permundabit aream suam.* Et XXV, 32 et 33 : *Separabit oves ab hædis... Et statuet oves quidem a dextris, hædos autem a sinistris.* Malach. III, 3 : *Sedebit conflans, et emundans argentum.*

« *Et salvos.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic judicabit discernendo, « *et salvos faciet filios pauperum,* » id est, pauperes : sicut filia Sion, idem quod Sion, filia Jerusalem, idem quod Jerusalem. Jacob. II, 5 : *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide?* Hoc triticum in horreum reponendum. Matth. III, 12 : *Congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Sophon. III, 12 : *Derelinquam in medio tui populum pauperem et egenum.* Vel, « *filios pauperum* » distingue a pauperibus : pauperes enim fuerunt Apostoli et Prophetæ. Filii pauperum eorum sequentes, boni filii de bonis patribus. Proverb. XX, 7 : *Justus, qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios derelinquens.*

« *Et humiliabit,* » in præsenti ejus potentiam debilitando, et ipsum vulnerando, « *calumniatorem,* » scilicet diabolum. Psal. LXXXVIII, 11 : *Tu humiliasti sicut vulneratum, superbum, id est,* diabolum qui calumniatur genus humanum. Isa. LII, 4 : *In Ægyptum descendit populus meus in principio, ut colonus esset ibi : et Assur absque ulla causa calumniatus est eum.* Sed humiliabitur, Isa. XXV, 11 : *Humiliabit gloriam ejus cum illisione manuum ejus,* id est, potentiarum ejus. Sed tandem in futuro humiliabit, annihilando penitus, secundum illud Osee, XIII, 14 : *Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne.* Habac. III, 5 : *Et egredietur diabolus ante pedes ejus,* projiciendus cum toto corpore suo in infernum. Apocalyp. XII, 10 : *Projectus est accusator fratrum,* etc.

« *Et permanebit.* » Hic secundum, in 5
quo ostendit quod dignus sit, et possit. Primo, ex duratione potentiæ. Secundo, ex dignitate, ibi, « *Et ante lunam.* »

Ait ergo : Dixi quod judicabit, et dignus erit, et hoc poterit, nam et ipse « *permanebit* » in sua potestate, « *cum sole,* » id est, quamdiu erit sol, vel tempora solis mensurata motu. Daniel. VII, 14 : *Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur : et regnum,* etc. Quamdiu sol movebitur, et distinguet tempora. Genes. I, 14 : *Fiant luminaria in firmamento cœli, et dividant diem ac noctem, et sint*

in signa, etc. Imo etiam cum stante sole permanebit : stabit enim sol post judicium, nec potestas Christi cessabit. Habac. III, 11 : *Sol et luna steterunt in habitaculo suo.*

« *Et ante lunam.* » Hic secundum, et primo ostendit dignitatem parabolice. Secundo exponit parabolam, ibi, « *In generatione.* »

Dicit ergo : Sic cum sole permanebit, et ipse erit etiam dignitate « *ante lunam,* » ante omnia scilicet mutabilia, quæ per lunam, quæ continue mutatur, intelliguntur. Et exponit se. Erit, inquam, permanens « *in generatione* » ordinata in generationem alteram, id est, quamdiu succedent generationes, ipse permanebit. Eccle. I, 4 : *Generatio advenit.* Ipse etiam ad litteram « *ante lunam,* » et omnia mutabilia. Proverb. VIII, 22 : *Antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum.* Et post omnia, Apocalyps. I, 8 : *Ego sum Alpha et Omega, principium, et finis.*

Christus cum justo ut sol cum sole.

Per solem etiam justus intelligitur, per lunam stulus et mutabilis. Eccli. XXVII, 12 : *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol : nam stultus sicut luna mutatur.* Cum sole ergo permanet : quia cum justo est ut sol cum sole. Malach. IV, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.* Sed sol superat solem. Eccli. XXXIII, 7: *Quare dies diem superat, et iterum lux lucem, et annus annum a sole ?* Habet aliqua littera : « Sed antecedit lunam, » quia retro se ponit fatuum peccatorem. Genes. IV, 14 : *Ecce ejicis me hodie a facie tua.* Et Psal. XXX, 23 : *Projectus sum a facie oculorum tuorum.* Jerem. VII, 24 : *Facti sunt retrorsum et non ante.* Marc. VIII, 33 : *Vade retro me satana,* dictum est Petro infatuato.

6 « *Descendet sicut pluvia.* » Hic tertium primæ partis Psalmi, in quo postquam petiit, postquam asseruit prophetice sic futurum ut petiit, describit adventum hujus Regis, et fructum, et regnandi modum : unde quatuor dicuntur. Primo, agit de adventu, et modo adveniendi in mundum. Secundo, de fructu ex ejus adventu consecuto, ibi, « *Orietur in diebus.* » Tertio, de regni dilatatione, ibi, « *Et dominabitur a mari.* » Quarto, de honore ei exhibendo sic regnanti, ibi, « *Coram illo.* »

In prima duo secundum duplicem modum duplicis adventus ejus. Primo, quod veniet in Virginis uterum, ipsius integritatem conservando. Secundo, quod in mundum ipsum bona præparando, ibi, « *Et sicut stillicidia.* »

Dicit ergo : Sic rogavi, et sic fiet, et vere, quia « *descendet* » in uterum virginalem, implens desiderium Isaiæ, LXIV, 1 : *Utinam disrumperes cœlos et descenderes.* Daniel. IV, 10 : *Ecce vigil et sanctus de cœlo descendit.* Ad quid? Ad liberationem nostram. Exod. III, 7 et 8 : *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto... et sciens dolorem ejus, descendi ut liberem eum.* « *Sicut pluvia,* » ut Virginem, et nos per ipsam fœcundaret. Isa. LV, 10 et 11 : *Quomodo descendi imber, et nix de cœlo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit,... sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo.* Ut ardorem concupiscentiæ in ea penitus exstingueret, et per eam in nobis sedaret, vel minueret. Daniel. III, 49 et 50 : *Angelus Domini,* quem postea dixit Nabuchodonosor se vidisse quasi filium Dei, *descendit cum Azaria et sociis ejus, in fornacem,... et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem.* Ut sitim et desiderium antiquorum et nostrum sedaret. Psal. CIII, 11 : *Exspectabunt onagri in siti sua,* istam pluviam. Joel, I, 20 : *Bestiæ agri quasi area sitiens imbrem suspexerunt ad te.* Propter hoc dicit, Joan. VII, 37 : *Qui sitit, veniat ad me, et bibat.*

Fructu x primo [illegible]sti adventu.

Et hoc « *in vellus,* » sicut in facto Ge-

deonis figuratum fuit [1]. Vellus enim Virginis uterus. Vellus enim est quid molle et tractabile. Sic Virgo beata. Bernardus: « Revolve totam Evangelii seriem, si « quid durum, si quid asperum inve- « nias in Maria, ad ipsam accedere ne « verearis. » Vellus in modico se constringit, quamvis magnum sit. Et Maria, quæ tanta est ab aliis, ait, Luc. I, 38 : *Ecce ancilla Domini.* Item, bibulum est aquæ, et Maria gratiæ. Luc. I, 28 : *Ave gratia plena.* De vellere etiam fit vestis : sic etiam de carne Virginis facta est Christo vestis. Job, x, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me.* Proverb. XXXI, 13 : *Quæsivit lanam, et linum : et operata est consilio manuum suarum.* Vestis purpurea. Isa. LXII, 2 : *Quare ergo rubrum est indumentum tuum?* I Reg. II, 19, dicitur de Samuele : *Tunicam parvam faciebat ei mater sua.* Nostras tunicas pater et mater faciunt. Leprosi sumus, et habemus dissuta vestimenta secundum legem [2]. Sed ipse de una tantum pœna. Item, vellus per pluviam purificatur et lavatur, non rumpitur : sic virginalis uterus per filium purificatus mundior redditur, non corruptus. Exod. III, 2 : Moyses... *videbat quod rubus arderet, et non combureretur.* Psal. XVII, 31 : *Deus meus, impolluta via ejus.*

« *Et sicut stillicidia.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic veniet in Virginis uterum, et etiam « *descendet super terram,* » id est, veniet in mundum, « *sicut stillicidia* » sunt, quæ ipsam imbuunt, ut sit fœcundior. Ad Hebr. VI, 7 : *Terra sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis, a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo.* Ut stillicidia ergo descendit super terram, quando per Apostolos et prædicatores nuntiatus fuit. Joel, III, 18 : *In illa die stillabunt montes dulcedinem.* Hæc sunt stillicidia, de quibus supra, in Psal. LXIV, 11 : *In stillicidiis ejus lætabitur germinans.*

« *Orietur in diebus.* » Hic secundum, in quo ostenditur sic adveniens fructus. Et primo, qualis sit fructus. Secundo, quantum durabilis, ibi, « *Donec auferatur.* »

In prima duo. Primo, abundantia operum justitiæ. Secundo, pacis mutuæ, ibi, « *Et abundantia.* »

Dicit ergo : Sic veniet, et sicut stillicidia ad fructum terram præparabit. Ad quem fructum? Ecce : « *In diebus ejus,* » qui veri dies erunt ex latione ejus qui vere sol est, super terram. Malach. IV, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.* Sap. V, 6 : *Sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Orietur tamquam prius non existens « *justitia,* » ex quo bonorum operum abundantia. Isa. XLV, 8 : *Et justitia oriatur simul.* In Psal. LXXXIV, 12 : *Veritas,* Christus, (Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita* :) *de terra,* Virgine Maria, *orta est : et justitia de cœlo prospexit.* Isa. LX, 2 : *Super te,* Jerusalem, *orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur.* Gloria ejus, gloriosa justitia scilicet in te videbitur.

« *Et abundantia pacis.* » Bene consequens est : ad justitiam enim sequitur pax. Isa. XXXII, 17 : *Et erit opus justitiæ pax.* Michæ. V, 5 : *Et erit iste pax, cum venerit Assyrius in terram vestram.* Hoc est quod habetur, Isa. II, 4 : *Conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces : non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium* [3].

« *Donec auferatur luna.* » Ecce duratio fructus. Et est sensus, quod durabit in æternum, numquam enim luna est auferenda. Alia littera habet, « Donec extollatur luna, » quæ est ad litteram extollenda usque ad solis claritatem. Isa. XXX, 26 : *Erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis septempliciter sicut lux septem dierum.*

Luna etiam Ecclesia a vero sole illumi-

[1] Cf. Jud. VI, 37, et seq.
[2] Cf. Levit. XIII, 45.
[3] Cf. Michæ. IX, 3.

nata. Cant. vi, 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulcha ut luna ?* Donec ergo extollatur luna, id est, Ecclesia, ad laudem resurrectionis provehatur ut sit Christo conformata, et impleatur illud Habacuc, iii, 11 : *Sol*, Christus, *et luna*, Ecclesia, *steterunt in habitaculo suo*, in cœlo empyreo. Sed quomodo est abundantia pacis, cum tot videamus bella, et Ecclesiam concuti tam multipliciter ? Responsio duplex : quia illis qui vere sunt Ecclesia et merito et numero, pax interius in Christo, quantumcumque crucientur exterius in mundo. Luc. ii, 14 : *In terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Joan. xvi, 33 : *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis : sed confidite, ego vici mundum.* Item, promissio est intelligenda sub conditione, si servata fuerint Dei præcepta. Causa enim bellorum sunt peccata. Isa. xlviii, 18 : *Utinam attendisses mandata mea : facta fuisset sicut flumen pax tua.*

Causa bellorum peccata.

8

Regni Christi dilatatio.

« *Et dominabitur a mari.* » Hic tertium, in quo agitur de regni ejus dilatatione, et tanguntur duo. Primo, signatur dilatatio quoad loca. Secundo, quoad tempus, ibi, « *Et a flumine.* »

Dicit ergo : Sic veniet, et talis fructus adventus ejus. « *Et dominabitur a mari,* » ex uno termino, « *usque ad mare,* » terminans ex opposito, ita tamen quod illa maria non excludantur, sed includantur. Et idem mare Oceanum, de quo influit quoddam exiguum in medio terrarum, et facit ista maria quæ navigiis frequentantur. Alibi, in Psal. lxxxviii, 10 : *Tu dominaris potestati maris.*

« *Et a flumine,* » Jordane, id est, ab illo tempore, quo audita est Patris vox super baptizatum in Jordane. Matth. iii, 17, et Luc. iii, 22 : *Hic est Filius meus dilectus* : tunc enim incœpit prædicare, et institutus est a Patre. « *Usque ad terminos orbis terrarum,* » id est, usquequo extendatur prædicatio sua, et dominium usque ad terminos orbis terrarum : quod non complebitur omnino et perfecte usque ad finem mundi. Unde quod dicitur de Apostolis, Psal. xviii, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum* [1], etc., intelligendum est, vel in ipsis Apostolis, vel in suis successoribus. Tunc implebitur illud Isa. xlii, 10 : *Laus ejus ab extremis terræ.* Vel posset intelligi ad litteram, quod primo tangit extensionem potestatis comparatione extremorum ad invicem. Secundo comparatione medii ad extrema, ut ubique regnare monstretur. Isa. ix, 7 : *Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis.*

Spiritualiter autem mare mundus est, Psal. ciii, 25 : *Hoc mare magnum et spatiosum manibus*, supple, fecisti, et est primum mare. Secundum, infernus, Psal. xlv, 3 : *Transferuntur montes in cor maris.* Flumen jucundissimum paradisus, Genes. ii, 10 : *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis.* Et in Psal. xlv, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Et terminus terræ justus, in quo terrenitas est determinata, Psal. xcvii, 3 : *Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.* Dominabitur ergo a mundanis hominibus usque ad damnatos, et a salvatis et regnantibus usque ad justos.

Et bene dixi « *mare* » mundum, quia fœtet remotis a mari, et longe ab illo nutritis. Tamen fœtorem propinqui non sentiunt. Ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* A mari ergo remotus es, et quid ? numquid non fœtet tibi ? In eodem, ℣. 8 : *Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Domini mei Jesu Christi... et arbitror ut stercora*, etc. Sed qui nutriuntur in croceis, in deliciis propinqui mari amplexati sunt stercora, tamquam suaviter redolentia [2]. Item, propinqui audacter intrant mare ad piscandum, quamvis multos periclitari videant quotidie, sed

Quare mundus dicatur mare

[1] Cf. Ad Roman. x, 18.

[2] Cf. Thren. iv, 5.

remoti non audent. Sic mundani ingerunt se in mundum, ut beneficium aliquod vel lucrum piscari valeant, quamvis multos sic piscantes periclitari non dubitent. Isa. xix, 8 : *Mœrebunt piscatores.* Apocal. xviii, 11 : *Negotiatores terræ flebunt.* Item, quando creditur in mari esse magna serenitas, tunc surgit tempestas : sic in mundo cum creditur pax, surgit discordia, et guerra, et tumultus. Eccli. xviii, 26 : *A mane usque ad vesperam immutabitur tempus, et tempestas submergens.* I ad Thess. v, 3 : *Cum dixerint, pax, et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus.* Item, in mari unus piscis alium comedit : sic in mundo alius alium destruit, et alii detrahit. Habac. i, 13 : *Quare taces devorante impio justiorem se ?* Et infra, ỳ. 14 : *Et facies homines quasi pisces maris.* Sed postquam alios devoravit aliquis magnus piscis, ipse devoratur. Isa. xxxiii, 1 : *Væ qui prædaris, nonne et ipse prædaberis?*

« *Coram illo procident.* » Hic quartum, in quo agitur de exhibitione honoris et reverentiæ sic regnantis : et dicuntur duo. Primo, de exhibitione honoris et reverentiæ ipsi simpliciter. Secundo, post resurrectionem specialiter, ibi, « *Et vivet, et dabitur.* »

In prima duo. Primo, quod ei reverentia exhibebitur magna, et dilatabitur ejus regnum. Secundo, quod dignus erit, cui exhibebitur, ibi, « *Quia liberabit.* ».

In prima duo. Primo, honor et reverentia exhibita in ipsa conversione. Secundo, ne generalis omnium crederetur et singulorum, aliquorum promotio in malis, secundum quod legit Glossa. Vel, primo tangitur honorificentia. Secundo, honorificentiæ vehementia, ibi, « *Et inimici ejus.* »

[…]ersio […]ium. Dicit ergo : Sic regnabit, et in tantum extendetur ejus regnum, et honorabitur, quia « *coram illo procident Æthiopes,* » Gentiles horridi, peccatis denigrati, ut ad fidem recipiantur. Supra, in Psal. lxvii, 32 : *Æthiopia præveniet manus ejus Deo.* Isa. xliii, 3 : *Dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthiopiam, et Saba pro te.* Sophon. iii, 10 : *Ultra flumina Æthiopiæ, inde supplices mei, filii dispersorum meorum deferent munus mihi.* Tunc implebitur quod quasi impossibile putabatur, Jerem. xiii, 23 : *Si mutare potest Æthiops pellem suam,* etc.

« *Et inimici ejus,* » inde magis provocati (non enim omnes convertentur) « *terram lingent,* » ipsi delectabiliter et ardenter adhærendo. Mich. vii, 7 : *Lingent pulverem sicut serpens.* Vel terram appellat terrenos et schismaticos doctores, quibus adhærebunt. Regula enim est, quod qui Deo non adhærent, statim terrenis afficiuntur, et malis adhærent. Jacob. iv, 4 : *Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.* Et bene dicit, « *lingent,* » quia terrenis et falsis doctrinis non saturabuntur. Eccle. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia.*

Vel in bono potest legi. Quasi diceret : Sic procedent adorando in signum reverentiæ, et etiam inimici ejus paulo ante, « *terram lingent* » pedum tuorum, id est, quam calcabunt pedes tui, in signum maximæ humilitatis et reverentiæ. Isa. xlix, 23 : *Pulverem pedum tuorum lingent, et venient ad te curvi qui detrahebant tibi.*

« *Reges Tharsis.* » Hic subjungitur de 10
honore conversorum ad ipsum. Et primo, secundum status speciales. Secundo, colligit in unum omnes, ibi, « *Et adorabunt eum.* »

« In prima tria. Primo dicit, quod honorabitur a contemplativis. Secundo, a proficientibus et pugnantibus, ibi, « *Et insulæ.* » Tertio, quod a prædicatoribus quasi de utrisque factis, ibi, « *Reges Arabum.* »

Ait enim : Sic convertendo se ad Deum adorabunt, et inimici confundentur, et etiam « *Reges Tharsis* », id est,

contemplationis, Tharsis enim, sicut dicit Glossa, *contemplatio* interpretatur, « *offerent munera.* » II Paral. IX, 21 : *Naves regis*, Salomonis scilicet, *ibant in Tharsis*, merces ad pacificum Christum deferentes de contemplatione, *et deferebant inde aurum et argentum*, id est, scientiam et eloquentiam : et ibi figuntur, sicut dicit Glossa, non statim redeunt : non enim cito acquiruntur merces pretiosæ. Eccle. X, 4 : *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris :* et tunc de contemplatione rediens offeres munera, et teipsum Deo, et proximum quem convertes. Isa. LX, 7 : *Offerentur super placabili altari meo.*

« *Et insulæ,* » similiter afferent munera : insulæ undique maris fluctibus quatiuntur, et signant illos qui probantur in tribulationibus, et adversitatibus concutiuntur undique, nec franguntur. Osee, IX, 13 : *Ephraim, ut vidi, Tyrus erat.* Et Septuaginta : « Quasi scopulus durissimus. » De iis insulis Isa. LXI, 1 : *Taceant ad me*, id est, mei comparatione, dicit Christus, *insulæ.*

« *Reges Arabum.* » Hic tertium : Arabia enim « *et Saba* » regiones sunt optimis plenæ odoribus, quæ delectant carnem, et signant mundi abundantiam, et delectationes, quas qui sibi subjiciunt, tamquam reges veri sunt. « *Dona adducent,* » alios exemplo sui ad Deum convertentes. Isa. LXVI, 20 : *Adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino.* Arabs enim interpretatur *humilis.* Isa. XIII, 20 : *Nec ponet ibi*, id est, in mundo, *tentoria Arabs*, id est, humilis. « *Saba* » significat incensos charitate. Zach. XII, 6 : *Ponam duces Juda sicut caminum ignis in lignis.* Tales possunt Deo adducere munera. Tales adducunt munera, aurum sapientiæ, thus devotionis, myrrham mortificationis carnis. Vel, potest legi de regibus illis ad litteram, qui de regionibus his Christo munera attulerunt [1].

« *Et adorabunt eum.* » Hic secundum, 11
in unum colligit quod dixerat per partes. Et primo colligit omnes majores sub dignitate regum. Secundo minores sub appellatione gentium, ibi, « *Omnes gentes.* »

Dicit enim : Sic et contemplativi, et alii venerabuntur eum : et bene « *omnes reges adorabunt eum.* » Vel spirituales reges seipsos bene regentes. Isa. LX, 3 : *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* Et ℣. 11 : *Et aperientur portæ tuæ tota die jugiter, et nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, et reges earum adducantur.* Ad quid ? ad humiliter adorandum. Isa. XLIX, 23 : *Vultu in terra demisso adorabunt te.*

« *Omnes gentes.* » Fit distributio pro generibus singulorum, id est, de omni genere gentium aliqui « *servient ei.* » Vel gentes, minores, et alii subjecti. Isa. LX, 12 : *Gens et regnum, quod non servierit tibi, peribit.* Sophon. III, 9 : *Reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini.* Modo servitur pecuniæ a multis. Jerem. VI, 13 : *A majore usque ad minorem omnes avaritiæ student.* Eccle. X, 19 : *Et pecuniæ obediunt omnia.* Sed simul non possunt servire Deo. Matth. VI, 24 : *Non potestis servire Deo et mammonæ.*

« *Quia liberabit.* » Hic secundum, in 12
quo præmissa veneratione subjungitur de venerationis ratione. Hæc autem est liberatio pauperis a diaboli potestate : unde dicuntur tria. Primo, assignatur pro causa venerationis liberatio pauperis. Secundo, subjungitur descriptio paupertatis, ibi, « *Et pauperem.* » Tertio, modus liberationis, ibi, « *Parcet pauperi.* »

[1] Cf. Matth. II, 11 :

Dicit ergo : Sic venerabuntur, quod et justum erit : « *quia liberabit,* » vel liberavit : et sumitur præteritum pro futuro certitudine prophetali : « *pauperem,* » genus humanum, quantum ad credentium populum. Joan. VIII, 36 : *Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis,* qui per vos pauperes estis. Psal. LXXXVII, 16 : *Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea.* Et hoc, « *a potente,* » dæmone scilicet. Job, XLI, 24 : *Non est super terram potestas,quæ comparetur ei.* Jerem. XXXI, 11 : *Redemit Dominus Jacob,et liberavit eum de manu potentioris.*

« *Et pauperem.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Liberavit pauperem, « *et pauperem* » talem, « *cui non erat adjutor.* » Eccli. LI, 9 et 10 : *Vita mea appropinquans erat in inferno deorsum. Circumdederunt me undique, et non erat qui adjuvaret.* Pauper ad litteram non habet adjutorem. Omnes illum oderunt. Proverb. XIV, 20 : *Etiam proximo suo pauper odiosus erit.* Et divites devorant eos tamquam potentiores. Eccli. XIII, 23 : *Venatio leonis onager in eremo : sic et pascua divitum sunt pauperes.* Tamen Dominus liberabit eos. Ezech. XXXIV, 10 : *Liberabo gregem meum de ore eorum.*

ion
or.

« *Parcet pauperi.* » Hic tertium, in quo subjungit de modo liberationis,et ordine : et tanguntur quatuor. Primum est culpæ delectio. Secundum, gratiæ infusio ad culpa delendam, et bonum faciendum, ibi, « *Et animas.* » Tertium, pœnarum relaxatio merito passionum, ibi, « *Ex usuris et iniquitate.* » Quartum, sublimatio sic a culpa et pœna ereptorum, ibi, « *Et honorabile.* »

Dicit enim : Sic dixi, quod liberavit pauperem, et hoc ordine, et hoc modo, « *parcet pauperi* » qui nihil boni habet, « *et inopi* » qui multo bono indiget, culpam relaxando. Isa. XLIX, 13 : *Et pauperum suorum miserebitur.*

« *Et animas pauperum salvas faciet,* » in præsenti gratiam infundendo, qua justi sint facientes bona, et fugientes mala. Supra, in Psal. LXXIII, 19 : *Et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.* Et plenius in futuro et apertius. Isa. XLIX, 26 : *Sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Jacob.* Et perfecte reddens eis corpora glorificata, et suæ excellentiæ conformata. Ad Philip. III, 20 et 21 : *Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori,* etc.

« *Ex usuris et iniquitate.* » Hic est **14**
tertium beneficium, scilicet pœnarum relaxatio propter propriam passionem.

Ait enim : Sic a peccatis eruet, et gratiam infundet, et etiam « *redimet* » proprio sanguine, et pœna propriæ passionis, « *animas eorum ex usuris,* » id est, ex pœnis inflictis pro peccatis, et ipsa peccata excedentibus, « *et iniquitate* » diaboli illas usuras exigente. Est enim usura aliquando dicta improprie, omnis scilicet mutuatio, secundum illud Proverb. XXII, 7 : *Qui accipit mutuum, servus est fœnerantis.* Proprie dicta, et est mala usura, cupiditatis, de qua in Psal. XIV, 5 : *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Ezech. XVIII, 8 : *Ad usuram non commodaverit.* Et pœnæ redditæ pro peccato, quia Gregorius dicit : « Æternum quod cruciat, momenta« neum quod delectat. » De tali usura hic. Et usura bona, adimpletio prædicationis auditæ. Matth. XXV, 27 : *Et veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura.* Et exhibitionis misericordiæ ad proximum, de qua Proverb. XIX, 17 : *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis.* De secundis usuris redimet. Isa. XLIV, 22 : *Revertere ad me quoniam redemi te,* non quocumque pretio sed pretioso sanguine. I Petr. I, 18 : *Non enim corruptibilibus auro vel argento redem-*

Usura multiplex mala et bona.

pti estis de vana vestra conversatione, sed pretioso sanguine, etc.

Nomen servorum Dei honorabile.

« *Et honorabile.* » Hic est quartum, scilicet sublimatio, ne videretur quod propter hoc quod redempti sunt viles haberentur : servi enim redempti viles haberi solent.

Ait enim : Sic redimet, « *et nomen eorum,* » redemptorum scilicet, « *erit honorabile,* » et si non coram hominibus, sed « *coram ipso* » Deo, quia ipsemet imponet nomen in illis. Isa. LXII, 2 : *Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit.* Sed quod est illud nomen ? Nomen sanctitatis, In eodem Isa. LXII, 12 : *Et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino.* Nomen filiationis. Sap. V, 3 et 5 : *Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem improperii... Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est.* Et I Joan. III, 1 : *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus.*

Vel, « *honorabile nomen eorum coram ipso,* » non modo nunc, sed in regno futuro, ubi scripta sunt. Luc. X, 20 : *Nomina vestra scripta sunt in cœlis,* in calculo candidissimo et durabili valde, sincerissima Dei prædestinatione. Apocal. II, 17 : *Vincenti,... dabo illi calculum candidum : et in calculo nomen novum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* Isa. LXV, 15 et 16 : *Servos suos vocabit nomine alio. In quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo. Amen.* Et adverte, quod omnia ista dicuntur de pauperibus : Lazarus nominatus est, non dives, etc.[1].

15 « *Et vivet.* » Hic secundum, in quo agitur de reverentia et honore exhibito ipsi resuscitato specialiter : et dicuntur duo sicut supra. Primo, exhibitio multiplicis reverentiæ. Secundo, ratio exhibendi, ibi, « *Et erit firmamentum.* »

In prima duo. Primo, suppositio vitæ ipsius per resurrectionem, etsi videatur mortuus. Secundo, exhibitio reverentiæ viventi, ibi, « *Et dabitur.* »

Dicit ergo : Sic exhibebitur isti reverentia et honor ut dignum est, « *et* etiam *vivet* » resuscitatus a morte, etsi mori videatur. II ad Corinth. XIII, 4 : *Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Apocal. I, 17 et 18 : *Ego sum primus et novissimus : et vivus, et fui mortuus.* Vivet, inquam, æternaliter tamquam in semetipso habens vitam. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.*

« *Et dabitur ei.* » Hic secundum, exhibitio operis, et reverentia, et primo tangitur a quibus exhibebitur. Secundo, qualis ,ibi, « *Et adorabunt.* »

Ait enim : Sic vivet, et vivo : « *et dabitur ei de auro Arabiæ,* » de mundi sapientibus, qui *aurum* sunt propter sapientiæ claritatem, sed *Arabiæ* propter mundi vanitatem : et convertentur ad Christum, facti pro eo judicio mundi fatui. I ad Corinth. I, 20 : *Stultam fecit Deus sapientiam mundi hujus.* Et III, 18 : *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens.*

Et nota, quod ei qui vivit vita gratiæ, datur aurum Arabiæ. Arabia interpretatur *Occidentalis.* Datur ergo sapientia de extremo vitæ : qui enim bene vixerit, bene morietur. Isa. XXXVIII, 19 : *Vivens vivens,* vita naturæ, et vita gratiæ, *ipse confitebitur tibi sicut ego hodie,* et illuminabitur luce sapientiæ æternæ. Job, XI, 17 : *Cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer.* Et in eodem, ibidem : *Quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam.*

« *Et adorabunt.* » Hic modus venerationis tangitur in duobus. In augmentatione corporis Christi per orationem, et benedictionem ipsius per gratiarum actionem, ibi, « *Tota die.* »

[1] Luc. XVI, 28.

Dicit ergo : Sic ad eum sapientes convertentur, « *et adorabunt,* » id est, ad ipsum orabunt, « *semper,* » temporibus et horis debitis. II ad Thess. v, 17 : *Sine intermissione orate.* Et hoc « *de ipso* » augendo et multiplicando in membris, et in corpore suo : hoc enim docet, Matth. vi, 10 : *Sic ergo vos orabitis :... Adveniat regnum tuum.* Et hæc est oratio multum placens Deo. Joan. iv, 23 : *Veri adoratores adorabunt Partem in spiritu, et veritate.* Non ergo orabunt pro aliqua re temporali : quippe qui habet aurum Arabiæ, sapientiam occidentalem, id est, mortis considerationem, contemnit omnia temporalia. Hieronymus : « Facile contemnit omnia temporalia, « qui se semper cogitat moriturum : » « quod est philosophia optima, juxta illud : « Summa philosophia est continua mor« tis consideratio. »

« *Tota die.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Augebunt quantum poterunt ipsum secundum suum corpus. « *Et benedicent ei,* » et verbo et vita gratias referendo, « *tota die,* » id est, continue. Habac. iii, 3 : *Laudis ejus plena est terra.* Apocal. iv, 9 : *Et cum darent... honorem, et benedictionem sedenti super thronum, viventi in sæcula sæculorum.* Et xix, 5 : *Laudem dicite Deo nostro omnes servi ejus : et qui timetis eum, pusilli et magni.*

« *Et erit firmamentum.* Hic secundum, in quo subjungitur ratio honorificentiæ, et probatio quod vere sic honorandus. Primo, propter beneficia suis in præsenti impertita. Secundo, propter exhibenda in futuro, ibi, « *Et florebunt.* »

In prima duo, secundum duo beneficia. Primum est adimpletio Scripturarum et confirmatio. Secundum, suorum exaltatio, ibi, « *Superextolletur.* »

Dicit ergo : Sic honorabitur, et hoc justum, quia « *erit fimamentum,* » stabilis veritatis adimpletio in se : ipse, dico, existens « *in summis montium,* » id est, Apostolis, et aliis sanctis, qui *summa montium* dicuntur, quia *sunt* super Prophetas, et Patriarchas, qui fuerunt montes. Psal. xxiv, 14 : *Firmamentum est Dominus timentibus eum : et testamentum ipsius,* etc. Et super omnes montes est. Isa, ii, 2 : *Erit præparatus mons domus Domini in vertice montium,* etc.

« *Et erit firmamentum in terra,* » quia omnia propter terrenos scripta. Ad Rom. xv, 4 : *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Propter hoc dicitur de Scriptura, Prov. xii, 19 : *Labium veritatis firmum erit in perpetuum :* quia in montibus et in Christo fundatum, et ab ipso totum est adimpletum. Matth. v, 17 : *Non veni solvere legem, sed adimplere.* Sic prælatorum vita debet esse firmamentum doctrinæ illorum. Luc. xxii, 32 : *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.*

« *Superextolletur.* » Hic secundum beneficium in præsenti. Quasi diceret : Sic firmabitur Scriptura per ipsum, « *et fructus ejus,* » Regis scilicet cui petii dari judicium, Filii scilicet ejus, « *extolletur super Libanum,* » id est, super cedros Libani, ad litteram, quia jam cœlestes sunt conversatione. Ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Et tandem re adhuc plus extollentur, quando in cœlo collocabuntur. Isa. lviii, 14 : *Sustollam super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui.* Supra, in Psal. xxxvi, 15 : *Confringet Dominus cedros Libani.* Et si exaltantur mali, modicum, et nihil est. Sap. iv, 3 : *Spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.*

« *Et florebunt.* » Hic bonum in futuro exhibendum. Quasi diceret : Sic exaltabitur fructus, id est, filii, « *de civitate,* » supple, Ecclesiæ, « *florebunt* » æterna redolentia et nitore. Psal. xci, 13 et 14 : *Justus, ut palma florebit : sicut cedrus Libani multiplicabitur. Plantati in domo Domini.* Idem enim flos et fructus. Eccli. xxiv, 23 : *Flores mei, fructus ho-*

noris et honestatis. Fructus propter utilitatem, quia multis sunt utiles, docendo, prædicando, pro eis orando. *Flores* propter pulchritudinem. Et hoc « *sicut fœnum terræ,* » id est, sicut herba. Isa. LXVI, 14 : *Et ossa vestra sicut herba germinabunt.* Hanc floritionem desiderabat Ecclesiasticus, XXXIX, 19 : *Florete flores quasi lilium, et frondete in gratiam.*

17 Secunda pars Psalmi.

« *Sit nomen ejus benedictum.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi, secundum divisionem superius factam. Postquam enim egit de pacifico et potentissimo regimine Christi, subjungitur ipsius benedictio in gratiarum actionem eorum quæ dicta sunt. Et primo monet omnes ipsum benedicere generaliter. Secundo, ipsemet benedicendi exemplum præbet, benedicens ipsum, ibi, « *Benedictus Dominus.* »

In prima duo. Primo, admonitio. Secundo, ratio admonitionis, ibi, « *Ante solem.* »

Dicit ergo : Sic veniet, ut prædixi, Rex filius Regis, et ea quæ prædixi, faciet : et propter hoc, « *sit nomen ejus,* » ad litteram, « *benedictum* » ab omnibus « *in sæcula,* » non tantum in uno sæculo. Vel ita : Sic rogavi Patrem, et sic faciet, et propter hoc, « *sit nomen ejus,* » Patris scilicet, hoc est, Filius, qui nomen est Patris, et notificat Patrem sicut nomen notificat hominem. Hoc est nomen, de quo Isa. XXX, 27 : *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Prov. XXX, 4 : *Quod nomen est ejus, et quod nomen filii ejus, si nosti ?*

Ante solem. » Hic secundum, in quo subjungitur multiplex ratio, quare acquiescendum est admonitioni, et tangitur triplex. Primo, æternitas. Secundo, utilitas, ibi, « *Et in ipso benedicentur.* » Tertio, sublimitas, sive dignitas, ibi, « *Omnes gentes.* »

Triplici de causa benedicendus Deus.

Dicit ergo : Sic sit nomen ejus benedictum, et dictum est, quia « *ante solem permanet,* » in esse vero et completo, « *nomen ejus :* » nec mirum, quia per ipsum omnia facta sunt. Joan. I, 3 : *Omnia per ipsum facta sunt,* et maxime sol. Psal. LXXIII, 6 : *Tu fabricatus es auroram et solem.* Eccli. XXIV, 6 : *Ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens.* Prov. VIII, 24 : *Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram.*

« *Et benedicentur in ipso.* » Hic secundum, scilicet utilitas. Quasi diceret : Sic æternus est, et etiam « *in ipso benedicentur,* » non in alio, « *omnes tribus terræ.* » Ipse enim est de quo dictum est Abrahæ, Genes. XXII, 18 : *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ,* illa benedictione, de qua Matth. XXV, 34 : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum,* etc. Et ad Ephes. I, 3 : *Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo.* Et non tantum benedicetur tribus una, sed « *omnes tribus,* » id est, de qualibet tribu aliqui. Apoc. VII, 9 : *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus et tribubus, et populis, et linguis, stantes ante thronum.*

« *Omnes gentes.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic benedicendus, quia æternus, et utilis, et magnæ dignitatis. Et « *omnes gentes,* » de omnibus gentibus aliqui, « *magnificabunt eum.* » Apocal. XV, 4 : *Quis non timebit te, Domine, et non magnificabit nomen tuum ?... quoniam omnes gentes venient, et adorabunt in conspectu tuo.* Quis enim audiens, quod in Christo benedicentur omnes, non magnificet et beatificet ipsum. Job, XXIX, 11 : *Auris audiens beatificat me.* Eccli. LI, 23 : *Danti mihi sapientiam, dabo gloriam.* A simili, danti mihi benedictionem, dabo magnificentiam. Propter hoc illa benedicta, cui dictum est, Luc. I, 28 : *Ave gratia plena : Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus,* intulit statim, ỳ. 46 : *Magnificat anima mea Dominum.*

« *Benedictus Dominus.* » Hic secundum secundæ partis hujus Psalmi. Postquam enim quasi invitavit ad benedicendum Deum, et nomen ejus generaliter, præbet se in exemplum, et benedicit ipsum, et nomen ejus prænuntians ejus futuram gloriam, et deprecans ut impleatur quod prævidetur : et secundum hoc dicuntur tria. Primo, benedicit. Secundo, prædicit mundum replendum ejus gloria, ibi, « *Et replebitur.* » Tertio petit, quod sic sit, ibi, « *Fiat, fiat.* »

In prima duo. Primo, benedicit naturæ divinæ. Secundo, ejus gloriæ vel famæ, ibi, « *Et benedictum nomen ejus.* »

In prima duo. Primo, benedicit. Secundo, rationem subjungit, quare benedicendus, ibi, « *Qui facit.* »

Dicit ergo : Sic monui benedicere Dominum, et ipse dico : « *Benedictus Dominus,* » non quicumque, sed « *Deus Israel.* » Et addit statim causam, quare debet benedici : « *qui facit,* » id est, quia ipse facit, « *mirabilia solus.* » Contra : Imo multa mirabilia fecerunt sui semper, et faciunt quotidie. Joan. xiv, 12 : *Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet.* Responsio. Solus facit auctoritate, quicumque faciat ministerio : quicumque enim facit, in ipso Deus facit. Alibi, in Psal. LXXXVI, 15 : *Tu es Deus, qui facis mirabilia.* Joan. xv, 24 : *Si opera non fecissem in eis,* quæ nullus alius fecit, *peccatum non haberent.* Job, IX, 8 et seq.: *Qui extendit cœlos solus,... et facit mibilia, quorum non est numerus.*

« *Et benedictum nomen majestatis ejus.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic benedictus sit in se, et etiam « *nomen majestatis ejus,* » hoc est, fama, et gloria majestatis ejus, « *sit benedictum.* » Ezech. III, 12 : *Benedicta gloria Domini de loco suo.* Tob. III, 13 : *Benedictum est nomen tuum Deus patrum nostrorum.* Hoc est illud nomen, de quo Cant. I, 2 : *Oleum effusum nomen tuum:* non enim sine majestate est Filius, quamvis apparuerit in terris humilis et abjectus. Isa. VI, 4 : *Et domus repleta est fumo,* id est, majestate ejus, scilicet Christi, sed tandem apparebit. Luc. XXI, 27 : *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli, cum potestate magna et majestate.* »

« *Et replebitur.* » Hic prædictio. Quasi diceret : Sic sit nomen majestatis ejus benedictum : « *et replebitur* tandem *majestate ejus,* » gloria scilicet ejus, « *omnis terra.* » Isa. VI, 3 : *Plena est omnis terra gloria ejus.* Hoc in secundo adventu, quando fiet illud Matth. XXIV, 27 : *Sicut fulgur exit ab Oriente, et patet usque in Occidentem : ita erit adventus filii hominis,* ut omnes impleantur ejus gloriosissima majestate. Sed terribili majestate ejus repleti erunt mali, sed dulci boni. I ad Cor. XV, 28 : *Ut sit Deus omnia in omnibus.* In malis, majestas terribilis : in bonis, jucunda et amabilis, quia replebit eos cum gaudio. Joan. XVI, 24 : *Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Psal. CII, 5 : *Qui replet in bonis desiderium tuum.*

« *Fiat, fiat.* » Ecce tertium, in quo petit sic fieri, et repetitur petitio ad ostendendum fervorem desiderii in petente, quod concedat qui est benedictus per infinita sæcula sæculorum. Amen [1].

[1] Expositio ỷ. 20 : *Defecerunt laudes David, filii Jesse,* invenietur in explanatione tituli psalmi sequentis LXXII.

PSALMUS LXXII.

Impii felices in hac vita peribunt: Domino adhærere bonum est.

1. *Psalmus Asaph.*
Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde!
2. Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei:
3. Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.
4. Quia non est respectus morti eorum, et firmamentum in plaga eorum.
5. In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.
6. Ideo tenuit eos superbia: operti sunt iniquitate et impietate sua.
7. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum: transierunt in affectum cordis.
8. Cogitaverunt et locuti sunt nequitiam: iniquitatem in excelso locuti sunt.
9. Posuerunt in cœlum os suum, et lingua eorum transivit in terra.
10. Ideo convertetur populus meus hic, et dies pleni invenientur in eis.
11. Et dixerunt: Quomodo scit Deus, et si est scientia in excelso?
12. Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias.
13. Et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas:
14. Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis.
15. Si dicebam: Narrabo sic: ecce nationem filiorum tuorum reprobavi.
16. Existimabam ut cognoscerem hoc: labor est ante me.
17. Donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum.
18. Verumtamen propter dolos posuisti eis: dejecisti eos dum allevarentur.
19. Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt: perierunt propter iniquitatem suam.
20. Velut somnium surgentium, Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.
21. Quia inflammatum est cor meum, et renes mei commutati sunt:
22. Et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi:
23. Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum.
24. Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me.
25. Quid enim mihi est in cœlo? et a te quid volui super terram?
26. Defecit caro mea et cor meum: Deus cordis mei, et pars mea, Deus, in æternum.
27. Quia ecce qui elongant se a te peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te,
28. Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domine Deo spem meam:
Ut annuntiem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.

IN PSALMUM LXXII

COMMENTARIUS.

Defecerunt laudes David, filii Jesse [1].
Psalmus Asaph [2].

« *Quam bonus Israel Deus.* » Hic est Psalmus septuagesimus secundus in toto libro, in secunda autem parte vicesimus secundus. Cum enim in præcedenti Psalmo actum sit de mediatore Dei et hominum Christo Jesu secundum naturam utramque, et secundum ejus regiam dignitatem, et honorificentiam ei ab omnibus exhibendam tamquam vero regi omnium et rectori, ne forte crederet aliquis eum non recte regere mundum, quia in eo malis prospera, et bonis adversa tribuit : et rursus, ne credatur ei propter temporalia serviendum sicut serviebatur antiquitus, Isa. I, 19 : *Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis*, obviat Psalmus iste ostendens rationem, quare malis temporalia conferuntur, et a bonis subtrahuntur, et quod Deo so- Psalmus ostendit non esse in posterum serviendum Deo pro temporalibus.

[1] Hæc verba in Vulgata pertinent ad finem Psalmi LXXI.

[2] Nous retrouvons dans ce psaume le sujet qui fait le fond du livre de Job, et qu'ont traité déjà les psaumes XXXVI et XLVIII, la prospérité des méchants, sujet de scandale pour le juste malheureux. Comme pour la solution de la difficulté il faut toujours en appeler à l'avenir, on comprend que souvent les inégalités du présent aient beaucoup plus frappé les âmes que les justices futures de la Providence ; de là cette question poignante que posent les justes de tous les âges du sein de leurs adversités : Y a-t-il une Providence équitable qui en ce monde ait quelque souci de la vertu ? Job répondait : « Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum. » XIX, 25. David disait aussi : « Sunt reliquiæ homini pacifico : injusti autem disperibunt. » Ps. XXXVI, 37, 38. Le fils de Coré ajoutait : « Simul insipiens et stultus peribunt... Et dominabuntur eorum justi in matutino. » Ps. XLVIII, 11, 15. Ici, le psalmiste n'apporte point une réponse nouvelle : « Intelligam in novissimis eorum » ℣ 17, mais on sent un homme qui a été plus vivement tourmenté de l'énigme que les deux précédents, et sa victoire sur la tentation se tourne non plus seulement en confiance et en soumission, mais en amour passionné pour ce Dieu qui le conduit au bonheur à travers les épreuves de la vie. Il y a pourtant une légère nuance dans la manière dont les trois psaumes envisagent le problème ; Schegg la signale très bien. Au Psaume XXXVI, nous entendons un vieillard qui plane déjà au-dessus des horizons du monde, et qui après avoir remporté la victoire décisive, décrit ce qu'a été le combat. Au psaume XLVIII, c'est un jeune homme aux prises avec son tempérament bouillant, et qui n'entrevoit pas encore la fin de la lutte acharnée dont son âme est le théâtre ; enfin le psaume LXXII est écrit par un homme fait qui combat et remporte la victoire. C'est Asaph qui composa ce psaume ; mais comme plusieurs poètes portèrent ce nom, on ne sait guère s'il s'agit ici du contemporain de David, ou d'Asaph le voyant qui vivait au temps d'Ezéchias, II Par., XXIX, 30 ; IV Reg., XVIII, 18, 37, ou d'un autre Asaph intermédiaire. L'auteur du psaume était certainement un personnage d'influence considérable, car une parole de doute tombée de ses lèvres eût été capable de détourner le peuple de son devoir, ℣ 15 ; le problème qu'il discute suppose un temps où le triomphe des méchants était scandaleux ; mais ce fait se produit constamment, et nous avons vu David faire un psaume sur le même sujet. Son contemporain ne se serait peut-être pas permis de reprendre en sous-œuvre un sujet déjà brillamment traité par son maître. C'est donc plutôt Asaph le voyant que nous regarderions comme l'auteur du mizmor. C'est l'avis de M. le Hir.

L'auteur a été sur le point de succomber à la tentation du doute et de la révolte contre la Providence ; il l'avoue dans toute la première partie du psaume ; mais comme S. Augustin dans ses Confessions, il fait précéder ses aveux d'un fervent acte d'amour et de confiance. La seconde partie donne la solution du problème, et en tire les conséquences pratiques.

Voir sur ce psaume S. Augustin, de Civ. Dei, X, 25, et le sermon de Bossuet sur la Providence, 1656, où la même doctrine est exposée.

H. Lesêtre.

lum pro bonis æternis, non jam pro temporalibus serviendum. Quod notatur satis latenter in titulo Psalmi, secundum Augustinum, qui talis est : « *Defecerunt laudes* vel hymni *David, filii Jesse. Psalmus Asaph.* » Ad cujus intelligentiam primo notandum, quod Asaph non accipitur hic proprie pro illo, qui inter cantores templi de principalioribus erat, sicut habetur I Paral. xv, 19 et xxv, 1, sed ratione interpretationis : interpretatur enim *congregatio*, vel *collectio*, et signat bonos de populo Judæorum, in unitatem fidei et charitatis collectos, secundum illud Act. iv, 32 : *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una:* qui tamquam unus loquuntur in illo Psalmo.

Aliud est notandum, quod David appellatur aliquando, imo fere semper simpliciter, et nullo addito, et signat tunc Christum, vel quemlibet virum justum, qui si non sit filius Dei per naturam sicut Christus est, tamen est per gratiæ adoptionem, juxta illud Psal. lxxxi, 6: *Ego dixi : Dii estis, et filii excelsi omnes.* Raro autem, sicut hic, dicitur filius Jesse, qui ad litteram carnalis ejus pater fuit [1]. Et signat tunc carnalem populum Judæorum, vel aliquem de populo suo, qui Deo pro temporalibus antiquitus serviebat.

Sensus ergo tituli est : Hic « *Psalmus* » est, id est, competit « *Asaph,* » id est, justorum collectioni, vel congregationi, agens de hoc quod « *defecerunt laudes* » vel hymni. *Hymnus* enim plus dicit quam *laus,* quia hymnus laus est, et Dei laus est cum cantico. « *David filii Jesse,* » hoc est, David secundum quod accipitur pro populo carnali pro temporalibus servicnte. Quasi diceret : Ostendit hic Psalmus, quod jam Deo non pro temporalibus est serviendum, sicut antiquitus, sed defecit antiqua carnalium exspectatio, nova succedente, in qua pro spiritualibus et æternis bonis Deo servitur.

Dividitur autem Psalmus in tres partes, quamquam Glossa dividat aliter aliquantulum. Primo enim commendatur breviter divina bonitas. Secundo, monstratur humana infirmitas, quæ scandalizatur in malorum prosperitate, ibi, « *Mei autem pene moti sunt pedes.* » Tertio, arguitur hominum perversa cupiditas, qui relicto bono æterno, ad quod creati sunt, et in quo quodammodo jam sunt, ad infima et terrena convertuntur, ibi, « *Quid mihi est in cœlo ?* »

In prima duo. Primo, exclamando divina bonitas ostenditur magna. Secundo, quibus tam magna sit, specificatur, ibi, « *Ab his qui.* »

Dicit ergo : « *Quam bonus,* » id est, valde bonus, et suavis et jucundus, « *Deus Israel,* » non res suæ, sicut mihi antiquitus videbatur, dicit Asaph. Verum dicit : bonus enim Deus Pater. Nahum, i, 7 : *Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis.* Bonus Deus Filius, Joan. xi, 14 : *Ego sum pastor bonus.* Bonus Deus Spiritus sanctus, Sap. xii, 1 : *O quam bonus et suavis est Domine spiritus tuus in omnibus !*

Et nota, quod Deus est bonus in essentia, Matth. xix, 17 : *Unus est bonus, Deus.* In creatione, quia non creavit nisi bona, Gen. i, 31 : *Viditque Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona.* Bonus in patienti peccatorum exspectatione, Ad Roman. ii, 4 : *An divitias bonitatis ejus... contemnis ?* Bonus in justificatione, Ad Roman. xi, 22 : *Vide bonitatem, et severitatem Dei :* bonitatem in vocatis, et severitatem in reprobis. Bonus in promotione justificati, Psal. cxlii, 10 : *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Bonus in glorificatione, Ad Ephes. ii, 6 et 7 : *Consedere fecit,* nos scilicet, *in cœlestibus in Christo Jesu : ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu.*

[1] I Reg. xvi, 11 et seq.

Sed tam bonus, quibus? « *His qui recto sunt corde,* » non corpore tantum, hoc est, amantibus et exquirentibus se. Cant. I, 3 : *Recti diligunt te.* Qui autem sunt recti, dicit Augustinus : « Rectum « habent qui hoc volunt quod vult « Deus. » His bonus, Thren. III, 25 : *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.* In tatam bonus his, ut dicat Augustinus : « Tam bo- « nus est Deus, ut nemini eum deserenti « bene sit. »

« *Mei autem pene.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua exprimitur humana infirmitas, quæ in malorum prosperitate scandalizatur in videndo : et dicuntur duo. Primo, quod impiis prosperantibus fere inviderit. Secundo, quid ex eorum impietate et prosperitate secutum sit, ibi, « *Ideo convertetur.* »

In prima duo. Primo, quod fere propter zelum malorum prosperantium corruerit a Dei gratia. Secundo, prosperitatem et malitiam describit, ibi, « *Quia non est respectus.* »

In prima duo. Primo, quod a Dei gratia fere corruerit. Secundo, causam ruinæ ostendit, invidentiam scilicet prosperitatis malorum, ibi, « *Quia zelavi.* »

In prima duo. Primo, quod fere inductus sit in errorem. Secundo, quod in culpam, ibi, « *Pene effusi.* »

Dicit ergo : Sic vere bonus est Deus, ut nunc percipio, sed in imperfectiori statu, « *pene* » moti sunt a statu veritatis « *pedes mei,* » in errorem lapsi, contra illud Eccle. x, 4 : *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris.* Et rursum, Eccli. XI, 21 : *Sta in testamento tuo.* Psal. XCIII, 18 : *Si dicebam : Motus est pes meus : misericordia tua, Domine, adjuvabat me.*

« *Pene effusi sunt gressus mei,* » meæ voluntates, inclinationes ad culpam laxatæ. Cassiodorus : « Pedes arbitrium « mentis, gressus inclinatio voluntatis. » Job, XXXI, 4 : *Nonne ipse considerat vias meas, et cunctos gressus meos dinumerat?* Thren. I, 20 : *Subversum est cor meum in memetipsa.* Vix enim non videntibus veritatem, sed adhuc temporalia cernentibus, cum desiderio potest contingere, quin scandalizentur in prosperitate malorum, et judicent Deum perversum. Augustinus : « Sicut sol habenti oculos « puros tranquillus apparet, in oculos « autem lippos quasi tela aspersa jacula- « tur lux, et nec sic mutatur, ita cum cœ- « peris esse perversus, et Deus perversus « tibi videbitur. » Erit ergo pœna malis, quod est gaudium bonis.

« *Quia zelavi.* » Hic secundum, in quo 3
ostendit ruinæ causam, scilicet invidentiam de prosperitate : et dicuntur tria. Primo, quod invidit. Secundo, quibus, ibi, « *Super iniquos.* » Tertio, quare, ibi, « *Pacem.* »

Dicit ergo : Sic pene rui a statu divinæ gratiæ. Quare? « *Quia zelavi,* » invidendo, graviter ferendo. Quibus? « *Super iniquos,* » contra illud supra, in Psal. XXXVI, 1 : *Noli æmulari in malignantibus.* Et Eccli. IX, 16 : *Non zeles gloriam et opes peccatoris.* Et quare? Prosperitas peccatorum.
« *Pacem pecatorum videns.* » Isti sunt quos dixit iniquos. « *Pacem.* » Contra : In pace non possunt esse. Isa. XLVIII, 22 : *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Responsio. Non est pax interior, scilicet tran- Pax interior et exterior.
quillitas mentis, de qua Joan. XIV, 27 : *Pacem relinquo vobis,* etc. Sed pax exterior, securitas in peccato et mundi vanitate, de qua loquitur hic. Job, XXI, 9 : *Domus eorum securæ sunt et pacatæ.* Hæc est misera pax, de qua Matth. x, 34 : *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Hæc pax multam movet intrinsecus turbationem. Cassiodorus : « Pax « ista cum conscientia semper litigat, ri- « xatur intrinsecus : et cum hostem non « habeat, secum ipsa decertat. »

Sed hic est dubitatio, quomodo cum invidit, non omnino gressus effusi sunt?

Et est responsio, quod sanctis si aliquando subrepat culpa, etiamsi mortalis sit, tamen quia cito redeunt ad divinam gratiam, quasi non reputatur casus. Cassiodorus : « Unde intelligimus et sanctis viris cogitationes pravas frequenter surripere, sed iterum in sanitatem pristinam eos reverti. »

Vel sic : « *Zelavi,* » id est, ad zelandum concussus et motus fui : sed sic loquitur mallens aggravare culpam, quam excusare. Gregorius : « Cum malos florere infirmi conspiciunt, trepidant, et peccantium sospitate turbati, intus gressibus mentis nutant. »

4 « *Quia non est respectus.* » Hic secundum, in quo prosperitatem et malitiam describit, per quam fere corruit. Et primo, describitur ab ipso prosperitas malorum. Secundo, iniquitas prosperantium, ibi, « *In labore hominum.* »

Et primo monstratur causa secundi, ibi, « *Ideo tenuit eos.* »

In prima duo. Primo, quasi evasio ipsorum ab incommodo majori. Secundo, plagarum curatio velox si fuerint illatæ, ibi, « *Et firmamentum.* »

Dicit ergo : Sic fere corrui propter eorum pacem. Sed numquid habent pacem? Ita vere. « *Quia non est respectus,* » pronitas quædam, « *morti eorum,* » id est, ad moriendum eis. Unde alia littera habet, « Inclinatio mortuorum. » Job, XXI, 13 : *Ducunt in bonis,* in sanitate et lascivia, *dies suos.* Nec est etiam respectus in eis ad mortem, ut de ipsa cogitent. Thren. I, 9 : *Sordes ejus in pedibus ejus, nec recordata est finis sui :* contra illud Eccli. VII, 40 : *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Proverb. XXVIII, 5 : *Mali non cogitant judicium.*

« *Et firmamentum* », id est, duratio, supple, non est, « *in plaga eorum,* » imo si plagantur, statim curantur. Job, XXI, 9 : *Et non est virga Dei super illos,* ut aliquid duret. Aliter etiam potest legi, ut monstretur quare in pace dimittantur, sic : Bene dixi, quod pacem habent iniqui, et hoc permittit Deus, « *quia non est respectus morti eorum,* » quæ eos exspectat, sed semper durabit : æterna enim est. Isa. LXVI, 24 : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur.* Matth. XXV, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* « *Et firmamentum,* » supple, erit, « *in plaga eorum :* » quia plaga eorum multum erit firmata, ut non possint sanari. Nec plaga culpæ, quia volunt semper mala. Jerem. XXX, 12 : *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.* Nec plaga pœnæ. Isa. XXX, 32 : *Et erit transitus virgæ fundatus.*

Vel potest legi de morte peccati et plaga. Quasi diceret : In plaga dimittuntur, quia non est respectus divinæ misericordiæ, de quo Sapient. IV, 15 : *Et respectus in electos illius,* quo respexit Matthæum[1] et Petrum[2]. Dicitur, quod est quædam avis nomine Calandra, quæ si avertit oculos ab infirmo, signum est mortis : si convertit, signum est vitæ[3]. Sic Christo avertente se a nobis, morimur. Psal. CIII, 29 : *Avertente autem te faciem, turbabuntur : auferes spiritum eorum, et deficient,* etc. Sed convertente vivificabuntur. Psal. LXXXIV, 7 : *Tu conversus vivificabis nos.*

« *Et firmamentum,* » supple, est, « *in plaga eorum,* » solidata, scilicet est et firmata plaga culpæ : ut mors et plaga idem scilicet peccatum appellentur. Luc. X, 30 : *Plagis impositis abierunt semivivo relicto.* Has plagas non curat etiam Deus aliquando, nec ad mortem respicit ex indignatione magna, sed dimittit animam miseram peccare ad libitum suum. Ezech. XVI, 42 : *Et requiescet indignatio mea in te : et auferetur zelus meus a te,*

[1] Matth. IX, 9.
[2] Luc. XXII, 61.
[3] Cf. Lib. XXIII de Animalibus, n. 21, pag. 446 tomi XII hujusce editionis.

et quiescam, nec irascar amplius. Ad Rom. I, 24 : *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*, ut faciant quod non oportet.

« *In labore hominum.* Hic secundum, in quo ostendit, quod etiam minora incommoda non incurrent, vel libenter et voluntarie assumpta, vel violenter imposita, ibi, « *Et cum hominibus.* »

Dicit enim : Sic evadunt mortem, ut etiam plagæ,si quæ sunt, velociter transeant, et etiam « *in labore hominum non sunt.* » Multi iniqui certe, nec aliqui in labore hominum qui vere sunt homines, scilicet sanctorum. Job, v, 7 : *Homo nascitur ad laborem, et avis ad volatum.* Et in Psal. CXXVII, 2 : *Labores manuum tuarum quia manducabis*, etc. Unde etiam non sunt digni cibo. II ad Thess. III, 10 : *Si quis non vult operari, nec manducet.* Multo fortius de fructu illo, de quo Sapient. III, 15 : *Bonorum laborum gloriosus est fructus.*

« *Et cum hominibus non flagellabuntur,* » id est, cum sanctis qui vere homines dicuntur, quia rationem habentes, et ratione utentes. Job, XXXIII, 27 : *Respiciet homines, et dicet : Peccavi, et vere deliqui.* Quos Dominus flagellat aliquando brevi flagello adcorrectionem. Ad Hebr. XII, 6 : *Quem enim diligit Dominus, castigat : flagellat autem omnem filium, quem recipit.* Bernardus : « Cum hominibus non flagellabuntur, sed cum dæmonibus. »

« *Ideo tenuit eos.* » Hic secundum. Tacta enim malorum prosperitate, subjungitur de superaddita iniquitate. Primo, cordis. Secundo, operis, ibi, « *Prodiit quasi ex adipe.* » Tertio, sermonis vel oris, ibi, « *Cogitaverunt et locuti sunt nequitiam.* »

In prima duo. Primo, tangit cordis eorum malitiosam superbiam. Secundo, ostendit malitiæ superabundantiam et diversitatem, ibi, « *Operti sunt.* »

Dicit ergo : In tanta pace et securitate sunt, « *ideo tenuit eos superbia.* » Bene dicit, « *Ideo,* » quia adversitas superbiæ spiritum consumit, et quasi ebibit. Job, VI, 4 : *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum.* Bene autem dicit, « *tenuit,* » quia superbia ligat miserum tamquam funis. Proverb. V, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum quisque constringitur.* Osee, IV, 19 : *Ligavit eum spiritus*, superbiæ scilicet, *in alis suis.* Et propter hoc dicitur, Isa. XXIV, 17 : *Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ* : formido avaritiæ, fovea luxuriæ, et laqueus superbiæ. Et bene a superbia incipit, de qua Tob. IV, 14 : *Superbiam numquam in tuo sensu, aut in tuo verbo, dominari permittas : in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* Eccli. X, 15 : *Initium omnis peccati est superbia.*

Mala quæ ex temporali prosperitate consequuntur.

« *Operti sunt.* » Hic malitiæ et iniquitatis interioris abundantia, et primo comparatione ad proximum. Secundo, comparatione ad Deum, ibi, « *Et impietate.* »

Ait enim : Sic tenet eos superbia, *et* etiam « *operti sunt,* » abundantiam notat, « *iniquitate sua,* » contra proximum, « *et impietate,* » contra Deum. Mala camisia ista, et de mala tela. Isa. LIX, 5 : *Telas araneæ texuerunt*, ad faciendum sibi operimentum. Sed tandem destruetur. Isa. XXV, 8 : *Præcipitabit*, scilicet Dominus, *mortem in sempiternum*, et telam quam orditus est super nationes, id est, ordiri permisit. Hæc est unica partita iniquitate, et impietate, tunica leprosi ex diversis consuta [1]. Judas in Canon. ℣. 23 : *Odientes et eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam.*

[1] Cf. Levit. XIII, 45.

« *Prodiit quasi ex adipe.* » Hic tangitur malum in exitu operis : et dicuntur duo. Primo, mali propalatio. Secundo, facilis malorum inculcatio, ibi, « *Transierunt.* »

Ait enim : Sic sunt superbi impii et iniqui, nec tantum in corde, imo « *iniquitas eorum prodiit* » in publicum per exteriorem operationem. Isa. III, 9 : *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt.*

« *Transierunt.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic exterius ostenditur, et postea « *transierunt* » de peccato in peccatum, de vitio in vitium, ipsi, dico, tendentes, « *in affectum cordis,* » ut faciant quidquid eis concupiscentia suggeret, contra illud Eccli. XVIII, 30 : *Fili,... post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere.*

Et notandum hic, quod quidam putant, quod multo minor est culpa, quæ surgit ex infirmitate et ignorantia, quam illa quæ surgit ex rerum abundantia. Augustinus : « Magis peccat qui ex adipe « peccat, quam qui ex infirmitate et de« fectu. » Et Cassiodorus : » Pingue est, « validumque peccatum, quod arbitrio « magis quam necessitate committitur. »

Et sunt hic notanda mala, quæ facit rerum abundantia. Primo facit abjicere pœnitentiam, Osee, IX, 11 : *Ephraim,* frugifer qui abundat fructibus, *quasi avis avolavit.* Inducit curiosam et prohibitam sollicitudinem, Osee, IX, 13 : *Ephraim, ut vidi, Tyrus erat.* Tyrus interpretatur *angustia :* qui enim plus abundat, plus angustiatus est, et sollicitus est : contra illud Matth. VI, 31 : *Nolite solliciti esse.* Proverb. XI, 7 : *Exspectatio sollicitorum peribit.* Generat vanam confidentiam, I ad Timoth. VI, 17 : *Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum.* Quia, Proverb. IX, 28, dicitur : *Qui confidit in divitiis suis, corruet.* Generat etiam negligentiam ad omne bonum spirituale, Isa. LVII, 10: *Vitam manus tuæ invenisti, propterea non rogasti.* Luc. XII, 19 : *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare.* Mortis timorem, Eccli. XLI, 1 : *O mors, quam amara est memoria tua, homini pacem habenti in substantiis suis.* Inordinationem et petulentiam, Deuter. XXXII, 15 : *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit,* sicut equus indomitus. Mandatorum Dei transgressionem, Jerem. V, 28 : *Incrassati sunt et impinguati : et præterierunt sermones meos pessime.* Discordiam et rixam, Genes. XIII, 6 et 7 : *Erat quippe substantia eorum multa,et nequibant habitare communiter. Unde et facta est rixa inter pastores* gregum *Abraham et Loth.* Deuter. XXXIII,22 : *Dan catulus leonis,fluet largiter de Basan.* Dan causat Basam, pinguedo luxuriam. Jerem. V, 11 : *Saturavi eos et mœchati sunt, et in domo meretricis luxuriabantur.* Ingratitudinem, Isa. XLV, 5 : *Accinxi te,* divitiis et potestate : *et non cognovisti me,* gratias referendo. Osee, VII, 15 : *Erudivi eos, et confortavi brachia eorum, et in me cogitaverunt malitiam.* Oblivionem, Osee, XIII, 6 : *Adimpleti sunt, et saturati sunt : et elevaverunt cor suum, et obliti sunt mei.* Et tandem contemptum, Job, XV, 26 : *Cucurrit adversus eum erecto collo.* Et ibidem, ℣. 27 : *Operuit faciem ejus crassitudo,* etc. Et timorem mundanum, Job, XV, 21 : *Sonitus terroris semper in auribus illius : et cum pax sit,* etc.

« *Cogitaverunt et locuti sunt.* » Hic tertium, in quo subjungitur de iniquitate oris : et dicuntur duo secundum duas iniquitates oris vel sermonis. Primo, quod sermo eorum est nequitiæ. Secundo, quod blasphemiæ, ibi, « *Posuerunt in cœlum.* »

In prima tria. Primo, modus sermonis mali proferendi. Secundo, locutio præmeditati, ibi, « *Et locuti sunt.* » Tertio, excessus in modo proferendi, ibi, « *Iniquitatem.* »

Dicit ergo : Sic peccaverunt corde et

opere, et etiam « *cogitaverunt,* » præmeditando prius ut gravius peccarent ex deliberatione : et sic « *locuti sunt nequitiam.* » Proverb. XXVI, 25 *: Septem nequitiæ sunt in corde illius:* quia spiritus nequam intrant illud. Matth. XII, 45 *: Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus nequiores se, et intrantes habitant ibi.* Et post exeunt per sermonem, tamquam erumpens fœtor de sepulcro. Psal. v, 11 *: Sepulcrum patens est guttur eorum.* Ad Ephes. IV, 29 : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.*

« *Iniquitatem.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Loquuntur nequitiam, sed forte submisse ? Non, imo « *iniquitatem in excelso, locuti sunt,* » ut possit a pluribus audiri. Eccli. XIII, 4 : *Dives injuste egit, et fremebit.* Et rursus, Prov. XVIII, 23 : *Cum obsecrationibus loquetur pauper : et dives effabitur rigide.* Et sic loquens « *in excelso* » nequitias, alios deædificat. I ad Corinth. XV, 33 : *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Vel, « In excelsum, » secundum aliam litteram *:* et tunc est sensus : « In excelsum, » contra Excelsum, Deum scilicet. Job, XII, 6 : *Audacter provocant Deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum.* Dan. VI, 25 : *Et sermones contra Excelsum loquetur.*

Psal. LXXVIII, 20 : *Numquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo ?* Qui terrena eum regere non existimat, et nec affirmat, de quibus Job, XXII, 14 : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat :* contra illud Psal. XCIII, 9 : *Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?* Qui impunitatem sibi et aliis peccatoribus promittit, et sperat, sicut illi, de quibus Jerem. VI, 14 : *Dicentes : Pax, pax, et non erat pax :* quia, II ad Thess. V, 3 : *Cum dixerint : Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus,* etc. Qui de Dei majestate male sentiendo blasphemat dicendo Filium minorem Patre, et Spiritum sanctum, quemadmodum Arianus, contra illud Joan. X, 30 : *Ego et Pater unum sumus.*

« *Et lingua eorum transivit* » naturæ metas. Ecce vehementia peccati. « *In terra,* » vel super terram. Alia littera, «manens super.» Ecce quam longa lingua quæ de terra attingit usque ad cœlum. Sap. XVIII, 16 : *Usque ad cœlum, attingebat stans in terra.* Vel, «*lingua eorum transivit,*» idest, mutata est,«*in terra,*» id est, tota facta est terrena. Isa. XXIX, 4 : *De terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum.* Joan. III, 31, secundum communem litteram : *Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur.*

« *Posuerunt in cœlum.* » Hic ostenditur peccatum blasphemiæ, et tangitur culpa. Secundo, culpæ vehementia, ibi, « *Et lingua eorum.* »

Dicit enim : Sic nequitiam præmeditati, dixerunt etiam, et quod deterius, « *posuerunt in cœlum os suum,* » id est, contra cœlum, Deum blasphemando, ipsi obloquendo, contra illud Exod. XXIII, 13 : *Non jurabitis, neque audietur ex ore vestro,* scilicet blasphemia, quæ ponit in cœlo os suum. Ponit autem os in cœlum, qui contra Deum murmurat, sicut illi de quibus in Psal. LVIII, 16 : *Si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.* Qui Dei potentiam negat, sicut alii qui dicebant,

« *Ideo convertetur.* » Hic secunda pars **10**
secundæ partis totius Psalmi, in qua post ostensam impiorum prosperitatem, et prodeuntem inde iniquitatem, subjungit tandem utilitatem inde in bonis consecutam, et primo in suis. Secundo, in se, ibi, « *Et dixi : Ergo.* »

Quæ eliciuntur, visa malorum prosperitate et iniquitate.

In prima duo. Primo, quod per hoc boni, et qui vere sunt de congregatione, ad Deum convertentur. Secundo, unde convertentur, ibi, « *Et dixerunt : Quomodo scit Deus.* »

In prima duo. Primo, quod convertentur in præsenti. Secundo, quod fructum

assequentur in futuro, ibi, « *Et dies pleni.* »

Dicit ergo Asaph, quod interpretatur *congregatio* vel *collectio* : Sic mali prosperitate deteriorantur. Et ideo, «*populus meus*, » hoc intelligens et audiens, « *convertetur hic*, » id est, in eadem sententia mecum, quod prosperitas non est curanda : vel «*hic*,» in præsenti vita adhuc existens, et non exspectans usque in alia vita, secundum illud Eccli. v, 8 : *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem*, acquiescens consilio Ecclesiastici, XVII, 21 et 22 : *Convertere ad Dominum, et relinque peccata tua : precare ante faciem Domini et minue offendicula.* Bene dicit autem, quod « *ideo convertetur :* » magna enim ratio convertendi ad Deum, est cognitio malitiæ divitum. Eccle. II, 11 et 12 : *Cumque me convertissem ad universa opera,... vidi in omnibus vanitatem... Transivi ad contemplandam sapientiam.* Nahum, III, 7: *Omnis, qui viderit te, resiliet a te.*

« *Et dies pleni.* » Hic præmium conversionis. Quasi diceret convertentur, et hoc « *dies pleni*, » dies scilicet æternitatis, qui perfecti sunt. Prov. IV, 18 : *Justorum semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectum diem.* Vel, « *dies pleni*, » non vacui, etiam in præsenti, sicut in illis qui nihil boni faciunt, de quibus Job, VII, 3 : *Ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeravi mihi.* Justi enim dies plenos habent in judicio, in die scilicet mortis. « *Invenientur in eis.* » Job, v, 26 : *Ingredieris in abundantia sepulcrum.* Job, XLII, 16 : *Et mortuus est senex et plenus dierum.* Uniuscujusque enim vita in fine ponderatur, si plena sit bonis, vel vacua. Dan. v, 27 : *Appensus es in statera, et inventus es minus habens.*

Vel sic : Dico quod populus meus convertetur, ad hoc ut sentiat, prædicet, et doceat : et hoc, quoniam « *dies pleni*, » dies scilicet gratiæ et adventus Filii Dei, « *invenientur in eis.* » Ad Galat. IV, 4 : *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus*, etc. Tunc enim omnia contemnere Christus docebit. Matth. v, 3 : *Beati pauperes spiritu.* Et XIX, 21 : *Vade, et vende*, etc. Et in eodem, ℣. 28 : *Amen dico vobis, quod vos qui relinquentes omnia, secuti estis me*, etc.

« *Et dixerunt : Quomodo.* » Hic secundum, in quo ostendit unde conversi : 1
quia a falsa æstimatione divinæ pietatis, et sapientiæ : unde dicuntur duo. Primo, ponit eorum verba de Dei sapientia, quasi dubitationem exprimentia. Secundo, ipsam quasi probantia, ibi, « *Ecce ipsi peccatores.* »

In prima duo. Primo, ponit verba de modo sciendi, dubitationem exprimentia. Secundo, de scientia ipsa, ibi, « *Et si est scientia.* »

Dicit ergo : Sic populus convertetur, sed unde ? Ecce : « *Et dixerunt*, » ante conversionem : « *Quomodo scit Deus ?* » Quasi diceret, vel nullo modo, vel satis obscure et incerte. Job, XXII, 13 : *Quid enim novit Deus ? et quasi per caliginem judicat.* Isa. XL, 27 : *Quare dicis Jacob, et loqueris Israel : Abscondita est via mea a Domino ?* Ezech. VIII, 12 : *Dicunt enim: Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.* Psal. XCIII, 7 : *Dixerunt : Non videbit Dominus.*

« *Et si est scientia in Excelso ?* » Hæc dixerunt. Quasi dicerent, Eccli. XXIII, 26 : *Nemo circumspicit me : quem vereor ? Delictorum meorum non memorabitur Altissimus.* Psal. X secundum Hebræos, 11 : *Dixit in corde suo : Oblitus est Deus, avertit faciem suam, ne videat in finem.*

« *Ecce ipsi peccatores.* » Hic secundum, 1
in quo ponit verba quasi probantia quod ita sit, quia peccatores obtinuerunt divitias abundantes, quod non esset sustinendum ab eo si sapiens esset.

Ait enim : Dicunt, quod non est scientia in Excelso, et hac ratione, quia di-

cunt : « *Ecce ipsi peccatores,* » qui Deo non obediunt, sed ipsi contrarii sunt, et potissime raptores, « *obtinuerunt divitias,* » id est, fortiter tenuerunt, et violenter ab aliis auferendo. Job, xii, 6 : *Abundant tabernacula prædonum, et audacter provocant eum,* et dicunt illud Sap. ii, 11 : *Sit fortitudo nostra lex justitiæ.* Job, xxii, 8 : *In fortitudine brachii tui possidebas terram.*

« *Et abundantes,* » supple, divitiis. Hinc admirando dicitur in Job, xxi, 7 : *Quare impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis ?* Et Jerem. xii, 1 : *Quare via impiorum prosperatur : bene est omnibus qui prævaricantur et inique agunt ?* Et ix, 3 : *Confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt.* Sed quantumcumque obtineant, nihilominus relinquent valde cito forte. Eccli. xxi, 5 : *Substantia superbi eradicabitur.* Job, v, 3 : *Vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus statim.* Luc. xii, 20 : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te : quæ autem parasti, cujus erunt ?*

3 « *Et dixi : Ergo sine causa.* » Hic secundum, in quo ostendit quid in seipso secutum sit, visa malorum prosperitate et iniquitate, et sunt tria. Primo, quasi desperatio de merito omni. Secundo, hæsitatio et revocatio sui ad dubitandum, ibi, « *Si dicebam.* » Tertio, veritatis cognitio, et determinatio, ibi, « *Verumtamen propter dolos.* »

In prima duo, secundum duo bona de quibus desperat. Primum est bonorum operatio. Secundum, malorum sustentatio, ibi, « *Et fui flagellatus.* »

In prima duo. Primo, manifestatio præmii pro interiori bono, scilicet cogitatione. Secundo, pro exteriore operatione, ibi, « *Et lavi.* »

Dicit ergo : Sic populus meus, et ego ipse « *dixi* » motus ad ista : « *Ergo justificavi cor meum,* » peccata cum dolore cogitando, bonum desiderando, « *sine causa ?* » id est, sine præmio, si bonis reddantur mala, et malis bona. Job, xxi, 15 : *Quid nobis prodest si oraverimus illum,* scilicet Omnipotentem ? Malach. iii, 14 : *Vanus est qui servit Deo : et quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus ?* Non sic desperabat Job, qui dicebat, xxvii, 6 : *Justificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram.*

« *Et lavi,* » repete sine causa, « *inter innocentes manus meas* », id est, operationes meas, ad similitudinem innocentium purificavi sine præmii exspectatione. Manus lavantur lacrymis. Psal. vi, 7 : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis,* bonas scilicet operationes in quibus quiesco, *stratum meum rigabo.*

Quomodo autem inter innocentes lavantur manus, dicit Cassiodorus : « Lavat inter innocentes manus suas, qui pias operas laudabili peragit instituto. » Palliatus autem ut hypocrita, etsi laverit, non tamen inter innocentes, sicut factum est in Pilato, qui ad tegendum malitiam suam manus lavit, Matth. xxvii, 24, et dicit : *Innocens ego sum a sanguine hujus : vos videritis.* Quantumcumque enim exterior exerceatur lotio, remanet interior perversa intentio, et immundum est totum. Jerem. ii, 22 : *Si laveris te intro, et multiplicaveris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua.*

« *Et fui flagellatus.* » Hic secundum, 14
in quo ostendit se frustrari a præmio sustinendi mala, et primo ad sustinendum malum continue. Secundo, voluntarie, ibi, « *Et castigatio mea.* »

Dicit ergo : Sic pro nihilo bona facio, et etiam dixi : « *Et fui flagellatus* » flagellis Dei cui servio, de quibus Eccli. xxii, 6 : *Flagella et doctrina in omni tempore sapientia.* Tob. xiii, 2 : *Magnus es, Domine : quia tu flagellas et salvas.* Et hoc « *tota die,* » id est, assidue, tamquam dilectus filius. Eccli. xxx, 1 : *Qui diligit filium, assiduat illi flagella.*

Augustinus : « A me non recedant flagella : illi bene servio, et flagellor : « malus non servit, et honoratur. »

« *Et castigatio.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic flagellor assidue et voluntarie, quia « *et castigatio mea est in matutinis.* » Ad hoc mane surgo ut castiger. Psal. cxvii, 18 : *Castigans castigavit me Dominus.* Jerem. xxxi, 18 : *Castigasti me, et eruditus sum.* In mane enim ad litteram bonum est disciplinari. Eccli. xxxi, 1 : *Vigilia honestatis tabefaciet carnes.* Sic Paulus castigabat corpus vigiliis matutinis, I ad Corinth. ix, 27 : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo,* etc.

15 « *Si dicebam.* » Hic est secundum, scilicet hæsitatio et revocatio sui a desperatione, et hoc per duo : per inconveniens quod inde sequitur, et exspectationem veritatis cognoscendæ. Duo ergo confitetur hic. Primo, quod hæc docendo quæ præmisit, Sanctorum doctrinam reprobat. Secundo, quod tandem, etsi cum labore, se veritatem cogniturum sperat, ibi, « *Existimabam.* »

In prima duo. Primo, se dicturum præcedentia supponit. Secundo, inconveniens quod inde sequitur, subjungit, ibi, « *Ecce nationem.* »

Dicit ergo : Sic dixi apud me, quod pro nihilo laborabam, et totum perdebam, sed « *dicebam in corde meo,* » mecum loquens et conferens primo ad limam sermonem, quam ad liguam ponens, si « *narrabo sic* » aliis, quod Deus hæc inferiora non curat, nec est spes servientibus illi, asserens illud Malach. iii, 14 : *Vanus est qui servit Deo : et quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus ?*

« *Ecce,* » in aperto et in promptu hæc dicendo, « *reprobavi nationem filiorum tuorum,* » sanctorum scilicet Patriarcharum, et Prophetarum, qui oppositum docuerunt, quod est inconveniens magnum tam bonæ nationi contradicere. Hæc est enim illa, de qua Eccli. iii, 1 : *Filii sapientiæ, Ecclesia justorum : et natio illorum, obedientia et dilectio.* Hæ sunt enim nationes sanabiles a culpis et pœnis, de quibus Sap. i, 14 : *Deus... sanabiles fecit nationes orbis terrarum.* Sed malæ non sic. Sapient. iii, 19 : *Nationis iniquæ diræ sunt consummationes.* Si ergo hæc dico, ipse me ore meo condemno. Job, xv, 6 : *Condemnabit te os tuum, et non ego.* Sed hoc dico et narro, si tantum in hac vita sperantes sumus in Christo. Dicit enim Paulus, I ad Cor. xv, 19 : *Miserabiliores sumus omnibus hominibus.*

« *Existimabam ut cognoscerem.* » Hic 16
secundum, in quo subjungitur spes de cognoscenda veritate aliquando, etsi cum labore : et tanguntur tria. Primo, confidentia de cognoscenda veritate. Secundo, pœna in cognoscendo, vel inquirendo, ibi, « *Hic labor est.* » Tertio, mensura pœnæ in durando, quia si in hac vita, non tamen in alia, ibi, « *Donec intrem.* »

Dicit ergo : Sic videbam inconveniens sequens, si illud ponerem, et tunc « *existimabam,* » ut tandem cognoscerem, id est, cognoscere possem hujus rei veritatem, et causam quare prosperantur mali, et affliguntur boni.

Quæs[tio] labor[iosa] qua[re] prospe[rentur] impiis [et] perit[...]

Sed hic est « *labor,* » laboriosa quæstio, et investigatio, « *ante me,* » ante oculos cordis mei. Eccle. vii, 24 et 25 : *Dixi : Sapiens efficiar : et ipsa longius recessit a me... Alta profunditas, quis inveniet eam ?* Et i, 17 : *Dedi cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam... : et agnovi, quod in his quoque esset labor, et afflictio spiritus.* Ad Roman. xi 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei !* Vel, « *labor est ante me,* » id est, quantum ad ea quæ ante me sunt, quæ mihi sunt præsentia, et quæ video in mundo fieri. Hæc enim si considero, numquam ab hac quæstione me expedio, Eccli. xxxiv, 2 : *Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum : sic et qui attendit ad visa mendacia.* Vel, « *la-*

bor est ante me. » Quasi diceret : Non ante Deum : Deus enim potest mihi dare hujus rei cognitionem, non ego mihi acquirere per meipsum. Cassiodorus : « Quis molem istam ignorantiæ, nisi per « gratiam possit divinitatis irrumpere ? » Quasi diceret : Nullus. Augustinus : « Esto ante Deum, et non erit labor. »

« *Donec intrem in sanctuarium.* » Hic secundum in quo monstratur pœnæ duratio, et intelligentiæ hujus rei plenitudo. Duo ergo tanguntur. Primo, terminus laboris in inquirendo. Secundo, cognitio veritatis, et ratio etiam cognoscendi, ibi, « *Et intelligam in novissimis.* »

Dicit ergo : Sic ante me labor est hoc investigare, et hoc, « *donec intrem in sanctuarium Dei,* » id est, ad sanctuarium Dei, Christum scilicet mente attingam et cogitatione. Ipse enim sanctuarium pretiosum, ad quod qui intrat, haurit sapientiam : quippe Apostolus dicit ad Coloss. II, 3 : *In quo*, scilicet in Christo, *sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.* Ipse Sanctus sanctorum. Sicut habetur Dan. IX, 17, antiquitus cum summus sacerdos intrabat in sancta sanctorum, veritates ei multæ revelabantur. Exod. XXXIII, 9 : *Ingresso illo*, scilicet Moyse, *tabernaculum fœderis,... loquebatur Dominus cum eo.*

gra- itur um. Et nota, quod in hoc sanctuarium intratur primo per peccati confessionem humilem, et venitur quasi ad portam, Psal. XCIX, 4 : *Introite portas ejus in confessione.* Postea ulterius proceditur per innocentiam baptismalem, Psal. XXV, 1 : *Ego autem in innocentia mea ingressus sum.* Sed jam usque ad ipsum per Eucharistiæ sumptionem, Psal. XLII, 4 : *Introibo ad altare Dei*, etc. Post usque ante ipsum per contemplationem, Psal. XCIX, 2 : *Introite in conspectu ejus in exsultatione*, et hic. Sed tandem in ipsum usque ad intima, per gloriæ adeptionem, Matth. XXV, 23 : *Intra in gaudium Domini tui.* Et rursus, ibidem, ỹ. 10 : *Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.*

Vel sanctuarium dicitur divinæ dispensationis sanctum secretum, vel lex divinorum eloquiorum, quam qui diligenter attendit, intelligit quod non sine ratione ita sit.

« *Et intelligam.* » Quasi diceret : Usquequo intrem in sanctuarium, in labore sum : « *et* » tunc cum intravero, « *intelligam in novissimis eorum,* » quid futurum sit de eis, et ad quem finem venient.

Vel sic : « *Donec intrem in sanctuarium,* » per gloriæ adeptionem, sum in hoc labore : « *et* » tunc cum introiero, « *in novissimis eorum* » visis et intellectis, « *intelligam* » veritatem de duobus præmissis. Qui enim bene attenderet novissima malorum, bene intelligeret quod prosperantur ad malum. Deuter. XXXII, 29 : *Utinam saperent, et intelligerent, ac novissima præviderent!* Jerem. XVII, 11 : *Et in novissimo suo erit insipiens.*

« *Verumtamen propter dolos.* » Hic 18
tertium hujus partis, in quo ostendit quid in se secutum sit, scilicet veritatis agnitio : et dicuntur duo. Primo, quod ad illorum miseriam datur malis prosperitas. Secundo, quod propter culpam, ibi, « *Quia inflammatum est.* »

Vel aliter : in primo ostenditur cognitio veritatis, quantum ad male prosperantes. Secundo, quantum ad seipsum.

In prima duo. Primo, quod propter mala etiam in præsenti superventura datur eis prosperitas in rebus. Secundo, quod propter futura, ibi, « *Quomodo facti sunt ?* »

In prima duo. Primo, quod propter mala superventura datur eis prosperitas in rebus. Secundo, quod propter hoc ipsum sublimitas in honoribus, ibi, « *Dejecisti eos.* »

Dicit ergo : Sic erravi, postea hæsitavi, reduci incipiens ad veritatem, et dicens in me, nunc : « *Verumtamen posui-*

sti eos, » in promptu, ut satis accipiant ista temporalia : et hoc « *propter dolos eorum,* » quos faciunt aliis, et ut dolos patiantur, qui accipiunt temporalia pro æternis. Et hoc justissimum. Sapient. xi, 17 : *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur.* Dolum faciunt, et dolum patiuntur. Dolum faciunt, Daniel. viii, 25 : *Dirigetur dolus in manu ejus.* Dolum patiuntur, quia a creatura alliciuntur et capiuntur. Sapient. xiv, 11 : *Creaturæ Dei in odium factæ sunt, et in tentationem animabus hominum, et in muscipulam pedibus,* hoc est, affectibus, *insipientium.* Et nota, quod dicit : « *Posuisti :* » hæc enim est falsa positio, quia cito dicitur eis, *Cedat tempus* : contraria enim est positioni, qua positus est Christus. Primo in limo, quando naturam assumpsit nostram scilicet in conceptione, de qua in Psal. lxxxviii, 18 : *Et ego primogenitum ponam illum.* Psal. lxviii, 3 : *Infixus sum in limo profundi.* Secundo, in præsepio. Luc. ii, 12 : *Invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio.* Et tandem in patibulo. Num. xxi, 9 : Serpens æneus positus fuit in palo [1]. Et in sepulchro. Matth. xxviii, 6 : *Ecce locus ubi posuerunt eum.* In prima exinanitio et vilitas, quia formam servi accepit. In secunda paupertas. In tertia asperitas.

Decepti ergo sunt qui in honoribus et divitiis et deliciis ponuntur, maxime propter dolos vel advocatorum falsorum, vel male eligentium. Luc. ii, 34 : *Ecce positus est hic in ruinam.*

Nota etiam, quod Dominus dat temporalia ad alliciendum, sicut dabat Judæis. Isa. i, 19 : *Si volueritis, et audieritis, bona terræ comedetis.* Aliquando ad solatium, sicut dat suis. Cantic. ii, 6 : *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* Aliquando ad damnationem recto et æquo judicio, sicut dat reprobis, sicut hic.

« *Dejecisti eos.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic data est eis ad malum rerum prosperitas. Et etiam « *dum allevarentur* » in honoribus, « *dejecisti eos,* » eo ipso. Job, xxx, 22 : *Elevasti me, et quasi super ventum ponens, allisisti me valide.* Psal. ci, 11 : *Elevans allisisti me.* Job, xxiv, 24 : *Elevati sunt ad modicum, et non subsistent.* Dejecit autem primo de dignitate in vilitatem, vel ad minus ad mortem. Isa. xxii, 19 : *Expellam te de statione tua.* Et post in gehennæ ignem. Psal. cxxxix, 11 : *In ignem dejicies eos.*

Quare tempor[alia] danti[ur] malis

« *Quomodo facti sunt.* » Hic est secundum, in quo ostenditur, quod propter futura mala dantur eis bona : et dicuntur quatuor. Primum, tangitur malum futurum in ipsa morte. Secundo, post mortem, ibi, « *Perierunt.* » Tertio, probatur primum, ibi, « *Velut somnium.* » Quarto, secundum, ibi, « *In civitate tua.* » 19

In prima duo. Primo, admirativa quæstio de desolatione mortis. Secundo, responsio illi quæstioni, ibi, « *Subito deficient.* »

Dicit ergo : Sic dedisti eis temporalia ut ipsos decipias, et elevasti ut dejicias, sed etiam, « *Quomodo facti sunt in desolationem* » mortis scilicet. Jerem. xxx, 38 : *Facta est terra in desolationem a facie iræ columbæ.* Qui prius hic habebant suam consolationem. Luc. vi, 24 : *Væ vobis divitibus, quia habetis hic consolationem vestram :* quia cito eritis in desolationem. Thren. i, 2 : *Non est qui consoletur eam ex omnibus charis ejus.* Ezech. xxxv, 3 : *Ecce ego ad te mons Seir,* scilicet pestifer,... *dabo te desolatum atque desertum.*

« *Subito defecerunt.* » Ecce responsio. Quasi diceret : Quæris quomodo desolati ? Respondeo, « *Subito defecerunt,* » quando in majori se credebant prosperitate. Job, v, 3 : *Ego vidi stultum firma radice,* supple, ut credebatur, *et maledixi*

[1] Num. xxi, 9 : *Fecit Moyses serpentem æneum, et posuit eum pro signo.*

pulchritudini ejus statim. Et xxi, 13 : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.* Cito ergo deficiunt. Habac. ii, 13 : *Laborabunt gentes in vacuum, et deficient,* et cito, quia in Psal. xxxvi, 20 : *Deficientes quemadmodum fumus deficient.*

« *Perierunt.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic defecerunt in morte, et etiam « *perierunt,* » hoc est, peribunt æternaliter. Et hoc « *propter iniquitatem suam,* » non propter Dei sævitiam. Job, vi, 17 : *Tempore quo fuerint dissipati, peribunt.* Baruch, iii, 28 : *Interierunt propter suam insipientiam.* Omnis enim iniquus stultus. Eccli. x, 13 : *Cum morietur homo, hæreditabit serpentes, et bestias, et vermes.*

« *Velut somnium surgentium.* » Hic
20 probat primum per similitudinem somnii. Quasi diceret : Vere dixi, quod subito defecerunt, quia, o Domine, defecerunt « *velut somnium surgentium* » de somno. Job, xx, 8 : *Velut somnium avolans non invenietur, transiet sicut visio nocturna.* Alia littera : « Velut sumno, » id est, a somno « exsurgentes, » qui totum, quidquid somniabant, amittunt. Sic dives omnia sua, quasi quædam somnia deserit. Job, xxvii, 19 : *Dives cum dormierit, nihil secum auferet.* Eccli. xxxiv, 7 : *Multos errare fecerunt somnia.*

[Moralis veritas somnio comparatur.]

Et nota hic, quod divitiæ et temporalis prosperitas somnio comparantur. Primo, quia multa cura et sollicitudo concomitatur somnia : in stultis sic divitias. Eccle. v, 2 : *Multas curas sequuntur somnia :* propter quod dicitur : « Somnia ne cures, » Secundo quia sequitur ea multa deceptio : sicut illi de quibus, Isa. XXIX, 8 : *Sicut somniat esuriens et comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima ejus,* sic erit multitudo omnium gentium. Tertio, quia velox desitio : somnium enim modo est, modo non est. Sic divitiæ. Sap. v, 9 : *Transierunt omnia illa tamquam umbra.* Quarto, quia somniantis elatio. Eccli. xxxiv, 1 : *Somnia extollunt imprudentes.* I ad Timoth. vi, 17 : *Divitibus hujus sæculi præcipe non altum sapere.* Quinto, quia quædam futurorum prænuntiatio : ita illæ prænuntiant futurum interitum æternum. Gregorius : « Continuus successus temporalium, certissimum est reprobationis indicium. » Sexto, quia per oppositum debet esse somnii expositio. Luc. vi, 25 : *Væ vobis, qui saturati estis : quia esurietis. Væ vobis, qui ridetis nunc : quia lugebitis et flebitis,* et hujusmodi. Luc. xvi, 25, exponit hoc modo Abraham somnium purpurati, et epulantis : *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala : nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.*

« *Et in civitate tua.* » Hic probat secundum, scilicet quod peribunt.

[Homines diversorum animalium speciem præ se ferunt.]

Dicit enim : Sic dixi, quod peribunt, et vere hoc dixi, quia « *in civitate tua,* » Jerusalem scilicet cœlesti constituenda de bonis et justis, « *rediges imaginem ipsorum,* » effigiem vitio acquisitam, « *ad nihilum,* » a te, qui vere es, elongando, et projiciendo in æternum. Alius enim accipit imaginem leonis per superbiam et crudelitatem. Ezech. xix, 3 : *Leo factus est, didicit capere prædam, hominemque comedere.* Alius, vulpis per dolositatem. Luc. xiii, 32 : *Dicite vulpi illi.* Matth. viii, 20 : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos.* Alius, reptilis per cupiditatem terrenorum. Ezech. viii, 8 et seq. : *Fode parietem... Et dixit ad me : Ingredere, et vide abominationes pessimas... Et ingressus vidi, et ecce omnis similitudo reptilium.* In hoc enim vitio fere omnes sunt. Alius, struthionis per hypocrisim, et simulationem. Thren. iv, 3 : *Filia populi mei quasi struthio in deserto,* quæ assimilatur herodio, et accipitri, non tamen est. Job, xxxix, 13 : *Penna struthionis similis est pennis herodii, et accipitris.* Alius, canis vel porci per gulam, et luxuriam. II Pet. ii, 22 : *Canis reversus*

ad suum vomitum: et, Sus lota, in volutabro luti. Alius, rhinocerotis per inobedientiam. Job, xxxix, 9 et 10 : *Numquid volet rhinoceros servire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum ? Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo ?* Quasi diceret : Non.

Imago etiam potest appellari temporalium gloria, quæ ad nihilum deveniet. Proverb. xxxi, 30 : *Fallax gratia, et vana est pulchritudo.* Alia littera : « Fallax imago, et iniqua pulchritudo. » Vel, imago hæresis. Ezech. xvi, 17 : *Fecisti tibi imagines masculinas, et fornicata es in eis.* Sed istæ in civitate præsentis Ecclesiæ et futuræ ad nihilum redigentur.

21 « *Quia inflammatum est.* » Hic secundum. Postquam enim ostendit datam esse reprobis prosperitatem, ut inde ruant in miseriam et pœnam, ostendit etiam, quod digni sunt ut ruant in illam, quia præstant aliis scandalum et ruinam, ponens exemplum in seipso : et dicuntur duo. Primo, quod a malis prosperantibus occasio ruinæ sibi data fuerit. Secundo, quod tamen a Deo adjutus sit, ibi, « *Tenuisti manum.* »

In prima duo. Primo, occcasio ruinæ in culpam, quod respicit ad affectum. Secundo, in ignorantiam, quod respicit ad adspectum, ibi, « *Et nescivi.* »

In prima tria secundum triplicem culpam, in quam inductum se dicit. Primo, quod in invidiam. Secundo, quod in inconstantiam, ibi, « *Et renes.* » Tertio, quod in terrenorum immoderatum amorem, ibi, « *Et ego ad nihilum.* »

Dicit ergo : Sic dat eis prosperitatem ut post affligantur. Et digni sunt propter eorum vitam et exemplum quod ab eis accepi. « *Cor meum inflammatum est,* » invidia, quæ ignis est. Supra, in Psal. lvii, 9 : *Supercecidit ignis, et non viderunt solem.* Et Job, i, 16 : *Ignis Dei cecidit e cœlo,* invidia de sacerdotum et Pharisæorum collegio : *et tactas oves puerosque,* simplices, *consumpsit.* Et alibi, in Psal. cv, 18 : *Exarsit ignis in synagoga eorum,* peccatorum scilicet, *flamma combussit peccatores.*

« *Et renes mei,* » quibus stat erectus homo, « *commutati sunt,* » a stabilitate sua, et instabilis factus sum. Ecce instabilitas. Psal. cviii, 10 : *Nutantes transferantur filii ejus, et mendicent,* illa mendicitate de qua Matth. xxv, 8 : *Date nobis de oleo vestro.* Et Luc. xvi, 24 : *Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam.*

« *Et ego ad nihilum redactus sum,* » 22
per temporalium inordinatum amorem : terrena enim nihil sunt. Jerem. iv, 23 : *Adspexi terram, et ecce vacua erat.* « *Ad nihilum :* » sic Augustinus dicit, quod « efficeris illud quod diligis. » Job, xxx, 15 : *Redactus sum in nihilum : abstulisti quasi ventus desiderium meum.*

« *Et nescivi.* » Hic ostendit se inductum in ignorantiam vehementem, non tamen in infidelitatem. Unde primo, quod in ignorantiam inductus fuit. Secundo, quod non in idololatriam, ibi, « *Et ego semper tecum.* »

Et primo supponit duo. Primo, quod in ignorantiam redactus sit. Secundo, ostendit ignorantiæ vehementiam, ibi, « *Ut jumentum.* »

Dicit ergo : Sic invidus, instabilis fui, terrena inordinate dilexi, « *et nescivi,* » quod periculosius fuit me peccare, supple, et errare. Osee, vii, 9 : *Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit.*

« *Ut jumentum.* » Ecce secundum. 23
Quasi diceret : Sic ignoravi, et vehementer, quia « *factus sum ut jumentum,* » quod valde insanum est et stolidum, et portat onera bona et mala : sic ego æqualiter onera diaboli ut Dei, contra illud Psal. xxxi, 8 : *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.* Et hoc

« *apud te,* » qui recte judicas, etsi non apud homines, qui magnam putant sapientiam terrenis abundare. I ad Cor. III, 19 : *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum.*

« *Et ego semper tecum.* » Ecce secundum, in quo ostendit se nihilominus non inductum ad idololatriam. Quasi diceret : Sic peccavi adhærendo terrenis, et ignorans miser fui, « *Et ego tamen semper tecum* » fui, o Deus, fide informi, ut non crederem idolis, sed sperarem etiam ista omnia a te. Osee, VII, 13 : *Væ eis, quoniam recesserunt a me,* facti infideles. Et nota etiam aliam lecturam in Glossa, secundum quod legitur in malo.

In bono etiam potest legi totum hoc sic : Ita ad nihilum rediges impios, sed me non, quia « *cor meum inflammatum est.* » Primo, igne charitatis, sicut illorum qui dicebant, Luc. XXIV, 32 : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis,* de Jesu, *dum loqueretur in via ?* Thren. I, 13 : *De excelso misit ignem in ossibus meis.* Igne prædicationis. Jerem. XXIII, 29 : *Numquid non verba mea sunt quasi ignis, et quasi malleus conterens petram.* Psal. CXVIII, 140 : *Ignitum eloquium tuum vehementer,* etc. Item, eloquium Domini inflammavit eum igne sanctæ meditationis. Supra, in Psal. XXXVIII, 4 : *Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis.* Per Eucharistiæ sumptionem : « Sumimus enim ignitum carbonem, » sicut dicit Damascenus, et Chrysostomus dicit : « Quo- « modo potest spirare, quod in altari su- « mitur nisi ignem ? Hic est ignis, qui « semper ardet in altari [1]. Qui ardet dul- « citer, dulcescit mirabiliter, et sapit de- « lectabiliter indutus pallio zeli [2]. » Per præmii æterni prægustationem. Augustinus : « Gustavi et ad horam, et adhæ- « sit spiritus meus in pacem ejus qui erit « pax mea cum ei plene inhæsero. » « *Et renes mei,* » interiores scilicet voluntates, « *commutati sunt,* » in sincerissimam castitatem. Psal. LXXVI, 11 : *Hæc mutatio dexteræ Excelsi.* Sap. VIII, 21 : *Scivi, quia aliter non possum esse continens, nisi Deus dederit.* « *Et nescivi* » per verissimam humilitatem. Job, XXXI, 26 : *Si vidi solem, cum fulgeret, et lunam incedentem clare.* Gregorius : « Sancti sua « bona non vident, quæ aliis videnda « publicant. » « *Ut jumentum factus sum apud te,* » per obedientiam integram et perfectam. Genes. XLIX, 14 et 15 : *Issachar asinus fortis accubans inter terminos. Vidit requiem,* etc. Et XLIII, 11, Filii Jacob duxerunt ad Joseph camelos aromatibus oneraros. Non apud diabolum, sicut illi de quibus Paulus, I ad Corinth. XII, 2 : *Ad simulacra muta prout ducebamini euntes.* « *Et ego semper tecum* » fui per perseverantiam, non sicut illi de quibus Luc. VIII, 13 : *Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt :* sed sicut ille qui dicit, ad Rom. VIII, 38 et 39 : *Certus sum quia neque mors, neque vita,... neque creatura alia poterit nos separare a charitate quæ est in Christo Jesu Domino nostro.*

« *Tenuisti manum.* » Hic secundum, 24
quantum ad primam lecturam, in quo postquam ostendit quod scandalum a malis passus fuit, monstrat quod a Deo adjutus fuit : et tangùntur tria triplici gratiæ respondentia. Primum est elevatio a culpa secundum gratiam prævenientem vel operantem. Secundum, promotio in operatione bona per gratiam concomitantem vel cooperantem, ibi, « *Et in voluntate.* » Tertium, consummatio in gloria, per gratiam subsequentem, vel consummantem, ibi, « *Et cum gloria suscepisti me.* »

Dicit ergo : Sic inductus fui in ignorantiam et culpam, sed tu non dereliquisti me : imo « *tenuisti manum dexte-*

[1] Cf. Levit. VI, 9 : *Hæc est lex holocausti : Cremabitur in altari tota nocte usque mane.*

[2] Cf. Isa. LIX, 17 : *Indutus est justitia ut lorica,... et opertus est quasi pallio zeli.*

ram meam, » me a culpa elevando. Isa. xli, 13 : *Ego Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam.* Matth. xiv, 31 : *Apprehendit eum*, scilicet Petrum pene submersum, *et ait illi*, etc. Aliter enim nihil potuissem. Joan. xv, 5 : *Sine me nihil potestis facere*, nec exire etiam a peccato : sum enim spiritus vadens et non rediens.

« *Et in voluntate tua deduxisti me,* » de una bona operatione in aliam. Psal. lx, 3 : *Deduxisti me, quia factus es spes mea.* Et alibi, Psal. cxlii, 10 : *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Isa. lxiii, 14 : *Spiritus Domini ductor ejus fuit.* Et hoc « *in voluntate tua,* » ex gratia, non ex necessitate, aut coactione. Jacob. i, 18 : *Voluntarie enim genuit nos Deus verbo veritatis.* Deut. viii, 14 et 15 : *Eduxit te de terra Ægypti,... et ductor tuus fuit in solitudine.*

Et tandem « *cum gloria suscepisti me,* » in gloriosa scilicet unione cum persona Filii. Vel, « *cum gloria,* » ad litteram, « *suscepisti me,* » nunc in spe, tandem suscepturus in re. Psal. xc, 15 : *Eripiam eum, et glorificabo eum.* Luc. xiv, 10 : *Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus* : qui fuisti ingloriosus et humilis cum pœnitentibus. Proverb. xv, 33 : *Gloriam præcedit humilitas.* Et xxix, 23 : *Humilem spiritu suscipiet gloria.* Job, xxii, 29 : *Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria.*

25 Tertia pars Psalmi.

« *Quid enim mihi est in cœlo ?* » Hic est tertia pars secundum divisionem a principio Psalmi factam totius hujus Psalmi, quarta secundum Glossam. Ostensa enim divina bonitate, et expressa humana infirmitate, quæ scandalizatur in malorum prosperitate, hic arguitur humana cupiditas, quæ bonis æternis omissis, servit Deo pro temporali remuneratione. Duo ergo dicuntur. Primo, cupiditatem suam arguit. Secundo, arguendam ostendit, ibi, « *Quia qui elongant se a te.* »

In prima duo. Primo, arguit perversam cupiditatem. Secundo, ostendit se illam evasisse, ne quis credat eum hæc dicere, quia sit in illo, ibi, « *Defecit caro.* »

In prima duo. Primo, admiratio de præmii magnitudine, quod sit a Deo præparatum. Secundo, redargutio sui de cupiditate terrenorum, ibi, « *Et a te quid volui.* »

Dicit ergo : In gloria me suscipies in re, jam susceptum spe, et vere in gloria. « *Enim,* » id est, quia, « *quid mihi est in cœlo ?* » quantum præmium, quam immensum, quam mirabile ! Quare ? Quia tu ipse es illud. Genes. xv, 1 : *Ego sum merces tua magna nimis.* Quid ergo est mihi in cœlo promissum ? Ad Galat. iii, 16 : *Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus.* Quid repromissum ? Jacob. i, 12 : *Beatus vir qui suffert tentationem : quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Quid præparatum ? Isa. lxiv, 14 : *Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti exspectantibus te*[1] ? Quid oblatum ? Ad Hebr. xii, 7 : *In disciplina perseverate. Tamquam filiis vobis offert se Deus.* Quid repositum ? I ad Timoth. iv, 8 : *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi in illa die*, etc. Quid conservatum ? I Petr. i, 3 et 4 : *Benedictus Deus... qui regeneravit nos... in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, immarcescibilem, conservatam in cœlis in vobis.*

Præ ir fide propter

« *Et a te.* » Hic arguit se. Quasi diceret : Tantum bonum expecto. Ergo « *quid volui a te super terram ?* » Quasi diceret : Stultus fui, quia hoc nihil est, comparatione ad illud quod in cœlo est. Gregorius : « Si consideremus quæ et quanta sunt, quæ promittuntur nobis in cœlo, vilescunt animo omnia quæ habentur in terris. » Vilescunt omnia, de-

[1] Cf. I ad Corinth. ii, 9.

serit habita, dispergit congregata, in cœlestibus inardescit animus, nihil in terris libet, conspicitur deforme quidquid de terrenæ rei placebat specie, quia sola pretiosæ margaritæ claritas fulget in mente.

Defecit caro. Hic secundum, in quo ostendit, quod ad statum præcedentem referendum sit quod dictum est : quia jam evasit : unde redarguit. Ostendit autem hoc ex duobus : ex aversione a terrenis desideriis corpore et mente. Secundo, ex conversione sui ad Deum, ibi, *Deus cordis.* »

Dicit ergo : Dixi quod stulte volui, sed nunc non est sic : imo « *defecit caro mea,* » carnales scilicet operationes exterius, « *et cor meum,* » malæ interius affectiones, et cogitationes. Job, xxxiv, 14 et 15 : *Si direxerit ad eum,* scilicet Deum, *cor suum, spiritum illius et flatum ad se trahet. Deficiet omnis caro simul,* etc. Quippe Gregorius dicit, quod « prægustato spiritu desipit omnis caro. » Gregorius : « Sicut mors corpus interi« mit : sic ab amore temporalium æter« næ vitæ claritas occidit. »

« *Deus cordis mei.* » Hic secundum, conversio scilicet sui ad Deum : et tanguntur duo. Primo, conversio ad Deum per amorem. Secundo, fortis adæsio, et singularis per constantiam, ibi, « *Et pars mea.*

Dicit ergo : Sic defecit et carnalis operatio, et voluntas in me. Et « *Deus* est *cordis mei* » possessor, sicut amans possidet illud quod amat. Ecce conversio ad Deum et possessio, quia amat me, et infundit se cordi meo. Ergo, « *cordis mei,* » non ventris, non carnis. Bernardus : « In secreto cordis vult amari « Christus, in medullis cordis amoris ac« cipit holocaustum. » *Deus cordis mei* » quæsitor et desiderator. Aliud non quærit Deus et sufficit ei. Prov. xxiii, 26 : *Præbe fili mi, cor tuum mihi.* Cant. viii, 6 : *Pone me ut signaculum super cor tuum.* Augustinus : « Da mihi cor tuum, da « mihi totum : et loquitur in persona « Christi. » « *Deus cordis mei,* » qui es salus, laus, gloria, splendor, princeps, lumen, gaudium, pretium, sponsus, jubilatio, veritas, charitas, dulcedo, pax, præmium, et vita. Chrysostomus : « Quid« quid volueris, ego sum. »

« *Et pars mea, Deus,* » non ad tempus, sed « *in æternum,* » Bonam tibi partem elegisti. Luc. x, 42 : *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* in æternum. Psal. xv, 5 : *Dominus pars hæreditatis meæ, tu es* etc. Thren. iii, 24 : *Pars mea Dominus, dixit anima mea.* Ezechiel. xliv, 28 : *Non erit eis,* scilicet Levitis, *hæreditas, ego hæreditas eorum : et possessionem non dabitis eis in Israel, ego enim possessio eorum* [1].

« *Quia ecce qui elongant se.* » Hic se- 27
cundum, scilicet probatio, quod bene fuit arguendus : et hoc probat ex damno separantium se a Deo propter appetitum terrenorum, et fructu adhærentium ipsi, ibi, « *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* »

In prima duo. Primo, ostendit damnum avertentium se a Deo. Secundo, adhærentium creaturæ, ibi, « *Perdidisti omnes.* »

Dicit ergo : Sic converti me ad te, et debui, quia qui « *elongant se,* » per peccatum, « *a te.* » Aliter enim non elongatur quis. Isa. lix, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Prov. xv, 29 : *Longe est Dominus ab impiis.* Job, xxi, 14 : *Qui dixerunt Deo : Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus.* Jerem. ii, 5 : *Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt a me ?* sicut filius prodigus, qui abiit in regionem longinquam [2]. Tales, inquam, « *peribunt* » alienati a vita, quæ

[1] Cf. Deuter. x, 9 et xviii, 1 ; Num. xviii, 20.

[2] Cf. Luc. xv, 13.

Deus est. Job, v, 4 : *Longe fient filii ejus a salute, et conterentur in porta, et non erit non qui eruat.*

« *Perdidisti*, » præteritum pro futuro, id est, perdes. Vel, perdidisti jam in tua prævisione, « *omnes qui fornicantur*, » in fornicatione permanent spirituali, non solum litterali, « *abs te*, » id est, sine te supple, facti. Osee, v, 4 : *Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum suum : quia spiritus fornicationis in medio eorum.*

Quadruplex fornicatio.

Et nota, quod est fornicatio corporalis mala, et hæc est triplex. Petulantiæ et curiositatis sensuum, quando non refrænantur. Num. xv, 39 : *Nec sequantur cogitationes suas, et oculos per res varias fornicantes.* Ex hac nascitur secunda, scilicet fornicatio concupiscentiæ interioris. Hieronymus : « Væ nobis quia toties for« nicamur, quoties concupiscimus. » Et ex his duabus sequitur tertia fornicatio in exteriori opere carnali, de qua II ad Corinth. vi, 18 : *Fugite fornicationem.* Ad Hebr. xiii, 14 : *Fornicatores et adulteros judicabit Deus.* Ex his ulterius caditur aliquando in quartam speciem, scilicet fornicationem idololatriæ, quæ est pessima. Sap. xiv, 12 : *Initium fornicationis est exquisitio idolorum, et adinventio ipsorum.*

28 « *Mihi autem adhærere.* » Hic secundum, in quo ostenditur per fructum Deo adhærentium : et dicuntur duo. Primo, fructus adhærentium per rem in futuro. Secundo, per spem in præsenti, ibi, « *Ponere in Deo.* »

Fructus ex adhæsione ad Deum.

Dicit ergo : Debui converti ad te, ne damnum præmissum incurrerem. Et etiam, « *bonum est mihi adhærere Deo*, » tamquam sponso dulcissimo. Genes. ii, 24 : *Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ.* Et simili lege sponsa patrem relinquet et matrem, et adhærebit sponso suo, tamquam amico fidelissimo. Psal. lxii, 9 : *Adhæsit anima mea post te :* ut tota conglutinetur tibi per charitatem. I Reg. xviii, 1 : *Anima Jonathæ conglutinata est animæ David.* Deuteron. x, 15 : *Patribus tuis conglutinatus est Dominus, et amavit eos.* Tamquam Regi potentissimo. Psal. xxiv, 21 : *Innocentes et recti adhæresunt mihi : quia sustinui te.*

Et hoc valde bonum : quia sibi adhærentes illuminat : quippe in Psal. xxxiii, 6, dicitur : *Accedite ad eum, et illuminamini.* Multo ergo fortius adhærentes et illuminatos ad se magis trahit. Cant. i, 3 : *Trahe me : post te curremus in odorem*, etc. Glossa : « Non trahitur nisi qui adhæret. » Tractos unit sibi. I ad Cor. vi, 17 : *Qui Domino adhæret, unus spiritus est.*

« *Ponere in Domino.* » Hic secundum, in quo dicuntur duo. Primo, quod sperabit. Secundo, subjungit sperandi causam, ibi, « *Ut annuntiem.* »

Quasi diceret : Sic bonum est adhærere in futuro, et modo, « *et ponere* » in præsenti, donec ad perfectam veniatur adhæsionem, « *spem meam in Domino.* » I Petr. v, 7 : *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Eccli. ii, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.* Jerem. xvii, 7 : *Benedictus vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus.* Et optime post adhæsionem subjungitur de spe : qui enim adhæret modis prædictis, hic sperare debet. Vel modo. Quod dicit Bernardus : « Adhærendum, « inquit, Deo funibus pudoris, clavis ti« moris, glutino charitatis. » Primum constringit fortiter et dure. Secundum, fortius et durius. Tertium, suaviter et secure.

« *Ut annuntiem omnes.* » Hic secundum, in quo subjungit causam spei : quia ad honorem Dei procurabit, ut primo quod modo debito. Secundo, quod loco debito, ibi, « *In portis.* »

Dicit ergo : Bonum est mihi sperare, ita « *ut annuntiem omnes prædicationes tuas*, » non tantum quasdam, sicut multi. Notandum enim, quod prædicatio fit

ad docendum ignorantes, ad arguendum rebelles, ad corrigendum perversos, ad erudiendum et perficiendum bonos. Hoc est quod dicit Paulus ad Timoth. III, 16 : *Omnis doctrina divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum.* Et ubi ? In publico, « *in portis filiæ Sion,* » id est, Jerusalem, per quas omnes transeunt, ut omnes audire possint. Deuteron. XVI, 18, præceptum erat, quod judices constituerentur in portis [1]. Argumentum, quod in publico est prædicandum, non in latebris. Joan. XVIII, 20 : *Ego palam locutus sum mundo,... et in occulto locutus sum nihil.* Isa. XLV, 19 : *Non in abscondito locutus sum, in loco terræ tenebroso.* Portæ etiam sunt Apostoli, in quibus prædicant, qui eorum doctrinæ se coaptant, et illos sequuntur. Hæ sunt portæ, de quibus Tob. XIII, 21 : *Portæ Jerusalem ex sapphiro, et smaragdo.* Et Apocal. XXI, 12, vidit Joannes portas duodecim in civitate Jerusalem. Oportet igitur in publico prædicare, et doctrinam Apostolorum sequendo, aliter non valet. Augustinus : « Prædicatio præter Ecclesiam « Dei mala est. » Qui sic prædicant, laudabuntur in portis, in judicio in quo erunt quasi duæ portæ : ingressus ad regnum, et ad infernum. Prov. XXXI, 31 : *Laudent eam in portis opera ejus.* Et sic introduci faciunt ad gloriam, ad quam nos perducat, etc.

PSALMUS LXXIII.

Oratio qua in populi et templi calamitate in auxilium appellatur Deus.

1. *Intellectus Asaph.*
Ut quid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ?
2. Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.
Redemisti virgam hæreditatis tuæ, mons Sion, in quo habitasti in eo.
3. Leva manus tuas in superbias eorum in finem. Quanta malignatus est inimicus in sancto !
4. Et gloriati sunt qui oderunt te in medio solemnitatis tuæ:
Posuerunt signa sua, signa :
5. Et non cognoverunt sicut in exitu super summum.
Quasi in silva, lignorum securibus,
6. Exciderunt januas ejus in idipsum : in securi et ascia dejecerunt eam.
7. Incenderunt igni sanctuarium tuum [2] : in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.
8. Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul : Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.
9. Signa nostra non vidimus : jam non est propheta : et nos non cognoscet amplius.
10. Usquequo, Deus, improperabit inimicus? irritat adversarius nomen tuum in finem ?
11. Ut quid avertis manum tuam, et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem ?
12. Deus autem rex noster ante sæcu-

[1] Deuter. XVI, 18 : *Judices et magistros constitues in omnibus portis tuis,* etc.

[2] IV Reg. XXV, 9.

la, operatus est salutem in medio terræ[1].
13. Tu confirmasti in virtute tua mare : contribulasti capita draconum in aquis.
14. Tu confregisti capita draconis : dedisti eum escam populis Æthiopum.
15. Tu dirupisti fontes et torrentes : tu siccasti fluvios Ethan.
16. Tuus est dies, et tua est nox : tu fabricatus es auroram et solem.
17. Tu fecisti omnes terminos terræ : æstatem et ver tu plasmasti ea.
18. Memor esto hujus, inimicus improperavit Domino, et populus insipiens incitavit nomen tuum.
19. Ne tradas bestiis animas confitentes tibi, et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.
20. Respice in testamentum tuum : quia repleti sunt qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.
21. Ne avertatur humilis factus confusus : pauper et inops laudabunt nomen tuum.
22. Exsurge, Deus, judica causam tuam : memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.
23. Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum. Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.

IN PSALMUM LXXIII

COMMENTARIUS.

1 *Intellectus Asaph*[2].

« *Ut quid, Deus, repulisti.* » Hic est Psalmus septuagesimus tertius in toto libro, in secunda parte vicesimus tertius. Postquam enim in præcedenti ostendit non esse Deo serviendum pro temporalibus, sed magis pro æternis, et illum ritum veterem recessisse, per quod bonos in bono confirmavit : hic subjungitur pro malis obstinatis in Judaismo supplicatio, et ipsorum increpatio, ut tandem convertantur ad Christum salvatorem omnium, abjectis cæremonialibus. Et est ordo satis competens : quis enim nesciat, quod charitas debeat esse ordinata ? Asaph ergo

Argu[illegible] tum P[illegible] Orati[illegible] conve[illegible] Judæ[illegible]

[1] Luc. I, 68.

[2] Deux catastrophes analogues, mais distantes l'une de l'autre de quatre siècles, ont pu inspirer la composition de ce *maskil* d'Asaph : la prise de Jérusalem par les armées de Nabuchodonosor, et l'expédition d'Antiochus Epiphane qui eut pour conséquences la ruine de la ville et la profanation du temple, I Mach. I, 30-67. Plusieurs commentateurs protestants, Delitzsch, Perowne, Jennings, et même quelques catholiques, Shegg, V. Steenkiste, Patrizi, croient que le psalmiste écrivait du temps des Machabées. Les principales raisons sur lesquelles ils s'appuient sont les suivantes : 1° Le psaume ne contient aucune allusion aux fautes des Juifs, ce qui convient bien au temps des Machabées, tandis que les écrits de la captivité sont plein d'aveux et de reproches ; 2° Antiochus était surtout armé contre le culte de Jéhova, et c'est à Dieu même qu'il s'attaque, ce que le psaume remarque nettement, ℣. 22, 23 : sous Nabuchodonosor, la guerre était purement politique ; 3° le ℣. 9, dit qu'il n'y avait plus de prophètes ; au temps de la captivité il n'en manquait pas, mais sous les Machabées la prophétie était plongée dans ce long silence qui dura depuis Malachie jusqu'à S. Jean-Baptiste ; 4° les ennemis placèrent leurs enseignes dans le temple, ℣. 4, ce qui peut s'entendre des idoles qu'Antiochus installa sur l'autel du Seigneur, I Mach. I, 57, tandis que rien de semblable n'est rapporté des Chaldéens ; 5° enfin le temple fut profané et les portes brûlées, Ibid IV, 38, ce dont parle le psaume, ℣. 7. Toutes les raisons sont discutables et nous aurons l'occasion de les examiner. Mais pour certains rationalistes, il n'y a pas même l'ombre d'un doute à élever contre elles. « Ce psaume, dit Reuss dans son commentaire sur le Psautier, est au point de vue de la critique histori-

quod interpretatur *Synagoga* vel *collectio*, et non quolibet, sed bonorum de Judæis ad Christum conversorum, primo debuit seipsum confirmare : postmodum arguere malorum congregationem, et ei veritatem intellectam publicare, et pro ipsa orare. Cantic. II, 4 : *Ordinavit in me charitatem.*

Hujus autem Psalmi continentia exprimitur in generali et latenter in titulo qui talis est : « *Intellectus Asaph.* » Quasi diceret : In subjecto Psalmo, intellectus congregationis bonorum exprimitur, super miseros Judæos excæcatos cum recesserit umbra, et accesserit veritas. Apocal. XXI, 5 et 6 : *Prima abierunt... Ecce nova facio omnia.*

Dividitur autem Psalmus in tres partes, sicut hic vult etiam Glossa. Primo, describit obstinatorum Judæorum miseriam lamentando super illam, sicut facit in aliis duobus, scilicet in LXXVIII : *Deus, venerunt Gentes.* Et in CXXXVI : *Super flumina Babylonis.* In secunda, ostendit salutem in publico factam omnibus paratam ad Judæorum increpationem, ibi, « *Deus autem Rex noster.* » In tertia, petit salutem illam extendi usque ad gentem illam excæcatam, ibi, « *Memor esto hujus.* »

In prima tria. Primo, admirativa conquestio de illius populi repulsione. Secundo, excitatio Dei ad miserandum super illius populi afflictione, ibi, « *Memor esto congregationis.* » Tertio, imprecatio

que le plus important de tous, parce que, mieux qu'aucun autre, il prouve de la manière la plus irréfragable et la plus péremptoire que la collection des Cantiques de la Synagogue, telle que nous la possédons, contient des pièces composées à l'époque du soulèvement des Machabées, et que par conséquent l'opinion traditionnelle, qui attribue à Esdras la clôture du canon de l'Ancien Testament, repose sur une erreur. » La preuve est loin d'être irréfragable et péremptoire, comme l'étude du texte nous le démontrera ; ce qui est irréfragable et péremptoire, c'est que la haute critique a besoin de trouver la tradition en défaut, et que pour elle, affirmer solennellement, c'est toucher de si près à la démonstration que la différence est négligeable. Il n'est pas absolument certain, il est vrai, qu'Esdras ait fixé complètement le canon des Ecritures, ce qui permet à quelques catholiques d'admettre des psaumes contemporains des Machabées. Néanmoins, on ne peut guère douter que les cinq livres des Psaumes n'aient été clos quelque temps après le retour de la captivité. Il est dit, II Mach., II, 13, que Néhémie avait fait la collection des livres de David, ce qui paraît bien désigner le psautier ; I Mach., VII, 17, le Ps. LXXVIII est cité ; enfin le prologue de l'Ecclesiastique, qui suppose le canon fermé, est de l'an 230, selon l'opinion la plus probable. Aussi admet-on communément que tous les psaumes sont antérieurs aux Machabées, et ce n'est pas sur la foi de quelques passages explicables autrement, et de quelques critiques aussi aventureux que Hitzig, Lengerke, Olshausen, etc., qu'on a droit d'ébranler la tradition. Cf. Dict. of the Bible, Book of Psalms, II. Hengstenberg, Hupfeld, Riehm, Tholuck, Moll, et presque tous les catholiques, Le Hir, Thalhofer, etc., rapportent le psaume à l'invasion des Chaldéens, II Par., XXXVI, 19 ; Jer. LII, 13. Il y avait encore des Asaphites du temps d'Esdras, I Esdr., II, 41 ; III, 10, et de Néhémie, II Esdr., VII, 45 ; c'est un descendant du grand poète contemporain de David qui chante ici les malheurs de sa patrie. Il a assisté aux calamités qu'il décrit ; il est resté dans le pays, ℣. 20, pendant que la plupart de ses frères sont partis en captivité ; en face des idolâtres qui ne respectent rien, pas plus la demeure de Jéhova que celle du dernier Israélite, il est pénétré d'un saint zèle pour la majesté outragée du Seigneur, et s'il élève la voix, c'est moins pour se plaindre des traitements infligés à son peuple, qu'il sait très coupable, que pour rappeler à Dieu les intérêts de sa gloire. Cette pensée est prédominante dans le psaume : comment Jéhova, qui a donné tant de preuves éclatantes de sa puissance, se laisse-t-il dépouiller de son héritage et insulter par une horde impie ? Les mêmes scènes de désolation se reproduiront pendant l'invasion d'Antiochus Epiphane, quoique d'une manière plus transitoire et plus incomplète ; elles se renouvelleront surtout et sans remède au siège de la ville sainte par les Romains, événement auquel les Pères appliquent prophétiquement le psaume. Mais le type de tous ces désastres, celui que Jérémie a pleuré et dont il fallait bien perpétuer le souvenir dans un chant populaire, c'est la ruine de toute la Judée pendant les soixante-dix années de la captivité.

Il est facile d'appliquer spirituellement le psaume à l'Eglise en butte aux attaques du démon et des méchants. H. LESÊTRE.

adversariis illorum pro nimia severitate, et crudelitate, ibi, « *Leva manus.* »

In prima duo. Primo, admirativa conquestio quare Judæos repulerit a sua protectione. Secundo, quare exposuerit illos omni miseriæ, ibi, « *Iratus est.* »

Prima pars Psalmi. Dicit ergo : Sic, Domine, bonus es, ut ostendi in Psalmo præcedenti, et tamen « *repulisti* » a tua protectione et defensione, « *oves pascuæ tuæ,* » populum quem solebas doctrina legis et Prophetarum pascere. Supra, in Psal. LIX, 3 : *Deus, repulisti nos, et destruxisti nos.* Thren. II, 7 : *Repulit Dominus altare suum.* Sed contra, in Psal. XCIII, 14 : *Non repellet Dominus plebem suam.* Et ad Roman. XI, 1 : *Numquid Deus repulit populum suum ? Absit.* Responsio. De finali repulsione intelligitur, et de plebe quæ vera plebs est per æternam electionem. Hic autem intelligitur de repulsione per pœnam temporalem, et culpam : et de plebe etiam non electa Deo ad gloriam æternam possidendam.

» *Repulisti* ergo *oves pascuæ tuæ,* » et hoc « *in finem,* » id est, omnino, ex toto, ut nec templum habeant, nec Regem. Mich. III, 12 : *Jerusalem quasi acervus lapidum erit, et mons templi in excelsa silvarum.*

« *Iratus est furor tuus,* » eos omnibus miseriis exponendo, pascua subtrahendo. Et est modus loquendi ad gravandum. Thren. II, 2 : *Destruxit in furore suo munitiones virginis Juda.* Et IV, 11 : *Complevit Dominus furorem suum, effudit iram indignationis suæ.* Et hoc, « *super oves pascuæ tuæ,* » quarum ipse pastor eras. Psal. LXXVI, 21 : *Deduxisti sicut oves populum tuum.* Isa. XL, 1 : *Sicut pastor gregem suum pascet.* Propter hoc dicebamus in Psal. LXXVIII, 13 : *Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ.* Sed, « *ut quid ?* » Quia terrenis inhæserunt, et te dereliquerunt, imo non noverunt. Isa. I, 3 : *Cognivit bos possessorem suum, et asinus præsepe,* etc. Et addit : *Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit.* Jerem. VIII, 7 : *Milvus in cælo cognovit tempus suum :... populus autem meus non cognovit judicium Domini.*

« *Memor esto congregationis.* » Hic est secundum, in quo orat, vel magis excitat divinam pietatem super illorum miseria : et hoc repetendo beneficia, quæ illi populo contulit : et dicuntur duo. Primo, excitat divinam bonitatem ad eos. Secundo, subjungit multiplicem persuasionem, quod debet esse benignus eis : quæ sunt quatuor, primo quia sui, ibi, « *Congregationis tuæ.* » Secundo, quia ab eodem conditi, quod plus est, ibi, « *Quam possedisti.* » Tertio, quia liberati per ipsum ab Ægyptiaca servitute, ibi, « *Redemisti virgam.* » Quarto, quod ejus cultui principaliter mancipati, et ab eo singulariter instructi, ibi, *Mons Sion in quo habitasti.* » 2

Dicit ergo : Sic quæsivi quare repellis et affligis, et o Domine, « *memor esto,* » benevolentiam exhibendo et liberationem a miseriis, qui videris oblitus. II Esdr. XIII, 31 : *Memento mei, Deus meus, in bonum. Amen.* Thren. V, 1 : *Recordare, Domine, quid acciderit nobis : intuere, et respice opprobrium nostrum.* Nec cujuslibet dico te esse memorem, sed « *congregationis tuæ,* » quæ tua est, et a te justissime possessa. Deut. XXXII, 9 : *Jacob funiculus hæreditatis ejus.* Deuter. VII, 6 : *Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris.*

« *Quam possedisti ab initio,* » id est, quam ex quo creasti, ipso jure possedisti : unde alia littera habet : « Quam creasti. » Deuter. XXXII, 6 : *Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te ?* Vel, possedisti in Patriarchis, et patribus antiquis. Et hoc est « *ab initio.* » Exod. XXXII, 13 : *Recordare Abraham, Isaac, et Israel, servorum tuorum fidelium.*

« *Redemisti virgam.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Non solum tui sunt, nec a te tantummodo creati, imo « *redemisti* » de dura servitute Ægypti, « *virgam hæreditatis tuæ,* » id est, portionem tuam, quasi virgam signatam, et ab alia gente distinctam. Hæc virga figurata fuit in illa virga Mosaica, quæ projecta in terra, versa est in colubrum, sed resumpta, fuit iterum virga [1]. Sic illa gens ad terram conversa facta est serpentina, quæ tamen redibit ad Deum postea in fine temporum. Isa. x, 22 : *Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo.*

« *Mons Sion.* » Hic quartum. Quasi diceret : Non tantum tui a te conditi et redempti, sed etiam « *mons Sion,* » supple, est, « *in quo habitasti,* » per cultum specialem, et fecisti fieri templum, qui mons pertinet ad illam gentem. Et superfluit, « *in eo,* » secundum quod frequenter fit in illo idiomate. Jerem. xiv, 21 : *Ne facias nobis contumeliam solii gloriæ tuæ : recordare, ne irritum facias fœdus tuum nobiscum.* Imo, tandem inhabitasti corporaliter in Jerusalem prædicando, et in templo. Psal. LXXXVI, 5 : *Homo natus est in ea : et ipse fundavit eam Altissimus. In ea,* id est, in illa terra, quæ tota ad Jerusalem pertinebat. *Et ipse fundavit eam Altissimus.* Exod. xxix, 45 : *Et habitabo in medio filiorum Israel, eroque eis Deus.*

« *Leva manus tuas.* » Hic tertium primæ partis hujus Psalmi, in quo adversariis imprecatur : et dicuntur duo. Primo, imprecatio. Secundo, conquestio de dilatione affligendi illos, ibi, « *Signa nostra non vidimus.* »

In prima duo. Primo, imprecatio. Secundo, persuasio multiplex ut acquiescat imprecationi, ibi, « *Quanta malignatus.* »

Dicit ergo : Sic memor esto tuorum, quos videris repulisse, et « *leva manum in,* » id est, super « *superbias eorum,* » qui eos destruxerunt. Eccli. xxxvi, 3 : *Alleva manum tuam super gentes alienas, ut videant potentiam tuam.* Isa. xxiii, 11 : *Manum suam extendit super mare,* id est, super superbiam.

Superbia autem mare dicitur, quia crescit advenientibus aquis divitiarum : quanto enim ditantur multi, tanto superbiunt, et extolluntur. Hoc sentiebat Paulus qui dicebat, I ad Tim. vi, 17 : *Divitibus hujus sæculi præcipe non altum sapere, nec sperare in incerto divitiarum.* Item, quia vento gloriæ intumescit superbus, et inflatur sicut mare. Sap. iv, 19 : *Disrumpet illos inflatos,* etc. II ad Cor. v, 2 : *Et vos inflati estis : et non magis luctum habuistis ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit.* Mare etiam fœtidum est : sic superbia Deo et hominibus. Eccli. x, 7 : *Odibilis coram Deo est et hominibus superbia.* Et optime quia superbi alti sunt, dicit : « *Leva manus tuas,* » et ipse respondet, Deut. xxxii, 40 : *Levabo ad cœlum manum meam.*

Superbia mari comparatur.

« *Quanta malignatus.* » Hic secundum, in quo subjungitur multiplex persuasio : et dicuntur duo. Primo, sumit rationes ab iis quæ fecerunt, vel facere proposuerunt. Secundo, ab ipsa faciendi intentione, ibi, « *Polluerunt.* »

In prima duo. Primo, sumit rationes ab iis quæ fecerunt ante destructionem. Secundo, ab iis quæ in ipsa destructione, ibi, « *Quasi in silva.* »

In prima dicuntur quatuor, secundum quatuor quæ destructionem antecesserunt. Primo, ipsorum maligna impugnatio. Secundo, gloriatio de impugnatione pessima, ibi, « *Et gloriati sunt.* » Tertio, signorum positio in signum victoriæ in civitate, ibi, « *Posuerunt signa.* » Quarto, attributio victoriæ propriæ virtuti, et non Deo, ibi, « *Et non cognoverunt.* »

[1] Cf. Exod. iv, 3 et seq.

Dicit ergo : Leva manus ut percutias inimicum, quia « *quanta,* » id est, quam dura, et quam misera, « *malignatus est,* » maligne scilicet operatus est « *inimicus,* » gentilis populus, et idololatra, « *in sancto,* » id est, in iis, quæ sancta tua erant. Thren. I, 10 : *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus.* I Mach. II, 8 : *Sancta in manu extraneorum facta sunt : templum ejus sicut homo ignobilis,* et ipsi Prophetæ, et sancti, contra illud Psal. CIV, 15 : *In Prophetis meis nolite malignari* [1].

4 « *Et gloriati sunt.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non tantum sunt malignati, imo « *et gloriati sunt,* » quod pessimum est, quia gloria peccati nulla petenda tibi est. Et in Psal. LI, 3 : *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate ?* Prov. II, 14 : *Qui lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis.* « *Qui oderunt te,* » o tu Deus. Psal. LXXII, 23 : *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.*

Sed quia quidam dicunt, quod Deus odiri ab aliquo non potest per illud quod dicit Augustinus : « Deus quem diligit, « quidquid diligere potest : » potest referri ad Jerusalem : « *In medio solemnitatis tuæ,* » Paschalis, quia, sicut narrat Eusebius, « Anno a passione Domini « quadragesimo secundo, cum Judæi « essent in Jerusalem congregati ad ce- « lebrandum Pascha, tunc Titus et Ves- « pasianus intraverunt urbem, et gloriati « sunt de victoria, et omnes congregatos « ceperunt ipsa die qua interfecerunt « Christum, ut impleretur quod dictum « fuerat per Jeremiam, XII, 3, dicentem : « *Congrega eos sicut gregem ad victi-* « *mam.* » Amos, V, 21 : *Odi et projeci festivitates vestras.* Malach. II, 3 : *Dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatem vestrarum.* I Mach. I, 41 : *Dies festi ejus conversi sunt in luctum.* Hæc possunt dici multis clericis in solemnitate Paschali : in medio enim solemnitatis, ad litteram, inter Missam et Vesperas sunt in lusibus et choreis post comestionem superfluam. Exod. XXXII, 6 : *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.* Thren. I, 7 : *Viderunt eam hostes, et deriserunt sabbata ejus.* Isa. I, 13 et 14 : *Neomenias, et sabbatum, et solemnitates alias non feram :... facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens.*

« *Posuerunt signa.* » Hic est tertium. Quasi diceret : Sic sunt gloriati, et etiam « *posuerunt signa sua,* » vexilla in quibus erant depictæ aquilæ, et dracones : signa captionis, statuentes illa super muros Jerusalem, et turres. Osee, VIII, 1 : *In gutture tuo sit tuba.* Quasi diceret : Clama fortiter et horribiliter, quasi aquila Romanorum, super domum Domini. II Paral. XXXIII, 7 : *Sculptile, et conflatile posuit,* scilicet Manasses, *in domo Dei.* Hæc sunt signa de quibus Isa. V, 26 : *Et elevabit Dominus signum in nationes procul.* Sic in signum captionis suiipsius a diabolo, quidam portant signa prava in capitibus, tonsuras, coronas florum, et superflua vestium ornamenta. Ezech. XVI, 25 : *Ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ.*

« *Et non cognoverunt.* » Hic quartum, 5
quod sibi attribuerunt illam victoriam : unde secundum communem litteram duo tanguntur. Primo, monstratur eorum excæcatio, quia sibi attribuerunt victoriam. Secundo, specificatur quomodo posuerunt signa ad monstrandum magis illorum superbiam, ibi, « *Sicut in exitu.* »

Ait enim : Posuerunt signa, « *et non cognoverunt* » hanc victoriam a Deo fuisse, superbia excæcati. Isa. X, 13 : *In fortitudine manus meæ feci, et in sa-*

[1] Cf I Paralip. XVI, 22.

pientia mea intellexi : et abstuli terminos populorum, et principes eorum deprædatus sum. Ipsi, dico, ponentes signa « *super summum* » turrium et murorum, « *sicut in exitu* » sunt portæ et muri, sic fit in illis captis.

Et nota ordinem. Primo enim homines excæcantur ut non intelligant veritatem. II ad Corinth. iv, 4 : *Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium.* Postea signa sua ponit in exitibus inferioribus, et in summis, id est, in majoribus. Jerem. vi, 13 : *A minore usque ad majorem omnes avaritiæ student.* Isa. xxiv, 2 : *Et erit sicut populus, sic sacerdos.* Item, exitus sunt extrema corporis nostri membra, sicut pedes et manus, summum caput. In his ponunt dæmones signa sua, in manibus chirothecas, in pedibus strictissimos sotulares, in capitibus coronas, et non cognoscunt quod inde damna animabus proveniunt. Isa. i, 6 : *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas.* Sapient. ii, 9 et 8 : *Ubique relinquamus signa lætitiæ*, nostræ scilicet : *nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra.* Ad litteram per muros civitatum, per prata [1] adjacentia incedunt.

« *Quasi in silva lignorum.* » Hic secundum, in quo postquam ostendit eorum malitiam destructionem civitatis præcedentem, hic subjungit de malitia concomitante illam : et dicuntur duo secundum duplicem modum destruendi. Primo, in dejectione murorum et turrium : et primo tangitur. Secundo, in combustione contentorum in muris et turribus, scilicet domorum, ibi, « *Incenderunt igni.* »

In prima duo. Primo, introgressio violenta, et quasi præparatio ad dejectionem. Secundo, dejectio, ibi, « *In securi et ascia.* »

Dicit ergo : Sic quasi victores posuerunt signa super muros, et in portis, « *et exciderunt januas ejus*, » civitatis scilicet Jerusalem, ut esset omnibus liber introitus, « *quasi in silva lignorum* » essent, ipsi, dico, « *in idipsum* » existentes omnes in uno, scilicet anima una et voluntate. Thren. i, 4 : *Omnes portæ ejus destructæ.* Et ibidem, iv, 13 : *Non crediderunt reges terræ, et universi habitatores ejus, quoniam ingrederetur hostis et inimicus per portas Jerusalem.* « *Dejecerunt eam.* » Postquam ingressi sunt, turres et muros prosternendo, « *in securi*, » minores partes destruendo, « *et ascia*, » majores comminuendo. Thren. ii, 2 : *Destruxit in furore suo munitiones virginis Judæ, et dejecit in terram.* Hoc minatus fuerat eis Salvator, Luc. xix, 44 : *Ad terram prosternent te, et non relinquent in te lapidem super lapidem.*

Portæ Ecclesiæ, scilicet spiritualis Jerusalem sunt prælati, qui intromittunt vel expellunt : unde primi prælati Apostoli portis comparantur [2]. Sed dæmones in idipsum convenerunt, et quasi conspiraverunt ut ipsos dejiciant. Job, xli, 7, dicitur de squamis Behemoth : *Una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas.* Osee, x, 10 : *Congregabuntur super eos populi*, etc. Luc. xi, 26 : *Assumit septem alios spiritus nequiores se.* Et invadit portas, prælatos, parum curans de aliis. I Reg. xxxi, 3 : *Totum pondus prælii versum est in Saul.* III Reg. xxii, 31 : *Non pugnabitis contra minorem et majorem quempiam, nisi contra Regem Israel solum.* Et dejiciunt has portas et comminuunt. Thren. ii, 9 : *Defixæ sunt in terra portæ ejus.*

Prælati sunt portæ Ecclesiæ.

« *Incenderunt igni.* » Hic secundum, in quo tangitur destructio per combustionem. Quasi diceret : Sic dejecerunt alta et fortia, et post consummationem destructionis « *incenderunt sanctuarium tuum*, » illam civitatem tuam sanctam, vel ipsum templum, vel magis utrumque, 7

[1] Alias *portas.*

[2] Apoc. xxi, 12.

quia civitatem usque ad templum. Isa. LXIV, 11 : *Facta est in exustionem ignis, et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas.* Thren. IV, 11 : *Succendit*, Dominus scilicet, *ignem in Sion et devoravit fundamenta ejus.*

Sanctuarium Dei sunt et esse debent spiritualiter Clerici, quos succendit igne luxuriæ diabolus, mediante gulositate. IV Reg. XXV, 8 et 9 : *Nabusardan princeps exercitus... succendit domum Domini et domum regis.* Joel, I, 19 : *Ignis comedit speciosa deserti*, mundi scilicet Clericos.

« *In terra polluerunt.* » Hic tertium, in quo subjungitur destruentium intentio per ea quæ secuta sunt destructionem. Apparet autem per hoc quod dicitur hic, quod non quærebant honorem Dei in illis factis : et duo tanguntur quæ pertinent ad destructionem divini cultus. Primo, pollutio templi, quod respicit ad locum. Secundo, solemnitatum annihilatio, quod respicit ad tempus cultus, ibi, « *Dixerunt in corde suo.* »

Dicit enim : Sic totum destruxerunt usque ad combustionem, et etiam postea, « *polluerunt tabernaculum nominis tui,* » templum nomini tuo deputatum polluerunt, privatas ad litteram ædes facientes, et stabula jumentorum. Psal. LXXVIII, 1 : *Polluerunt templum sanctum tuum.* Sicut alias factum fuerat, tempore scilicet Antiochi, I Machab. I, 39 : *Contaminaverunt sanctificationem.*

Tabernaculum nominis Dei sunt proprie Christiani, et specialius Clerici et Prælati. Isti sunt de quibus specialius dicitur, Prov. VIII, 31 : *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Apoc. XXI, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* Sed hoc polluitur per abominationes et peccata. Ezechiel. XXII, 26 : *Sacerdotes ejus contempserunt legem meam, polluerunt sanctuaria mea :.. et coinquinabar in medio eorum.*

Et hoc « *in terra* » fixi per amorem : ex amore enim terrenorum accidit omnis pollutio. Malach. I, 12 : *Vos polluistis illud.* Quid illud ? Et sanctuarium, et templum, et nomen sanctum meum.

« *Dixerunt in corde.* » Hic secundum, 8
annihilatio solemnitatum, quia ex deliberatione et conspiratione omnium. Deliberatio notatur in hoc quod dicit, « *In corde suo.* » Conspiratio in hoc quod additur, « *Simul.* »

Dicit ergo : Sic polluerunt locum, et etiam « *dixerunt,* » non sine deliberatione, sed « *in corde.* » Psal. XXXV, 4 . *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Sap. XXXV, 4 : *Dixerunt*, impii scilicet, *cogitantes apud se non recte.*

Et hæc, « *Cognatio eorum simul,* » ut nec unus deesset, qui non concordaret. Eccli. XXI, 10 : *Stuppa collecta synagoga peccantium.* Osee, VII, 1 : *Revelata est iniquitas Ephraim.* Jud. XV, 4 : Vulpes Samsonis erant ad invicem colligatæ.

Sed quid dicebant? « *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra,* » ut sic tota Dei deleatur memoria : libenter enim procurat diabolus, ut non fiant solemnitates. Thren. I, 4 : *Viæ Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem.*

Quæ fu sint ma exos diabol

Et nota, quod valde libenter procurat, ne fiat festum Nativitatis, quod valde est jucundum. Luc. II, 10 : *Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.* Hoc festum fit in baptismo, quando homo filius Dei efficitur, et ei nascitur de aquis baptismatis. Joan. I, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* Et iterum per pœnitentiam : per contritionem enim nascitur homo nativitate in utero, per confessionem nativitate ex utero. Hoc est magnum festum matris Ecclesiæ. Joan. XVI, 21 : *Mulier cum parit, tristitiam habet :... cum autem pepererit filium, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundo* : primo toti curiæ cœlesti. Luc. XV, 10 : *Gau-*

dium erit coram Angelis Dei. etc. Et istud festum nititur diabolus amovere omnino. Apocal. xii, 4 : *Draco stetit ante mulierem quæ erat paritura : ut, cum peperisset, filium ejus devoraret.* Et similiter festum Passionis, quæ est in satisfactione, quæ debet esse hilaris. Eccli. xxxv, 1 : *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Matth. vi, 16 : *Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* Et infra, ỳ. 17 : *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava.* II ad Corinth. ix, 7 : *Hilarem datorem diligit Deus.* Sed hoc annihilare vult, tentationes et tribulationes immittendo, sicut filios Israel exeuntes de Ægypto, ut sacrificarent Deo in deserto, Pharao nisus est impedire [1]. Et festum Resurrectionis, quod in nobis fit, cum tota intentione superna quærimus, spretis his terrenis. Ad Coloss. iii, 1 : *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite,* etc. Ita quod non moriamini iterum in peccato, sed sicut de Christo dicitur, ad Roman. vi, 9 : *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur.* De hoc festo, in Psal. lxxv, 11 : *Reliquiæ cogitationis,* sursum ad æterna tendentium, *diem festum agent tibi.* Hoc festum diabolus nititur destruere, cupiditatem et amorem terrenorum ingerendo. Joan. xii, 10 : *Cogitaverunt ergo ut Lazarum,* qui suscitatus erat, *interficerent.* Et festum Ascensionis, quod fit, cum homo de virtute in virtutem potenter ascendit. Psal. lxxxiii, 6 : *Ascensiones in corde suo disposuit.* Hoc festum mirantur Angeli. Cant. iii, 6 : *Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi,* etc. Sed hoc tollit diabolus, si potest, per pueros Jerichontinos, et mundi irrisores, qui ascendentes irrident. IV Reg. ii, 23, dicebant pueri de Jericho Eliseo : *Ascende calve, ascende calve.* Et festum missionis Spiritus sancti, quod faciunt contemplativi, qui illuminantur et ardent amore Dei. Hoc est festum Sabbati. Exod. xx, 8 : *Memento ut diem Sabbati sanctifices.* Festum anni jubilæi [2]. Sed hoc impedit diabolus, et annihilat, si potest, per curiosos et amatores hujus mundi. Luc. x, 40. Martha volebat interrumpere festum Mariæ. *Domine,* inquit, *non est tibi curæ, quod soror mea,* etc.

9 « *Signa nostra.* » Hic secundum totius hujus partis, in quo postquam petivit inimicorum dejectionem, multiplici persuasione addita, addit consequenter conquestionem de dilatatione : et dicuntur tria. Primo, conqueritur de dilatione sumens rationem a parte populi afflicti et miseri. Secundo, a parte affligentis inimici, ibi, « *Usquequo Deus ?* » Tertio, a parte Dei, qui liberator deberet esse, ibi, « *Ut quid avertis ?* »

In prima tria secundum triplicem defectum de quo conqueritur. Primo, quod careant signis in ænigmatibus futurorum ostensivis. Secundo, quod Prophetis futura nuntiantibus, ibi, « *Jam non est propheta.* » Tertio, quod liberatoribus in præsenti miseria in qua sunt, ibi, « *Et nos non cognoscet.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, rogo ut leves manum in superbias inimicorum, sed multum differs, quia « *signa nostra,* » quæ solebamus videre, quando eramus in captivitate, ut liberaremur, « *non vidimus* » adhuc aliqua existentes in periculo. Tempore Achaz signum habuerunt de sua liberatione. Isa. vii, 11 : *Pete tibi signum a Domino Deo tuo.* Et post pauca, ỳ. 14 : *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum.* Signum etiam habuerat Abraham de liberatione filiorum suorum de Ægypto [3]. Signa etiam multa fecit eis Moyses ut eos liberaret : sed hæc evacuata sunt.

« *Jam non est Propheta,* » nostram salutem nuntians, et prædicens libera-

[1] Cf. Exod. xiv, 5 et seq.
[2] Cf. Levit. xxv, 10 et seq.
[3] Cf. Genes. xv, 13 et seq.

tionem : et hoc nostris nuntiis dicere possunt. Ezech. III, 26 : *Linguam tuam adhærere faciam palato tuo,.. quia domus exasperans est.* Et propter hoc dissipamur. Proverb. XXIX, 18 : *Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus.*

« *Et nos non cognoscet amplius,* » ut liberet, sed in miseria permittet. Job, VIII, 18 : *Negabit eum, et dicet : Non novi te :* quippe quia non sunt de ovibus ejus. Joan. X, 14 : *Et cognosco meas,* scilicet oves.

Tria signa primitivæ Ecclesiæ.

Hanc lamentationem possunt facere Sancti super modernam Ecclesiam. Signa enim nostra, quæ a Christo accepimus, non vidimus, signum scilicet paupertatis, de quo Luc. II, 12 : *Et hoc vobis signum : Invenietis infantem pannis involutum.* Signum asperitatis, et doloris, de quo Exod. XII, 13 : *Erit sanguis vobis in signum in ædibus in quibus eritis.* Ezech. IX, 4 : *Signa Thau super frontes virorum gementium, et dolentium.* Signum humilitatis, cum in aperto sunt pauperes et miseri, Apocal. VII, 3 : *Nolite nocere terræ et mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri,* non in occulto, sed *in frontibus eorum.* Sed in Psal. LXIV, 9, dicitur : *Timebunt qui habitant terminos,* temporalia quæ cito terminantur : *a signis tuis,* tribus dictis.

« *Jam non est Propheta,* » qui fide sincera intendat in æterna. Jerem. V, 1 : *Circuite Jerusalem, et adspicite, et considerate, et quærite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium, et quærentem fidem.* Et propter hoc a Deo amplius non cognoscimur cognitione approbationis. Matth. XXV, 12 : *Amen dico vobis, nescio vos* [1].

10 « *Usquequo Deus.* » Hic secundum, in quo sumit rationes a parte inimici affligentis : et dicuntur duo. Primo, conqueritur quod adversarii Deum impugnant et suos verbis. Secundo, factis, ibi, « *Irritat adversarius.* »

Dicit enim : Sic sumus in miseria, sed o Deus, « *usquequo improperabit inimicus* » tibi, et tuis detrahens verbis ? Thren. I, 9 : *Vide, Domine, afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.* Supra, in Psal. XXX, 12 : *Factus sum opprobrium et vicinis meis valde : et timor notis meis.*

« *Irritat,* » provocando factis, « *adversarius nomen tuum,* » Filium tuum, qui nomen tuum est, ut ab eo affligatur. Sed « *in finem,* » ducendo ipsum adversarium. « *In finem,* » in te Deum, qui es omnium finis. Isa. LXV, 3 : *Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper.* Jerem. XXXII, 30 : *Filii Israel qui usque nunc exarcerbant me in opere manuum suarum.* Propter hoc dicitur, Deut. XXXII, 21 : *Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus,* ipsum adorando : *et ego provocabo eos in eo qui non est populus,* ipsos per illum affligendo. Vel : « *Irritat nomen tuum in finem,* » id est, usquequo sit finis sæculi, et tunc convertentur.

« *Ut quid avertis ?* » Hic tertium, in **11**
quo sumit rationes, a parte Dei.

Ait enim : Sic inimicus et verbis et factis irritat te. Ut quid tu qui tam pius et misericors esse consuevisti, « *avertis manum tuam, et dexteram tuam,* » scilicet populum Judæorum, « *de medio sinu tuo,* » ut non convertas eum in sinum tuum, sed magis avertis a sinu, non dirigens ipsum « *in finem,* » id est, in Christum. Judaicus ergo populus *Dei manus* dicitur, manus in sinu Dei sana, sed extra leprosa, et vilis [2]. Cum enim Deo adhæserunt, bene fuit eis : quando elongati, tunc leprosi, et viles. Hæc manus ejus dextera, in qua confringebat fidei adversarios, Exod. XV, 6 : *Dextera tua, Domine, magnificata est in*

Cur Ju- cus po- ue dicit *manus* ?

[1] Cf. etiam Matth. VII, 23.

[2] Cf. Exod. IV, 6 et seq.

fortitudine : dextera tua, Domine, percussit inimicum. Sed hanc manum tamquam membrum putidum projecit a se, et dedit in aliam manum. Ezechiel. VII, 21 : *Dabo illud in manus alienorum.* Thren. I, 14 : *Dedit me Dominus in manu de qua non potero surgere.* Et adhuc tenet eam paratus plus percutere. Isa. IX, 12 et 13 : *Adhuc manus ejus extenta : et populus non est reversus ad percutientem.* Hanc manum elongavit a Christo fine. Apocalyps. I, 8 : *Ego sum Alpha et Omega.*

« *Deus autem rex noster ante sæcula.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi. Præmissa enim lamentativa conquestione super miseria Judæorum, hic secundo subjungit de salute exhibita toti mundo per Christum in redargutionem excæcatorum Judæorum, qui nolunt credere : et dicuntur tria in hac parte. Primo, exhibitio salutis in publico. Secundo, specificatio et modi et ordinis in salvando, ibi, « *Tu confirmasti.* » Tertio, commendatio Salvatoris, quasi ad probandum quod sic salvare potuerit, ibi, « *Tuus est dies.* »

In prima duo. Primo, a quo salus sit facta. Secundo, quod in publico exhibita, ibi, « *In medio terræ.* »

Dicit ergo : Sic relicti sunt et abjecti, et ab inimicis conculcati « *Deus autem rex noster.* » Isa. XXXIII, 22 : *Dominus judex noster : Dominus legifer noster : Dominus rex noster.* Deus in divina, rex in humana natura. Apocalyps. XIX, 16 : *Et habet in vestimento*, in natura humana, quæ fuit divinitati quasi vestimentum (ad Philip. II, 7 : *Habitu inventus ut homo*) *et in femore*, id est, in connaturali origine, *scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* « *Ante sæcula* » existens in divinitate. Contra Arium, qui dicit Dei Filium puram creaturam. Eccli. XXIV, 14 : *Ab initio et ante sæcula creata sum.*

« *Operatus est salutem,* » secundum illud Exod. XV, 2, et Isa. XII, 2 : *Fortitudo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem.* Habac. III, 13 : *Egressus es in salutem populi tui.* Matth. I, 21 : *Vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Et hoc « *in medio terræ.* » Ecce locus. Et nota, quod operatus est salutem in Incarnatione in medio terræ, id est, in utero Mariæ, quæ terra dicitur in Psal. LXXXIV, 2 : *Benedixisti, Domine, terram tuam.* Isa. XLV, 8 : *Aperiatur terra, et germinet Salvatorem.* Item, in passione, et hoc in medio terræ, id est, Jerusalem, quæ dicitur terræ umbilicus. Luc. XIII, 33 : *Non capit Prophetam perire extra Jerusalem.* Et Matth. XXIII, 37 : *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas.* Item, quotidie operatur salutem in medio terræ, in exhibitione sui in cibum salutarem : et hoc in medio terræ, Ecclesiæ scilicet, quæ est terra benedicta fluens lacte et melle. Psal. LXXXIV, 2 : *Benedixisti, Domine, terram tuam.* In primo opere se nobis, et nos sibi conformavit. In secundo, reformatos redemit. In tertio, reformatos et redemptos reficit.

Christus semper in medio.

Nota ergo, quod in medio conceptus, Isa. XII, 6, dicit ad Virginem : *Magnus in medio tui sanctus Israel.* In medio natus, Habac. III, 2, secundum aliam litteram : « In medio duorum animalium innotescens [1]. » In medio oblatus, Psal. XLVII, 10 : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* In medio conversatus, nec nimiam prætendens austeritatem, nec nimis remissam viram, Joan. I, 26 : *Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.* In medio in Passione, Joan. XIX, 18 : *Crucifixerunt eum, et cum eo alios duos, hinc et hinc, medium autem Jesum* [2]. In medio in re-

[1] Vulg. habet, Habac. III, 2 : *In medio annorum notum facies.*

[2] Cf. Luc. XXIII, 33 : *Crucifixerunt eum : et latrones, unum a dextris, et alterum a sinistris.*

surrectione. Luc. xxiv, 36 : *Stetit Jesus in medio eorum*, scilicet discipulorum suorum. Semper ergo in medio est, ut ostendat quod virtus est in medio, et quod non sumus in angulo, sed in publico, ut omnibus omnia facti cum Paulo [1], omnibus vivamus.

13 « *Tu confirmasti.* » Hic secundum, in quo subjungitur et modus et ordo operandi salutem, per tria beneficia omnibus in publico exhibita. Primum est beneficium vocationis. Secundum, ereptionis a potestate diabolica, ibi, « *Contribulasti.* » Tertium, instructionis abundantis, ibi, « *Tu dirupisti.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod salutem operatus es in medio terræ : et vere, quia o Domine, « *tu confirmasti*, » id est, firmata voluntate et recta vocasti « *mare*, » Gentes fluxibiles, et amaras : et hoc, « *in virtute tua*, » quæ sola hoc potuit. Psal. lxx, 6 : *In te confirmatus sum*, dicit Gentium populus, *ex utero*, ex principio Ecclesiæ. Matth. viii, 26 : *Imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna.* Vel, « *confirmasti*, » reprimendo a peccato, et desiccando. Nahum, i, 4 : *Increpans mare, et exsiccans illud.* Hoc significatum fuit, Exod. xiv, 21, ubi virtute Domini aquæ maris sunt ad instar marmoris solidatæ.

« *Contribulasti.* » Hic secundum, in quo subjungitur de beneficio ereptionis a diabolo : et dicuntur duo. Primo, annihilatio potestatis diaboli. Secundo, membrorum ejus conversio, et conjunctio corpori Ecclesiæ, ibi, « *Dedisti eum.* »

In prima duo. Primo, annihilatio potestatis diaboli in suggerendo peccatum simpliciter. Secundo, in suggerendo superbiam specialiter, ibi, « *Tu confregisti.* »

Ait enim : Sic confirmasti mare, et « *contribulasti capita*, » potestates, et peccata, « *draconum*, » dæmonum, « *in aquis*, » scilicet baptismatis. Hoc significatum fuit etiam Exod. xiv, 23, ubi post aquarum solidationem, ingressi Ægyptii sunt submersi. Sic potestas et peccata dæmonis virtute baptismi. Ezech. xxxvi, 25 : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Joel, iii, 18 : *Fons de domo domini egredietur, et irrigabit torrentem spinarum*, punctiones peccatorum impetuose currentium. Zach. xiii, 1 : *Erit fons patens domui David, et habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ.* Marc. xvi, 16 : *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.*

« *Tu confregisti.* » Hic secundum, ejus annihilatio in quantum suggerit superbiam specialiter. Quasi diceret : Sic contribulasti capita draconum in aquis, et etiam « *tu confregisti*, » comminuendo, annihilando, « *capita draconum*, » principales et capitales suggestiones dæmonis, quæ sunt de superbia nostri. De virgine humillima dictum est, Genes. iii, 15, ad serpentem : *Ipsa conteret caput tuum.* Qui etiam draco dicitur, Apocal. xii, 9 : *Projectus est draco ille magnus, serpens antiquus.* 14

« *Dedisti eum.* » Hic tangitur membrorum ejus conversio ad unitatem Ecclesiæ.

Ait enim : Sic confregisti, et etiam « *dedisti eum*, » draconem scilicet, « *escam populis Æthiopum*, » Gentilibus prius nigris, et horridis per peccatum.

Notandum enim, quod quidam illudunt diabolo, sicut qui ad suggestionem ejus claustrum intrat, et postea persevérat. Job, xl, 24 : *Numquid illudes ei quasi avi?* Alii suscitant dormientem, qui eum bonis operibus provocant ut se impugnet. Job, iii, 8 : *Qui parati sunt suscitare Leviathan.* Alii ligant, qui rationibus impediunt ne possit nocere. Job, xl, 24 : *Numquid... ligabis eum*, Le- Diversi de vincit... illud: diabol...

[1] Cf. I ad Corinth. ix, 22.

viathan scilicet, *ancillis tuis*, id est, orationibus Sanctorum, qui infirmos se reputant ut ancillæ? Alii concidunt, alios exhortationibus ab ejus unitate separantes, qui erant ejus membra. Job, XL, 25 : *Concident eum amici, divident illum negotiatores.* Absciuditur ei cauda cum auferuntur luxuriosi : lingua cum detractores, adulatores, et mali advocati, et hæretici : auris cum talium auditores. Alii conculcant et conterunt concisum, ejus promissiones et comminationes vilipendendo. Ad Rom. XVI, 20 : *Deus pacis conterat Sanatam sub pedibus vestris.* Alii comedunt, qui ejus membra in corpus Ecclesiæ cujus sunt dentes, trahunt, et sibi uniunt, secundum quod hic dicitur. Hinc dictum est Petro, Act. XI, 7 : *Surge, Petre, occide, et manduca* : hæc reptilia, hos serpentes, qui prius fuerant quasi dæmones, id est, dæmonum membra, Ecclesiæ incorpora.

« *Tu dirupisti fontes.* » Hic est tertium, in quo subjungitur de tertio beneficio, quod est abundans doctrinæ effusio : sed quia non posset hoc bene fieri, nisi perversa cessarent, dicuntur duo. Primo, doctrinæ sanctæ abundans effusio. Secundo, conclusio, aliarum, ibi, « *Tu siccasti.* »

In prima duo. Primo, effusio doctrinæ per majores prædicatores, et continue officium exercentes. Secundo, per minores, et timore aliquando desistentes, ibi, « *Et torrentes.* »

Ait enim : Sic cessare fecisti a malo, ad fidem convertisti, et etiam, « *tu dirupisti,* » ut fluerent abundanter, « *fontes,* » prædicatores promptos, et in doctrina abundantes. Hoc factum fuit quando Apostolos misit, qui per duodecim fontes repertos in Elim sunt designati[1]. Hi sunt de quibus Isa. XII, 3 : *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.* Isa. XLI, 18 : *Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes.* « *Et torrentes,* » supple, dirupisti Doctores, sive prædicatores modo fluentes, modo timore mundano vel humano cessantes. In medio camporum « *torrentes* » dirupisti. De torrentibus iis, Isa. XXXV, 6 : *Scissæ sunt in deserto aquæ, et torrentes in solitudine.*

« *Tu siccasti,* » siccos fecisti, « *fluvios Ethan,* » quod interpretatur *fortis*, id est, diaboli, de quo Luc. XI, 21 : *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet.* Job, XLI, 24 : *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei.* Hujus fluvii sunt scientiæ sæculares physicæ, lucrativæ, erroneæ. I ad Corinth. I, 19 : *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.* Isa. XXIX, 14 : *Peribit sapientia a sapientibus ejus,* stante vento urente, scilicet Spiritu Sancto. Osee, XIII, 15 : *Adducet urentem ventum Dominus de deserto ascendentem : et siccabit venas ejus.*

« *Tuus est dies.* » Hic subjungitur be- 16
neficii commendatio, et commendatur a potestate in superioribus primo. Secundo, in inferioribus, ibi, « *Tu fecisti omnes.* » Tertio, in mediis, ibi, « *Æstatem et ver.* »

In prima duo. Primo, ostendit potestatem in effectu corporum superiorum. Secundo, in causa, ibi, « *Tu fabricatus es.* »

Dicit ergo : Hæc beneficia contulisti, et potuisti, quia « *tuus est dies, et tua est nox,* » quæ sunt superiorum corporum effectus, et tamen in tua potestate. Job, XXXVI, 32 : *In manibus abscondit lucem,* id est, in potestate, *et præcipit ei ut rursus adveniat,* facta nocte. Genes. I, 4 et 5 : *Divisit lucem a tenebris, appellavitque lucem diem, et tenebras noctem.*

Spiritualiter autem per diem intelliguntur perfecti. Supra, in Psal. XVIII, 3 :

[1] Cf. Exod. XV, 27.

Dies diei eructat verbum. Per tenebras peccatores culpis tenebrosi, secundum illud Apostoli ad Ephes. v, 8 : *Eratis aliquando tenebræ.* Notandum enim, quod peccator nox appellatur, sicut jam dixi, et sicut hic dicitur. Nox diabolus, caput peccatorum. Job, III, 6 : *Noctem illam tenebrosus turbo possideat.* Et peccatum. Ad Roman. XIII, 12 : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit.* Cæcitas mentis. Job. III, 3 : *Pereat... nox in qua dictum est: Conceptus est homo.* Persecutio. Psal. CXX, 6 : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Isa. XXI, 11 : *Custos quid de nocte? custos quid de nocte ?* Tenebræ infernales. Joan. IX, 4 : *Venit nox, quando nemo potest operari.* Dies judicii, dies, justus, Angelus, gratia, sapientia, prosperitas, æterna claritas, securitas in præsenti. Matth. XXV, 6 : *Media nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit.*

« *Tu fabricatus es,* » tamquam faber. Eccle. XI, 5 : *Nescis opera Dei,qui fabricator est omnium.* Et fabri filius. Marc. XIII, 55 : *Nonne hic est fabri filius ?* « *Auroram.* » Alia littera habet : « Lunam et solem. » Psal. CXXXV, 7 et seq. : *Fecit luminaria magna... solem in potestatem diei... lunam et stellas in potestatem noctis.* Genes. I, 16 : *Fecit duo luminaria magna in firmamento cœli, luminare majus ut præcesset diei, et luminare minus ut præesset nocti, et stellis.* Jerem. XXXI, 35 : *Qui dat solem in lumine diei, ordinem lunæ et stellarum in lumine noctis.* Vel per solem sapiens, per lunam stultus : utriusque conditor Deus. Eccli. XXVII, 12 : *Sanctus in sapientia manet sicut sol : nam stultus sicut luna mutatur.*

Thema pro festo Nativitatis B. Virginis.

Thema autem potest esse hoc in Nativitate Virginis matris, et ponatur utraque littera : « Tu fabricatus es auroram, « lunam et solem, » id est, Mariam, quæ aurora fuit in sui nativitate, luna in Filii Dei conceptione, sed sol tandem in sua assumptione. De tribus simul, Cant. VI, 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol?*

« *Tu fecisti omnes terminos.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic potens es in supremis, et etiam « *tu fecisti omnes terminos terræ.* » Ecce potentia in infimis. Alibi, in Psal. LXXXVIII, 12 : *Tui sunt cœli, et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti,* etc. Psal. XXIII, 1 : *Domini est terra, et plenitudo ejus.* Vel per terminos terræ, fideles Ecclesiæ quoslibet intellige, qui dicuntur *termini terræ,* quia quilibet in Ecclesia habet donum singularis gratiæ, et specialis. Eccli. XLIV, 20 : *Non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelsi.* I ad Corinth. XII, 4 et 11 : *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus,... dividens singulis prout vult.*

« *Æstatem et ver.* » Hic tertium, in quo commendatur a potentia in mediis, scilicet aere : ex temperantia enim in aere secundum humidum venit ver, et ex excellentia caloris venit æstas.

Ait enim : Sic potes in inferioribus, et infimis : et etiam « *tu plasmasti,* » scilicet « *æstatem,* » in qua abundat calor, « *et ver* » in quo humor. Et quare non facit mentionem de automno et hieme? Respondeo dicendo, quod large accipit æstatem, et comprehendit etiam autumnum, et ver comprehendit hiemem. Item, hic intendit movere Deum ad misericordiam, et propter hoc tempora magis temperata, et quasi misericordiora tangit. In autumno enim magis est vigens calor, in hieme frigus.

Per æstatem autem intelliguntur ferventes spiritu. Ad Rom. XII, 11 : *Spiritu ferventes, Domino servientes.* Per ver fructificare incipientes, et novelli, a quibus recessit frigiditas peccati. Cant. II, 11 : *Hiems transiit, imber abiit, et recessit.* Per ver quod est temperatissimum tempus et jucundum, intelliguntur præditi mansuetudine, de quibus Moyses erat. Num. XII, 3 : *Erat enim Moyses vir*

mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Supra, in Psal. XXXVI, 12 : *Mansueti autem hæreditabunt terram.*

« *Memor esto hujus.* » Hic est tertia pars Psalmi, in qua postquam lamentando ostendit miseriam Judæorum, et monstravit salutem ubique factam per Christum, tertio petit ut extendatur usque ad miserum populum Judæorum. Et primo petit liberationem. Secundo, liberationis accelerationem, ibi, « *Exsurge, Domine.* »

In prima tria. Primo, petit. Secundo, necessitatem petendi exprimit, « ibi, « *Inimicus improperavit Domino.* » Tertio, ostendit multis rationibus, quod debitor sit miserendi, ibi, « *Non tradas bestiis.* »

Dicit ergo : Hoc quod præmisi, Domine, fecisti, et propter hoc rogo? « *Memor esto,* » pie miserando, « *hujus.* » Cujus? Hujus operis tui, scilicet facturæ tuæ, creaturæ tuæ, qui tibi in Patribus placuit aliquando. Isa. XXXVIII, 43 : *Memento, quæso, quomodo ambulaverim coram te, et quod rectum est in oculis tuis fecerim.* Quod et facies. Isa. XLIX, 15 : *Numquid oblivisci potest mulier infantulum suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui.*

« *Inimicus.* » Hic secundum, in quo ostendit qua necessitate petierit, quia ratione duplici. Primo, quia Judæi blasphemant verbo, tamquam Christum odientes. Secundo, quod facto, tamquam legis et mandatorum Dei ignorantiam habentes, ibi, « *Et populus.* »

Dicit ergo : Sic rogo ut memor sis, quia ecce « *inimicus,* » Judæorum scilicet populus, « *improperavit* » verbis, dicendo filio tuo Christo, Matth. XI, 19 : *Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus.* Et Luc. XI, 15 : *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* Joan. VIII, 48 : *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, et dæmonium habes?*

« *Et populus insipiens,* » habens legis tuæ ignorantiam, « *incitavit,* » ad iracundiam, « *nomen tuum,* » id est, Filium. Isa. XXVII, 11 : *Non est populus sapiens, propterea non miserebitur ejus, qui fecit eum.* Jerem. IV, 22 : *Stultus populus meus me non cognovit : filii insipientes sunt et vecordes.* Hi incitant et provocant contra se Filium Dei. Job, XII, 6 : *Audacter provocant Deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum.* Provocant illum factis, cum alapis illum cædebant, in faciem conspuebant, et tandem cruci affixerunt[1].

« *Ne tradas bestiis.* » Hic tertium, in 19
quo ostendit, quod debeat Dominus misereri : et dicuntur tria. Primo enim ostendit hoc ratione meriti aliquorum de populo. Secundo, ratione promissi populo a Domino, ibi, « *Respice in testamentum.* » Tertio, ratione mali afflictivi, quod sustinuit ille populus, ibi, « *Ne avertatur humilis.* »

In prima duo, secundum duplex meritum aliquorum de populo. Primum est confessio peccati vel fidei. Secundum, omnium temporalium abdicatio, ibi, « *Et animas pauperum.* »

Dicit ergo : Sic memor esto, quia necesse est, et hoc certe debes, unde, rogo, o Domine, « *Ne tradas,* » id est, tradi permittas, « *bestiis,* » id est, diabolo et ejus Angelis.

Nota enim, quod sunt bestiæ materiales ad litteram, de quibus Genes. I, 25 : *Fecit Deus bestias terræ*[2]. Et spirituales

[1] Cf. Matth. XXVI et XXVII, et alios Evangelistas in Passionis narratione.

[2] Genes. I, 24 et 25 : *Dixit quoque Deus : Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta, et reptilia, et bestias terræ secundum species suas. Factumque est ita. Et fecit Deus bestias terræ,* etc.

tripliciter. Primo, bestialiter viventes, I ad Corinth. xv, 32 : *Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi.* Eccli. x, 13 : *Cum morietur homo, hæreditabit serpentes, et bestias, et vermes.* Antichristus, Apocal. xvii, 11 : *Bestia, quæ erat, et non est : et ipsa octava est : et de septem est, et in interitum vadit.* Et dæmones, Job, v, 22 : *Bestias terræ non formidabis.* Et Isa. lvi, 9 : *Omnes bestiæ agri, venite ad devorandum.* Bene autem dicuntur bestiæ, quia stulti sicut bestia. Eccli. xxv, 4 : *Senem fatuum, et insensatum.* Glossa, « diabolum. » Eccle. iv, 13 : *Melior est puer pauper et sapiens,* Christus scilicet, *rege sene et stulto,* id est, diabolo. Item, rapax est. Joan. x, 12, lupo rapaci comparatur : *Et lupus,* inquit, *rapit, et dispergit oves.* Quia crudelis est, Jerem. vi, 23 : *Crudelis est, et non miserebitur.* Et vorax est, nihil enim ei sufficit, Job, xl, 18 : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur : et habet fiducium quod influat Jordanis in os ejus.* Irrecuperabiliter tenet quod rapuerit, Isa. v, 29 : *Frendebit, et tenebit prædam, et amplexabitur, et non erit qui eruat.*

Quare diabolus dicitur *bestia?*

His ergo bestiis « *ne tradas animas confitentes tibi,* » confessione peccati vel fidei. Hanc enim quærit. Gregorius : « Satan nihil se fecisse æstimat, cum « animam non sauciat. » Sed hoc non sustineas, quia Proverb. xxviii, 13 : *Qui autem confessus fuerit ea,* peccata scilicet, *et reliquerit, veniam consequetur.* Nec confitentes confessione fidei, et laudis. Esther, xiv, 9 : *Volunt claudere ora laudantium te.*

« *Et animas pauperum.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Ne tradas bestiis animas confitentes tibi, « *et animas pauperum tuorum* » omnia propter te relinquentium, vel abjiciendo omnino, vel suppeditando, « *ne obliviscaris* ducere *in finem,* » Christum : vel « *in finem,* » id est, finaliter : quod nullo modo facies. Psal. lxxvi, 10 : *Numquid... obliviscetur misereri Deus?* misereri pauperibus? Non. In alio Psal. ix, 19 : *Patientia pauperum non peribit in finem.* Isa. xxix, 19 : *Et pauperes homines in sancto Israel exsultabunt.* Et ibid. xiv, 30 : *Pascentur primogeniti pauperum, et pauperes homines fiducialiter requiescent.*

« *Respice in testamentum.* » Hic secundum, in quo sumitur ratio ex parte 2
promissi : et dicuntur duo. Primo, promissio tamquam causa, quare debeat misereri. Secundo, ratio et causa promittendi, ibi, « *Quia repleti.* » Vel sic : primo, promissio. Secundo probatio, quod nunc sit tempus reddendi quod promissum est.

Ait enim : Sic memor esto propter prædicta, et etiam « *respice* » oculo misericordiæ, ut recolas « *in testamentum tuum,* » in promissionem tuam de æterno regno tuis conferendo, tamquam testamento firmatam. Psal. lxxxviii, 4 : *Disposui testamentum electis meis.* Augustinus : « Respice, Domine, in testa« mentum tuum. Tabulas tenemus, hæ« reditatem possideamus. » Jerem. xxxi, 31 et 32 : « *Feriam domui Israel, et domui Juda fœdus novum,* promittens æterna, *non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum*, promittens terrena.

« *Quia repleti sunt.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic respice, quia malitia in malis est consummata. Et hoc est : « *quia repleti sunt iniquitatum,* » id est, iniquitatibus. Genitivus ponitur pro ablativo. « *Qui obscurati sunt domibus terræ,* » id est, terrenis possessionibus, quas amore inhabitant tamquam domos. Non est mirum, si ubi est iniquitas, et terra in abundantia, ibi est obscuritas. Genes. vi, 13 : *Repleta est terra,* terrena anima, *iniquitate.* Mich. vi, 12 : *Divites ejus repleti sunt iniquitate.* Et terra repleatur usque ad excæcationem intellectus. Ezech. xli, 16 : *Terra,* supple, erat, *usque ad fenestras.* Et sic obscurat totum. Sap. ix, 15 : *Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Quando

sanguis abundat in oculis, videre non possunt clare : sed Osee, IV, 2 : *Sanguis sanguinem tetigit.* Quid ergo quando simul est pulvis ?

« *Ne avertatur humilis.* » Hic tertium, in quo sumit rationes a parte mali pœnæ quam sustinent miseri, primo ab interiori. Secundo, ab exteriori, ibi, « *Pauper et inops.* »

In prima tangitur malum duplex. Humiliatio in superbia, in qua fuit, et confusio propter peccata quæ fecit, ibi, « *Confusus.* »

Ait enim : Sic eripe, quia promisisti, et etiam « *populus confusus* » de peccato suo, et « *factus humilis,* » a superbia dejectus, « *ne avertatur,* » hoc est, repellatur a tua misericordia. In Psal. LXVIII, 18 : *Ne avertas faciem tuam a puero tuo,* sicut ab impiis. Exod. XXIII, 7 : *Ego aversor impium.*

Vel sic : Populus « *humilis ne avertatur* » a te per culpam. Sic enim periret. Proverb. I, 32 : *Aversio parvulorum interficiet eos.* Ipse, dico, « *factus confusus* » confusione mala, de qua Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens peccatum,* scilicet ignominiam. Vel sic : Populus « *humilis ne avertatur,* » id est, expellatur a te, ne modo ipsum non exaudias, et sic fiat confusus. Confunditur enim qui rogat et non exauditur. III Reg. II, 20 : *Petitionem unam parvulam ego deprecor a te : ne confundas faciem meam.* Et post : *Neque enim fas est ut avertam faciem tuam* [1].

« *Pauper et inops.* » Hic secundum, in quo tangit exteriora incommoda. Quasi diceret : Humiliatus confusus, bona confusione audiatur, et sic « *pauper,* » rebus externis, « *et inops,* » carens auxiliis, « *laudabunt nomen tuum,* » quod multum diligis. Soph. III, 19 : *Salvabo claudicantem : et eam quæ ejecta fuerat, congregabo.* Ponam eam in laudem. Isa. LXVI, 2 : *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos ?* Nec mirum, si grata est Deo laus pauperum, et inopum, quia maximæ virtutis est laudare in miseria et inopia, et de ipsa miseria laudes referre. Cassiodorus : « Quam « gloriosa paupertas, quam felix inopia, « quæ Deum etiam tacita laudat, et de « patientiæ suæ virtute concelebrat ! »

« *Exsurge, Deus.* » Hic secundum tertiæ 22
partis totius hujus Psalmi, in quo petit liberationis accelerationem : et dicuntur duo. Primo, petitio. Secundo, necessitas petendi illam accelerationem, ibi, « *Memor esto,* etc. »

In prima duo. Primo, petit ut liberet suos. Secundo ostendit, quod ei incumbit eos judicare, ibi, « *Et judica causam* ».

Dicit enim : Sic, Domine, rogavi ut memor sis, sed accelera etiam : et hoc est, « *Exsurge, Deus,* » ad confortandum et liberandum. In Psal. XLIII, 23, supra : *Exsurge, quare obdormis, Domine ?* Et alibi, in Psal. LXVII, 2 : *Exsurgat Deus, et dissipentur,* etc.

« *Judica causam,* » non solum meam, vel illius populi pro quo rogavi, sed etiam « *tuam.* » Quasi diceret : Ad te pertinet, propter temetipsum fac. Supra, in Psal. XXXIV, 23 : *Exsurge, et intende judicio meo : Deus meus, et Dominus meus in causam meam,* quæ est tua, quia Luc. X, 16 : *Qui vos spernit, me spernit.* Et Matth. XXV, 45 : *Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.*

« *Memor esto.* » Hic secundum, in quo ostendit, quod necesse sit quod adjuvet, et quod causa sua etiam sit per

[1] III Reg. II, 19 et 20 : *Venit ergo Bethsabee ad regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia... Dixitque ei : Petitionem unam parvulam ego deprecor a te : ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex : Pete, mater mea, neque enim fas est ut avertam faciem tuam.*

ipsorum malitiam. Unde ostenditur primo in malitia et vituperiis continuatis. Secundo, malitiæ augmentum continuum, et intensio, ibi, « *Superbia eorum.* »

In prima duo. Primo, petit ut memoriam habeat. Secundo, inculcat ad majorem expressionem, ibi, « *Ne obliviscaris.* »

Ait ergo : Sic rogo ut exsurgas, et necesse est, quia o Domine, rogo, « *memor esto,* » qui videris nunc oblitus, *opprobriorum tuorum,* » contra te probatorum, non ad horam, imo, « *eorum, quæ ab insipiente* » populo « *sunt tota die,* » probata contra te, et inculcata.

23 « *Ne obliviscaris* » blasphemias « *inimicorum tuorum,* » qui vides ipsas operationes quantumcumque fiant in silentio. Genes. IV, 10 : *Vox sanguinis* Abel *fratris tui clamat ad me de terra.* Et XVIII, 20 : *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est,* et venit ad me. Sap. I, 10 : *Auris zeli audit omnia : et audita bene retinet.* Deut. XXXII, 34 : *Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in thesauris meis?*

« *Superbia.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non te moveant blasphemiæ prolatæ jugiter, imo hoc, quod « *superbia eorum qui te oderunt,* » « Romanorum, » dicit Glossa, id est, Titi et Vespasiani. Isa. XVI, 6 : *Audivimus superbiam Moab, superbus est valde.* « *Ascendit semper,* » intenditur et nescit terminum magis altior. Job, XX, 6 et 7 : *Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus, et caput ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur.*

Vel, « *ascendit* » ad te, ut tu videas, et memor sis ad puniendum. IV Reg. XIX, 28 : *Superbia tua ascendit in aures meas,* et non dimittam, quin judicem : sed Isa. XLV, 2: *Gloriosos terræ humiliabo.* Et humiles exaltabo. Eccli. X, 17 : *Sedes ducum superborum destruxit, et sedere fecit mites pro eis :* quia Job, XXII, 29 : *Qui humiliatus fuerit erit in gloria :* ad quam nos perducat qui est benedictus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXXIV.

Recte vivendum quia imminet judicium Dei.

1. *In finem, Ne corrumpas, Psalmus Cantici Asaph.*
2. Confitebimur tibi, Deus, confitebimur, et invocabimus nomen tuum :
   Narrabimus mirabilia tua.
3. Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.
4. Liquefacta est terra et omnes qui habitant in ea : ego confirmavi columnas ejus.
5. Dixi iniquis : Nolite inique agere : et delinquentibus : Nolite exaltare cornu.
6. Nolite extollere in altum cornu vestrum : nolite loqui adversus Deum iniquitatem.
7. Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus.
8. Quoniam Deus judex est : hunc humiliat, et hunc exaltat :
9. Quia calix in manu Domini vini meri, plenus misto.

Et inclinavit ex hoc in hoc, verumtamen fæx ejus non est exinanita : bibent omnes peccatores terræ.

10. Ego autem annuntiabo in sæculum : cantabo Deo Jacob.

11. Et omnia cornua peccatorum confringam : et exaltabuntur cornua justi.

IN PSALMUM LXXIV

COMMENTARIUS.

In finem.
Ne corumpas, Psalmus Cantici Asaph [1].

« *Confitebimur tibi, Deus.* » Hic est Psalmus septuagesimus quartus in toto libro, in secunda parte vicesimus quartus. Cum enim in Psalmo præcedenti redarguerit incredulos Judæorum, quia saluti, quam operatus est Deus in medio terræ, non assentiunt, nec ejus participes existunt, et pro ipsis oraverit, in hoc Psalmo convertit sermonem ad illos, monens ut timeant futurum judicem Christum, quem nunc contemnunt redemptorem : unde de adventu ad judicium hic arguit, ostendendo qualiter boni se præparabunt, quando veniet, et quomodo : et monendo impios ut caveant a judice tam terribili, et sententia irrevocabili.

Et hoc innuitur satis in titulo, qui talis est: « *In finem, ne* disperdas , vel *corrumpas, Psalmus Cantici Asaph.*» Et est sensus: « *Psalmus* » subjectus, qui est « *Cantici,* » quia de justorum lætitia quam habebunt in die judicii, secundum illud Psal. LVII, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam.* Et est « *Asaph,* » id est, pertinet ad congregationem bonorum : hoc intendit, ne tu Judæe, vel quicumque hæretice, disperdas sperantes in Christum, eos ab eo avertendo, ut non credant ipsum futurum remuneratorem, et dispergantur ad colligendas paleas per Ægyptum cum filiis Israel Ægyptiorum servis [2] : sed sint unum in charitate et fide, secundum illud Act. IV, 32 : *Erat* illis *cor unum, et anima una.* Vel, « *ne corrumpas* » fidem, judicium non credendo, ne sis de illis, de quibus dictum est, Psal. XIII, 1 : *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt* [3]. Tu, dico, tendens mente et consideratione « *in finem,* » ad litteram, in

[1] Tous les auteurs s'accordent, dit M. Lesêtre, à rapporter ce psaume au temps de l'invasion de Sennachérib. Au rapport de Théodoret, plusieurs manuscrits des Septante portaient déjà en titre la mention πρὸς τὸν Ἀσσύριον. Ce n'est pas un chant de triomphe après la délivrance, mais un chant de joyeuse espérance, à la suite d'une assurance formelle du secours divin. Le psaume n'est très probablement qu'un écho de la prophétie d'Isaïe, XXXVII, 33, par laquelle le prophète promet à Ezéchias que le Seigneur prendra soin de Jérusalem. « Il faut donc regarder notre psaume, dit Hengstenberg, comme une suite lyrique de la prophétie composée par Isaïe, quand les Assyriens menaçaient de tout ruiner, comme un témoignage de la foi vive avec laquelle le peuple d'alors reçut l'oracle divin, et comme une exhortation à l'Eglise de tous les temps, afin de s'attirer par une foi pareille un pareil secours. » Il est visible qu'en écrivant son psaume, Asaph avait très présent à la mémoire le cantique d'Anne, I Reg. II, dont il reproduit plusieurs pensées.

Au sens moral, ce psaume peut s'entendre du jugement qui décidera du sort éternel des bons et des méchants. « Psalmus iste tumori superbiæ medicinam humilitatis apportat, humiles autem consolatur in spe ; hoc agens, ut nec quisquam superbe de se præsumat, nec quisquam humilis de Domino desperet. » S. Aug.

[2] Cf. Exod. V, 7 et seq.

[3] Cf. etiam Psal. LII, 2.

judicii diem. Eccli. vii, 40 : *Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Thren. i, 9 : *Sordes ejus in pedibus ejus, nec recordata est finis sui.*

Hic Psalmus autem dividitur in duas partes. Primo, ponitur promissio humilis confessionis, orationis, et laudis, ut præparentur ad judicium beati, quorum congregatio hic loquitur. Secundo, certa prænuntiatio futuri, ut terreantur mali, ibi, « *Cum accepero tempus.* »

In prima tria secundum tria tacta. Primo, humilis confessionis promissio. Secundo, orationis et invocationis divinæ potentiæ, ibi, « *Et invocabimus.* » Tertio, enuntiationis et enarrationis mirabilium Dei, ibi, « *Narrabimus.* »

2 Dicit ergo : Sic miseri obstinati sunt, sed o « *Deus, confitebimur,* » confessione iniquitatis, de qua Jacob. v, 16 : *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Et Prov. xxviii, 13 : *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur : qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Et hoc « *tibi,* » id est, ad honorem et laudem tuam. Josue, vii, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel,* scilicet non quæras propriam utilitatem, sicut hypocritæ, *et confitere,* scilicet peccatum tuum. Et rem explicat ad majorem confirmationem : « *Confitebimur* » ad gloriam, et hoc « *tibi,* » confitebimur, supple, ad nostram confusionem, et contra nos. Psal. xxxi, 5 : *Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino.*

Vel, « *confitebimur* » confessione iniquitatis, ut dictum est. « *Confitebimur* » confessione fidei et laudis, de qua Apostolus ad Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Luc. xii, 8 : *Quicumque me confessus fuerit coram hominibus,* etc. Vel, « *confitebimur,* » et iterum confitebimur, ut frequentemus confessionem, Isa. xxiii, 16 : *Sume citharam, circui civitatem,... bene cane, frequenta canticum.* Vel, « *confitebimur* » universum, integram faciemus confessionem omnium peccatorum, non dimidiantes illam, ad minuendam culpam. Levit. xvi, 21 : *Sacerdos... confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, et universa delicta atque peccata.*

Debemus frequenter confiteri, et integre.

« *Et invocabimus,* » post confessionem humiliter deprecando, « *nomen tuum,* » Deum scilicet in auxilium, quia scriptum est, Joel, ii, 32 : *Omnis qui invocaverit,* intus scilicet vocaverit, *nomen Domini, salvus erit,* dummodo confessio præcesserit, quæ cor mundet, aliter Deus non veniret : unde optime præmisit, « *Confitebimur.* » Sap. i, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia.* Propter quod dicit etiam Cassiodorus : « Corda « nostra confessione purgemus, et sic ad « auxilium suscipiendum nomen Dei in- « vocare debemus. » Eccli. xviii, 23 : *Ante orationem præpara animam tuam.*

« *Narrabimus mirabilia.* Hic tertium. Quasi diceret : Sic confessione facta, et oratione supposita, tunc « *narrabimus,* » aliis prædicando, « *mirabilia tua,* » quia aliter non auderemus : ne forte audiremus illud Psal. xlix, 16 et 17 : *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam,* etc: Post confessionem enim quæ purgat a malo, et orationem quæ replet bono, narrabimus quæ facturus es in judicio. Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Narrabimus etiam mirabilia, quæ jam fecisti in universo, de quibus Eccli. xi, 4 : *Mirabilia opera Altissimi solius.* Job, ix, 10 : *Qui facit magna, et incomprehensibilia, et mirabilia, quorum non est numerus.* Mirabilia quæ in cœlo, ubi jam pulchrum solium posuisti. Eccli. xliii, 2 : *Vas admirabile opus Excelsi.* Quæ in terra, in qua cæcos illuminasti, leprosos mundasti, mortuos suscitasti. Matth. xi, 5 : *Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt.* Quæ in mari, ubi super fluctus

ambulasti, imperio turbidum sedasti [1]. Quæ in inferno, quem confregisti, et inde captivos extraxisti. Zach. IX, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Tob. XII, 20 : *Narrate omnia mirabilia ejus.* Eccli. XLII, 17 : *Nonne Dominus fecit sanctos enarrare omnia mirabilia sua?*

« *Cum accepero tempus.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua subjungitur promissio de futuro judicio, ut mali terreantur : et dicuntur quatuor. Primo, agitur de tempore judicii. Secundo, de necessitate judicandi, quia omnes, paucis exceptis, sunt corrupti, ibi, « *Liquefacta est terra.* » Tertio, de publicatione judicii, ibi, « *Dixi iniquis.* » Quarto, de diversitate judicandorum, ibi, « *Ego autem.* »

Dicit ergo : Sic narrabimus mirabilia tua, vera membra Christi : unde alia littera habet : « Narrabo. » Quasi loqueretur totus Christus pro corpore, quæ mirabilia si non audierint homines, « *ego,* » ut referatur ad caput, « *justitias judicabo,* » non tantum injustitias, « *cum accepero tempus,* » ad judicandum.

Nota ergo, quod dicit, « *ego* » discretive, quasi diceret, non alius. Joan. V, 22 : *Pater omne judicium dedit Filio.* Et quod justitias judicabit : non enim tantum mali judicabuntur, sed etiam justi. Eccle. III, 17 : *Justum et impium judicabit Deus.* Si autem justitias, quid de injustitiis ? Bernardus : « Quid faciet « de injustitiis, qui etiam justitias judi- « cabit ? »

Vel, « *justitias judicabo,* » quæ videntur apud homines justitiæ. Bernardus : « Valde verendum est ne tam subtili « examine multæ nostræ justitiæ inju- « stæ reputentur. » Isa. LXIV, 6 : *Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Gregorius : « Sæpe sordet in « oculis judicis, quod fulget in oculis « operantis. » Sed, « *cum accepero tempus.* » Tunc autem timebimus ipsum. Ad Galat. VI, 10 : *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.*

« *Liquefacta est terra.* » Hic ostendi- 4
tur necessitas judicandi, quia omnes fluxerunt in peccatum, exceptis paucis a Deo confirmatis : unde duo dicuntur. Primo, omnium fere decursio in peccatum. Secundo, aliquorum a Deo confirmatio in bono, ibi, « *Ego confirmavi.* »

Dicit ergo : Sic judicabo tandem, et necesse est, quia « *terra liquefacta est,* » in vitia et peccata, « *et omnes qui habitant in ea,* » illi adhærendo.

Notandum enim, quod est liquefactio bona, quæ fit in anima per divinam collocutionem. Cantic. V, 6 : *Anima mea liquefacta est ut locutus est,* dilectus scilicet. Et mala per timorem. Judith, XVI, 18 : *Petræ,* scilicet peccatores frigidi timore, *sicut cera liquescent ante faciem tuam.* Per avaritiam, et concupiscentiam malam sicut hic, et Ezechiel. XXIV, 11 : *Pone eam super prunas* cupiditatis et ardoris acquirendi, *vacuam,* sine Dei gratia, *ut incalescat, et liquefiat æs ejus,* soliditas scilicet ejus, si aliqua est.

« *Ego confirmavi.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic est liquefacta, tamen « *ego confirmavi,* » ne tota rueret in perditionem, « *columnas ejus,* » sanctos scilicet eam sustinentes, sicut sustinetur ædificium a columnis. Proverb. IX, 1 : *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit,* supple, in illa, *columnas septem,* sanctorum scilicet universitatem. Hinc de quibusdam sanctis dicebat Paulus, ad Galat. II, 9 : *Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ esse.*

Et bene columnis comparantur sancti,

[1] Cf. Matth. XIV, 25.

Sancti colomnis cumparantur.

quia columna longa est, in quo longanimitas : gracilis, in quo humilitas : plana sine gibbis, in quo paupertas : rotunda, in quo æternitas, quam habent in desiderio. Hæ sunt columnæ in ferculo Salomonis. Cant. III, 10 : *Columnas ejus fecit argenteas.* Hæ columnæ circumdantes tabernaculum [1].

5 « *Dixi iniquis.* » Hic tertium, in quo agitur de judicii prænuntiatione et publicatione, ut mali sint inexcusabiles. Primo ergo tangitur omnium iniquorum admonitio ut caveant a malo. Secundo, cavendi ratio, scilicet divinum judicium, ibi, « *Quia neque ab Oriente.* »

In prima tria secundum triplex malum a quo est dissuasio. Primo, a malo operis. Secundo, cordis, ibi, « *Nolite extollere.* » Tertio, locutionis, ibi, « *Nolite loqui.* »

Dicit ergo : Sic columnas confirmavi, per quas « *dixi iniquis,* » nolens non admonitos punire : « *Nolite inique agere.* » Isa. I, 16 : *Quiescite agere perverse.* Non sitis de illis, de quibus Jerem. IX, 5 : *Ut inique agerent, laboraverunt.*

« *Et delinquentibus.* » In prima iterum duo. Primo, ut caveant a malo opere. Secundo, de mali operis manifestatione, ibi, « *Et delinquentibus* dixi per eos : *Nolite exaltare cornu,* » peccata si feceritis defendendo, potentiam si estis in illa extollendo, et minores deprimendo. Psal. CXL, 4 : *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes,* etc. Multum enim displicet Deo cum delinquens non humiliatur per delictum, sed magis extollitur. Propter hoc dicit Cassiodorus : « Quod insana lætitia effundit, tristitia salutaris exurat : quos vulnerat elatio superbiæ, sanet humilis abjectio culpæ. » Item, Idem : « Nunc venit ad maximum vitium excusationis quo valde laborat humanitas, ut cum se quis non patitur dicere culpabilem, sed prætendit excusationes in peccatis. »

Contra maximum vitium excusationis.

6 « *Nolite extollere in altum.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic cavete a malo opere, et etiam « *nolite extollere in altum,* » id est, contra Deum qui altus est, « *cornu vestrum,* » intus blasphemando, murmurando. Dicit enim Glossa : « Si enim humiliaveritis cornu vestrum, Deus in vobis exaltabit suum. » Augustinus : « Cornu Christi exaltabitur in vobis, si non fuerit exaltatum cornu vestrum : cornu vestrum de iniquitate, cornu Christi de majestate. » I Reg. II, 1 : *Et exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Non sicut illi qui dicunt, Amos, VI, 14 : *Numquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua ?*

Et dixi : « *Nolite loqui iniquitatem adversus Deum,* » ut non sit in vobis peccatum locutionis. Supra, in Psal. LXXII, 8 : *Iniquitatem in excelso locuti sunt.* Isa. LVII, 4 : *Super quem lusistis ? super quem dilatastis os, et ejecistis linguam ?* Isa. LIV, 17 : *Omnem linguam resistentem tibi in judicio, judicabis.*

Mali homines et superbi sunt recte sicut limata, cum magno enim pondere incedunt. Isa. I, 4 : *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate.* Cornu proferunt aliquando, sed cito retrahunt. Contra pauperes cornu emittunt, contra majores retrahunt : sed boni potestatem non timent. Psal. XCI, 11 : *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum.* Eccli. XLVIII, 13 : *In diebus suis non pertimuit principem, et potentia nemo vicit illum.*

7 « *Quia neque ab Oriente.* » Hic secundum, in quo post admonitionem malorum ut caveant, subjungitur ratio quare cavere debent : quia non poterunt evadere judicium : et dicuntur quatuor. Primo, quod nulla potest esse evasio, Secundo

[1] Cf. Exodi caput XXVI integrum.

ratio, quare non poterunt, ibi. « *Quoniam Deus judex est.* » Tertio, in judicio rectitudo, ut humiliet superbum et humilem exaltet, ibi, « *Hunc humiliat.* » Quarto, ratio hujus rectitudinis, ibi, « *Quia calix in manu Domini.* »

In prima duo. Primo, quod non est possibilis evasio. Secundo, quod nec absconsio, ibi, « *Nec a desertis.* »

Ait enim : Sic cavete : « *Quia neque ab Oriente,* » veniet judex ut in Occidentem fugiatis, « *neque ab Occidente,* » ut in Orientem. Psal. CXXXVIII, 7 et 8 : *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam ? Si ascendero in cœlum, tu illic es,* etc. Amos, IX, 1 : *Non erit fuga eis. Fugient, et non salvabitur ex eis qui fugerit.* Sap. XVI, 15 : *Tuam manum effugere impossibile est.* Gregorius : « Fugiendi via ubique deest, quia qui te « judicat, ubique est. »

« *Nec a desertis montibus,* » supple, venit, ut ad montes fugias, et ibi lateas. Eccli. XVI, 16 et 17 : *Non dicas : A Deo abscondar, et ex summo quis mei memorabitur ? In populo magno non agnoscar : quæ est enim anima mea in tam immensa creatura ?* Vel sic : « *Nec a desertis montibus* » esse tibi poterit operimentum. Luc. XXIII, 30 : *Tunc incipient dicere montibus : Cadite super nos : et collibus : Operite nos*[1].

« *Quoniam Deus judex est.* » Ecce ratio evasionis impossibilis, quia Deus judicabit, qui nulli parcet. Proverb. VI, 34 et 35 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima :* et omnes bene inveniet. Gregorius : « Deus est infra om« nia non depressus, intra omnia non « inclusus, extra omnia non exclusus, « supra omnia non elatus. » Propter hoc dicitur, Isa. II, 12 : *Dies domini exercituum super omnem superbum et excelsum.* Spiritualis intelligentia plana est in Glossa.

« *Hunc humiliat, et hunc exaltat.* » 9
Hic tertium, scilicet judicii rectitudo. Quasi diceret : Sic Deus judex est, et rectus judex, quia « *hunc,* » Judæum scilicet, et quemcumque alium superbum, humiliat. Psal. CXVIII, 71 : *Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me.* « *Et hunc,* » humilem Gentilem, et quemcumque alium humilem, exaltat. I Reg. II, 8 : *Suscitat de pulvere egenum, et de stercore elevat pauperem.* Job, V, 11 : *Ponit humiles in sublime, et mœrentes erigit sospitate.* De utroque, Proverb. XXIX, 23 : *Superbum sequitur humilitas, et humilem spiritu suscipiet gloria.* Eccli. X, 17 : *Sedes ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis.* Ezech. XVII, 24 : *Ego exaltavi lignum humile, et lignum sublime humiliavi.* Luc. I, 52 : *Deposuit potentes de sede,* etc.

« *Quia calix.* » Hic est quartum, ratio scilicet et causa hujus rectitudinis, sive probatio quod recte judicabit, per hoc quod jam fecit : quia scilicet legem a Judæis abstulit, et Gentibus dedit, transferens ad ipsos spiritualem intelligentiam, illis relinquens litteralem et carnalem : et secundum hæc dicuntur hic quatuor, et extenditur littera usque ibi, « *Ego autem.* »

Primo, ergo monstratur Christi potentia in comparatione ad legem. Secundo, translatio ipsius ad Gentilem, ibi, « *Et inclinavit.* » Tertio, specificatio quantum ad quid translata sit, ibi, « *Verumtamen fæx ejus.* » Quarto, quantum ad quid apud Judæos remanserit, ibi, « *Bibent.* »

In prima duo. Primo, quod in potestate Christi sit lex. Secundo, legem describit, ibi, « *Vini meri.* »

Dicit ergo : Sic humiliat superbum, et exaltat humilem : et hoc patet : « *Quia*

[1] Cf. Osee, X, 8.

calix, » id est, lex divina, in manu ejus, id est, in sua potestate. Ad Galat. III, 19: *Ordinata* est lex *per Angelos in manu mediatoris,* Christi scilicet, de quo alibi dicit Paulus, I ad Timoth. II, 5 : *Mediator Dei et hominum Christus Jesus.*

Nomine calicis intelligitur lex vel potestas judiciaria Christi.

Calix autem dicitur lex, quia inde Dominus potat suos et inebriat. Cant. V, 1, ad hunc calicem invitat dicens : *Bibite et inebriamini charissimi.* Hic est calix Joseph in quo potat suos, et in quo auguratur, quia facit futura nuntiare [1]. Et supra, in Psal. XXII, 5 : *Et calix meus inebrians quam præclarus est !*

« *Vini meri.* » Hic describit. Quasi diceret : In manu Domini est calix, plenus vini meri, spiritualis scilicet intelligentiæ, et est Græcismus. « *Misto,* » id est, fæcibus conjuncto intelligentiæ literalis et carnalis. Prov. IX, 1 : *Sapientia ædificavit sibi domum.* Et infra, ℣. 2 : *Miscuit vinum, proposuit mensam.*

« *Et inclinavit ex hoc.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic in potestate sua habet legem : sed quid fecit? « *Inclinavit ex hoc,* » scilicet ex Judæo, « *in hoc,* » scilicet in Gentilem, a Judæis in Gentiles ipsam transferendo. Matth. XXI, 43 : *Auferetur a vobis regnum Dei,* sacra scilicet Scriptura : *et dabitur genti facienti fructus ejus.*

« *Verumtamen fæx ejus,* » carnalis scilicet intelligentia, « *non est exinanita,* » id est, annihilata, ad Gentilem translata, sed spiritualis tamquam vinum merum.

« *Bibent omnes.* » Hic quartum. Quasi diceret : Sic remanet adhuc carnalis intelligentia, sed « *omnes peccatores bibent* » illam tamquam potantes fæces. Ezech. XXIII, 34 : *Epotabis usque ad fæces, et fragmenta ejus devorabis.*

Aliter potest legi, ut calix appelletur hic sicut prius aliquo modo intelligentia mutata. Quasi diceret : « *Calix,* » id est, lex divina, « *in manu Domini, vini meri,* » cœlestis scilicet intellectus semper plenus quantumcumque hauriatur. Isa. LVIII, 11 : *Sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ.* Quippe exit ex indeficienti fonte, scilicet paradiso, mixto tamen cum ipso calice, quia ex duobus est, scilicet Veteri et Novo. Ezechiel. I, 16 : *Rota erat quasi in medio rotæ.* Mixtum ergo non habent Judæi, tantum Vetus recipientes. Mixtum non habent Manichæi, tantum Novo adhærentes : sed Christiani, utrique consentientes. III Reg. III, 26 : *Nec mihi, nec tibi sit,* dicunt lex Vetus, et Nova, *sed dividatur.* « *Et inclinavit ex hoc in hoc,* » ut prius. « *Verumtamen fæx ejus,* » ima et profunda divinæ sapientiæ, « *non est exinanita,* » id est, non sunt aperta, et in publico posita adhuc. Isa. XXIV, 16 : *Secretum meum mihi.* Psal. XVII, 12 : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Joan. IV, 11 : *Domine, neque in quo haurias, habes, et puteus altus est.* Tamen « *omnes peccatores terræ,* » id est, Judæi ut prius, « *bibent ex eo,* » in fine veritatem intelligentes, et cum aliis credentes. Isa. X, 21, et ad Rom. IX, 27 : *Reliquiæ Israel salvæ fient.* Isa. XIX, 21 : *Cognoscetur Dominus ab Ægypto,* a populo Judæorum, tenebris ignorantiæ excæcato.

Tertio modo legitur, ut » *calix* » judiciaria potestas in Christo appelletur. Hic calix de quo Dominus in Jerem. XXV, 15 : *Sume calicem vini furoris hujus de manu mea,* id est, sumendum intelliges. Hic est » *plenus viri meri,* » id est, justo judicio et æquissimo. Psal. VII, 12 : *Deus judex justus.* Vel vinum merum potest dici sanctorum gaudium, quo inebriabuntur secundum illud Psal. XXXV, 9 : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* Et « *misto* » tandem, quia misericordia cum judicio. Psal. C, 1 : *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.* « *Misto* » etiam quoad illos qui adhuc sunt in præsenti, qui non purum, sed mixtum

[1] Cf. Genes. XLIV, 5 : *Scyphus, quem furati estis, ipse est in quo bibit Dominus meus, et in quo augurari solet.*

dolorem habent, secundum illud Prov. xiv, 13 : *Risus dolore miscebitur.* « *Et inclinavit,* » illam judiciariam potestatem, « *ex hoc,* » hoc est uno, « *in hoc,* » id est, in alium, ut omnes judicentur. II ad Corinth. v, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum* [1]. « *Verumtamen fæx ejus,* » id est, pœnæ æterna, quæ est in divina justitia, « *non est exinanita,* » id est, non est finita, vel terminabilis. Isa. LXVI, 24 : *Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur.* Matth. xxv, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* « *Bibent omnes peccatores terræ,* » ex illis fæcibus. Isa. LI, 17 : *Bibisti de manu Domini calicem furoris iræ ejus : usque ad fundum calicis soporis bibisti, et potasti usque ad fæces.*

« *Ego autem annuntiabo.* » Hic est quartum secundæ partis, in quo agitur de diversitate judicandorum : et tanguntur duo. Primo, remuneratio bonorum in præsenti. Et secundo, bonorum et malorum in futuro, ibi, « *Et omnia cornua.* »

In prima duo. Primo, publicatio beneficiorum Dei. Secundo, exsultatio in Deo, ibi, « *Cantabo Deo Jacob.* »

Dicit ergo : Sic Judæi superbientes, fæces bibent de calice Scripturæ : « *Ego autem,* » dicit bonorum congregatio, caput cum membris, « *annuntiabo* » prædicando beneficia Dei, quæ invenio in spirituali Scripturæ intelligentia, « *in sæculum,* » quamdiu sæculum erit.

Vel sic : « *Bibent omnes peccatores* » fæces calicis Dei in inferno, « *Ego autem,* » cum meis, « *annuntiabo.* » Alia littera : « Gaudebo, » interius in corde, et hoc « in sæculum, » tenens quod promissum est. Junge ergo utramque litteram, et erit : Annuntiabo in gaudio, et lætanter prædicabo. Isa. LXI, 1 : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me : ad annuntiandum mansuetis misit me.* Matth. xi, 5 : *Pauperes evangelizantur,* qui sunt membra, non solum caput.

« *Cantabo.* » Quasi diceret : Sic prædicabo aliis, et etiam « *cantabo Deo Jacob,* » id est, luctatoris, id est Deo qui fortis est, et me magnifice ab omni malo eripuit. Isa. xii, 5 : *Cantate Domino, quoniam magnifice fecit.*

« *Et omnia cornua peccatorum.* » Hic remuneratio bonorum et malorum in futuro. Primo, malorum. Secundo, bonorum, ibi, « *Et exaltabuntur.* » II

Ait enim : Sic annuntiabo, et cantabo, et tandem « *confringam omnia cornua* » peccatorum, quæ modo extollunt se contra Deum. Thren. ii, 3 : *Confregit Dominus in ira furoris sui omne cornu Israel.* Supra, ℣. 16 : *Nolite extollere in altum cornu vestrum.*

« *Et exaltabuntur cornua justi* » e contrario, quibus impugnavit diabolum et peccatum. Psal. xci, 11 : *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum.* Et alibi, Psal. LXXXVIII, 25 : *Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.* Luc. i, 69 : *Erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui.*

Cornua malorum, potentiæ, divitiæ et prudentia.

Et nota, quod mali tria habent cornua quæ confringentur. Unum cornu est potentia. Hoc confringetur per perpetuam servitutem. Jerem. xvi, 13 : *Servietis diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem.* I Reg. xxvii, 12 : *Multa mala operatus est contra populum suum Israel : erit igitur mihi servus sempiternus.* Secundum est temporalis abundantia. Hoc confringetur æterna paupertate, et egestate. Luc. xvi, 24 : *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam.* Magna inopia. Tertium, mundi sapientia, et confringetur per æternam tenebrosi-

[1] Cf. ad Roman. xiv, 10.

tatem in qua erunt. Abdiæ, ỳ. 8 : *Perdam sapientes de Idumæa, et prudentiam de monte Esau.* I ad Corinth. I, 19 : *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo*, ipsis rejectis in tenebras exteriores. Matth. xxv, 30 : *Inutilem servum projicite in tenebras exteriores.*

Sed cornua justorum, quibus impugnaverunt peccata : fides, spes, charitas. Hæc exaltabuntur : Fides usque ad apertam visionem, spes usque ad comprehensionem, charitas ad plenissimam fruitionem, ad quam nos perducat, etc.

Cor justo fides, char

PSALMUS LXXV.

Gratiarum actio post reportatam victoriam.

1. *In finem, in laudibus, Psalmus Asaph, Canticum ad Assyrios.*
2. Notus in Judæa Deus : in Israel magnum nomen ejus.
3. Et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion.
4. Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium, et bellum.
5. Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis :
6. Turbati sunt omnes insipientes corde.
   Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.
7. Ab increpatione aua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos.
8. Tu terribilis es : et quis resistet tibi ? ex tunc ira tua.
9. De cœlo auditum fecisti judicium : terra tremuit, et quievit :
10. Cum exsurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terræ.
11. Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi : et reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.
12. Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus affertis munera.
   Terribili,
13. Et ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ.

IN PSALMUM LXXV

COMMENTARIUS.

1 *In finem, in carminibus, Psalmus Asaph, Canticum ad Assyrios* [1].

« *Notus in Judæa Deus.* » Hic Psalmus septuagesimus quintus in toto libro, vicesimus quintus in secunda parte. Cum enim in Psal. XXIII Judæos monuerit ut suscipiant salutem in medio terræ factam, eos per adventum Christi ad futurum judicium in XXIV terruerit, hic tertio eos confundere intendit, monstrans eorum gloriam ad alios translatam, et aliam esse veram Judæam, et verum Israel esse, et veram Jerusalem, et veram Sion, ubi Deus cognitus est veraciter, et

Psalm osten dona Ju collata Gentes transl

[1] Le désastre imminent des Assyriens avait inspiré le psaume précédent : dans celui-ci, le psalmiste rend grâces à Dieu d'avoir accompli sa promesse. Patrizi est seul à rapporter ce

quiescit perenniter, expulsis adversariis, votis ab eo receptis.

Et hoc monstratur in titulo qui talis est : « *In finem, in carminibus*[1], *Psalmus Asaph, Canticum ad Assyrios.* » Et est sensus : « *Psalmus* » subjectus convenit « *Asaph,* » id est, bonorum congregationi. Psalmus, inquam, dirigens, nos « *in finem* » nostrum Christum, in quo ostendit terminatam legem, et per ipsum omnia transisse. Ad Roman. x, 4 : *Finis legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Et est « *Canticum in carminibus* » editum, quia agit de bonis et gratiis Gentilibus collatis, quod Deo confitentes, et ipsum cognoscentes, ab ipso illuminati et salvati sunt. I ad Corinth. iv, 7 : *Quid habes quod non accepisti?* Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* Hæc enim omnia bona a Deo simul cum Christo suscepit. Sap. vii, 11 : *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.* Et est «*ad,* » id est, contra « *Assyrios,* » non contra illos litterales Assyrios, de quibus Angelus Domini octoginta millia una vice interfecit ante Jerusalem[2], sed contra significatos per illos, scilicet Judæos, qui dicuntur Assyrii, id est, dirigentes, sed per antiphrasim, et quasi irrisorie. Magis enim possunt dici errantes, et errare facientes, quam dirigentes. Sapient. v, 6 : *Ergo erravimus a via veritatis,* dicent ipsi in fine. Matth. xv, 14 : *Sinite illos : cæci sunt, et duces cæcorum : cæcus autem si cæco ducatum præstet,* etc. Vel possunt dici dirigentes, id est, erigentes : erexerunt enim se semper contra Deum. Ad Roman. x, 3 : *Suam justitiam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.* Job, xv, 26 : *Cucurrit adversus eum,* scilicet Deum, *erecto collo,* et contra Omnipotentem. Et in facto etiam possunt dici Assyrii : quia sicut illi antiquitus populum Dei persequebantur, sic isti modo populum Christianum.

Dividitur autem Psalmus in tres partes. Primo, tangit quæ bona a Judæis, in alias gentes transtulerit. Secundo, qualiter, et per quos, et quo ordine factum sit, ibi, « *Ibi confregit.* » Tertio, exhortando concludit, quod omnes indigni sint tanto beneficio, et tam terribili judici subjecti, solvendo quod promissum fuit, ibi, « *Quoniam cogitatio.* »

In prima quatuor, secundum quatuor quæ translata innuit ad Gentiles. Primum, divina cognitio. Secundo, Dei magnificatio, ibi, « *In Israel.* » Tertio, ipsorum Gentilium præelectio, ibi, « *Et factus est in pace.* » Quarto, inhabitatio electa de Gentilitate, ibi, « *Et habitatio ejus in Sion.* » Per primum est Gentilitas Judæa. Per secundum Israel. Per tertium hic Jerusalem. Et per quartum Sion.

Dicit ergo : « *Deus,* » quem vos repellitis, o carnales Judæi, est « *notus in Judæa* » spirituali, non apud vos. Dicit enim Isaias, i, 3 : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui,* Gentilis populus prius animalis, *Israel autem,* scilicet populus meus, a meis descendentes, scilicet a Patriarchis, *me non cognovit.* Et rursum, Jer. viii, 7 : *Milvus in cælo cognovit tempus suum : turtur,* 2 Prima pars Psalmi.

chant à la guerre de David contre les Ammonites, II Reg., x, 1-14; I Par., xix, 1-15 ; les autres commentateurs s'en tiennent à l'indication fournie par les anciennes versions, LXX : πρὸς τὸν Ἀσσύριον, Vulg. : « ad Assyrios, » et si bien confirmée par le texte même du psaume. On aurait peine, dit Delitzch, à trouver un autre psaume mieux d'accord que celui-ci avec la situation historique à laquelle on le rapporte. Le style est énergique et sublime, comme il convenait pour célébrer un si prodigieux événement : « chaque trait est d'une nationalité vivante ; dans nos chants de guerre et de victoire, les plus énergiques expressions de ce genre ne sont que des lauriers flétris. » Herder.

[1] Vulg. habet : *In laudibus.*

[2] Cf. Isa. xxxvii, 36 : *Egressus est angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia.*

et hirundo, et ciconia custodiunt tempus adventus sui : populus autem meus non cognovit judicium Dei. Et propter hoc spiritualis Judæa sunt Gentiles, et vera. Ad Roman. II, 28 et 29 : *Non enim qui est in manifesto, Judæus est : neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio : sed qui in abscondito, Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera.* Judæa interpretatur *confitens.* Qui veraciter confitentur corde per contritionem, ore per confessionem, et opere per satisfactionem. Talibus cognitus est Deus, per abundantis gratiæ infusionem, non illis de quibus II ad Timoth. III, 5 : *Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.* Nec illis de quibus ad Tit. I, 16 : *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Qui enim ostendit se Deo in pura confessione secundum illud Cantic. II, 14 : *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua,* etc., ostendit illi Deus se. Job, XLII, 5 : *Nunc oculus meus videt te.*

« *In Israel.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic « *in Judæa* » spirituali cognitus est : et « *in Israel,* » supple, spirituali, « *magnum nomen ejus,* » id est, magnificatur nomen ejus, extollitur, et prædicatur, non in carnali. Illi enim dictum est, Ezechiel. XXXVI, 20 : *Et ingressi sunt ad gentes,... et polluerunt nomen sanctum meum.* Et ad Roman. II, 24 : *Nomen Dei per vos blasphematur inter Gentes.* Sed de veris Israelitis dicitur illud Matth. IX, 31 : *Illi vero diffamaverunt illam,* bona diffamatione, *in tota terra illa.* Et illud Isa. LXII, 6 : *Tota die et nocte in perpetuum non tacebunt,* scilicet laudare nomen Domini.

3 « *Et factus est in pace.* » Alia littera, « in Sale, » id est, in Jerusalem vera et spirituali, scilicet Ecclesia, quæ est pacifica. Matth. V, 44 : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* Matth. VIII, 20 : *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo,* per pacem et concordiam, non divisi per rancorem : *ibi sum in medio eorum.* Locus meus sunt. II ad Corinth. XIII, 11 : *Pacem habete, et Deus pacis, et dilectionis erit vobiscum.* III Reg. XIX, 11 et 12 : *Non in commotione Dominus, et post commotionem ignis : non in igne Dominus, et post ignem sibilus auræ tenuis.* Ad hoc monstrandum voluit in Sabbato, quod est dies quietis, quiescere in sepulcro, et ibi locari, sed in carnali Jerusalem, quæ non quærit nisi mundana, pax non est, et propter hoc nec potest ibi esse locus Dei. Joan. XVI, 33 : *Hæc locutus sum vobis ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis : sed confidite, ego vici mundum.*

« *Et habitatio ejus in Sion,* » in vera Sion, scilicet in Ecclesia per fidem Dominum continue speculante. Isa. LXII, 4 : *Vocaberis voluntas mea in ea, et terra tua inhabitata : quia complacuit Domino in te.* Ezech. XLVIII, 35 : *Nomen civitatis ex illa die, Dominus ibidem.* Hæc est Sion, id est, speculatio, quæ Deum speculatur per fidem. I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem,* etc. Sicut per Salem pacifici, sic per Sion viri religiosi vel prælati : Sion enim *speculum* interpretatur, et ipsi debent esse speculum aliis, secundum illud Job, XXXIII, 27 : *Respiciet homines, et dicet : Peccavi, et vere deliqui, et, ut eram dignus, non recepi.* Per Judæam ergo confitentes, qui Deum cognoscunt : per Israel clerici, et studentes in sacris Scripturis, qui Deum magnificare debent et prædicare. Per Salem pacifici, qui jam Christum habent in se quiescentem : per Sion religiosi vel Prælati, qui familiarem, et cohabitantem.

Nota etiam hic, quod locus Dei fuit Virginis uterus, præsepium, crux, et sepulcrum. In primo dejecit superbiam, in secundo divitias, in tertio potentiam mundanam, claudi volens in loco modico.

« *Ibi confregit.* » Hic secundum totius hujus Psalmi, quamvis aliquantulum aliter sit in Glossa signatum, in quo ostendit ordinem et modum, quo fuerit facta prædicta translatio, quia per dejectionem adversariæ potestatis, et manifestationem veritatis, et incussionem timoris : et secundum hoc dicuntur tria in hac parte. Primo, contrariæ potestatis dejectio. Secundo, veritatis manifestatio bonis, quamvis malorum fuerit conturbatio, et dormientium in terrenis, ibi, « *Illuminans tu mirabiliter.* « Tertio, timoris incussio per prænuntiationem futuri judicii, ibi, « *Tu terribilis.* »

In prima duo. Primo, dejectio contrariæ potestatis. Secundo, specificatio per metaphoras, et figuras, ibi, « *Arcum, scutum.* »

Dicit enim : Sic notus est in Judæa, magnificus in Israel, locum habens in Salem, et habitat in Sion. Nec mirum, quia « *ibi,* » in Ecclesia scilicet de Gentibus, « *confregit potentias* » dæmonum, qui in idolis venerabantur. Isa. XLVI, 1 : *Confractus est Bel, contritus est Nabo : facta sunt simulacra eorum bestiis et jumentis onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem.*

Potentiæ etiam diaboli appellantur munitiones ejus, id est, consilia, machinæ, scilicet sæculi potentes, multitudo exercitus, peccatorum diversitates et multitudines, et robur, scilicet obstinati. Sed totum destruxit Dominus per sanctas munitiones, id est, consilia, quia Paulus dicit, II ad Cor. X, 4 : *Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes,* id est, machinas potentes dejecit, de quibus I Machab. VI, 52 : *Fecerunt et ipsi machinas adversus machinas eorum,* et balistas, *et pugnaverunt dies multos.* Et multitudines exercituum quæ magnæ sunt : sed tunc erant maximæ. Eccle. I, 15 : *Stultorum infinitus est numerus.* Isa. XXIX, 7 : *Erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium, quæ dimicaverunt contra Ariel.* Et robur, scilicet obstinatos. Prov. XXI, 22 : *Civitatem fortium ascendit sapiens, et destruxit robur fiduciæ ejus.*

« *Arcum, scutum.* » Hic quasi specificat. Et primo tangit eorum quæ ordinata sunt ad bellandum destructionem. Secundo, ipsius belli finem, ibi, « *Et bellum.* »

Ordinata autem tangit tria, quæ sunt ad impugnandum, et hoc de longe, et sic « *arcus:* » aut de prope, et sic « *gladius:* » aut ad defendendum, et sic « *scutum.* »

Dicit ergo : Sic confregit potentias « *arcuum,* » qui de longe percutit, et significat dolositatem. Supra, in Psal. XLV, 10 : *Arcum conteret, et confringet arma.* Jerem. IX, 3 : *Extenderunt linguam suam, quasi arcum mendacii.*

Et « *scutum* » defensionis peccati. Supra, in Psal. XLV, 10 : *Scuta comburet igni.* I Reg. XVII, 6 : *Clypeus æreus,* defensio resonans et sonora, *tegebat humeros ejus.*

« *Gladium* » perversarum suggestionum, quæ penetrant usque ad cor. Supra, in Psal. XXXVI, 14 : *Gladium evaginaverunt peccatores,* dæmones : quasi dicat, suggestiones perversas exstruxerunt. Ezech. XXI, 14 : *Duplicetur gladius, et triplicetur.* Et est aliquando valde acutus hic gladius, et apparet aliquando quod non sit multum malum, quod suggeritur, sed bonum. Ezech. XXI, 9 : *Gladius exacuatus est, et limatus :* exacuatus ut scindat, sed limatus ut splendeat.

« *Et bellum* ». Isa. II, 4 : *Nec exercebuntur ultra ad prælium.* Si enim peccant aliquando in Ecclesia, tamen humiliter se subjiciunt, nec bellant defendendo culpam a sanctis eruditi, et Deo subjecti. Propter hoc Christo nato pacem Angelus nuntiavit[1].

[1] Luc. II, 13 et 14 : *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum, et dicentium : Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

5 « *Illuminans tu mirabiliter.* » Hic est secundum, scilicet illuminatio bonorum, et manifestatio veritatis eisdem, inde turbatis malis. Et dicuntur tria. Primo, bonorum illuminatio per sanctos. Secundo, insipientium et reproborum conturbatio, ibi, « *Turbati sunt.* » Tertio, ratio tantæ turbationis, ibi, « *Ab increpatione tua.* »

Dicit ergo : Sic confractæ fuerunt adversariorum potestates : et o tu, Domine, tu fuisti « *illuminans* » mundum quantum ad electos tuos. Joan. I, 9 : *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum :* verum est quantum ad seipsum, etsi omnes non sunt illuminati propter peccatum suum. Vel, omnem hominem qui illuminatur. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum.* Propter hoc dicebat Simeon de salutari quod receperat, Luc. II, 31 et 32 : *Quod parasti, ante faciem omnium populorum : lumen ad revelationem Gentium.* Isa. XLIX, 6 : *Dedi te in lucem Gentium.*

Et hoc, « *a montibus æternis,* » scilicet Apostolis, qui sunt *montes* altitudine vitæ. Psal. LXXXVI, 1 : *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Et *æterni*, quia non nisi æterna quæsierunt, et æterni facti sunt æternitatis participatione. Ad Coloss. III, 1, 2 : *Si consurrexistis cum Christo*, facti scilicet montes alti, *quæ sursum sunt quærite,... non quæ super terram.* Non sitis montes Gelboe, quod interpretatur *decursus*, et significat prælatos in terrena per desiderium decurrentes. II Reg. I, 21 : *Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniant super vos.* Isti sunt æterni colles, de quibus Genes. XLIX, 26 : *Donec veniret desiderium collium æternorum.* Et alios illuminantes tamquam primo recipientes lucis radios a vero sole Christo, de quo Mal. IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Propter hoc dicit Gregorius : « Qui orientem solem videre non valet, « irradiatos ab illo montes consideret, » sicut faciebat David, Psal. CXX, 1 : *Levavi oculos meos in montes.*

« *Turbati sunt.* » Hic est secundum, 6
scilicet reproborum conturbatio : et dicuntur tria. Primo, turbatio. Secundo, duratio in illa conturbatione : vel conversio, ibi, « *Dormierunt somnum suum.* » Tertio, damnum sequens ex illa turbatione, ibi, « *Et nihil invenerunt.* »

Dicit ergo : Sic illuminans bonos per montes : et super hoc « *turbati sunt* » qui deberent consolari magis, « *omnes insipientes corde.* » Hic addit ad expressionem majorem quod Paulus dicit, ad Rom. I, 21 : *Obscuratum est insipiens cor eorum*, unde deberent illuminari. Sunt enim corda quædam tantum amantia obscuritatem et ignorantiam, ut ad lucem turbentur. Job, XXIV, 17 : *Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis.* Psal. CVI, 27 : *Turbati sunt et moti sunt sicut ebrius.* Et alibi, Psal. LXXVI, 19 : *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ*, etc. De talibus Herodes et Judæi. Matth. II, 3 : *Audiens autem Herodes rex*, natam lucem, *turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo.* Nec mirum, quia insipientes sunt sicut oculus infirmus. Et Augustinus dicit : « Oculis « ægris odiosa est lux. »

« *Dormierunt somnum suum.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic turbati sunt : sed numquid turbatione bona, quæ excitaret eos, et evigilaret a culpa ? Non : imo « *dormierunt,* » in his temporalibus, et in mundi deliciis quiescentes, « *somnum suum,* » ad differentiam somni sanctorum. Matth. XXV, 5 : *Dormitaverunt omnes et dormierunt :* in his bonis phantasticis, et in his quieverunt. Jerem. XLVIII, 11 : *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, et requievit in fæcibus suis.* Proprietas somni est quod dormiens quiescit ab operibus veris, et laborat in phantasticis. Augustinus : « Amaverunt « præsentia, et in ipsis obdormierunt. »

Cassiodorus : « Dormit qui profutura « negligit, et caduca perquirit. » Jerem. LI, 39 : *Inebriabo eos*, supple, amore terrenorum, *ut sopiantur, et dormiant somnum sempiternum.*

« *Et nihil invenerunt.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic dormierunt in temporalibus, et post quando evigilaverunt, « *nihil invenerunt omnes viri divitiarum,* » viri a divitiis possessi, non ipsas possidentes, « *in manibus suis,* » in potestate scilicet sua. Job, XXVII, 19 : *Dives cum dormierit, nihil secum auferet : aperiet oculos suos, et nihil inveniet.* Isa. XXIX, 8 : *Sicut somniat sitiens, et bibit, et postquam fuerit expergefactus,... anima ejus vacua est.* « *Et nihil invenerunt,* » id est, peccatum invenerunt, quod nihil est. Joan. I, 3 : *Sine ipso factum est nihil.* Nihil autem invenerunt : quia nihil in manu pauperum posuerunt. Augustinus : « Da mihi ex eo quod dedit tibi : « habuisti me largitorem, habebis me « redditorem. » Item, idem : « Manus « pauperum sunt gazophilacium Dei, in « quibus si terrena mittis, largiendo ser-
m· um le- e.
« vas, et servando mittis. » Amor temporalium similis est lethargiæ, ubi est humor viscosus ligans hominem in anteriore parte cerebri, et sic amittere facit usum sensuum, ut non possit stimulis vel impulsionibus excitari. Sic amatores temporalium inviscantur, et omnino obstupescunt ad ea quæ ante sunt. Ad Philip. III, 13 : *Quæ retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum.*

« *Ab increpatione tua.* » Hic tertium, ratio tantæ excæcationis ad visionem vel ortum luminis cœlestis. Nec oportet hoc dividere, sed continuetur, et construatur littera sic : Ita, Domine, turbantur et dormiunt : sed, o « *Deus Jacob,* » minoris populi, non majoris de Esau, « *qui ascenderunt equos* » superbiæ, et temporalis abundantiæ, quæ equus est sicut supra dictum fuit, Psal. XXXII, 17 : *Fallax equus ad salutem,* « *dormitaverunt,* » modo supra dicto, « *ab increpatione tua,* » id est, ab ira tua eos excæcante ut non videant veritatem. De iis equis, Isa. XXXI, 1 : *Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes.*

Et nota, quod optime dicit : « *Dormitaverunt,* » non propter hoc quin dormiant fortiter amatores mundi, sed quia dormiunt, ut ita dicam, breviter. Proverb. VI, 10 : *Paululum dormies, paululum dormitabis*[1]. Increpatio autem Deo dicitur aliquando excæcatio, sicut hic dicitur. Aliquando cohibitio a malo, Supra, in Psal. LXVII, 31 : *Increpa feras arundinis.* Revocatio a malo, in Psal. CIII, 7 : *Ab increpatione tua fugient.* Æterna damnatio, Zachar. III, 2 : *Increpet Dominus in te Satan.*

« *Tu terribilis.* » Hic tertium, scilicet 8
timoris incussio : et dicuntur tria. Primo, aptitudo in mittendo timorem in Deo ostenditur. Secundo, denuntiatio judicii tam horribilis ipsi mundo, ibi, « *De cœlo auditum.* » Tertio, timoris incussio toti mundo, ibi, « *Terra tremuit.* »

In prima duo dicuntur. Primo, asserit ipsum terribilem venturum ad judicium. Secundo, assignat causam quare debeat esse terribilis, ibi, « *Et quis resistet tibi ?* »

Deus terribilis in judicio.

Dicit ergo : Sic illuminasti mundum per Apostolos, quamvis alii conturbentur, et dormientes in temporalibus illis adhæreant : sed, o Domine, « *tu terribilis es* » futurus in judicio valde. Eccli. XLIII, 31 : *Terribilis Dominus, et magnus vehementer,* maxime in judicio. Ad Hebr. X, 27 : *Terribilis est quædam exspectatio judicii.*

« *Et quis resistet tibi ?* » Ecce secundum, causa quare terribilis, quæ assignatur duplex. Potentia cui resisti non pot-

[1] Cf. etiam Prov. XXIV, 33.

erit : et sententia contra malos, quæ irrevocabilis erit, ibi, « *Ex tunc.* »

Ait enim : Tu terribilis es, et quid mirum, quia « *et quis resistet tibi ?* » Quasi diceret : Nullus. Esther, XIII, 9 : *Non est qui possit tuæ resistere voluntati.* Job, IX, 4 : *Quis restitit ei, et pacem habuit ?* Et propter hoc terribilis. Job, XXV, 2 : *Potestas et terror apud eum est.*

« *Ex tunc,* » ex quo scilicet ad judicium venerit, « *ira tua,* » effectus scilicet iræ tuæ, pœnarum inflictio, et scientia contra malos est duratura, ut numquam revocetur. II Reg. I, 22 : *Sagitta Jonathæ*, Christi scilicet sententia, *numquam rediit retrorsum*, ut sit revocata, postquam prolata fuit in damnatos. Propter hoc dicitur dies judicii, « dies iræ, » quia nulla remissio, nullius peccati oblivio, quod non puniatur. Cassiodorus : « Dies « iræ dicitur, quia nihil ulterius per pa-« tientiam dissimulabitur. » Sophon. I, 15 : *Dies iræ, dies illa.* Et ex hoc terribilis, Isa. XXX, 27 : *Ardens furor ejus, et gravis ad portandum.* Nahum, I, 6 : *Ante faciem indignationis ejus quis stabit ?* Malach. III, 2 : *Quis poterit cogitare diem adventus ejus, aut quis stabit ad videndum eum ?* Propter hoc dicit Gregorius : « Pravitatem suam quisque deserat, Dei « patientiam pertimescat, ne qui tran-« quillum modo despicit, iratum postmo-« dum evadere non possit. »

9 « *De cœlo auditum.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Talis es, ita terribilis futurus, et ut terrorem mundo immitteres, « *tu fecisti auditum,* » hoc est, audire per prædicatores « *judicium* » venturum, « *de cœlo.* » Audita est vox, Zachar. IX, 14 : *Dominus Deus super eos videbitur : et exibit ut fulgur, jaculum ejus.* Et illud Daniel. VII, 13 : *Ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat.* Et illud Pauli, I ad Thess. IV, 16 : *Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo.* Et illud I ad Corinth. XV, 52 : *Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti*, Vel de futuro, sicut vult Glossa. Quasi diceret : « *De cœlo auditum fecisti judicium,* » id est, facies rugiens sicut leo. Isa. V, 29 : *Rugitus ejus ut leonis, rugiet ut catuli leonum.*

« *Terra tremuit.* » Hic tertium, timoris incussio toti mundo propter judicium : et dicuntur tria. Primo, incussio. Secundo, utilitas illius incussionis, ibi, « *Et quievit.* » Tertio, tempus, ibi, « *Cum exsurgeret.* »

Dicit enim : Sic prædicatum est judicium, et hoc auditu, « *terra,* » homo scilicet terrenus, « *tremuit.* » Amos, III, 8 : *Leo rugiet, quis non timebit ?* Job, XXIII, 15 : *Et considerans eum,* scilicet Deum, *sollicitor timore.*

« *Et quievit,* » a culpa cessavit, ab idololatria : et ad fidem Dei seipsum convertit. Isa. XIII, 11 : *Quiescere faciam superbiam infidelium,* quod erit etiam in futuro, quando implebitur illud Marc. XIII, 8 : *Erunt terræmotus per loca.* Homines etiam tremebunt secundum illud Sapient. V, 2 : *Videntes turbabuntur timore horribili.* « *Et quievit.* » Id est, quiescet tunc peccator velit nolit a culpa, etsi non quiescat a pœna. Cassiodorus : Quies « ista sine requie est : quiescent enim a « malis operibus, sed in suppliciis non « quiescent : quippe qui æterna flamma « sunt cruciandi. » Sophon. I, 17 : *Tribulabo homines,* commovebo, et concutiam, *et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt.* Sed cessabunt jam et omnino obmutescent. I Reg. II, 9 : *Impii in tenebris conticescent.*

Quies m- natori sine re ie.

« *Cum exsurgeret.* » Hic determinat 10
tempus, quando futurus est timor in mundo, quia post resurrectionem : in quo tanguntur duo. Resurrectio Christi, et ordinatio ad excellentiam judicii futuri, et salutis bonorum, ibi, « *Ut salvos.* »

Ait enim : Sic terra tremuit et quievit : sed quando ? « *Cum exsurgeret,* » id est, exsurrexisset, Deus venturus tandem

« *in judicium,* » quod figuratum fuit in illo materiali motu, qui fuit ad litteram in Christi Resurrectione. Matth. xxviii, 2 : *Et ecce terræmotus factus est magnus : Angelus enim Domini descendit de cælo.* In fine autem tunc maxime Christo exsurgente ad judicium erit malis scientibus ejus potentiam. Psal. ix, 17 : *Cognoscetur Dominus judicia faciens.* Sapient. iv, 20 : *Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi.* Alibi, in Psal. ix, 20 : *Exsurge, Domine, non confortetur homo,* etc. « *Cum exurget in judicium* » venturus, vel, « in judicio » sessurus cum bonis et malis. Joel, iii, 12 : *Consurgant, et ascendant Gentes in vallem Josaphat : quia ibi sedebo ut judicem omnes gentes in circuitu.*

Sed ad quid sic ? « *Ut salvos faceret,* » per illum timorem incussum toti mundo, non ipsum totum, sed omnes mansuetos terræ, qui suscipient mansute prædicationis doctrinam, secundum illud Jacob. i, 21 : *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras,* et dare vobis terram viventium. Psal. xxxvi, 11 : *Mansueti autem hæreditabunt terram.* Matth. v, 4 : *Beati mites : quoniam ipsi possidebunt terram.* Propter hoc, Sophon. ii, 3 : *Quærite Dominum, omnes mansueti terræ.*

« *Quoniam cogitatio.* » Hic est tertia pars Psalmi, in qua concluditur admonitio ut omnes reddant Deo vota sua, et ei se subjiciant : et dicuntur tria. Primo, allicit. Secundo, monet, ibi, « *Vovete.* » Tertio, ostendit quod necesse sit acquiescere admonitioni, ibi, « *Terribili.* »

[P]ars [II]I.

Duo autem proponit illectiva vel inductiva, quare Deo vovendum et reddendum. Primum, acceptatio propositi confitendi culpam, et dimittendi. Secundo, delectatio Dei in detestatione dimissæ, ibi, « *Et reliquiæ.* »

Dicit ergo : Sic prædicatum est mundo judicium, sed, o Domine, « *quia cogitatio hominis,* » quæ cogitat mala confiteri, et dimittere, « *confitebitur tibi,* » a te confessio reputabitur, ut statim dimittas ei pœnam. Psal. xxxi, 5 : *Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino : et tu remisisti,* etc. Et Proverb. xxviii, 13 : *Qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Vel, « *confitebitur tibi* » confessione laudis. Se tantum de peccato accusare, et peccatorem judicare, est Deo laudem dare. Josue, vii, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere,* supple, peccatum tuum.

« *Et reliquiæ cogitationis,* » id est, reliquæ cogitationes, post has quæ sunt in recordatione et memoria jugi culpæ ad ipsam omnino annihilandam et diminuendam, « *diem festum agent tibi,* » erunt tibi dies jucundæ et festivæ sicut festus dies. Hoc est quod dicitur, Luc. xv, 10 : *Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.* Sic cogitare peccati destructionem est virilis cogitatio. Isa. xxxii, 8 : *Princeps, ea quæ digna sunt principe cogitabit.* Et sic fit Deo festum Paschatis, festum Judæorum, id est, confitentium. Joan. vi, 4 : *Erat autem proximum Pascha, dies festus Judæorum.* Et quoniam ita est, « *vovete et reddite,* » etc.

Aliter legitur, ut ad antecedentia referatur. Quasi diceret : Mansuetos terræ salvabis : et dignum est, « *quoniam cogitatio hominis* » mansueti, (et intelligitur in hoc ipsum quod dicit, « *Hominis :* » est enim homo animal mansuetum a natura), « *confitebitur tibi,* » confessione laudis interius : « *et reliquiæ cogitationum,* » id est, opera bona ex cogitationibus relicta, omnibus servilibus abjectis, quæ sunt peccati opera. Joan. viii, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati,* « *diem festum agent tibi,* » ut laudent te vita, et opere, et conversatione, secundum illud Psal. cxlv, 2 : *Laudabo Dominum in vita mea.*

12 « *Vovete et reddite.* » Hic secundum, in quo infert admonitionem : et dicuntur duo. Primo, admonitionem præmittit. Secundo, ostendit ad quos dirigit illam, ibi, « *Omnes qui in circuitu.* »

Monet autem duo. Primo, ad vovendum. Secundo, ad solvendum quod votum fuerit, ibi, « *Et reddite.* »

Dicit ergo : Quoniam sic est ut præmisi, propter hoc « *vovete,* » et post votum, « *reddite Deo vestro.* » Sed si vovere voluntarium est, quomodo hoc præcipit? Et notandum est, quod est duplex votum : necessitatis, quod est de his quæ necessaria sunt ad salutem, sicut abrenuntiare diabolo, et pompis ejus, et talia quæ profitentur baptizati. Et est tale votum magis recognitio debiti, quam votum proprie loquendo, et tale cadit sub præcepto : et de hoc loquitur hic. Est et aliud, quod est supererogationis, sicut servare virginitatem, intrare claustrum, et hujusmodi : et de tali non loquitur hic, nec hoc præcipit. Quod si de tali placet intelligere, tunc littera legenda est conjunctim, hoc est, si voveritis, reddite. Deuter. xxiii, 21 : *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere.* Eccle. v, 3: *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere : displicet enim ei infidelis et stulta promissio.* Deut. xxiii, 23 : *Quod semel egressum est de labiis tuis, observabis, et facies sicut promisisti Domino Deo tuo.*

Duplex votum.

« *Omnes qui in circuitu.* » Hic ostendit quibus loquitur. Quasi diceret : Sic reddite, « *omnes qui affertis munera* » acceptabilia, vos ipsos scilicet, « *in circuitu ejus* » existentes, et ipso in medio, ipse enim in medio est colentium se, et sibi vota solventium. Matth. xviii, 20 : *Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Apocalyps. vii, 17 : *Agnus, qui in medio Throni est, reget illos.* Hic est bonus circuitus. Videtur autem proprie loqui sacerdotibus, qui circumeuntes altare, munera offerunt sacrosancta. Unde sacerdos dicit illud Psalmi, xxv, 6 : *Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum Domine.* Cassiodorus : « In circuitu res agitur, cum munera fidelium sacratissimis altaribus offeruntur. » Ad Rom. xii, 1 : *Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Isa. xix, 21 : *Cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis et muneribus: et vota vovebunt Domino, et solvent.*

« *Terribili et ei.* » Hic tertium, in 3
quo ostendit necessitatem reddendi votum per duo quæ tangit, quæ sunt in illo, cui vovetur. Terribilitas quæ primo tangitur, et potestas. Terribilitas incutiens timorem, potestas humilians etiam altitudinem.

Dicit ergo : Sic reddite illi, cui necesse habetis, scilicet « *terribili.* » Daniel. ix, 4 : *Obsecro, Domine Deus, magne et terribilis.* Supra, in Psal. lxxv, 8 : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi?*

« *Et ei qui aufert spiritum.* » Hic tangitur potestas. Primo in comparatione ad majores, id est, ad principes qui paucioribus præsunt. Secundo, ad Reges, qui pluribus, ibi, « *Terribili apud reges.* »

Ait enim : Sic reddite terribili, id est, « *ei qui aufert spiritum,* » superbiam scilicet et elationem principum, ipsos humiliando. Job, vi, 4 : *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum*, elationem scilicet meam, et superbiam. Vel ad litteram « *aufert spiritum,* » id est, animam quando vult. Psal. ciii, 29 : *Auferes spiritum eorum, et deficient.* Daniel. v, 23 : *Deum qui habet flatum tuum in manu sua,... non glorificasti.* Imo, ipse est qui quando voluit præcepit, et factum est. Num. xxv, 4 : *Tolle cunctos principes sæculi, et suspende eos contra solem in patibulis,* etc.

« *Terribili apud reges terræ,* » qui majores sunt principibus, et aliis terribi-

les, quia Job, xxv, 2 : *Potestas et terror apud eum est.* Potestas, ut dejiciat illos statim de regia dignitate si voluerit, quod in multis fit. Eccli. x, 11 : *Omnis potentatus brevis vita.* Isa. xxii, 19 : *Expellam te de statione tua, et de ministerio tuo deponam te.* Et terror ut damnet æterna afflictione : quia etsi dicat Paulus, ad Hebr. x, 31 : *Horrendum est incidere in manus Dei,* tamen principibus horribilius : de ipsis enim dicitur, Sapient. vi, 6 : *Horrende et cito apparebit vobis, quoniam judicium durissimum in iis fiet qui præsunt.*

Sunt etiam boni reges, qui ablato a se spiritu superbiæ, humilitatis spiritu sunt repleti ut bene se corrigant, de quibus Prov. xxi, 1 : *Cor regis in manu Domini : quocumque voluerit, inclinabit illud.* Tales timent Deum, et habent horrori ipsum audientes ipsum dicentem, Luc. xii, 5 : *Ostendam vobis quem timeatis : timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.* Et illud Isa. viii, 13 et 14 : *Dominum exercituum ipsum sanctificate : ipse pavor vester, et ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem,* donec veniatis ad gloriam, ad quam nos perducat, etc.

PSALMUS LXXVI.

Afflictus clamat ad Dominum ; recogitans Dei mirabilia in spem erigitur.

1. *In finem, pro Idithun, Psalmus Asaph.*
2. Voce mea ad Dominum clamavi : voce mea ad Deum, et intendit mihi.
3. In die tribulationis meæ Deum exquisivi : manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus.

Renuit consolari anima mea :

4. Memor fui Dei, et delectatus sum : et exercitatus sum, et defecit spiritus meus.
5. Anticipaverunt vigilias oculi mei : turbatus sum, et non sum locutus.
6. Cogitavi dies antiquos : et annos æternos in mente habui.
7. Et mediatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar, et scopebam spiritum meum.
8. Numquid in æternum projiciet Deus ? aut non apponet ut complacitior sit adhuc ?
9. Aut in finem misericordiam suam abscindet, a generatione in generationem ?
10. Aut obliviscetur misereri Deus ? aut continebit in ira sua misericordias suas ?
11. Et dixi : Nunc cæpi : hæc mutatio dexteræ Excelsi.
12. Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum :
13. Et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventionibus tuis exercebor.
14. Deus, in sancto via tua : quis Deus magnus sicut Deus noster ?
15. Tu es Deus qui facis mirabilia.

Notam fecisti in populis virtutem tuam.

16. Redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph.
17. Viderunt te aquæ, Deus : viderunt te aquæ, et timerunt : et turbatæ sunt abyssi.

18. Multitudo sonitus aquarum : vocem dederunt nubes.
Etenim sagittæ tuæ transeunt :
19. Vox tonitrui tui in rota.
Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : commota est, et contremuit terra.
20. In mari via tua, et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscentur.
21. Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moysi et Aaron[1].

IN PSALMUM LXXVI

COMMENTARIUS.

1 *In finem, pro Idithun, Psalmus Asaph* [2].

Psalmus docet transilire omnia et sequi Christum.

« *Voce mea ad Dominum.* » Hic est Psalmus septuagesimus sextus in toto libro, in secunda parte vicesimus sextus: in quo postquam obstinatos Judæos confutavit ostendendo per Christum ad Gentiles gloriam eorum translatam, et ei soli vero judici et terribili serviendum, ponit se in exemplum justorum congregatio omnia transiliens et dimittens, et ad Christum confugiens.

Et hoc innuitur in titulo, qui talis est : « *In finem, pro Idithun, Psalmus Asaph.* » Et est sensus : « *Psalmus* » subjectus convenit « *Asaph,* » id est, justorum congregationi, et « *in finem* » Christum nos ex toto dirigens. Loquitur « *pro Idithun,* » id est, pro transiliente, id est, in persona transilientis omnia, et ad Christum transeuntis, qui clamat Eccli. xxiv, 26 : *Transite ad me, omnes qui concupiscitis me.*

Psalmus autem hic dividi potest in

[1] Exod. xiv, 29.

[2] Asaph adresse son chant à Idithun, Psal. XXXIX, 1 ; LXII, 1 ; il y déplore amèrement les maux de sa nation, et cherche une consolation dans le souvenir des merveilles accomplies autrefois par le Seigneur en faveur de son peuple, en particulier du passage de la mer Rouge. On ne peut guère fixer la date de ce psaume, faute de particularités intrinsèques. Plusieurs le rapportent à la captivité de Babylone, mais dans cette hypothèse, on s'étonne qu'il ne soit fait aucune mention de la destruction du temple ; néanmoins cette omission perdrait beaucoup de son importance si on faisait écrire le psaume un certain nombre d'années après la ruine de Jérusalem. Hengstenberg, dont l'opinion est suivie par Delitzsch et quelques autres commentateurs, signale des ressemblances entre le psaume et le troisième chapitre d'Habacuc ; si, comme on l'admet généralement, c'est le prophète qui s'est inspiré du psalmiste, il faut que le psaume ait été écrit au plus tard sous Josias ou sous Manassé ; il se rapporterait alors à la ruine du royaume d'Israel. Patrizi, reprenant l'idée d'un commentateur du commencement du siècle, Pareau, croit que ce psaume ne fait qu'un avec le soixante-dix-neuvième ; la pensée qui termine l'un commence l'autre, il est vrai, et on peut signaler de plus une certaine similitude dans le sujet traité, mais il n'y a pas là de quoi conclure légitimement à l'unité des deux morceaux. On a trouvé aussi que la conclusion de notre psaume était bien brusque ; cette conclusion *ex abrupto* est pourtant un artifice poétique des plus significatifs : le psalmiste dans le malheur n'ose retracer le bonheur de ceux qui l'ont précédé, et s'arrête au seuil de cette prospérité qui pour les anciens succéda à l'esclavage.

C'est du reste dans le psaume entier qu'Asaph déploie un art de composition remarquable : il donne à sa pensée les nuances les mieux graduées, et quand après avoir exhalé sa douleur, il en vient à chanter ses espérances, il ne demande rien formellement à Jéhova, mais avec une merveilleuse délicatesse il se contente de rappeler au Seigneur ce qu'il daignait faire autrefois. Le psalmiste a du cœur de Dieu la même intelligence que les sœurs de Béthanie faisant dire au Sauveur : « *Ecce quem amas, infirmatur.* »

H. Lesêtre.

partes duas principaliter. Primo enim Asaph declarat quomodo, et ad quid in Deum transierit omnibus prætermissis et contemptis. Secundo ostendit, quod dignum sit in illum toto affectu transire, qui tot bona per Christum contulit, ibi, « *Viderunt te aquæ.* »

Prima pars in tres dividitur. Primo, quod in Christum transierit orando, meditando. Secundo, quod ipso invento cogitaverit utrum Deus eum revocaturus sit a peccato et corruptione, ad statum incorruptionis et innocentiæ, ibi, « *Anticipaverunt vigilias.* » Tertio, quid invenerit in hac sua deliberatione, ibi, « *Et dixi : Nunc cœpi.* »

In prima duo. Primo, quod Deum exquisierit. Secundo, quod necessitate compulsus fuerit, ibi, « *Renuit consolari.* »

In prima duo. Primo, quod quæsierit voce. Secundo, quod opere, ibi, « *In die tribulationis.* »

In prima duo. Primo, quod quæsierit. Secundo, quod frustratus non sit, ibi, « *Et intendit mihi.* »

In prima duo. Primo, quod voce clamaverit ad Dominum. Secundo, ad quid clamaverit, ibi, « *Voce mea ad Deum.* »

« *Voce mea ad Dominum clamavi.* »

pars Imi. Ait ergo : Sic, miseri, translata est gloria vestra a vero judice et terribili, cui vota sunt reddenda : et propter hoc ego « *clamavi ad Dominum,* » non susurravi, vel mussitavi, sicut multi, de quibus Isa. XXIX, 4 : *Et erit quasi pythonis de terra vox tua, et de humo mussitabit eloquium tuum.* Imo, quod deterius est, sicut aliqui quidam, qui nec os suum aperiunt, de quibus in Psal. CXIII, 5 : *Os habent et non loquentur.* « *Clamavi autem voce mea,* » non aliena, et vicaria, sicut multi. Supra, in Psal. LXV, 17 : *Ad ipsum ore meo clamavi.* Ne cogar dicere illud Psal. XXXI, 3 : *Quoniam tacui,* per meipsum, *inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die* per alium. Clamavi sicut ille qui clamat propter ignem. Joel, I, 19 : *Ad te, Domine, clamabo : quoniam ignis comedit speciosa deserti.* Item, sicut ille qui clamat propter belluam quando vult eum devorare. Bellua enim est culpa. Tob. VI, 2 et 3 : *Ecce piscis immanis exivit ad devorandum eum. Quem expavescens Tobias, clamavit voce magna, dicens : Domine, invadit me.* Item, sicut ille qui clamat propter latrones : peccata enim latrones sunt, quæ spoliant et vulnerant. Luc. X, 30 : *Incidit in latrones, qui despoliaverunt eum.* Abdiæ, ℣. 5 : *Si fures introissent ad te, quomodo conticuisses ?* Item, sicut qui clamat propter hostium multitudinem insequentem ad mortem. Exod. XIV, 10 : *Levantes filii Israel oculos, viderunt Ægyptios post se : et timuerunt valde : et clamaverunt ad Dominum.* Item, sicut clamat homo videns tempestatem irruere super se, sicut Jonæ, I, 4 et 5 : *Facta est tempestas magna in mari, et navis periclitabatur conteri. Et timuerunt nautæ, et clamaverunt ad Deum suum.* Sicut Petrus clamabat ad Christum, videns tempestatem super se venientem [1]. Sicut ille qui dolet propter vulnerum inflictionem : peccatum enim vulnus pessimum est. Isa. XXXVIII, 13 : *Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea.* Et subdit, ℣. 14 : *Sicut pullus hirundinis, sic clamabo.* Propter rei multum diligendæ amissionem. Exod. XII, 30 : *Ortus est clamor magnus in Ægypto : neque enim erat domus in qua non jaceret mortuus.* Sicut ille qui clamat propter rei dilationem, et clamat ut cito habeat. Sic qui dicebat : *Et clamor meus in conspectu ejus,* existens moraliter, quia illa quæ ibi sunt desidero et affecto, *introivit in aures ejus* [2]. « *Voce mea ad Dominum* » facta, et in ipsum tendente, ut ipsum possim habere : ad illud enim est res propter quod fit.

Varii clamores.

« *Et intendit mihi.* » Non fraudatus,

[1] Cf. Matth. XIV, 30.

[2] Psal. XVII, 7.

non deceptus a proposito. Exod. III, 7 et 8 : *Vidi afflictionem populi mei, in Ægypto,...et descendi ut liberarem eum.* Adest clamantibus paratus semper adjuvare et liberare. Deut. XXII, 25 et seq.: Si corrupta fuerit virgo, et clamaverit, non est rea : si autem non clamaverit, rea erit.

3 « *In die tribulationis.* » Hic secundum, in quo dicit se quæsivisse opere : et tanguntur tria. Primo, tempus quando sic quæsierit. Secundo, modus quærendi, ibi, « *Manibus meis.* » Tertio, fructus, ibi, « *Et non sum deceptus.* »

Dicit ergo : Sic quæsivi voce, et etiam « *in die tribulationis meæ,* » adhuc me stimulante, Deum exquisivi. Osee, VI, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Jerem. II, 27 : *In tempore afflictionis suæ dicent : Surge, et libera nos.* Et dicitur tribulatio *in die* fieri, vel dies esse per effectum, quia mentem tribulati illuminat. Isa. XXVIII, 19 : *Vexatio intellectum dabit auditui.*

Quare tribulatio dicitur dies et nox ?

« *Manibus meis,* » id est, operibus meis, « *contra eum,* » vel « coram eo, » erectis vel factis : « *nocte* » tribulationis. Idem ergo dies, et nox dicitur. Dies, quia illuminat post tribulationis consummationem. Nox, quia turbat cum inest præsentialiter. Isa. XXI, 11 et 12 : *Custos quid de nocte ?* adversitatis illatæ et miseriæ : *quid de nocte ?* innatæ. *Dixit custos : Venit mane, et nox,* supple, nunc est : *si quæritis, quærite.* Cant. III, 1 : *In lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea.* Quæsitionis autem bonus modus est, quærere manibus puris, et mundis operibus. I ad Timoth. II, 8 : *Levantes puras manus.*

« *Et non sum deceptus,* » invento. Sapient. I, 2 : *Quærite illum, quia invenitur ab his qui non tentant illum.* Psal. LXXVII, 30 : *Non sunt fraudati a desiderio suo.* Oratio enim primo expugnat inimicos, qui eam volunt impedire, quod signatum fuit, Exod. XVII, 11, ubi Moyse levante manus, et orante, vincebantur inimici [1]. Sanat, si contingat esse afflictum ab adversario, Marc. IX, 28 : *Hoc genus dæmoniorum in nullo potest exire nisi in oratione, et jejunio.* Deum placat, Exod. XXXII, 10 : *Dimitte me, ut irascatur furor meus super eos.* Et dixit Moyses, ℣. 31 et 32 : *Domine, dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.* Cœlos penetrat, Eccli. XXXV, 21 : *Oratio humiliantis se nubes penetrabit.* Impetrat, Joan. XIV, 13 : *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.*

Orationis multiplex effectus.

« *Renuit consolari.* » Hic secundum primæ partis totius hujus Psalmi, in quo subjungitur necessitas sic petendi, scilicet afflictionis vehementia : et dicuntur duo. Primo, carentia et fuga consolationum in tribulatione. Secundo, quod est quasi secutum in tribulationis vehementia, cum dicit : « *Et Defecit spiritus.* »

In prima duo. Primo, fuga consolationum materialium, et malorum. Secundo, ne credatur omnibus carere, præsentia spiritualium, ibi, « *Memor fui.* »

Dicit ergo : Sic clamavi transire volens in Christum : nec mirum, quia « *anima mea renuit,* » vel negavit « *consolari* » consolationibus carnalibus, et impegit ad inquirendum Deum, sciens illud Luc. VI, 24 : *Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.* Scio etiam, quod illam habens fraudatur a divina. Bernardus : « Delicata est divina « consolatio, non dabitur recipientibus « alienam. » Propter hoc dicebat Job, VI, 9 et 10 : *Solvat,* scilicet Deus, *manum suam, et succidat me. Et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore, non parcat.* Ubi dicit Glossa, « A regno cœlorum « se alienat, qui in temporalibus conso- « lationem exspectat. »

[1] Exod. XVII, 11 : *Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israel.*

« *Memor fui.* » Hic secundum, scilicet præsentia spiritualium. Et tangitur primo præparatio ad consolationem. Secundo, delectatio et consolatio, ibi, « *Et delectatus.*»

Dicit ergo : Sic illas renui, et his expulsis, « *memor fui Dei.*» Thren. III, 20 : *Memoria memor ero.* Et in eodem, ℣. 19 : *Recordare paupertatis, et transgressionis meæ.* Cant. VIII, 6 : *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum,*

« *Et delectatus sum.* » Hic secundum, delectatio : et tanguntur duo. Delectatio, et in delectatione exercitatio, ibi, « *Et exercitatus sum.* »

Ait enim : Sic memor fui Dei, et delectatus sum in illo. Isa. LVIII, 14 : *Tunc delectaberis super Domino.* Quippe saporem habet in intellectu. Eccli. XXIV, 27 : *Spiritus meus super mel dulcis*, in affectu et suavissimum et jucundissimum. Osee, XIV, 8 : *Memoriale ejus sicut vinum Libani.*

« *Et exercitatus sum,* » in illa delectatione libenter immorando. Matth. XVII, 4, dixit Petrus gustata consolatione : *Domine, bonum est nos hic esse.* Alia littera : « Et garrivi. » Delectatio enim in Deo garrulam facit animam, ut non possit se continere quin aliquid dicat, nec potest totum effundere, quod est quædam jubilatio. Sophon. III, 14 : *Jubila Israel, et exalta in omni corde tuo.* Matth. XII, 34 : *Ex abundantia cordis os loquitur.* Psal. XLIV, 2 : *Eructavit cor meum verbum bonum.*

« *Et defecit.* » Ecce secundum, scilicet miseriæ vehementia usque ad defectum spiritus. Melius tamen potest dici secundum Glossam illam, quia primo est Dei memoria. Secundo, delectatio in illa. Tertio, exercitatio in habita consolatione. Quarto, defectio illius spiritus præ amoris vehementia, secundum illud III Reg. X, 1 et seq., Regina Saba, postquam viderat Regem Salomonem, et domos ejus, et ejus sapientiam, et servorum suorum cultum et ordinem, *non habebat ultra spiritum.* Hinc Gregorius : « Quanto in nobis spiritus Dei crescit, « tanto noster in nobis deficit, et tanto « in Deo plene proficimus, cum in nobis « ipsis funditus deficimus. »

« *Anticipaverunt.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua ostendit quod inquisierit in oratione sua, utrum Deus ipsum revocaturus sit misericorditer ad incorruptionem. Et dicuntur hic tria. Primo, sufficiens sui præparario ad meditandum. Secundo, diligens et pura meditatio, ibi, « *Et meditatus sum.* » Tertio, specificatio ejus, super quo meditatur, ibi, « *Numquid in æternum.* » **5** Secunda pars Psalmi.

In prima dicuntur quatuor. Primo, sollicitudo præveniens. Secundo, affectatio meditandi, ibi, « *Turbatus sum.* » Tertio, quies, ibi, « *Et non sum locutus.* » Quarto, mentis elevatio, ibi, « *Cogitavi dies.* »

Dicit ergo : Sic oravi, nec fui deceptus, et etiam « *oculi mei* » ad litteram, vel interiores affectiones et desideria, « *anticipaverunt vigilias,* » aliquos præveniendo. Psal. CXVIII, 148 : *Prævenerunt oculi mei ad te diluculo.* Bonæ vigiliæ sunt de quibus Eccli. XXXI, 1 : *Vigilia honestatis tabefaciet carnes.*

« *Turbatus sum,* » præ desiderio in fervore sciendi veritatem, et habendi locum meditandi, et est turbatio timoris, cum timet ut non accidat quod desiderat. Job, XXIII, 15 : *A facie ejus turbatus sum : et considerans eum, timore sollicitor.* Sed non turbatione desperationis, de qua Jerem. XVII, 16 : *Ego non sum turbatus, te pastorem sequens.*

« *Et non sum locutus.* » Ecce silentium quietum. Ezechiel. III, 15 : Mansi ibi tacens [1]. In Psal. XXXVIII, 2, supra : *Posui ori meo custodiam.* Et rursus,

[1] Vulg. habet, Ezech. III, 15 : *Mansi ibi septem diebus mœrens.*

ỹ. 3 : *Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis.* Sciebam enim, quod loqui non prodesset. Job, XVI, 7 : *Si locutus fuero, non quiescet dolor meus.*

Alia littera habet : « Inimici mei anticipaverunt, etc. » Et est causa quare defecit spiritus præ turbatione, et dolore : quia dæmones anticipant ad impugnandum. Thren. IV, 19 : *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli.* Et bene dicit, quod vigilias anticipant, quia semper vigilant. Job, XXX, 17 : *Qui me comedunt, non dormiunt.* Et propter hoc « *turbatus sum,* » nesciens, quid dicturus aut facturus essem.

« *Et non sum locutus,* » tacite præeligens. Exod. XIV, 14 : *Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis.* Sed quomodo, cum superius dixerit clamasse voce ? Respondeo. Sancti piis vocibus in oratione seipsos et spiritum suum excitant, postmodum rapti in exstasi mentis silent.

6 « *Cogitavi dies antiquos.* » Hic est quartum præparatorium ad meditandum, elevatio sui ad superna : et dicuntur duo. Primo, revocatio ad memoriam status Adæ, in quo corruit. Secundo, status gloriæ, quem peccando amisit, ibi, « *Et annos æternos.* »

Consideratio status peccati et gloriæ valde utilis.

Dicit ergo : Sic silui, et levans mentis oculos ad præterita, « *cogitavi dies antiquos,* » in quibus Adam cecidit per peccatum. Deut. XXXII, 7 : *Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas.* Utile enim est valde. Isa. XLVI, 8 : *Redite prævaricatores ad cor, et recordamini prioris sæculi.*

« *Et annos æternos,* » quos amisit per peccatum, nisi per misericordiam Dei et pœnitentiam illos recuperasset, « *in mente habui,* » cogitans de illis. Hi sunt anni de quibus in Job, XXXVI, 11 : *Complebunt... annos suos in gloria.* Et in Psal. CI, 28 : *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.* Ibi debet esse oculus viri justi. Deut. XXXIII, 28 : *Oculus Jacob in terra frumenti, vini.* Job, XXXIX, 29 : *Inde contemplatur,* aquila scilicet, *escam, et de longe oculi ejus prospiciunt.* Jerem. LI, 50 : *Recordamini procul Domini, et Jerusalem ascendat super cor vestrum.*

7 « *Et meditatus sum.* » Hic secundum, scilicet pura et diligens meditatio. Et primo tangitur meditatio. Secundo, subinfertur puritas, ibi, « *Et scopebam.* »

Diligentia monstratur in duobus. In tempore, ibi, « *Nocte.* » Et in modo, qui tangitur in duobus, quia veraciter et attente, quia frequenter, non tantum semel. Primum, in hoc quod dicit, « *Cum corde meo.* » Secundum, in hoc quod subinfertur, « *Et exercitabar.* »

Dicit ergo : Sic me præparavi, « *et meditatus sum nocte,* » quando tempus magis aptum. Isa. XXVI, 9 : *Anima mea desideravit te in nocte.* Thren. II, 19 : *Consurge : lauda in nocte,* et meditare, quia tunc vera acquiritur sapientia. Sapient. VI, 15 : *Qui de luce,* id est, a principio lucis, quando adhuc quasi nox, *vigilaverit ad illam, non laborabit : assidentem enim foribus illam inveniet.*

Et hoc « *cum corde meo* » confabulans, et illi loquens. Eccli. XXXII, 15 et 16 : *Præcurre prior in domum tuam,* et considera in mente, *et illic avocare, et illic lude : et age conceptiones tuas,* et tunc poterit cor calefieri et inflammari ad aliquod bonum. In Psal. XXXVIII, 4 : *Concaluit cor meum intra me,* supple, revocatum.

« *Et exercitabar,* » in ipsa meditatione perseverans. Eccli. XXX, 24 : *Congrega et contine cor tuum in sanctitate.* Anima quæ non exercetur, sine dubio cito rubiginatur : si exercetur, lucida redditur. Prov. XXV, 4 : *Aufer rubiginem de argento, et egredietur vas purissimum.*

« *Et scopebam,* » scopa diligentis confessionis, « *spiritum meum,* » ut posset videre verum. Et jungit optime hæc duo :

quia si scopis mundetur omnia, et non exerceatur, sed vacet, tunc citius occupatur a dæmonibus. Luc. XI, 25 et 26 : *Invenit eam scopis mundatam, et ornatam : tunc vadit et assumit septem alios spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi.*

8 « *Numquid in æternum ?* » Hic tertium, scilicet specificatio eorum, quæ meditabatur : et erant duo. Primum pertinet ad iram Dei et vindictam. Secundum, ad misericordiam, ibi, « *Aut in finem.* »

In prima duo. Primo, tangitur quod pertinet ad iræ durationem. Secundo, ad ipsius intentionem, ibi, « *Aut non apponet.* »

Ait ergo : Sic meditatus sum. Et quid hoc ? « *Numquid in æternum ?* » Ecce duratio, « *projiciet Deus,* » supple, hominem. Et Glossa : « *Projiciet,* » id est, « projectum per peccatum primi homi« nis sic dimittet. » Jerem. XIV, 19 : *Numquid projiciens abjecisti Judam ? aut Sion abominata est anima tua ?* Et potest responderi, quod non : imo derelictus et projectus non derelinquit. Gregorius : « Ostendit Deus quantum nos « diligit, qui etiam dum derelinquitur « non derelinquit. » II Reg. V, 2 : *Cum esset Saul,* id est, diabolus, *rex* super nos, scilicet per peccatum, *tu eras educens, et reducens Israel.*

« *Aut non apponet ut complacitior sit adhuc* » miserando, quam iratus fuerit puniendo? Quasi diceret : Non. Sic Isa. LIV, 7 : *Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magis congrebabo te.*

9 « *Aut in finem.* » Hic tangit quod pertinet ad misericordiam : et dicuntur tria. Primum pertinet ad evacuationem misericordiæ omnino in effectu. Secundum, ad negligentiam miserendi, ibi, « *Aut obliviscetur.* » Tertium, ad subtractionem ad tempus, ibi, « *Aut continebit.* »

Dicit ergo : Sic meditando cogitabam de ira Dei, et etiam de misericordia, quia etiam dicebam : « *Aut* numquid *misericordiam suam,* » quæ ei propria est, « *abscindet,* » omnino abjiciendo, « *a generatione* » malorum « *in generationem* » bonorum ? Et hoc « *in finem,* » id est, finaliter, vel « *in finem* » temporum illam non extendendo. Quasi diceret : Non. Thren. III, 22 : *Non defecerunt miserationes ejus.* Sed veniet tempus cum dicetur illud Apostoli ad Tit. III, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam,* etc. Et extenditur a generatione Judæorum ad generationem Gentilium, ut sic omnes salvaret. Joan. XI, 51 et 52 : *Cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quod Jesus moriturus esset pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.* I Joan. II, 2 : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

« *Aut obliviscetur misereri Deus.* » 10
Ecce secundum. Quasi diceret : Et meditabar : « *Aut* numquid *obliviscetur misereri* » per negligentiam, si non abscindit per impietatem misericordiam suam Deus ? Quasi diceret : Non est possibile. Isa. XLIX, 15 : *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui ? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui.* Psal. XXIV, 6 : *Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.* Non enim est sicut struthio, de qua dicitur Job, XXXIX, 14 et seq. : *Derelinquit ova sua in terra,... obliviscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat. Duratur ad filios suos, quasi non sint sui.* Genes. VIII, 1 : *Recordatus* est *Dominus Noe, cunctorumque animantium.* Non potest sic oblivisci. Nec est contrarium illud Thren. V, 20 : *Quare in perpetuum oblivisceris nostri ? Et derelinques nos in longitudi-*

ne dierum? Hoc enim dicebat admirando, non asserendo. Nec illud Osee, I, 6 : *Non addam ultra misereri domui Israel, sed oblivione obliviscar eorum.* Hoc enim intelligendum erat sub conditione, si noluerint reverti.

« *Aut continebit,* » ut non effluant, « *misericordias suas?* » Et hoc « *in ira sua.* » Ita ad tempus aliquando, secundum illud Isa. LXIII, 15 : *Ubi est... multitudo viscerum tuorum, et miserationum tuarum? super me continuerunt se.* Habac. III, 2 : *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Totum enim perditum esset, si misericordias contineret, ut gratiæ non effluerent. Job, XII, 15 : *Si continuerit aquas,* gratiæ et misericordiæ : *omnia siccabuntur,* ardore concupiscentiæ. Psal. LIX, 3 : *Iratus es, et misertus es.*

11 « *Et dixi : Nunc cœpi.* » Hic est tertium primæ partis totius hujus Psalmi, in quo manifestat quid in sua meditatione et discussione invenerit : et dicuntur duo. Primo, manifestat quid invenerit. Secundo, quasi in gratiarum actionem prorumpit, ibi, « *Deus in sancto.* »

Dicuntur autem tria. Primo, quod invenerit veritatem. Secundo, specificat illam, ibi, « *Hæc mutatio.* » Tertio, probat quod vere ita sit, ibi, « *Memor fui.* »

Dicit ergo : Sic meditatus sum utrum Deus ad misericordiam converteretur. « *Et dixi,* » in corde meo deliberans, et discernens : « *Nunc* » in hac meditatione, « *cœpi* » intelligere veritatem, quam prius non intelligebam. Deut. XXIX, 4 : *Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, et oculos videntes,* quia humiliatus sum in oratione, et humilibus revelantur superna secreta, non superbis. Matth. XI, 25 : *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Prov. XI, 2 : *Ubi humilitas, ibi et sapientia.*

Cœpi autem intelligere reductionem, et salutem humani generis, quando temporalia transilivi. Isa. XXVIII, 9 : *Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.* Et quod « *hæc mutatio,* » de corruptione in incorruptionem, « *dexteræ Excelsi,* » id est, potentiæ Dei, quæ est triplex. De malo in bonum, de qua in Psal. LIV, 20 : *Non enim est illis commutatio, et non timuerunt Deum.* Et fit per gratiam baptismalem, ubi a sordibus culpæ reditur ad gratiam innocentiæ. Ezech. XXXVI, 25 : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus vestris inquinamentis.* Fit etiam per pœnitentiam. Judith, X, 2 et 3 : *Exuit se vestimentis viduitatis suæ,... et induit se vestimentis jucunditatis.* Et est mutatio de bono in melius. Supra, in Psal. LXXII, 21 : *Inflammatum est cor meum, et renes mei commutati sunt.* Hæc fit per virtutum incrementum et augmentationem : unde Sauli jam justo et humili dictum est, I Reg. X, 6 : *Prophetabis,... et mutaberis in virum alium.* Tertia mutatio est de meliori in optimum, de qua hic, « *Hæc mutatio dexteræ Excelsi.* » Et fit tandem per glorificationem. I ad Corinth. XV, 51 : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Et est bene dexteræ ista immutatio, sinistræ enim mutatio est cum a quiete innocentiæ dejecti sumus in miseriam, de qua Job, XXX, 20, dicitur : *Mutatus es mihi in crudelem.*

Triplex mutatio laudabilis.

Vel sic : « *Et dixi,* » in corde meo : « *Nunc cœpi* » aliquid, cum elevatus sum ad meditandum de æternis, mihi non attributis. Manens enim in corporalibus et infimis, nihil capio, quia nihil sunt. Eccli. XXXIV, 2 : *Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum : sic et qui attendit ad visa mendacia.* Jerem. IV, 23 : *Adspexi terram, et ecce vacua erat, et nihili.* Et quod potui sic capere aliquid de æternis, mihi non attribuo, sed dico : « *Hæc mutatio dexteræ Excelsi,* » id est, Filii Dei, qui est ejus dextera, de qua Eccli. XXXVI, 7 : *Glorifica manum, et brachium dextrum.*

2 « *Memor fui operum Dei.* » Hic est tertium, in quo probat, quod vere ita sit, quia et opera Dei cognovit præsentia : et hoc primo : et præterita etiam cognoscere proponit et investigare, et experiri, ibi, « *Quia memor ero.* »

eficia reco- da. Dicit ergo : Sic intellexi a Deo commutandum genus humanum, et vere, quia « *memor fui,* » id est, in memoria et mente revolvi, « *operum Dei,* » oculis meis præsentium, solis, lunæ, et totius machinæ mundanæ, quæ mihi Dei potentiam et sapientiam prædicabant. Sap. XIII, 5 : *A magnitudine speciei et creaturæ, cognoscibiliter poterit creator horum videri.* Ad Rom. I, 20 : *Invisibilia ipsius,* scilicet Dei, *per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.* Nec tantum exterius conspectorum, sed etiam in me factorum misericorditer. Isa. LXIII, 7 : *Miserationum Domini recordabor,* et mecum impletarum. Eccli. LI, 11 : *Memoratus sum misericordiæ tuæ, Domine, et operationis tuæ.* Ut per hoc possim ampliora bona suscipere. Cassiodorus : « Meliora meretur recipere, qui collata « bona de corde probatur non amittere. »

« *Quia memor ero.* » Ecce secundum, in quo probat per se secundum, propositum cognoscendi : sed quia cognitio surgit ex impletione mandatorum Dei, dicuntur tria. Primo, operum præcedentium recordatio. Secundo, recordationis frequentatio, ibi, « *Et meditabor in omnibus.* » Et tertio, mandatorum promittitur adimpletio, ut sequatur certior et infallibilis cognitio, ibi, « *Et in adinventionibus.* »

Ait ergo : Sic fui memor, et etiam, « *quia memor ero mirabilium tuorum.* » Eccli. XLII, 15 : *Memor ero operum Domini : et quæ vidi, annuntiabo.* Operum, inquam, « *ab initio,* » in antiquis patribus factorum. In Abraham de Ur Chaldæorum liberato[1] : et Loth de Sodomis educto[2], et per Abraham liberato[3] : et populo Hebræorum ab Ægyptiaca servitute erepto[4]. Hæc enim quia non recolunt, improperatur eis. Isa. V, 12 : *Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris : et opus Dei non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis.*

« *Et meditabor.* » Hic est secundum. 13
Quasi diceret : Sic memor ero, nec ad horam ut cito labantur, sed « *meditabor* » immorando in illis, « *in omnibus operibus tuis.* » In Psal. VIII, 4 : *Videbo,* oculo intellectus, *cælos tuos, opera digitorum tuorum.* Et alibi, in Psal. CXVIII, 47 : *In factis manuum tuarum meditabar.*

« *Et exercebor in adinventionibus tuis,* » in mandatis et præceptis, quæ a te inventa sunt, ut sic possim ad certiorem cognitionem pervenire. Psal. CXVIII, 104 : *A mandatis tuis intellexi.* Alibi, in Psal. CXVIII, 15 : *In mandatis tuis exercebor.* Istæ sunt adinventiones, de quibus Isa. XII, 4 : *Notas facite in populis adinventiones ejus.* Has oportet non tantum cognoscere, sed cognitas adimplere. Jacob. I, 22 : *Estote factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos.* Psal. CXVIII, 47 : *Meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi nimis.* Quia dulcia valde et suavia. Eccli. XXIII, 37 : *Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini?* Cassiodorus : « Quanto enim plus hause« rit, tanto amplius dulcia sensa perqui« rit. » Psal. CXVIII, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua,* etc.

« *Deus, in sancto via tua.* » Hic secun- 14
dum hujus partis : ostenso enim quid invenerit in sua meditatione, gratiarum actiones et Dei laudes subjungit. Laudat

[1] Cf. Genes. XI, 31.
[2] Ibid. XIX, 17 et seq.
[3] Ibid. XIV, 14 et seq.
[4] Exod. XIV, 5 et seq. ad finem.

autem a beneficio duplici, ab eo scilicet quod Filium fecit viam eundi ad se, et hoc primo. Ab eo quod virtutem trahendi ad se, ibi, « *Notam fecisti.* »

In prima duo. Primo, tangitur beneficium. Secundo, admiratio et commendatio beneficii subjungitur, ibi, « *Quis Deus magnus ?* »

Christus multiplici titulo dicitur sanctus.

Dicit ergo : Sic inveni, quod sum renovandus, et ad vitam reducendus, et o Deus, « *in sancto,* » id est, in Filio tuo, qui *Sanctus sanctorum* dicitur[1]. Et vere sanctus, quia sine terra. Sanctus enim idem est quod ἅγιος : ἅγιος autem dicitur ab ἀ quod est *sine*, et γῆ, quod est *terra*. Zach. IX, 9 : *Ecce rex tuus veniet tibi justus et salvator, et ipse pauper.* II ad Cor. VIII, 9 : *Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi : quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.* Item, sanctum dicebatur Deo dicatum, et a communibus usibus separatum. Sic et ipse sanctus fuit, totus Deo deputatus, et dicatus. Isa. XLIV, 28 : *Qui dico Cyro : Pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis.* Item, Sanctus idem est, quod sanguine tinctus. Et Christo convenire constat, qui dicit Joan. XVII, 19 : *Pro eis ego sanctifico meipsum,* id est, sanguine proprio me tingo, *ut et ipsi sancti sint.* Ad Hebr. II, 11 : *Qui sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes.* Item, Sanctus idem est quod firmus. Et Christus firmus valde fuit, qui totius mundi onera portare potuit. Isa. LIII, 4 : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.* In hoc sancto « *via tua,* » qua ad nos venis per misericordiam, et nos ad te per ipsius imitationem. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Et rursus in eodem, ibidem : *Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Ad Hebr. X, 20 : *Initiavit nobis viam novam.*

Christus via per quam Deus venit ad nos, et nos ad ipsum.

« *Quis Deus magnus,* » essentia et natura, « *sicut Deus noster ?* qui talem fecit nobis viam. II Reg. VII, 22 : *Magnificatus es Domine Deus, quia non est similis tui, neque est Deus extra te.* Psal. LXXXV, 8 : *Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua.*

« *Tu es Deus qui facis mirabilia.* » 15
Responsio. Quasi diceret : Nullus est Deus ut tu : quia nullus faciens mirabilia sicut tu. Eccli. XLIII, 31 : *Magnus vehementer, et mirabilis potentia ipsius.* Job, IX, 10 : *Qui facit magna, et inscrutabilia, et mirabilia, quorum non est numerus.*

« *Notam fecisti in populis.* » Hic tangit secundum beneficium, gratias referendo, quia fecit suam virtutem omnibus manifestam. Duo ergo dicuntur. Primo, quod omnibus ipsam virtutem exposuit ad bonum faciendum. Secundo, quod et per ipsam a diabolo omnes eripuit, ibi, « *Redemisti.* »

Dicit ergo : Sic in Sancto via tua, et ipsum fecisti viam. Nec hoc tantum, imo « *in populis,* » tam Judæorum quam Gentium, « *fecisti notam virtutem tuam,* » scilicet Filium esse virtutem in Judæis, quia illic opera tanta fecit, quod necesse fuit ipsum confiteri esse virtutem tuam. Joan. XV, 24 : *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Et in cap. IX, 32 : *A sæculo non est auditum quia quis aperuit oculos cæci nati.* In Gentibus nunc per Paulum prædicasti, I ad Corinth. I, 23 et 24 : *Nos prædicamus .. Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Propter hoc, Isa. XL, 5 : *Videbit omnis caro salutare Dei.* Luc. II, 31 : *Quod parasti, ante faciem omnium populorum.* Virtutes etiam Dei, charitas, misericordia, et pietas. Hanc notam fecit viam, quæ solum via erat, scilicet mandata moralia. Matth.

[1] Daniel. IX, 24 : *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt... ut impleatur... prophetia, et ungatur sanctus sanctorum.*

xix, 17 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Psal. cxviii, 32 : *Viam mandatorum tuorum cucurri.*

« *Redemisti in brachio tuo.* » Hic secundum. Quasi diceret : Notam fecisti virtutem, quæ duceret, et quasi portaret, et etiam « *redemisti populum tuum,* » de servitute Ægyptiaca, hoc est, diabolica et peccati. Joan. viii, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.*

Et specificat : « *Filios Jacob,* » Judæos, « *et Joseph* », id est, Gentiles intellectos per Joseph, quia Joseph in Gentibus fuit venditus, et inter illas habitavit, et illas a fame liberavit [1]. Alibi, in Psal. lxxix, 2 : *Qui regis Israel, intende,* quantum ad Judæos : *qui deducis velut ovem Joseph,* quantum ad Gentiles. Et hoc, « *in brachio tuo,* » Filio scilicet quis et virtus et brachium. Exod. vi, 6 : *Redimam te in brachio extento* [2]. Bene extentum fuit in cruce hoc brachium. Isa. i, 27 : *Sion in judicio redimetur.* Et xliv, 23 : *Laudate cœli, quoniam redemit Dominus Jacob, et Israel gloriabitur.* Psal. cx, 9 : *Redemptionem misit* Dominus *populo suo.* Brachium scilicet Filium, qui brachium dicitur, Isa. liii, 1 : *Et brachium Domini cui revelatum est?*

« *Viderunt te aquæ, Deus.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi, quarta autem secundum Glossam, in qua ut monstret quod dignum est in Christum transilire, modum et ordinem narrat, quo exhibita sunt mundo beneficia : et dicuntur tria. Primo, quod beneficia sunt exhibita. Secundo, qualiter, ibi, « *Et vocem dederunt.* » Tertio, per quos, ibi, « *Deduxisti sicut oves.* »

In prima duo. Primo, conversionis beneficium. Secundo, confessionis fidei, in ipsis, et ab ipsis conversis, ibi, « *Multitudo sonitus.* »

In prima duo. Primo, conversio populorum simpliciter. Secundo, majorum in illis, ibi, « *Et turbatæ sunt :* » Et intellige de majoribus in peccatis.

In prima duo. Primo, conversio. Secundo, timoris incussio in conversis, ibi, « *Et timuerunt.* »

In prima duo. Primo, conversio Judæorum. Secundo, Gentilium, ibi, « *Viderunt.* »

Dicit ergo : Sic transilivi in Deum, et quid invenerim in illa mea contemplatione expressi. Et justum est transilire in tantum beneficium : quia o « *Deus, aquæ,* » populi scilicet Judæorum, « *viderunt te* » oculo fidei, et etiam corporali. Apoc. xvii, 15 : *Aquæ, quas vidisti, populi sunt, et tribus.* Istæ viderunt te instructæ a lege, et conferentes cum operibus quæ faciebas. Joan. xii, 34 : *Nos audivimus ex lège, quia Christus manet in æternum.* Propter hoc dicebat eis Christus, Joan. v, 39 : *Scrutamini Scripturas :... et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me,* etc.

« *Viderunt te aquæ,* » Gentes, Gentiles scilicet, quia omnes sunt aquæ. II Reg. xiv, 14 : *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Gentes viderunt ad ipsum conversæ. Isa. lv, 5 : *Gentem quam nesciebas, vocabis.* Bene autem aquis comparantur populi, sive de Gentibus, sive de Judæis, et maxime peccatores. Primo, quia aqua de facili recipit impressiones, sed cito amittit : sic ipsi cito Dei imaginem recipiunt per reformationem, et cito amittunt. Luc. viii, 13 : *Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.* Psal. lxxii, 20 : *Imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Secundo, quia peccator omni tentationi cedit, sicut aqua vento omni. Jacob. i, 6 : *Similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur.* Propter hoc dicitur, I Petr. v, 9 : *Cui re-*

Comparatio peccatoris cum aqua.

[1] Cf. Genes. xxxvii integrum.

[2] Vulg. habet *excelso.*

sistite fortes in fide, non sicut aquæ labiles. Tertio, quia si non movetur, corrumpitur, nam vitium capiunt nisi moveantur aquæ. Jerem. XLVIII, 11 : *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua,... nec transfusus est,* etc. *Et in transmigrationem non abiit : idcirco remansit gustus ejus in eo, et odor ejus non est immutatus.* Item, saporem trahit a loco per quem transit : sic peccator ab iis malitiam cum quibus conversatur, secundum illud Senecæ : « A convictu formantur « mores. » I ad Cor. XV, 33 : *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Psal. XVII, 26 : *Cum sancto sanctus eris.* Item, admixta terræ lutum facit : sic peccator terrenis admixtus efficitur lutum, non tantum lutosus. Psal. XVII, 43 : *Ut lutum platearum delebo eos.* Eccli. IX, 10 : *Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur.* Item, quia semper ad proclivum tendit, id est, peccatori alii se conjungit, ut cum illo defluat in infernum. Eccli. XXVII, 10 : *Volatilia ad sibi similia conveniunt :* et simile applaudit suo simili, et totum in mare inferni invadit. Eccli. XL, 11 : *Aquæ omnes in mare revertentur.*

« *Et timuerunt.* » Ecce secundum, scilicet timoris incussio. Jerem. X, 6 et 7 : *Magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te ?* Act. V, 11 : *Factus est timor magnus in universa Ecclesia.*

« *Et turbatæ sunt.* » Ecce secundum, scilicet magnorum conversio, vel conturbatio in bonum. « *Et turbatæ sunt abyssi,* » magni scilicet peccatores, et in peccatis profundi. Bene autem ex visione sequitur turbatio sui. Job, XLIII, 5 et 6 : *Oculus meus videt te. Idcirco ipse me reprehendo.* Et Apoc. XX, 3 : Deus enim ipsam abyssum ingreditur peccatorum et convertit illam [1]. Job, XXXVIII, 16 : *Numquid ingressus es profunda maris, et in novissimis abyssi deambulasti ?* Supra, in Psal. LXVII, 23 : *Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam in profundum maris.*

« *Multitudo sonitus.* » Hic secundum 18
beneficium, scilicet confessionis, et peccatorum in pœnitentibus, et laudis in aliis.

Ait enim : Sic conversi sunt, et facta est, « *multitudo sonitus aquarum,* » id est plebium, quæ sonabant alio sono confessionis, et gemitus peccatorum suorum, quantum ad incipientes : de quo Cant. II, 14 : *Sonet vox tua,* interior et exterior, *in auribus meis,* in quo sono pereunt omnino peccata. Psal. IX, 7 : *Periit memoria eorum cum sonitu.* Et alio sono compassionis ad duros, et obstinatos, de quo Isa. XVI, 11 : *Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit.* Gratiarum actionis et laudis, quantum ad perfectos, de quo in Psal. XLI, 5 : *In voce exsultationis et confessionis,* etc. I Paral. XV, 16 : *Dixitque David principibus Levitarum, ut constituerent... cantores,.. ut resonaret in excelsis sonitus lætitiæ.*

« *Vocem dederunt.* » Hic secundum, in quo ostendit per quæ et quomodo hoc factum sit, quia per tria, quæ tanguntur hic. Primo, per Apostolorum prædicationem efficacissimam. Secundo, per miraculorum exhibitionem, ibi, « *Illuxerunt corruscationes tuæ.* » Tertio, per exempli boni exhibitionem, ibi, « *In mari via tua.* »

In prima tria. Primo, prædicatio. Secundo, virtuset efficacia, ibi, « *Etenim sagittæ tuæ.* » Tertio, dilatatio per totum mundum, ibi, « *Vox tonitrui.* »

Dicit ergo : Sic conversi sunt et confessi, et hoc, quia « *nubes,* » id est, Apostoli et prædicatores, qui nubes sunt, Isa. V, 6 : *Nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.* Et Job, XXXVII, 11 :

[1] Apoc. XX, 3: Angelus Dei *misit eum,* scilicet draconem seu diabolum, *in abyssum, et clausit, et signavit super illum, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni.*

Frumentum desiderat nubes. Bonum opus ad hoc ut perficiatur optat prædicatores. Job, xxxvii, 16 : *Numquid nosti semitas nubium magnas ?* « *Vocem dederunt.* » Eccle. xi, 3 : *Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent.*

« *Etenim sagittæ.* » Hic secundum, scilicet efficacia prædicationis.

Ait enim : Sic nubes dederunt vocem non inanem. « *Etenim* quia *sagittæ,* » auctoritates penetrantes et acutæ, « *transeunt,* » vel transierunt usque ad intima cordis. Isa. xl, 2 : *Loquimini ad cor Jerusalem, et advocate eam.* Hæ sagittæ primo conturbant et dissipant animam, Psal. xvii, 15 : *Misit sagittas suas, et dissipavit eos.* Sed post illuminant, Habac. iii, 11 : *In luce sagittarum tuarum, ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ.* Aliquando in aure remanent, quando verbum tantum auditur, sed corde non retinetur, nec ei obeditur. Sed transeunt, quando usque ad cor audientis perveniunt. Gregorius : « Pleraque prædicatio ad aures pervenit, sed cessante « divina gratia, ad audientium corda « non pervenit. »

9 « *Vox tonitrui.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Prædicatur et efficaciter, et generaliter, quia « *vox tonitrui tui,* » prædicationis scilicet terribilis, « *in rota,* » in mundo, et per totum mundum. Psal. xviii, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum.* Eccli. xliii, 18 : *Vox tonitrui ejus verberavit terram.* Job, xxxvii, 5 : *Tonabit Deus in voce sua mirabiliter.* Apocal. iv, 5 : *De throno,* de Apostolorum scilicet collegio, *procedebant fulgura, et voces, et tonitrua.* « *Vox* etiam *tonitrui,* » terroris scilicet, et comminationis divinæ, « *in rota,* » in malorum turba, qui in rota sunt. Psal. xi, 9 : *In circuitu impii ambulant.* Et alibi, Psal. lxxxii, 14 : *Deus meus, pone illos ut rotam.*

« *Illuxerunt.* » Hic secundum, in quo duo. Primo, miraculorum operatio. Secundo, efficacia illorum, ibi, « *Commota est.* »

Dicit ergo : « *Illuxerunt coruscationes,* » scilicet miraculorum operationes, « *orbi terræ,* » id est, mundo toti. Job, xxxviii, 35 : *Numquid mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi : Adsumus ?* Gregorius : Sicut fulgura ex« eunt de nubibus, sic miracula de præ« dicatoribus. » Et Augustinus dicit : « Circuierunt Apostoli tonando, coru« scando. Ecce quip luebant tamquam nu« bes, coruscant tamquam miraculorum « operatores. » Et de his duobus, Marc. xvi, 20 : *Illi autem profecti,* tamquam nubes, *prædicaverant ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis,* miraculorum scilicet operationibus.

« *Commota est.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic coruscaverunt, et ob hoc « *commota est,* » ab errore ad veritatis cognitionem, « *et contremuit,* » a perversis moribus transiens ad honestatem, « *terra,* » continens scilicet pro contento. Supra, in Psal. xlvii, 6 : *Conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos.* Agg. ii, 7 et 8 : *Adhuc unum modicum est, et commovebo cœlum, et terram, et mare, et aridam. Et movebo omnes gentes.*

« *In mari via tua.* » Hic tertium, boni exempli exhibitio : et dicuntur duo. 20
Primo, exhibitio boni exempli. Secundo, insultatio malis, qui nolunt illud sequi, ibi, « *Et vestigia.* »

In prima duo. Primo, ostensio pœnitentiæ. Secundo, arctitudo vel vehementia ostensæ, ibi, « *Et semitæ tuæ.* »

Ait enim : Sic prædicaverunt, et miracula fecerunt, et etiam « *via tua,* » id est, vita tua tota « *in mari,* » in amaritudine, et pœnitentia, ut ipsi exemplo tuo moverentur. Isa. ix, 1 : *Aggravata est via maris,* quando ipse Dei Filius per illam pertransivit. Habac. iii, 15 : *Viam*

fecisti in mari equis tuis. « *Et semitæ tuæ,* » conversationes strictissimæ paupertatis, et extremæ et vilissimæ mortis, « *in aquis multis,* » in tribulationibus quasi infinitis, ut ipsi moverentur. I Petr. II, 21 : *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum.* Ibi fuit semita in aquis multis. Psal. LXXXVII, 8 : *Omnes fluctus tuos induxisti super me.*

Per has aquas oportet transire ad regnum. Act. XIV, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum.* In amaritudinem, et in aquas has debemus nos immergere post ipsum, Isa. LIII, 16 : *Qui dedit in mari viam, et in aquis torrentibus semitam.*

Per mare etiam potest intelligi mundus, Psal. CIII, 25 : *Hoc mare magnum, et spatiosum manibus.* Et in aquis, in populis, semitæ ejus, quoniam inter homines conversatur. Baruch, III, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est :* penetrans usque ad corda eorum, sicut fluvius currens in mare. Eccli. XXIV, 41 : *Ego quasi fluvii Diorix, et sicut aquæductus exivi de paradiso.* Et quod mirabilius, hoc mare mortuum et salsissimum reddit dulce et vivum in suis. Ezech. XLVII, 1, 8 : Egrediebatur de templo Domini fons aquæ vivæ, et descendebat in Mare Mortuum, et vivificabatur postea totum [1].

« *Et vestigia tua.* » Quasi diceret : Sic in mari via tua : sed « *vestigia tua non* « *cognoscentur* » cognitione approbationis, ut illa sequantur, a malis et reprobis. Job, XXI, 14 : *Qui dixerunt Deo : Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus.* Et in cap. XI, 7 : *Forsitan vestigia ejus comprehendes ?* dicunt impii bonis eos irridentes. Sed respondet justus in cap. XXIII, 11 : *Vestigia ejus secutus est pes meus.* Eccle. XI, 5 : *Quomodo ignorans quæ sit via spiritus,* dicitur misero homini,... *sic nescis opera Dei,* quæ per te facit, *qui fabricator est omnium.*

« *Deduxisti sicut oves.* » Hic secundum, in quo ostenditur a quibus hoc factum sit : et dicuntur duo. Primo, præmittitur diligentia ductoris. Secundo, qui fuerunt per quos deducti sunt, ibi, « *In manu Moysi.* »

Dicit ergo : O Domine, tali ordine, et talia bona contulisti mundo, et etiam « *deduxisti populum tuum,* » non sicut porcos, vel animalia alia, quæ duriter tractantur, sed « *sicut oves :* » hoc enim verum est quod deduxisti. Michæ. VI, 4 : *Eduxi te de terra Ægypti.* Psal. LXXVII, 53 : *Deduxit eos in spe, et non timuerunt.* Et sicut oves tamquam peculium tuum. Deut. VII, 6 : *Elegit te Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris.* Psal. LXXIX, 2 : *Qui deducis velut ovem, Joseph.* Tu pastor, Joan. X, 10 : *Ego sum pastor bonus :* vos oves, Psal. LXXVIII, 13 : *Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ.*

Et hoc « *in manu Moysi et Aaron.* » Ecce per quos Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, tamquam pastores fidelissimi. Moyses assumptus ex aquis Scripturarum. Hinc debet assumi ductor populi Dei, sicut Moyses [2]. Aaron montanus, qui præcellit alios vitæ altitudine. Jerem. XXIII, 4 : *Suscitabo super eos,* scilicet oves meas, *pastores, qui pascent eas.* Istæ sunt duæ virgæ in quibus regit populum suum Deus. Zachar. XI, 7 : *Et assumpsi mihi duas virgas,* Moysen et Aaron, ut deducant populum meum ad pascua æternæ vitæ, ad quæ nos perducat, etc.

[1] Ezech. XLVII, 1, 8 : *Ecce aquæ egrediebantur subter limen domus ad orientem... Et ait,* scilicet Deus, *ad me : Aquæ istæ quæ egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, et descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, et exibunt, et sanabuntur aquæ.*

[2] Cf. Exod. II, 5 et seq.

PSALMUS LXXVII.

Judæos excitat memorando beneficia et flagella Dei.

1. *Intellectus Asaph.*
Attendite, popule meus, legem meam : inclinate aurem vestram in verba oris mei.
2. Aperiam in parabolis os meum : loquar propositiones ab initio :
3. Quanta audivimus et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis.
4. Non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera.
Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.
5. Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel,
Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis :
6. Ut cognoscat generatio altera :
Filii qui nascentur, et exsurgent, et narrabunt filiis suis,
7. Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus exquirant :
8. Ne fiant, sicut patres eorum, generatio prava et exasperans :
Generatio quæ non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus.
9. Filii Ephrem, intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli.
10. Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare.
11. Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus quæ ostendit eis.
12. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.
13. Interrupit mare, et perduxit eos : et statuit aquas quasi in utre [1].
14. Et deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis.
15. Interrupit petram in eremo : et adaquavit eos velut in abysso multa [2].
16. Et eduxit aquam de petra, et deduxit tamquam flumina aquas.
17. Et apposuerunt adhuc peccare ei : in iram excitaverunt Excelsum in inaquoso.
18. Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis.
19. Et male locuti sunt de Deo : dixerunt : Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?
20. Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt.
Numquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?
21. Ideo audivit Dominus, et distulit [3] : et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel :
22. Quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutari ejus.
23. Et mandavit nubibus desuper, et januas cœli aperuit.
24. Et pluit illis manna ad manducandum [4], et panem cœli dedit eis.
25. Panem angelorum manducavit ho-

[1] Exod. XIV 22.
[2] Exod. XVII, 6 ; Psal. CIV, 41.
[3] Num. XI ; 1.
[4] Exod. XVI, 4 ; Num. XI, 7.

mo [1] : cibaria misit eis in abundantia.

26. Transtulit austrum de cœlo [2] : et induxit in virtute sua africum.

27. Et pluit super eos sicut pulverem carnes, et sicut arenam maris volatilia pennata.

28. Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.

29. Et manducaverunt, et saturati sunt nimis : et desiderium eorum attulit eis :

30. Non sunt fraudati a desiderio suo. Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum [3],

31. Et ira Dei ascendit super eos : Et occidit pingues eorum, et electos Israel impedivit.

32. In omnibus his peccaverunt adhuc, et non crediderunt in mirabilibus ejus.

33. Et defecerunt in vanitate dies eorum : et anni eorum cum festinatione.

34. Cum occideret eos, quærebant eum et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum.

35. Et rememorati sunt quia Deus adjutor est eorum, et Deus excelsus redemptor eorum est.

36. Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei :

37. Cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento ejus

38. Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum et non disperdet eos.

Et abundavit ut averteret iram suam, et non accendit omnem iram suam :

39. Et recordatus est quia caro sunt, spititus vadens et non rediens.

40. Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram concitaverunt eum in inaquoso?

41. Et conversi sunt, et tentaverunt Deum, et sanctum Israel exacerbaverunt.

42. Non sunt recordati manus ejus, die qua redemit eos de manu tribulantis :

43. Sicut posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos :

44. Et convertit in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum, ne biberent [4],

45. Misit in eos cœnomyiam, et comedit eos ; et ranam,et disperdidit eos [5]:

46. Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ [6] :

47. Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina [7].

48. Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessionem eorum igni :

49. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos :

50. Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit a morte animabus eorum, et jumenta eorum in morte conclusit :

51. Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti [8], primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham :

52. Et abstullit sicut oves populum suum, et perduxit eos tamquam gregem in deserto :

53. Et deduxit eos in spe, et non timuerunt, et inimicos eorum operuit mare [9].

[1] Joan. vi, 31 ; I ad Cor. x, 3.
[2] Num. x 31.
[3] Num. xi, 33.
[4] Exod. vii, 20.
[5] Exod. viii, 24.
[6] Exod. x, 15.
[7] Exod. ix, 25.
[8] Exod. xii, 29.
[9] Exod xiv, 27.

54. Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, montem quem acquisivit dextera ejus.
Et ejecit a facie eorum gentes, et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis [1].
55. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.
56. Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum : et testimonia ejus non custodierunt.
57. Et averterunt se, et non servaverunt pactum : quemadmodum patres eorum, conversi sunt in arcum pravum.
58. In iram concitaverunt eum in collibus suis : et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt.
59. Audivit Deus, et sprevit, et ad nihilum redegit valde Israel.
60. Et repulit tabernaculum Silo [2], tabernaculm suum, ubi habitavit in hominibus.
61. Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici.
62. Et conclusit in gladio populum suum, et hæreditatem suam sprevit.
63. Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatæ.
64. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt : et viduæ eorum non plorabantur.
65. Et excitatus est tamquam dormiens Dominus, tamquam potens crapulatus a vino.
66. Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.
67. Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit.
68. Sed elegit tribum Juda, montem Sion, quem dilexit.
69. Et ædificavit sicut unicornium sanctificium suum, in terra quam fundavit in sæcula.
70. Et elegit David, servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium : de post fœtantes accepit eum :
71. Pascere Jacob, servum suum, et Israel, hæreditatem suam.
72. Et pavit eos in innocentia cordis sui, et in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

IN PSALMUM LXXVII

COMMENTARIUS.

Intellectus Asaph [3].

« *Attendite, popule meus.* » Hic est Psalmus septuagesimus septimus in toto libro, in secunda parte vicesimus septimus. Postquam enim in exemplum seipsum posuit .saph transiliendi in Christum, et dimittendi legem veterem et temporalia omn , hic confundit populum obstinatum Ju eorum, recolendo beneficia, quæ ipsis ingratis Dominus contulit, in quibus etiam figuravit et præostendit beneficia, quæ modo per Christum Ecclesiæ conferuntur : quia, sicut dicit

Argumentum Psalmi : Hortatur ad jugem beneficiorum Dei recordationem.

[1] Jos. XIII, 7.

[2] I Reg. IV, 4 ; Jerem. VII, 12.

[3] Asaph, en écrivant ce poème historique, se proposait un double but. D'une manière générale, il voulait rappeler à Israël les témoignages de bonté que le Seigneur avait multipliés à son égard, bonté qui n'avait rencontré qu'ingratitude de la part du peuple. Mais l'écrivain sacré avait encore un but plus s écial, clairement manifesté par les ỳỳ. 9-10, 60, 67-72 : il voulait mettre en lumière la substitut on providentielle de Juda à Ephraïm, et de Sion à

Glossa, « dum in hoc Psalmo historia « Testamenti Veteris recitatur, Novi Te- « stamenti gratia declaratur, secundum « illud I ad Corinth. x, 11 : *Omnia in* « *figura contingebant illis : scripta sunt* « *autem ad correptionem nostram, in* « *quos fines sæculorum devenerunt.* »

Unde titulus satis hoc exprimit. Est enim talis : « *Intellectus Asaph,* » supple, in subjecto Psalmo exprimitur. Quasi diceret : Non simplex hic historia accipienda est tantum, sed quod ab Asaph, id est, justorum congregatione intelligitur in illa. Vel sicut Græca translatio ostendit, « *intellectus* » potest hic esse

Silo. Jacob en mourant avait consacré la prépondérance d'Ephraïm, Gen., XLVIII, 17-20, et ce second fils de Joseph avait légué à ses descendants le droit d'aînesse dont Ruben avait été dépouillé, I Par., v, 1. D'Ephraïm sortit Josué, I Par., VII, 27. Grâce à l'antique testament dont elle bénéficiait, à sa situation centrale dans la terre de Chanaan et à la valeur de ses chefs, cette fière tribu tint longtemps le premier rang dans Israël. Sous Gédéon, Jud., VIII, 1, sous Jephthé, XII, 1, sous David même, II Reg., XIX, 41-43, elle revendiqua hautement sa place. Samuel, de la tribu de Lévi, naquit au sein d'Ephraïm, à Ramah, et l'arrivée de Saül au trône ne fit que confirmer l'influence de la tribu, car Saül était descendant de Benjamin, et le souvenir de Rachel, leur ancêtre commune, unissait étroitement les hommes de Benjamin et ceux d'Ephraïm. Mais ce qui contribuait le plus à l'orgueil de ces derniers, c'est qu'ils possédaient l'arche au milieu de leur territoire, à Silo. D'autre part, Juda était dépositaire des promesses messianiques, et le sceptre lui avait été promis par Jacob mourant. Il y avait un sourd antagonisme entre les deux tribus ; longtemps avant le schisme, aux plus beaux jours de David, on distinguait nettement les hommes d'Israël et les hommes de Juda. David dut combattre sept années pour assujettir les premiers à sa domination, et il fallut tout le prestige de ses victoires et de la protection divine pour les lui attacher. I Par., XII, 30 ; XXVII, 10-14. Mais il avait porté un coup terrible au cœur d'Ephraïm : Sion avait été substituée à Silo, et Jérusalem était devenue le centre politique et religieux de la nation. Par là, David s'était attaché indissolublement Benjamin, qui possédait la capitale, et Juda, qui venait de saisir le sceptre promis par Jacob : mais au cœur d'Ephraïm et de ses partisans couvait un ferment de jalousie, qui s'étendit pendant les dernières années de Salomon, et leva soudain à l'avènement de Roboam, quand l'Ephraïmite Jéroboam dressa autel contre autel, fonda le royaume schismatique d'Israël et lui donna pour capitale Sichem, au centre de l'orgueilleuse tribu. C'est pour combattre ces tendances et établir la légitimité de la nouvelle dynastie, qu'Asaph, le contemporain et l'ami de David, composa son *maskil*. Pour Ephraïm le transfert de l'arche à Sion et l'accession de Juda à la royauté n'étaient probablement qu'une œuvre de force et d'habileté politique. Asaph prend la question d'un point de vue plus élevé : si David est roi, si l'arche est à Sion, c'est Dieu qui l'a voulu ; et quand Dieu l'a voulu, il n'a pas obéi à un caprice ; il n'a fait que châtier en la répudiant, Jer., 14, 15, une tribu qui avait usé de sa prépondérance pour entraîner la nation entière dans l'ingratitude et l'infidélité. Le psalmiste ne ménage pas les dures vérités ; il a affaire à des orgueilleux, et il veut qu'après avoir plié sous les armes de David, ils se soumettent de cœur à la situation que leur impose la Providence. Ce poème est ainsi pour cette période de l'histoire ce que furent les Epîtres aux Romains, aux Galates et aux Hébreux à la naissance du christianisme ; de part et d'autre, Dieu substitue un centre religieux à un autre, une royauté à une autre, et la première de ces substitutions est la figure de la seconde. Notre Asaph est bien le contemporain de David, au règne duquel, d'ailleurs, il arrête son aperçu historique ; s'il eût vécu pendant le règne de Salomon, il eût sans nul doute fait mention plus expresse du temple ; sous les princes ses successeurs, il n'eût point manqué de signaler le schisme comme une conséquence frappante de l'ambition éphraïmite et de la malédiction divine. Hengstenberg, Tholuck, Cook, Thalhofer, etc., soutiennent avec raison cette thèse. Les rationalistes attribuent à des temps beaucoup plus récents la composition du psaume ; comme le livre de l'Exode y est cité presque littéralement, on a là une preuve péremptoire que le Pentateuque existait au temps de David. Cette conclusion déplaît à certaine exégèse ; la pensée de l'éluder n'est pas étrangère à la date qu'on cherche à imposer à la composition d'Asaph.

Au sens spirituel, le psaume s'applique à la substitution de la loi évangélique à la loi mosaïque.

H. Lesêtre.

genitivi casus, ut sit sensus : Psalmus hic subjectus est « *intellectus*, » scilicet intelligentiæ, vel de intelligentia data « *Asaph*, » ut in historia intelligat quæ spiritualiter sunt in illa. Luc. xxiv, 45 : *Aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas.*

Psalmus autem dividi potest principaliter in duas partes : magna enim dicuntur. Procemium præmisit primo. Secundo, narrationem subjungit, ibi, *Quanta audivimus ?*

In prima duo. Primo, excitatio ad audiendum. Secundo, ratio quare debent excitari, ibi, « *Aperiam in parabolis.* »

In prima duo. Primo, monet ad attentionem eorum quæ data sunt. Secundo, ad humilitatem interiorem, quæ præparat ad attentionem, ibi, « *Inclinate aurem.* »

pars ni. Ait ergo : O « *popule meus*, » Christianus scilicet, non obstinatus Judæus, « *attendite legem meam*, » attendite in cordibus vestris. Apocalyps. xxi, 3 : *Ipsi populus ejus erunt : et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.* Isa. xxxiv, 1 : *Audite, et populi attendite.* Prov. iv, 1 : *Audite filii, disciplinam patris, et attendite ut sciatis prudentiam.* I ad Timoth. iv, 16 : *Attende tibi, et doctrinæ.*

« *Inclinate aurem vestram*, » per humilitatem, « *in verba oris mei* » suscipienda, et effectui mancipanda. Proverb. ii, 2 : *Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam.* Et in cap. iv, 20 : *Ausculta sermones meos, et inclina aurem tuam ad eloquia mea.* Et hoc facit humilitas, quia, sicut dicit Glossa, « timor infusa repellit : et altare Domini « præceptum est fieri ad radices montis [1].» Aliter nisi aurem inclinaveris, cum clamaveris ad Deum, nec ipse suam inclinabit. Prov. xxviii, 9 : *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis.*

2 « *Aperiam in parabolis.* » Hic secundum, in quo probat, quod debent attendere, per modum loquendi, quem tangit duplicem. Primo, quia in apertis parabolis est locuturus. Secundo, quia in ænigmatibus obscuris, ibi, « *Loquar propositiones.* »

Dicit ergo : Sic attendite, et aurem inclinate : et necesse est, quia « *aperiam os meum.* » In hoc monstratur magnitudo dicendorum, sicut Matth. v, 2 : *Aperiens os suum docebat eos, dicens*, etc. Notandum etiam in hoc quod non est a se, nisi oris apertio, reliquum a Deo, sicut illud Psal. lxxx, 11 : *Dilata os tuum, et implebo illud.* Notatur et debiti solutio : non enim debet tenere prædicator sapientiam inclusam, sed tenetur ore aperto eam aliis communicare. Eccli. xx, 32 : *Sapientia absconsa, et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque ?*

« *In parabolis*, » virtutem manifestando per illas, et elucidando. Eccli. xxiv, 31 : *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.* Prov. i, 6 : *Animadvertet parabolam, et interpretationem earum.* Matth. xiii, 34 et 35 : *Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis, ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem : Aperiam in parabolis os meum*, etc.

« *Loquar propositiones*, » id est, problemata. Dicit Glossa, « quæstiones dubi« tabiles, et quasi ad opposita rationes « habentes. » « *Ab initio*, » sumens exordium meæ locutionis ab illo tempore, quo patres nostri exierunt de Ægypto, vel a mundi initio. Matth. xiii, 35 : *Eructabo abscondita a constitutione mundi.*

« *Quanta audivimus.* » Hic est secunda pars, in qua narrationem subjungit : et dicuntur duo. Primo, tangit beneficia toti Israeli exhibita, et admonitionem addit ut caveant ab ingratitudine. Secundo, 3 Secunda pars Psalmi.

[1] Exod. xxiv, 4 : *Moyses... ædificavit altare ad radices montis.*

illa beneficia, quæ ad eductionem de Ægypto specialiter, et ingratitudinem eductorum ostendit, ibi, « *Coram patribus.* »

In prima duo. Primo, beneficiorum recordatio. Secundo, exhortatio ut grati sint, et caveant ab ingratitudine, ibi, « *Filii qui nascentur.* »

In prima duo. Primo, beneficiorum recordatio. Secundo, cognitionis continuatio, ut nullus excusetur ibi, « *Non sunt occultata.* »

In prima dicuntur tria, secuedum modum triplicem cognoscendi Primo, quæ sunt cognita per prænuntiationem propheticam, et Scripturam. Secundo, per inspectionem præsentem, ibi, « *Et cognovimus.* » Tertio, quæ per relationem patrum antecedentium, ibi, « *Patres nostri.* »

Beneficiorum enarratio. Dicit ergo : Sic attendite quæ narrabo quia magna sunt Dei beneficia, quia « *quanta audivimus,* » a Prophetis prædicta, et in Scripturis expressa. Quasi diceret : Valde magna. Job, IX, 18 : *Qui facit magna, et inscrutabilia, et mirabilia, quorum non est numerus.* Psal. XLIII, 2 : *Deus, auribus nostris audivimus.* « *Et cognovimus ea,* » propriis oculis videndo. I Joan. I, 3 : *Quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis.* Hic ordo, Jo[b] XLII, 5 : *Auditu auris audivi te : nunc autem oculus meus videt te.*

« *Et patres nostri narraverunt.* » Hic tertium, in quo dicuntur duo. Primo, quod ex Patrum relatione cognita sunt beneficia. Secundo quæ sint illa, in generali tamen, ibi, « *Narrantes.* »

Dicit ergo : Sic audivimus et cognovimus, « *et patres nostri narraverunt nobis.* » Deuteron. XXXII, 7 : *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi : majores tuos, et dicent tibi.*

« *Non sunt occultata.* » Hic secundum, scilicet cognitionis continuatio : et dicuntur duo. Primo, continuatio cognitionis. Secundo, specificatio quorumdam, quorum est cognitio continuata, ibi, « *Et suscitavit.* »

Dicit ergo : Sic cognita fuerunt beneficia Dei modis dictis, et etiam « *non sunt occultata,* » sed propalata magis « *a filiis hominum,* » supple, succedentibus, « *in generatione altera,* » tam Judæorum quam Gentilium. Deuter. IV, 9 : *Ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, docebis ea filios ac nepotes tuos.* Deuteron. XXIX, 14 et 15 : *Non vobis solis ego hoc fœdus ferio,... sed cunctis præsentibus et absentibus.* Et in cap. VI, 20 et 21 : *Cum interrogaverit te filius tuus cras, dicens : Quid sibi volunt hæc testimonia? Dices ei : Servi eramus Pharaonis in Ægypto.*

« *Narrantes laudes.* » Hic quæ sunt illa : et tanguntur tria. Primo, populi multiplicatio, et conservatio, quod intelligitur in laudibus, et pertinet ad divinam bonitatem. Secundo, multiplicati et conservati liberatio a servitute Ægyptiaca, quod pertinet ad virtutes, et respicit ad potentiam. Tertio liberati refectio inaudita, quod tangit cum dicitur, ibi, « *Et mirabilia :* » et pertinet ad sapientiam. [Dicit e]rgo : Sic patres narraverunt, ipsi dico « *narrantes laudes Domini,* » id est, materiam laudis Domini in populi sui multiplicatione. Isa. LXIII, 7 : *Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus, quæ reddidit nobis Dominus.* « *Et virtutes ejus,* » id est, potentias per quas nos liberavit. Psal. XX, 14 : *Cantabimus et psallemus virtutes tuas, quæ sunt potentia.* Alibi, in Psal. CV, 2 : *Quis loquetur potentias Domini?* « *Et mirabilia ejus,* » non quæ sustinuit, sed « *quæ fecit,* » cibando nos manna in deserto [1]. Tob. XIII, 4 : *Dispersit vos inter gentes, ut enarretis mi-*

[1] Cf. Exod. XVI, 4.

rabilia ejus. Isa. xii, 4 : *Notas facite in populis adinventiones ejus.* Propter hoc dicit, I Petri, ii, 9 : *Vos,* supple, estis, *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.*

« *Et suscitavit.* » Hic specificat quodammodo aliqua beneficia, quorum cognitio est continuata : et dicuntur duo. Primo, specificat. Secundo, monstrat per quos et ad quid sit facta, ibi, « *Quanta mandavit.* »

In prima duo secundum duo beneficia quæ tangit. Primum pertinet ad notitiam veritatis. Secundum ad rectitudinem operationis, ibi, « *Et legem.* »

Dicit ergo : Sic continuata est cognitio, sed quorum ? Ecce : « *Et suscitavit testimonium,* » cognoscendæ veritatis, « *in Jacob,* » in populo scilicet a Jacob descendente. Habac. iii, 9 : *Suscitans suscitabis arcum tuum, juramenta tribubus quæ locutus es.* Hoc testimonium est Vetus testamentum, quod perhibet testimonium Christo. Joan. v, 39 : *Scrutamini Scripturas :... et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.* Et dicitur : « *Suscitavit,* » quia in cordibus hominum scriptum naturaliter mortuum erat, non vivum : sed quand[illegible], [illegible] est in monte Sinai [1], quasi vivificatum est in Jacob. Proverb. vi, 3 : *Discurre, festina, suscita amicum tuum,* id est, legem naturalem in amico.

« *Et legem posuit,* » quæ ordinat in bonam operationem, et ipsam ligat, « *in Israel* : » ergo bona est contra Manichæum. Ad Roman. vii, 14 : *Scimus quoniam lex spiritualis est.* Et ibidem, ỳ. 12 : *Lex quidem sancta, et mandatum justum et sanctum, et bonum.* I ad Timoth. i, 8 : *Scimus quia bona est lex, si quis ea legitime utatur.* Lex autem charitas est. Job, xi, 6 : *Ut ostenderet tibi... quod multiplex esset lex ejus.* Imo, legis consummatio. Ad Roman. xiii, 10 : *Plenitudo legis est dilectio.* Matth. xii, 40 : *In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ.* Hanc Deus dat et ponit. Jerem. xxxi, 33 : *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam.* Sed testimonium, id est, legem naturalem suscitat.

« *Quanta mandavit.* » Hic secundum, in quo per quos, et ad quid facta est illa continuatio. Et primo, per quos. Secundo, ad quid, ibi, « *Ut cognoscat.* »

Dicit ergo : Sic suscitavit, et posuit testimonium, et legem, et etiam « *quanta mandavit,* » id est, valde magna « *mandavit patribus nostris,* » non ut in se retinerent illa, imo, « *nota facere ea filiis suis.* » In hoc notatur differentia ad præceptum, quia mandatum est ei qui remotus est. Quasi diceret : Non tantum præsentibus præcepit, ut filiis suis nota facerent, sed et aliis mandavit qui futuri erant. Deuter. vi, 1 : *Hæc sunt præcepta et cæremoniæ, atque judicia,* etc. Et in cap. xi, 1 : *Ama Dominum Deum tuum, et observa præcepta ejus, et cæremonias, judicia atque mandata omni tempore.*

« *Ut cognoscat.* » Ecce finis. Ad hoc 6
vult nota fieri filiis, « *ut* sic *cognoscat generatio altera,* » quæ successura est semper. Exod. xii, 24 : *Custodi verbum istud legitimum tibi et filiis tuis usque in æternum.* Et nota, quod filiis ad diffundendum aliis sunt magna communicanda, non porcis. Matth. vii, 6 : *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Et in cap. xv, 26 : *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus.*

« *Filii qui nascentur.* » Hic secun-

[1] Cf. Exod. xx, 2 et seq.

dum, in quo, post beneficiorum enarrationem, hic monet ad gratitudinem : et dicuntur duo, Primo, monet ut tamquam grati non sileant. Secundo, ostendit quem inde fructum consequi valeant, ibi, « *Ut ponant in Deo.* »

Dicit ergo : Hæc beneficia sic sunt manifesta : ergo « *filii qui nascentur,* » id est, quicumque nascentur, « *et exsurgent* » crescendo, intelligendo, et probando quæ vera sunt : isti « *enarrabunt filiis suis.* » Deuteron. vi, 7 : *Quæ præcipio tibi, narrabis ea filiis tuis.* De filiis etiam spiritualibus legit Glossa « *qui nascentur* » in baptismate, secundum illud Joan. iii, 7 : *Oportet vos nasci denuo.* Et rursus, ℣. 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Unde noviter baptizatis dicit Petrus : *Sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscite* [1]. Isti sunt filii. Joan. i, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* « *Et exsurgent,* » quando sic filii fient, a statu culpæ ad statum gratiæ. Ad Roman. xiii, 11 : *Hora est jam nos de somno surgere.* Et ad Coloss. iii, 1 : *Si consurrexistis cum Christo,* etc. Hi enarrare debent filiis, quos generant in prædicatione. Ad Galat. iv, 19 : *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* I ad Corinth. iv, 15 : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.*

7 « *Ut ponant in Deo.* » Hic secundum, utilitas scilicet sequens ex enarratione, et hæc duplex : adeptio boni, et vitatio mali, ibi, « *Ne fiant.* »

In prima tria secundum triplex commodum. Primum est confirmatio spei in Deum. Secundum, jugis beneficiorum recordatio, ibi, « *Et non obliviscantur.* » Tertium, mandatorum Dei adimpletio, ibi, « *Et mandata ejus.* »

Dicit ergo : Sic enarrabunt : et hoc bonum consequens inde : « *Ut ponant in Deo spem suam,* » secundum illud Psal. lxi, 9 : *Sperate in eo, omnis congregatio populi, et firmi estote.* Ad Hebr. vi, 18 et 19 : *Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem : quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam.*

« *Et non obliviscantur operum Domini.* » Minus dicit, et plus significat, id est, jugiter recolant : ne fiant sicut pincerna qui oblitus est interpretis sui [2]. Eccle. ix, 15, Pauper qui per sapientiam suam liberaverat civitatem, venit in oblivionem [3]. Deut. viii, 11 : *Cave ne quando obliviscaris Domini Dei tui, et negligas mandata ejus.*

« *Et mandata ejus exquirant* » operando. Tob. iv, 6 : *Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum : et cave ne aliquando... prætermittas præcepta Domini Dei nostri.*

8 « *Ne fiant, sicut patres eorum.* » Hic vitatio incommodi, et est hoc malum, imitatio primi sceleris : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, vitatio imitationis patrum malorum. Secundo, patrum iniquorum descriptio, ibi, « *Generatio prava.* »

Dicit ergo : Sic narrabunt propter prædicta bona, et etiam propter hoc, « *ne fiant sicut patres eorum,* » Adam, Ismael, Esau, et Israelitæ murmurantes tam frequenter in deserto, et percussi et occisi a Deo, ut sit verum in illis quod dicitur Ezech. xviii, 2 : *Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt.*

« *Generatio prava.* » Hic secundum,

[1] I Petr. ii, 2.

[2] Cf. Genes. xl, 23.

[3] Proverb. ix, 15 : *Inventus est in ea,* civiate scilicet, *vir pauper et sapiens, et liberavit urbem per sapientiam suam, et nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.*

Patrum descriptio, et primo in generali omnes tangit. Secundo, ad aliquos in speciali descendit, ibi, « *Filii Ephrem.* »

In prima quatuor tanguntur. Primo, mala operatio. Secundo, mala affectio, ibi, « *Et exasperans.* » Tertio, perversa intentio, ibi, « *Generatio quæ non direxit.* » Quarto, subversio in fide, ibi, « *Et non est creditus.* »

...rum ...riptio ...erali.

Dicit ergo : « *Ne fiant sicut patres eorum,* » scilicet « *generatio prava,* » quales illi fuerunt inobediendo, et mala faciendo : « *et exasperans,* » affectione adhærendo ipsi malo quod facit. Generatio prava fuit Adam cum peccavit : sed « *exasperans,* » cum adhærens malo se excusavit. Deuter. xxxii, 5 et 6 : *Generatio prava atque perversa : hæccine reddis Domino, popule stulte et insipiens ?* Ezech. ii, 8 : *Noli esse exasperans, sicut domus* Israel *exasperatrix est.*

« *Generatio quæ non direxit.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic mala opere, sic affectione, et etiam « *generatio quæ non direxit cum Deo cor suum,* » ut illud rectificaret bona intentione : sed magis ab eo distorsit ad terrena inclinando, et intentione illorum faciendo quæcumque faciebat, cui dictum est supra, in alio Psal. iv, 3 : *Filii hominum, usquequo gravi corde ?* Et e contrario, in Psal. lxxii, 1 : *Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde !* Et vere bonus, quia attrahit ad se. Job, xxxiv, 14 : *Si direxerit ad eum,* scilicet Deum, *cor suum, spiritum illius et flatum ad se trahet.* Qui non habet cor directum ut sursum apertum sit, sed inferius, nihil boni potest recipere, vel tenere. Propter hoc dicitur, Eccli. xx, 13 : *Gratiæ fatuorum effundentur.* Act. viii, 21, dixit Petrus ad Simonem magum, qui pertinebat ad generationem istam : *Cor tuum non est rectum coram Deo.*

« *Et non est creditus cum Deo spiritus ejus* », id est, spiritus ejus non credidit : et hoc, « *cum Deo,* » id est, sicut Deus vult credi. Ecce quartum, scilicet infidelitas. Alibi, in Psal. lxxvii, 22 : *Non crediderunt in Deo salutari suo.* Vel, « *Non est creditus cum Deo spiritus ejus,* » id est, ipsum spiritum suum Deo non crediderunt, nec commiserunt, dicentes illud supra, in Psal. xxx, 3 : *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum :* sed magis ipsum sibi retinuerunt.

« *Filii Ephrem intendentes.* » Hic secundum, in quo descendit ad aliquos 9
specialiter describendos, scilicet illos de Ephraim. Et primo, tangitur illorum aversio a bono. Secundo, ingratitudo monstratur de accepto beneficio, ibi, « *Et obliti sunt beneficiorum.* »

In prima duo. Primo, aversio ipsorum a promissione. Secundo, specificatio illorum in quibus, et a quibus avulsi sunt, ibi, « *Non custodierunt.* »

In prima duo. Primo, tangitur illorum promissio de mandatis Dei conservandis. Secundo, omissio in tempore necessitatis, ibi, « *Conversi sunt.* »

Ait enim : Sunt generatio mala et perversa omnes, et etiam « *filii Ephrem,* » id est, Ephrem, in quo comprehendit decem tribuum regnum, quia primus rex eorum scilicet Jeroboam, fuit de Ephraim [1]. « *Intendentes arcum, et mittentes* » ex illo sagittas, id est, ita facientes, sicut ille qui arcum tendit, et mittit sagittas præludendo, et quasi comminando, quod mirabilia faciet in bello : dicentes illud Job, xxix, 20 : *Et arcus meus in manu mea instaurabitur.* « *Conversi sunt in die belli,* » in necessitate, et tentatione a me recedentes. Eccle. iii, 8 : *Tempus belli, et tempus pacis.* Lucæ, viii, 13 : *Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.* Jerem. xlvi, 5 : *Vidi ipsos,* scilicet impios, *pavidos, et terga vertentes.* Imo aliquando etiam sine bello fugiunt, et

[1] Cf. III Reg. xii, 25.

cedunt diabolo. Prov. xxviii, 1 : *Fugit impius nemine persequente.* Osee, vii, 18 : *Reversi sunt ut essent absque jugo,* illo de quo Matth. xi, 29 : *Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.*

10 « *Non custodierunt testamentum.* » Hic specificat quomodo sunt conversi, et a quibus : et dicuntur duo. Primo, a quo sunt aversi, quia a lege, et testamento Dei. Secundo, quomodo, quia voluntarie et non coacte, ibi, « *Et in lege ejus.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod conversi sunt in die belli. A quo? « *Non custodierunt testamentum Dei,* » sicut promiserant, et maxime credebatur propter benedictionem quam dederat Jacob Ephraim, ponens dexteram super caput ejus, et præponens illum fratri suo prius nato [1]. Jerem. xvi, 11 et 12 : *Me dereliquerunt, et legem meam non custodierunt. Sed et vos pejus operati estis quam patres vestri,* et propter hoc maledicti fuistis. Jerem. xi, 3 et 4 : *Maledictus vir qui non audierit verba pacti hujus, quod præcepi patribus vestris :* et non hoc coacti fecerunt, imo

« *Noluerunt ambulare,* » proficere scilicet, « *in lege ejus.* » Jerem. v, 28 : *Incrassati sunt et impinguati, et præterierunt sermones meos pessime :* quia ex corde et voluntarie, sine voluntate emendandi se. In eodem, ibidem, ℣. 3 : *Induraverunt facies suas super petram, et noluerunt reverti.* In lege autem veraciter ambulat et suaviter, sicut bonus palefridus, qui Dominum Deum totis visceribus amat. Augustinus : « Ambulat ad Deum « qui amat, quia ad Deum itur affecti- « bus, non passibus. » Genes. xvii, 1, dictum est Abrahæ : *Ambula coram me, et esto perfectus.*

11 « *Et obliti sunt.* » Hic ingratitudo post aversionem : et dicuntur duo. Primo, ingratitudo. Secundo, ingratitudinis magnitudo, ibi, « *Et mirabilia ejus.* »

Facili benefic[iorum] obl[ivione] et injur[ia]rum rec[or]datic[one]

Dicit ergo : Sic conversi sunt, « *et etiam obliti sunt,* » tamquam ingrati, beneficiorum ejus. Deut. xxxii, 18 : *Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui?* Cito traditur beneficium oblivioni : pauci enim in kalendario suo beneficia, maleficia autem multi habent. Et non quorumcumque beneficiorum, sed « *et mirabilium,* » beneficiorum miraculose factorum, « *quæ ostendit eis.* » Infra, in Psal. cv, 21 : *Obliti sunt Domini qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in Mari rubro.* II Esdr. ix, 17 : *Non sunt recordati mirabilium tuorum quæ feceras eis : et induraverunt cervices suas.* Osee, ii, 13 : *Ibat post amatores suos, et mei obliviscebatur.* Hæc sua consuetudo semper fuit. Ipsi enim fuerunt qui dixerunt, Marc. vii, 37 : *Bene omnia fecit, et surdos fecit audire, et mutos loqui :* et tamen pessimo genere ingratitudinis ingrati occiderunt. Jerem. xviii, 20 : *Numquid redditur pro bono malum?*

12 « *Coram patribus eorum.* » Hic secundum, in quo postquam recoluit be[neficia] collata illi populo generaliter, hic s[ecun]do tangit quædam specia[lia] ... quæ ei contulit in Ægypto. Secundo, quæ in exitu de Ægypto, ibi, « *Interrupit mare.* » Tertio, quæ in deserto, ibi, « *Interrupit petram.* » Quarto, quæ in terra promissionis, ibi, « *Et induxit in montem.* »

In prima parte tanguntur duo. Primo, modus exhibendi illis beneficia. Secundo, locus, ibi, « *In terra Ægypti.* »

Et primo, universaliter. Secundo, magis specificando, ibi, « *In c[am]po Taneos.* »

Dicit ergo : Sic contulit eis beneficia

[1] Cf. Genes. xlviii, 13 et seq.

multa : sed descendo, et dico : « *Mirabilia fecit :* » et hoc aperte, quia « *coram patribus eorum.* » Et ubi? *In terra Ægypti.* » Exod. vii, 3 : *Multiplicabo signa et ostenta mea in terra Ægypti.* Deut. xxix, 2 : *Vos vidistis universa quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti.* Et magis specificat locum cum addit : « *In campo Taneos.* » Tannis enim est civitas Ægypti, in cujus campis facta sunt mirabilia.

Spiritualiter autem in Ægypto Christus multa mirabilia fecit, id est, in mundo coram nostris patribus, Judæis scilicet. Isa. xix, 1 : *Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum,* id est, mundum, et ibi fecit mirabilia coram principibus etiam nostris, id est, Apostolis. Fecit mirabilia, Joan. x, 32 : *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?* Sed maxime « *in campo Taneos,* » id est, in beata Virgine fecit mirabilia, quæ fuit campus. Campus enim locus sanus est : et ipsa sine peccati infirmitate. Locus planus est : et ipsa plana mansuetudine. Locus latus : et ipsa lata charitate. Locus communis : et ipsa communis pietate. Locus fructifer : et ipsa fructifera bonorum operum multitudine, illius frumenti generatione et productione, quo Angeli et homines reficiuntur, qui dicit de [illegible] Joan. xii, 24 : *Nisi granum fru-[illegible] cadens in terram mortuum fuerit,* [illegible] Hic est campus de quo Cant. ii, 1 : [illegible] *Ego flos campi.* Et bene *campus Taneos,* quia Tannis interpretatur *mandatum humile,* et ipsa humiliter mandatum a Domino suscepit, cum dixit, Luc. i, 38 : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi,* etc.

[...]atio [...]ginis [...]ampo.

3 « *Interrupit mare.* » Hic secundum, in quo tangit beneficia in ipso exitu præstita, et fuerunt duo. Aquarum divisio, et exhibitio ductoris, ibi, « *Et eduxit.* »

præ-[...]atio.

In prima duo. Primo, aquarum divisio ut præberent viam. Secundo, solidatio divisarum, ne submergerent intrantes, ibi, « *Et statuit.* »

Dicit ergo : Sic ostendit mirabilia in ipsa Ægypto : et in exeundo de Ægypto, « *interrupit mare, et perduxit eos* » per interruptionem. Hoc patet per totum caput xiv Exodi[1]. Sapient. xix, 7 : *In Mari rubro via sine impedimento.* Isa. xliii, 16 : *Qui dedit in mari viam, et in aquis torrentibus semitam.*

« *Et statuit aquas,* » eas solidando, quasi in utre clausæ essent. Supra, in Psal. xxxii, 7 : *Congregans sicut in utre aquas maris.* Eccli. xxxix, 22 : *In verbo ejus stetit aqua sicut congeries.* Et Exod. xiv, 29 : *Aquæ eis erant quasi pro muro a dextris et a sinistris.* Isa. li, 10 : *Numquid tu siccasti fluvios abyssi vehementis?* Fuit figura baptismatis. Sicut enim per aquas transilientes salvati sunt, et eorum adversarii sunt submersi, sic in baptismate salvantur baptizati, et dæmones et peccata submerguntur. Quantum ad primum, Isa. l, 2 : *Ecce in increpatione mea desertum faciam mare,* ut possint transire per illud. Nahum, i, 4 : *Increpans mare, et exsiccans illud.* Quantum ad secundum, Apoc. xviii, 21 : *Et sustulit unus Angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, et misit in mare, dicens : Hoc impetu mittetur Babylon civitas illa magna, et ultra jam non invenietur,* scilicet diabolus et peccati confusio in baptismate.

« *Et eduxit eos.* » Hic secundum beneficium, exhibitio ductoris. Primo, quantum ad diem. Secundo, quoad noctem, ibi, « *Et tota nocte.* » 14

Ductoris exhibitio.

Dicit ergo : Sic eis mare divisit, et iter præbuit, et eduxit eos « *in nube diei,* » id est, eis præstita in die ad refrigerium. Eccli. xxxiv, 19 : *Oculi Domini super timentes eum, protector potentiæ firmamentum virtutis, tegimen ardoris, um-*

[1] Cf. Exod. xiv, 16 et seq.

braculum meridiani. Isa. IV, 6 : *Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu.* Ob hoc ut præstaret refrigerium, voluit plantari in terra carnis nostræ, et arbor fieri. Cant. II, 3 : *Sub umbra illius quem desideraveram sedi.*

« *Et tota nocte,* » repete, eduxit illos, « *in illuminatione ignis,* » ne errarent. Isa. IV, 5 : *Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, et ubi invocatus est, nubem per diem, et fumum et splendorem ignis flammantis in nocte.* Sapient. X, 17 : *Et fuit illis in velamento diei, et luce stellarum nocte.* Secundum Augustinum, « In nobis est dies calida, « ardor concupiscentiæ, contra quem « Christus præstat refrigerium et gra- « tiam : et nox ignorantia, contra quam « dat lumen sapientiæ suæ. »

15 « *Interrupit petram.* » Hic tangit beneficia illis exhibita in deserto. Hæc autem sunt duo. Primo, sitis relevatio miraculosa. Secundo, famis, ibi, « *Et tentaverunt.* »

In prima duo. Primo, tangit beneficium. Secundo, ingratitudinem pro beneficio illo, ibi, « *Et apposuerunt.* »

In prima duo. Primo, tangit ipsum beneficium. Secundo, modum exhibendi illud, ibi, « *Et eduxit.* »

In prima, primo tangitur petræ divisio. Secundo, abundans illorum potatio, ibi, « *Et adaquavit eos.* »

Petra manavit fontem.

Dicit ergo : Sic eduxit de Ægypto, sed post « *interrupit petram in eremo,* » in deserto scilicet vasto, sicut eremus[1].

« *Et adaquavit,* » non solum potavit eos, « *velut in abysso multa,* » in profunda aquarum abundantia. Exod. XVII, 6 : *Percuties petram, et exibit ex ea aqua.* Psal. LXXVII, 20 : *Percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt.* Sapient. XI, 4 : *Data est illis aqua de petra altissima, et requies sitis de lapide duro.* Sic fit etiam spiritualiter : virga enim est crux, silex cor durum, aqua lacrymæ : si percutiatur cor durum Christi passione, mirum si non fluxerint aquæ largissimæ, maxime si percussio repetatur. Num. XX, 11, Moyses percussit virga bis silicem, et egressæ sunt aquæ largissimæ[2]. Petra etiam Christus. I ad Cor. X, 4 : *Petra autem erat Christus.* Isa. VIII, 14 : *Et erit... in lapidem offensionis, et in petram scandali.* Hæc percussa fuit virga, id est, lancea, ab uno crucifixorum, et fluxit aqua de latere[3].

16 « *Et eduxit aquam.* » Hic determinat modum quo exhibitum est hoc beneficium, quia mirabiliter et affluenter, ibi, « *Et eduxit.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod interrupit petram, et adaquavit eos. Sed quomodo ? Ecce : « *Et eduxit aquam* » potabilem, « *de petra* » interrupta : magnum miraculum. Num. XX, 8 : *Loquimini ad petram coram eis, et illa dabit aquas,* et abundanter. Unde, « *et eduxit,* » deorsum de petra duxit aquas, « *tamquam flumina.* » Isa. XLI, 18 : *Aperiam in supinis collibus,* in locis scilicet desperatis, *flumina.* Hæc flumina lætificaverunt populum Dei. Psal. XLV, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Petra autem interrupta clavis et lancea, Christus, ex qua fluxit aqua sufficiens ad totum mundum potandum, I ad Corinth. X, 4 : *Bibebant autem de spiritali consequente eos petra.* Et ad abluendum omnes sordes, Zach. XIII, 1 : *Erit fons patens domui David... in ablutionem peccatoris et menstruatæ.*

Aquæ multiplex acceptio Scripturæ.

Et potest hic notari, quod aqua dicitur primordialis materia, Genes. I, 2 : *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Hu-

[1] Cf. Exod. XVII, 6 et seq.

[2] Num. XX, 11 : *Cumque elevasset Moyses manum, percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ut populus biberet et jumenta.*

[3] Cf. Joan. XIX, 34.

mana natura, quæ fluxibilis est, Apocal. xvii, 15 : *Aquæ quas vidisti ubi meretrix sedet, populi sunt, et Gentes et linguæ.* II Reg. xiv, 14 : *Omnes morimur, et sicut aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Tribulationes, Genes. vii, 17 : *Multiplicatæ sunt aquæ* super terram, *et* quanto multiplicabantur, tanto magis *elevaverunt arcam in sublime a terra.* Ob hoc quidam tribulatus dicit : *Omnes fluctus tuos induxisti super me*[1]. Loquacitas vana, Prov. xvii, 14 : *Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum.* Doctrina falsa, Isa. i, 22 : *Vinum tuum mistum est aqua*, scilicet caupones tui miscent aqua vinum, bono scilicet doctrinam falsam. Et Isa. xv, 9 : *Aquæ Dibon repletæ sunt sanguine*, et pessimæ sunt. Sana doctrina, Isa. xii, 3 : *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.* Et lv, 1 : *Omnes sitientes, venite ad aquas.* Misericordia, Zach. ix, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Lacryma, Jerem. ix, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum ?* Dei gratia, Ezech. xxxvi, 25 : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Ipse Spiritus sanctus, Joan. vii, 38 : *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Et Joannes hoc exponit, ℣. 39 : *Hoc autem dixit de Spiritu sancto, quem accepturi erant*, etc.

« *Et apposuerunt.* » Hic monstratur ingratitudo : et dicuntur duo. Primo, peccati iteratio. Secundo, loci, in quo iteratum est, deterioratio, ut appareat certissime ingratos fuisse, ibi, « *In ira concitaverunt.* »

Dicit ergo : Hæc bona fecit eis, et tamen, « *apposuerunt adhuc*, » ad peccata præcedentia scilicet, « *peccare ei*, » id est, non credere. Sic accipitur hic peccare, sicut vult Glossa, sicut ibi, Joan. xvi, 8 : *Arguet mundum de peccato*, id est, de infidelitate. Eccli. xxi, 1 : *Fili, peccasti, non adjicias iterum.* Quod numquam impleverunt Judæi. Judic. iii, 12, et iv, 1 : *Addiderunt filii Israel facere malum in conspectu Domini.* Et in cap. x, 7 : *Filii Israel peccatis veteribus jungentes nova.*

« *In iram.* » Hic secundum. Quasi diceret : Apposuerunt in ipso loco, ubi beneficia præcedentia receperunt. « *Et excitaverunt in iram* » ipsum inducendo, id est, in effectum iræ. Et hoc « *in inaquoso* » loco, scilicet in deserto, quod erat locus aridus et inaquosus. Psal. lxii, 3 : *In terra deserta, et invia, et inaquosa.* Deuteron. xxxii, 16 ; *Provocaverunt eum in diis alienis.* Et paulo post, ℣. 19 : *Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus est.*

Spiritualiter autem in cordibus inaquosis et aridis a Dei gratia, ibi irritatur, et provocatur Deus : quippe quia ibi habitat diabolus. Luc. xi, 24 : *Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa.* Tob. viii, 3 : *Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, et religavit illud in deserto superioris Ægypti.*

« *Et tentaverunt Deum.* » Actum est **18**
de beneficio pertinente ad potum eis exhibito in deserto, et de illorum ingratitudine : hic secundo, de pertinente ad cibum. Et primo, agitur de beneficii exhibitione. Secundo, de populi afflictione, simul et ingratitudine, ibi, « *Adhuc escæ.* « Tertio, de simulata illorum pœnitentia, ibi, « *Cum occiderit eos.* » Quarto, de vera Dei ad illos misericordia, ibi, « *Ipse autem propitius.* »

In prima duo. Primo, occasio narratur beneficium exhibendi. Secundo, subjungitur exhibitio ipsa beneficii, ibi, « *Et mandavit.* »

In prima duo, secundum duo quæ fuerunt ratio exhibendi. Primum, eorum

[1] Psal. lxxxvii, 8.

malignitas. Secundum, Dei benignitas, ibi, « *Ideo audivit.* » Primum fuit quædam occasio, sed secundum, causa.

In prima duo. Primo tangitur malignitas cordis eorum. Secundo, oris, tamquam procedens ex illa, ibi, « *Et male locuti sunt.* »

In prima duo. Primo, dolosa illorum dispositio. Secundo, specificatio in quo, ibi, « *Ut peterent.* »

Dicit ergo : Vere apposuerunt adhuc peccare, et ipsum concitaverunt, « *et tentaverunt Deum,* » id est, tentare disposuerunt, « *in cordibus suis.* » Hæc tentatio de qua in Psal. xciv, 8 : *Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto :* contra illud Deuter. vi, 16 : *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Eccli. xviii, 23 : *Ante orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo qui tentat Deum.*

Et, « *ut peterent escas animabus suis,* » id est, carnali vitæ suæ, sicut accipitur hic. Joan. xii, 25 : *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Nauseabant autem super cibum levissimum, et optimum, scilicet Manhu. Num. xxi, 5 : *Anima nostra nauseat super cibo isto levissimo :* et erat gravis culpa. Cassiodorus : « Vehemens « est culpa, quia talis diffidentia divinam « tangit injuriam. »

19 Qui male loquantur de Deo?

« *Et male locuti sunt.* » Hic malignitas oris : et dicuntur duo. Primo, malignitas. Secundo, in quo fuerit illa malignitas, ibi, « *Et dixerunt.* »

Dicit ergo : Sic in corde, et post hoc, « *male locuti sunt de Deo.* » Loquitur enim aliquis male de Deo, ei lineamenta corporis et passiones corporales attribuendo, ut Judæus qui ponit Deum sedere in cœlo, et pedes habere in terra. propter illud Isa. lxvi, 1 : *Cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* Ejus misericordiam nimis extendendo, quod omnes salvabuntur in fine, sicut imponitur Origeni. Vel justitiam arcendo, quod nullus, Job, xiii, 7 : *Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos ?* Ipsum blasphemando, Supra, in Psal. lxxii, 9 : *Posuerunt in cœlum os suum.* De ipso verba desperationis proferendo, sicut hic, et Num. xiv, 11 : *Usquequo detrahet mihi populus iste ?*

« *Dixerunt.* » Hic secundum, in quo ostenditur in quo, et quomodo sunt male locuti. Et primo, loquuntur diffidentes de potentia conferendi carnes. Secundo, de potentia conferendi panes, ibi, « *Numquid et panem ?* »

In prima duo. Primo, interrogatio eorum judicio in nativam terminanda. Secundo, responsio judicatur affirmative terminanda, ibi, « *Quoniam percussit.* »

Dicit ergo : Sic male locuti sunt, et dixerunt : « *Numquid poterit Deus,* » quem colimus et sequimur, « *parare mensam* carnium *in deserto ?* » Quasi diceret : Non. Propter hoc conquerebantur de Moyse et Aaron, Num. xx, 5 : *Quare nos fecistis ascendere de Ægypto, et adduxistis in locum istum pessimum,* ut moriamur. Idola dant carnes suis, sed Deus noster non potest dare nobis[1]. Sapient. xiv, 30 : *Male senserunt de Deo, attendentes idolis.* Sed potest, Psal. xxii, 5 : *Parasti in conspectu meo mensam,* etc.

« *Quoniam percussit.* » Hic est quasi responsio ei quod posset dici : Poterit dare, quia jam aquam dedit. Et est responsio eorum : Numquid poterit parare mensam, « *quoniam percussit,* » percuti fecit, « *petram, et fluxerunt aquæ,* » et non modicæ, imo « *torrentes innundaverunt ?* » Si locutus esset prius de pane, nihil diceret, quia constat quod prius dedit eis panes, Manhu scilicet, sicut ha-

[1] Cf. etiam Numer. xi, 1 et seq.

betur Exod. XVI, 13 et seq., et post aquas, Exod. XVII, 1 et seq. Propter hoc intelligitur de carnibus quæ post aquas eis datæ sunt. Sic multi, quamvis non esset eis difficile credere Deum dare aquas baptismales, secundum illud Ezech. XXXVI, 25 : *Effundam super vos aquam mundam*, etc. Et rursus, Zachar. XIII, 1 : *Erit fons patens domui David,... in ablutionem peccatoris et menstruatæ.* Dicunt tamen non credentes altaris sacramentum, illud Joan. VI, 53 : *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum ?*

« *Numquid et panem poterit dare ?* » Hic exhibitio quoad panem. Primo, quoad panis substantiam. Secundo, quoad panis abundantiam, ibi, « *Aut parare.* »

Dicit ergo : Et dixerunt etiam : « *Numquid et panem poterit dare ?* » Quasi diceret : Non. Et non loquitur hic de pane, qui descendebat de cœlo : illum enim jam habebant : sed de artificiali pane, de quo Num. XXI, 5 : *Deest panis, et non sunt aquæ.*

e s es Deus icit.

Hic notandum, quod in deserto hujus mundi dat Deus ad animarum refectionem, primo panem satis bonum, scilicet laborem bonæ operationis, Psal. CXXVII, 2 : *Labores manuum tuarum quia manducabis.* Genes. III, 19 : *In sudore vultus tui vesceris pane* tuo. Secundo, unanimitatem bonæ societatis, quæ multum reficit, Genes. XLIX, 20 : *Aser, pinguis panis ejus.* Aser interpretatur *benedictus :* socius enim benedictus est pinguis panis, per effectum. Tertio, anxietatem fraternæ compassionis, Levit. II, 4 : *Cum obtuleris sacrificium coctum in clibano*, cordis compatientis, *de simila, panes scilicet absque fermento, conspersos oleo* pietatis. Quarto, verbum sacræ eruditionis, Matth. IV, 3 : *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo*, etc. [1]. Quinto, diligentiam sanctæ meditationis, Eccli. XV, 3 : *Cibabit illum pane vitæ et intellectus.* Et Augustinus : « Meditatio de te, Domine, « plusquam cibus suavis. » Eccli. XXIII, 37 : *Nihil dulcius quam respicere*, hoc est, meditari *in mandatis Domini.* Sexto, lacrymam sanctæ compunctionis, Psal. LXXIX, 6 : *Cibabis nos pane lacrymarum.* Et Augustinus in libro *Confessionum :* « Fluebant lacrymæ, et bene mihi erat « cum illis. » Septimo, sapientiam vel suavitatem contemplationis æternorum. Hic est panis similaginis. Hic panis Angelorum, de quo infra, ℣. 25 : *Panem Angelorum manducavit homo.* Et cum pane, carnes agni Paschalis [2], et vituli saginati [3].

« *Aut parare mensam.* » Hic secundum, in quo hæsitant de abundantia. Quasi diceret : Et si poterit parare mensam, ut abundanter tribuat populo suo tanto ? Quasi diceret : Non. Matth. XIV, 13 et seq., et XV, 32 et seq., apparet quod mentiuntur : in deserto enim paravit mensam.

Multiplex mensa nobis parata.

In spirituali autem deserto parat mensam. Primo altaris, in qua dat carnem propriam in cibum, et sanguinem in potum, I ad Cor. X, 21 : *Non potestis esse participes mensæ Dei, et mensæ dæmoniorum.* Scripturæ sacræ, Proverb. IX, 1 : *Sapientia ædificavit sibi domum.* Et paulo post, ℣. 3 : *Miscuit vinum et proposuit mensam suam*, meditationis eorum intimæ, quæ in Christo sunt et fuerunt. Psal. XXII, 5 : *Parasti in conspectu meo mensam.* Cibus, consideratio humanitatis Christi : sed potus inebrians, consideratio divinitatis. Et in futuro proponet mensam gloriæ, de qua Luc. XXII, 29 : *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum.*

« *Ideo audivit.* » Hic secundum, in quo **21**
monstratur post eorum malignitatem Dei benignitas : tamen ne stulta videatur, adjungitur et zelus : unde dicuntur duo. Primo, benignitas ostenditur. Se-

[1] Cf. Luc. IV, 1 et Deuter. VIII, 3.
[2] Cf. Exod. XII, 3 et seq.
[3] Cf. Luc. XV, 27.

cundo, adjungitur de zelo, ibi, « *Et ignisl accensus est.* »

In prima duo. Primo, ostenditur benignitas in exhibendo quod petunt. Secundo in differendo flagellum, quia male petierunt, ibi, « *Et distulit.* »

Dicit ergo : Sic corde et ore contra Deum malignati sunt, « *et ideo,* » ne viderentur juste allegasse Dei impotentiam, « *audivit Dominus,* » quæ petebant conferendo. Sap. I, 10 : *Auris zeli audit omnia.* Psal. XCII, 19 : *Qui plantavit aurem, non audiet?* Exod. XVI, 9 : *Audivi murmur vestrum.*

« *Et distulit,* » affligere illos, pro tanta iniquitate, sed tamen omnia non abstulit. Eccli. V, 4 : *Altissimus est patiens redditor.* Non enim præcipitat aliquando sententiam, sed benigniter exspectat. Isa. XXX, 18 : *Exspectat Dominus ut misereatur vestri.* Sed multi abuntur ista patientia. Eccle. VIII, 11 : *Quia non profertur cito contra malos sententia,* idcirco *absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.*

22 « *Et ignis.* » Hic secundum, scilicet zeli rectitudo : et dicuntur duo. Primo, zeli rectitudo. Secundo, ratio illius, ibi, « *Quia non crediderunt.* »

Et primo, comparatione ad minores, qui per Jacob. Secundo, comparatione ad majores, qui per Israel.

Ait ergo : Sic benignus fuit præbendo petitum, differendo flagellum. Et tamen « *ignis* » zeli Dei, « *accensus est in Jacob,* » id est, contra Jacob, quantum ad populum. Sophon. III, 8 : *In igne zeli mei devorabitur terra.* Et Deuteronom. XXXII, 22 : *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.*

« *Et ira Dei,* » id est, effectus iræ Dei, « *ascendit in Israel,* » id est, usque ad majores : nulli enim parcit Deus, qui personas non accipit[1]. Prov. VI, 34 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ,* etc.

« *Quia non crediderunt.* » Hic ratio quare sic accensa ira. Defectus fidei primo. Secundo, spei, ibi, « *Nec speraverunt.* »

Ait ergo : Sic ignis accensus est in ira, « *quia non crediderunt in Deo.* » Num. XIV, 11 : *Usquequo detrahet mihi populus iste? quousque non credent mihi in omnibus signis, quæ feci coram eis?* Isa. LIII, 1 : *Domine, quis credidit auditui meo?* vera, et formata fide. Jerem. V, 1 : *Circuite vias Jerusalem, et adspicite, et considerate, et quærite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium, et quærentem fidem,* etc.

« *Nec speraverunt in salutari ejus,* » id est, quod salvare eos posset a facie famis. Jerem. II, 25 : *Desperavi, nequaquam faciam.* Et XVIII, 12 : *Dixerunt : Desperavimus.* Nihil tam dejicit animam ut desperatio. Prov. XXIV, 10 : *Si desperaveris lassus in die angustiæ, imminuetur fortitudo,* etc.

« *Et mandavit nubibus.* » Hic secun- 2
dum totius illius partis, in qua agitur de beneficii exhibitione. Præmissa enim occasione exhibendi, subjungitur ipsa exhibitio beneficii. Et cum ad cibum duo pertineant, panis et caro, primo agitur de collatione panis. Secundo, carnis, ibi, « *Transtulit Austrum.* »

In prima duo. Primo, collatio panis. Secundo, collati commendatio, ibi, « *Et panem cœli.* »

In prima quatuor. Primo, unde collatus est eis panis, ibi, « *Nubibus.* » Secundo, per quos, ibi, « *Et januas cœli.* » Tertio, qualiter, ibi, « *Et pluit.* » Quarto, ad quid, ibi, « *Ad manducandum.* »

Dicit ergo : Sic malignaverunt, et Deus benignus fuit, « *et mandavit,* » ac si es-

[1] Act. X, 34 : *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.*

sent rationabiles, « *nubibus* » desuper existentibus. Isa. v, 6 : *Nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.*

« *Et januas cœli,* » id est, cataractas cœli « *aperuit,* » quæ sunt quasi quædam portæ, per quas cœli videntur. Genes. vii, 11 : *Cataractæ cœli apertæ sunt.* « *Aperuit.* » Cœli aperti sunt ergo in collatione Manhu [1], et Ezechiel. i, 1, quoniam revelata sunt ei Ecclesiæ sacramenta [2], et Stephano regnum cœli ingressuro [3]. Item, nubibus Deus mandavit prædicare incarnationem Filii. Prophetis inspiravit, Isa. xlv, 8 : *Rorate cœli desuper, et nubes pluant justum.* « *Et januas cœli aperuit,* » quando quasi ruptis cœlis descendit. Isa. lxiv, 1 : *Utinam dirumperes cœlos, et descenderes.* Januæ etiam secundum dictam divisionem, sunt Angeli, sicut in Psal. xxiii, 7 : *Et elevamini, portæ æternales.*

« *Et pluit illis manna.* » Hic tertium, qualiter est exhibitum, quia pluendo : unde ait : « *Et pluit illis manna,* » id est, ad modum pluviæ vel roris descendit. Hoc habetur Exod. xvi, 13 et seq. Psal. lxvii, 10 : *Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ.* Hæc pluvia duplicis alterius pluviæ figura. Descensus Filii Dei in uterum virginalem, secundum illud Psal. lxxi, 6 : *Descendet sicut pluvia in vellus.* Et distributionis sanguinis et carnis Christi per Sacramenti institutionem. Manhu enim figura est expressa corporis Christi. Primo, quia de cœlo descendit sicut Manhu. Joan. vi, 41 : *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi.* Psal. xviii, 7 : *A summo cœlo egressio ejus.* Quia subtile valde fuit, et corpus Christi tam subtile, quod clauso virginis utero, ex ipso exierit. Ezech. xliv, 2 : *Porta hæc clausa erit : non aperietur, et vir non transibit per eam : quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Item, suave fuit et minutum, sicut legitur Exod. xvi, 14. Et totum humile, totum suave, quidquid in Christo fuit. Matth. xi, 29 : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.* Candidum apparuit : et de Christo sponsa dicit, Cant. v, 10 : *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus.* Item, ad ignem induruit, et *cum sol incaluisset, liquefiebat* (Exod. xvi, 21). Sic ad ignem luxuriæ et cupiditatis Christus durescit. Joan. vi, 61 : *Durus est hic sermo : Quis potest eum audire?* Et abierunt retro, non potentes masticare. Ad solem vero, ad cor fide illuminatum liquescit : quia tale reficit. Augustinus : « Crede, et « manducasti. » Thren. iii, 25 : *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.* Item, unicuique sapuit quod voluit. Sapient. xvi, 20 : *Omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem.* Ad quod volebat unusquisque convertebatur. Augustinus : « Tale est vivificum sacramentum : in « tua est voluntate, ut tibi convertatur « in amaritudinem nocivam, vel dulcedi- « nem salutarem. » Hunc cibum « *pluit illis ad manducandum,* » non ad vendendum. Cant. v, 1 : *Comedite amici, et bibite, et inebriamini charissimi.*

« *Et panem cœli.* » Hic commendatio cibi collati duplex. A loco primo. Deinde, a ministro, ibi, « *Panem Angelorum.* » Quasi diceret : Sic pluit illis manna : et in hoc « *panem cœli* » aerei. Marc. iv, 4 : *Et venerunt volucres cœli, et comederunt illud.* « *Dedit illis,* » non vendidit. Matth. x, 8 : *Gratis accepistis, gratis date.*

« *Panem Angelorum.* » Ecce secun- 25
dum. Quasi diceret : Sic fuit panis cœli, et etiam « *homo manducavit panem An-*

[1] Cf. Exod. xvi, 13.
[2] Ezech. i, 1 : *Aperti sunt cœli, et vidi visiones Dei.*
[3] Act. vii, 56.

gelorum, » id est, ab Angelis ministratum. Sapient. XVI, 20 : *Angelorum esca nutrivisti populum tuum.* Dicitur, quod quamdiu hoc pane usi sunt, quod Angelorum ministerio eis dabatur, non fuit superfluitas in cibo ut egererent, nec fuit infirmus in eis, secundum illud : *Et non erat in tribubus eorum infirmus*[1]. *Angelorum* etiam *panis* dicitur, quia refectio Angelorum in suo signato. Signabat enim Christum, qui est vera refectio Angelorum per hoc quod Deus, et per hoc quod Deus et homo, hominum. Joan. X, 9 : *Ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet.* Ingredietur ad divinitatem homo, et Angelus, et egredietur ad humanitatem homo, et pascua inveniet.

Christus panis Angelorum et hominum.

« *Cibaria misit eis.* » Hic tertium, in quo subjungitur de panis collati abundantia. Quasi diceret : Sic panem de nubibus per januas misit ad comedendum, et hoc abundanter : nam « *cibaria misit eis in abundantia* » tanta, ut nausearint super illo cibo. Numer. XI, 5 : *Anima nostra nauseat super cibo isto levissimo.* Abundantissimum enim cibum figurabat, qui totam Ecclesiam reficit, nec deficit. In Psal. CXXI, 6 : *Et abundantia diligentibus te,* quantum ad illos quos reficis in Ecclesia militanti. Et paulo post, ℣. 7 : *Et abundantia in turribus tuis,* in Angelis scilicet sanctis, quos reficis in Ecclesia triumphanti.

26 « *Transtulit Austrum.* » Hic secundum totius partis illius, in qua agitur de beneficii exhibitione. Actum enim est de collatione panum, hic de collatione carnium : et dicuntur tria. Primo, volatilium exhibitio. Secundo, aptitudo ad capiendum illa, ne frustra viderentur ministrata, ibi, « *Et ceciderunt.* » Tertio, captorum comestio cum adjunctis circumstantiis, ibi, « *Et manducaverunt.* »

In prima duo. Primo, ministratio volatilium. Secundo, abundantia ministratorum, ibi, « *Et pluit super eos.* »

In prima duo secundum duplicem causam adducendi illa, quam tangit. Prima est translatio Austri. Secunda, inductio Africi, ibi, « *Et induxit in virtute sua Africum.* » Sunt autem hæc nomina ventorum. Cassiodorus : « Auster et Africus sunt venti meridiani, quibus flantibus aeris temperantia præstatur. » De austro enim plane dicitur in Job, XXXVII, 17 : *Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuit terra Austro?* Huic Austro ventus collateralis a parte Occidentali est Africus, qui flat ab Africa, et inde adducit coturnices : abundant enim in illa terra. Et dicit « *in virtute sua,* » quia fortius solito et vehementius flare fecit tunc Deus ventum istum.

Nota, quod Spiritus sanctus vento comparatur, quia invisibiliter perflat sicut ventus. Joan. III, 8 : *Spiritus ubi vult spirat : et vocem ejus audis, et nescis unde venit, aut quo vadat.* Sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Sed Austro comparatur, quando cor amore pietatis, et calore charitatis perflat. Cantic. IV, 16 : *Surge Aquilo,* ventus rigidus et frigidus : *et veni Auster.* Job, XXXIX, 26 : *Expandens alas suas ad Austrum.* Africus autem quando minas et terrores mittit, quasi tonitrua : hic enim ventus tonitrua et terrores generat. Isa. XXI, 1 : *Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit.*

« *Et pluit super eos.* » Hic abundantia ministratorum volatilium, per comparationem ad terræ pulverem, et ad maris arenam, ibi, « *Et sicut arenam.* »

Ait ergo : Sic misit per ventos illos « *carnes,* » id est, coturnices. Aves quædam sunt, quæ habent carnes sapidissimas, et vocantur *aves regiæ :* abundant autem in Oriente, sed in Occidente nullæ vel raræ sunt : et dicunt, quod habitant

[1] Psal. CIV, 37.

circa mare, et currunt ad pisciculos, quos mare relinquit, quando retrahit se. Quod autem dicit, « *sicut arenam,* » probabile est. Numer. xi, 32 : *Surgens populus... congregavit* multitudinem *coturnicum.* Et in eodem, ℣. 18 : *Sanctificamini* hodie : *cras* enim *comedetis carnes.*

« *Et sicut arenam maris,* » repete, pluit « *volatilia pennata.* » Hoc addit ut ostendat quam mirabile erat, quod poterant capi et teneri : quia Job, v, 7, dicitur : *Homo nascitur ad laborem, et avis ad volatum.* Per Austrum autem, quod interpretatur *mollis*, signatur mollities, et luxus deliciarum temporalium. Per Africum, qui est ventus fertilis, abundantia deliciarum. Ex iis duobus creantur carnes in abundantia, id est, peccata carnalia, quæ bene dicuntur volatilia pennata, quia valde cito transeunt. Sapient. v, 9 : *Transierunt omnia illa tamquam umbra,* et capi vix queunt a sequentibus. Eccli. xi, 10 : *Si secutus fueris, non apprehendes.*

« *Et ceciderunt in medio.* » Hic monstratur aptitudo ad capiendum, ne diceret aliquis : Quomodo, si volatilia et pennata, capi poterant ? Quia in medio castrorum, et in circuitu illorum fatigata ruebant.

Ait ergo : Sic in abundantia advenerunt, « *et ceciderunt in medio castrorum eorum,* » volatilia fatigata, « *circa tabernacula eorum.* » In hoc monstratur abundantia. Num. xi, 31 : *Ventus autem egrediens a Domino, arreptas trans mare coturnices detulit, et dimisit in castra itinere quantum uno die confici potest, ex omni parte castrorum per circuitum, volabantque in aere,* id est, volare poterant, *duobus cubitis altitudine super terram.* Sic carnes sanctæ nobis ministrantur sine omni labore. Sap. xvi, 20 : *Panem de cœlo præstitisti eis* sine labore, *omne delectamentum in se habentem.*

« *Et manducaverunt.* » Hic tertium, 29
scilicet manducatio præbitorum illis cum saturatione, et impletione nimia, et debilitatione inordinata : unde dicuntur tria. Comestio, et adimpletio sui nimia, ibi, « *Et saturati sunt.* » Et delectatio inordinata, et immoderata, ibi, « *Et desiderium.* »

Dicit ergo : Sic dedit volatilia ad capiendum apta : « *et* post *manducaverunt,* » quod non est malum de se : « *et saturati sunt,* » quod erat adhuc satis tolerabile : « *nimis,* » quod fuit vituperabile. Numer. xi, 32, manducaverunt sarnes coturnicum, in maxima abundantia [1].

« *Et desiderium eorum.* » Hic tangit tertium, in quo duo dicuntur. Primo, desiderii adimpletio præsens. Secundo præsentis inordinatio immoderata, ibi, « *Non sunt fraudati.* »

Dicit ergo : Sic nimis sunt saturati, per immoderantiam sumendi cibum. « *Et attulit eis,* » Deus, vel cibus, « *desiderium suum.* » Quasi diceret : Delectati sunt in cibo tamquam in desiderio suo : nec modicum delectati, quia

« *Non sunt fraudati a desiderio suo,* » 30
in aliquo. Ex hoc accipitur, quod quilibet ibi inveniebat saporem quem volebat. Sapient. xvi, 21 : *Ad quod volebat quisque convertebatur.*

Multipliciter peccatur in sumptione cibi.

Hic notandum, quod peccatur in cibo multipliciter, videlicet quinque modis. *Præpropere*, scilicet ante tempus statutum comedere. Sic Jonathas peccavit, I Reg. xiv, 27, comedendo mel ante horam statutam a rege patre suo, et fere interfectus est. *Laute*, nimis delicata ciba-

[1] Numer. xi, 32 : *Surgens populus toto die illo, et nocte, ac die altero, congregavit coturnicum, qui parum, decem coros : et siccaverunt eas per gyrum castrorum.*

ria, et cara nimis quærendo. Sic dives epulo, Luc. xvi, 19[1] : propter quod *sepultus est in inferno. Nimis*, in quantitate, quæcumque sint cibaria. Sic isti de quibus loquitur hic, et Holophernes, Judith. xiii, 4[2] : unde postea decapitatus est a Judith. Et *infrunite*. Sic Esau, Genes. xxv, 34 : *Accepto pane et lentis edulio, comedit, et bibit, et abiit, parvipendens quod primogenita vendidisset. Studiose*, in præparando cum magna cura, sicut filii Heli, qui volebant carnem crudam nec coctam, ut lautius eam sibi præpararent, et sacerdotio privati sunt et dejecti[3].

31 « *Adhuc escæ.* » Hic secundum, scilicet afflictio illorum et pœna, ex culpa tamen illorum : et dicuntur quatuor. Primo, tempus in quo primo puniti sunt, adhuc habendo cibum in ore. Secundo, genus punitionis, ibi, « *Et occidit.* » Tertio, causa, ibi, « *In omnibus his.* » Quarto, modus infligendi genus illud mortis, ibi, « *Et defecerunt.* »

Dicit ergo : Sic contulit eis bona multa, panes et carnes : sed « *adhuc erant escæ in ore eorum,* » hoc est, adhuc illis comedentibus illa cibaria, « *et ira Dei,* » supple, quam distulerat, « *ascendit super eos,* » ad opprimendum illos. Num. xi, 33 : *Adhuc carnes erant in dentibus eorum,... et ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis.*

Adhuc contingit frequenter hoc gulosis : quia in comedendo percutiuntur vel infirmitate, vel morte subitanea. Joel, i, 5 : *Flete et ululate, omnes qui bibitis vinum in dulcedine : quoniam periit ab ore vestro,* sicut factum est in divite, de quo Luc. xii, 19 : *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, epulare.* Et dictum est ei, ℣. 20 : *Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te.* Quod etiam verum est de cibo sacratissimo Altaris. Multi enim in sumendo, seipsos divino occidunt judicio. I ad Cor. xi, 27 : *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne : reus erit corporis et sanguinis Domini.* Et subdit, ℣. 30 : *Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi.*

« *Et occidit pingues.* » Hic genus afflictionis. Primo, quantum ad malos et incredulos. Secundo, quoad bonos etiam inter eos involutos, ibi, « *Et electos Israel.* »

Dicit ergo : Sic ascendit ira, « *et occidit pingues eorum,* » non pinguedine corporali, et naturali, sed spirituali, qua tumebant contra Deum, quod procedebat ex abundantia temporali, sicut pinguedo. In Psal. lxxii, 7 : *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.* Tales pingues occidit. Amos, iv, 1 : *Audite verbum hoc, vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ.* Vel, « *pingues,* » gulosos, et pinguia quærentes. Prov. xxi, 17 : *Qui amat vinum et pinguia non ditabitur.* I Reg. xv, 22 et seq., arguitur Saul, quia pepercit Agag pinguissimo. Tales enim impinguantur a diabolo, tamquam animalia occidenda et comedenda ab eo et a suis in festo magno. Zachar. xi, 16 : *Carnes pinguium comedet.* Et propter hoc in eodem, ℣. 4 : *Pasce pecora occisionis.* Primo quidem occidit illos per peccatum mortale. Secundo, excoriat per inhonestam conversationem, et tandem comedit per finalem impœnitentiam.

« *Et electos Israel.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic illos occidit, et impedivit retrahendo ab aliquo bono, « *electos Israel,* » sicut factum est in Moyse et Aaron, qui propter peccata hæsitaverunt in eductione aquæ de petra[4]. Vel,

[1] Luc. xvi, 19 : *Epulabatur quotidie splendide.*

[2] Judith, xiii, 4 : *Holophernes jacebat in lecto, nimia ebrietate sopitus.*

[3] Cf. I Reg. ii, 12 et seq.

[4] Cf. Numer. xx, 11 et seq.

secundum litteram aliam, « Compedivit. » Simul enim multi boni involuti sunt cum malis, et puniti ad exemplum patientiæ, et quia bonum est se separare a malis, Gen. XIX, 15 et seq., Loth ab Angelis est eductus de Sodomis, ne simul cum illis involveretur in pœna. Vel, electos appellat inter eos magnæ auctoritatis viros, quibus non pepercit. Exod. XV, 4 : *Electi principes ejus submersi sunt in Mari rubro.* Psal. CXL, 4 : *Non communicabo cum electis eorum.*

« *In omnibus his.* » Hic tertium, in quo tangitur afflictionis causa, scilicet perseverantia in malitia : unde dicuntur duo. Primo, perseverantia in malitia. Secundo, quæ fuerit illa malitia, quia infidelitatis culpa, ibi, « *Et non crediderunt.* »

Dicit ergo : Hæc bona eis contulit et tamen occidit. Quare? Ecce, « *peccaverunt adhuc,* » peccatis prioribus addendo posteriora, et hoc « *in omnibus his,* » mirabilibus et beneficiis, et correctionibus, et plagis. Proverb. I, 24 et 25 : *Vocavi et renuistis : extendi manum meam, et non fuit qui adspiceret. Despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis.* Isa. IX, 13 : *Et populus non est reversus ad percutientem se.* Jerem. II, 30 : *Frustra percussi filios vestros, dicit Dominus.* Et in cap. V, 3 : *Percussisti eos, et non doluerunt : attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam.*

« *Et non crediderunt,* » in infidelitate obdurati, « *in mirabilibus ejus.* » Num. XIV, 11 : *Usquequo detrahit mihi populus iste ? Quousque non credent mihi, in omnibus signis quæ feci coram eis ?*

« *Et defecerunt.* » Hic quartum, in quo additur de modo afflictionis, quia subito sunt occisi et interfecti. Et primo dicit ponendo metaphoram. Secundo, exponit positam, ibi, « *Et anni.* »

Ait ergo : Dixi, quod occidit pingues et merito, et hoc modo « *dies eorum defecerunt,* » non quocumque modo, sed « *in vanitate,* » id est, sicut res vana et cito transiens : unde statim exponit se :

« *Et anni eorum cum festinatione* » defecerunt. Job, VII, 6 : *Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur.* Isa. XXXVIII, 12 : *Præcisa est a texente vita mea.* Imo plus : supra, in Psal. XXXVI, 20 : *Deficientes, quemadmodum fumus deficient.* Sap. II, 1 : *Exiguum, et cum tædio est tempus vitæ nostræ.* Et ℣. 3 : *Transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, et sicut nebula dissolvetur.* Et in cap. V, 13 : *Nos nati continuo desivimus esse.*

« *Cum occideret eos.* » Hic tertium, **34**
in quo subjungitur ficta eorum pœnitentia. Duo ergo dicuntur. Primo, conversio ipsorum ad Deum. Secundo, monstratur vera fictio in illa conversione, ibi, « *Et rememorati sunt.* »

In prima tria. Primo, occasio reversionis. Secundo, reversio, ibi, « *Et revertebantur.* » Tertio, festinatio in revertendo, ibi, « *Et diluculo.* »

Dicit ergo : Sic eos afflixit, et « *cum occideret eos,* » id est, aliquos eorum, quærebant eum aliqui, non adhuc occisi, timore concussi. Isa. XXVI, 16 : *Domine, in angustia sua requisierunt te.* Quia in cap. XXVIII, 19, dicitur : *Sola vexatio dabit intellectum auditui.* Et Gregorius : « Oculos quos culpa claudit, pœ« na aperit. »

« *Et sic revertebantur.* » Jerem. IV, 1 : *Si reverteris, Israel, ad me convertere.* Eccli. XVII, 21 : *Convertere ad Dominum, et relinque peccata tua.* Cantic. VI, 12 : *Revertere, revertere Sulamitis, revertere,* etc.

« *Et diluculo,* » festinanter et sine mora veniebant ad eum. Osee, VI, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Psal. XV, 4 : *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelevarerunt.* In diluculo etiam gratiæ, hoc est, in ortu ejus

anima revertitur ad Deum. Isa. xxvi, 9 : *Anima mea desideravit te in nocte : sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te.*

35 « *Et rememorati sunt.* » Hic monstratur fictio vera in illa reversione, per duo, quæ in fictione : vera cognitio beneficii, et cogniti falsa dilectio. Primo, tangitur primum. Secundo, secundum, ibi, « *Et dilexerunt eum.* »

In prima duo. Primo, recordatio beneficii quod est in adjuvando ad bonum faciendum. Secundo, in ejiciendo a malo, ibi, « *Et Deus excelsus.* »

Dicit ergo : Sic quærebant, « *et rememorati sunt,* » quod magis aggravat illorum culpam, « *quod Deus adjutor est eorum*, »semper in bonis faciendis. Psal. lxi, 9 : *Deus adjutor noster in æternum.* Et alibi, Psal. xlv, 2 : *Adjutor noster in tribulationibus*, ut a bono non desisterem. « *Et Deus excelsus,* » non alius. Psal. cxxxvii, 6 : *Excelsus Dominus, et humilia respicit.* « *Redemptor eorum est.* » Isa. xliv, 2 : *Noli timere, serve meus Jacob, et rectissime, quem elegi*, quia redemi te a malis pœnalibus in quibus ipse eras. Bona erat hæc memoria, hæc recordatio, si bene usi essent. Cant. viii, 6 : *Pone me ut signaculum super cor tuum.* Eccle. xii, 1 : *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ.*

36 « *Et dilexerunt eum.* » Hic monstratur falsa dilectio ejus, quem noverant ita beneficum. Primo ergo ostenditur falsitas oris. Secundo, malitia et perversitas cordis, ibi, « *Cor autem eorum.* »

In prima duo. Primo, falsitas in confitendo se amicos. Secundo, in promittendo se mandata ejus impleturos, ibi, « *Et lingua sua.* »

Dicit ergo : Sic rememorati sunt, et dilexerunt eum, scilicet diligere confessi sunt, « *in ore suo,* » contra illud I Joan. iii, 18 : *Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate.*

« *Et lingua sua,* » promittente quod mandata sua adimplerent, « *mentiti sunt ei.* » Psal. v, 11 : *Linguis suis dolose agebant.* Et alibi, Psal. xvii, 46 : *Filii alieni mentiti sunt mihi.* Matth. xv, 8 : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me*[1]. Jerem. xii, 2 : *Prope es tu,* Domine, *ori eorum.*

« *Cor autem eorum.* » Hic malignitas cordis : et dicuntur duo. Primo, privatio rectæ intentionis. Secundo, perversitas operis, ibi, « *Nec fideles.* »

Dicit ergo : Tales fuerunt ore, quod patet. « *Autem,* » id est, quia, « *cor eorum non erat rectum cum eo,* » Deo scilicet, id est, ad Deum per charitatem et intentionem rectam : quia Cant. i, 3, dicitur : *Recti diligunt te.* Bernardus : « Non decet more pecoris sensibus in« cubare, inhærere infimis, inhiare ter« renis. » Supra, in eodem Psal. ℣. 8 : *Non est creditus cum Deo spiritus ejus.*

« *Nec fideles habiti sunt in testamento ejus,* » adimplendo in opere sicut promiserunt, contra illud Psal. lxxv, 12 : *Vovete et reddite.* Eccle. v, 3 : *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere.* Et nota, quod in testamento Dei, sacra scilicet Scriptura, multi infideles inveniuntur. Alii supprimendo et abscondendo, cum possent et deberent publicare. Eccli. xx, 32 : *Sapientia absconsa, et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque ?* Prov. xi, 26 : *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.* Matth. xxv, 24 et seq., de illo qui abscondit pecuniam domini sui. In usurpando testamentum, faciendo se exsecutores testamenti, cum tamen non sint. Jer. xxiii, 21 : *Non mittebam prophetas, et ipsi currebant.* Ad Rom. x, 15 : *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur ?* Cancellando testamentum, addendo

[1] Cf. Isa. xxix, 13.

scilicet vel minuendo, quod non fuit in voluntate testatoris. Apoc. XXII, 18 : *Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro hoc.* Hinc dicitur, Deut. IV, 2 : *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ab eo.* In usurpatione, testamentum appropriando sibi per inanem gloriam et jactantiam. II ad Cor. II, 17 : *Non sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei.* In distributione testamenti, prædicando quibus non est prædicandum, Judæis, hæreticis, obstinatis, contra illud Matth. VII, 6 : *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.*

« *Ipse autem misericors*, etc. » Hic subjungitur de immensa Dei misericordia, quod fuit quintum in hac totali parte, in qua recitantur beneficia exhibita in deserto. Ostensis enim beneficiis illis exhibitis, et postea pœna illorum, et culpa, et tandem ficta illorum pœnitentia, subjungitur immensa Dei misericordia : et dicuntur duo. Primo, misericordia monstratur. Secundo, misericordiæ immensitas et vehementia, ibi, « *Quoties exacerbaverunt.* »

In prima duo. Primo, ostenditur misericordia. Secundo, motivum et provocativum ad illam, ibi, « *Et recordatus est.* »

In prima duo. Primo, dimissio culpæ. Secundo, revocatio illorum ad se, quod est quasi immediatus effectus dimissionis, ibi, « *Et non disperdet.* »

Dicit ergo : Sic ficte pœnituerunt, et non vere : « *ipse autem misericors est,* » ipsis quasi compatiendo, « *et propitius, fiet peccatis eorum,* » eis dimittendo. Psal. LXXVIII, 9 : *Propitius esto peccatis nostris, Domine.* Et alibi, Psal. CII, 3 : *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis.* II Paral. VII, 14 : *Propitius ero peccatis eorum.* Joel, II, 13 : *Convertimini ad Dominum Deum vestrum : quia benignus et misericors est,* etc.

« *Et non disperdet eos,* » elongando a se, sed magis in unum cultum tenebit et colliget. Nahum, I, 15 : *Non adjiciet ultra ut pertranseat in te Belial.* Et Jer. IV, 27 : *Deserta erit omnis terra, sed tamen consummationem non faciam.*

« *Et abundavit.* » Hic secundum, in quo ostenditur misericordia comparatione ad pœnam, in rescindendo durationem. Secundo, in mitigando intensionem, ibi, « *Et non accendit.* »

Dicit ergo : Sic dimisit culpam, « *et abundavit* » misericordia ejus, in tantum, « *ut averteret iram suam,* » qua inceperat illos affligere, orante Moyse et dicente : *Aut dimitte eis hanc noxam : aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti* [1]. Ad Roman. V, 20 : *Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia.* Abundavit misericordia super justitiam. Jacob. II, 13 : *Superexaltat misericordia judicium.*

Et dicit, « *ut averteret iram suam :* » inceperat enim eos affligere, sed cessavit. Isa. XII, 1 : *Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi : conversus est furor tuus.* Osee, XIV, 5 : *Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontanee : quia aversus est furor meus ab eis.* In Psal. LXXXIV, 5, rogat hoc : *Averte iram tuam a nobis.*

« *Et non accendit omnem iram suam,* » sed multum mitigavit illam : ira enim Dei ignis est, cui nihil resistit. Deut. XXXII, 22 : *Ignis succensus est in furore meo.* Psal. LXXXVIII, 47 : *Exardescet sicut ignis, ira tua.* Sed modo mitigatur, in futuro non. Job, XXXV, 15 : *Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur scelus valde :* sed in futuro implebitur illud Prov. VI, 34 et 35 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.*

[1] Exod. XXXII, 31 et 32.

39 « *Et recordatus est.* » Hic motivum ad misericordiam, scilicet propria fragilitas ruendi in culpam. Secundo, difficultas resurgendi a culpa, ibi, « *Spiritus vadens.* »

Ait ergo : Superabundavit misericordia, « *et recordatus est,* » id est, per effectum ostendit se recordatum, « *quia caro sunt,* » fragiles scilicet ad ruinam. Gen. VI, 3 : *Non permanebit spiritus meus,* id est, gratia et effectus spiritus mei, *in homine, quia caro est,* fragilis ad ruinam et pronus. Sap. IX, 15 : *Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam.* In hoc etiam potest notari miseria pœnæ, et dicta duo in sequentibus : « *Spiritus vadens, et non rediens.* » Caro enim est res cito corruptibilis, et cito deficiens sicut vapor. Jacob. IV, 15 : *Quæ est enim vita vestra ? vapor ad modicum parens.* « *Spiritus vadens* » in culpam, « *et non rediens* » a culpa. Prov. II, 19 : *Omnes qui ingrediuntur ad eam, non revertentur.* Isa. LXIV, 6 : *Cecidimus quasi folium universi.* « *Vadens* » etiam in mortem, « *et non rediens.* » II Reg. XIV, 14 : *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Et ulterius in gehennam. Sapient. II, 1 : *Non est qui agnitus sit reversus ab inferis.* Propter hoc dicit Augustinus : « Non « reverteretur ovis perdita, nisi pii pa- « storis misericordia sequeretur. »

Prælatis notandum. In hoc autem informat Ecclesiæ Prælatos, ut attendant et considerent fragilitates peccantium, et ad misericordiam moveantur. Cassiodorus : « Monet pium « judicem fragilitas considerata peccan- « tium, quod carnalis cæcitas lumen cœ- « lestis sapientiæ non videbat. »

40 « *Quoties exacerbaverunt.* » Hic secundum, in quo probatur misericordiæ vehementia, quia toties exacerbantibus et non recolentibus ejus beneficia pepercit, et adimplevit quod promiserat. Duo ergo dicuntur. Primo, multiplicatio offensæ. Secundo, intensio, ibi, « *Et conversi sunt.* »

In prima duo. Primo, multiplicatio in verbis. Secundo, in factis, ibi, « *In ira concitaverunt.* »

Dicit ergo : Sic misertus est, quod valde magnificum fuit, quia « *quoties exacerbaverunt eum* » sermonibus « *in deserto ?* » Quasi diceret : Multoties, tamquam increduli, et verba infidelitatis proferentes. Jerem. V, 23 : *Populo huic factum est cor incredulum.* Num. XIV, 22 : *Tentaverunt me jam per decem vices, nec obedierunt voci meæ.* Et hoc, « *in deserto,* » in quo deducebam eos. Jerem. II, 6 : *Non dixerunt : Ubi est Dominus,... qui traduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem et inviam ?*

« *In iram concitaverunt eum,* » factis ipsis, et hoc, « *in inaquoso,* » supple, loco Deut. XXXII, 19 : *Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus est : quia provocaverunt eum filii sui, et filiæ.*

« *Et conversi sunt.* » Hic secundum, 4
in quo monstratur intensio offensæ. Primo, ex modo offensionis, et genere. Secundo, ex magnitudine offensi, ibi, « *Et sanctum Israel.* » Tertio, ex conditione offendentium, quia tot bona receperant, et oblivioni tradiderant, ibi, « *Et non sunt recordati.* »

Dicit ergo : Sic exacerbaverunt multipliciter, nec modicum, quia « *conversi sunt,* » a pacto et promissione, « *et tentaverunt Deum.* » Infra, in eodem psalmo, ℣. 57 : *Conversi sunt in arcum pravum.* Et alibi, in Psal. XCIV, 9 : *Ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea.* I ad Cor. X, 9 : *Neque tentemus Christum : sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt* [1].

« *Et sanctum Israel,* » id est, sanctitatem Israel. Quasi diceret : Illum qui

[1] Cf. Numer. XXI, 5 et 6.

tantus est et tam bonus est, ut sanctificet Israel, « *exacerbaverunt.* » Exod. xxxi, 13 : *Ego Dominus qui sanctifico vos.* Hunc exacerbaverunt. Quasi diceret : Non ex natura sua qua sanctus est, intulit eis malum, sed coactus, et exacerbatus. Hieronymus : « Quidquid mali « patimur, vitii nostri est, non Dei, qui « dulcem Deum ad amaritudinem provo« camus, et cogimus sævire nolentem. »

« *Non sunt recordati.* » Hic aggravatur culpa ex parte ipsorum : quia Dei beneficia, quæ receperant, oblivioni dederunt. Et enumerat illa, prius illa tangens in generali. Secundo, in speciali, ibi, « *Et convertit in sanguinem.* »

In prima ergo recolit illa generaliter comparatione ad tempus. Secundo, comparatione ad locum, ibi, « *Sicut posuit.* »

In prima duo. Primo, tangitur beneficiorum oblivio. Secundo, tempus in quo facta est determinatio, ibi, « *Die qua redemit eos.* »

Dicit ergo : Sic peccaverunt tentando, quod est grave genus peccati : et contra sanctum, quod est gravius : et contra beneficium, « *quia non sunt recordati manus ejus,* » potentiæ scilicet ejus redimentis et liberantis eos. Exod. vi, 6 : *Redimam te in brachio excelso.* Sed non sunt recordati. Isa. xvii, 10 : *Oblita es Dei salvatoris tui, et fortis adjutoris tui non es recordata.*

Non recordantur mali « *manus,* » quæ de nihilo nos creavit, Job, x, 8 : *Manus tuæ, Domine, fecerunt me.* Et in Psal. cxxxvii, 8 : *Opera manuum tuarum ne despicias.* Qua diabolum tenentem percussit et occidit, Exod. viii, 5 : *Scient Ægyptii quia ego sum Dominus qui extenderim manum meam super Ægyptum, et eduxerim filios Israel de medio eorum.* Isa. li, 9 : *Numquid non tu percussistit superbum, vulnerasti draconem ?* Quam pro nobis in cruce extendit, Isa. lxv, 2 : *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum,* et contradicentem mihi. Quam perforari voluit, ut ostenderet se omnia velle nobis dare, nihilque tenere, Psal. ciii, 28 : *Aperiente autem te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Prov. xxxi, 20 : *Manum suam aperuit inopi.* Quam extendit ad extrahendum nos de carcere diaboli, et luto mundi, Psal. cxliii, 7 : *Emitte manum tuam de alto, eripe me, et libera me,* etc. Qua extraxit diabolum de cavernis cordium, Job, xxvi, 13 : *Obstetricante manu ejus, eductus est coluber tortuosus.* Isa. xi, 8 : *In caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet.* Qua liberatos continue protegit et defendit, Sap. v, 17 : *Dextera sua teget eos, et brachio sancto suo defendet illos.* Quæ deducit in via justum usque ad perfectionem gloriæ, Psal. lxxii, 24 : *Tenuisti manum dexteram meam : et in voluntate tua,* etc.

« *Die qua redemit eos.* » Hic signatio temporis, « *de manu tribulantis,* » Pharaonis scilicet, et Ægyptiorum, quando clamabant afflicti ab illis. Isa. xix, 20 : *Clamabunt ad Dominum, a facie tribulantis.* Eccli. xxix, 22 : *Ingratus sensu derelinquet liberantem se.*

43 « *Sicut posuit in Ægypto.* » Hic tangit beneficia comparatione ad locum. Primo, quasi in generali. Secundo, in speciali, ibi, « *Et prodigia sua.* » Vel, « *signa* » dicit quantum ad minora mirabilia, « *prodigia* » quantum ad majora.

Ait enim : Sic non sunt recordati manus, nec recordati sunt, « *sicut posuit,* » id est, qualiter posuit, relativum pro infinito, « *signa sua in Ægypto.* » Exod. vii, 3 : *Multiplicabo signa et ostenta mea in terra Ægypti* ; « *et prodigia sua,* » scilicet majora mirabilia, « *in campo Taneos.* » De hoc supra [1].

[1] Cf. supra, Commentarium in ỳ. 12.

Unde notandum, quod Dominus in Ægypto, in mundo peccatis et erroribus tenebroso, posuit signa sua, scilicet signa paupertatis, vilitatis, et humilitatis. Luc. II, 12 : *Et hoc vobis signum : Invenietis infantem pannis involutum.* Et hæc signa voluit toti mundo publicari et ostendi. Luc. II, 34 : *Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel : et in signum cui contradicetur.* Sed non sic Paulus, qui illa sibiipsi imprimebat fortiter. Ad Galat. VI, 17 : *Stigmata Domini Jesu in corpore,* etc.

44 « *Et convertit in sanguinem.* » Hic est secundum : tactis enim in generali beneficiis, hic intendit illa magis specificare. Et primo, tangit beneficia in affligendis inimicis exhibita. Secundo, in liberando eos ab afflictis, ibi, « *Et abstulit sicut oves.* » In prima sunt tot partes, quot plagæ sive afflictiones.

Sed nota, quod non servatur idem ordo hic numerando plagas illatas Ægyptiis, ac in *Exodo*. Prima ergo plaga, quæ fuit aquarum conversio in sanguinem, continet duo. Primo, conversionem fluviorum, qui erant quasi inferiores aquæ. Secundo, pluviarum etiam quæ quasi superiores, ibi, « *Et nubes eorum,* » addita causa conversionis illarum, ibi, « *Ne biberent.* »

Dicit ergo : Sic prodigia fecit in campo Taneos, et in Ægypto signa, et hoc, « *Convertit flumina eorum, et imbres eorum in sanguinem, ne biberent.* » De fluminibus bene legitur, Exod. VII, 20 : *Elevans virgam percussit aquam fluminis coram Pharaone et servis ejus : quæ Versa est in sanguinem.* Pisces quoque in ea mortui sunt. Sed videtur, quod per imbres intelligit aquas citernarum, quæ colliguntur de imbribus. Alia autem littera habet, « manationes. » Et dicit Glossa, quod « manationes appellat scaturi- « gines, aquas quæ ab inferiori ebulliunt. »

Præla... flumini... et religi... imbrib... compar... tur.

Flumina vero loquendo spiritualiter sunt Prælati, qui debent currere. Prov. VI, 3 : *Discurre, festina, suscita amicum tuum.* Et ad mare ire, ad peccatorem, qui mare est. Isa. LVII, 20 : *Impii, quasi mare fervens.* Et ipsum subintrare usque ad cor per prædicationem, et doctrinam. Isa. XL, 2 : *Loquimini ad cor Jerusalem, et advocate eam.* Hæc flumina in sanguinem mutantur per affectionem carnalem. Mich. III, 10 : *Væ qui ædificatis Sion in sanguinibus.* Osee, IV, 2 : *Sanguis sanguinem tetigit,* nepotulus fratrem.

Imbres de cœlo descendentes qui quasi in cisternis includuntur, sunt religiosi, quorum conversatio in cœlis esse debet cum Paulo, de quo ad Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Et inclusi sunt ad litteram in claustris, sicut pluviæ in cisternis. Ad Coloss. III, 3 : *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Hi carnales effecti in sanguinem vertuntur, et saporem cœlestem amittunt. I ad Cor. XV, 50 : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.*

« *Misit in eos cœnomyiam.* » Hic sub- 4
jungitur de secunda plaga, non tamen secundum ordinem in *Exodo* datum. Prior enim fuit plaga ranarum quam tangit hic posterius.

Dicit ergo : Sic per conversionem aquarum eos afflixit, et etiam « *misit in eos cœnomyiam,* » muscam caninam : κυων κυνός enim dicitur *canis* in Græco. Exod. VIII, 24 : *Venit musca gravissima in domos Pharaonis et servorum ejus.* « *Et comedit eos,* » id est, momordit, et morsu cruciavit quasi usque ad mortem. Sicut per sanguinem carnalis affectio, intelligitur per cœnomyiam oppositum, scilicet mens sine affectione, et canina. Ad Rom. I, 31 : *Sine affectione, sine fœdere.* Ad Philip. III, 2 : *Videte canes, videte malos operarios :* nesciunt nisi mordere. Ad Gal. V, 15 :

Si invicem mordetis et comeditis : videte ne ab invicem consummamini.

« *Et ranam,* » supple, misit, « *et disperdidit eos.* » Rana significat loquens : ranæ enim de fluviis ebulliunt : fluvius autem, in quo Pharao submergi facit parvulos Hebræorum [1], quid aliud quam scientia sæcularis? De hoc ebulliunt ranæ, scilicet garruli advocati, et implent fossata, principum curas et magnatum. Fossata debent esse ad defensionem Ecclesiæ, et debent ista fossata esse plena piscibus, id est, fidelibus consultoribus. In pisce enim fides intelligitur, sicut habetur Luc. xi, 11 : *Quis ex vobis patrem petit... piscem? numquid pro pisce serpentem dabit illi?* Sed pro piscibus habent ranas. Sap. xix, 10 : *Pro piscibus eructavit fluvius multitudinem ranarum.*

6 « *Et dedit ærugini.* » Hic alia plaga, sed de hac in *Exodo* non fit mentio. Potuit tamen fieri, quod propter aeris intemperantiam generaretur ex ipso aere in fructibus quædam corruptio, quam vocat æruginem. Fructus autem appellat sponte de terra nascentia, et sine humano labore, qualia sunt quæ de arboribus. Joel, i, 4 : *Residuum bruchi comedit rubigo*, quod idem est quod ærugo.

Per æruginem autem, quæ latenter nocet, intelligitur spirituale vitium aliquod, sicut superbia, vel inanis gloria, quod latenter totum comedit et corrodit. Cassiodorus : « Ærugo est amor turpis, honestatem vitæ occulta imminutione consumens. Felix paratura, ubi non est ærugo. » Matth. vi, 20 : *Thesaurizate vobis thesauros in cœlis, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur.*

« *Et labores eorum,* » fructus per laborem eorum, quales sunt segetes surgentes, supple, dedit « *locustæ.* » De hoc Exod. x, 4 et seq., et in Psal. civ, 34 : *Dixit, et venit locusta, et bruchus cujus*, etc. Locusta dicitur quasi longa hasta, et signat detractores, qui percutiunt a remotis, et frequenter omnia bona vastant in seipsis, et in aliis. Nahum, iii, 17 : *Parvuli tui quasi locustæ locustarum.* Judic. vi, 3 : *Cumque sevisset Israel, ascendebat Madian et Amalec,... et apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant*, instar locustarum. Unde autem nascuntur istæ locustæ, declaratur Apoc. ix, 3 : *De fumo putei*, de suggestione diaboli, *exierunt locustæ.*

Locusta detractores significat.

« *Et occidit in grandine vineas eorum,* » ad litteram : quia tempore quo jam quasi vivebant per viriditatem, quæ est quasi quædam vita. Gregorius : « Vivunt, dico, non per animam, sed per viriditatem : grando destruxit illas, et sic quodammodo occisæ sunt. » Spiritualiter autem Ecclesia est vinea. Isa. v, 7 : *Vinea Domini exercituum domus Israel est.* Particulares vineæ, particulares sunt Ecclesiæ. Cant. ii, 5 : *Posuerunt me custodem in vineis.* Sed hac grandine dissentionum et litium occiduntur in capitulis. Josue, x, 11 : *Mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filii Israel.* Plures dissentionibus occiduntur, quam prædicationibus doctorum ab bonum convertantur. Sap. xvi, 22 : *Exterminat ignis ardens in grandine*, sic ignis iracundiæ in stulto sermone. 47

Vinea, Ecclesia, mori in vinea, Clerici.

Et moros eorum, » repete, occidit, « *in pruina.* » De hoc nihil in *Exodo* legitur. Vinea autem, sicut dictum est, est Ecclesia, sed mori in vinea, Clerici sunt in Ecclesia : debent enim Clerici habere fructum, primo album per vitæ munditiam. Secundo, rubeum per charitatis fervorem. Tertio, nigrum per carnis mortificationem. Talis fuit illa morus, de qua I Machab. vi, 34 : *Et elephantis ostenderunt sanguinem uvæ et mori, ad acuendos eos in prælium.* Pruina autem

[1] Cf. Exod. i, 22.

quæ surgit de aquis, est avaritia quæ surgit ex divitiis. Hæc occidit moros, interficit scilicet Clericos. Jerem. VI, 13 : *A minore usque ad majorem, omnes avaritiæ student.*

48 « *Et tradidit grandini,* » id est, exposuit percussioni grandinis, « *jumenta eorum,* » quæ in plano inventa sunt. Exod. IX, 23 : *Pluit Dominus grandinem super terram Ægypti.* Et iterum, ℣. 22 : *Extende manum tuam in cœlum, ut fiat grando in universa terra Ægypti, super homines, et super jumenta,* etc.

Jumenta autem sunt homines jumentani, homines scilicet carnales, de quibus Joel, I, 17 : *Computruerunt jumenta in stercoribus suis.* Et hi grandini traduntur, quia litibus et dissentionibus occiduntur ad litteram. I ad Cor. III, 3 : *Cum sit inter vos zelus, et contentio : nonne carnales estis?* Prov. XXIII, 29 et 30 : *Cui væ? Cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis?*

« *Et possessionem eorum,* » supple, tradidit, « *igni.* » Hoc etiam non legitur in *Exodo,* etsi forte factum sit. Possessio proprie animæ sunt virtutes, quæ ipsam ditant et reficiunt. Sed hæ igne luxuriæ devastantur, de quo Job, XXXI, 12 : *Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina.* Joel, I, 19 : *Ignis comedit speciosa deserti.* Et igne cupiditatis, de quo Job, XV, 34 : *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.*

49 « *Misit in eos.* » Hic subjungitur de plaga primogenitorum. Et primo, tangitur causa meritoria hujus plagæ. Secundo, quibus ministris est inflicta, ibi, « *Immissionem.* » Tertio, finalis causa infligendi, ibi, « *Viam fecit.* » Quarto, genus et modus plagæ, ibi, « *Et non pepercit.* »

In prima duo. Primo, indignatio Dei dimittentis illos. Secundo, casus dimissorum, ibi, « *Indignationem.* »

Dicit ergo : Sic eos in rebus suis afflixit, et post « *misit in eos iram,* » id est, effectum iræ non corrigentis, sed « *indignationis suæ,* » quia avertendo se ab eis, et illos dimittendo. Exod. XV, 7 : *Misisti iram tuam quæ devoravit eos sicut stipulam.* Et iram indignationis. Nahum, I, 6 : *Indignatio ejus effusa est ut ignis.* Hoc est malum signum. Proverb. XVI, 14 : *Indignatio regis, nuntii mortis.*

« *Indignationem.* » Hic specificatur effectus, monstrando in quæ peccata inciderint, quia in tria. Primo, in peccatum superbiæ. Secundo, iracundiæ, quæ oritur ex illa, ibi, « *Et iram.* » Tertio, desperationis, in quo consummatio malitiæ, ibi, « *Et tribulationem.* »

Dicit ergo : Sic misit in eos iram indignationis, id est, effectum indignationis, scilicet « *indignationem,* » ut indignantes essent tamquam superbi non humiliati. « *Et iram,* » non pacem, ut contra Deum offendantur et proximum. « *Et tribulationem,* « ut sic irati tribularentur usque ad desperationem. Ex primo secundum, ex secundo nascitur tertium.

« *Immissionem.* » Hic secundum, quibus ministris.

Ait enim : Hæc misit faciens hanc « *immissionem per Angelos,* » non bonos, sed « *malos.* » Joan. XIII, 2 : *Cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum,* etc. Sed intelligitur de culpis, immissio facta est suggerendo, non illabendo animæ, vel aliquid eidem infundendo. Sed in his etiam est pœna : pœnalis enim est indignatio, pœnalis ira, et desperatio : unde et tribulatio dicitur. Sic proprie immissio per ipsum fit, per eum enim Dominus affligit. I Reg. XVI, 14 : *Spiritus Domini recessit a Saul, et exagitabat eum spiritus nequam, a Domino.* Job, II, 7 : *Egressus Satan a facie*

Domini, percussit Job ulcere pessimo, a planta pedis usque ad verticem ejus. II Paral. XXI, 15 : *Misit Angelum in Jerusalem, ut percuteret eam.*

« *Viam fecit.* » Hic tertium, ad quid hoc fecerat, quia ad manifestandum æquitatem suam et rectitudinem in puniendo.

Ait enim : Sic immisit in eos hæc mala per malos Angelos : et hoc faciendo « *viam fecit semitæ iræ suæ,* » id est, monstravit æquissimam iram suam, sicut semita est super Ægyptios, hoc est, quod effectum iræ justissime exercebat in eos. Justum enim fuit omnium judicio superbos contra Deum, et iracundos, et desperantes de eo sic affligi. In Psal. LXXVIII, 6 : *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt* [1], etc. Aliquando enim Dominus quasi iram suam claudit, et viam ad cognoscendum non facit, quando punit scilicet aperte bonum, sicut Job, aut occulte malum, sicut David [2]. Sed iram suam aperit, et ad eam viam facit, quando aperte malos vult puniri, ut omnes cognoscant cur illos punit. Jerem. L, 25 : *Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ.*

« *Non pepercit.* » Hic quartum, in quo tangitur genus plagæ, scilicet primogenitorum, et primo nascentium de terra interfectio. Secundo, specificatio eorum qui interfecti sunt illa plaga, quia non omnia, sed tantum primogenita, ibi, « *Et percussit omne primogenitum.* »

In prima duo. Primo, interfectio rationabilium. Secundo, irrationabilium, ibi, « *Et jumenta eorum.* »

Dicit ergo : Sic meruerunt puniri, et per tales puniti sunt dicta ratione. Et « *non pepercit a morte animabus eorum,* » id est, vitæ eorum, quantum ad homines. « *Et jumenta eorum in morte conclusit,* » quantum ad pecudes. Et hoc verum et ad litteram [3]. Dominus autem animabus malorum non parcet in die judicii. Job, XLI, 3 : *Non parcam ei, et verbis potentibus et ad deprecandum compositis.* Thren. II, 17 : *Destruxit, et non pepercit.* Animæ etiam non parcit, quia dimittit eam cadere in peccatum, quod est mors ejus. Ezech. XVIII, 4 : *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* « *Et jumenta eorum in morte conclusit,* » id est, concludet tandem, ipsa scilicet corpora. Psal. XXXIV, 3 : *Conclude adversus eos qui persequuntur me.* Ezech. VII, 23 : *Fac conclusionem,* fili hominis.

« *Et percussit omne.* » Hic specificat 51
de interfectis. Et primo, quantum ad sensibilia omnia. Secundo, quantum ad vegetabilia, ibi, « *Primitias.* »

Ait ergo : Sic occidit eos, et eorum jumenta, sed numquid omnes ? Imo, « *et percussit omne primogenitum* » tam in hominibus, quam in jumentis, « *in terra Ægypti.* » Exod. XII, 29 : *Percussit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti.* Et in cap. XI, 4 et 5 : *Media nocte egrediar in Ægyptum. Et morietur omne primogenitum in terra Ægyptiorum, a primogenito Pharaonis,... et omnia primogenita jumentorum.* Psal. CXXXV, 10 : *Qui percussit Ægyptum, cum primogenitis eorum.*

Primogeniti sunt Prælati, divites et potentes mundi. Primogeniti enim duplicem portionem et majorem honorem habebant, et quasi dominabantur aliis. Hos interficiet Dominus media nocte veniens. Matth. XXV, 6 : *Media nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit.* Tunc dictos primogenitos occidet. Isa. II, 12 : *Dies Domini exercituum super omnem superbum, et excelsum.* Jacob. V,

[1] Cf. Jerem. X, 25 : *Effunde indignationem tuam super gentes, quæ non cognoverunt te,* etc.

[2] Vide II Reg. XII et XXIV pœnas David a Deo inflictas propter adulterium et superbiam.

[3] Cf. Exod. XII, 29.

1 : *Agite nunc divites,* primogeniti, *plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis.*

« *Primitias omnis laboris eorum,* » omnium terræ nascentium per eorum laborem interfecit. Sed hoc factum est, non in filiis Israel, quamvis essent in Ægypto, sed « *in tabernaculis Cham,* » id est, in tabernaculis, et domibus Ægyptiorum de Cham descendentium, propter maledictionem latam contra Chanaan [1].

52 « *Et abstulit sicut oves populum suum.* » Hic tangit beneficia illis exhibita in illos educendo de inimicorum potestate : et dicuntur duo. Primo, liberatio ab inimicis. Secundo, securitas liberatorum ab illis ne timerent insequentes, ibi, « *Et deduxit eos in spe.* »

In prima duo. Primo, eductio illorum de medio ipsorum cum potestate. Secundo, deductio eductorum per desertum cum diligentia multa, ibi, « *Et perduxit.* »

Dicit ergo : Sic illos plagis variis afflixit, « *et abstulit,* » et in hoc notatur violentia, « *populum suum* » a potestate, « *sicut oves* » eruuntur a lupis. Amos, III, 12 : *Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ : sic eruentur filii Israel.*

Spirituales autem oves sunt justi. Psal. LXXVIII, 13 : *Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ.* Hos eruit Dominus cum quadam violentia a diabolo. Ex una enim parte dæmon coarctans peccatorem, Psal. XXXIV, 5 : *Et Angelus Domini coarctans eos.* Ex altera mundus retrahens, Genes. XXXI, 1 et seq., Laban intendebat retrahere Jacob, ne iret in terram suam. Et altera caro alliciens, Jacob. I, 14 : *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, et illectus.*

« *Et perduxit illos in deserto,* » conservando diligenter tamquam gregem. Exod. XIII, 18 : *Circumduxit* eum *per viam deserti.* Deuteron. XXXII, 10 : *Circumduxit eum, et docuit : et custodivit quasi pupillam oculi sui.* Isa. XL, 11 : *Sicut pastor gregem suum pascet,* ereptum ab Ægypto, et justos ab infernali lupo. De quo, Joan. X, 12 : *Lupus rapit et dispergit oves :* sed Deus eripit, et custodit eas. Isa. XLIX, 24 : *Numquid tolletur a forti præda? aut quod captum fuerit a robusto, salvum esse poterit?* Equidem tolletur a forti præda, et quod fuerat captum a robusto, salvabitur. Luc. XI, 22 : *Si fortior eo superveniens vicerit eum, arma universa ejus auferet, in quibus confidebat.* Isa. VIII, 3 : *Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere : Festina prædari.*

« *Et deduxit eos.* » Hic secundum : et dicuntur duo. Primo, securitas. Secundo, ratio securitatis, et potens inimicorum subversio, ibi, « *Et inimicos eorum.* »

Dicit ergo : Sic abstulit eos ab inimicis, « *et etiam deduxit eos in spe* » habendi promissum : « *et non timuerunt* » adversantem inimicum. Isa. LI, 12 : *Quis tu ut timeres ab homine mortali?* videbat enim se protegi a Deo, unde subdit : « *Et inimicos eorum* » persequentes, « *operuit mare :* » quod fuit causa securitatis et spei. Psal. XXVI, 1 : *Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Quasi diceret : A nullo. Nota, quod Dominus suos deducit ad se per desertum pœnitentiæ in vehiculo spei. Gregorius : « Consideratio præmii « minuit vim flagelli. » Et Seneca dicit : « Spes præmii solatium fit « laboris. » Hoc est vehiculum, quod misit Joseph patri suo seni, ut veniret ad eum [2].

« *Et inimicos,* » dæmones scilicet et peccata, « *operuit mare,* » amaritudo

[1] Cf. Genes. IX, 25.

[2] Cf. Genes. XLV, 27.

tribulationis et pœnitentiæ. Psal. xxxi, 1 : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum*, etc. Exod. xv, 10 : *Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus*, in magna et vehementi contritione. Thren. ii, 13 : *Magna est velut mare contritio tua.*

« *Et induxit eos in montem.* » Hic tertium, in quo ostendit beneficia eis in terra illa exhibita. Et dividitur hæc pars in duas secundum duo beneficia. Primum est introductio in terram promissionis. Secundum, afflictio et annihilatio inimicorum, ibi, « *Et excitatus est.* »

In prima tria. Primo, beneficii exhibitio. Secundo, ingratitudo illorum post susceptum beneficium, ibi, « *Et tentaverunt eum.* » Tertio, subinfertur punitio ingratorum, ibi, « *Et audivit Deus.* »

In prima quatuor. Primo, introductio illorum usque ad extremum terræ. Secundo, inhabitantium in terra propter illos ejectio, ibi, « *Et ejecit a facie.* » Tertio, divisio terræ per partes, ibi, « *Et sorte divisit.* » Quarto possessio terræ quasi pacifica, ibi, « *Et habitare fecit.* »

In prima duo. Primo, introductio ipsorum usque ad locum intimum. Secundo, illius loci descripito, ibi, « *Montem.* »

Dicit ergo : Eos sic eduxit de Ægypto, deduxit per desertum, et tandem « *induxit eos in montem sanctificationis suæ,* » id est, in Sion, quod non adhuc sanctificaverat, sed post sanctificavit. Exod. xv, 17 : *Introduces eos, et plantabis eos in monte hæreditatis tuæ, firmissimo habitaculo, quod operatus es, Domine.* Judic. i, 19 : *Fuit Dominus cum Juda, et montana possedit.* Et « *sanctificationis,* » quia ibi fuit templum, quod sanctificavit Deus postea. Psal. xlv, 5 : *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.*

« *Montem.* » Hic describit montem, scilicet « *quem acquisivit dextera ejus,* » propter David servum suum. II Reg. v, 7 : *Cepit autem David arcem Sion.* Mons Sion, quod interpretatur *speculum*, vel *specula*, vita beata, in qua leguntur in speculo æternitatis, et aperte speculantur Deum. I ad Cor. xiii, 12 : *Tunc autem facie ad faciem.* Hunc acquisivit dextera sua extensa in cruce. Psal. xcvii, 1 : *Salvavit sibi dextera ejus.* Et hunc montem dat suis. Psal. xiv, 1 : *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet*, etc. Genes. xlviii, 22 : *Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo.*

« *Et ejecit a facie.* » Hic secundum, Gentilium scilicet effugatio.

Ait enim : Sic induxit in terram usque ad montem Sion, « *et ejecit a facie eorum Gentes,* » quæ erant in illa terra. Deut. vii, 1 : *Cum Dominus Deus tuus... deleverit gentes multas coram te.* Amos, ii, 9 : *Exterminavi Amorrhæum a facie eorum.* Sic necessario prius exstirpat ab anima vitia, quam possit quiescere in ipsa. Habac. iii, 5 : *Egredietur diabolus ante pedes ejus.*

« *Et sorte divisit.* » Quasi diceret : Sic induxit, sic ejecit adversarium, « *et divisit eis terram in funiculo distributionis :* » et hoc sorte, ne videretur acceptio personarum, si hoc propria facerent voluntate. Hoc factum est sub Josue, Josue, xiii, 7 : *Nunc divides terram in possessionem novem tribubus, et dimidiæ tribui Manasse.* Et xviii, 10 : *Misit sortes coram Domino in Silo, divisitque terram filiis Israel.* Sic expulsis vitiis dividitur gratia unicuique secundum propriam facultatem, Matth. xxv, 15 : *Unicuique dedit secundum propriam virtutem, et profectus est statim.* Ad Rom. xii, 6 : *Habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes.* I ad Cor. xii, 4 : *Divisiones gratiarum sunt.* Et postmodum gloriam, Joan. xiv, 2 :

In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Psal. LXI, 13 : *Tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes unicuique juxta opera sua.* I ad Corinth. III, 8 : *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.*

55 « *Et habitare fecit.* » Hic quartum. Quasi diceret : Sic introduxit hos, illos ejecit, his terram divisit, « *et habitare fecit,* » nolentibus inimicis, « *tribus Israel,* » Judæos scilicet, « *in tabernaculis eorum,* » Gentilium scilicet ejectorum. Alibi, in Psal. CIV, 44 : *Et dedit illis regiones Gentium : et labores populorum possederunt.*

« *Ut custodiant,* etc. » Sic justos habitare faciet confidenter in datis virtutibus confirmatos, ejectis dæmonibus. Isa. XXXV, 7 : *In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror junci et calami :* quia ad Rom. V, 20 : *Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia.* Sic dejectis dæmonibus de cœlo, loco eorum homines substituit, ex quibus eorum ruinæ reparantur. Eccli. X, 17 : *Sedes ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis,* et habitare secure. Isa. XXXII, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* Jerem. XXIII, 6 : *In diebus illis salvabitur Juda, et Israel,* etc.

56 « *Et tentaverunt.* » Hic secundum, in quo post beneficii exhibitionem supponit ipsorum ingratitudinem, quam ostendit in duplici offensa : in tentatione potentiæ primo. Secundo, in offensione bonitatis divinæ, ibi, « *Et exacerbaverunt.* »

Dicit ergo : Sic induxit eos. Et ipsi quid ? Tentaverunt Deum excelsum, adhuc diffidentes de ejus potentia et virtute, sicut prius in deserto. Num. XIV, 22 : *Tentaverunt me jam per decem vices, nec obedierunt voci meæ.* Deut. IX, 22 : *In incendio quoque et in tentatione, et in Sepulcris concupiscentiæ provocastis Dominum.*

« *Et exacerbaverunt,* » commoverunt, et concitaverunt contra se. Jerem. XXXII, 30 : *Usque nunc exacerbant me in opere manuum suarum.* Ezech. XX, 21 : *Exacerbaverunt me filii,* scilicet Israel : *in præceptis meis non ambulaverunt, et judicia mea non custodierunt,* etc.

« *Et testimonia.* » Hic ostendit quomodo, et in quo exacerbaverunt, quia omittendo : et hoc tangit primo. Secundo, committendo : et hoc secundo, ibi, « *Quemadmodum patres.* »

In prima primo tangit eorum omissiones, quoad legem. Secundo, quoad promissionem, ibi, « *Et averterunt.* »

Dicit ergo : Vere exacerbaverunt : « *et testimonia ejus,* » Vetus scilicet Testamentum, quod attestatur Christo, sicut superius dictum fuit, Joan. V, 39 : *Scrutamini Scripturas,... et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me :* « *Non custodierunt.* »

« *Et averterunt se.* » Hic secundum. Ait enim : Sic non custodierunt testimonia, sed nec promissa, imo, « *et averterunt se* » a lege, vel promissione, et a me. Zachar. VII, 11 : *Averterunt scapulam recedentem.* Isa. LIX, 13 : *Aversi sumus ne iremus post tergum Dei.* Jerem. II, 19 : *Arguet te malitia tua, et aversio tua increpabit te.* Hæc aversio mala. Prov. I, 32 : *Aversio parvulorum interficiet eos.*

« *Et non servaverunt pactum.* » Ecce plane aversio a promissione. Jerem. XI, 2 : *Audite verba pacti hujus, et loquimini ad viros Juda, et ad habitatores Jerusalem, et dices ad eos : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Maledictus vir, qui non audierit verba pacti hujus.* Isa. XXIV, 5 : *Transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt fœdus sempiternum.*

« *Quemadmodum.* » Hic ostendit eos

exacerbasse committendo, peccato idololatriæ: un de primo tangit idololatriæ culpam. Secundo, culpæ vehementiam, ibi, « *In ira concitaverunt.* »

Dicit ergo : Sic commiserunt, et aversi sunt, et conversi sunt in arcum pravum, per intentionem perversam, et operationem pravam. Intentio enim arcus est, operatio sagitta. Sicut enim ex arcu sagitta emittitur, sic ex intentione operatio emittitur. Sed tunc pravus arcus est intentio, cum operationem remittit in actorem. Gregorius : « Arcus pravus « existit, quando ipsum a quo habet ic« tum, percutit. » Melius esset talium arcuum confringi intentionem perversam ad nihilum, secundum illud Psal. xxxvi, 16 : *Et arcus eorum confringatur.* Jerem. vii, 24 : *Facti sunt retrorsum et non ante.* Et hoc, « *quemadmodum patres eorum,* » imo pejus. Jerem. xvi, 11 et 12 : *Dereliquerunt me patres vestri,... sed et vos pejus operati estis.*

« *In iram concitaverunt.* » Hic ostenditur vehementia culpæ, qui evidenter erant idololatræ, et diligenter exercebant eam, ibi, « *Et in sculptilibus.* »

Dicit ergo : Sic conversi ad idololatriam, « *in ira concitaverunt eum,* » id est, ad inferendum iram in collibus suis, in quibus idolis sacrificabant. Jerem. ii, 20 : *In omni colle sublimi, et sub omni ligno frondoso, tu prosternebaris meretrix.* Et in hoc arguuntur superbi, qui in collibus dignitatum gloriantur, et quidquid faciunt propter illas, unde ibi immolant, et totum perdunt. Jerem, iii, 23 : *Vere mendaces erant colles, et multitudo montium.* Et in cap. i, 34 : *Non in fossis,* supple, humilitatis, *inveni eos.*

« *Et in sculptilibus* » cum magna diligentia factis, sculptile enim fit cum magna diligentia, « *eum provocaverunt ad æmulationem,* » ad indignationem scilicet. Judic. ii, 11 : *Fecerunt filii Israel malum in conspectu Domini, et servierunt Baalim,* in idolo facto opere sculptili cum diligentia magna. Psal. cxiii, 4 : *Simulacra gentium, argentum, et aurum, opera manuum hominum.* Sicut colles dignitates, sic sculptilia sunt Prælati. Idolum enim sunt, Zach. xi, 17 : *O pastor et idolum derelinquens gregem.* Sed quidam sunt idola fusilia quæ cito fluunt, illi qui per commotionem et subreptionem præficiuntur. Alii sculptilia, qui per longam disceptationem. Et frequenter contingit tales nihil omnino valere. Jerem. x, 14 : *Confusus est artifex omnis in sculptili.*

Qui Prælati sint idola fusilia, et qui sculptilia ?

« *Audivit Deus.* » Hic tertium, scilicet punitio illorum pro ingratitudine : et 59
quia non punit Deus, nisi cognita, ideo dicuntur duo. Primo, quod attendit. Secundo, quod attendens hæc mala, eos humiliavit statim, ibi, « *Et sprevit.* »

Ait enim : Hæc fecerunt, et numquid Deus advertit ? Ita : quia « *audivit Deus.* « Suum audire est attendere, et cognoscere. Supra, ℣. 21 : *Ideo audivit Deus, et distulit.* Sap. i, 10 : *Auris zeli audit omnia.* Psal. xciii, 9 : *Qui plantavit aurem, non audiet ?*

« *Et sprevit.* » Hic subjungitur humilatio : et tanguntur tria. Primo, humiliatio. Secundo, humiliationis magnitudo, ibi, « *Et ad nihilum.* » Tertio, in quo humiliati intantum, ibi, « *Et repulit.* »

Ait ergo : Sic audivit, « *et sprevit,* » supple, Israel, id est, dignum qui sperneretur fecit. Isa. xxxiii, 1 : *Væ qui spernis,* supple, Deum, nolendo obedire, *nonne et ipse sperneris ?*

« *Et ad nihilum valde,* » ad majorem expressionem hoc addit, « *redegit Israel.* » Job, xvi, 8 : *Ad nihilum redacti sunt omnes artus mei.* Psal. lxxii, 22 : *Ego ad nihilum redactus sum, et nescivi.* Jer. x, 24 : *Corripe me, Domine, verumtamen in judicio : et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me.*

60 « *Et repulit tabernaculum.* » Hic tertium, in quo monstrat quomodo, et in quo humiliavit eos : et dicuntur duo. Primo, tangitur humiliatio quantum ad gloriam illorum, scilicet tabernaculum, et arcum. Secundo, quantum ad ipsam gentem, ibi, « *Et conclusit in gladio.* »

In prima duo. Primo, humiliatio propter destructionem tabernaculi. Secundo, descriptio dejecti, ibi, « *Tabernaculum suum.* »

Dicit ergo : Sic redegit valde ad nihilum, et vere, quia « *repulit tabernaculum Silo,* » id est, quod habebat in Silo, sicut legitur I Reg. I et II. Sed hoc repulit, Jerem. VII, 12 : *Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum a principio : et videte quæ fecerim.* Thren. II, 6 : *Dissipavit quasi hortum tentorium suum.* Et in eodem, ℣. 7 : *Repulit Dominus altare suum.*

« *Tabernaculum,* » Hic descriptio. Quasi diceret : Silo repulit, quod erat tabernaculum, non cujuscumque, sed suum tabernaculum, et ad quid addit, « *ubi,* » id est, in quo habitavit in hominibus, id est, inter homines. Apoc. XXI, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis.* Dominus enim propter malitiam hominum destruit frequenter sanctum locum, quia locum non curat, nisi propter homines. II Machab. V, 19 : *Non propter locum, gentem : sed propter gentem, locum Deus elegit.* Unde mirum quod multas Ecclesias non subvertit, quia homines non tantum sunt peccatores, sed Christi ministri multas faciunt in illis abominationes. Jerem. XI, 15 : *Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa ?* Silo etiam interpretatur *avulsus.* Cum ergo locus avellitur ab officio proprio, quia non servitur ibi Deo, sed magis peccato. Isa. LVI, 7 : *Domus mea domus orationis vocabitur.* Matth. XXI, 13 : *Vos fecistis eam speluncam latronum.* Quid restat nisi ut destruatur incendio, sicut arbor avulsa ? Job, XIX, 10 : *Quasi avulsæ arbori abstulit spem meam.*

Contra ministros Ecclesiæ.

« *Et tradidit in captivitatem.* » Hic tangitur humiliatio propter arcæ amissionem, quam tangit describendo a duplici bono, quod eis exhibebat. Primum est fortitudo contra inimicos. Secundum, honor apud universos, ibi, « *Et pulchritudinem.* »

Ait enim : Sic tabernaculum dejecit, et etiam « *tradidit virtutem eorum,* » id est, arcam, ad cujus præsentiam superabant inimicos, et propter hoc dicitur virtus, « *in captivitatem.* »

« *Et pulchritudinem eorum,* » eamdem scilicet arcam, propter quam reddebantur omnibus honorati et mirabiles, supple, tradidit in manu inimici. Tangit quod habetur I Mach. II, 12 : *Ecce sancta nostra, et pulchritudo nostra, et claritas nostra desolata est, et coinquinaverunt ea gentes.*

Per virtutem Ecclesiæ, intelliguntur milites, quorum est ipsam virtuose defendere, sed hos captivat diabolus in peccatum, Deo permittente. Nahum, II, 7 : *Et miles captivus abductus est.* Isa. LII, 2 : *Solve vincula colli tui captiva filia Sion.* Sed pulchritudo sunt religiosi, in quibus debet esse omnis honestatis pulchritudo : et hi captivantur. Isa. III, 25 : *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent.* Thren. I, 6 : *Egressus est a filia Sion omnis decor ejus.*

Et nota, quod animam, quæ pulchritudo ejus est, quippe secundum illam similis est homo summæ pulchritudini, quæ Deus est. Gen. I, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram,* tradit Deus nimicis, primo corrumpendam et constuprandam. Jerem. II, 16 : *Filii Mempheos et Taphnes constupraverunt te usque ad verticem.* Postea conculcandam, et dejiciendam de peccato in peccatum. Ezech. XVI, 6 : *Vidi te conculcari in sanguine tuo.* Et ulterius mutilandam, ut auferat nasum discretionis, aures obedientiæ, et manus operationis bonæ. Ezech. XXIII, 25 : *Nasum tuum, et aures tuas præcident.* I Reg. V, 4 : *Duæ palmæ manuum Da-*

gon, peccatoris scilicet, *abcissæ erant*. Et tandem irridendam. Judic. xvi, 25, Philistæi illudebant Samsoni capto, et excæcato. Psal. xxiv, 3 : *Nequando irrideant me inimici mei*.

« *Et conclusit in gladio.* » Hic tangitur humiliatio quantum ad populum, postquam tetigit quantum ad cultum. Et primo, miseria et humiliatio populi generaliter. Secundo, illorum etiam specialiter, quibus maxime videbatur parcendum, ibi, « *Juvenes eorum.* »

In prima duo. Primo, dejectio populi per mortem. Secundo, ratio hujus dejectionis, ibi, « *Ut hæreditatem.* »

Dicit ergo : Sic abstulit tabernaculum, et arcam, et etiam « *conclusit populum suum,* » a se quondam specialiter electum, « *in gladio,* » ut ipsum non posset effugere. Ezech. vii, 23 : *Fac conclusionem : quoniam terra plena est judicio sanguinum*. Concluditur populus Dei in gladio pœnæ. Primo, quia concludi se permittit in gladio culpæ, de quo Prov. xxii, 5 : *Arma et gladii* ad occidendam animam propriam, *in via perversi*. Job, xvi, 14 : *Circumdedit me lanceis suis*. Eccli. xxi, 4 : *Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas*.

« *Et hæreditatem suam.* » Hic quasi ratio. Quasi quis diceret : Quare conclusit? Quia sprevit : unde « *et hæreditatem suam sprevit,* » plebem scilicet Israeliticam. Isa. xix, 25 : *Hæreditas mea Israel*. Psal. ii, 8 : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam*.

« *Juvenes eorum.* » Hic secundum, in quo subjungitur de afflictione eorum, quibus fuit parcendum specialiter. Primo, quibus ratione ætatis. Secundo, quibus ratione religionis, ibi, « *Sacerdotes ejus.* »

In prima duo secundum utrumque sexum.

Dicit ergo : Sic populum universaliter conclusit, et etiam, quod crudelius videtur, « *juvenes eorum*, quibus videbatur miserandum, comedit ignis iræ Dei. Sophon. iii, 8 : *In igne zeli mei devorabitur omnis terra*. Vel, iræ inimicorum debellantium. Thren. ii, 21 : *Virgines meæ, et juvenes mei ceciderunt in gladio*.

« *Et virgines eorum,* » quibus multo fortius parcendum, « *non sunt lamentatæ,* » quia non vacabat ut plorarent suam virginitatem, ut filia Jephte[1], sed subito corrumpebantur, ut occidebantur. Amos, v, 1 et 2 : *Domus Israel cecidit, et non adjiciet ut resurgat. Virgo Israel projecta est, non est qui suscitet eam*. Thren. v, 11 : *Mulieres in Sion humiliaverunt*.

Nota, quod ignis est ardor luxuriæ, secundum illud Job, xxxi, 12 : *Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina*. Hoc igne fere omnes incenduntur. Isa. i, 7 : *Civitates vestræ succensæ sunt igni*. Sed hoc maxime succenduntur virgines, et juvenes, in quibus maxime viget. Joel, i, 19 : *Ignis comedit speciosa deserti*. Hoc igne quidam sunt, qui non omnino ardent, sed partim tanguntur, qui tactus inordinatos, et oscula illicita, et consensus habent, sed opus non consummant, de quibus Amos, iv, 11 : *Facti estis quasi torris raptus ab incendio*. Alii sunt, quos totos flamma occupat, quos peccare facit et opere, et consensu. Joel, ii, 3 : *Post eum, exurens flamma*. Psal. xx, 10 : *Pones eos ut clibanum ignis in tempore*, etc. Alii toti incinerati sunt, qui toti sunt luxuriæ dediti, et nihil boni jam in eis remansit consumendum, nisi natura tantum. Sapient. xv, 10 : *Cinis cor ejus*. Isa. xxxiii, 12 : *Erunt populi quasi de incendio cinis*.

Diversi gradus ignis luxuriæ.

[1] Judic. xi, 37 et seq.

64 « *Sacerdotes ejus.* » Hic miseria religiosorum in utroque sexu similiter.

Ait enim : Sic quantum ad ætatem, sed et quantum ad religionem, « *sacerdotes ejus ceciderunt in gladio* » passi. Thren. I, 19 : *Sacerdotes mei, et senes mei in urbe consumpti sunt.* In eodem, ℣. 4 : *Sacerdotes ejus gementes, virgines ejus squalidæ.* Ad litteram, sacerdotes ejus in gladio cadunt, quando surgente gladio tribulationis Prælati non se erigunt, sed timore et pusillanimitate cadunt. Luc. XXI, 28 : *His autem fieri incipientibus,* scilicet tribulationibus et afflictionibus, *levate capita vestra,* non cadite. Job, XXXIX, 25, de bono equo dicitur : *Ubi audierit buccinam, dicit vah!* Vel, cadunt in gladio avaritiæ, vel cujuslibet alterius culpæ. Thren. II, 20 : *Si occiditur in sanctuario Domini sacerdos, et propheta?* Quasi diceret : Mirabile est quod occciditur, et in templo conversatur.

« *Et viduæ eorum.* » Ecce religiosæ personæ, in altero sexu, « *non plorabantur* » interfectæ et occisæ. Non erat qui consolaretur eas, sicut Job faciebat, Job, XXIX, 13 : *Cor viduæ consolatus sum.* Gens enim est, cui vult Dominus multum misereri. Unde Job, XXIV, 21, improperat : *Pavit sterilem, quæ non parturit, et viduæ non benefecit.* Et Isa. I, 17 : *Judicate pupillo, defendite viduam.* Et rursus in eodem, ℣. 23, *Pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad illos.*

65 « *Et excitatus est.* » Hic secundum hujus partis, in quo agitur de secundo notabili beneficio, quod fuit in affligendo turpiter inimicos, et instituendo ex eis regem : et secundum hoc duo dicuntur, Primo, inimicorum afflictio. Secundo, honorifica regis institutio et confirmatio, ibi, « *Et repulit tabernaculum Joseph.* »

In prima duo. Primo, ratio et causa reprobationis, vel magis præparatio ipsius Domini ad affligendum eos, et reprobandum. Secundo, ipsa reprobatio, ibi, « *Et percussit inimicos.* »

In prima duo. Primo, præparatio ejus ad puniendum libenter. Secundo, ad potenter subjugandum, ibi, « *Et tamquam potens.* »

Dicit ergo : Prædictum beneficium illis exhibuit, et ipsi ingrati fuerunt, et punivit eos, quasi dormiens ad bona exhibenda, et post « *excitatus est Dominus* » ad inimicos affligendum : et hoc « *tamquam dormiens,* » id est, tam faciliter. Quasi diceret : Sicut dormiens surgit faciliter, sic ipse ut puniret, et faciliter est conversus. Psal. XLIII, 23 : *Exsurge, quare obdormis, Domine?* Eccli. XXXVI, 8 : *Excita furorem, et effunde iram,* id est, effectum iræ et furoris, quia in te excitari non potes semper manens in eodem statu. Jerem. XXXI, 26 : *Quasi de somno excitatus sum, et vidi, et somnus meus dulcis mihi.*

Excitatur autem Dominus per clamorem, cum fortiter ad illum clamatur in oratione. Matth. VIII, 25 : *Et suscitaverunt eum dicentes : Domine, salva nos, perimus.* Per pulsum, quando impellitur in membris suis, id est, quando affligitur in illis. Sic excitatus est occiso Abel, ac si Cain ipsum pulsasset[1]. Psal. XI, 6 : *Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum, nunc exsurgam,* etc., tamquam pulsatus. Per punctionem, quod fit in bono per lacrymarum abundantiam. Super verba Tobiæ, VIII, 3 : *Sara, exsurge, et deprecemur Deum hodie, et cras, et secundum cras,* dicitur : « Oratio ungit, et lacryma pungit. » Vel, in malo pungitur Deus, quando in iniquitate perseveratur. Genes. VI, 5 et seq : *Videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra,... pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, hominem, quem creavi, a facie terræ,*

[1] Cf. Genes. IV, 9 et seq.

etc. Per temporis opportunitatem quando satis dormivit, quando scilicet tempus est miserendi, secundum illud Psalmi, CI, 14 : *Tempus miserendi ejus, quia venit tempus.* Ad Rom. XIII, 11 : *Hora est jam nos de somno surgere.*

Tamquam potens. Quasi diceret : Excitatus est, « *crapulatus a vino,* » existens ut videbatur, et hoc « *tamquam potens.* » Jerem. XXIII, 9 : *Factus sum quasi vir ebrius, et quasi madidus a vino,* sic sustinendo quod affligantur. Sed tandem, « *tamquam potens* » surgam potenter vindicans in adversarios. Job, IX, 13 : *Deus cujus iræ nemo resistere potest.* Supra,in Psal. LXXV, 8 : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi?* Sicut fui quasi ebrius dormiendo, sic ero quasi ebrius percutiendo. Deuteron. XXXII, 42 : *Inebriabo sagittas meas sanguine.* Et Isa. XXXIV, 5 : *Inebriatus est in cœlo gladius meus,* id est, ego qui in cœlo sum gladius, ero percutiens quasi ebrius. Vel melius, *in cœlo,* in superbo populo, qui meos afflixit.

« *Et percussit inimicos.* » Hic secundum, inimicorum afflictio vilis, in quo dicitur, quod vilis ipsorum percussio. Secundo, vilis percussionis perpetuatio, ibi, « *Opprobrium.* »

Dicit ergo : Sic excitatus est contra adversarios, « *et percussit inimicos suos in posteriora,* » in secretiori parte natium. Et tangit quod habetur I Reg. V, 6 : *Aggravata est manus Domini super Azotios,... et percussit in secretiori parte natium Azotum, et fines ejus*[1]. Isti autem erant, qui arcam Dei rapuerant, et signant illos, qui in prælationibus se ingerunt violenter, et quasi arcam possident, quos Deus percutit in posterioribus, in temporalibus scilicet, quæ posteriora sunt secundum Apostolum, ad Philip. III, 13 et 14 : *Quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Et hoc justum : quia ad ea quæ posterius sunt, respiciunt cum uxore Loth[2]. Vel, « *in posteriora* » eos percutit, quia in fine damnabiliter supponit pœnæ gehennali. Ezech. V, 12 : *Gladium meum evaginabo post eos.*

« *Opprobrium.* » Hic secundum, in quo tangitur vilitatis duratio.

Quasi diceret : Sic percussit viliter, et in hoc « *opprobrium sempiternum dedit illis :* » per totum enim mundum Azotii sic percussi, et civitates eorum sunt in opprobrium, et a Deo damnati opprobrio sempiterno confundentur. Jerem. XX, 11 : *Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur.* Quod etiam verissimum est de Judæis, quia in posterioribus percussi sunt, sicut eis promisit Moyses, Deuter. XXVIII, 27[3].

« *Et repulit tabernaculum.* » Hic se- 67
cundum totius hujus partis, in quo agitur de regni eorum institutione, et confirmatione : et dicuntur duo. Primo, quos repulit a regia dignitate, quia eos repulit qui videbantur habere quasi electionem, illos scilicet de Benjamin. Secundo, quos elegerit, et confirmaverit, ibi, « *Sed elegit tribum Juda.* »

In prima duo. Primo, repulsio descendentium de Joseph generaliter. Secundo, descendentium per Ephraim specialiter, ibi, « *Et tribum Ephraim.* »

Dicit ergo : Sic inimicos turpiter dejecit, et etiam repulit a regia dignitate « *tabernaculum Joseph,* » id est, familiam Joseph, et verum est : Saul enim

[1] Cf. etiam I Reg. VI, 5 et seq.

[2] Cf. Genes. XIX, 26.

[3] Deuter. XXVIII, 27 : *Percutiat te Dominus ulcere Ægypti, et partem corporis, per quam stercora egeruntur, scabie quoque et prurigine : ita ut curari nequeas.*

qui fuit primus rex, de Benjamin fuit[1]. Sed ne quis diceret : Imo de Ephraim postea fuerunt reges Israel, qui, inquam, Ephraim fuit de Joseph : « *et tribum Ephrem,* » Ephraim per apocopem, « *non elegit.* » Sed Jeroboam violenter intrusit se, et propter peccatum Salomonis permisit hoc Deus, sicut habetur III Reg. xii, 25.

Deus non eligit nobiles nec divites, sed humiles.

Per Joseph, qui interpretatur *filius accrescens,* hujus mundi nobiles designantur, qui sunt magni statura ad litteram, et potestate : sed hos Deus non eligit. Psal. cxlvi, 10 : *Non in fortitudine equi voluntatem habebit,* etc. I Reg. xvi, 7 : *Ne respicias... altitudinem staturæ ejus : quoniam abjice eum, nec juxta intuitum hominis ego judico.* Ephraim interpretatur *frugifer,* et signat divites, quos Deus non eligit. Jacob. ii, 5 : *Nonne elegit pauperes Deus in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni?* Sed reservat eos ad hoc quod in cap. v, 1, idem Jacobus dicit : *Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis.*

68 « *Sed elegit tribum Juda.* » Hic secundum, quos elegerit, et confirmaverit. Et primo, quantum ad tribum, quia de Juda. Secundo, quantum ad personam ipsam, et familiam, ibi, « *Et elegit David servum suum.* »

In prima duo. Primo, electio regis. Secundo, sedis regni determinatio, ibi, « *Montem Sion.* »

Dicit ergo : Hos non elegit, sed « *elegit tribum Juda,* » ad litteram, ut essent ex ea reges ad litteram. In quo notatur, quod qui reges fiunt, debent eligi a Deo, non assumere sibi et rapere honores. Ad Hebr. v, 4 : *Nec quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron.* Joan. xv, 16 : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Et debent essent de Juda : Judas confitens infirmitatem suam et miseriam. I ad Corinth. i, 27 : *Infirma mundi,* sui reputatione, *elegit Deus, ut confundat fortia.* Judic. i, 1 et 2 : *Quis ascendet ante nos contra Chanaan, et erit dux belli? Dixitque Dominus : Judas ascendet.* Genes. xlix, 10 : *Non auferetur sceptrum de Juda.*

« *Montem Sion,* etc. » Hic secundum. Quasi diceret : Sic quantum ad tribum, sed quantum ad locum, elegit « *montem Sion, quem dilexit,* » ad hoc ut esset regni sedes. Psal. lxxxvi, 2 : *Diligit Dominus portas Sion,* etc. In monte significatur vitæ eminentia. Talis debet eligi. Psal. civ, 26 : *Misit Moyses servum, Aaron, quem elegit ipsum.* In Sion quod interpretatur *speculum vitæ* . I Mach. iv, 42 : *Elegit Judas sacerdotes sine macula.*

« *Et ædificavit.* » Hic secundum, 6
in quo subjungitur de regni confirmatione. Primo, ex modo statuendi templum. Secundo, ex modo eligendi locum regni, ibi, « *In terra.* »

Dicit ergo : Sic elegit tribum Juda, et locum regni, « *et ædificavit sanctificium suum,* » templum scilicet, vel propter sancta, quæ erant in eo, vel propter hoc quod ibi sanctificabantur immundi per oblationes et sacrificia. Et hoc, « *sicut unicornis* [2], » supple, locus ædificatur, ut *unicornis,* sit genitivi casus. Vel, « *sicut unicornis,* » ut sit nominativi casus, ædificat sibi locum : unicornis enim ædificat ita locum, quod nullus audet accedere ad destruendum : est enim animal ferocissimum, habens in nare cornu.

Sanctificium autem est Ecclesia, quæ ædificabitur sicut unicornis, qui habet cornu in nare. In cornu autem potestas designatur. Luc. i, 69 : *Erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui.* In nare quo discernuntur odores, discretio

[1] Cf. I Reg. x, 20 et seq.

[2] Vulg. habet, *Sicut unicornium.*

significatur. Isa. II, 22 : *Quiescite*, id est, cavete *ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est.* Cornu ergo in nare, potestas in discretione. Potestatem autem dedit Prælatis, quando dixit, Joan. XX, 23 : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt.* Sed in nare, id est, in discretione voluit ipsam esse, cum ait, Marc. IX, 49 : *Habete in vobis sal.* De tali Prælato potest dici illud Num. XXIV, 8 : *Cujus fortitudo similis est rhinocerotis.* Idem est rhinoceros quod unicornis.

« *In terra,* » non quacumque, sed « *quam fundavit in sæcula,* » permansuram in regnum quantum erat in se, nisi per ipsos staret. Psal. XLVII, 9 : *Deus fundavit eam in æternum.* Ecclesia vero in qua sanctificatio, est fundata in sæcula, quia generationibus succedentibus semper manet Ecclesia. Eccle. I, 4 : *Generatio præterit, et generatio advenit : terra autem in æternum stat.* Fundata est enim supra firmam petram. Matth. XVI, 18 : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Matth. XXVIII, 20 : *Ecce ego vobiscum sum.*

« *Et elegit David servum suum.* » Hic secundum, in quo postquam præcessit electio quantum ad tribum, hic quantum ad personam, in quo dicuntur duo. Primo, electio ipsius David. Secundo, officii conveniens adimpletio, ibi, « *Et pavit eos.* »

In prima dicuntur tria. Primo, electio David præ omnibus de tribu Juda. Secundo, electi separatio ab officio, in quo prius, ibi, « *Et sustulit.* » Tertio, separati acceptio ad officium regendi, ibi, « *De post fœtantes.* »

Dicit ergo : Sic elegit tribum Juda, et ex illa elegit Deus servum suum. Hoc aperte habetur, I Reg. XVI, 12 : *Surge, et unge eum, ipse est enim.* Et fuit figura Christi : interpretatur enim *manu fortis* : et de Christo dicitur, *Dominus fortis et potens* [1]. Et adspectu desiderabilis : et de ipso dicitur, I Petr. I, 12 : *In quem desiderant Angeli prospicere :* qui bene dicitur servus propter formam servi acceptam [2].

Qualis debet esse qui eligitur Prælatus ?

In hoc autem ostenditur, quod ille qui ad prælationem eligitur, debet esse confitens, montanus, et sapiens. Debet esse etiam manu fortis, ut possit resistere adversariis pietatis. Eccli. VII, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.* Et in cap. VIII, 16 : *Ne spondeas super virtutem tuam.* Et cum hoc caveas, ne dominari quæras. I Petr. V, 3 : *Non ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.* Sed magis servias aliis tamquam unus ex ipsis factus. Eccli. XXXII, 1 : *Rectorem te posuerunt ? noli extolli : esto in illis quasi unus ex ipsis.* Luc. XXII, 26 : *Qui major est in vobis, fiat sicut minor : et qui præcessor est, sicut ministrator.*

« *Et sustulit eum de gregibus ovium,* » separando electum ab officio vili in quo erat. I Reg. XVI, 11 et 12, Erat parvulus pascens oves, *rufus, et pulcher adspectu, decoraque facie.* Et etiam post electionem adhuc pavit, non statim cucurrit ad regnum : imo etiam postquam deviceerat Goliath. I Reg. XVII, 15 : *Abiit David,... ut pasceret gregem patris sui in Bethlehem.* In hoc ostenditur, quod de ipso grege sumendus est pastor Ecclesiæ. Deuter. XVII, 15 : *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.* Osee, II, 15 : *Dabo ei vinitores ejus ex eodem loco.*

« *De post fœtantes accepit eum.* » Hic tertium, segregati acceptatio. Et primo, acceptatio. Secundo, ad quid, ibi, « *Pascere.* »

Dicit ergo : « *De post fœtantes,* » id est, fœcundas oves. Debet enim qui prælatus major instituitur, in inferiori gradu profecisse bona doctrina, et exemplo alios fœcundasse, ut sit similis illis de quo

[1] Psal. XXIII, 8.

[2] Ad Philip. II, 6 et seq.

Isa. xl, 11 : *Fœtas ipse portabit.* Et tunc potest ad majora vocari. I ad Timoth. iii, 13 : *Qui bene ministraverint, bonum gradum sibi acquirent*, ut non fiat de histrione Episcopus, de guloso pastor Ecclesiæ, de luxurioso virginum consecrator. Sed Hieronymus dicit : « Heri catechu« menus, hodie Episcopus : heri in thea« tro, hodie in Ecclesia est Prælatus. »

71 « *Pascere Jacob.* » Hic ad quid accepit, quia ad pascendum minores, hoc tangit primo. Secundo, majores, ibi, « *Et Israel.* »

Dicit ergo : Sic accepit illum de post fœtantes. Ad quid ? « *Pascere,* » hoc est, ad pascendum « *Jacob* » servum suum, id est, populum qui de Jacob populo suo descendit. Hic modus loquendi repellit nos a sensu historiali : quia ille materialis David non ad pascendum populum est electus, sed magis ad regendum. Unde de significato in ipso, Christo scilicet intelligitur magis proprie, qui dicit de seipso, Joan. x, 11 : *Ego sum pastor bonus.* Qui bene dicitur assumptus de post fœtantes, quia primo pavit oves Judaici populi, eis per seipsum prædicando, Matth. xv, 24 : *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel.* Sed de iis translatus est ad pascendas oves, populos Gentiles in Apostolis et prædicatoribus suis, illis ovibus relictis tamquam canibus. Hi enim sunt vere hæredes Jacob, sicut dicit Apostolus, ad Galat. iv, 28, Non enim qui filii sunt carnis, sed qui promissionis filii sunt, reputantur in semine [1].

« *Et Israel hæreditatem suam,* » supple, pascere. Hoc quoad majores, sicut Jacob, quia *laborans* Jacob dicitur, Israel autem, id est, *videns Deum*, quod majus est, quia contemplans. Eccli. xxiv, 13 : *In Jacob inhabita, et in Israel hæreditare.* Sic pastor Ecclesiæ debet pascere. Joan. xxi, 15 et seq. : *Pasce, pasce, pasce*, et minores, et majores : unde ibi dictum est : *Pasce agnos*, propter minores, *pasce oves*, propter majores. Jerem. iii, 15 : *Dabo vobis pastores juxta cor meum : et pascent vos scientia et doctrina.* Et in cap. vi, 3 : *Pascet unusquisque eos, qui sub manu sua sunt.*

« *Et pavit eos in innocentia.* » Hic secundum : præmissa enim electione, subjicitur de competenti officii adimpletione : et tanguntur quatuor in modo adimplendi officium, quia innocenter, et prudenter, et potenter, et utiliter. Primum notatur in hoc quod dicit, « *In innocentia.* » Secundum, in hoc quod dicit, « *In intellectibus.* « Tertium, in hoc quod addit, « *Et manuum suarum.* » Quartum, in hoc quod subjungit, « *Deduxit eos.* » 72 Quali[s] Præla[tus] debet re[gere] subdit[os]

Ait enim : Sic elegit eum ad pascendum, « *et pavit eos* » de Jacob, et Israel, non se. Ezech. xxxiv, 2 : *Væ pastoribus qui pascebant semetipsos.* « *In innocentia cordis sui.* » Hoc de David non potest bene intelligi, quem constat post adeptionem regni peccasse peccato adulterii et homicidii [2], et superbiisse in enumeratione populi [3]. De illo ergo intelligendum est, de quo I Petr. ii, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* [4]. Apocal. vii, 17 : *Agnus, qui in medio throni est, reget illos.* Prælatus autem debet pascere subditos doctrina, et hoc « *in innocentia,* » qua pascatur ejus mens propria. Prov. xv, 15 : *Secura mens quasi juge convivium.* »

« *Et in intellectibus,* » operibus scilicet ad intelligibilia eos elevantibus, ecce quam sapienter : « *manuum suarum,* » factis manibus suis potenter. Joan. xiii, 15 : *Exemplum dedi vobis* humilitatis quæ est virtus intelligibilis, *ut quemadmodum*

[1] Ad Galat. iv, 28 : *Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.*

[2] Cf. II Reg. vi et xii.

[3] Cf. II Reg. xxiv.

[4] Cf. etiam Isa. liii, 9.

ego feci vobis, lavans pedes manibus propriis, *ita et vos faciatis*. Sic in manibus Christi intelligitur humilitas, et patientia in affixis in cruce. Thren. I, 12 : *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus.* Vehemens charitas : quia pro nobis illas extendit in morte. Joan. XV, 13 : *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam*, etc. Et summa Patris largitas, qui ipsum sic extendit, et omnibus exposuit. Ad Roman. VIII, 32 : *Pro nobis omnibus tradidit illum : quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit ?*

« *Deduxit illos*, » de peccato in virtutem, de virtute in virtutem duxit, quod est pascere utiliter : et tandem de virtute ad gloriam. Psal. CXLII, 10 : *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Sap. X, 10 : *Justum deduxit Dominus per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei*, ad quod nos perducat qui est benedictus per infinita sæcula sæculorum, etc.

PSALMUS LXXVIII.

Deplorat urbis et templi ruinam, et implorat Dei opem.

1. *Psalmus Asaph.*
Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam : polluerunt templum sanctum tuum : posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.
2. Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum, bestiis terræ.
3. Effuderunt sanguinem eorum tamquam aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.
4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt.
5. Usquequo, Domine, irasceris in finem ? accendetur velut ignis zelus tuus ?
6. Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt [1], et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt :
7. Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt.
8. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum [2] : cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.
9. Adjuva nos, Deus, salutaris noster : et propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos, et propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum.
10. Ne forte dicant in gentibus : Ubi est Deus eorum ? et innotescat in nationibus coram oculis nostris
Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est :
11. Introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum :
Secundum magnitudinem brachii tui posside filios mortificatorum :
12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum : improperium ipsorum quod exprobraverunt tibi, Domine.

[1] Jer. X, 25.

[2] Isa. LXIV, 9.

13. Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ, confitebimur tibi in sæculum :

In generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam.

IN PSALMUM LXXVIII

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus Asaph* [1].

« *Deus, venerunt Gentes.* » Hic est Psalmus septuagesimus octavus. Postquam enim Asaph, hoc est, bonorum congregatio, ad confusionem malorum obstinatorum, beneficia eis exhibita a Deo recoluit, prævidens eos affligendos, et vilissime tractandos propter eorum peccata, et multos etiam justos involvendos in afflictione et miseria, subjungit lamentabilem deprecationem ad Deum super illorum miseria, qui cum impiis involventur.

Psalm[us] lament[atio] Judæo[rum] miseri[a].

Et est hic secundus Psalmus lamentationis. Primus, ut superius dictum est,

[1] Il y a de grandes analogies, dit M. l'abbé Lesêtre, entre ce psaume et le psaume LXXIII : même style, même auteur, mêmes ressemblances avec Jérémie, et selon toute probabilité, même sujet. Ce dernier point pourtant est loin d'être incontesté. Tous les rationalistes, quelques protestants et parmi les catholiques, Patrizi, rapportent le psaume aux événements racontés au début du premier livre des Machabées, et le font composer à cette époque. La plus grave objection à opposer à ces auteurs, c'est la fermeture du canon juif vers l'époque d'Esdras ; puisque tous nos livres deutero canoniques ont été exclus de ce canon, comment aurait-on pu y introduire un psaume composé vers l'an 160 avant Jésus-Christ ? D'ailleurs, ainsi que nous le verrons, il est cité comme texte d'Écriture canonique par le livre même des Machabées, ce qui suppose nécessairement son antériorité. S. Athanase, Eusèbe, Théodoret, Bellarmin, rapportent eux aussi le psaume à la persécution d'Antiochus, mais ils le font composer prophétiquement par Asaph, le contemporain de David. Ce qui leur a suggéré cette pensée c'est évidemment la citation que le premier livre des Machabées, VII, 17, fait des ℣℣. 2 et 3. Mais cette citation n'oblige nullement à restreindre l'application du psaume à la persécution d'Antiochus, de sorte qu'ici l'opinion des Pères, parfaitement légitime en droit, n'a en fait rien d'impératif : l'histoire juive présente en effet d'autres événements auxquels ce texte est aussi littéralement applicable. D'autre part, l'allure du psaume est bien plutôt historique que prophétique, et M. le Hir trouve à bon droit qu'il répugne quelque peu au style du morceau d'avoir le caractère de prophétie au sens littéral. Ajoutons une dernière remarque. Quand les prophètes annoncent les événements futurs, ils y sont ordinairement déterminés par quelque événement présent, qui sert de figure et de point de départ de la prophétie. Ainsi David, à l'occasion de ses souffrances, décrit celles du Messie ; Isaie en annonçant à Achaz la préservation de Jérusalem, prédit en même temps la naissance du Sauveur. Ici, au contraire, nous aurions une prophétie ex abrupto, et encore une prophétie affectant le genre descriptif des lamentations de Jérémie, sans rien pour indiquer que ce qu'on lit au passé doit être pris au futur. Il y a là une anomalie d'autant plus facile à faire disparaître que le nom d'Asaph ne nous fait pas remonter nécessairement à l'époque de David. S. Augustin dit que le psaume peut être entendu des malheurs de Jérusalem, soit sous Nabuchodonosor, soit sous Antiochus. C'est à la première époque que le sens littéral est appliqué par Hengstenberg, Schegg, Thalhofer, et la plupart des catholiques modernes. C'est surtout après l'invasion des Chaldéens que Jérusalem devint un monceau de ruines, ℣. 1, et qu'on put parler de captifs, ℣. 11. En tous cas, c'est, dans l'histoire, la première ruine de Jérusalem, dont les maux sous Antiochus furent une image affaiblie, et dont le désastre définitif sous Titus fut une aggravation. L'auteur du psaume serait un descendant d'Asaph « le voyant, » héritier du nom et du génie inspiré de son ancêtre. Témoin des horreurs qui servirent de prélude à la captivité, laissé probablement comme Jérémie dans le pays ravagé, après avoir composé le psaume LXXIII, où il espérait encore que les maux d'Israël cesse-

fuit : *Ut quid, Deus, repulisti in finem*[1]*?* in quo lamentatur super illorum obstinatione,hic autem super innocentium miseria et afflictione simul cum impiis afflictorum, et super templi violatione, et sanctorum spoliatione, quæ omnia possent referri ad captivitatem Babylonicam, vel ad illam, quæ est post Christi passionem per Romanos. Melius tamen refertur ad illam, quæ facta est per Antiochum Epiphanium, tempore Machabæorum, sicut habetur in libro Machabæorum per totum.

Titulus autem Psalmi satis apparet : est enim talis : « *Psalmus Asaph.* » Quasi diceret : Psalmus hic, quamvis editus a David, convenit tamen fideli Synagogæ, quæ in hoc introducitur deprecans et lamentans.

Dividitur autem Psalmus in tres partes secundum Glossam. Primo ponitur lamentativa conquestio. Secundo, oratio pro confusione inimicorum veloci bonos affligentium, ibi, « *Usquequo, Domine, irasceris ?* » Tertio, tamquam fructum senserit orationis, subjungitur exsultativa conclusio, in qua est quasi liberationis promissio, ibi, « *Nos autem populus.* »

In prima duo. Primo, lamentatio super templi et sanctorum pollutione. Secundo, super civitatis destructione, ibi, « *Posuerunt Jerusalem.* »

In prima duo. Primo, violenta ingressio loci sancti. Secundo, introgressi pollutio, ibi, « *Polluerunt.* »

Dicit ergo : Tot, et tanta bona populo contulisti, et ipse semper ingratus exstitit, et propter hoc o « *Deus,* » qui vides omnia, unde non loquor ad te, super his instruendo, sed conquerendo, « *Gentes,* » id est, populi Gentiles, Antiochus Epiphanes, et sui, « *venerunt in hæreditatem tuam,* » Jerusalem, et montem Sion, quem tibi elegeras ut hæreditatem. Isa. XIX, 25 : *Hæreditas mea Israel.* Thren. V, 2 : *Hæreditas nostra versa est ad alienos.* Et Jerem. L, 11, loquens ad illos, qui diripiunt hæreditatem suam : *Exsultatis, et magna loquimini, diripientes hæreditatem meam.* Prima pars Psalmi.

Dei hæreditas quam sanguine proprio acquisivit,est Ecclesiastica dignitas. Psal. II, 8 : *Postula a me, et dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.* Sed hanc hæreditatem multi ingrediuntur violenter, ut fures, latrones. Joan. X, 8 : *Quotquot venerunt, fures sunt et latrones :* quia sua auctoritate intraverunt, non mea, cum tamen scriptum sit, Exod. XV, 17 : *Introduces eos, et plantabis in monte hæreditatis tuæ.* Ad Hebr. V, 4 : *Nec quis-*

raient bientôt, Asaph écrivit celui-ci avec des accents plus désolés encore, car il comprenait alors que Dieu avait à châtier une longue suite de péchés, ỷ. 8. Ces idées sur la composition du psaume sont vivement défendues par D. Calmet : « Hæc ita congruunt cum Hierosolymitano excidio per Nabuchodonosor, ut ægre alteri rei accomodari queant, nisi improprio sensu et translato, uti Machabæorum scriptor usurpavit, iis malis accommodans quibus Judæa et sancti ab Epiphane affecti sunt... Eadem temporum similitudo facit, ut supremo Hierosolymæ templique excidio per Titum et christianæ Ecclesiæ inter ethnicorum odia positæ aptetur. Hoc tamen interpretationum genus pro cujuslibet ingenio confinguntur ; at litteralem explicationem, quæ primum est auctoris propositum, non excludunt. »

Les Juifs récitent ce psaume ainsi que le psaume LXXIII dans celles de leurs fêtes qui rappellent les deux destructions du temple par Nabuchodonosor et par Titus. Chaque vendredi, les derniers descendants d'Israel qui sont aux environs de Jérusalem vont pleurer sur le mur occidental, qu'on regarde comme un ancien débris des constructions salomoniennes, et c'est le psaume LXXVIII qu'ils redisent sur un ton lamentable. Les mêmes paroles inspirées expriment très bien les plaintes et les prières de l'Église persécutée : aussi S. Pie V les fit-il insérer dans les litanies solennelles qu'on récitait à l'époque de l'invasion des Turcs.

[1] Psal. LXXIII.

quam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron.

« *Polluerunt templum.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Violenter ingressi sunt, et post « *polluerunt templum sanctum tuum,* » quæ prohibita erant intromittendo, et in illo faciendo quæ scripta sunt in I Machab. I, 22 et seq.: *Et ascendit Jerosolymam,* loquitur de Antiocho, *in multitudine gravi,* et coinquinaverunt sancta. Sic spiritualiter ingressi in dignitatibus et honoribus, polluunt Ecclesiam Dei. Jerem. XXIII, 15 : *A Prophetis Jerusalem,* ab illis qui locum tenent Prophetarum, *egressa est pollutio super omnem terram.* Jerem. XXIII, 11 : *Propheta et sacerdos polluti sunt : et in domo mea inveni malum eorum.* Nec mirum, quia Ezech. VII, 22 : *Introibunt in illud emissarii,* luxuriosi sicut equi ad illud opus deputati, *et contaminabunt illud.*

« *Posuerunt Jerusalem.* » Hic subjungitur lamentatio super civitatis destructione. Et primo tangitur civitatis destructio quoad locum. Secundo, quoad populum contentum in loco, ibi, « *Posuerunt morticina.* »

Ecclesia nunc in pomorum custodiam posita.

Dicit ergo : Sic templum polluerunt, « *posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam,* » id est, quasi locum ad custodiam deputatum « *pomorum,* » fructuum scilicet. Solet enim ad pomorum custodiam fieri acervus lapidum altus, ut inde videat custos per hortum. Idem est ergo ac si dixisset : Posuerunt Jerusalem in acervum lapidum, et hoc intelligendum pomorum, non quæ sunt, sed quæ fuerunt, quasi custodiam post pomorum custodiam. Isa. I, 8 : *Derelinquetur filia Sion ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, et sicut civitas, quæ vastatur.* Notandum, quod prophetia fuit Ecclesiæ in præsenti : non enim hodie spiritualia custodiuntur in Ecclesia, sed tantum temporalia : unde in pomorum custodiam posita est, non animarum. Jerem. IV, 17 : *Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in gyro.* Vel, in pomorum custodiam, quia talibus custodienda traditur, qui eam comedunt, et devorant, sicut pueri pomum, cum eis committitur ad custodiam. Isa. III, 4 : *Dabo pueros principes eorum.* Exemplum de Episcopo qui commisit Archidiaconatum nepotulo, cui noluit committere pomum. Non mirum ergo si sub talibus custodibus destruatur. Isa. LXIV, 10 : *Civitas sancti tui,* scilicet Ecclesia, *deserta facta est,... Jerusalem desolata est :* impleta est in Christianis maledictio Judæorum, quæ est, Matth. XXIII, 28 : *Relinquetur vobis domus vestra deserta.*

2 « *Posuerunt morticina.* » Hic secundum, in quo tangitur injuria ad populum. Primo, in factis. Secundo, in verbis, ibi, « *Facti sumus.* »

In prima duo. Primo, injuria in mortuis, vel magis sævitia. Secundo, in vivis, ibi, « *Effuderunt sanguinem.* »

In prima duo. Primo, expositio defunctorum avibus. Secundo, bestiis sævioribus, quod magis est inhumanum, ibi, « *Carnem sanctorum.* »

Dicit ergo : Sic quantum ad locum, et quantum ad populum, « *posuerunt morticina servorum tuorum,* » id est, corpora ex gladio relicta, « *escas volatilibus cœli,* » supple, aerei. Luc. VIII, 5 : *Volucres cœli comederunt illud.* Psal. XLIII, 12 : *Dedisti nos tamquam oves escarum.* Et Cassiodorus dicit : « Contemptus cor« porum mortuorum non ad parvam re« fertur injuriam : nam sepultus est « Christus. »

« *Carnes sanctorum tuorum,* » supple, posuerunt, repete, escas « *bestiis terræ,* » ad litteram. Jerem, VII, 32 et 33 : *Sepelient in Tophet, eo quod non sit locus. Et erit morticinum populi hujus in cibos volucribus cœli, et bestiis terræ.* Hoc impletum fuit I Machab. VI, 51 et seq.

Morticina autem spiritualia sunt occisi a diabolo gladio mortalis culpæ, de

quo Eccli. xxi, 4 : *Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas.* Hæc volucribus cœli, dæmonibus scilicet, qui volucres cœli dicuntur propter superbiam. Luc. viii, 5 : *Volucres cœli comederunt illud.* Et bestiis terræ, eisdem scilicet dæmonibus, qui etiam dicuntur bestiæ propter crudelitatem. Ezech. xxxiii, 27 : *Qui in agro est, bestiis tradetur ad devorandum.* I Petr. v, 8 : *Adversarius vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Projiciuntur devoranda propter negligentiam Prælatorum. Isa. lvi, 29 et 30 : *Omnes bestiæ agri venite ad devorandum, universæ bestiæ saltus :* quare? *Speculatores ejus cæci omnes.* Nec tantum morticina, sed « *sanctorum carnes,* » aliqua facta carnalia si in sanctis inveniuntur, hæc publicant et exponunt omnibus devoranda. Job, xix, 22 : *Et carnibus meis saturamini.* Et xxxi, 31 : *Quis det de carnibus ejus ut saturemur?*

« *Effuderunt sanguinem.* » Hic secundum, in quo subjungitur de sævitia in vivos, et monstratur sævitia in duobus. Primo, in magna sanguinis effusione. Secundo, in multitudine occisorum, ibi, « *Et non erat.* »

Dicit ergo : Sic in mortuos sævierunt, et « *effuderunt sanguinem eorum in circuitu Jerusalem,* » id est, in tanta eos abundantia occidebant. De hoc, II Machab. iii, vi, et viii. I Mach. i, 39 : *Effuderunt sanguinem innocentem.* Et in eodem, ℣. 66 : *Et noluerunt infringere legem Dei sanctam, et trucidati sunt,* secundum jussum regis Antiochi. Sanguis enim peccatum est. Osee, iv, 2 : *Sanguis sanguinem tetigit.* Psal. l, 16 : *Libera me de sanguinibus.* Sanguis ergo in circuitu Jerusalem effunditur, cum peccatum omnibus de Ecclesia publicatur. Ezech. xxiv, 7 : *Sanguis ejus in medio ejus est.* Et in cap. xvi, 6 : *Et dixi tibi, cum esses in sanguine tuo,* supple, immersa, *Vive.* « *Et non erat qui sepeliret.* » Tanta erat raritas remanentium, et occupatio ad sui liberationem, si possent : unde illud Luc. ix, 60 : *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos : tu autem vade, et annuntia regnum Dei.* Mortuos autem spiritualiter debent Prælati sepelire, et abscondere per sacramentum confessionis : cum enim peccatum homo confitetur, tunc sepelitur, et absconditur etiam ipsi Deo. Ezech. xviii, 21 et 22 : *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis,... omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.* Psal. xxxi, 1 : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Remissæ per contritionem, tecta per oris confessionem. Sed jam non sepeliunt, quia confessiones non audiunt. Et propter hoc peccatores sepulti non sunt. Jerem. ii, 34 : *Non in fossis inveni eos.*

Prælati confessiones audiendo mortuos sepeliunt.

« *Facti sumus opprobrium.* » Hic de injuria in verbis facta, ut verbum large accipiatur, prout comprehendit quodcumque signum : unde dicuntur duo. Primo, injuria in verbo vero, quod est injuria. Secundo, in verbo interpretativo, scilicet signo, ibi, « *Subsannatio.* » 4

Ubi duo tanguntur. Injuria in signo in ipso irridente, vel in irriso, ibi, « *Et illusio.* »

Dicit ergo : Hæc mala, has injurias inferunt personis in opere, et « *facti sumus vicinis nostris opprobrium,* » ut illudant verbis opprobriosis. In alio Psalmo, supra : *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde*[1]. Jer. xiv, 21 : *Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum, ut facias nobis contumeliam.*

« *Subsannatio,* » repete, facti sumus, id est, nobis subsannatio fit, quæ est irrisio in signo, in eo qui irridet, quando nasum torquens rugat. Jerem. xx, 7 :

[1] Psal. xxx, 12.

Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me. Prov. I, 26 : *Ego in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id, quod timebatis, acciderit.* Psal. II, 4 : *Dominus subsannabit eos,* id est, subsannari faciet.

« *Et illusio,* » supple, facti sumus, « *his qui in circuitu nostro sunt.* » Illusio est quando aliquid fit in eo cui exprobratur, quod est signum contemptus, sicut factum est in Christo, cui velabant oculos, et illudentes dicebant : *Prophetiza nobis, Christe, quis est*[1], etc. Et potest esse totum, sicut vult Glossa, vel fidelium tempore Machabæorum, vel Martyrum in primitiva Ecclesia, a tyrannis tortorum.

5 Secunda pars Psalmi. « *Usquequo, Domine.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua subjungitur oratio : et dicuntur duo. Primo, conquestio de dilatatione miseriæ. Secundo, petitio, ibi, « *Effunde iram.* »

In prima duo. Primo, conquærendo quærit de duratione iræ Dei. Secundo, de intensione, ibi, « *Accendetur velut ignis.* »

In prima duo. Primo, quærit de duratione simpliciter. Secundo, de termino durationis, ibi, « *In finem.* »

Ait ergo : Sic nos affligunt inimici : sed, o Domine, « *usquequo irasceris ?* » id est, iræ actum in nobis exercens. Isa. LXIV, 9 : *Ne irascaris, Domine, satis.* « *In finem,* » supple, extendetur ira tua. Dicamus ergo illud Isa. XII, 1 : *Conversus est furor tuus, et consolatus es me.* Psal. VII, 12 : *Deus judex justus, fortis et patiens, numquid irascitur per singulos dies ?*

« *Accendetur velut ignis zelus tuus.* » Hoc est, in tantum ut nullus possit sustinere, sicut nec potest sustinere ignem. Incendetur non in præsenti conversis, sed in futuro in nolentibus converti. Proverb. VI, 34 et 35 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Num. XI, 1 : *Accensus in eos, ignis Domini devoravit eos.* Zach. I, 14 et 15 : *Zelatus sum Jerusalem et Sion zelo magno. Et in ira magna irascor.* Deut. XXXII, 22 : *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.*

6 « *Effunde iram tuam.* » Hic secundum, in quo subjungitur petitio. Primo ergo petit contra inimicos. Secundo, pro se, ibi, « *Ne memineris.* »

In prima duo : primo, petitio contra inimicos. Secundo, persuasio, ibi, « *Quia comederunt.* »

In prima duo. Primo, imprecatur omnibus Gentilibus generaliter. Secundo, fortioribus et majoribus specialiter, ibi, « *Et in regna.* »

Dicit ergo : Sic ne differas, Domine, sed « *effunde iram tuam,* » abundantiam notat, « *in Gentes quæ te non noverunt.* » Apocalyps. XVI, 1 : *Ite, et effundite septem phialas iræ Dei.* Jerem. IV, 22 : *Stultus populus me non cognovit.* Idem Jerem. X, 25 : *Effunde indignationem tuam super Gentes, quæ te non noverunt.*

« *Et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt,* » intus in corde non credendo, nec exterius ore confitendo. Ad Roman. X, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Sed magis invocaverunt dæmonia. Regnum mundi, cupidi scilicet Mammona : regnum carnis, scilicet luxuriosi Beelphegor : regnum diaboli, Baal, quod interpretatur *superior.* Hæc sunt regna de quibus Apostolus, ad Hebr. XI, 33 : *Sancti per fidem vicerunt regna.* Isa. LX, 12 : *Gens, et regnum quod non servierit tibi, peribit.* Sed de invocantibus Deum dicitur, Joel, II, 32 : *Omnis*

[1] Matth. XXVI, 68.

qui invocaverit nomen Domini, salvus erit[1].

Si autem quæritur, quid, et quomodo justus imprecatur malis, ipse scilicet David loquens in persona justorum, scilicet Asaph, hoc est, congregationis fidelis, posset dici sicut dicitur a multis, quod non est imprecatio, sed prædictio. Sed melius est ut dicamus, quod imprecatur eis ad litteram malum multiplici de causa. Propter cordis sui bonitatem, qua diligit vindictam de malis, eo quod bona et justa est. Psal. LVII, 11 : *Lætabitur justus, cum viderit vindictam.* Secundo, propter cordis rectitudinem : habet enim cor rectum, et propter hoc necessario vult quod Deus vult, et rogat ut fiat quod Deus vult. Matth. VI, 10 : *Fiat voluntas tua.* Augustinus : « Distortum est cor, quod a rectitudine « regulæ discrepat divinæ. » Item, idem : « Rectum habet cor, qui vult « quod Deus vult. » Tertio, propter ipsorum malorum conversionem, et meliorationem : est enim afflictio quædam medicinalis potio, qua debet omnis malus humor evacuari. Hinc dicitur Jerem. IX, 15 : *Cibabo populum istum absynthio, et potabo eum aqua fellis.* Quarto, propter Dei honorem et laudem : sicut enim in exaltatione bonorum laudandus est Deus, ita in malorum depressione. Prov. XI, 10 : *In bonis justorum exsultabit civitas, et in perditione impiorum erit laudatio.* Quinto, propter ipsam justorum utilitatem, qui inde corriguntur et meliorantur. Prov. XXI, 11 : *Mulctato pestilente, sapientior erit parvulus.*

« *Quia comederunt.* » Hic secundum, in quo præmissæ orationi additur persuasio, et hoc a crudelitate eorum, et hoc duplici : in populum, et in locum, ibi, « *Et locum.* »

Ait enim : Sic effunde iram in tales, quia digni sunt, « *quia comederunt* » tanquam crudeles bestiæ, « *Jacob.* » Jerem. X, 25 : *Comederunt Jacob, et devoraverunt eum.* Mich. III, 3 : *Comederunt carnem populi mei, et pellem eorum desuper excoriaverunt.*

« *Et locum ejus.* » in quo colebat te, et tibi serviebat, « *desolaverunt.* » Dan. IX, 18 : *Aperi oculos tuos, et vide desolationem nostram.* Baruch, IV, 12 : *Nemo gaudeat super me viduam, et desolatam.* Magna enim desolatio loci, quando habitatores recedunt. Sed I Mach. I, 40, dicitur : *Fugerunt habitatores Jerusalem.* Sed nec hoc solum, imo post recessum locum destruxerunt. I Mach. IV, 37 et 38 : *Ascenderunt in montem Sion : et viderunt sanctificationem desertam.*

« *Ne memineris iniquitatum.* » Hic secundum, in quo postquam petiit contra inimicos, petit pro se, et petit duo : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, petit amotionem mali, ne ipsum scilicet imputet. Secundo, boni adeptionem, ut in ipso peragendo adjuvet, ibi, « *Adjuva nos.* » 8

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, persuasio, ibi, « *Quia pauperes.* »

In prima duo. Primo, petit ut culpa deleatur omnino. Secundo, ut pœna abbrevietur, et cito terminetur, ibi, « *Cito anticipent nos.* »

Dicit ergo : Sic illis facias, sed quoad nos rogo, « *Ne memineris,* » id est, dele a nobis omnino : « *iniquitatum nostrarum antiquarum.* » Quasi diceret : Non in nobis, sed in nostris patribus inchoatarum. Isa. LXIV, 9 : *Ne ultra memineris iniquitatis nostræ*, sed dele eam de nostro corde, quod est oblivioni tradere, implens illud Isa. XLIII, 25 : *Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me.* Ne simus de illis de quibus in Psal. LXXIII, 4 : *Posuerunt signa sua, signa.* Et Isa. LVII,

[1] Cf. ad Rom. x, 13.

8 : *Post ostium, et retro postem posuisti memoriale tuum.* Unde non posset tradi oblivioni iniquitas tua.

« *Cito anticipent nos.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic deleas culpam, et etiam « *misericordiæ tuæ anticipent nos,* » ut liberent a pœna : et hoc cito. Psal. xxxix, 14 : *Domine, ad adjuvandum me festina :* quia Eccli. xiv, 12 : *Mors non tardat.* Joan. iv, 49, dicebat regulus : *Domine, Descende, priusquam moriatur filius meus.* « *Anticipent nos misericordiæ cito,* » quia tribulationum aquæ fere suffocant nos. Isa. viii, 8 : *Ibit per Judam, inundans, et transiens usque ad collum veniet.*

« *Quia pauperes.* » Hic persuasio a vehementia paupertatis et miseriæ.

Ait enim : Hoc facias : « *quia pauperes facti sumus nimis* », et rebus temporalibus tamquam afflicti et dejecti. Apocal. iii, 17 : *Tu es miser et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus.* Vel certe meritis, quibus debeamus liberari. Proverb. xiii, 7 : *Est quasi dives, cum nihil habeat, et est quasi pauper,* meritis, *cum in multis divitiis sit.* Et tu promisisti te pauperem exauditurum. Psal. x Secundum Hebræos, 17 : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus : præparationem cordis eorum,* etc. Et nota, quod pauper est, qui nihil habet de rebus mundi : sed valde pauper, qui seipsum non habet : sed nimis pauper, qui se non habet, et minus habet.

9 « *Adjuva nos, Deus.* » Hic secundum, in quo petit adjutorium ad bonum faciendum. Secundo, ad malum, quod ipsum impedire potest, amovendum, ibi, « *Et propter gloriam.* » Tertio, ad inimicos confundendum et puniendum, ibi, « *Et innotescat.* »

In prima dicuntur duo. Primo, oratio, et deinde persuasio, ibi, « *Salutaris noster.* »

Ait enim : Sic peccata jam facta, et pœnas pro illis debitas amove, et etiam « *adjuva nos,* » ad bonum faciendum, « *Deus, salutaris noster :* » unde hoc potes, quia « *Deus :* » hoc debes, quia « *salutaris.* » Habac. iii, 18 : *Exsultabo in Deo Jesu,* id est, salutari *meo.* Cassiodorus : « Bene infirmitatem intellexit, « qui salvatorem medium totis viribus « invocavit. » Et Deum, non hominem. Eccli. li, 10 : *Adspiciens eram ad adjutorium hominum, et non erat.* Joan. xv, 5 : *Sine me nihil potestis facere.*

« *Et propter gloriam.* » Hic secundum, in quo petit sibi caveri a malo, quod posset impedire, et hoc duplici. Primo, pœnæ. Secundo, culpæ, ibi, « *Et propitius.* »

In prima, primo tangitur persuasio. Secundo, oratio, ibi, « *Libera nos.* »

Ait enim : Sic adjuva ad faciendum bonum, quia Deus es salutaris, et etiam propter gloriam nominis tui publicandam, et revelandam, non nostram. Psal. cxiii, 1 : *Non nobis, Domine, non nobis,* etc.

« *Libera nos,* » a malis pœnalibus, a bono retrahentibus. Dan. iii, 43 : *Erue nos in mirabilibus tuis, et da gloriam nomini tuo,* nomini salutari, de quo supra.

« *Et propitius esto.* » Hic petit erui a malo culpæ, si ceciderit. Et primo, petitio. Secundo, persuasio, ibi, « *Propter nomen tuum.* »

Ait enim : Sic libera a malo pœnæ, et etiam « *propitius esto peccatis nostris,* » si post oblita præcedentia ceciderimus. Dan. ix, 9 : *Tibi Domino Deo nostro, misericordia, et propitiatio.* Esther, xiii, 17 : *Propitius esto sorti et funiculo tuo,* scilicet hæreditati tuæ.

« *Propter nomen tuum.* » Hic persuasio, scilicet a Dei gloria, quam tangit primo quasi implicite. Secundo, explicat ipsam, ibi, « *Ne forte dicant.* »

Dicit ergo : Sic esto propitius, et hoc « *propter nomen tuum.* » Jerem. xiv, 21 : *Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum*, quod est Jesus [1]. Imo magis quod est Deus.

Unde subdit quasi exponendo se :

« *Ne forte dicant in Gentibus,* » si non adjuveris : « *Ubi est Deus eorum ?* » Quasi diceret : Non est : vel si est, remotus est. Supra, in Psal. xli, 4 : *Dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus ?* Sic dicebat uxor Tobiæ, ii, 22 : *Manifeste vana facta est spes tua, et eleemosynæ tuæ modo apparuerunt.* Sic et Christo in cruce pendenti, Matth. xxvii, 43 : *Confidit in Deo, liberet nunc si vult eum.* Et est justis afflictio summa. Cassiodorus : « Quamvis fideles « diversa flagella patiantur, istud tamen « ab eis non potest ferri, quando crea- « turarum omnium insultatur auctori. »

« *Et innotescat in nationibus.* » Hic petit adjutorium, ad inimicum puniendum, et in aperto, ut omnes videant : et dicuntur duo. Primo, petitio ut inimicus puniatur. Secundo, qualiter velit puniri determinat ibi, « *Redde vicinis.* »

In prima, duo. Primo, petitio. Secundo, persuasio, ibi, « *Introeat in conspectu.* »

Dicit ergo : Sic adjuva, et libera a malo : et etiam « *innotescat in nationibus,* » ut aperte cognoscentes videant, et hoc « *coram oculis nostris,* » et quid ?

« *Ultio sanguinis servorum tuorum.* » Hucusque pendet constructio : hanc enim non potes dissimulare. Deuter. xxxii, 43 : *Sanguinem servorum ulciscitur.* Sed in aperto hoc volo fieri, ut ego ipse videam. Jerem. xi, 20 : *Videam ultionem tuam ex eis.* Et ipsæ nationes, ipsi scilicet inimici. Isa. xxvi, 11 : *Domine, exaltetur manus tua et non videant : videant et confundantur zelantes populi.* Eccli. xxxvi, 3 : *Alleva manum tuam*, aperte affligendo, *super gentes alienas.* Jerem. xvii, 18 : *Induc super eos diem afflictionis, et duplici contritione contere eos.* « *Sanguinis,* » inquam, « *qui effusus est* » ita abundanter. Supra, in eodem, ℣. 3 : *Effuderunt sanguinem eorum tamquam aquam*, etc.

« *Introeat in conspectu tuo.* » Hic persuasio a duobus. A miseria deprecantium, et a morte præcedentium patrum, ibi, « *Secundum magnitudinem.* » 11

Ait ergo : Sic vindica aperte, et ut hoc facias, « *introeat in conspectu tuo* » ille optimus advocatus « *gemitus,* » non quorumcumque, sed « *compeditorum :* » tales enim, qui in afflictione sunt, libenter audis. Eccli. xxxv, 16 : *Deprecationem læsi ipse exaudiet.* Plus enim, et efficacius loquitur ei gemitus cordis, quam verba oris : propter quod dicitur in Psal. xi, 6 : *Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum*, etc. Ezech. xviii, 22 : *Si impius egerit pœnitentiam*, etc. Eccli. xxxv, 17 : *Non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus.*

Homines diversimode compediti.

Compediti autem sunt omnes, si diligenter advertunt, saltem compedibus corporis sui, et propriæ carnis : modo hos compedes non sentiunt, nisi qui gravati ingemiscunt, sicut ille qui dicebat, ad Philip. i, 23 : *Desiderium habeo dissolvi, et esse cum Christo.* Et ad Roman. vii, 24 : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ?* His compediti sunt etiam reges quantumcumque magni. Psal. cxlix, 8 : *Ad alligandos reges eorum in compedibus.* Et sunt compedes iniquitatis, et culpæ, quibus compediti sunt mali figurati in illis, de quibus Daniel. iii, 91 :

[1] Matth. i, 21 : *Et vocabis nomen ejus* Jesum.

Nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos. Et sunt compedes mandatorum Dei, et legis divinæ. Eccli. vi, 25 : *Injice pedem tuum in compedes illius.* His compediti sunt justi.

« *Secundum magnitudinem.* » Hic allegat et persuadet a morte parentum : et tangitur petitio in hoc, quod dicitur : « *Posside filios.* » Persuasio in hoc quod addit, « *Mortificatorum.* »

Ait ergo : Sic eripe, « *et posside* » liberando et affligendo. Unde alia littera habet : « Respice in filios. » Joan. i, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Ezech. xxii, 16 : *Possidebo te in conspectu gentium.* Zachar. ii, 12 : *Possidebit Dominus Judam partem suam in terra sanctificata ; et eliget adhuc Jerusalem.* « *Secundum magnitudinem brachii tui,* » potentissimi ad liberandum, et amplissimi ad amplexandum, et fortissimi ad tenendum. Isa. xl, 11 : *In brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit.* Isa. lii, 10 : *Paravit Dominus brachium suum,* ab alieno dominio volens nos eripere, et solus possidere. Isa. xxvi, 13 : *Domine Deus noster possederunt nos domini absque te.*

« *Filios mortificatorum,* » id est, occisorum pro te. Alia littera : « Morte punitorum. » Sancti mortificati fuerunt, quia ad litteram afflictionibus et pœnitentia se afflixerunt, sicut unus illorum dicit, II ad Corinth. iv, 10 : *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris.* Et boni fideles eorum filii. I ad Cor. iv, 15 : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.* Ad Galat. iv, 19 : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.*

« *Redde vicinis nostris.* » Hic secundum totius hujus partis, in quo petit adjutorium ad inimicum affligendum et puniendum. Petito enim quod puniatur, hic quantum puniri velit determinatur. Et primo, petit determinando mensuram pro inimicitiis in factis illatis. Secundo, pro illatis in verbis, ibi, « *Improperium ipsorum.* »

Dicit ergo : Sic petii ut ultionem de inimicis facias : « *et redde vicinis nostris,* » pro afflictione, qua afflixerunt nos, « *in sinu eorum,* » in intimis eorum, non tantum quantum ipsi nobis malum, sed « *septuplum.* » Isa. lxv, 6 et 7 : *Reddam et retribuam in sinum eorum. Iniquitates vestras, et iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Dominus.* Et infra parum : *Remetiar opus eorum primum in sinu eorum.* Et Jerem. xxxii, 18 : *Domine,... reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum eorum post eos.* Hoc autem facit in septuplum, perfecte scilicet puniendo. Eccli. vii, 3: *Fili, non semines mala in sulcis injustitiæ, et non metes ea in septuplum.*

« *Improperium ipsorum.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic redde quod male gesserunt in nobis, et etiam redde « *improperium ipsorum,* » id est, pœnam pro improperio ipsorum ab ipsis facto : unde addit, « *quod exprobraverunt tibi, Domine,* » non quod sustinuerunt propter te. Isa. xxxvii, 23 : *Cui exprobrasti, et quem blasphemasti, et super quem dedisti vocem ?*

Et nota hic, quod peccator, quando mortaliter peccat, septem pœnas, vel septem mala incurrit in præsenti statim, unde bene dicit « *septuplum.* » Primum est cæcitas. Sap. ii, 21 : *Excæcavit illos malitia eorum.* Genes. xix, 11, Sodomitæ statim cæcitate percussi sunt[1]. Secundum, temeritas et stoliditas quasi bruti. Psal. xxxi, 9 : *Nolite fieri sicut*

[1] Genes. xix, 11 : *Et eos, qui foris erant, percusserunt Angeli cæcitate a minimo usque ad maximum, ita ut ostium invenire non possent.*

equus et mulus, quibus non est intellectus. Et alibi, Psal. XCIII, 8: *Intelligite insipientes in populo.* Et statim addit : *Et stulti aliquando sapite.* Tertium quod sequitur ex iis, error in eligendo quod expedit. Isa. v, 20 : *Væ qui dicitis malum bonum*, etc. Quartum, contemptus Dei, cujus voluntati vult suam præponere. Job, xv, 26 : *Cucurrit adversus eum*, scilicet Deum, *erecto collo, et pingui cervice armatus est.* Ad Roman. x, 3: *Ignorantes justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.* Quintum, impudentia, quia coram Deo et Angelis ejus audet quod non auderet coram aliquo homine. Ad Hebr. IV, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Et Boetius dicit in fine libri sui : « Magna nobis indita, si dissi« mulare nolumus, necessitas probitatis, « cum cuncta agimus ante oculos judi« cis cuncta cernentis. » Unde versus :

Cum quid turpe geris, quid me spectare rubescis?
Cur spectante Deo, non magis ipse rubes ?

Sextum est debilitas resistendi malo, et ruendi in eo pronitas. Thren. I, 6 : *Abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.* Septimum, conscientiæ remansio et severitas : pungit enim fortiter et arguit. Jerem. II, 19 : *Arguet te malitia tua, et aversio tua increpabit te.* Isa. LXVI, 24 : *Vermis eorum non morietur.*

Et in futuro iterum septem, quæ tanguntur in illo versu Psal. x, 7 : *Pluet super peccatores laqueos : ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Primum est abundantia pœnæ gehennalis, ibi, « *Pluet.* » Secundum, gravitas, ibi, « *Super peccatores*, » quasi opprimens illos. Tertium, inseparabilitas, « *Laqueos.* » Quartum, asperitas, ibi, « *Ignis.* » Quintum, fœtor et vilitas, ibi, « *Sulphur.* » Sextum, horribilitas, ibi, « *Spiritus procellarum.* » Septimum vero multiplicitas, quod notatur in hoc quod dicit, « *Pars calicis eorum.* »

« *Nos autem populus tuus.* » Hic est tertia pars totius hujus Psalmi, in qua subjungitur læta conclusio tamquam confidentis, quod exaudietur. Primo, ergo promittit confessionem laudis in seipsis. Secundo, confessionis divulgationem in aliis, ibi, « *In generatione, et generationem.* » **13** Tertia pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic rogavi ut liberares, et inimicos sic affligeres, quod et facies. « *Autem,* » sed « *nos populus tuus,* » per fidei unitatem, et concordiam. Deut. VII, 6 : *Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris*[1], ab alio segregatus, in te unus. Act. IV, 32 : *Erat illis cor unum, et anima una.* Cor unum fide, anima una charitate. Cor unum fide, anima una pace et concordia.

« *Et oves,* » per innocentiam. Infra, in Psal. XCIX, 3 : *Nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus.* Ezech. XXXIV, 17 : *Vos autem greges mei* homines estis. « *Pascuæ tuæ* » per doctrinam qua pascimur et nutrimur. Ezech. XXXIV, 14 : *In pascuis uberrimis pascam eas, et in montibus excelsis Israel.* Supra, in Psal. XXII, 2 : *In loco pascuæ ibi me collocavit.* In doctrina sacra, Matth. IV, 4 : *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*[2].

« *Confitebimur tibi,* » confessione laudis, « *in sæculum* » consecutivum sæculi, id est, perseveranter, et continue. Psal. LXXIV, 2 : *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur*, etc. Et dignum est, quia semper in omni sæculo, quia Dominus omnium sæculorum es. Tob. XIII, 12 : *Benedic Deum sæculorum.*

[1] Cf. Deuter. XIV, 2 et XXVI, 17.

[2] Cf. etiam Luc. IV, 4, et Deuter. VIII, 3.

« *In generationem et generationem.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic laudabimus, et alios exemplo nostro invitabimus, quamvis laudem tuam credant universi exstinxisse, quia annuntiabimus laudem tuam, aliis scilicet nuntiabimus, ut cortina cortinam trahat[1]. Apoc. XXII, 17 : *Qui audit, dicat : Veni.* Tob. XII, 6 : *Coram omnibus viventibus confitemini ei.* Et hoc « *in generationem et generationem,* » id est, sicut sibi succedunt omnes generationes : vel in generatione præsenti, et tendentes in generationem futuram, ut ibi laudemus. Psal. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine : in sæcula sæculorum laudabunt te.* Ad quam domum, ad laudandum se, nos perducat qui est benedictus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXXIX.

Oratio Hebræorum captivorum rogantium Deum ut ipsis opem ferat.

1. *In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.*
2. Qui regis Israel, intende : qui deducis velut ovem Joseph.
   Qui sedes super cherubim, manifestare
3. Coram Ephraim, Benjamin, et Manasse.
   Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos.
4. Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.
5. Domine, Deus virtutum, quousque irasceris super orationem servi tui?
6. Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura?
7. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.
8. Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.
9. Vineam de Ægypto transtulisti, et ejecisti gentes, et plantasti eam.
10. Dux itineris fuisti in conspectu ejus : plantasti radices ejus, et implevit terram.
11. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei.
12. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus.
13. Ut quid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?
14. Exterminavit eam aper de silva : et singularis ferus depastus est eam.
15. Deus virtutum, convertere, respice de cœlo, et vide, et visita vineam istam :
16. Et perfice eam quam plantavit dextera tua, et super filium hominis quem confirmasti tibi.
17. Incensa igni et suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.
18. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis quem confirmasti tibi.

[1] Cf. Exod. XXVI, 3.

19. Et non discedimus a te: vivificabis nos, et nomen tuum invocabimus.

20. Domine, Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

IN PSALMUM LXXIX

COMMENTARIUS.

In finem, pro iis qui commutabuntur, et pro Assyriis testamentum Asaph, Psalmus [1].

« *Qui regis Israel.* » Hic est Psalmus septuagesimus nonus in toto libro, vicesimus nonus in secunda parte libri. Postquam enim Asaph, hoc est, bonorum congregatio, miserorum afflictionem, et templi antiqui destructionem deploravit, et inimicorum petiit ultionem, quia novit non esse reparationem, nisi adveniente Dei Filio, mediatore Dei et hominum, qui novum restituet templum, et legem dabit novam, et omnes adversarios veritatis dejiciet, secundum illud Joan. IV, 25 : *Scio quia Messias venit* (*qui dicitur Christus*) *cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia :* convertit se ad petendum adventum Filii Dei, et hoc ut commutet et innovet omnia, et vetera aboleat.

Argumentum Psalmi : Deprecatio primi adventus per quem fit reparatio generis humani.

Et hoc satis innuitur in titulo hujus Psalmi : « *In finem, pro iis qui commutabuntur, et pro Assyriis testamentum Asaph.* » Et legitur dupliciter titulus. Primo, ut sint omnino idem, qui commutabuntur et Assyrii, ratione tantum aliqua differentes. Alio modo, ut diversi supponantur. Primo modo sic : Psalmus subjectus ordinans nos « *in finem* » Christum, cujus adventum precando aperte

[1] Ce Mizmor d'Asaph, dit M. l'abbé Lesêtre, a été composé sur le mètre *shoshannim hedouth*, déjà employé dans les psaumes XLIV et LXIX. L'inscription des Septante, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, suppose à tort que le premier mot vient du verbe *shanah*, être changé. De tous les événements dans lesquels on a voulu chercher l'occasion de ce psaume, depuis la révolte d'Isboseth, sous David, jusqu'à l'époque des Machabées, un seul donne complète raison de toutes les données du texte : un descendant d'Asaph, contemporain d'Achaz, adresse une prière au Pasteur d'Israël en faveur des dix tribus vaincues par les Assyriens et conduites en captivité par Salmanasar et son successeur Sargon. Le psalmiste ne fait aucune mention de Juda, il parle seulement d'Israël, de Joseph, d'Ephraïm, de Benjamin et de Manassé, c'est-à-dire des tribus séparées. Il prie en leur nom, peut-être fait-il lui-même partie du royaume d'Israël ; il est à croire cependant qu'il était de Juda, car il met un soin visible à ne rien dire qui puisse affliger ses frères malheureux. Un membre du royaume détruit eût parlé des péchés de ses concitoyens, comme l'Asaph du psaume précédent ne craignit pas de le faire après la ruine de Juda. Ici nulle mention de péchés passés, mais avec un tact que nous avons déjà admiré dans les compositions des Asaphides, notre psalmiste rappelle les souffrances de ses frères, il les fait siennes, et dans une gracieuse allégorie, développée avec une finesse et un goût extrême, il chante les gloires antiques et les désastres actuels d'Israël. Cette prière, d'une poésie si expressive et d'une inspiration si élevée, montre que le schisme n'avait pas brisé tous les liens entre les deux royaumes, et que, surtout dans le malheur, l'affliction qui unissait les deux parties d'un même peuple ne connaissait pas de frontières. Aussi bien, en priant pour Israël, Juda priait pour lui-même, car le même sort le menaçait, et les prophètes ne se lassaient pas de l'en avertir, IV Reg. XVII, 13. Les Septante ajoutent au titre : ὑπὲρ τοῦ Ἀσσυρίου, ce qui est de nature à confirmer la date que nous assignons au psaume, à la suite d'Hengstenberg, de M. le Hir et de bon nombre d'interprètes catholiques.

Au sens spirituel, l'humanité terrassée par le démon appelle à grands cris le Rédempteur.

prænuntiat. Ad Roman. x, 4: *Finis legis, Christus, ad justitiam omni credenti.* Editus « *pro iis qui commutabuntur*, » de bono in melius, de statu infidelitatis ad fidem, de conversatione inhonesta ad sanctam, secundum illud Psal. LXXVI, 11 : *Hæc mutatio dexteræ Excelsi.* « *Et pro Assyriis* [1], » id est, dirigentibus eisdem, scilicet post commutationem in Deum directe tendentibus, ut in ipsis impleatur illud Psal. CXVIII, 33 : *Perfice gressus meos in semitis tuis.* Psalmus, inquam, talis est « *testamentum* [2] *Asaph*, » illuminatæ scilicet congregationis, vel populi ad Deum conversi : hinc enim accipiunt testamentum fidei suæ, Christum scilicet advenisse, redemptorem, et salvatorem esse. Joan. v, 39 : *Scrutamini Scripturas :... et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.* Et Luc. XXIV, 44 : *Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me.* Vel potest legi alio modo, sicut dictum est. « *Psalmus* » hic subjectus : « *in finem* » nos ordinans, ut prius, editus est, « *pro iis qui commutabuntur*, » conversi ad fidem sicut supra. « *Et pro Assyriis*, id est, perversis Judæis dirigentibus, scilicet erigentibus se contra Christum. Job, XV, 26 : *Cucurrit adversus eum erecto collo.* De utrisque enim agitur in hoc Psalmo.

Dividitur autem Psalmus in duas partes, sicut vult Glossa. Primo, petit adventum Christi ad salvandum suos. Secundo, salutem consummari et perfici adjunctis reliquiis Judæorum, et in fide congregatis, ibi, « *Vineam de Ægypto.* »

In prima tria, quia tria petit per ordinem. Primo, ut intendat Deus quasi conversus ad populum suum. Secundo, ut appareat postquam intenderit, ibi, « *Manifestare.* » Tertio, quod plus est, ut salutem potenter præbeat, ibi, « *Excita potentiam.* »

In prima tria, secundum tria per quæ intendit movere ipsum quem petit. Primo enim allegat potentiam qua regit. Secundo, bonitatem qua deducit, ibi, « *Qui deducis.* » Tertio, sapientiam qua cognoscit, ibi, « *Qui sedes super.* »

Dicit ergo : Sic affligimur : templum destructum est: sed, o Domine, « *qui regis Israel* » per potentiam tuam. Psal. XXII, 1 : *Dominus regit me, et nihil mihi deerit.* Isa. XXXIII, 22 : *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster : ipse salvabit nos.* Isa. XLIX, 10 : *Miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum deducet eos.* « *Intende* » super nos. Alibi, in Psal. LIV, 2 : *Intende mihi, et exaudi me*, Domine placatus. Daniel. IX, 19 : *Exaudi Domine, placare Domine, attende, et fac.* Et etiam intende, « *qui deducis*, » de bono in melius, « *Joseph*, » subjectos, et castos tibi, sicut fuit Joseph. Deducis, inquam, Psal. LXXII, 24 : *In voluntate tua deduxisti me.* Sapient. x, 10 : *Justum deduxit Dominus per vias rectas.* Et hoc, « *sicut ovem*, » diligenter, et dulciter, quod spectat ad bonitatem. Psal. LXXVI, 21 : *Deduxisti sicut oves populum tuum.* Et possunt esse verba ad Patrem, vel magis proprie ad Filium, qui officio pastor dictus est, et antequam incarnaretur, et post. Joan. x, 11 : *Ego sum pastor bonus*, etc.

« *Qui sedes super Cherubim.* » Hic tertium ut referatur ad antecedentia. Quasi diceret : Sic intende, « *qui regis* » per potentiam, « *deducis* » per bonitatem, « *qui sedes super Cherubim*, » per plenitudinem sapientiæ. Isa. VI, 1 : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et elevatum.* Hoc solium Cheru-

[1] Hæc verba non habentur in Vulgata.

[2] Vulg. habet *testimonium.*

bim est. Psal. xcviii, 1 : *Qui sedet super Cherubim, moveatur terra.*

Si autem quæritur quare magis super Cherubim sedere dicitur, quam super Seraphim ? Dicendum, quod Cherubim interpretatur *plenitudo scientiæ*, et hoc pertinet ad judicem, et judicum est sedere. Magis ergo dicitur sedere super Cherubim, id est, per plenitudinem scientiæ judicare, quam super Seraphim.

Et nota diligenter tres status, quos tangit. Per Israel, quod interpretatur *videns Deum*, fideles incipientes, luce fidei Deum videntes. Per Joseph, qui interpretatur *accrescens*, proficientes de virtute in virtutem, et crescentes. Per Cherubim, quod interpretatur *plenitudo scientiæ*, perfecti. et jam in plenitudine scientiæ contemplantes. Primos regit in via pacificos illuminando. Secundos deducit virtutibus adaugendo. Sed in tertiis requiescit et sedet, eis tranquillitatem cordis, et pacem conferendo.

« *Manifestare coram.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic intende, et post « *manifestare,* » manifestus in carne appare, « *coram Ephraim, Benjamin, et Manasse,* » scilicet coram populo Judæorum, quem constat ab iis descendisse.

Similiter ab aliis constat : cur ergo non tangit alios Patriarchas, Judam, Levi, et alios ? Responsio. Ad litteram potest esse, quia quasi in tribus locis divisi erant, quantum ad cultum. Manasse enim quantum ad dimidiam tribum suam, cum duabus aliis tribubus citra Jordanem erat, et erexerat altare ad memoriam Dei habendam. Et ultra Jordanem erant divisi in duo regna [1]. Post Salomonem in Samaria regnavit Roboam de tribu Ephraim [2]. Et aliæ tribus duæ, et dimidia in Jerusalem adorabant, quæ erant in tribu Benjamin. Per hos ergo tres possunt omnes intelligi, ubicumque essent : his autem omnibus manifestus apparuit. Baruch, iii, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Ad Tit. iii, 4 : *Apparuit benignitas et humanitas salvatoris nostri Dei.* Manifestavit etiam Filius manifestatus. Joan. xvii, 6 : *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi.*

Spiritualiter autem per Ephraim, conjugati in operibus misericordiæ fructificantes, secundum illud Apostoli ad Coloss. i, 10 : *In omne opere bono fructificantes.* Per Benjamin, qui *filius dexteræ* interpretatur, cœtus Prælatorum, de quo Paulus, qui tantus Prælatus fuit, minimus etiam inter fratres. Et Eccli. iii, 20 : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus.* Per Manassem, qui interpretatur *obliviosus*, religiosi, qui omnia oblivioni tradunt et postponunt propter Deum. Psal. xliv, 11 : *Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum,* etc. Ad Philip. iii, 13 : *Quæ retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora me extendens.* Coram his apparet Dominus, his dat aliquid sentire de se. Psal. cix, 9 : *Meus est Manasses : et Ephraim susceptio capitis mei.* Et alibi, Psal. lxvii, 28 : *Ibi Benjamin adolescentulus.*

« *Excita potentiam.* » Hic tertia pars, in qua petit tertium, scilicet quod potenter salutem præbeat. Primo ergo petitur præparatio ipsius Dei ad salvandum. Secundo, ipsa salvatio, ibi, « *Et salvos.* » Tertio, modus salvationis, ibi, « *Deus, converte nos.* »

Dicit ergo : Sic ostende, sic appare, et etiam « *excita potentiam tuam,* » quæ videtur sopita, ut nova facias signa. Supra, in Psal. lxxvii, 65 : *Excitatus est tamquam dormiens Dominus.*

[1] Cf. Josue, xiii, 29 et seq., et xvii, 1 et seq.

[2] Vel melius Jeroboam, filius Nabat, Ephrathæus, qui ædificavit Sichem in monte Ephraim, et fuit primus rex Israel post schisma decem tribuum. Cf. III Reg. xi, 28, et xii, 25 et seq.

Eccli. xxxvi, 6 : *Innova signa, et immuta mirabilia.* Hoc impletum fuit in resurrectione maxime, quia surrexit in potentia et virtute maxima. I ad Corinth. xiii, 4 : *Et si crucifixus est ex infirmitate : sed vivit ex virtute Dei.*

« *Et veni.* » Habac. ii, 3 : *Si moram fecerit, exspecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit.* « *Veni* » in primo adventu, in baculo crucis tuæ, ut Goliath interficias. I Reg. xvii, 43 : *Tu venis ad me cum baculo.* « *Veni* » in secundo cum virtute et potentia in nube, sicut ascendisti, ut bonos mulceas, et malos terreas. Act. i, 11 : *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Et hoc, « *ut salvos facias nos.* » In primo, nos ab errore liberando, in unitatem fidei congregando. Psal. cv, 47, infra : *Salvos fac nos, Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus.* In secundo, ab omni miseria liberando. Dan. xii, 1 : *In tempore illo salvabitur populus tuus, omnis qui inventus fuerit scriptus in libro vitæ.* Zach. ix, 16 : *Salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui.* Ezech. xxxvi, 25 : *Salvabit vos, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.*

4 « *Deus, converte nos.* » Hic tertium, in quo explicat salvationis modum, orando ut sic fiat, et suadendo : unde duo dicuntur. Primo, explicatio modi in orando. Secundo, persuasio, ibi, « *Domine Deus virtutum.* »

In prima duo secundum duo quæ petit ad modum salvandi pertinentia. Primum ex parte nostra, conversio ad Deum. Secundum ex parte Dei, sui manifestatio ad conversos, ibi, « *Ostende faciem.* »

Dicit ergo : Sic petii, quod salves, et hoc modo, o « *Deus, converte nos,* » aliter non possumus converti. Thren. v, 21 : *Converte nos, Domine, et ad te convertemur.* Ezechiel. iv, 8 : *Non te convertes a latere tuo in latus aliud.* Osee, vii, 8 : *Ephraim factus est subcineritius panis, qui non reversatur,* per se scilicet.

« *Ostende faciem tuam,* » conversis te manifestando, ipsos illuminando. Psal. cxviii, 35 : *Faciem tuam illumina super servum tuum.* Hæc facies Filius est, quem quærit ostendi in carne. Ad Hebr. i, 3 : *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus.* Et sic « *salvi erimus.* » Isa. xlv, 22 : *Convertimini ad me, et salvi eritis.* Converte ergo nos gratiam infundendo, ostende faciem intus sapientia illustrando, et sic tandem salva in utroque perseverantiam præstando. Luc. xix, 10 : *Venit Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat.*

« *Domine Deus virtutum.* » Hic est 5
persuasio. Duplici autem modo persuadet. Primo, conquerendo de miseria et miseriæ duratione. Secundo, petitionem replicando, ibi, « *Deus virtutum.* »

Dicit ergo : Sic salva, o Domine : sed o « *Domine Deus virtutum,* » cœlestium Angelorum, Psal. xxiii, 10 : *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* Et animæ infusarum, Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum,* etc. Luc. xxiv, 49 : *Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto.*

« *Quousque irasceris.* » Supra, in antecedenti Psalmo, ℣. 5 : *Usquequo, Domine, irasceris in finem ?* Non debet esse perpetua ira tua. Isa. lvii, 16 : *Non in sempiternum litigabo, neque usque in finem irascar, quia spiritus a facie mea egredietur.* Et hoc « *super orationem servi tui,* » populi scilicet tibi servientis. Irasci dicitur Dominus super orationem, quando non exaudit illam, sed differt in tribulatione dimittendo orantem, sicut Job, in cap. xxx, 20 et 21 : *Clamabo ad te, et non exaudis me : mutatus es mihi in crudelem.* Et iterum, in cap. xix, 7 : *Ecce clamabo vim patiens, et nemo audiet : vociferabor, et non est qui judicet.*

Habac. I, 2 : *Vociferabor ad te,... et non salvabis.*

« *Cibabis nos pa ne.* » Hic subjungitur miseriæ descriptio, ostendendo primo miseriæ continuitatem. Secundo, nihilominus ex parte Dei justitiam, ibi, « *In mensura.* » Tertio, modum et spem, ibi, « *Posuisti nos.* »

Continuitas monstratur per comparationem ad ea, quæ tamquam necessaria continue homini exhibentur. Primo, comparatione ad necessarium cibum. Secundo, ad potum, ibi, « *Et potum dabis.* »

is arum it ? Dicit ergo : Quousque irasceris ? Nec mirum si conqueror, quia « *cibabis nos pane lacrymarum,* » id est, lacrymas dabis nobis jugiter, sicut datur panis. « *Et potum,* » earumdem lacrymarum, « *dabis nobis,* » id est, lacrymas sicut potum : et hoc « *in mensura,* » usquequo meruerint peccata nostra, sicut exponit Cassiodorus. Dicit enim Cassiodorus : « Ista duo sunt quibus vivit omnis hu-« manitas, ut panem pro qualibet esca « ponas, potum pro omni potione. Non « desinebat ergo a lacrymis, cui lacry-« mæ erant cibus et potus, cum post « mensuram lacrymarum futura erat co-« rona gaudiorum. »

Panis etiam lacrymarum dici possunt lacrymæ reficientes, et consolatoriæ. Cum enim homo in his miseriis lamentatur, in hoc etiam consolatur, quia sentit se non affligendum æternaliter illis lacrymis, de quibus Matth. XIII, 2 : *Ibi erit fletus et stridor dentium* [1] : sed temporaliter ad correctionem tamquam filium. Ad Hebr. XII, 6 : *Quem enim diligit Deus, castigat : et flagellat omnem filium, quem recipit.* Propter hoc ipsis lacrymis se reficit Job, VI, 7 : *Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc, præ angustia, cibi mei sunt.* Et in Psal. XLI, 4 : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes,* etc. Potus etiam sunt satis suaves. Quis enim non gaudeat, et non suaviter bibat de potu calicis Domini ? Matth. XX, 22 : *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum ?* Statim dicunt ei : *Possumus.* Deuteron. XXXIII, 19 : *Inundationem maris,* amararum lacrymarum, *quasi lac sugent.* Deus ipse talibus lacrymis, in quibus pro peccatis lacrymans delectatur, inebriatur totus. Isa. XVI, 9 : *Inebriabo te lacryma mea.* Et has dat in mensura, quia secundum quantitatem et numerositatem culparum, debet esse quantitas et numerositas lacrymarum. Apocal. XVIII, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Vel, « *in mensura,* » quia lacrymæ cum discretione sunt habendæ, et a Deo dantur in mensuratione. Aliter enim non placent. Bernardus : « Lacrymæ bonæ sunt, si non sint con-« tinuæ. » Jerem. XXXI, 16 : *Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis, quia est merces operi tuo.*

Et nota, quod est panis lacrymarum pro propriis peccatis bona anxietas, de quo hic. Et est panis mendacii, temporalis voluptas, de quo Proverb. XX, 17 : *Suavis est homini panis mendacii, et postea implebitur os ejus calculo.* Et est panis doloris, amoris perversitas cum homo reficitur in ipso malo, de quo in Psal. CXXVI, 2 : *Surgite postquam sederistis, qui manducatis panem doloris.* Job, XX, 14 : *Panis illius in utero ejus vertetur in fel aspidum intrinsecus,* quod totum corrumpit : hoc est enim maxime corruptivum.

« *Posuisti nos.* » Hic tertium, in quo 7
ostendit modum et speciem, sive etiam causam miseriæ. Et hanc assignat duplicem contradictionem : a proximis in fide eis nolentibus consentire : et irrisionem ab inimicis blasphemantibus in fide, ibi, « *Et inimici nostri.* »

[1] Cf. etiam Matth. XXV, 29.

Dicit ergo : Sic cibabis et potabis lacrymis : et hoc, quia « *posuisti nos in contradictionem vicinis nostris*, » ut nobis ipsi vicini sint contrarii, nolentes credere quod credimus, sicut factum est in Atheniensibus, qui contradicebant Paulo et Barnabæ[1]. Imo ipsi, qui erant de eodem genere. Act. xiii, 45 : *Videntes autem turbas Judæi, repleti sunt zelo, et contradicebant his, quæ a Paulo dicebantur, blasphemantes :* contra illud Eccli. iv, 30 : *Non contradicas verbo veritatis ullo modo.* Pœna autem contradictorum, Isa. xli, 11 : *Ecce confundentur et erubescent omnes, qui pugnant adversum te : erunt quasi non sint, et peribunt viri, qui contradicunt tibi.*

« *Et inimici nostri subsannaverunt nos,* » signis et cachinnis irridendo, quod in hominem mortuum crederemus, non attendentes quod esset verus Deus. Supra, in antecedenti Psal. lxxviii, 4 : *Facti sumus opprobrium vicinis nostris : subsannatio et illusio,* etc. Isa. xxxvii, 22 : *Desperit te, et subsannavit te virgo filia Sion.* Sed non frangimur his subsannationibus, et contumeliis, sed bibimus eas suaviter. Job, xxxiv, 7 : *Quis enim homo sicut Job, qui bibit subsannationem tamquam aquam ?* Imo etiam ex illis proficimus, et ad nos redimus. Cassiodorus : « Qui exire a se « foras per delicias potuit, compulsus « contumeliis ad se rediit. »

8 « *Deus virtutum, converte nos.* » Hic secundo modo persuadet a replicatione petitionis.

Dicit enim : Sic rogavi, et moveri debes, quia sic affligimur : sed o « *Deus virtutum,* » possessor et dator omnium, Psal. xx, 14 : *Exaltare, Domine, in virtute tua : cantabimus et psallemus virtutes tuas,* « *Converte nos,* » immittendo calorem et ardorem Spiritus sancti, convertentem frigidos et congelatos in humiditatem labilem. Psal. cxxv, 4 : *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in Austro,* supple, convertitur. Isa. lxiii, 17 : *Convertere, Domine, propter servos tuos :* hoc est quod promittis, Jerem. xxx, 3 : *Convertam conversionem populi mei Israel.* Et xxxiii, 7 : *Convertam conversionem Juda, et conversionem Jerusalem : et ædificabo eos.* Converte eversos, qui habent faciem ubi deberent habere dorsum, et e converso. Jerem. vii, 24 : *Facti sunt retrorsum et non ante,* supple, dirigentes intentionem suam, et non manum. Zach. vii, 11 : *Averterunt scapulam recedentem.* Converte aversos, quasi extra versos, qui habent cor ad exteriora et os, cum deberent esse intus. Thren. ii, 11 : *Effusum est in terra jecur meum.* Matth. vi, 21 : *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.* Et propter hoc de Juda dicitur, Act. i, 18 : *Diffusa sunt,* in terra scilicet, *viscera ejus.* Convertere reversos ad iniquitates pristinas per recidivationem. II Petr. ii, 22 : *Canis reversus ad suum vomitum : et, Sus lota, in volutabro luti.* Converte diversos, ad diversa scilicet versos, modo ad unum vitium, modo ad aliud. Job, xx, 1 et 2 : *Respondens Sophar... dixit : Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, et mens in diversa rapitur.* Non sicut illa, de qua I Reg. i, 18 : *Et vultus illius non sunt amplius in diversa mutati.* Converte inversos, qui habent foris quod deberet intus esse, per hypocrisim et simulationem. Matth. xxiii, 27 : *Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ : quia similes estis sepulcris dealbatis, qui a foris parent hominibus speciosa, intus autem pleni estis rapina et immunditia.* Et supra, ℣. 25 : *Quia mundatis quod de foris est calicis, et paropsidis.* Converte perversos, qui pervertunt Scripturas per hæreticam pravitatem. Jerem. xxiii, 36 : *Pervertistis verba Dei viventis.* Isa. i, 16 : *Quiesci-*

Varii conver... nis spe...

[1] Cf. Act. xvii, 17 et seq : *Novorum dæmoniorum videtur annuntiator esse : quia Jesum etc.*

te agere perverse. Converte subversos, qui habent inferius quod deberet esse sursum. Peccatum enim et caro debent esse subtus. Genes. IV, 7 : *Subtus te erit appetitus ejus.* Ad Roman. VI, 12 : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Sed fit in malis super, quia in illis est peccatum. Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati*, et caro regina. Proverb XXX, 21 et 23 : *Per tria movetur terra, et quartum non potest sustinere*, quod est *per ancillam cum hæres fuerit dominæ suæ.*

« *Ostende faciem tuam,* » misericordiam, qua proprie cognosceris. Esther, XV, 17 : *Et facies tua plena est gratiarum.* Eccli. XXXVI, 1 : *Ostende nobis lucem miserationum tuarum.* Vel ipsam faciem, essentiam, et naturam tuam. Isa. LII, 8 : *Oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion.* I ad Corinth. XIII, 12 : *Tunc autem facie ad faciem.* « *Et* sic *salvi erimus.* » Zachar. VIII, 7 : *Ecce ego salvabo populum meum de terra Orientis.* Et in cap. IX, 16 : *Salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui.*

nda ... mi. « *Vineam de Ægypto.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi. Postquam enim adventum Christi petiit ad salvandum populum suum, hic secundo sub metaphora vineæ consummari salutem petit, unita Ecclesia et collecta de reliquiis Judæorum cum Gentibus. Et ut moveat judicem, ostendit diligentiam quam habuit in plantatione hujus vineæ et promotione, et severitatem quam exercuit de destructione ejus, quantum ad Judæos.

Dividitur ergo pars ista in quatuor partes. Primo agitur de inchoatione Ecclesiæ a tempore, quo educta est de Ægypto. Secundo, de promotione, quatenus translata est, et extensa, ibi, « *Et plantasti.* » Tertio, de destructione promotæ quantum ad alteram sui partem, scilicet quantum ad Judæos, ibi, « *Ut quid destruxisti ?* » Quarto et ultimo, supplicatur pro perfectione, ut reliquiæ reducantur ad Gentiles, et fiat una, ibi, « *Deus virtutum, convertere.* »

In prima quatuor, Primo, transportatio plantationis de longinquo. Secundo, remotio impedimenti a loco in quo fuit plantanda, ibi, « *Ejecisti Gentes.* » Tertio, plantatio, ibi, « *Et plantasti.* » Quarto, præparatio loci ad extendendum se, aliter fructificare non posset, ibi, « *Dux itineris.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, veni, et salva, et consumma, et perfice Ecclesiam tuam, quam sicut vineam promovisti, quia « *vineam de Ægypto transtulisti,* » id est, Judæorum gentem. Isa. V, 7 : *Vinea Domini exercituum, domus Israel est.* Hanc transtulisti per Mare rubrum, in terram promissionis. Sap. X, 18 : *Transtulit illos per Mare rubrum, et transvexit illos per aquam nimiam.*

Bene autem vinea appellatur Ecclesia Dei, quæ erat tunc tantum in illa gente. Primo, quia tormento fructificat, fossionibus, putationibus. Sic Ecclesia. Exod. I, 12 : *Quantoque opprimebant eos*, scilicet filios Israel Ægyptii, *tanto magis multiplicabantur, et crescebant.* Psal. IV, 2 : *In tribulatione dilatasti mihi.* Secundo, sola vinum dat. Sic Ecclesia sola sanam doctrinam mundo propinat. Matth. VII, 16 : *Numquid colligunt de spinis*, Judæis, paganis, hæreticis, *uvas ?* Quasi diceret : Non : etsi forte vinum videatur, pessimum est. Deuteron. XXXII, 33 : *Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.* Pinguis terra vinum debile facit, et quasi aquosum. Sic in pinguedine temporalium devotio debilitatur et tepescit. Isa. I, 22 : *Vinum tuum mistum est aqua.* Psal. LXXII, 7 : *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.* Item, inter petras, in loco eminenti, in radio solis melius vinum facit. Sic in duritia patientiæ, in eminentia vitæ, in fervore charitatis magis est fervor devotionis. Isa. V, 1 : *Vinea facta est dilecto meo in cornu,*

Ecclesiæ collatio cum vinea.

id est, in alto, *filio olei*, quod nascitur in locis calidis. Jerem. xxxi, 5 : Jerusalem, *adhuc plantabis vineas in montibus Samariæ*. Item, quod abscinditur de vinea, inutile fit præterquam ad ignem. Sic quod ab Ecclesia, præterquam ad gehennam. Ezechiel. xv, 2 : *Fili hominis, quid fiet de ligno vitis ?* Et infra, ỳ. 4 : *Ecce igni datum est in escam : utramque partem ejus consumpsit ignis.* Paxillis sustentari quærit. Sic Ecclesia sanctorum exemplis fulciri. Cantic. ii, 5 : *Fulcite me floribus, stipate me malis :* flores et mala, sanctorum appellat exempla.

« *Ejecisti Gentes.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic « *transtulisti, et ejecisti Gentes,* » ut purgares locum in quo plantanda erat. Exod. xxxiv, 11 : *Ego ipse ejiciam ante faciem tuam Amorrhæum,* etc. Et xxiii, 30 et 31 : *Paulatim expellam eos de conspectu tuo,... et ejiciam eos.*

« *Et plantasti eam.* » Ecce tertium. Jerem. ii, 21 : *Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum.* Et xxiv, 6 : *Plantabo eos, et non evellam.* Exod. xv, 17 : *Introduces eos, et plantabis in monte hæreditatis.*

10 « *Dux itineris.* » Hic quartum, in quo subjungitur de præparatione ad extensionem.

Ait enim : Sic transtulisti Gentes, ejecisti a facie ejus, et plantasti, et etiam ut posset extendi, « *dux fuisti itineris ejus,* » id est, te actore data est ei via per quam extenditur. Isa. lxiii, 14 : *Spiritus Domini ductor ejus fuit.*

Quod autem sic exponendum sit, et non referendum ad eductionem de Ægypto, et deductionem per desertum, patet ex hoc quod dicit alia littera : « Viam fecit in conspectu ejus, » sicut vineæ plantatæ fit via, ut possit extendi. Hoc autem fecit Deus Pater, cum misit Filium suum, quando palmites scilicet hujus vineæ misit, qui dicit de seipso, Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Baruch, iii, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est :* ut esset sic eis via, et esset dux. Jerem. iii, 4 : *Dux virginitatis meæ tu es.* Isa. lv, 4 : *Ecce testem populis dedi eum ducem ac, præceptorem gentibus* Et sic profecit, aliter non profecisset. Cassiodorus : « Ideo « vinea profecit, quia suum agricolam « vidit, et ab eo imbrem prædicationis « accepit, et fructus dulcissimos pro- « creavit. »

« *Plantasti radices.* » Hic secundum, scilicet de promotione vineæ sic plantatæ, quantum ad numerositatem : et dicuntur duo. Primo, præparatio ad multiplicationem. Secundo, quæ inde secuta est multiplicatio, ibi, « *Et implevit.* »

Dicit ergo : Sic plantasti vineam transportatam, et ulterius « *plantasti radices ejus,* » illos scilicet, qui totam vineam illam sustentabant, Apostolos, et prophetas. Ad Roman. xi, 18 : *Non tu radicem portas* (loquitur de Prophetis et Apostolis) *sed radix te.* Ad Ephes. ii, 20 : *Superædificati super fundamentum Apostolorum et . Prophetarum.* Hos plantasti in charitate, secundum illud Apostoli, ad Ephes. iii, 17 : *In charitate radicati et fundati.* Plantasti etiam, quasi in cordibus auditorum et electorum a te, Eccli. xxiv, 13 : *Et in electis meis mitte radices.* Et in eodem, ỳ. 16 : *Et radicari in populo honorificato.* Et tunc eruperunt radices, et multiplicatæ sunt. Osee, xiv, 6 : *Erumpet radix ejus ut Libani.*

« *Et implevit terram.* » Judæam scilicet, quando tria millia sunt conversi de Samaria tota, quæ recepit verbum Dei [1]. Totum enim replebatur vinea fertili, et vino optimo. Isa. xi, 9 : *Repleta est*

[1] Cf. Act. ii, 41 et viii, 12.

terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes.

« *Operuit montes.* » Hic secundum, scilicet probatio multiplicationis. Et primo, quantum ad altitudinem. Secundo, quantum ad loci dilatationem, ibi, « *Extendit palmites.* » .

In prima duo. Primo, extensio secundum altitudinem. Secundo, altitudinis vehementia, ibi, « *Et arbusta ejus.* »

Dicit ergo : Sic terram implevit, quod patet, quia « *umbra ejus operuit montes,* » hoc est, intantum ascendit, quod in montibus umbram fecit. Et bene dicit, quia cognitio in veteri lege umbra erat. Ad Hebr. x, 1 : *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.* Hæc operuit montes, quia sub umbra legis vixerunt Prophetæ et antiqui patres. Thren. iv, 20 : *In umbra tua vivemus in gentibus.*

Nota ergo, quod est umbra nociva et damnabilis, culpa scilicet mortalis, Isa. ix, 2 : *Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.* Et maxime peccatum hypocrisis, Job, xl, 16 : *Sub umbra dormit in secreto calami.* Et est umbra labilis, quæ valde cito deficit, scilicet bona temporalia, Sapient. v, 9 : *Transierunt omnia illa tamquam umbra.* Eccli. xxxiv, 2 : *Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum : sic et qui attendit ad visa mendacia.* Et cognitio vitæ præsentis, Cantic. ii, 16 et 17 : *Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia. Donec adspiret dies, et inclinentur umbræ* [1]. Sed est umbra utilis, umbra protegens, Dei potentia, Psal. lvi, 2 : *In umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.* Umbra refrigerans ab ardore vitiorum, Passionis Christi memoria, Isa. iv, 6 : *Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem, et absconsionem,* etc. Jonæ, iv, 5 : Jonas propter ardorem sedit sub umbraculo [2]. Et umbra delectans, æternorum bonorum meditatio pura, Cantic. ii, 3 : *Sub umbra illius quem desideraveram, sedi : et fructus ejus dulcis gutturi meo.* Et vivificans, caro Christi, in altaris sacramento exhibita, Thren. iv, 20 : *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris : cui diximus : In umbra tua vivemus in gentibus.*

« *Et arbusta ejus,* » id est, vineæ, « *cedros* » cooperuit, non omnes, sed « *Dei.* » In hoc vehementia multiplicationis quantum ad loca alta. Cedri enim altissimæ arbores sunt, et sunt in montibus : unde necessario ipsis montibus sunt altiores : unde per « *cedros Dei* » designantur Apostoli Prophetis sublimiores, et super ipsos. Quasi diceret : Nati sunt ipsi cedri Libani, quas plantavit, qui sub umbra legis fuerunt. Sed non sic mali cedri, scilicet superbi, de quibus in Psalmo xxviii, 5 : *Confringet Dominus cedros Libani.* Et Isa. ii, 12 et 13 : *Dies Domini... super omnes cedros Libani sublimes, et erectas, et super omnes quercus Basan.* Super bonos ergo extensa sunt hujus vineæ arbusta. Ezech. xxxi, 5 : *Multiplicata sunt arbusta ejus.*

« *Extendit palmites.* Hic secundum 12
in quo probatur multiplicatio per loci distensionem, quam signat a duplici termino.

Ait enim : Ita multiplicata est, quod in loca alta ascendit, et etiam « *extendit palmites suos,* » filios scilicet Judæos, « *usque ad mare,* » quod est terminus Judææ ex una parte : « *et usque ad flumen propagines ejus,* »

[1] Cf. etiam Cant. iv, 6, et vi, 2.

[2] Jonæ, iv, 5: *Et egressus est Jonas de civitate :... et fecit sibimet umbraculum ibi, et sedebat subter illud in umbra,* etc.

ex altera, scilicet Jordanem. Et verum est : etiam ultra Jordanem erant duæ tribus et dimidia, Ruben, Gad, et dimidia tribus Manasses [1] : et hoc erat prophetatum. Isa. LIX, 20 : *Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut inhabitem.* Genes. XIII, 14 et 15, dictum erat Abrahæ : *Leva oculos tuos, et vide a loco, in quo nunc es, ad Aquilonem et Meridiem, ad Orientem et Occidentem. Omnem terram quam conspicis, tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum.* Ezech. XVII, 6 : *Facta est vinea, et fructificavit in palmites, et emisit propagines.* Sic de familia et palmitibus Dei, non sic de familia et palmitibus diaboli : imo, sicut dicitur Jerem. V, 10 : *Auferte propagines ejus, quia non sunt Domini.* Et Isa. XXV, 5 : *Propaginem fortium marcescere facies.* Nahum, II, 2 : *Propagines eorum corruperunt.*

13 « *Ut quid destruxisti ?* » Hic est tertium, conquestio de destructione sic ædificatæ, et multiplicatæ. Et primo tangitur conquestio super destructione. Secundo, notatur ad exaggerationem per quem facta sit illa destructio, ibi, « *Et vindemiant eam.* »

Dicit ergo : Sic plantasti, et sic multiplicata fuit, et tamen destruxisti postea maceriam ejus, qua circumdabatur ad custodiam. Est autem *maceria* clausura vinearum de lapidibus ad invicem congregatis facta. Et muri Jerusalem ad litteram destructi fuerunt. Matth. XXIV, 2 : *Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.* Isa. V, 5 : *Auferam sepem ejus, et erit in direptionem : diruam maceriam ejus, et erit in conculcationem.*

« *Et vindemiant.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic destruxisti maceriam, et ex hoc accidit, quod « *vindemiant eam* » ad libitum, « *omnes qui prætergrediuntur viam,* » Gentes quæ sunt extra viam legis. et mandatorum Dei, de quo in Psal. CXVIII, 32 : *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Et Proverb. IV, 11 : *Ducam te per semitas æquitatis.* Thren. II, 20 : *Vide, Domine, et considera quem vindemiaveris.* Sed ut quid hoc fieri voluisti ? Et respondet Glossa, « Quia superba, etc. » Proverb. XXIX, 23 : *Superbum sequitur humilitas.* Luc. XIV, 11, et XXIII, 14 : *Qui se exaltat, humiliabitur.* Et quia servos ad se missos occidit, et filium hæredem. Matth. XXI, 38 : *Hic hæres, venite, occidamus eum.* Sed in eodem, XXVI, 52 : *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt* [2].

Vinea autem est Ecclesia, sicut supra dictum fuit, cujus maceria debent esse Prælati, et custodes : sed in direptionem dati sunt, et destructi per pusillanimitatem et negligentiam. Ezech. XIII, 5 : *Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis,* supple, vos, *murum pro domo Israel.* Causa autem est : quia viri custodes, et Prælati non sunt, sed utilitatem propriam quærentes ut mercenarii. Joan. X, 12 : *Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem,... et fugit : et lupus rapit, et dispergit oves.* Jerem. V, 6 : *Lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans,* etc. Et prætergredientes Dei mandata falsi fratres totam destruunt et vindemiant. Abdiæ, ℣. 5 : *Si vindemiatores intrassent ad te, numquid saltem racemum reliquissent tibi ?* Quasi diceret : Non sunt vindemiatores, sed destructores vineæ.

« *Exterminavit eam.* » Hic secunda pars, in qua declarat a quo vindemiata, et destructa sit specialiter : et dicuntur duo. Primo, quod a Tito 14

[1] Cf. Numer. XXXIV et XXXII ; Josue, XIII.

[2] Cf. Apocal. XIII, 10.

sunt dejecti. Secundo, quod a Vespasiano tandem penitus consumpti, et in servitutem redacti.

Dicit ergo : Sic destructa est : et hoc quia « *aper de silva,* » supple, veniens, scilicet Vespasianus, « *exterminavit eam,* » extra proprios terminos posuit eam : « *et singularis ferus,* » Titus scilicet, descendens de eadem silva, vel saltu, « *depastus est eam,* usque ad radicem.

Silva sive saltus Gentilitas, sola Judæa videbatur vinea : sed de hac silva et saltu venerunt aper et ferus cum magnis exercitibus, et totam destruxerunt. Isa. LVI, 9 : *Omnes bestiæ agri, venite ad devorandum, universæ bestiæ saltus.* Isa. III, 14 : *Vos depasti estis vineam,* meam scilicet.

Aper est diabolus : aper enim est immundus. Sic diabolus, Luc. XI, 24 : *Cum immundus spiritus exierit de homine,* etc. [1]. Fortis, Luc. XI, 21 : *Cum fortis armatus custodit,* etc. Crudelis sicut aper, Jerem. VI, 23 : *Crudelis est, et non miserebitur.* Superbus, Job, XLI, 25, de Behemoth : *Ipse est rex super omnes filios superbiæ.* Lutum diligit, et ibi quiescit, Job, XL, 16 : *Sub umbra dormit in secreto calami, et in locis humentibus.*

Aper etiam est luxuriosus, sed aper de silva luxuriosus innaturali luxuria. Aper enim dente percutit : sic luxuriosus innaturali luxuria detrahit corripientibus se, et contra hoc vitium prædicantibus. Genes. XIX, 5 et seq., Litigabant contra Loth, et ipsum affligere volebant Sodomitæ, quia corripiebat eos [2].

Malum ergo superbiæ et luxuriæ totam vineam Dei, Ecclesiam scilicet, destruit. De luxuria, Bernardus : « Luxuria et sitis ebria, delectatio momentanea, amaritudo æterna : lucem « odit, tenebras appetit, velamen quæ« rit, et sensus hebetat. » Et Hieronymus : « Luxuria pœnitentiam tollit, « famam lædit, corpori dat paralysim, « oculis cæcitatem, bursam reserat, ini« micatur Deo, placet diabolo, ani« mam interficit, vitam æternam eripit : « fœtor ejus ascendit in cœlum, ignis « descendit in infernum. Hoc est pu« tredo carnis, sterquilinium corporis, « odium angeli, discordia proximi, cibus « diabobi, quid per singula moror ? « corpus et animam in infernum dedu« cit » Sed de innaturali dicit Bernardus : « Amputata sunt quinque capita « idoli : sed, heu ! hodie innumera sur« rexerunt, quis reædificavit illas civi« tates incendii ? »

Deus virtutum. Hic est quarta 15
pars secundæ partis hujus Psalmi. Postquam enim egit de vineæ plantatione, plantatæ promotione, promotæ postmodum destructione, subjungitur hic supplicatio pro consummatione ejus et perfectione : et dividitur hæc pars in tres partes. In prima oratio. In secunda probatio, quod fieri possit quod petit, ibi, « *Incensa igni.* » Tertio, persuasio ut sic sit, ibi, « *Fiat manus.* »

In prima duo. Primo, petit vineam perfici. Secundo, ostendit super quem, et in cujus fide hoc velit fieri, ibi, *Et super filium.* »

In prima petit duo antecedentia ad perfectionem. Secundo, perfectionem ipsam, ibi, « *Et perfice.* ».

In prima tria secundum tria antecedentia. Primo, petit ipsum pacificari vineæ. Secundo, pacificatum oculo misericordiæ ipsam respicere, ibi, « *Respice de cœlo.* » Tertio, respectam curare a vitiis et peccatis, ibi, « *Et visita.* »

Dicit ergo : Sic est destructa vinea Judææ, sed, o « *Deus virtutum,* » quæ

[1] Cf. Matth. XII, 43 et seq.

[2] Genes. XIX, 9 : *Vimque faciebant Loth vehementissime : jamque prope erat ut effringerent fores.*

in cœlis sunt, Angelorum scilicet, quæ in sanctis, gratiarum, sicut frequenter dictum est, « *convertere* » ab ira tua ad misericordiam. Psal. VI, 5 : *Convertere, Domine, et eripe animam meam.* Et alibi, Psal. LXXXIX, 13 : *Convertere, Domine, usquequo, et deprecabilis esto super servos tuos.* « *Convertere,* » quia non habes ad nos faciem pietatis, sed dorsum indignationis. Jerem. XVIII, 17 : *Dorsum, et non faciem ostendam eis.* « *Et* conversus *respice* » oculo misericordiæ, « *de cœlo* » summo, de quo in Psal. XVIII, 7 : *A summo cœlo egressio ejus :* et inde effectum misericordiæ infundendo. Daniel. IX, 18 : *Aperi oculos tuos, et vide desolationem nostram.* Isa. LXIII, 15 : *Attende de cœlo, et vide de habitaculo sancto tuo.* Super vineam veram, Ecclesiam scilicet, jugiter respicit. Deut. XI, 12 : *Oculi illius in ea sunt a principio anni usque in finem ejus.*

« *Et visita,* » sanando, sicut medicus infirmum, « *vineam istam :* » quod et factum est. Augustinus : « Magnus « venit medicus, quia magnus ubique « jacebat ægrotus. » Luc. I, 78 : *Visitavit nos, oriens ex alto.*

Et nota, quod sicut dicit Bernardus, « viro sapienti vinea est sua vita, sua « mens, sua conscientia. » In hac vinea plantavit Dominus omne semen verum, sicut dicitur Jerem. II, 21 [1]. In intellectu semen veritatis, legem scilicet naturalem : in affectu autem bonitatis. Sed diabolus hanc convertit in hortum olerum. Dixit Achab ad Naboth, III Reg. XXI, 2 : *Da mihi vineam tuam, et faciam eam mihi hortum olerum.* Hortum olerum ex anima facit, quando sapientiam carnis, mundi, et diaboli inserit, quæ tamquam olera herbarum cito decident. Hanc cito tradunt aliqui diabolo, quia conversa est in desertum. Proverb. XXIV, 30 et 31 : *Per agrum hominis pigri transivi, et per vineam viri stulti : et ecce totum repleverant urticæ, et operuerant superficiem ejus spinæ.*

Hanc visitat Deus conservando, gratiam infundendo. Job, X, 12 : *Visitatio tuo custodivit spiritum meum.* Eccli. XXXIV, 6 : *Et sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur, nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio.*

« *Et perfice eam.* » Hic petit perfectionem. Quasi diceret : Sic vide, et visita, et etiam tandem « *perfice eam,* » vineam, supple, reliquias convertendo, « *quam plantavit,* » sicut dictum est antea. Ad Roman. XI, 25 et 26 : *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, et sic omnis Israel,* nondum salvus, *salvus fieret.* Isa. X, 21 : *Reliquiæ convertentur, reliquiæ, inquam, Jacob, ad Deum fortem :* ut sic fiat, sicut dicitur Joan. X, 16 : *Unum ovile, et unus pastor :* una vinea, et unus possessor, et intimus circumcultor.

Et nota, quod cum vinea sit anima, sicut dictum est supra, Deus illam perficit dando primo cultores, ipsius animæ potentias et vires. Osee, II, 15 : *Dabo ei vinitores ejus ex eodem loco,* ex ipsa scilicet anima. Et postmodum perficit quasi fodiendo, circumfodiendo, quando tribulationes immittit et infirmitates. II ad Corinth. XII, 9 : *Nam virtus in infirmitate perficitur.* Postmodum excidendo quasi palmites, quando facit exire imperfectas operationes. Psal. XVI, 5 : *Perfice gressus meos,* etc. Et tandem perficit, quasi fructum maturando per perseverantiam et constantiam in opere bono. I Petr. V, 10 : *Perficiet, confirmabit, solidabitque.*

« *Et super filium.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic rogo ut ipsam perficias : sed in quo perficies eam ?

[1] Jerem. II, 21 : *Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum.*

Et hoc « *super filium hominis, quem confirmas tibi,* » scilicet super hominem assumptum, super illum qui dicit supra, in Psal. LXX, 7 : *In te confirmatus sum ex utero, de ventre,* etc. Et supra etiam, in alio Psal. XXXVII, 3 : *Confirmasti super me manum tuam.* Hic est filius hominis, sicut frequenter se vocavit in Evangelio. Matth. XVI, 13 : *Quem dicunt homines esse filium hominis ?* et XX, 28 : *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Luc. XIX, 10 : *Venit filius hominis quærere et salvum facere quod perierat.* Super hunc, inquam, tamquam super firmissimum fundamentum perfice vineam. Ad Ephes. II, 20 : *Superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Nulla vinea potest esse perfecte bona, nisi palmites figantur et nascantur de vite bona : et Christus vitis est vera et bona, Joan. XV, 1 : *Ego sum vitis vera, et pater meus agricola est.* Et propter hoc bonum vinum non potest facere palmes nisi manserit in hac vite. Joan. XV, 4 : *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite : sic nec vos nisi in me manseritis.* Et rursus, ibidem, ℣. 5 : *Qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum.*

Incensa igni. » Hic secundum totius hujus partis, in quo probatur, quod possit facere quod rogatur : quia statim sola increpatione sua omne peccatum in ea destructur, quod comprehendit in duplici differentia. In peccatum quod nascitur ex amore malo inflammate, quæ dicuntur « *incensa igni.* » Et in peccatum quod nascitur ex timore male retrahente, et humiliante, quæ dicuntur « *suffossa.* »

Ait ergo : Sic rogavi ut vineam tuam perficias, quod et potes, quia « *ab increpatione* sola *vultus tui,* » id est, si tantum vultum contra illa converteris, « *peribunt incensa igni,* » id est, igne, id est, corda cupiditate inflammata : « *et suffossa,* » id est, corda humilitate mala, in servis dejecta. Psal. IX, 4 : *Infirmabuntur, et peribunt a facie tua.*

Magnæ efficaciæ est intuitus faciei Domini. Thren. IV, 16 : *Facies Domini divisit eos.* Ad nihilum deducit omne malum. Isa. X, 27 : *Computrescet jugum a facie olei.* In Psal. XIV, 4 : *Ad nihilum deductus est.* Destruit incensa igne cupiditatis, de quo Mich. VI, 10 : *Adhuc ignis in domo impii thesauri iniquitatis, et mensura minor iræ plena.* Et incensa igne carnalis voluptatis, de quo Job, XXXI, 12 : *Ignis est usque ad perditionem devorans, et universa eradicans genimina.* Et igne avaritiæ, de quo Joel, I, 19 : *Ignis comedet speciosa deserti* religiosos multos, qui in deserto Ecclesiæ inter alios debent esse speciosi. Et igne ambitionis, de quo supra, Psal. LXXIII, 7 : *Incenderunt igni sanctuarium tuum* : qui enim sanctiores videntur, aliquando sunt magis ambitiosi. Et igne invidiæ, quo incenduntur homines diabolici, de quo in Psal. LVII, 9 : *Supercecidit ignis, et non viderunt solem.* **Magna efficacia vultus Domini.**

« *Et suffossa* » seorsum in fossa, tamquam in quadam fovea. Isa. XXIV, 17 : *Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ.* Isa. XLVIII, 43 : *Pavor et fovea super te, o habitator Moab.*

Et nota, quod in vinea Domini *incensa igni* sunt pravis moribus corrupti : sed *suffossa* proprie qui in tenebris sunt, et fundamentum fidei amiserunt, scilicet hæretici. Sed primi pereunt a facie Christi morientis in cruce, qui de latere suo aquam voluit exire. Et secundi etiam a facie patientis et habentis fossas manus et pedes, secundum illud Psal. XXI, 17 : *Foderunt manus meas et pedes meos,* etc.

« *Fiat manus tua.* » Hic est tertium hujus partis totius, in qua agitur de vi- **18**

neæ consummatione. Petita est consummatio, probatum est quod fieri possit ab eo, hic subjungitur persuasio, quod debeat fieri. Persuadet enim primo multiplici ratione. Secundo, orationis jam bis positæ adhuc iteratione, ibi, « *Domine, Deus virtutum.* »

In prima duo. Primo, sumit rationem a parte capitis. Secundo, a parte corporis, ibi, « *Et non discedimus.* »

In prima duo, secundum duplicem dignitatem hominis Christi, qui est caput Ecclesiæ, quam tangit. Prima est dignitas unionis. Secunda, inseparabilitas in illa unione, ibi, « *Et super filium.* »

Dicit ergo : Sic rogavi, quod implere potes, et hoc debes, Domine, quia rogo, « *fiat manus tua,* » id est, ostendatur potentia tua, « *super virum,* » Christum. Isa. IV, 1 : *Apprehendent septem mulieres virum unum*, etc. Jerem. XXXI, 22 : *Creavit Dominus novum super terram : Fœmina circumdabit virum.* Zach. VI, 12 : *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* « *Dexteræ tuæ,* » ut sit intransitiva constructio, hoc est, qui est dextera tua, scilicet ipse Filius tuus, qui dextera dicitur in Psal. CXVII, 16 : *Dextera Domini fecit virtutem.* Unde notandum, quod Christus homo dicitur *filius dexteræ* ratione dicta, primo scilicet ratione unionis. Item, ratione fruitionis : continue enim erat in dextera in æternis bonis. Cant. II, 6, de hac dextera : *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* Item, ratione sessionis, qua sedet a dextris. Marc. XVI, 19 : *Assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei.* Et in Psal. CIX, 1 : *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis.* Item, quia nihil sinistrum, hoc est, malum in eo fuit, vel esse potuit : sed ambidexter fuit, sicut Aod [1].

Christus dicitur filius dexteræ triplici de causa.

« *Et super filium hominis,* » non hominum, ergo Virginis filium, fiat manus tua dextera, repete, « *quem,* » inquam, « *confirmasti tibi,* » inseparabili unione. Psal. CXI, 8 : *Confirmatum est cor ejus : non commovebitur.* Et alibi, Psal. LXXXVIII, 22 : *Manus mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.* Eccli. XV, 3 : *Confirmabitur in illo, et non flectetur.* Vir dexteræ, quia de Spiritu sancto conceptus : filius hominis, quia de Virgine natus.

Beata autem Virgo homo appellatur in sacra Scriptura, licet soleat poni quasi semper hæc dictio, *homo*, pro genere masculino. Primo quia homo est animal mansuetum natura, et ipsa est mansuetissima : non enim nata est filia iræ, sicut nos omnes nascimur [2]. Fuit enim in utero sanctificata, et nos ei cantamus : « O benigna. » Et per vellus quod valde tractabile est, designatur. Psal. LXXI, 6 : *Descendet sicut pluvia in vellus.* Item, animal risibile : risum enim nobis protulit, scilicet Christum, ut dicere posset : *Risum fecit mihi Deus* [3]. Ipse enim est solum et verum gaudium justorum. Ad Philip. IV, 4 : *Gaudete in Domino semper, iterum,* etc. Item, capax Dei est, quod est esse ad imaginem Dei, et esse vere hominem. Genes. I, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Et ipsa capax fuit Dei, et in mente, et in utero. Eccli. XXIV, 22 : *Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.* Item, ratione fortitudinis. Ipsa enim est illa, quam quærebat Salomon, Prov. XXXI, 10 : *Mulierem fortem quis inveniet ?* Et forti dictum est de ea, Genes. III, 15 : *Ipsa conteret caput tuum.* Item, ipsi Christo secundum carnem non tantum mater, sed et pater fuit : totus suus fuit. Matth. I, 25 : *Donec peperit filium suum.* Et Luc. II, 7 : *Et peperit filium suum primogenitum.* Et quid dicam, quia dignissima creaturarum fuit, et est, unde cantamus ei : « Et omni laude dignissima. » Eccli. XXIV, 17 : *Quasi ce-*

Qu[...] B. V[...] appel[...] hom[...]

[1] Judic. III, 15 : *Aod... qui utraque manu pro dextera utebatur.*

[2] Ad Ephes. II, 3 : *Eramus natura filii iræ.*

[3] Genes. XXI, 6.

drus exaltata sum in Libano, et quasi cypressus in monte Sion.

nomen ejus, et scitote quoniam excelsum est nomen ejus.

« *Et non discedimus a te.* » Hic secundum, in quo sumit rationes a parte corporis ad suadendum. Et sunt tres secundum utilitatem triplicem quam consequitur corpus. Prima, fortis adhæsio cum suo capite. Secunda, vitæ susceptio ab eodem, ibi, « *Vivificabis nos.* » Tertio, commissio sui ipsi Deo omnino, et in omni necessitate, ibi, « *Et nomen tuum.* »

Dicit ergo : Sic fac merito ipsius Christi, et si hoc feceris, « *non discedimus,* » id est, non discedemus, « *a te,* » infideles facti. IV Reg. II, 2 : *Vivit Dominus, et vivit anima tua, quia non derelinquam te.* Ruth, I, 16 : *Ne adverseris mihi ut relinquam te et abeam.* Joan. VI, 69 : *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.* Ut possimus tandem dicere illud Psal. XLIII, 39 : *Et non recessit retro cor nostrum.* I Reg. XII, 20 : *Nolite recedere a tergo Domini, sed servite Domino in omni corde vestro.*

Et vivificabis nos, » vitam fidei infundendo, Habac. II, 4 : *Justus meus in fide sua vivet.* Et gratiarum motum ad bene operandum tribuendo, Psal. LXX, 20 : *Vivificasti me, et de abyssis terræ iterum reduxisti me.* Isa. LVII, 15 : *Ut vivificet spiritum humilium, et vivificet cor contritorum.*

« *Et nomen tuum.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic adhærebimus inseparabiliter, vivificabimus dulciter, « *et nomen tuum invocabimus* » instanter in omni tribulatione, tamquam totos nos projicientes in te. Joel, II, 32 : *Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit*[1]. Propter hoc monet Isaias, XII, 4 : *Confitemini Domino, et invocate*

« *Domine, Deus virtutum.* » Hic secundum hujus partis, persuasoriæ scilicet orationis replicatio. Et primo, sicut superius jam fecit, per tria petit conversionem Dei ad se. Secundo, manifestationem conversi, per ostensionem faciei, ibi, « *Et ostende faciem.* » Tertio, effectum ex utroque sequentem supponit, ibi, « *Et salvi erimus.* » 20

Dicit ergo : Sic perfice dictis rationibus vineam, et quod toties dixi, iterum replico, o « *Domine, Deus virtutum :* » expone sicut supra, « *converte nos* » a tristitia et luctu in gaudium. Jerem. XXXI, 13 : *Convertam luctum eorum in gaudium, et consolabor eos.* Converte nos a paupertate ad veram virtutum possessionem. Jerem. XXX, 3 : *Convertam eos ad terram suam, quam dedi patribus eorum : et possidebunt eam.*

Et nota, quod quasi post consummationem petit converti. Eccli. XVIII, 6 : *Cum consummaverit homo, tunc incipiet.*

Conversio perfecta quatuor exigit.

Et nota, quod quater locutus est in hoc Psalmo de conversione : quia a quatuor oportet nos converti, a carnis voluptate, a mundi vanitate, a parentum amore, a rerum possessione, si plene volumus converti. De his quatuor, Cantic. VI, 12 : *Revertere, revertere Sulamitis, revertere, revertere,* etc.

« *Et ostende faciem tuam,* » faciem nascentis contra avaritiam : ibi enim videberis pannis involutus[2]. Faciem morientis et patientis in cruce contra luxuriam : ibi enim in dolore fuit maximo. Thren. I, 12 : *O vos omnes, qui transitis per viam,* etc. Faciem judicantis contra superbiam. Isa. II, 12 : *Dies Domini exercituum super omnem superbum, et excelsum, et super omnem arrogantem :*

[1] Cf. Ad Roman. X, 13.

[2] Luc. II, 12.

et humiliabitur. Psal. LXVII,5 et 6: *Turbabuntur a facie ejus, patris orphanorum, et judicis viduarum.*

« *Et salvi erimus,* » illa salute de qua Isa. XLV, 17 : *Israel salvatus est in Domino salute æterna,* ad quam nos perducat, qui est vera salus, vita et Deus, et rex per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXXX.

Incitat ad festa pie celebranda : Dei beneficia et Judæarum ingratitudinem exponit.

1. *In finem, Pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.*
2. Exsultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob.
3. Sumite psalmum, et date tympanum : psalterium jucundum, cum cithara.
4. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ :
5. Quia præceptum in Israel est, et judicium Deo Jacob.
6. Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti [1] : linguam quam non noverat audivi.
7. Divertit ab oneribus dorsum ejus : manus ejus in cophino servierunt.
8. In tribulatione invocasti me, et liberavi te. Exaudivi te in abscondito tempestatis : probavi te apud aquam contradictionis [2].
9. Audi, populus meus, et contestabor te. Israel, si audieris me,
10. Non erit in te deus recens [3], neque adorabis deum alienum.
11. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Dilata os tuum, et implebo illud.
12. Et non audivit populus meus vocem meam : et Israel non intendit mihi.
13. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum [4] : ibunt in adinventionibus suis.
14. Si populus meus audisset me [5], Isræl si in viis meis ambulasset,
15. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam.
16. Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula.
17. Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

[1] Gen. XLI, 29.
[2] Exod. XVII, 5.
[3] Exod. XX, 3.
[4] Act. XIV, 15.
[5] Baruch, III, 13.

IN PSALMUM LXXX

COMMENTARIUS.

Pro torcularibus, ipsi Asaph, quinta sabbati[1].

« *Exsultate Deo adjutori nostro.* » Hic est Psalmus octogesimus in toto libro, in secunda parte trigesimus. Continuatio autem ad præcedentem Psalmum sic haberi potest : In præcedenti Psalmo petiit adventum Christi Ecclesia sub metaphora venientis, hic tamquam videat venientem, et Ecclesiam consummantem, subjungitur bonorum invitatio, ut relictis mundanis, et infimis, ad æterna eleventur,et in Deum lætentur, et fit malorum redargutio terrenis adhærentium.

Psalmus hortatur fideles ut in summa lætitia Deo laudem dicant.

Hoc autem notatur in titulo Psalmi aliquantulum obscuri. Est enim talis : « *In finem pro torcularibus, ipsi Asaph, quinta sabbati :* » in quo notandum est, quod quinta sabbati, hoc est, die quinta

[1] Vulg. habet : « *In finem, pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.* »

Dans ce cantique destiné à être exécuté *hal-haggittith*, Ps. VIII, 1, Asaph invite Israël à célébrer avec empressement une fête solennelle, et lui rappelle ses infidélités passées. De quelle fête est-il ici question ? 1° S'il faut en croire la tradition juive, que suit Eusèbe, il s'agirait de la fête des Trompettes. Le premier jour du mois de Tishri, le septième de l'année, par conséquent le mois sabbatique, on célébrait une fête solennelle annoncée au son du *shofar*, ỳ. 4, Levit. XXIII, 24 ; Num. XXIX, 1 ; c'était le *iom ha-zikkaron*, le jour du souvenir, et plus tard dans la Mishna, le *rosh ha-shana*, le commencement de l'année civile. Le son des trompettes rappelait le grand bruit du Sinaï, Exod. XIX, 16, 19. Les juifs récitent encore ce psaume au premier jour de l'année civile. 2° Comme cette première adaptation passe sous silence la mention du jour de la pleine lune qui est faite au ỳ. 4, plusieurs commentateurs, Hupfeld, Schegg, Thalhofer, Cook, etc., entendent le psaume à la fois de la fête des trompettes, à la néoménie, et de la fête des Tabernacles à la pleine lune du même mois, la première fête servant de préparation à la seconde. On oppose à cette hypothèse deux très graves objections. Tout d'abord il n'est point possible d'inviter tout le peuple à une fête joyeuse devant durer du premier au quinze de Tishri, parce que le dix de ce mois se célébrait un grand jeûne expiatoire pendant lequel il était prescrit « d'affliger son âme, » Levit. XXIII, 27-32. Ensuite, aux ỳỳ. 5 et 6, le psalmiste rattache la fête dont il parle aux merveilles que fit le Seigneur pour tirer son peuple de la servitude, c'est une loi qui date des jours où Jéhova « fit irruption sur la terre d'Egypte. » Tous les sabbats rappelaient bien en partie cet événement, Deuter. V, 15, mais la fête consacrée à le célébrer solennellement ne pouvait être que la Pâque instituée en Egypte même. La fête des Tabernacles ne fut prescrite que plus tard au désert, et encore ne devait-on la célébrer que dans la terre promise. 3° Hengstenberg, Tholuck, Patrizi, Jennings, etc., reconnaissent en conséquence que le Psalmiste fait allusion à la fête de la Pâque. Delitzsch, qui était d'abord pour la seconde hypothèse, s'est rallié depuis à cette dernière. La sonnerie des trompettes n'était pas réservée exclusivement à la néoménie du septième mois ; elle était en usage en bien d'autres fêtes, Num. X, 10 ; elle pouvait donc retentir au premier jour du mois de Nisan, le premier mois de l'année religieuse, Exod. XII, 2.

A partir de cette néoménie qui annonçait la grande fête, on était en joie jusqu'à la fin de la semaine solennelle ; dès le dix du mois, il fallait se procurer l'agneau pour le festin pascal, et quatre jours après, on l'immolait. Les préparatifs de la solennité devaient nécessairement commencer assez longtemps à l'avance, soit pour ceux qui avaient à entreprendre le pèlerinage de Jérusalem, soit pour les habitants de la ville qui se disposaient à recevoir de nombreux étrangers. On comprend donc très bien l'invitation d'Asaph à célébrer par des chants joyeux la plus grande partie de ce mois.

Tholuck, Patrizi, M. Le Hir, etc. vont plus loin, et pensent que le psaume a été composé à l'occasion de la grande Pâque que fit célébrer Ezéchias, quand il restaura le culte divin au début de son règne, II Paralip. XXX. On ne peut apporter de preuves péremptoires en faveur de cette idée, mais il y a d'assez grandes présomptions pour l'appuyer. Le pieux roi,

fecit Dominus ex aquis aves ad altum elevatas, et pisces in infimis natantes, sicut habetur Genes. I, 21, 23. Notandum etiam, quod torcular materiale, ad hoc est ut pressura sui vinum separet ab acino in cellario patrisfamilias recondendum, et oleum similiter ab amurca, sic enim appellatur fæx olivarum. Bene ergo per torcularia particulares Ecclesiæ designantur, in quibus per pressuras tamquam pondere torcularis, boni tamquam vinum optimum eliquantur, et mali tamquam acinum relinquuntur. Boni tamquam aves in aquis baptizati ad alta evolant, malis in infimis, tamquam piscibus relictis : de quibus utrisque mentio fit in hoc Psalmo. De bonis invitando eos ad sublimiora, de malis eos redarguendo, quia diligunt infima.

Sensus ergo tituli est : Hic Psalmus subjectus editus « *pro torcularibus,* » id est, pro Ecclesiis, in quibus sunt vinum, et oleum in cellario æterno recondendum. Cantic. II, 4 : *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.* Acinum et amurca tamquam fæces, projicienda in infernum, secundum illud Matth. XXV, 30 : *Servum inutilem ejicite in tenebras exteriores.* « *Ipsi Asaph* » est cantandus, id est, congregationi bonorum : ut a seipsa melius excitetur, et promoveatur. Apoc. XXII, 11 : *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc.* Psal. LXXXIII, 8 : *Ibunt de virtute in virtutem.* « *Quinta sabbati:* » quia quod in eo continetur, quasi spectare videtur ad illud quod illa die factum est, scilicet quod aves et pisces de aquis, id est, baptizati, sunt divisi : illis ad summa tendentibus, his in infimis demersis : illi volucres cœli, isti pisces maris, secundum illud Psal. VIII, 9 : *Volucres cœli, et pisces maris,* etc.

Jam patet ex istis divisio. Psalmus iste dividitur in duas partes. Primo, invitantur boni ad lætandum in Domino, et in melius transeundum. Secundo, arguuntur mali de amore terrenorum, ibi, « *Audi populus meus.* »

In prima duo. Primo, bonos invitat ad laudem, et spiritualem lætitiam. Secundo, subjungitur laudis causa, ibi, « *Quia præceptum in Israel est.* »

In prima tria. Primo, monet exsultare et lætari in Christo corde. Secundo, etiam servire opere, ibi, « *Sumite Psalmum.* » Tertio, ipsum laudare ore, ibi, « *Buccinate.* »

In prima duo. Primo, invitat ad lætitiam. Secundo, modum lætitiæ determinat, ibi, « *Jubilate.* »

après avoir ouvert le temple abandonné sous l'impie Achaz, résolut d'inviter Ephraïm et Manassé, c'est-à-dire les habitants du royaume d'Israël à venir célébrer la solennité à Jérusalem, selon les prescriptions de la loi. Beaucoup se moquèrent des envoyés du roi de Juda, mais d'autres se rendirent à son appel, II Paral. XXX, 1, 10, 11. Ezéchias qui, pour la réouverture du temple, avait fait chanter les cantiques de David et d'Asaph le voyant, II Paral. XXIX, 30, demanda au descendant de ce dernier de composer un chant de circonstance à l'occasion de la Pâque solennelle dans laquelle il voulait réunir tous les enfants de Jacob. C'est ce qui expliquerait que le psalmiste parle plus spécialement de Joseph, le père des deux principales tribus schismatiques. La fin du psaume semble bien être l'écho de la réponse reçue par Ezéchias. Israël est abandonné à sa volonté perverse, et voué sans défense aux ennemis qui vont bientôt l'assaillir et l'emmener en esclavage.

L'application spirituelle du psaume est fort claire : que le chrétien s'attache au culte de Dieu en esprit et en vérité, et Dieu le défendra contre les ennemis de son salut, surtout par la grâce des divins sacrements.

L'Eglise se sert de ce psaume dans l'office du Saint-Sacrement, à cause du ỳ. 17. « En le récitant, nous remercions Dieu tout d'abord de la grâce du baptême (ỳỳ. 1-7), puis nous nous éprouvons nous-mêmes (ỳỳ. 8-13), afin de voir si notre attachement à Dieu est assez ferme pour nous rendre dignes de son secours contre les ennemis de notre salut, et des délices de la douce nourriture de la table du Seigneur ». Talhofer.

H. LESÈTRE.

Dicit ergo : Sic veniet, et vineam perficiet : et propter hoc o justi? « *exsultate,* » non congaudentes mundo, et ejus vanitatibus. Osee, IX, 1 : *Noli lætari Israel, noli exsultare sicut populi,* sed « *Deo.* » et in Deo, secundum illud Isa. XLI, 16 : *Exsultabis in Domino, in sancto Israel lætaberis.* Jerem. XXXI, 7 : *Exsultate in lætitia Jacob,* id est, in Deo, quod est bene pugnantium, et diabolum supplantantium lætitia. Et hoc non cuicumque Deo, sed « *adjutori nostro.* » Psal. LXI, 9 : *Deus, adjutor noster in æternum.* « *Adjutori,* » inquam, ad bonum cogitandum, II ad Cor. III, 5 : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis,* etc. Et ad volendum cogitatum, Ad Philip. II, 13 : *Operatur in vobis et velle, et perficere, pro bona voluntate.* Et ad loquendum volitum, Matth. X, 20 : *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Et tandem ad operandum, Isa. XXVI, 12 : *Omnia opera nostra operatus es nobis Domine.* Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere.*

« *Jubilate.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Dixi, « *Exsultate,* » si quæritis quomodo ? Addo modum : « *Jubilate,* » sic corde lætando, ut necesse sit laudem promere, « *Deo Jacob* » specialiter dilecti, cum Esau reprobaverit. Malach. I, 2 et 3 : *Dilexi Jacob : Esaü autem odio habui.* Isa. XLIV, 23 : *Jubilate extrema terræ,... quoniam redemit Dominus Jacob.* Zach. IX, 9 : *Exsulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem.* Sophon. III, 14 : *Jubila Israel : lætare, et exsulta in omni corde filia Jerusalem.*

« *Sumite psalmum.* » Hic secundum, in quo monet ei servire opere : et dicuntur quatuor. Primo, monet ad bonam operationem. Secundo, ad propriæ carnis mortificationem, ibi, « *Et date tympanum.* » Tertio, ad hilaritatem in bona operatione, ibi, « *Psalterium.* » Quarto, ad lætam patientiam in adversitate, ab exteriori, ibi, « *Cum cithara.* »

Dicit ergo : Sic exsultate corde, et etiam « *sumite* » in manibus propriis, « *psalmum* » bonæ operationis. Joan. VI, 27 : *Operamini non cibum qui perit.* Eccle. IX, 10 : *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare.*

« *Et date tympanum,* » mortificationis carnis : tympanum enim fit de pelle mortua. Ad Coloss. III, 5 : *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram.* Exod. XV, 20 : *Sumpsit ergo Maria soror Aaron, prophetissa, tympanum in manu sua.* Tympanum dabat qui dicebat, II ad Corinth. IV, 10 : *Mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes.* Et in illo percutiebat, I ad Cor. IX, 27 : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo.*

« *Psalterium.* » Suppe, sumite, sed « *jucundum,* » ut exsultetis in bona operatione, agentes bona, et carnem mortificantes, non cum tristitia sicut hypocritæ. Matth. VI, 16 : *Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ, tristes.* Et hoc « *cum cithara,* » cum læta patientia : cithara enim tacta dulcem reddit sonum : sic vincitur penitus inimicus. Isa. XXX, 32 : *Et erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus in tympanis et citharis : et in bellis præcipuis expugnabit eos.* Isa. XVI, 11 : *Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit.*

Aliter legit Glossa : « *Sumite Psalmum,* » id est, bona spiritualia, « *et date tympanum,* » id est, temporalia danti vobis spiritualia. Ad Galat. VI, 6 : *Communicet autem, is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis.* I ad Cor. IX, 11 : *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus.* Ad Philip. IV, 15 : *Nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli.* Quod autem subditur, « *Psalterium jucundum,* » refertur ad hoc quod dixit, « *Sumite Psalmum :* » spiritualia enim debent in lætitia recipi. Quod ait,

« *Cum cithara,* » ad illud referendum est, « *Date tympanum.* » Eccli. xxxv, 11 : *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* I ad Cor. ix, 7 : *Hilarem datorem diligit Deus.*

4 « *Buccinate.* » Hic est tertium, in quo monet ipsum laudare ore: in quo tanguntur tria. Invitatio ipsorum ad laudem oris. Secundo, determinatio temporis in generali, ibi, « *In Neomenia.* » Tertio, declaratio in singulari de ipsa die, ibi, « *In insigni die.* »

Dicit ergo : Sic corde, sic opere Deum honorate, et etiam « *buccinate tuba,* » ore exsultate. Instrumentum enim hoc ad buccam pertinet : et inde dicitur, Osee, v, 8 : *Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama.* Et hoc « *in Neomenia,* id est, in nova luna. Νέος *novum,* μήνη *luna.* Ad litteram præceptum erat Judæis (Levit, xxiii, 24, et Num, xxix, 1) quod in nova lunatione Septembris, septem diebus tuba clangerent [1] : et dicunt istam institutionem fuisse in memoriam liberationis Isaac a morte, et immolationis arietis pro illo. Et ob hoc in cornu arietis fortiter buccinabant.

« *In insigni.* » Hic specificat ipsum diem. Quasi diceret : Sic buccinate, et in nova luna, et hoc potissime facite « *in insigni die solemnitatis vestræ,* » quæ erat forte Sabbatum, quod erat infra illos septem dies.

Thema pro festo Nativitatis B. Virginis.

Et nota, quod potest esse thema in Nativitate beatæ Virginis. Ipsa enim est luna, Cant. vi, 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur,... pulchra ut luna :* quæ noctem illuminat subtracto sole : et ipsa non deserit peccatorem, sed cordi ejus lucem impetrat, ut videat. Genes. i, 16 : *Fecit Deus duo luminaria: luminare majus,* etc. Item, luna dicitur quasi *lucens una,* excedit enim alia in claritate luminaria : et hæc omnes sanctos. Prov. xxxi, 29 : *Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas.* Item, quo plus appropinquat soli, minus se ostendit : hoc sciunt Astrologi. Sic Maria in quantum Soli justitiæ magis propinquavit in tantum ut mater diceretur, plus se humiliavit, et quasi abscondit. Luc. i, 38 : *Ecce ancilla Domini,* etc. Sed hæc luna nova illuxit, quando nata fuit, scilicet mense Septembri, qui est mensis omnis plenitudinis, et separatus ab imbre : et ipsa septem gratiis Spiritus sancti repleta, nata est, reddentibus illam ab imbre peccati immunem. Luc. i, 28 : *Et ingressus Angelus ad eam, dixit: Ave gratia plena.* Tritico plena fuit, Cant. vii, 2 : *Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis.* Et ibidem : *Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis.* Ecce frumentuum et vinum, quibus sumus stabiliti, Genes. xxvii, 37 : *Frumento et vino stabilivi eum.* In hac ergo luna mensis Septembris tubicinandum est tuba prædicationis. Ipse enim prædicator est tuba. Isa. lviii, 1 : *Quasi tuba exalta vocem tuam.* Et debet esse argentea per sonum, et munditiam. Num. x, 2 : *Fac tibi duas tubas argenteas.* Nec debet sonare ex se, sicut nec tuba, sed ex statu, id est, ex instigante Spiritu sancto. Matth. x, 20 : *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri,* etc. Item, invitare debet ad bellum contra diabolum, ad festum gaudiorum æternorum, ad audiendum divinum præceptum, ad convivium æternarum epularum.

« *Quia præceptum in Israel.* » Hic postquam invitavit ad lætitiam in Deo,

[1] Levit. xxiii, 24 : *Loquere filiis Israel : Mense septimo, prima die mensis, erit vobis sabbatum, memoriale, clangentibus tubis, et vocabitur sanctum.* Numer. xxxix, 1 : *Mensis etiam septimi prima dies venerabilis et sancta erit vobis: omne opus servile non facietis in eo, quia dies clangoris est et tubarum.*

et laudem, subjungit causam, quare lætandum : et hanc multiplicem. Primo, propter præceptum. Secundo, propter judicium, quod fiet bonum facientibus, ibi, « *Et judicium.* » Tertio, propter significatum, ibi, « *Testimonium in Joseph.* » Quarto, propter fructum inde consequentem, ibi, « *Divertit ab oneribus.* »

Dicit ergo : Sic exsultate, et buccinate, et hoc debetis, « *quia præceptum est* » a Domino per Moysem [1], Et in Psal. CXLVIII, 6 : dicitur : *Præceptum posuit,* scilicet Deus, *et non præteribit* illud populus Dei. Deut. VI, 3 : *Audi Israel, et observa, ut facias quæ præcepit tibi Deus.* Et hoc « *in Israel,* » id est, Judæis, quibus data est lex, non Gentibus. Jerem. XXXI, 33 : *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam* [2].

« *Et judicium Deo Jacob,* » super ipsum Jacob, si non fecerit præceptum. Ad Rom. II, 2 : *Scimus quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.* Judicabuntur enim secundum legem, qui ipsam susceperunt : *quicumque autem sine lege peccaverunt, sine lege peribunt* (Ad Rom. II, 12 .) Deus etiam Jacob potest dici Deus de Jacob secundum carnem natus, Filius scilicet Dei, cujus erit judicare, Joan. V, 22 : *Pater omne judicium dedit Filio.*

« *Testimonium in Joseph.* » Hic tertium, quod propter testimonium : in quo tanguntur tria. Datio præcepti in testimonium, et tempus dandi, ibi, « *Cum exiret de terra.* » Et modus, ibi, « *Linguam.* »

Dicit ergo : Sic præcepit, sic judex erit, et etiam « *posuit illud,* » præceptum scilicet de solemnitate facienda hoc modo, « *in Joseph,* » hoc est, in Judæis de Joseph descendentibus : « *testimonium,* » rei scilicet postmodum faciendæ in spirituali Joseph, scilicet in Ecclesia de Gentilitate. Deut. IV, 1 : *Et nunc Israel audi præcepta et judicia, quæ ego doceo te,* . Et David propter hoc dicit, Psal. CVVIII, 167 : *Custodivit anima mea testimonia tua,* præcepta scilicet in testimonium mihi data. Sed quando ? « *Cum exiret,* » supple, Joseph, gens scilicet Judæorum, « *de terra Ægypti.* » Psal. CXIII, 1 : *In exitu Israel de Ægypto.*

« *Linguam, quam non noverat,* » numquam antea audierat, « *audivit,* » Dominum scilicet loquentem Moysi, et præcepta dantem [3]. Per Joseph, qui interpretatur *accrescens,* Intelligitur Ecclesia Gentium, quæ per totum mundum crevit in immensum dilatata. Psal. LXXI, 8 : *Et dominabitur a mari,* etc. Huic in testimonium æternæ solemnitatis datur solemnitas temporalis. Exod. III, 15 : *Et hoc memoriale meum in generatione et generationem.* Sed hoc cum exit de terra Ægypti, de tenebrositate scilicet peccati. Deut. XXXIII, 18 : *Lætare Zabulon in exitu tuo,* scilicet de peccato.

Dantur et æterna testimonia egressionis ipsius de Ægypto, scilicet ista, gaudium et patientia in tribulatione, facilitas et hilaritas in bona operatione, æternæ felicitatis prægustatio, secretorum Dei cognitio. Mich. VII, 15 : *Secundum dies egressionis tuæ de terra Ægypti ostendam ei mirabilia.* Tunc audit linguam quam non audierat, Deum secum dulcissime confabulantem. Osee, II, 14 : *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus.* Isa. XXVIII, 11 : *In loquela labii, et lingua altera loquetur ad populum istum.* Sophon. III, 9 : *Reddam populis labium electum.*

[1] Cf. Levit. XXIII, 24 et Numer. XXIX, 1.
[2] Cf. ad Hebr. X, 16.
[3] Cf. Exod. XIX et XXIV.

7 « *Divertit ab oneribus.* » Hic quartum. Probat a fructu, et utilitate consequente adimpletionem mandati : in quo dicuntur duo. Primo, liberatio populi a Babylonica servitute. Secundo, provocatio ad liberationem, ibi, « *In tribulatione.*

In prima duo. Primo, liberatio ab hoc onere. Secundo, laboris specificatio, ibi, « *Manus ejus in cophino.* »

Dicit ergo : Sic dedit præceptum quod fuit testimonium illi populo : et Dominus propter præceptum implendum, « *divertit dorsum ejus ab oneribus,* » ut jam non portaret illa. Exod. I, 11 et II, 23, Et filii Israel serviebant Ægyptiis apportantes lutum et lateres et paleas ad construendum civitates[1]. Sed numquid onera portaverunt ? Ita. «*Manus ejus*, » scilicet populi, « *in cophino servierunt,* » instrumento quo portatur lutum, sicut habetur Exod. I, 11 et V, 4 et seq. Suos autem quos Dominus fecit exire de Ægypto, quibus testimonium dat, divertit ab oneribus peccati et iniquitatis : de quibus oneribus, Jer. XVII, 21 : *Nolite portare pondera in die sabbati.* Et in Psal. XXXVII, 5 : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave,* etc. Et Isa. LVIII, 6 : *Et omne onus disrumpe.* Matth. XI, 28 : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis.* Et a servitute vili eripit, de qua Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.*

8 « *In tribulatione mea.* » Hic est secundum, provocatio ipsius Domini ad liberationem : et sunt duo provocativa. Primo, oratio eorum. Secundo, probatio orantium per tribulationem, ibi, « *Probavi te.* » In prima duo. Primo, probatio eorum in aperta tribulatione. Secundo, etiam in abscondito, ibi, « *Exaudivi te in abscondito.* »

Dicit ergo : Sic divertit ab onere, eruit a vili servitute : et mutat personam, ut quasi Deus loquatur : et, o tu popule, hoc feci, quia « *in tribulatione invocasti me.* » Sicut patet, Exod. II, 23. Isa. XXVI, 16 : *Domine, in angustia requisierunt te.* Osee, VI, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Joan. II, 8 : *Cum angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum.*

« *Et liberavi te,* » sic clamantem. Exod. XIV, 30 : *Liberavit Dominus in die illa Israel de manu Ægyptiorum.* Psal. CXIX, 1 : *Ad Dominum cum tribularer, clamavi, et exaudivit me.* I Machab. IV, 10 : *Et nunc clamemus in cœlum, et miserebitur nostri Dominus.*

« *Et exaudivi te in abscondita tempestatis,* » hoc est, in tempestate abscondita, quia ad litteram nec aperte audebant conqueri propter Ægyptios aggravantes manus suas super eos cum conquerebantur, sicut habetur, Exod. V, 4 et seq.

« *Probavi te apud aquam contradictionis.* » Num. XX, 10 : *Num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere ?* Vel, in bono melius : « *Probavi te apud aquam contradictionis,* » populos tibi in fide adversantes, quibus viriliter restitisti. I ad Cor. XI, 19 : *Oportet et hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant.* Aqua etiam contradictionis est præsens tribulatio, cui a multis contradicitur, et a paucis consentitur. Et tamen aqua ista est fornax justorum et probatorum. Eccli. XXVII, 6 : *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis.* Aquæ etiam contradictionis, quibus scilicet est contradicendum, sunt sermones adulationis, in quibus tamquam in fornace probatur homo. Prov. XXVII, 21 : *Quomodo probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, sic homo ore laudantis.*

[1] Exod. I, 11 : *Ædificaverunt urbes... Pharaoni, Phithom et Ramesses.*

« *Audi, populus meus.* » Hic est secunda pars totius Psalmi, in qua convertitur sermo ad malos, et admonentur ut ad Christum convertantur, quamvis non acquiescant : unde dicuntur quatuor. Primo, admonitio. Secundo, contemptus admonitionis, ibi, « *Et non audivit.* » Tertio, pœna et afflictio pro contemptu, ibi, » *Et dimisit eos.* » Quarto et ultimo, aggravatio contemptus eorum, ibi, « *Et cibavit.* »

In prima duo. Primo monet ad audientiam præceptorum Dei. Secundo, ad præceptoris laudem, vel peccatorum confessionem, ibi, « *Dilata os tuum.* »

In prima duo. Primo monet ut audiant. Secundo, causas addit quare audire debent, ibi, « *Quia contestabor tibi.* »

Dicit ergo : Sic monui bonos, ut exsultent in Domino, sed convertens sermonem dico : « *Populus meus* » ab aliis gentibus separatus, Deut. VII, 6 : *Elegit te Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris.* « *Audi.* » Deut. VI, 3 : *Audi Israel, et observa, ut facias quæ præcepit tibi Dominus :* aliter non audieris. Prov. XXVIII, 9 : *Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis.* « *Audi* » patrem piissimum, præcepta justitiæ proferentem. Prov. I, 8 : *Audi, fili mi, disciplinam patris tui* « *Audi* » Doctorem justitiæ, regulas vitæ proferentem. Joel, II, 23 : *Filii Sion exsultate, et lætamini in Domino Deo vestro : quia dedit vobis Doctorem justitiæ.*

« *Et testificabor tibi*[1].» Hic secundum, scilicet probatio quod debet audire. Primo, propter confirmationem virtutis. Secundo, propter consequentiam multiplicis utilitatis, ibi, « *Israel, si audieris me.* » Tertio, ratione auctoritatis, ibi, « *Ego enim sum Dominus.* » Quarto, ratione beneficentiæ et liberationis jam factæ, ibi, « *Quoniam eduxi te.* »

Dicit ergo : Sic audi, « *et contestabor te,* » id est, eorum quæ dicturus sum testis ero, ipse qui judex. Jerem. XI, 7 : *Contestans contestatus sum patres vestros, in die qua eduxi eos de terra Ægypti.* Et simili modo loquitur Petrus, II Petr. V, 12 : *Breviter scripsi : obsecrans et contestans.* Jerem. XXIX, 23 : *Ego sum judex et testis, dicit Dominus Israel.*

10 « *Israel, si audieris me.* » Hic est secundum, ratio utilitatis sequentis, quæ est duplex. Primo, quia non finget sibi novum Deum. Secundo, quia nec adorabit ab aliis jamdiu factum, ibi, « *Nec adorabis.* »

Ait ergo : Sic audi, et debes, et etiam o « *Israel, si audieris me,* » mihi obediendo, « *non erit in te Deus recens,* » recenter fabricatus, et factus a te. Deuter. IV, 23 : *Cave nequando obliviscaris pacti Domini Dei tui, quod pepigit tecum, et facias tibi sculptam similitudinem, quæ fieri Dominus prohibuit.*

« *Neque adorabis Deum alienum,* » ab aliena gente factum. Gen. XXXV, 2 : *Abjicite deos alienos qui in medio vestri sunt.* Exod. XX, 3 : *Non habebis deos alienos coram me.* I Reg. VII, 3 : *Auferte deos alienos de medio vestri.*

11 « *Ego enim sum Dominus.* » Hic tertium. Ait enim : Audi, et debes audire : ego enim sum verissimo essendi modo. Exod. III, 14 : *Ego sum qui sum :* quia esse meum omnino invariabile est, et immutabile. « *Ego sum Dominus Deus tuus.* « *Dominus,* » qui timendus : « *Deus,* » qui honorandus : « *tuus,* » qui amandus. « *Qui eduxi te de terra Ægypti.* » Ecce beneficium liberationis. Deut. V, 6 : *Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis.*

[1] Vulg. habet : « *Et contestabor te.* »

« *Dilata os.* » Ecce secundum, in quo subjungit admonitionem de confessione : et dicuntur duo. Admonitio, et ratio quare acquiescendum, ibi, « *Et implebo illud.* »

Dicit ergo : Sic audi, et postea « *dilata* » confitendo culpam propriam, et Dei laudem, « *os tuum,* » et confundetur inimicus. I Reg. II, 1 : *Dilatatum est os meum super inimicos meos.* Et proximus ædificabitur, sicut Paulus aperiebat, I ad Cor. VI, 11 : *Os nostrum patet ad vos,* instruendos et ædificandos, *o Corinthii.*

« *Et ego adimplebo illud,* » gratiam infundendo in animam, in tantum ut redundet per labia exterius. Cassiodorus : « Tunc sensus spirituali gratia repletur, « quando in laudes Domini os dilatatum « esse cognoscitur. » Eccli. XV, 5 : *Implevit illum Dominus spiritu sapientiæ et intellectus* : usque ad labia. Psal. XLIV, 3 : *Diffusa est gratia in labiis tuis.*

Et nota, quod prius dixit, quod eduxit eum de Ægypto quam ad apertionem oris, ipsum induceret. Quidquid aperit os in Ægypto, cito impletur vilibus, quia non videt. Luc. XV, 16 et 17 : Filius prodigus os implebat de siliquis porcorum, et tamen non satiabatur [1]. Prov. XIII, 25 : *Justus comedit, et replet animam suam : venter autem impiorum insaturabilis.*

12 « *Et non audivit populus.* » Hic secundum, scilicet contemptus populi et inobedientia. In prima duo. Primo, inobedientiæ culpa. Secundo, inobedientiæ magnitudo et vehementia, ibi, « *Et Israel.* »

Ait enim : Sed imperavi : « *et populus meus,* » hoc potest intelligi quantum ad minores, « *non audivit* » obediendo « *vocem meam.* » Jerem. XXV, 3 : *Locutus sum ad vos de nocte consurgens, et loquens : et non audistis* orationem meam. Et tamen in eodem, XI, 4, dicitur : *Audite vocem meam,... et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum.* Magnus fructus, et ex inobedientia magnum est damnum. Bernardus : « Magnum inobedientiæ vitium, « quo Angelus cœlum, homo paradi- « sum, Saul regnum, Salomon amorem « perdidit divinum. » Magna autem virtus, quando nihil habet de suo in prosperis. Bernardus : « Tanto majus habet « meritum, quanto minus habet propriæ « voluntatis admixtum. » Hieronymus : « Quantum propriæ voluntati subtraxe- « ris, tantum virtuti adjicies. »

Mul damn inob

« *Et Israel,* » cui tantum beneficium contuli, quod Israel ipsum vocavi, « *non intendit mihi,* » tanto beneficio et tali. Zachar. VII, 11 : *Noluerunt attendere, et averterunt scapulam recedentem.* Et nota, quod vocem clamantis Dei non audivit Israel, id est, clerici Deum videntes. Primo, quia surdi sunt, Isa. XLII, 19 : *Quis surdus, nisi ad quem nuntios meos misi?* Et propter hoc in eodem, ℣. 18 : *Surdi audite, et cæci intuemini ad videndum.* Clerici aures obturant et tegunt amore peccati, timore satisfaciendi. Psal. LVII, 5 : *Sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas :* una in terra, amore scilicet terrenorum : alia in cauda, timore scilicet finiendi peccatum, et satisfaciendi, quia in tumultu sunt voluptatum et cogitationum tumultuantium. Ob hoc Dominus volens curare surdum, et mutum, eduxit illum extra turbam [2]. Quia non attendunt, sed aliis occupati sunt, sicut hic. Non sic surdi illi, de quibus Baruch, I, 3 : *Et legit Baruch verba libri hujus ad aures universi populi venientis ad librum.* Quia dormiunt in peccatis suis, Eccli. XXII, 9 : *Cum dormiente loquitur, qui enarrat*

Qui cleric aud vocen

[1] Luc. XV, 16 : *Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant, et nemo illi dabat.*

[2] Cf. Marc. VII, 33 : *Et apprehendens eum de turba seorsum, misit,* etc.

stulto sapientiam. Quia nesciunt intelligere linguam Dei, quæ non est de terra, sicut ipsi terreni sunt, Joan. III, 31 : *Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur.* Psal. LXXXI, 5 : *Nescierunt, neque intellexerunt.* Quia nolunt ex certa malitia, Hi sunt filii diaboli, de quibus Joan. VIII, 47 : *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Psal. XXXV, 4 : *Noluit intelligere ut bene ageret.*

« *Et dimisi eos.* » Hic tertium hujus partis, scilicet pœna pro contemptu tanti beneficii. Et primo tangit pœnam damni, quæ est in amissione boni jam habiti. Secundo, pœnam sensus, ibi, « *Et erit tempus.* »

In prima duo. Primo, amissio boni jam habiti. Secundo, habendi, si per eos non stetisset, ibi, « *Si populus meus.* »

In prima duo. Primo, amissio et subtractio gratiæ conservantis eos. Secundo, effectus sequens ex amissione illa, ibi, « *Ibunt in adinventionibus suis.* »

Dicit ergo : Sic contempserunt vocem meam, « *et* » propter hoc « *dimisi eos,* » gratiam subtrahendo, « *secundum desideria cordis eorum,* » ut non refrænarent illa. Ad Rom. I, 24 : *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum.* Desideria animam occidentia, secundum illud Prov. XXI, 25 : *Desideria occidunt pigrum.* Propter hoc dicit Petrus, I Petr. II, 11 : *Obsecro vos... abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam.* Et hoc est magna indignatio et ira Dei. II Machab. VI, 13 : *Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii indicium est.* Augustinus : « Magna ira Dei est peccantes non cor- « rigere, non flagellare eum delinquen- « tes. » Ezech. XVI, 42 : *Auferetur zelus meus a te, et quiescam, nec irascar amplius.*

« *Ibunt in adinventionibus.* » Hic secundum, effectus sequens ex dimissione. Quasi diceret : Sic dimisi, et ob hoc « *ibunt* » ad libitum, « *in adinventionibus suis* » degentes, et viventes, contra illud Eccli. XVIII, 30 : *Fili, post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere.* Et secundum illud Eccli. XXX, 8 : *Filius remissus* (fere dixisset dimissus) *evadet in præceps,* ruendo in peccatum. Adinventiones autem appellat peccatum, quæ contra Deum sunt. Isa. III, 8 : *Adinventiones eorum contra Dominum.* Sed Osee, XII, 2, dicitur : *Juxta adinventiones ejus reddet ei,* scilicet peccatum. Dicitur autem *adinventio,* quia non est factum, vel creatum a Deo, sed a diabolo, et homo adinvenit illud. Augustinus de *Eccles. Dog.* : « Malum a Deo non est creatum, nec « factum, sed a diabolo vel homine est « inventum. »

« *Si populus meus.* » Hic ostenditur 14
amissio boni habendi si per eum non stetisset : in quo dicuntur tria. Primo, quasi causa ad beneficium cum conditione. Secundo, beneficium, ibi, « *Pro nihilo.* » Tertio, destructio causæ, ibi, « *Inimici.* »

Causa autem tangitur duplex. Primo, inobedientia minorum. Secundo, majorum, ibi, « *Israel.* »

Dicit ergo : Sic dimisi eos, et etiam aliud damnum : quia « *si populus meus,* » minores scilicet in Judæis, « *audisset me,* » clamantem per Baruch, III, 9 : *Audi, Israel, mandata vitæ,* scilicet Dei. « *Et si Israel,* » majores scilicet in Judæis, « *ambulasset in viis meis,* » id est, in mandatis et præceptis quibus itur ad vitam. Matth. XIX, 17 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Baruch, III, 13 : *Si in via Dei ambulasses, habitasses utique in pace sempiterna.*

15 « *Pro nihilo forsitan.* » Ecce beneficium secutum, scilicet inimicorum dejectio sive humiliatio. Secundo, humiliatorum afflictio et tribulatio, ibi, « *Et super tribulantes.* »

Dicit enim : Si hoc fecissent, humiliassem inimicos eorum, et hoc « *pro nihilo,* » id est, gratis. Vel, « *pro nihilo,* » id est, usque ad nihilum illos deducendo, secundum illud Psal. xiv, 4 : *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.* Et alibi, Psal. lvii, 8 : *Ad nihilum devenient tamquam aqua decurrens.* Ezech. xxvi, 21 : *In nihilum redigam te, et non eris.* Zachar. x, 11 : *Humiliabitur superbia Assur.* Et hoc « *forsitan,* » nec est dubitativum, imo magis ironicum, vel derisorium.

« *Et super tribulantes eos,* » opere : inimici enim magis dicuntur, qui odiunt corde : « *misissem manum meam,* » ipsos tribulando. Deut. xxviii, 7 : *Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgent adversum te, corruentes in conspectu tuo.* Exod. xv, 12 : *Extendisti manum tuam, et devoravit eos terra.* II Mach. i, 28 : *Afflige opprimentes nos, et contumeliam facientes in superbia.*

16 « *Inimici Domini.* » Hic tertium, destructio causæ.

Quasi diceret : Si obedissent, sic fecissem : sed numquid obedierunt? Non, imo « *inimici Domini mentiti sunt,* » in omnibus quæ promiserant se servaturos. Qui sunt inimici, dicit Jacob. iv, 4 : *Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.* Hi Domino mentiuntur. Psal. xvii, 46 : *Filii alieni,* id est, alienati, *mentiti sunt mihi.* Act. v, 3 : *Cur satanas tentavit cor tuum, mentiri te Spiritui sancto?* Mentiti sunt verbo promittentes in baptismate, quod non solverunt in opere. Jerem. xxxiv, 18 : *Non observaverunt verba fœderis.* Sed Ezech. xvii, 15, dicitur : *Qui dissolvit pactum, numquid effugiet?* Et Jerem. xi, 10 : *Irritum fecerunt domus Israel et domus Juda pactum meum, quod pepigi cum patribus eorum.* Mentiti sunt facto, sicut illi qui etsi ore teneant fidem, facto tamen impugnant. Ad Tit. i, 16 : *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Psal. lxi, 10 : *Mendaces filii hominum,* non tantum in verbis, sed *in stateris.* Alii mentiuntur signo, sicut hypocritæ, qui prætendunt signa sanctitatis, cum interius nulla sit : qui possunt dicere illud Isa. xxviii, 15 : *Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.*

Multis modis homines Domino mentiuntur.

« *Et erit tempus.* » Hic tangitur pœna sensus.

Ait enim : Sic punientur pœna damni, quia mendaces. « *Et etiam tempus eorum,* » in quo affliguntur, erit « *in sæcula* » illa æterna. Isa. lxvi, 24 : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur.* Matth. xxv, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Vel tempus dicit variationem pœnæ. Quasi diceret : Variatio illorum a pœna in pœnam erit in sæcula, sicut supra Job, xxiv, 19 : *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.* Apocalyps. xx, 9 et 10 : *Bestia et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.*

Sed contra, Apocal. x, 10 : *Juravit per viventem in sæcula sæculorum : Quia tempus non erit amplius.* Respondeo. Tempus non erit per mensuram motus primi mobilis ad generationem et corruptionem rerum ordinati : sed tempus erit secundum quod sonat in mensuram mutationis et varietatis. Si autem opponatur contra hoc quod dicit, quod tribulabuntur die ac nocte. Ergo cum dies et nox sint per circuitum solis, adhuc tunc circuibit. Dicendum, quod dies appellatur perpetua illuminatio beatorum et regionis superioris, nox vero perpetuæ tenebræ damnatorum. Affligentur ergo mali die, quia carebunt illa : affligentur nocte, quia erunt in illa.

« *Et cibavit eos.* » Hic quartum, in quo subjungitur contemptus aggravatio per recordationem beneficiorum maxime notabilium, quæ tanguntur duo. Cibatio illorum manna, et potatio aqua dulcissima, ibi, « *Et de petra.* »

Dicit ergo : Sic contempserunt et mentiti sunt Deo, et tamen Dominus « *cibavit,* » id est, cibaverat, « *illos ex adipe frumenti,* » id est, Manhu, quod ita delicatum erat sicut adeps frumenti [1]. Et satiavit, vel saturavit eos melle, et potavit aqua dulcissima, et suavi sicut mel profluenti de petra [2]. Vel potest referri ad bonitatem terræ, in qua duxit eos, quæ abundabat in tritico delicato, caseo, et in melle, in tantum quod de rupibus videretur affluere, in quibus apes mellificabant. Deut. xxxii, 13 et 14 : *Constituit eum super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo :... et hircos cum medulla tritici.*

Spiritualiter autem hoc improperatur Clericis, et Theologis, maxime autem sacerdotibus. Sacerdotes enim satiat adipe frumenti in altaris sacramento. Psal. lxii, 6 : *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea.* Et alibi, Psal. cxlvii, 14 : *Adipe frumenti satiat te.* Scholares autem satiat melle dulcissimo sapientiæ. Proverb. xxv, 16 : *Fili, mel invenisti, comede quod sufficit tibi.* Extende sicut Jonathas summitatem virgæ acumen mentis tuæ, et gusta, et illuminabuntur oculi tui, sicut sui [3], melle profluente de petra Christo, de quo I ad Corinth. x, 4 : *Petra autem erat Christus.*

Et bene dicitur « *mel* » divina sapientia. Mel enim mundificat : sic sapientia Dei. Joan. xv, 3 : *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.* Conservat maxime fructus a corruptione : sic sapientia Dei. Prov. ii, 11 et 12 : *Prudentia servabit te, ut eruaris a via mala.* Item, apostemata curat : sic scientia manans a Christo, superbiam evacuat, et humiliat. Psal. cxviii, 75 : *In veritate tua,* supple, cognita, *humiliasti me.* Item, penetrat : sic sapientia Dei usque ad intima. Ad Hebr. iv, 12 : *Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.* Amaras potiones sui admixtione dulcorat : sic sapientia amaram pœnitentiam reddit dulcem. Hæc est farinula Elisei, quæ dulcoravit pulmentum [4]. Item, dulce est : nemo dubitat. Et Psalmista dicit in Psal. cxviii, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!* Eccli. vi, 5 : *Verbum dulce multiplicat amicos.* Et est natura calidum : sic sapientia Dei. Jerem. xxiii, 29 : *Numquid non verba mea sunt quasi ignis,* etc. His ergo cibis interim suos Deus reficit : donec eos melle divinitatis suæ abundanter reficiat in patria illa, ad quam nos perducat qui est benedictus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Comparatio sapientiæ cum melle.

[1] Cf. Exod. xvi, 15.
[2] Ibid. xv, 25.
[3] Cf. I Reg. xiv, 27.
[4] Cf. IV Reg. iv, 39 et seq.

PSALMUS LXXXI.

Domini deorum terræ judex judices improbos arguit.

1. *Psalmus Asaph.*
Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos dijudicat.
2. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?
3. Judicate egeno et pupillo: humilem et pauperem justificate.
4. Eripite pauperem [1], et egenum de manu peccatoris liberate.
5. Nescierunt, neque intellexerunt: in tenebris ambulant: movebuntur omnia fundamenta terræ.
6. Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes [2].
7. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis.
8. Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

IN PSALMUM LXXXI

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus Asaph.* [3]

« *Deus stetit in synagoga.* » Hic est

Psalmus octogesimus primus in libro toto, trigesimus primus in secunda parte libri. Cum enim in præcedenti Psalmo suos invitaverit ut terrenis contemptis, ad cœlestia eleventur, et malos redarguerit, quia jacent in infimis, et damna, quæ inde assequentur, ostenderit, consequenter in hoc Psalmo mirabilem eorum excæcationem ostendit, quod habentes præsentem salvatorem, vel præsentialiter instruentem, non cogno-

Argu[m]tum P[s]m Cæ[c]a syna[g]a

[1] Prov. xxiv, 11.

[2] Joan. x, 34.

[3] Ce psaume est un appel à la justice de Dieu contre les juges iniques. Le texte ne donne aucun moyen de déterminer avec certitude l'époque à laquelle il fut composé. Pour Patrizi, c'est l'Asaph, contemporain de David, qui parle, car pour composer un psaume contre les juges iniques, il n'était pas nécessaire qu'en Israel tous les juges ou la plus grande partie d'entre eux fussent tels. Pour d'autres, le psaume est du temps de Josaphat. Ce pieux roi eut au début de son règne à réformer l'administration de la justice, et en établissant de nouveaux juges, il leur donna des conseils identiques à ceux que formule poétiquement notre psaume, II Paral. xix, 5-10. Jahaziel serait alors probablement l'auteur de ce psaume et du suivant (II Paral. xx, 15). M. le Hir descend jusqu'à l'époque d'Ezéchias, qui eut aussi à corriger les abus introduits sous l'impie Achaz. Dans cette dernière supposition, nous aurions harmonie parfaite entre les idées exprimées par Asaph et les conseils que nous lisons aux Proverbes, xxxi, 8, 9, et qui sont assez probablement adressés à Ezéchias par sa mère. Avouons toutefois qu'aucune de ces trois hypothèses n'est certaine.

Asaph appelle des *elohim* ceux à qui il s'adresse Que faut-il entendre par ce nom? 1° Génésius et quelques autres croient que ces *dieux* sont les princes idolâtres qui entourent Israël, supposition que le ỳ. 6 rend absolument inadmissible. 2° Pour Hupfeld, Riehm, etc., ces *elohim* sont les Anges. Ceux-ci sont bien chargés du gouvernement du monde, mais la manière dont parle le psaume, s'il était possible de la leur appliquer, nous donnerait une médiocre

verunt, nec Deum crediderunt, sed tamquam purum hominem spreverunt, et abdicaverunt.

Et præponitur titulus communis : « *Psalmus Asaph.* » Hoc est : Hic Psalmus Synagogæ excæcatæ, Deum præsentialiter habenti et non cognoscenti competit, et ei est cantandus.

Dividitur autem Psalmus in duas partes. Primo monstratur Synagogæ excæcatio, quæ nec præsentem Dominum corporaliter, nec utiliter docentem cognovit. Secundo, imprecatio contra ipsam, ut Deus illam judicet, et affligat pro iis quæ commisit, ibi, « *Surge, Deus, judica terram.* »

In prima duo. Primo ostenditur sprevisse, et cognovisse præsentem. Secundo, docentem, ibi, « *Ego dixi.* »

In prima duo. Primo monstratur Dei præsentia, et arguuntur et monentur. Secundo, illorum excæcatio et ignorantia, ibi, « *Nescierunt.* »

In prima tria. Primo, prophetat ejus præsentiam, loquens de ea tamquam de jam exhibita. Secundo, increpat Synagogam contemnentem ejus præsentiam, ibi, « *Usquequo judicatis?* » Tertio, monet ad judicii rectitudinem, ibi, « *Judicate egeno.* »

In prima duo. Primo, prædicat Dei præsentiam futuram in medio Judæorum. Secundo, innuit præsentem utilitatem et virtutem, ibi, « *In medio autem.* »

Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic vos boni exsultetis in Deo, et mali confundantur in seipsis, terrenis adhærentes, quia « *Deus* » ipse per propriam præsentiam in humanitate « *stetit.* »

Deus multipliciter stare dicitur.

Notandum autem, quod Deus stat per divinitatis immutabilitatem. boetius,

Stabilisque manens dat cuncta moveri.

Luc. XVIII, 40 : *Stans autem Jesus, jussit cæcum adduci ad se.* Glossa, « Stat ut Deus. » Stat per judicii exsecutionem, secundum illud Isa. III, 13 : *Stat ad judicandos populos Dominus.* Stat ad intima cordis per ipsius exspectationem ad bonum, Apocalyps. III, 20 : *Sto ad ostium, et pulso : si quis aperuerit mihi*, etc. Stat per naturæ immortalis incorruptionem, Joan, XXI, 4 : *Stetit Jesus in littore* maris. Per auxilii promptitudinem, Act. VII, 55 : *Video cœlos apertos*, dixit Stephanus, *et Filium hominis stantem*, etc. Stat per præsentiæ exhibitionem in carne, secundum quod hic dicitur, « *Deus* ergo *stetit in synagoga.* » Nota secundum Augustinum, quod « est congregatio,

idée de leur administration ; ou bien il faudrait supposer qu'Asaph, à quelque temps qu'il vécût, avait des notions plus qu'étranges sur ces intelligences célestes. Les Anges sont appelés fils de Dieu par Job, I, 6, comme ils le seraient dans le psaume, ṽ. 6, mais nulle part dans la Bible ils ne portent, le nom d'*Elohim*. Enfin Notre-Seigneur citant le ṽ. 6, ajoute : Εἰ ἐκείνους εἶπε θεούς, πρὸς οὓς (à qui ou contre qui) ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή. Joan. X, 35. En faisant observer ici que l'Ecriture ne peut être esquivée, le divin Maître suppose que le texte offre quelque chose d'extraordinaire : il est étonnant en effet que les hommes soient appelés « dieux, » il ne le serait point que ce nom fût donné à des Anges. Si de plus le Psaume s'appliquait à eux, l'argumentation de Notre-Seigneur, perdrait presque toute sa force. Les Juifs lui reprochent de prendre le nom de Dieu ; le Sauveur répond en montrant que ce nom est donné à des hommes par l'Ecriture. Si les *elohim* du psaume étaient des Anges, les Juifs auraient répliqué à Notre-Seigneur qu'en prenant ce nom, il s'attribuait ce qui n'appartenait point à la nature humaine. Ils ne le firent point malgré leurs dispositions malveillantes. 3° Pour toute la tradition juive et chrétienne, ces *elohim* sont les juges déjà appelés de ce nom, Exod. XXI, 6, XXII, 8. « Judæorum principes, utpote quibus judicandi officium commissum erat, *deos* nominavit. Eodem modo lex etiam ipsos vocat. » Theod.

La leçon s'adresse à tous ceux qui, sous la loi nouvelle, ont à exercer une autorité soit temporelle, soit spirituelle.

H. Lesêtre.

« et convocatio, et synagoga, et Eccle« sia. » Congregatio est quorumcumque animalium et rerum adunatio, convocatio vero rationabilium, sed synagoga rationabilium, sub lege timoris viventium, Ecclesia sub lege gratiæ et amoris. « *In synagoga stetit deorum,* » id est, Judæorum, qui dicuntur dii quadam adoptionis prærogativa, sicut infra dicetur, ℣. 6 : « *Ego dixi : Dii estis*, etc. » Vel deos dicit majores Judæorum, et prælatos eorum, inter quos frequenter stetit. Exod. XXII, 28 : *Diis non detrahes* : debent enim esse toti deiformes, et conformes Deo, per legis scientiam, et vitam, et gratiam.

« *In medio autem.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Stetit in synagoga, et ad quid? Ecce, « *in medio,* » supple, existens, « *dijudicat,* » id est, discernit in judicio discretionis. « *Dijudicat,* » de quo alibi, in Psal. XLII, 1 : *Judica me, Deus, et discerne*, etc. « *Deos,* » id est, Judæos, vel Judæorum majores, et prælatos, hos faciens vasa gloriæ in honorem, alios vasa vilitatis in contumeliam [1]. Non quia hoc meruerunt qui fiunt vasa gloriæ in honorem, sed hoc tantum ex gratia. I ad Corinth. IV, 7 : *Quid habes quod non accepisti ?* Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est,* etc. Joan. IX, 39 : *In judicium ego in hunc mundum veni : ut qui non vident,* etc. Libenter autem est in medio, sicut alibi dictum est, et maxime deorum, scilicet hominum spiritualium, et Deo fidelium. Matth. XVIII, 20 : *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

2 « *Usquequo judicatis ?* » Hic secundum, in quo monstrata Dei præsentia, arguitur Judæorum perversitas, et malitia. Et primo, in majoribus ipsum purum hominem judicantibus. Secundo, in minoribus majoribus assentientibus, ibi, « *Et facies.* »

Ait ergo : Sic Deus stetit in medio : et vos judices populi « *judicatis iniquitatem,* dicentes ipsum hominem purum, et non Deum. Isa. V, 7 : *Exspectavi ut faceret judicium,* judicando de me rectum, sicut est, *et ecce iniquitas.* Mich. III, 9 : *Audite hoc, judices domus Israel, qui abominamini judicium, et omnia recta pervertitis.* « *Et* » vos minores, « *sumitis facies,* » id est, similitudines, « *peccatorum,* » id est, majorum vestrorum, quos imitamini occidendo Christum, et petendo ut interficiatur : hic est enim unus modus sumendi faciem. Sumunt etiam facies in personarum acceptione, quando propter exteriora aliquis honoratur. Proverb. XXVIII, 21 : *Qui cognoscit in judicio faciem, non bene facit.* In sanctitatis simulatione. Malach. II, 9 : *Non servastis vias meas, et accepistis faciem in lege.* In peccatorum perpetratione : in injustitia enim faciem accipit, qui iniquitatem facit. Nahum, II, 10 : *Facies omnium eorum sicut nigredo.* In malorum imitatione, sicut accipitur hic. Eccli. IV, 26 : *Ne accipias faciem adversus faciem tuam.* Sed hoc usquequo? In Psal. IV, 4, supra : *Filii hominum, usquequo gravi corde?*

3 « *Judicate egeno.* » Hic tertium, scilicet in quo monet argutos : et dicuntur tria. Primo, monet de Christo recte in corde sentire. Secundo, hoc ipsum confiteri ore, ibi, « *Pauperem et humilem.* » Tertio, opere demonstrare, ibi, « *Eripite pauperem.* »

Dicit ergo : Sic male judicatis, et majores et minores, sed moneo, « *judicate egeno,* » id est, ad honorem egenti facti propter vos, Christi scilicet.

[1] Ad Roman. IX, 21 : *Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?*

II ad Corinth. VIII, 9 : *Quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives* in omnibus.

« *Et pupillo,* » id est, Christo, qui in terris fuit sine patre, cum tamen matrem habuerit. Exod. XXII, 22, præceptum erat eis : *Pupillo non nocebitis.* Et arguuntur super hoc, Isa. I, 23 : *Pupillo non judicant,* ipsi Christo : *et causa viduæ,* id est, Ecclesiæ, *non ingreditur ad illos.*

Nec tantum sic judicetis corde, imo « *humilem* » spiritu, « *et pauperem* » rebus, ipsum scilicet Christum, qui talis fuit, « *justificate,* » justum prædicate. Humilis fuit, Matth. XI, 29 : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Pauper, Matth. VIII, 20, et Luc. IX, 58 : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Hic justificandus justus, prædicandus justus, Jerem. XXII, 6 : *Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Propter quod intulit, Matth. XI, 19 : *Justificata est sapientia a filiis suis.* Sed a malis? Non. Imo magis e contrario, mali justificantur, et boni condemnantur. Isa. V, 23 : *Væ qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo.*

4 « *Eripite pauperem.* » Hic tertium, in quo monet hoc ipsum opere demonstrare : et dicuntur duo. Primo, monet ut Christum eripiant. Secundo, a quibus ipsum debent eripere, ibi, « *Et egenum.* »

Dicit ergo : Sic justum prædicate Christum, « *et* etiam *pauperem,* » Christum, « *eripite* » a morte. Proverb. XXIV, 11 : *Erue eos qui ducuntur ad mortem : et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.* Job, XXXVII, 15 : *Eripiet de angustia sua pauperem.*

« *Et egenum liberate de manu peccatoris,* » ipsum crucifigentis. Eccli. IV, 9 : *Libera eum, qui injuriam patitur de manu superbi.* Jerem. XXII, 3 : *Liberate vi oppressum de manu calumniatoris.*

« *Nescierunt neque intellexerunt.* » 5
Hic secundum illius partis, in quo ostenduntur non cognovisse præsentem : præmissa enim Christi præsentia, subjungitur hic illorum excæcatio et ignorantia : et dicuntur duo. Primo, excæcatio. Secundo, vehementia excæcationis, ibi, « *In tenebris.* »

In prima duo. Primo, quod nescierunt. Secundo, quod nec scire voluerunt, ibi, « *Neque intellexerunt.* »

Dicit ergo : Sic Deus stetit coram ipsis, et ipsi nescierunt eum esse Deum verum, et redemptorem suum. I ad Corinth. II, 8 : *Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Isa. XXVIII, 7 : *Præ vino nescierunt, et præ ebrietate erraverunt.*

« *Neque intellexerunt,* » id est, intelligere noluerunt. Intelligere enim est intellectum ad aliquid applicare. Psal. XXXV, 4 : *Noluit intelligere ut bene ageret.* Isa. XLIV, 18 : *Nescierunt, neque intellexerunt : obliti enim sunt ne videant oculi eorum, et ne intelligant corde.*

« *In tenebris ambulant.* » Hic tangit causam.

Quasi diceret : Sic nesciunt, nec scire volunt, quia « *ambulant* » suaviter et delectabiliter « *in tenebris* » miseriæ et culpæ. Joan. XII, 35 : *Qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.*

« *Movebuntur.* » Hic monstratur vehementia cæcitatis et ignorantiæ, maxime secundum secundam litteram, quæ est : « Sic in tenebris ambulant. » Et tamen « *fundamenta terræ* » ad litteram « *movebuntur,* » ipsis scientibus et videntibus, ipso patiente [1]. Job, IX, 6 :

[1] Matth. XXVII, 51 et seq.

Qui commovet terram de loco suo. Ipsis etiam excæcatis movebuntur « *fundamenta terræ,* » illi scilicet qui erunt in fundamento terrenitatis, scilicet Gentiles. Psal. LIX, 4 : *Commovisti terram, et conturbasti eam : sana,* etc. Fundamenta etiam terræ, in terrenis fundati, quæ sunt vana, movebuntur in fine valde crudeliter. Job, IV, 19 : *Qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea.*

6 « *Ego dixi : Dii estis.* » Hic secundum primæ partis totius Psalmi, in quo postquam egit de præsentia, agit de doctrina. Duo ergo dicuntur, quæ illis proposuit. Primo, eorum dignitatem. Secundo tandem casum et miseriam, ibi, « *Vos autem sicut homines.* »

Dignitas monstratur in duobus : in conformitate cum Deo si voluerint, et justa regni exspectatione, ibi, « *Et filii.* »

Dicit ergo : Sic præsens fuit coram populo suo, et mutat personam introducens loquentem. Et cum « *ego dixi* » vobis, vel bonis specialiter, vel omnibus si vellent generaliter, « *Dii estis,* » id est, divini facti, et conformes Deo per gratiæ adeptionem. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, videtur tangere generis nobilitatem magnam, et excellentiam nominis hæreditatis, cum addit : « *Et filii Excelsis omnes.* » Joan. I, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Exod. IV, 22 : *Filius meus primogenitus Israel.* Isa. I, 2 : *Filios enutrivi, et exaltavi : ipsi autem spreverunt me.* Ad Rom. IX, 8 : *Non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine.* Ad Rom. VIII, 17 : *Si autem filii, et hæredes : hæredes quidem Dei,* etc.

7 « *Vos autem sicut homines.* » Hic secundum. Præmissa enim excellenti eorum dignitate, subjungit de miseria et afflictione eorum : et tangitur duplex afflictio. Per temporalem mortem, sicut parentis primi. Per æternam damnationem, sicut diaboli, ibi, « *Et sicut unus.* »

Dicit ergo : Sic estis dii, et Dei filii : « *Vos autem moriemini,* » primi parentes morte temporali, « *sicut homines,* » quia nunc homines estis, ut sonet in corruptionem et culpæ et miseriæ, sicut I ad Cor. III, 3 et 4 : *Nonne carnales estis ?... nonne homines estis ?* Nec tantum moriemini, sed etiam in peccato, Joan. VIII, 21 : *Quæretis me, et non invenietis, et in peccato vestro moriemini.* Et sine spe ad gratiam redeundi, Prov. XI, 7 : *Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes.*

« *Et sicut unus.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic moriemini, et post « *cadetis* » in infernum, « *sicut unus de principibus,* » dæmonibus scilicet, hoc est, irrecuperabiliter, sicut illi principes dæmones dicuntur, quia malis sine dubio principantur. Joan. XIV, 30 : *Venit princeps mundi hujus,* etc. Et in cap. XII, 31 : *Princeps hujus mundi ejicietur foras.* Ad Ephes. II, 2 : *Ambulastis secundum sæculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiæ.* Et ibidem, VI, 12 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum.* Hic ceciderunt turpiter, Luc. X, 18 : *Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem.* Vel principes ad litteram dicit. Ipsi cito moriuntur, Eccli. X, 11 : *Omnis potentatus brevis vita.* Et in Psal. XXXVI, 2 : *Tamquam fænum velociter arescent.* Moriemini ergo cito sicut principes, et ita affligemini sicut illi. Sap. XVIII, 11 : *Simili pæna servus cum domino afflictus est.*

8 « *Surge, Deus.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi, sicut superius di-

ctum fuit, in qua postquam præcessit narratio de populi illius voluntaria excæcatione, subjungitur imprecatio : et dicuntur duo. Primo imprecatio, ut judicet judicio damnationis obstinatos Judæos. Secundo, responsio dubitationis, quæ posset oriri, ibi, « *Quoniam tu hæreditabis.* »

In prima duo. Primo, petitur præparatio ad judicium. Secundo ipsum judicium, ibi, « *Et judica terram.* »

Ait ergo : Sic voluntarie sunt excæcati : unde rogo, Domine, confirma voluntatem meam voluntati tuæ, non vindictam sitiens, « *surge,* » ad judicandum præpara te : « *et tunc judica terram* » vindicta, scilicet judicio damnationis. Psal. LXXII, 22 : *Exsurge, Deus, judica causam tuam.* Isa. II, 19 : *Cum surrexerit Dominus percutere terram.* Osee, IV, 1 : *Judicium Domino cum habitatoribus terræ.*

« *Quoniam tu hæreditabis.* » Ecce secundum. Quasi diceret quis : Quomodo hoc faciet, cum hæc gens sit ejus hæreditas ? Isa. XIX, 25 : *Hæreditas mea Israel.* Et responderet : Hoc facere potes, « *quoniam tu hæreditabis,* » illis repulsis, « *in omnibus Gentibus,* » id est, in omni genere Gentium. Malach. I, 11 : *In omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda : quia magnum est nomen meum in Gentibus.*

Vel sic : Hæreditabis in omnibus Gentibus, aliquibus de omni Gente hæreditatem æternam dabis. Non remanebit vacua si Judæos repuleris. I Petr. I, 3 et 4 : *Regeneravit nos in spem vivam, in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam.* Ad Hebr. IX, 15 : *Repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis,* ad quam nos perducat verus hæres Jesus Christus, qui est benedictus, etc.

PSALMUS LXXXII.

Exponit hostium improperia, et illis exsilium imprecatur.

1. *Canticum Psalmi Asaph.*
2. Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris, Deus :
3. Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te extulerunt caput.
4. Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos.
5. Dixerunt : Venite, et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra.
6. Quoniam cogitaverunt unanimiter : simul adversum te testamentum disposuerunt :
7. Tabernacula Idumæorum et Ismahelitæ,
Moab, et Agareni,
8. Gebal, et Ammon, et Amalec : alienigenæ cum habitantibus Tyrum.
9. Etenim Assur venit cum illis : facti sunt in adjutorium filiis Lot.
10. Fac illi sicut Madian [1], et Sisaræ [2], sicut Iabin in torrente Cisson [3].
11. Disperierunt in Endor, facti sunt ut stercus terræ.

[1] Judic. VII, 22.
[2] Judic. IV, 15.
[3] Judic. IV, 24.

12. Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb [1], et Zebee, et Salmana [2] :
Omnes principes eorum
13. Qui dixerunt : Hæreditate possideamus sanctuarium Dei.
14. Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti.
15. Sicut ignis qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes :
16. Ita persequeris illos in tempestate tua, et in ira tua turbabis eos.
17. Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine.
18. Erubescant, et conturbentur in sæculum sæculi : et confundantur, et pereant.
19. Et cognoscant quia nomen tibi Dominus : tu solus Altissimus in omni terra.

IN PSALMUM LXXXII

COMMENTARIUS.

1 *Canticum Psalmi Asaph* [3].

« *Deus, quis similis erit tibi ?* » Hic est Psalmus octogesimus secundus in toto libro, in secunda vero parte trigesimus secundus. Cum enim in Psalmo præcedenti de obstinatione et cordis excæcatione malos redarguerit, et imprecatus eis fuerit in generali, hic diffusius agit de eorum malitia, et persecutione bonorum, et ultione tandem accepta de ipsis, vel accipienda, unde lætitia erit justis, secundum illud Psal. LVII, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam*, etc.

Psal... impre... Eccl... perse... rib...

Et hoc innuitur satis in titulo, qui ta-

[1] Judic. VII, 25.

[2] Judic. VIII, 21.

[3] Dans ce psaume, dit M. l'abbé Lesêtre, Asaph implore le secours de Jéhova contre les peuples voisins confédérés pour la ruine d'Israel. L'énumération qu'on lit aux ỳ ỳ. 7-9 montre que le psaume n'a été composé ni pour le temps de David, qui avait les Tyriens pour amis, et n'eut point affaire aux Assyriens, et ne combattit les autres peuples que séparément ; ni pour l'époque de Néhémie (Théodoret), où les pires ennemis des Juifs étaient les Samaritains ; ni enfin à l'occasion des guerres des Machabées, alors que Moab n'était point l'ennemi d'Israel, qu'Amalec n'existait plus, I Paral. IV, 43, qu'il n'était plus question d'Assur, mais d'Aram, la Syrie, et que les différents peuples persécutaient les Juifs chacun de leur côté. Les auteurs catholiques et la plupart des protestants rapportent le psaume à la coalition des Moabites et des Ammonites contre Juda, sous le roi Josaphat, II Paral. XX. Ces deux peuples sont l'âme d'un soulèvement général contre Juda. « Assur, dit Cook, est mentioné comme encourageant la confédération, mais sans prendre position ni se mettre à la tête. Cet appui aux Moabites et aux Ammonites est évidemment regardé par le Psalmiste comme un événement remarquable ; c'est la première indication d'un mouvement de la puissance assyrienne dans cette direction. » Depuis quelque temps déjà, cette puissance s'élevait menaçante à l'horizon de la Palestine. Quelques années seulement avant Josaphat, Assournazirpal se vantait dans ses inscriptions de commander « des rives du Tibre jusqu'aux monts Labnana (Liban) à la grande mer, » et de recevoir le tribut de Tyr et de Sidon. L'invasion de la Phénicie était le prélude des entreprises assyriennes contre la Palestine. Le successeur de ce roi, Salmanasar II, soutint une guerre contre les Syriens, avec qui combattit Achab, roi d'Israel, contemporain et allé de Josaphat. Cf. M. Vigouroux, Bibl. et Découv. mod. III, II, 3. Il n'est donc pas étonnant de trouver mentionnés ici à côté des ennemis traditionnels des Israelites, les Assyriens qui songent déjà à la conquête du pays, et leurs tributaires et alliés forcés les Phéniciens. Il y avait alors à Jérusalem un lévite de la famille d'Asaph, Jahaziel, que Dieu avait inspiré pour qu'il encourageât le peuple et prédît la vic-

lis est : « *Canticum Psalmi Asaph.* » Est enim sensus : « *Psalmi Canticum,* » hoc est, quod cantandum « *Asaph,* » justorum congregationi, propter ultionem inimicorum suorum, quæ ibi continetur, est « *canticum Psalmi* » consecutivum. Primo enim cantabitur in musico instrumento, psalterio scilicet. Secundo in voce et choro. Est etiam « *canticum Psalmi,* » quia invitat ad lætitiam, quæ in cantico, et operationem bonam, quæ in Psalmo notatur.

Dividitur autem Psalmus in partes duas. Primo, imprecando inimicis describit illorum malitiam contra sanctos fideles. Secundo, determinat pœnam, qua vult illos puniri, ibi, « *Fac illis sicut Madian.* »

In prima duo. Primo, petitio ut vindicet. Secundo, petitionis ratio, ibi, « *Quoniam ecce inimici.* »

In prima duo. Primo, captat benevolentiam. Secundo, orat, ibi, « *Ne taceas.* »

Dicit ergo : Sic obstinati sunt inimi-
pars ci : sed o « *Deus,* » Christus scilicet,
ni. « *quis similis erit tibi ?* » in fortitudine inter omnes homines ad judicium venientes. Quasi diceret : Nullus. Exod. xv, 11 : *Quis similis tui in fortibus, Domine ? quis similis tui, magnificus in sanctitate,* etc. Nullus in dignitate et claritate. Augustinus : « Multis in hu« militate similis esse voluisti, etiam « ipsis latronibus tecum crucifixis. » Ad Philip. II, 7 : *In similitudinem hominum factus,* etc. Sed in claritate cum veneris, quis erit similis tibi ? Non erit similis in sapientia, et discussione eorum quæ ad judicium pertinent. Job, xxxvi, 22 : *Nullus ei similis in legislatoribus.*

« *Ne taceas.* » Hic petitio, et petit duo. Primo, quod afflictionem et vindictam penitus non omittat. Secundo, quod nec etiam intentet, sed fortiter ipsos percutiat, ibi, « *Neque compescaris.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, nullus tibi similis, et propter hoc, rogo « *ne taceas,* » eorum nequitias dissimulando penitus, sicut sæpe taces. Diu enim et satis tacuisti. Isa. XLII, 14 : *Tacui semper, silui, patiens fui, sicut parturiens loquar.* Et LVII, 11 : *Ego tacens, et quasi non videns.* Habac. I, 13 : *Quare taces impio devorante justiorem se ?* Et respondet Isaias, XLII, 13 : *Vociferabitur, et clamabit : super inimicos suos confortabitur.* Mihi etiam roganti non taceas. Tunc enim Dominus roganti tacet, quando quod rogatur, non implet. Supra, in Psal. XXVII, 1 : *Deus meus, ne sileas a me : Nequando taceas a me.* « *Neque compescaris, neque* » refrænando te. Unde alia littera : « Ne mitiges, nec mitescas super impios. » Psal. LXXVIII, 6 : *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt.*

Vel in bono : et est bona petitio, « *ne taceas,* » a doctrina, quam semper me doceas, implens illud Isa. XXX, 20 : *Non faciet avolare a te ultra doctorem tuum.* « *Neque compescaris* », a flagellando. Augustinus : « Hic ure, hic seca. » Jerem. x, 24 : *Corripe me, Domine, verumtamen in judicio : et non in furore tuo.* Per hæc duo reformatur in nobis Dei imago : per doctrinam intellectus illuminatur, per flagella affectus humiliatur.

« *Quoniam ecce inimici.* » Hic secundum, scilicet ratio, quare non debet 3
acquiescere, et qua movetur ad irrogandum. Et est prima illorum malitia, quam

toire, II Paral. xx, 14-17 ; il est tout naturel de penser qu'il est l'auteur du psaume, où il développe des pensées analogues à celles qui lui sont attribuées par le livre historique.

Dans le sens spirituel, les adversaires d'Israel représentent les puissances de l'enfer et celles de la terre qui s'ameutent contre l'Eglise, mais dont la défaite est assurée.

primo tangit. Secundo, concordia multorum in illa, quod tangitur ibi, « *Quoniam cogitaverunt.* »

Item, in prima primo tangitur malitia et culpa in Deum. Secundo, in populum Dei, ibi, « *Super populum tuum.* »

In prima duo, secundum duplicem malitiam illorum, quam tangit. Primo, quia doctrinam Christi, et Ecclesiæ abjiciunt. Secundo, quia vanum dictum extollunt, et introducere intendunt. Et loquitur ac si esset in tempore Anti-Christi, ibi, « *Qui oderunt te.* »

Dicit ergo : Sic afflige, et dignum est, « *quoniam ecce,* » in aperto, « *inimici tui sonuerunt,* » contradicendo veritati in Ecclesia prædicatæ. Inimici Ecclesiæ primo circumdant et ambiunt Ecclesiam, Luc. XIX, 43 : *Circumdabunt te inimici tui vallo :... et coangustabunt te.* Postea sonant clamando indiscrete, Psal. LXXVI, 18 : *Multitudo sonitus aquarum,* etc. Sed Isa. XVII, 12 : *Væ multitudini populorum multorum, ut multitudo maris sonantis : et tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum.*

« *Et qui oderunt te.* » Ecce secundum, in quo subjungit, quod etiam Deum alienum extollunt, sicut in Anti-Christo fiet.

Ait enim : sic sonant « *et qui oderunt te :* » aliqui enim tales sunt. Supra, in Psal. LXXIII, 23 : *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.* Joan. XV, 18 : *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem,* etc. Tales extulerunt caput suum super Anti-Christum, dicentes ipsum esse Deum et prædicantes. Dan. XI, 36 : *Elevabitur, et magnificabitur adversus omnem deum : et adversus Deum deorum loquetur magnifica.* II ad Thess. II, 4 : *Adversatur, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Hoc est enim maledictum caput, de quo Habac. III, 14 : *Maledixisti capiti bellatorum ejus.* Et habebit alia sub se capita, de quibus in Psal. CIX, 6 : *Conquassabit capita,* etc.

Et nota, quod caput in Scriptura aliquando accipitur proprie, sicut Matth. XXVII, 39 : *Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua.* Aliquando improprie, et transumptive, et in bono, Deus, I ad Corinth. XI, 3 : *Caput Christi, Deus,* Hoc est caput in Christo, in illa persona ipse Christus. In eodem ℣. 7 : *Vir quidem... imago et gloria Dei est.* Et ℣. 3 : *Omnis viri caput Christus est.* Et in Psal. LXVIII, 5 : *Multiplicati sunt super capillos capitis mei.* Quicumque sponsus, In eodem ibidem : *Caput mulieris, vir.* In malo : Initium diabolicæ suggestionis, Genes. III, 15 : *Ipsa conteret caput tuum.* Peccatum superbiæ, et elationis, In Psal. LXXIII, 13, supra : *Contribulasti capita draconis in aquis.* Ipse diabolus, Habac. III, 13 : *Percussisti caput de domo impii.* Indifferens, ratio et mens, Psal. XXII, 5 : *Impinguasti in oleo caput meum.*

« *Super populum tuum.* » Hic secundum, in quo monstratur malitia eorum 4
in Dei populum, et primo cordis, secundo, oris, ibi, « *Dixerunt : Venite.* »

In prima duo. Primo, maligna cogitatio, et deliberativa contra omnes generaliter. Secundo, contra sanctos Dei specialiter, ibi, « *Cogitaverunt.* »

Ait enim : Contra te fecerunt, o Deus, et etiam « *super populum tuum,* » supple, opprimendum, « *malignaverunt,* » malignum fecerunt consilium. Hi erunt homines mundani. I Joan. V, 19, *Mundus totus in maligno positus est.* Prov. XII, 5 : *Consilia impiorum fraudulenta.* Propter hoc dicitur in Psal. XIII, 1, de illis : *Abominabiles facti sunt in studiis suis.* « *Et cogitaverunt adversus sanctos tuos,* » quomodo eos destruerent. Alibi, in Psal. LXXII, 8 : *Cogitaverunt, et locuti sunt nequitiam.* Thren. III, 60 : *Vidisti cogitationes eorum adversum me,* dicit sanctorum congregatio.

« *Dixerunt : Venite.* » Hic malitia oris tangitur, quæ fuit in duobus. In invitatione mutua ad populos dispergendum. Secundo ad annihilandum penitus, quantum in illis est, ibi, « *Et non memoretur.* »

Dicit ergo : Sic corde cogitaverunt, et « *dixerunt* » ore, se mutuo exhortando : « *Venite, et disperdamus eos,* » sanctos scilicet Dei, « *de gente.* » Hoc est invitatorium diabolicum. Sapient. II, 1, 6. 12 : *Dixerunt cogitantes apud se non recte :... Venite.... circumveniamus justum.* Et Jerem. XI, 19 : *Dixerunt impii : Venite, eradamus eum de terra viventium.* Invitatorium autem carnis est illud Sapient. II, 6 : *Venite, fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tanquam,* etc. Et post, ℣. 8 : *Nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra.* Invitatorium autem mundi, Proverb. I, 11 et 13 : *Veni nobiscum, insidiemur sanguini... Omnem pretiosam substantiam reperiemus.* Exod. I, 10 : *Venite, sapienter opprimamus eum,* scilicet populum Israel.

« *Quoniam cogitaverunt.* » Hic secundum, in quo tacta eorum malitia, hic tangitur ipsorum in malo concordia universalis. Et primo, tangitur illorum concordia ad malum. Secundo, signanter nominantur qui concordant in illud, ibi, « *Adversum te testamentum.* »

Ait enim : Sic corde, ore, et opere maligni sunt, propter quod non compescaris. Et etiam, « *quoniam cogitaverunt* » interius deliberando, « *unanimiter,* » simul. Unanimitas refertur ad identitatem cordium et animorum, simul ad congregationem et universalitatem personarum. Dan. XIV, 27 et 28 : *Quod cum audissent Babylonii indignati sunt vehementer : et congregati adversus regem, dixerunt :... Trade nobis Danielem.* Mali enim primo rumpunt confœderationem, quam habent cum Deo et sanctis, et post confœderantur contra Deum et sanctos cum ipso diabolo. Isa. XXVIII, 15 : *Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum.* Isa. XXXIV, 15 : *Illuc congregati sunt milvi, alter ad alterum,* et fortiter ad invicem colligati. Judic. XV, 4, Vulpes Samsonis, etsi diversas habebant facies, habebant tamen caudas ad invicem colligatas [1]. Job, XL, 12 : *Nervi testiculorum Behemoth,* illi per quos diabolus generat, *perplexi sunt.* Et sicut dicit Hieronymus, « magna confusio, « quod vix inveniuntur boni ita conjun« cti ad bonum, sicut membra diaboli « fervent et uniuntur ad malum. » Hieronymus : « Infelix populus, qui non « habet tantam in bono concordiam, « quantam mali in malo : omnia enim « sustinent mali discrimina, ut suas « compleant voluntates. »

Undecim vitia undecim gentibus designata.

« *Adversum te testamentum.* » Hic secundum, specificatio illorum qui congregantur : et tangit undecim gentes, in quibus undecim vitia designantur, quibus impugnatur Deus.

Ait enim : Hoc dixi, quod simul cogitaverunt, et etiam « *tabernacula Idumæorum,* » id est, Idumæi, qui in tabernaculis habitabant, sicut eorum pater Edom, id est, Esau. Cantic. I, 4 : *Nigra sum, sed formosa, sicut tabernacula Cedar.* « *Disposuerunt testamentum,* » id est, indissolubiliter ordinaverunt, sicut testamentum indissolubile. Sap. I, 16 : *Sponsiones posuerunt ad illam,* mortem scilicet, ut convivant simul. Et hoc « *adversum te* » conjurando. Isa. VIII, 12 : *Omnia quæ loquitur populus iste, conjuratio est,* Idumæus autem interpretatur *sanguineus,* et significat homicidas, qui sanguinei recte dicuntur, quia

[1] Judic. XV, 4 : *Samson... cepit trecentas vulpes, caudasque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio.*

sanguinis effusores : et his Dominus minatur tamquam inimicis. Isa. xxxiv, 5 : *Ecce super Idumæam descendet gladius, et super populum interfectionis.*

« *Et Ismahelitæ* » similiter disposuerunt testamentum, supple, ab isto descenderunt, qui populum Dei impugnaverat, secundum illud quod dictum est Genes. xvi, 12 : *Manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum* : et signat schismaticos et rebelles. Interpretatur autem Ismael *obediens sibi*, et signat gulosos, qui deos faciunt ventres, quibus in omnibus obediunt. Ad Philip. iii, 19 : *Quorum Deus venter est.* Sed horum tabernacula sic disponentium testamentum contra Deum, destruentur. Job, viii, 22 : *Tabernaculum impiorum non subsistet.* Isa. xxiv, 20 : *Auferetur quasi tabernaculum unius noctis.*

« *Moab et Agareni,* » ad litteram cum illis fuerunt. Sed per Moab, qui interpretatur *ex patre*, signantur hæretici, quibus proprie dicitur illud Joan. viii, 44 : *Vos, ex patre diabolo estis.* Et maxime, quia omnes sunt superbi : et de Moab dicitur, Isa. xvi,6 : *Audivimus superbiam Moab, superbus est valde.* Item, ex adulterio nati fuerunt Moabitæ : sic hæretici generantur ex adulterio cum Scriptura. II ad Corinth. ii, 17 : *Non sumus sicut plurimi,* doctores scilicet hæreticorum, *adulterantes verbum Dei.*

« *Agareni,* » ad litteram dicebantur de Agar descendentes, et interpretantur *suscitantes festa*, et designantur per eos otiosi et pigri, qui non cessant somniare festa, ut in illis vacent, non contemplationi, sed luxuriæ, et crapulæ, et ebrietati. Thren. i, 7 : *Viderunt eam hostes, et deriserunt sabbata ejus.* Isa. i, 13 : *Neomeniam et sabbatum, et festivitates alias non feram.* Eccli. xxxiii, 29 : *Multam malitiam docuit otiositas.*

« *Gebal,* » ad litteram quis iste fuerit sive nomen populi vel personæ, non recolo me legisse. Dicunt autem quidam magistrorum, quod populus quidam, id est, Lebal. Lebal autem interpretatur, sicut vult Glossa, *vallis vana,* et designat hypocritas, qui vane humiliantur, secundum illud Eccli. xix, 23 : *Est qui nequiter humiliat se, et interiora ejus plena sunt dolo.*

« *Et Ammon,* » populus qui descendit de Loth, per filiam minorem [1]. Interpretatur *populus turbidus*, et signat iracundos, et pacis turbatores. Proverb. xxix, 22 : *Vir iracundus provocat rixas : et qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum proclivior.*

« *Et Amalec,* » qui fuit filius Oliphat, primogeniti Esau, a quo populus Amalecitarum, contra quem pugnavit populus Dei [2]. Interpretatur autem *lingens terram,* per quod intelliguntur avari. Mich. vii, 17 : *Lingent pulverem, sicut serpentes.* Et in Psal. lxxi, 9 : *Inimici ejus terram lingent.*

« *Alienigenæ,* » id est, Philisthæi : sic enim accipitur, ut vult Glossa, unde Græca littera habet « Philisthiim : » et interpretatur Philisthiim *potione cadentes,* per quod intelliguntur gulosi, et ebriosi. Luc. xix, 34 : *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate.* Joel, i, 5 : *Expergiscimini ebrii, et flete, et ululate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine.*

« *Cum habitantibus Tyrum.* » Tyrii ad litteram vicini erant, et frequenter eos impugnabant. Tyrus enim interpretatur *angustia.* Habitantes ergo Tyrum, sic in angustia existentes : et hi sunt invidi, qui omni bono aliorum torquentur, et ipsum suum vitium est eis tormentum, secundum illum Horatii [3] :

> Invidia Siculi non invenere tyranni
> Majus tormentum.

[1] Cf. Genes. xix, 38.

[2] Cf. Exod. xvii, 8 et seq.

[3] Horatius, Lib I Epistolarum.

Ezech. XXVII, 26. *Ventus auster*, prosperitas scilicet visa a malis, *contrivit te*, o Tyre, *in corde maris*.

« *Etenim Assur venit cum illis,* » ad componendum istud pessimum testamentum. De isto scitur quoniam inimicus fuit populo Dei, et ipsum destruxit : imo caput fuit omnium aliorum in destructione, ipse scilicet Nabuchodonosor, de quo Isa. X, 5 : *Væ Assur, virga furoris mei, et baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea.* Assur autem interpretatur *tollens robustum*, vel *tollens asperitatem*, et significat luxuriam, quæ fortes emollit et enervat, sicut factum est in Samsone, qui per mulierem sic emollitus est, ut ab inimicis captus vinceretur [1]. Interpretatur etiam *vilitas* : et hoc quia hominem vilem reddit. Jerem. II, 36 : *Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas !* Eccli. IX, 10 : *Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur.*

« *Facti sunt in adjutorium filiis Lot*, » omnibus descendentibus de Moab et Ammon ad impugnandum Dei populum. Lot autem *declinans* interpretatur, et significat apostatas declinantes ab eo quod promiserunt. Psal. CXXIV, 5 : *Declinantes in obligationes, adducet Dominus*, etc. Lot etiam interpretatur *conclusus*, et signat desperantes, qui vere in manibus inimici sunt conclusi, contra quod David gratias agebat supra, in Psal. XXX, 9 : *Nec conclusisti me in manibus inimici : statuisti in loco*, etc. Et alibi, in Psal. XXXIV, 3, imprecatur adversariis : *Conclude adversus eos qui persequuntur me.*

[...] Dei [...]esiæ [...]ia.

Et nota, quod undecim genera malorum tetigit, ut ostendat tot esse transgressores : transgressionis enim numerus est undenarius. Vide etiam, quod isti omnes venientes ad bellum contra sanctos habent propria signa in vexillis et in scutis. Hæretici enim deferunt in vexillo et in scuto imaginem lupi. Schismatici bubonis, quem omnes aves invadunt. Superbi unicornis. Acediosi et pigri gliris, quod est animal quod adoravit Cato mense uno. Hypocritæ scorpionis, qui blanditur facie, sed cauda pungit acerrime. Iracundi leonis. Avari talpæ, quæ non cessat terram super se fodere. Gulosi porci. Invidi tigris, quia dicitur quod fœtibus suis nigris invidet. Luxuriosi asini, vel hyenæ. Desperantes, hominis se in fluvium præcipitantis, vel laqueo suspendentis.

10 Secunda pars Psalmi.

« *Fac illis sicut Madian.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi, in qua determinat ipsam pœnam, qua vult eos puniri, sic in Deum et in suum populum insurgentes : et dicuntur duo. Primo, in forma imprecationis pœnas obstinatorum et incorrigibilium prophetat. Secundo, ad incorrigibiles et obstinatos descendit specialiter, ibi, « *Imple facies.* »

In prima duo. Primo, imprecatio prophetando pœnam eorum in præsenti. Secundo in futuro, ibi, « *Sicut ignis.* »

In prima duo adhuc. Primo, imprecando prophetat eis pœnam mortis temporalis. Secundo, captivitatis, ibi, « *Deus meus, pone illos.* »

In prima duo. Primo, imprecatur minoribus. Secundo, majoribus, ibi, « *Pone principes.* »

In prima duo. Primo, imprecando pœnam prophetat. Secundo, specificat et determinat quæ est illa pœna, ibi, « *Disperierunt in Endor.* »

In prima dicuntur tria, secundum tria exempla, juxta quæ petit illos puniri. Primo, sicut puniti fuerunt Madianitæ. Secundo sicut Sisara, ibi, « *Et Sisaræ.* » Tertio, sicut Jabin rex Chanaan, ibi, « *Sicut Jabin in torrente.* »

Dicit ergo : Sic rogavi, Domine, ne

[1] Judic. XVI, 4 et seq.

compescaris, quia contra te et tuos sunt congregati, et confœderati. Imo, « *fac illis sicut* » fecisti « *Madian,* » illi populo qui descendit de Abraham per Cethuram [1]. Hos enim per Gedeonem destruxit [2]. « *Et* » sicut fecisti « *Sisaræ,* » quem Jahel lacte potatum transfixit [3]. « *Et sicut Jabin,* » supple, fecisti, « *in torrente Cisson* [4].

Madian interpretatur *contradictio*, sive *declinans judicium*, et significat advocatos malos, qui semper contradicunt omni bono, et judicium declinant, causas protelando. Isa. XLI, 11 et 12 : *Peribunt viri, qui contradicunt tibi : quæres eos, et non invenies, viros rebelles tuos.* Sisara autem interpretatur *exclusio gaudii*, et designat hypocritas, quia se a gaudio excludunt, et tristes sunt. Matth. VI, 16 : *Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* Eccli. XIV, 2 : *Felix, qui non habuit animi sui tristitiam.* Et XXX, 22 : *Non des animæ tuæ tristitiam* [5]. Jabin autem interpretatur *sapiens*, et significat sapientes illa sapientia carnis, de qua dicitur ad Roman. VIII, 6 : *Prudentia carnis, mors est.* Vel illa, de qua I ad Corinth. III, 19 : *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum.* Cisson interpretatur *lætificans*, et signat temporalium abundantiam, qua lætificat Jabin, quamvis transeat sicut torrens. Nota de divite (Luc. XII, 16 et seq.). Sensus ergo est : Fac illis sicut perfidis advocatis, hypocritis, et perverse astutis.

11 « *Disperierunt in Endor.* » Hic secundum, in quo determinat pœnam : et dicuntur duo. Primo, tangitur locus in quo perierunt. Secundo, modus, quia usque ad putrefactionem vilissimam, ibi, « *Facti sunt.* »

Ait enim : Fac eis sicut illis. Sed quid illis fecisti ? Ecce, « *Disperierunt in Endor.* » Fons est a quo torrens Cisson descendit [6]. Judic. V, 21 : *Torrens Cisson traxit cadavera eorum*, scilicet mortuorum. Endor autem interpretatur *fons generationis*, et significat peccatum luxuriæ, in quo pereunt multi. Eccli. IX, 9 : *Propter speciem mulieris multi perierunt.*

« *Facti sunt ut stercus terræ,* » putrefacti, et fœtidi, et conculcati. Jud. V, 21 : *Conculca, anima mea, robustos.* Isa. V, 25 : *Facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum.* Et bene luxuriosi dicuntur facti ut stercus, quia viles valde. Jer. II, 36 : *Quam vilis factas es nimis iterans vias tuas !* Et ut stercus, quia Eccli. IX, 10 : *Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur.* Jer. VIII, 2 : *In sterquilium super faciem terræ erunt.* Nota, Manasses, prælatus negligens et obliviosus, non delevit habitatores terræ Chanaan. Judic. I, 27 : *Manasses non delevit Bethsan, et Thanac cum viculis suis, et habitatores Dor*, etc.

Et nota hic, quod est stercus luxuriæ, sicut hic expositum est. Et Joel, I, 17 : *Computruerunt jumenta in stercore suo.* Glossa : « Jumentum in stercore putre« scere, vitam in luxuria finire. » Mundanæ gloriæ, I Mach. II, 62 et 63 : *A verbis viri peccatoris ne timueritis : quia gloria ejus stercus et vermis est : hodie extollitur, et cras non invenietur.* IV Reg. IX, 37 : *Et erunt carnes Jezabel sicut stercus super faciem terræ.* Vilitatis ad litteram, et abjectionis, Psal. CXII, 7 : *Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem.* I Reg. II, 8 : *Suscitat de pulvere egenum, et de stercore elevat pauperem.* Abundantiæ temporalis, Ad Philip. III, 8 : *Omnia... arbitror ut stercora.* Quæ excæcaverunt To-

[1] Cf. Genes. XXV, 1 et 2.
[2] Cf. Judic. VI et VII.
[3] Cf. Ibidem, IV, 17 et seq. ; V, 24 et seq.
[4] Judic. IV, 24.
[5] Cf. Proverb. XII, 25 ; XV, 13 ; XVII, 22.
[6] Cf. Jud. IV, 7, et V, 21.

biam in oculis ejus cadentia [1]. Est etiam hæc occasio mali, etiamsi non sit malum. Sed sunt stercora bona. Primum, memoria et recordatio perpetratæ iniquitatis. Luc. XIII, 8 : *Dimitte illam*, scilicet ficum, *et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora*, pœnitentiæ et asperitatis. Ezech. IV, 15 : *Ecce dedi tibi fimum boum pro stercoribus humanis, et facies panem tuum in eo.* Esther, XIV, 2 : *Pro unguentis variis, cinere et stercore implevit caput.* Job, II, 8 : *Qui testa saniem radebat sedens in sterquilinio.*

« *Pone principes.* » Hic secundum, in quo postquam prædixit optando minorum afflictionem, hic secundo optando prædicit similiter majorum. Et primo, optat eis prædicendo pœnam. Secundo subjungit rationem, quare juste sint puniendi, ibi, « *Qui dixerunt.* »

In prima, primo petit pœnam principum. Secundo, omnes in unum colligit, ibi, « *Omnes principes eorum.* »

Dicit ergo : Sic afflige minores et etiam « *pone principes eorum,* » id est, majores inter eos et principaliores, « *sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana* [2]. » Oreb autem interpretatur *corvus*, et signat Prælatos loquaces, contra illud I Reg. II, 3 : *Nolite multiplicare loqui*, etc. Et in Psal. XI, 4 : *Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.* Prov. XIV, 23 : *Ubi sunt verba plurima, ibi frequenter egestas.* Zeb autem interpretatur *lupus*, et designat rapaces. Sophon. III, 3 : *Judices ejus lupi vespere, non relinquebant in mane.* Ezech. XXII, 27 : *Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes.* Zebee, *victima* : bene post rapinam, qua designat illos, qui de bonis subditorum quæ rapiunt, Deum placare se credunt, cum magis offendant, et dicatur, Eccli. XXXIV, 24 : *Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.* Salmana, *umbra commutationis*, significat instabiles, qui moventur sicut umbra, contra illud Jacob. I, 6 : *Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur.* Interpretatur etiam *perfectus* vel *consummatus*, et signat contemnentes, qui in profundo sunt vitiorum. Proverb. XVIII, 3 : *Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Est ergo sensus : Fac principibus eorum, sicut loquacibus, raptoribus, de rapto immolantibus. et instabilibus, et contemnentibus.

« *Omnes principes.* » Hic colligit in universali. Quasi diceret : Non tantum de aliquibus principibus illorum loquor : sed, « *omnes principes eorum* » sic pone : quia digni sunt. Isa. I, 23 : *Principes tui infideles, socii furum*, et crudeles minoribus. Prov. XXIX, 2 : *Cum impii sumpserint* « *principatum, gemet populus.*

« *Qui dixerunt.* » Hic est ratio, quare sic sunt tractandi. 13

Ait enim : Sic pone principes, et omnes « *qui,* » id est, quia illi « *dixerunt,* » sese mutuo invitando : « *Possideamus sanctuarium Dei,* » Jerusalem, et templum quod in ea est : et hoc « *hæreditate,* » id est, jure hæreditario, ut numquam dimittamus, nec restituamus iis ad quos pertinet. Psal. LXXVIII, 1 : *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam.* Hoc aperte contra Prælatos, qui Ecclesiasticas dignitates conferunt nepotulis, ac si eas vellent jure hæreditario possidere : unde ostenditur, quod non sunt sacerdotes secundum ordinem Melchisedech, sed secundum ordinem Aaron. Deut. XXXI,

Contra prælatos nepotulis conferentes dignitates Ecclesiasticas.

[1] Cf. Tob. II, 11.

[2] Pro Oreb et Zeb, cf. Judic. VII, 25 ; et pro Zebee et Salmana, Ibid. VIII, 21, ubi habetur de illorum pessimo interitu et destructione.

7 et 8, præcepit Dominus Moysi, ut præficeret sibi in successorem Josue, non aliquem de parentela sua, Et Dominus non Joanni consanguineo suo, sed Petro commisit Ecclesiam, Joan. xxi, 17 : *Pasce oves meas.* Prælati autem nostri si umquam possunt, dimittunt reliquias suas parvulis suis. Sed in Psal. xv, 4, dicitur : *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus.* Sed multi sunt tales ædificatores. Bernardus : « Huic parvulo forsitan nondum nato, Ecclesiastica beneficia provida sane parentum sollicitudo parat. Illum præpositus vel Decanus, ut sibi succederet, materno educavit affectu, in deliciis nutriens. Ille dignus Archidiaconatu, utpote filius principis : magis autem si sit Episcopi consobrinus, in quo tota est Episcopata progenies [1]. »

14 « *Deus meus, pone.* » Hic secundum illius partis, in qua agitur de pœna illorum in præsenti. Petiit enim prædicendo pœnam mortis illorum, hic instabilitatis et captivitatis : et dicuntur duo. Primo, petitur eis instabilitas, ut deducantur de loco ad locum litteraliter, spiritualiter de peccato in peccatum. Secundo, fragilitas et debilitas, ut non possint resistere ullo modo, ibi, « *Et sicut stipulam.* »

Dicit ergo : Sic Deus meus occidantur, quod non aliquos contingat evadere. « *Deus meus, pone illos ut rotam,* » ut scilicet sint instabiles sicut rota, et in posterioribus elevati, scilicet in terrenis, in anterioribus, scilicet in spiritualibus deprimantur. Psal. xi, 9 : *In circuitu impii ambulant.* I Reg. xxv, 29 : *Inimicorum tuorum anima rotabitur, quasi in impetu et circulo fundæ.* Eccli. xxxiii, 5 : *Præcordia fatui quasi rota carri : et quasi axis versatilis cogitatus illius.* Isa. xxii, 18, dicitur ad Sobnam : *Ecce Dominus... quasi pilam mittet te in terram.* Thren. i, 8 : *Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est.*

« *Et sicut stipulam,* » quæ valde fragilis est et debilis, ut omnino resistere non possit, « *ante faciem venti,* » qui portat eam, quocumque voluerit. Isa. xl, 24 : *Turbo, quasi stipulam, auferet eos.* Et ibidem, xlvii, 14 : *Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos.* Job, xxi, 18 : *Erunt sicut paleæ ante faciem venti.* Comparantur ergo hi stipulæ, quia fragiles : alii pulveri, quia steriles. Psal. i, 4 : *Non sic impii, non sic : sed tamquam pulvis,* etc. Et folio, quia leves. Isa. lxiv, 6 : *Cecidimus quasi folium universi.*

« *Sicut ignis qui comburit.* « Hic secundum, in quo postquam prædixit de pœna eorum temporali, subdit consequenter de æterna. Et primo tangitur modus affligendi illos cum similitudine quadam. Secundo, tempus quo erit afflictio illa, adaptatio similitudinis, ibi, « *Ita persequeris.* » 15

In prima duo. Primo enim comburuntur sicut silva, quia steriles. Secundo, sicut montes, quia elati et superbientes, ibi, « *Et sicut flamma.* »

Ait enim : Sic, Domine, illos punies in præsenti, ut dixi, et etiam, « *sicut ignis qui comburit silvam,* » salicem scilicet infructuosam, quod ipsi sunt : qui combusti primo igne impietatis, et postea consumendi igne gehennali. Isa. ix, 18 : *Succensa est quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit* : *et* tandem *succendetur in densitate saltus.*

« *Et sicut flamma comburens montes,* » usque ad fundamentum. Isa. xxix, 6 : *Visitabitur in ... voce magna... flammæ ignis devorantis.* Deuteron. xxxii. 22 : *Ignis succensus est in furore meo* [2],.... *et montium fundamenta comburet.*

[1] S. Bernardus, In Declamationibus.

[2] Cf. Jerem. xv, 14.

« *Ita persequeris.* » Hic applicat similitudinem, et tangit tempus afflictionis, quod signat a duobus. A commotione tranquilli, ibi, « *In tempestate tua.* » Ab ira benignissimi, ibi, « *Et in ira tua.* »

Dicit ergo : « *Ita,* » scilicet sicut silvam per ignem, sicut montes per flammam, « *persequeris illos,* » perfecte scilicet insequeris, « *in tempestate tua,* » in judicio tuo ingruente, quod sicut tempestas erumpens super caput illorum veniet. Job, xxxvi, 14 : *Morietur in tempestate anima eorum.* Nahum, i, 3 : *Dominus in tempestate, et turbine viæ ejus.* Psal. xlix, 3 : *In circuitu ejus tempestas valida.* Sicut enim tempestas venit ex improviso, et evitari non potest, sic dies illa, et miseria super damnandos. Isa. xlvii, 11 : *Irruet super te calamitas, quam non poteris expiare.*

« *Et in ira tua,* » id est, effectu iræ tuæ, qui benignissimus es in natura, « *turbabis eos,* » quippe quia ira tua erit implacabilis. Hoc bene cognoscent. Proverb. vi, 34 et 35 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ. Nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Imo, quod plus est, immitigabilis. Modo enim enim mitigari potest secundum Psal. xciii, 13 : *Ut mitiges ei a diebus malis.* Et alibi, Psal. lxxvii, 38 : *Et non accendit omnem iram suam.* Sed tunc non sic. Jerem. l, 25 : *Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ.* Item, quia etsi non possit placari omnino, nec aliquantulum mitigari, nullo modo poterit plus differri. Modo enim dissimulat peccata hominum propter pœnitentiam [1], sed tunc reddet sine dilatione. Isa. xvi, 5 : *Velociter reddens quod justum est.* Item, quanto nunc benignior, tanto tunc erit crudelior. Ad Roman. ii, 4 et 5 : *An ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit ? Secundum autem duritiam tuam, et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei.* Item, quia importabilis. Nahum, i, 6 : *Ante faciem indignationis ejus quis stabit ?* Job, vi, 11 : *Quæ est fortitudo mea ut sustineam ?* Propter hoc dicitur, Sap. v, 2 : *Videntes turbabuntur timore horribili.* Jerem. xlix, 7 : *Periit consilium a filiis, inutilis facta est sapientia eorum.*

« *Imple facies.* » Hic secundum totius 17
hujus partis, in quo imprecatur pœnam ad correctionem corrigibilibus et prædestinatis : et dicuntur duo. Primo, petit pœnam ad correctionem. Secundo, si contempserit correctionem æternaliter punietur, ibi, « *Erubescant.* »

In prima duo. Primo, petitur pœna. Secundo, subjungitur petitionis ratio et causa, ibi, « *Et quærent nomen.* »

Dicit ergo : Sic imprecatus sum omnibus, et majoribus specialiter : sed, o Domine, rogo, « *imple facies eorum,* » id est, aliquorum inter illos, ignominia, vilitate, opprobriis, et abjectione, cum culpis.

Afflictio ad correctionem utilis.

« *Et quærent nomen tuum, Domine,* » qui antea quærere noluerunt. Augustinus : « Quærent nomen tuum, qui « suum quæsierunt. » Et Cassiodorus : « Plerumque propter opprobrium culparum corrigitur, qui ab omnibus « culpatur. » Mich. iv, 10 : *Venies usque ad Babylonem : ibi liberaberis.* Psal. lxvii, 23 : *Dixit Dominus : Ex Basan convertam,* ex confusione scilicet convertam. Ezech. xvi, 62 et 63 : *Scies quia ego Dominus : ut recorderis, et confundaris.*

« *Erubescant.* » Hic secundum, in 18
quo similiter duo. Primo, petitio de eo-

[1] Sapient. xi, 24 : *Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.*

rum æterna damnatione, qui pœnitere noluerunt. Secundo, petitionis ratio, ibi, « *Et cognoscant.* »

In prima, primo petitur miseria et afflictio illorum interior. Secundo, exterior, ibi, « *Et confundantur.* »

Interior duplex. Erubescentia interior in seipsis de culpa. Remorsio conscientiæ pro pœna, ibi, « *Et conturbentur.* »

Ait enim : Sic imple facies eorum ignominia, ut te quærant : quod si noluerint, « *erubescant* » tandem in seipsis pro culpa perpetrata. Isa. I, 29 : *Erubescetis super hortis, quos elegeratis vobis.*

« *Et conturbentur,* » intus in conscientia turbentur. Psal. XLVII, 6 : *Ipsi videntes,* supple, suas iniquitates, *conturbati sunt, commoti sunt.* Et alibi, Psal. CVI, 27 : *Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius.* « *In sæculum sæculi* » consecutivum. Numquam enim cessabit remorsio conscientiæ in illos. Isa. LXVI, 24 : *Vermis eorum non morietur.*

« *Et confundantur.* » Hic exteriorem pœnam imprecatur duplicem : dejectionem ab aliis, quod appellatur confusio, et afflictionem, ibi, « *Et pereant.* »

Ait enim : « *Et confundantur* » ab aliis missi, et dejecti. Jerem. XVII, 18 : *Confundantur qui me persequuntur.* Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens ignominiam.*

« *Et pereant,* » æternæ miseriæ et afflictioni deputati. Isa. LX, 12 : *Gens et regnum, quod non servierit tibi, peribit.* II. Pet. II, 12 : *In corruptione sua peribunt.*

« *Et cognoscant.* » Hic secundum, ratio scilicet petitionis, ne videatur hoc petere mala intentione : et tangitur duplex. Primo, ut cognoscant Dei potentiam. Secundo, ut potentiam singularem, ibi, « *Tu solus.* »

Dicit ergo : Sic peto eos puniri : et hoc, « *ut cognoscant quia nomen tibi Dominus.* » In Psal. IX, 17 : *Cognoscetur Dominus judicia faciens.* Ezech. XXV, 17 : *Faciam in eis ultiones magnas arguens in furore : et scient quia ego Dominus, cum dedero vindictam meam super eos.*

« *Et cognoscant* etiam, *quia tu solus Altissimus in omni terra.* » Et videant impletum illud Isa. II, 11 : *Exaltabitur Dominus solus in die illa.* Et illud cap. LV, 9 : *Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris.* « *In omni terra,* » scilicet in terra mortuorum, in inferno : in terra morientium in mundo : in terra viventium, in cœlo, ad quam nos perducat qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXXXIII.

Desiderat atria Domini, et felicitatem in his habitantium exponit.

1. *In finem, Pro torcularibus filiis Core, Psalmus.*
2. Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum !
3. Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini :

Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.

4. Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos.

Altaria tua, Domine virtutum,

rex meus, et Deus meus.
5. Beati qui habitant in domo tua, Domine : in sæcula sæculorum laudabunt te.
6. Beatus vir cujus est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit,
7. In valle lacrymarum, in loco quem posuit.
8. Etenim benedictionem dabit legislator : ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.
9. Domine, Deus virtutum, exaudi orationem meam : auribus percipe, Deus Jacob.
10. Protector nôster, adspice, Deus, et respice in faciem christi tui.
11. Quia melior est dies una in atriis tuis super millia :
Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.
12. Quia misericordiam et veritatem diligit Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus.
13. Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.

IN PSALMUM LXXXIII

COMMENTARIUS.

In finem,
Pro torcularibus filiis Core, Psalmus [1].

« *Quam dilecta tabernacula tua.* » Hic est Psalmus octogesimus tertius in toto libro, in secunda parte libri trigesimus tertius. Cum enim actum sit in Psalmo præcedenti de pœna acinorum et amurcæ, hic agitur consequenter de gloria vini et olei per torcularia eliquatorum, et in cellaria patrisfamilias recondendorum : ut sicut pœna illorum a malo declinare facit, sic istorum gloria invitet nos ad bonum. Prius enim malum est declinandum, consequenter bonum faciendum. Psal. xxxvi, 27 : *Declina a malo, et fac bonum.* Jerem. i, 10 : *Constitui te... ut*

Psalmus agit de gloria filiorum Core, id est, Christi crucifixi.

[1] On remarque les plus grandes analogies de fond et de forme entre ce psaume et le XLI-XLII, dû, comme celui ci, aux enfants de Coré. La nuance principale qui les distingue consiste en ce que le psaume du IIe Livre exprime davantage la douleur du psalmiste éloigné du sanctuaire, tandis qu'ici l'auteur sacré est transporté de joie et d'espérance à la pensée qu'il va bientôt se mettre en route pour Sion, et qu'il pourra habiter à l'ombre de la maison du Seigneur.

Cette ressemblance a porté presque tous les interprètes à attribuer les deux psaumes au même auteur, et à peu près aux mêmes circonstances. Le coraïte, compagnon d'exil de David pendant la révolte d'Absalon, après avoir déploré son éloignement forcé du tabernacle, aurait enfin vu poindre des jours meilleurs, et dans ce beau cantique aurait laissé éclater ses transports au moment de se remettre en route pour Jérusalem. La prière qu'il fait pour le roi, ỷ. 10, témoignerait de sa fidélité à partager le sort du r[illegible] Cette hypothèse est communément ado[illegible] n'y a pas de raison péremptoire à lui opposer ; toutefois on ne trouve dans le psaume aucun détail caractéristique pour l'appuyer invinciblement. En voici une autre, que propose Patrizi, et qui nous semble mieux rendre compte que la précédente de diverses expressions du psaume. Le second livre des Paralipomènes, xi, 13-17, raconte que quand Jéroboam eut ôté au fils de Salomon la plus grande partie de son royaume, il se préoccupa d'empêcher ses sujets de se rendre annuellement à Jérusalem, et entreprit de fonder un nouveau culte. Les lévites dont les possessions faisaient partie du nouveau royaume, ne se prêtèrent pas aux réformes schismatiques et impies de Jéroboam, mais sacrifiant tous leurs biens, ils passèrent du côté de Roboam et affermirent son royaume par leur présence. Notre psaume serait comme le mot d'ordre de cette émigration Un lévite, de la famille de Coré, chante que les bannis de

evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et post, *ut ædifices, et plantes.* Hoc autem vinum, hoc oleum, quid aliud sunt quam filii Christi pauperis et in Calvaria crucifixi. Ipse enim est qui dicit de se, Luc. IX, 58 : *Vulpes foveas habent : et volucres cœli nidos*, etc. II ad Cor. VIII, 9 : *Propter vos egenus factus est, cum esset dives* in omnibus. Et Joan. XIX, 17 et 18, legitur in Calvaria crucifixus [1].

Ob hoc optime dicitur in titulo hujus Psalmi : « *In finem, pro torcularibus filiis Core, Psalmus :* » hoc est, hic « *Psalmus* » dirigens nos, « *in finem,* » Christum scilicet, de quo ad Rom. X, 4 : *finis legis, Christus, ad justitiam omni credenti.* Vel, « *finem,* » vitam æternam. Ad Rom. VI, 22 : *Nunc autem habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* « *Psalmus,* » dico, editus « *pro torcularibus,* » hoc est, pro iis, qui de torcularibus spiritualibus, Ecclesiis scilicet, vel tribulationibus, quæ sunt in Ecclesia militanti, tamquam torcularia, Isa. LXIII, 3 : *Torcular*, tribulationum scilicet, *calcavi solus :* eliquantur, scilicet « *pro* » bonis « *filiis Core,* » et calvandi, id est, filiis calvi, Christi scilicet paupertate decalvati, et in Calvaria crucifixi, per calvum Eliseum designati, cui illudendo dicebant pueri Jericho : *Ascende calve, ascende calve* [2]. Et bene iis cantandus : quia de illorum gloria post pressuras hic agitur, et de malo habendi, et de medio per quem poterit haberi.

Unde Psalmus in tres partes dividitur secundum Glossam. Primo ostendit quam amabilis, quam concupiscibilis, quam beata sit felicitas et gloria bonorum. Secundo, quo mediatore et adjutore ad illam perveniri possit, ibi. « *Beatus vir, cujus est auxilium abs te.* » Tertio, se convertit ad supplicandum mediatori, ut in Deo impleat officium. ibi, « *Domine, Deus virtutum.* »

In prima tria secundum triplicem modum monstrandi quam amabilis. Primo, admirando quantitatem amoris. Secundo, ostendendo affectum dilectionis

Jéroboam trouveront le plus doux des asiles auprès des autels du Seigneur. ℣. 4, qu'ils peuvent tout quitter et s'en [illegible] en pleurant de leur ville natale, [illegible] les bénira, il comblera de bien[illegible] ont tout abandonné pour [illegible], ℣. 12. et qui ont préféré le service du temple aux splendeurs que pouvaient leur promettre les apostats. ℣. 11. Qu'ils se rallient donc autour du descendant de David, et que Jéhova protège le roi qu'il a sacré de son onction. ℣. 10. On conçoit que ce chant, fait pour encourager les lévites dans leur montée à Jérusalem, soit plus tard devenu populaire parmi ceux qui se rendaient à la ville sainte ; aussi put il être redit par les Israélites au retour de Babylone (Théodoret), et en général par tous les pèlerins qui entreprenaient le voyage plusieurs fois chaque année (Herder).

Ce qui est dit du tabernacle est vrai à plus forte raison du temple de la loi nouvelle, dans lequel le Sauveur réside en personne, mais ne s'applique pleinement qu'au séjour de la gloire éternelle. C'est pourquoi le psaume « movet ad amorem æternorum », dit très bien Pierre Lombard. Dans l'oraison de S. André Avellin, Nov, l'Eglise met en lumière cette idée : « Deus, qui in corde beati... per arduum quotidie in virtutibus proficiendi votum, [illegible]biles ad te ascensiones disposuisti, concede... ut perfectiora semper exsequentes, ad gloriæ tuæ fastigium feliciter perducamur ». La vie humaine est alors comme un long pèlerinage dans cette vallée de larmes, mais au terme est la demeure où l'on voit et où l'on chante éternellement le Très-Haut. « Heureuse l'âme qui a pu enfin secouer le jong de toutes les espérances humaines, et qui voyant que tout est vanité et affliction d'esprit dans cette vallée de larmes, forme en son cœur la résolution généreuse de s'attacher à vous seul, et de monter de degrés en degrés jusqu'à cet état sublime de dépouillement entier... d'où les vrais biens se faisant voir de plus près, le monde et toute sa gloire ne paraissent plus qu'un vain fantôme. » Massillon, 2e Serm. pour une prof. relig. Exord.

H. LESÊTRE.

[1] Joan. XIX, 17 et 18 : *Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum,... ubi crucifixerunt eum.*

[2] IV Reg. II, 23.

quam habet ad illam, ibi, « *Concupiscit, et deficit.* » Tertio, jam adeptos beatificando, ibi, « *Beati qui habitant.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, ut præmisi, punies acinum et amurcam : sed, o « *Domine virtutum,* » scilicet angelicarum, et cœlestium, et etiam infixarum affectibus hominum. Psal. xxiii, 10 : *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* « *Quam dilecta* », supple, sunt, cordibus bene dispositis, « *tabernacula tua,* » illa superiora et æterna. Vocantur autem tabernacula Dei, Ecclesiæ adhuc militantes, quippe in tabernaculis militatur. Et nunc potest dici illud Job, vii, 1 : *Militia est vita hominis super terram.* Hæc sunt tabernacula, de quibus Num. xxiv, 5 : *Quam pulchra tabernacula tua, Jacob, et tentoria tua, Israel !* Et religiosorum congregationes : in tabernaculo enim quiescitur et dormitur : et in religionibus quieti et contemplationi vacatur. Cant. ii, 7 : *Adjuro vos filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.* Hæc sunt illa tabernacula, de quibus Gen. xxv, 27 : *Jacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis.* Et cœlestes mansiones : in tabernaculis enim jucundantur homines : et de illis qui ibi erunt, dicitur : *Exultabunt sancti in gloria : lætabuntur in cubilibus suis* [1]. Isa. xxxiii, 20 : *Oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri potest.* Psal. xiv, 1 : *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo,* etc.

Prima tabernacula sunt amabilia, secunda amabiliora, sed tertia, ut ita dicam, amabilissima. Sed quare ? Primo, propter summam munditiam, quæ in illis invenitur. Isa. xxxv, 8 : *Via sancta vocabitur : non introibit per eam pollutus.* Apoc. xxii, 15 : *Foris canes, et venefici.* Secundo, propter summam pacem et concordiam, quæ ibi invenitur. Psal. cxxi, 3 : *Participatio ejus in idipsum.* Et iterum ibi, Psal. cxxxii, 13 : *Ecce quam bonum, et quam jucundum,* etc. Item, propter summam securitatem. Psal. cxlvii, 13 : *Quoniam confortavit seras portarum tuarum.* Judic. xviii, 8 : *Vidimus terram valde opulentam.* Et ibidem, ỳ. 9 : *Introibimus ad securos, in regionem latissimam.* Propter omnimodam libertatem. Ad Galat. iv, 26 : *Illa, quæ sursum est Jerusalem,* etc. Propter omnimodam tristitiæ abjectionem. Apoc. vii, 17 et 21 : *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum.* Et in Psal. xxi, 4 : *Sicut lætantium omnium,* etc. Item, propter omnis boni plenissimam adeptionem. Psal. xxxiii, 11 : *Inquirentes Dominum, non minuentur omni bono.*

« *Concupiscit, et deficit.* » Hic secun- 3
dum, in quo probat, quod amabilis, ostendendo affectionem suam ad illam. Monstrat ergo primo affectionis vehementiam. Secundo, vehementiæ causam, ibi, « *Etenim passer.* »

In prima duo. Primo, quod concupiscit vehementer. Secundo, quod totaliter et mente, et corpore, ibi, « *Cor meum.* »

Dicit ergo : Sic mirabiliter sunt dilecta Deo, et homini, et Angelo : et etiam « *anima mea concupiscit,* » et præ vehementia « *deficit,* » tendens « *in atria Domini.* » Psal. cxviii, 81 : *Defecit in salutare tuum anima mea.* III Reg. x, 4 et 5 : *Videns regina Saba sapientiam Salomonis, et domum quam ædificaverat,* etc., *non habebat ultra spiritum.* Augustinus : « Deus meus, in quo deficio ut fortis sim. », Sunt autem, secundum Gregorium, qui appetunt, sed non deficiunt, qui cœlestia concupiscunt, sed adhuc a terrenorum dele-

[1] Psal. cxlix, 5.

ctationibus minime laxantur : sed sunt qui concupiscunt et deficiunt, illi scilicet, qui mundo omnino mortui sunt. Gregorius : « Qui ad appetenda æter- « nitatis atria accenditur, dignum est « ut ab hoc temporalitatis amore la- « xetur. »

Non solum anima justi, sed etiam caro in exsultationem Domini prorumpit.

« *Cor meum et caro mea.* » Hic secundum, in quo ostendit, quod totaliter et lætanter concupiscit.

Ait enim : Sic desidero vehementer, et etiam « *cor meum* : » potest referri, sicut quidam volunt ad vim animæ cognitivam : « *et caro mea,* » ad motivam refertur : ut sic tota anima expresse comprehenderetur. Psal. XLI, 3 : *Sitivit anima mea,* etc. Proprie cor ad animam et caro adjiciuntur : caro enim quando in Deum exsultat, tunc animæ lætantis bonam operationem non impugnat. Unde alibi, Psalm. LXII, 2 : *Sitivit in te anima mea, quam multipliciter,* etc. « *Exsultaverunt in Deum vivum,* » in seipso. Joan. V, 26 : *Sicut Pater habet vitam in semetipso :* et operatur in effectu. Joan. XVII, 25 : *Quum ipse det omnibus vitam :* non in mundo mortuo, carne vili, et vana superbia. Cant. I, 3 : *Exsultabimus et lætabimur in te.*

Potest melius dici, ut exsultatio cordis referatur ad stolam animæ : exsultatio vero carnis referatur ad stolam corporis. Quasi diceret : Suspiro, et desidero, propter bonum animæ et corporis, quod exspecto. I ad Thess. V, 23 : *Ipse Deus pacis sanctificet vos per omnia : ut integer spiritus vester, et anima, et corpus, sine querela in adventu Domini servetur.*

Et nota, quod quidam desiderant, sed non exsultant, qui habent quamdam spem, hoc est, modicam consolationem, de quibus potest intelligi illud Prov. XIII, 12 : *Spes, quæ differtur, affligit animam.* Sed concupiscunt et gaudent, qui interius dulcedinis æternæ aliquid prægustant, quo desiderium inflammatur. Eccli. XXIV, 29 : *Qui edunt me, adhuc esurient.* Hi sunt pauperes qui in alio quam Deo consolationem non habent. Isa. XXIX, 19 : *Et addent mites in Domino lætitiam, et pauperes homines in sancto Israel exsultabunt.*

4 « *Etenim passer.* » Hic secundum, in quo tangitur ratio et causa tam vehementis et tam universalis exsultationis, scilicet utilitas loci, quæ primo tangitur : et dignitas quæ tangitur secundo, ibi, « *Altaria tua.* »

In prima duo secundum utilitatem duplicem. Primo, quia est locus quietis. Secundo, fomenti et nutritionis, ibi, « *Et turtur nidum.* »

Dicit ergo : Sic exsultaverunt cor meum et caro. « *Etenim,* » quia « *passer,* » id est, ratio ad alta volans pennis virtutum, « *invenit sibi domum,* » in qua habitet, et conversetur, et quiescat. Ad Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est,* tamquam in domo illa, de qua II ad Corinth. V, 1 : *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cœlis.*

« *Et turtur,* » caro casta et munda, « *nidum,* » locum nutritionis et fomenti, « *ut reponat,* » tamquam fovendos « *pullos suos,* » actus scilicet bonos, ex gratia movente generatos, quasi de carne. Ad ponendum in hoc nido pullos movebat Dominus, Matth. VI, 20 : *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi nec tinea, nec ærugo,* etc.

Passer etiam potest dici bonus activus, qui multa patitur, et turbatur frequenter. Passer enim a patiendo dicitur. Luc. X, 41 : *Martha, Martha, sollicita es, et turbaris,* etc. Hic est passer immolatus pro leproso, pro spiritu peccato infecto [1]. Turtur autem, quæ est avis solitaria,

[1] Cf. Levit. XIV, 4 et 5.

contemplativus. Cant. II, 12 : *Vox turturis audita est in terra nostra.* Et in cap. I, 9 : *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis*, quæ soli suo compari se conjungit. Ibi ergo et passer invenit domum, quia illam bonis ædificat actionibus. Psal. CXXI, 3 : *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas*, in qua quilibet ædificat domum suam. « *Et turtur nidum*, » contemplativus locum ad reponendum et fovendum, scilicet sanctas meditationes et affectiones, quæ ibi dulciter tamquam in nidulo requiescunt. Job, XXIX, 18 : *In nidulo meo*, supple, ponens pullos meos, *moriar*.

Bene autem operans pullos dicitur dimittere : quia vere contemplativi viri, semper opera sua reputant quasi nulla. Eccli. XVIII, 6 : *Cum consummaverit homo, tunc incipiet*. Luc. XVII, 10 : *Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus.* Audi Apostolum, nullum reputantem opus suum, I ad Corinth. XV, 9 : *Ego enim minimus sum Apostolorum, qui non sum dignus vocari*, etc. Isa. XXXVIII, 14 : *Sicut pullus hirundinis, sic clamabo.*

« *Altaria tua, Domine.* » Hic secundum, in quo tangitur loci dignitas, quam ostendit a loci conditione, quoniam altaria sunt. Secundo, a præsidentis in loco dignitate, ibi, « *Rex meus.* »

Ait enim : Sic invenit passer domum, et turtur nidum. Sed quæ sunt illa ? « *Altaria tua* » cœlestia, « *Domine virtutum.* » Notandum vero, quod sicut erant antiquitus duo altaria : holocaustorum, in quo animalia offerebantur : et thymiamatis, in quo pulvis suavissimus. De primo, Exod. XXVII, 1 : *Facies et altare de lignis setim*, ad offerenda holocausta. De alio, Exod. XXX, 1 : *Facies quoque altare ad adolendum thymiama.* Et ibidem, ℣. 7 : *Et adolebit incensum super eo Aaron, suave fragans* Domino. Sic Christus est altare duplex : in ipso enim et super ipsum offeruntur bona opera activorum, tamquam animalia : et desiderium et meditationes contemplativorum tamquam thymiama. Psal. CXL, 2 : *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.*

Altaria holocaustorum et thymiamatis in Christo.

Gloria cœlestis diversis nominibus expressa.

Et nota, quod æterna vita hic designata est per tabernaculum, ℣. 2 : « *Quam dilecta tabernacula.* » Per atrium, ℣. 3 : « *Deficit anima mea in atria Domini.* » Per domum, ℣. 4 : « *Etenim passer invenit sibi domum.* » Per nidum, ℣. 4 : « *Et turtur nidum.* » Et tandem per altare, hic, « *Altaria tua.* » In tabernaculo jucunditas, in atrio latitudo, in domo securitas, in nido suavitas, in altari notatur loci illius sanctitas.

« *Rex meus.* » Hic secundum, in quo ostenditur dignitas loci, a dignitate præsidentis in loco, quia rector est qui præsidet, et creator, ibi, « *Deus meus.* »

Ait enim : Hæc loca sunt loca sancta, quia altaria et tua, qui es « *rex meus*, » me regendo, « *et Deus meus*, » creando omnia, omnibus præsidendo. Alibi, in Psal. CXLIV, 1 : *Exaltabo te, Deus meus rex.*

« *Beati qui habitant.* » Hic tertium, 5
in quo ostendit quam amabilis, jam adeptos beatificando. Beatificat autem illos a duobus, a cohabitatione cum Deo, et a continua Dei laude, qui secum cohabitat, ibi, « *In sæcula.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, tabernacula tua sunt dilecta, et sic a me sunt etiam ardenter et ex toto corde concupita : et etiam « *beati qui habitant in domo tua*, » tamquam jam adepti illa, et cohabitantes tecum, o Domine. III Reg. X, 8 : *Beati viri tui, et beati servi tui, qui stant coram te semper.* Quare ? Quia habent quidquid desiderant : et « beatus « est secundum Augustinum, cui om- « nia optata succedunt : » et hoc in eis : unum enim desiderant, et hoc habent. Supra, in Psal. XXVI, 4 : *Unam petii a*

Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini.

Partes quibus constat beatitudo.

Et nota, quod beati sunt qui habitant in domo illa, quia habitant in domo clara. Apoc. xxi, 23 : *Civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminavit eam.* Item, quia in magna, et ampla. Baruch, iii, 24 et 25 : *O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus! Magnus est, et non habet finem.* Item, quia in munda. Apocalyps. xxi, 27 : *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens et mendacium.* Item, quia in opulenta, et omni bono refecta. Psal. xxx, 9, supra : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis*, etc. Item, quia in societate plena. Non habitat ibi solus, qui ibi est. Apoc. vii, 9 : *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat.* Item, quia in pacifica, et tranquilla. Isa. xxxii, 18 : *Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis.* Item, quia in jucunda, sicut hic subjungitur statim.

« *In sæcula sæculorum laudabunt te.* » « *Sæcula*, » inquam, « *sæculorum* » horum transeuntium consecutiva. Isa. li, 3 : *Gaudium et lætitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis.* Et lxv, 14 : *Servi mei laudabunt præ exsultatione cordis.* Tob. xiii, 22 : *Per vicos ejus Alleluia cantabitur.* Eadem enim civitas, quæ et domus. Augustinus : « Hoc erit « totum negotium nostrum cantare Al- « leluia. »

6

Secunda pars Psalmi.

« *Beatus vir cujus auxilium.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi, in qua post multiplicem commendationem gloriæ bonorum, sequitur determinare modum quo pervenitur ad illam et adjutorium : et dicuntur tria. Primo, beatificat a Deo adjutum ad illuc ascendendum. Secundo, determinat adjutorii modum, ibi, « *Etenim benedictionem.* » Tertio, adjutorium sic perfectum, ibi, « *Ibunt de virtute in virtutem.* »

In prima duo : Ubi enim est adjutorium, duo concurrunt : aliquid ex parte adjuvantis, auxilium scilicet : aliquid ex parte adjuti, nisus ad bonum. Et primo tangit primum. Secundo, secundum, ibi, « *Ascensiones in corde.* »

Dicit : Quam dilecta sunt tabernacula, tam concupita, et felices qui adepti sunt illa : sed hoc nullus potest per se. Etenim homo spiritus vadens, et non rediens : sed ille vir est beatus beatitudine viæ, « *cujus est auxilium abs te,* » ad sursum ascendendum. Joan. vi, 44 : *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Et rursus in cap. xiv, 6 : *Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Et propter hoc dicit Judith : *Non derelinquis præsumentes de te* [1] : sed post te trahis. Cantic. i, 3 : *Trahe me post te,* tu qui potuisti ascendere per te. Deuter. xxxiii, 26 : *Ascensor cœli auxiliator tuus.*

« *Ascensiones.* » Hic secundum, quod requiritur ex parte adjuti, scilicet nisus ad bonum : et tanguntur duo. Primo, nisus ad ascendendum, quod est disponere et velle ut ascendat. Secundo, tangit ascensus terminum, secundum unam lecturam, ibi, « *In valle.* » Vel difficultatem in nisu et conatu, secundum aliam.

Ait enim : Beatus est cujus est auxilium abs te, si tamen « *ascensiones in corde suo disposuit* » volendo, et conando ad ascensum. *In corde* autem signanter dicit ad excludendum illos, qui non volunt intus ascendere gradibus virtutum, sed exterius cum diabolo gradibus dignitatum. Isa. xiv, 14 : *Ascendam in cœlum, similis ero Altissimo.* Bernardus : « Mul- « tiplica præbendas, ad Archidiaconatum « adspira, evola ad Episcopatum, pau- « latim ascendis, sed non paulatim de- « scendis. *Videbam satanam, quasi ful-* « *gur, de cœlo cadentem* [2]. »

[1] Cf. Judith, vi, 15.

[2] Luc. x, 18.

ad i- Qui autem sunt gradus, quos in corde disponit? Potest dici quod sunt sex. Primus, fidei veræ. Secundus, peccati proprii et defectus cognitio. Tertius, pro recognitis humilis satisfactio. Quartus, veritatis in Scripturis inquisitio. Quintus, aliorum instructio. Sextus, omnium propter Deum abdicatio. Hi sunt sex gradus, sex ascensiones ad thronum Salomonis [1].

« *In valle.* » Hic tangit ascensus difficultatem. Quasi diceret : *Ascensiones in corde suo disposuit,* » existens « *in valle lacrymarum,* » scilicet « *in loco, quem posuit,* » id est, disposuit Deus, ut hic esset hæc miseria, et fletus. Psal. cxxv, 6 : *Euntes, ibant et flebant, mittentes,* etc. Jerem. xxxi, 9 : *In fletu venient, et in misericordia reducam eos.*

Vel sic : « *In valle lacrymarum* » disposuit ascensiones, tendens « *in locum, quem posuit,* » supple, Deus, finem ascendendi, et terminum. Cassiodorus : « Locum « posuit, qui et gradus ordinat. » Posuit, id est, disposuit et præparavit, ab æterno prædestinando ascensores. Matth. xxv, 34 : *Venite, benedicti Patris mei : possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Joan. xiv, 2 : *Si quo minus, dixissem vobis : Quia vado parare vobis locum.* Disponit etiam, gratiam infundendo. In eodem Joan. xiv, 3 : *Et si abiero, et præparavero vobis locum, iterum venio, et accipiam vos ad me ipsum.*

« *Etenim benedictionem.* » Hic subjicitur secundum, scilicet adjutorii modus, scilicet Evangelicæ gratiæ exhibitio super præcepta legis antiquæ, moralia intelligo.

Ait enim : Sic felix qui adjutus est abs te. « *Etenim,* » quia, « *legislator,* » scilicet Christus, cujus fuit minister Moyses, « *dabit benedictionem,* » Evangelicas instructiones, et gratias adjuvantes, ad implendum quod fuit præceptum. Si enim Christus non fuisset legislator, Isaias non dixisset, xxxiii, 22 : *Dominus legifer noster : Dominus rex noster : ipse salvabit nos.* Et David : *Constitue, Domine, legislatorem super eos* [2]. Quasi diceret : Mitte Filium, qui legislator est. Hic dedit et dat benedictiones. *Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam* [3]. Et alibi, Psalm. lxxxiv, 2 : *Benedixisti, Domine, terram tuam.* Joan. i, 17 : *Lex per Moysem data est, gratia et veritas per Jesum Christum.* Has optabat cum dicebat : *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus* [4].

« *Ibunt de virtute.* » Hic est tertium, scilicet profectus sic a Deo adjutorum : et tanguntur duo. Primo, progressus in profectu. Secundo, terminus in progressu, ibi, « *Videbitur.* »

Sic Deus dabit gratiam infundendo, et tunc « *ibunt* » progrediendo « *de virtute in virtutem.* » Quomodo hoc esse potest? Dubium. Imo simul infunduntur virtutes omnes : ergo non itur de una in aliam. Responsio. Hoc intelligitur quantum ad virtutum actus, non quantum ad habitus. Prov. iv, 18 : *Justorum semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem.*

« *Videbitur Deus.* » Hic tertium, scilicet terminus in progressu. Quasi diceret : Sic ibunt de virtute in virtutem, donec « *videbitur Deus deorum,* » Dominus quacumque ratione dii dicantur : « *in Sion,* » in altitudine et speculatione æternæ vitæ. Job, xxxiii, 26 : *Videbit faciem ejus in jubilo.* Isa. xxxiii, 17 : *Regem in decore suo videbunt.* Apocal. xix, 16 : *Rex regum, et Dominus dominantium.*

[1] III Reg. 18 et 19 : *Fecit rex Salomon thronum... qui habebat sex gradus.*
[2] Psal. ix, 21.
[3] Psal. cxxxii, 3.
[4] Psal. lxvi, 7 et 8.

« *Deus deorum.* » Alibi, in Psal. XLIX, 1 : *Deus deorum Dominus locutus est.* Et hoc « *in Sion,* » in Ecclesia triumphante. Isa. XXXV, 10 : *Venient in Sion cum laude : et lætitia sempiterna super caput eorum.*

9 « *Domine, Deus virtutum.* » Hic est tertia

Tertia pars Psalmi.

pars Psalmi, in qua postquam extulit gloriam electorum, et ostendit per cujus auxilium potest ad illam perveniri, hic tertio petitionem subjungit ad ipsum adjutorem, ut ipso mediante ad illam pervenire possit.

In prima duo. Primo, instanter petit. Secundo, se confidere ostendit, quod impetrabit, ibi, « *Domine virtutum.* »

In prima duo. Primo, petitio cum oratione motiva ad orandum. Secundo, probatio, quod debeat exaudiri, ibi, « *Elegi abjectus esse.* »

Item, in prima duo. Primo, excitat judicem ad attentionem. Secundo, determinat petitionem, ibi, « *Protector noster.* »

In prima duo. Primo, allicit et excitat ad audientiam. Secundo, ad audientiæ diligentiam, ibi, « *Auribus percipe.* »

Dicit ergo : Tanta sunt præmia electorum, ad quæ non pervenitur nisi te adjuvante, et propter hoc, o « *Domine virtutum,* » angelicarum conditor et creator, et humanarum infusor, « *exaudi orationem meam.* » II Mach. I, 5 : *Exaudiat,* Dominus scilicet, *orationes vestras.*

Quare dicitur Deus Jacob?

Et, o « *Deus Jacob,* » conservator a fraudibus, et persecutionibus Laban. Genes. XXXI, 42 : *Nisi Deus patris mei Abraham, et timor Isaac affuisset mihi, forsitan modo nudum me dimisisses.* « *Deus Jacob* » propagator. In eadem Gen. XXXIII, 5 : *Levatisque Esau oculis, vidit mulieres et parvulos earum, et ait : Quid sibi volunt isti ? et si ad te pertinent ? Respondit : Parvuli sunt, quos donavit mihi Deus servo tuo.* « *Deus Jacob* » ditator. In eadem Gen. XXXII, 10 : *Domine,... minor sum cunctis miserationibus tuis, et veritate tua quam explevisti servo tuo. In baculo meo transivi Jordanem istum : et nunc cum duabus turmis regredior.* « *Deus Jacob* » exaltator, faciens ipsum Israel. In eadem Gen. XXXII, 28 : *Nequaquam Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel.* « *Auribus percipe,* » id est, diligenter attende, quæ petiturus sum. II Paralip. VI, 40 : *Aperiantur, quæso, oculi tui, et aures tuæ intentæ sint ad orationem quæ fit in loco isto.* Et supra, in Psal. V, 2 : *Verba mea auribus percipe, Domine.*

« *Protector noster, adspice.* » Hic sub- 1
jungitur petitio, et petit duo. Ut ipsum protegat loquens in persona humilium. Secundo, ut nomen Christi dilatet, et diffundi faciat per mundum, ibi, « *Et respice.* » Et hoc secundum unam lecturam. Secundum aliam meritum Christi allegat.

Ait enim : Sic petii ut attendas diligenter quod peto : quidnam illud ? O « *Deus, protector noster,* » quasi ex officio. Eccli. XXXIV, 19 : *Protector potentiæ, et firmamentum virtutis.* Supra, in Psal. LXIII, 3 : *Protexisti me a conventu malignantium.* « *Et respice,* » id est, protege nos : tuum enim adspicere est protegere. Supra, in Psal. XIII, 2 : *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum* [1]. Hic respectus, de quo Sapient. IV, 15 : *Et respectus in electos illius.* Thren. III, 49-50 : *Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies. Donec respiceret et videret Dominus de cœlis.* « *Et respice,* » id est, respicere fac mundum : quod enim facis nos facere, hoc diceris facere. Genes. XXII, 12 : *Nunc cognovi, quod times Dominum,* id est, cognoscere te feci. « *In faciem Christi tui,* » oculo fidei, ut ipsum verum Deum et hominem cognoscant. Fac respicere in faciem Christi tui na-

[1] Cf. etiam Psal. LII, 3.

scentis in matris integritate: in faciem viventis in paupertate, patientis in dolore, resurgentis in gaudio, ascendentis in gloria, judicantis in majestate. III Reg. x, 24: *Universa terra desiderabat*, supple, videre *vultum Salomonis*.

Vel sic: Rogo nos respicias: quod si non propter nos, saltem respicias « *in faciem Christi tui*, » ut ejus amore, cui similes sumus et conformes, nos protegas. II Mach. viii, 14 et 15: *Dominum deprecabantur ut eriperet eos: ...etsi non propter eos, propter testamentum tamen quod erat ad patres eorum, et propter invocationem sancti et magnifici nominis ejus super ipsos*. Et constat, quod libenter respicit Deus in faciem dilecti Filii. Matth. iii, 17, et xvii, 5: *Hic est Filius meus dilectus*[1]. Et ubicumque invenis ejus similitudinem. Propter hoc dicitur, I ad Cor. xv, 49: *Sicut portavimus imaginem terreni, sic portemus imaginem cœlestis*.

« *Quia melior*. » Hic secundum, in quo subjungitur motivum orantis, et ratio ad orandum, scilicet præeminentia vitæ æternæ ad bona temporalia.

Ait enim: Sic oro, et hoc facio: « *Quia dies una in atriis tuis*, » supple, habita, « *melior est super millia* » dierum in hac vita, quantumcumque sint in illis suavia, et delectabilia: quia omnia vana: quod sciens Jeremias, ait in cap. xvii, 16: *Diem hominis non desideravi, tu scis*.

Nota ergo, quod in atriis Domini est dies sincerissima, sine nocte. Apoc. xxi, 23: *Civitas illa non eget sole, neque luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminabit eam*. Et infra, ℣. 25: *Et nox non erit in ea*. Et dies una est: quia omnino immutabilis de cætero, et invariata. Zach. xiv, 7: *Erit dies una quæ nota est Domino*. Hæc dies dulcissima, et suavissima. Hieronymus: « O si quis in « cordis ore jam gustaverit quæ sit illa « dulcedo cœlestium præmiorum, qui illi « hymni, qui chori Angelorum, quam « incomprehensibilis visio sanctæ Trini- « tatis. Quanto dulcius est quod intus « vidit, tanto amarius est quod foris ma- « net. » Et Gregorius dicit: « Quanto « patria dulcior, tanto avidior, ubi Ange- « lorum et hominum unum erit collo- « quium, unum convivium. Ibi non lan- « guebit amor, nec liquefiet dilectio. » Et Augustinus: « O felix civitas, cœlestis « mansio, secura patria, totum continens « quod delectat, ubi sine fine videbitur « Deus, sine fastidio amabitur, sine fati- « gatione laudabitur. »

« *Elegi abjectus*. » Hic secundum, in quo subjungitur probatio, quod debeat exaudiri. Et primo allegat ex parte sui sumens rationem. Secundo, ex parte Dei, ibi, « *Quia misericordiam et veritatem*. »

Ex parte sui allegat duo. Electionem boni primo. Secundo, detestationem mali, ibi, « *Magis quam habitare*. »

Ait ergo: Sic rogo, et exaudiri debeo, quia « *elegi*, » quamvis sim rex, « *magis abjectus esse in domo Dei*, » in Ecclesia scilicet, quæ domus Domini est. Isa. lvi, 7: *Domus mea, domus orationis vocabitur cunctis gentibus*[2]. Humilis esse volo. II Reg. vi, 21, dicebat David ad Michol: *Et ludam, et vilior fiam, plusquam factus sum: et ero humilis in oculis meis*. Sic Paulus abjectus erat in hac domo. I ad Corinth. iv, 13: *Facti sumus omnium peripsema usque adhuc*. Pulchra est talis vilitas et abjectio, et fœtida e contrario exaltatio. Cassiodorus: « O abjectio pul- « cherrima! o sublimitas fœtidissima! « Ista est vallis lacrymarum, in qua si ad « tempus plangitur, sine fine gaudebi- « tur. » Et idem, ibidem: « Qui apud se « habetur abjectus, apud Deum habetur « acceptus. »

[1] Cf. etiam Luc. iii, 22.

[2] Cf. Matth. xxi, 13.

« *Magis quam habitare in tabernaculis peccatorum,* » exaltatus et magnus.

Et nota, quod non dicit « *magis,* » quia hoc aliquantulum eligat, sed quia nullo modo. Quippe, Num. XVI, 26 : *Recedite a tabernaculis hominum impiorum et nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne involvamini in peccatis eorum.* In tabernaculo interfectus est Sisara[1]. Job, VIII, 22 : *Tabernaculum impiorum non subsistet.* Omnino sensit Moyses sicut iste. Ad Hebr. XI, 24 et seq. : *Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis : magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, majores delicias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi.*

12 « *Quia misericordiam.* » Hic allegat sumendo rationes a parte Dei, et allegat duo. Primum est meriti quod sentit habere, dilectio. Secundum est præmii et in præsenti et in futuro larga retributio, ibi, « *Gratiam, et gloriam.* »

Ait enim : Sic debeo, quia bonum elegi, ex parte mea, et malum fugi : et etiam confido : « *quia misericordiam,* » etc. Vel ad immediatum : Plus volo abjectus esse in domo Dei, quam cum peccatoribus habitare : « *quia Deus diligit misericordiam,* » quæ est in domo sua, scilicet in Ecclesia, et in me servo illam : « *et veritatem.* » Misericordia in exhibendo alii bonum, veritas in puniendo seipsum. Hæc duo diligit Deus. Mich. VI, 8 : *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te : Utique facere judicium,* etc. ecce veritas : *et diligere misericordiam,* ecce misericordia. Psal. C, 1 : *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.* Propter hoc monet Salomon, Prov. III, 3 : *Misericordia et veritas te non deserant.* Hæc requiritur a nobis in opere, hæc in doctrina, ut hoc ipsum alios doceamus. Supra, in Psal. XXXIX, 11 : *Non abscondi misericordiam tuam, et veritatem tuam.* Hæc ipsa in nobis operatur. Jerem. IX, 24 : *Ego sum Dominus, qui facio misericordiam, et judicium, et justitiam in terra.* Isa. LXI, 8 : *Ego Dominus diligens judicium.* Glossa : Referatur « misericordia ad « beneficia exhibita in præsenti, ve- « ritas ad reddenda in futuro. »

« *Gratiam.* » Hic secundum, longa præmii retributio : et dicuntur duo. Primo, retributio. Secundo, retributionis magnitudo, ibi, « *Non privabit.* »

In prima duplex retributio : in præsenti gratiæ, in futuro gloriæ, ibi, « *Et gloriam.* » In præsenti, id est, augmentum gratiæ, tamquam quoddam præmium in præsenti.

Dicit enim Augustinus quod « gratia « meretur augeri, ut aucta mereatur « perfici : » omnem enim gratiam dat Deus, non tantum justificantem, sed et operantem, et consummantem. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum,* etc.

« *Et gloriam,* » in futuro dabit, scilicet præmium, salutem æternam. Isa. XLVI, 13 : *Dabo in Sion salutem,* et *in Israel gloriam meam.* II ad Timoth. IV, 8 : *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ.* Et bene jungit *gratiam, et gloriam* quia secundum mensuram gratiæ erit mensura gloriæ. Zach. IV, 7 : *Exæquabit gratiam gratiæ.* Joan. I, 16 : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia.*

« *Non privabit bonis.* » Hic monstratur retributionis magnitudo. Quasi diceret : Sic facientibus misericordiam et veritatem, dabit gratiam et gloriam : et etiam, quod plus est, « *non privabit bonis* his *eos, qui ambulant,* » conver-

[1] Judic. I, 21.

satione, « *in innocentia.* » Ambulare in innocentia est hic, etsi ardua non aggrediantur, tamen cavere a divina offensa : etsi alii non convertantur, scipsum mundum custodire. Et est magnitudo divinæ bo[illegible] quod talibus etiam bona spiritualia in præsenti et in futuro non negantur. Psal. xxv, 1 : *Ego autem in innocentia mea*, cavendo a transgressione mandatorum Dei, *ingressus sum*, in regnum gratiæ et gloriæ. Et alibi, Psalm. xxiii, 3 : *Quis ascendet in montem Domini aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus*, etc. Quæ omnia per negationem dicuntur. Isa. lvi, 3-5 : *Non dicat eunuchus : Ecce ego lignum aridum : non possum filios procreare Domino* [illegible]. *Quia hæc dicit Dominus eunuchis : Qui custodierint sabbata mea, et elegerint quæ ego volui, et tenuerint fœdus meum : dabo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et filiabus.*

« *Domine virtutum.* » Hic est secunda pars tertiæ partis totius hujus Psalmi, in qua postquam oravit, se confidere de impetrando ostendit indirecte, commendando et confidentem et sperantem in Deo.

Ait enim : Sic petii, et spero quod impetrabo : unde audacter dico : « *O Domine virtutum,* » dator et conservator, « *beatus homo* » est jam in præsenti, « *qui sperat in te,* » qui, id est, quia ille : ipsa enim spes jam beatificat ipsum. Jerem. xvii, 7 : *Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus.* Isa. xxx, 18 : *Beati omnes qui exspectant eum.* Spes autem est exspectatio. Propter hoc dicit Paulus, ad Rom. viii, 24 : *Spe salvi facti sumus.* Et tandem erimus salvati re, ipso præstante, qui est benedictus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXXXIV.

Deprecatio pro restitutione Israelis post exsilium.

1. *In finem, filiis Core, Psalmus.*
2. Benedixisti, Domine, terram tuam : avertisti captivitatem Jacob.
3. Remisisti iniquitatem plebis tuæ : operuisti omnia peccata eorum.
4. Mitigasti omnem iram tuam, avertisti ab ira indignationis tuæ.
5. Converte nos, Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis.
6. Numquid in æternum irasceris nobis? aut extendes iram tuam a generatione in generationem?
7. Deus, tu conversus vivificabis nos : et plebs tua lætabitur in te.
8. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam et salutare tuum da nobis.
9. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam,
Et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor.
10. Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.
11. Misericordia et veritas obviaverunt sibi : justitia et pax osculatæ sunt.

12. Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit.
13. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.
14. Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus suos.

IN PSALMUM LXXXIV

COMMENTARIUS.

1 *In finem, filiis Core, Psalmus*[1].

Argumentum Psalmi : Primus adventus Christi, et beneficia per illum universo orbi collata.

« *Benedixisti, Domine, terram.* » Hic est Psalmus in toto libro octogesimus quartus, in secunda parte trigesimus quartus. Cum enim in præcedenti Psalmo egerit de gloria bonorum, ipsam commendando, et insinuaverit quod ad illam perveniatur solo Dei adjutorio et benedictione, consequens fuit ostendere, per quid præcipue ad illam pervenitur, quænam illæ benedictiones, per quas electi ad tantam gloriam extolluntur. Illæ autem sunt gratiæ et beneficia per Incarnationem Filii Dei mundo exhibita : unde competenter agitur in hoc Psalmo de primo adventu Filii Dei, et beneficiis per illum mundo datis. Et sic est tertius Psalmus, in quo agitur de Incarnatione. Primus est Psalmus xviii, « *Cæli enarrant.* » Secundus, Psalmus lxxix, « *Qui regis Israel.* » Tertius est iste.

Quia autem adventus Filii Dei, et beneficia ab adveniente exhibita non omnibus profuerunt, sed tantum iis qui per baptismum in Christo regenerati sunt, bene dicitur in titulo : « *In finem, filiis Core, Psalmus.* » Hic [illegible] *Psalmus* » ordinans nos « *in finem.* » Christum scilicet qui finis est. Ad Rom. x, 4 : *Fi-*

[1] On rapporte généralement ce psaume au temps qui suivit le retour des captifs de Babylone. Il se compose de trois parties, dont la première remercie Dieu de la délivrance, ℣℣. 2-4, la seconde le prie d'apaiser sa colère et d'aider son peuple à se rétablir, ℣℣. 5-8, la troisième promet un avenir prospère, ℣℣. 9-14. Cette succession d'idées, anormale à première vue, s'explique aisément par la situation où se trouvaient les Juifs après l'édit de Cyrus. A peine de retour dans leur patrie, ils se trouvèrent en butte à une hostilité acharnée de la part de leurs voisins, surtout des Samaritains, hostilité d'autant plus sensible aux lévites et aux fils de Coré qu'elle retardait la construction du temple, et menaçait même un moment de l'empêcher à tout jamais. Ces nouvelles épreuves étaient dues à des péchés nouveaux ; nous voyons en effet les prophètes d'après l'exil, Aggée, Zacharie, Malachie, adresser encore des reproches au peuple. Le psalmiste, après avoir remercié Dieu du retour de l'exil, a donc encore à fléchir sa colère : voilà pourquoi d'humbles supplications succèdent si vite dans le psaume aux accents de la reconnaissance ; mais immédiatement après arrive la [illegible] pour Israel, [illegible] pas à sa folie, » ℣. 9. On a signalé avec raison de grandes analogies entre la seconde partie des prophéties d'Isaïe et ce psaume, qui en est comme un résumé plein de vie et de poésie.

Ce psaume a un magnifique sens spirituel que les traditions juive et chrétienne ont été unanimes à reconnaître. « Adumbravit enim universorum Deus per ea quæ Israelitis acciderunt omnium hominum salutem, » dit Théodoret. Le peuple ramené de la captivité est donc le peuple chrétien, en faveur duquel le psalmiste appelle « le salut de Dieu, » et promet que « la justice et la paix s'embrasseront, » et que de la terre « germera la vérité, » le fruit sacré qui doit sauver et sanctifier le monde nouveau. Sic Euseb., S. Athan. qui, comme Théodoret, reconnaît le sens historique du psaume, S. Léon, S. Cyril. Alex., S. Bern. Serm. I de Annuntiat., etc. Nous aurons à signaler plusieurs passages du Nouveau Testament qui font allusion au psaume.

H. Lesètre.

nis legis, Christus, ad justitiam omni credenti. Et Apocalyps. I, 8 : *Ego sum Alpha et Omega, principium et finis.* « *Filiis Core,* » id est, Christi calvi a mundi divitiis denudati, et ad litteram in Calvaria crucifixi. Joan. XIX, 17 : *Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum, hebraice autem Golgotha, ubi crucifixerunt eum.* « *Psalmus,* » supple, cantandus.

Psalmus autem dividitur in tres partes, aliter aliquantulum, quam Glossa. Primo, prophetice dicitur Dei ad humanum genus reconciliatio. Secundo, quamvis prædicta sit, supplicatur ut sic fiat, ibi, « *Converte nos, Deus salutaris.* » Tertio, explanatur quomodo hoc noverit, et quo ordine totum fiendum sit, ibi. « *Audiam quid loquatur.* »

Plena reconciliatio in duobus est : in collationi benignitatis humanæ naturæ, et hoc primo tangitur : et amotione mali, et hoc secundo, ibi, « *Avertisti captivitatem.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, beatus est homo, qui confidit et sperat in te : et nunc, quoniam o « *Domine, benedixisti :* » præteritum ponit pro futuro certitudine prophetali, id est, benedices, « *terram tuam,* » quam in Adam maledixeras. Genes. III, 17 : *Maledicta terra in opere tuo.* Zachar. VIII, 13 : *Sicut eratis maledictio,* id est, maledicti, sed emphatice loquitur, *sic eritis benedictio.*

Ut autem appareat de qua terra intendit, et quibus benedictionibus illam benedixerit, notandum, quod terra appellatur impius terrenis inhians, et illis adhærens. Dictum est serpenti, Genes. III, 14 : *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Et terra dicitur ipse Christus sive humus, Isa. II, 10 : *Ingredere in petram, abscondere in fossa humo.* Terra etiam quilibet justus, Luc. VIII, 8 : *Aliud,* scilicet semen, *cecidit in terram bonam*[1]. Terra etiam dicitur anima, Psal. CXLII, 6 : *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Josue, XV, 19, et Judic. I, 15 : *Terram arentem,* animam scilicet siccam, *dedisti mihi.* Terra corpus, Gen. II, 7 : *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ.* Synecdoche est, id est, hominis partem, corpus. Homo ipse totus, quia de terra conditus quoad corpus, et in terra postmodum conversatur, et tandem in terram reducendus[2]. Jerem. XXII, 29 : *Terra, terra, terra :* terra conditione, terra conversatione, terra consummatione : *audi sermonem Domini.* Triumphans Ecclesia, Psal. XXXVI, 11 : *Mansueti autem hæreditabunt terram.* Et alibi, Psal. XXVI, 13 : *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Et Matth. V, 4 : *Beati mites : quoniam ipsi possidebunt terram.* Virgo beata, Psal. LXXXIV, 13, infra : *Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Isa. IV, 2 : *Et fructus terræ sublimis.* Militans Ecclesia : sic accipitur hic, et Genes. XXVIII, 13 : *Terram, in qua dormis, tibi dabo.* Et in cap. XII, 1 : *Et veni in terram, quam monstrabo tibi.*

Benedictio autem quinque modis accipitur. In malo, Job, I, 5 : *Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis,* id est, maledixerint. Et in cap. II, 9 : *Benedic Deo, et morere.* Aliquando in bono, et quasi semper : sed aliquando est benedictio sinistra, quæ est in abundantia temporali, communis bonis et malis. Genes. XXVII, 39 et 40 : *In pinguedine terræ, et in rore cœli desuper, erit benedictio tua,* dictum est Esau. Et in cap. XXX, 27, dixit Laban ad Jacob : *Benedixit mihi Deus propter te.* Job, XLII, 12 : *Dominus benedixit novissimis Job, magis quam principio ejus.* Et est benedictio dexteræ, quæ duplex est : gratiæ in

[Margin notes: "pars II." (beside "homo, qui confidit"); "...lex ...cc-" (beside "Ut autem appareat", partly cut off); "Benedictio quinque modis sumitur." (beside "Benedictio autem quinque modis")]

[1] Cf. Matth. XIII, 8, et Marc. IV, 8.

[2] Genes. III, 19.

præsenti, et gloriæ in futuro. De prima, in Psal. cxiii, 15 : *Benedicti vos a Domino.* Et alibi, Psalm. lxvi, 7 : *Benedicat nos Deus, Deus noster.* De secunda, Matth. xxv, 34 : *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum.* De utraque, in Psal. cxxxi, 15 : *Viduam ejus benedicens,* benedictione gratiæ, *benedicam,* benedictione gloriæ. Et tertia, præparatio ad utramque, quæ est benedictio prædestinationis, de qua ad Ephes. i, 3 et 4 : *Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.* Benedictio autem gratiæ triplex est. Prima est gratiam infundendo, quantum ad statum incipientium, de qua in Psal. xx, 4 : *Domine, prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* Secunda, in merito augendo et multiplicando, quantum ad statum proficientium. Tertia est in bono consummando, quantum ad statum perfectorum. Genes. xxxii, 26, 29 : *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.... Et benedixit ei in eodem loco.* Omnes dat terræ suæ, militanti Ecclesiæ, excepta prima.

« *Avertisti.* » Hic secundum, in quo est reconciliatio, scilicet in mali amotione. Et primo, in amotione mali culpæ. Secundo, in amotione mali pœnæ, ibi, « *Mitigasti omnem.* »

In prima tria. Primo, remotio originalis culpæ. Secundo, debilitatio inclinationis ad culpam, quæ est ex fomite, ibi, « *Repulisti.* » Tertio, deletio, etiam actualis, ibi, « *Operuisti omnia.* »

Dicit ergo : Sic benedixisti, id est, benedices, et etiam « *avertisti,* » removendo, « *captivitatem,* » originalem culpam, sub qua captivus tenebatur Jacob, populus scilicet tuus. Hæc captivitas, de qua alibi, in Psal. cxxv, 1 : *In convertendo Dominus captivitatem Sion,* etc. Et alibi, Psal. lii, 7 : *Cum converterit Dominus captivitatem plebis suæ,* etc. Isa. xlv, 13 : *Captivitatem meam dimittet, non in pretio, nec in muneribus.*

« *Remisisti iniquitatem plebis tuæ.* » 3
Hic est secundum. Quasi diceret : Sic culpam originalem destruxisti, et etiam « *remisisti,* » id est, remittes, « *iniquitatem,* » id est, inæqualitatem fomitis, ut non sit jam intensus, quantum solet, nec regnet, nec dominetur. Ad Roman. vi, 12 : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Matth. ix, 2 : *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua.* I Joan. ii, 12 : *Remittuntur vobis peccata vestra propter nomen ejus.* Et in eodem, i, 9 : *Fidelis est,* scilicet Deus, *et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate.* Et tandem « *operuisti,* » non videndo ad pœnam, « *peccata omnia eorum* » actualia. Psal. xxxi, 1 : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* [1].

Quo autem teguntur, dicitur Proverb. x, 12 : *Universa delicta operit charitas.* I Petr. iv, 8 : *Charitas operit multitudinem peccatorum.* Sicut enim carbonis nigredo igne tegitur cum penetrat carbonem : sic peccata igne charitatis cum penetrat animam. Thren. iv, 8 : *Denigrata est super carbones facies eorum.* Sed adveniente igne illo, de quo Luc. x, 49 : *Ignem veni mittere in terram : et quid volo nisi ut accendatur?* nigredo tegitur, et contritione cordis, et amaritudine, sicut significatum fuit in Ægyptiis, quos operuit Mare Rubrum [2]. Exod. xv, 10 : *Flavit spiritus tuus, et operuit eos mare. Submersi sunt,* etc.

« *Mitigasti omnem.* » Hic secundum, scilicet amotio mali pœnæ : in quo dicuntur duo. Primo, mitigatio tempora-

[1] Cf. I ad Roman. iv, 7.

[2] Cf. Exod. xiv, 27 et seq.

lis, quia omnino amoveri non potest. Et secundo, plena remotio æternæ, ibi, « *Avertisti ab ira.* »

Ait enim : Sic amovisti culpam, et etiam « *mitigasti* » minorando « *omnem iram tuam.* » in præsenti pro peccatis inferendam. In Psal. xciii, 12 et 13 : *Beatus quem tu erudieris, Domine : et de lege tua docueris eum : ut mitiges ei a diebus malis.* Diebus, inquam, præsentis temporis, pœnalibus, et miseriis plenis. Ad Ephes. v, 16 : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Mitigat autem Dominus præsentes miserias, vel nostræ fragilitati et imperfectioni temperando, secundum illud Apostoli, I ad Cor. x, 13 : *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* Vel patientiam et fortitudinem tribuendo, secundum illud Ezech. iii, 9 : *Ut adamantem et ut silicem ponam faciem tuam.* Jerem. i, 18 : *Dedi te... in columnam ferream, et in murum æreum.* Vel consolationem et dulcedinem infundendo. Psal. xc, 15 : *Cum ipso sum in tribulatione.* Dan. iii, 49 et 50 : *Angelus Domini... fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem.* Esther, xv, 11 : *Convertit Dominus spiritum regis in mansuetudinem.*

« *Avertisti* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic temperasti præsentem adversitatem, et « *avertisti,* » teipsum « *ab ira,* » non quacumque, sed « *indignationis tuæ.* » Ira enim, sed non indignationis, est afflictio præsentis temporis : sed ira indignationis, afflictio æterna et gehennalis. Et appellatur *ira* effectus iræ in Deo, hoc est, effectus ac si ira in Deo esset. Supra, in Psal. lxxvii, 38 : *Et abundavit ut averteret iram suam.* Isa. lx, 10 : *In indignatione mea percussi te,* quantum ad damnatos : *et in reconciliatione mea misertus sum tui,* quantum ad alios. Osee, xiv, 5 : *Diligam eos spontanee : quia aversus est furor meus,* hoc est, ira indignationis, *ab eis.*

« *Converte nos, Deus.* » Hic secundum, in quo petit ut fiant quæ fienda prædixit : et dicuntur duo. Primo, petit. Secundo, ostendit quomodo totum fieri poterit, si Filius Dei advenerit incarnatus, ibi, « *Ostende nobis.* » 5 Secunda pars Psalmi.

In prima tanguntur tria. Primo, petitio. Secundo, ostenditur opportunitas impetrandi, quod petit, ibi, « *Numquid in æternum.* » Tertio, utilitas consequens ex petito, si concedat, ibi, « *Deus tu conversus,* » vel « convertens, » secundum aliam litteram.

In prima duo secundum duo quæ petit. Primo, ut avertat ab eo malum culpæ secundo, pœnæ, ibi, « *Et averte iram.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, scio quod facies bona promissa tuis, et propter hoc rogo ne excludamur, sed magis tu qui es « *Deus* » per creationem, « *salutaris* » per redemptionem, « *noster* » per præsentem justificationem. Isa. xxv, 9, de his tribus : *Ecce Deus noster : exspectavimus eum, et salvabit nos.* « *Converte nos* » ad te a malis culpæ. Supra, in Psal. lxxix, 8 : *Domine Deus virtutum, converte nos.* Thren. v, 21 : *Converte nos, Domine, ad te et convertemur.* Amos, ix, 14 : *Convertam captivitatem populi mei.*

« *Et averte.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic nos converte a culpis, et etiam « *averte iram tuam,* » effectum iræ tuæ, « *a nobis.* » Isa. lxiv, 9 : *Ne irascaris, Domine, satis.* Dan. ix, 16 : *Avertatur, obsecro, ira tua a civitate sancta tua.*

« *Numquid in æternum.* » Hic secundum, in quo monstratur opportunitas, quærendo usquequo extendatur ira. Quasi diceret : Satis usque nunc est extensa. Primo ergo quærit si puniet in æternitate suos, et supposito quod non, quærit secundo, si in toto isto tempore, ibi, « *Aut extendes iram.* » 6

Dicit ergo : Sic rogo, ut placatus sis avertendo malum, et culpæ et pœnæ :

et tempus est, quia « *numquid in æternum irasceris nobis ?* » Quasi diceret : Non. Isa. LVII, 16 : *Non in sempiternum litigabo, neque usque ad finem irascar.* Psal. LXXVI, 10 : *Numquid obliviscetur misereri Deus?* Non est possibile : imo si ad modicum est ejus irà, at semper est ejus misericordia in suos. Isa. LIV, 7 : *Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te.* Et paulo post, ℣. 8 : *In momento indignationis abscondi faciem meam paulisper a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui.*

« *Aut extendes.* » Hic secundum. Quasi diceret : « *Aut* » si non est futura æterna, « *extendes iram tuam,* » effectum scilicet iræ tuæ, « *a generatione* » continuando, « *in generationem,* » hoc est, usque in mundi finem. Psal. LXXVI, 9 : *Aut in finem misericordiam suam abscindet, a generatione in generationem?* Vel sic : « *Numquid extendes iram tuam a generatione* » peccatrice, in qua peccatum regnavit, « *usque in generationem* » sub gratia regnantem, ut destruas utramque. De prima generatione, ad Ephes. II, 3 : *Eramus natura filii iræ.* De secunda, Joan. III, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire,* etc. I Joan. V, 18 : *Omnis qui natus est ex Deo non peccat : sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum.* Item, est generatio carnalis, quæ statim præterit, et quasi continue, et succedit. Eccle. I, 4 : *Generatio præterit, et generatio advenit.* Et est generatio perseverans, quando mortale hoc induerit immortalitatem, de qua Matth. XIX, 28 : *In regeneratione, cum sederit Filius hominis.* Dicit ergo : Numquid extendes manum tuam a generatione hac prætereunte, usque in generationem permanentem.

Duplex generatio, transiens, et permanens.

7 « *Deus, tu conversus.* » Hic est tertium, in quo tangitur utilitas consequens ex petito si concessum fuerit, et est duplex. Primo, vivificatio populi conversi. Secundo, honor Dei, ibi, « *Et plebs tua.* »

Dicit ergo : Sic petii, ut convertas nos, et ipse convertaris ab ira : et hic fructus, o « *Deus, tu conversus* » ab ira indignationis. Vel secundum aliam litteram : « Tu convertens » nos a peccatis nostris, et culpis, « *vivificabis* nos. » Psal. LXX, 20 : *Et conversus vivificasti me, et de abyssis terræ reduxisti me.* Vita gratiæ in præsenti, juxta illud Habac. III, 2 : *In medio annorum vivifica illud.* I Reg. II, 6 : *Dominus mortificat,* gratiam subtrahendo : *et vivificat,* gratiam infundendo : sed hoc in humiles. Isa. LVII, 15 : *Ut vivificet spiritum humilium.* Et tandem vita gloriæ in futuro, de qua in Psal. XXXV, 10 : *Quoniam apud te est fons vitæ.* Osee, VI, 3 : *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos.* Prima dies est dies legis naturalis. Secunda legis Evangelicæ, et tertia est dies gloriæ.

« *Et plebs tua.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic vivificabis, et tandem « *plebs tua,* » humilis populus, et qui videtur abjectus, Luc. XII, 32 : *Nolite timere, pusillus grex.* « *Lætabitur in te,* » lætanter te colendo, et tibi serviendo. Cassiodorus : « Plebs prospere lætabitur in te, quæ infeliciter exsultabat in se. » Cant. I, 3 : *Exsultabimus, et lætabimur in te.* Psal. XIX, 6 : *Lætabimur in salutari tuo.* Et Habac. III, 18 : *Exsultabo in Deo Jesu meo.*

« *Ostende nobis, Domine.* » Hic secundum totius hujus partis, in quo petit impleri prædicta. Cum enim petierit diversa, hic ostendit quomodo totum compleri poterit, si Filius Dei advenerit. Primo ergo petit Filii incarnationem. Secundo incarnati utilitatem, ut prædicetur, moriatur, totus pro nobis expendatur, ibi, « *Et salutare.* » 8

Dicit ergo : Hæc petii ut nos convertas, et ab ira avertaris, quod totum ut

fiat, rogo, « *Domine* » Deus Pater, « *ostende nobis*, » manifestando in assumpta carne « *misericordiam tuam*, » Christum scilicet : ipse enim illa misericordia est, de qua Apostolus, ad Tit. III, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit*. Ostende ergo Christum ut lumen ad illuminandum cæcos et obtenebratos, Eccli. XXXVI, 1 : *Ostende nobis lucem miserationum tuarum*. Isa. IX, 8 : *Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis*. Ut exemplum ad nos humiliandum, Joan. XIII, 15 : *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis*. Ut viam ad ambulandum recte ad patriam, Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita*. Isa. XXXV, 8 : *Hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam*. Ut animatorem ad patiendum, Ad Hebr. XII, 1-2 : *Curramus ad propositum nobis certamen, adspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum*. I Petr. II, 21 : *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini*, etc. Vel reclamatorium ad nos revocandum, Joan. XII, 32 : *Ego, si exaltatus fuero a terra*, ostendens carnem rubeam in cruce, *omnia traham ad me*. Matth. XXIV, 28 : *Ubicumque fuerit corpus, congregabuntur et aquilæ*[1]. Ut advocatum pupillorum ignorantium, secundum illud I Joan. II, 1 : *Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum*, etc. Ut medicum ægrotantium, Matth. IX, 12, de seipso loquens Dei Filius, ait : *Non est opus valentibus medico, sed male habentibus*. Et tandem ut præmium et bravium laborantium et currentium, de quo Apostolus, I ad Cor. IX, 24 : *Omnes quidem currunt, unus autem accipit bravium*.

« *Et salutare tuum*, » ipsum scilicet Christum, nobis in incarnatione ostensum, « *da nobis* » in ipsa passione, ut sit hostia pro nobis. Genes. XLIX, 18 : *Salutare tuum exspectabo, Domine*. Luc. II, 30 : *Viderunt oculi mei salutare tuum*. Hieronymus : « Jesum quem confitemur rogemus, ut mereamur ejus adventus luce illustrari, ejus via dirigi, veritate corrigi, et vita locupletari. » Et ego addo : Et morte redimi. *Parvulus enim natus est nobis, et Filius datus est nobis*[2].

9 *Tertia pars Psalmi.*

« *Audiam quid loquatur*. » Hic est tertia pars, in qua postquam futuras benedictiones prædixit, et secundo ut impleantur petiit, hic tertio insinuat qualiter ista cognoverit, et quo ordine complendum sit. Secundum hoc dicuntur duo. Primo, qualiter Christum venturum ad pacificandum hominem Deo, et ipsum hominem salvandum cognoverit, quia Deo loquente in se. Secundo, qualiter veniens, quæ bona contulit, ibi, « *Verumtamen prope timentes*. »

In prima duo. Primo, promittit propheta quod audiet in se loquentem Deum. Secundo, ostendit quid audiet a loquente, ibi, « *Quoniam loquetur pacem*. »

Ait ergo : Sic venit, et oravi quod sic fiat. Sed unde hoc scire potes? Ecce : « *Audiam* » auditu auris intelligentiæ, et aversus a mundi strepitu, « *quid loquatur in me Dominus Deus*. » Loquitur Deus in suis, teste Paulo, II ad Corinth. XIII, 3 : *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* Matth. X, 20 : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*. Osee, II, 14 : *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus*. Loqui autem in ipso est inspirare ei quod vult ei revelare, quod fit ipsam veritatem aliquando cordi intimando et monstrando, sicut factum est in isto, ut in prolongo hujus libri dicitur[3].

[1] Cf. etiam Luc. XVII, 37.
[2] Isa. IX, 6.
[3] Cf. præfationem in Psalmos, in principio tomi XV.

Aliquando mediante bono Angelo, Zach. I, 13 : *Angelus Domini loquebatur in me verba bona, et consolatoria*, non malus Angelus, qui in multis loquitur, III Reg. XXII, 22 : *Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum*. I Joan. IV, 1, dicitur propter hoc : *Nolite credere omni spiritui, sed probate spiritus utrum ex Deo sint*.

« *Quoniam loquetur*. » Hic secundum, quid loquetur, quia pacem duplicem. Primo, Dei ad Judæos. Secundo, ad Gentiles omnes, ibi, « *Et in eos qui convertuntur*.

In prima duo. Primo, pacificatio cum Judæis. Sed quia non universaliter cum omnibus, ostendit cum quibus de illis, ibi, « *Et super sanctos*. »

Ait ergo : Sic audiam quid loquatur in me : et quid illud ? « *Quoniam loquetur* tandem *pacem in plebem suam*. » Hoc est dictu : Pacificabitur tandem plebi suæ, scilicet Judæis, qui sunt ejus plebs specialiter. Deuter. VII, 6 : *Elegit te Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris*. Isa. XXVII, 5 : *Pacem faciet mihi*. Vel, « *loquetur pacem*, » quia mittet ad eos Filium, qui erit pax eorum, Ad Ephes. II, 14 : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum*. Qui pacem dabit, Joan. XIV, 27 : *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*. Et pacem prædicabit, et per se, et per suos, Isa. LVII, 19 : *Creavi fructum labiorum pacem*. Joan. XVI, 33 : *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis*.

« *Et super sanctos suos*. » Hic specificat super quos de plebe loquetur pacem, Quia « *super sanctos suos*. »

Ait enim : Sic loquetur pacem in plebem, et « *super sanctos suos*, » bonos et justos de Judæis, non super perversos, et in malitia obstinatos : super illos quibus loquens Petrus ait, I Petr. II, 9 : *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta*. Super hos loquetur pacem : quia et ad seipsum, et ad se invicem reddit pacificos, et charitate conjunctos. Act. IV, 32 : *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una* : ut sancti qui erant in terra de Judæis, essent etiam unum cum sanctis, qui in cœlo erant, scilicet Angelis. Ad Coloss. I, 20 : *Pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in cœlis sunt, sive quæ in terris*.

Et « *in eos*. » Quasi diceret : Pacem loquetur ad Judaicam plebem, et etiam « *in eos* » generaliter *qui convertuntur* « *ad cor*, » ad propriam interius rationem, seipsos arguentes, quod coluerint deos fictitios, quod est omnino contrarium rationi. Abit enim homo per culpam, et maxime infidelitatis a corde suo, et ipsum perdit. Osee, VII, 11 : *Et factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor*. Sed convertitur ad se per pœnitentiam. Propter hoc clamat in Isa. XLVI, 8 : *Redite, prævaricatores, ad cor*.

« *Verumtamen prope timentes*. » Hic secundum, in quo postquam ostendit qualiter prædicta cognoverit, quia Deo loquente in seipso, hic ostendit qualiter veniens, quæ dona contulerit : et dicuntur duo, Primo, ad quos venerit primo et specialiter. Secundo, quæ contulerit veniens, ibi, « *Misericordia et veritas*.

In prima duo. Primo, quod ad Judæos venerit. Secundo, ad quæ loca specialiter declinaverit, ibi, « *Ut inhabitet*. »

Ait enim : Sic loquetur pacem : « *Verumtamen salutare ipsius*, » Dei scilicet Patris, hoc est, Filius, supple, erit « *prope timentes eum*, » Judaicum scilicet populum, qui solus non dæmonia timebat, sed Deum, ita quod proprie quidem natus est de illa gente. Joan. IV, 22 : *Salus ex Judæis est*. Et in tantum prope, « *ut gloria ejus*, » supple, scilicet Patris, hoc est Filius, (Prov. XIII, 1 : *Filius sapiens doctrina Patris*), « *inhabitet in terra nostra*, »

in Judæa, stricte sumendo Judæam. Natus enim fuit in Bethleem, Mich. v, 2 : *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui sit dominatur in Israel.* In Jerusalem prædicavit frequentissime, et docuit, Isa. XLVI, 13 : *Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam.* Zach. II, 10 : *Ecce venio, et habitabo in medio tui.* Agg. II, 10 : *Magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ.*

Moraliter autem *prope timentes* est *salutare*, quia soli timentes Deum saluti appropinquant. Psal. CXLIV, 19 : *Voluntatem timentium se faciet*, etc. Quid volunt nisi salvari? Isti sunt qui convertuntur ad cor. Eccli. XXI, 7 : *Qui timet Deum, convertetur, ad cor suum : et Deus salvabit ipsum*, quia Act. x, 34-35 : *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus : sed in omni gente, qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi.* Et in tantum prope salutate sunt, ut in ipsa eorum terra, in corpore scilicet, « *inhabitet gloria* : » in corpore enim tandem glorificabuntur. Ad Philip. III, 20 : *Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ*, etc. I ad Corinth. xv, 43 : *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria.*

1 « *Misericordia et veritas.* » Hic secundum hujus partis, in quo ostendit, quæ bona veniens illis præstiterit, ad quos venit, et quomodo, et per quid. Primo, ergo ostendit quæ bona præstiterit. Secundo, quomodo, et per quid, ibi, « *Veritas de terra.* »

In prima dicuntur quatuor. Primo, tangitur misericordiæ beneficium in Gentium vocatione ad fidem. Secundo, veritatis in promissi adimpletione, ibi, « *Et veritas.* » Tertio, decoris justitiæ in peccatorum punitione, ibi, « *Justitia.* » Quarto, pacis et concordiæ Dei ad hominem, quod causatum est ex justitia, ibi, « *Et pax.* »

Dicit ergo : Ad tales venit spiritualiter, et tunc « *misericordia* » in Gentium vocatione ad fidem Christi, « *et veritas* » in promissorum Judæis adimpletione, « *obviaverunt sibi,* » obviatione pacis et reconciliationis, sicut Proverb. XXII, 2 : *Dives et pauper obviaverunt sibi. Misericordia* enim erat, quæ in cœlo inclusa, relicta Gentilitate in tantis infidelitatis tenebris. Psal. XXXV, 6 : *Domine, in cœlo misericordia tua. Veritas* autem, qua dictum fuerat primo homini, *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris* [1], in terra erat. In eodem Psal. XXXV, 6 : *Et veritas tua usque ad nubes.* Sed obviaverunt misericordia descendente, et misero homine ascendente per ipsam mortem et flagellum in cœlum, post adventum mediatoris. Joan. I, 17 : *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Potest etiam legi de obviatione contradictionis : quia misericordia pro miseri hominis liberatione illud allegabat.

« *Veritas de terra.* » Hic secundum, in quo ostendit quomodo hoc totum factum sit, et per quid, quia per duo. Per veritatem, id est, Christum de Virgine nascentem, et hominis justificationem : unde dicuntur quatuor. Primo, tangitur origo Christi de Virgine. Secundo, hominis per ipsum justificatio, ibi, « *Et justitia.* » Tertio, ostendit originis modum, ibi, « *Etenim Dominus.* » Quarto, justificationis, ibi, « *Justitia ante eum.* » 12

Dicit ergo : Hæc bona faciet, quia « *veritas,* » Dei Filius Christus, qui dicit, Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita :* « *orta est* » sicut radix, Christus veritas et justitia.

[1] Genes. II, 17.

et virgultum, « *de terra,* » de Maria. Isa. LIII, 2 : *Ascendit sicut radix de terra sitienti.* Terra Maria, quia humilis, stabilis, et fertilis, sicut superius satis dictum fuit, et sitiens desiderio æternorum. Judic. VI, 37 et 38, significata fuit per siccam aream, sed tandem abundantissime complutam rore Spiritus Sancti. Isa. XLV, 8 : *Rorate cœli, desuper, et nubes pluant justum : aperiatur terra,* etc. Et propter hoc fructum protulit gloriosum. In eodem, *Germinet Salvatorem.* Fructum satietatis, Eccli. XXIV, 26 : *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini.* Fructum gloriæ, Isa. IV, 2 : *Erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terræ sublimis.* Fructum sanitatis, Eccli. XXXVIII, 4 : *Altissimus creavit de terra medicamenta.* Et propter hoc benedicta, Ad Hebr. VI, 7 : *Terra venientem super se sæpe bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis, a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo.* Propter hoc dicit ei Angelus, Luc. I, 42 : *Benedicta tu in mulieribus.*

Fructus ex Virgine Maria.

« *Et justitia,* » idem quod veritas. I ad Cor. I, 30 : *Qui factus est nobis a Deo Patre justitia, et sanctificatio,* etc. « *De cœlo* » descendens « *respexit,* » cordibus hominum gratiam infundendo. Hic respectus, de quo Sapient. IV, 15 : *Gratia Dei et misericordia in sanctos ejus, et respectus in electos illius.* Cassiodorus : « Justitia « de cœlo prospexit, quando humano « generi periclitanti, Filius Dei mirabili « dispensatione subvenit. »

Horum bonus ordo est. Primo, enim de terra, de terreno scilicet homine, veritas oriri debet, confessio scilicet verissima peccatorum : et statim justitia respicit, dimittendo quæ confessa sunt. Psal. XXXI, 5 : *Dixi : Confitebor adversum me,* etc.

« *Etenim Dominus dabit.* » Hic ter- 13
tium, in quo ostendit modum originis, quo veritas de terra orta est, quia per Spiritum sanctum. Tangitur ergo descensus Spiritus sancti in Virginem. Secundo, Filii origo de Virgine, ibi, « *Et terra nostra.* »

Ait enim : Sic dixi veritatem de terra ortam. « *Etenim Dominus* Deus *dabit,* » in ventrem, et in mentem Virginis « *benignitatem,* » Spiritum sanctum, cui benignitas appropriatur. Sapient. I, 6 : *Benignus est enim spiritus sapientiæ.* « *Et terra nostra,* » Virgo scilicet beata : nostra enim est, et sua, hoc est, Dei. Nostra : quia fructu de se prodeunte pascit famelicos precibus suis, tamquam foliis de ipsa prodeuntibus, reconciliat reos, soliditate sua sustentat debiles et infirmos, et tandem in se suscipit cadentes, et lapsos. Sua : quia in ea conversatus, ex ea conceptus, in ea et de ea natus, et ab ea nutritus.

Vel sic quantum ad secundam lecturam versus præcedentis : Bene dixi, quod veritas in confitendo orta est de terra, de peccatrice anima : « *et justitia de cœlo prospexit,* » gratiam remissionis infudit. « *Etenim,* » id est, quia « *Dominus dabit benignitatem,* » spiritum bonam voluntatem inspirantem. Psal. LXVIII, 17 : *Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua,* benignitatis et suavitatis effectrix. « *Et* tunc *terra nostra,* » corpus scilicet nostrum, « *dabit fructum suum,* » opus scilicet bonum, opus, inquam pœnitentiæ. Ad Roman. II, 4 : *An ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit ?*

« *Justitia ante eum.* » Hic ostendit 14
secundum, scilicet justificationis modum. qui tangitur in duobus. In punitione sui pro delictis, et profectu bonæ operationis, ibi, « *Et ponet in via.* »

Dicit ergo : Sic veritas orta est de

terra, quia benignitas a Deo est data : et justitia de cœlo prospexit, quia « *justitia ante eum,* » Deum scilicet ad cor hominis venturum, « *ambulabit,* » quasi præparans ei viam : justitia enim hic justificatio dicitur, qua homo seipsum pro peccatis punit. Isa. LVIII, 8 : *Anteibit faciem ejus justitia tua.* Justitia enim antecedit Deum ad hominem venturum : et sapientia deducit hominem ad Deum, ut ei occurrat. Sapient. IX, 11 : *Deducet me in operibus sobrie.*

« *Et ponet in via,* » sic parata, « *gressus suos,* » ipsum hominem promovendo de bono in melius. Propter hoc monet Isaias, in cap. XL, 3 : *Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri,* peccata confitendo. Nos, propter ea quæ male gesta sunt, puniendo : hæc est enim via justi. Isa. XXVI, 7 : *Semita justi recta est : rectus callis justi ad ambulandum.* Isa. XLV, 13 : *Ego suscitavi eum ad justitiam, et omnes vias ejus dirigam.* Nota ergo, quod Christi misericordia comes fuit individuus. Job, XXXI, 18 : *Ab infantia mea crevit mecum miseratio.* Veritas ante eum loqui docuit. Isa. LIII, 9 : *Eo quod... neque dolus fuerit in ore ejus.* Justitia ante ambulavit, et viam præparavit, sicut hic dicitur. Et pax ei lectum, in quo dormivit, stravit. Supra, in Psal. IV, 9 : *In pace in idipsum dormiam, et requiescam.*

PSALMUS LXXXV.

Petit a Deo custodiri, regi, et contra hostes protegi.

1. *Oratio ipsi David.*
Inclina, Domine, aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego.
2. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum : salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.
3. Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die :
4. Lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.
5. Quoniam tu, Domine, suavis et mitis [1], et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te.
6. Auribus percipe, Domine, orationem meam, et intende voci deprecationis meæ.
7. In die tribulationis meæ clamavi ad te, quia exaudisti me.
8. Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua.
9. Omnes gentes quascumque fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine : et glorificabunt nomen tuum.
10. Quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia : tu es Deus solus.
11. Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tua : lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.
12. Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum :

[1] Joel, II, 13.

13. Quia misericordia tua magna est super me, et eruisti animam meam ex inferno inferiori.
14. Deus, iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quæsierunt animam meam, et non proposuerunt te in conspectu suo.
15. Et tu, Domine Deus, miserator et misericors : patiens, et multæ misericordiæ, et verax.
16. Respice in me, et miserere mei : da imperium tuum puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ.
17. Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me, et confundantur, quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me.

IN PSALMUM LXXXV

COMMENTARIUS.

Oratio ipsi David [1].

Argumentum Psalmi: Oratio Christi patientis, ut monstrat titulus.

« *Inclina, Domine, aurem.* » Hic est Psalmus octogesimus quintus in toto libro, in secunda parte trigesimus quintus. In præcedenti enim Psalmo, sicut visum est supra, actum est de adventu Filii Dei in carnem, et assumptione humanæ naturæ : in hoc autem agitur de veritate assumptæ. Monstratur autem in hoc Psalmo fuisse homo, indigens fuisse, et pauper, et hoc quia agitur hic de ejus oratione. Orantis autem est esse pauperem, et infirmum, quæ sunt proprietates humanitatis veræ.

Item, in præcedenti Psalmo actum est de Filii Dei incarnatione, per quam mutata est maledictio in multiplicem benedictionem : hic autem subjungitur de hominis Christi oratione, et interpellatione ad Patrem pro custodia benedictionum, continuatione, et augmento illarum, et in se et in membris : et hoc breviter tangitur in titulo, qui talis est : « *Oratio ipsi David,* » non materiali, etsi illi possint quæ dicuntur hic convenire, sed magis spirituali, id est, Christo qui David dicitur pluribus rationibus, superius tactis, quas hic repetere non oportet.

Dividitur autem Psalmus in duas par-

[1] Ce psaume, dit l'abbé Lesêtre, est presque complètement composé de réminiscences : aussi le regarde-t-on généralement comme une adaptation liturgique à laquelle on a laissé le nom de David pour indiquer la source où on l'a puisée. Cette prière est insérée au milieu des psaumes des Coraïtes, et l'on est porté par là à penser qu'elle a été arrangée par l'un de ces pieux lévites. Sic D. Calmet, etc. D'autre part, Tholuck et quelques modernes, à la suite des anciens, ne voient aucune raison suffisante pour s'écarter de l'indication fournie par le titre, et refuser la composition du psaume à l'auteur dont il porte le nom. « Il y a dans cette prière, dit Schegg, bien des réminiscences de psaumes antérieurs, composés dans une pareille nécessité et dans le même état d'âme, et il semble que David l'ait fait à dessein. La prière particulière se sert en effet très volontiers des expressions qui sont déjà familières, et dont on a souvent constaté et éprouvé la vérité. Ces chants auxquels se rapporte notre psaume sont tous de David ; la tradition qui lui attribue cette prière trouve là plutôt un appui qu'une objection. Ne devait-il pas lui-même se rappeler facilement et de préférence ses chants et ses prières précédentes ? » Rien ne nous oblige donc ici à nous écarter des données traditionnelles, d'autant plus que pour le fond David reste dans les deux cas l'auteur du psaume. Dieu est appelé successivement *elohim*, *jehova* et *adonaï* ; ce dernier nom est répété sept fois.

Cette belle prière convient à tous les persécutés dont Dieu seul est l'appui.

tes, in quarum prima orat Christus pro suis, in secunda vero pro seipso, ibi, « *Deus, iniqui insurrexerunt.* »

In prima duo. Primo, petit conservari in bono, et a malo liberari. Secundo, in bono promoveri, ibi, « *Deduc me, Domine.*

In prima petit duo. Primo, petit exaudiri. Secundo, ostendit persuasionibus, quod debeat, addens quid petat, ibi, « *Quoniam inops.* »

In prima duo. Primo, petit ut eum Deus humiliter audiat. Secundo, quod audita tribuat, et petitum adimpleat, ibi. « *Et exaudi.* »

ars i. Dicit ergo : Sic, Domine, benedixisti terram benedictione multiplici : sed rogo, o « *Domine, inclina aurem tuam,* » mihi infimo et infirmo : unde audire non poteris, nisi te inclinaveris : altissimus enim es, et potentissimus. Psal. xxx, 3 : *Inclina ad me aurem tuam, accelera,* etc. Auris autem Dei est ejus intelligentia, qua cordis nostri capit et discernit desideria et cogitationes ipsas. Sap. i, 10 : *Auris zeli audit omnia.* Hanc Deus inclinat, quia non tantum superioribus intendit, sicut amici Job eum putabant credere. Job, xxii, 14 : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines cœli perambulat* : sed omnia inferiora diligenter attendit, et subtiliter discutit. Sapient. vi, 8 : *Æqualiter cura est illi de omnibus.* Et dicit Augustinus : « Inclinat « aurem suam, si non erigis cervicem « tuam : humiliato appropinquat, non « in seipso exaltato. »

« *Et exaudi me,* » quæ peto conferendo. Dan. ix, 18 : *Propter temetipsum inclina Deus meus, aurem tuam, et audi.*

« *Quoniam inops.* » Hic secundum, in quo ponit rationes suas, orans adhuc ut impleatur quod petit, simul determinando quid petit : et dividitur in tres partes. Primo, ponit rationes a parte sui, qui petit. Secundo, a parte modi petendi, ibi, « *Miserere mei, Domine.* » Tertio, ex parte ejus quem petit, ibi, « *Quoniam tu, Domine.* »

In prima parte duo, secundum duo quæ allegat, quare debeat exaudiri. Primum est indigentia. Secundum, conversatio perfecta, ibi, « *Custodi animam.* »

In prima indigentiam allegat duplicem, defectum scilicet auxilii, et defectum rei, ibi, « *Et pauper.* »

Ait enim : Sic inclina aurem, et exaudi, et hoc debes, « *quoniam ego sum inops,* » id est, sine ope vel auxilio, vel ex meipso, vel ex aliquo alio nisi ex te. Cassiodorus : « Hoc dicen« do conditionem humanitatis ostendit, « quæ ex se nihil habere potest, nisi « ex largitione divinæ bonitatis acce« perit. » I ad Corinth. iv, 7 : *Quid habes quod non accepisti?* Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum,* etc. Job, vi, 13 : *Ecce non est mihi auxilium in me, necessarii quoque mei recesserunt a me.*

« *Et pauper,* » carens rebus. II ad Corinth. viii, 9 : *Propter vos egenus factus est, cum esset dives* in omnibus. Bernardus : « Factus Filius Dei pauper, « ut pauper fieret dives. » Augustinus : « Pauper Dei esto, ut ipso im« plearis. Quidquid enim aliud inve« neris sine ipso, pauper efficieris. Di« ves Pharisæus ostendit divitias virtu« tum, et pauper effectus est. Publica« nus confitebatur inopiam suam, et « dives factus est. » Prov. xiii, 7 : *Est quasi dives, cum nihil habeat : et quasi pauper, cum in multis divitiis sit.*

2 Elidilur error Apollinaristarum Christum habere animam negantium.

« *Custodi animam meam.* » Hic secundum, in quo allegat perfectionem, et hanc duplicem : sanctitatis, et humilitatis, ibi, « *Salvum fac servum.* »

Dicit ergo : Sic rogo ut audias. Quidnam vis? « *Custodi animam meam.* » Donfundit Apollinaristas, si in propria

persona loquatur Christus. Dicunt enim ipsum non habere animam, sed pro anima divinitatem. Cassiodorus : « Audiant « Apollinaristæ, Christum habere ani- « mam, et perfecti hominis sumpsisse « naturam, quia non poterat non habere « eam, ad quam specialiter probatus est « venisse salvandam. » Si pro membris loquitur, bene pro anima rogat, non pro corpore : hæc enim est, quæ ab ipso specialiter diligitur. Sapient. xi, 27 : *Tu, Domine, qui amas animas.* Hæc est quæ omni diligentia custodienda est, quod ostendit Dominus moriens in cruce. Luc. xxiii, 46 : *In manus tuas commendo spiritum meum* [1]. Prov. iv, 23 : *Omni custodia serva cor tuum.* I Reg. xxv, 29, dixit Abigail ad David : *Erit anima domini mei custodita quasi in fasciculo viventium.*

Deus animam diligentissime custodit.

Et nota, quod Deus custodit animam, ut civitatem, muros et antemuralia ponendo in ea, Isa. xxvi, 1 : *Salvator ponetur in ea murus, et antemurale*, per effectum, quia dat prælatos majores et minores, qui sunt muri et antemurale. Item, custodes ponendo, Isa. lxii, 6 : *Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes.* Item, ut vineam, Isa. xxvii, 3 : *Nocte et die servo eam.* Item, ut zelotypus sponsam, Exod. xx, 5 : *Ego sum Deus zelotes.* Item, ut thesaurum : thesaurus enim est cor : unde habemus thesaurum istum in vasis fictilibus [2]. Item, ut famulum et servum in compedibus ægrotantem, Eccli. xxxiii, 28 : *Servo malevolo tortura et compedes.* In Psal. cxxvi, 1 : *Nisi Dominus custodierit civitatem*, etc.

Christus sanctus in se et in suis membris, sed differenti sanctitate.

« *Quoniam sanctus sum,* » et in meipso, et in membris meis, quæ membra sunt in me viventia, non paralytica. Notandum enim, quod Christus sanctus est in quantum Deus, essentialiter. Levit. xix, 2 : *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Sanctus in quantum homo per gratiam unionis, et singulariter sanctus, unde Daniel. ix, 24, dicitur *Sanctus sanctorum.* Luc. i, 35 : *Quod nascetur ex te sanctum.* In membris vero suis per gratiam adoptionis et accidentaliter : unde illa sanctitas est longe differens a primis duabus. Sic Paulus in Epistolis suis salutabat christianos ut sanctos in pluribus locis [3]. Apoc. xxii, 11 : *Et sanctus, sanctificetur adhuc.*

« *Salvum fac.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic salva : quia sum sanctus et nihilominus humilis, non confidens de me, sed de te : unde dico : « *Salvum fac servum tuum,* Domine *Deus meus, sperantem in te :* » non in se. Dicit enim Gregorius : « Bonum cito perditur, quod « a largitore non custoditur. »

Se autem dicit Christus servum, non a servitute, quia servi sunt existentes in servili timore, sed a servitio quo filii famulantur. Psal. cxv, 16 : *Servus tuus ego sum, et filius ancillæ tuæ.* Et rursus, Isa. xlix, 3 : *Servus meus es tu Israel, quia in te gloriabor.* Servus opera justitiæ exercendo : sicut principis. Ad Rom. vi, 20 : *Cum servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ.* Et parum supra, ℣. 18 : *Liberati a peccato, servi facti estis justitiæ.* Servus ad fidem colligendo incredulos, secundum illud Isa. xlix, 6 : *Parum tibi est ut sis mihi servus, ad suscitandas tribus Jacob, et fæces Israel convertendas.*

Et nota, quod duo petit : animam custodiri a malo inferendo, et salvam fieri a malo jam illato.

« *Miserere mei, Domine.* » Hic secundum, in quo ponit rationes a modo petendi. Et primo, quia petitio est instans, et improba. Secundo, quia anxia, ibi, « *Lætifica*

[1] Cf. Psal. xxx, 6.

[2] II ad Corinth. iv, 7 : *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus : ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis.*

[3] Cf. ad Roman. xvi, 15 ; II ad Corinth. xiii, 12 ; ad Ephes. i, 4 ; ad Philip. iv, 22.

animam. » Tertio, quia recta intentione facta, ibi, « *Quoniam ad te, Domine.* »

Dicit ergo : Sic custodi, et salva rationibus prædictis, et etiam o « *Domine, miserere mei,* » pœnam pro malis, in quibus sum, relaxando : « *quoniam ad te clamavi,* » non semel, vel unica die, sed tota die. Glossa, id est, « omni tempore. » Ecce orationis instantia, quæ multum valet ad impetrandum. Jacob. v, 16 : *Multum valet deprecatio justi assidua,* non tantum quæ fit per voces, sed per bonas actiones. Psal. LXXXVII, 10 : *Tota die expandi ad te manus meas* [1]. Cassiodorus. « Magna voce clamat, qui quamvis lingua taceat, bonis tamen operibus perseveranter exclamat. » Luc. XI, 8 : *Et si ille perseveraverit pulsans : dico vobis, etsi non dabit illi surgens eo quod amicus ejus sit : propter improbitatem tamen ejus surget.*

« *Lætifica animam servi tui.* » Lætitiam petit : ergo monstrat se tristem. Propter hoc dicit Glossa, « Lætifica animam in passione tristitiæ. » Alibi, in Psal. L, 14 : *Redde mihi lætitiam,* etc. Bona autem petitio, quia non petit corporalem vel temporalem lætitiam, sed spiritualem, quæ a solo Deo est. Psal. XCIII, 19 : *Consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Augustinus : « Tu solus es jucunditas animæ, amaritudine plenus est mundus. » Job, VIII, 19 : *Hæc est lætitia viæ ejus.* Sic lætabatur quæ dicebat : *Lætata sum in salutari tuo* [2]. Isa. LVI, 7 : *Lætificabo eos in domo orationis meæ.* Et hoc debes : « *Quoniam ad te,* » non ad alia, « *Domine, animam meam levavi,* » ut sit oratio mea recta. Alibi, in Psal. XXIV, 1 : *Ad te, Domine, levavi animam meam.* Thren. III, 41 : *Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlos.* Augustinus : « Frumentum tuum de terra levas, ne putrescat, et cor tuum permittis putrescere ? In curru igne charitatis, in quo Elias est levatus in cœlum [3]. Hujus currus quatuor sunt rotæ. Prima, intellectus non errans. Secunda, voluntas adhærens intellectui. Tertia, memoria perseverans in adhæsione. Quarta, fortitudo non flaccescens in bona operatione. Sic enim diligitur Deus, et ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente, et ex totis viribus. Equi duo, cogitatio beneficii creationis, et recreationis. Sed auriga, Spiritus sanctus. Isa. LVIII, 14 : *Sustollam te super altitudines terræ.*

« *Quoniam tu, Domine.* » Hic tertium, 5
in quo sunt rationes a parte ejus quem rogat, scilicet ipsius Dei : in quo dicuntur duo. Primo, ratio exauditionis ex parte bonitatis Dei. Secundo, ex parte potestatis, ibi, « *Quoniam magnus.* »

In prima dicuntur duo. Primo, sumitur ratio a bonitate. Secundo, ab utilitate consequente si impleatur quod petitur, ibi, « *Non est similis tibi.* »

In prima tria. Primo, explicat bonitatem, tamquam causam quare petit. Secundo, subjungit petitionem, ibi, « *Auribus percipe.* » Tertio, dat responsionem ad tacitam quæstionem quæ fieri posset, quare scilicet ita fidenter clamat, ibi, « *In die tribulationis.* »

In prima tria secundum tria, per quæ apparet bonitas divina. Primum, suavitas in conferendo bona. Secundum, mititas, sive mansuetudo in sustinendo mala, ibi, « *Et mitis.* » Tertio, multitudo misericordiæ, seu copia in dimittendo perpetrata, quando petitur venia, ibi, « *Et multæ.* »

Dicit ergo : Sic adjuva prædictis rationibus, et etiam « *quoniam tu, Domine, suavis,* » beneficia conferendo. Sapient. XII, 1 : *Quam bonus et suavis est,*

[1] Cf. etiam Psal. CXLII, 6, et ad Roman. x, 21.
[2] I Reg. II, 1.
[3] Cf. III Reg. VII, 32.

Domine, spiritus tuus in omnibus. Psal. xxxiii, 9 : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.*

« *Et mitis,* » peccata tolerando. Augustinus : « Mitis es, Domine, tolerans « me : ex ægritudine defluo, cura, et « stabo : confirma me, et firmus ero. » Matth. xi, 29 : *Discite a me, quia mitis sum.* « *Et multæ misericordiæ,* » dimittendo quæcumque male dicta sunt, vel negligenter omissa. Psal. lxxxv, 15 : *Multæ misericordiæ et verax es.* Exod. xxxiv, 6 : *Tu, Deus, multæ misericordiæ ac verax.* II Reg. xxiv, 14 : *Multæ misericordiæ ejus.* Sed « *omnibus invocantibus te.* » Psal. lxxxv, 3 : *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum.* Eccli. ii, 12 : *Quis invocavit eum, et despexit illum*[1] *?* Nullus. Si invocas Deum, tamquam Deum, securus esto, quia exaudieris. Et bene dixi tamquam Deum : Deus enim medullis cordis est invocandus. Deus spiritus, intus in spiritu interpellandus. Joel, ii, 32 : *Omnis qui invocaverit,* intus vocaverit, *nomen Domini, salvus erit.* Joan. iv, 24 : *Spiritus est Deus : et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.*

6 « *Auribus percipe, Domine.* » Ecce secundum, in quo subjungit petitionem, et duo petit. Primo, ut perfecte audiatur quod petit. Secundo, ut audita perfecte adimpleat, ibi, « *Et intende.* »

Dicit ergo : Qui talis es, « *auribus percipe orationem meam,* » pro bonis impetrandis. Quid sit auris Dei, superius dictum est, quia ejus simplicissima essentia, quæ idem est quod ipse : sed in plurali dicit, « *Auribus,* » propter multitudinem intellectorum.

« *Et attende,* » perfecte et efficaciter dando petitum, « *voci deprecationis meæ,* » quæ est proprie pro malis amovendis. Augustinus : « Vis quod Deus « figat in auribus suis orationem tuam ? « fige in manibus tuis legem suam. »

« *In die tribulationis.* » Hic est tertium, in quo dat responsionem quæstioni, quæ posset fieri. Quid ita instanter et ita confidenter petis tantam majestatem, auribus percipere verba tua, et illis intendere ? Respondeo : « *In die tribulationis clamavi ad te,* » fortius et ardentius, quam alias. Cassiodorus : « Licet « a sanctis viris a Domino jugiter sup- « plicetur, in tempore tamen tribulatio- « nis enixius petitur. » Baruch, iii, 1 : *Et tunc, Domine omnipotens, Deus Israel, anima in angustiis, et spiritus anxius clamat ad te.* Isa. xxvi, 16 : *Domine, in angustia requisierunt te.* Osee, vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.*

« *Quia exaudisti me.* » Libenter enim vadunt pauperes, ubi eleemosynas consueverunt accipere. Nahum, i, 7 : *Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis.* Psal. xlix, 15 : *Invoca me in die tribulationis, et eruam te, et honorificabis me.* II Paralip. xx, 9 : *Clamabimus ad te in tribulationibus nostris, et exaudies nos, salvosque nos facies.* Et hoc decens valde. Eccli. xxxv, 26 : *Speciosa misericordia Dei in die tribulationis, sicut nubes pluviæ in tempore siccitatis.*

« *Non est similis tui.* » Hic secundum, 8
in quo ostendit quam utilitatem consequetur sic exauditus : et dicuntur duo. Primo, motivum ad utilitatem, scilicet Gentium conversio. Secundo, ipsa utilitas, scilicet Gentium conversio ad Dei cultum, et fidem, ibi, « *Omnes Gentes.* »

In prima duo. Primo, quod similem non habet in essentia, qui sic exaudit tribulatos. Secundo, quod nec in potentia, ibi, « *Et non est secundum opera.* »

Dicit ergo : Sic exaudisti in tempore

[1] Cf. Psal. xxx, 2.

tribulationis : et propter hoc, « *non est similis tibi, o Domine.* » Isa. XL, 18 : *Cui similem fecistis Deum?* Jerem. X, 6 : *Non est similis tui, Domine : magnus es tu, et magnum nomen tuum in fortitudine.* Et « *hoc in diis,* » hoc est, in idolis, quæ reputabantur dii. Et vere nihil ibi tibi simile : quia illa sunt dæmonia. II ad Corinth. VI, 14 et 15 : *Quæ participatio justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci,* quæ Deus est, *ad tenebras,* umbras scilicet infernales : *aut quæ conveniendia Christi ad Belial?* Nec in cultoribus suis, quia in Psal. CXIII, 8 : *Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis* [1]. Si ergo idola non sunt Deo similia, nec ipsi. Isa. XLVI, 9 : *Ego sum Deus, et non est ultra Deus, nec est similis mei.*

« *Et non est secundum opera tua.* » Et hoc patet : dictum est enim supra, quod opera ejus sunt opera suavitatis, et benignitatis, et multæ misericordiæ : sed opera idolorum, dæmonum, et suorum sunt opera crudelitatis, Jerem. VI, 23 : *Crudelis est, et non miserebitur.*

« *Omnes gentes quascumque.* » Ecce secundum, in quo præmissa occasione utilitatis, subjungitur de ipsa utilitate, quæ tangitur triplex. Primo, adventus omnium gentium ad fidem, ut sic approximent corde. Secundo, cultus divini exhibitio, ut sic veniant etiam opere, ibi, « *Et adorabunt.* » Tertio, ejus quem colunt confessio, ut sic glorificent ore, ibi, « *Et glorificabunt.* »

Dicit ergo : Sic exaudiens in die tribulationis, non habes similem : et propter hoc cum viderunt te sic exaudire, « *omnes gentes quascumque fecisti :* » tuæ enim sunt omnes. Psal. CXLV, 6 : *Qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt.* « *Venient* » ad te, id est, ad fidem quæ est de te. Isa. II, 2 : *In illa die erit præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes.* Isa. XLIX, 18, et LX, 4 : *Leva in circuitu oculos tuos, et vide : omnes isti,* etc. « *Et adorabunt,* » opere te colendo, « *coram te, Domine.* » Psal. LXXI, 11 : *Adorabunt eum omnes reges terræ : omnes gentes servient ei.* Isa. LX, 14 : *Venient ad te curvi filii eorum, qui te humiliaverunt, et adorabunt vestigia pedum tuorum.* « *Et glorificabunt,* » gloriose laudabunt, et extollent ore nomen tuum, quod est gloriosum in se, sicut dicitur, Eccli. XLIII, 32 et 33 : *Glorificantes eum quantumcumque potueritis.... Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis* [2]. Isa. XLIII, 20 : *Glorificabit me bestia agri.*

« *Quoniam magnus es tu.* » Hic est 10
secundum, in quo ostendit quod debet exaudiri, sumens rationes ex parte potentiæ ejus quem rogat : et dicuntur duo. Primo tangit potentiæ magnitudinem. Secundo, singularitatem, ibi, « *Tu es Deus solus.* »

Item, in prima duo. Primo tangitur magnitudo essentiæ. Secundo, virtutis et operationis miraculosæ, ibi, « *Et facies.*

Dicit ergo : Sic moneo, ut exaudias, sumens rationes ex tua bonitate, et etiam exaudi, « *quoniam magnus es tu.* » Alia omnia nihil sunt comparatione tui. Isa. XL, 15 : *Ecce gentes, quasi stilla situlæ.* Et ℣. 17 : *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo.* Sap. XI, 23 : *Tamquam gutta roris antelucani, sic est ante te orbis terrarum.* Propter hoc dicitur, Job, XXXVI, 26 : *Ecce, Deus magnus vincens scientiam nostram.*

« *Et faciens mirabilia,* » ut monstretur magnitudo in miraculosa operatione. Job, V, 9 : *Qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia absque numero.* Eccli. XLII, 17 : *Nonne Dominus*

[1] Cf. etiam Psal. CXXXIV, 18.

[2] Cf. Daniel. III, 52 et seq.

fecit sanctos suos enarrare omnia mirabilia sua? Quasi diceret : Sic.

« *Tu es Deus.* » Quasi diceret : Non solum magnus es essentialiter, et potentialiter, sed et singulariter : « *quia tu es Deus solus* » magnus. Isa. XLV, 5 : *Ego Dominus, et non est amplius, extra me non est Deus* [1]. Alia littera addit, « Magnus, » Sic : Quia tu es Deus solus magnus, contra illos qui putant se esse magnos, Psal. XCIV, 3 : *Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos :* multo ergo fortius super homines elatos et vanos. Hic magnus Deus fecit mirabilia in creando, sed mirabiliora in recreando, sed mirabilissima, ut ita dicam, faciet glorificando.

II « *Deduc me, Domine.* » Hic est secunda pars primæ partis hujus Psalmi. Postquam enim pro membris petiit amotionem mali, hic consequenter petit in bono promoveri : et dicuntur duo. Primo, petitio. Secundo, persuasio ut conferatur petitum, ibi, « *Confitebor tibi.* »

In prima tria, secundum tria quæ petit. Primo, petit promoveri in bono. Secundo, in æternorum contemplatione, quod causatur ex primo, ibi, « *Et ingrediar.* » Tertio, lætificari in his cum moderamine, ibi, *Lætetur cor meum.* »

Dicit ergo : Sic petii amotionem mali, sed et hoc, « *Domine,* » rogo : « *Deduc me,* » gratiam proficiendi conferendo : « *in via tua,* » non ad viam tuam, quasi in ipsa via, quæ est justitia, jam positus sim : sed quæro proficere in illa. Isa. XXX, 21 : *Hæc est via, ambulate in ea.* In hac deduc me. Sap. X, 10 : *Justum deduxit* Dominus *per vias rectas.* Hæc via semita est stricta et arcta, et a paucis trita. Matth. VII, 14 : *Arcta via est, quæ ducit ad vitam : et pauci sunt, qui inveniunt eam.* Promittis autem te ducturum ad te conversum per illam. Prov. IV, 11 et 12 : *Ducam te per semitas æquitatis : quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui.*

« *Et ingrediar.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Me deduc, et ulterius ingrediar, sic deductus contemplando, « *in veritate tua,* » in te qui veritas es, Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Loquitur enim Christus pro membris, quæ ingrediuntur in ipsam veritatem per contemplationem. Supra, in Psal. LXXII, 17 : *Donec intrem in sanctuarium Dei.* Et Jerem. III, 19 : *Patrem vocabis me,* in bonis operibus proficiendo, et me imitando : *et post me ingredi non cessabis,* æternam veritatem contemplando. Nec est infructuosus hic introitus : quia Joan. X, 9, dicitur : *Per me si quis introierit, salvabitur : et ingredietur, et egredietur.*

« *Lætetur cor.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic proficiam, sic intrem, et tunc « *lætetur cor meum :* » non enim potest esse profectus in justitia, quin sit lætitia : quæ enim mulier parit masculum, et non lætatur ? Joan. XVI, 21 : *Cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium.* Quis terræ cultor non lætatur in manipulorum collectionem ? Isa. IX, 3 : *Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe.* Sic tamen « *lætetur cor meum, ut timeat,* » non timore servili, sed justo, et sancto, de quo supra, in Psal. XVIII, 10 : *Timor Domini sanctus, permanens in sæculum,* etc. Si enim lætitia sine timore habeatur, cito degenerat in lasciviam vanam, et præsumptionem. Propter hoc dicitur supra, in Psal. II, 11 : *Exsultate ei cum tremore.* Deut. XXIV, 6 : *Non accipies loco pignoris inferiorem, aut superiorem molam.* Item, ipse tremor habet lætitiam, et lætificat. Eccli. I, 12 : *Timor Domini delectabit cor.* Et in cap. II, 9 : *Qui timetis Dominum, sperate in illum : et in oblectationem veniet vobis misericordia.*

[1] Cf Isa. XLVI, 9.

Timeo, inquam, te, non tantum te, qui venturus es. Jerem. x, 7 : *Quis non timebit te, o rex gentium*[1]? Matth. x, 28 : *Timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.* Sed, « *nomen tuum,* » etiam ut audire tantum nomen timeam. Malach. II, 4 et 5 : *Levi... a facie nominis mei pavebat :* non tantum a facie, sicut Adam, qui timuit a facie Domini deambulantis in paradiso[2].

« *Confitebor tibi, Domine.* » Hic persuasio ut petitum conferatur. Persuadet autem ob Dei laudem, quæ sequetur inde : unde dicuntur duo. Primo promittit Dei laudem si hæc contulerit. Secundo, addit laudis causam, ut monstret digne laudandum, ibi, « *Quia misericordia tua.* »

In prima duo, secundum confessionem duplicem quam promittit. Primo, integram confessionem cordis. Secundo, oris, tibi, « *Et glorificabo.* »

Dicit ergo : Sic Domine deduc, fac ingredi, lætifica : et si feceris, tunc « *confitebor tibi,* » confessione intimæ laudis, o « *Domine, Deus meus,* » non in parte cordis, « *sed in toto corde meo :* » ne sim de illis, qui ex parte cordis confitentur, et ex parte non, sed mundani et vanis dediti sunt, de quibus Osee, x, 2 : *Divisum est cor eorum, nunc interibunt.* Toto enim corde oportet ad Deum converti. Joel, II, 12 : *Convertimini ad me in toto corde vestro.* Psal. cx, 1 : *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.*

« *Et glorificabo.* » Ecce secundum. Sic corde confitebor, sed quia ad Rom. x, 10 : *Ore confessio fit ad salutem,* « *glorificabo* » in ore meo. Eccli. XXXIX, 20 : *Confitemini illi in voce labiorum vestrorum.* Psal. CVIII, 30 : *Confitebor Domino nimis in ore meo :* « *nomen tuum,* » non ad horam, sed « *in æternum,* » in alia vita post istam. Isa. XXIV, 23 : *Cum in Jerusalem... fuerit glorificatus.* Et LI, 3 : *Gaudium et lætitia invenietur in ea, gratiarum actio et vox laudis.*

« *Quia misericordia tua.* » Hic secundum, in quo tangitur causa laudis duplex, scilicet multiplicis boni collatio. Secundo, ab inferno liberatio, ibi, « *Et eruisti.* » 13

Dicit ergo : Sic confitebor, et dignum est, « *quia misericordia tua,* » qua mihi exhibes multa bona, « *magna est.* » Eccli. XVII, 28 : *Quam magna est misericordia Domini, et propitiatio illius, convertentibus ad se!* « *Et super me,* » quia Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est,* etc. « *Et eruisti animam meam,* » a malo liberando, « *ex inferno inferiori.* »

Infernus multipliciter dicitur.

Nota enim, quod est infernus infra, ut ita dicam, scilicet hæc mortalitas, in quam cadimus a statu gratiæ, quasi a paradiso in peccatum. Prov. IX, 18 : *In profundis inferni convivæ ejus,* mulieris stultæ scilicet. Et in cap. II, 18 : *Inclinata est ad mortem domus ejus et ad inferos semitæ ipsius.* Et est infernus inferior, de quo hic loquitur, scilicet limbus, a quo anima Christi rediit. Supra, in Psal. XV, 10 : *Non derelinques animam meam in inferno*[3]. Et Augustinus : « Pervenit usque ad infernum, ne nos « ibi remaneremus. » Et est infernus infimus, de quo Prov. XXVII, 20 : *Infernus et perditio numquam implebuntur.* Isa. V, 14 : *Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino.* Et de istis cantat Ecclesia : « In inferno nulla est redemp« tio. » Job, XVII, 16 : *In profundissimum infernum descendent omnia mea.* In eo gehennalis est afflictio.

[1] Cf. Apoc. XV, 4.
[2] Cf. Genes. III, 10.
[3] Cf. Act. II, 27.

14 Secunda pars Psalmi. « *Deus, iniqui.* » Hic est secunda pars totius Psalmi, in qua postquam præmissa est Christi oratio, quam facit pro membris, subjungitur consequenter oratio quam facit pro seipso. Ante advertendum, quod sicut illud quod dictum est in antecedentibus, conveniebat capiti, quamvis de membris specialius diceretur: sic quod dicitur hic de capite specialiter, potest et membris secundario convenire. Dividitur autem in duas partes : nam primo allicit et provocat ad pietatem illum quem orat. Secundo, exponit quæ petat, ibi, « *Respice in me.* »

In prima duo. Primo provocat et allicit judicem a persecutorum malitia et impietate. Secundo, ab ipsius judicis bonitate, ibi, « *Et tu, Domine Deus.* »

In prima duo. Primo allegat persequentium crudelitatem. Secundo, perversitatem, ibi, « *Et non proposuerunt.* »

Secundum duplicem crudelitatem persequentium : oris scilicet, et hoc primo : et secundo operis, ibi, « *Et synagoga.* »

Dicit ergo : Sic rogavi pro meis, sed etiam pro meipso, o « *Deus,* » quem nihil latet. Ad Hebr. IV, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus... ad quem vobis sermo.* « *Iniqui,* » Judæi scilicet, « *insurrexerunt super me,* » id est, contra me. Oppressionem vocat : « *super me,* » coram judice nequiter accusando. Psal. XXVI, 12 : *Insurrexerunt in me testes iniqui.* Sap. II, 1 et 12 : *Dixerunt* impii *cogitantes apud se non recte :... Circumveniamus justum, quoniam... contrarius est operibus nostris.*

« *Et synagoga,* » id est, congregatio « *potentium,* » Principum, Sacerdotum, et Pharisæorum, « *quæsierunt animam meam,* » vitam meam perdere machinando, contra quam potuerunt opere. Hæc synagoga, de qua Eccli. III, 30 : *Synagogæ superborum non erit sanitas : frutex enim peccati radicabitur in illis.* Matth. XXVI, 4 : *Consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent.* Et Joan, XI, 47 : *Collegerunt ergo Pontifices et Pharisæi concilium*, etc.

« *Et non proposuerunt.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic fuerunt crudeles, et etiam perversi, et aversi a Deo : quia « *non proposuerunt te,* » ut tuo timore retraherentur, « *in conspectu suo.* » Psal. X secundum Hebræos, 5 : *Non est Deus in conspectu ejus : inquinatæ sunt viæ illius*, etc. Et alibi : *Non est Dei timor ante oculos eorum*[1]. Sed magis ad terrena mentis oculos converterunt, secundum illud Psal. XVI, 11 : *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Supra, in Psal, LIII, 5 : *Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, et fortes quæsierunt animam meam : et non proposuerunt Deum ante conspectum suum.*

15 « *Et tu, Domine Deus.* » Hic sumit rationes a judicis bonitate, tangens primo quod pertinet ad ejus misericordiam et pietatem. Secundo, quod ad justitiam et veritatem, ibi, « *Et verax.* »

In prima duo. Primo, tangit ejus misericordiam. Secundo, ostendit in quibus dixerit misericordem, ibi, « *Patiens.* »

Misericordiam tangit duplicem. Primo, quantum ad actum miserendi specificat in duobus. In exspectando peccantes ad pœnitentiam primo. Secundo, in conferendo multa bona conversis a peccato. Primum cum dicit, « *Patiens.* » Secundum cum addit, « *Et multæ misericordiæ.* »

Dicit ergo : Tales sunt illi : « *Et tu, Domine, miserator,* » in actu misericordiam exhibendo. Isa. XLIX, 10 : *Miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos.* « *Et misericors* » in habitu et natura. Joel, II, 13 : *Benignus et misericors est*[2]. In Psal. LXXXV, 15, similiter de utroque : *Deus miserator et misericors.* « *Patiens,* » exspectando peccatores. II Petr. III, 9 : *Patienter agit propter vos Dominus, nolens aliquos*

[1] Cf. Psal. XIII, 3, et ad Romam. III, 18.

[2] Cf. Psal. LXXXV, 5.

perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti. Eccli, v, 4: *Altissimus patiens est redditor*. « *Et multæ misericordiæ*, » bona multiplicia conversis tribuendo. Thren. iii, 32: *Miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum*, quæ est non solum in condonando, sed etiam in donando multa bona. Multæ etiam misericordiæ omnibus condonando, omnes recipiendo. Sap. xi, 24: *Misereris omnium, quia omnia potes*. Multæ etiam misericordiæ multa beneficia omnibus continuando, numquam deficiendo. Thren. iii, 22: *Non defecerunt miserationes ejus*.

« *Et verax*, » promissa reddendo, et unumquemque, secundum merita remunerando. Joan. iii, 33: *Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est*. Ad Rom. iii, 4: *Est Deus verax: omnis autem homo mendax*[1].

« *Respice in me*. » Hic secundum, in quo subjungitur oratio: et dicuntur duo. Primo, petit judicem inclinari ad misericordiam. Secundo, determinat in quo vult sibi exhiberi illam, ibi, « *Da imperium*. »

In prima duo. Primo petit ad se judicem converti. Secundo, conversum ad se pietate inclinari, ibi, « *Et miserere*. »

Dicit ergo: Hi crudeles sunt, et tu tam benignus es: et propter hoc rogo, o « *Domine, respice in me*, » oculos pietatis convertendo ad me. Deut. xxvi, 15: *Respice*, Domine, *de sanctuario tuo*[2], illo respectu, de quo Sap. iv, 15: *Et respectus in electos illius*.

« *Et miserere mei*, » pietate inclinando ad me. Exod. xxxiii, 19: *Miserebor cui voluero, et clemens ero in quem mihi placuerit*.

« *Da imperium puero*. » Hic secundum, in quo specificat in quo velit sibi exhiberi misericordiam, et cur in illo, vel in illis: et dicuntur duo. Primo, in quibus vult illam exhiberi determinat. Secundo, causam determinat, quare in illis, ibi, « *Et confundantur*. »

In prima duo, secundum duo in quibus petit sibi exhiberi misericordiam, in collatione scilicet judiciariæ potestatis, et acceleratione gloriosæ resurrectionis, ibi, « *Et salvum me fac*. »

Ait ergo: Sic miserere. In quo? « *Da imperium*, » potestatem et ministerium judicandi, quia auctoritas semper est apud te, « *puero tuo*, » mihi homini. I Reg. ii, 10: *Dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu*, etc. Imperium præcipiendi bonis, et malis: bonis ut intrent in gaudium, malis ut descendant in infernum. Supra, in Psal. lxxi, 2: *Deus, imperium tuum regi da*[3].

Et nota, quod Christus dicitur *puer*, propter paupertatem: pueri enim nihil habent, Matth. viii, 20: *Vulpes foveas habent*, etc.[4]. Propter puritatem vitæ et innocentiam, I Petr. ii, 22: *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus*, etc.[5]. Propter humilitatem: humiles enim sunt pueri, et sedent ad terram. Ad Philip. ii, 7: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens*. Matth. xi, 29: *Discite a me, quia mitis sum*, etc. Propter mansuetudinem: offensi enim statim placantur. Nonne jam dictum est? *Discite a me, quia mitis sum*, etc. Jerem. xi, 19: *Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam*. Et tandem propter obedientiam, Ad Philip. ii, 8: *Humiliavit semetipsum factus obediens* Patri *usque ad mortem, mortem autem crucis*. Hic ergo est, de quo Act. iv, 27: *Convenerunt vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti*.

Quare Christus dicitur *puer*?

[1] Cf. Psal. cxv, 11.

[2] Cf Isa. lxiii, 15.

[3] Vulg. habet, Psal. lxxi, 2: *Deus, judicium tuum regi da*, etc.

[4] Cf. Luc. ix, 58.

[5] Cf. Isa. liii, 9.

« *Et salvum fac.* » Hic petit secundum, scilicet accelerationem et manifestationem gloriosæ resurrectionis. Dicuntur ergo duo. Primo petit resurrectionem. Secundo, resurrectionis manifestationem, ibi, « *Fac mecum.* »

Dicit ergo : Sic da imperium puero tuo, « *et salvum fac,* » non in anima, hoc enim jam habet ab instanti conceptionis : sed in corpore, ipsum post triduum suscitando : « *filium ancillæ tuæ,* » Mariæ scilicet, quæ dicit, Luc. I, 38 : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

Nota enim, quod *ancilla* dicitur beata Virgo propter humilitatem, Luc. I, 48 : *Respexit humilitatem ancillæ suæ.* Ecclesia propter subjectionem, Psal. CXXII, 2 : *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri,* dicunt qui sunt de Ecclesia, *ad Dominum Deum nostrum.* Synagoga propter servilem timorem, Gen. XXI, 10 : *Ejice ancillam hanc, et filium ejus* [1]. Apostoli et prædicatores, propter paupertatem, et officium discurrendi ad prædicationem, Prov. IX, 3 : *Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem.* Caro propter fragilitatem, Prov. XXX, 21 et seq. : *Per tria movetur terra, et quartum non potest sustinere :* et hoc est, *per ancillam cum fuerit hæres dominæ suæ.* Bernardus : « Dominam ancillari, et ancillam domi« nari, magna abusio est. »

17 Resurrectio est signum Christi.

« *Fac mecum signum.* » Hic secundum, in quo petit resurrectionis manifestationem.

Ait enim : Sic salva, et « *fac signum* » resurrectionis : sic enim appellatur ipsa resurrectio. Matth. XII, 39 : *Generatio mala et adultera signum quærit : et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ* [2]. « *In bono :* » non enim fiet in bono omnibus resurrectio, sed in malo aliquibus, scilicet damnatis. Dan. XII, 2 : *Alii,* supple, evigilabunt, *in opprobrium, ut videant semper.* II Mach. VII, 14 : *Tibi enim resurrectio ad vitam non erit.* Bene autem dicitur signum Christi resurrectio, quia signum est resurrectionis justorum, et figura. Augustinus de *Civitate Dei :* « Talia futura sunt corpora « nostra in resurrectione nostra, quale « Christus in resurrectione sua monstra« vit exemplum. » Ad Philip. III, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Et hoc « *signum fac mecum.* » In quo notantur duo, ut in ipso Christo fiat, et etiam ut cum ipso Deus Pater hoc faciat. Christus enim Deus cum Deo Patre in seipso homine operatus est resurrectionem.

Signum etiam in bono crux Christi est, quod petere debemus fieri in nobis, ad confusionem diaboli. Hieronymus : « Muniat nos signum potestatis tuæ, « quod videntes potestates adversæ fu« giant confusæ. » Sic enim fac ut videant me resurrexisse, qui oderunt me. Joan. XVII, 1 : *Pater, clarifica Filium tuum.* Tunc enim Pater Filium suum clarificavit, quando resurrectionem ejus Judæis, imo toti mundo nuntiari fecit.

« *Et confundantur.* » Hic oratio petitionis, scilicet inimicorum confusio ex duplici causa. Ex liberatione Christi a pœna mortis, et consolatione pro gloria resurrectionis.

Ait enim : Sic volo ut videant. Ad quid ? Ut « *confundantur,* » confusione mala, de qua Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens peccatum,* scilicet ignominiam. Isa. XXVI, 11 : *Domine,... videant, et confundantur zelantes populi :* confundantur, inquam, super hoc : « *quoniam tu, Domine, adjuvisti me,* » in angaria passionis. Psal. XXIX, 11 : *Audivit Dominus, et misertus est mei : et Dominus factus est adjutor meus.* « *Et*

[1] Ad Galat. IV, 30 : *Ejice ancillam, et filium ejus.*

[2] Cf. etiam Matth XVI, 4, et Luc. XI, 29.

consolatus es me, » in gloria resurrectionis. Augustinus : « Contristatus est in « passione, consolatus in corona, hoc « est, in resurrectione, quando gloria et « honore est coronatus. » Hanc consolationem petebat in Psal. cxviii, 76, ubi dicebat : *Fiat misericordia tua, ut consoletur me.* Hinc discimus, quod tristitiam sequitur consolatio, non lætitiam. Matth. v, 5 : *Beati qui lugent : quoniam ipsi consolabuntur,* in illa cœlesti patria consolatione æterna. Isa. lxvi, 13 : *Ego ipse consolabor vos, et in Jerusalem* illam cœlestem *consolabimini,* numquam postmodum desolandi : ad quam consolationem nos perducat, qui est benedictus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXXXVI.

Excellentia civitatis Dei.

1. *Filiis Core, Psalmus Cantici.*
Fundamenta ejus in montibus sanctis :
2. Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.
3. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei !
4. Memor ero Rahab et Babylonis, scientium me :
Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopum, hi fuerunt illic.
5. Numquid Sion dicet : Homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus ?
6. Dominus narrabit in scripturis populorum et principum, horum qui fuerunt in ea.
7. Sicut lætantium omnium habitatio est in te.

IN PSALMUM LXXXVI

COMMENTARIUS.

Filiis Core, Psalmus Cantici [1].

« *Fundamenta ejus in montibus.* »

Hic est Psalmus octogesimus sextus in toto libro, trigesimus sextus in parte secunda libri. Postquam enim egit de benedictionibus Ecclesiæ collatis per incarnationem Filii Dei, et oratione ejusdem Filii Dei, ut benedictionibus augeatur et confirmetur : primum in octogesimo quarto, secundum in octogesimo quinto, hic consequenter subjungitur Ecclesiæ exclamatoria commendatio, et hoc generaliter, tam militantis in via, Psalmus commendat Ecclesiam sub metaphora civitatis.

[1] Nous voici en face d'un psaume qui est, dit Eusèbe, « admodum ænigmaticus et obscurus », mais, ajoute S. Augustin, « brevis numero verborum, magnus pondere sententiarum. » Tous les auteurs modernes en rattachent le sens historique aux jours qui suivirent la destruction de l'armée de Sennachérib. Cet événement merveilleux avait attiré tous les regards des nations sur Jérusalem, la ville imprenable, et sur son roi, et l'on accourait de tous côtés visiter les lieux témoins d'un si éclatant prodige, féliciter le souverain qui en avait été favorisé et louer le Dieu qui l'avait accompli. « Multi deferebant hostias et sacrificia

quam jam triumphantis, in patria : cujus commendatio non filios Babylonis, civitatis scilicet diaboli lætificat, sed filios crucifixi Christi, et propter hoc competenter dicitur in Psalmo : « *Filiis Core, Psalmus Cantici,* » hoc est, « *Psalmus* » iste « *Cantici* » consecutivus : primo enim cantabatur in humana voce, postea musico instrumento, quod *Psalterion* appellatur : quod optime fiebat : in cantu enim lætitia æterna desighabatur, respiciens ad illam partem Ecclesiæ, quæ jam læta triumphat in patria, de qua dicitur, Isa. LI, 3 : *Gaudium et lætitia invenietur in ea, gratiarum actio et vox laudis.* Job, XXXVII, 37 : *Et concentum cœli, quis dormire faciet?* Nullus. Jugiter enim cantant, et laudant. In Psalmo bona operatio monstrabatur, quæ respicit ad illam partem Ecclesiæ, quæ adhuc militans laborat in via, cum dicatur, Genes. III, 19 : *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Et illud Job, V, 7 : *Homo nascitur ad laborem.* Et Eccle. IX, 10 : *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare : quia nec opus, nec ratio,* etc. Hic ergo « *Psalmus cantici,* » supple, cantandus est, « *filiis Core,* » id est, Christi in Calvaria crucifixi, paupertate extrema decalvati. Joan. XIX, 17 et 18 : *Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum,... ubi crucifixerunt eum.* Matth. VIII, 20 : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli ni-*

Domino in Jerusalem, et munera Ezechiæ regi Juda : qui exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus. » II Par., XXXII, 23. A cette vue, le fils de Coré chante la gloire de la cité sainte, non sans jeter un regard prophétique sur une autre cité qui sera la reine des nations, et dont la Jérusalem d'Ezéchias n'est que la figure. Toutes les données du psaume favorisent le sens historique que nous venons d'indiquer. Perowne les résume heureusement : « Babylone est substituée à l'Assyrie parce qu'on était en grandes relations avec le premier empire, et que l'autre semblait bien détruit à la fin du règne d'Ezéchias. Des ambassadeurs de Babylone viennent vers ce roi, et la prépondérance de ce pays à cette époque ressort avec évidence des prophéties d'Isaïe, XIII, XIV, XXXIX. La mention de la Philistie, de Tyr et de l'Ethiopie est également synchronique avec le règne d'Ezéchias. Comme Isaïe l'avait annoncé, XIV, 29, le roi avait soumis les Philistins, IV Reg., XVIII, 8. C'était une preuve que le Seigneur « avait fondé Sion. » Sous le même règne, il est constant que les relations avec Tyr furent renouvelées, et accompagnées d'une conversion partielle dont les présents et les tributs sont un témoignage. Dans le même temps les rapports de Juda avec l'Ethiopie apparurent avec un nouvel éclat, Is., XXXVII, 9, Soph., III, 10. Ezéchias d'ailleurs était remarquable par son esprit catholique. Non seulement il chercha à réunir Israël à Juda, II Par., XXX, mais encore il se mit en rapports avec « les étrangers qui vinrent de la terre d'Israël », et qui étaient distincts de la communauté, II Par., XXX, 25 ; plus tard, Ibid., XXXII, 23, ce sont d'autres nations qui apportent des présents dans le temple. » Au même temps, Isaïe prononçait une solennelle bénédiction sur les fils de l'étranger qui s'attachent au Seigneur, et trouvent la joie sur la sainte montagne, LVI, 7.

A ce sens historique se lie intimement le sens spirituel et prophétique du psaume, sens qui seul donne au morceau sa véritable portée, car les nations ne sont venus se ranger autour de la cité sainte qu'au temps du Messie et de la loi nouvelle. C'est donc la Jérusalem spirituelle, c'est-à-dire, l'Eglise qui apparaît ici aux yeux du psalmiste, et dont il célèbre les grandeurs. L'interprétation des Pères est unanime à ce sujet. Citons seulement S. Jérôme, Ep. CXXIX ad Dardan. 2 : « Numquid istas portas diligit Deus, quas videmus in cineres et favillas esse conversas ? Non dico prudentibus, sed ne stultis quidem hoc persuadere potest. » Et S. Optat de Milève : « Quas portas commemorat Spiritus sanctus... non illius corporalis montis, ubi jam nullæ sunt portæ, et post victorias Vespasiani imperatoris vix antiquarum exstant vestigia ruinarum. Est ergo spiritalis Sion Ecclesia, in qua a Deo Patre rex constitutus est Christus. » De Schism. Donat. III, 2.

Dans la liturgie, les mêmes traits scripturaires sont souvent appliqués à la fois à l'Eglise et à la Très-Sainte Vierge. C'est ce qui fait que notre psaume a pu être entendu de la bienheureuse Vierge Marie et de son rôle de mère vis à vis du Sauveur et des hommes. On trouvera dans M. Vigouroux, Man. bibl., sur ce psaume une belle interprétation de M. Olier.

H. LESÈTRE.

dos : filius autem hominis, etc. Et est pulchra conjunctio Psalmi, et Cantici, bonæ operationis scilicet, et gaudii æternæ contemplationis Dei : unum enim sequitur ad aliud. Matth. xix, 17 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.*

Dividitur autem Psalmus in duas partes, secundum hæc quæ tacta sunt. Primo commendat Ecclesiam, sub metaphora civitatis quantum ad partem adhuc in terris militantem specialiter, etsi quodammodo possit toti convenire. Secundo, quantum ad triumphantem specialiter, ibi, « *Sicut lætantium.* »

In prima duo. Primo enim commendatur ab ædificio et fundatione. Secundo, ab ipso fundatore, ibi, « *Numquid Sion.* »

In primo duo. Cum enim hujus civitatis ædificatio inchoata fuerit in Judæis, et in Gentibus consummata, primo commendat eam a fundatione Judæorum. Secundo, Gentilium, ibi, « *Memor ero.* »

In prima tria. Primo commendatur ab ipsa fundatione, et loco in quo fundata est. Secundo, a bonitate parietum et murorum, quasi superædificatorum, ibi, « *Diligit Dominus.* » Tertio, a fama et gloria sic constructa, quantum ad copiam omnium bonorum in illa, ibi, « *Gloriosa dicta sunt de te.* »

Dicit ergo : « *Fundamenta ejus.* » Cujus « *ejus ?* » quid enim antecessit, ad quod relativum hoc referatur ? Sed responsio est secundum Glossam, quod ad mentem Prophetæ refertur, de hac intentius in corde loquentis continue, et ipsam ruminantis, sicut Maria Magdalene, Joan. xx, 15 : *Si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum : et ego eum tollam.* Vel refertur ad hoc quod sequitur, scilicet ad Sion, quæ significat Ecclesiam præsentem, quæ jam sub pallio figurarum contemplatur veritatem, sed ex parte quantum possibile est in vita ista, modo scilicet, limpide in futuro. II ad Corinth. iii, 18 : *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes*, etc. « *Ejus* » ergo, id est, Sion « *fundamenta* sunt *in montibus sanctis,* » id est, ex montibus sanctis, scilicet ex Apostolis et Prophetis, qui montes sunt propter fidei altitudinem, Supra, in Psal. lxxi, 3 : *Suscipiant montes pacem in populo.* Et sancti propter vitæ puritatem, Levit. xi, 44 : *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* A Deo sanctificati, Joan. xvii, 17 : *Pater,... sanctifica eos in veritate.* Cassiodorus : « Sancti Apo-« stoli, qui soliditate fidei et excellentia « sanctitatis, *montes* dicuntur. » Fundamenda ex lapidibus solidis. Qui enim sunt montes sancti, ipsi lapides solidi. Eccli. xxvi, 24 : *Fundamenta æterna*, æternaliter permansura, *super petram solidam*, et ex lapidibus pretiosis. Hi enim, qui montes sancti, qui lapides solidi, lapides sunt pretiosi. Isa. liv, 11 : *Fundabo te in sapphiris.* Isti sunt duodecim lapides, in fundamento Ecclesiæ super lapidem Christum omnia sustentantem. Apocal. xxi, 14 : *Murus civitatis habens fundamenta duodecim*, in quibus Apostolorum nomina et Agni erant scripta [1]. Ad Ephes. ii, 20 : *Superædificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum, ipso summo angulari lapide*, etc.

« *Diligit Dominus.* » Hic secundum. 2
Quasi diceret : Talia sunt fundamenta, qualia superædificata.

Dicit ergo : « *Dominus diligit portas Sion,* » propter illarum utilitatem, et pulchritudinem, Prælatos, et Prædicatores, Apostolorum et Prophetarum successores, qui *portæ* dicuntur, quia per illos intratur in Ecclesiam et exitur.

[1] Apocal. xxi, 14 : *Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni.*

Diligendæ autem sunt portæ : quia ipsæ sunt pretiosæ valde. Apocal. xxi, 21 : *Singulæ portæ erant ex singulis margaritis.* Et pulchræ valde sculptæ martyrii sculptura. Isa. liv, 12 : *Ponam... portas tuas in lapides sculptos.* Et varietate distinctæ. Tob. xiii, 21 : *Portæ Jerusalem ex sapphiro*, quod habet colorem cœlestem : *et smaragdo*, quod habet viridem, *ædificabuntur.* Ob hoc enim, quia debent esse lapides pretiosi, portant in manibus annulos continentes lapides pretiosos.

Tales portas diligit Deus, « *super omniæ tabernacula Jacob,* » super omnia figuralia tabernacula hoc figurantia. Num. xxiv, 5 : *Quam pulchra tabernacula tua, Jacob, et tentoria tua, Israel !* Elcana plus diligebat Annam, quam Phenennam [1]. Per Annam nova Ecclesia, per Phenennam Synagoga.

Maria civitas est, fundamentum sapientia, in sanctis montibus, in altissimis virtutibus, de qua sapientia dicit Eccli. xxiv, 14 : *In habitatione sancta*, supple, incisa, *coram ipso ministravi*, egressa de illa in mundum. Hæc habuit portas a Deo valde diligendas, scilicet sensus corporeos, modestos et honestos. Si enim portæ sensus non essent, Jeremias non dixisset in cap. ix, 21 : *Ascendit mors per fenestras nostras.* Ingressa est mors per fenestras sensuum, tamquam per quasdam portas.

3 « *Gloriosa dicta sunt.* » Hic tertium, in quo commendatur a fama.

Ait enim : Sic fundata est civitas talibus portis decenter ornata et famosa. Quia o tu, « *civitas Dei,* » quam Deus inhabitat, quam conservat, et quam regit et ordinat, « *gloriosa dicta sunt de te* » valde, et famosa. Quænam sunt illa ? Primum, quia sancta. Secundum, quia nova, nihil in te vetus : de quibus duobus, Apocal. xxi, 2 : *Vidi sanctam civitatem Jerusalem novam, descendentem de cœlo.* Quia jucunda, et opulenta, et firma : de quibus tribus, Isa. xxxiii, 20 : *Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ*, ecce jucunditas : *oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam*, ecce aperte quam opulenta : *tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit,* ecce quam firma, et quam clara, et quam lucida. Apoc. xxi, 23 : *Civitas* illa *non eget sole, neque luna*, scilicet materialibus : *nam claritas Dei illuminavit eam, lucerna ejus est Agnus*, qui totam certe illuminat Ecclesiam militantem et triumphantem, quamvis clarius istam ultimam partem. Item, quia in regno, et legibus, et hujusmodi decentissime adornata. Augustinus : « Hortor te fieri ci- « vem illius civitatis, ubi rex veritas, « lex charitas, dignitas sanctitas, pax « felicitas, vita æternitas. » E contrario in civitate diaboli, ibi rex falsitas, lex cupiditas, dignitas iniquitas, lis felicitas, vita temporalitas.

Gloriosa dicta de civitate Dei referuntur.

De Maria gloriosa dicta sunt valde, quia sine semine virili fœcunda, sine gravedine gravida, sine dolore puerpera : quia lactavit, nutrivit, attrectavit, tenuit omnium Redemptorem. Quæ major his gloria ? Prov. xxxi, 29 : *Multæ filiæ congregaverunt divitias : tu supergressa es universas.*

4 « *Memor ero Rahab.* » Hic secundum, in quo agit de hac civitate, in quantum ædificata est, et constructa ex Gentilitate. Ostendit enim nullum ab ea repulsum, sed omnes ipsam recipere sine personarum acceptione, per quinque, quæ tangit : per *Rahab*, quod est nomen proprium vilis personæ : per *Babylonem*, quod est nomen civitatis malæ : per *alienigenas*, quod pertinet ad extraneitatem in genere et conversatione : per *Tyrum*, quod est nomen regionis contrariæ Deo :

[1] Cf. I Reg. i, 1 et seq.

per *populum Æthiopum*, quod est nomen gentis inimicæ.

Dicit ergo : Sic gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (mutat enim personam Propheta, et loquitur in persona Dei) « *memor ero*, : » recipiendo in hanc civitatem, « *Rahab* », id est, significatæ Gentilitatis per Rahab, de qua habetur Josue, II, 1 et seq., quod Rahab recepit exploratores, et per coccinum in fenestra salvata est. Sic Gentilitas recepit prædicatores, et per passionem Christi impressam in fronte et in memoria liberata est.

« *Et Babylonis*, » id est, Gentilitatis per Babylonem designatæ, existentis in confusione infidelitatis et perversæ operationis. Non enim Dominus ignorat suos, quos elegit, quantumcumque remoti videantur. II ad Tim. II, 19 : *Cognovit Dominus qui sunt ejus*. Novit autem memoriter et ad bonum. II Esdr. V, 19 : *Memento mei Deus meus in bonum :* quod et facit si volueris pœnitere, etsi Rahab fueris, et Babylon. Isa. XXIII, 16 : *Sume citharam, circui civitatem, meretrix oblivioni tradita : bene cane, frequenta canticum, ut memoria tui sit*. Et de Babylone, idem, XIII, 19 : *Et erit Babylon illa gloriosa in regnis*.

Et hoc, « *scientibus me*, » id est, per scientes me, per Apostolos scilicet, et prædicatores, quibus præcipiam tales ad fidem recipere, Judæis contemnentibus derelictis. Act. XIII, 46 et 47 : *Quoniam repellitis illud*, scilicet verbum Dei, *et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes : sic enim præcepit nobis Dominus*. Sic impletum est illud, quod dixit Dominus Pharisæis : Publicani et peccatores præcedent vos in regnum Dei [1]. Ad Roman. XV, 21 : *Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt* [2]. Et Isa. LV, 5 : *Et gentes, quæ te non cognoverunt, ad te current*.

« *Ecce alienigenæ*, » aliunde nati quam de Judæa, de qua supra, in Psal. LXXV, 2 : *Notus in Judæa Deus :* et non prope, imo in distantia propriæ voluntatis et morum. « *Et Tyrus :* » nec solum, imo cum ipsis existentes in distantia locorum, scilicet «*populus Æthiopum*. » Hi omnes « *fuerunt illic*, » in illa civitate congregati de alienigenis. Isa. LX, 10 : *Ædificabunt filii peregrinorum muros tuos*. Et rursum, LX, 4 : *Filii tui de longe venient, et filiæ tuæ de latere surgent*.

De vocatione Tyri innuebat Dominus, Matth. XI, 21 : *Si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent*. Et in cap. XV, 28, dictum est mulieri Syrophenissæ : *O mulier, magna est fides tua*. De Æthiopia, in Psal. LXVII, 32 : *Æthiopia præveniet manus ejus Deo*. Sophon. III, 10 : *Ultra flumina Æthiopiæ, inde supplices mei*.

Per hæc autem quinque, quæ tanguntur in his duobus versibus, designantur peccatorum diversitates. Per Rahab, peccatis expositi. Per Babylonem, multitudine peccatorum confusi. Per alienigenas, in inventionibus peccatorum innaturalibus, in quibus nati non sunt, defixi. Per Tyros, in peccatis adimplendis ardentes et anxii : Tyrus enim interpretatur *angustia*. Per Æthiopes nigros, inseparabilitas, Jerem. XIII, 23 : *Si mutare potest Æthiops pellem suam*, etc. Nahum, X, 10 : *Facies omnium eorum sicut nigredo ollæ :* in peccatis obstinati.

Hos autem omnes Ecclesia recipit, hos Maria in se colligit, secundum quod ei dictum est, Isa. XVI, 3 et 4 : *Pone quasi noctem umbram tuam in meridie : absconde fugientes, et vagos ne prodas. Habitabunt apud te profugi mei : Moab, esto latibulum eorum a facie vastatoris*.

[1] Matth. XXI, 31 : *Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei*.

[2] Cf. Isa. LII, 15 : *Quia quibus non est narratum de eo, viderunt*.

5 « *Numquid Sion dicet : Homo.* » Hic est secundum primæ partis totius hujus Psalmi, in quo subjungitur commendatio ab ipso fundatore, qui est verus Deus et homo, quamvis hoc videatur Synagogæ incredibile : et dicuntur duo. Primo, commendatio ab ipso fundatore, quem describit. Secundo, responsio quæstioni quæ fieri posset, qualiter istud cognovit, ibi, « *Dominus narrabit in scripturis populorum.* »

In prima duo. Primo, asserit fundatorem Deum et hominem. Secundo, ostendit in Synagoga infidelitatem secundum unam litteram, et veram litteræ ordinationem.

Christus fundato Ecclesiær.

Ait enim : Sic fundata est civitas, ex talibus ædificata : quod valde est mirabile et gloriosum. « *Homo et homo natus est in ea,* » in ipsa Ecclesia, quantum ad partem etiam militantem. Isa. IX, 6 : *Parvulus natus est nobis.* Parvulus homo parvulus factus. Matth. I, 20 : *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* « *Et ipse* » existens « *Altissimus,* » id est, Deus : « *fundavit eam.* » Luc. I, 35 : *Quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* Et fundator ejus. Isa. LIV, 11 : *Fundabo te in sapphiris*, in Apostolis, et Prophetis, sicut supra dictum fuit. Ad Hebr. XI, 10 : *Abraham... exspectabat fundamenta habentem civitatem : cujus artifex et conditor Deus.* Imo in seipso fundavit eam, tamquam in primo fundamento. I ad Corinth. III, 11 : *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* Isa. XXVIII, 16 : *Mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum.*

Sed « *numquid homo* » aliquis, quantumcumque eloquens dicet hoc? id est, persuadebit Sion, ut ipsa hoc credere possit? Quasi diceret : Non. Habac. I, 5 : *Opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cum narrabitur.* Credit enim Sion ipsum purum hominem, et non Deum, quia videbat ejus carnalem matrem et consanguineos. Matth. XII, 47 : *Ecce mater tua, et fratres tui foris stant quærentes te.* Et in cap. XIII, 55 : *Nonne hic est filius fabri*, etc. Joan. XIX, 5 : *Et dicit eis* Pilatus : *Ecce homo :* non, Ecce Deus.

Secundum ergo istam litteram et lecturam, Sion hic dicitur Synagoga. Vel secundum eamdem potest legi, ut Sion dicatur Ecclesia. Quasi diceret : Sic natus in ea homo fundavit eam verus Deus. Sed « *numquid homo* » dicet hoc, id est, persuadebit per se Sion, id est, Ecclesiæ? Quasi diceret : Non poterit nisi virtute Spiritus sancti hoc persuadere. Matth. X, 20 : *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Luc. XXI, 15 : *Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.*

Secundum aliam litteram, quæ sic habet : « Mater Sion dicet homo, » etc., legitur dupliciter. Primo ut sit ratio congregandi Gentiles ad Ecclesiam, sic : Ita venient Gentiles, et erunt de Ecclesia : sed unde erit hoc? Quia homo dicet, « Sion mater, » supple, mea es, et ipse, qui hoc dicet, est « in ea natus homo, » et tamen « *ipse* » existens « *Altissimus fundavit eam.* » Vel sic ut sit increpatio Synagogæ infidelis. Quasi diceret : Sic fundabitur civitas gloriosa, sed mater Sion, id est, Synagoga infidelis et misera, quæ mater est Ecclesiæ primitivæ, ut *Sion* genitivi casus sit, dicet : Homo purus est Christus. Et tamen « *homo natus est in ea, et ipse fundavit*, etc. » Unde ipsa mater talis est increpanda, quæ proprium de se natum filium non agnoscit. Isa. I, 3 : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit.*

« *Dominus narrabit.* » Hic secundum, 6
scilicet responsio anthypaphoræ. Posset enim quæri : Unde hoc nosti? Et respon-

det : Quoniam ex Scripturis, quas describit a duobus : ab auditoribus illarum, quibus quasi transmissæ sunt : et auctoribus illarum, illis, inquam, a quibus editæ sunt, ibi, « *Et principum.* »

Dicit ergo : Sic natus est in ea homo Deus, qui fundator est ejus. Unde hoc nosti ? Vel sic : Magnum miraculum dixi, quod Deus nasceretur in civitate quam fundavit, nec aliquis discredat : quia « *Dominus narrabit,* » vel « *narravit* » (ponitur enim futurum pro præterito) quod ita futurum sit, « *in scripturis populorum,* » id est, propter populos factis, et ad ipsos directis. Ad Roman. xv, 4 : *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Et ibi continetur de Christo vero homine, et Deo. Luc. xxiv, 27 : *Incipiens a Moyse, et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant.* Joan. v, 46 : *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit.* Et ibidem, ℣. 39 : *Scrutamini scripturas ... et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.*

« *Et principum.* » Hic secundum. « *Et* » repete, in Scripturis « *Principum,* » Patriarcharum, Prophetarum, « *horum qui fuerunt in ea,* » tamquam cives. Vel, « *qui fuerunt in ea,* » Principes, quamvis quando erant extra, essent viles, quasi non reputati. Vel potest referri ad futurum : et sic Principes in ea intelliguntur Apostoli, qui in suis Scripturis hæc ostenderunt. De quibus Principibus, in Psal. xlvi, 10 : *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham.* Et alibi, Psal. xliv, 17 : *Constitues eos Principes,* etc. Quamvis essent primo infirmi piscatores. Eccli. xxxviii, 26 : *Enarratio ejus,* istarum scilicet rerum, quod Christus sit Deus et homo : *in filiis taurorum,* id est, Patriarcharum, Prophetarum, scilicet Apostolorum, qui fuerunt filii taurorum, id est, Patriarcharum.

7 Secunda pars Psalmi.

« *Sicut lætantium.* » Hic secunda pars totius hujus Psalmi, in qua commendatur Ecclesia specialiter quantum ad partem Ecclesiæ quæ jam triumphat, et lætatur in cœlis de triumpho : et tanguntur tria hic. Primo, jucunditas civium, ibi, « *Sicut lætantium.* » Secundo, jucundantium universalitas, ibi, « *Omnium.* » Tertio, soliditas jucunditatis, ibi, « *Habitatio.* »

Dicit ergo : Sic fundata es, sic famosa, et a tanto fundatore constructa, « *et omnium,* supple, habitantium in te « *habitatio est sicut lætantium.* Sicut non est nota similitudinis, sed expressivum veritatis. Habitatio autem non in transitum sonat, sed in fixionem mansionis. Isa. lxii, 5 : *Habitabit juvenis cum virgine,* id est, habitabit in te Dominus Deus tuus. Sed quomodo ? Lætanter valde. Isa. lxv, 19 : *Gaudebo in populo meo : et non audietur in eo ultra vox fletus,* etc. Et in xxx, 29 : *Canticum erit vobis sicut nox sanctificatæ solemnitatis, et lætitia cordis sicut qui pergit cum tibia, ut intret in montem Domini.* Quid autem cantabitur ibi a lætantibus, determinatur Tob. xiii, 22 : *Per vicos ejus Alleluia cantabitur.* Cassiodorus : « Orare « transit, sed laudare succedit. Perpetua « securitas manet : quia perversitas nulla « miscetur. Æterna felicitas perseverat : « quoniam nequaquam contrarietate ali- « qua constat esse violandam. »

Et nota, quod Dominus totum mundum fecit tamquam aulam magnam, quam inhabitaret. Isa. lxvi, 1 : *Cœlum sedes mea est, terra autem scabellum pedum meorum.* Jerem. xxiii, 24 : *Numquid non cœlum et terram ego impleo, dicit Dominus ?* Fecit et cœnaculum, in quo reficeretur, et reficeret hominis mentem et animum. Apoc. iii, 20 : *Ecce sto ad ostium, et pulso : si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ipse mecum.* Fecit, et quasi cubiculum in quo dormiret, Virginis uterum. Eccli. xxiv, 12 : *Qui creavit me, requievit in*

tabernaculo meo. Hæc fuit conclavis sanctissima, in qua vestem novam induit, scilicet carnem nostram. Pro hac ergo parte dici potest Ecclesiæ : « *Sicut lætantium omnium habitatio est in te.* » Omnes enim motus in Maria, fuerunt motus lætitiæ, et jucunditatis, in tantum ut veraciter dicere posset illud Genes. xxi, 6 : *Risum fecit mihi Deus.* Quantum ergo ad hanc partem, fundavit Dominus Ecclesiam suam in ipsius Mariæ conceptione, sed fundatam sanctificavit in ipsius emundatione ab originali culpa, sed emundatam inhabitavit in carnis assumptione de ipsa, ut nos redimeret Deus noster, in homine, Deus noster, qui est benedictus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS LXXXVII.

Afflictus et ab amicis derelictus se Deo commendat.

1. *Canticum Psalmi, Filiis Core, in finem, pro Maheleth ad respondendum, intellectus Eman Ezrahitæ.*
2. Domine, Deus salutis meæ, in die clamavi et nocte coram te.
3. Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam.
4. Quia repleta est malis anima mea : et vita mea inferno appropinquavit.
5. Æstimatus sum cum descendentibus in lacum : factus sum sicut homo sine adjutorio,
6. Inter mortuos liber :
Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunt.
7. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, et in umbra mortis.
8. Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me.
9. Longe fecisti notos meos a me : posuerunt me abominationem sibi.
Traditus sum, et non egrediebar :
10. Oculi mei languerunt præ inopia.
Clamavi ad te, Domine, tota die : expandi ad te manus meas.
11. Numquid mortuis facies mirabilia ? aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi ?
12. Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione ?
13. Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis ?
14. Et ego ad te, Domine, clamavi, et mane oratio mea præveniet te.
15. Ut quid, Domine, repellis orationem meam, avertis faciem tuam a me ?
16. Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea : exaltatus autem. humiliatus sum et conturbatus.
17. In me transierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me.
18. Circumdederunt me sicut aqua tota die : circumdederunt me simul.
19. Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria.

IN PSALMUM LXXXVII

COMMENTARIUS.

Canticum Psalmi.
Filiis in Core, in finem, pro Maheleth ad respondendum, intellectus Eman Israelitæ, vel *Ezrahitæ* [1].

« *Domine, Deus salutis meæ.* » Hic est Psalmus octogesimus septimus in hoc totali libro, in secunda vero parte trigesimus septimus, qui bene sequitur Psalmum antecedentem. Cum enim in antecedenti Psalmo Ecclesiam commendaverit tam militantem adhuc in terris, quam triumphantem in cœlis, tamquam quæreret aliquis ejus verbis inflammatus, qualiter ero numero et merito de Ecclesia militante, qualiter præmio de triumphante? subjungit modo agens de Christi passione, et passionis imitatoribus, qualiter ad prædicta pervenitur. Ad Roman. VIII, 17 : *Si tamen compatimur, ut et conglorificemur.* II ad Corinth. I, 7 : *Scientes*

Psalmus monet nos ut passionem Christi imitemur, et sic ei respondeamus.

[1] Le titre du psaume est ainsi conçu : « Cantique (shir) mizmor des enfants de Coré, au maître de chant, sur le machalath, pour chanter, maskil d'Héman, l'Ezrahite. » Nous avons déjà trouvé le *machalath*, mentionné au Ps. LIII, 1 ; c'est le ton ou mode plaintif sur lequel il faut exécuter le psaume ; il convient ici mieux que partout ailleurs. Le mot suivant, לענות, *lehannoth*, peut signifier « pour répondre, » « pour affliger, » ou bien « pour chanter, » suivant les différents sens du verbe *hanah* La première acception n'est point possible ici, puisque la forme n'est point dialoguée ; la troisième n'aurait de sens que si on pouvait lire *lehannoth halmachalath*, à chanter sur le ton plaintif. Il faut donc traduire avec Delitzsch « ad opprimendum, » c'est-à-dire, « cum oppressa voce, » sur le mode plaintif et d'une voix dolente. La grande difficulté du titre vient de ce qu'il paraît composé de deux parties différentes ; le psaume est d'abord attribué aux enfants de Coré, puis ensuite à Héman. Voici les solutions proposées pour lever cette difficulté. 1° Le psaume a en effet deux titres distincts ; le premier parle d'un *mizmor*, le second d'un *maskil* ; ici l'auteur est un Coraïte, de la tribu de Lévi, là un Ezrahite, de la tribu de Juda. Ces données sont inconciliables, et la première partie du titre est à sacrifier ; peut-être n'est-elle qu'une répétition fautive de ce qui se lit en tête du psaume précédent. On doit donc garder seulement : Au maître de chant... maskil d'Héman l'Ezrahite. 2° Le titre est à conserver tout entier ; il indique que la partie musicale est due aux fils de Coré, et la composition elle-même à Héman. 3° Le Coraïte et Héman l'Ezrahite ne sont qu'un seul et même personnage. C'est cette identification que beaucoup refusent d'admettre. Les fils de Coré appartenaient à la tribu de Lévi, I Par., VI, 22 ; Héman est appelé Ezrahite, et I Par., II, 6, nous lisons en effet qu'Héman et Ethan étaient fils de Zara. Mais comme Zara était de la tribu de Juda, la question est de savoir s'il n'y aurait pas deux Héman, l'un de Lévi, l'autre de Juda. Nous lisons qu'un Héman, fils de Caath, était chantre, I Par., VI, 33, et était appelé « le voyant du roi, » Ibid., XXV, 5. D'autre part, III Reg., IV, 31, il est dit que Salomon « était plus sage qu'Ethan l'Ezrahite, Héman, Chalcol et Dorda ; or, ces quatre noms se trouvent reproduits I Par., II, 6, dans la nomenclature des descendants de Juda et des fils de Zara. Pour que ces deux Héman fussent identiques, il faudrait supposer qu'Héman et Ethan sont appelés lévites parce qu'ils furent adoptés par la tribu de Lévi, ou bien qu'ils doivent leur nom d'Ezrahites à une adoption de la part de Zara, ou encore à leur séjour sur le territoire des fils de Zara. Les deux adoptions reposent sur des hypothèses absolument gratuites ; la supposition que le nom d'Ezrahite désigne le séjour et non la filiation s'appuie sur deux faits analogues en apparence : il est dit d'un jeune lévite, Judic. XVII, 7, qu'il est de la tribu de Juda, et le lévite Elcana, I Reg., I, 1 est appelé éphraïmite. Cette assimilation n'est point absolument légitime ; les deux lévites cités portent des noms de tribus, et, par conséquent, de territoires ; Héman et Ethan ont le surnom d'un chef de famille tout-à fait secondaire, et ce n'est pas dans le courant d'un récit, c'est dans une table généalogique qu'ils sont appelés fils de Zara. Il n'est donc point certain qu'Héman l'Ezrahite, auteur de notre psaume, et Héman le lévite, le chantre et le voyant de David, soient le même personnage ; il ne ré-

quod sicut socii passionum estis, sic eritis consolationis. Act. XIV, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Quippe, Luc. XXIV, 26 : *Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?*

Hoc autem satis in titulo demonstratur, qui talis est : « *Canticum Psalmi, filiis Core, in finem, pro Maheleth, ad respondendum, intellectus Eman* Israelitæ, vel *Ezsrahitæ.* Est enim sensus, quod hoc, quod subjectum est, est « *canticum* » subsecutivum « *Psalmi.* » Primo enim musico instrumento, quod est Psalterion, cantabatur, et sic *Psalmus* erat proprie. Postmodum vocibus hominum repetebatur, et sic erat *Canticum.* Hoc, inquam, Canticum subsecutivum Psalmi, « *in finem,* » Christum scilicet, Ad Rom. x, 4 : *Finis legis, Christus, ad justitiam omni credenti*, nos ordinans, « *filiis Core* » cantandum est, id est, filiis Christi decalvati : Core enim *decalvatus* interpretatur : et ipse sine superfluitate temporalium conversatus est in hoc mundo. Matth. VIII, 20 : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, filius autem hominis*, etc. [1]. II ad Cor. VIII, 9 : *Propter vos egenus factus est, cum esset dives* in omnibus. Et est « *pro Maheleth, ad respondendum.* » Ubi notandum, quod propositio *pro* sumitur pro *in.* Maheleth autem interpretatur *chorus.* Sensus ergo est : Ad respondendum in choro. Hoc est secundum litteram quod dictum est, quod præcinente instrumento musico, postmodum vocibus hominum respondebatur in choro. Et est « *intellectus,* » in hoc quod subjectum est, « *Eman Israelitæ.* » Quare Israelita ? quia de populo Israel. Vel, « *Ezrahitæ* » quia de partibus advenerat Orientis, et erat de cantoribus templi, et in hoc Psalmo cantando fortasse præcipuus, et etiam exponendo.

pugne aucunement à ce que deux poètes inspirés, l'un de Lévi, l'autre de Juda, aient pu porter le même nom et vivre à peu près dans le même temps. Plusieurs auteurs admettent qu'Héman l'Ezrahite est en même temps fils de Coré ; le plus grand nombre est d'un avis contraire, mais personne ne regarde la question comme définitivement tranchée. Les Septante ont bien senti la difficulté, et ont remplacé l Ezrahite par l' « Israélite. »

Ce qui du moins est incontestable, c'est que l'auteur du psaume vivait à l'époque de Salomon. Son œuvre est de tout le psautier le morceau le plus empreint de tristesse. Ailleurs le psalmiste désolé finit toujours par faire vibrer la corde de l'espérance ; ici tout est navrant et lugubre dans les accents du poète ; il est au plus profond de l'abattement physique et moral, il ne parle que d'afflictions et d'abandons, et son dernier mot est pour saluer dans les « ténébres » le seul ami et la seule compagnie qui lui soit restée. Rien d'ailleurs, dans les sombres traits du tableau, qui permette de reconnaître une situation historique. Le ton du psaume se rapproche beaucoup de celui du livre de Job. Delitzsch note plusieurs termes spécialement empruntées à ce livre, *daab*, ỳ. 10, *refain*, ỳ. 11, *abaddon*, ỳ. 12, *nohar*, *emim*, ỳ. 16, *bihouthim*, ỳ. 17, etc., cf. Job, XLI, 44 ; XV, 5, 6 ; XXXIII, 25 ; XX, 25 ; VI, 4, et il en infère que le psaume et le livre de Job pourraient bien avoir le même Héman pour auteur. La similitude prouve seulement que le psalmiste cruellement éprouvé a pu chercher dans la lecture et la méditation de Job une consolation à ses maux. La manière dont il s'exprime ne permet pas de penser qu'il parle au nom de la communauté victime d'une grande catastrophe ou de la captivité. Tout ce qu'on peut affirmer, c'est que le psaume est la prière d'un homme accablé d'épreuves, peut-être lépreux, aveugle ou prisonnier, ỳ. 9, et très certainement Héman n'est ici ni le roi Azarias, lépreux et interné, ni Ezéchias malade, ni Jérémie emprisonné ; le ỳ. 16 suppose une affliction qui dure depuis le temps de la jeunesse.

Le sens spirituel est nettement messianique. « Domini hic passio prophetatur, » dit S. Augustin, et avec lui Euseb., S. Athan, etc Le psaume a beaucoup d'analogue avec le début du XXI[e] ; le Messie abandonné de tous et accablé de douleurs implore le secours de son Père. Les Pères cependant ne pressent pas trop l'application de tous les versets à Notre-Seigneur. Le psalmiste peut aussi être la figure de la nation juive, si éprouvée au temps de Roboam, et de l'Eglise cruellement persécutée par ses ennemis.

H. Lesètre.

[1] Cf. Luc. IX, 58.

Spiritualiter autem quod subjectum est, « *Canticum* » appellatur, quia cum spirituali lætitia est cantandum, et ad illam nos invitat. Sed « *Psalmi canticum,* » quia ad bonam operationem. Et est cantandum « *filiis Core,* » filiis Christi in Calvaria crucifixi. Joan. XIX, 17 et 18 : *Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum,... ubi crucifixerunt eum.* Et hoc « *ad respondendum* » ipsi Christo, ut scilicet patiantur si opus sit pro ipso, sicut ipse pro ipsis, secundum illud I Petr. II, 21 : *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.* Et etiam pro proximo, secundum illud I Joan. III, 16 : *Quoniam ille, animam suam pro nobis posuit : et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Et hoc « *pro Maheleth,* » id est, in Maheleth, hoc est, in choro : aliter enim bene non respondemus Christi passioni, nisi vivamus in concordia, et unitate : ut simus de illis, de quibus Act. IV, 32 : *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una.* I ad Cor. XIII, 3 : *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Et est intellectus non cujuslibet, sed « *Eman,* » scilicet fratris ejus : Eman enim interpretatur *frater ejus,* hoc est, Christi, illius scilicet, qui cum Paulo in cruce Christi tantum gloriatur, qui ad illos pertinet, de quibus Christus ait, Matth. XII, 50 : *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est : hic mihi frater, et soror, et mater est.* Eman, inquam, Israelitæ, id est, fide Deum videntis : vel « *Ezrahitæ,* » hoc est, advenæ sui reputatione, qui dicit cum Psal. XXXVIII, 13 : *Quoniam advena ego sum apud te, et peregrinus.*

Dividitur autem Psalmus in duas partes. Primo, Christus quasi in passione positus introducitur orans pro seipso. Secundo, pro membris illi respondentibus, hoc est, suam passionem imitantibus, ibi, « *Et ego ad te, Domine.* »

In prima duo : quia primo ponitur Christi petitio. Secundo, necessitas et ratio suæ petitionis, ibi, « *Quia repleta est malis.* »

In prima duo. Primo, captatio benevolentiæ ejus quem rogat. Secundo, petitio, ibi, « *Intret in conspectu.* »

Captat enim benevolentiam sumens rationem primo a parte Dei, quem rogat, quia suum est salvare. Secundo, a parte sui, qui rogat, quia jugiter et ferventer rogat, ibi, « *In die clamavi.* »

2 Dicit ergo : O « *Domine* » Pater, « *Deus salutis meæ,* » ut sit intransitiva constructio, id est, qui es salus mea. Supra, in Psal. XXVI, 1 : *Dominus illuminatio mea,* etc. Vel transitive, « *Domine, Deus salutis meæ* » auctor. Isa. XLIII, 11 : *Ego sum Dominus, et non est absque me salvator.* Psal. LXXIII, 12 : *Operatus est salutem in medio terræ.* Matth. I, 21 : *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Et dator, Isa. XLVI, 13 : *Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam.* Judith, XVI, 7 : Dedisti salutem in manu fœminæ[1]. Et mandator, Psal. XLIII, 5 : *Qui mandas salutes Jacob.* Conservator, Prov. II, 7 : *Custodiet rectorum salutem, et proteget gradientes simpliciter.*

Prima pars Psalmi

« *In die clamavi, et nocte coram te.* » In hoc quod dicit, « *in die et nocte,* » notatur orationis continuitas. In hoc quod addit, « *Clamavi,* » fervor. In hoc autem, quod addit, « *Coram te,* » recta intentio. Orandum enim est semper, in die et nocte. Luc. XVIII, 1 : *Dicebat autem et parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare et non deficere.* I ad Thess. V, 17 : *Sine intermissione*

Necessaria in oratione.

[1] Vulgata habet, XVI, 7 : *Dominus omnipotens tradidit eum,* id est Holophernum, *in manus fœminæ.*

orate. Et in prosperitate quæ per diem, et in adversitate quæ per noctem. Isa. xxi, 12 : *Venit mane et nox : si quæritis, quærite : convertimini, venite.* Orandum est ferventer, et cum clamore cordis. Psal. lxxxv, 7 : *In die tribulationis meæ clamavi ad te.* Et recta intentione contra hypocritas. Matth. vi, 4 : *Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.*

non valet ingredi. Eccli. xxxv, 21 : *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit.*

« *Inclina aurem tuam,* » humiliter concedendo quæ peto, *ad precem meam.* » Supra, in Psal. xvi, 6 : *Inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea.* Isa. xxxvii, 17 : *Domine, inclina aurem tuam, et audi : aperi, Domine, oculos tuos, et vide.*

3 « *Intret oratio mea.* » Hic secundum, in quo orat, et duo petit. Primo, quod Deus orationem ejus recipiat. Secundo, quod receptam humiliter impleat, ibi, « *Inclina aurem.* »

Dicit ergo : Sic tu es Deus salutis meæ, et ego clamo tota die. Unde rogo : « *Intret oratio mea in spectu tuo.* » Nota Glossam : « Virtus magna puræ « orationis, etc. » Ad hoc autem quod intret oratio, oportet, quod non veniat vacua, seb afferat secum ipsum orantis animum humiliatum, quia munus excellentissimum : aliter ejicietur cum homine foras. Exod xxiii, 15 : *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Propter hoc dicit Daniel in cap. iii, 39 : *In animo contrito, et spiritus humilitatis,* supple, venientes, *suscipiamur* a te, Domine. Prov. xviii, 16 : *Donum hominis dilatat viam ejus,* sic et orationis.

Tria quibus impeditur oratio ut non exaudiatur.

Sed notandum, quod tria impediunt orationem, ne ingrediatur. Primum est si sit timida, talis enim oratio nihil audet aggredi. Propter hoc dicitur, Jacob. i, 5 et 6 : *Si quis vestrum indiget sapientia postulet* a Deo *in fide nihil hæsitans.* Et Cassiodorus : « Nullus ab oratione « repellitur, nisi qui in ea timidus inve- « nitur.» Secundum est si sit tepida, quia talis non valet progredi. Propter hoc monet Paulus, ad Roman. xii, 12 : *Orationi instantes, spiritu ferventes :* cum enim fervet, tunc progreditur et dirigitur sicut incensum in conspectu Dei. Tertium est, quando est temeraria, hoc est, præsumptuosa, et non humilis, quia tunc

« *Quia repleta est.* » Hic secundum, scilicet ratio vel necessitas petendi, quæ tangitur duplex. Prima est persecutio inimicorum. Secunda, elongatio notorum, qui debent esse proximi et amici, ibi, « *Longe fecisti.* » 4

In prima duo. Primo, persecutio ab inimicis illata describitur. Secundo, ostenditur, quod sit illata non sine ordinatione divina et dispositione, ibi, « *Posuerunt me.* »

In prima duo. Primo, persecutio illata factis. Secundo, verbis, ibi, « *Æstimatus sum.* »

In prima duo. Primo, persecutio quasi ex parte animæ, quæ est repletio dolorum. Secundo, ex parte corporis, quæ est magnitudo pœnæ, usque ad separationem, ibi, « *Et vita mea.* »

Dicit ergo : Sic rogo, et necesse habeo, quia « *anima mea repleta est malis,* » doloribus scilicet, et anxietatibus, dicit Christus, Thren. i, 12 : *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, et videte,* etc. Thren. iii, 15 : *Replevit me amaritudinibus.* Matth. xxvi, 38 : *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Et propter hoc exauditus est. Nihil enim tam valet ad hoc ut exaudiaris, sicut dolore repleri. Augustinus : « Vis audi- « ri ? Pauper esto : dolor clamat, non « fastidium. » Illa beata anima malo pœnæ repleta est : sed nunc repletæ sunt malo culpæ : unde in Psal. lxvii, 28 : *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum.* Ad Roman. i, 29 : *Repletos omni iniquitate.*

Hujus autem repletionis signum est

certissimum ponderositas qua semper ad ea quæ deorsum sunt, inclinatur. Eccli. xxii, 17 : *Super plumbum quid gravabitur? Et quid illi aliud nomen, quam fatuus?* Signum est et redundantia per os. Matth. xii, 34 : *Ex abundantia cordis os loquitur.* Et hoc quia capere non potest aliquid boni, sed ipsum abominatur. Eccli. i, 26 : *Exsecratio peccatoribus sapientia.* Et Proverb. xxvii, 7 : *Anima satur, calcabit favum.* Signum est etiam quod non resonat percussa, hoc est, quod si affligitur, gratias non agit. Jerem. ii, 30 : *Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.*

« *Et vita mea.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic anima repletur doloribus, quod frequenter contingit in homine non moriente : sed etiam « *vita mea,* » anima scilicet, « *appropinquavit inferno,* » veniens scilicet usque ad separationem sui a corpore. Eccli. li, 9 : *Vita mea appropinquans erat in inferno deorsum.* In figuram hujus dicebat Job, xvii, 16 : *In profundissimum infernum descendent omnia mea.*

« *Æstimatus sum.* » Hic tangitur persecutio oris, qua blasphemabant in eum, blasphemia triplici. Primo, quia credebant et dicebant eum necessitate, sicut alios homines, moriturum. Secundo, quia divino auxilio destitutum, ibi, « *Facta sum.* » Tertio, quod deterius est, propter peccatum proprium mortuum et occisum, nec ad viam reversurum, ibi, « *Sicut vulnerati.* »

Dicit ergo : Sic persecuti sunt opere, et etiam « *æstimatus sum* » ab eis, hoc ad invicem asserentibus, et colloquentibus, « *cum descendentibus in lacum,* » descensurus ex necessitate in infernum, sicut alii illuc descenderunt, cum tamen moriar voluntate mea. Isa. liii, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit.* Joan. x, 18 : *Potestatem habeo ponendi eam,* scilicet animam meam, *et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Et ibid : *Nemo tollit eam,* scilicet animam meam, *a me : sed ego pono eam a meipso.*

« *Factus sum.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Æstimant me necessitate ut alios, moriturum. Et « *factus sum* » illorum æstimatione et assertione, « *sicut sine adjutorio,* » supple, divino, et sic me æstimant adjutorio divino destitutum. Sapient. ii, 18 : *Si est verus filius Dei, suscipiet illum, et liberabit eum de manibus contrariorum*[1]. Et multa talia, quæ dicebant pendenti in cruce : cum tamen sim liber a necessitate moriendi, habens semper promptum divinum adjutorium.

« *Inter mortuos vivens,* » quia solus sine peccato, Isa. liii, 9 : *Eo quod iniquitatem non fecerit, neque inventus fuerit dolus in ore ejus.* Vere liber et liberans aliquos, Joan. viii, 36 : *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis.*

6

« *Sicut vulnerati.* » Hic tertium, in quo dicuntur duo. Primo, tangit illorum blasphemiam. Secundo, blasphemantium pœnam tangit, ibi, « *Et ipsi de manu.* »

In prima duo. Primo, quod blasphemantes dixerunt ipsum non resurrecturum esse. Secundo, Deum omnino oblivioni tradidisse, ibi, « *Quorum non es memor.* »

Dicit ergo : Sic æstimatus sum ab eis necessitate moriturus, et a Dei auxilio destitutus, et etiam æstimatus sum, « *sicut vulnerati,* » occisi gladiis, « *in sepulcris dormientes,* » qui numquam postea evigilant. Nec mirum : quia viderunt lancea et clavis vulneratum[2]. Dormientes autem in sepulcris vocat mortuos. Isa. xiv, 18 : *Omnes reges gentium universi dormierunt.* Dan. xii, 2 : *Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt.*

Vulnus pœnæ, culpæ, et gratiæ.

Nota hic, quod est vulnus pœnæ, de

[1] Cf. Matth. xxvii, 40, 43.

[2] Matth. xxvii, 37 ; Joan. xxiii, 19.

qua Job, XVI, 14 : *Convulneravit lumbos meos.* Et rursum, ℣. 15 : *Concidit me vulnere super vulnus*, etc. Et est vulnus culpæ, quod est multiplex, scilicet suggestionis diabolicæ. Isa. XIV, 12 : *Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes.* Culpæ omnis generaliter. Luc. X, 30, de illo qui *incidit in latrones, qui... despoliaverunt eum : et plagis impositis abierunt, semivivo relicto.* Eccli. XXI, 4 : *Quasi rhomphæa bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non est sanitas.* O homo, agnosce quam gravia vulnera sunt peccata tua, pro quibus necesse fuit Filium Dei vulnerari ! Sed specialiter luxuriæ, quod separat carnem, et elicit sanguinem. Isa. I, 6 : *Vulnus, et livor, et plaga tumens*, etc. Vulnus luxuriæ, livor avaritiæ, et plaga tumens superbiæ. Et est vulnus gratiæ, vulnus scilicet charitatis. Cantic. IV, 9 : *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum*, etc. Gilbertus : Talia vulne« ra in me multiplica, Domine Deus « meus. » Primum vulnus sustinuit Christus, ut nos a secundis vulneribus liberaret, et tertiis vulneraret.

« *Quorum non es.* » Ecce secundum Quasi diceret : Æstimatus sum sicut vulnerati dormientes, « *quorum* « etiam vulneratorum, Deus « *non es memor amplius*, » ad resurrectionem et liberationem : de quibus scriptum est : *Periit memoria eorum cum sonitu* [1]. Et Eccle. IX, 5 : *Oblivioni tradita est memoria eorum.*

« *Et ipsi*, » sic æstimantes de me, « *de manu tua*, » protegente eos a miseria, « *repulsi sunt*, » ut jam non protegantur, sed omni miseriæ exponantur, in pœnam prædictæ blasphemiæ. Supra, in Psal. LIX, 3 : *Deus repulisti nos, et destruxisti nos.* Thren. III, 17 : *Repulsa est a pace anima mea, oblitus sum bonorum.*

« *Posuerunt me.* » Hic tangitur persecutio in morte, vel post mortem. Et legitur tripliciter : quia lacus inferior potest sonare in pœnam, aut in culpam. Si in pœnam, aut temporalem, aut gehennalem, scilicet limbum : et dicuntur tria. Primo, quod turpissima morte est occisus. Secundo, quod oblivioni datus ab occisoribus, ibi, « *In tenebrosis.* » Tertio, quod in locum vilem dejectus, ibi, « *Et in umbra mortis.* »

Dicit ergo : Sic persecuti sunt me usque ad mortem, et etiam « *posuerunt me*, » ad litteram, « *in lacu inferiori*, » in extrema morte, et vilissima, quia morte crucis eum conciderunt, quæ erat mors latronum. Sapient. II, 20 : *Morte turpissima condemnemus eum* [2]. Ad Philip. II, 8 : *Factus* est *obediens* Patri *usque ad mortem, mortem autem crucis.*

« *Et in tenebrosis*, » ut essem omnino perditus, et oblivioni traditus, tamquam res latens in tenebris, quæ penitus non videtur. Psal. CXLII, 3 : *Collocavit me in obscuris; sicut mortuos sæculi.* Thren. III, 6 : *In tenebrosis collocavit me, quasi mortuos sempiternos.*

« *Et in umbra mortis*, » id est, in loco sordido et fœtido me posuit, in quo homines occiduntur et puniuntur. Et sic est signum mortis, sicut umbra corporis. Glossa : « Umbra mortis, etc. » Hic est locus Calvariæ, in quo latrones et seditiosi et homicidæ plectebantur, crucifixus est, et juxta sepultus, sicut habetur, Joan. XIX, 17 et 18.

Vel sic : « *Posuerunt me*, » sua reputatione, « *in lacu inferiori*, » in profunditate scilicet omnium vitiorum, quamvis innocens essem. Genes. XL, 15 : *Et hic innocens in lacum missus sum.* « *Et in tenebrosis* : » et exponit se, id est, « *in umbra mortis*, » in morte scilicet amarissima, quæ est quasi umbra mortis gehennalis, per quam veniebatur ad illam. Psal. CVIII, 23 : *Sicut umbra, cum declinat, ablatus sum.*

[1] Psal. IX, 7.

[2] Cf. Jerem. XI, 19.

Tertio modo sic : « *Posuerunt me*, » id est, animam meam, mortem inferendo, in lacu inferiori, in limbo scilicet. Zachar. IX, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua*. « *In tenebrosis :* » quia ibi erat carentia visionis divinæ quantum ad illos qui tenebantur. « *Et in umbra mortis :* » quia imago erat ex hoc ipso pœnæ gehennalis, quæ vere mors est. Isa. IX, 2 : *Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis*.

« *Super me confirmatus est*. » Hic secundum, in quo ostenduntur quæ gesta sunt, facta fuisse divina dispositione, vel magis indignatione, secundum illorum æstimationem. Duo autem sunt quæ isti æstimabant. Primo, irrevocabilitatem iræ Dei super illum. Secundo, effectus iræ Dei universalitatem, ibi, « *Et omnes*. »

Dicit ergo : Sic persecuti sunt et ante mortem, et in morte, vel post mortem, et etiam illorum opinione, « *furor tuus*, » effectus scilicet tamquam tui furibundi, « *confirmatus est super me*, » ut numquam cesses me in furore affligere. Supra, in Psal. XXXVII, 3 et 4 : *Confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ*. Credunt illum furorem jam venisse super me, de quo Isa. XXX, 27 : *Ardens furor ejus, et gravis ad portandum :* quem timens pœnitens, dicit supra, in Psal. VI, 2 et XXXVII, 1 : *Domine, ne in furore tuo arguas me*.

« *Et omnes fluctus tuos*, » non solum aliquos, ut sic universaliter affligeres : fluctus enim dicit tribulationum passiones : « *induxisti super me*, » hoc est, induci fecisti. Thren. III, 54 : *Inundaverunt aquæ super caput meum : dixi :*

Perii. Eccli. XXIV, 8 : *In fluctibus maris ambulavi*. Supra, in Psal. LVIII, 3 : *Veni in altitudinem maris*. Jonæ, II, 4 : *Omnes gurgites tui, et fluctus tui super me transierunt*.

« *Longe fecisti*. » Hic secundum hu- 9
jus partis : postquam enim egit de persecutione inimicorum, hic subjungit de elongatione et fuga notorum : et dividitur in duas partes, secundum duo notorum genera. Quidam enim erant noti Christo communi notitia, et beneficiorum exhibitione, scilicet Judæi, quibus prædicabat. Alii convictus et conversationis ratione, scilicet Apostoli, quos speciales et familiares habebat.

Primo ergo agit de elongatione Judæorum. Secundo, Discipulorum, ibi, « *Traditus sum*. »

In prima duo. Primo, elongatio Judæorum a Christo tangitur. Secundo, abominatio ejus a quo sunt elongati : quia viderunt eum tam turpiter mori, ibi, « *Posuerunt me*. »

Elongatio Judæorum et discipulorum a Christo.

Dicit ergo : Sic me persecuti sunt adversarii, Gentiles scilicet, Scribæ et Pharisæi, et etiam, o Domine, « *tu fecisti*, » permittendo ut fieret, « *notos meos*, » qui prædicationes audierant, miracula viderant, « *longe a me*, » per fugam et detestationem. Job, XIX, 13 : *Fratres meos longe fecit a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me*.

« *Posuerunt me*, » non tantum abominabilem, sed quod majus est, « *abominabilem sibi*, » qui eos tot bona docueram. Amos, V, 10 : *Loquentem perfecte abominati sunt*. Job, XIX, 19 : *Abominati sunt me quondam consiliarii mei*. Et XXX, 8-10 : *Filii stultorum et ignobilium... abominantur me, et longe fugiunt a me*. Et nota, quod *notos* hic appellat, non quos ipse novit, sed qui eum noverant. Vel si eos quos novit, non notitia approbationis, sed notitiæ simplicis.

« *Traditus sum*. » Hic secundum, scilicet elongatio discipulorum : et tanguntur tria. Primo, ipsius traditio a Juda, quod fuit magna elongatio. Secundo, potestatis absconsio in illo articulo, ibi, « *Et non egrediebar*. » Tertio, Apostolorum infirmatio in fide Christi et amore, ibi, « *Oculi mei*. »

Christus a multis traditus, sed diversa intentione.

Dicit ergo : Sic notis factus sum abominatio, et etiam « *traditus sum* » a multis, a proprio discipulo moto avaritia. Matth. xxvi, 48 : *Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens : Quemcumque*, etc. Luc. xxii, 48 : *Juda, osculo Filium hominis tradis ?* Traditus sum a Judæo Pilato, a sacerdotibus, et Pharisæis, et hoc ex invidia. Matth. xxvii, 18 : *Sciebat enim, quod per invidiam tradidissent eum.* Joan. xix, 11 : *Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet*. Traditus est a Pilato ministris, ut crucifigeretur, et hoc ex damnabili negligentia. Joan. xix, 16 : *Tunc ergo tradidit eis illum*, scilicet Jesum, *ut crucifigeretur.* Et Matth. xxvii, 26 : *Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.* De hac dicit, Matth. xx, 19 : *Tradent eum Gentibus ad illudendum, et flagellandum.* Traditus etiam est a diabolo hæc omnia procurante, et hoc ex ignorantia, quia nesciebat eum Deum. I ad Corinth. ii, 8 : *Si cognovissent, numquam dominum gloriæ crucifixissent.* Traditus est etiam a Patre, et hoc ex summa clementia et misericordia quam habuit ad humanum genus. Ad Rom. viii, 32 : *Proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Item, a seipso, et hoc fecit ex obedientia. Ad Ephes. v, 2 : *Tradidit semetipsum pro nobis.*

« *Et non egrediebar,* » potentiam meam demonstrando, sed magis latebam eam abscondendo. Habac. iii, 4 : *Cornua in manibus ejus : ibi abscondita est fortitudo ejus.* Isa. xlv, 15 : *Vere tu es Deus absconditus.*

10 « *Oculi mei.* » Hic est tertium. Quasi diceret : Sic fuit a Juda traditus, sic quantum ad potestatem absconditus, et ob hoc, « *Oculi mei,* » Apostoli scilicet mei, qui debebant esse oculi, et lumen totius corporis mystici in me, totius mundi, Matth. v, 14 : *Vos estis lux mundi :* « *Languerunt.* » Job, xvii, 7 : *Caligavit ab indignatione oculus meus, et membra mea quasi in nihilum redacta sunt.* Et hoc, « *præ inopia,* » fidei, et amoris a me. Matth. xxvi, 31 : *Percutiam pastorem.* Christum : *et dispergentur oves gregis*[1], separatæ ab eo, a vera fide in ipsum, et charitate. Oves gregis, Apostoli : hinc habemus, quod oculi sunt Prælati, quorum multi languent præ inopia bonorum spiritualium. Isa. lvi, 10 : *Speculatores ejus*, oculi : *cæci omnes*. Et infra, ℣. 11 : *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam : omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum.* Si autem inopia bonorum spiritualium non languerent, bene toti corpori providerent. Jerem. xxxi, 14 : *Inebriabo animam sacerdotum pinguedine.* Et quid sequitur ? *Et populus meus bonis meis adimplebitur.* Si ergo *oculus tuus scandalizat te*, inopia languens, *erue eum, et projice abs te*[2].

« *Clamavi ad te.* » Hic tertium, in quo præmissa petitione et petendi necessitate, subjungitur persuasio, ut impetretur petitum. Persuadet autem a duplici clamore : oris, et operis. Vel persuadet a devotione orationis primo. Secundo, a perseverantia in opere bono, ibi, « *Tota die.* »

Dicit ergo : Sic rogavi, Domine, et debeo impetrare, quia o « *Domine, clamavi ad te,* » clai ore cordis et fervoris. Clamavit Chris us ad populum clamore instructionis. Joan. vii, 37 : *Stabat* autem *Jesus, et clamabat, dicens : Si quis sitit, veniat ad me, et bibat.*

Clamavit ad mortuum clamore potestatis, et ostensione virtutis suæ. Joan. xi, 43 et 44 : *Hæc cum dixisset, voce magna clamavit : Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pe-*

[1] Cf. Marc. xiv, 27 et Zachar. xiii, 7.
[2] Matth. xviii, 9. Cf. etiam Matth. v, 30 ; Marc. ix, 42.

des et manus institis. Clamavit ad Deum Patrem in signum humilitatis et subjectionis, et ostensionis veræ humanitatis. Matth. XXVII, 46 : *Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens : Eli, Eli : lamma sabactani ?* Et Luc. XXIII, 46 : *Et clamans voce magna Jesus ait : Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.*

« *Tota die.* » Ecce secundum, in quo tangitur ejus jugis bona operatio : et dicuntur hic duo. Primo, quod jugiter bona fecit. Secundo, ne quis crederet quod per hoc omnes salvasset, quibus bona ejus opera non profecerint, ostendit, ibi, « *Numquid mortuis.* »

Dicit ergo : Sic clamavi ad te ore : sed ne hoc parum videatur, « *tota die,* » non una tantum, ne credatur intelligendum die Passionis, in qua manus habuit in cruce extensas, quia nec illa tota extensas habuit. « *Expandi ad te,* » bona faciendo, « *manus meas.* » Expandi ad populum Judæorum, dans exemplum bona faciendi. Isa. LXV, 2 : *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona* [1]. « *Expandi ad te,* » ad impetrandum quod volebam, et pro me, et pro meis. Psal. CXLII, 6 : *Expandi manus meas ad te.*

« *Numquid mortuis.* » Hic ostendit quibus non profuerit manuum ejus extensio, quia non profuit obstinatis in malitia, quos nominavit his quinque nominibus. Primo, mortuos. Secundo, sepulcris clausos, ibi, « *Numquid narrabit aliquis ?* » Tertio, perditos, ibi, « *Et veritatem.* » Quarto, tenebris involutos, ibi, « *Numquid cognoscentur.* » Quinto, a Deo oblivioni traditos, ibi, « *Et justitiam tuam.* »

In prima duo secundum duplicem quæstionem, quam facit, in partem negativam terminandam. Prima, si proderunt mortuis mirabilia per se facta. Secunda, si sacramenta per ministros exhibita, ibi, « *Aut medici.* »

Dicit ergo : Sic expandi tota die manus meas, sed « *numquid,* » o Deus Pater, « *mirabilia,* » quæ facies per me, et in me, « *facies mortuis ?* » non corpore (talibus enim sunt facta multa, filiæ Archisynagogi, Matth. IX, 18 et 19. Et filio viduæ, Luc. VII, 11-16. Et quatriduano Lazaro, Joan. XI, 1 et seq.) sed anima ? Quasi dicat : Non : nullam enim in semetipsis habentes vitam, miracula irrident, et non credunt : et sic coram ipsis fiunt, sed non ipsis. Tales sunt mortui, de quibus in Psal. CXLII, 3 : *Collocavit me in obscuris, sicut mortuos sæculi.* Et Apocalyps. III, 1 : *Nomen habes, quod vivas, et mortuus es.*

« *Aut* » supple, nunquid, « *medici,* » Apostoli scilicet mei, et subsequentes prædicatores, et prælati, « *suscitabunt,* » supple, tales mortuos, et sic « *confitebuntur tibi,* » confessione laudis ? Quasi diceret : Non : quia de talibus scriptum est in Psal. VI, 6 : *Quoniam non est in morte, qui memor sit tui.* Et ibidem : *In inferno autem,* in obstinatione, in peccato, *quis confitebitur tibi ?* Quasi diceret : Nullus. Eccli. XVII, 26 : *A mortuo, quasi nihil, perit confessio.* Medicos ergo hic appellat prædicatores, et prælatos.

Notandum enim, quod est medicus naturalis, qui curat corpora per artem medicinæ ad litteram. Eccli. XXXVIII, 1 : *Honora medicum, propter necessitatem.* Et est spiritualis malus, scilicet Philosophus qui vana docet et inutilia. Luc. VIII, 43, de muliere, quæ expenderat omnia bona sua in medicos, et semper deterius habebat [2], Anima scilicet, quæ expendit

Medicus naturalis et spiritualis, bonus et malus.

[1] Cf. ad Roman. x, 21 : *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem.*

[2] Luc. VIII, 43 : *Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari.*

omnia naturalia in Philosophos scrutandos, nec sanatur. Sed bonus est medicus, Prælatus, qui habet artem medicandi, sacram scientiam, et medicamina, scilicet sacramenta, Jerem. VIII, 22 : *Numquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi?* Alioquin, dicat illud Isa. III, 7 : *Non sum medicus, et in domo mea non est panis, neque vestimentum : nolite constituere me principem populi.* Genes. L, 2 : *Præcepit* Joseph *servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem.* Sed est optimus medicus, qui solo sanat verbo, imo solo nutu et voluntate. Matth. IX, 12 : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.* Luc. IV, 23 : *Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice, cura teipsum.* Augustinus : « Magnus de « cœlo venit medicus, quia malus in ter- « ris jacebat ægrotus. » Hic est Christus, qui est salus [1].

12 « *Numquid narrabit.* » Hic secundum, in quo idem dicit per alia, sicut dictum est : « *Numquid narrabit aliquis,* » supple, existens, « *in sepulcro?* » hoc est, anima existens in peccato, quæ corpus suum habet ut sepulcrum, quales erant illorum animæ, quibus Dominus dicebat : *Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ : quia similes estis sepulcris dealbatis,* etc.[2] : « *Misericordiam tuam?* » Quasi diceret : Non. Psal. XXIX, 10 : *Numquid pulvis,* impius qui tanquam pulvis in sepulcro latet in corpore specioso, *confitebitur tibi?* Quasi diceret : Non. Psal. I, 4 : *Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis.* « *Et,* » supple, existens, « *in perditione,* » numquid annuntiabit « *veritatem tuam.* » Quasi diceret : Non : non enim veritati credunt, quare nec ipsam nuntiabunt. Si enim alii peccatores, etiamsi fideles excluduntur, quanto magis infideles et obstinati? de quibus hic loquitur. Psal. XLIX, 16 : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias,* etc. Eccli. XV, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Eccli. XXVII, 14 : *Narratio peccantium odiosa.* Propter hoc primo mundantur labia Isaiæ (VI, 6 et seq.) et tunc mittitur ad prædicandum. Et Jeremiæ dictum est in cap. I, 4 : *Priusquam te formarem in utero, novi te : et antequam exires de vulva, sanctificavi te,* et sic *prophetam in gentibus dedi te.* Positi ergo in sepulcro, et in perditione, non narrant misericordiam et veritatem : quia nemo contra se libenter loquitur. Prius ergo necesse est ut suscitetur, et tunc loquetur. Luc. VII, 15 : *Et resedit qui erat mortuus, et cœpit loqui.*

« *Numquid cognoscentur.* » Hic quarto nomine vocantur, scilicet nomine tenebrarum : quia « *numquid* etiam *mirabilia tua,* » quæ per me operaris, « *cognoscentur in tenebris?* » In peccatoribus, qui non tantum sunt tenebrosi, sed magis tenebræ, alios scilicet obtenebrantes pravis exemplis suis. Joan. I, 5 : *Lux,* Christus, *in tenebris lucet,* in peccatoribus scilicet tenebrosis, et alios obscurantibus : *et tenebræ eam non comprehenderunt.* II ad Corinth. VI, 14 : *Quæ societas luci ad tenebras?* Propter hoc monet Ecclesiastes, XII, 1 et 2 : *Memento creatoris tui,... antequam tenebrescat sol.*

« *Et justitia.* » Ecce quintum. Numquid, supple, cognoscetur, « *in terra oblivionis,* » in terreno scilicet corde, et a te oblivioni tradito, vel tui oblito, juxta illud Psal. XXX, 13 : *Oblivioni datus sum, tamquam mortuus a corde.* Nota ergo, quod mortui dicuntur reprobi, quibus opera Christi non prosunt : mortui per mortalem culpam,

[1] Matth. I, 21 : *Vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.*

[2] Matth. XXIII, 27.

sepulti per pravam consuetudinem, sed perditi per obstinationem in culpa, tenebrosi per peccati divulgationem, et terra oblivionis per contemptum et desperationem. Res enim quæ contemnitur, cito traditur oblivioni. Ili non intellexerunt mirabilia, quæ Christus in terris fecit, nec illa, quæ adhuc facit in impii justificatione. Quis enim nesciat, quod in impii justificatione claudo restituitur gressus, manco manus, cæco visus, surdo auditus, et muto loquela : leprosus mundatur, paralyticus confirmatur, dæmoniacus liberatur, et tandem mortuus suscitatur?

« *Et ego ad te.* » Hic est secunda pars totius hutius Psalmi, in qua orat pro membris, se tamen non excluso. Membris, inquam, patientibus, sicut ipse a malis passus, et sic respondentibus ipsi, sicut in titulo tactum fuit.

Primo ergo tangitur petitio. Secundo, persuasio, ibi, « *Pauper sum ego.* »

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, conquestio de dilatione petiti, ibi, « *Ut quid, Domine?* »

In prima duo. Primo tangitur devotio petentis. Secundo, instantia orationis, ibi, « *Et mane.* »

Dicit ergo : Tales sunt illi quibus non prodest manuum mearum extensio. « *Et ego,* » Domine Deus Pater, in membris meis, et pro ipsis membris, « *ad te,* » non ad alium, « *clamavi,* » supple, ex fervore cordis. In Psal. LX, 3 : *A finibus terræ ad te clamavi*, clamore quem promittis te exauditurum. Isa. XXX, 19 : *Ad vocem clamoris tui, statim ut audierit, respondebit tibi.*

« *Et mane.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic clamavi ex fervore cordis : « *et oratio mea,* » non lenta, « *præveniet te,* » ita instanter orabo. Supra, in Psal. V, 5 : *Mane adstabo tibi, et videbo.* Scio enim quod scriptum est, Job, VIII, 5 et 6 : *Si diluculo consurrexeris ad Deum,... statim evigilabit ad te.* Isa. XXVI, 9 : *Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te.*

Sed secundum hoc videtur, quod Deus possit præveniri. Sed contra, in Psal. LVIII, 11 : *Misericordia ejus præveniet me.* Et Bernardus dicit : « Deus « inveniri potest, præveniri non pot- « est. » Resp. Non prævenitur in quantum est largitor gratiarum. Prævenitur autem in quantum est præmiator bonorum. Propter primum dicitur : *Præoccupat qui se concupiscunt*[1]. Propter secundum dicitur, Sapient. XVI, 28 : *Oportet prævenire solem ad benedictionem tuam percipiendam*, quia dicetur in die judicii: *Venite benedicti*[2] : et illud Eccli. XVIII, 20 : *Ante judicium interroga teipsum, et in conspectu Dei invenies propitiationem.*

Dubium, an Deus possit præveniri.

« *Ut quid, Domine, repellis.* » Hic subjungitur conquestio : et dicuntur duo. 15
Primo conqueritur, quod orationem suam non recipit. Secundo, quod magis miseriam infligit, ibi, « *Avertis.* »

Dicit ergo : Sic oro, et juste : et tu Domine, « *repellis orationem meam,* » non dando quod postulo. Sed « *ut quid?* » Similiter Job conqueritur in cap. XIX, 7 : *Ecce clamabo vim patiens, et nemo exaudiet.* Et Thren. III, 8 : *Cum clamavero et rogavero, exclusit orationem meam.* Et Habac. I, 2 : *Usquequo, Domine, clamabo et non exaudies?* Sed potest responderi : Ad bonum tuum, ut petas ardentius. Cassiodorus : « Sicut « ignis flatu venti repellitur, ut vivacius animetur : sic differtur oratio, ut « orantis animus fortius accendatur. » Et iterum, ut habita serventur diligentius, et humilius habeantur. Gregorius : « Differt Dominus dare quod petitur,

Quare Deus vota nostra differt?

[1] Sapient. VI, 14.

[2] Matth. XXV, 34.

« ut dilatum ardentius appetatur, et petatur avidius : collatum servetur diligentius, et humilius habeatur. » Item, ut ei melius conferatur, etiam non dando quod petitur, quia nescimus quid nobis bonum est ita bene sicut scit Deus. Ad Rom. VIII, 26 : *Quid oremus, sicut oportet, nescimus.*

« *Avertis faciem tuam a me,* » tamquam indignatus mihi in effectu, quod est miseriam infligendo. Jerem. XVIII, 17 : *Dorsum, et non faciem ostendam eis.* Isa. LIV, 8 : *Abscondi faciem meam parumper a te.* Non enim simpliciter abjicit suos. Ad Rom. XI, 1 : *Numquid Deus repulit populum suum ? Absit.*

16 « *Pauper sum ego.* » Hic secundum, in quo subjungitur persuasio ut impetretur petitum. Persuadet autem a miseria, quasi omnibus innata. Secundo, ab inflicta a Deo, ibi, « *In me transierunt.* » Tertio, ab auxilii carentia, ibi, « *Elongasti a me.* »

In prima duo. Primo ostendit miseriarum diversitatem. Secundo, diversitatum continuationem in quocumque statu, ibi, « *Exaltatus autem.* »

Dicit ergo : Sic clamavi, et tu repellis : tamen non deberes, quia « *pauper sum ego* », quantumcumque videar dives. Sive loqueretur pro se caput Christus, verum diceret. II ad Corinth. VIII, 9 : *Propter vos egenus factus est, cum esset dives* in omnibus. Sive etiam loqueretur pro membris : nullus enim ita dives, quin pauper sit, æque forte sicut ille qui nihil habet. Gregorius : « In rebus terrenis pauper et dives, quamvis non pari prosperitate fulciantur, compari tamen anxietate turbantur : quia quod ille cum metu possidet, iste cum anxietate appetit. » Apocal. III, 17 : *Quia dicis : Quod dives sum, et locupletatus, et nullius egeo : et nescis, quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus ?*

Multiplex paupertas. Et nota, quod est paupertas miseriæ et passibilitatis, quam nullus evadit : et est medicinalis, et de hac loquitur hic. Etenim Cato :

> Infantem nudum cum te natura creavit,
> Paupertatis onus patienter ferre memento.

Et est paupertas indigentiæ et egestatis, quæ est in mendicis, et est tolerabilis, de qua Matth. XXVI, 11 : *Semper pauperes habetis vobiscum,* et cum vultis, potestis illis benefacere. Et est paupertas culpæ et iniquitatis, de qua Apocalyps. III, 17 : *Quia dicis : Quod dives sum, et locupletatus, et nullius egeo : et nescis quia tu es miser, et pauper, et miserabilis, et cæcus, et nudus,* et detestabilis ? Et est damnosa. Et est paupertas voluntaria, et virtutis, qua omnia reliquuntur propter Christum. Matth. XIX, 27, dicunt Apostoli : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te :* pauperes facti sicut tu. II ad Corinth. VIII, 9 : *Propter vos egenus factus est, cum esset dives* in omnibus. Et in Psal. XXXIX, 18 : *Ego autem mendicus sum et pauper.* Hæc perfecta et optabilis. Et est paupertas spiritus et humilitatis cordis, qua homo de se non sentit aliquid, de qua Matth. V, 3 : *Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Hæc est beata et delectabilis.

« *Et in laboribus,* » repete, sum, « *a juventute mea.* » Job, V, 7 : *Homo nascitur ad laborem, et avis ad volatum.* Quod si ipse Christus de seipso hoc dicit, quod utique verum fuit, quis audeat jam otiari ? Quis sane filiis Adæ feriandum arbitretur, quibus dictum est, Gen. III, 19 : *In sudore vultus tui vesceris pane* tuo : cum legamus de Domino, ego sum « *in laboribus a juventute mea ?* »

« *Exaltatus autem.* » Hic ostendit laboris et doloris continuationem.

Ait : Sic sum pauper, et in labore, non tantum in uno statu : « *autem,* » sed « *exaltatus,* » in quo videor paupertatem evasisse et laborem : « *humi-*

liatus sum, » ecce paupertas, « *et conturbatus,* » ecce labor. Et loquitur quantum ad quædam membra, quæ quanto exaltantur, tanto humiliantur. Genes. vi, 15 : Arca in superiori parte sui strictior erat. Ezech. xlii, 1 et seq., Gazophylacia templi in superioribus erant humiliora. Eccli. iii, 20 : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus.*

Alia littera habet « confusus, » pro « *conturbatus,* » et tunc sic legitur : Humiliatus sum in confessione peccati, et confusus in detestatione confessi. Eccli. iv, 25 : *Est confusio adducens gloriam.* Et Cassiodorus : « O beata « confusio, quæ æternum tollis opprobrium, in futuro. Ibi enim nullum « opprobrium, nulla confusio. » Augustinus : « Non erimus inopes, quia nostra « copia erit ipse Christus ens omnia in « omnibus : nec laborabimus, quia nulla « remanebit infirmitas : nec exaltati « humiliabimur et conturbabimur, quia « nulla ibi erit adversitas. »

« *In me transierunt.* » Hic secundum, in quo persuadet ab inflicta a Deo miseria : et dicuntur duo. Primo persuadet ab afflictione. Secundo, ab afflictionis magnitudine, ibi, « *Circumdederunt.* »

In prima duo. Primo, ab afflictione jam immissa. Secundo, ad exspectata, ibi, « *Et terrores.* »

Dicit ergo : Sic clamo ut exaudias, et debeo, propter innatam miseriam, et etiam o Domine, « *iræ tuæ,* » effectus scilicet iræ, afflictiones et miseriæ, « *transierunt in me.* » Quasi diceret : Non permanserunt super me. Isa. viii, 8 : *Ibit per Judam, inundans, et transiens usque ad collum veniet.* Nahum, i, 8 : *In diluvio prætereunte,* non manente, *consummationem faciet loci ejus,* scilicet iniquitatum quas puniet. Tribulationes enim justorum quasi nihil reputantur ab eis. II ad Corinth. iv, 17 : *Id enim, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Sed in malis erunt miseriæ non transeuntes. Isa. xxx, 32 : *Erit transitus virgæ fundatus.* Joan. iii, 36 : *Qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

« *Et terrores tui,* » id est, de tuis afflictionibus futuris super me, « *conturbaverunt me,* » intellectu et affectu turbaverunt me. Job, vi, 4 : *Terrores Domini militant contra me.* Et xxxi, 23 : *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum.* Gregorius : « Justorum mens non solum perpendit « quod tulerat, sed etiam pavet quod « futurum formidat : videt qualia in hac « vita patitur, et metuit ne post hanc « vitam gravius patiatur. » Deus timendus.

« *Circumdederunt me.* » Hic persuadet ab inflictæ miseriæ magnitudine, et ostenditur magnitudo ex duobus. Primo, ex continuatione. Secundo, ex multitudine, quia unum flagellum non succedit alteri, sed simul veniunt omnia, ibi, « *Circumdederunt me simul.* » 18

Dicit ergo : Sic affligis, unde miserendum : et etiam « *circumdederunt me tota die.* » Ecce continuatio in afflictione, sicut aqua, quæ tota die currit, nec deficit. Jonæ, ii, 6 : *Circumdederunt me aquæ usque ad animam : abyssus vallavit me.* Et hoc « *tota die,* » id est, continue. Jerem. xvi, 13 : Dabos vos in manibus inimicorum vestrorum, qui non dabunt vobis requiem die ac nocte [1]. Matth. xiv, 24 : *Navicula in medio mari jactabatur fluctibus : erat enim contrarius ventus.* Sed justis, et electis sunt hujusmodi tribulationes, tamquam protectiones, et defensiones a culpis. Exod.

[1] Vulg. habet, Jerem. xvi, 13 : *Ejiciam vos de terra hac... servietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem.*

xiv, 19 : *Aquæ eis erant quasi pro muro a dextris et a sinistris.*

« *Circumdederunt me,* » tribulationes meæ, non una post aliam, imo « *simul.* » Ecce multiplicitas. Job, xvi, 14 : *Circumdedit me lanceis suis, convulneravit lumbos meos.* Psal. xvii, 5 : *Circumdederunt me dolores mortis : et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.*

Amici recedunt a nobis in adversitate constitutis.

« *Elongasti a me.* » Hic tertium, in quo persuadet a defectu humani adjutorii. Solent autem adjuvare in tribulationibus ii qui juncti sunt tribulato. Primo ergo ostendit se privatum conjunctis affectione. Secundo, conjunctis beneficiorum exhibitione, ibi, « *Et proximum.* » Tertio, conjunctis secretorum revelatione, quod est maxima familiaritas, ibi, « *Et notos.* »

Dicit ergo : Tales miseriæ sustineo innatas, tales inflictas, et etiam o Domine, « *elongasti,* » id est, elongari permisisti, « *a me,* » sic afflicto, « *amicum,* » mihi prius voluntatis unitate conjunctum, « *et proximum,* » mihi junctum beneficiis : talis enim dicitur proximus. Luc. x, 36 et 37 : *Quis... videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit : Qui fecit misericordiam in illum.* Vel proximus appellatur junctus sanguinitate, sicut vult Glossa. Proverb. xiv, 20 : *Etiam proximo suo pauper odiosus erit.* Valde enim cito recedunt veniente tribulatione, sicut valde cito redeunt accedente prosperitate. Job, vi, 15 : *Fratres mei prætericrunt me, sicut torrens qui raptim transit in convallibus.* Job, xix, 14 : *Dereliquerunt me propinqui mei.*

« *Et notos meos,* » qui me usque ad intima cognoscebant : et sunt tales speciales amici : unde arguit Joan. xv, 15 : *Jam non dicam vos servos,... sed amicos : quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Vel *noti,* sola fama me cognoscentes : etiam tales recesserunt, « *a miseria* » mea, nolentes ejus participes fieri. Eccli. xiii, 25 : *Humilis cum ceciderit, expelletur a notis.* Supra, in eodem Psalmo, ỳ. 9 : *Longe fecisti notos meos a me.* Et quia longe fiunt a miseria mea in præsenti, longe fient etiam a gloria, ad quam nos perducat, qui est benedictus per infinita sæculorum sæcula. Amen.

PSALMUS LXXXVIII.

Enarrat fœdus Dei cum Davide, et queritur de Christi dilatione ac persecutionibus, a quibus petit liberari.

1. *Intellectus Ethan Ezrahitæ.*
2. Misericordias Domini in æternum cantabo :
   In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.
3. Quoniam dixisti : In æternum misericordia ædificabitur in cœlis : præparabitur veritas tua in eis.
4. Disposui testamentum electis meis : juravi David, servo meo [1] :
5. Usque in æternum præparabo semen tuum,
   Et ædificabo in generationem et generationem sedem tuam.

[1] II Reg. vii, 12.

6. Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine : etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.
7. Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino, similis erit Deo in filiis Dei ?
8. Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt.
9. Domine Deus virtutum, quis similis tibi ? Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo.
10. Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas.
11. Tu humiliasti, sicut vulneratum, superbum : in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.
12. Tui sunt cœli, et tua est terra : orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti [1] :
13. Aquilonem et mare tu creasti.
Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt :
14. Tuum brachium cum potentia.
Firmetur manus tua, et exaltetur dextera tua.
15. Justitia et judicium præparatio sedis tuæ.
Misericordia et veritas præcedent faciem tuam.
16. Beatus populus qui scit jubilationem.
Domine, in lumine vultus tui ambulabunt :
17. Et in nomine tuo exaltabunt tota die : et in justitia tua exsultabuntur.
18. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.
19. Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri.
20. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, et dixisti : Posui adjutorium in potente : et exaltavi electum de plebe mea.
21. Inveni David, servum meum : oleo sancto meo unxi eum [2].
22. Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.
23. Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei.
24. Et concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam.
25. Et veritas mea, et misericordia mea cum ipso : et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.
26. Et ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus.
27. Ipse invocabit me : Pater meus es tu, Deus meus, et susceptor salutis meæ.
28. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.
29. In æternum servabo illi misericordiam meam : et testamentum meum fidele ipsi.
30. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus : et thronum ejus sicut dies cœli.
31. Si autem dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint :
32. Si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint :
33. Visitabo in virga iniquitates eorum : et in verberibus peccata eorum :
34. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.
32. Neque profanabo testamentum meum, et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.
36. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar :
37. Semen ejus in æternum manebit.

[1] Gen. I, 1.

[2] I Reg. XVI, 1.

38. Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum [1] : et testis in cœlo fidelis.
39. Tu vero repulisti et despexisti : distulisti Christum tuum.
40. Evertisti testamentum servi tui : profanasti in terra sanctuarium ejus.
41. Destruxisti omnes sepes ejus : posuisti firmamentum ejus formidinem.
42. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam : factus est opprobrium vicinis suis.
43. Exaltasti dexteram deprimentium eum : lætificasti omnes inimicos ejus.
44. Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es auxiliatus ei in bello.
45. Destruxisti eum ab emundatione, et sedem ejus in terram collisisti.
46. Minorasti dies temporis ejus : perfudisti eum confusione.
47. Usquequo, Domine, avertis in finem ? exardescet sicut ignis ira tua ?
48. Memorare quæ mea substantia : numquid enim vane constituisti omnes filios hominum ?
49. Quis est homo, qui vivet, et non videbit mortem ? eruet animam suam de manu inferi ?
50. Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine, sicut jurasti David in veritate tua [2] ?
51. Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo, multarum gentium :
52. Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem Christi tui.
52. Benedictus Dominus in æternum. Fiat ! fiat !

IN PSALMUM LXXXVIII

COMMENTARIUS.

1 *Intellectus Ethan Israelitæ* [3].

« *Misericordias Domini.* » Hic est Psalmus octogesimus octavus in toto libro, trigesimus octavus in secunda parte libri. Cum enim in Psalmo præcedenti actum sit de Christi passione, per quam fundata est Ecclesia, et in bonis exaltata, descendit hic ad declarandum specialiter illa bona, quæ per incarnationem et passionem Christi Ecclesia est consecuta. Sunt autem primo et principaliter duo, scilicet liberatio a malo, de qua agitur primo, et profectus in bono, de quo secundo. Prima autem dividitur in tres partes, secundum liberationem a triplici

[1] I Reg. xvi, 1-12. Act. xiii, 22.

[2] II Reg. vii, 16.

[3] Vulg. habet, *Intellectus Ethan Ezrahitæ.*

Nous rencontrons au début de ce psaume la même difficulté qu'au précédent. Ethan l'Ezrahite est de la tribu de Juda, par Zara, I Par., ii, 6 ; ne fait-il qu'un même personnage avec Ethan, fils de Casaia, de la famille de Mérari et de la tribu de Lévi, préposé par David, avec Asaph et Héman, à l'exécution des chants du temple, I Par., vi, 29 ; xv, 17 ? Pour répondre à cette question, nous n'avons rien à ajouter aux observations faites au psaume précédent ; la distinction est possible entre les deux Ethan, comme entre les deux Héman. Cette similitude de noms entre des personnages de fonctions analogues et d'aptitudes semblables ne doit pas étonner. Nous retrouvons plus loin, à propos de personnages dont le fils de Sirach fait l'éloge dans l'Ecclésiastique, deux grands prêtres du nom de Simon, tous deux fils d'Onias, et vivant chacun sous un Ptolémée qui prend le surnom d'Evergète. Ce qui est du moins certain, c'est qu'Ethan l'Ezrahite est frère d'Héman, I Par., ii, 6 ; c'est lui qui est comparé à Salomon, III Reg., iv, 31 ; il vivait

malo. A malo culpæ, de quo agitur in hoc Psalmo. A malo pœnæ, de quo secundo. Et a malo tentationis et inclinationis ad culpam, de quo agitur tertio. Primum in hoc Psalmo. Secundum in sequenti, Psal. LXXXIX, » *Domine, refu-*

du temps de ce prince, et il est à présumer qu'il lui survécut et vit en partie le règne de Roboam. Ce psaume et le précédent auront été placés à la suite l'un de l'autre à cause de la parenté de leurs auteurs.

Ethan rappelle longuement les promesses de règne éternel et de prépondérance faites par le Seigneur à David et à sa race, puis il décrit avec tristesse un état de choses qui semble bien éloigné de ce qu'on devait attendre à la suite de si hautes espérances : le roi, l'oint du Seigneur est abandonné de Dieu, dépouillé de sa puissance et déshonoré par des peuples étrangers. Une telle situation ne se présente ni sous David, ni sous Salomon ; mais nous la voyons éclater tout d'un coup sous Roboam. Ce prince s'est déjà aliéné la plus grande partie de ses sujets, et dix tribus se sont séparées de lui. Il y a cinq ans à peine qu'il est sur le trône, quand le roi d'Egyp e, Sésac, le Sésonchis de Manéthon, le Shaschanq des inscriptions, fait invasion en Palestine, probablement à l'instigation de Jéroboam, son allié, et peut-être aussi pour assurer ses communications avec l'Assyrie, son pays d'origine. Roboam voit bientôt ses villes fortes prises par Sésac, Jérusalem et le temple dépouillés de leurs trésors, et lui-même asservi au roi d'Egypte, selon la parole du Seigneur. Ces événements, mentionnés par le troisième livre des Rois, xiv, 25-27, et racontés un peu plus longuement par le second des Paralipomènes, xii, 2 9, ont été retrouvés inscrits en caractère hiéroglyphiques sur les pylones de Karnak. Cfr. Vigouroux, la Bible, Vol. IV, chap. i. Témoin d'une telle humiliation infligée au petit-fils de David, que pouvait penser le sage Ethan ? Il ne met point en doute la vérité des promesses divines, mais voyant le royaume de David et de Salomon presque anéanti sous le double coup du schisme et de l'invasion égyptienne, il s'étonne, il rappelle à Dieu ses promesses, et lui dit en son langage, comme plus tard la vierge Marie à l'archange : « Quomodo fiet istud » ? Les contemporains d'Ethan, comme les Juifs des âges postérieurs, devaient avoir compris dans un sens exclusivement temporel les destinées prédites à la race de David ; lui, le sage inspiré de Dieu, pouvait avoir des idées supérieures. Nous savons que les prophéties ont d'ordinaire un double objectif : le temps messianique qui est éloigné et où elles s'accomplissent totalement, et un temps rapproché où elles sont réalisées en partie et figurativement. Ethan prie donc le Seigneur de procurer cet accomplissement contemporain des promesses faites à David, et de faire ainsi honneur à sa parole, aux yeux des Juifs troublés dans leur foi et des étrangers encouragés dans leur haine. Quant à lui, il garde sa foi sans défaillance, il chante la miséricorde et la fidélité de son Dieu, et le conjure seulement de prendre en pitié dans le présent ceux qui sont dépositaires de si magnifiques promesses pour l'avenir. La situation faite à Juda sous Roboam explique donc le psaume d'une manière très satisfaisante. C'est l'opinion de Delitzsch, Moll, Cook, MM. le Hir, Vigouroux, etc. D'autres commentateurs pourtant le font composer par un descendant d'Ethan sous les derniers rois de Juda (Thalhofer), particulièrement sous Joachim (Tholuck, Schegg) ou Sédécias (Hengstenberg). La dernière partie du psaume se rapporterait alors moins à un roi qu'au royaume et au peuple lui-même. Cette interprétation nous paraît moins sûre que la précédente. Jusqu'à Sédécias, le royaume de Juda avait été bien des fois voisin de sa ruine et il s'était relevé ; l'abaissement de la race de David à cette époque n'avait donc pas lieu comme à l'époque de Roboam, où elle se produisait pour la première fois. Ajoutons que le psalmiste parle exclusivement d'un roi, de l'oint du Seigneur, et non d'un peuple ni d'un royaume. D'autres pensent qu'Ethan écrivait durant la captivité : ainsi Théodoret et Patrizi (qui donne à ce psaume le même auteur qu'aux psaumes LXXVI et LXXIX). Mais pendant la captivité, il n'y avait plus de roi, il n'y avait plus de temple, ce à quoi le psaume devrait faire allusion comme tous les écrits du temps.

Toute la deuxième partie du psaume est littéralement messianique, puisque la prophétie que reproduit intégralement le psalmiste a pour objet principal le règne du Messie. Il suit de là que le reste du psaume, surtout le commencement, peut s'appliquer spirituellement à la réalisation des espérances messianiques. Remarquons du reste avec Patrizi, de Interpret. Script. ii, 9, que dans la Sainte Ecriture l'avènement du Messie est appelé par excellence la miséricorde de Dieu. C'est cette miséricorde que Nathan promet à David, I Par., xvii, 13, et qui, d'après le psaume, ỳ. 34, ne sera jamais ôtée à sa race ; or, tout fut ôtée aux enfants de David, sauf l'honneur de donner le Messie au monde. C'est elle que rappelle le fils de Sirach, « Deus au-

gium. » Tertium in tertio, ibi, Psal. XC, « *Qui habitat.* » Sed quia non nisi fortium in bonis operibus, et contemplantium veritatem æternam est intelligere, quomodo per incarnationem et passionem filii Dei a malo culpæ liberamur, recte præponitur hic titulus : « *Intellectus Ethan Israelitæ.* » Ethan enim interpretatur *robustus*, et erat unus de principibus cantoribus. Israelita interpretatur *videns Deum.* Sensus ergo est, quod subjectum in hoc Psalmo, « *intellectus,* » non cujuslibet, sed robusti. Isa. XXVIII, 9 : *Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum?* Non parvulos, quibus adhuc lacte opus est, non solido cibo, sicut quibusdam dicit Paulus ad Hebr. v, 12[1], *sed ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus,* qui jam sunt robusti, dum tamen Israelitæ sint, oculos mentis ad divina et ea quæ sursum sunt, elevantes, secundum illud II ad Corinth. IV, 18 : *Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt : quæ autem non videntur, æterna sunt.*

Dividitur autem Psalmus in duas partes principaliter. Primo, se cantaturum et etiam alios promittit de misericordiis Domini, quibus voluit filium incarnari et pati. Secundo, ne credantur omnibus fuisse fructuosæ istæ misericordiæ, et ut appareat fructus illarum, ostendit quibus non sint factæ illæ misericordiæ, et quibus factæ sunt, ibi, « *Tu vero repulisti.* »

In prima duo. Primo promittit se et alios cantaturos Dei misericordias. Secundo, promissum reddit, ibi, « *Tunc locutus es.* »

In prima duo. Primo promittit se cantaturum Dei misericordias. Secundo, alios, scilicet successores suos Apostolos, ibi, « *Confitebuntur cœli.* »

In prima iterum promittit duo. Primo, se laudaturum. Secundo, ostendit rationem quare est vere laudandus, ibi, « *Quoniam dixisti.* »

In prima duo. Primo, quod cantabit misericordiam. Secundo, quod misericordia non est sine justitia. Tertio, quod non silebit veritatem, ibi, « *In generationem.* »

tem non derelinquet misericordiam suam, » Eccli., XLVII, 24, et dont Zacharie, Luc. I, 72, 73, et la Vierge Marie saluent l'apparition : « Recordatus misericordiæ suæ. » Ibid 54. Cette miséricorde a été promise par Dieu sans repentance ; aussi l'Ecriture célèbre-t-elle toujours la miséricorde du Seigneur de concert avec sa fidélité, et l'Eglise chante cet heureux accord en fêtant l'avènement du Seigneur Jésus, « quem perdito hominum generi Salvatorem misericors et fidelis promisisti. » Præf. paris. Advent. Les Pères s'attachent surtout à expliquer ce sens spirituel et messianique du psaume ; S. Athanase l'applique à la génération temporelle, au règne et à la passion de Jésus-Christ ; de même Eusèbe et S. Aug., de Civ. Dei, XVII, 9, 10. L'application de la troisième partie à la passion du Sauveur offre assez de difficulté ; Bellarmin en fait une prière pour appeler la prochaine venue du Messie. Signalons enfin une leçon morale que tire Flaminius. Il arrive souvent dans les œuvres de Dieu, remarque-t-il, que l'accomplissement des promesses divines semble rencontrer des délais et des obstacles insurmontables. Dieu choisit David pour être roi, mais que de luttes avant qu'il ne monte sur le trône ! L'ange annonce à Marie que son Fils possèdera le trône de David et règnera éternellement ; mais que de persécutions et de souffrances avant l'exécution de la prophétie ! « His rebus fit, ajoute-t-il, ut impii promissionibus et verbis Dei nullam fidem habeant, et ipsi pii sæpe ad dubitandum inducantur. Quocirca illud saluberrimum præceptum : *Qui crediderit, ne festinet,* semper in ore atque animo est habendum: qui enim moram ferre non potest, is neque constantiam neque fidendi perverantiam retinere potest. »

H. Lesêtre.

[1] Ad Hebr. v, 12 : *Facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.*

Dicit ergo : Cantabo, non tantum ore, sed interius etiam corde. Ad Coloss. iii, 16 : *Cantantes in cordibus vestris Deo.* Et etiam vita, et conversatione, secundum illud Psal. ciii, 23 : *Cantabo Domino in vita mea.* « *Misericordias Domini.* » Non dicit misericordiam, quia multiplex est effectus unius misericordiæ, quæ est ipse Deus. I Paralip. xxi, 13 : *Multæ sunt miserationes ejus.* Psal. l, 3 : *Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.* Isa. lxiii, 7 : *Miserationum Domini recordabor... super omnibus, quæ reddidit nobis Dominus.* Misericordias, inquam, « *in æternum.* » supple, mansuras. Alibi, in Psal. cii, 17 : *Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum.* Vel « *in æternum* » potest determinare « *cantabo* : » et tamen notanda quæstio quæ est in Glossa, et quæstionis solutio.

Et nota, quod septem misericordias enumerat Bernardus, quæ cantandæ sunt Domino, super illud Matth. xv, 34 et seq., de septem panibus. Prima est, quia a peccatis hominem conservat. Osee, ii, 6 : *Sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria.* Thren. iii, 22 : *Misericordiæ Domini quia non sumus consumpti*, in omnibus peccatis miseri, et sic consumpti, et nihil omnino effecti. Secunda est, quia peccantem ad pœnitentiam exspectat. Sapient. xi, 24 : *Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.* Tertia, quia vocat post exspectationem : de quo intelligitur illud Eccli. xviii, 9 : *Patiens est Deus in illis*, primo : *et effundit super eos misericordiam suam*, post vocando ipsos. Hanc senserat Paulus cum dicebat : *Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit* ad pœnitentiam *per gratiam suam*[1]. Quarta, quia suscipit tam velociter, et tam dulciter pœnitentem. Eccli. xvii, 28 : *Quam magna misericordia Domini... convertentibus ad se?* Luc. xv, 20 et seq., de filio prodigo, qui dulciter et quam misericorditer a pio patre receptus est. Quinta, quia a peccatis corripit, et vitam in melius commutat. Judith, vii, 20 : *Tu, quia pius es, miserere nostri, aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras.* Sexta est gratiæ allatio ad promerendam vitam æternam. Isa. xlix, 10 : *Miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos*, fontes, inquam, vitæ. Septima est spei infusio de bonis æternis obtinendis, de qua in Psal. xciii, 18 : *Si dicebam : Motus est per meus :* affectus scilicet ut inclinetur ad culpam, *misericordia tua, Domine*, id est, spes habita de te, et in te, *adjuvabat me.*

« *In generationem.* » Hic secundum, in quo promittit se nuntiaturum veritatem, et in æternum sicut misericordiam.

Ait enim : Sic cantabo misericordiam, « *et annuntiabo veritatem,* » non meam, quia ex me nulla est. Psal. cxv, 11 : *Omnis homo mendax*[2], Deus autem verax. Joan. viii, 44 : *Cum loquitur*, scilicet diabolus, *mendacium, ex propriis loquitur*, etc. Sed « *tuam* : » quia ex te est : tu enim solus verax. Et Ambrosius dicit : « Omne verum a quocumque dicatur, a Deo est. » Et hoc, « *in ore meo.* » Augustinus : Os quidem meum est, veritas « tua. » In Glossa : « Duo quædam sunt, etc. » Adde illud ad Rom. vi, 19 : *Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati*, etc.

Vel, « *Annuntiabo veritatem tuam,* » non ex ore meo procedentem tantum, ne sim de illis, de quibus per Isaiam dicitur : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*[3] : sed « *in ore meo* » manentem, et illud tamquam mel

[1] Ad Galat. i, 15.

[2] Cf. ad Roman. iii, 4.

[3] Hic est textus Matth. xv, 8. Vulg. autem habet Isa. xxix, 13 : *Populus iste ore suo et labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est a me.* Cf. etiam Marc. vii, 6.

indulcantem. Apocalyps. x, 9 : *Erit* scilicet liber, *in ore tuo dulce tamquam mel.* Et hoc, « *in generationem* » Judæorum, « *et generationem* » Gentilium. Vel, « *in generationem* » antecedentem, « *et generationem* » subsequentem, hoc est, perpetuo. Psal. xxxiii, 2 : *Semper laus ejus in ore meo.*

3 « *Quoniam dixisti.* » Hic est secundum, scilicet causa et ratio laudis misericordiæ ejus, vel responsio ad id quod posset quæri, scilicet quomodo scit misericordias Domini, quas cantaturum promittit, vel melius utrumque. Duo ergo dicuntur. Primo, causa laudis assignatur ex parte misericordiæ exhibendæ. Secundo, ex parte ministri per quem facta est exhibitio, ibi, « *Juravi David, servo meo.* »

In prima dicuntur tria. Primo, causa laudis ponitur, misericordiæ exhibitio ipsis Gentilibus. Secundo, promissionis redditio ipsis Judæis, ibi, « *Præparabitur veritas.* » Tertio, modum tangit exhibendi utrumque, scilicet Novi Testamenti collationem, ibi, « *Disposui.* »

Dicit ergo : Cantabo misericordias, et hoc justum, « *quoniam dixisti,* » hoc est, mihi ostendisti, post quod non licet tacere. Amos, iii, 8 : *Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit*? Hoc, inquam, dixisti, Quoniam « *misericordia,* » supple, tua, « *ædificabitur,* » non vacillabit, non cito transiet, sicut multorum misericordiæ, quibus dicitur Osee, vi, 4 : *Misericordia vestra quasi nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens.* Male fundata est talium misericordia. Et hoc, « *in cœlis,* » id est, per cœlos, per Apostolos, qui cœli dicuntur in Psal. xviii, 1 : *Cœli enarrant gloriam Dei.* Vel, « *in cœlis,* » id est, in electis tuis, qui cœli sunt, id est, *casa helios*, in quibus habitas et sedes. Isa. lxvi, 1 : *Cœlum sedes mea*, supple, est. Utrique autem cœli dicuntur, et Apostoli specialiter, et omnes justi generaliter, quia in cœlis desiderio et certa spe conversantur, secundum illud Apostoli, ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.*

« *Præparabitur veritas.* » Hic est secundum. Quasi diceret : Sic in cœlis ædificabitur misericordia, et hoc per cœlos : et veritas tua, id est ; vera promissio tua, « *præparabitur in eis,* » id est, per eos, sicut supra : et hoc specialiter in Judæis. Et Glossa, « Præparabitur, id « est, præparata dabitur. » Ad Rom. xv, 8 : *Dico enim Jesum Christum ministrum fuisse circumcisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.*

Vel potest legi ut referatur ad eosdem. Quasi diceret : Misericordia ædificabitur in cœlis, in electis scilicet tuis. Et sequitur : « *Veritas tua præparabitur,* » antequam misericordia infundatur, « *in eis.* » Oportet enim antequam homo suscipiat Dei misericordiam se salvantem, quod præparetur veritate, qua ipse judicet se, secundum illud Eccli. xviii, 19 et 20 : *Ante judicium para justitiam*, ecce veritas præparata : *et in conspectu Dei invenies propitiationem.* Misericordia enim in aliquo non potest ædificari, nisi primo per veritatem præparantem, cordis vitia exstirpentur. Hinc dictum est, Jerem. i, 10 : *Constitui te... ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes* primo, et postmodum *ut ædifices, et plantes.* Tunc impletur illud Jerem. xxxiii, 7 : *Ædificabo eos sicut a principio.*

« *Disposui testamentum.* Hic tertium, in quo tangit modum exhibendi utrumque, scilicet collationem Novi Testamenti.

Ait enim : Sicut dixisti misericordiam te ædificaturum, misericordiam exhibuisti : et hoc per hoc quod dixisti : « *Disposui* » jam in æterna mea ordinatione, « *Testamentum* » Novum « *electis meis,* » hoc est, Testamentum Novum, post quod non erit aliud. Primum enim

fuit promissionis, hoc est consummationis. Ad Hebr. ix, 15 : *Sub priori Testamento repromissionem accipiant*, se dsub Novo rem promissam, secundum illud Psal. civ, 8 : *Memor fuit in sæculum Testamenti sui : verbi, quod mandavit in mille generationes.*

« *Juravi David.* » Hic secundum, in quo sumitur ratio cantandi misericordias, ex parte ejus cui facta est promissio, et tangitur duplex, secundum duplicem promissionem. Prima est de Christo de David nascituro. Secunda, de nato perpetuo regnaturo, ibi, » *Et ædificabo.* »

In prima tangitur confirmatio promissionis, ibi, « *Juravi.* » Et quasi causa promissionis, ibi, « *David servo meo.* » Et ipsa promissio, ibi, « *Usque in æternum.* »

Dicit ergo : Sic cantabo misericordias, quoniam hoc quod præmisi, dixisti in corde, sed etiam et hoc « *juravi,* » id est, firmiter statui : loquitur in persona Domini. Vel repete, « *Dixisti,* » supra positum. Psal. cix, 4 : *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum* [1]. Cassiodorus : « Divinum sacramentum promis« sionis noscitur esse securitas : quia « solus juste diffinitive promittit, cui « subjacet implere quod dixerit. »

non omini nen- obli- ibus gare?

Humana enim fragilitas ideo prohibetur sacramentorum promissionibus se obligare, quia non est in potestate ipsius, quæ pollicetur efficere. Augustinus aliam assignat rationem, scilicet ne consuetudine jurandi cito labatur in perjurium. Ait enim : « Bene prohibetur ho« mo jurare, ne consuetudine jurandi « labatur in perjurium. » Deus solus secure jurat, qui falli non potest. Sed cui ? « *David* veritatem, etc. Juravit autem, quia servus ejus electus. *Elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium*[2]. Et quid juravit?

5

« *Usque in æternum præparabo semen tuum,* » hoc est, dabo tibi semen in æternum mansurum, scilicet Christum. Ad Rom. i, 3 : *De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* II Reg. vii, 12 : *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo.* Hoc est illud semen, de quo Isa. i, 9 : *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus et quasi Gomorrha similes essemus.*

« *Et ædificabo.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic semen dabo, « *et ædificabo,* » firmiter stabiliendo, sicut res quæ ædificata est, « *sedem tuam,* » id est, regnum super quod sedes : et hoc, « *in generationem et generationem,* » id est, in æternum. Isa. ix, 7 : *Super solium David, et super regnum ejus sedebit : ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitia, amodo et usque in sempiternum.* Sed quia hæc non possunt intelligi de materiali regno David, sicut aperte videmus, melius exponuntur hæc dicta de ipso Christo, qui verus David, hoc est manu fortis : hic est enim de quo in Psal. xxiii, 8 : *Dominus fortis et potens*, etc. Ille fortior superveniens ad abligandum fortem [3]. Et adspectu desiderabilis: quia *speciosus forma præ filiis hominum* [4]. Huic juravit, firmiter statuit Deus solium suum duraturum et regnum, scilicet fidelium collegium. Ezech. xxxiv, 24 : *Ego Dominus ero eis in Deum : et servus meus David princeps in medio eorum.* Sed numquid ad tempus? Absit. II Reg. vii, 13 : *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum.* Et numquid solus, non multiplicatis filiis ? Absit. Eccli. xliv, 11 et seq. : *Cum semine eorum permanent bona. Hæreditas sancta nepotes eorum, et in testamentis stetit semen eorum: et filii eorum propter illos usque in æternum manent.*

[1] Cf. ad Hebr. vii, 21.
[2] Psal. lxxvii, 70.
[3] Cf. Luc. xi, 22.
[4] Psal. xliv, 3.

6 « *Confitebuntur cœli.* » Hic secundum, in quo postquam promisit se cantaturum Dei mirabiles misericordias, hic promittit alios narraturos : et dicuntur duo. Primo, promittit alios laudaturos. Secundo, ostendit causam laudis, ibi, « *Quoniam quis in nubibus.* »

In prima duo. Primo, promittendo determinat qui laudabunt. Secundo, quando, et ubi, ibi, « *Etenim veritatem.* »

Dicit ego : Sic cantabo ego misericordias : « *et cœli,* » Apostoli, et Apostolici viri, in quibus erit ædificata misericordia. Supra, in eodem, ℣. 4 : *Dixisti : In æternum misericordia ædificabitur in cœlis.* » Hi, inquam, cœli, « *confitebuntur* » confessione laudis, « *mirabilia tua,* » mirabiles misericordias tuas, et operationes admirandas. Psal. xviii, 1 : *Cœli enarrant gloriam Dei.* Hæc autem mirabilia, quæ cœli confitentur, sunt tria mirabilia a Deo facta. Quod Deus homo : miranda nimis unio. Joan. i, 14 : *Verbum caro factum est.* Psal. lxxxvi, 5 : *Homo natus est in ea,* etc. Quod mater Virgo. Isa. vii, 14 : *Ecce Virgo concipiet et pariet filium.* Quod cor humanum fidele, et ad talia credendum aptatum. Luc. i, 45 : *Beata, quæ credidisti, quoniam perficientur,* etc. Isa. xvi, 1 : *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, et confitebor nomini tuo : quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen.*

« *Etenim veritatem.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic confitebuntur mirabilia : quando, et ubi ? « *Etenim confitebuntur veritatem tuam,* » impleta scilicet promissione. Ecce quando. Et hoc, « *in Ecclesia sanctorum,* » in congregatione justorum. Ecce ubi. Psal. xxxiv, 18 : *Confitebor tibi in Ecclesia magna.* Inter credentes enim veritas Dei qua implevit mirabilia quæ promiserat, est narranda : et credentes dicimus, qui vel jam credunt, vel credituri æstimantur, non aliis qui irrident et contemnunt. Matth. vii, 6 : *Nolite dare sanctum canibus.*

« *Quoniam quis in nubibus.* » Hic secundum, in quo subjungitur confessionis ratio, scilicet Dei excellentissima magnitudo. Duo ergo dicuntur. Primo, excellens magnitudo Dei. Secundo probatio, quod vere excellit, ibi, « *Deus qui glorificatur.* »

In prima duo, secundum duplicem excellentiam, quam demonstrat in Christo. Prima, quantum ad humanitatem. Secunda, quantum ad divinitatis potentiam, ibi, « *Similis erit Deus.* »

Dicit ergo : Sic confitebuntur cœli mirabilia. Nec mirum, si securi confitentur illa : « *quoniam quis æquabitur Domino?* » id est, Christo, « *in nubibus,* » in hominibus prædicantibus. Etsi enim Christus Deus in nube carnis apparuit, secundum illud Isa. xix, 1 : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem.* Et prædicatores et Apostoli nubes sunt, secundum illud Isa. v, 6 : *Nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.* Et lx, 8 : *Qui sunt isti, qui ut nubes volant?* tamen nullus adæquari poterit. Job, xxviii, 17 : *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum.* Et infra, ℣. 19 : *Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec tincturæ mundissimæ componetur.* Quippe Joan. iii, 31 : *Qui desursum venit, super omnes est.* Quia Pater non dedit Filio spiritum ad mensuram[1]. In Psal. xliv, 8 : *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis*[2].

« *Similis erit Deo.* » Hic secundum. Quasi diceret : Christo nubi nulla nubes æquari poterit. « *Aut quis in filiis Dei* » existens, filiis, inquam, adoptivis, se-

[1] Joan. iii, 34 : *Non enim ad mensuram dat Deus spiritum,* scilicet Filio, de cujus *plenitudine nos omnes accepimus* (Joan. i, 16).

[2] Cf. ad Hebr. i, 9.

cundum illud Psal. LXXXI, 6 : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes?* Ad Rom. VIII, 17 : *Si autem filii, et hæredes.* « *Similis erit,* » in essentia et natura, « *Deo,* » id est, Christo, qui verus est Deus. Exod. IX, 14 : *Non est similis mei in omni terra.* Et XV, 11 : *Quis similis tui in fortibus, Domine? quis similis tui, magnificus in sanctitate,* etc.? JESUS CHRISTUS. Non est tibi similis, Domine : magnum enim est nomen tuum. Mich. VII, 17 : *Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem,* etc. Et intelligendum est de similitudine potentiæ et naturæ, non de similitudine imitationis et vestigii, de qua dicitur, Genes. I, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.*

« *Deus qui glorificatur.* » Hic ostendit assertam de Deo magnitudinem excellentem. Primo ergo ostendit, quod excellit in essentia omnem sanctum. Secundo, quod in efficacia, ibi, « *Domine Deus virtutum.* »

In prima duo. Primo ostendit, quod excellit omnes sanctos, quia honoratur per illos. Secundo, quod est super illos, ibi, « *Magnus, et terribilis.* »

Dicit ergo : Sic nullus similis, quia « *Deus* » est « *qui glorificatur* » ab hominibus, « *in consilio,* » id est, per consilium, « *sanctorum suorum :* » unde evidens est cum consulantur credere in illum, quod sit excellentior.

Glorificatur ergo Deus per fidem credentium, Psal. LXXXV, 9 : *Omnes gentes quascumque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine : et glorificabunt nomen tuum.* Per peccati proprii confessionem, Josue, VII, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere,* etc. Per boni operis exhibitionem in aperto, Matth. V, 16 : *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Per laudes et gratiarum actionem, Luc. II, 20 : *Et reversi sunt pastores glorificantes,* etc. Per doctrinæ sinceritatem, secundum illud Isa. XXIV, 15 : *In doctrinis glorificate Dominum.* Per intentionis rectitudinem, I ad Cor. X, 31 : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis : omnia in gloriam Dei facite.*

« *Magnus et terribilis.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic honoratur per illos, et etiam ipse est « *magnus* » in potentia, « *et terribilis* » majestate, « *super omnes, qui in circuitu ejus sunt,* » scilicet super sanctos qui circumdant eum, sicut milites suum regem. Zachar. IX, 8 : *Circumdabo domum meam ex his, qui militant mihi euntes et revertentes,* sicut assessores judicem. Apoc. IV, 3 : *Iris erat in circuitu sedis.* In iride Sanctorum diversitas designatur. Et in eodem, ℣. 4 : *Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor : et super thronos viginti quatuor seniores sedentes :* super omnes tam præpotens et terribilis est. Job, XXV, 2 : *Potestas et terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis.*

« *Domine Deus virtutum.* » Hic secundum, in quo ostendit excellentiam in efficacia et opere : et tanguntur tria. Primo quæstionem repetit in negativam partem terminandam. Secundo, quia potentia, et virtus, et operatio : potentiam ejus, et virtutem exprimit, ibi, « *Potens es.* » Tertio, effectus fluentes ex illa potentia exprimit, in quibus omnes excellit, ibi, « *Tu dominaris potestati.* »

Dicit ergo : Sic excellis omnes in essentia et magnitudine, et o « *Domine virtutum Deus,* » Angelorum. Isa. VI, 3 : *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth,* quod idem est quod exercituum, Angelorum, vel virtutum animabus infusarum. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne,* etc. Pro utrisque dictum est supra, Psal. XXIII, 10 : *Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.* Et Jerem. XI, 20 : *Tu Domine Sabaoth,*

qui judicas juste, et probas renes et corda[1]. « *Quis similis tibi :* » in efficacia et operatione. Quasi diceret : Nullus. II Reg. viii, 22 : *Magnificatus es, Domine Deus, quia non est similis tui, neque est Deus extra te*, etc.

« *Potens es.* » Hic secundum, in quo exprimit potentiam, et tangit potentiam primo. Secundo, potentiæ et virtutis veritatem, ibi, « *Et veritas.* »

Ait enim : Sic enim non est similis quia, o Domine, potens es ex teipso, et per te, et non ab alio, nec per alium : sed omnia alia ex te sunt potentia, et per te. Ad Rom. xiii, 1 : *Non est potestas nisi a Deo.*

« *Et veritas tua,* » id est, vera potentia tua, « *in circuitu tuo,* » non tantum in te, sed in alios affluit ex te. Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est.* Veritas etiam tua, qua reddis per misericordiam promissa, non tantum ubi es in cœlo, vel ubi in terra natus es, apparet, sed « *in circuitu tuo,* » per totum scilicet mundum est diffusa. Cantic. i, 2 : *Oleum effusum nomen tuum.*

10 « *Tu dominaris potestati maris.* » Hic tertium, in quo specificat effectus divinæ potentiæ et virtutis. Et primo, quæ facit in præsenti. Secundo, quæ faciet in futuro, ibi, « *Tuum brachium.* »

In prima duo. Primo tangit effectus, quoad amotionem mali, vel cohibitionem. Secundo, quoad collationem boni, ibi, « *Tui sunt cœli.* »

In prima duo. Primo tangitur cohibitio mali a bonis simpliciter, nihil inferendo adversariis bonorum. Secundo, cohibitio mali, affligendo adversarios bonorum, ibi, « *Tu humiliasti.* »

In prima duo. Primo tangitur simplex repressio tentationum, et tribulationum. Secundo, cohibitio surgentium aliquo modo, ibi, « *Motum autem fluctuum.* »

Dicit ergo : Sic potens es, et vere, quia o Domine, « *tu dominaris potestati maris,* » mundi scilicet, non tantum materialis maris. Mundus enim mare est, sicut supra dictum est multis rationibus. Psal. ciii, 25 : *Hoc mare magnum et spatiosum manibus,* etc., supple, fecisti. Potestati autem mundanæ Dominus dominatur. Job, xxxviii, 8 : *Quis conclusit ostiis mare?* Jerem. v, 22 : *Posui arenam terminum maris,* subtilissimam suam et innumerabilem sapientiam. Marc. iv, 39 : *Dixit mari : Tace, et obmutesce :* et statim obedivit. Matth. viii, 27 : *Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei?*

« *Motum autem fluctuum ejus,* » si surgat, scilicet tentationem et tribulationem si veniat, « *tu mitigas,* » temperando ut possit sustineri. I ad Cor. x, 13 : *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis : sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.* Dan. iii, 49 et 50 : *Angelus Domini descendit cum Azaria, et sociis ejus, in fornacem,... et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem.* Psal. xciii, 13 : *Ut mitiges ei a diebus malis*, etc.

« *Tu humiliasti.* » Hic secundum, in 11
quo ostenditur mali repressio, adversarios affligendo. Et primo tangitur capitis adversariorum humiliatio sive dejectio. Secundo, malorum dispersio, ibi, « *In brachio virtutis.* »

Dicit ergo : Sic fluctus tentationum inundaverunt, et mitigas : et etiam « *tu humiliasti superbum,* » scilicet diabolum. Supra, in Psal. lxxiii, 23 : *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.* Quomodo ergo humiliatus dicitur? Resp. Est humiliatio quæ est actus vir-

[1] Cf. Jerem. xvii, 10 et xx, 12.

tutis : hæc non est in diabolo, et opponitur superbiæ. Et est humiliatio quæ est dejectio, sic accipitur hic : unde bene additur : « *Sicut vulneratum.* » Vulneratus enim humiliatur ut dejectus, et hic humiliatus est diabolus. Isa. XIV, 10 : *Dicent tibi : Et tu vulneratus es, sicut et nos.* Et LI, 9 : *Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem ?* Quasi diceret : Sic.

In brachio. » Hic secundum, membrorum ejus dispersio. Quasi diceret : Sic vulnerasti superbum, et « *dispersisti inimicos tuos,* » in diversas partes sparsisti, captivando eos per mundum, secundum illud Psal. LVIII, 12 : *Disperge illos in virtute tua.* Vel, « *dispersisti :* » quia aliquos ad te attraxisti, ipsum spolians. Luc. XI, 22 : *Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet.* Alias, « dimisisti, » tamquam excæcatos, et in malitia obstinatos. Ad Rom. XI, 25 : *Cæcitas ex parte contingit in Israel.* Et hoc, « *in brachio virtutis tuæ,* » intransitiva constructio, hoc est, in brachio tuo, Filio tuo qui est brachium tuum.

um hri- Brachium Patris Christus, in quo omnia fecit et refecit, in quo diabolum prostravit, quod pro corpore percutiendum objecit, quod pro sanitate totius corporis minui voluit. Isa. LIII, 1 : *Et brachium Domini cui revelatum est*[1] *?* Et XL, 10 : *Et brachium ejus dominabitur.* Et est virtus, I ad Cor. I, 23, 24 : *Prædicamus... Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.*

« *Tui sunt cœli.* » Hic tangitur effectus divinæ potentiæ quantum ad boni collationem. Et primo, quantum ad bonum creationis. Secundo, quantum ad bonum recreationis, ibi, « *Thabor et Hermon.* »

In prima tanguntur tria. Primo, omnium rerum possessio. Secundo, possessorum conservatio, ibi, « *Orbem terræ.* » Tertio, possessorum et conservatorum creatio de nihilo, quod omnibus majus est, ibi, « *Aquilonem et mare.* »

Ait ergo : Sic reprimis mala, et etiam confers bona : quia « *tui sunt cœli,* » ad litteram, « *et tua est terra,* » materialis ista. Deut. X, 14 : *En Domini Dei tui cœlum est, et cœlum cœli,* etc. Et in Psal. XXIII, 1 : *Domini est terra* [2]. De ambobus, Isa. XLII, 5 : *Creans cœlos, et extendens eos : firmans terram,* etc.

Nec tantum hæc tua sunt, tamquam ab alio tibi data, imo « *orbem terræ,* » terræ ad litteram ambitum, qui ex nulla parte alicui immittitur rei : « *et plenitudinem ejus,* » id est, replentia ipsam, omnia « *tu fundasti,* » ut staret firmiter. Psal. CIII, 5 : *Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi,* spiritus tui virtute totum continente, et replente. Sapient. I, 7 : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.*

« *Aquilonem,* » hoc est, Aquilonarem
ventum, qui malus est, « *et mare,* » 13
quod est amarissimum, « *tu creasti,* » de nihilo fecisti : multo ergo fortius omnia alia. Glossa dicit Aquilonem, diabolum, quem Deus condidit. Job, XL, 10 : *Ecce Behemoth, quem fecit tecum.* Hic Aquilo, de quo Cant. IV, 16 : *Surge Aquilo, et veni Auster.* « *Et mare,* » id est, sæculum. Isa. LI, 15 : *Ego sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, et intumescunt fluctus ejus.*

« *Thabor et Hermon.* » Hic secundum, in quo tanguntur effectus potentiæ quantum ad beneficia recreationis. Et legitur hoc tripliciter. Quia Thabor et Hermon possunt accipi litteraliter prout sunt quidam montes Syriæ, et sic significatur vocatio ad fidem. Vel ratione interpretationum nominum, et hoc referendo ad causam conversionis, vel ad ipsos voca-

[1] Cf. Joan. XII, 38.

[2] Cf. I ad Corinth. X, 26.

tos. Primo modo significatur vocatio tam Judæorum quam Gentilium communiter. Secundo modo, per Thabor vocatio Judæorum, per Hermon vocatio Gentium.

Conversio Gentilium.

Dicit ergo : Hæc bona fecisti, et propter hoc « *Thabor et Hermon,* » id est, Gentilitas, per istos montes qui sunt in terra Gentium, designata, « *exsultabunt*, » non in se, sed « *in nomine tuo*, » invocato super eam. De monte Thabor habetur Matth. XVII, 1, et Marc. IX, 1, et Luc. IX, 28 et seq. Creditur enim fuisse mons, in quo Dominus fuit transfiguratus. De Hermon dicitur in Psal. CXXXII, 3 : *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* Hic est ergo secundum hanc lecturam, quod prædictum est ab Isa. XXXV, 1 : *Lætabitur deserta, et invia, et exsultabit solitudo.* Deserta et invia solitudo, hoc est Gentilitas ibi, sicut hic « *Thabor et Hermon* ».

Vel sic secundum interpretationes nominum. Thabor interpretatur *veniens lumen,* designat gratiam descendentem a fonte luminum Deo, secundum illud Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum,* etc. Et in Psal. IV, 7 : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Hermon *anathema ejus* interpretatur : anathema autem separatio est. Sensus ergo est : Hæc quæ præmisi, fecisti : propter quod « *Thabor,* » id est, illi ad quos venit lumen gratiæ tuæ : « *et Hermon,* » qui propter hoc sunt separatio ejus, id est, separati ab eo, id est, diabolo, « *exsultabunt in nomine tuo* : » quippe seipsos gaudebunt ereptos a diabolo, tamquam prædam. Isa. IX, 3 : *Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exsultant victores capta præda.*

Vel sic ut referantur hæc ad vocatos. Sicut hæc omnia fecisti, et propter hoc « *Thabor,* » id est, veniens lumen, Judæi scilicet, ad quos primo lumen veritatis, quod est Christus, venit. Joan. I, 9 : *Erat lux vera.* Et in cap. VIII, 12 : *Ego sum lux mundi.* Et Matth. XV, 24, dicit : *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel.* Et « *Hermon,* » id est, anathema ejus, Gentilitas scilicet, quæ erat a Deo separata, et anathematizata. Ad Ephes. II, 12 : *Eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.* « *Exsultabunt in nomine tuo,* » ut supra.

« *Tuum brachium.* » Hic secundum, in quo postquam attigit effectus divinæ potentiæ in præsenti, in quibus non habet Deus similem, tangit effectus ejusdem potentiæ in futuro, maxime in judicio : et dicuntur duo. Primo, tangit quæ pertinent ad judicem. Secundo, quæ ad judicandos, ibi, « *Beatus populus.* »

In prima parte tria. Primo tangitur judicis descriptio. Secundo, oratur ut potenter judicet, et ad gloriam suam, ibi, « *Firmetur manus tua.* » Tertio, ostenditur quomodo judicabit, ibi, « *Justitia et judicium.* »

Dicit ergo : Sic redemisti nos a potestate diaboli, et nos eruisti : nec mirum, quia « *brachium tuum,* » id est, Filius tuus, qui brachium tuum est, sicut parum ante dictum est, « *cum potentia,* » supple, est. Vel sic, ut non dependeat ab antecedentibus, sed magis incipiat hic quasi nova narratio de futuris. Hoc fecisti in præsenti, et o Domine, « *brachium tuum,* « Filius tuus in quo tandem bonos remunerabis, et malos punies, « *cum potentia,* » supple, est. Luc. I, 51 : *Fecit potentiam in brachio suo.* Et cum potentia indeficienti. Dan. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur : et regnum ejus,* etc. Matth. XXVIII, 18 : *Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra.*

« *Firmetur manus.* » Hic secundum. Quasi diceret : Brachium tuum potens est, sed rogo, o Domine, « *manus tua,* » id est, operatio tua, « *firmetur,* » non flectaris a recte judicando, et sic « *exal-*

tetur, » honoretur scilicet, « *dextera tua,* » Filius. Quasi diceret : Si firmiter in judicio steterit in puniendo malos et remunerando bonos, tunc exaltatus erit. Psal. x sec. Hebr. 12 : *Exsurge, Domine Deus,* scilicet ad judicandum, *exaltetur manus tua.* Et alibi, Psal. xx, 14 : *Exaltare, Domine,* sed, « *in virtute tua.* » Isa. xxxiii, 10 : *Nunc consurgam, dicit Dominus, nunc exaltabor, nunc sublevabor.*

Vel sic secundum Glossam : « *Firmetur manus tua,* » operatio tua judiciaria super malos, et ut ipsos juste judices et districte, quod utique fiet, quia scriptum est, Eccli. xv, 3 : *Firmabitur in illo, et non flectetur.* Hoc in recto et in hoc quod justum est : irrevocabilis enim erit ejus sententia. Psal. lxxxviii, 35 : *Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.* Proverb. xii, 19 : *Labium veritatis firmum erit in perpetuum.* « *Et exaltabitur,* » per hoc, « *dextera tua,* » boni scilicet, qui in dextera tua erunt in die judicii, secundum illud Matth. xxv, 33 : *Et statuet oves quidem a dextris, hædos autem a sinistris.*

« *Justitia et judicium.* » Hic agitur modus judicandi, in quo dicuntur duo. Modus quo judicabit primo, et ratio modi, ibi, « *Misericordia et veritas.* »

Dicit ergo : Sic peto ut judices, et sic erit : quia « *justitia,* » quæ est in executione ejus quod rectum est, « *et judicium* » quod est in deliberatione, et discretione recti, supple, erunt « *præparatio sedis tuæ.* » Sedes enim est æterna ejus tranquillitas, in qua judicat. Justitia ergo et judicium, quod tunc exercebit, præparabunt sedem, non ut sit in te, quæ æterna est, sed ut in manifestatione, ut omnibus appareat videntibus justitiam et judicium, quod serenus judex sit. Isa. xvi, 5 : *Et præparabitur in misericordia solium, et sedebit super illud in veritate, in tabernaculo David, judicans et quærens judicium, et velociter reddens quod justum est.* Et in cap. ix, 7 : *Super solium David, et super regnum ejus sedebit : ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitia.*

« *Misericordia et veritas.* » Hic secundum, scilicet ratio judicandi in justitia et judicio : quia præcessit misericordia bona promittens, et veritas promissa reddens.

Ait enim : Sic judicabit in judicio et justitia, quia interim, scilicet usque ad diem judicii, « *misericordia,* » promittens quod deleas culpas volentibus pœnitere. Ezech. xviii, 21, 22 : *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis,... omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.* « *Et veritas,* » promissa reddens : dimittis enim nunc peccata, et deles illa. Isa. xliii, 25 : *Ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me.* De utroque, Proverb. xx, 28 : *Misericordia et veritas custodiunt regem.* « *Præcedent faciem tuam,* » ad judicium venturi. Hæc duo significantur in duobus discipulis quos mittebat *ante faciem suam in omnem civitatem, et locum, quo erat ipse venturus* [1].

« *Beatus populus.* » Hic subjungitur **16**
de judicandis, vel de effectibus divinæ potentiæ comparatione ad ipsos judicandos, et maxime bonos. Primo ergo tangitur ipsorum præmium. Secundo, meritum præmii, ibi, « *Domine, in lumine.* » Tertio, ratio et causa ipsius meriti. Prima, ibi, « *Quoniam gloria virtutis.* »

Dicit ergo : Sic judicabit interim exhibens misericordiam et veritatem, et tunc, « *beatus,* » supple, erit « *populus, qui scit jubilationem,* » qui scit gaudere in Deo gaudio ineffabili, et de Deo. Cassiodorus : « Jubilatio est copio- **Quid sit jubilatio?**

[1] Luc. x, 1.

« sa mentis exsultatio, quæ verbis non « potest explicari, nec penitus subtice- « ri. » Gregorius : « Jubilatio est, quan- « do ineffabile gaudium mente concipi- « tur, quod nec abscondi potest, nec « sermonibus explicari : intelligi potest, « exprimi non potest : cum autem « sentitur, tunc plene cognoscitur. » Hic est novus calculus, in quo nomen novum a solo accipiente cognitum. Apocal. II, 17 : *Dabo illi calculum candidum : et in calculo nomen novum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* Calculus novus, Christus : nomen novum, inconsuetum de Christo gaudium, et jubilus. « *Beatus populus*, qui hoc scit : experimento enim solo scitur quid sit. Augustinus : « O beate popule, putas « intelliges jubilationem ? »

« *Domine, in lumine.* » Hic subjungitur meritum, et hoc triplex. Primum est illuminatio fidei, quantum ad rationabilem lætitiam in Deo. Secundo, quantum ad concupiscibilem, ibi, « *In nomine tuo.* » Tertio, sancta exaltatio, seu indignatio quantum ad irascibilem, ibi, « *Et in justitia.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, beatus populus, et dignum est, quia o « *Domine, ambulabunt,* » proficiendo de virtute in virtutem. Psal. LXXXIII, 8 : *Ibunt de virtute in virtutem,* « *in lumine vultus tui,* » id est, in fide de vultu tuo, scilicet de Filio, vel Spiritu sancto procedenti. Isa. LX, 3, dicit ad Filium : *Ambulabunt gentes in lumine tuo.* II ad Cor. V, 7 : *Per fidem ambulamus, et non per speciem.* Hoc lumen, de quo in Psal. IV, 7 : *Signatum est super nos lumen,* etc.

17 « *Et in nomine tuo.* » Hic secundum Quasi diceret : Sic fide erunt illuminati, et etiam « *exsultabunt tota die,* » non ad horam : quod respicit ad concupiscibilem. « *In nomine tuo,* » in efficacia nominis tui. Habac. III, 18 : *Exsultabo in Deo Jesu meo.* Quare ? Quia nomen virtutis. Act. IV, 12 : *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Hoc nomen, de quo Paulus ad Philip. II, 9 : *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu,* etc.

« *Et exaltabuntur,* » magnos se reputantes, quod respicit ad irascibilem, non in seipsis : sic enim exaltati humiliantur. Luc. XIV, 11, et XVIII, 14 : *Omnis, qui se exaltat, humiliabitur.* Sed « *in tua justitia,* » id est, in justitia eis data a te, et hoc eis scientibus et fatentibus : aliter non esset justitia. Eccli. XX, 30 : *Qui operatur justitiam, ipse exaltabitur.* Augustinus : « Aufe- « rat justitiam suam de medio, et hu- « milietur : veniat Dei misericordia, ut « exaltetur. » Possunt autem hæc referri ad præmium, ut præmium, quod tactum est generaliter, cum dicitur, « *Beatus populus,* » quasi specificaretur. « *Domine, in lumine vultus tui,* » in contemplatione tuæ luminosæ divinitatis : « *ambulabunt.* » « *In lumine,* » Filio, videntes lumen ipsum Patrem, et e contrario. Psal. XXX, 10 : *Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.*

« *Et in nomine tuo.* » Nomen appellatur cognitio, hoc est, in cognitione tua, « *exsultabunt tota die,* » in illa die, quæ tota est, et integra dies. Zachar. XIV, 7 : *Erit dies una quæ nota est Domino* [1] : in hac exsultabunt in cognitione tui. Cant. I, 3 : *Exsultabimus et lætabimur in te.* Hoc ad gloriam concupiscibilis.

« *Et in justitia tua,* » quam videbunt in malos exerceri, et de malis, « *exaltabuntur.* » Psal. LXXIV, 11 : *Omnia cornua peccatorum confringam,*

[1] Zach. XIV, 7 et 9 : *Et erit dies una, quæ nota est Domino... In die illa erit Dominus unus, et erit nomen ejus unum.*

ipsos damnando in infernum : *et exaltabuntur* tunc *cornua justi*, in justitia Dei hoc facientis. In Psal. LVII, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam.* Et respicit hoc ad irascibilem.

18 « *Quoniam gloria virtutis.* » Hic tertium, in quo tangitur præmii et meriti prima causa et ratio, quæ tangitur quasi quadruplex. Prima, Deus virtutum eis dator. Secundo, ipse conservator, ibi, « *Et in beneplacito.* » Tertia, ejus incarnatio, ibi, « *Quia Domini est assumptio.* Quarta, incarnati passio, ibi, « *Et sancti Israel.*

Ait ergo : Hæc bona habebunt in præmio et in merito, et hoc non ex se, sed ob hoc, « *quoniam gloria virtutis eorum tu es,* » id est, dator et infusor gloriosæ virtutis eorum. Unde non in se, sed in te solo est gloriandum : ut dicant : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini,* etc [1]. Et impleant illud Jerem. IX, 23 et 24 : *Non glorietur sapiens in sapientia sua, et non glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorietur dives in divitiis suis : sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire et nosse me.* Et illud II ad Cor. x, 17 : *Qui gloriatur, in Domino glorietur* [2]. « *Et in beneplacito tuo,* » non in nostro exercitio, « *exaltabitur,* « proficiendo, « *cornu nostrum,* » id est, virtus nostra. I Reg. II, 1 : *Exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Et Luc. I, 69 : *Erexit cornu salutis nobis.* Quia sicut in Psal. CXLIX, 4, dicitur : *Beneplacitum est Domino in populo suo, et exaltabit mansuetos in salutem.*

19 « *Quoniam Domini est.* » Hic est tertium. Quasi diceret : Sic hæc bona habent, quia virtutes dat, datas augmentat : et etiam « *quoniam Domini,* » Filii tui scilicet, « *est assumptio nostra,* » id est, nostræ carnis, id est, quia Filius nostram assumpsit naturam. Supra, in Psal. LXIV, 5 : *Beatus, quem elegisti et assumpsisti.* I ad Tim. III, 16 : *Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne,... assumptum est in gloria,* id est, in unione gloriosa. Ad Philip. II, 7 : *Formam servi accipiens,... et habitu inventus ut homo.* Ad Hebr. II, 16 : *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.*

« *Et sancti Israel.* » Hic quarta causa, quæ totum consummat, scilicet incarnati passio.

Ait enim : Sic Domini est assumptio, et etiam assumptio nostra est « *Regis nostri,* » illius, qui regit nos, qui omnium regum Rex est. Apoc. XIX, 16 : Ipse est *Rex regum, et Dominus dominantium.* Et in cap. I, 5 : *Primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ.* I ad Cor. XV, 25 : *Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus* [3]. « *Sancti,* » id est, sanctificantis « *Israel* » per suam passionem Isa. XII, 6 : *Magnus in medio tui sanctus Israel.* Ad Ephes. v, 25 et 26 : *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret.* Joan. XVII, 19 : *Et pro eis,* scilicet discipulis, *ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate.* Idem ergo est ac si dixisset : Hæc bona erunt eis, quia virtutum es dator, datarum auctor, et carnem nostram assumpsisti, et passione tua eos sanctificasti.

« *Tunc locutus es.* » Hic est secunda pars primæ partis totius hujus Psal- 20
mi, in qua postquam promisit se cantaturum, et alios similiter, Dei misericordias, specificat illos : et dicuntur duo. Primo, adimpletio eorum, quæ

[1] Psal. CXIII, 1.

[2] Cf. etiam I ad Corinth. I, 31.

[3] Cf. Psal. CIX, 1.

præmisit de Christo, sub typo et figura David. Secundo, correctio levis eorum qui crediderunt, si forte in aliquo deviaverunt, ibi, « *Si autem dereliquerint.* »

In prima tria secundum tria quæ impleta videmus in Christo, quæ dicit sub typo David. Primum, ipsius exaltatio in Regem. Secundo, exaltati promotio et confirmatio in regnum, ibi, « *Manus enim mea.* » Tertio, honoratio exaltati et promoti finalis, et cum perseverantia, ibi, « *Ipse invocabit me.* »

In prima duo. Primum, promissio de Christo sublimando. Secundo, descriptio meriti sublimandi, ibi, « *Inveni David.* »

In prima duo. Primo tangitur modus promittendi, et quibus promisit. Secundo, quid, ibi, « *Et dixisti : Posui.* »

Adjutorium humani generis in Christo.

Dicit ergo : Sic misericordias promisi me cantaturum, et alios similiter. Nec dicas : De te non est mirum, sed de aliis : quomodo enim hæc sciunt? Quia « *tunc,* » quando mihi hæc ostendebas, « *locutus es* etiam *sanctis tuis in visione* : » solus non sum cui revelaveris. Osee, XII, 10 : *Locutus sum super Prophetas, et ego visionem multiplicavi eis.* Amos, III, 7 : *Non facit Dominus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.* Genes. XVIII, 17 : *Num celare potero Abraham quæ gesturus sum ?* Quasi diceret : Non. II Petr. I, 21 : *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.*

« *Et dixisti : Posui.* » Hic secundum, quid promiserit, quia mundo subventionem per Christum, et subventoris exaltationem, ibi, « *Et exaltavi.* »

Dicit ergo : Sic locutus es, « *et dixisti,* » sicut ipsi publicaverunt : « *Posui adjutorium,* » humani generis, non jam in puro homine, qui impotens est, sed « *in potente,* » Christo scilicet, qui etsi infirmus per humanitatem, potens tamen est per divinitatem, de quo in Psal. XXIII, 8 : *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio.* In hoc positum est a Deo Patre adjutorium : ipse enim adjuvit nos. Isa. XLI, 14 : *Ego* Dominus *auxiliatus sum tibi.* II ad Corinth. VI, 2 : *In die salutis adjuvi te.* Ad Hebr. II, 18 : *Potens est eis, qui tentantur, auxiliari.*

In hoc autem adjutorio bene figuratus fuit per David, de quo I Reg. XXII, 2 : *Convenerunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, et oppressi ære alieno, et amaro animo : et factus est eorum princeps.*

« *Et exaltavi.* Ecce secundum. Quasi diceret : Sic posui adjutorium in Christo, « *et electum de plebe mea,* » natum vere electum. Cantic. V, 10 : *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus.* Et Isa. XLII, 1 : *Ecce servus meus, suscipiam eum : electus meus, complacuit sibi in eo anima mea : dedi spiritum meum super eum.* Hunc, inquam, electum « *exaltavi.* » Præteritum pro futuro. Isa. IV, 2 : *In die illa erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terræ sublimis.* Et LII, 13 : *Ecce intelligit servus meus, exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde.* Ad Philip. II, 9 : *Deus exaltavit illum, et dedit illi,* etc.

« *Inveni David servum.* » Hic secundum, in quo præmissa Christi sublimatione in promisso, subjungitur sublimandi descriptio quantum ad meritum : quia merito obedientiæ sublimatus fuit : unde tangitur obedientia tamquam causa sublimationis. Secundo, sublimatio, ut causatum ab illa. Causa, dico, meritoria, non efficiens proprie, ibi, « *Oleo sancto meo.* » 2

Dicit ergo : Sic in Christo posui adjutorium, et sic exaltavi ipsum : sed quare ? Quia « *David,* » id est, Christum, qui est manu fortis et adspectu desiderabilis, « *inveni servum meum,* »

id est, servientem mihi, et vere obedientem. Ad Philip. II, 8 : *Factus* est Patri *obediens usque ad mortem.* Obediens in curandis animabus a sordibus peccatorum. Psal. LXXX, 7 : *Manus ejus in cophino servierunt.* Isa. XLIX, 6 : *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et fæces Israel convertendas.* Et propter hoc « *oleo sancto meo unxi eum,* » hoc est, illum exaltavi super alios mihi gratos. Psal. XLIV, 8 : *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis* [1]. Isa. LXI, 1 : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me : ad annuntiandum mansuetis misit me,* etc.

Et potest esse thema de Confessore Episcopo : et tangitur meritum primo, cum dicitur : « *Inveni David servum meum.* » Et præmium, cum subinfertur, « *Oleo sancto.* » In merito tangitur humilitas, ibi, « *Inveni.* » Quasi diceret, latentem ex humilitate, nec se ingerentem, sicut ille qui abscondit se fugiens in montem, ne fieret rex [2]. Et plena justitia, « *David* » adspectu desiderabilis, ut sit mundus declinando a malo : et manu fortis, ut sit promptus ad operandum. Psal. XXXVI, 27 : *Declina a malo,* per munditiam : *et fac bonum,* per fortitudinem. Et simplex obedientia, « *Servum.* » Isa. XLIX, 3 : *Servus meus es tu Israel, quia in te gloriabor.* Et charitas, « *Meum,* » ut totum se det mihi ex amore, et ego me sibi. Joan. XVII, 10 : *Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt.* Petrus enim primo requiritur de charitate et passione, quam suscipiatur ad oves pascendas, et agnos [3]. Talem humilem, justum, obedientem, charitativum unxit Deus oleo, non malo, quod est doctrina hæretica. Prov. V, 3 : *Nitidius oleo guttur ejus,* dicitur de meretrice, hæretica scilicet pravitate. Nec alio malo, quod est adulatio blanda, de quo in Psal. CXL, 5 : *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Et Osee, XII, 1, de Ephraim dicitur : *Et oleum in Ægyptum ferebat.* Sed bono, quod est dulcis instructio, de quo Luc. X, 34, dicitur, quod Samaritanus qui interpretatur *custos,* infudit vulneribus sauciati vinum asperæ correctionis, et oleum blandæ exhortationis, quod est gratiæ dulcedo et donorum Spiritus sancti : de quo Isa. X, 27 : *Computrescet jugum,* peccati scilicet, *a facie olei.* Hoc est oleum, quod sugitur de saxo durissimo [4], Christo scilicet : quod est nitor bonæ conscientiæ, de quo Eccle. IX, 8 : *Oleum de capite tuo non deficiat.* Matth. XXV, 4 et seq., Fatuæ virgines caruerunt hoc oleo, et non intraverunt cum sponso ad nuptias. Quod est etiam splendor bonæ famæ, de quo Cantic. I, 2 : *Oleum effusum nomen tuum.* Et ultimo, oleo optimo, quod est pinguedo æternæ lætitiæ, de quo tactum est in Psal. XLIV, 8 : *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ,* etc. Unxit ergo eum oleo primo in baptismate, tamquam infirmum, et vulneratum, ad sanitatem recuperandam. Oleo secundo in confirmatione, tamquam pugilem ad vincendum. Oleo tertio et quarto, tamquam mulierem, ad decorem. Oleo ultimo, tamquam regem et præsulem ad honorem.

« *Manus enim mea.* » Hic secundum 22
in quo postquam actum est de exaltatione Christi in regnum, subjungitur de promotione ipsius in regno : et dicuntur duo. Primo, roboratio. Secundo, profectus post roborationem, ibi, « *Et veritas.* »

In prima duo, secundum duo in quibus roboratio notatur. Primum est divini adjutorii exhibitio. Secundum, ini-

[1] Ad Hebr. I, 9 ; *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis præ participibus tuis.*

[2] Cf. Joan. VI, 15.

[3] Cf. Joan. XXI, 15 et seq.

[4] Deuter. XXXII, 13 : *Sugct mel de petra, oleumque de saxo durissimo.*

micorum dejectio, ibi, « *Nihil proficiet inimicus.* »

In prima duo. Primo, promissio adjutorii in pugna contra adversarios. Secundo, confortationis per adjutorium : si enim adjutorio non confortaretur, parum valeret, ibi, « *Et brachium meum.* »

Dicit ergo : Sic exaltabitur meus David in regnum. « *Enim,* » sed post hoc, « *manus mea,* » Verbum ex me ab æterno natum, per quod feci omnia, « *auxiliabitur ei :* » quippe in ipso erat, et ipsum in unitate personæ assumpserat. II ad Corinth. v, 19 : *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi.* Ad Coloss. II, 9 : *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.*

« *Et brachium meum,* » idem quod manus, « *confortabit eum,* » in regno confirmando. II Reg. VII, 9 : *Fui tecum in omnibus ubicumque ambulasti,* firmans regnum tuum in æternum. Et ibid. ℣℣. 12, 13 : *Firmabo regnum ejus,* scilicet filii tui Salomonis... *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum.* Hoc non in litterali David impletum est, nec in filio aliquo ejus, nisi in Christo, quantum ad speciale regnum, qui dicit supra, in Psal. LXX, 6, ad Patrem : *In te confirmatus sum ex utero.*

23 « *Nihil proficiet.* » Hic secundum, in quo promittitur inimicorum depressio. Primo, spiritualis. Secundo etiam corporalis, ibi, « *Et concidam.* »

In prima duo. Primo, frustratio inimici insidiantis et tentantis. Secundo tandem, ejus repressio postquam viderit se humiliatum, ibi, « *Et filius iniquitatis.* »

Sæviens in Christum diabolus nihil lucratus est.

Ait enim : Sic adjuvabo eum « *et inimicus* » ejus, diabolus, « *nihil proficiet in eo* » tentato, in tribulationibus lacessito. Tentatus enim fuit a diabolo [1]. Daniel. XI, 15 : *Veniet rex Aquilonis, et comportabit aggerem.* Sed nihil valebit, nihil lucrabitur. Joan. XIV, 30 : *Venit enim princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam :* quod significavit illa victoria David litteralis contra Goliath Philistæum [2].

« *Et filius iniquitatis non apponet ultra,* » postquam dejectus fuerit, « *nocere ei,* » in propria persona ipsum tentans, sed in membris, in discipulis, et Apostolis : sed ibi etiam nihil nocuit, quia servati sunt, excepto perditionis filio, scilicet Juda. Joan. XVII, 12 : *Nemo ex iis periit, nisi filius perditionis.* Nec nocere potest in electis. Multo ergo minus nocere potest inimicus homo, si inimicus diabolus non potest. Propter hoc dicitur, Job, XXXV, 8 : *Homini, qui similis tui est, nocebit impietas tua,* sed Deo non potest.

« *Et concidam.* » Hic secundum, in quo subjungitur depressio inimici et adversarii corporalis : et dicuntur duo. Primo, divisio illorum a concordia et conspiratione contra seipsum, ut non sint uniti in facienda malitia. Secundo, elongatio ipsorum a suo capite, scilicet diabolo : vel etiam Christo secundum lecturam Glossæ, et redit quasi in idem, ibi, « *Et odientes.* » 24

Dicit ergo : Sic deprimetur diabolus : « *et concidam,* » secundo, et dividendo, « *inimicos ejus,* » ut non sint unum in conspirando contra se, sed divisi : et hoc « *a facie ejus,* » a præsentia et potentia sua, quæ est quasi ejus facies. II Reg. v, 20 : *Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ.* Thren. IV, 16 : *Facies Domini divisit eos.*

« *Et odientes eum in fugam convertam,* » ut a diabolo fugiant, cui conjun-

[1] Cf. Matth. IV, 1 et seq ; Marc III, 7 et seq.; Luc. VI, 17 et seq.

[2] Cf I Reg. XVII, 41 et seq.

cti erant, et fugiant ad ipsum Christum. Psal. LXXXVIII, 24 : *Odientes eum in fugam convertam.* Sed quomodo fugere poterunt? Dicitur enim in Psal. LXXIV, 7 et 8 : *Neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis montibus*, supple, est mihi fuga, *quoniam Deus judex est.* Et alibi, Psal. CXXXVIII, 8 : *Si ascendero in cœlum, tu illic es : si descendero*, etc. Resp. Sicut dicit Glossa : « Ab « ipso irato fugient ad ipsum placatum. » Psal. LIX, 6 : *Dedisti metuentibus te significationem : ut fugiant a facie arcus.*

« *Et veritas mea.* » Hic secundum, in quo subjungitur de profectu in regnum : et dicuntur duo. Primo, causa et ratio proficiendi. Secundo, profectus ipse, ibi, « *Et in nomine.* » Causa profectus est misericordia cum veritate.

Ait enim : Sic confirmabitur in regno, et ulterius, « *misericordia mea*, » ea quæ in me est, dicit Deus Pater, « *et veritas mea*, » eadem veritas, quæ est in me, « *cum ipso.* » Nihil enim divisum habent Pater et Filius, sed quæ sunt unius, alterius etiam sunt. Joan. XVII, 10 : *Mea omnia tua sunt, et tua mea sunt :* et propter hoc in regno sum tecum. Prov. XX, 28 : *Misericordia et veritas custodiunt regem.* Isa. XVI, 5 : *Præparabitur in misericordia solium, sedebit super illud in veritate.*

« *Et in nomine.* » Hic secundum, scilicet exaltatio : et dicuntur duo. Primo, exaltatio et regni dilatatio, seu potentiæ. Secundo, specificatio, quantum dilatabitur, ibi, « *Et ponam.* »

Dicit ergo : Sic misericordia et veritas cum ipso : « *et exultabitur cornu ejus*, » id est, potentia ejus, supple, proficiendo quantum ad homines, non in se. Et hoc « *in nomine meo*, » id est, virtute sermonis mei. Supra, in Psal. LXXIV, 11 : *Exaltabuntur cornua justi*, etc. I Reg. II, 10 : *Sublimabit cornu Christi sui.*

Et nota, quod in hoc versu jungit in rege, hoc est, in Prælato, duo quæ valde sunt necessaria. *Misericordiam*, ne nimis durus sit et austerus. Eccle. VII, 16 : *Noli esse justus multum* : quia Prov. XXX, 33, dicitur : *Qui vehementer emungit, elicit sanguinem.* Ezech. XXXIV, 4 et 5 : *Cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia. Et dispersæ sunt oves meæ.* III Reg. XII, 13 et seq., Roboam decem partes regni amisit propter auteritatem suam. *Veritatem*, ne nimis mollis, vel remissus, et foveat vitia in subditis. Prov. XVIII, 9 : *Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.* Eccli. VII, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.* Propter hoc dicitur Luc. X, 34, quod Samaritanus infudit vulneribus sauciati vinum et oleum : vinum ex vite veritatis, oleum ex oliva pietatis.

...dia et veritas.

26

« *Et ponam in mari.* » Hic secundum, in quo quasi determinatur potentiæ extensio : et dicuntur duo. Primo, dominatio ipsius, et extensio potentiæ in Gentiles. Secundo, in Judæos, qui per fluvium designantur, ibi, « *Et in fluminibus.* »

Dicit ergo : Sic exaltabitur in meo nomine. Sed quantum ? Ecce. « *Et ponam manum ejus*, » id est, potentiam, « *in mari*, » in Gentilitate amara peccatis. Isa. LVII, 20 : *Impii quasi mare fervens.* Gen. XLIX, 13 : *Zabulon*, Christus (interpretatur enim *habitaculum fortitudinis*) *in littore maris habitabit.* Psal. LXXI, 8 : *Et dominabitur a mari usque ad mare.*

« *Et in fluminibus*, » id est, in cupidis, dicit Glossa. Isti sunt Judæi qui super omnes semper arserunt cupiditate divitiarum et bonorum, et descenderunt in mare. Joan. XI, 48 : *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum : et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem :* melius est ergo ut unus moriatur. Eccle. I, 7 : *Omnia flumina*, omnes cupidi, *intrant in mare*, amaritudi-

Comparatio justorum cum fluminibus.

nem mundi et peccati. Per flumina etiam possunt designari justi, quia non sunt tempestuosa sicut mare. Isa. XXXII, 2 : *Et erit sicut vir qui absconditur a vento, et celat se a tempestate.* Item, quia arctam viam tenent, et fluunt inter ripas, et non sunt ita diffusi sicut mare. Matth. VII, 14 : *Arcta via est, quæ ducit ad vitam.* Item, super se pontem et transitum fieri permittunt. Sic sancti, humiles et subjecti volunt esse, ut quasi per eos transitus sit. Eccli. VI, 26 : *Subjice humerum tuum, et porta illam*, scilicet sapientiam. Item, in mare non descendit, donec totum consummatum sit. Sic sancti in mundum non descendunt, donec perfectos et fortes se sentiant. Gen. XII, 10, Abraham jam senex descendit in Ægyptum. Sensus ergo est, quod super malos, qui per mare, et super bonos, qui per flumina designantur, ejus potestas extendetur.

27 «*Ipse invocabit me.*» Hic tertium, in quo postquam præcessit promissio de exaltatione in regnum, et iterum pro motio exaltati, hic subjungitur de honorificentia promoti : et dicuntur duo. Primo, meritum ad honorificentiam. Secundo, ipsa honorificentia, ibi, « *Et ego primogenitum.* »

In prima tria secundum triplicem modum honorandi Patrem, ex quo meruit et ab eo honorari. Primum, Patrem eum confitebitur, eo quod Filius ipse sit Deus. Secundo, quia Dominumet Deum, eo quod homo, ibi, « *Deus meus.* » Tertio, conservatorem, eo quod infirmus. Tria enim hæc est videre in Christo, divinam naturam, et humanam et in humana infirmitatem. Ibi tertium, « *Et susceptor.* »

Ait ergo : Sic exaltabo, sic exaltatum promovebo. Et « *ipse,* » hoc intelligens, nec factus ingratus, « *invocabit me,* » intus in corde invocabit me dicens : « *Pater meus es tu,* » naturalis, per hoc quod ego Deus. Hinc dicebat, Joan. XIV, 16 : *Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum,* etc. Hinc in cap. XX, 17 : *Ascendo ad Patrem meum.* Et in cap. XVII, 1 : *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus*, etc. Quippe Pater vocavit eum Filium. Psal. II, 7 : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu.* Et ad Hebr. I, 5 : *Cui enim dixit aliquando Angelorum : Filius meus es tu ?* Et propter hoc optime promittebat, II Reg. VII, 14 : *Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium* [1].

« *Deus meus,* » invocabit me, repete, dicens : « *Deus meus,* » in quantum homo sum. Matth. XXVII, 46 : *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me ?*

« *Et susceptor.* » Ecce tertium, et repete : Ipse invocabit me dicens : « *Tu es susceptor salutis meæ,* » hoc est, tu es susceptor mei infirmi, salutis meæ auctor. Supra, in Psal. XVII, 3: *Cornu salutis meæ, et susceptor meus.* Et alibi, in Psal. III, 6 : *Exsurrexi, quia Dominus suscepit me,* aliter non potuissem.

« *Et ego primogenitum.* » Hic secundum, in quo præmisso merito, in quo debeat honorari, subjungitur de honorificentia perpetua : unde dicuntur duo. Primo, honorificentia. Secundo, honorificentiæ perseverantia, ibi, « *In æternum servabo.* » 2

In prima duo. Primo, honorificentia, quia dabit ei jus primogenituræ. Secundo, honorificentiæ vehementia, quia non apud quoscumque, sed apud magnos et honorificos, quia apud reges, et super eos ipsos, ibi, « *Excelsum ponam.* »

Dicit ergo : Sic honorabit me, et ego reddere ei volens mercedem, « *ponam* » id est, constituam, « *illum primogenitum.* » Ad Roman. VIII, 29 : *Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Ad Coloss. I, 15 : *Primogenitus omnis creaturæ.* Non enim justum est ut amittat in

[1] Cf. ad Hebr. I, 5.

humanitate, quod habet ex divinitate : Eccli. xxiv, 5 : *Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.* Propter hoc etiam potuit dici in Matth. i, 25 : *Peperit filium suum primogenitum.*

ec- jus niti. Nota, quod tria spectant ad jus primogeniti, scilicet quod majorem portionem recipit. Sic Christus, cui non est datus spiritus ad mensuram [1]. Magis quam alii fratres honoratur. Sic Christus : unde sedet ad dexteram Patris [2]. Aliis dividit hæreditatem. Sic Christus suis : quod significatum fuit in divisione terræ quam fecit Josue [3]. I ad Corinth. xii, 11 : *Dividens singulis prout vult.*

Et numquid tanta vis apud homines ? Non, imo constituam eum « *excelsum præ regibus terræ.* » Vel, sicut habet littera alia, « apud reges, » quod valde magnum est. Isa. lii, 15 : *Super ipsum continebunt reges os suum.* Apocal. i, 5 : *Et princeps regum terræ.* Et xix, 16 : *Rex regum, et Dominus dominantium.*

« *In æternum servabo illi.* » Hic secundum, scilicet perseverantia et perduratio in illa honorificentia : et dicuntur duo. Primo, perseverantia et duratio honorificentiæ in seipso. Secundo, in semine suo, ibi, « *Et ponam in sæculum.* » In prima duo, secundum duo, per quæ monstratur aperte perseverantia. Primum est conservatio in bonis jam habitis. Secundo, consummatio in habendis, ibi, « *Et testamentum.* »

Dicit ergo : Sic honorabo illum, sed numquid ad tempus ? Non : imo « *servabo illi,* » id est, in illo, « *misericordiam,* » bona illi ex misericordia exhibita, « *in æternum.* » Isa. liv, 8 : *In misericordia sempiterna misertus sum tui.* II Reg. vii, 13 : *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum.* Hoc est semen, de quo Isa. lxv, 9 : *Educam de Jacob semen, et de Juda possidentem montes meos, et hæreditabunt eam electi mei, et servi mei habitabunt ibi.* Ad Rom. i, 4 : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem,* etc.

« *Et ponam in sæculum sæculi.* » Hic 30
secundum, in quo promittitur honorificentiæ perseverantia in filios : et dicuntur duo. Primo, perpetuatio seminis in se. Secundo, in regia dignitate, ibi, « *Et thronum ejus.* »

Ait enim : Sic illi faciam in seipso, « *et ponam,* » hoc est, constituam, « *semen ejus in sæculum sæculi* » consecutivum, ut sicut sæcula se consequuntur, sic continuentur. Isa. liii, 10 : *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.* Hoc semen, de quo Isa. i, 9 : *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomorrha similes essemus.* Et lxi, 9 : *Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus.*

« *Et thronum.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic ponam semen in perpetuum, « *et thronum ejus,* » scilicet seminis, ponam « *sicut dies cœli,* » quæ æterna est, numquam tendens ad occasum. I Paral. xvii, 14 : *Thronus ejus erit firmissimus in perpetuum* : sicut illa dies, de qua in Psal. lxxxiii, 11 : *Melior est dies una in atriis tuis super millia,* extra atria tua. Isa. lxv, 22 : *Secundum dies ligni,* supple, vitæ, *erunt dies populi mei.*

« *Si autem dereliquerint filii ejus.* » 31
Hic secundum totius hujus partis, in qua præmissas specificat misericordias. Prima enim fuit in Christi exaltatione,

[1] Joan. iii, 34 : *Quem misit Deus, verba Dei loquitur : non enim ad mensuram dat Deus spiritum.*

[2] Marc. xvi, 19 : *Dominus Jesus... assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei.*

[3] Cf. Josue, xiii, 1 et seq.

de qua actum est a principio hujus partis usque huc. Secunda est in blanda credentium correctione a culpa, si eos contingat peccare. Blanda ergo correctio misericordiam habet. Duo ergo dicuntur. Primo promittitur blanda correctio. Secundo, nihilominus misericordiæ commixtio, et continuatio, ibi, « *Misericordiam autem meam.* »

In prima duo. Primo tangit credentium in Christo sub conditione culpam. Secundo, pœnam, ibi, « *Visitabo*, etc. »

In prima quatuor secundum quatuor a quibus possunt fideles declinare. Primum est lex, quæ respicit quid colendum et quomodo, quasi in viis et modo colendi erraverit. Secundum, judicia, quæ determinant quid reddendum sit pro male gestis, vel bene, ibi, « *Et in judiciis.* » Tertium, justitiæ quibus docetur quid cavendum, ibi, « *Si justitias meas.* » Quartum, mandata, quæ ostendunt quid agendum, quod tangitur, ibi, « *Et mandata.* »

Dicit ergo : Sic ipsum in se et in suis filiis justis sublimabo. « *Si autem filii ejus,* » id est, Christi, « *dereliquerint legem meam,* » quæ docet eos quid et quomodo colendum. Proverb. IV, 2 : *Legem meam ne derelinquatis :* quia Osee, IV, 6 : *Oblita es legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum et ego.* Tales fuerunt Judæi. Zachar. VII, 12 : *Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem.* Et ỹ. 11 : *Aures suas aggravaverunt ne audirent.*

« *Et in judiciis meis,* » quibus determino quid reddendum, « *non ambulaverint,* » ea custodiendo, secundum illud Ezech. XX, 21 : *Judicia mea non custodierunt ut facerent ea : quæ cum fecerit homo, vivet in eis.*

32 « *Si justitias meas,* » quibus docentur quid cavendum, « *profanaverint.* » Glossa : « Male operando, » quamvis profanare justitias proprie sit superstitiones aliquas divinis superinducendo, quemadmodum arguuntur fecisse Scribæ et Pharisæi[1]. Deuter. XVI, 21 : *Non plantabis lucum, et omnem arborem juxta altare Domini Dei tui.* Glossa : « Juxta « altare plantat, qui justitiis divinis cæ« remonias totum obumbrantes adjun« git. »

« *Et mandata mea,* » quibus docentur quid agendum. II Esdr. IX, 34 : *Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, et patres nostri non fecerunt legem tuam, et non attenderunt mandata tua, et testimonia tua, quæ testificatus es in eis.*

« *Visitabo in virga.* » Hic secundum, 3
in quo subjungitur de pœna promissa sub conditione culpæ. Et primo, tangit pœnam minorum peccatorum. Secundo, majorum, ibi, « *Et in verberibus.* »

Dicit ergo : Si prædicto modo peccaverint, « *visitabo in virga iniquitates eorum,* » sicut medicus visitat vulneratos, sicut pater visitat filios : et hoc, « *in virga,* » in levi correctione, ut sic conserventur, et non destruantur. Job, X, 12 : *Visitatio tua custodivit spiritum meum.* Augustinus : « Si bonus es, noli « repellere disciplinam : *quis enim filius,* « *quem non corripit pater*[2] *?* » Si extra disciplinam estis, adulteri estis, et non filii. Proverb. XIII, 24 : *Qui parcit virgæ, odit filium suum*[3]. Quare XXIX, 15, dicitur : *Virga et correptio tribuunt sapientiam.* Propter hoc dicebat Paulus, II ad Corinth. IV, 21 : *In virga veniam ad vos ?* Et sapiens David dixit supra, in Psal. XXII, 4 : *Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.*

« *Et in verberibus,* » visitabo, repete, quæ majora sunt, « *peccata eorum,* » ut caveam eis a gravioribus peccatis, et per

[1] Cf. Matth. XV, 7 et seq.

[2] Ad Hebr. XII, 7.

[3] Cf. etiam Prov. XXIII, 13 ; Eccli. XXX, 1.

consequens a gravioribus flagellis. Eccli. xxx, 12 : *Tunde latera ejus dum infans est, ne forte induret, et non credat tibi.* In eodem, ℣. 1 : *Qui diligit filium, assiduat illi flagella.*

« *Et thronus*[1] *ejus.* » Hic regni sublimatio, et dicuntur duo. Primo, promissio. Secundo, promissionis certificatio, ibi, « *Et testis.* »

Sublimatio regni in duobus monstratur : in mirabili dignitate, et summa fertilitate : quia nihil imperfectionis, sed abundantia omnis boni, ibi, « *Et luna.* »

Dicit ergo : Sic semen ejus manebit, « *et thronus ejus,* » in quo regnans Christus sedebit, scilicet justi, et fidelis in eum : « *sicut sol,* » qui clarus est, et gloriosus inter corpora visibilia, supple, erunt « *in conspectu meo,* » etsi modo videantur viles. I Joan. III, 2 : *Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.* Et ipse est sol, Malach. IV, 2 : *Orietur vobis timentibus, nomen meum Sol justitiæ.* Ergo sicut sol, Matth. XIII, 43 : *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum,* sicut et ipse Christus, etsi non tantum quantum ipse Christus. Ad Philip. III, 20 et 21 : *Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Hic est sol, de quo Eccle. XI, 7 : *Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem.*

Et nota hic, quod *thronus* dicuntur omnes justi et fideles, scilicet Ecclesia tota, sicut hic dicitur ratione dicta : in ipsis Deus sedet, et quiescit, et judicat ipsosmet, et discutit. Apocal. V, 11 : *Et vidi et audivi vocem Angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum.* Thronus etiam sancti minores, super quos sedebunt majores, qui eos judicabunt, Matth. XIX, 28 : *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Thronos appellat minores justos ab aliis judicandos. Et specialissime Doctores, Apocal. IV, 5 : *De throno,* de Doctore et prædicatore bono, *procedebant fulgura, et voces, et tonitrua* : fulgura miraculorum, voces admonitionum, tonitrua comminationum. Angeli omnes, Dan. VII, 9 : *Adspiciebam donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedit.* Throni positi, Angeli Dei ordinati. Quidam Angelorum ordo specialiter, Ad Coloss. I, 16 : *In ipso,* id est, in Christo, *condita sunt universa in cœlis et in terra,... sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus,* etc. Quælibet anima justa, Dan. VII, 9 : *Thronus ejus,* anima in qua sedet Deus, *flammæ ignis : rotæ ejus ignis accensus.* Quatuor enim sunt rotæ in anima, in qua Deus sedet super quatuor virtutes cardinales, quæ rotæ debent esse igne charitatis incensæ. Ipse Christus homo, Psal. IX, 8 : *Paravit in judicio thronum suum.* Ibi enim nunc requievit Deus, hinc judicabit. Et beata Virgo, III Reg. X, 18 : *Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, et vestivit eum auro fulvo nimis.*

« *Et sicut luna.* » Ecce secundum, scilicet omnis boni perfectio.

Ait enim : Sic erit sicut sol ejus thronus, « *et* erit *sicut luna perfecta,* » cui nihil deficit, nec ad tempus, imo « *in æternum.* » Eccli. L, 6 : *Quasi luna plena in diebus suis lucet.* In hoc etiam potest stola animæ designari, sicut in præcedenti stola corporis : sicut luna perfecta, est anima glorificata.

« *Et testis in cœlo.* » Hic secundum totius hujus partis, quasi quæreret quis : Quomodo hoc credi poterit, quod justi in cœlo sint tales futuri ? Respondet :

[1] Desunt in editione Lugdunensi et in mss. quæ in manu habuimus, commentarii in ℣℣. 34, 35, 36 et 37 hujus Psalmi LXXXVIII.

« *Et testis,* » hujus rei quam dixi, est « *in cœlo,* » ipse Filius Dei, quem quasi jam intueor in corpore glorificato, in quo et attestatur nunc resurrectio ejus. Job, XVI, 20 : *Ecce in cœlo testis meus, et conscius meus in excelsis.* Hic est verus testis, quia Proverb. XIV, 5 : *Testis fidelis non mentitur.* Hoc quod dixit Paulus, I ad Corinth. XV, 12 : *Si Christus prædicatur quod resurrexit,* etc.

39 Secunda pars Psalmi. « *Tu vero repulisti.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi, in qua postquam misericordias Domini cantavit, hoc est, promissiones quas promisit ex misericordia, narravit, ostendit in quibus et quando implendum sit, quia non in seipso, vel in filio Salomone, sed in futuro semine longe post : quod facit conquerendo de dilatione promissionis, et supplicando pro impletione : et secundum hoc dicuntur hic duo. Primo, conquestio de dilatione promissorum et repulsione sui, et illorum qui suo tempore et usque ad Christum futuri erant. Secundo nihilominus, supplicatio pro impletione dilatorum, ibi, « *Memorare quæ mea.* »

In prima duo. Primo, conquestionis causa et ratio, scilicet dilatio promissorum, et afflictionis magnitudo, ibi, « *Evertisti testamentum.* »

In prima tria. Primo, dimissio David et regni sui in peccatum. Secundo, expositio illorum opprobriis et oblocutionibus hominum, ibi, « *Despexisti.* » Tertio, dilatio promissi redemptoris ipsorum ab iis miseriis, ibi, « *Distulisti.* »

Dicit ergo : Hæc bona, Domine, quæ narravi, omnia promisisti : « *tu vero,* » quod satis mirabile est, « *repulisti* » David et ejus regnum, permittendo eos cadere in peccata, sicut patet de ipso David, II Reg. XI, 2 et seq, qui cecidit in peccatum adulterii et homicidii et dissensionis. Psal. LIX, 3 : *Deus repulisti nos, et destruxisti nos.* Thren, II, 7 : *Repulit Dominus altare suum.*

« *Et despexisti,* » opprobriis et tribulationibus exponendo, sicut patet quasi per totum secundum Psalmum, et duodecimum, et deinceps[1]. Psal. LXXVII, 59 : *Audivit Deus,* mala quæ fecit David, *et sprevit :* et sperni illum permisit justo suo judicio. Isa. XXXIII, 1 : *Væ... qui spernis, nonne et ipse sperneris ?... Cum fatigatus desieris contemnere, contemneris.* Sed contra est istud Psal. CXXXVII, 8 : *Opera manuum tuarum, Domine, ne despicias.* Nahum, III, 11 : Nudaberis, et eris despecta[2].

« *Distulisti* etiam *Christum tuum,* » Christum a te promissum. Supra, Psal. LXXVII, 21 : *Audivit Dominus, et distulit.* Non dicit *abstulisti,* sed « *distulisti :* » Christus enim si eis est dilatus, non tamen est ablatus. Sed hic est mos Dei, repellit dimittendo cadere in peccatum, despicit tribulationibus exponendo, differt Christum suum, tribulationes continuari permittendo. Sic et mundus facit eis qui Christi sunt. A mundo enim hujusmodi repelluntur, repulsi despiciuntur : si negotium habent, multum differuntur.

« *Evertisti testamentum.* » Hic secundum, in quo monstratur magnitudo mali quod sustinet, et hoc dupliciter. Primo, quod sustinet simpliciter, non comparando ad hostes. Secundo, quod sustinet ab hostibus, ibi, « *Diripuerunt eam.* » 4

In prima quatuor. Primo, miseria exprimitur quam sustinet pro Christi promissi dilatione. Secundo, pro templi pollutione, ibi, « *Profanasti.* » Tertio, pro civitatis destructione, ibi, « *Destruxisti.* » Quarto, pro turris, quæ omnia de-

[1] Cf. Psal. II et XII.

[2] Vulg. habet, Nahum, III, 11 : *Et tu ergo inebriaberis, et eris despecta.* Et ibid. ỷ. 5 : *Revelabo pudenda tua in facie tua, et ostendam Gentibus nuditatem tuam, et regnis ignominiam tuam.*

fendere debebat, dejectione, ibi, « *Posuisti firmamentum.* »

Dicit ergo : Sic promissum distulisti, et ob hoc dolens dico, « *Evertisti testamentum,* » promissionem, « *servi tui,* » hoc est, servo tuo factam. Vel, testamentum dicit legem veterem, per servum suum Moysem Judæis datam quam videbat evacuandam, sicut probat Paulus, ad Roman. III et IV quasi per totum, et ad Galat. II et III et IV, et ad Hebr. IX et X.

« *Profanasti.* » Hic secundum, templi pollutio, quod est profanatio, intromissio immundorum et profanorum.

Ait enim : Evertisti testamentum, et etiam « *profanasti,* » profanari permisisti, « *sanctuarium ejus,* » scilicet templum, et hoc « *in terra,* » in cœlo enim non potest profanari. Hoc autem factum est dilato adventu Christi tempore Machabæorum. I Mach. III, 51 : *Sancta tua conculcata sunt, et contaminata.* Et ibid. II, 12 : *Ecce sancta nostra, et pulchritudo nostra, et claritas nostra desolata est.* Supra, in Psal. LXXVIII, 1 : *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum.*

« *Destruxisti omnes.* » Hic tangitur tertium, scilicet civitatis destructio, quæ erat circa templum sicut sepes.

Ait enim : Sic profanasti sanctuarium, et etiam « *destruxisti,* » destrui permisisti, « *omnes sepes ejus,* » munitiones murorum, quibus impediebatur, quibus custodiebatur ne esset accessus ad templum. Thren. II, 2 : *Destruxit in furore suo munitiones virginis Juda.* Ibid. ỳ. 5 : *Præcipitavit omnia mœnia ejus : dissipavit munitiones ejus.*

Nota etiam, quod sepes ad litteram vocat hic muros ipsius civitatis Jerusalem. Sepes etiam appellatur custodia Angelorum, quæ ab eis ablata est, et sic quodammodo in eis destructa, Isa. V, 5 : *Auferam sepem ejus, et erit in direptionem.* Asperitas flagellorum Dei, Osee, II, 6 : *Sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria,* hoc est, flagellis, usque ad sanguinem pungentibus, et duritia. Orationes sanctorum, quæ muniunt contra flagella Dei, Ezech. XXII, 30 : *Quæsivi de eis virum, qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam.* Sensuum custodia, Eccle. X, 8 : *Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber,* id est, diabolus. Claustrales observantiæ, Isa. LVIII, 12 : *Vocaberis ædificator sepium, avertens semitas in quietem.* Eccli. XXXVI, 27 : *Ubi non est sepes, diripietur possessio.* I Paral. IV, 23 : *Hi sunt singuli habitantes in Plantationibus et in Sepibus,* homines humiles, et sua reputatione fragilia facientes, habitantes in observantiis regularibus.

« *Posuisti firmamentum.* » Hic est quartum, destructio turris ad litteram.

Quasi diceret : Sic destruxisti muros, et « *posuisti firmamentum ejus,* » arcem scilicet Sion, quæ erat totius terræ firmamentum, « *formidinem :* » quia ibi posuerunt adversarii munitionem, et inde terrebant omnes : vel diruerunt eam Romani, et tunc maxime sunt territi. Ezech. VII, 18 : *Operiet eos formido, et in omni facie confusio.* Vel, firmamentum appellat ipsum Deum, qui prius erat eis firmamentum. Psal. XVII, 3 : *Dominus firmamentum meum, et refugium meum.* Sed factus est eis formido, contra quod rogabat Jeremias, in cap. XVII, 17 : *Non sis tu mihi formidini.*

Et nota ordinem. Prius destruitur sepes, et post Deus est formidini. Si ergo non vis ipsum esse tibi formidini, sepi portas sensuum tuorum. Sepi oculos ne videant, et intret mors. Jerem. IX, 21 : *Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domus nostras.* Sepi aures, ne detractiones recipiant, secundum illud Eccli. XXVIII, 28 : *Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire.* Et sic de aliis.

42 « *Diripuerunt eum.* » Hic secundum in quo tangit mala, quæ passi sunt comparatione ad adversarios, quæ sunt duo in generali. Afflictio, et vilificatio seu dejectio a dignitate. Primum hic. Secundum, ibi, « *Et sedem ejus.* »

In prima duo. Primo tangitur afflictionis multiplicitas. Secundo, afflictorum inutilitas. Aliquando enim reportant afflicti correctionem ex sua afflictione, quod est magna utilitas, ibi, « *Destruxisti eum.* »

In prima tria. Primo, ipsorum dejectio, et in rebus suis, et in personis propriis, quod erat grave. Secundo, inimicorum elevatio quod est gravius, ibi, « *Exaltasti dexteram.* » Tertio, ipsorum inimicorum de sua oppressione exaltatio, quod est gravissimum, ibi, « *Lætificasti.* »

In prima duo. Primo, destructio passionum terrenarum. Secundo, vilificatio per opprobria, ibi, « *Factus est opprobrium.* »

Dicit ergo : Sic affliguntur, et etiam « *omnes transeuntes viam diripuerunt eum.* » Jerem. xvii, 3 : *Fortitudinem tuam, et omnes thesauros tuos in direptionem dabo.* Vel, eum ad litteram diripuerunt, per terras varias distrahendo. Isa. v, 5 : *Auferam sepem ejus, et erit in direptionem.*

« *Factus est opprobrium.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Direptus est populus, et « *factus est opprobrium vicinis suis.* » Ezech. xxii, 4 et 5 : *Dedi te opprobrium gentibus, et irrisionem universis terris quæ juxta sunt, et quæ procul a te.* Thren. i, 11 : *Vide, Domine, et considera, quoniam facta sum vilis.*

43 « *Exaltasti dexteram.* » Hic secundum, scilicet inimicorum exaltatio.

Ait enim : Sic dejecisti populum quondam tuum : « *et exaltasti,* » quod pejus est, « *dexteram,* » potentiam scilicet, « *deprimentium eum.* » In Psal. cv, 41 : *Dominati sunt eorum, qui oderunt eos.* Thren. i, 5 : *Facti sunt hostes ejus in capite, inimici ejus locupletati sunt.* Et infra, ℣. 9 : *Vide, Domine, afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.* Amos, v, 12 : *Hostes justi accipientes munus, et pauperes deprimentes.* Tales hodie Dominus permittit exaltari. II Esdr. v, 15 : *Duces primi... gravaverunt populum :... sed et ministri eorum depresserunt populum.*

« *Lætificasti.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Ita exaltasti deprimentes, et « *lætificasti omnes inimicos ejus,* » quod est gravissimum. Thren, ii, 17 : *Lætificavit super te inimicum, et exaltavit cornu hostium tuorum.* Et ibid. i, 21 : *Omnes inimici audierunt malum meum,* Domine, *lætati sunt, quoniam tu fecisti.* Et in eodem, ii, 15 : *Plauserunt super te manibus,* plausu gaudii, et irrisionis, *omnes transeuntes viam.*

« *Avertisti adjutorium,* » Hic ma- 44
gnitudo mali in subtractione adjutorii primo humani, secundo, divini, ibi, « *Et non es auxiliatus.* »

Dicit ergo : Sic affligis destruendo totum, et « *avertisti gladii adjutorium,* » ut jam nullus esset qui adjuvaret, ut posset dicere inimicus illud Isa. x, 14 : *Invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum :... non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret.* Et Thren. i, 7 : *Recordata est Jerusalem dierum afflictionis suæ,... cum caderet populus ejus in manu hostili, et non esset auxiliator.*

Et bene dicit « *avertisti,* » quia hoc accidit, quia a Deo derelicti sunt. Deut. xxxii, 30 : *Quomodo persequatur unus mille, et duo fugent decem millia ? Nonne ideo, quia Deus suus vendidit eos, et Dominus conclusit illos?* Sic in bello spirituali, aliquando Dominus gladii adjutorium avertit, quando verbum prædicationis, quod est gladius

(ad Ephes. vi, 17 : *Assumite et gladium spiritus, quod est verbum Dei*) in tempore tentationis ipsi prædicatori non proficit. Gregorius : « Omnipotens « Deus, cum ductorem respicit non « operari quæ dicit, in die belli adju« torium gladii avertit : quia in tenta« tionis certamine cadit. » Habet igitur gladium, sed in bello hunc non adducit, quia cum adversitas tentationis eruperit, verbi obliviscitur, quod docuit.

« *Et non es.* » Hic subtractio auxilii divini. Quasi diceret : Sic gladium adjutorem avertisti, « *et non es auxiliatus,* » in bello spirituali, in cujus auxilio cito vinceret. I Mach. iii, 19 : *Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est.* Aliter succumbunt quicumque pugnant. Joan. xv, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* Nec in bello corporali, sicut jam dictum est, nec in spirituali, de quo Job, xl, 27 : *Memento belli, et nec ultra addas loqui.* Bellum, inquam, triplex, cum carne, cum mundo, et cum diabolo.

« datum recipiat, quem peccatis sor« didum respuebat. Quos vero ab emun« datione dissolvit, id est, removit, hos « jam damnare decrevit. »

« *Et sedem.* » Hic secundum. Dicta enim populi multiplici miseria et afflictione, subjungitur de ejectione illius de regno : et dicuntur duo. Primo, dejectio. Secundo, effectus consequens ex dejectione, ibi, « *Perfudisti eum.* »

In prima duo. Primo, dejectio a regia dignitate. Secundo, festinatio in dejectione, quia non exspectavit tempus, quo adhuc poterat durare, ibi, « *Minorasti dies.* »

Dicit ergo : Sic afflixisti populum illum, et inutiliter, « *et* etiam *sedem ejus,* » sedem, inquam, regiæ dignitatis et sacerdotalis, « *collisisti in terra,* » tamquam dejiciens illam ex contemptu. Eccle. x, 17 : *Sedes ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis.* Osee, iii, 4 : *Sedebunt filii Israel sine rege et sine principe.* Luc. i, 52 : *Deposuit potentes de sede.*

« *Destruxisti eum.* Hic postquam præmissa est tribulationum multiplicitas, consequenter monstratur ipsarum inutilitas, quia nec per illas emendati sunt, nec a peccatis mundati, imo magis nocivi facti sunt, quia deteriores inde facti sunt.

Ait enim : Sic afflixisti eos multipliciter, et etiam « *destruxisti eum,* » populum scilicet tuum, « *ab emundatione,* » ab eo scilicet, a quo debuit emendari, scilicet a tribulatione. Jerem. v, 3 : *Percussisti eos, et non doluerunt : attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam.* Et est signum certum reprobationis, quando quis flagellis non mundatur nec emendatur, sed deterioratur. Cassiodorus : « Frequenter mun« dat divinitas, quos flagellat, ut mun-

« *Minorasti dies.* » Ecce secundum. 46
Quasi diceret : Sic destruxisti, et etiam « *minorasti dies temporis ejus,* » ipsius regni et sedis, ut minus duraret regnum, quam tamen fecisset, si non fuissent peccata eorum. Job, xxii, 15 et 16 : *Viri iniqui... sublati sunt ante tempus suum.* Psal. liv, 24 : *Viri sanguinum, et dolosi, non dimidiabunt dies suos.* Prov. x, 27 : *Anni impiorum breviabuntur.* Eccli. x, 8 : *Regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias, et injurias,* etc. [1].

« *Perfudisti eum.* » Hic effectus sequens ex destructione. Quasi diceret : Sic destruxisti regnum, et ex hoc « *perfudisti eum confusione,* » scilicet populum illum. Supra, in Psal. xliii, 16 : *Confusio faciei meæ cooperuit me,* sicut

[1] Cf. Daniel. iv, 14.

color cooperit florem. Jerem. xxii, 40 : *Dabo vos in opprobrium sempiternum, et in ignominiam æternam, quæ numquam oblivione delebitur.*

47 « *Usquequo, Domine.* » Hic secundum in quo postquam præcessit conquestionis causa, et ratio, subjungitur ipsa conquestio : et dicuntur duo. Primo conqueritur de subtractione misericordiæ. Secundo, de inflictione multæ miseriæ, ibi, « *Exardescet.* »

In prima duo. Primo, conquerendo quærit simpliciter de duratione ablationis misericordiæ. Secundo, comparatione ad finem temporis, ibi, « *In finem.* »

Ait enim : Hæc mala venient super populum tuum : sed, o Domine, « *usquequo avertis faciem tuam,* » tamquam indignans misericordiam subtrahendo, usque « *in finem* » inclusive? Quasi diceret : Non. Quia Paulus dicit ad Rom. xi, 25 et 26 : *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret.* Similis conquestio supra, in Psal. xii, 1 : *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem?* Et alibi, Psal. lxxxiv, 6 : *Numquid in æternum irasceris nobis? aut extendes iram tuam a generatione in generationem?*

« *Exardescet sicut ignis ira tua,* » infligendo pœnam, et consumendo omnia. Quasi diceret : Nimis durum esset. Posset respondere Dominus illud Osee, viii, 5 : *Iratus est furor meus in eos : usquequo non poterunt emendari?* sed cum fuerint emendati, tunc cessabo.

« *Memorare quæ mea substantia.* »
48 Hic secunda pars secundæ partis totius Psalmi. Postquam enim præcessit conquestio de magnitudine afflictionis, et miseriæ, et dilatione misericordiæ, hic subjungitur oratio pro festinatione liberationis : et dicuntur duo. Primo, postulatio pro se. Secundo, contra adversarios suos, ibi, « *Memor esto.* »

In prima tria, secundum tria quæ allegat, quæ possunt movere judicem. Primum est consideratio humanæ dignitatis generaliter. Secundum, consideratio potentiæ et virtutis in Chricto specialiter, ibi, « *Quis est homo, qui vivet?* Tertio, consideratio misericordiæ propriæ, et promissionis factæ, ibi, « *Ubi sunt misericordiæ tuæ.* »

In prima duo. Primo orat ut consideret naturæ dignitatem, sicut fuit in Adam creata, a Christo assumpta. Secundo, finem ad quem creavit eam, quia non ad hoc ut perderetur, sed magis ut salvaretur, ibi, « *Numquid.* »

Dicit ergo : Sic, o Domine, sum conquestus, sed rogo, « *memorare,* qui videris oblitus, « *quæ,* » supple, est, « *mea substantia,* » non mea corruptela, quemadmodum dignam creasti meam substantiam, quando non erat substantia, et quemadmodum illam dignam fecisti in Adam. Hæc est illa substantia, de qua Eccli. xiii, 30 : *Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia :* qualis fui sub substantia Adam in statu innocentiæ. Hæc substantia quam se amisisse conquestus est supra, in Psal. lxviii, 3 : *Infixus sum in limo profundi : et non est substantia.* Hæc substantia, quam filius prodigus dissipat vivendo luxuriose. Luc. xv, 13 : *Dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.* Quasi autem nihilum efficitur per consuetudinem in peccando. Psal. xxxviii, 6 : *Et substantia mea, tamquam nihilum ante te.* « *Quæ* etiam *mea substantia,* » in Christo est futura. De David enim natus est. Radix Jesse, arbor David, flos Maria, fructus Christus, et substantia.

« *Numquid enim.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic considera substantiæ dignitatem et finem, « *Enim,* » quia, « *numquid constituisti vane,* » pro nihilo, et sine utilitate, « *omnes*

filios hominum? » ut non sit in tota eorum substantia, quod possit massam perditam liberare. Quasi diceret : Non est ita : vane enim omnes constituti sunt, si tantum in vanitatem tendunt adhærendo vanitati, quia vanitas est per quam vani fiunt. Jerem. II, 5 : *Ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt.* Psal. CXLIII, 4 : *Homo vanitati similis factus est.* Deus enim sic fecit hominem, ut per se si nollet adhærere gratiæ, iret a virtute in vanitatem. Sapient. I, 14 : *Deus... sanabiles fecit nationes orbis terrarum.* Augustinus : « Deus sapientiam suam « mirabilem fecit, per quam omnes « vanitates emendavit. » Et Cassiodorus : « Cum memor fuit substantiæ « nostræ, et a morte nos eripuit, et in « spe magnæ beatitudinis collocavit. »

« *Quis est homo?* » Hic allegat Christi dignitatem, quam tangit duplicem. Primo, ex parte corporis, quod in morte non potuit detineri. Secundo, ex parte animæ, quæ potuit de limbo eripi, ibi, « *Eripui animam.* »

Dicit ergo : Hoc memorare, et etiam hoc, « *quis est homo?* » qualis, et quantus, « *qui vivet,* » resurgens a morte, « *et* » post, « *non videbit mortem,* » perpetuo victurus. Ad Roman. VI, 9 : *Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi,* etc. Psal. XV, 10 : *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem* [1]. Ab illis exceptus est, pro quibus dicitur, II Reg. XIV, 14 : *Omnes morimur et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Et ab illis, de quibus dicitur Eccle. IX, 4 : *Nemo est qui semper vivat.*

« *Eruet animam suam.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Quantus est, et qualis. qui sic dominatur vitæ et morti, « *et eruet animam suam,* » cum multis aliis, « *de manu inferi,* » de limbo scilicet. Psal. LXXXV, 13 : *Eruisti animam meam ex inferno inferiori :* dicit Christo aliquis sanctorum. Alii autem non sunt tantæ virtutis, sed sunt spiritus vadens ad limbum, et non rediens. Cassiodorus : « Sicut non potest « homo animam suam eripere de ma- « nu mortis, sic neque de potestate in- « feri. » Isa. XLIX, 24 : *Numquid tolletur a forti præda? aut quod captum fuerit a robusto, salvum esse poterit?* Non ab homine sed a Deo. Osee, XIII, 14 : *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos* [2].

« *Ubi sunt misericordiæ.* » Hic ter- 50
tium, in quo orando allegat divinam misericordiam, et promissionem : et dicuntur duo. Primo, allegat antiquam Dei misericordiam, promittentem liberatorem, de quo supra. Secundo, antiquitatis certitudinem, ibi, « *Sicut jurasti.* »

Ait enim : Sic oro, Domine, ut recolas naturæ humanæ dignitatem, et Christi excellentiam : et etiam Domine, « *ubi sunt misericordiæ tuæ,* » tot bona promittentes, et hæ « *antiquæ,* » id est, ab antiquo talia promittentes? Isa. LXIII, 15 : *Ubi est zelus tuus, et fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, et miserationum tuarum? super me continuerunt se.* Antiquæ sunt misericordiæ : quia a tempore Abraham factæ erant promissiones ex Dei bonitate et misericordia. Isa. XXV, 1 : *Domine Deus es tu, exaltabo te.... quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen.* In Psal. XXIV, 6 : *Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.*

Misericordiæ Dei antiquæ.

« *Sicut jurasti.* » Ecce secundum. Quasi diceret : « *Ubi sunt misericordiæ*

[1] Act. II, 27, et XIII, 35.
[2] Cf. I ad Corinth. XV, 54, et ad Hebr. II, 14.

tuæ antiquæ, » sic firmæ, « *sicut jurasti David,* » et hoc, « *in veritate tua,* » in sancto tuo, qui est veritas tua. Christus enim est veritas. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Supra, in eodem Psalmo, ℣. 36 : *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar,* etc.

« *in sinu meo,* » in secreto cordis mei. Jerem. XV, 15 : *Scito quoniam propter te sustinui opprobrium.* II ad Tim. III, 12 : *Qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.* Sed certe beati sunt sustinendo. Luc. VI, 22 : *Beati eritis, cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint,* etc.[1].

51 « *Memor esto.* » Hic secundum hujus partis, in quo postquam petiit pro se, consequenter petit contra adversarios : et dicuntur duo. Primo, petitio pro puniendis adversariis. Secundo, subjungitur exclamatio in gratiarum actionem, pro commutatione pœnarum, quæ infliguntur in bonum afflictorum, ibi, « *Benedictus.* »

In prima dicuntur quatuor. Primo petit Deum, ut recolat quibus fiat opprobrium. Secundo, qualiter patienter sustineat populus Dei, et a quibus, ibi, « *Quod continui.* » Tertio, qua causa inferant opprobria adversarii, ibi, « *Quod exprobraverunt.* » Quarto, quod sit illud opprobrium explicat, ibi, « *Quod exprobraverunt commutationem.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, horum memorare. Et etiam, o Domine, memor esto ad puniendum, quia oblitus videris dum non punis, « *opprobrii servorum tuorum,* » hoc est, servis tuis objecti. Volunt sancti ut Deus in memoria habeat bona, quæ faciunt. II Esdr. V, 19 : *Memento mei Deus meus in bonum, secundum omnia quæ feci populo huic.* Et mala quæ sustinent, sicut hic, et supra, Psal. LXXIII, 22 : *Memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.*

« *Quod continui.* » Hic secundum, a quibus, et quomodo. Quasi diceret : Memor esto opprobrii servorum tuorum, quod opprobrium multarum gentium, id est, a multis gentibus illatum, ego continui patienter portando et delectabiliter,

« *Quod exprobraverunt.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Memor esto opprobrii quod sustinemus, et qualiter sustinemus. Quod, inquam, opprobrium, « *inimici tui,* » quia inimici : nulla alia ratio exprobrandi Domino. I Reg. XVII, 10 : *Ego exprobravi agminibus Israel hodie.* Thren. II, 16 : *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui.*

« *Quod exprobraverunt.* » Ecce quartum, in quo vult commemorari, quid exprobraverunt. Quasi diceret : Et hoc memor esto, « *quod exprobraverunt commutationem Christi tui,* » hoc scilicet, quod mutabilis fuit, passibilis, mortalis, sepultus, et talia.

Notandum enim, quod prima mutatio Christi fuit in incarnatione, quando creator factus est creatura, parvus immensus, et temporalis æternus. Secunda, in transfiguratione, quando ex humili apparuit sublimis, ex vili gloriosus [2]. Tertia in cœna, in sacramenti Altaris institutione, quando panem voluit transmutari in carnem suam, et vinum in sanguinem [3], et sic in se mutare etiam sumentis animam. Unde ab Augustino dictum est in libro *Confessionum* : « Non tu me mutabis in te, sicut cibum « carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. » Quarta in passione, in qua ex pulchro factus est pallidus, ex sano lividus, et ex viro mortuus. I. Reg. XXI, 13 : *Immutavit* David *os suum coram eis,* scilicet servis Achis. Isa. LIII, 2 : *Vidimus eum, et non erat adspectus.* Quinta

[1] Cf. Matth. V, 10 et seq.
[2] Cf. Matth. XVII, 2 ; Marc IX, 1 : Luc. IX, 29.
[3] Cf. Matth. XXVI, 26-28.

fuit in resurrectione. Hæc mutatio dexteræ Excelsi, quia ipse dicit : *Tenuisti manum dexteram meam : et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me* [1]. Hanc commutationem improperant inimici, et maxime quartam, quia ibi fuit commutatus Christus maxime ab honore in ignominiam. Isa. LIII, 2-3 : *Desideravimus eum. Despectum, et novissimum virorum*, etc. A divitiis in paupertatem, II ad Corinth. VIII, 9 : *Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, quum esset dives*, maxime in cruce, ubi acetum mendicavit. A dominio in servitutem, Matth. XX, 28 : *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare*. A deliciis in horrorem, Thren. I, 12 : *O vos omnes qui transitis per viam, attendite, et videte*, etc. A fortitudine in infirmitatem, Habac. III, 4 : *Ibi abscondita est fortitudo ejus*. Et tandem a vita in mortem, Ad Philip. II, 8 : *Factus obediens* Patri *usque ad mortem, mortem autem crucis*,

« *Benedictus Dominus.* » Hic est se- 53
cundum, in quo subjungitur exclamatio in gratiarum actionem : et dicuntur duo. Primo, exclamatio in laudem Dei. Secundo, in divinæ laudis confirmationem, ibi, « *Fiat.* »

Ait enim : Sic exprobrant inimici, et temporale est opprobrium, « *Dominus autem benedictus est*, » et benedictus sit « *in æternum.* » Et statim confirmat assertionem replicando : « *Fiat, fiat.* » Simile habitum fuit supra [2], et ibi expositum : *Benedictum nomen majestatis ejus in æternum:... Fiat, fiat.* Amen.

PSALMUS LXXXIX.

Oratio qua homo vitæ instabilitatem spectans ad Deum confugit.

1. *Oratio Moysi, hominis Dei.*
   Domine, refugium factus es nobis a generatione in generationem.
2. Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a sæculo et usque in sæculum tu es Deus.
3. Ne avertas hominem in humilitatem : et dixisti : Convertimini, filii hominum.
4. Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesterna, quæ præteriit,
   Et custodia in nocte :
5. Quæ pro nihilo habentur eorum anni erunt.
6. Mane sicut herba transeat : mane floreat, et transeat : vespere decidat, induret, et arescat.
7. Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus.
8. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.
9. Quoniam omnes dies nostri defecerunt : et in ira tua defecimus.
   Anni nostri sicut aranea meditabuntur :

[1] Psal. LXXII, 24.

[2] Cf. supra commentarium in ℣. 19 Psal. LXXI.

10. Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni [1].
Si autem in potentatibus, octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor :
Quoniam supervenit mansuetudo, et corripiemur :
11. Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo iram tuam
12. Dinumerare?
Dexteram tuam sic notam fac, et eruditos corde in sapientia.
13. Convertere, Domine, usquequo? et deprecabilis esto super servos tuos.
14. Repleti sumus mane misericordia tua : et exsultavimus, et delectati sumus omnibus diebus nostris.
15. Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala.
16. Respice in servos tuos et in opera tua, et dirige filios eorum.
17. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos : et opera manuum nostrarum dirige super nos, et opus manuum nostrarum dirige.

IN PSALMUM LXXXIX

COMMENTARIUS.

Oratio Moysi, hominis Dei [2].

« *Domine, refugium.* » Hic est Psalmus octogesimus nonus, in quo postquam in præcedenti Psalmo ostendit fructum incarnationis Filii et passionis, ablationem scilicet mali culpæ, hic agit de fructu alio, scilicet ablatione mali pœnæ, quod facit orando et supplicando attentius ut fiat. Unde hic Psalmus, sicut dicitur in Glossa, est tertius inter illos qui ab oratione intitulantur. Primus est Psalmus XVI, *Exaudi, Domine, justitiam meam.* Secundus, Psalmus LXXXV, *Inclina, Domine, aurem tuam, et exaudi me.* « Hic autem tertius.

Argumentum Psalmi secundus incarnationis et passionis fructus, ablatio mali pœnæ.

[1] Eccli. xviii, 8.

[2] Le quatrième livre, dit M. l'abbé Lesêtre, commence par le psaume le plus ancien de tous, puisqu'il a pour auteur Moïse, « l'homme de Dieu, » Deut. xxx, 1 ; Josue, xiv, 6. La composition de cette prière par l'auteur du Pentateuque ne peut être sérieusement contestée. « On trouverait difficilement un monument écrit de l'antiquité, dit Delitzsch, qui justifiât, d'une manière aussi éclatante que ce psaume le témoignage de la tradition sur son origine. Il a dû se conserver jusqu'à l'époque de la rédaction du psautier dans un ouvrage plus ancien, peut-être le Livré des Justes (*Sefer haiaschar*, Jos. x, 13 ; II Reg. i, 18). Ce n'est pas seulement par son contenu, mais aussi par son style qu'il convient parfaitement à Moïse. » Les rapprochements que nous signalerons entre ce psaume et différents passages du Deutéronome confirmeront cette assertion. Presque tous les commentateurs acceptent comme indubitable la donnée du titre. Parmi les opposants, nous comptons S. Augustin, que la philologie ne pouvait éclairer sur la question, et qui pense qu'un psaume de Moïse serait consigné dans le Pentateuque. Bellarmin, qui partage et reproduit ce sentiment ; D. Calmet qui date le psaume de la captivité ; quelques anciens commentateurs qui supposent un lévite contemporain de David et portant le nom de Moïse ; Grotius qui avoue le morceau « non ab ipso Moyse factum, sed ejus verbis animoque conveniens ; » enfin Hupfeld qui reproduit plusieurs objections des anciens : les détails caractéristiques font défaut, Moïse borne la vie humaine à quatre vingts ans, contrairement à ce qui nous est raconté de Moïse lui-même, d'Aaron, de leur sœur Marie, qui tous trois dépassèrent notablement la centaine, de Caleb, encore vigoureux à 85 ans, Jos. xiv, 10, etc. Le psaume exprimant des idées générales, répond Perowne, on ne peut s'attendre à y trouver des détails spéciaux à un événement particulier. Quant à ce qu'on objecte sur

Est autem talis titulus : *Oratio Moysi, hominis Dei.* » In quo notandum, quod Moyses *homo Dei* dicitur contra Manichæum, Deut. xxxiii, 1 : *Hæc est benedictio, qua benedixit Moyses homo Dei filiis Irsael.* Hæc autem quæ in Psalmo subscribuntur, non dicuntur ejus oratio, quia Psalmum condiderit, sed quia de talibus est Psalmus iste, quæ Moyses prophetavit et prævidit, scilicet de adventu Christi, et fructu adventus ejus. Deut. xviii, 15 : *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus : ipsum audies.* Unde sensus tituli est : In hoc subjecto Psalmo non est oratio ipsius David qui illum composuit, sed « *Moysi, hominis Dei,* » visio vel intellectus, seu etiam prophetia. Quæ enim hic aperte oravit et petiit David adimpleri, hæc eadem latebant in figura sub lege, et verbis Moysi. I ad Cor. x, 11 : *Omnia in figura contingebant illis :* quamqum possit esse verum, quod hoc ipsum, quod precatur David in hoc Psalmo, precatus fuerit Moyses, etsi scripturam non habemus.

Dividitur autem Psalmus in duas partes. In prima enim orat, ut non permaneat humana infirmitas, sed tollatur, Secundo, quod aperte, ut Deus in ablatione honorificetur, ibi, « *Dexteram tuam.* »

In prima tria. Primo, captatio benevolentiæ judicis. Secundo, supplicatio, ibi, « *Ne avertas.* » Tertio, persuasio, ibi, « *Et dixisti : Convertimini.* »

In prima duo. Cum enim duplex natura sit in Christo, humana scilicet, et divina, primo captat benevolentiam sumpta ratione a parte naturæ humanæ, secundum quam factus est nobis refugium. Secundo, sumpta ratione a parte divinæ, quatenus omnia antecessit æternitate et dignitate, ibi, « *Priusquam montes.* »

In prima primo confitetur ipsum refugium speciale Judæorum. Secundo, universale, Judæorum scilicet et Gentium, ibi, « *A generatione.* »

Dicit ergo : O Domine Fili Dei, ut supponat pro persona in natura utraque, tu « *es factus,* » secundum quod homo, « *refugium nobis.* » Jerem. xvi, 19 : *Domine,... refugium meum in die tribu-* Prima pars Psalmi.

la durée de la vie humaine, il faut observer que Moïse parle de l'âge qu'atteignaient communément les hommes de son temps, étant données surtout les circonstances qui inspirèrent sa prière S. Athanase l'avait déjà indiqué : « Hoc significat quod vulgo venit, et in pluribus contingere solet. Quemadmodum enim mentionem non fecit eorum qui præmatura morte tolluntur; sic eos qui ad extremam senectutem veniunt utpote grandævos prætermisit. » Si le psaume n'a point été consigné dans le Pentateuque, c'est que Moïse ne l'a pas jugé propre à être encadré dans son récit, et nous avons vu plus haut qu'il avait parfaitement pu se conserver dans d'autres livres contemporains. Comme on le voit, ces objections sont faibles, et à part les quelques auteurs que nous avons nommés, elles ont contre elles tous les commentateurs.

Moïse décrit en traits grandioses le contraste qui existe entre l'éternité de Dieu et la brièveté de la vie humaine, brièveté causée par le péché qui attire la colère d'en haut. Selon toute vraisemblance, cette idée a été inspirée à l'écrivain sacré par l'arrêt de mort porté contre les Israélites du désert. Incrédules et rebelles, ils avaient été condamnés à errer pendant quarante ans dans la solitude, et sauf Caleb et Josué, tous les hommes âgés de plus de vingt ans devaient y laisser leurs cadavres, Num. xiv, 29-33. « Pendant ce laps de temps... Moïse se trouva réduit à l'enregistrement stérile des différentes stations de ce peuple voyageur. C'est alors qu'il chanta l'hymne mélancolique... » (Herder). On y sent en effet « la mélancolie naturelle à un homme qui a vu d'étonnantes choses et a eu de grands désappointements. » (Johnson). Mais l'expression en est telle qu'on « peut citer ce psaume comme la plus sublime composition de l'homme, la plus pénétrante par le sentiment, la plus élevée par sa conception théologique, la plus magnifique dans ses images, la fidèle peinture de ce qu'il y a de troublé, de transitoire et de coupable dans la vie humaine. » Is. Taylor, ap. Perowne.

lationis. Refugium factus est, secundum id quod factus est secundum naturam humanam. Joan. I, 14: *Verbum caro factum est*. Secundum enim quod Deus, nulla in eum cadit factio, nulla omnino mutatio. Malach. III, 6: *Ego Dominus, et non mutor*. Num. XXIII, 19, dicit Balaam: *Non est Deus quasi homo ut mentiatur: nec ut filius hominis, ut mutetur*.

Et nota, quod Dominus est refugium ab æstu concupiscentiæ carnalis, a turbine diabolicæ suggestionis, a pluvia affluentiæ mundanæ vanitatis. Isa. IV, 6: *Erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem, et absconsionem a turbine, et a pluvia*. Concupiscentia enim ignis est æstum immoderatum generans. Eccli. IX, 9: *Concupiscentia, quasi ignis exardescit*. Diabolus est quasi ventus turbinis fortiter impellens. Isa. XXV, 4: *Spiritus robustorum*, dæmon scilicet, *velut turbo impellens parietem*. Affluentia mundana pluvia est affluens. Psal. LXI, 11: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*. Sed ab iis refugium est Dominus, II Reg. XXII, 2 et 3: *Tu es refugium meum, et salvator meus*. Et hoc, « *a generatione* » Judæorum extendendo misericordiam, « *in generationem* » Gentilium. Vel, a generatione una in generationem aliam succedentem, quasi continuum et in omnibus sucessionibus es refugium. Eccle. I, 4: *Generatio præterit, generatio advenit: terra autem in æternum stat*.

Dominus est refugium justis, et Domina peccatoribus.

Et nota, quod Dominus est refugium fortissimum justis tamquam turris fortissima. Prov. XVIII, 10: *Turris fortissima nomen Domini, ad ipsum curret justus, et exaltabitur*. Domina autem est refugium peccatoribus, et ipsis impiis, ut lateant apud ipsam, ne a Deo damnentur in infernum. Isa. XVI, 3 et 4: *Pone quasi noctem umbram tuam in meridie: absconde fugientes, et vagos ne prodas: habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum*, refugium omnibus tribulatis et tentatis. Bernardus: « Insurgunt venti tempesta« tum, scopuli tribulationum, respice « stellam, voca Mariam. »

« *Priusquam montes*. » Hic secundum, in quo captat benevolentiam a dignitatis confessione. Confitetur autem primo antecessionem respectu creaturæ. Secundo, æternitatem, ibi, « *A sæculo*. »

In prima autem confitetur quod antecedit omnem creaturam per partes, et distincte. Secundo, omnem in collectione, ibi, « *Et orbis*. »

Primo, quod omnem Angelicam. Secundo, quod humanam, ibi, « *Aut formaretur*. »

Dicit enim sic: Domine, tu es refugium meum per hoc quod es homo, et etiam « *tu es Deus priusquam montes fierent*, » non isti materiales, hoc enim non esset magnum, sed Angeli, qui sunt montes altissimi, de quibus dicitur in Psal. CXX, 1: *Levavi oculos meos in montes*, etc. Sicut enim montes custodiunt terram jacentem in medio, sic ipsi sancti Angeli plebem custodiunt, et circumstant. Alibi, in Psal. CXXIV, 2: *Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui*.

« *Aut formaretur terra*, » id est, humana natura, quæ formata fuit quantum ad corpus, quod de limo factum fuit decens et aptum. Genes. II, 7: *Formavit ergo Dominus Deus hominem de limo terræ*. Isa. XLV, 18: *Formans terram, et faciens eam*. Quamvis de utroque posset exponi ad litteram. Prov. VIII, 25: *Nondum montes gravi mole constiterant: ante colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat*, etc.

« *Orbis*, » in quo totum comprehendit in collectione. Jerem. X, 12: *Qui præparat orbem terræ in sapientia sua*. Psal. LXXXVIII, 12: *Orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti*. Prov. VIII, 22: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio*. Eccli. XXIV, 5: *Ego ex ore*

Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Sic ista omnia antecedentis.

Et quod plus est, « *tu es Deus a sæculo, et usque sæculum,* » id est, in æternum. Hic modus est loquendi in Scriptura, quando vult æternitatem exprimere, quod forte accidit propter ambiguitatem verbi Græci, quod est æquivocum ad sæculum et æternum. Eccli. xxiv, 14 : *Ab initio et ante sæcula creata sum :* et etiam omnia in me includo. Apoc. i, 17 : *Ego sum primus, et novissimus* [1]. Et nota Glossam : Optime tu es. »

« *Ne avertas hominem.* » Hic secundum, in quo captata benevolentia, supponitur brevis petitio. Petit enim secundum unam lecturam, ut hominem non permittat aversum a se, converti ad terrena. Secundum aliam, ut non permittat humiliatum, et percussum averti a bonitate sua.

Dicit ergo : Talis es, Domine, unde rogo te, « *ne avertas,* » a tuis æternis bonis et teipso, « *hominem in humilitatem,* » in res externas humiles et viles in tantum ut stercora appellentur, Thren. iv, 5 : *Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.* Ad Philip. iii, 8 : *Hæc omnia arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam.* Multos autem averti permittit a se, et ad hæc converti, de quibus ipsemet conqueritur. Jerem. ii, 13 : *Duo mala fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.* Vel sic : « *Ne avertas,* » hoc est, ne averti permittas, « *hominem,* » in humilitate positum et in dejectione, hoc est,in infirma carne. Judic. viii, 28 : *Humiliatus est autem Madian coram filiis Israel.*

Notandum enim, quod est humiliatio virtutis, large lonquendo : et hæc duplex. Veritatis, Psal. cxviii, 75 : *In veritate tua humiliasti me.* Et Luc. xiv, 11, et xviii, 14 : *Qui se exaltat, humiliabitur.* Et simulationis, quæ est in hypocritis, Eccli. xix, 23 : *Est qui nequiter se humiliat, et interiora ejus plena sunt dolo.* Hæc est humiliatio Gabaonitarum, quæ fuit simulata ut haberent familiaritatem cum Josue [1]. Item, veritatis, hoc est, veræ veritatis, quæ est triplex. Prima, cordis, Matth. xi, 29 : *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* Secunda, sermonis et exteriorum sensuum, I ad Cor. ii, 1 : *Ego autem cum venissem ad vos, non veni in sublimitate sermonis.* Et II ad Corinth. x, 1 : *In facie quidem humilis sum inter vos.* Tertia, operis, Psal. xxxiv, 13 : *Humiliabam in jejunio animam meam.* Item, est humiliatio dejectionis. Una in præsenti de qua hic, et alibi, in Psal. cxlvi, 6 : *Humilians autem peccatores usque ad terram.* Dan. iii, 37 : *Humiles sumus hodie plusquam gentes omnes propter peccata nostra.* In futuro triplex. Prima, in morte, Judic. iv, 23 : *Humiliavit Dominus in die illa,* in die scilicet mortis, *Jabin regem Chanaan,* sapientes scilicet mundi. Secunda erit in judicio, Isa. ii, 11 : *Oculi sublimes hominis humiliati sunt, et incurvabitur altitudo virorum, et exaltabitur Dominus solus in die illa.* Tertia, in gehennali supplicio, de qua Luc. xiv, 11, et xviii, 14 : *Qui se exaltat, humiliabitur.*

Varia humiliationis genera.

« *Et dixisti : Convertimini.* » Hic est tertium primæ partis totius hujus Psalmi. Postquam enim benevolentiam captavit, postquam oravit, hic subjungitur persuasio, ut impetrare possit petitum. Persuadet autem primo a rectitudine petendi, quia petit consona divinæ voluntati : et secundo, a necessitate ejus pro quo petit, scilicet hominis, ibi, « *Quoniam mille anni.* »

[1] Cf. Isa xli, 4 ; xliv, 6 ; xlviii, 12.

[1] Cf. Josue, ix, 1 et seq.

Dicit ergo : Sic petii, et bene debet concedi. « *Et,* » id est, quia « *dixisti,* » exhortando, præcipiendo : « *Convertimini* » a terrenis ad me, « *filii hominum.* » Quasi diceret : Hæc peto, quia vis conversionem, et non aversionem. Nonne tu es, qui per Jeremiam dicis, in cap. IV, 1 : *Si reverteris Israel, ait Dominus, ad me convertere.* Et in cap. VIII, 4 : *Numquid qui cadit, non resurget ? et qui aversus est, non revertetur ?* Et in Joel, II, 12 : *Convertimi ad me in toto corde vestro.* Sapient. V, 13 : *Nos nati continuo desinimus esse.* Isa. XXXVIII, 12 : *Præcisa est, velut a texente vita mea : dum adhuc ordirer, succidit me : de mane usque ad vesperam finies me.* Et probat Seneca, quod quasi nihil est. Ait enim : « Quidquid retro actum est, mors tenet : « futurum nobis incertum est : præsens « tantum tenemus, et hoc ipsum cum « morte dividimus. » Et Cassiodorus : « De longinquitate dierum vitæ non potest esse securitas, ubi terminus festina « celeritate suscipitur. »

4 « *Quoniam mille anni.* » Hic secundum, in quo persuadet a necessitate ejus pro quo petit : et dicuntur duo. Primo, tangit hominis miseriam. Secundo, miseriæ causam, ibi, « *Quia defecimus.* »

Partes miseriæ hominis, brevitas vitæ, sollicitudo, vanitas, et mutabilitas.

Allegans hominis miseriam in hac vita, primo, allegat vitæ brevitatem. Secundo, sollicitudinem, ibi, « *Et custodia in nocte.* » Tertio, vanitatem, ibi, « *Quæ pro nihilo habentur.* » Quarto, mutabilitatem, ibi, « *Mane sicut herba.* »

Dicit ergo : Suasi ne avertas a te hominem, quia rogo quod vis : et etiam si averteris illum a te, nihil erit vita sua. « *Quoniam mille anni,* » si tantum vixerit, sunt « *ante oculos tuos,* » in tua cognitione, « *tamquam dies hesterna quæ præteriit,* » quæ est jam in præteritione. Unde est quasi dicat : Respectu tuæ æternitatis, tota vita præsens quasi nihil. II Petr. III,8 : *Unum autem non lateat vos, charissimi, quia unus dies ante Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut una dies.* Eccle. XI, 8 : *Si annis multis vixerit homo, et in iis omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, et dierum multorum. Dies multos* appellat bona multiplicia æternæ vitæ. Nam ibi sunt simul multi dies, multæ sanctorum gloriæ et felicitates, qui cum venerint,vanitatis arguentur præterita. Totum enim vanitas est. Job, VIII, 9 : *Hesterni quippe sumus, et ignoramus quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram.* Non dies super cœlum.

« *Et custodia in nocte.* » Hic secundum, in quo subjungit de sollicitudine.

Vita human nocturn compar excubii

Quasi diceret : Sic sunt mille anni, quasi hesterna dies, et quasi nihil : « *et* » sunt etiam quasi « *custodia in nocte.* » Custodia in nocte comparatur cum hoc quod parum durat : una enim custodia non habet horas nisi tres, et magnam habet sollicitudinem, et cum timore magno fit. Luc. II, 8 : *Et pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum.* Cassiodorus : « Pulchre humanam vitam nocturnis « comparavit excubiis, ubi totum sub « obscuritate et trepidatione geritur, « quando mens hominum vitiis carnali« bus circumdata pulsatur. »

« *Quæ pro nihilo habentur.* » Ecce tertium, in quo ostendit vanitatem. 5

Ait ergo : Si avertas hominem ab æternitate tua, vita ejus brevis, et sollicitudine plena : et etiam « *eorum,* » a quibus averteris teipsum, « *anni erunt,* » supple, tamquam illa « *quæ pro nihilo habentur.* » Glossa : « Somnia, et ima« ginationes, quæ videntur de nocte, « quæ pro nihilo reputantur. » Job, XX, 8 : « *Velut somnium avolans non invenietur.* Tamquam umbra quæ valde vana est. Sapient. V, 9 : *Transierunt omnia illa tamquam umbra.* Jacob. IV, 15 : *Quæ est enim vita nostra ? Vapor est ad modicum parens,* etc. Sapient. V, 15 :

Spes impii quasi lanugo est, quæ a vento tollitur : et tamquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur : et tamquam fumus, qui a vento diffusus est, etc.

Et nota, quod anni impiorum, et tota eorum vita dicitur esse pro nihilo : quia est otiosa. Matth. xx, 6 : *Quid hic statis tota die otiosi ?* Quia non redeunt eis, nec in æternitate fructificant : nec enim sunt seminati. Sapient. III, 17 : *Si longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, et sine honore erit senectus illorum.* Item, quia pro eo quod nihil est, dantur, scilicet pro peccato. Joan. I, 3 : *Et sine ipso factum est nihil.* Glossa, « peccatum. » Prov. x, 20 : *Cor impiorum pro nihilo.*

6 « *Mane sicut herba.* » Hic est quartum, in quo subjungit de mutabilitate : et tanguntur tria. Primo, velocitas mutabilitatis, quia statim incipiens esse mutatur. Secundo, necessitas, quia nec ipsa robustior ætas potest obsistere, ibi, « *Mane floreat.* » Tertio, multiplicitas transitus, maxime in fine, ibi, « *Vespere decidat.* »

Dicit ergo : Sic pro nihilo essent anni si avertas : nec mirum si « *mane,* » id est, cito « *transeat,* » id est, mutetur : et hoc, « *sicut herba* » quæ quam cito est, in mutatione est. Isa. XXXVII, 27 : *Facti sunt sicut fœnum agri, et sicut gramen pascuæ, et sicut herba tectorum, quæ exaruit.*

« *Mane.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic dixi, quod transeat, et addo « *mane,* » in principio juventutis suæ, quod est mane totius ætatis, « *floreat,* » pulcher appareat. Job XIV, 2 : *Quasi flos egreditur, et conteritur, et fugit velut umbra.* Isa. XL, 6 : *Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus*, etc. « *Et* tamen *transeat,* » mutetur, et deficiat. Sap. II, 3 : *Transibit vita nostra tamquam vestigium nubis.* Jerem. XLVIII, 9 : *Date florem Moab, quia*, supple, adhuc *florens egredietur.* Isa. XVIII, 5 : *Ante messem en totus effloruit*, etc.

« *Vespere decidat.* » Hic tertium, in quo tangitur transitus multiplicitas, et tangitur triplex maxime in fine ætatis. Primo, transitus in mortem, cum anima a corpore separatur. Secundo, transitus in indurationem, cum humor naturalis totus consumitur, ibi, « *Induret.* » Et tertio, in incinerationem, cum partes ab invicem separantur, ibi, « *Et arescat.* » In fine vitæ triplex transitus.

Ait ergo : Sic transeat sicut herba, et non obstet flos et vigor juventutis, sed vespere ætatis, scilicet quamdiu vox erit, decidat in mortem. Supra, in Psal. XXXVI, 2 : *Quemadmodum olera herbarum cito decident.* Isa. XL, 7 : *Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos.* Nimirum sic addit : quia Matth. III, 10 : *Jam securis ad radicem arborum posita est* [1]. Sed caveat in quam partem cadat : quia Eccle. XI, 3 : *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit*, succo et humore omni recedente. Et sic tandem arescat redactus totus in pulverem. Psal. XXI, 16 : *Aruit tamquam testa virtus mea.* Eccli. XIV, 18 : *Omnis caro sicut fœnum veterascet*, hoc est, arescet. Spiritualiter autem multi in vespere, in fine scilicet vitæ suæ, decidunt in mortalem culpam, indurantur per peccati consuetudinem, et arescunt penitus per omnis gratiæ amissionem.

Et est notandum hic, quod est herba materialis et indifferens. Sap. XVI, 12 : *Domine, neque herba, neque malagma sanavit eos, sed omnipotens sermo tuus, qui sanat omnia.* Item, quælibet res præsenti vitæ necessaria. Psal. CXLVI, 8 : *Qui producit in montibus fœnum, et herbam servituti hominum.* Et est herba mala, scilicet vanitas mundana, et delectatio carnis, qua diabolus pascitur. Job, Herba multipliciter dicitur.

[1] Cf. etiam Luc. III, 9.

XL, 15 : *Huic*, scilicet Behemoth, hoc est, diabolo, *montes herbas ferunt.* Et est herba bona, scilicet doctrina divina. Prov. XXVII, 25 : *Aperta sunt prata, et apparuerunt herbæ virentes.* Sed melior operatio bona, de qua Genes. I, 11 : *Germinet terra herbam virentem.* Sed est optima, caro Christi, quæ reficit sancto fœno animalia ejus. Job, VI, 5 : *Numquid rugiet onager, cum habuerit herbam ? aut mugiet bos, cum ante plenum præsepe steterit ?*

7 Duplex causa humanæ miseriæ.

« *Quia defecimus.* » Hic secundum, in quo tacta humana miseria, subjungitur de ejusdem miseriæ causa, et tangitur duplex : et secundum hoc dicuntur duo in hac parte. Prima enim causa est divina justitia, quæ pœnam infligit pro peccato. Secunda, misericordia, qua infligit ipsam pro bono, ordinans eam ad purgationem nostram et gloriam, malis vero ad damnationem, de quo ibi, « *Quoniam supervenit.* »

In prima duo. Primo, ostendit propter peccatum pœnas homini esse inflictas. Secundo, exprimit pœnarum quasdam differentias, ibi, « *Quoniam omnes dies nostri.* »

In prima duo. Primo, ostendit pœnæ inflictionem. Secundo, ostendit esse justum, quia propter peccata nostra et iniquitates, ibi, « *Posuisti.* »

In prima duo. Primo tangitur pœna ex parte corporis, afflictionis scilicet, et mortalitatis. Secundo, ex parte animæ, ibi, « *Et in furore tuo.* »

Dicit ergo : Sic miseri sumus, et hoc « *quia defecimus,* » id est, in defectum scilicet et mortalitatem versi sumus, « *in ira tua,* » id est, in effectu procedente quasi ab irato. Hæc ira, de qua Mich. VII, 9 : *Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei.* Job, IV, 5 : *Venit super te plaga, et defecisti : tetigit te, et conturbatus es.* Et in cap. X, 17 : *Multiplicas iram tuam adversum me, et pœnæ tuæ militant in me.* Et XXXIV, 15 : *Deficiet omnis caro simul.*

« *Et in furore,* » id est, in effectu tui quasi furibundi, « *turbati sumus,* » timentes timore magno mori, et dissolvi. Psal. VI, 8 : *Turbatus est a furore oculus meus :* a furore, inquam, tuo considerato. Job, XXXIII, 15 : *A facie ejus turbatus sum, et considerans eum, timore sollicitor.* Et XXII, 10 : *Conturbat te formido subita :* nullus enim est qui non turbetur contra mortem, et timeat illam. Unde sicut dicit Glossa, Dominus dicebat Petro : *Cum autem senueris,.. alius te cinget, et ducet te quo tu non vis* [1]. Et ipse salvator Dominus vitæ et mortis dicit, Matth. XXVI, 38 : *Tristis est anima mea usque ad mortem.*

« *Posuisti iniquitates.* » Hic secundum, in quo ostendit justam pœnæ inflictionem : quia omnia peccata, omnia mala plenissime cognovit. Duo ergo dicuntur. Primo, quod habuit peccatorum cognitionem apertissimam. Secundo, quod omnium plenissimam, ibi, « *Sæculum nostrum.* » 8

Peccat[a] nostra [Deo] notissim[a].

Ait ergo : Sic afflicti sumus, et in corpore, et in anima a te, nec injuste : quia « *tu posuisti,* » positas habuisti, vel positas esse voluisti, « *iniquitates nostras* » (sumitur large pro omni peccato) ut videres et cognosceres illas, et iniquitates originales, de quibus in Psal. L, 7 : *In iniquitatibus conceptus sum.* Et iniquitates superadditas actuales, de quibus Prov. V, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium :* omnes posuisti in conspectu tuo, ut omnes cognoscas. Ad Hebr. IV, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem vobis sermo.* Deut. XXXII, 34 : *Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in thesauris meis ?* dicit de peccatis illorum. Job, XIV, 17 : *Signasti, quasi in*

[1] Joan. XXI, 18.

saeculo, delicta mea. Nec tantum alicujus iniquitates posuisti in conspectu tuo, sed, « *sæculum nostrum*, » hoc est, quidquid in hoc nostro sæculo fit, posuisti « *in illuminatione*, » hoc est, in præsentia luminosa, « *vultus tui.* » Psal. xxxiii, 17 : *Vultus autem Domini super facientes mala*[1]. Si enim fugiunt lucem quantum possunt, et illam oderunt mali, tamen non evadunt. Joan. iii, 20 : *Omnis qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.* Tamen non evadit lucem : quia Job, xxxiv, 21, dicitur : *Oculi ejus super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat.* Eccli. xxiii, 28 : *Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum.*

Quoniam omnes dies. » Hic secundum, in quo posita miseriæ causa, divina scilicet justitia, exponit miseriarum humanarum multa incommoda, et primo ex parte animæ. Secundo, ex parte corporis, ibi, « *Anni nostri sicut aranea.* »

In prima duo. Primo, miseria ex parte intellectus, sicut vult Glossa. Secundo, ex parte affectus, ibi, « *Et in ira tua.* »

ria ctus ni. Dicit ergo : Vere defecimus in ira : « *quoniam omnes dies*, » interiores mentis illuminationes, « *defecerunt.* » Glossa, « Cognitio nostra, etc. » In Psal. ci, 4 : *Dies mei sicut umbra declinaverunt.* Et Job, ix, 25 : *Dies mei velociores fuerunt cursore* : si enim ad modicum et raptim veritas videatur, statim tamen tanquam quidam cursor elabitur.

De diebus etiam naturalibus hominis potest intelligi, quia valde cito transeunt. Job, xiv, 5 : *Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est.*

« *Et in ira tua*, » id est, in effectu iræ tuæ, « *defecimus*, » ex parte affectus, deficientibus et inanibus inhærendo per amorem. Eccle. i, 2 : *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, et omnia vanitas.* Et propter hoc sumus quasi nihilum, et inane. Isa. xl, 17 : *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et tamquam nihilum et inane reputatæ sunt ei.*

« *Anni nostri sicut aranea.* » Hic miseria ex parte corporis, hoc est, vitæ corporalis : et tanguntur tria. Primo, vanitas in labore. Secundo, brevitas in duratione, ibi, « *Dies annorum.* » Tertio, afflictio in extensione ultra certum terminum, ibi, « *Si autem in potentatibus.* »

Ad primum autem intelligendum, notandum primo, quod annos accipit pro viventibus in annis : et in hoc quod dicit, « *meditabuntur*, » potest intelligi meditatio activa, vel passiva.

Dicit ergo : Sic afflicti sumus in anima: et quantum ad corporalem vitam nostram, « *anni nostri*, » id est, vita nostra, vel nos viventes in annis, « *meditabuntur*, » active, hoc est, cogitabimus, « *sicut aranea*, » quæ non meditatur, nec laborat, nisi in vanitate telæ, et dolositate, ut inde capiat muscam. Vel passive : et differt parum sensus. « *Anni nostri*, » sicut prius, « *meditabuntur*, » id est, ab aliis meditantibus, et attendentibus reputabuntur, « *sicut aranea*, » id est, aranearum vita, quæ tota inutilis est, et vana. Isa. lix, 5 : *Telas araneæ texuerunt.* Et ibidem, ℣. 6 : *Telæ eorum non erunt in vestimentum.* Multorum scholarium meditatio, sicut aranearum est, quia toti sunt in curiositatibus perscrutandis, Astronomiæ, et Geomantiæ, et eorum quæ nihil utilitatis habent, sed totum est vanitatis et curiositatis. II ad Timoth. ii, 23 : *Stultas et sine disciplina quæstiones devita : sciens quia generant lites.* Et sunt tales sicut araneæ recte inflati et timidi. I ad Tim. vi, 4 : *Superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones, et pugnas verborum : ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ.*

Malignitas vitæ nostræ per similitudinem declarata.

Curiosi et avari cum aranea collati.

[1] Cf. I Petr. iii, 12.

Sic multorum cupidorum sunt meditationes sicut araneæ : subtiliter enim exquirunt, et totos se eviscerant in exquirendis novis modis acquirendi, et contractuum diversis laqueis et usurarum. Luc. XVI, 8 : *Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.* Et bene comparantur araneæ. Aranea enim texit fila subtilia, et ad invicem juncta. Sic avarus curiositatem curiositati jungit, et sic quasi ad capiendum aliquid telam facit. Isa. XIX, 9 : *Confundentur qui operantur linum, plectentes et texentes subtilia.* Et eruit viscera. Sic avarus totum se eviscerat in acquirendo. Eccli. x, 10 : *Nihil est iniquius quam amare pecuniam: hic enim et animam suam venalem habet : quoniam in vita sua projecit intima sua.* Irretit fraude sua miseram muscam. Sic avarus verbis suis et fallaciis pauperem. Prov. VII, 21 : *Irretivit eum multis sermonibus suis.* In tela, quam facit, est ejus fiducia tota. Sic avarus in iis quæ acquirit. Job, VIII, 14 : *Tela aranearum fiducia ejus.* Suspendit se in tela sua. Sic avarus totus suspenditur in labore suo et angustia sua. Esther, VII, 10 : *Suspensus est Aman in patibulo quod paraverat Mardochæo.* Ob hoc voluit Dominus Judam suspendio interire. Act. I, 18 : *Et suspensus crepuit medius.* Tabescit suspensa in illa. Sic avarus totus tabescit suspensus in amore suorum. Psal. XXXVIII, 12 : *Tabescere fecisti sicut araneam animam ejus.* Et tandem valde cito perit totus labor, et confidentia sua ad modicum flatum. Sic avarus cito perdit omnia. Osee, VIII, 6 : *In aranearum telis erat vitulus Samariæ,* qui erat eorum spes et confidentia.

10 « *Dies.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic sunt in vano labore dies nostri, et sunt pauci, quia « *dies annorum* » complentur « *in ipsis septuaginta annis.* » Vel, secundum aliam litteram quæ habet, « *Anni,* » sic construe : « *Dies annorum nostrorum.* » Hoc proponitur ut locum habeat sequens relatio, « *In ipsis diebus annorum nostrorum,* » supple, sunt, *septuaginta anni.* » Primum quidem, antequam peccata essent multiplicata, erant anni octingenti, nongenti, sed multiplicato peccato, et facto diluvio breviati sunt. Genes. VI, 3 : *Erunt dies illius,* scilicet hominis, *centum viginti annorum.* Postea quasi in medietate decurtati, facti sunt septuaginta. Ergo mali sunt, quia araneæ, et breves, quia septuaginta. Gen. XLVII, 9, dicit Jacob : *Dies peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt, parvi, et mali.*

Dies mal bre

« *Si autem in potentatibus.* » Hic est tertium, scilicet afflictio in extensione ultra numerum taxatum.

Ait enim : Sic sunt anni vitæ anni septuaginta, « *si autem octoginta anni,* » supple, sunt, « *in potentatibus,* » in illis scilicet, qui multum possunt, et fortem et potentem habent naturam, « *et amplius eorum* » (conjunctio superfluit, sicut frequenter accidit in Hebræo) « *erit labor* » in agendo, « *et dolor* » in patiendo.

Sed contra hoc videtur Josue, XIV, 10, 11 : *Hodie octoginta quinque annorum sum, sic valens, ut eo valebam tempore, quo ad explorandum missus sum.* Respondeo. Speciale donum fuit, et gratia specialis. Tamen nec adhuc illo tempore in tantum erat natura infirmata, et debilitata, sicut tempore David. II Reg. XIX, 35, de Berzelai, qui octogenarius erat, et dixit : *Numquid vigent sensus mei ad discernendum suave vel amarum ?* Eccli. XVIII, 8 : *Numerus dierum hominum ut multum centum anni.*

Sed iterum : Quomodo dicitur quod ultra octoginta labor et dolor ? nonne similiter ante? Constat, quod sic : quia Genes. III, 17, dictum est primo homini, et nobis in illo : *In laboribus comedes ex ea,* scilicet terra, *cunctis diebus vitæ tuæ.* Respondeo. Verum est, quod semper in labore et dolore, Job, V, 7 : *Homo*

nascitur ad laborem, et avis ad volatum. Sed tunc præcipue est in miseria cum calor naturalis in ipso refriguerit. I Reg. III, 2, de Heli, cujus *oculi caligaverant, nec poterat videre.* III Reg. I, 1, de David qui non poterat calefieri. Et dixit quidam : « Multa senem circumveniunt « incommoda. » Propter hoc dicitur, Eccle. XII, 1-3 : *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, et appropinquent anni, de quibus dicas : Non mihi placent. Antequam tenebrescat sol, et lumen, et luna, et stellæ, et revertantur nubes post pluviam : quando commovebuntur custodes domus, et nutabunt viri fortissimi, et otiosæ erunt molentes in minuto numero, et obtenebrescent videntes per foramina.*

Nota etiam lecturas alias mysticas, quæ sunt in Glossa.

« *Quoniam supervenit.* » Hic secundum illius partis, in qua agitur de pœna in relatione ad causam pœnæ. Actum est enim in relatione ad justitiam, hic in relatione ad misericordiam. Duo autem dicuntur. Primo, ratio inflictionis pœnæ, Dei misericordia ad corripiendum. Secundo, admiratio Prophetæ super tantum beneficium, et tam districtum. Primo, quoad bonos. Secundo, quoad malos, ibi, « *Quis novit potestatem ?* »

Dicit ergo : In his miseriis sumus, et in laboribus, sed sustinendum est patienter, « *Quoniam supervenit mansuetudo,* » super nos scilicet venit, dum hanc pœnam infligit : « *et* sic *corripiemur.* » Isa. XXVIII, 19 : *Vexatio dabit intellectum auditui.* Jerem. VI, 7 et 8, secundum aliam litteram : Per omne flagellum erudiens Israel[1]. Et XXXI, 18 : *Castigasti me,* Domine, *et eruditus sum.* Et hoc magna Dei misericordia. Psal. CXL, 5 : *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me.* II Mach. VI, 16 : *Numquam a nobis misericordiam suam amovet : corripiens vero in adversis, populum suum non derelinquit.* Et ibidem, ℣. 13 : *Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium.* Propter hoc dicebat sapientissima Judith, in cap. VIII, 27 : *Flagella Domini quibus quasi servi corripimur, ad emendationem, et non ad perditionem nostram evenisse credamus.*

Et mirum, quod peccator non corripitur a crudelitate sua, et non mansuescit. Sunt enim quædam animalia, quæ fiunt mansueta et tractabilia per incantationem, sicut serpentes. Sic peccator deberet per prædicationem : prædicatio enim incantatio est. Eccli. XII, 13 : *Quis miserebitur incantatori a serpente percusso?* id est, prædicatori. Sed sicut dicitur in Psal. LVII, 5-6 : *Furor illis secundum similitudinem serpentis : sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium.* Alia mansuescunt per oculorum clausionem, sicut aves rapaces. Et peccatores oculos amiserunt. Matth. XV, 14, de quibusdam peccatoribus : *Sinite illos : cæci sunt, et duces cæcorum* : etiam quamvis videantur claros habere oculos, et apertos. Act. IX, 8 : *Apertisque oculis nihil videbat.* Alia per cibi ostensionem, quando famem patiuntur, sicut nobiles aves. Et peccatores famelici sunt. Osee, IV, 10 : *Comedent, et non saturabuntur.* Et quasi exponit se : *Fornicati sunt, et non cessaverunt.* Et cibus offertur eis tamquam reclamatorium. Matth. XI, 28 : *Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.* Alia per timorem, scilicet quando vident alia verberari, sicut leo quando verberatur canis coram eo. Proverb. XIX, 25 : *Pestilente flagellato, sapientior erit stultus.* Propter hoc dicitur,

Mirum quod feræ mansuescunt, et peccatores non convertuntur.

[1] Vulg. habet, Jerem. VI, 7 et 8 : *Iniquitas et vastitas audietur in ea, coram me semper infirmitas et plaga. Erudire Jerusalem, ne forte recedat anima mea a te,* etc.

Luc. XVII, 32 : *Memores estote uxoris Lot*, quæ versa est in statuam salis, quia respexit retro [1]. Et ipsi vident propriis oculis, tot turpiter mori, et ex improviso. Alia per flagella, ut elephas : dicitur enim, quod cum aliquis ascendit domesticum elephantem, et habet juxta silvestrem quem verberat fortiter, tunc domatur. Peccatores autem multiplici miseria a Deo flagellantur, nec corriguntur. Jerem. V, 3 : *Percussisti eos, et non doluerunt : attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam.* Alia domantur per vincula, ut equus. Eccli. XXXIII, 27 : *Jugum et lorum curvant collum durum.* Grave autem jugum, et vinculum forte super peccatores. Eccli. XL, 1 : *Occupatio magna et jugum grave super filios Adam.* Et Proverb. V, 22 : *Funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur.* Alia per onera, ut taurus, et asinus. Eccli. XXXIII, 25 : *Cibaria, et virga, et onus asino*, etc. Et peccator oneratus est valde. Psal. XXXVII, 5 : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave*, etc. Alia per pellis adustionem, sicut catus. Et peccator totus adustus est. Isa. XIII, 8 : *Facies combustæ vultus eorum.* Thren. IV, 8 : *Denigrata est super carbones facies eorum.* Joel, II, 6 : *Omnes vultus redigentur in ollam.* Alia per amaræ rei gustationem, ut mustela, quæ postquam aliquid amari gustaverit, non mordet. Et peccator plenus est amaritudine. Jerem. VIII, 14 : *Potum dedit nobis*, id est, dari permisit, *aquam fellis.* Thren, III, 15 : *Inebriavit me absynthio.* Alia per amplexum virginalem, sicut rhinoceros : et Deus amplexatur brachiis pietatis peccatorem : læva amplexatur, dando temporalia, dextera, dando bona spiritualia. Cantic. II, 6 : *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.*

« *Quis novit potestatem.* » Hic subjungitur exclamatio super misericordia Dei flagellante : et dicuntur duo. Primo, exclamando et quærendo ostendit charitatem cognoscentium virtutem divini flagelli. Secundo, effectus multiplicitatem sequentem ex flagello et virtute Dei, ibi, « *Et præ timore.* »

Dicit ergo : Sic mansuetudo superveniens nos corripit : sed, « *quis novit*, » id est, nosse potuit ad plenum, « *potestatem iræ tuæ?* » Ira enim tua tantæ virtutis et potestatis est, ut sit in infligendo mala vera misericordia, et aliquando sit ira in parcendo, et conferendo bona. De primo, Habac. III, 2 : *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* De secundo, Zach. I, 15 : *Ira magna irascar super gentes opulentas.* Quasi diceret : Hoc ipsum quod opulentas feci, magna ira fuit.

« *Et quis novit dinumerare iram tuam,* » id est, effectus tui quasi irati illatos, « *præ timore tuo,* » id est propter timorem tuum habendum et assequendum. Vel, « *quis potest dinumerare ?* » Quasi diceret : Nullus. Et hoc « *præ timore :* » quia cogitans ista, timet, et conturbatur, nec potest discernere. Job, XXXI, 23 : *Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum, et pondus ejus ferre non potui.* Vel sic : « *Quis novit dinumerare,* » distinguere, « *iram tuam,* » effectus iræ tuæ : et hoc « *præ timore tuo,* » id est, per timorem tuum a se habitum et concessum. Timor enim Dei dat scientiam discernendi inter effectus iræ Dei. Eccli. XXXII, 18 : *Qui timet Dominum, excipiet doctrinam ejus.*

« *Dexteram tuam sic notam fac.* » Hic est secunda pars totius hujus partis, in qua postquam petiit ut Deus humanam miseriam a nobis removeat, subjungit

[1] Cf. Genes. XIX, 26 : *Respiciens uxor ejus*, scilicet Lot, *post se, versa est in statuam salis.*

qualiter desiderat hoc fieri, scilicet manifestando divinam virtutem, et in quibus habeat efficaciam, et promovendo homines ad bonam operationem : et secundum hoc dicuntur duo. Primo optat et rogat ut aperte hoc faciat, potentiam demonstrando, et bonorum prudentiam, qui corripienti consentiunt. Secundo, quod promoveat bonos semper de bono in melius, ibi, « *Respice Domine.* »

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, persuasio, ut suæ acquiescat petitioni, ibi, « *Repleti sumus.* »

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, petiti acceleratio, vel quasi conquestio de mora adimplendi, ibi, « *Convertere, Domine, usquequo ?* »

In prima duo. Primo petit ut manifestetur Dei potentia in liberatione hominis a miseria. Secundo, ut manifestetur sequens effectus, scilicet justorum prudentia, ibi, « *Et eruditos.* »

Ait enim : Sic, Domine, homines corripis affligendo, quamvis hoc non videatur : sed, o Domine, rogo, « *fac notam dexteram tuam,* id est, Filium tuum, qui est dextera tua, de qua in Psal. xcvii, 1 : *Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus.* Et alibi, Psal. cxviii, 16 : *Dextera Domini fecit virtutem.* « *Sic,* » id est, ita aperte, ut possimus eam imitari appetendo cœlestia, et terrena contemnendo, et sic quasi liberemur aperte a dicta superius miseria, qua terrenis adhæremus. Sic nota fuit Paulo, qui dicebat, ad II Corinth. iv, 18 : *Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt : quæ autem non videntur, æterna sunt.* Dextera autem potest appellari æterna vita. Cant. ii, 6 : *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* Et Matth. xv, 23 : *Oves quidem ponet a dextris.* Petit ergo : Notam fac, Domine, dexteram tuam id est, vitam æternam : « *sic,* » id est, sicut præsentem noscimus et temporalem, ut impleatur illud Apostoli, II ad Corinth. xiii, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.* I Joan. iii, 2 : *Videbimus eum sicuti est.* Et Joan. xvii, 3, dicitur : *Hæc est vita æterna : Ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.*

« *Et eruditos.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic notam fac dexteram, Filium, et æternam vitam : « *et eruditos corde :* » eruditos, inquam, non in mechanicis, vel aliis artibus, sed in sapientia vera, quam docet Deus. Isa. xxviii, 26 : *Erudiet illum in judicio : Deus suus docebit illum.* Joan. xvi, 13 : *Cum veniet Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.*

Hæc autem sapientia erit in observatione mandatorum Dei sui, sive sint præcepta, sive consilia : unde alia littera habet loco ejus, quod habemus, « *Eruditos corde,* » « compeditos. » Eccli. vi, 25 : *Injice pedem tuum in compedes illius.* Et exponit, ℣. 31 : *Vincula enim illius alligatura sanitatis.* Hæc sapientia de qua Prov. xvi, 22 : *Fons vitæ eruditio possidentis,* mandata scilicet Dei, et consilia. De qua etiam Jacob. iii, 17 : *Sapientia, quæ desursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica,* et sic de aliis

« *Convertere, Domine.* » Hic secundum, scilicet conquestio de mora : et di- 13
cuntur duo. Primo conqueritur de mora quæ est in afflictione mali : mali, inquam, pœnalis. Secundo, in amotione boni, ibi, « *Et deprecabilis.* »

Ait ergo : Sic, Domine, ostende potentiam, demonstra quibus dederis sapientiam : et o « *Domine, convertere,* » ab irato in benignum et misericordem, quemadmodum Petro fecisti. Luc. xxii, 61 : *Et conversus Dominus respexit Petrum.* Supra, in Psal. lxxxviii, 47 : *Usquequo avertis faciem tuam a me ?*

« *Et deprecabilis esto,* » dando bona quæ petimus, « *super servos tuos.* » Sed hoc usquequo exspectabimus ? Usque-

quo dimittatis peccata, posset respondere. Thren. III, 42 : *Nos inique egimus, et ad iracundiam provocavimus :* idcirco inexorabilis es. Exod. XXXII, 12 : *Quiescat ira tua, Domine, et placabilis esto super nequitia populi tui.* Citius enim adest tua misericordia, quam relinquantur peccata. Job, XXXIII, 16 : *Deprecabitur Dominum, et placabilis ei erit.* Hoc est frequentius : sed aliquando etiam sine precibus sola benignitate manum tribuit, et benignum se exhibet. Jerem. XIII, 10 : *Placatus sum super malo quod feci vobis.* Sic in Matthæo factum est sedenti in telonio [1] : et in Paulo Ecclesiam persequente [2].

14 « *Repleti sumus.* » Hic secundum, in quo præmissa ratione, subjungitur statim persuasio : et dicuntur duo. Primo persuadet a certitudine spei, quam jam habent de futuro bono. Secundo, a magnitudine gaudii, quod habent de præsenti malo : malo, inquam, pœnæ, ibi, « *Lætati sumus.* »

In prima tria, quæ tamquam sperantes certissime dicunt jam se esse adeptos. Primum est repletio omnis boni. Secundo, exsultatio in replente Deo, ibi, « *Et exsultavimus.* » Tertio, delectatio in utroque, in repletione illa, et gaudio, ibi, « *Delectati sumus.* »

Dicit ergo : Sic rogavi ut sis placabilis, et conversus, et sic erit indubitanter : quia ex certa spe, quam habemus, tamquam jam factum. Sic dico, « *Repleti sumus misericordia tua,* » effectibus scilicet misericordiæ tuæ, in nos implucntibus, et hoc, « *mane,* » hoc est, die æternitatis nobis inhoante. Sophon. III, 5 : *Mane judicium suum dabit, et non abscondetur.* Et in Psal. v, 5 : *Mane adstabo tibi, et videbo,* verum esse te. Et hæc Dei manifestatio erit animæ satiatio. Joan. XIV, 8 : *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Psal. XVI, 15 : *Satiabor cum apparuerit gloria tua.*

« *Exsultavimus.* » Factum dicit quod adhuc futurum est, propter spei certitudinem. Post repletionem sequitur exsultatio, quia in Gallico proverbium est : « Venter saturatus ludit. » Isa. XXXV, 10 : *Gaudium et lætitiam obtinebunt.* Cant. I, 3 : *Exsultavimus et lætabimur in te,* nos satiante. Isa. LXV, 13 : *Servi mei comedent, et vos esurietis : servi mei bibent, et vos sitietis.* Et subjungitur statim, ℣. 14 : *Ecce servi mei laudabunt præ exsultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.*

« *Et delectati sumus,* » ne credatur repletio fastidiosa, exsultatio ficta, « *omnibus diebus nostris.* » *Dies* hic appellantur bona æternitatis, secundum varias cogitationes veritatum, quæ omnes simul erunt, et omnes delectabunt animam. Hi enim sui dies, de quibus in Psal. XXXIII, 13 : *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos ?* Et rursum, Psal. XXXVIII, 5 : *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerus dierum meorum quis est ?*

« *Lætati sumus.* » Hic secundum hujus partis persuasoriæ, in quo persuadet a lætitia et exsultatione in ipso malo pœnæ et ejus effectu. Duo ergo dicuntur. Primo, exsultationem allegat in humiliatione et dejectione. Secundo, in dejectionis continuatione et duratione, ibi, « *Annis.* » 15

Dicit ergo : Sic jam quasi tenemus æterna bona, et propter hoc « *lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti,* » abjiciendo, dejiciendo : quia hoc est quasi illorum bonorum causa, et propter hoc venitur ad illa. Tob. III, 22 : *Post tempestatem tranquillum facis, et post lamentationem et planctum, exsultationem immittis.* Et Bernardus dicit : « Hoc lætitiæ genus nescierunt cœli, An- « geli scilicet, qui sunt in cœlo, nisi per

[1] Cf. Matth. IX, 7-14.

[2] Cf. Act. XI, 1-22.

« filios Ecclesiæ. » Et addit : « Oppor-
« tune post tristitias gaudium subest, « post laborem quies, post naufragium « portus. Placet cunctis securitas, sed ei « magis qui timuit : jucunda omnibus « est lux, sed ei, qui evasit de potestate « tenebrarum jucundior. » Propter hoc dicit sancta Judith in cap. VIII, 17 : *De nostra humilitate gloriemur.* Jacob. I, 9 : *Glorietur frater humilis in exaltatione sua.*

« *Annis.* » Hic secundum : Quasi diceret : Læti sumus pro diebus humiliationis, « *annis* » scilicet, ne putentur esse dies, « *quibus vidimus* » et sensimus mala pœnalia, secundum illud I Machab. II, 6 : *Viderunt mala quæ fiebant in populo Juda.* Et nota quod dicit : « *vidimus mala,* » non, *videmus :* et « *humiliasti* » dixit supra, non *humiliabimur :* bonum est enim humiliatum fuisse. Psal. CXIII, 71 : *Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me.* Bonum mala vidisse, sed non videre. I Machab. III, 59 : *Melius est nobis mori in bello, quam videre mala gentis nostræ, et sanctorum.*

Et nota, quod lætandum est pro tribulationibus, multis rationibus. Primo, quia sanant animam a morbo culpæ. Job, V, 18 : *Ipse vulnerat*, supple, in corpore, *et medetur*, in mente. Quia purgant sanatam. Sapient. III, 6 : *Tanquam aurum in fornace probavit illos*, scilicet electos, *Dominus*. Psal. XVI, 3 : *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.* Augustinus : « Quod fornax, etc. » Quia ardorem concupiscentiæ sedant. Exod. XIV, 28 : Aquæ submerserunt Ægyptios [1], tribulationes motus carnis et fervores inordinatos. Quia audaciam ex usu præstant, impugnando, et patienter sustinendo. Eccli. XXXIV, 10 : *Qui non est expertus, pauca recognoscit.* Ad Roman. V, 3 : *Tribulatio patientiam operatur.* Hinc dicit Seneca : « Illum quæ« ro, volo, et approbo, cujus dentes « crepuerunt sub pugna, qui sanguinem « suum fudit et vidit, et projectus ab ad« versario suo, animum suum non pro« jecit. » Quia intellectum illuminant. Isa. XXVIII, 19 : *Vexatio dabit intellectum auditui.* Jerem. VI, 7 : Per omne flagellum erudieris Israel [2]. Quia Dei dilectionem ad afflictum demonstrant. Tob. XII, 13 : *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.* Ad Hebr. XII, 6 : *Quem enim diligit Dominus, castigat : et flagellat autem omnem filium, quem recipit* [3]. Quia securitatem contra divinum judicium præstant. Nahum, I. 9 : *Non consurget duplex tribulatio.* Psal. XLV, 2 : *Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis, propterea non timebimus dum turbabitur terra.* Quia nostro capiti, Christo scilicet, nos conformant. I Petr. II, 21 : *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum*, etc.

« *Respice in servos.* » Hic secundum 16
secundæ partis totius illius, in qua orat. Postquam enim petiit divinæ virtutis ostensionem, et electorum manifestationem, consequenter petit illorum promotionem, et consummationem in bono : et dicuntur duo. Primo explanat pro quibus orat. Secundo, quid illis optat, ibi, « *Et sit splendor.* »

In prima duo. Primo rogat pro nobis justis, qui tunc erant, vel jam fuerant. Secundo, pro imitatoribus illorum qui succedunt eis, ibi, « *Et dirige filios.* »

In prima duo. Primo rogat pro bonis. Secundo allegat, quia Dei opus sunt, ibi, « *Et in opera tua.* »

Ait ergo : Hæc quæ rogavi, Domine,

[1] Exod. XIV, 28 : *Reversæque sunt aquæ, et operuerunt currus et equites cuncti exercitus Pharaonis*, etc.

[2] Jerem. VI, 7 : *Iniquitas et vastitas audietur in ea, coram me semper infirmitas et plaga. Erudire Jerusalem, ne forte recedat anima mea a te*, etc.

[3] Cf. Proverb. III, 11 et 12.

facias, et etiam, Domine, rogo iterum, « *respice,* » oculo misericordiæ, « *in servos tuos.* » Et statim allegat causam, id est, « *in opera tua.* » Quasi diceret : Propter hoc debes respicere, quia sunt « *opera tua.* » Isa. LXIV, 8 : *Domine, pater noster es tu, nos vero lutum : et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos.* Et propter hoc respice illo respectu de quo Sapient. IV, 15 : *Et respectus in electos illius.* Isa. LXIV, 9 : *Ecce respice, populus tuus omnes nos.*

« *Dirige filios.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Rogavi, quod respicias in servos tuos, qui nunc sunt, nec tantum in illos, imo « *diriges filios eorum,* » imitatores illorum, et successores in bono, quales filii erant, vel esse debebant, quibus Paulus dicebat, I ad Corinth. IV, 15 : *Per Evangelium ego vos genui.* Ad Galat. IV, 19 : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* De hoc semine et filiis, Eccli. XLIV, 12 et 13 : *In testamentis stetit semen eorum, et filii eorum propter eos.* Filii etiam possunt dici opera, quæ Deus in nobis dirigit, non nos illa nostra virtute. Ad Philip. II, 13 : *Deus, qui operatur in vobis et velle, et perficere, pro bona voluntate.* Hoc legitur etiam de Judæis, qui tunc erant. Glossa : « Et de eo- « rum filiis, et successoribus, pro quibus « David rogat videns in spiritu futuram « filiorum obstinationem, et tamen con- « versionem illorum qui erunt in fine, « secundum Prophetam Isaiam, in cap.
17 « x, 20 et seq., et Paulum, ad Roman. « II, 14 et seq. »

« *Et sit splendor.* » Hic secundum, in quo magis explanat, quid illis optat, et sunt tria. Primo, optat gratiæ illuminationem. Secundo, operum directionem per illuminationem illam, ibi, « *Et opera manuum.* » Tertio, directorum unionem in charitate, ibi, « *Et opus manuum.* »

Dicit ergo : Sic rogavi ut respicias servos, et filios illorum dirigas. Et quid petis a respiciente ? Hoc : « *Et sit splendor,* » lux gratiæ illuminantis interius, « *Domini Dei nostri,* » hoc est, a Domino Deo nostro nobis infusa, « *super nos,* » nobis dominans, nos regens, et continens : sicut super illos, qui dicunt supra, in Psal. IV, 7 : *Signatum est super nos lumen vultus,* etc. Hic est splendor, qui promittitur, Isa. LVIII, 11 : *Implebit splendoribus animam tuam.* Et Job, XI, 17 : *Quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam* : fugatis enim quasi tenebris culpæ, facit quasi splendescere gratiam suam in cordibus electorum. II ad Cor. IV, 6 : *Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, illuxit ipse in cordibus nostris.*

Splendor etiam Domini, Dei Patris scilicet, est Filius. Ad Hebr. I, 3 : *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus,* scilicet Patris. Isa. LXII, 1 : *Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus,* etc. Hunc ergo splendorem volo fieri super nos, ut nos illuminet. Joan. I, 9 : *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* His splendoribus tamquam imagine reformante reformatur in nobis imago scilicet similitudinis, ratio, memoria, et voluntas.

« *Et opera.* » Hic est secundum. Quasi diceret : Sic splendor super nos sit, « *et opera manuum nostrarum dirige,* » tu, inquam, existens per hunc splendorem, per hanc gratiam, « *super nos,* » quia aliter non possunt dirigi. Jerem. X, 23 : *Scio, Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri est ut ambulet et dirigat gressus suos.* Sed cujus est ? Domini. Prov. XVI, 9 : *Domini est dirigere gressus.* Et XX, 24 : *A Domino diriguntur gressus viri.* Quis autem hominum potest dirigere gressus suos ? Supra, Psal. XXXVI, 23 : *Apud Dominum gressus hominis dirigentur.* Gressus autem idem sunt quod opera, sive interiora, sive exteriora. II ad Thess. III,

5 : *Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, et patientia Christi.*

« *Et opus manuum.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic dirige opera, ut in charitate fiant : et etiam « *opus manuum nostrarum dirige*, » ut ad unum finem, ad unum tendant præmium. Unde solvitur hoc quod posset hic quæri : quomodo cum dixerit ante, *omnia opera manuum* in plurali, nunc dicit *opus* in singulari ? Et iterum, qualiter differt hic, et ibi, quod dicit « *Dirige ?* » Et est responsio ad primum secundum Gregorium, quia sanctorum opera, et multa sunt, et unum. Sic enim ait : « Omnia præcepta et, « unum sunt, et multa. Multa per diver- « sitatem operis, unum in radice chari- « tatis. » Iterum ad aliud patet, quia diriguntur opera dupliciter, quantum ad principium a quo sunt, scilicet charitatem, et hoc petiit primo : et quantum ad illud ad quod sunt, præmium scilicet et finem, et hoc petiit secundo. Item, quia petierat opera dirigi simpliciter, repetit ut dirigantur ad unum omnia universaliter, secundum illud Psal. xxvi 4 : *Unam petii a Domino, hanc requiram*, vitam scilicet æternam, ad quam nos perducat qui est benedictus, etc.

PSALMUS XC.

Canticum quo prædicatur securitas ejus qui spem in Deo ponit.

1. *Laus Cantici David.*
Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.
2. Dicet Domino : Susceptor meus es tu et refugium meum : Deus meus, sperabo in eum.
3. Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero.
4. Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis.
5. Scuto circumdabit te veritas ejus : non timebis a timore nocturno :
6. A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, et dæmonio meridiano.
7. Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis : ad te autem non appropinquabit.
8. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.
9. Quoniam tu es, Domine, spes mea : Altissimum posuisti refugium tuum.
10. Non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.
11. Quoniam angelis suis mandavit de te [1], ut custodiant te in omnibus viis tuis.
12. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.
13. Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.
14. Quoniam in me speravit, liberabo eum : protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.
15. Clamabit ad me, et ego exaudiam eum : cum ipso sum in tribulatione : eripiam eum, et glorificabo eum.
16. Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum.

[1] Matth. iv, 6 ; Luc. iv, 10.

IN PSALMUM XC

COMMENTARIUS.

1 *Laus Cantici David* [1].

« *Qui habitat in adjutorio.* » Hic est Psalmus nonagesimus in toto libro, in secunda vero parte libri sexagesimus : Sicut enim dictum fuit superius, in Psalmo octogesimo quarto actum fuit de liberatione a malo culpæ, per mediatorem Christum, in psalmo octogesimo nono de liberatione a malo pœnæ, tam innatæ quam inflictæ, in hoc autem nonagesimo agitur de liberatione a malo tentationis, a quo culpa. De diversitatibus enim tentationum agitur in hoc Psalmo, et protectione confidentium in Christum, qui tentatus vicit diabolum [2]. Et de verbis

Argu... tum P... Tertiu... carna... et pas... fructu... pressi... tati...

[1] L'hébreu ne porte aucun titre en tête du psaume, mais on lit dans les Septante : αἶνος ᾠδῆς, « laus cantici, » avec le nom de David. Notons toutefois que cette inscription n'est pas dans les manuscrits grecs, et que plusieurs Pères n'en font point mention. D'anciens commentateurs juifs attribuent la composition de ce psaume à Moïse, en se fondant sur ce principe que le titre qui est en tête d'un psaume s'applique à tous les suivants qui ne portent aucun nom d'auteur. Ce principe ne s'appuie sur aucune preuve et il est universellement rejeté. Comme les commentateurs juifs, Jennings incline à reconnaître Moïse pour auteur, mais seulement à raison des rapprochements qu'il signale entre ce morceau et le Deutéronome. Bossuet embrasse aussi la même opinion. Les versions grecques, la Vulgate, le Chaldéen, Théodoret et quelques modernes, Schegg, Patrizi, etc., attribuent le psaume à David ; s'ils n'ont à apporter en faveur de leur sentiment aucune raison décisive, il faut bien avouer qu'on n'en a pas davantage à leur opposer ; de sorte que rien n'empêche d'accepter comme provenant de la tradition l'inscription des Septante. On ne peut songer cependant à faire composer ce chant par David à l'occasion de la peste qui punit le dénombrement d'Israël, II Reg., XXIV ; I Par., XXI ; les pensées exprimées par le psaume ne s'accordent en aucune sorte avec les sentiments connus du roi pendant le fléau, I Par., XXI, 17. Il faut donc ou faire composer ce psaume par un autre, si on veut le rapporter à cette circonstance, ou le remettre à un autre temps si on l'attribue à David. Patrizi avoue que sur l'époque à laquelle fut composé le psaume, « il ne peut rien dire, pas même par conjecture ; » c'est la solution la plus sage.

Le psalmiste développe avec un charme merveilleux l'acte de confiance que plus tard saint Paul formulera en deux mots : « Si Deus pro nobis, quis contra nos ? » Rom., VIII, 31. « Il serait impossible, dit Herder, d'enseigner la confiance en Dieu avec plus de tendresse et d'abandon. » Le Talmud de Jérusalem, Sab., VI, 2, appelle ce psaume, « le chant des accidents, » c'est-à-dire, le chant qui sert de protection au moment du danger. C'est aussi, « comme un écho, presque vers par vers, des paroles par lesquelles Eliphaz le Témanite décrit la vie de l'homme de bien, Job, V, 17-23. » Plumptre, ap. Eliott. La seule difficulté qu'il présente est le brusque changement de personne aux ℣℣. 2, 9, 14. Delitzsch et d'autres font du psaume un dialogue, avec intervention divine au ℣. 14. La difficulté peut être résolue plus simplement, en observant avec Talhofer que ces anomalies sont fréquentes dans les psaumes, et qu'ici elle s'explique tout naturellement par le joyeux enthousiasme du psalmiste.

L'application morale et spirituelle est bien indiquée par Eusèbe : « Totum sermonem ad ejus personam refert, qui pro Christo concertat ac superat ; sive etiam ad hominem qui in Salvatore esse intelligitur, quo ceu instrumento usum est Dei Verbum quod præexistebat. » Cfr. Demonst, evang. IX, 7. S. Bernard a sur le *Qui habitat* dix-sept homélies qui sont des chefs-d'œuvre d'application morale. « Hunc psalmum ad completorium quotidie, et diebus jejunii (quadragesimalis) maxime frequentamus, ut quo tempore diabolus magis nititur ad decipiendum, eo tempore nos magis laboremus ad resistendum. » P. Lombard. Le sens du psaume à l'office de Complies est à la fois de remercier Dieu et de se remettre entre ses mains avec une nouvelle confiance : « Domine, qui nos liberasti ab omni sagitta volante in die, libera nos quoque a negotio perambulante in tenebris. » Ex horolog. græcor. ap. Thomasium.

[2] Cf. Matth. IV, 1-11, et Luc. IV, 1-13.

etiam hujus Psalmi roborata est diaboli tentatio. Unde signanter dicitur in titulo hujus Psalmi : « *Laus Cantici David.* » Quasi dicat : In hoc subjecto Psalmo, est « *laus,* » non quæcumque, sed « *Cantici,* » hoc est, quod est Canticum, quod soli Deo, et de solis spiritualibus est, « *David* » vero, hoc est, Christo cantanda. Isa. XII, 5 : *Cantate Domino, quoniam magnifice fecit.*

Dividitur autem Psalmus in tres partes. In prima, divina protectio in tentatione et pugna promittitur. In secunda, monstratur victoria in pugna, ibi, « *Cadenta latere tuo.* » In tertia, corona post pugnam, ibi, « *Quoniam in me speravit.* »

In prima duo. Primo promittit in Deo speranti liberationem. Secundo, modum liberandi ostendit, et causam quare sperandum est in tali liberatore, ibi, « *Dicet Domino.* »

pars ni. Dicit ergo : « *Qui habitat,* » per spem et confidentiam, « *in adjutorio Altissimi,* » Dei scilicet, non hominis puri, ut sit de illis, de quibus Jerem. XVII, 7 : *Benedictus vir, qui confidit in Domino.* « *Habitat* » etiam per devotam orationem ipsum deprecando. Bernardus : « Non habitat in adjutorio Altissimi, qui « non poscit Deum adjutorem suum, sed « sperat in multitudine divitiarum sua« rum. » Qui habitat etiam per perseverantiam in fide recta. Bernardus : « Non « habitat in adjutorio Altissimi, qui in « tempore credit, et in tempore tentatio« nis recedit. » Adjutorium Altissimi (ium mi go.) beata Virgo, quæ Deum Patrem adjuvit, ut unicum habeant filium ipse et ipsa. Genes. II, 18 : *Faciamus ei adjutorium simile sibi.* In hoc est habitandum, tamquam in loco tutissimo. Supra, in Psal. LXXXVI, 7 : *Sicut lætantium omnium habitatio est in te.* Qui sic habitat in adjutorio Altissimi, « *commorabitur in protectione Dei cœli,* « ut undique concussus, prosperis scilicet, et adversis, semper ab eo protegatur. Prov. XVIII, 10 : *Turris fortissima nomen Domini, ad ipsum curret justus, et salvabitur.* Psal. XVII, 31 : *Protector est omnium sperantium in se.* Et alibi, Psal. CXX, 5 : *Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.* Et Jeremias, postquam dixit : *Benedictus vir qui confidit in Domino :* adjecit statim : *Et erit Dominus fiducia ejus* [1], ut cum ipso commoretur sicut mater, et conquiescat, secundum illud Deut. XXXIII, 12 : *In eo quasi in thalamo tota die commorabitur.* Psal. CXXIV, 1 : *Non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem.*

Et nota, quod Dominus suos adjuvat. (Quomodo Deus nos adjuvat ?) Primo, hostium virtutem et potentiam minuendo, Judith, IX, 11 : *Erige brachium tuum sicut ab initio, et allide virtutem eorum in virtute tua.* Impetum eorum flagellorum impediendo, Judith, IX, 8 : *Tenuit pedes eorum abyssus, et aquæ operuerunt eos. Aquæ* tribulationes, *abyssus* tribulationum immensitas appellatur. Suis impetendi audaciam tribuendo, Judith, XIII, 7 : *Confirma me, Domine Deus Israel, et respice in hac hora ad opera manuum mearum.* Virtutem ad pugnandum præstando, Isa. XL, 29 : *Qui dat lasso virtutem : et his qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat.* Coadjutores adjungendo Angelos ipsos, Psal. XXXIII, 8 : *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum.* Psal. CXX, 1 : *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.* Arma tribuendo, de quibus Apostolus ad Ephes. VI, 13 : *Accipite armaturam fidei.* Et II Mach. XV, 16 : *Accipe sanctum gladium munus a Deo tibi missum, in quo dejicies,* etc. Longanimitatem et perseverantiam tribuendo, Psal. XVII, 35 : *Posuisti, ut arcum æreum, brachia mea.* Isa. XL, 31 : *Current et non laborabunt, laborabunt et non deficient,*

[1] Jerem. XVII, 4.

2 « *Dicet Domino.* » Hic secundum, in quo ostendit modum sperandi et causam : et secundum hoc duo dicuntur. Primo, ostendit modum. Secundo, causam, ibi, « *Quoniam ipse.* »

In prima duo, secundum duo quæ sunt in bono modo sperandi in Deo. Primum est divinæ bonitatis confessio. Secundo, spei in ipsum, ipsa voce expressio, ibi, « *Sperabo in eum.* »

In prima tria. Primo, confessio gratiæ promoventis ad bonum. Secundo, liberantis a malo, ibi, « *Et refugium meum.* » Tertio, conferentis ipsum esse, ibi, « *Deus meus.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod qui sperat, adjuvabitur. Sed quomodo sperat ? Sic : « *Dicet Domino,* » voce confessionis et gratiarum actionis : « *Susceptor meus es tu,* » ad bonum faciendum. Supra, in Psal. XXIX, 2 : « *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me.* Eccli. LI, 2 : *Adjutor et protector factus es mihi, et liberasti corpus meum a perditione.* Isa. XLII, 1 : *Ecce servus meus, suscipiam eum.* Vel « *susceptor meus es tu,* » tamquam medicus infirmi ad curandum. Sapient. XVI, 12 : *Neque herba, neque malagma sanavit eos, Domine, sed omnipotens sermo tuus, qui sanat omnia.*

« *Et refugium meum,* » liberando a malo, a quo recedens et fugiens per te, venio ad te. Eccli. XXI, 2 : *Quasi a facie colubri, fuge peccata.* Currens ad Dominum ut ad refugium, Psal. XXXI, 7 : *Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me.* Et alibi, Psal. XLV, 2 : *Deus noster, refugium et virtus.* Securum et tutum refugium, Job, XVII, 13 : *Libera me, Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* « *Deus meus* » es tu, per creationis beneficium. Eccli. XVIII, 1 : *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul.*

« *Sperabo in eum,* » Hic secundum, expressio ipsius spei per vocem. Job, XIII, 15 : *Etiamsi occiderit me, sperabo in eum.*

« *Quoniam ipse liberavit.* » Hic secundum, in quo ostendit sperandi causam, et assignatur duplex. Primo, susceptum jam a Deo beneficium. Secundo, suscipiendum, ibi, « *Scapulis suis.* » 3

Susceptio duplex. Liberatio a tentatione diaboli, quam facit blandiendo. Secundo, ab illa quam facit detrahendo, ibi, « *Et a verbo aspero.* »

Dicit ergo : Sic sperabo, et justum est, « *quoniam ipse,* » non ego, « *de laqueo venantium,* » de tentatione dæmonum, quæ est ut laqueus, illa scilicet qua blanditur et illaqueat. Isa. XXIV, 18 : *Qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo.* De hoc petit liberari infra, in Psal. CXL, 9 : *Custodi me a laqueo, quem statuerunt mihi.* Quia sicut alibi dicitur : *Laqueum paraverunt pedibus meis* [1].

Et nota, quod diabolus venator est. Gen. X, 9 et 10 : *Chus genuit Nemrod : ipse cœpit potens esse in terra. Et erat robustus venator coram Domino.* Interpretatur autem *apostata*, vel *tyrannus*, quorum utrumque competit diabolo, qui et apostatavit a Deo per superbiam, et tyrannus est per crudelitatem quam exercet contra hominem. Homo autem est bestia, quam venatur. Unde Bernardus : « Quid superbis, o homo ? quid securum « te jactas ? vide quia bestia factus es, cui « laquei præparantur. » Habet autem pro retibus mulieres pulchras, Eccle. VII, 27 : *Inveni mulierem morte amariorem : laqueus venatorum est, et sagena cor ejus.* Et divitias, I ad Timoth. VI, 9 : *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli.* Et sicut venator considerat tempus et locum, quia non venatur bestias, quæ non sunt de sayso, scilicet homines pauperes et abjectos, reputat enim eos bestias macilentas : sed divitiis et dignitatibus impinguatos. Habac. I, 16 : *Incrassata est pars ejus,*

[1] Psal. LVI, 7.

et cibus ejus electus. Locum, quia præterit tuguria pauperum, miserorum domicilia, carceres captivorum, et non cessat circuire regum palatia et principum, cathedras et Episcoporum et doctorum, capitula clericorum, nundinas mercatorum, et tabernas gulosorum. Super Matthæi, IV, 11, dicit Glossa : « Tentationibus congruunt loca. » Thren. III, 52 : *Venatione ceperunt me.*

« *Et a verbo aspero,* » a tentatione quam emittit detrahendo, sicut accidit in illis, qui timore linguarum detrahentium, vel cultum Christianitatis blasphemantium, dimittunt facere bona. Job, XV, 21 : *Sonitus terroris semper in auribus ejus.* Et in Psal. XIII, 5 : *Ibi trepidaverunt timore, ubi non erat timor* [1].

Nota etiam, quod est triplex verbum asperum, a quo Deus suos liberat. Primum est : O vos mortui, qui jacetis in sepulcris, surgite, et venite ad judicium [2]. Secundum asperius : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare* [3]. Sed tertium est asperrimum : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum,* etc. [4] Job, V, 21 : *A flagello linguæ absconderis.* Et in Psal. CXI, 7 : *Ab auditione mala non timebit.* Bernardus : «Sustinuisti, Domi- « ne, hoc verbum asperum : *Tolle, tolle,* « *crucifige eum* [5], ut nos ab illo verbo « aspero liberares : *Ite, maledicti, in* « *ignem æternum, qui paratus est,* etc. »

« *Scapulis suis.* » Hic secundum, in quo ostendit in Deo sperandum esse propter beneficium suscipiendum. Et est hoc beneficium liberationis a tentatione : et dicuntur duo. Primo tanguntur genera et modi defensionum sperandarum. Secundo, tentationum, a quibus liberat et defendit, ibi, « *Non timebis.* »

In prima duo. Primo, quod defendit et dulciter. Secundo, quod potenter, ibi, « *Scuto circumdabit.* »

In prima duo. Primo, tangitur dulcis defensio ab ardore tentationis. Secundo, quasi dicti expositio, ibi, « *Et sub pennis.* »

Dicit ergo : Sperandum est in Deo, quia prædicta bona fecit mihi, et etiam faciet adhuc alia, quia, o tu quicumque es in adversitate et ardore tentationis, « *ipse obumbrabit tibi,* » refugium tribuendo, « *scapulis suis,* » propriis. Psal. CXXXIX, 8 : *Obumbrasti super caput meum in die belli.* Luc. I, 35 : *Virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ecce scapulæ, in quibus portatur onus, hæc umbra, quam desiderabat sponsa Cant. II, 3 : *Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi : et fructus ejus,* etc. Isa, IV, 6 : *Erit in umbraculum diei ab æstu.* Non est hæc umbra hederæ, vel cucurbitæ, quæ statim super caput Jonæ exaruit [6].

Sed quia posset aliquis mirari, quomodo scapulis possit obumbrare, ideo exponit se, « *et sub pennis ejus,* » quæ protegunt a parte anteriori, « *sperabis,* » hoc est, sperare poteris. Alas appellat quod dixerat scapulas. Pennas de quibus supra, Psal. LVI, 2 : *In umbra alarum tuarum sperabo, donec,* etc., et Mal. IV, 2 : *Sanitas in pennis ejus.* Hinc est quod comparat se gallinæ sub alis pullos suos congreganti. Matth. XXIII, 37 : *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas,* etc. Item, scapulæ possunt referri ad operationem mirabilium Dei. Per operationes enim virtus ostenditur, sicut per scapulas hominis fortitudo. In alis autem, quæ in altum avem sublevant, prophetica et legalis instructio.

[1] Cf. etiam Psal. LII, 6.

[2] Isa III, 14 : *Dominus ad judicium veniet cum senibus,* etc. Cf. etiam Joel, III 13.

[3] Matth. XXV, 42.

[4] Matth. XXV, 41.

[5] Joan. XIX, 15.

[6] Cf. Jonæ, IV, 5-7.

5 « *Scuto circumdabit te.* Hic secundum, in quo promittit, quod defendet potenter : quod potest notari in scuto.

Ait enim : Sic scapulis et alis proteget te benigniter, et etiam potenter, quia « *veritas ejus,* » quæ personas non accipit, sed omnes in se sperantes protegit. Ad Rom. II, 11 : *Non enim est acceptio personarum apud Deum.* « *Circumdabit te scuto* » potentiæ et virtutis suæ. II Reg. XXII, 3 : *Deus fortis meus, sperabo in eum : scutum meum, et cornu salutis meæ.* Hoc autem scutum est recordatio passionis et laboris Christi, qua protegit ab omni malo, secundum illud Thren. III, 65 : *Dabis eis scutum cordis laborem tuum.* Et in Psal. V, 13 : *Scuto bonæ voluntatis tuæ,* qua pro nobis mori et pati voluisti, *coronasti nos,* ut nos defenderes ab hoste.

« *Non timebis a timore.* » Hic secundum, in quo post diversitates liberationum, subjungit de diversitate tentationum, a quibus liberat : et dicuntur quatuor secundum quatuor tentationum genera, a quibus liberat. Prima est levis et occulta, de qua primo. Secunda, levis et aperta, de qua secundo, ibi, « *A sagitta volante.* » Tertia, gravis et occulta, de qua tertio, ibi, « *A negotio perambulante in tenebris.* » Quarta, gravis et aperta, de qua quarto, ibi, « *Ab incursu.* »

Quatuor tentationum genera.

Vel sic : Primo promittit liberationem ab illa quæ accidit ex timore adversitatis. Secundo, ab illa quæ ex blandimento prosperitatis. Tertio, ab illa quæ ex subreptione vel ignorantia. Quarto, ab illa quæ ex coactione et violentia : et signantur in eisdem locis. Homo enim ruit in peccatum, vel quia timet, vel quia allicitur, vel quia ignorat, vel quia cogitur.

Dicit ergo : Sic proteget scapulis et pennis, et scuto circumdabit te : et sic non timebis, id est, securus esse poteris, « *a timore nocturno.* » Timor nocturnus, pusillanimitas quædam latens interius appellatur, qua tentatur homo, etsi leviter, tamen latenter. Bernardus : « Timor « nocturnus, pusillanimitas, propter quam « scutum non est deserendum. » Prov. XXXI, 21, de muliere forti, quæ protegitur isto scuto : *Non timebit domui suæ a frigoribus nivis.* Jerem. XVII, 8 : *Non timebit cum venerit æstus. Et erit folium ejus viride, et in tempore siccitatis non erit sollicitum.* Sed de non protectis a Domino dicitur, Sapient. XVII, 13 et 14 : *Dormientes aliquando monstrorum exagitabantur timore.* Isa. XXXV, 4 : *Dicite pusillanimis : Confortamini, et nolite timere.*

« *A sagitta volante.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic poterit non timere a timore nocturno, et etiam a sagitta, id est, tentatione, « *volante in die,* » facta in aperta cognitione illius qui tentatur. Hæc sagitta volans, adulatio blandiens. Jerem. IX, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.* Cito enim et leviter volat adulatio, et usque ad intima cordis penetrat, et vulnerat per inanem gloriam, et cito valde occidit animam. Hæc est *altitudo diei,* de qua supra, in Psal. LV, 4 : *Ab altitudine diei timebo : ego vero in te sperabo.*

« *A negotio.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic ab occulta et levi tentatione non timere poteris, et levi et aperta : et etiam « *a negotio perambulante in tenebris,* » repete, non timebis, scilicet a graviori tentatione et occulta, quæ est ambitio. De ambitione, Bernardus : « Ambitio est subtile malum, secretum virus, « pestis occulta, doli artifex, mater hy- « pocrisis, livoris parens, vitiorum origo, « virtutum rubigo, tinea sanctitatis, ci- « catrix cordium, ex remediis morbos cau- « sans, ex medicina languorem, alienat « mentem, oblivisci facit veritatem, ne- « gotium agit tenebrarum, proditionem « investigando, et iniquitatem virtutum « imagine palliando. » Ad Ephes. V, 12 :

Ambitionis ele[...]is desc[...]io.

Quæ in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere. Joan. xii, 35 : *Qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.*

« *Ab incursu.* » Hic est quartum. Quasi diceret : A prædictis tentationibus non timebis : et etiam non timebis « *ab incursu et dæmonio meridiano,* » id est, dæmonio meridiano in aperto tamquam in meridie ingruente, id est, graviter impellente, et tentante. Graviter enim dæmon impellit tamquam leo sævissimus. I Petr. v, 8 : *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit,* etc. Et est *meridianus,* quando quod aperte malum est, suggerit, sicut in Anti-Christo faciet. Et nota quod dicit Bernardus : « Incipientes tentat timor nocturnus, proficientes sagitta volans, negotium perambulans in tenebris Prælatos, sed dæmon meridianus Doctores. » Et hi dicere possunt illud Matth. xv, 22 : *Filia mea male a dæmonio vexatur.*

da s ni.

« *Cadent a latere.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi, in qua postquam actum est de confidentia in Deo in pugna, et rationibus confidendi in ipso, subjungitur hic de victoria in pugna per Christum habita. Duo autem dicuntur. Primo victoria bonorum, malis perditis et damnatis. Secundo, de actore victoriæ, et ministris, ibi, « *Quoniam tu es, Domine.* »

In prima tria. Primo, aliquorum qui se bonos æstimant, per tentationem, et malorum impulsionem dejectio. Secundo, bonorum victoriosa liberatio, ibi, « *Ad te autem non appropinquabit.* » Tertio, malorum per quos qui videbantur boni, dejecti sunt, recta punitio et aperta, ibi, « *Verumtamen oculis tuis.* »

In prima duo. Primo, aliquorum qui videntur in perfectionis statu, dejectio. Secundo, plurium, qui in statu imperfectionis, ibi, « *Et decem millia.* »

Dicit ergo : Sic de te et in te confidentes, Domine, adjuvabis : sed de se præsumentes, « *cadent mille,* » in tentatione, et hoc, « *a latere tuo,* » quales sunt perfecti, qui omnia reliquerunt propter Christum.

Notandum enim, quod est latus Christi naturale, quod scilicet perforatum fuit in cruce, sicut habetur [1] : *Unus militum lancea latus ejus aperuit et continuo exivit sanguis et aqua :* sanguis in signum nostræ redemptionis, aqua in signum baptismalis ablutionis. Et est latus spirituale, societas assessorum suorum in judicio, hoc est perfectorum, qui conjudicabunt. Matth. xix, 28 : *Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me,* etc. Sic accipitur hic, sicut dicimus consiliarios Prælati, et familiam, latus ipsius. Job, xv, 27 : *De lateribus ejus arvina dependet.* Bernardus : « Sanum te dixerim dolentem latera? » Quasi dicat : Nullo modo : loquitur ad Eugenium Papam. De latere ergo Christi, proh dolor! multi cadunt : nec mirum cum ceciderit Lucifer. Isa. xiv, 12 : *Quomodo cecidisti de cœlo lucifer, qui mane oriebaris?* Propter hoc bonum est consilium Eccli. ii, 7 : *Non deflectatis ab illo, ne cadatis.* I ad Cor. x, 12 : *Qui se existimat stare, videat ne cadat :* quia Luc. x, 18, dicitur : *Videbam Satanam, sicut fulgur de cœlo cadentem.*

Latus spirituale Christi, assessores in judicio.

« *Et decem millia,* » quod est majus, « *a dextris tuis,* » id est, de illis qui se existimant futuros a dextris, et cum bonis judicandis tandem salvandos : ut sint de illis, de quibus dicitur : *Statuet oves quidem a dextris suis* [2]. Per latus etiam dextrum designatur prosperitas, per sinistrum adversitas. Significatur ergo, quod plures cadent a latere dextro Dei, id est, a prosperitate, quam a sinistro, id est, ab adversitate. Proverb. i, 32 : *Prosperitas stultorum perdet illos.* David in adversitate humilis, et charitativus : in prosperitate ce-

[1] Joan. xix, 34.

[2] Matth. xxv, 34.

cidit in adulterium, et seditionem, et homicidium [1].

« *Ad te autem.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic cadent præsumentes de se : *ad te autem,* » o Christe, id est, ad totum corpus tuum, congregationem scilicet electorum, « *non appropinquabit,* » ut animam lædat, fidem corrumpat finaliter, etsi tamen temporaliter affligat, secundum illud Job, IX, 24 : *Terra data est in manus impii.* Sed in cap. II, 6, dicitur : *Verumtamen animam illius serva.*

8 « *Verumtamen oculis.* » Hic tertium, scilicet malorum, per quos boni in apparentia dejecti sunt, punitio : et dicuntur duo. Primo, diligens culpæ illorum consideratio. Secundo, digna pro culpa punitio, ibi, « *Et retributionem.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, a latere tuo cadent aliqui, sed plures a dextris : sed te non tangent, victor eris : et hoc non impune facient, quia tu « *oculis tuis,* » videntibus quæ fecerunt mali, qui eos impulerunt, « *considerabis,* » quantitatem culpæ eorum. Proverb. XVI, 2 : *Omnes viæ hominis patent oculis ejus.* Ad Hebr. IV, 13 : *Omnia nuda sunt et aperta oculis ejus, ad quem nobis sermo.* Job, XIII, 27 : *Vestigia pedum meorum considerasti.* Sic videbis oculis propriis : videbis etiam oculis membrorum, quia certe in fine ipsa membra Christi videbunt oculis suis iniquitates et culpas impiorum, qui bene tui oculi tunc dicuntur, non modo. Bernardus : « Quomodo tuos hic dixeris oculos, « quos somnus occupat, fumus turpat, « pulvis sauciat, et humor obnubilat, « et novissima mors excæcat ? » Eccle. XII, 3 : *Tenebrescent videntes per foramina.* Tunc tui erunt oculi, cum omnia ista non erunt, cum eis uteris ad libitum tuum, tam libere quam secure.

« *Et retributionem.* » Hic secundum, scilicet digna pro culpa retributio.

Quasi diceret : Sic considerabis eorum merita, « *et videbis* » postea, et in te et in membris tuis, « *retributionem peccatorum* . » Psal. XXXVI, 34 : *Cum perierint peccatores videbis,* eorum dignam retributionem, secundum illud Isa. XXVII, 8 : *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam.* Luc. VI, 38 : *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Apoc. XVIII, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.*

« *Quoniam tu es, Domine.* » Hic secundum, in quo subjungitur de auctore et ministris liberationis, et victoria bonorum, malis dejectis : et dicuntur duo. Primo, de auctore, et ejus virtute. Secundo, de ministris, scilicet Angelis, ibi, « *Quoniam Angelis suis.* »

In prima duo. Primo, tamquam causa securitatis, spes in Christo et refugium tangitur. Secundo, subjungitur effectus sequens ex causa, ibi, « *Non accedet ad te.* »

In prima duo, secundum duo quæ in Christo considerata securum faciunt, quod sit spes de bonis adipiscendis, et refugium de malis cavendis, ibi, « *Altissimum.* »

Dicit ergo : Sic malis cadentibus boni stabunt : et, o « *Domine, tu es spes mea,* » de bonis æternis adipiscendis. Jerem. XVII, 17 : *Spes mea tu, in die afflictionis.* Bernardus : « Speret hi in scientia litterarum, hi in « astutia mundi, hi in qualibet sæculi « vanitate, mihi adhærere Deo bonum « est : si sæviat mundus, si fremat ma- « lignus, si caro adversus spiritum con- « cupiscit, si consurgat adversum me « prælium, in hoc ego sperabo. »

« *Altissimum.* » Ecce secundum. Qua-

[1] Cf. II Reg. XI.

si diceret : Sic es spes de bonis adipiscendis, et etiam « *posuisti refugium tuum,* » ad quod refugiamus in cavendis malis, non creaturam aliquam, sed « *Altissimum,* » Filium scilicet a morte suscitatum, si est sermo ad Patrem. Vel teipsum, si sit sermo ad Filium, qui es altissimus Jesu Christe. Psal. xcii, 4 : *Mirabilis in altis Dominus.* Hoc refugium Job, qui dicebat in cap. xvii, 3 : *Libera me Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus,* etc. Ibi Gregorius : « In altum mentem fixerat, et ideo hostis ad eum accedere non valebat. » Et quamvis altissimum sit hoc refugium, est tamen optimum, et securum valde. Bernardus : « Ad omnem tribulationem, « ad omnem necessitatem aperta nobis « est arx refugii, sinus matris expansus, « parata foramina petræ, viscera Dei « nostri, nimirum patentia ad introeundum. » Propterea clamat Isaias in cap. ii, 10 : *Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo.* II Reg. xxii, 3 : *Elevator meus, et refugium meum.*

« *Non accedet ad te.* » Hic secundum, scilicet effectus spei justorum : et dicuntur duo. Primo, conservatio totius Christi, quantum ad animam. Secundo, quoad corpus, ibi, « *Et flagellum.* »

Dicit ergo : Sic es spes, sicut refugium : et quoniam sic es, o tu Christe, « *non accedet ad te malum,* » nec ad te qui caput es, nec ad membra tua. Malum, inquam, culpæ, de quo Eccli. xv, 18 : *Ante hominem vita et mors, bonum et malum*[1] *: quod placuerit ei, dabitur illi.* Et ibidem, ℣. 17 : *Ad quod volueris porrige manum tuam.* Sed hoc malum non accedet ad Christum, et suos. Isa. lxv, 25 : *Non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo.*

« *Et flagellum,* » pœnarum miseriæ, « *non appropinquabit tabernaculo tuo,* » corpori tuo, quod est tabernaculum animæ tuæ. Hoc tabernaculum, de quo in Psal. xviii, 6 : *In sole posuit tabernaculum suum.* Et rursus, Levit. xxvi, 11 : *Ponam tabernaculum meum in medio vestri.* Nec corporibus tuorum, quæ sunt similiter tabernacula, et sunt tua. Job, v, 24 : *Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum.* In corpore suo tamquam in tabernaculo habitat, qui mundum et sanum ipsum conservat, nec consentit diabolo, et peccato, ut inde faciat aram porcorum. I ad Cor. vi, 19 : *An nescitis quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus sancti?... Et non estis vestri.* Talibus flagellum non appropinquat, ut illis noceat, sed impiis, secundum illud Isa. xxviii, 18 : *Flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem.*

« *Quoniam Angelis.* » Hic subjungitur de ministris victoriæ : et dicuntur 11
tria. Primo, demandatio ipsis ministris, ut scilicet conservent. Secundo, officii exsecutio, scilicet conservatio, ibi, « *In manibus.* » Tertio, quod sequitur ex hoc, adversantium conculcatio, ibi, « *Super aspidem et basiliscum.* »

In prima duo. Primo, quod facta est Angelis demandatio. Secundo, ostenditur de quo, ibi, « *Ut custodiant.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, refugium es, et spes, et propter hoc nec malum accedet ad te, nec flagellum : et etiam quicumque es de corpore Christi, « *Deus mandavit,* » id est, mandatum dedit, « *Angelis suis, de te.* » Ad Hebr. i, 14 : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?* Quid mandavit ? « *Ut custodiant te.* » Isa. lxii, 6 : *Super muros tuos Jerusalem constitui custodes.* Et « *custodiant te in omnibus viis tuis.* » Exod. xxiii, 20 : *Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te.* Angelus

Mandatum Angelis ut nos custodiant.

[1] Cf. Jerem. xxi, 7.

deducit in via Tobiam juniorem [1]. Bernardus : « Parum est quod fecit Angelos « suos spiritus, fecit eos et pædagogos. » Et iterum dicit : « In quovis angulo sunt « Angeli, ne audeas illo præsente, quod « me præsente non auderes. »

Quæ sint viæ hominum, dæmonum, Angelorum et Dei?

Et nota, quod dicit, « *in omnibus viis tuis:* » sunt enim viæ hominum, vanæ concupiscentiæ, a quibus retrahit eos. In Eccli. XVIII, 3 : *Post concupiscentias tuas non eas.* Sunt etiam viæ dæmonum, scilicet præsumptio, et obstinatio in malo : qui per has incedit, per vias dæmonum vadit. Per has itur quadrupliciter. Primo, per dissimulationem defectus proprii. Sic incedit illi de quo Paulus ait: *Si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit* [2], seorsum a via Dei ducit, et inducit in viam dæmonum. Secundo, per ignorantiam sui, quid sit in natura, quia pulvis, et cinis. Jacob. IV, 15 : *Quæ est vita vestra? Vapor est ad modicum parens.* Tertio, per excusationem peccati cogniti, sicut Adam in muliere : *Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi* [3]. Quarto, per contemptum cogniti et confessi, sicut ille, de quo Proverb. XVIII, 3 : *Impius, cum venerit in profundum peccatorum, contemnit.* Et est via Angelorum, qua ascendunt contemplando, descendunt autem ministrando, qua incedere debent Prælati. Genes. XXVIII, 12, Jacob vidit *Angelos Dei ascendentes, et descendentes.* Et est via Dei duplex : conjuncta scilicet misericordia et veritas. Psal. XXIV, 10 : *Universæ viæ Domini, misericordia et veritas.* His ambulandum, verum confitendo de conscientia sua pura, dolendo de culpa, et sibi miserendo.

12 *In manibus portabunt te.* » Hic est secundum, scilicet officii injuncti plena executio. Primo, ex parte servientis, quia portat. Secundo, ex parte portati, quia non offendit, ibi, « *Ne forte.* » Vel, primo, officii exsecutio. Secundo, ratio et necessitas exsequendi illud, ibi, « *Ne forte.* »

Dicit ergo : Sic « *Angelis mandavit de te, ut custodiant te,* » et ipsi implentes officium, o tu Christe, et loquitur toti corpori, « *in manibus portabunt te.* » Non quia Angelus habeat manus hoc dicitur, sed ejus virtus et potentia, manus appellatur ejus. Daniel. XIV, 35, Angelus Domini portavit Habacuc usque ad lacum leonum ubi erat clausus Daniel [4]. « *Et in manibus.* » Ezechiel. X, 7 : *Extendit Cherubim manum.* Et in cap. XLIII, 5 : *Et elevavit me spiritus,* scilicet Domini, *et introduxit me,* etc. Act. VIII, 39 et 40, Angelus Domini portavit Philippum in Azotum.

« *Ne forte.* » Ecce ratio et causa talis officii.

Quasi diceret : Sic portabunt, et hoc, « *ne forte offendas ad lapidem pedem tuum,* » hoc est, ne inclines ad culpam. Proverb. IV, 11 et 12 : *Ducam te per semitas æquitatis : quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum.* Lapis etiam Christus. Psal. CXVII, 22 : *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes,* etc. Ad hunc offendit, qui recta fide in eum non credit. Isa. VIII, 14 : *Erit... in lapidem offensionis, et in petram scandali.*

Effe[...] custo[...] Angel[...]

Et est notandum hic, quod Angeli adjuvant et custodiunt nos, et existentes in gratia et operibus bonis. In peccatis custodiunt. Primo, dæmones arcendo. Tob. VIII, 3, Raphael Angelus ligavit dæmonem, qui interfecerat septem viros Saræ [5]. Secundo, hostes visibiles coercendo. Genes. XXXII, 1 et 2, Jacob timenti fratris incursum, obvia fuit Angelorum

[1] Vide fere totum librum Tobiæ, a cap. V ad XII.

[2] Ad Galat. VI, 3.

[3] Genes. III, 12.

[4] Vide lib. Daniel. XIV, 32 et seq.

[5] Tob. VIII, 3 : *Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, et religavit illud in deserto superioris Ægypti.*

multitudo, et dixit : *Castra Dei sunt hæc.* IV Reg. vi, 15 et 16, Puer Elisei perterritus propter hostium multitudinem, vidit majorem copiam Angelorum. Josue, v, 13, Apparuit Angelus Josue, cui ait : *Noster es, an adversariorum ?* Tertio, dormientes in peccatis excitando. Act. xii, 7 : *Percussoque latere Petri, excitavit eum,* etc. Quarto, admonendo ut resipiscant a peccatis. Judic. ii, 4, de Angelo, qui improperavit filiis Israel, et *elevaverunt vocem suam* ad Dominum, *et fleverunt.* Quinto, tentationem mitigando. Daniel. iii, 49 et 50 : *Angelus Domini descendit cum Azaria, et sociis ejus, in fornacem, et excussit flammam ignis de fornace, et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem.* Sexto, si læsi fuerimus, curam adhibendo. Tob. xi, 8, Angelus docuit minorem Tobiam, ut de felle piscis liniret oculos patris, et visum reciperet.

Item, ambulantes in bonis operibus adjuvant. Primo, viam demonstrando. Tob. vi, 1 et seq., Angelus ostendit Tobiæ juniori viam qua iretur in Rages civitatem Medorum. Secundo, impedimenta auferendo de via. Exod. xxiii, 23 : *Præcedet te Angelus meus, et introducet te ad Amorrhæum, et Hethæum, et... Jebusæum,* etc. Tertio, negligentem invitando. III Reg. xix, 7 : *Surge, comede : grandis enim tibi restat via,* dixit Angelus Eliæ pigritanti. Quarto, instruendo in dubiis et perplexitatibus. Matth. i, 20 : *Ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei,* scilicet Joseph, *dicens : Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Dan. viii, 16, dixit Angelus ad Angelum : *Fac* Danieli *intelligere visionem.* Quinto, supplicando pro bonis. Dan. x, 21 : *Nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester.* Adjuvare autem erat orare, ut adimpleretur desiderium. Sexto, orationes nostras et eleemosynas Domino præsentando. Tob. xii, 12 : *Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos,.. ego obtuli orationem tuam Domino.* Propter hoc dicitur, Isa. vi, 2 : *Sex alæ uni,* qui adjuvat peccatores, *et sex alæ alteri,* qui adjuvat in bonis proficientes.

« *Super aspidem.* » Hic tertium, quod 13
sequitur ex primis, scilicet dæmonum conculcatio secundum omne genus tentandi. Tentat enim aut occulte, et hoc dupliciter. Voluntatem et intentionem corrumpendo, ut velit malum et intendat, sic est *aspis.* Aut bonum impediendo quod inceptum est, sic est *basiliscus* qui flatu interficit, quia retrocedere facit a bono. Aut aperte, et hoc vel in principio operis, obviando bono, et sic est *leo,* aut in fine perseverantiam auferendo, et sic est *draco.*

Dicit ergo : Sic Deus mandavit Angelis, et sic agent : et propter hoc, « *tu ambulabis,* » quicumque de corpore es Christi, « *super aspidem,* » super dæmonum voluntatem, et intentionem interius venientem. Psal. xiii, 3 : *Venenum aspidum sub labiis eorum.* Quasi diceret : Venenum pessimum portant sub labiis, quia aspidum. Deuter. xxxii, 33 : *Et venenum aspidum insanabile.* De hypocrita etiam dicitur, Job, xx, 16 : *Caput aspidum suget,* hoc est, venenum dæmonum in principio operis malum suadentium.

« *Et basiliscum.* » Basiliscus rex serpentium, et vocatur alio nomine *regulus,* et flatu interficit, et signat diabolum, qui flatu latenti hominem a bono opere retrahit, et quasi repellit. Isa. xiv, 29 : *De radice colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrem,* hominem scilicet in bono proficientem.

« *Et conculcabis leonem,* » aperte sævientem, et ad malum impellentem. I Petr. v, 8 : *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit,* etc. Prov. xxiii, 13 : *Dicit piger : Leo est foris, in medio platearum occidendus sum.*

« *Et draconem,* » conculcabis, scilicet dæmonem occulte bonis insidiantem, et illa destruentem. Apocalyps. xii, 4 : *Et*

cauda ejus, scilicet draconis magni, *trahebat tertiam partem stellarum*. Has tentationes omnes adjutorio Angelorum sancti conculcant. Genes. III, 15 : *Ipsa conteret caput tuum*. Josue, x, 24: *Ponite pedes super colla regum istorum*.

14 Tertia pars Psalmi. « *Quoniam in me speravit.* » Hic tertium totius hujus Psalmi, in quo ad consolationem subjungit fructus victoriæ et victorum remunerationem. Primo, in amotione mali. Secundo, in collatione boni, ibi, « *Et glorificabo eum.* »

In prima tria. Primo, promittit liberationem ab omni culpa, merito spei habitæ in se. Secundo, protectionem in tentatione ad culpam inclinante merito fidei, ibi, « *Protegam eum.* » Tertio, ereptionem ab omni malo, merito devotæ orationis surgentis ex charitate, ibi, « *Clamavit.* »

Dicit ergo : Sic vides auctorem Deum, et Angelos ministrantes : et post hæc omnia, « *liberabo eum,* » id est, liberum reddam eum ab omni culpa, ut jam amplius non peccet. Et hoc « *quoniam in me speravit.* » Psal. xxx, 2 : *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum,* confusione culpæ. Eccli. II, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.* Hæc est libertas vera, de qua Joan. VIII, 36 : *Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.* Et dulcis. Bernardus : « Dulcissima libertas Christi in se spe- « rantibus. » Propter hoc dicit David : *Deus meus, sperabo in eum* [1].

« *Protegam.* » Hic protectio a tentatione, fidei merito : et dicuntur duo. Primo, protectio. Secundo, ratio, ipsa fides, ibi, « *Quoniam.* »

Dicit ergo : Sic liberabo eum a malo culpæ, merito spei, « *et* etiam *protegam eum.* » Psal. XVII, 31 : *Protector est omnium sperantium in se.* Isa. XXXI, 5 : *Sicut aves volantes, sic proteget Dominus exercituum Jerusalem, protegens et liberans, transiens et salvans.* Protegens ut strenuus, liberans ut providus, transiens tamquam sollicitus, et salvans ut pius.

« *Quoniam cognovit.* Hic ratio protectionis, scilicet « *quoniam cognovit nomen meum,* » quod est nomen omnipotentiæ. Cognovit, inquam, cognitione fidei ænigmatica. Exod. xv, 3 : *Omnipotens nomen ejus.* Nec tantum in se cognovit, sed etiam alios cognoscere fecit. Joan. XVII, 6 : *Pater... manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi.* Cognovit etiam cognitione approbationis, et timoris, ut ipsum timeat et revereatur. Bernardus : « Non novit no- « men Domini, qui ipsum in vanum ac- « cipit [2], vel qui dicit, Domine, Domi- « ne, et non facit quæ dicit : qui non « honorat ut patrem, nec timet ut Do- « minum. » Malach. I, 6 : *Si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus ?* Filius quippe honoral patrem, et servus timet dominum suum. Et qui non desiderat ut semper sanctificetur in eo. Matth. VI, 9 : *Sanctificetur nomen tuum.*

Clamabit ad me. Hic est tertium, ereptio a malo pœnæ, merito devotæ orationis, quæ surget ex charitate : et dicuntur tria. Primo, orationis devotio. Secundo, exauditio orantis sic, tamquam in generali, ibi, « *Et ego exaudiam.* » Tertio, specificatio in quo exaudietur, ibi, « *Cum ipso sum.* »

Dicit ergo : Sic merito spei liberabo eum a malo culpæ, merito fidei a malo tentationis et impellentis ad culpam, etiam « *clamabit* ad me, « toto corde, et fervore cordis. Isa. XXI, 11 : *Ad me clamat ex Seir.*

« *Et ego exaudiam eum.* » Ecce se-

[1] Psal. XC, 2, et ad Hebr. II, 13.

[2] Exod. XX, 7 : *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.*

cundum : statim enim audit. Isa. XXX, 19 : *Ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit tibi.* Imo antequam clames, dum habes desiderium clamandi. Isa. LXV, 24 : *Eritque, antequam clament, ego exaudiam :* verum est voce : *adhuc illis loquentibus*, ego audiam, clamantibus, inquam, corde. Psal. X secundum Hebæros, 17 : *Præparationem cordis eorum audivit auris tua.*

Et nota ordinem. Primo cognoscitur Deus, cognitus rogatur, et rogatus exaudit. Bernardus : « Fructus notitiæ nomi« nis, est clamor orationis : fructus ora« tionis exauditio, et ostensio salvato« ris. » Item, miram pietatem Dei, qui solo merito clamandi exaudit. Bernardus : « Dulcis lex, quæ meritum exau« ditionis constituit in clamore postula« tionis. » Et propter hoc sine dubio, qui non clamat, aut tepide aut remisse clamat, non debet exaudiri. Unde idem : « Merito non exaudietur, qui clamare « dissimulat, qui remisse aut tepide cla« mat. »

« *Cum ipso.* » Hic tertium, in quo est exauditio, quia in duobus. In præsentiæ suæ exhibitione, et plena ereptione post exhibitionem, ibi, « *Eripiam.* »

Ait ergo : Sic exaudiam clamantem, sed in quo ? In hoc, « *cum ipso,* » statim, « *sum in tribulatione* consolator. Isa. XLIII, 2 : *Cum transieris per aquas*, supple, tribulationum, *tecum ero, et flumina non operient te : Cum ambulaveris in igne, non combureris, et flamma non ardebit in te.* II ad Corinth. I, 4 : *Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Et in eodem, ℣. 5 : *Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis : ita et per Christum abundat consolatio nostra.*

« *Eripiam eum.* » Psal. CV, 44 : *Vidit cum tribularentur : et audivit orationem, eorum*, id est, de necessitatibus eorum eripuit eos. II ad Corinth. I, 10 : *Qui de tantis periculis nos eripuit, et eruit : in quem speramus, quoniam et adhuc eripiet.* Eripiam, inquam, eum de carne corporis, de periculo tentationis, de voragine æternæ damnationis.

« *Et glorificabo eum.* » Hic secundum, in quo est remuneratio, scilicet boni collatio : et tangitur triplex bonum. Primum, glorificatio in anima et corpore. Secundo, glorificationis duratio, ibi, « *Longitudine dierum.* » Tertium, quod totum consummat, aperta Dei cognitio, ibi, « *Et ostendam illi.* »

Dicit ergo : Sic liberabo omnino a malis, et post hoc « *glorificabo eum*, » in anima, et corpore. Prov. IV, 8 : *Glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.*

« *Longitudine dierum.* » Hic secundum. Quasi diceret : Glorificabo, sed numquid ad tempus ? Non : « *longitudine dierum replebo eum*, » hoc est, æternitate, in qua sunt puri dies sine successione noctium. Proverb. III, 16 : *Longitudo dierum in dextera ejus.* Proverb. XXVIII, 26 : *Qui odit avaritiam, longi fient dies ejus.* Item, in hac vita diebus non implemur materialibus, sed magis evacuamur quotidie, usquequo moriamur, ut jam nulla dies remaneat. Bernardus : « Vita qua vivimus, magis mors est : nec « simpliciter vita, sed vita mortalis. Quid « enim agimus, ex quo primo vivere in« cipimus, nisi morti appropinquare, « et mori incipere ? Ibi vero vivitur, ubi « vita munda est et vitalis. » Supra, in Psal. XXXV, 10 : *Apud te est fons vitæ :* ubi dies boni, et interminabilis longitudo dierum. **16**

Longitudo dierum, æternitas quam nullus terminat finis.

« *Et ostendam illi.* » Ecce tertium, Salvatoris manifestatio.

Visio Dei vita æterna.

Ait ergo : Sic replebo glorificatum æternitate, « *et ostendam illi,* » aperta visione, « *salutare meum,* » Filium, et in hoc quod est Deus, et in hoc quod est homo : ut oculo intellectus videat ipsum Deum, glorificatus in anima, et oculo carnis ipsum hominem, glorificatus in

corpore. Joan. XVII, 3: *Hæc est vita æterna : ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Isa. LII, 10 : *Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Augustinus de *Anima et Spiritu* : « Propter hoc factus est « homo ut totum lætificaret hominem. » Exod. XXXIII, 19 : *Ostendam omne bonum tibi.* Bernardus : « Non jam in « fide erudiam, non exercebo in spe, « sed adimplebo, ut in æternum jam vid- « eat quem concupiscit, in quem credi- « dit, quem semper optavit, quem nobis « ostendat pius Pater, qui hoc promittit, « qui est benedictus per omnia sæcula « sæculorum. Amen. »

PSALMUS XCI.

Laudanda opera Dei qui bonos tuetur et malos perdit.

1. *Psalmus Cantici, In die sabbati.*
2. Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime.
3. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem ;
4. In decachordo psalterio, cum cantico, in cithara.
5. Quia delectasti me, Domine, in factura tua : et in operibus manuum tuarum exsultabo.
6. Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.
7. Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc.
8. Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem,
Ut intereant in sæculum sæculi :
9. Tu autem Altissimus in æternum, Domine.
10. Quoniam ecce inimici tui, Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt : et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.
11. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, et senectus mea in misericordia uberi.
12. Et despexit oculus meus inimicos meos, et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.
13. Justus ut palma florebit : sicut cedrus Libani multiplicabitur.
14. Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.
15. Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi, et bene patientes erunt :
16. Ut annuntient quoniam rectus Dominus Deus noster,
Et non est iniquitas in eo.

IN PSALMUM XCI

COMMENTARIUS.

Psalmus Cantici,
In die Sabbati[1].

« *Bonum est confiteri Domino.* » Hic est Psalmus nonagesimus primus in toto libro, quadragesimus primus in secunda parte libri : in quo sicut superius dictum fuit, postquam actum est de fructu consequente ex passione Christi, quantum ad remotionem mali, et hoc triplicis, mali scilicet culpæ, mali pœnæ, et mali tentationis ad culpam impellentis, hic subjungitur de fructu, qui est in assecutione boni, quod, inquam, bonum, est profectus in contemplativa et in activa vita.

Sed quia vix aut numquam proficere sic potest quis, nisi mentem habuerit in quiete, quod est non turbulentam et commotam habere, recte ergo in titulo dicitur : « *Psalmus Cantici, in die sabbati.* » Ad cujus intelligentiam notandum, sicut vult Glossa, quod est triplex sabbatum. Temporis, de quo Genes. II, 2 : *Requievit Dominus die septimo ab universo opere quod patrarat.* Et Exod. XX, 8 : *Memento ut diem sabbati sanctifices.* Et est sabbatum pacis interioris, quies scilicet interior, et tranquillitas mentis. Sic monebat Dominus sabbatizare, Isa. I, 16 : *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, dicit Dominus.* Et LVIII, 13 : *Vocaveris sabbatum delicatum*, etc. Et est sabbatum æternitatis, de quo Apostolus ad Hebr. IV, 9 : *Itaque relinquitur sabba-*

[1] Le titre, dit M. l'abbé Lesêtre, indique que ce psaume doit être chanté le jour du sabbat ; cette indication traditionnelle est confirmée par le Talmud qui assigne un psaume spécial à chaque jour de la semaine. Le psalmiste célèbre la gloire de Jéhova considéré comme créateur et providence, mais surtout comme souverain justicier des bons et des méchants. Le sabbat qu'il a en vue n'est donc pas seulement celui qui suivit la création, mais celui qui doit clore l'histoire du monde, quand Dieu, après le développement de ses deux grandes œuvres, la création et la rédemption, redressera pour l'éternité tous les écarts de la liberté humaine : αἰνεῖ ἐκείνην τὴν γενησομένην ἀνάπαυσιν, dit S. Athanase.

Le psaume ne porte aucun nom d'auteur, et il n'est pas plus possible de lui en assigner un, que de déterminer l'époque où il a été composé. Il paraît avoir été destiné au service du temple, pour être chanté à chaque sabbat ; mais son allure tout à fait générale ne permet de risquer aucune supposition sur l'occasion qui a pu l'inspirer. Le nom de Jéhova y est répété sept fois : c'est le nombre sabbatique. La suite des idées se déroule avec beaucoup de simplicité et de logique. Dieu est grand dans tout ce qu'il a fait : seul, l'insensé ferme volontairement les yeux à cette grandeur, Rom. I, 18-23. En face de l'œuvre divine, le monde se trouve donc divisé en deux camps ; d'un côté, les méchants, prospères un moment, mais bientôt exterminés pour jamais, de l'autre, les bons, victimes pendant la vie présente de la malice des impies, mais destinés à l'immortalité bienheureuse. Le psalmiste revient ainsi encore une fois sur la grande thèse du livre de Job, déjà traitée dans d'autres psaumes ; on comprend, du reste, qu'il fut souvent besoin de la rappeler à un peuple habitué à chercher dans cette vie la récompense de la vertu et le châtiment du vice.

Le sabbat de l'éternité a son aurore dans la vie présente : « Intus est, in corde est sabbatum nostrum... Cui bona est conscientia, tranquillus est ; et ipsa tranquillitas sabbatum est cordis. » S. Aug. Cf. Luc. XVII, 21 : *Ecce enim regnum Dei intra vos est.* Mais le temps présent doit être employé à préparer le repos de l'autre vie : « Est autem hoc perfectum sabbatum, hæc vera requies, cui more sabbati sæcularis, omnia vitæ necessaria pridie præparare præcipimur... Ut igitur ab hujus sabbati requie, id est, a consortio Christi angelorumque, non etiam sacramento Dei arceamur, operandum et promerendum est, et per sollicitudinem operum anteriorum, æternitatis est requies præparanda. » S. Hilar.

tismus populo Dei. Primum sabbatum figura est secundi, et tertii. Secundum vero ducit ad tertium, sicut meritum ducit ad præmium. Isa. LXVI, 23 : *Et erit sabbatum ex sabbato.* Secundum vero acceptionem secundam sumitur hic : unde sensus tituli talis est : « *Psalmus* » subjectus « *Cantici,* » supple, consecutivus, cantandus est « *in die sabbati,* id est, in quiete mentis, et tranquillitate. In corde enim turbido et turbato, quale est cor impium, (Isa. LVII, 20 : *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest*) non placet Deo laudatio. Eccli. XV, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.*

Psalmus autem potest dividi in duas partes. In prima enim agitur de profectu in contemplativa vita. Secundo, in activa, quorum utrumque est fructus sequens ex passione Christi, quantum ad promotionem in bono, ibi, « *Et exaltabitur sicut unicornis.* » Primum spectat ad quietem mentis : secundum vero ad laborem actionis.

In prima duo, secundum duo quæ contemplanda sunt in Deo, bonitas scilicet, et severitas : bonitas in electis, severitas in reprobis. Hoc docet contemplari Paulus, ad Roman. XI, 22 : *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei.* Primo ergo commendatur status contemplativæ, quantum ad contemplationem bonitatis. Secundo, quantum ad contemplationem justitiæ et severitatis, ibi, « *Cum exorti fuerint.* »

In prima duo. Opposita enim juxta se posita magis elucescunt. Primo ergo commendatur profectus contemplantium divinam bonitatem. Secundo, reprobatur status reprobantium illam, qualis est status stultorum, ibi, » *Vir insipiens.* »

Iterum in prima duo. Primo, commendatur status contemplativæ, quantum ad exteriores actus aliquos, quos habet, psallere, et confiteri. Secundo, quantum ad interiores, qui sunt contemplari, et cogitare, ibi, « *Quia delectasti me.* »

In prima duo. Primo, commendatio status contemplativæ, quantum ad actus exteriores. Secundo, determinatio modi, qualiter excercendi sunt, et quando, ibi, « *Ad annuntiandum.* »

In prima duo secundum actum duplicem quem commendat, confiteri primo, et psallere secundo, ibi, « *Et psallere.* »

Dicit ergo : Sic Dominus liberat a 2
malis. Ergo « *bonum est confiteri Domino,* » confessione laudis, et fidei. Joan. XII, 8 : *Quicumque confessus fuerit me coram hominibus,* etc. Ad Roman. X, 10 : *Ore confessio fit ad salutem.* « *Bonum est confiteri,* » confessione peccati, ad evomendum venenosum et superfluum cibum. Eccli. XXXI, 25 : *Si coactus fueris in edendo multum; surge e medio, evome : et refrigerabit te.* Ad sanitatem consequendam : quia sic medico infirmitas detegitur. Eccli. XXXVIII, 15 : *Qui delinquit in conspectu ejus, qui fecit eum, incidet in manus medici.* Boetius : « Si operam « medicantis exspectas, oportet ut vul« nus detegas. » Jerem. VIII, 22 : *Numquid resina non est in Galaad ? aut medicus non est ibi,* etc. Ad pugnandum contra diabolum, carnem, et mundum. Judic. I, 1 et 2 : *Quis ascendet ante nos contra Chanaan, et erit dux belli ? Dixitque Dominus : Judas ascendet.* Judas, scilicet confitens. Ad placandum Deum, quando irascitur. Genes. XLIV, 18 : *Accedens autem propius Judas, confidenter ait : Oro, Domine mi, loquatur servus tuus verbum in auribus tuis, et ne irascaris famulo tuo,* et usque ad lacrymas ipsum commovit. Ad glorificandum ipsum sic placatum. Jos. VII, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere peccatum tuum.*

« *Et psallere.* » Ecce secundum : fides enim et laus sine opere mortua

est [1]. Propter hoc addit : o « *Altissime*,» repete, bonum est, « *psallere nomini tuo*, » hoc est, ad honorem nominis tui bonum operari. Eccli. I, 8 : *Unus est Altissimus, creator omnipotens*, ad cujus honorem est psallendum. Psal. XLVI, 7 : *Psallite Deo nostro, psallite : psallite regi nostro, psallite :... psallite sapienter.*

est ...ido ...re ...i.

Et bonum est psallere, ad litteram canere Psalmos. Primo quia dæmones fugantur. I Reg. XVI, 17 : *Providete aliquem bene psallentem.* Et post, ℣. 23 : *David tollebat citharam, et percutiebat manu sua, et refocillabatur Saul, et levius habebat : recedebat enim ab eo spiritus malus.* Boni Angeli advocantur. Psal. LXVII, 26 : *Prævenerunt principes conjuncti psallentibus*, etc. Psal. CXXXV, 1 : *In conspectu Angelorum psallam tibi.* Illuminat mentem. IV Reg. III, 15 et 16, significatum fuit hoc, ubi, legitur, quod Eliseus nesciens quid futurum esset tribus regibus, ait : *Adducite mihi psaltem. Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini*, et tunc prophetavit. Psal. CV, 1 : *Psallam, et intelligam.* Exhilarat animam. Psal. XXVI, 6 : *Cantabo, et psalmum dicam Domino* [2].

« *Ad annuntiandum mane.* » Hic secundum, quando, et qualiter. Et primo, quando. Secundo, qualiter hoc exercere oportet, ibi, « *Ad annuntiandum.* »

Et respicit primum proprie ad actum confessionis. Secundo, ad actum lætitiæ et exsultationis, qui est psallere, ibi, « *In decachordo.* »

In prima duo. Quia in prosperitate confitendum. Secundo, quod etiam in adversitate, ibi, « *Et veritatem.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod bonum est confiteri Domino : et hoc, « *ad annuntiandum*, » supple, aliis, « *misericordiam tuam*, » et hoc, « *mane*, » prosperitatis : hoc est, sic est confitendum, ut tua misericordia in prosperitate nuntietur, quia tunc evidentior est, quando multis confers bona. Psal CI, 14 : *Venit tempus miserendi ejus, quia venit tempus.* Ecce quod isti misericordiam nuntiant.

In utroque tempore, prospero scilicet et adverso, debemus laudes Domini confiteri.

« *Et veritatem.* » Ecce secundum, et repete : Bonum est confiteri ad annuntiandum « *veritatem tuam*, » et hoc, « *per noctem*, » adversitatis. Nox enim adversitas dicitur. Alibi, in Psal. CXX, 6 : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Tunc enim, in nocte scilicet adversitatis, annuntiare oportet divinam justitiam. Ex Dei enim justitia est, quod nobis conferuntur mala, sed ex misericordia bona.

« *Mane* » etiam litteraliter nuntianda est Dei misericordia, et vespere veritas et justitia, ut semper laudes divinas seminemus. Eccle. XI, 6 : *Mane semina semen tuum, et vespere ne cesset manus tua*, etc. Isa. XXVI, 9 : *Anima mea desideravit te in nocte : sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te.*

« *In decachorco psalterio.* » Hic secundum, in quo ostendit, quomodo psallendum, quia tripliciter. In Decalogi observatione. In hilari mentis devotione, ibi, « *Cum cantico.* » Et in carnis mortificatione, ibi, « *In cithara.* » 4

Dicit ergo : Sic confitendum, ut misericordia et veritas nuntietur, et psallendum « *in psalterio decachordo*, » id est, decem chordarum. Ita scilicet est psallendum, ut fundetur super observantiam decem mandatorum, et adimpletionem eorum [3]. Psal. XXXII, 2 : *In psalterio decem chordarum psallite illi.* Et hoc, « *cum cantico*, » cum læta et hilari mentis devotione : aliter enim non

[1] Jacob. II, 26 : *Fides sine operibus mortua est.*

[2] Vide etiam plura alia Psalmorum loca, XX, 14 ; LVI, 8 et 10 ; CIV, 2 ; CVII, 2, etc.

[3] Cf. Exod. XX, 1 et seq.

placet Deo. Eccli. xxxv, 11 : *In omni dato, hilarem fac vultum tuum.* II ad Corinth. ix, 7 : *Hilarem datorem diligit Deus.* Judic. v, 3 : *Ego sum, ego sum quæ Domino canam.* « *In cithara,* » id est, in carnis mortificatione, quæ per citharam designatur, quæ ab inferiori sonum reddit. Apoc. xiv, 2 : *Et vocem, quam audivi, sicut citharœdorum,* etc. Isa. xxiii, 16 : *Sume citharam, circui civitatem,* etc.

5 « *Quia delectasti me.* » Hic secundum, in quo subjungitur de profectu contemplativæ quantum ad actus interiores mentis, quantum ad affectum. Secundo, quantum ad intellectum. Affectus enim delectationem habet, intellectus admirationem. Ibi est secundm, « *Quam magnificata sunt.* »

In prima duo. Primo, delectatio in operibus creationis tangitur. Secundo, in operibus recreationis, ibi, « *Et in operibus manuum.* »

Dicit ergo : Sic bonum est confiteri, bonum est psallere, et, o Domine, « *quia delectasti me,* » hoc est, delectationem præstitisti, « *in factura tua,* » cum ipsam intueor, et contemplor, non delectatione mala, sed sancta et ordinata.

Multi male delectantur in facturis Dei adspiciendis, gustandis, tangendis, audiendis et olfaciendis.

Notandum enim, quod quidam delectantur male in facturis Dei adspiciendis. Eccli. ix, 8 : *Averte faciem tuam a muliere compta....* Et ℣. 9 : *Propter speciem mulieris multi perierunt.* Alii in gustandis, de quibus Joel, i, 5 : *Flete, et ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine : quoniam periit ab ore vestro.* Alii in tangendis, ut fures, et impudici. Propter primos, dicit Tobias in cap. ii, 21 : *Non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.* Propter secundos, Eccli. xiii, 1 : *Qui tetigerit picem,* id est, viscosam meretricem, *inquinabitur ab ea.* Alii in audiendis, qui in musicis instrumentis luxuriantur. Isa. v, 12 : *Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris.* Amos, vi, 5 : *Sicut David, putaverunt se habere vasa cantici.* Alii in olfaciendis, qui ponunt mugetum, et similia circa vestes, quibus dicitur, Isa. iii, 24 : *Et erit pro suavi odore, fœtor.* Sed « *delectasti me,* » quia referendo ipsam ad te, docet me in esse tuam potentiam, in pulchritudine sapientiam, in utilitate bonitatem.

« *Et in operibus.* » Ecce secundum. Sic in operibus creationis delector, « *et in operibus manuum tuarum,* » quibus me recreasti et reformasti ipsis in cruce extensis, « *exsultabo.* » Psal. xxvi, 13 : *In adinventionibus tuis,* cogitandis lætanter et enarrandis, « *exercebor,* » ne sim de illis, quibus dicitur, Isa. v, 12 : *Et opus Domini non respicitis,* scilicet Jesum, sicut Paulus, qui dicebat ad Galat. vi, 14 : *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Et Habacuc, qui dicebat in cap. iii, 18 : *Exsultabo in Deo Jesu meo.*

Posset etiam primum referri ad opus Incarnationis : mirabilis enim factura fuit humanam naturam unire Verbo, et unam fieri personam. Joan. i, 14 : *Verbum caro factum est.* Secundum, sicut expositum est, ad opus passionis. Vel, potest totum referri, sicut Glossa. innuit, ad id quod Deus facit in nobis, in quo delectandum et lætandum. Isa. xxvi, 12 : *Omnia opera nostra operatus es Domine nobis,* Joan. xv, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* Ad Philip. ii, 13 : *Operatur in vobis, et velle, et perficere, pro bona voluntate.*

6 Mirabilia opera ei et humana intellectu inscrutabilia.

« *Quam magnificata sunt.* » Hic secundum, in quo tangitur profectus intellectivæ, quantum ad actum admirationis. Et primo tangitur admiratio quantum ad opera Dei universa. Secundo, quantum ad opera regiminis universi specialiter, ibi, « *Nimis profundæ.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, delector in affectu in factura et exsulto, et etiam admiror intellectu, quia dico : « *Quam magnificata sunt opera tua, Domine,* ✠

id est, valde magnificata, ultra meam comprehensionem. Isa. xii, 5 : *Cantate Domino, quoniam magnifice fecit.* Et Luc. i, 46, admirans Virgo exclamat : *Magnificat anima mea Dominum.* Et post pauca, ℣. 49 : *Quia fecit mihi magna qui potens est.*

« *Nimis profundæ.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic magnificata sunt opera, « *et cogitationes tuæ,* » quibus regis et ordinas universum, « *nimis profundæ factæ sunt,* » ut non possimus intellectu comprehendere. In Psal. cxxxviii, 6 : *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam.* Et sumitur hic profundum pro alto, Isa. lv, 9 : *Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris.* Tam bonæ sunt, Jerem. xxix, 11 : *Ego scio cogitationes, quas cogito super vos, ait Dominus, cogitationes pacis, et non afflictionis.* Hanc altitudinem Paulus admiratur, cum dicit : *O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus*[1] !

« *Vir insipiens.* » Hic secundum totius hujus partis, in qua agitur de profectu contemplantium divinam bonitatem. Postquam enim egit de profectu bonorum, subjungit consequenter de profectu malorum, qui non cogitant nec attendunt ista : et dicuntur duo. Primo, quod imbutus sapientia mundi, talia non admittit. Secundo, quod carnalis non capit, nec intelligit, ibi, « *Et stultus.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, scio, et vere scio, quia tibi confiteri, et tibi psallere bonum est, et delector in tuis operibus, et admiror : sed « *vir insipiens,* » sine sapientia vera, quæ desursum est, etsi repletus sit mundana, « *non cognoscet :* » quippe de tua substantia quasi ignorantiam habet. Psal. xiii, 1, supra : *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus.* « *Et stultus,* » qui nescit nisi carnalia, « *non intelliget hæc :* » carnalis enim est. Et Paulus dicit, I ad Cor. ii, 14 : *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei.* Propter hoc exclamat infra, Psal. xciii, 8 : *Intelligite insipientes in populo : et stulti, aliquando sapite.* Deut. xxxii, 29 : *Utinam saperent, et intelligerent, ac novissima providerent.* Sed non potest esse, quia totum stultitiam reputant. I ad Cor. ii, 14, cum dixit Paulus : *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei,* statim addit, *Stultitia enim est illi, et non potest intelligere,* id est, non vult. Propter quod Isaias minatur talibus in cap. v, 20 : *Væ qui dicitis malum, bonum, et bonum malum* etc. Cujusmodi dicitur, Prov. xix, 29 : *Parata sunt derisoribus judicia : et mallei percutientes stultorum corporibus.*

8

« *Cum exorti fuerint.* » Hic secundum, in quo agitur de contemplatione divinæ severitatis in impios, et peccatores obstinatos. Primo ergo ponitur descriptio miseriæ eorum. Secundo, singularis Dei sublimatio ibi, « *Tua voce.* » Tertio, causa et ratio et modus tantæ miseriæ, ibi, « *Quoniam ecce inimici.* »

Triplex miseria peccatorum.

Miseria eorum triplex describitur. Primo, brevis duratio illorum in prosperitate. Secundo, manifestatio sui in judicio, velint nolint, ibi, « *Et apparuerint.* » Tertio, æterna damnatio post judicium, ibi, « *Ut intereant.* »

Dicit ergo : non cognoscent, nec intelligent stulti et insipientes quæ præmisi, nec etiam intelligent, « *cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum,* » quod post modicum nitorem, statim arescit. Psal. cii, 15, infra : *Sicut fœnum, dies ejus, tamquam flos agri sic efflorebit.* Isa. xl, 6 : *Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri.* Jacob. i,

[1] Ad Roman. xi, 33.

11 : *Exortus est sol cum ardore,* scilicet febris, *et arefecit fœnum.*

« *Et apparuerint.* » Secundum in illorum miseria.

Quasi diceret : Hæc non intelligent, « *cum apparuerint,* » in judicio, « *omnes qui operantur iniquitatem.* » Quasi diceret : De hac apparitione non cogitant, et tamen erit indubitanter. Joel, III, 2 : *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat.* II ad Corinth. V, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi.* Hanc apparitionem desiderabat sanctus David : supra, in Psal. XLI, 3 : *Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei ?* Hieronymus : « Apparere intolerabile est malis, latere « impossibile. »

« *Ut intereant.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Dico, quod non intelligent cum apparuerint, qui iniquitatem operantur. Apparuerint, inquam, « *ut intereant,* » non temporaliter, imo « *in sæculum sæculi* » consecutivum, hoc est, in æternitate. Hic est interitus, de quo Prov. I, 26 : *Ego in interitu vestro ridebo.*

9 « *Tu autem* » Hic secundum, in quo supponitur singularis Dei sublimatio.

Quasi diceret : Sic illi dejicientur et interibunt : « *Tu autem, Domine,* » et non alius, ut *tu* sit discretivum, es « *Altissimus in æternum.* » Psal. CXII, 5 : *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat ?* Eccli. V, 4 : *Altissimus est patiens redditor.*

10 « *Quoniam ecce inimici.* » Hic tertium in quo subjungitur modus et ratio sic puniendi : ratio, quia « *inimici* : » modus, quia « *peribunt* » in futuro, et hoc tangitur primo : et in præsenti « *dispergentur,* » et hoc secundo, ibi, « *Et dispergentur.* »

Dicit ergo : Sic illis erit miseria, quia non intelligent infelices : et hoc justum, « *quoniam ecce inimici tui, Domine* : » et repetit ad demonstrandum fervorem, et veritatis constantiam, et certitudinem, « *peribunt.* » Supra, in Psal. IX, 7 : *Periit memoria eorm cum sonitu.* Inimici autem Dei possunt dici omnes peccatores generaliter, Ad Rom. V, 10 : *Si, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus.* Sed specialiter superbi, Psal. LXXII, 23 : *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.* Judices perversi, Amos, V, 12 : *Hostes justi,* Christi scilicet, *accipientes munus.* Palpatores peccati, quos mundus diligit, Jacob. IV, 4 : *Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.* Homines gulosi, Ad Philip. III, 18 et 19 : *Inimici crucis Christi :... quorum Deus venter est.* Persecutores fidei et sanctorum, Exod. XXIII, 22 : *Inimicus ero inimicis tuis.* Idololatriæ dediti, Isa. LXIV, 1 : *Utinam dirumperes cœlos, et descenderes.* Et post, ℣. 2 : *Ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis.*

Qui ma... dican... inimici

« *Et dispergentur.* » Ecce secundum Quasi diceret : Sic in futuro, et in præsenti « *dispergentur omnes operantes iniquitatem,* » per diversa vitia, et etiam loca. Psal. LVIII, 12 : *Disperge illos in virtute tua.* Thren. IV, 1 : *Quomodo... dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum ?* Potest etiam intelligi de futuro, ut primum pertineat ad inflictionem mali, « *peribunt* : » hoc autem « *et dispergentur,* » ad amissionem boni, et separationem a bonis. Matth. XXV, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo,* etc.

« *Et exaltabitur.* Hic secunda pars totius Psalmi, in qua postquam actum est de profectu in contemplativa, agitur de profectu in activa. Et dividitur in tres partes. Primo, agitur de profectu quantum ad potentiam. Sumus enim potentiores contra diabolum per Christi 11

Secun... pars... Psalı...

passionem. Secundo, quantum ad bonitatem, ibi, « *Et senectus mea.* » Tertio, quantum ad sapientiam, ibi, « *Et in insurgentibus.* »

Dicit ergo : Sic illi peribunt, quia non intelligent, secundum illud Isa. v, 13 : *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* « *Et exaltabitur cornu meum.* » virtus et potentia mea augebitur. Psal. LXXIV, 11 : *Exaltabuntur cornua justi.* Et Luc. I, 69 : *Erexit cornu salutis nobis.* Et hoc, « *sicut unicornis,* » in quantum unicum cornu gestat, in quantum omnia superat, ab omnibus se defendit. Quasi diceret : Dabitur potentia omnibus tentationibus resistendi, et omnia superandi. Et bene dicit, quia vere superans omnia, et vincens, unus est, secundum illud Apostoli, I ad Corinth. IX, 24 : *Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium.* Hic ergo unicornis designat virtutis unitatem et perfectionem. Alibi vero, in Psal. XXI, 22, contra superbiam dicitur : *A cornibus unicornium humilitatem meam.*

« *Et senectus mea.* » Hic ostenditur profectus in bonitate : et dicuntur duo. Primo, quantum ad cumulum meritorum. Secundo, quantum ad detestationem vitiorum, ibi, « *Et dexpexit.* »

Dicit ergo : Sic augebitur in me virtus et potentia : « *et senectus mea,* » mihi a Deo data, supple, erit « *in misericordia uberi,* » dabitur mihi uber, et multa misericordia usque in senectutem, quod est maximum donum. Senes enim solent esse multum avari. Hieronymus : « Cum, « cætera vitia in senectute veterascunt, « sola avaritia juvenescit. »

Senectus etiam potest hic appellari, non ratione ætatis, sed magis maturitatis, et honestatis. Deuteronom. XXXIII, 25 : *Sicut dies juventutis tuæ, ita et senectus tua.* Sapient. IV, 8 et 9 : *Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata : cani enim sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata.* Sensus ergo est : Vita mea honesta et gravis erit in misericordia uberi. Supra, in Psal. LXVII, 16 : *Mons Dei*, sanctus scilicet vir, *mons pinguis, mons coagulatus.*

Senes debent libenter opera misericordiæ exercere.

Et notandum, quod senes libenter debent facere opera misericordiæ, et sua erogare. Primo, quia deficit eis via, et ideo debent aliis viaticum impertiri. Seneca : « Deficiente via, augere viati« cum dementia est. » Luc. XII, 20 : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te.* Secundo, quia deficiunt nundinæ, non licebit jam amplius vendere, et emere, sicut mercatores faciunt in fine nundinarum. Ezech. XLVI, 11 : *Et in nundinis, et in solemnitatibus erit sacrificium*, id est, largitio eleemosynarum. Proverb. XXXI, 16 : *Consideravit agrum, et emit eum.* Matth. XIII, 46 : *Inventa autem una pretiosa margarita*, etc. Tertio, quia nihil omnino secum portare poterunt de mundo isto, sed omnia eos dimittere oportet statim. I ad Timoth. VI, 7 : *Nihil intulimus in hunc mundum : haud dubium quod nec auferre quid possumus.* Quarto, quia ad patriam vadunt, ubi amicis et advocatis indigebunt. Luc. XVI, 9 : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis : ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.*

« *Et despexit.* » Hic secundum, profectus quantum ad detestationem vitiorum. 12

Ait enim : Sic in misericordia uberi erit senectus mea, et ob hoc jam « *despexit oculus meus.* » Modus loquendi est, quia signum despectus et indignationis solet ostendi maxime in oculis. Supra, in Psal. LIII, 9 : *Et super inimicos meos despexit oculus meus.* Et alibi, Psal. CXVIII, 113 : *Iniquos odio habui.* Sed odio perfecto, de quo alibi, Psal. CXXXVIII, 22 : *Perfecto odio oderam illos.* Quod est odire iniquitatem, non naturam. Psal. CXVIII, 163 : *Iniquitatem odio habui, et abominatus sum.* Vel, « *despexit* » tamquam viles factos et dejectos coram me. Deut. XXVIII, 7 : *Dabit Domi-*

nus inimicos tuos, qui consurgunt adversum te, corruentes in conspectu tuo.

« *Et in insurgentibus in me.* » Hic tangitur profectus in sapientia : et dicuntur duo. Primo, per quid erudietur, et proficiet. Secundo, per quem, et in quo, ibi, « *Justus ut palma.* »

Ait enim : Sic proficiam in potentia, et bonitate, et etiam « *in insurgentibus in me,* » id est, contra me, « *malignantibus,* » mala inferentibus, « *audiet auris mea* » veritatem Dei intus me instruentem. Matth. xi, 15 : *Qui habet aures audiendi, audiat.* Et Apocal. iii, 6 : *Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.* Psal. lxxxiv, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus.* Ex tribulatione enim exterius ingruente, Deus instruit interius. Ob hoc dicitur, Eccli. xxviii, 19 : *Vexatio intellectum dabit auditui.*

13 « *Justus ut palma.* » Hic secundum, in quo et quo ordine instruitur, quia de profectu et modo proficiendi justorum. Primo ergo instruitur in his quæ pertinent ad justorum actiones. Secundo, in his quæ ad passiones, ibi, « *Adhuc multiplicabuntur.* » Tertio, in his quæ ad prædicationes, ibi, « *Bene facientes.* »

In prima duo. Primo, instructio quantum ad inchoationem bonorum operum. Secundo, quantum ad exercitium et profectum in illis, ibi, « *Sicut cedrus Libani.* » Tertio, quantum ad consummationem, ibi, « *Plantati in domo Domini.* »

Dicit ergo : Sic instruar malignis insurgentibus, in hoc scilicet, quod « *justus,* » qui sustinet patienter mala, « *florebit* » in inchoatione boni, « *sicut palma.* » Vel, « *justus* » qui est « *ut palma,* » ipse primo « *florebit.* » In Psal. xxvii, 7 : *Et refloruit caro mea.*

Justus autem palmæ comparatur. Primo, quia palma in stipite est rugosa, et aspera, et vilis, et tamen in ramis superius valde pulchra est. Sic sancti exterius in habitu sunt humiles, et abjecti, sed in ramis operum valde pulchri. Cantic. i, 4 : *Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem.* Tarda est in fructu. Sic sancti hic non exspectant fructum operis, scientes illud Proverb. xiii, 11 : *Substantia festinata minuetur.* Et in cap. xx, 21 : *Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in fine benedictione carebit.* Abraham fecit fructum jam fere centenarius [1]. Amaram radicem habet, sed fructum dulcem. Sic justi tamquam radicem figunt pœnitentiæ amaritudinem, sed surgit fructus dulcissimus. Ad Hebr. xii, 11 : *Omnis autem disciplina, in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mæroris : postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ.* Habet folia fortiter adhærentia, non cadentia in terram. Sic justi verba stabilia, et vera, non defluentia in terram. I Reg. iii, 19, Ex verbis Samuelis nullum cecidit in terram [2]. Proverb. ii, 19 : *Labium veritatis firmum erit in perpetuum.* Et gladio similia, et acuta. Sic sanctorum verba. Eccle. xii, 11 : *Verba sapientium, sicut stimuli.* Isa. xlix, 2 : *Posuit os meum quasi gladium acutum.* Sunt enim verba Dei, de quibus Apostolus ad Ephes. vi, 17 : *Et gladium spritus, quod est verbum Dei.* Et recta. Et justus altus valde et rectus. Ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* In signum victoriæ confertur victoribus. Apocal. vii, 9 : *Et palmæ in manibus eorum.* Et justi erunt Christo dati ut victori. Isa. lxii, 3 : *Eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui.*

« *Sicut cedrus.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Audiet auris quod justus florebit ut palma, et etiam quod « *sicut cedrus Libani multiplicabitur,* » operi-

[1] Vide Genes. xvii et xxi.

[2] I Reg. iii, 19 : *Crevit Samuel, et Dominus erat in eo, et non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram.*

com- atur ro.

bus bonis proficiendo. Et nota, quod justus comparatur cedro. Primo, quia cedrus non putrescit. Sic nec justus putredine luxuriæ, de qua Joel, I, 17 : *Computruerunt jumenta in stercore suo.* Secundo, quia sunt sicut cedrus, maxime Libani. Eccli. XXIV, 17 : *Quasi cedrus exaltata sum in Libano.* Tertio, quia cedrus in profundum radices figit, unde ita alta fit. Et sancti mittunt in profundum radicem per humilitatem. Matth. XXIII, 12 : *Qui se humiliat, exaltabitur* [1]. Eccli. III, 20 : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus.* Quarto, quia odorifera. Et sancti odoriferi per bonam famam. Psal. XLIV, 9 : *Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis.* II ad Corinth. II, 15 : *Christi bonus odor sumus Deo, in iis, qui salvi fiunt,* etc. Quinto, quia fructuosa. Sic sancti fructuosi. Cantic. VI, 5 : *Et sterilis non est inter eas,* dicitur de ovibus Dei.

1 « *Plantati in domo.* » Hic tertium, in quo tangitur instructio, quantum ad consummationem : et dicuntur duo, in quibus est boni consummatio. Primum, perseverantia, quod notatur in plantatione. Secundum, lætitia et exsultatio, quod notatur hic in floritione, quæ est in atriis, ibi, « *In atriis domus.* »

Dicit ergo : Sic audiet auris, quod justus florebit ut palma, multiplicabitur ut cedrus : et etiam audiet, quod sancti « *plantati in domo Domini* » per perseverantiam in fide et bono opere, illa plantatione de qua Jerem. I, 10 : *Ecce constitui te... ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes.* Plantati, inquam, a Domino : aliter cito eradicarentur. Matth. XV, 13 : *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur.* Sap. IV, 3 : *Spuria vitulamina non dabunt radices altas.*

Quidam in Ecclesia Dei fixi sunt, sicut palmes qui cito avelli potest, illi scilicet *qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt* [2]. Sed justi radicantur fortiter. Ad Ephes. III, 17 : *In charitate radicati et fundati.* Psal. I, 3 : *Erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum.*

« *In atriis domus Dei nostri,* » in Ecclesia scilicet militanti, quæ quasi atria domus Domini, Ecclesiæ scilicet triumphantis : « *florebunt,* » lætanter serviendo, et bonum exemplum præbendo. Cantic. II, 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Et possunt dicere illud quilibet pro se, Ibid. II, 1 : *Ego flos campi, et lilium convallium.* Ibid. II, 12 : *Flores apparuerunt in terra nostra.*

« *Adhuc multiplicabuntur.* » Hic se- 15
cundum, in quo ostendit se instrui in sanctorum passionibus.

Ait ergo : Sic video, quod florebunt, sive multiplicabuntur, et perseverabunt : et ecce auris mea audiet, quoniam adhuc « *multiplicabuntur,* » et hoc, « *in senecta,* » in tribulationibus, et hoc in fine mundi, quando tribulationes abundabunt : quia Exod. I, 12, dicitur, quod filii Israel, quo plus affligebantur, eo plus multiplicabantur. Genes. XV, 5 : *Suspice cœlum,* (dictum est Abrahæ) *et numera stellas, si potes : Et dixit ei : Sic erit semen tuum.* Et XXII, 17 : *Multiplicabo filios tuos sicut stellas cœli, et velut arenam quæ est in littore maris* [3]. Psal. CXXXVIII, 18 : *Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur.* Tunc implebitur horreum Domini, projecta in ignem palea. Matth. III, 12 : *Cujus ventilabrum in manu sua : et permundabit aream suam : et congregabit triticum suum in horreum, paleas,* etc.

[1] Cf. Luc. XIV, 11 et XVIII, 14.

[2] Luc. VIII, 13.

[3] Cf. etiam Genes. XXVI, 4.

« *Et bene patientes.* » Hic profectus in prædicatoribus, quod fuit triticum : et tanguntur duo prædicare volentium. Perfecta patientia primo. Secundo, res prædicata ab ipsis ostenditur, ibi, « *Quoniam rectus.* »

Dicit ergo : Sic proficient in actionibus, et in passionibus : « *et bene patientes erunt,* » non tantum patientes, quia sunt aliqui, qui ob hoc tantum sunt, quia aliud facere vel non audent, vel non possunt, quibus I Petr. IV, 15 : *Nemo vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor :* qui si possent, et auderent, se defenderent : sed, « *bene* » sitis « *patientes,* » ut libenter sustineatis pro Christi nomine exaltando. Unde subdit, ℣. 16 : *Si autem ut Christianus, non erubescat : glorificet autem Deum in isto nomine.* Et infra, ℣. 19 : *Ii, qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas in benefactis,* ut sic annuntient ipsum nomen Christi. Prov. XIX, 11 : *Doctrina viri per patientiam noscitur.*

16 Quæ potissimum debent prædicato.

« *Quoniam rectus Dominus.* » Hic ostendit quid sic patientes prædicabunt, quia duo : primo, Dei severitatem in puniendo malos : et secundo, Dei benignitatem in remunerando bonos, ibi, « *Et non est iniquitas.* »

Dicit ergo : Bene patientes erunt ut annuntient. Quid ? Hoc : « *Quoniam Dominus Deus noster,* » supple, ibi, « *rectus.* » Hoc patet, quia homo quem fecit ad imaginem suam Deus, Genes. I, 27 : *Creavit Deus hominem ad imaginem suam : ad imaginem Dei creavit illum :* ideo rectus factus est. Eccle. VII, 30 : *Fecit Deus hominem rectum : et ipse se infinitis miscuit quæstionibus.* Et quia rectus, a rectis diligendus. Cantic. I, 3 : *Recti diligunt te.* Rectus ergo in reddendo malis, quod ipsi meruerunt.

« *Et non est iniquitas in eo,* » ut decipiat justos propter se multa passos, eos in aliquo defraudando. Psal. XLIX, 21 : *Existimasti inique, quod ero tui similis ?* sed hoc falsum. Ad Roman. IX, 14 : *Numquid iniquitas apud Deum ? Absit.* Sed bonitas, et pietas, qua suos remunerabit supra condignum, imo supra cogitatum. I ad Corinth. II, 9 : *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum* [1], ad quæ nos perducat, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XCII.

Domini regnum prædicat a creaturarum administratione.

Laus Cantici ipsi David, in die ante sabbatum, quando fundata est terra.

1. Dominus regnavit, decorem indutus : indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se.

Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur.

2. Parata sedes tua ex tunc : a sæculo tu es.

3. Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam.

[1] Cf. Isa LXIV, 4.

Elevaverunt flumina fluctus suos,
4. A vocibus aquarum multarum.
Mirabiles elationes maris : mirabilis in altis Dominus.

5. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum.

IN PSALMUM XCII

COMMENTARIUS.

Laus Cantici ipsi David, in die ante sabbatum, quando fundata est terra [1].

« *Dominus regnavit, decorem indutus est.* » Hic est Psalmus nonagesimus secundus in toto libro, quadragesimus secundus in secunda parte libri. Cum enim in præcedentibus Psalmis egerit de fructu multiplici, quem consecuta est Ecclesia a passione Christi quantum ad liberationem a malo triplici, et adeptionem boni, agitur consequenter de bonis, quæ Christus in seipso consecutus est, ex sua passione, scilicet de Christi exaltatione, qua exaltatus est merito passionis. In illa enim meruit, et sibi et nobis. Constat, quod sibi, quia Paulus dicit ad Philip. II, 8 : *Factus* est *obediens usque*

Argumentum Psalmi : Quintus passionis fructus, confessio Christi, regis ad dexteram Patris.

[1] Ce psaume, dit Hitzig, est « in nuce » dans le ℣. 9 du précédent ; c'est un chant de triomphe en l'honneur de la souveraineté divine. Les Septante l'intitulent : « Pour la veille du sabbat, ὅτε κατῴκισται (var. πατῴκιστο), quand fut habitée (ou : fut fondée) la terre, αἶνος ᾠδῆς, cantique de louange de David. » La première partie de l'inscription est confirmée par le Talmud, Tr. *Thamid* (du sacrifice perpétuel), VII, qui assigne un psaume à chaque jour de la semaine : Premier jour, Ps. XXIII, deuxième, Ps. XLVII, troisième, Ps. LXXXI, quatrième, Ps. XCIII, cinquième, Ps. LXXX, sixième, Ps. XCII, sabbat, Ps. XCI. La seconde partie du titre grec est assez généralement contestée. Quelques interprètes admettent bien que David ait composé le psaume après une de ses victoires, mais il y a des raisons générales assez plausibles pour penser autrement. Ces raisons sont exposées dans une note insérée à la fin du Speaker's Commentary sous ce titre : Excursus upon Psalms XCI-C (XC-XCIX). Nous en donnons ici le résumé. Les psaumes indiqués, surtout les psaumes XCII et XCIV-XCIX, ont entre eux des analogies remarquables : sujet traité, adaptation liturgique, formes de langage, tout se ressemble. L'anadiplosis ou iteration, XCI, 10 ; XCII, 1, 3, etc., est caractéristique à ce dernier point de vue. Aussi un certain nombre de manuscrits joignent-ils ensemble deux à deux plusieurs de ces psaumes. Des ressemblances non moins frappantes seront signalées dans les notes du commentaire entre cette série de chants liturgiques et les prophéties d'Isaïe, surtout les dernières. Pour ne citer qu'un exemple, le mot תבל, *thebel*, monde, qui se lit 36 fois dans l'Ancien Testament, est 9 fois dans Isaïe et 6 fois dans les psaumes en question. Ajoutons que si par la vivacité et la couleur du style, ils se rapprochent beaucoup des derniers oracles du prophète, ils conviennent très bien à l'époque d'Ezéchias par l'état politique, théocratique, religieux et liturgique qu'ils supposent. On peut tirer de là l'une ou l'autre de ces deux conclusions : les psaumes et les prophéties ont le même auteur ; ou bien : s'il y a deux auteurs, ils se sont inspirés l'un de l'autre. Nous n'avons aucun document positif pour élucider la question ; toutefois, la seconde supposition paraît plus probable. Dans ce cas, il resterait à déterminer la priorité ou du psalmiste ou du prophète. Il est bien possible que ces psaumes liturgiques remontent aux quatre premières années d'Ezéchias, et que leur composition coïncide avec la restauration du culte ; il ne serait pas étonnant alors que des chants entendus si fréquemment dans le service divin eussent inspiré des pensées et des expressions à Isaïe. D'autre part, Isaïe est certainement le plus original de tous les prophètes, il n'a guère l'habitude de faire allusion aux écrits précédents, et on ne peut pas prouver que les psaumes soient des premières années d'Ezéchias. Voici les conclusions de l'Excursus : 1° Il y a de bonnes raisons pour attribuer au même auteur, sinon tous les psaumes de la série, du moins XCII, XCIV-XCIX, et il est possible que cet auteur soit le prophète Isaïe. 2° Si l'auteur n'est point

ad mortem, etc. Exaltatio autem duplex. Prima in confessione ad dexteram Patris, tamquam rex hujus mundi. Secunda in reversione ad judicium, ut judicet et remuneret unumquemque. De secundo agitur in Psalmo consequenti, xciii, 1 : « *Deus ultionum Dominus.*

De prima in isto, quod satis in titulo demonstratur, qui talis est :« *Laus Cantici ipsi David, in die ante sabbatum, quando fundata est terra.* » Sciendum enim, quod sicut habetur ex capite primo Genesis, dies ante sabbatum est dies sexta, scilicet sexta feria, in qua sexta feria annis multis revolutis Christus passus est, et resuscitari meruit : unde jam quasi resuscitatus spe fuit, et tunc Ecclesiam fundavit, quæ *terra* dicitur. Sapient. i, 7 : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Et Eccle. i, 4 : *Generatio præterit, et generatio advenit : terra autem in æternum stat.* Sensus ergo tituli est : Quod subjectum est, est « *laus Cantici,* » id est, laus divina : canticum enim exsultatio de divinis. « *Ipsi David,* » id est, Christo, supple, canenda. Ubi enim « *ipsi* » additur ad « *David,* » intelligitur Christus, sicut superius dictum fuit. Et hoc, « *in die ante sabbatum :* » et sumitur propositio pro propositione, id est, pro die ante sabbatum, id est, in sexta feria, « *quando terra,* » id est, Ecclesia, « *est fundata.* » Vel dies ante sabbatum, dies scilicet sexta, tempus gratiæ appellatur, quod est sæculi sexta ætas, et sexta dies magna septimanæ.

Dividitur autem psalmus secundum Glossam in septem partes. Sed potest dividi artificiosius in tres, secundum tria quæ concurrunt ad plenitudinem regiæ potestatis, scilicet ipsa potestas regia, et duo comites ejus, scilicet veritas, et sanctitas, secundum quod dicit Hieronymus. Exod. xviii, 21 : *Provide de omni plebe viros potentes,* ecce primum : *et timentes Deum,* ecce sanctitas : *in quibus sit veritas,* ecce veritas aperte. In prima ergo parte agit de Christi regia potestate. In secunda, de ejus veritate, ibi, « *Testimonia tua.* » In tertia de sanctitate, ibi, « *Domum tuam, Domine.* »

In prima duo. Primo, agit de Christi regia potestate in se. Secundo, in regno suo, et suis, ibi, « *Etenim firmavit.* »

In prima quatuor secundum quatuor quæ tangit de Christo. Primo, tangit in ipso regiam dignitatem. Secundo, decentiam in regnando, per quam bonos allicit, ibi, « *Decorem.* » Tertio, potestatem et fortitudinem in se ad terrendum malos, ibi, « *Indutus est fortitudinem.* » Quarto, in his quæ sunt circa se ut in ministris, ibi, « *Et præcinxit.* »

Continua ergo, et dic : Sic multa bona veniunt Ecclesiæ ex Christi passione, et etiam ex ipsa, « *Dominus,* » Christus, « *regnavit,* » in manifestatione, qui ab æterno regnavit secundum quod Deus in se, secundum quod homo a conceptione. Innotuit autem per propriam resurrectionem, innotuit per miraculorum ope-

Isaïe lui-même, il paraît avoir fait de larges emprunts au prophète, tant pour les idées que pour le style. 3º La date de la composition de ces psaumes peut être assignée approximativement, avec le plus grand degré de probabilité, à l'époque d'Ezéchias, dont l'accession au trône détermina une remarquable renaissance de prophéties royales.

Le psaume XCII est essentiellement théocratique : Jéhova y est célébré comme roi de l'univers et dominateur de toutes les puissances qui peuvent s'élever à côté de lui ou contre lui. Toutes ses paroles s'accompliront donc invariablement ; en conséquence, ses créatures doivent l'honorer comme le Très-Haut et le Saint des Saints.

Eusèbe, S. Athan., Théod., S.Aug. appliquent le psaume au règne du Christ ; les fleuves qui élèvent leurs voix sont les apôtres, ceux qui élèvent leurs flots sont les ennemis de l'Évangile. Nous aurions un écho de ce chant dans le fameux cri de triomphe : Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat, Christus ab omni malo plebem suam liberat.

H. Lesètre.

rationem, et per Apostolorum prædicationem per universum mundum. Hinc resuscitatus dixit, Matth. xxviii, 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terra*, id est, manifestata dari. Regnavit autem in cœlo, sedens ad dexteram Patris. Luc. xix, 12 : *Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum.* Regnavit in mundo, super omnes reges. Apoc. i, 5 : *Primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ.* Sed hanc ultimam portionem non existimat de regno, quia multos habet contradictores in mundo. Unde Joan. xviii, 36, dicit : *Regnum meum non est de hoc mundo.* Quare non regnaret? de semine regio est secundum carnem. Ad Rom. i, 3 : *Qui factus est ei ex semine David.* Propter hoc dicit Gabriel, Luc. i, 32 : *Filius Altissimi vocabitur.* Propter hoc dicitur, Apocal. xix, 16 : *Habet in vestimento,* in carne, *et in femore suo*, in divinitate quæ totum sustentat, sicut femora totum hominem, *scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* Habet sapientiam, quæ regibus est necessaria. Jerem. xxiii, 5 : *Regnabit rex, et sapiens erit.* Habet potestatem arcendi inimicos, quæ necessaria est. Eccli. vii, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.* Et de Christo, Luc. xxiv, 19 : *Qui fuit vir propheta potens in opere, et sermone.* Misericordiam et veritatem, quæ necessariæ sunt ad regni confirmationem. Prov. xx, 28 : *Misericordia et veritas custodiunt regem.* Et III Reg. i, 38 et 39, legitur, quod Nathan, filius columbæ, et Sadoch, quod interpretatur *justus*, per quod intelligitur justitia, inunxerunt Salomonem regem, id est, Christum. Habet thronum, Virginis matris uterum. III Reg. x, 18 : *Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem.* Et habet sceptrum, crucis patibulum. Isa. ix, 6 : *Factus est principatus*, id est, imperii signum, *super humerum ejus.* Vel inflexibilem justitiam. Psal. ii, 9 : *Reges eos in virga ferrea.* Habet purpureum indumentum, carnem sanguine rubricatam. Prov. xxxi, 22 : *Byssus et purpura indumentum ejus.* Isa. lxiii, 2 : *Quare ergo rubrum est indumentum tuum?* Non restat, nisi quod habeat unctionem : et hanc habuit. Isa. lxi, 1 : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me.*

« *Dominus* ergo *regnavit, decorem indutus est,* » hoc est, pulchritudinem suos allicientem. Psal. ciii, 2 : *Amictus lumine sicut vestimento*, quod est foris, et origo omnis decoris, in quo decore videbitur a suis. Isa. xxxiii, 17 : *Regem in decore suo videbunt.* Psal. ciii, 1 : *Confessionem et decorem induisti.*

« *Indutus est fortitudinem,* » ad arcendum adversariorum malitiam. Proverb. xxxi, 25 : *Fortitudo et decor indumentum ejus.* In eodem, ℣, 17 : *Accinxit fortitudine lumbos suos.* Decor sine fortitudine vergeret in remissionem, fortitudo sine decore in crudelitatem.

« *Et præcinxit se.* » Fortibus ministris circumdedit, Angelis scilicet. Ad Hebr. i, 14 : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus?* Dan. vii, 10 : *Millia millium ministrabant ei*, etc. Et potest hic notari distinctio quam facit Glossa.

« *Etenim firmavit.* » Hic secundum, in quo agitur de potestate regia, quantum ad regni potentiam, quam ostendit in tribus. In murorum firmitate, quibus bene firmas habet civitates. Secundo, a fluviorum inundatione, et aquarum marinarum, ibi, « *Elevaverunt.* » Tertio, a turrium altitudine, ibi, « *Mirabilis in altis.* » Et notatur triplex status illorum, in quibus regnat Christus. Activi, qui per muros : Doctores, qui per flumina : et contemplativi, qui per turres.

In prima duo. Primo, tangitur firmitas murorum, quantum ad majores, qui debent esse stabiles. Secundo, quantum ad minores, ibi, « *Parata sedes.* »

In prima duo. Primo, majorum confirmatio. Secundo, vehementia confirmationis, ibi, « *Qui non commovebitur.* »

Dicit ergo : Sic regnavit fortis, et potens in se, et in his qui circa se. « *Etenim* » per hoc, « *firmavit,* » in fide, « *orbem terræ,* » suos per totum orbem terrarum diffusos. Orbis terræ appellatur Ecclesia militans : orbis, quia sine angulo. Bernardus : « Ubi angulus, ibi « sordes. » Vel certe quia adhuc militat in terra. Eccle. I, 4 : *Terra autem in æternum stat.* Sapient. I, 7 : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Hunc orbem firmavit in fide in majoribus. Psal. CXXXV, 6 : *Qui firmavit terram super aquas.* Ezech. I, 22, Super capita eorum firmamentum ad monstrandum, quoniam sunt firmata [1].

Quare Ecclesia dicitur *orbis ?*

« *Qui non commovebitur,* » ita firmatus est, licet concutiatur. Matth. VII, 25 : *Venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat,* etc. Hæc est navis institoris, quæ si fluctibus concutiatur, tamen non submergitur. Proverb. XXXI, 14 : *Facta est quasi navis institoris, de longe,* etc.

2 « *Parata sedes tua.* » Hic confirmatio quantum ad minores : et dicuntur duo. Primo, minorum confirmatio. Secundo, responsio quæstioni, quæ posset fieri, vel dubitationis remotio, ibi, « *A sæculo tu es.* »

Ait enim : Sic firmasti orbem terræ, majores scilicet qui debent alios continere : et etiam « *sedes tua,* » minores et humiles, in quibus requiescis et sedes. Isa. LXVI, 1 : *Quis est iste locus quietis meæ ?* Et subdit paulo post, ℣. 2 : *Ad quem respiciam,* ut in illo quiescam, *nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos ?* « *Parata,* » firmiter scilicet stabilita, et immutabiliter. Supra, in Psal. LXXXVIII, 38 : *Thronus ejus, sicut sol in conspectu meo.* Et hoc : « *ex tunc,* » id est, ex quo passus es, quia hoc in illa passione meruisti : et tamen temporalis tantum non es credendus, imo « *a sæculo tu es* » Deus, id est, ab æterno. Sæculum enim sic more Scripturæ accipitur pro æternitate.

Vel potest legi de judiciaria potestate, quæ erit sedes Christi, in judicio parata, a justitia et judicio, sicut alibi, in Psal. LXXXVIII, 15 : *Justitia et judicium præparatio sedis ejus.* Matth. XIX, 28 : *Cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ,* etc., quæ parata est « *ex tunc,* » id est, ex quo tu es : et « *tu es a sæculo* » Deus, unde parata est a sæculo, id est, ab æterno. Dan. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur.*

« *Elevaverunt flumina.* » Hic est secundum, in quo ostendit regni potentiam aquarum abundantia et inundatione. Primo, dulcium. Secundo, amararum, ibi, « *Mirabiles elationes.* »

In prima parte secundum nostram litteram dicuntur duo. Primo, majorum fluminum inundatio. Secundo, minorum, ibi, « *A vocibus aquarum.* »

In prima duo. Primo, prædicationis effusio. Secundo, fervor et devotio in effusione, ibi, « *Elevaverunt flumina.*

Dicit ergo : Sic firmatum est regnum, et etiam in illo regno, « *flumina,* » o Domine, « *elevaverunt* : » et antequam dicat quid elevaverunt, repetit, « *elevaverunt flumina vocem suam.* »

Nota, quod Apostoli *flumina* vocantur, quia Spiritu sancto repleti, et quasi toti spiritus effecti sunt in die Pentecostes, sicut legitur Act. II, 1 et seq. Spiritus autem sanctus fluvius est, secundum illud Psal. XLV, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* De donis etiam Spiritus sancti, quibus erant repleti, quilibet per se, dicitur, Joan. VII, 38 : *Qui crediderit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Hæc flumina, de quibus Ec-

Cur ... toli ... tur *fl*...

[1] Ezech. I, 22 : *Et similitudo super capita animalium firmamenti,* etc.

cli. xxiv, 40 : *Ego sapientia effudi flumina*, id est, Apostolos per mundum dispersos. Hæc ergo flumina elevaverunt vocem suam, nolentes propter summum sacerdotem, et Judæorum concilium silere. Act. iv, 20 : *Non possumus, quod vidimus et audivimus, non loqui*. Isa. lviii, 1 : *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam*. Et ibid. xl, 9 : *Exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem : exalta, noli timere.*

« *Elevaverunt.* » Hic monstratur fervor maximus in prædicatione.

Quasi diceret : Elevaverunt vocem in simplici prædicatione flumina, et etiam Spiritu sancto intumescentes : flumina ista, « *elevaverunt fluctus suos,* » contra omnes eis resistentes, impetuosas prædicationes. Act. vi, 10 : *Non poterant resistere sapientiæ, et spiritui, qui loquebatur*. Luc. xxi, 15 : *Ego dabo vobis os, et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri.* Qui habet enim spiritum Dei, in se celare veritatem non potest : sed arguit cum confidentia. Gregorius : « Qui spi« ritum Dei habet, veritatem celare non « potest. » Jerem. xx, 9 : *Factus est* (sermo Domini) *in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis : et defeci, ferre non sustinens.*

« *Elevaverunt fluctus,* » majores, facto clamore magno, « *a vocibus aquarum multarum,* » minorum scilicet cum ipsis prædicantium, et veritati attestantium. Act. iv, 24 : *Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum et dixerunt : Domine, tu es qui fecisti cœlum, et terram, mare, et omnia, quæ in eis sunt*, etc. Secundum Augustinum, non est in littera istorum duorum versuum, nisi tantum, « elevaverunt flu« mina vocem suam a vocibus aquarum « multarum. » Et legit modo uno non mutando aliquid a dicta littera.

Vel, potest legi secundum nostram litteram, etiam in malo, ut quod dictum est de Apostolis, dicatur de Gentilibus prophetis, levantibus vocem contra prædicatores et prædicationem.

« *Mirabiles elationes.* » Hic secundum, in quo subjungitur inundatio aquarum amararum, et marinarum, scilicet tribulationum. 4

Ait enim : Sic Apostoli, qui erant flumina, dulcem aquam ministrantia, levaverunt vocem, elevaverunt fluctus : et tunc factæ sunt « *mirabiles elationes maris,* » id est, tribulationes ex mundo, qui *mare* dicitur, surgentes. Psal. ciii, 25 : *Hoc mare magnum, et spatiosum manibus*. Habac. i, 14 : *Facies homines quasi pisces maris*. Hoc mare contra prædicatores et Apostolos inundavit, sed sustinuerunt patienter, imo libenter. Act. v, 41 : *Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Deuteron. xxxiii, 19 : *Inundationem maris, quasi lac sugent.*

Nunc etiam elationes maris, id est, mundi honores sunt mirabiles, quia dantur stultis, et insciis, et de quibus nullo modo credentur. Eccle. x, 6 : *Vidi... positum stultum in dignitate sublimi.* Mirabiles etiam, quia inde bella in capitulis, et lites in curiis. Isa. iii, 5 : *Tumultuabitur puer contra senem, et ignobilis contra nobilem*. In tantum prævalent istæ elationes, et tot et tantas undas suscitant, quod fere submergitur navis Petri, et maximis repletur undis.

« *Mirabilis in altis.* » Hic tertium, in quo ostendit dignitatem regni et fortitudinem, a turrium altitudine.

Ait enim : Sic aquæ marinæ non desunt, scilicet persecutiones, et amaritudines mundanæ : et tamen « *Dominus in altis* » existens, scilicet in sanctis tamquam in turribus, est « *mirabilis,* » elationes illas reprimendo. Psal. lxvii, 36 : supra : *Mirabilis Deus in sanctis suis*. Isa. ix, 6 : *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis.*

Vel sic : Ita sæviunt mundani : sed, « *in altis*, hoc est, in principibus mundi, qui alti mundi reputatione sunt, « *mirabilis Dominus*, » eos sedando, mitigando. Supra, in alio Psal. LXXXVIII, 10 : *Tu dominaris potestati maris : motum autem fluctuum ejus tu mitigas.*

Mirabilis Deus in se et in operibus suis.

Et nota, quod Deus est mirabilis in seipso, Esther, XV, 17 : *Valde mirabilis es, Domine, et facies tua plena est gratiarum.* In operibus creationis, Apoc. XV, 3 : *Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine.* Et in miraculosis, Daniel. VI, 27 : *Ipse liberator, atque salvator, faciens signa, et mirabilia in cœlo, et in terra.* In consiliis maxime redemptionis generis humani, Isa. XXVIII, 29 : *Ut mirabile faceret consilium suum.* In beneficiis, II Esdr. IX, 17 : *Non sunt recordati mirabilium tuorum, quæ feceras eis.* In nomine, Judic. XIII, 18 : *Cur quæris nomen meum, quod est mirabile?* In doctrinis, Luc. IV, 22 : *Mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant ex ore ipsius.* In promissione, Eccli. XLII, 17 : *Fecit sanctos enarrare omnia mirabilia sua*, hoc est, mirabilia promissa sua. In pœnis, Job, X, 16 : *Reversus, mirabiliter me crucias.* Et XXXVII, 5 : *Tonabit Deus in voce sua mirabiliter.* In præmiis, ut hic : « *Mirabilis*, etc. »

5 Secunda pars Psalmi. Laus Christi a veritate.

« *Testimonia tua.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi, sicut superius est divisum. In qua commendatur Christus rex a veritate.

Ait enim : Tam potens est, et in se, et in suo regno : et etiam, o Domine, « *testimonia tua*, » verba sanctorum tuæ veritati attestantia, « *credibilia facta sunt nimis*, » ita lucide apparent vera, ex testimoniis Prophetarum præcedentium, ex rationibus naturalibus hoc ipsum attestantibus, et ex miraculosis operationibus. Supra, in alio Psal. XVIII, 8 : *Testimonium Domini fidele.*

Vel, « *testimonia tua*, » verba scilicet quibus testabaris eos passuros multa, te tamen consolaturum eos. Joan XVI, 33 : *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis : sed confidite*, etc. Luc. XXI, 10 : *Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum.* Et post, ℣. 28 : *His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra*, tamquam consolati et empti, *quoniam appropinquat*, etc.

« *Nimis* » autem non notat hic superfluitatem, sed abundantiam, sicut ibi, *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*[1]. Et alibi, Psal. CXXXVIII, 17 : *Nimis honorificati sunt amici tui, Deus.* Et Cant. I, 2 : *Adolescentulæ dilexerunt te nimis.*

Vel, testimonia prophetiæ dicuntur, quæ Christo attestabantur, quæ in Christo impletæ, credibiles sunt factæ. Eccli. XXXVI, 18 : *Da mercedem sustinentibus te, ut prophetæ tui fideles inveniantur.*

Tertia pars Psalmi.

« *Domum tuam.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua ad laudem Christi, subjungitur de ejus sanctitate. Quis enim dubitet habentem domum sanctam, multo fortius sanctum esse? et tanguntur duo. Primo, sanctitas. Secundo, sanctitatis perpetuitas, cum addit : « *In longitudinem dierum.* »

Domus Dei... [illegible]

Dicit ergo : Domine potens, et verax, et etiam propter eminentem sanctitatem, quæ in te est : o « *Domine, sanctitudo*, » sanctitatis habitudo, « *decet domum suam*, » fidelium congregationem. Levit. XI, 44 : *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Unde immundi foras ejiciendi sunt. Apocalyps. XXII, 15 : *Foris canes, et venefici.* Et nota breviter, quod hæc domus Dei homo est, quem decet sanctitudo, secundum corpus, abstinentiæ et castitatis : secundum animam, sanctitudo claritatis. Ecclesia, quam de-

[1] Psal. CXVIII, 4.

cet sanctitudo unitatis. Religio, quam decet sanctitudo obedientiæ et humilitatis. Hospitale, quod decet sanctitudo pietatis. Sacra Scriptura quam decet sanctitudo veritatis, ut sic tandem veniatur ad illam supernam domum, in qua est sanctitudo æternitatis, ad quam nos perducat, etc.

PSALMUS XCIII.

Deum prædicat malos punientem et justos consolantem.

Psalmus ipsi David, Quarta sabbati.

1. Deus ultionum Dominus : Deus ultionum libere egit.
2. Exaltare, qui judicas terram : redde retributionem superbis.
3. Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?
4. Effabuntur et loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur injustitiam?
5. Populum tuum, Domine, humiliaverunt : et hæreditatem tuam vexaverunt.
6. Viduam et advenam interfecerunt : et pupillos occiderunt.
7. Et dixerunt : Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.
8. Intelligite, insipientes in populo : et stulti, aliquando sapite.
9. Qui plantavit aurem non audiet? aut qui finxit oculum non considerat?
10. Qui corripit gentes non arguet, qui docet hominem scientiam?
11. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.
12. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum :
13. Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.
14. Quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet.
15. Quoadusque justitia convertatur in judicium, et qui juxta illam omnes qui recto sunt corde.
16. Quis consurget mihi adversus malignantes? aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem?
17. Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea.
18. Si dicebam : Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me.
19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.
20. Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?
21. Captabunt in animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt.
22. Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adjutorium spei meæ.
23. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos : disperdet illos Dominus Deus noster.

IN PSALMUM XCIII

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus ipsi David,*
Quarta sabbati [1].

Argumentum Psalmi: Sextus passionis fructus, potestas Christi judicis.

« *Deus ultionum Dominus.* » Hic est Psalmus nonagesimus tertius in toto libro, in secunda parte quadragesimus tertius : in quo, sicut superius dictum fuit, postquam dictum est de Christi regia potestate ac dignitate, quam nunc habet, agitur de ejus judiciaria potestate, quam in judicio exercebit, quamvis nunc sileat et sustineat patienter. Isa. XLII, 14 : *Tacui semper, silui, patiens fui, sicut parturiens loquar.* Eccli. V, 4 : *Altissimus est patiens redditor.* Sic et sui patienter agunt præsentis vitæ cursum, et exspectant.

Unde in titulo Psalmi, dicitur eis cantandus Psalmus iste : vel tangitur de illis, et patientia ipsorum : est enim talis : « *Psalmus ipsi David, quarta sabbati.* » Ad cujus intelligentiam, notandum, quod quarta die ante sabbatum, facta sunt in cœlo luminaria, sicut habetur Genes. I, 14 et seq., in quo figuratur vita sanctorum, qui sunt in cœlo fixi meditatione, et conversatione. Ad Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Et tamquam luminaria. Ad Philip. II, 14 et 15 : *Omnia facite,... ut sitis sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ et perversæ : inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.* Sensus ergo tituli est : « *Psalmus* » iste, subjectus, qui est « *David,* » ut auctoris, est cantandus « *quarta sabbati,* » id est, Sanctis designatis per illa quæ facta sunt quarta sabbati, quia patienter agunt cursum suum ut sidera, diem judicii exspectantes.

Dividitur autem Psalmus in tres partes. In prima parte agit de potestate Christi judicis, contra superbiam inimicorum Ecclesiæ. Secundo, de scientia, seu sapientia contra eorumdem blasphe-

[1] Les Septante attribuent encore ce psaume à David, et l'assigne pour le quatrième jour de la semaine. Ce dernier point est confirmé par la tradition juive ; quant au premier, il n'est pas acceptable. Le psaume est une plainte contre l'exaction des princes du peuple et les juges ; David n'aurait pu le composer ni pendant le règne de Saül, qui n'était point un tyran pour le peuple, ni pendant la révolte d'Absalon, qui affectait de se poser en meilleur justicier que son père. Sans parler de Patrizi qui, à la suite d'Olshausen, fait écrire le psaume quelque 150 ans avant Jésus-Christ, à propos de la persécution d'Antiochus Ephiphane, plusieurs commentateurs veulent que le psalmiste ait eu en vue les puissances étrangères qui menaçaient Israël, les Perses dans les temps qui suivirent l'exil, suivant Delitzsch, et selon Hengstenberg, les Chaldéens qui devenaient de plus en plus à craindre, et contre lesquels écrit aussi Habacuc. Mais les expressions dont se sert l'écrivain sacré supposent qu'il a en vue des Israélites ; c'est à eux seuls qu'il peut reprocher de faire périr l'étranger, ỳ. 6 ; ce sont eux seuls qui, divinement constitués dans leur autorité, peuvent donner à croire que Jéhova est complice de leurs méfaits, ỳ. 20. Thalhofer, Elliott, Jennings, rapportent avec raison le psaume à la situation indiquée par Isaïe, I, 23 ; X, 2. Nous avons par conséquent ici le même sujet qu'au psaume LXXXI sans aucune mention d'une atteinte portée aux institutions civiles et religieuses, comme dans les Ps. LXXIII et LXXVIII, qui déplorent les maux causés par les nations idolâtres.

« Consolationem et levamen complectitur pro iis qui in præsenti vita pietatis causa vexantur et affliguntur. » Eusèb. Dans les temps troublés où sa foi lui attire des persécutions, le chrétien peut réciter et méditer ce psaume avec fruit. Il y apprendra à ne point s'étonner de la malice des persécuteurs, et à se remettre aux mains de Dieu avec une aveugle confiance.

H. Lesêtre

miam, ibi, « *Et dixerunt : Non videbit.* » In tertia, de bonitate ejus contra malitiam, ibi, « *Quis consurget mihi ?*

In prima parte dicuntur tria, quæ necessaria sunt ad judicis potestatem, eo quod justa sit. Primum est justus animus in judice. Secundum, justus ordo judicii, Et tertio, justa causa in eo qui judicatur. De primo, agit primo. De secundo, ibi, « *Exaltare, qui judicas terram.* » De tertio, ibi, « *Usquequo peccatores.* »

In prima duo secundum duo, quæ faciunt animum judicis justum. Severitas, quæ nulli parcit, et libertas quæ munera a quoquam non accipit, ibi, « *Libere egit.* »

ars ni. Dicit ergo : Sic regnat Dominus ad dexteram Dei Patris, et ipse Dominus, qui putatur a quibusdam non judicaturus, tamquam oblitus, vel aliis occupatus existens, « *Deus ultionum :* » et repetit. « *Deus ultionum,* » ad majorem confirmationem. Deut. xxxii, 43 : *Sanguinem servorum suorum ulsciscetur.* Psal. xcviii, 8 : *Et ulsciscens in omnes adinventiones eorum.* Isa. xlvii, 3 : *Ultionem capiam,et non resistet mihi homo.* Nahum, i, 2 : *Ulciscens Dominus in hostes suos.*

Et nota, quod replicatur « *Deus ultionum,* » quia punit anima simul et corpore. Apoc. i, 16 : *De ore ejus*, scilicet filii hominis, *exibit gladius utraque parte acutus.* Item, quia punit malos in se, et in aliis, cum quibus et in quibus peccaverunt. Usurarius devorabit in inferno filium si poterit, et locator locatricem. Isa. ix, 19 : *Erit populus quasi esca ignis : vir fratri suo non parcet.* Item, quia hic punientur, et etiam in futuro. Jer. xvii, 18 : *Duplici contritione contere eos*, Domine Deus noster.

ulti- er tur nes. Hic autem ulciscitur se multipliciter. Primo, excæcando inimicos suos. Sap. ii, 21 : *Excæcavit malitia eorum illos.* Isa. vi, 10 : *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava.* Secundo, in reprobum sensum dando, ut putent bona, quæ vere mala sunt, et e contrario. Ad Rom. i, 28 : *Tradidit illos Deus in reprobum sensum : ut faciant ea quæ non conveniunt.* Tertio, multis amaritudinibus eos respergendo. Eccle. ii, 23 : *Cuncti dies hominis doloribus et ærumnis pleni sunt.* Act. viii, 23 : *In felle amarituninis, et obligatione iniquitatis video te esse.* Quarto, damnis rerum, et ægritudinibus corporum affligendo, sicut factum est in Herode [1], et in Antiocho [2].

Dominus ergo « *Deus ultionum libere egit,* » semper sine omni coactione, in omnibus quæcumque fecit : et libere aget in judicio. Liberum enim judicium Dei ab omni coactione. Sap. xii, 12 : *Quis dicet tibi : Quid fecisti ? aut quis stabit contra judicium tuum ?* Ad Rom, ix, 19 : *Voluntati ejus quis resistit ?* A prava affectione : quia nec odio, nec amore, nec pretio, nec prece poterit corrumpi. Prov. vi, 34 et 35 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet*, etc.

Secundum hanc litteram, « *libere* » descendit, a libertate. Augustinus autem in quodam sermone de *Passione Domini* exponit *libere*, id est, liberaliter, ut descendat a liberalitate : cum enim posset pro peccato primi hominis, totum hominem destruxisse, liberaliter ipsum morte propria liberavit : et cum posset de justitia damnare peccantem in infernum, sanat febrem immittendo, imo aliquando beneficia exhibendo.

« *Exaltare.* » Hic secundum, in quo 2
monstratur justus ordo in judicando, ad quem concurrunt tria quæ tanguntur hic. Primum auctoritas. Secundum, discussio meritorum, ibi, « *Qui judicas.* » Tertium, retributio debita, quod notatur cum dicit : « *Redde retributionem.* »

[1] Cf. Act. xii, 23 et seq.

[2] Cf. II Mach. ix, 7 et seq.

Conditiones judicis.

Ait enim : Sic Dominus justus est in judicando et propter hoc, Domine, « *exaltare* », id est, appare in illa auctoritate et altitudine, quam habes ad judicandum. In Psal. xx, 14, supra : *Exaltare, Domine, in virtute tua.* Isa. II, 11 : *Exaltabitur Dominus solus in die illa.* Solus enim habebit auctoritatem judidicandi, quæ judici, ut dictum est, est necessaria. Ad Rom. xiv, 4 : *Tu quis es, qui judicas alienum servum ? Domino suo stat aut cadit.* « *Qui judicas terram,* » judicio discussionis, quod etiam necessarium est judici. Job, xxix, 16 : *Causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam.* Et Paulus, I ad Corinth. IV, 5 : *Nolite ante tempus judicare.* Ante tempus judicat, qui ante discussionis judicium, definitionis judicium præcipitat, sicut fecit David concedendo servo Miphiboseth medietatem rerum suarum [1]. *Terram* autem hic appellat terrenos homines, qui judicabuntur : sed cœlestes, qui reliquerunt omnia propter Christum, ipsi judicabunt cum Christo. Matth. xix, 28 : *Amen dico vobis, quod vos qui reliquistis omnia,* etc. Cœli sunt, non terra. Supra, in Psal. xviii, 2 : *Cœli enarrant gloriam Dei.*

« *Redde.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic ostende auctoritatem, et merita discute, et postmodum, « *redde retributionem superbis,* » non humiliter pœnitentibus, sed ex superbia contumacibus, et inflatis : quod et faciet. Isa. II, 12 : *Dies Domini exercituum super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem : et humiliabitur.* Psal. xxx, 24 : *Retribuet abundanter facientibus superbiam.* Et alibi, Psal. cxxii, 4 : *Opprobrium abundantibus, et despectio superbis.* Et hoc necessarium est post auctoritatem et discussionem. Deut. xvi, 20 : *Juste, quod justum est, persequeris.*

« *Usquequo peccatores.* » Hic tertium, 3
in quo tangitur justa causa in judicio Christi, quia judicabit judicio damnationis eos, qui vere damnati erunt, scilicet peccatores, quorum culpam tangit in generali, primo conquerendo de dilatione judicii eorum. Secundo, specificando ipsam, ibi, « *Usquequo peccatores.* »

Vana... cator... jactan...

Dicit ergo : Redde superbis merita, et cito, quia o Domine, « *usquequo peccatores,* » durabunt in peccatis suis, et permittentur in illis ? Job, xxi, 7 : *Quare impii vivunt, sublevari sunt, confortatique divitiis ?* Et Jerem. xii, 1 : *Quare via impiorum prosperatur : bene est omnibus qui prævaricantur et inique agunt ?*

« *Usquequo peccatores ?* » Hic specificat illorum culpam, primo tangens malitiam cordis. Secundo, oris, ibi, « *Effabuntur.* » Tertio, operis, ibi, « *Omnes qui operantur.* »

Dicit ergo : Sic quamdiu durabunt peccatores generaliter, et « *usquequo peccatores gloriabuntur ?* » superbiendo in cordibus suis specialiter. Psal. LI, 3 : *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate ?* Et alibi, Psal. LXXIII, 4 : *Gloriati sunt qui oderunt te, in medio solemnitatis tuæ.* Hæc gloria cito transiens est, Isa. XL, 6 : *Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus, quasi flos agri.* Vilis, et fœtens Deo, et Angelis ejus, I Machab. II, 62 et 63 : *A verbis viri peccatoris ne timueritis : quia gloria ejus stercus, et vermis est : hodie extollitur, et cras non invenietur.* Et tandem miseriam cumulans, Apocalyps. xviii, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.*

« *Effabuntur, et loquentur.* » Hic se- 4
cundum, in quo tangitur culpa oris, quam vocat duplicem : superfluitatem, ibi, « *Effabuntur.* » Et perversitatem, ibi, « *Et loquentur iniquitatem.* »

[1] Cf. II Reg. IX, 1 et seq,

Ait enim : Sic « *gloriabuntur* » in corde, et etiam « *effabuntur,* » extra per abundantiam fabuntur. Matth. xii, 34 : *Ex abundantia cordis os loquitur.* Notatur in hoc arrogantia et jactantia. Jerem. xlviii, 29 : *Audivimus superbiam Moab... et arrogantiam, et sublimitatem cordis ejus.*

« *Et loquentur iniquitatem.* » Ecce malitia et perversitas. Isa. lix, 3 : *Labia vestra locuta sunt mendacium, et lingua vestra iniquitatem fatur.*

« *Omnes qui operantur.* » Hic tangitur peccatum operis. Primo, in generali. Secundo, specificantur mala eorum opera, ibi, « *Populum tuum.* »

Dicit ergo : Sic effabuntur et loquentur : loquentur, inquam, repetit secundum communem litteram, quod non habet vera littera Augustini, « *omnes qui operantur iniquitatem.* » Hic ergo tangitur culpa operis. In Psal. vi, 9 : *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem.* Et Luc. xiii, 27 : *Discedite a me, omnes operarii iniquitatis, quia non novi vos.*

« *Populum tuum, Domine.* » Hic specificatur illorum culpa in opere. Et primo tangit peccatum quo peccant mali in sanctos, male eos vilificando, quod est contra honores. Secundo, eos depauperando, quod est contra divitias, ibi, « *Et hæreditatem.* » Tertio, occidendo contra delicias, et voluptates corporales, ibi, « *Viduam et advenam.* »

Dicit ergo : Sic quæro, quamdiu durabunt operantes iniquitatem ? Sed quam iniquitatem faciunt ? Hanc utique, « *populum tuum, Domine, humiliaverunt,* » ipsum vilificando, conculcando. I ad Corinth. iv, 13 : *Tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus.* Eccle. x, 7 : *Vidi servos in equis, et principes ambulantes quasi super terram servos.* Isa. xxix, 4 : *Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum.*

« *Et hæreditatem tuam,* » fideles tuos qui in te credunt, et hæreditas tua sunt. Eccli. xxiv, 13 : *In Jacob inhabita, et in Israel hæreditare.* Isa. xix, 25 : *Hæreditas mea Israel.* « *Vexaverunt,* » spoliando, res proprias auferendo. Mich. iii, 3 : *Qui comederunt carnem populi mei, et pellem desuper excoriaverunt.* Isa. i, 7 : *Regionem vestram coram vobis alieni devorant.*

Nota etiam, quod charitas hic hæreditas Dei, id est, hæreditas a Deo data, potest dici. Primo, quia immobilis, sicut hæreditas, quantum est de se. I ad Corinth. xiii, 8 : *Charitas numquam excidit.* Item, homo pro hæreditate se exponit morti. Sic per charitatem antequam amittant ipsam, viri justi. III Reg. xxi, 3 et seq., Naboth prius voluit mori, quam amitteret hæreditatem. Ad Rom. viii, 38 : *Certus sum, quia neque mors, neque vita,... poterit nos separare a charitate Dei,* etc. Item, hæreditas pascit dominum suum. Sic charitas. Psal. xxxvi, 3 : *Et pasceris in divitiis ejus.* Hæc hæreditas in bonis non destruitur, sed vexatur, ut crescat. Gregorius : Quod flatus car« boni, hoc tribulatio charitati. » Hæreditas Dei sumi potest pro charitate.

« *Viduam et advenam.* » Hic tertium, in quo tangitur perversa operatio contra proximum, occidendo : et dicuntur tria secundum tria genera miserabilium personarum. Primum genus est viduarum, quæ carent adjutorio mariti. Secundum, advenarum, qui carent adjutorio proximi et cogniti, ibi, « *Et advenam.* » Tertium, pupillorum, qui carent adjutorio patris proprii, ibi, « *Et pupillos.* » 6

Dicit ergo : Sic humiliant populum tuum, et sic spoliant, et etiam, quod deterius est, « *interfecerunt,* » ad litteram, « *viduam,* » auxilio mariti destitutam, « *et advenam,* » destitutum auxilio proximi et noti. Deuteron. xxiv, 17 : *Non pervertes judicium advenæ et pupilli.* Isa. i, 17 : *Judicate pupillo, defendite viduam.* Exod. xxii, 22 : *Viduæ et pupillo non nocebitis.* « *Et pupillos occiderunt,* »

quod crudelissimum est, ad litteram, vel eorum sustentationem auferendo, vel subtrahendo. Eccli. xxxiv, 25 : *Panis egentium, vita pauperum est : qui defraudat illum, homo sanguinis est.*

Viduam spiritualiter hic appellat animam a Christo sponso viduatam, de qua Job, xxiv, 21 : *Pavit sterilem, quæ non parit, et viduæ bene non fecit.* Advenam, non habentem hic mansionem, sed inquirentem, et tendentem ad æternam. Ad Hebr. xiii, 14 : *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.* Pupillum, spiritum qui caret patre diabolo, et matre concupiscentia mala, de quibus Ezechiel. xvi, 3 : *Pater tuus*, diabolus scilicet, *Amorrhæus, et mater tua, Cethæa.* Tales opprimunt impii in hac vita, verbis et operibus malis.

7 Secunda pars Psalmi. « *Et dixerunt : Non videbit Dominus.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua agitur de scientia Christi judicis, qua redarguitur adversantium infidelium blasphemia. Secundo, redarguit illam, ibi, « *Intelligite, insipientes.* » Tertio, Judæis ostendit sapientiam, ibi, « *Qui plantavit.* »

In prima duo. Primo, tangitur eorum blasphemia, quantum ad exteriorem actum cognoscendi, ibi, « *Non videbit.* » Secundo, quantum ad interiorem discernendi, ibi, « *Nec intelliget.* »

Dicit ergo : Sic mala loquuntur, et iniquitem, « *et etiam dixerunt*, » contra Deum loquentes : « *Non videbit Dominus*, » mala quæ facimus. Eccli. xxvi, 25 et 26 : *Quis me videt ? Tenebræ circumdant me.... Delictorum meorum non memorabitur Altissimus.* Job, xxii, 13 : *Quid enim novit Deus ? et quasi per caliginem judicat.* Hoc est quod subjungitur : « *Nec intelliget Deus Jacob*, » luctatorum, Christianorum scilicet, ut discernat cognita vel visa : et hoc falsum est. Eccli. xxiii, 29 : *Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita : sic et post perfectum*, supple, sicut ante, *respicit omnia.* Ad Hebr. iv, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Talibus, qui latere se putant, dicitur, Isa. xxix, 15 : *Væ, qui profundi estis corde, ut a Deo abscondatis consilium.*

« *Intelligite, insipientes.* » Hic arguit eorum stultitiam. Et primo, quantum ad humana. Secundo, quantum ad divina, ibi, « *Et stulti.* » 8 Conti[...] negan[...] divin[...] provi[...] tiam

Ait enim : Sic dicunt miseri : qui estis « *in populo*, » de numero scilicet hominum, unde saltem humana ratione debetis uti, « *intelligite* » humana. Psal. xxxi, 9 : *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.* Joan. iv, 16, dixit Dominus Samaritanæ : *Voca virum tuum*, Glossa, « intellectum tuum. »

« *Et stulti, aliquando sapite*, » hoc est, saporate, quæ vere saporata sunt, scilicet cœlestia, quæ non gustatis. Ad Coloss. iii, 2 : *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Hoc intelligite, hoc sapite, quoniam sicut in Job dicitur, xxiv, 23 : *Oculi ejus sunt in viis illius*, scilicet hominis. Et Proverb. xvi, 2 : *Omnes viæ hominis patent oculis ejus.*

« *Qui plantavit aurem.* » Hic probat divinam sapientiam judicis : et dicuntur duo. Primo, ostendit veritatem scientiæ in judice. Secundo, infert felicitatem ex eruditione, quæ est ab ipso, ibi, « *Beatus homo quem tu erudieris.* » 9

In prima duo. Primo, ostendit veritatem scientiæ judicis, quantum ad actus exteriores. Secundo, quantum ad interiores, ibi, « *Qui corripit gentes.* »

In prima duo. Primo, ostendit scientiam in judice quantum ad actum exteriorem quo discimus. Secundo, quantum ad actum quo discernimus, per nos ipsos, quod est videre, ibi, « *Aut qui finxit.* »

Dicit ergo : Insipientes intelligite, stulti sapite, quid ? Hoc : « *Qui plantavit aurem* » humanam in homine, « *non audiet ?* » Quasi dicat : Absurdum esset ip-

sum carere auditu, qui ipsum largitur aliis. Simile, Isa. LXVI, 9 : *Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus?* Act. XVII, 25 : *Nec manibus humanis colitur, indigens aliquo.* In Psal. XV, 2 : *Bonorum meorum non eges.* Sapient. I, 10 : *Auris zeli audit omnia.*

« *Aut qui finxit,* » fingendo fecit, sicut figulus de luto, «*oculum, non considerat?* » non habet virtutem considerandi et discernendi res sicut oculi colores. Eccli. XXIII, 28 : *Oculi Domini multo plus lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias hominum.*

ire ntia, ulo ntia.

Et nota, quod Dominus dicitur plantare aurem, et fingere oculum. In aure obedientia, quia quando dat obedientiam, ad hoc dat, ut semper augeat ipsam. Matth. XIII, 9 : *Qui habet aures audiendi, audiat.* Psal. XVII, 45 : *In auditu auris obedivit mihi.* In oculo sapientia, quem Deus fingit : quia qui sapiens est, se nihil esse sentit omnino. I ad Corinth. III, 18 : *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat* ; annihiletur ut fictile, *ut sit sapiens.* Item, plantat aurem, qui injungit obedientiam, scilicet Prælatus. Qui ergo aliis injungit ut obediant, non audiet? Quasi diceret : Numquid obediet? Ita : ne dicatur ei illud Matth. XXIII, 4, Væ tibi Scriba, et Pharisæe : et cur? *Alligant enim onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum : digito autem suo nolunt ea movere* [1]. Qui fingit oculum, alii vigilias, et diligentem sui injungit custodiam, non considerat? id est, considerare debet vigilando in sui propria custodia? Ita : ne ei dicatur illud Apostoli ad Roman. II, 21 : *Qui alium doces, teipsum non doces?*

« *Qui corripit.* » Hic secundum, in quo ostendit scientiam judicis, quantum ad actus interiores, qui sunt tres. Arguere, de quo primo : docere, de quo secundo, ibi, « *Qui docet hominem.* » Scire, de quo tertio, ibi, « *Dominus scit.* »

Dicit ergo : Sic non caret visu, non auditu : et etiam ille « *qui corripit gentes,* » miserias et pœnalitates infligendo pro peccato originali : vel qui corripit in præsenti frequenter pro culpis manifestis, Jerem. X, 24 : *Corripe me, Domine, verumtamen in judicio, et non in furore tuo.* Psal. XXXVIII, 12 : *Propter iniquitatem corripuisti hominem* : « *Non arguet?* » Quasi diceret : Imo certe arguet. Isa. XI, 4 : *Et arguet in æquitate pro mansuetis terræ.* Arguet in præsenti, spiritum sapientiæ et scientiæ infundendo, Joan. XVI, 8 : *Cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.* Arguet tandem in judicio omnia manifestando, Psal. XLIX, 21 : *Arguam te, et statuam contra faciem tuam.*

« *Qui docet.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Et numquid docebit, « *qui docet hominem scientiam?* » Quasi diceret : Sic. Eccli. I, 1 : *Omnis sapientia a Domino Deo est.* Psal. CXVIII, 66 : *Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me.* Job, XXXII, 8 : *Inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.* Joan. XVI, 13 : *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Et posset esse thema in Pentecoste, quando missus est Spiritus sanctus, qui arguit et docet.

Et nota quod Dominus arguit, primo per culpæ ostensionem, Psal. XLIX, 21 : *Arguam te, et statuam contra faciem tuam.* Secundo, per conscientiæ remorsionem, Jerem. II, 19 : *Arguet te malitia tua*, id est, mala conscientia tua : *et aversio tua increpabit te,* id est, conscientia a Deo aversa. Per Spiritus sancti inspirationem, Joan. XVI, 8 : *Cum venerit ille, arguet mundum de peccato.* Per Prælatorum correctionem, juxta illud Apostoli, II ad Timoth. IV, 2 : *Argue, obsecra, increpa.* Per

Deus multis modis arguit.

[1] Cf. Luc. XI, 46.

disceptationes in judicio, Isa. II, 4 : *Arguet populos multos.* Et in cap. XI, 4 : *Arguet in æquitate pro mansuetis terræ.* Judas in canon. ☩☩. 14 et 15 : *Ecce venit Dominus... arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum.*

11 « *Dominus scit cogitationes.* » Hic tertium quod pertinet ad tertium interiorem actum, scilicet scire. Primo, ergo ostendit quod habet scientiam cogitationum hominum. Secundo, quid sciat de illis, ibi, « *Quoniam vanæ.* »

Ait ergo : Sic arguit, et sic docet, et potest, quoniam « *Dominus scit cogitationes hominum.* » Eccli. XLII, 20 : *Non præterit illum omnis cogitatus.* Job, XXIV, 23 : *Oculi ejus sunt in viis illius,* scilicet hominis, hoc est, in omnibus operibus, tam interioribus quam exterioribus. Et quid scit de illis ? « *Quoniam vanæ sunt.* » Job, XI, 11 : *Ipse novit hominum vanitatem.* Eccle. I, 2 : *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes : vanitas vanitatum, et omnia vanitas.*

12 « *Beatus homo quem tu erudieris.* » Hic secundum, in quo ostendit post probatam judicis sapientiam, eorum, qui ab eo docti fuerint, felicitatem : in quo dicuntur duo. Primo, tangitur in generali felicitas. Secundo, subditur in speciali, in quo, ibi, « *Ut mitiges.* »

In prima, primo tangitur eruditorum felicitas. Secundo, erudiendi diversitas vel docendi, ibi, « *Quem tu erudieris, Domine.* »

Est enim duplex modus. Per flagella, quem tangit primo. Per legis suæ verba, quem secundo, ibi, « *Et de lege.* »

Beatus qui per flagella a Deo eruditur, et per legem docetur.

Dicit ergo : Sic omnia scit usque ad hominum cogitata : et propter hoc « *beatus homo,* » hic jam beatitudine spei, postmodum beatitudine rei, « *quem tu erudieris, Domine,* » id est, extra ruditatem posueris. Psal. II, 10 : *Erudimini,* extra ruditatem ponamini, *qui judicatis terram.* Et hoc flagello tribulationis, quasi martello. Jer. VI, 8 : Per omne flagellum erudieris Israel [1]. Et per ignem charitatis. Thren. I, 13 : *De excelso misit ignem in ossibus meis,* id est, charitatem, *et erudivit me.* « *Et de lege :* » supple, et beatus est, si « *de lege tua docueris eum,* » id est, per legis tuæ verba, implens in eo illud Isa. LIV, 13 : *Ponam universos filios tuos doctos a Domino.* Joan. VI, 45 : *Erunt omnes docibiles Dei.*

Lex I chari

Beati ergo, qui tamquam parvuli persecutionibus erudiuntur. Matth. V, 10 : *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Et beati, qui de lege tua docentur, id est, de charitate Dei, quæ vera est lex ejus. Job, XI, 5 et 6 : *Utinam Deus loqueretur tecum, et aperiret labia sua tibi. Ut ostenderet tibi... quod multiplex esset lex ejus.* Hanc docet discipulos suos. Quos ? illos qui reliquerunt omnia propter se. Luc. XIV, 33 : *Omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Propter hoc dicitur, Osee, II, 14 : *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus.* Propter hoc dicitur, Prov. I, 8 : *Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ.*

« *Ut mitiges ei.* » Hic secundum, in quo tangitur utilitas in speciali : et tangitur triplex. Primo, mitigatio doloris in tribulatione. Secundo, conservatio in ipsa mitigatione, ibi, « *Quia non repellet Dominus.* » Tertio, remuneratio post tribulationes in æterna vita, ibi, « *Quoadusque.* » 1

Mitigatio tangitur in duobus. In lenitate, ibi, « *Mitiges.* » In brevitate, ibi, « *Donec fodiatur.* »

[1] Jerem. VI, 8 : *Erudire Jerusalem, ne forte recedat anima mea a te, ne forte ponam te desertam terram inhabitabilem,* etc.

Ait enim : Sic Domine, beatus quem tu erudieris : ad hoc, inquam, « *ut mitiges ei,* » id est, mitigationem facias, « *a diebus malis,* » diebus, inquam, tribulationis. Supra, in Psal. LXXXIV, 4 : *Mitigasti omnem iram tuam.* Et alibi, Psal. LXXXVIII, 10 : *Motum autem fluctuum ejus tu mitigas.* Dies autem dicit *malos* propter malitiam pœnæ, quæ in eis est, Supra, in Psal. LX, 2 : *In die mala liberabit eum Dominus.* Matth. VI, 34 : *Sufficit diei malitia sua.* Ad Ephes. V, 6 : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Et hoc « *donec,* » id est, quamdiu « *fovea fodiatur peccatori,* » id est, quamdiu peccator delectatus fuerit : peccatoris enim delectatio, foveæ est fossio. Isa. XXIV, 17 : *Formido,* timor scilicet adversitatis, *et fovea,* delectatio vitæ præsentis, *et laqueus,* scilicet impœnitentia finalis, *super te, qui habitator es terræ.* Psal. VII, 16 : *Lacum aperuit, et effodit eum.* Et hoc erit cito : parum enim poterit durare præsens delectatio. Psal. XXXVI, 2 : *Tamquam fœnum velociter arescent : et quemadmodum olera herbarum cito decident.*

multi- r ad miti- t.

Et nota, quod Dominus tribulationes mitiget, consolationem interius immittendo, Psal. XCIII, 19 : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ,* etc. Eccli. XXXVIII, 7 : *Unguentarius faciet pigmenta suavitatis, et unctiones conficiet sanitatis,* quæ liniunt. Exempla sanctorum ante oculos ponendo, Gregorius : « Si facta patrum « priorum recolamus, gravia non erunt « quæ sustinemus. Jerem. XXXVIII, 11, Funes ejus pannis veteribus fuerunt involuti [1]. Christi passionem recolendo, Exod. XV, 25, Moyses posuit lignum in aquis Mara, et dulcoratæ sunt. Eccli. XXXVIII, 5 : *Nonne a ligno indulcata est aqua amara ?* Haustum modicum supernæ dulcedinis in tribulatione tribuendo, Eccli. XLIII, 24 : *Ros obvians ab ardore venienti humilem efficiet eum.* Gregorius : « Gustato spiritu, desipit « omnis caro, et omnis carnalis quies. » Præmium ante oculos cordis adducendo, II ad Cor. IV, 17 : *Id enim, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Gregorius : « Consideratio præmii « minuit vim flagelli. »

« *Quia non repellet.* » Hic secun- **14**
dum, scilicet consolatio in tribulatione : et tanguntur duo. Primo, consolatio. Secundo, consolationis continuatio, ibi, « *Et hæreditatem.* »

Dicit ergo : Quem erudieris ut mitiges, est vere beatus : « *quia Dominus non repellet plebem suam,* » a sua consolatione, quin consoletur eam. Ad Roman. XI, 1 : *Nunquid Deus repulit populum suum?* Quasi diceret : Non. Imo magis visitat eum tribulatum. Luc. VII, 16 : *Visitavit Dominus plebem suam.* Contra : Supra, in Psal. LIX, 3 : *Deus, repulisti nos.* Responsio. Non repellit nos ab utilibus, sed a nocivis, a divitiis scilicet, et deliciis, sicut pia mater puerum ab aqua et igne.

« *Et hæreditatem suam.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic non repellet a sua consolatione, « *et* etiam *hæreditatem suam non derelinquet,* » quin se continuet in consolatione. Matth. XXVIII, 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Psal. XXXVI, 25 : *Non vidi justum derelictum,* etc. Et infra, ℣. 28 : *Non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur.* Ad Hebr. XIII, 5 : *Non te deseram, neque derelinquam* [2].

[1] Jerem. XXXVIII, 11 : *Abdemelech... tulit veteres pannos, et antiqua quæ computruerant, et submisit ea ad Jeremiam in lacum per funiculos.*

[2] Cf. Josue, I, 5 : *Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum: non dimittam, nec derelinquam te.*

15 « *Quoadusque justitia.* » Hic tertium, scilicet remuneratio gloriosa, quia judices fient in judicio extremo : et dicuntur tria. Primo, tangitur dicta remuneratio. Secundo, supponitur quæstio orta ex dicto, ibi, « *Et qui.* » Tertio, additur statim responsio, ibi, « *Omnes.* »

Justitia convertetur in judicium quando discipuli Christi cum ipso judicabunt.

Ait ergo : Sic cum ipsis est eos consolando, nec derelinquit eos, « *quoadusque,* » inclusivum est, non quia deserat eos tunc, « *justitia,* » ipsi scilicet, qui modo justi sunt, « *convertatur in judicium,* » id est, fiant judices cum Christo, quod erit in extremo judicio, quando veraciter eruditi a Deo, et ejus veri discipuli judicabunt cum illo, secundum illud Matth. xix, 28 : *Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me,* etc. Job, xxxvi, 6 : *Et judicium pauperibus tribuit.* Luc. xi, 19 : *Ideo ipsi judices vestri erunt.*

« *Et qui habent.* » Hic quæstio. Quasi diceret : Sic justitia, quam habent modo aliqui, in judicium convertenda. « *Et qui juxta illam,* » id est, qui appropinquant ad illam justitiam. Alia littera : « Et qui habent illam. » Vere pauci habent illam veram. Isa. lxiv, 6 : *Quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Et respondet : « *Omnes qui recti sunt corde,* » appropinquant isti justitiæ. Et hinc videtur, quod solum recti sunt corde, qui omnia relinquunt propter Christum. Sed dicunt : Verum est, et hoc est dupliciter : omnia suppeditando, quod faciunt boni sæculares : vel abjiciendo, quod faciunt boni claustrales. Sed certe hic loquitur de illis, qui judicaturi sunt, quales sunt illi, qui omnia non tantum suppeditant, sed abjiciunt. Tamen advertendum, quod prudenter quærit, « *Qui juxta illam,* » quia juxta illam sunt etiam boni sæculares, qui recto sunt corde, etsi non sicut in illa sicut claustrales. Cant. i, 3 : *Recti diligunt te.* Recti autem sunt, qui volunt quod ipse vult, et dicunt illud Matth. xxvi, 39 : *Non sicut ego volo, sed sicut tu.*

« *Quis consurget.* » Hic tertia pars Psalmi. Cum enim in parte præcedenti egerit de judicis potestate, et postmodum de judicis veritate, agit hic tertio de ejusdem judicis bonitate : et dicuntur duo. Primo, commendatur Dei bonitas a misericordia, qua liberat oppressos a malignis. Secundo, a justitia, qua punit malignos opprimentes, ibi, « *Numquid adhæret ?* » 16

Tertia Psal

In prima duo. Primo, introducit justum conquerentem de tribulatione, quam inferunt impii in Deum, et in ipsum. Secundo, subjungit ejusdem justi responsionem, Dei misericordiam confitentis, ibi, « *Nisi quia Dominus.* »

In prima duo. Primo, conquestio de defectu auxilii contra malos, interiori voluntate. Secundo, contra malos, exteriori opere, ibi, « *Aut quis stabit ?* »

Dicit ergo : Sic potenter, et prudenter Deus regit omnia, quod multi non æstimant, sed magis contrarium, propter quod dico : « *Quis consurget mihi ?* » id est, pro me, et ad utilitatem mei, « *adversus malignantes,* » in interiori voluntate ? Job, xxxi, 35 : *Quis mihi tribuat adjutorem*[1] ? In Psal. cxli, 5 : *Considerabam ad dexteram, et videbam, et non erat qui cognosceret me.*

« *Aut quis stabit,* » ut me adjuvet, « *adversus operantes iniquitatem ?* » Ecce aperte malitia in opere, quos odit in hoc quod mali sunt, justus, sicut et Deus. Luc. xiii, 27 : *Discedite a me, omnes operarii iniquitatis.* Et qui non est secum, ad tales destruendos, contra se est. Matth. xii, 30 : *Qui non est mecum, contra me est.*

Contra tales autem, et ex parte Christi, deberent esse Prælati, ut destrue-

[1] Vulg. habet, Job, xxxi, 35 : *Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum audiat omnipotens,* qui fere idem est sensus.

rent malitiam, et in bono confortarent. Sed Bernardus dicit : « Quem dabis « mihi de Prælatis, qui non magis in- « vigilet marsupiis evacuandis, quam « moribus informandis? » Ezechiel. xiii, 5 : *Non ascendistis ex adverso*, malorum : *neque opposuistis*, vos scilicet, *murum pro domo Israel*. Ad Philip. ii, 21 : *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi.*

« *Nisi quia Dominus.* » Hic secundum, scilicet responsio confitentis divinam misericordiam, et auxilium : et dicuntur tria. Primo, confitetur se adjutum contra malum tentationis ad peccatum, vel pœnæ gehennalis. Secundo, contra malum culpæ actualis, ibi, « *Si dicebam.* » Tertio, contra malum pœnæ temporalis, ibi, « *Secundum multitudinem.* »

Dicit ergo : Sic quæro adjutorium, sed si humano careo, non tamen divino, quia « *nisi*, etc. » Vel sic : Conqueror de adjutorio meo : nec mirum, quia « *anima mea habitasset in inferno,* » ad litteram : vel, « *in inferno,* » in consensu scilicet in peccatum, quod est habitare in inferno per causam, « *nisi,* » supple, obstitisset, « *quia Dominus adjuvit me.* » Deut. xxxiii, 7 : *Dominus adjutor illius.* Et rursus in eodem, ỹ. 26 : *Ascensor cœli auxiliator tuus*. Psal. cxvii, 6 : *Dominus mihi adjutor : non timebo quid faciat mihi homo.*

« *Si dicebam : Motus est pes meus.* » Hic secundum. Liberatio a malo culpæ.

Ait enim : Sic adjuvit in tentatione : et etiam, o Domine, « *misericordia tua adjuvabit me.* » Thren. iii, 22 : *Misericordiæ Domini quia non sumus consumpti.* Et hoc si dicebam, confitendo ex corde, « *motus est pes meus,* » ex statu gratiæ in statum culpæ. Supra, in Psal. lxv, 8 et 9 : *Benedicite, gentes, Deum nostrum,... qui non dedit in commotionem pedes meos.* Commotio autem pedum, in malum sonat. Jerem. xiv, 10 : *Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit movere pedes suos, et non quievit, et Domino non placuit.* Tamen si hoc dicit confitendo, qui sic commotus fuerit, liberatur. Psal. xxxi, 5 : *Dixi : Confitebor adversum me*, etc. Isa. xliii, 26 : *Narra, si quid habes*, scilicet malitiæ, et culpæ, *ut justificeris*. Sic confitens et sperans, procul dubio adjuvaberis. Psal. xxvii, 7 : *In ipso speravit cor meum, et adjutus sum.*

« *Secundum multitudinem.* » Hic est 19
tertium, quasi liberatio a malo temporalis pœnæ. Satis enim bene liberatur, qui in ipso malo a Deo consolatur.

Dicit ergo : Sic liberatus sum a malo tentationis, et a malo culpæ actualis : et etiam « *consolationes tuæ lætificaverunt animam meam :* » et hoc « *secundum multitudinem dolorum,* » supple, existentium, « *in corde meo.* » II ad Corinth. i, 5 : *Sicut abundant passiones Christi in nobis : ita et per Christum abundat consolatio nostra.* Ibid. ỹ. 7 : *Sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis.* Et maxime si in corde est dolor de peccatis, indubitanter sequitur et consolatio. Isa. li. 3 : *Consolabitur Dominus Sion, et consolabitur omnes ruinas ejus.* Tob. iii, 22 : *Post tempestatem tranquillum facis : et post lamentationem et fletum, exsultationem infundis.*

Secundum dolores Deus consolatoria præstat remedia.

Et nota hic, quod tribulatio est animæ cibus, sed amarus valde, et insipidus, nisi salsa aliqua condiatur. Job, vi, 6 : *Numquid... poterit comedi insulsum*, quod non est sale conditum? Non, nisi salsa apponatur. Nota ergo, quod Sancti primum ferculum doloris habent de incolatu præsentis miseriæ : sed ecce salsa, Matth. xxviii, 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Secun-

dum doloris ferculum, de dilatione patriæ : sed ecce salsa statim, Apoc. xxii, 12 : *Ecce venio cito, et merces mea mecum est.* Tertium est dolor pro defectu compunctionis, Judic. i, 15 : *Terram arentem dedisti mihi*, etc. Salsa statim, Isa. xliv, 3 : *Effundam aquas super sitientiem, et fluenta super aridam.* Quartum, pro infestatione malorum hominum, Ezech. ii, 6 : *Increduli, et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas.* Ecce salsa : *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam* [1]. Quintum, dolor pro impetitione dæmonum, Luc. xxii, 31, 32 : *Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos ut cribraret*, etc. sed statim salsa : *Ego autem rogavi pro te*, etc. Sextum, dolor de carnis contrarietate, Ad Galat. v, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum*, etc. Ad Roman. vii, 24 : *Infelix ego homo, quis me liberabit ?* etc. : sed salsa, Cantic. ii, 3 : *Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi*, ut sit mihi in refrigerium ab ardore concupiscentiæ. Ultimum et septimum, de malorum prosperitate, Job, xxi, 7 : *Quare impii vivunt, sublevati sunt ?* etc. Jer. xii, 1 : *Quare via impiorum prosperatur ?* Salsa, in Psal. xxxvi, 35 : *Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani : et transivi, et ecce non erat.*

20 « *Numquid adhæret ?* » Hic secundum tertiæ partis totius Psalmi, in quo ostendit lenitatem divinam in reproborum damnatione : et hoc facit quæstiones ponendo, et quæstionibus illis respondendo : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, quærit. Secundo responsionem subjungit ad quæsita, ibi, « *Et factus est.* »

In prima duo. Primo, quæstio quasi dubitatoria. Secundo, ratio illius conquestionis duplex. Prima : quia sanctos præcipit miserias sustinere, ibi, « *Qui fingis.* » Secunda : quia malos permittit justos affligere, ibi, « *Captabunt.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, misericors es, me a prædictis miseriis liberando : sed, o Domine, « *numquid sedes iniquitatis,* » id est, iniquus aliquis judex, numquid jungetur tibi, tamquam iniquitatis amator sis ? De tali sede, Apocal. ii, 13 : *Scio ubi habitas, ubi sedes est satanæ.* Sed tu non ibi habitare potes, Domine, nec malum aliquod tecum esse potest. II ad Cor. vi, 14 : *Quæ participatio justitiæ cum iniquitate ? Aut quæ societas luci ad tenebras ?* Nulla. Imo, *Innocentes et recti adhæserunt mihi* [2].

« *Qui fingis.* » Hic ratio quæstionis et conquestionis quasi duplex. Prima, quia justos præcipit laborare. Secunda, quia malos permittit affligere illos, ibi, « *Captabunt.* »

Dicit ergo : Sic quæro, si tibi jungitur iniquus, « *qui,* » id est, quia tu « *fingis laborem,* » id est, facis de labore aliquid « *in præcepto,* » ipsis sanctis et justis. Quasi dicat : Laborare eos præcipis, et miseriam sustinere. Ezech. ix, 6 : *A sanctuario meo incipite.* I Petr. iv, 17 : *Tempus est, ut incipiat judicium a domo Dei.* Multo ergo magis fingis illud in præcepto malis : oportet enim eos sustinere labores, ex quo boni sustinent illos. I Petr. iv, 17 : *Si enim primum a nobis : quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio ?*

Et nota, quod Dominus laborem præcipit, II ad Timoth. ii, 3 : *Labora sicut bonus miles Christi Jesu.* Sed fingis, quia molle, et quasi fictile reddis in præcepto charitatis, quod adjungis, quæ omnia mollia et suavia reddit. Propter quod dicitur, Matth. xi, 30 : *Jugum meum suave est.* Et illud Bernardi : « Amanti omnia sunt facilia. »

[1] Matth. v, 10.

[2] Psal. xxix, 21.

1 « *Captabunt in animam.* » Hic ratio secunda, quia permittit bonos a malis affligi, et hoc dupliciter. Primo, in anima. Secundo, in corpore ibi, « *Et sanguinem.* »

Ait enim ; Sic sanctos laborare præcipis : et etiam impii « *captabunt in animam justi,* » ut si possint ad peccatum trahant ipsam, vel calumniam imponant. Sapient. II, 12 : *Circumveniamus justum, quoniam contrarius est operibus nostris.* Osee, V, 11 : *Calumniam patiens est Ephraim.* « *Et* » si non possint in animam, « *sanguinem innocentem condemnabunt,* » in judicio falso. Exemplum de Susanna [1], de Naboth [2], et de Uria [3].

Hic justus potest appellari Christus, de quo Jerem. XXXIII, 16 : *Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Impii ergo captant, id est, capere tentant divitias, delicias, et honores : et hoc « *in animam,* » id est, contra animam « *justi,* » id est, Christi : et per hoc sanguinem innocentem condemnant, quia peccato illorum, qui illum occiderunt, participant : quia propter hæc destruenda, et ut non appeterentur, vitam dedit Christus. Jer. XII, 7 : *Dedi dilectam animam meam in manu inimicorum ejus.* Ad Hebr. VI, 6 : *Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei : et ostentui habentes.*

Et nota, quod sanguis innocens in judicio condemnatur : Primo, cum homo a non suo judice judicatur, Ad Rom. XIV, 4 : *Tu quis es, qui judicas alienum servum?* Quando a suo sine testibus judicatur, quando judex vult esse judex et testis, Job, XIII, 8 : *Numquid faciem ejus accipitis, et pro Deo,* id est, loco Dei, *judicare nitimini?* cujus solius est esse judicem et testem. Jerem. XXIX, 23 : *Ego sum judex, et testis, dicit Dominus.* Quando sub uno tantum condemnantur, Deuter. XIX, 15 : *Non stabit unus testis contra aliquem,..... sed in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum* [4]. Quando sine deliberatione et testium examinatione sententia profertur, Job, XXIX, 16 : *Causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam.* Ob hoc datur lex de perscrutando falso teste [5]. Quando fortiora testimonia non admittuntur, ut quando non creditur monachis, et sacerdotibus, contra mercatores, et meretrices, Psal. XXVI, 12 : *Insurrexerunt in me testes iniqui,* etc.

« *Et factus est Dominus.* » Hic secundum, in quo respondet ipse justi prædictis quæstionibus. Et primo, quare justos præcipit laborare. Secundo, quare malos permittit sanctos affligere, ibi, « *Et reddet.* » 22

In prima duo secundum duo quæ assignantur pro ratione. Primo, ut Deus se exhibeat refugium justis a malo. Secundo, ut exhibeat se adjutorium in malo, ibi, « *Et Deus meus.* »

Dicit ergo : Sic sanctos præcipit laborare. Quare? « *Et,* » id est, quia, dicit ipsa Glossa, « *factus est,* » mihi laboranti et afflicto, « *Dominus in refugium.* » Supra, in Psal. LXXXIX, 1 : *Domine, refugium factus es nobis.* Prov. XVIII, 10 : *Turris fortissima nomen Domini : ad ipsum currit justus, et salvabitur.* « *Et Deus meus,* » factus est, « *spei meæ,* » id est, mihi speranti, « *in adjutorium.* » Supra, in Psal. VII, 11 : *Justum adjutorium meum a Domino.* Et alibi, Psal. XXVII, 7 : *In ipso speravit cor meum, et adjutus sum.* Adjuvat Dominus spem, firmans ipsam, ne degeneret in præsumptionem, per timorem. Sap. XVII, 11 : Timor est præsumptionis, id est, spei, adjutorium [6].

[1] Cf. Daniel. XIII.

[2] Cf. III Reg. XXI, 1 et seq.

[3] Cf. II Reg. XI, 2 et seq.

[4] Cf. Matth. XVIII, 16.

[5] Deuter. XIX, 16 et seq. : *Si steterit testis mendax,* etc.

[6] Vulg. habet, Sapient. XVII, 11 : *Nihil est timor nisi proditio cogitationis auxiliorum.*

23 « *Et reddet illis.* » Hic respondet secundæ quæstioni, quare bonos sinit affligi a malis, quia alibi proponit malos affligere : et hoc dupliciter. Pœna sensibili, quam tangit primo : et pœna privativa, quam tangit secundo, ibi, « *Et in malitia.* »

Ait ergo : Sic dixi, quod mirum est, quod bonos a malis affligi Deus patitur, sed video, quod non pro nihilo : « *et,* » id est, quia « *reddet illis,* » scilicet impiis, « *iniquitatem ipsorum,* » id est, pœnam pro iniquitate ipsorum. Joel, III, 4 : *Cito velociter reddam vicissitudinem.* Thren. III, 64 : *Reddes eis vicem, Domine, juxta opera manuum suarum.* Jerem. LI, 6 : *Tempus ultionis est a Domino,* tempus scilicet judicii : *vicissitudinem ipse retribuet ei.*

« *Et disperdet.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic affliget : « et *Dominus Deus noster disperdet illos,* » a suo regno separans et dividens, perdet : et hoc, « *in malitia,* » id est, propter malitiam ipsorum. Matth. XXV, 41 *: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Luc. XII, 46 : *Dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.* Vel, « *disperdet,* » in diversis partibus perdet, scilicet in anima et corpore. Jerem. XVII, 18 : *Duplici contritione contere eos,* Domine Deus noster. A qua dispersione nobis caveat, qui est benedictus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XCIV.

Invitatio ad Dei cultum, et ad gratiæ bonum usum.

Laus Cantici ipsi David.

1. Venite, exsultemus Domino : jubilemus Deo salutari nostro :
2. Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei:
3. Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos:
4. Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt:
5. Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud, et siccam manus ejus formaverunt.
6. Venite adoremus et procidamus, et ploremus ante Dominum qui fecit nos :
7. Quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.
8. Hodie si vocem ejus audieritis [1], nolite obdurare corda vestra
9. Sicut in irritatione, secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea.
10. Quadraginta annis offensus fui generationi illi [2] : et dixi : Semper hi errant corde.
11. Et isti non cognoverunt vias meas : ut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam [3].

[1] Ad Hebr. III, 7, et IV, 7.
[2] Num. XIV, 34.
[3] Ad Hebr. IV, 3.

IN PSALMUM XCIV

COMMENTARIUS.

« *Laus cantici ipsi David*[1]. »

« *Venite, exsultemus.* » Hic est Psalmus nonagesimus quartus, in quo postquam in antecedentibus ostendit multiplicem utilitatem consecutam, et in Christo et in Ecclesia ex Christi passione, monet ad lætitiam et exsultationem assecutos præcedentia bona vel in spe vel in re, ad fletum non assecutos, promittens, si noluerint converti, pœnam æternam.

Psalmus monet populum Judaicum ut ad fidem Christi convertatur, et ejus passionis fructus jam commemoratos assequatur.

Et ad primam partem Psalmi respicit titulus, qui talis est : « *Laus cantici ipsi David.* » Et est sensus : « *Laus* » ista quæ est in subjecto Psalmo, vel ad quam invitat in subjecto Psalmo, est « *cantici,* » id est, lætitiæ et exsultationis. Psal. CL, 4 : *Laudate eum in tympano et cho-*

[1] Sans titre en hébreu, dit M. l'abbé Lesètre, ce psaume est attribué à David par les Septante. Il l'aurait composé, suivant Théodoret, en revêtant prophétiquement la personne du pieux roi Josias, qui restaura le culte du Seigneur ; suivant Patrizi pour le transport de l'arche de Gabaa à la maison d'Obédédom. Rien dans le texte ne confirme ces hypothèses. Le psaume paraît avoir un caractère purement liturgique : l'idée du ṽ. 3 est répétée dans trois psaumes suivants, XCV, 4 ; XCVI, 9 ; CXXXVII, 5, ce qui porte à supposer que ces quatre chants ont le même auteur, et sont inspirés par une même préoccupation ; de plus, la place qu'occupe le psaume ne semble guère favorable à l'idée de sa composition par David. Mais S. Paul semble l'attribuer formellement à ce saint roi, quand il cite le ṽ. 8 en disant : *Sicut dicit Spiritus sanctus... in David dicendo :* ἐν Δαβὶδ λέγων (ad Hebr. III, 7 ; IV, 7), et Thalhofer ne croit pas qu'on puisse décliner cette interprétation, et dire que l'Apôtre a voulu simplement indiquer le psautier par le nom de l'auteur auquel il est couramment attribué. Ce sentiment nous paraît beaucoup trop rigoureux ; nous savons que les écrivains du Nouveau Testament se donnaient une assez grande latitude dans leurs citations ; S. Mathieu, par exemple (XXVII, 9), cite sous le nom de Jérémie un texte de Zacharie. Il n'est donc pas interdit de penser que S. Paul n'a aucunement prétendu désigner scientifiquement l'auteur du psaume qu'il cite ; aussi le texte de l'épître aux Hébreux, dit D. Calmet, « ad minime tenuit catholicos interpretes, quin verum psalmi auctorem veramque illius scribendi occasionem quærerent. »

Le psaume se divise en deux parties très distinctes, l'une eucharistique, invitant à louer Dieu, l'autre parénétique, prémunissant contre l'abus de la grâce divine.

La synagogue avait inséré ce psaume dans la liturgie du Sabbat. « Depuis les premiers siècles, l'Eglise catholique commence son office en le chantant. Et quelles raisons profondes elle a de faire ainsi ! L'Eglise tient comme le milieu entre Dieu et la nature ; elle est par rapport aux autres créatures le cœur qui aime et la bouche qui prie Dieu, de même que par l'Eglise tout être trouve en Dieu le salut et la perfection. » Loch. Le *Venite exsultemus* qui exprime un double sentiment, de joie, à la pensée de louer le Seigneur, et de crainte, de peur d'abuser de sa grâce, remplit ainsi au début de l'office le même rôle que le *Judica me*, au commencement du saint sacrifice. « Il conserve pour l'Eglise chrétienne sa parfaite signification ; car vis-à-vis du second avènement du Seigneur, dont nous ne connaissons ni l'époque ni l'heure, et qui doit nous surprendre, nous sommes dans le même rapport que le peuple de l'Ancien Testament vis-à vis du premier. » Ainsi s'exprimait Hengstenberg ; ne pourrions-nous pas poursuivre avec lui : « Le psaume a même une signification particulière pour notre temps, où tant de choses donnent à penser que nous sommes à la veille d'une grande catastrophe, et que nous allons à grands pas au devant de l'apparition du Seigneur ; à nos oreilles retentit avec un éclat singulier : Aujourd'hui, si vous entendez sa voix ! »

La Vulgate a fourni le texte du psautier gallican ; le bréviaire, à l'office de l'Epiphanie, suit aussi ce texte, mais à l'Invitatoire, il garde celui de l'ancien psautier romain, dont la traduction est plus imparfaite. On a conservé cet ancien texte non seulement

ro. Et est « *ipsi David,* » supple, cantanda.

Dividitur autem Psalmus in tres partes, secundum illa quæ vidit Ezechiel scripta : *Lamentationes, et carnem, et væ*[1]. In prima enim invitat ad exsultationem : ecce carmen. In secunda, ad fletum : ecce lamentationes, ibi, « *Venite adoremus.* » Tertio, comminatur nolentibus exsultare et flere, æternam miseriam : ecce væ, ibi, « *Hodie si vocem.* »

In prima duo. Primo, invitatio ad exsultationem et lætitiam. Secundo, persuasio, quod acquiescendum sit invitationi, ibi, « *Quoniam Deus magnus.* »

In prima quatuor. Primo, invitat ad lætitiam. Secundo, ad lætitiæ vehementiam, ibi, « *Jubilemus Deo.* » Tertio, ne sit dissoluta lætitia, ad humilem confessionem, ibi, « *Præoccupemus faciem.* » Quarto, ne sit infructuosa ad lætam exteriorem operationem, ibi, *Et in Psalmis.* »

Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : Hæc bona quæ promisi vobis, sunt a passione Christi, et ipse, quia regnat venturus judex. Ergo « *venite,* » per veram fidem. II ad Corinth. v, 7 : *Per fidem ambulamus, et non per speciem.* Isa. II, 3 : *Venite, ascendamus ad montem Domini.* Matth. XI, 28 : *Venite ad me omnes qui laboratis,* etc. Venite ad corda vestra, qui extra recessistis per curiositates, et vana desideria. Isa. XLVI, 8 : *Redite prævaricatores ad cor.* Venite, colligite cor, unde affectiones et desideria. Eccli. XXX, 24 : *Congrega cor tuum in sanctitate :* fugit enim, et longe recessit a me. Isa. XXIX, 13 : *Cor autem ejus longe est a me.*

« *Exsultemus* » mente, et hoc, in « *Domino,* » non in mundo, sicut Abraham. Joan. VIII, 56 : *Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum: vidit,* etc. Cantic. I, 3 : *Exsultabimus, et lætabimur in te.* Ad Philip. IV, 4 : *Gaudete in Domino semper,* etc.

« *Jubilemus Deo.* » Jubilatio est vehemens exsultatio. Isa. XLIV, 23 : *Jubilate,* scilicet Deo, *extrema terræ* : « *Deo,* » inquam, « *salutari nostro,* » illi per quem tot bona recepimus, quot sunt superius præmissa. Hic enim est vere salutaris. Isa. XXV, 9 : *Exsultabimus, et lætabimur in salutari ejus.* Et in Psal. XIX, 6 : *Lætabimur in salutari tuo.*

Et notatur in hoc Psalmo tota Trinitas per appropriata. In *Domino,* quod sonat potentiam, persona Patris. In *Deo,* quod interpretatur *videns,* sapientia, persona Filii. In *salutari,* quod est ex bonitate, bonitas quæ competit Spiritui sancto.

« *Præoccupemus faciem.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic lætemur, et vehementer : sed quia parum valeret sine humilitate, « *faciem ejus,* » venturi ad judicium, « *præoccupemus,* » id est, præveniamus in confessione nostrorum peccatorum. Eccli. XVIII, 19 et 20 : *Ante judicium para justitiam tibi:... interroga teipsum, et in conspectu Dei invenies propitiationem.* Tunc enim, quando facies apparebit, tarde erit, quia Eccli. XVII, 26, dicitur : *A mortuo quasi nihil, perit confessio.* Jam enim præcessisset accusator diabolus, de quo Apocal. XII, 10 : *Projectus est accusator fratrum.* Hæc autem facies ita terribilis erit, quod nullus posset bene tunc confiteri. Apoc. VI, 16 : *Abscondite nos a facie sedentis super thronum.* Vultus erit satis horribilis. In Psal. XXXIII, 17 : *Vultus autem Domini super facientes mala.*

tatoire, mais dans beaucoup d'endroits du missel où l'on eût trouvé trop d'inconvénients à substituer la révision de S. Jérôme.

[1] Ezech. II, 9 : *Et vidi, et ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber : et expandit illum coram me, qui erat scriptus intus et foris : et scriptæ erant in eo lamentationes, et carmen, et væ.*

« *Et in Psalmis.* » Ecce quartum. Quasi diceret : Et quia iterum non valet nec exsultatio, nec confessio sine opere bono, subdo : « *Et jubilemus :* » ita tamen, quod « *in Psalmis,* » id est, in operibus bonis. Psalmus enim, sicut superius dictum fuit, dicitur a ψάλλειν, quod est, *tangere*, per quod bona operatio designatur. Jungenda autem sunt bona operatio, et mentis exsultatio. Eccli. xxxv, 11 : *In omni dato, hilarem fac vultum tuum.* II ad Corinth. ix, 7 : *Hilarem datorem diligit Deus.*

« *Quoniam Deus magnus Dominus.* » Hic secundum, in quo subjungitur causa et ratio exsultandi in ipso, modo dicto : et assignatur pro causa, potentia, sapientia, et bonitas divina : et secundum hæc tria dicuntur. Primo, assignat pro causa divinæ potentiæ magnitudinem. Secundo, divinæ sapientiæ excellentiam, ibi, « *Quia in manu ejus.* » Tertio, divinæ bonitatis evidentiam, ibi, « *Quoniam ipsius.* »

In prima duo. Primo, ostenditur potestatis quantitas, quia magna. Secundo, universalitas, quia nullus extra dominum potestatis ejus, ibi, « *Quoniam non repellet Dominus.* »

In prima duo. Primo, potestatis magnitudo. Secundo, excellentia in magnitudine et dignitate, ibi, « *Et Rex magnus.* »

Dicit ergo : Sic exsultate in Deo, et debetis, « *quoniam Deus* » ipse est « *Dominus magnus.* » In Psal. xlvii, 2, supra : *Magnus Dominus, et laudabilis nimis.* II Paral. ii, 5 : *Magnus Deus noster super omnes deos.* « *Et Rex magnus,* » non tantum absolute, sed « *super omnes deos* » Gentilium, scilicet dæmones, quibus principatur. In Psal. xcv, 5 : *Omnes dii Gentium dæmonia.* Vel magis *deos* appellat homines etiam sanctos, qui adoptione sunt dii, secundum illud Psal. lxxxi, 6 et 7 : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes. Vos autem*, etc. : sed super omnes hos est. Apocal. i, 5 : *Princeps regum terræ.* Et xix, 16 : *Rex regum, et Dominus dominantium.*

« *Quia non repellet.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic psallendum, quoniam tam excellentis est potestatis, et etiam, « *quia Dominus non repellet,* » extra limites suæ potentiæ excludendo plebem suam. Ad Roman. xi, 1 : *Numquid repulit Dominus populum suum? Absit.* Nec alius auferre potest a sua potestate. Et nota, quod non repellet Dominus ad se venientem, de infidelitate scilicet conversum ad fidem, Joan. vi, 37 : *Et eum, qui venit ad me, non ejiciam foras.* Nec orantem, nec quærentem, nec pulsantem, Luc. xi, 9 et 10, de his tribus : *Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : et pulsanti aperietur.*

Deus venientem ad se non repellit.

4

« *Quia in manu.* » Hic secundum, in quo probat lætandum in eo, propter dictam ejus sapientiæ excellentiam : et dicuntur duo. Primo, quod per sapientiam infima regit omnia. Secundo, quod per eamdem contemplatur omnia suprema, ibi, « *Et altitudines montium.* »

Omnia divinæ providentiæ subjecta.

Dicit ergo : Sic lætandum in eo, quia totum potest, et etiam « *quia omnes fines terræ,* » multo fortius ergo media, « *sunt in manu ejus,* » in ordinatione scilicet ejus, et regimine. Deut. xxxii, 39 : *Non est qui de manu mea possit eruere*[1]. Sapient. iii, 1 : *Justorum animæ in manu Dei sunt.* Et xvi, 15 : *Tuam manum effugere impossibile est.* Terra etiam est omnis homo. Genes. iii, 19 : *Pulvis es, et in pulverem reverteris.* « *Fines terræ,* » qui vivunt in extrema terrenitate, qui

[1] Job, x, 7 : *Et scias quia nihil impium fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit eruere.*

etiam regnum Dei non evadunt. « *Et altitudines montium,* » ipsa scilicet sublimia, « *ipsius sunt,* » ad regendum. Hoc patet per aliam litteram, quæ habet : « Ipse conspicit. » Alibi, Psal. cxxxvii, 6 : *Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit : et alta a longe cognoscit.*

5 « *Quoniam ipsius est mare.* » Hic tertium, in quo allegat ad exsultandum in Deo, bonitatis ejus evidentiam. Primo, comparatione ejus ad impios, quos convertit. Secundo, ad bonos, et jam conversos, quos jam fructificare facit, ibi, « *Et siccam.* »

In prima duo. Primo, ostendit ipsius misericordiam ad impios. Secundo, effectum misericordiæ per conversionem illorum, ibi, « *Et ipse fecit.* »

Ait ergo : Sic prædictis rationibus in Deo exsultate. Quia tam potens est, et tam sapiens : et etiam « *quoniam ipsius est mare,* » id est, peccatores et impii, qui sunt mare, ab ejus misericordia comprimuntur a multis iniquitatibus et peccatis. Isa. lvii, 20 : *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Sed hos reprimit et continet. Job, xxvi, 12 : *In fortitudine illius repente maria congregata sunt.* Et xxxviii, 8 *et seq.* : *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens ?... et posui vectem et ostia,* etc.

« *Et ipse fecit illud,* » mare scilicet, per misericordiam suam convertendo ad se, ut jam non esset mare, sed aqua dulcis. Prov. xii, 7 : *Verte impios, et non erunt.*

« *Et siccam,* » id est, mentem stabilem et solidam, qualis est mens justa, « *manus ejus formaverunt,* » imbrem gratiæ infundendo ad fructificandum. Tunc enim bene est mens formata sicut terra, quando producit opera bona in fide virentia. Genes. i, 10 : *Vocavit Deus aridam, terram,* mentem scilicet stabilem, et solidam. Sed hanc informat, Isa. xliii, 21 : *Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.* Talem terram habebat, qui dicebat, Josue, xv, 19 : *Terram australem et arentem dedisti mihi* : et formam petebat, cum dicebat : *Junge et irriguam*[1]. Talem, qui dicebat in Psal. cxlii, 6 : *Anima mea, sicut terra sine aqua tibi.* Sed formatam habebat, et bene irrigatam, cum dicebat : *Lavabo per singulas noctes lectum,* etc.

« *Venite adoremus.* » Hic secunda pars totius Psalmi, in qua invitat ad lamentationem. Et dicuntur duo. Primo, invitatio. Secundo, persuasio ut acquiescant, per rationes, ibi, « *Quia ipse est Dominus Deus noster.* »

In prima quatuor. Primo, monet approximare fide, quod respicit cor. Secundo, adorare confessione divinitatis, quod respicit os, ibi, « *Adoremus.* » Tertio, procidere, et se humiliare, quod respicit totum corpus, ibi, « *Et procidamus.* » Quarto, cum lacrymis orare, quod ad oculos pertinet. Et sic ad totum pertinet, cor, os, et corpus ibi, « *Ploremus ante Dominum.* »

Dicit ergo : « *Venite,* » passibus fidei, sicut supra. Vel melius, quia loquitur jam conversis, « *venite,* » de virtute in virtutem ambulando. Psal. lxxxiii, 8 : *Ibunt de virtute in virtutem.* Joan. iii, 21 : *Qui facit veritatem, venit ad lucem.* « *Adoremus,* » divinitatis confessione. Apoc. v, 14 : *Adoraverunt viventem in sæcula sæculorum.* « *Et procidamus.* » strato toto corpore per humilitatem, sicut reges, Matth. ii, 11 : *Et procidentes adoraverunt eum.* « *Ante Dominum,* » ad litteram. Et spiritualiter, « *ante Dominum,* » intentione, ut ipsi soli propter hoc intendamus placere : non ante homines, ut illorum quæramus favores.

[1] Verba Axæ filiæ Caleb ad patrem. Cf. Judic. i, 15.

Matth. vi, 1 : *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.*

« *Ploremus ante Dominum qui fecit nos,* » continue, et die scilicet et nocte, sicut ille qui dicebat, Jerem. ix, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? Et plorabo die ac nocte interfectos populi mei?* Thren. i, 2 : *Plorans ploravit in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus.* Et in eodem, ii, 18 : *Deduc quasi torrentem lacrymas, per diem et noctem.*

« *Quia ipse est Dominus.* » Hic persuadet a quatuor. Primo, quia nos fecit, hoc est, a beneficio creationis, ibi, « *Quia ipse est Dominus.* Secundo, a beneficio gubernationis, ibi, « *Deus.* » Tertio, a beneficio redemptionis, ibi, « *Noster.* » Quarto, a beneficio nutritionis, et provisionis, ibi, « *Et nos populus.* »

Dicit ergo : Sic adoremus, et procidamus, et ploremus ei, « *quia ipse est Dominus,* » creatione : « *Deus,* » omnium nostrorum limpidissima cognitione : « *noster,* » redemptione. Josue, xxiv, 18 : *Serviemus Domino, quia ipse est Deus noster.*

« *Et nos populus.* » Hic a beneficio provisionis et nutritionis allegat, et suadet. Et primo, a nutrione. Secundo, a diligentia in illa, ibi, « *Et oves.* »

Ait enim : Sic serviamus, quia Dominus Deus noster, et nos etiam « *populus pascuæ ejus.* » Supra, in Psal. xxii, 2 : *In loco pascuæ, ibi me collocavit.* Ezech. xxxiv, 14 : *In pascuis uberrimis pascam eas.*

« *Et oves manus ejus,* » id est regiminis ejus, sicut oves pastoris, qui valde diligens est in ovibus servandis. Genes. xxxi, 40 : *Die noctuque æstu urebar, et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis.* Luc. ii, 8 : *Pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum.* Imo quod plus est, Joan. x, 11 : *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Bernardus : « Nos populus tuus, et oves « pascuæ tuæ, sequimur te per te ad te, « quia via es, veritas, et vita [1]. Via in « exemplo, veritas in promisso, vita in « præmio.

« *Hodie si vocem.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua minatur pœnam, si non exsultaverint in Deo, et fleverint. Dicuntur ergo duo. Primo, monet ut ab obduratione cordis caveant, sed obediant promissis. Secundo, subjungit pœnam, si cavere negligant, ibi, « *Sicut in irritatione.* » 8

8 Tertia pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic monui, et sic dixi, quod oves ejus sumus. Ergo « *si audieritis hodie,* » tempore scilicet gratiæ, quod est vera dies. Ad Rom. xiii, 12 : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit.* « *Vocem ejus.* » Evangelii scilicet prædicationem, quod est ejus vox, et de ore ejus exivit. Matth. v, 2 et 3 : *Aperiens os suum docebat eos, dicens : Beati pauperes spiritu,* etc. Propter hoc dicebat in Evangelio Lucæ, x, 16 : *Qui vos audit, me audit.* Et Paulus, II ad Cor. xiii, 3 : *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* « *Nolite obdurare corda vestra,* » quin acquiescatis. Ad Hebr. iii, 13 : *Non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.* In hoc enim poterit aperte discerni, si estis de ovibus ejus. Joan. x, 27 : *Oves meæ vocem meam audiunt.* Sed de capris diaboli dicitur, Job, xli, 15 : *Cor ejus indurabitur tamquam lapis, et stringetur quasi malleatoris incus.* Et vere induratum est cor, quod non audit, et emollitur ad verbum Dei, quia ignis est et malleus, qui emolliunt ipsum ferrum. Jerem. xxiii, 29 : *Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Domi-*

Multorum corda lapidea, et sabulo comparanda.

[1] Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.*

nus, et quasi malleus conterens petram? Pluvia est et ros, quæ terram densissimam solent emollire. Deut. xxxii, 2 : *Concrescat ut pluvia doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum.* Sed non emolliuntur multi, imo magis indurantur, sicut cor illius, qui intra aquam durescit, ut lapides, et terra sabulosa, quæ quanto magis compluitur, tanto magis indurescit. De talibus conqueritur, Prov. i, 24 : *Vocavi, et renuistis.*

9 « *Sicut in irritatione.* » Hic facta perhibitione de culpa, subjungitur de pœna, si non acquieverint. Pœna, inquam, tali, quali eorum patres inobedientes puniti sunt in deserto : unde dicuntur duo hic. Primo, tangit antecedentium patrum culpam. Secundo, pœnam, ut eorum exemplo terreantur. Ibi est secundum, « *Quadraginta annis.* »

In prima tangitur primo culpa in generali. Secundo, locus culpæ, et tempus, ibi, « *Secundum diem.* » Tertio, specificatur culpa, ibi, « *Ubi tentaverunt.* » Et quarto, aggravatur, ibi, « *Probaverunt, et viderunt.* »

Dicit ergo : Sic monui, ut non obduretis corda vestra sicut factum est a patribus vestris in irrititione. Jerem. xxxii, 29 : *Libabant diis alienis libamina, ad irritandum me.* Sed contra, I ad Cor. xiii, 5 : *Charitas non irritatur.* Et I Joan. iv, 8 : *Deus charitas est.* Respondeo : Non dicitur hoc quod in Deum cadat motus irritationis, sed quia ab eo exit effectus, quasi esset irritatus, sicut in ira accidit, et furore.

« *Secundum diem,* » hoc est, in die « *tentationis,* » ecce tempus, « *in deserto,* » supple, factæ, ecce locus : frequenter enim irritaverunt eum in deserto. Num. xiv, 22 : *Tentaverunt me jam per decem vices,* dicentes : *Numquid poterit Deus parare mensam in deserto*[1] *?* Tentati enim de gula, statim succumbebant tentantes Deum. Luc. viii, 13 : *Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.*

« *Ubi tentaverunt me patres vestri.* » Hic specificat irritationem, quia ipsa fuit tentatio : et aggravat : « *Probaverunt,* » sensibus suis communiter : « *et viderunt,* » ipso visu specialiter, « *opera mea.* » Deut. v, 24 : *Probavimus hodie, quod loquente Deo cum homine, vixerit homo.* Supra, in Psal. lxxvii, 12 : *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti.* Et alibi, Psal. cvi, 24 : *Ipsi viderunt opera Dei, et mirabilia ejus in profundo.* Num. xiv, 22 : *Viderunt majestatem meam, et signa quæ feci in Ægypto et in solitudine.*

« *Quadraginta annis.* » Hic subjungitur de pœna patrum sic obdurantium et 1
irritantium, et ordine quo fuit inflicta : et dicuntur quinque. Primo, Dei indignatio ad sic obstinatos. Secundo, nihilominus, peccantium redargutio per prædicatores suos, ibi, « *Et dixi.* » Tertio, illorum obstinatio in malo, ibi, « *Ipsi vero non cognoverunt.* » Quarto, firma ordinatio de puniendis illis, ibi, « *Quibus juravi.* » Quinto et ultimo, determinatio pœnæ, qua sunt puniendi, ibi, « *Si introibunt.* »

Dicit ergo : Sic irritaverunt me tentando tamquam obdurari : et propter hoc « *fui offensus illi generationi,* » effectum aliquem ostendens offensi, « *quadraginta annis,* » deducens illos per desertum circumeundo. Num. xxxii, 13 : *Iratus Dominus adversum Israel, circumduxit eum per desertum quadraginta annis.*

« *Et dixi.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic fui offensus, et tamen « *dixi* » eis per prophetas et prædicatores meos, Moysen, Josue, et alios : « *Semper hi errant corde,* » voluntarie, quod

[1] Psal. lxxvii, 19. Cf. Ibidem, ỳ. 20.

multum aggravat peccatum. Thren. iv, 14 : *Erraverunt cæci in plateis.* Et libenter, Psal. xxxv, 4 : *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Errat enim aliquis homo ex pura ignorantia, non affectans illam, nec est tanta culpa, sicut illi de quibus Isa. xix, 14 : *Errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens.*

Et nota, quod irritant aliqui Deum in claustro, sicut gulosi, qui semper timent mori fame. Psal. lxxvii, 18 : *Tentaverunt Deum in cordibus suis : ut peterent escas animabus suis.* Irritant ipsum et provocant ipsum homines hypocritæ et astuti. Job, xxxvi, 13 : *Simulatores et callidi provocant iram Dei.*

« *Et isti non cognoverunt.* » Hic tertium, ipsorum scilicet obstinatio.

Ait enim : Sic ipsis dixi. *Dixi*, feci ut corrigerentur : « *et isti non cognoverunt*, id est, cognoscere noluerunt, « *vias meas.* » Isa. i, 3 : *Israel me non cognovit, et populus meus non intellexit.* Et Jerem. viii, 7 : *Populus meus non cognovit judicium Domini.* Propter hoc dicitur, Isa. v, 13 : *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.*

« *Quibus juravi.* » Hic quartum, scilicet firma ordinatio de puniendis illis.

Ait enim : « *Quibus juravi*, » id est, firmiter statui, « *in ira mea*, » id est, sicut irati solent firmiter statuere per juramenta.

« *Si introibunt.* » Ecce quintum. Quasi diceret : Sic firmiter statui. Quid? « *Si introibunt in requiem meam*, » numquam mihi de cætero credatur. Est ibi apenthesis. Vel « *si*, » pro non, « *Si introibunt*, » id est, non introibunt, id est, non intrabunt « *in requiem meam*, » illam scilicet terram materialem ad requiescendum illis præparatam. Num. xiv, 23 : *Non videbunt terram, pro qua juravi patribus eorum.* Quasi diceret : Nec illi qui fuerint obdurati tempore gratiæ, introibunt in illam requiem, per istam designatam, quam desiderabat David, in Psal. cxxxi, 14 : *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo*, etc. Ibi enim solummodo est vera et certa requies. Isa. xxxii, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* Propter hoc dicit Sapiens, Eccli. xxiv, 11 : *In omnibus requiem quæsivi, et in hæreditate Domini morabor*, tamquam ibi solummodo inveniens illam. Et Paulus, ad Hebr. iv, 11 : *Festinemus ingredi in illam requiem*, ad quam perveniamus ipso adjuvante, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XCV.

Ad laudandum Deum omnes invitantur.

1. *Canticum ipsi David, Quando domus ædificabatur post captivitatem.*
Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.
2. Cantate Domino, et benedicite nomini ejus. Annuntiate de die in diem salutare ejus.
3. Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.
4. Quoniam magnus Dominus, et

laudabilis nimis : terribilis est super omnes deos :
5. Quoniam omnes dii gentium dæmonia : Dominus autem cœlos fecit.
6. Confessio et pulchritudo in conspectu ejus : sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus.
7. Afferte Domino, patriæ gentium : afferte Domine gloriam et honorem :
8. Afferte Domino gloriam nomini ejus.
Tollite hostias, et introite in atria ejus :
9. Adorate Dominum in atrio sancto ejus.
Commoveatur a facie ejus universa terra :
10. Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit.
Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur : judicabit populos in æquitate.
11. Lætentur cœli, et exsultet terra : commoveatur mare et plenitudo ejus :
12. Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt.
Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum
13. A facie Domini, quia venit, quoniam venit judicare terram.
Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua.

IN PSALMUM XCV

COMMENTARIUS.

1 *Canticum ipsi David, quando domus ædificabatur post captivitatem* [1].

« *Cantate Domino.* » Hic est Psalmus nonagesimus quintus, in quo postquam invitavit ad fidem Christi, et lætitiam in ipso populum Judæorum, quia Ecclesia ex duplici populo substituenda erat, Judaico scilicet et Gentili (dicit enim Paulus ad Roman. I, 16, prædicationem Evangelii virtutem Dei esse, *Judæo primum, et Græco* [1], id est, Gentili postmodum), in hoc Psalmo subjungitur Gentium invitatio ad fidem, et lætitiam in Christo, exuto veteri homine, id est, antiqua idolorum con- Argumentum Psalmi. Agitur e utroq adve Chri

[1] Les Septante intitulent ce psaume : « Cantique de David, quand la maison était construite après la captivité. » La première partie de ce titre trouve sa justification au premier livre des Paralipomènes, XVI, 23-33. Quand David eut transféré l'arche dans le tabernacle qu'il avait disposé à Jérusalem, « en ce jour il préposa Asaph et ses frères aux louanges à adresser au Seigneur. » Ibid. 7. Après ces paroles commence immédiatement dans le texte historique un assez long cantique que le psautier reproduit, mais qu'il divise en plusieurs autres ; notre psaume occupe à peu près la seconde moitié du chant primitif. Le psaume après avoir servi à l'inauguration du tabernacle, était naturellement indiqué pour être employé dans les circonstances analogues ; il n'est donc pas étonnant qu'il ait été chanté au moment où les captifs, revenus de Babylone, reconstruisaient leur nouveau temple et restauraient le culte de Jéhova. La seconde partie du titre grec mérite donc créance autant que la première. Restent quelques difficultés de détail que la plupart des commentateurs protestants élèvent à la hauteur d'objections insolubles. Les idées exprimées par le psaume, disent-ils, sont étrangères aux préoccupations connues de David ; le psalmiste royal célèbre surtout la religion nationale et particulariste de Jéhova, Dieu d'Israel ; ici c'est l'univers tout entier qui est appelé à rendre hommage au Seigneur, et cette idée *catholique*, caractéristique des prophéties d'Isaïe, et de celles qui suivent la captivité, est bien postérieure à David. Il est donc à croire que l'auteur des Paralimopènes, Esdras selon la plus commune opinion, a tout simplement inséré dans l'histoire de David des chants postérieures à la

suetudine, secundum illud Apostoli ad Ephes. IV, 21 et seq. : *Est veritas in Jesu deponere vos... veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris... Et induite novum hominem qui secundum Deum creatus est* [2]. Nec sic fecit mentionem de primo adventu Christi, quin etiam more Scripturæ supponat et adjungat de secundo : non enim vult in eum credi tantum tamquam in redemptorem, sed etiam eum timeri ut judicem, secundum illud Psal. LXXXV, 1 : *Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.* Et sic est secundus iste Psalmus illorum, in quibus agitur de primo adventu. Primus est, *Deus deorum Dominus locutus est* [3].

Quia autem ex fide in Christum redemptorem et judicem ædificatur Ecclesia tota, et in bono perseverat, et in requie, præponitur titulus : « *Canticum ipsi David, quando ædificabatur domus post captivitatem.* » Alludit autem hic titulus illi figurali ædificationi domus Domini, a Zorobabel, et Jesu filio Salathiel, post reversionem de Babylonica servitu-

captivité, qu'il jugeait propres à donner à son récit plus de vie et de couleur locale, à peu près comme les historiens latins mettent leurs propres amplifications dans la bouche de leurs héros. Le psaume serait donc des temps voisins de la captivité, soit sous Ezéchias, soit sous Zorobabel. — Pour présenter les choses de cette manière, il faut se donner vis-à-vis du texte sacré une assez grande liberté. Si nous n'avions en face de nous que le titre grec, nous pourrions le sacrifier sans difficulté ; mais nous ne pouvons traiter de même sorte le texte des Paralipomènes, duquel il ressort au moins que le psaume est contemporain de David, car il n'est point affirmé que le roi lui-même l'ait composé. La grande raison qu'on met en avant pour ne point tenir compte de l'historien sacré, c'est que les idées exprimées par le psaume sont étrangères à David. Personne n'ignore que le saint roi, ayant à affermir le culte national, considère ordinairement Jéhova comme le Dieu spécial d'Israël, et ne convoque à son sanctuaire que les douze tribus ; tel est son langage dans la plupart des psaumes. Mais tout en étant le grand poète et le grand liturgiste de la nation, il est aussi prophète, et à ce titre, il voit se dérouler devant ses yeux les horizons messianiques, il entrevoit le règne universel de Jéhova par son Christ, et alors son chant prend un caractère *catholique*. On ne peut donc prétendre que les idées exprimées par le psaume XCV lui soient étrangères ; sans doute, il n'a point mission de les publier avec autant d'éclat et autant d'insistance qu'Isaïe, mais dans ses psaumes prophétiques, il les formule nettement. Cf. II, 8 ; XXI, 28 : LXVII, 31-33, etc. Le transfert de l'arche à Jérusalem était une occasion toute naturelle de célébrer le règne futur de Jéhova par son Messie. Nous avons droit de conclure avec Rosenmüler : « Non videtur repudianda esse traditio quæ conservata est in græca versione, adhibitum fuisse hunc psalmum in dedicatione templi secundi post reditum ex babylonico exsilio, ὅτε ὁ οἶκος ᾠκοδομεῖτο μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν. Recte quoque ibidem additur : ᾠδὴ τῷ Δαυῒδ. Quippe David vere auctor ejus dicitur, cujus verba sunt omnia, ut ex laudato Chronicorum loco constat. Præsules vero Judæorum reducum ex babylonico exsilio quædam in iis consilio suo accommodate immutarunt. »

Par sa teneur même, ce psaume est messianique ; à l'invitation que David adresse à tous les peuples il ne sera répondu qu'à l'avènement du Messie. C'est, comme dit Hengstenberg, « un chant de mission ; » les apôtres pourront le chanter aux nations quand ils auront entendu eux-mêmes l'*euntes docete*. Le retour de la captivité était bien choisi pour le répéter, car ce retour était le symbole de la rédemption, « gentium vocationem inducit quæ post solutionem spiritualis illorum captivitatis facta est, » S. Athan., et la construction du temple était la figure de l'établissement de l'Eglise. Titelman (ap. Beelen) résume ainsi les vues des Pères sur ce psaume : « Nihil dubium videtur quin hunc psalmum propheta componens, illam tunc venturam, jam vero factam, humani generis per Christum liberationem in spiritu præviderit, de qua totum hoc tam jucundum, tam gaudio plenum cecinit exhortatorium canticum. Æque non dubium quin gentium futuram conversionem, Spiritu monstrante, præcognoverit. « Cf. S. August. de Civit. Dei, VIII, 24.

H. Lesêtre.

[1] Ad Roman. I, 16 : *Virtus Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum, et Græco.*

[2] Cf. ad Coloss. III, 9 et 10 : *Exspoliantes veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem*, etc.

[3] Psal. XLIX, 1.

te [1]. Magis autem intelligitur de spirituali ædificatione Ecclesiæ quæ facta est Gentibus ad fidem confluentibus, secundum illud Isa. II, 3 et 4 : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes Gentes. Et ibunt populi multi, et dicent : Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob.* Sensus ergo tituli hic est : « *Canticum* » subjectum, qui est « *David,* » a David scilicet editus, est de his, quæ facienda erant, « *quando ædificabatur domus Domini,* » id est, Ecclesia. Isa. LVI, 7 : *Domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis* [2]. « *Post captivitatem* » diaboli, sub quo captiva Gentilitas tenebatur, quia Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Sed liberata est per Filium Dei. In eodem, ℣. 36 : *Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis.*

Dividitur autem Psalmus secundum quod jam tactum est, in duas partes principaliter. In prima agitur de invitatione Gentium ad fidem adventus primi. Secundo, secundi, ibi, « *Commoveatur a facie ejus.* »

In prima duo. Primo, quidem, omnes monet ad Dei laudem universaliter. Secundo, Prælatos ad prædicationem fidei de primo adventu Christi specialiter, et subditos ad obedientiam, ibi, « *Annuntiate de die.*

In prima duo. Cum enim duplex sit natura in Christo, invitat primo ad laudem divinitatis plenissime, scilicet trium personarum. Secundo, ad laudem humanitatis, ibi, « *Et benedicite nomine ejus.* »

In prima tria secundum tres personas ad quarum laudem invitat. Primo, invitat ad laudandum Patrem. Secundo Filium, ibi, « *Cantate Domino omnis terra.* » Tertio, Spiritum sanctum, ibi, « *Cantate Domino.* »

Prima in Psal.

Dicit ergo : Sic vos, Judæi, venite ad exsultandum in Domino, et coram ipso plorandum. Et vos Gentiles, « *cantate Domino,* » Deo Patri. Judic. V, 3 : *Ego sum, ego sum quæ Domino canam.* Isa. XII, 5 : *Cantate Domino, quoniam magnifice fecit.* Sed quid canemus ? « *Canticum novum.* »

Trip. innov.

Nota, quod canticum novum cantat, qui exuto veteri homine, et per gratiam innovatus, exsultat. Hoc autem fit tripliciter. Prima enim innovatio fit per baptismum, in quo submersis Ægyptiis, et filiis Israel liberatis, et per aquam innovatis, cantandum est illud Canticum, Exod. XV, 1 : *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est.* Secunda est per pœnitentiam, de qua in Psal. CII, 5 : *Renovabitur, ut aquilæ, juventus tua.* Et ad Ephes. IV, 23 : *Renovamini spiritu mentis vestræ.* Sic renovatis cantandum est canticum Judith, in cap. XVI, quod interpretatur *confitens.* Tunc cantavit canticum hoc Judith Domino, dicens : *Incipite Domino in tympanis.* Tertia vero innovatio, erit tandem per glorificationem, Apocal. XXI, 5 : *Ecce nova facio omnia.* Et tunc cantabitur illud Apoc. XIV, 3 : *Cantabant quasi canticum novum ante sedem Dei et Agni.*

Canticum veteris hominis, non est recte dicendum canticum novum, nec etiam canticum, sed grunnitus porcorum super escas, quamvis ipsis non videatur. Amos, VI, 5 et 6 : *Qui canitis ad vocem Psalterii, sicut David putaverunt se habere vasa cantici. Bibentes vinum in phialis et optimo unguento delibuti : et nihil patiebantur super contritione Joseph.* Hinnitus equorum in fœminas. Jerem. V, 8 : *Equi amatores,* scilicet in fœminas, *et emissarii facti sunt.*

[1] Cf. I Paralip. XV, 23-33 ; Agg. I, 1 et II, 3 ; Zach. III, 9.

[2] Cf. Matth. XXI, 13.

Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat.

est icum can- qui rum omi-

« *Cantate.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic cantate Deo Patri, canticum novum : et etiam o vos, « *omnis terra,* » idem canticum « *cantate Domino,* id est, Filio : justum enim est, ut cantetur ipsi, qui se novum fecit hominem, canticum novum. Jerem. XXXI, 22 : *Creavit Dominus novum super terram : Fœmina circumdabit virum.* Qui novum dedit charitatis mandatum. Joan. XIII, 34 : *Mandatum novum do vobis : ut diligatis invicem.* Qui ipsum cor, quo sibi vult cantari facit novum. Psal. CIII, 30 : *Renovabis faciem terræ.* Ezech. XXXVI, 26 : *Dabo vobis cor novum, et spiritum novum.* Bene antem omnis terra invitatur, quia in natura humana, Filio Dei unita, per Apostolos ad fidem generaliter invitatur. Psal. LXV, 1 : *Jubilate Deo omnis terra.* Et alibi : *In omnem terram exivit sonus eorum* [1].

« *Cantate Domino.* » Hic tertium. Glossa : « Spiritui sancto. » Huic cantandum novum canticum : quia novus, id est, innovans est Spiritus. Psal. L, 12 : *Spiritum rectum innova in visceribus meis.* Et faciens cantare in abundantia tribulationum illos quos replet, Act. V, 41 : *Ibant* Apostoli *gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Et Jacob. I, 2 : *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis.* Et in spe æternorum, ad Rom. XII, 12 : *Spe gaudentes.* Propter hoc dicitur, I Reg. II, 3 : *Recedant vetera de ore vestro,* noxiæ scilicet cantilenæ. Et in Psal. CXXXVI, 3 : *Hymnum cantate nobis de canticis Sion.*

« *Et benedicite.* » Hic secundum, in quo postquam monuit ad laudem divinitatis, monet ad laudem humanitatis.

Quasi diceret : Sic cantate divinitatem commendando, et benedicite nomini ejus, quod est Jesus, humanitati impositum, et cui benedicendum, quia in ipso solo salus, et benedictio. Act. IV, 12 : *Nec aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Ad Philip. II, 9 et 10 : *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen : ut in nomine Jesu,* etc.

« *Annuntiate de die.* » Hic secundum, in quo postquam actum est de laude, subjungitur de prædicatione : in quo dicuntur duo. Primo, monet Prælatos ad prædicandum, Secundo, subditos ad obediendum prædicationi, ibi, « *Afferte Domino.* »

In prima duo. Primo, invitantur ad prædicationem. Secundo, fructus prædicationis ostenditur, ibi, « *Confessio et pulchritudo.* »

In prima duo. Primo, invitat Prælatos ad laudem humanitatis Christi. Secundo, divinitatis, ibi, « *Quoniam magnus Dominus.* »

In prima tria. Primo, invitat ad prædicationem fidei passionis. Secundo, fidei gloriosæ resurrectionis, ibi, « *Annuntiate inter gentes gloriam ejus.* » Tertio, ad prædicandum mirabilia Ascensionis, ibi, « *In omnibus populis.* »

Dicit ergo : Sic cantate Deo omnes. Et vos Prælati, quorum præcipue est, ex officio, « *annuntiate salutare ejus,* » Christum scilicet perseverantes, « *de die in diem :* » in quo tangit quid prædicandum, quia salutare, Christus scilicet, de quo Genes. XLIX, 18 : dixit Jacob : *Salutare tuum exspectabo, Domine.* Et de quo, Luc. II, 30 : *Viderunt oculi mei salutare tuum.* Et bene salutare, quia Apostolus ad Hebr. V, 9, dicit : *Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.* Psal. LXXIII, 12 : *Operatus est salutem*

Quid et qualiter prædicandum ?

[1] Psal. XVIII, 5.

in medio terræ, quando in Jerusalem passus est. Et qualiter prædicandum, quia instanter, et continue. Eccle. XI, 6 : *Mane semina semen tuum, et vespere ne cesset manus tua.* Jerem. XXV, 3 : *Locutus sum ad vos de nocte consurgens.* In his enim duobus, in oratione, de qua præmisit, et in prædicatione de qua hic loquitur, debet esse Prælatorum instantia. Act. VI, 4 : *Nos vero orationi, et ministerio verbi instantes erimus.*

8 « *Annuntiate inter Gentes.* » Hic secundum. Quasi diceret. Sic annuntiate, quod fuit per passionem : et etiam ne credatur anima relicta in inferno, et corpus putrefactum, « *annuntiate gloriam ejus,* » scilicet ejus resurrectionem, « *inter Gentes* : » illam gloriam, de qua in Psal. XV, 10 : *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum,* etc. Et alibi : *Gloriam et magnum decorem impones super eum*[1]. De qua etiam Paulus dicit ad Hebr. II, 9 : *Videmus Jesum propter passionem mortis, gloria et honore coronatum.*

« *In omnibus populis.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic annuntiate salutare et gloriam, et etiam annuntiate « *in omnibus populis,* » Dei quantum ad bonos, mundi quantum ad avaros, carnis quantum ad luxuriosos, et diaboli quantum ad superbos (et hæ tres partes ad malos pertinent) « *mirabilia ejus,* » quæ fecit in sua Ascensione, cum carnem humanam in cœlum duxit, et a dextris Dei collocavit. Argumentum quod prædicandum est omnibus, non tantum clericis Parisiis. Ad Rom. I, 14 : *Sapientibus et insipientibus debitor sum.* Isa. XXXII, 20 : *Beati qui seminatis super omnes aquas.* Marc. XVI, 20 : *Illi autem profecti, prædicaverunt ubique.* Mulus non vult mingere nisi in aqua, sic multi prædicare nisi ubi est doctrina. Gregorius : « Verecordem se asserit, qui hortis sitientibus, in fluminibus aquam fundit. » Vere autem mirabilia, quæ in Ascensione fecit mirabilia hominibus : unde Act. I, 11, Apostolis dictum est : *Viri Galilæi, quid statis adspicientes in cœlum ?* Et Angelis, Isa. LXIII, 1 : *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra ?*

« *Quoniam magnus Dominus.* » Hic secundum, in quo monet ad prædicandam Christi divinitatem, vel fidem de divinitate. Et tangitur primo propter quid est timendus, scilicet ejus potentia. Secundo, propter quid est amandus, scilicet ejus bonitas, ibi, « *Et laudabilis.* » Tertio, propter quid honorandus et colendus, ibi, « *Terribilis.* »

Dicit ergo : Sic annuntiate quæ pertinent ad humanitatis fidem : et hoc etiam prædicate, « *quoniam Dominus magnus,* » capacitate, quoniam omnes capit etiam spiritus, et ipse a nullo capitur plene, nisi a seipso. Sap. VII, 22 et 23 : *Est in illa,* scilicet sapientia, *spiritus intelligentiæ,... qui capiat omnes spiritus.* Item, magnus duratione. Exod. XV, 18 : *Dominus regnabit in æternum et ultra.* Item, magnus largitate : dat enim omnibus, et magna. Jacob. I, 5 : *Qui dat omnibus affluenter, et non improperat.* Ma... Dor... capa... durat... largi...

« *Et laudabilis nimis,* » super potentiam rationabilis creaturæ. Eccli. XLIII, 33 : *Exaltate illum quantum potestis : major enim est omni laude.* Dan. III, 52 : *Et laudabilis,... in sæcula.* In Psal. XLVII, 2, de his duobus : *Magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.* Et cum tam magnus esset, parvus tamen fieri voluit, secundum illud Isa. IX, 6 : *Parvulus natus est nobis, et Filius datus est nobis.*

[1] Psal. XX, 6.

Ad Philip. II, 7 : *Exinanivit semetipsum, formam servi accipiens, in similitudinem*, etc.

« *Terribilis.* » Hic probat, quod colendus, quia justus, et terrens malos, etiamsi dii dicantur. Duo ergo dicuntur. Primo, quod justitiam exercet, etiam in diis. Secundo, probat hoc et ostendit, ibi, « *Quoniam in omnes dii Gentium.* »

Dicit ergo : Sic magnus, et laudabilis, et etiam « *terribilis,* » in exercendo justitiam « *super omnes deos,* » nuncupatione, et hominum reputatione, vel adoptione. Psal. XLIX, 1 : *Deus deorum Dominus locutus est :* et totum tremit, et terretur. Job, XXV, 2 : *Potestas et terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis.* Et XXXVI, 11 : *Columnæ cœli contremiscunt.* Propter hoc dicitur, Eccli. XLIII, 21 : *Terribilis Dominus, et magnus vehementer.*

Quoniam omnes dii Gentium. » Hic probat ex duobus. Ex malitia et iniquitate deorum aliorum, et ex virtute Dei propria, ibi, « *Dominus autem.* »

Dicit ergo : Bene dico, quod aliis diis est terribilis : « *Quoniam omnes dii Gentium,* » Gentiliter viventium, « *dæmonia.* » Contra, in Psal. CXIII, 4 : *Simulacra Gentium argentum et aurum, opera,* etc. : ergo non dæmonia. Et ad Philip. III, 19 : *Quorum Deus venter est.* Ad Ephes. V, 5 : *Aut avarus, quod est idolorum servitus*, ergo nummus est avaro Deus. Et Augustinus dicit : « Quod quis« que plus amat et colit, hoc illi Deus « est. » Respondeo ad primum. Idola et simulacra dæmonia reputantur, quia illis dæmonia præsidebant. Ad alia dicendum, quod in avaritia et gula, dæmonibus quodammodo servitur : quia illud quod eis placet, in his agitur : unde dæmonia quodammodo dici possunt, et pecunia et gula. Sed Jerem. X, 11, dicitur : *Dii, qui cœlos et terram non fecerunt, pereant de terra.* Dii etiam Gentium sunt Prælati. Psal. LXXXI, 1 : *Deus stetit in synagoga deorum.* Et multi ipsorum sunt dæmonia. Primo, quia propriam excellentiam diligunt sicut dæmones. III Joan. ℣. 9 : *Is, qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos.* Secundo, quia ex hoc incurrunt apostasiam sicut dæmones. Job, XXXIV, 18 : *Qui dicit regi,* id est, Prælato alios regenti, *Apostata.* Ubi etiam dicit Gregorius : « Superbus rector to« ties ad apostasiæ crimen dilabitur, « quoties præesse aliis delectatur. » Tertio, quia bonos affligunt et torquent sicut dæmones. Psal. LXXVII, 49 : *Immissiones per Angelos malos.* Isa. III, 14 et 15, loquitur Dominus Prælatis : *Vos depasti estis vineam meam, et rapina pauperis in domo vestra : quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis ?* Quarto, quia propter peccatum constituti sunt super homines sicut dæmones. Job, XXXIV, 30 : *Qui regnare facit hominem hypocritam, propter peccata populi.* Osee, XIII, 11 : *Dabo eis regem in furore meo.* Quinto, quia maximas caudas, et consortia secum trahunt deorsum, sicut diabolus. Apoc. XII, 4 : *Cauda ejus,* scilicet draconis, *trahebat tertiam partem stellarum cœli, et misit eas in terram.* Et Gregorius : « Cum pastor per abru« pta graditur, necesse est ut per præ« cipitium grex sequatur. » Sexto, quia Dei cultum sicut dæmones usurpare sibi volunt. Ezech. XXVIII, 2, dicitur diabolo : *Eo quod elevatum est cor tuum, et dixisti : Deus ego sum, et in cathedra Dei ego sedi in corde maris.* Et Zachar. XI, 17, ad Prælatum : *O pastor, et idolum.* Hinc est quod sibi volunt flecti genua a ministris. Septimo, quia incorrigibiles sunt sicut dæmones, de quibus Job, XLI, 19 : *Non fugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.* Et Eccli. XII, 13 : *Quis medebitur incantatori,* Prælato scilicet, *a serpente percusso ?* Quasi diceret : Nullus.

« *Dominus autem.* » Hic secundum.

Sic patet quod terribilis est super omnes deos, quia sunt dæmonia, et etiam propter hoc, « *quia Dominus cœlos fecit,* » ad litteram : unde manifestum est, quod magna possit. Psal. ci, 26 : *Opera manuum tuarum sunt cœli.* Et alibi : *Videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum*[1]. Cœlos etiam fecit, viros scilicet cœlestes et sanctos, qui cœli sunt, quia in cœlo conversantur. Ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Quia lucem doctrinæ, et calorem bonæ operationis influunt.

6 « *Confessio et pulchritudo.* » Hic secundum, in quo subjungitur de fructu consequente ex prædicatione, et tanguntur quinque fructus. Primus, peccati confessio. Secundus sequens ex hoc, interior pulchritudo et vera, ibi, « *Et pulchritudo.* » Tertius, sancta conversatio, ibi, « *Sanctimonia.* » Quartus, operum magnitudo, ibi, « *Et magnificentia.* » Quintus, desiderium et affectio ad æterna, et ipsorum contemplatio, ibi, « *In sanctificatione.* »

Quinque prædicationis fructus.

Ait enim : Sic annuntiate quæ fidei sunt, quantum ad utramque in Christo naturam : et sic sequitur in populo « *confessio* » delictorum suorum, de qua Josue, vii, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas.* Et Jacob. v, 16 : *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Et est fructus hic magnus : quia Prov. xxviii, 13, dicitur : *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur : qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur.*

« *Et pulchritudo,* » non exterior, quæ vana est, Prov. xxxi, 30 : *Fallax gratia, et vana est pulchritudo :* « *In conspectu ejus,* » id est, Dei, hoc est, intus, quam efficit confessio. Augustinus : « Qui affectat decorem, frequentet confessionem. » Et hic in Glossa : « Si « amas pulchritudinem, confitere, ut sis « pulcher. » Et Bernardus : « Ama confessionem, si amas decorem. » Et est, « *in conspectu Dei :* » quia taliter pulchrum Deus respicit, non peccatis inquinatum. Habacuc, i, 13 : *Mundi sunt oculi tui, et respicere ad iniquitatem non poteris.*

« *Sanctimonia,* » exterior scilicet conversatio sancta et honesta : vel « *sanctitas* » secundum litteram aliam, quod est idem. Et est hæc sanctimonia interioris pulchritudinis conservativa. Ad Hebr. xii, 14 : *Pacem sequimini,... et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.* Statim enim amittit interiorem munditiam, de qua Matth. v, 8 : *Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt.*

« *Et magnificentia,* » in operibus arduis, et magnis. Ad Roman. viii, 30 : *Quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, illos et glorificavit,* magnos in operibus fecit. Eccli. xlv, 3 : *Magnificavit illum in conspectu regum*[2]. Et hoc, « *in sanctificatione ejus,* » ut actoris. Sanctificationem autem hic appellare potest sanctam affectionem, et desiderium sanctum, quod est in contemplativis. I ad Thess. iv, 3 : *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.*

« *Afferte Domino, patriæ gentium.* » Hic postquam invitavit Prælatos ad fidei prædicationem, invitat subditos ad obedientiam, hoc est, ad cultum divinum et honorem : unde dicuntur duo. Primo, monet et invitat ad colendum Deum affectu. Secundo, effectu, ibi, « *Tollite hostias.* »

In prima dicuntur duo. Primo, monet ad colendum Deum affectu in universali. Secundo, specificat quem cultum velit

[1] Psal. viii, 4.

[2] Vulg. habet, Eccli. xlv, 3 : *Glorificavit illum in conspectum regum.*

exhiberi, ibi, « *Afferte Domino gloriam.* »

Dicit ergo : Sic vos, Prælati, nuntiate : sed vos, habitatores « *patriæ Gentium.* » Quasi diceret : Omnes generaliter tam indigena quam advena vel peregrinus, « *afferte Domino,* » id est, afferte Deo.

Et determinat quid. *Afferte Domino,* etc. » Quia primo monet ad offerendum gloriam. Secundo, gloriæ vehementiam, ibi, « *Afferte Domino gloriam nomini ejus.* »

Ait enim : Sic dixi, quod Domino afferatis : sed ut sciatis quid, dico, « *Afferte Domino gloriam,* » ipsum glorificando interius in corde, magnum et gloriosum reputando. « *Et honorem,* » bonum quod habetis totum ei attribuendo, tamquam causæ, fonti, et origini. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum,* etc. I ad Corinth. IV, 7 : *Quid habes quod non accepisti ?* Quasi diceret : Nihil.

« *Afferte Domino gloriam,* » ita quod « *nomini ejus* » etiam. Quasi diceret : Non tantum glorificetis in se, sed etiam in suo nomine. Apoc. IV, 9 : *Et cum darent illa animalia gloriam, et honorem, et benedictionem sedenti super thronum, viventi in sæcula sæculorum,* etc. Hinc et Ecclesia dicit : « Gloria Patri, et Filio, etc. »

« *Tollite hostias.* » Hic monet ad colendum effectu, quod est hostias offerendo in loco debito, et modo debito : unde dicuntur tria. Primo, quid offerendum. Secundo, ubi, ibi, « *Introite.* » Tertio, quo modo, quia æternorum intentione, ibi, « *Adorate Dominum.* »

Dicit ergo : Sic date gloriam Deo, et sacrificium cordis interius, et etiam « *tollite,* » elevate in altum, in aperto, non in abscondito, « *hostias,* » operationes bonas et offerendas.

Et nota, quod est hostia oris, scilicet confessio pura, et peccati exprobratio, Levit. IV, 22 et seq. : *Si peccaverit princeps,... offeret hostiam Domino, hircum,* id est, peccati exprobrationem. Gratiarum actionis, Levit. XXII, 29 et 30 : *Si immolaveritis hostiam pro gratiarum actione Domino, ut possit esse placabilis,* vobis scilicet, *eodem die comedetis eam.* Laudis, Psal. CXV, 17 : *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* II Paralipom. XXIX, 31 : *Obtulit universa multitudo hostias, et laudes, et holocausta mente devota* Domino. Et est hostia cordis, scilicet contritio de propriis peccatis, Psal. L, 19 : *Cor contritum, et humiliatum, Deus, non despicies.* Compassionis de miseriis alienis, Levit. IX, 7 : *Cum mactaveris hostiam populi, ora pro eo,* id est, compassionem habebis ad populum. Congratulationis bonis alienis, Exod. XVIII, 12 : *Obtulit Jethro cognatus Moysi,* visa gloria Moysis, tamquam congratulans illi, *holocausta et hostias Deo.* Et est hostia operis. Prima, mortificatio carnis, Ad Roman. XII, 1 : *Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Patientiæ in adversis, Sapient. III, 6 : *Tamquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos.* Tolerantia laboris, et simplicitatis, Levit. I, 2 : *Homo, qui obtulerit ex vobis hostiam Domino de pecoribus, id est, de bobus,* in quibus labor : *et ovibus,* in quibus simplicitas et innocentia. Misericordiæ et pietatis in pauperes, et largitionis eleemosynarum, Ad Hebr. XIII, 16 : *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus.*

« *Et introite in atria ejus.* » Hic secundum. Quasi diceret : Tollite hostias, sed non ubique offeratis illas, imo, « *introite in atria ejus,* » in Ecclesiam scilicet militantem, per fidei et charitatis unitatem. Hæc sunt atria, de quibus in Psal. CXXI, 2 : *Stantes erant pedes nostri, in atriis tuis, Jerusalem.* Exod. XXIII,

15 : *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Qui autem extra offert, nihil proficit, Proverb. xxi, 27 : *Hostiæ impiorum abominabiles.*

9 « *Adorate Dominum.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic afferte in Ecclesia militante, et etiam « *adorate,* » existentes intentione et mente, « *in atrio sancto ejus.* » Glossa, « in cœlo, » ut in vestris hostiis cœlestia intendatis. Hoc est atrium mundorum, et vere mundatorum, de quo in Psal. lxxxiii, 3 : *Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini.* Et alibi : *Beatus, quem elegisti et assumpsisti, inhabitabit in atriis tuis*[1]. Glossa distinguit duplex atrium, doctrinam propheticam primum, et Evangelicam et Apostolicam sanctorum, secundum et sanctum.

Secunda pars Psalmi. « *Commoveatur a facie ejus.* » Hic est secunda pars principalis totius hujus Psalmi, in qua postquam monuit ad prædicationem primi adventus Christi, hic secundo agit de prædicatione secundi : et dicuntur duo. Primo, monet prædicare justitiam adventus secundi ad malorum compunctionem. Secundo, ad bonorum exsultationem, ibi, « *Lætentur cœli.* »

Prædicationis finis et forma. In prima duo. Primo, exprimitur finis prædicationis, qui est malorum compunctio, et commotio ad pœnitentiam. Secundo, tangitur forma prædicationis, ibi, « *Dicite in Gentibus.* »

Dicit ergo : Sic vos, justi, tollite hostias, ut Deo immoletis, sed « *universa terra,* » non pars terræ, « *commoveatur* » ad pœnitentiam et compunctionem, « *a facie ejus,* » ad judicium venturum considerata et audita per nos prædicantes. Hanc commotionem desiderabat Isaias, lxiv, 1 : *Utinam disrumperes cœlos, et descenderes : a facie tua montes defluerent.* De hac etiam supra, Psal. lxix, 4 : *Commovisti terram, et conturbasti eam, sana,* etc. Isa. vii, 2 : *Commotum est cor ejus, et cor populi ejus, sicut moventur ligna silvarum a facie venti.* Isa. xxiv, 19 et 20 : *Commotione commovebitur terra : agitatione agitabitur terra.*

« *Dicite in Gentibus.* » Hic secundum, in quo datur forma prædicationis. Et primo monet ut prædicent judicis dignitatem. Secundo, severitatem, ibi, « *Et enim correxit.* » Tertio, æquitatem, ibi, « *Judicabit orbem.* » 10

Dicit ergo : Sic dixi, quod commoveatur terra, quod ut fieri possit, « *dicite,* » vos Prædicatores et Prælati, « *in Gentibus,* » hoc, « *quia Dominus regnavit,* » in notitia, et manifestatione. Matth. xxviii, 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra,* qui regnat semper potestate. Dan. vii, 14: *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur : et regnum ejus, quod non corrumpetur.* Regnavit etiam a ligno secundum aliam litteram, quia post opprobria, et mortem turpissimam, quam in ligno sustinuit, regnum accepit, sicut supra dictum est, in manifestatione, qui acceperat jam a conceptione. Apoc. xix, 16 : *Habet in vestimento, et in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.*

« *Etenim correxit.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic dicite, quod regnavit : et hoc dicite, repetit : « *Etenim,* » quia correxit, id est, corriget « *orbem terræ.* » Metonymia est, id est, habitatores terræ. « *Qui non commovebitur,* » post ab illa correctione, sed stabit : sententiam enim proferet immobilem. II Reg i, 22 : *Sagitta Jonathæ numquam rediit retrorsum.* Vel potest legi de præsenti, sic : Orbis terræ est Ecclesia. Sap. i, 7 : *Spiritus Domini*

[1] Psal. lxiv, 5.

replevit orbem terrarum, Ecclesiam scilicet toto terrarum orbe diffusam. Hic orbis « *qui non commovebitur* : » semper enim stabit, quidquid dicat, quidquid machinetur hæreticus : quia fundatus est supra firmam petram. I ad Cor. III, 11 : *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* [1]. Psal. XLV, 6 : *Deus in medio ejus non commovebitur*. Hunc orbem correxit, corrigere non cessavit a principio mundi. Primo, diluvium immittendo [2], Sodomitas igne sulphureo consumendo [3], filios Israel propter peccatum idololatriæ in deserto prosternendo [4]. Et in infinitis Veteris Testamenti : et in Novo, morti Martyres exponendo. Diligit enim ipsam Ecclesiam, et propter hoc incorrectam non dimittit. Eccli. XXX, 1 : *Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella*. Hanc correctionem Jeremias petit in persona Ecclesiæ : *Corripe me, Domine, in judicio, non in furore tuo* [5].

« *Judicabit populos*. » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic corripiet quasi irrevocabiliter, et tamen « *judicabit populos in æquitate*, » quia sine personarum acceptione. Sap. VI, 8 : *Non subtrahet personam cujusquam Deus*. Item, quia remuneratione supra condignum quantum ad bonos, citra condignum quantum ad malos. Quantum ad primum, Isa. LXIV, 4 : *Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti exspectantibus te*. Quantum ad alios, supra, in Psal. LXXVII, 38 : *Et abundavit ut averteret iram suam : et non accendit omnem iram suam*.

« *Lætentur cœli*. » Hic secundum secundæ partis principalis hujus Psalmi. Postquam enim invitavit Prælatos ad prædicandum adventum judicis secundum ad terrorem malorum, hic monet prædicare ad consolationem electorum : et dicuntur duo. Primo, lætitia justorum et exsultatio. Secundo, lætitiæ causa et ratio, ibi, « *Quia venit*. »

In prima duo. Primo, lætitia tangitur ipsorum prædicantium. Secundo, illorum quibus prædicatur, ibi, « *Exsultet terra*. »

Dicit ergo : Sic corripiens irrevocabiliter judicabit in æquitate, et propter hoc « *lætentur cœli*, » lætanter prædicent, et doceant Apostoli et Apostolici viri. Ipsi enim dicuntur cœli. Supra, in Psal. XVIII, 2 : *Cœli enarrant gloriam Dei*. Hi lætentur super divinam æquitatem. Apoc. XVIII, 20 : *Exsulta super eam cœlum*.

« *Et exsultet terra*. » Hic secundum, in quo tangitur lætitia subditorum. Et primo, activorum. Secundo, contemplativorum, ibi, « *Gaudebunt campi*. »

In prima duo. Primo, tangitur lætitia activorum in statu prosperitatis. Secundo, in statu adversitatis, ibi, « *Commoveatur*. » Et hoc in statu minoris adversitatis, quod notatur in mari, et majoris, quod notatur in plenitudine ejus.

Dicit ergo : Sic lætentur prædicatores, « *et exsultet terra*, » plebs prædicatoribus subjecta, et ab eis compluta. Hæc terra, de qua in Psal. XLIX, 12, et alibi : *Meus est enim orbis terræ*. Eccle. I, 4 : *Generatio præterit et generatio advenit : terra autem in æternum stat*.

« *Commoveatur*. » Bona commotio de malo in bonum, de tristitia in lætitiam. « *Mare*, » illi de Ecclesia, qui sunt in amaritudine tribulationis : « *et plenitudo ejus*, in quibus abundantia amaritudinis. Apoc. X, 2 : *Angelus*, id est, Christus, *posuit pedem suum dextrum*, consolatorem spiritum, *super mare*, id est, super existentem in amaritudine. II ad Cor. I, 5 : *Sicut abundant*

[1] Cf. Matth. VII, 24 et seq.
[2] Genes. VII.
[3] Ibid. XIX, 24 et seq.
[4] Exod. XXXII, 26 et seq.
[5] Jerem. X, 24.

passiones Christi in nobis : ita et per Christum abundat consolatio nostra. Psal. CIII, 19 : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo : consolationes tuæ lætificaverunt animam meam*

12 « *Gaudebunt campi.* » Hic de lætitia contemplativorum. Primo, quantum ad statum imperfectionis. Secundo, quantum ad statum perfectionis, ibi, « *Tunc exsultabunt.* » In campis enim nascuntur herbæ et flores, et talia minus firma, sed in silvis solida ligna.

Qualiter lætari debent contemplativi ?

Dicit ergo : Gaudebunt campi, contemplativi viri. Glossa, « Lenes et mi« tes : » et addere potes humiles, quales sunt a mundi actionibus separati. In Psal. CIII, 8, de campis istis : *Ascendunt montes, et descendunt campi.* Quasi diceret : Elevant se potentes sæculares, sed humiliant se boni contemplativi. Hi campi, de quibus Deuter. VIII, 7 : *In cujus campis et montibus,* in bonis Ecclesiæ contemplativis et Prælatis, *erumpunt fluviorum abyssi,* profunditates inscrutabiles doctrinarum. Hi campi, qui continent in se florem illum, de quo Isa. XI, 1 : *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet.* Propter quod dicitur, Cantic. II, 1 : *Ego flos campi, et lilium convallium.*

« *Et omnia quæ in eis sunt,* » in ipsis campis : in bonis enim contemplativis, totum quod sunt, et corpus et anima, in Deum gaudent. Dicunt enim illud in Psal. LXXXIII, 3, supra : *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.* Et quidquid est ex parte animæ, omnes vires, voluntas, ratio, intellectus, et memoria.

13 « *Tunc exsultabunt.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic gaudebunt campi, minores et imperfectiores in statu contemplationis. Et « *tunc* etiam *exsultabunt omnia ligna silvarum,* » firma, alta, et fructuosa. Signant perfectiores in contemplatione. Isa. LV, 12 : *Omnia ligna regionis plaudent manu.* Quamvis enim silvarum sint ligna, quia in solitudinibus conversantur, juxta illud, *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine* [1] *:* tamen sunt ligna fructuosa : ipsi enim sunt ligna olivæ, ficus, et vitis, quæ nolunt relinquere pinguedinem et dulcedinem, et exhilarationem, ut promoveantur super alia ligna. Et hoc « *a facie Domini.* » Quippe enim dicere poterunt illud Esther, XV, 17 : *Facies tua plena est gratiarum.* Ipsis erit facies gratiosa, imo gloriosa, sed malis vultus terribilis. Supra, in Psal. XXXIII, 17 : *Vultus autem Domini super facientes mala.*

« *Quia venit.* » Hic tangitur causa, et ratio lætitiæ et exsultationis : et tangitur triplex. Primo, judicii velocitas. Secundo, æquitas, ibi, « *Judicabit orbem terræ.* » Tertio, veritas, ibi, « *Et populos.* » Æquitas respicit ad exsecutionem scientiæ, veritas ad meritorum discussionem, velocitas autem in geminatione adventus monstratur.

Dicit ergo : Hic illi lætabuntur, isti exsultabunt a facie Domini : et hoc, « *quia venit,* » in primo adventu mansuetus. Matth. XXI, 5 : *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus* [2], et in se, et in suis, scilicet Apostolis, et aliis prædicatoribus sanctis.

« *Quoniam venit,* » in secundo severus, et terribilis, judicare terram. Psal. XLIX, 3 : *Deus manifeste veniet : Deus noster, et non silebit.* Luc. XXI, 27 : *Tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, et majestate* etc [3].

[1] Psal. LIV, 8.

[2] Zachar. IX, 9 : *Ecce rex tuus veniet tibi justus et salvator, ipse pauper,* etc.

[3] Cf. Matth. XXIV, 30.

« *Judicabit orbem.* » Hic secundum. Non solum quia venit, lætabuntur, sed etiam, quia « *judicabit orbem terræ,* » id est, orbis terræ habitatores, « *in æquitate* » illa quam petit Job, xxiii, 7 : *Proponat æquitatem contra me.* Et de qua, Isa. xi, 4 : *Arguet in æquitate pro mansuetis terræ.*

« *Et populos,* » supple, judicabit. Et eosdem dicit populos, quos dixerat orbem terræ : « *in veritate sua,* » non falsorum testium, quia judex et testis. Jerem. xxix, 23 : *Ego sum judex, et testis, dicit Dominus.* Nec secundum dicta falsorum advocatorum, vel consilia. Malach. ii, 6 : *Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus.* Sed illos mittet in ignem æternum, sicut minatus est, Matth. xxv, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Istos autem secum deducet ad regnum perpetuum, sicut ibi promittit suis, ad quod nos perducat ipse qui est summa et æterna veritas, benedicta, et benedicenda per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XCVI.

Hortatio ad regem Christum celebrandum et adorandum.

1 *Huic David, Quando terra ejus restituta est.*

Dominus regnavit : exsultet terra : lætentur insulæ multæ.

2. Nubes et caligo in circuitu ejus : justitia et judicium correctio sedis ejus.

3. Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus.

4. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ : vidit, et commota est terra.

5. Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini : a facie Domini omnis terra.

6. Annuntiaverunt cœli justitiam ejus : et viderunt omnes populi gloriam ejus.

7. Confundantur omnes, qui adorant sculptilia [1], et qui gloriatur in simulacris suis.

Adorate eum, omnes angeli ejus [2].

8. Audivit, et lætata est Sion :

Et exsultaverunt filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.

9. Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram : nimis exaltatus es super omnes deos.

10. Qui diligitis Dominum, odite malum [3] : custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.

11. Lux orta est justo, et rectis corde lætitia.

12. Lætamini, justi, in Domino : et confitemini memoriæ sanctificationis ejus.

[1] Exod. xx. 4; Levit. xxvi, 1 ; Deuter. v, 8.
[2] Ad Hebr. i, 6.
[3] Amos, v, 15 ; ad Roman. xii, 9.

IN PSALMUM XCVI

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus ipsi David, quando terra ejus restituta est ei* [1].

Argumentum Psalmi: Fidelium lætitia ex antecedentibus judicium, mundi scilicet immutatione et Christi judicis apparitione.

« *Dominus regnavit: exsultet terra.* » Hic est Psalmus nonagesimus sextus in toto libro, quadragesimus sextus in secunda parte libri : in quo postquam egit de statu Ecclesiæ, et beneficiis, quæ ab ipso mediatore passo et mortuo recipit simpliciter, hic agit de statu Ecclesiæ quantum ad statum judicii futuri, et de his quæ circa judicium erunt specialiter : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, lætitia et exsultatio pro statu Ecclesiæ, quantum ad præambula ad judicium. Secundo, quantum ad ipsum judicium, ibi, *Cantate Domino* [2]. »

Quia vero instante judicio revocabitur ad fidem Christi synagoga, propter quod magna lætitia, et sic plena erit Christo restituta Ecclesia. Matth. XVII, 11 : *Elias quidem venturus est, et restituet omnia.* Et Job, XXXVIII, 14 : *Restituetur ut lutum signaculum.*

Recte præmittitur in titulo : « *Psalmus ipsi David, quando terra ejus restituta est ei.* » Quamvis enim ad litteram, litterali David terra sit restituta, quam quasi amiserat, auferente eam Absalone filio suo, II Reg. XIX, et regnavit pacifice (cap. XX) : tamen quia sicut superius dictum fuit, cum hoc pronomen discretivum *ipsi* additur David, accipitur pro Christo, cui in sua resurrectione terra proprii corporis est restituta, et etiam per prædicationem Apostolorum Ecclesia, et maxime in finali Judæorum conversione, manifestum est quod magis intelligendum est spiritualiter quod dicitur in titulo, ut sit sensus subjectus, « *Psalmus* » subjectus, « *ipsi David,* » id est futuro Christo, est cantandus, agens de hoc quod factum est, præteritum pro futuro « *quando restituta est ei terra ejus,* » id est, proprium corpus, vel post resurrectionem propriam Ecclesia, vel instante judicii tempore conversa Synagoga : de quo proprie magis intelligitur Psalmus iste : et secundum hoc quod legitur de adventu secundo dividemus, quamvis Glossa etiam de primo exponat, et secundum hoc dividat.

Duo ergo principaliter dicuntur, se-

[1] Vug. habet : *Huic David, quando terra ejus restituta est.*

Les Septante font composer le psaume XCVI par David quand sa terre fut constituée en paix et en bon état, καθἰσταται, Vulg. « restituta est, » ce qui pourrait s'entendre de l'apaisement du pays après la révolte d'Absalon. Mais, remarque Théodoret, ce titre « non psalmi sententiæ quadrat, » et rien ne prouve d'autre part que le psaume soit vraiment de David. On est même en droit de penser tout autrement, quand on observe que ce chant est presque exclusivement composé de réminiscences tirées des compositions de David, d'Asaph et des prophètes, surtout d'Isaïe. Nous aurions donc encore ici, selon toute apparence, un psaume liturgique contemporain de la restauration du culte soit sous Ezéchias, soit après la captivité. L'auteur célèbre le triomphe de Jéhova sur les faux dieux de la gentilité, et la protection dont il couvre ses serviteurs.

Le jugement exercé par Dieu contre les idoles et leurs adorateurs est le présage de celui que le Messie exercera à son premier avènement d'abord, Joan. V, 22 ; XII, 31 ; XVI, 11, et ensuite à la fin des temps. » Præcinit psalmus et primum et secundum Dei et Salvatoris adventum, gentiumque divinam cognitionem et futurum judicium. » Théod. Le sens du psaume est donc indirectement messianique, puisque le triomphe de Jéhova contre les faux dieux et son jugement souverain ne seront assurés que par Jésus-Christ.

H. Lesêtre.

[2] Psal. XCVII, 1.

cundum duo ad judicium præambula, de quibus debent gaudere boni. Primum est immutatio quæ fiet in mundo. Secundum, Christi apparitio venientis in mundum, de quo ibi, « *Et viderunt omnes.* »

In prima dicuntur duo. Primo, invitat fideles de Ecclesia ad laudem. Secundo, ponitur ratio et causa, quare acquiescendum est invitationi, ibi, « *Nubes et caligo.* »

In prima duo. Primo, invitat in prosperitate existentes. Secundo, in adversitate, ibi, « *Lætentur insulæ multæ.* »

In primo duo. Primo, præmittitur lætitiæ causa. Secundo, invitatio, ibi, « *Exsultet terra.* »

ars i. Dicit ergo : « *Dominus,* » verus, Joan. XIII, 13 : *Vos vocatis me Magister, et Domine : et bene dicitis : sum etenim.* Et universalis. Apoc. XIX, 16 : *Rex regum, et Dominus dominantium.* « *Regnavit,* » in lætitia hominum, qui rex est ab æterno secundum divinitatem. Dan. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur : et regnum ejus, quod non corrumpetur.* Et ab instanti conceptionis secundum quod homo. Unde Magi de statim nato dicebant, Matth. II, 2 : *Ubi est qui natus est Rex Judæorum?* I ad Cor. XV, 25 : *Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos,* etc.

« *Exsultet terra,* » justus firmiter stans, et in prosperitate existens. Eccle. I, 4 : *Generatio præterit, et generatio advenit : terra autem,* justus scilicet, *in æternum stat.* Hæc terra, de qua in eodem Eccle. X, 17 : *Beata terra, cujus rex nobilis est.* Justus enim rex est nobilis, scilicet Christus de stirpe regia ex parte Patris, et ex parte matris. Terra ergo justus, quia stabilis terra, quia fertilis. Est enim terra illa, de qua Apostolus tio im ad Hebr. VI, 7 : *Terra sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo.* Item, humilis est justus, sicut terra infima stat. Luc. XIV, 10 : *Cum vocatus fueris ad nuptias, vade, recumbe in novissimo loco :* sis terra, si tu vis justus esse.

« *Lætentur.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic exsultet justus fructificans, et stabiliter manens : et etiam « *insulæ multæ.* » justi existentes in tribulatione, et varia compassione, « *lætentur.* » Hæ sunt insulæ, de quibus Isa. XLI, 1 : *Taceant ad me,* id est, mei comparatione, *insulæ,* sanctorum animæ quantumcumque tentationum fluctibus concussæ. Et XLII, 4 : *Legem ejus insulæ exspectabunt.* Dicuntur autem justi *insulæ,* quia undique sunt in amaritudine pro peccatis propriis et alienis. Deut. XXXIII, 23 : *Nephtali... mare et meridiem possidebit.* Item, cum insulis.

Nephtali, cervus emissus[1], et significat justum. Psal. XLV, 3 : *Transferentur montes,* justi scilicet, *in cor maris.* Fluctibus non cedunt. Job, XXXVIII, 11 : *Hic,* ad justum scilicet, *confringes tumentes fluctus tuos.* Naufragos, tentatos scilicet et infirmos, suscipiunt sicut insulæ. I ad Thess. V, 14 : *Consolamini pusillanimes, suscipite infirmos.* Receptos aqua dulci et cibariis recentibus reficiunt, sicut insulæ. Isa. XXI, 14 : *Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram Austri, cum panibus occurrite fugienti.*

« *Nubes et caligo.* » Hic secundum, in quo subjungitur causa et ratio, quare acquiescendum exhortationi : et tangitur duplex, scilicet immutatio in mundo, quantum ad media in mundo. Secundo, quantum ad extrema, ibi, « *Vidit, et commota est.* » 2

In prima duo. Primo, immutatio. Secundo, fructus immutationis illius, ibi, « *Justitia, et judicium.* »

Dicit ergo : Sic exsultet terra, læten-

[1] Cf. Genes. XLIX, 21.

Christus in utroque adventu caligine involutus.

tur insulæ, et debent, quia « *in circuitu ejus,* » Domini scilicet regnantis, ad judicium venientis, erit « *nubes et caligo,* » id est, nubes caliginosa. Luc. XXI, 27 : *Videbunt Filium hominis venientem in nube.* De nube etiam, Ezech. I, 4 : *Nubes magna, et ignis involvens.* De caligine, Joel, II, 2 : *Dies tenebrarum et caliginis.* De utroque, in Psal. XCVI, 2 : *Nubes et caligo in circuitu ejus.* In primo etiam adventu fuit nubes, et caligo in circuitu ejus quoad malos, quibus nebulosus et caliginosus apparuit : non enim eum cognoverunt [1]. Et dicitur illis fuisse caliginosus et nebulosus, qui in se erat clarissimus, quia non illuminabat ad intelligendum, sicut dicitur indurare, quando non confert gratiam ad pœnitendum.

« *Justitia, et judicium,* » visa et cognita, sunt « *correctio sedis ejus,* » hoc est, justorum, in quibus sedet. Sapient. VIII, per totum caput, Anima justi, sedes Dei est. Hæc sedes corrigitur, quando malos videt affligi, tempestari, excæcari. Jerem. XLVI, 28: *Castigabo te in judicio.* Per hoc enim quod vident alios affligi, adhærentes justitiæ fidei, de seipsis faciunt judicium, secundum illud Psal. CXVIII, 121 : *Feci judicium et justitiam, non tradas,* etc. I ad Corinth., XI, 31 : *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.*

in conspectu ejus exardescet, in magna abundantia, et impetu magno. Daniel. VII, 10 : *Fluvius igneus, rapidusque egrediebatur a facie ejus.* Et calore vehementissimo usque ad elementorum solutionem. II Petr. III, 10 : *Elementa calore solventur.* Ante ipsum autem in primo adventu præcedebat ignis, scilicet charitatis. Luc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram,* etc., quantum ad bonos. Ignis cupiditatis, quoad malos. Eccli. IX, 9 : *Concupiscentia, quasi ignis exardescit.*

« *Et inflammabit inimicos ejus in circuitu,* » jam eis quodammodo inchoans viam gehennalem. Daniel. VII, 11 : *Vidi quoniam interfecta esset bestia,* malum scilicet, *et perisset corpus ejus, et traditum esset ad comburendum igni.* Psal. LXXXII, 15 : *Sicut ignis, qui comburit silvam : et sicut flamma comburens montes, ita persequeris,* etc. Qui autem sunt inimici determinat, Jacob. IV, 4 : *Quicumque voluerit amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur.* In bono etiam legi potest. Ignis enim charitatis, quo circumdatus fuit in adventu primo, inimicos ejus ad bonum inflammavit, ut erudirentur et amarent. Thren. I, 13 : *De excelso misit ignem in ossibus meis,* in viribus scilicet animæ meæ, *et erudivit me.* Act. II, 3, Spiritus infundens charitatem apparuit in linguis igneis.

3 « *Ignis ante ipsum.* » Hic secundum. Immutatio scilicet mundi quantum ad materiam igneam : et hoc dupliciter. Primo, quantum ad materiam igneam, in infimo circa terram. Secundo, in supremo, ibi, « *Illuxerunt.* »

In prima ergo duo. Primo, ignis antecessio. Secundo, finis, et ratio quare, ibi, « *Et inflammabit.* »

Ait enim : Sic nubes erit et caligo, et etiam « *ignis præcedet ante ipsum,* » ad judicium venientem. Psal. XLIX, 3 : *Ignis*

« *Illuxerunt fulgura.* » Hic immutatio quantum ad cœlum, quod est superius. Quasi diceret : Sic ignis inferius comburet, et etiam « *fulgura,* » quæ a superiori descendunt, « *illuxerunt,* » præteritum pro futuro, certitudine prophetali, secundum quod refertur ad adventum secundum. Ezech. I, 13 : *De igne fulgur egrediens.* Hoc est quod dicitur, Matth. XXIV, 27 : *Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem.* Apocal. VIII, 5 : *Facta sunt tonitrua, et voces,*

[1] Cf. Joan. I, 10 et seq.

et fulgura. Fulgur etiam timoris terrentis præcedit ignem charitatis inflammantis, quo dissipantur inimici. In Psal. CXLIII, 6 : *Fulgura coruscationem, et dissipabis eos.*

« *Vidit, et commota est terra.* » Hic secundum, in quo tangitur immutatio in extremis, et primo in illo quod est deorsum. Secundo, in eo quod est sursum, ibi, « *Annuntiaverunt.* »

In prima duo. Primo, terræ immutatio simpliciter. Secundo, modus immutationis, ibi, « *Montes sicut cera.* »

Dicit ergo : Sic totum commotum est, aqua, ignis, et inferior, et superior. Vidit etiam Dominum ad judicium venientem, majestatem ipsius sentiendo, ac si videret, « *terra,* » ad litteram, « *et commota est.* » Marc. XIII, 8 : *Erunt terræ motus per loca, et fames*[1]. Isa. XXIV, 19, 20 : *Commotione commovebitur terra, agitatione agitabitur terra.* Apocalyps. XI, 13 : *Factus est terræ motus magnus.* In primo etiam adventu mota est, per lucem, et miraculorum fulgurationem. « *Mota est terra,* » corda scilicet terrena. In Psal. LIX, 4, supra : *Commovisti terram, et conturbasti eam.* Isa. VII, 2 : *Commotum est cor ejus, et cor populi ejus, sicut moventur ligna silvarum a facie venti.* Job, XXXVII, 1 : *Super hoc expavit cor meum, et emotum est de loco suo.*

« *Montes sicut cera.* » Hic ostenditur modus commutationis, quia commovebuntur vehementer. Primum, quantum ad montes. Secundum, quantum ad partes terræ quæ sunt in plano, ibi, « *A facie Domini.* »

Dicit ergo : Sic commovebitur terra, et in tantum, quod « *montes fluxerunt,* » hoc est, fluent, « *a facie,* » id est, præsentia, « *Domini* » venientis ad judicium, « *sicut cera a facie ignis,* » cito et vehementer. Isa. LXIV, 1 : *Utinam disrumperes cœlos, et descenderes : a facie tua montes defluerent.* Psal. LXVII, 3 : *Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant,* etc. Propter hoc dicitur, Isai. II, 12, de spiritualibus montibus : *Dies Domini exercituum super omnem superbum, et excelsum, et super omnem arrogantem : et humiliabitur.* A facie autem Domini in cruce pendentis deberent *montes,* Prælati Ecclesiæ et Doctores, lacrymis compassionis defluere, a facie venturi ad judicium lacrymis doloris et anxietatum : et sic esset, si Spiritu sancto essent afflati, quia dicitur in Psal. CXLVII, 18 : *Flabit spiritus ejus, et fluent aquæ.* Sed magis defluunt luxuria multi, Ezech. XXIII, 20 : *Sicut fluxus equorum, fluxus eorum.* Et cupiditate, II Reg. XXII, 46 : *Filii alieni defluxerunt, et contrahentur in angustiis suis.*

« *A facie Domini,* » id est, a præsentia Domini sicut prius, « *omnis terra,* » etiam quæ est in plano fluxit, id est, fluet. Apoc. XVI, 20 : *Omnis insula fugit, et montes non sunt inventi.* Si enim montes in bono defluerent, omnis terra similiter in bono deflueret. Cum autem in malo defluunt, et alii similiter mali fiunt.

« *Annuntiaverunt cœli.* » Hic quasi 6
immutatio in superiori.

Ait enim : Sic movebitur terra : et « *cœli* tunc *annuntiaverunt,* » hoc est, annuntiabunt, qui ante silere videbantur, « *justitiam ejus,* » per mirabilia signa quæ in illis apparebunt. Luc. XXI, 25 : *Erunt signa in sole, et luna, et stellis.* Et infra, ℣. 26 : *Virtutes cœlorum movebuntur.* Joel, : II, 31 : *Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem.* Apocal. VI, 12 : *Sol factus est niger quasi saccus cilicinus.*

Et nota, quod dicit, quod cœli an-

[1] Cf. Luc. XXI, 11.

Quales debent esse qui justitiam annuntiant?

nuntiabunt justitiam. Justitiæ enim Dei annuntiatores debent esse cœli alti per contemplationem, clari per scientiam, mundi per puram castitatem. Psal. XLIX, 16 : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas ?* etc.

Secunda pars Psalmi. Manifestatio Christi judicis.

« *Et viderunt omnes populi.* » Hic est secunda pars. Actum est enim in parte præcedenti de lætitia et exsultatione justorum propter immutationem mundi præambulam ad judicium, hic propter judicis apparitionem, et manifestationem : in quo dicuntur duo. Primo, judicis apparitio manifesta. Secundo, consequentia apparitionem illam, ibi, « *Confundantur omnes.* »

Dicit ergo : Sic immutabuntur omnia, ex quibus exsultare et lætari debent Sancti, et etiam « *viderunt,* » id est, videbunt, « *omnes populi gloriam ejus,* » ipsum, inquam, in humanitate glorificatum. Apocalyps. I, 7 : *Videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt.* Luc. XXI, 27 : *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna, et majestate.*

Nec est contrarium quod dicitur Isa. XXVI, 10, secundum aliam litteram : Tollatur impius ne videat gloriam Dei [1]. Illud enim intelligetur de gloria divinitatis, quæ a solis mundis corde est visibilis, nec potest sine delectatione videri. Matth. V, 8 : *Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt.* Et Joan. XVII, 3 : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te,* etc. Quod potest etiam intelligi de adventu primo : tunc enim viderunt gloriam Dei aperte, vel oculo corporali, quibus præsens fuit, vel fidei, quibus per prædicatores suos innotuit. Luc. III, 6 : *Et videbit omnis caro salutare Dei* [2]. Baruch, III, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.*

« *Confundantur omnes.* » Hic tanguntur effectus consequentes ad hanc visionem : et dicuntur duo. Primo, exponuntur effectus. Secundo, subjunguntur rationes illorum effectuum, ibi, « *Quoniam tu Dominus.* »

In prima tria, secundum tria consequentia visionem judicis, quæ tangit. Primum est confusio reproborum. Secundum, reverentia Angelorum ei exhibenda, ibi, « *Adorate.* » Tertio, exsultatio communiter justorum, ibi, « *Audivit, et lætata est.* »

In prima duo. Primo, confusio adorantium idola, sculptilia condendo, et sculpendo facta. Secundo, fundendo : hæc enim dicuntur simulacra, ibi, « *Qui gloriantur.* »

Ait ergo : Sic videbitur a bonis : et tunc « *confundantur omnes qui adorant sculptilia,* » idola sculpendo facta. Isa. I, 29 : *Confundentur ab idolis, quibus sacrificaverunt : et erubescetis super hortis, quos elegeratis.* Et XLII, 17 : *Confundantur confusione qui confidunt in sculptili, qui dicunt conflatili : Vos dii nostri.* Et hoc est quod subjungitur :

« *Qui gloriantur in simulacris suis,* » supple, confundentur. Nec mirum : quia in Psal. CXIII, 4, infra : *Simulacra Gentium argentum et aurum, opera,* etc. Isa. XIX, 1 : *Commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus, et cor Ægypti tabescet in medio ejus.* Et nota, quod clericorum simulacra, sunt libri pulchri et curiosi : Prælatorum, nepotuli : militum, arma et equi : negotiatorum, denarii : fœminarum, ornatus pretiosi : et adulatorum, divites epulones, et Prælati.

« *Adorate eum.* » Hic secundum, reverentia ab Angelis exhibenda.

Quasi diceret : Sic confundentur qui adorant sculptilia, et simulacra, sed non sic Deus noster : imo o vos, « *omnes Angeli ejus,* » creatione, « *adorate*

[1] Vulg. habet, Isa. XXVI, 10 : *Misereamur impio, et non discet justitiam : in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini.*

[2] Cf. Isa. XL, 5.

eum. » Ad Hebr. I, 6 : *Adorent eum omnes Angeli Dei.* Apoc. v, 14 : *Adoraverunt viventem in sæcula sæculorum.* Adorate admirando, timendo, humiliter ei obediendo, et ejus voluntatem ferventer exsequendo. Job, XXVI, 11 : *Columnæ cœli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus.* Nota, quod Baal adorant, non Deum superbi, Beelzebub immundi, scilicet gulosi : Beelphegor luxuriosi, Dagon acediosi, Mercurium cupidi, Apollinem in scientiis curiosi.

« *Audivit.* » Hic tertium, scilicet justorum exsultatio. Primo, jam glorificatorum, et Deum ante judicium videntium, propter sui corporis resurrectionem gloriosam. Secundo, justorum qui vivi invenientur, propter judiciorum Dei revelationem.

Dicit ergo : Sic manifestabitur gloria Christi : mali confundentur, Angeli adorabunt : « *Audivit hoc Sion,* » id est, congregatio justorum jam Deum contemplantium, « *et lætata est,* » exspectans certissime corporis glorificationem. Hæc est illa Sion, de qua, supra, in Psal. LXXXVI, 2 : *Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob.* Exspectat ut corpus recipiat gloriosum, Ad Philip. III, 20 : *Salvatorem exspectamus,* etc. Tunc lætabitur, Zach. II, 10 : *Lauda et lætare, filia Sion, quia ecce venio cito.*

« *Et exultaverunt.* » Hic secundum, in quo tangit primo lætitiam, et adjungit causam quasi propriam, ibi, « *Propter judicia.* »

Ait enim : Sic lætabuntur illæ animæ : et etiam « *filiæ Judæ,* » animæ scilicet confitentes, et permanentes in fide, « *exsultaverunt.* » Isa. XL, 9 : *Dic civitatibus Juda,* Ecclesiis scilicet particularibus : *Ecce Deus vester.* Istæ sunt filiæ Judæ, de quibus Dan. XIII, 57 : *Sic faciebatis filiabus Israel,... sed filia Juda non sustinuit iniquitatem vestram.*

Et hoc « *propter judicia tua, Domine,* » non animo comprehensibilia. Ad Rom. XI, 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus,* etc. Psal. XXXV, 7 : *Judicia tua abyssus multa.* Tunc autem erunt manifesta, I ad Cor. IV, 5 : *Veniet Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum,* judicia scilicet Dei, quæ quasi in profundissimis tenebris nunc sunt abscondita. Apoc. XV, 4 : *Omnes gentes venient, et adorabunt in conspectu tuo, quoniam judicia tua manifesta sunt.*

Posset legi ab illo loco, « *Audivit,* » sicut legit Glossa, ad primum adventum referendo. Audientes enim illi de primitiva Ecclesia, quæ per Sion intelligitur quantum ad majores, et per filias Judæ quantum ad minores, « *Judicia Dei,* » quod scilicet Gentes convertebantur ad fidem Christi, lætati sunt, et exsultaverunt vehementer, sicut habetur Act. X, 44 et seq.[1].

« *Quoniam tu Dominus altissimus.* » 9
Hic est secundum. Postquam enim tacta sunt consequentia ad manifestum adventum Christi, tangitur hic ratio consequentiæ illorum : et dicuntur tria, secundum tria consequentia. Primo, redditur ratio primi, scilicet confusionis idololatrarum. Secundo, secundi, adorationis scilicet Angelorum, ibi, « *Nimis exaltatus.* » Tertio, tertii, scilicet lætitiæ et exsultationis sanctorum, ibi, « *Qui diligunt Dominum.* »

Ait enim : Sic dixi, quod in adventu

[1] Act. x, 44 et seq : *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. Et obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro : quia et in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Audiebant enim illos loquentes linguis, et magnificantes Deum.*

tuo, Domine, confundentur idololatræ. Et hoc, « *quoniam tu Dominus*, etc. » Vel sic continua : Propter judicia exsultabunt, quæ sunt, « *quoniam tu Dominus altissimus,* » in potentia, « *super omnem terram.* » Eccli. XLIII, 31 : *Terribilis Dominus, et magnus vehementer, et mirabilis potentia ipsius*, ut possit omnes idololatras confundere.

« *Nimis exaltatus es,* » quantum ad capacitatem humani intellectus, non quantum ad meritum, « *super omnes deos,* » id est, divinos scilicet Angelos : et propter hoc debent te adorare. Ad Ephes. I, 20 et 21 : *Constituens*, Jesum scilicet, *ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum et potestatem.* Principatus autem et potestates dii sunt. Psal. LXXXV, 8 : *Non est similis tui in diis, Domine.* Et alibi, Psal. LXXXI, 6 : *Ego dixi : Dii estis, et filii*, etc.

10 « *Qui diligitis.* » Hic tangitur ratio tertii : et dicuntur duo. Primo, ratio lætitiæ sanctorum ponitur. Secundo, ex illa ratione concluditur invitando sanctos ad illam, ibi, « *Lætamini.* »

In prima duo. Primo, tangitur ratio ex parte sanctorum viatorum adhuc. Secundo, jam beatorum, ibi, « *Lux orta est.* »

Ratio autem adhuc viatorum, est odium mali, et detestatio quam tangit, sanctos ad illud invitando : unde dicuntur duo. Primo, invitatio sanctorum ad mali odium, quod generabit in illis causam lætitiæ. Secundo, ratio invitationis, ibi, « *Custodit Dominus.* »

Invitat bonos ad mali odium.

Dicit ergo : Sic dixi, quod filiæ Judæ exsultaverunt propter divina judicia : et bene, quia dico vobis, vos « *qui diligitis Dominum, odite malum* » semper, ut sic gaudeatis in divinis judiciis. Ad immediatum continuat Glossa. Talis est Dominus, et propter hoc, « *qui diligitis Dominum,* » quod præcipitur, Deuter. VI, 5 : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*[1]. « *Odite malum* : » hoc enim sequens est ad illud, quia Deus hoc mandat. Amos, V, 15 : *Odite malum, et diligite bonum.* Joan. XIV, 15 : *Si diligitis me : mandata mea servate.* Et I Joan. II, 4 : *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est.* Et loquitur de notitia affectata. Propter hoc dicitur, Eccli. II, 18 : *Qui diligunt Dominum, conservabunt viam illius.* Malum etiam potest appellare diabolum, cum quo Deus diligi non potest. Matth. VI, 24 : *Nemo potest*, etc. Vel mundum, de quo I Joan. V, 19 : *Mundus totus in maligno positus est :* quem qui diligit, Deum odit. Jacob. IV, 4 : *Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.*

« *Custodit Dominus.* » Hic ratio duplex quare acquiescendum admonitioni. Primo, quia Dominus tales custodit in bono. Secundo, quia liberat a malo, ibi, « *De manu.* »

Dicit ergo : Sic dico, quod malum odiatis, qui Deum diligitis, quia hic est fructus : « *Custodit Dominus,* » in bono in quo sunt, « *animas sanctorum suorum,* » malum scilicet odientium. Psal. CXLIV, 20 : *Custodit Dominus omnes diligentes se.* Et hoc verum est maxime quantum ad animas. Job, IX, 24 : *Terra data est in manus impii.* Sed Sap. III, 1 : *Justorum autem animæ in manu Dei sunt.* Job, II, 6 : *Veruntamen animam illius serva.* Sap. XI, 27, assignatur causa, quia dicitur : *Domine, qui amas animas.*

« *De manu.* » Hic secundum. Quasi diceret : Non solum in bono in quo sunt, custodit, sed et « *de manu peccatoris,* » dæmonis scilicet potestate, « *liberabit eos.* » Hoc petit David supra : *Eripe me de manu peccatoris*[2]. Eccli. LI, 4 : *Liberasti me secundum multitudinem misericordiæ*

[1] Cf. etiam similiter Matth. XXII, 37.

[2] Psal. LXX, 4.

tuæ. Osee, XIII, 14 : *De manu mortis liberabo eos.*

« *Lux orta est.* » Hic est secundum, in quo tangitur causa lætitiæ in beatis de judiciis divinis : et tangitur duplex. Prima, mentis illustratio, qua videbunt plenissime veritatem : et hoc respicit intellectum. Secunda, repletio lætitiæ, quod pertinet ad affectum, ibi, « *Rectis corde.* »

Dicit ergo : Sic justi viatores, vel non adhuc glorificati, lætabuntur in judiciis : quia malum odiunt : et etiam justus jam glorificatus, quia « *lux,* » cognitio scilicet aperta veritatis, « *orta est justo.* » Malach. IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum,* quod justorum est, *Sol justitiæ.* Isa. XXVI, 19 : *Ros lucis,* quam rorabis super sanctos tuos, *ros tuus.* « *Et rectis corde,* » justis, qui diligunt. Cantic. I, 3 : *Recti diligunt te.* « *Lætitia,* » supple, est orta a Deo. Psal. LXXII, 1 : *Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde !* Isa. LI, 11 : *Venient in Sion laudantes, et lætitia sempiterna super capita eorum.* Et rursus in eodem, ℣. 11 : *Gaudium et lætitiam tenebunt, fugiet dolor et gemitus.*

Et potest esse thema in Apparitione. Tunc enim « *lux,* » stella scilicet, quæ est secundum Philosophos congregatio lucis in corpore quinto, « *orta est justo,* » ad ostensionem et honorem justi, Christi scilicet, de quo Jerem. XXIII, 6 : *Et hoc est nomen,* novum scilicet, *quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Et ex hoc ipso, « *rectis corde,* » tribus scilicet Magis, lætitia. Matth. II, 10 : *Videntes autem stellam Magi, gavisi sunt gaudio magno valde.*

Potest etiam esse thema in Christi Nativitate. Ipse enim est *lux.* Joan. I, 9 : *Erat lux vera, quæ illuminat,* etc. Hæc lux erat in corde Patris abscondita. Job, XXXVI, 32 : *In manibus abscondit lucem,* in potestate sua scilicet. Sed postmodum sparsit ipse in mundum, per Virginem matrem. Job, XXXVIII, 24 : *Per quam viam spargitur lux ?* Per Mariam sparsit lucem ad illuminandum intellectum, in nativitate Filii. Dividitur æstus tunc, aut æstus tunc divisus est, quando dispertitæ linguæ tamquam ignis super Apostolos visæ sunt, scilicet in Pentecoste. Hæc « *lux orta est justo,* » in tenebris hujus vitæ degenti. Isa. IX, 2 : *Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.* « *Et rectis corde,* » pastoribus, credentibus ipsis etiam peccatoribus, et in superna tendentibus, « *lætitia.* » Luc. II, 10 : *Ecce evangelizo vobis gaudium magnum,* etc.

Potest etiam esse thema in Virginis Matris nativitate. Ipsa enim est *lux,* de qua in Psal. XLII, 3 : *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam.* Quia orta gaudium attulit, non tantum rectis corde, sed etiam cunctis, sed magis justis. Esther, VIII, 16 : *Judæis nova lux oriri visa est, gaudium, honor, et tripudium.* Fuit autem lux auroræ in propria nativitate : sed lux lunæ in Filii Dei conceptione : sed lux solis in Filii parturitione. Cantic. VI, 9 : *Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol ?* Sed lux stellæ in peccatorum susceptione : stellæ enim de nocte lucent, et ipsam illuminant. Num. XXIV, 17 : *Orietur stella ex Jacob, et virga consurget de Israel.* Judith, XV, 10 : *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri.*

« *Lætamini, justi, in Domino.* » Hic 12
secundum hujus partis, in qua præmissa ratione multiplici de lætitia bonorum super divina justitia, subjungitur ipsorum invitatio, quasi concludendo ad lætitiam in Deo, et confessionem : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, invitatio ipsorum ad lætitiam interiorem cordis. Secundo, etiam ad exteriorem oris, ibi, « *Et confitemini.* »

Dicit ergo : Sic justis orta est lux, et lætitia. Ergo « *justi, lætamini,* » in corde interius, « *in Domino.* » Alibi, in Psal. XXXI, 11 : *Lætamini in Domino, et exsul-*

tate, justi. Et alibi, Psal. xxxiv, 9 : *Anima mea exsultabit in Domino,* non in mundo. Ad Philip. iv, 4 : *Gaudete in Domino semper : iterum dico, gaudete.* In mundo enim non est gaudendum, sed gemendum, quoniam pressuræ in eo sunt. Joan. xvi, 33 : *In mundo pressuram habebitis,* etc.

« *Et confitemini,* » ore. Ad Roman. x, 10 : *Ore autem confessio fit ad salutem.* « *Memoriæ sanctificationis ejus,* » id est, quia memor fuit ut nos sanctificaret. Isa. xlix, 15 : *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui ? et si illa oblita fuerit,* etc. Sanctificavit, inquam, per proprium Filium, quem fecit sanctificationem nostram. I ad Corinth. i, 30 : *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.*

Posset etiam legi : « *Confitemini memoriæ sanctificationis ejus,* » id est, confitemini habendo memoriam, quod ipse nos sanctificavit, et lavit in sanguine proprio. Apocal. i, 5 : *Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Et hoc vult nos habere in memoriam. Thren. iii, 19 : *Recordare paupertatis, et transgressionis meæ, absynthii, et fellis.* Et subjungitur, ℣. 20 : *Memoria memor ero.* Delectabilis et dulcis memoria. Supra, in Psal. lxxvi, 4 : *Memor fui Dei, et delectatus sum,* jam in spe æternorum, postmodum in re : ad quam lætitiam nos perducat, qui est benedictus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XCVII.

Hortatio ad congratulandum Christo venturo.

1. *Psalmus ipsi David.*
Cantate Domino canticum novum. quia mirabilia fecit.
Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus.
2. Notum fecit Dominus salutare suum : in conspectu gentium revelavit justitiam suam.
3. Recordatus est misericordiæ suæ, et veritatis suæ domui Israel.
Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri [1].
4. Jubilate Deo, omnis terra : cantate et exsultate, et psallite.
5. Psallite Domino in cithara : in cithara et voce psalmi :
6. In tubis ductilibus, et voce tubæ corneæ.
Jubilate in conspectu regis Domini:
7. Moveatur mare, et plenitudo ejus : orbis terrarum, et qui habitant in eo.
8. Flumina plaudent manu, simul montes exsultabunt
9. A conspectu Domini, quoniam venit judicare terram.
Judicabit orbem terrarum in justitia, et populos in æquitate.

[1] Isa. lii, 10 ; Luc. iii, 6.

IN PSALMUM XCVII

COMMENTARIUS.

Psalmus ipsi David [1].

« *Cantate Domino.* » Hic est Psalmus nonagesimus septimus in toto libro, in secunda vero parte quadragesimus septimus. Postquam enim egit de lætitia justorum, pro eis quæ erant antecedentia ad judicium, mundi scilicet immutatione, et judicis manifestatione, hic pro eo quod erit in ipso judicio, scilicet pro judicis æquitate, sicut patet in conclusione totius hujus Psalmi. Sed quia magis apparet judicantis in adventu secundo æquitas, si manifestetur redimentis benignitas, agitur etiam de primo adventu.

Præmittitur autem titulus satis per se notus, « *Psalmus ipsi David.* »

Dividitur autem Psalmus in duas partes, secundum duo præacta. Primo enim agit de lætitia et exsultatione ipsius Ecclesiæ, ipsam ad hanc invitando pro primo adventu. Secundo, pro secundo, ibi, « *Jubilate Deo, omnis terra.* »

In prima duo. Primo, ponit invitationem. Secundo, rationem quare sit exsultandum in Deo, et lætandum, ibi, « *Quia mirabilia.* »

In prima duo. Primo, invitatio ad exsultationem. Secundo, determinatio modi quo exsultandum est eis, et lætandum, ibi, « *Canticum novum.* »

Dicit ergo : Sic lætandum causis superius expressis, et etiam adhuc dico : « *Cantate,* » ad honorem et laudem Domini, non quolibet modo, sed « *canticum novum.* » Et nota, quod raucedo impedit ne possit homo cantare. Raucus fit homo per siccitatem nimiam. Hic est avarus, qui totus aridus est. Psal. xxi, 16 : *Aruit tamquam testa virtus mea.* Et etiam per clamorem nimium. Hic est advocatus, qui tota die clamat in foro, nec potest in choro. Psal. lxviii, 4 : *Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ.* Nec leprosus : impedit enim lepra. Ad litteram, leprosus non celebrat : hic est Simoniacus, qui proprie leprosus dicitur. IV Reg. v, 27 : *Lepra Naaman adhærebit tibi,* dictum est Giezi, qui spiritualia vendidit. Impedit etiam locus : non enim ubique cantandum. Psal. cxxxvi, 4 : *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ?* Sic arcetur piger et somnolentus, qui non vult dicere horas in Ecclesia, sed in camera. Impedit etiam pinguedo, quando est nimia, scilicet abundantia rerum temporalium, et comessatio nimia. Judic. iii, 17 : *Erat autem Eglon crassus nimis.* Eglon enim interpretatur *festivitas inutilis.* Quasi diceret : Ubi est pinguedo nimia, ibi est festivitas inutilis, non ad lætandum in Deo, et cantandum. Impedit etiam tristitia. Eccli. xxii, 6 : *Mu-*

Prima pars Psalmi. Cantus impedimenta.

[1] Ce psaume, dit M. Lesêtre, a une très grande ressemblance avec le psaume XCV dont il emprunte le début et la conclusion ; il reproduit le même sujet, mais avec quelques traits nouveaux. L'hébreu l'intitule simplement *mizmor*, et les Septante ajoutent le nom de David, mais sans raison suffisante, car ce que nous avons ici est bien plutôt une composition liturgique postérieure, dont l'auteur a puisé les principaux éléments dans les écrits précédents. Le psalmiste célèbre le secours merveilleux que le Seigneur a accordé à son peuple On ne sait s'il a en vue quelque fait particulier, comme la délivrance de la captivité ; il est fort possible que son chant ait un objet plus général, et célèbre le souvenir de tout ce que Jéhova a fait pour son peuple. Le syriaque signale une circonstance spéciale, « de redemptione populi ex Ægypto, » type de toutes les délivrances subséquentes.

Le sens messianique est le même que dans les psaumes précédents. « Utrumque Salvatoris adventum præcinit, sed plura de priore enarrat. » Theod.

sica in luctu, importuna narratio. Sic arcetur accediosus, qui tristis est semper. Impedit etiam interdictum. Amos, VI, 11: *Tace, et non recorderis nominis Domini.* Contra quod Esther, XIII, 17: *Ne claudas ora te canentium.* Sic arcetur superbus, qui ab aliis se separat, nec vult esse communis aliis. Et mors etiam impedit. Psal. CXIII, 17: *Non mortui laudabunt te, Domine.* Sic arcetur luxuriosus, qui tamquam mortuus computrescit in stercore proprio. Joel, I, 17: *Computruerunt jumenta.*

Triplex ratio quare debeamus cantare Domino canticum novum.

« *Quia mirabilia fecit.* » Hic secundum, in quo subjunguntur rationes, quare cantandum: et dicuntur tria, secundum tres rationes, quas assignat. Prima, operatio mirabilium, quod spectat ad Deum. Secundo, salvatio hominum, quod respicit ad bonitatem, ibi, « *Salvavit sibi.* » Tertia, manifestatio, quod pertinet ad veritatem seu sapientiam, ibi, « *Notum fecit Dominus.* »

Dicit ergo: Sic cantate canticum novum, et debetis, « *quia mirabilia fecit.* » Isa. XII, 5: *Cantate Domino, quoniam magnifice fecit.* Mirabilibus novis debetur canticum novum, et ipse implevit illud Eccli. XXXVI, 6: *Innova signa, immuta mirabilia.* Job, V, 9: *Qui facit magna et inscrutabilia.* Sed quænam mirabilia fecit? In incarnatione Matrem sine corruptione concipere, sine labore in utero portare, sine dolore parere. Propter hoc dicitur, Isa. IX, 6: *Vocabitur nomen ejus Admirabilis.* Mirabilia in conversatione, quia fecit claudos currere, cæcos videre, mortuos vivere. Luc. V, 26: *Magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.* In passione, quia tradidit Filium pro inimicis, judicem pro damnatis, primum pro novissimis. Isa. XXV, 1: *Domine Deus meus, exaltabo te, et confitebor nomini tuo.* Mirabilia in Sacramenti altaris institutione, quando dedit sanguinem in potum, carnem in cibum. Psal. CX, 4:

Mirabilia quæ operatus est Christus.

Memoriam fecit mirabilium suorum, escam dedit timentibus se.

Salvavit sibi. Hic secunda ratio, scilicet hominum salvatio per Filium Dei: in quo dicuntur duo. Primo, per quem facta sit salvatio, quia per Filium. Secundo, qualiter per illum, ibi, « *Et brachium.* »

Dicit ergo: Sic dixi, quod mirabilia fecit: et hoc unum de mirabilibus quia « *dextera ejus,* » Filius scilicet, qui est dextera Patris. Cant. II, 6: *Dextera illius amplexabitur me,* ut extrahat me a periculo. Hoc est quod subdit: « *Salvavit,* » id est, salutem fecit, « *sibi,* » id est, ad honorem Dei. Psal. CXVII, 16: *Dextera Domini fecit virtutem.* Luc. XIX, 10: *Venit Filius hominis quærere et salvum facere quod perierat.*

« *Et brachium.* » Hic est secundum: in brachio enim fortitudo notatur. Unde cum dixit, « *Et brachium sanctum ejus salvavit,* » id est, salutem fecit, intelligitur salvasse fortiter hoc brachium, de quo Isa. LIII, 1: *Et brachium Domini cui revelatum est?* Isa. LXIII, 5: *Salvavit mihi brachium meum.* Et LIX, 16: *Salvavit sibi brachium suum.* Job, XL, 4: *Si habes brachium sicut Deus, et simili voce tonas.* Luc. I, 51: *Fecit potentiam in brachio suo.*

Notum fecit. Hic tertium, scilicet tertia ratio, quare cantandum, scilicet Salvatoris manifestatio. Secundo, quibus facta fuit, ibi, « *In conspectu Gentium.* »

Dicit ergo: Sic fecit mirabilia, sic salvavit, propter quod cantandum: et etiam « *salutare suum,* » dexteram illam per quam salvavit, « *et brachium,* » de quo dicebat Jacob, Genes. XLIX, 18: *Salutare tuum exspectabo, Domine.* « *Notum fecit Dominus,* » ipsum aperte manifestando mundo Baruch, III, 38: *Post hæc in terris visus est.* Luc, II, 30: *Viderunt oculi mei salutare tuum:* quem viderunt certe, et cognoverunt sibi Salvatorem

promissum Judæi, et suum Deum. Psal. LXXV, 2 : *Notus in Judæa Deus.*

« *In conspectu.* » Hic secundum, in quo ostendit quibus. Et primo, quod Gentibus. Secundo, quod Judæis, ibi, « *Recordatus est.* » Tertio, quod simul omnibus, ibi, « *Viderunt omnes.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod notum fecit salutare : et bene dixi, quia « *in conspectu Gentium,* » Gentilium ad litteram, « *revelavit justitiam suam,* » id est, Christum, qui dicitur, sicut dicit Glossa, *salutare,* quia salvat : *justitia,* quia justificat. I ad Corinth. I, 30 : *Factus est nobis sapientia a Deo, et justitia.* Psal. XIII, 2 : *Justitia de cœlo prospexit.*

« *Recordatus est.* Hic secundum, in quo ostendit Judæis manifestatum : et dicuntur duo. Primo, manifestatio propter misericordiam promittentem adimplendam. Secundo, propter veritatem, solutionem promissi exigentem, ibi, « *Et veritatis suæ.* »

Dicit ergo : Sic revelavit ipsum in conspectu Gentium, et etiam « *recordatus est* » in effectu, salutare scilicet mittendo, ostendendo, « *misericordiæ suæ,* » quamvis videretur oblitus. Habac. III, 2 : *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.*

« *Et veritatis suæ,* » qua debuit solvere promissum factum domui Israel. Mich. VII, 20 : *Dabis veritatem Jacob, misericordiam Abraham.* Ad Roman. XV, 8 : *Dico enim Jesum Christum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.* Ad Israel enim in propria persona missus est, sicut ipse dixit, Matth. XV, 24 : *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel.* Luc. I, 54 : *Suscepit Israel puerum suum.*

« *Viderunt omnes.* » Hic tertium, in quo ostendit manifestatum simul omnibus, Gentibus scilicet et Judæis. Et quid dicam ? « *Viderunt omnes termini terræ,* » oculo interiori fidei, quo videmus hic in via. I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate.* De omni enim terra usque ad terminos habitationis audierunt prædicationem Apostolorum, et crediderunt aliqui. Psal. XVIII, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* « *Salutare Dei nostri,* » a Deo Patre nostro scilicet datum. Isa. IX, 6 : *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis.* Et omnibus, Ad Roman. VIII, 32 : *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.*

Salutare Dei spiritualiter loquendo, est pœnitentia. Ipsa enim salvat a malo, quod peccatoribus Dominus comminatur. Jerem. XVIII, 8 : *Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam : agam et ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi ut facerem ei.* Et vitam æternam dat. Matth. III, 2 : *Pœnitentiam agite : appropinquavit enim regnum Dei.* Hoc salutare non vult videre terra, divites hujus mundi, dicentes illud Job, XXI, 14 : *Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus.* Sed « *fines terræ,* » pauperes, in quibus terrenitas est finita. Illi vident intellectu et affectu. Matth. XI, 25 : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Effectus pœnitentiæ.

4 Secunda pars Psalmi.

« *Jubilate Deo.* « Hic secunda pars Psalmi, in qua invitat ad exsultationem pro secundo adventu, et æquitate judicis in illo : et dicuntur tria. Primo, tangitur modus exsultationis, et laudis, ad quam invitat. Secundo, distincte determinat quos invitat, ibi, « *Jubilate in conspectu.* » Tertio, causa, quare tales invitat, ibi, « *Quoniam venit judicare terram.* »

In prima tria. Primo, invitat ad laudem et exsultationem cordis. Secundo, oris, ibi, « *Cantate.* » Tertio, operis, ibi, « *Exsultate.* »

Dicit ergo : Sic monui ad canticum et exsultationem propter adventum primum, et addo : « *Jubilate,* » lætitia cordis tanta, quod omnino taceri non possit, nec penitus exprimi, « *omnis terra.* » Isa. XLIX, 13 : *Jubilate, montes, laudem.* Zach. IX, 9 : *Jubila, filia Jerusalem.* Et bene dicit : » *Omnis terra :* » nullus enim expers beneficii. Et Psal. XVIII, 7 : *Nec est qui se abscondat a calore ejus.* Matth. V, 45 : *Solem suum oriri facit super bonos, et malos, et pluit super justos et injustos.* Et propter hoc nullus debet esse, qui non laudet. Psal. LXVIII, 35 : *Laudent illum cœli et terra, mare,* etc.

« *Cantate* » voce. Isa. XII, 5 : *Cantate Domino, quoniam magnifice fecit.*

« *Et exsultate, et psallite.* » Hic tertium, in quo monet lætari in opere : et dicuntur duo. Primo, monet lætanter bonum operari. Secundo, addit de modo lætitiæ illius, ibi, « *Psallite Domino.* »

Dicit ergo : Sic jubilate, et cantate, « *et exsultate, et psallite :* » conjunctim potest legi, id est exsultanter psallite, id est, operamini : psallere enim, sicut frequenter dictum est, est operari. Judic. V, 3 : *Ego sum ego sum quæ Domino canam, psallam Domino Deo Israel.* Eccli. XXXV, 11 : *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* II ad Corinth. IX, 7 : *Hilarem datorem diligit Deus.*

5 « *Psallite Domino.* » Hic secundum, in quo magis exprimit modum, quo vult nos psallere. Primo, cum carnis mortificatione per abstinentiam. Secundo, cum honesta conversatione, cum addit : « *Et voce Psalmi.* » Tertio, cum sanctorum imitatione, « ibi, « *In tubis ductilibus.* »

Commendatur discreta carnis mortificatio.

Dicit ergo : Dixi, quod psallatis, et ecce modum addo quo psallere debetis. « *Psallite Domino in cithara.* » Apocal. XIV, 2 : *Et vocem, quam audivi, quasi citharœdorum citharizantium in citharis suis.*

« *In cithara,* » repetit, ut excitet attentionem : intenti enim debemus esse in carnis mortificatione, ne tantum faciamus ut naturam destruamus. Ad Roman. XII, 1 : *Rationabile obsequium vestrum.* Genes. IV, 23, Lamech credidit se occidere feram, et occidit hominem. Vel ob hoc repetit, ut ostendat duplicem esse citharam, mortificationis carnis, de qua Job, XXX, 31 : *Versa est in luctum cithara mea.* Et compassionis ad alios, Isa. XVI, 11 : *Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit.*

« *Et voce Psalmi.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic cum cithara psallite, et etiam cum « *voce Psalmi,* » ita ut vestrum psallere sit aliis vox et ædificatio ut idem agant. Matth. V, 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona,* etc. Vel secundum Glossam primo dicit, « *Psallite Domino in cithara,* » et post ordine contrario, « *In cithara, et voce Psalmi,* » ut monstretur æqualiter intendendum carnis mortificationi, et bono operi.

« *In tubis ductilibus.* » Hic tertium, in quo dicuntur duo. Primo, ut psallant in imitatione Martyrum, qui fuerunt tubæ ductiles, martyrii et persecutionum malleis producti. Secundo, in imitatione Confessorum, qui fuerunt tubæ corneæ, ibi, « *Et voce.* »

Dicit enim : Psallite in cithara, et voce psalmi, et etiam « *in tubis,* » id est, in Prædicatorum imitatione, qui tubæ sunt. Isa. LVIII, 1 : *Quasi tuba exalta vocem tuam :* « *ductilibus* » malleo martyrii et passionum. Hoc dicitur de illis duabus magnis tubis, et ductilibus, Petro scilicet, et Paulo. Numer. X, 2 : *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem.*

« *Et voce tubæ.* » Et psallite in « *voce tubæ corneæ,* » ad similitudinem tubarum de cornu, quales fuerunt sancti Confessores, qui *tubæ* fuerunt per prædicationem, sed *corneæ* per carnis subjectionem, sicut cornu carnem subjicit sibi et situ et natura. Tale cornu erat, qui dicebat, I ad Corinth. IX, 27 : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo : ne forte, cum aliis prædicaverim,* etc.

« *Jubilate in conspectu.* » Hic tertium, in quo distincte determinat quos invitet. Quia primo, Angelos, in conspectu Dei jugiter assistentes. Secundo, homines, ibi, « *Moveatur mare.* »

Dicit ergo : Sic ad laudem et exsultationem invito, sed specifice vos et dico, « *Jubilate,* » existentes « *in conspectu regis Domini,* » regnantis per sapientiam, dominantis per ipsam. Isti sunt Angeli qui semper in conspectu Dei assistunt, unde unus illorum loquens Tobiæ, dixit in cap. XII, 15 : *Ego sum Raphael Angelus, unus ex septem qui adstamus ante Dominum.* Matth. XII, 10 : *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est.* Et sine dubio jubilant, Job, XXXVIII, 4, 7 : *Ubi eras,... cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei,* Angeli scilicet sancti ?

« *Moveatur mare.* » Hic invitat homines, et primo, pœnitentes. Secundo, proficientes in bono, ibi, « *Orbis terrarum.* » Tertio, Prælatos aliis doctrinæ fluenta influentes, ibi, « *Flumina.* » Quarto, perfectos, ibi, « *Montes.* »

Dicit ergo : Sic, o vos Angeli, jubilate, « *et mare moveatur,* » pœnitentes scilicet adhuc existentes in amaritudine. Hoc mare, juxta quod Jesus ambulabat, Matth. IV, 18 : *Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ,* etc. Genes. XLIX, 13 : *Zabulon in littore maris ambulabit.* Zabulon, cervus emissus [1], signat Christum emissum de cœlo, tamquam cervum velocissimum. Cant. II, 8 : *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.*

« *Et plenitudo ejus,* » maris scilicet, hoc est, in plena amaritudine existentes, et ipsam totam haurientes, secundum illud Deuter. XXXIII, 19 : *Inundationem maris, quasi lac sugent.*

« *Orbis terrarum :* » et ne credas ipsum loqui de orbe materiali, addit, « *et qui habitant in eo,* » id est, qui sunt in orbe digni hoc nomine. Isti sunt qui fructificant in bonis operibus, et ipsa communicant aliis circumquaque sicut orbis. De hoc orbe, Sap. I, 7 : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.*

« *Flumina plaudent.* » Hic tertium. 8
Quasi diceret : Hic lætentur pœnitentes, sicut et proficientes : et etiam « *flumina,* » Prælati scilicet et Doctores sancti, Spiritu sancto pleni, et aliis influentes, « *plaudent manu.* » Eccli. XXIV, 40 : *Ego sapientia, effudi flumina super terram.* Unde quatuor fluminibus fluentibus de paradiso [2], comparantur quatuor Evangelistæ. Psal. XLV, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Apocalyps. XXII, 1 : *Ostendit mihi fluvium,* sanctum scilicet virum, *procedentem de sede Dei,* de Dei ordinatione et dispositione, in qua sedet stabiliter sicut homo in sua sede.

Comparatio prædicatorum cum fluminibus.

« *Simul.* » Ecce quartum. Quasi diceret : Sic plaudent flumina : et « *simul montes,* » viri perfecti et stabiles, « *exsultabunt in conspectu Domini.* » Isa. LV, 12 : *Montes et colles cantabunt*

[1] Hæc interpretatio, *cervus emissus*, proprie convenit Nephthali, uti patet ex aliis locis, et præcipue ex Genesi, XLIX, 21 : *Nephtali, cervus emissus* . Cf. Commentarium in Psal. XCVI, ad ℣. 1, superius.

[2] Cf. Genes. II, 10 et seq.

coram Deo laudem[1]. Et est argumentum, quod Sancti lætabuntur in adventu Christi ad judicium. Isa. LII, 8 : *Simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt.* Et hoc erit satis cito, etsi tarde videatur, quia Jacobus dicit, V, 9 : *Ecce judex ante januam assistit.*

Glossa legit etiam aliter referendo ad adventum primum, appellans mare, legem amaram Mosaicam, quæ commota est, et dulcis facta per appositionem ligni crucis, sicut significatum fuit Exod. XV, 23 et seq. Et ejus plenitudo, scilicet legalia sacramenta. Orbem etiam terrarum appellat Gentilitatem, quæ commota est ad conversionem. Supra, in Psal. LIX, 4 : *Commovisti terram, et conturbasti eam.* Legit etiam referendo ad secundum, mare appellans sæculum, quod timore commovebitur, Domino ad judicium veniente. Supra, in Psal. CIII, 25 : *Hoc mare magnum, et spatiosum manibus*, cujus plenitudo sunt homines pleni iniquitate et peccatis. Ad Roman. I, 29 : *Repletos omni iniquitate, et malitia.* Orbis terrarum proprie sumitur, qui commovebitur in faciem meliorem. II Petr. III, 13 : *Novos cœlos, et novam terram, secundum promissa ipsius exspectamus.* Apoc. XXI, 5 : *Ecce nova facio omnia.*

9 « *Quoniam venit.* » Hic tangitur ratio et causa quare invitat ad exsultationem : et tanguntur duo. Adventus judicis, et æquitas judicii, ibi, « *Judicabit orbem.* »

Dicit ergo : Sic jubilent, et exsultent a conspectu Domini : « *quoniam venit* », supple, Dominus, « *judicare terram.* » Isa. III, 14 : *Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui.* Joan XII, 31 : *Nunc judicium est mundi.*

« *Judicabit orbem terrarum.* » Hic secundum, in quo pro causa lætitiæ, tangitur æquitas judicii, quæ est in duobus. Primo, in meritorum discussione. Secundo, in distributione post discussionem admixta pietate, ibi, « *Et populos in æquitate.* »

Dicit ergo : Sic gaudebunt, quia Dominus venit, et judicabit orbem terrarum, ad litteram habitatores orbis terrarum, duscutiendo merita singulorum. Mich. VI, 2 : *Judicium Domini cum populo suo, et cum Israel dijudicabitur.* Daniel. VII, 10 : *Judicium sedit et libri aperti sunt*, et alius liber apertus est, qui est liber vitæ, et judicati sunt super ea quæ scripta erant in libris.

« *Et populos.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic judicabit singulorum merita, et post « *judicabit populos,* » eis retribuendo « *in æquitate,* » sicut æquum est, hoc est, secundum sua merita, ita tamen quod omnino non sint sine misericordia relaxante aliquid quantum ad malos, cumulante majora præmia quantum ad bonos. II ad Corinth. V, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Et Matth. XVI, 27 : *Reddet unicuique secundum opera sua.* I ad Corinth. III, 8 : *Unusquique propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.*

Vel secundum Glossam, posset referri primum quod dicit, « *Judicabit orbem terræ in justitia,* » ad malos, qui in terra sunt, quia terram diligunt : et orbis sunt, quia circuierunt. Psal. XI, 9 : *In circuitu impii ambulant.* Quos judicabit in justitia Deus, sine misericordia scilicet salvante, non tamen sine relaxante aliquid de pœna. Jacob. II, 13 : *Judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam.* Secundum autem ab bonos potest referri, qui per populos designantur, quibus retribuet in æquitate : quia secundum quod meruerunt. Luc.

[1] Vulg. habet, Isa. LV, 12 : *Montes et colles cantabunt coram vobis laudem.*

vi, 38 : *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis :* et plus addet ex misericordia ut justitia fiat æquitas. In eodem Luc. vi, 38 : *Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum :* qua mensura nos remuneret, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XCVIII.

Exaltatur Christi potestas, et omnes ad eum colendum provocantur.

1. *Psalmus ipsi David.*
Dominus regnavit : irascantur populi : qui sedet super cherubim : moveatur terra.
2. Dominus in Sion magnus, et excelsus super omnes populos.
3. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum est,
4. Et honor regis judicium diligit.
Tu parasti directiones : judicium et justitiam in Jacob tu fecisti.
5. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est.
6. Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus:
Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos :
7. In columna nubis loquebatur ad eos.
Custodiebant testimonia ejus, et præceptum quod dedit illis.
8. Domine, Deus noster, tu exaudiebas eos : Deus, tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum.
9. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster.

IN PSALMUM XCVIII

COMMENTARIUS.

Psalmus ipsi David [1].

« *Dominus regnavit: irascantur populi.* »

Psalmus invehitur in populos Christo regi iratos, et ad eum adorandum nos invitat exemplo antiquorum.

Hic est Psalmus nonagesimus octavus in toto libro, in secunda vero parte libri quadragesimus octavus. Cum enim actum sit in Psalmis præcedentibus de regno et gloria Christi, quia de gloria ejus et regno mali contristantur, Matth. ii, 3 : *Audiens autem Herodes Rex*, natum scilicet Regem, *turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo :* boni autem lætitia replentur, exsultant, et venerantur, Luc. ii, 10 : *Evangelizo vobis gaudium*

[1] C'est le troisième psaume qui commence par les mots *iehovah malach*, Jéhova règne. Il a ceci de remarquable qu'on y trouve enclavé le trisagion d'Isaïe, vi, 3 : *qadosh hou*, il est saint, ℣℣. 3, 5, 9. Le psalmiste rappelant la souveraineté de Jéhova sur tous les peuples, s'applique à montrer ce qu'il a fait en particulier pour Israël : il a affermi son roi et fait régner la justice ; autrefois on l'invoquait et il se montrait propice aux supplications de ses serviteurs ; il faut donc encore se prosterner devant son arche sainte sur la montagne du Sion. Cette suite

magnum : in hoc Psalmo subjungitur quasi invectio contra malos, irascentes de regno Christi, et invitatio bonorum ad lætitiam, et sanctorum patrum ipsum venerantium antequam esset homo imitationem.

Titulus autem nihil habet novi, nec expositione indiget prolixiori.

Psalmus autem dividitur in duas partes. Primo, annuntiat Christi regiam potestatem, quasi malos subsannando, et excitando ad confitendum Christo. Secundo, invitat ad imitandum antiquos sanctos, in Christi veneratione, ibi, « *Exaltate Dominum.* »

In prima duo. Primum, regnum Christi annuntiat, velint nolint mali. Secundo, excitat ut resipiscant, ut Deo confiteantur, et ad fidem quæ de Christo est, se humilient, ibi, « *Confiteantur nomini.* »

In prima duo. Primo, annuntiatio regiæ potestatis in Christo, quantumcumque murmurent mali. Secundo, descriptio regnantis, ut magis qui offenduntur, timeant, ibi, « *Dominus in Sion.* »

In prima quatuor. Primo, exprimit dignitatem regiam Christi. Secundo, malorum iram, ibi, « *Irascantur.* » Tertio, repetit, ibi, « *Qui sedet super Cherubim.* » Quarto, subjungit malorum commotionem iterato, ibi, « *Moveatur.* »

Dicit ergo : « *Dominus* » Christus, Prima Ps. quamvis humilis factus in mundo, « *regnavit,* » et in re sicut ab æterno, et in manifestatione, maxime post resurrectionem, et regnabit. Isa. XXXII, 1 : *Ecce in justitia regnabit rex,* scilicet Dominus. Exod. XV, 18 : *Dominus regnabit in æternum et ultra.*

« *Irascantur populi,* » veritati contrarii, et rectitudinis inimici. Et non dicit hoc imprecando, vel monendo, sed prædicendo, id est, irascentur. Modum tamen loquendi talem servat, ut innuat quod eorum iram non curat, sed magis semper bona multa consequentia ipsam desiderat. Psal. CXI, 10 : *Videbit, et irascetur,* etc. Isa. VIII, 21 : *Irascetur, et maledicet regi suo.* Irascitur Judæus contra Christum, et repellit verbum, et Gentilis populus vocatur, quod est magnum bonum. Act. XIII, 46 : *Quoniam repellitis illud,* scilicet verbum Dei, *et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.*

« *Qui sedet.* » Hic tertium. Quasi diceret : Dominus regnat, quantumcum-

d'idées conviendrait bien au temps, où David, vainqueur de tous ses ennemis, venait de transporter l'arche à Sion ; en venant invoquer le Seigneur dans le nouveau sanctuaire, on serait exaucé comme l'avaient été Moïse, Aaron, Samuel (Thalhofer, Patrizi). Ce n'est donc pas sans raison que les Septante attribuent le psaume à David. Il répondrait cependant au moins aussi bien à la situation d'Israël au temps d'Ezéchias. Le pieux roi avait restauré le royaume au point de vue civil et religieux ; on pouvait dire que Dieu l'avait affermi sur le trône, et qu'il avait rendu à la justice tous ses droits. Le moment était heureusement choisi pour inviter le peuple à l'adoration et à la prière sur la montagne sainte. Dieu sans doute ne communiquerait plus avec ses serviteurs d'une manière aussi merveilleuse qu'avec Moïse et Samuel ; mais il serait toujours là pour exaucer les prières de ceux qui resteraient fidèles à sa loi, et pour leur pardonner ou les châtier, suivant ce qu'ils mériteraient. Les autres circonstances auxquelles on a voulu attribuer la composition du psaume, en particulier l'époque postérieure à la captivité (Moll), ne permettent point d'expliquer clairement les ℣℣. 4 et 5. Ce chant présente dans son ensemble le même caractère liturgique que les précédents.

Le Verbe incarné est dans le Nouveau Testament ce qu'était dans l'Ancien la *Shechinah*, la résidence de Dieu au-dessus de l'arche dans le Saint des Saints ; les adorations dont parle le psaume sont donc le type de celles qui seront adressées à Dieu par l'intermédiaire du Messie : l'escabeau de Jéhova est la figure de l'humanité du Sauveur, et Sion celle de l'Eglise.

H. LESÊTRE.

que irascantur populi. Deus, inquam, « *qui sedet super Cherubim.* » Quasi diceret : In regnando usque super Cherubim est exaltatus. Supra, in Psal. LXXIX, 2 et 3 : *Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin, et Manasse.* Ad Ephes. I, 20 et 21 : Consedere eum fecit *ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum, et potestatem.* Ezech. I, 26, Super capita animalium firmamentum, et super firmamentum thronus, et super thronum filius hominis [1].

« *Moveatur terra.* » Ecce quartum. Quasi diceret : Sic sedet, quantumcumque voluerit « *moveatur terra,* » de ejus regia potestate. Isa. XXIV, 19 : *Commotione commovebitur terra.* Psal. XVII, 8 : *Commota est, et contremuit terra.* Et alibi, Psal. XVII, 8 : *Fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt.*

Et nota, quod sicut dicit Glossa, charitas est Cherubim : interpretatur enim *scientiæ plenitudo :* et Paulus dicit ad Roman. XIII, 10 : *Plenitudo legis est dilectio.* Hic thronus aureus, qui si fuerit in corde tuo, ibi sedebit Christus, nec avelletur quantumcumque sæviat mundus. I ad Corinth. XIII, 8 : *Charitas numquam excidit.* Psal. LXXXVIII, 38 : *Thronus ejus,* charitas, *sicut sol in conspectu meo.* Sol lucet, et calet, et manet.

« *Dominus in Sion.* » Hic secundum, in quo subjungitur regnantis descriptio : in quo dicuntur duo. Primo, super Judæos dignitas et potestas. Secundo, dignitatis generalitas, ibi, « *Excelsus.* »

Ait enim : Sic dixi, quod Dominus regnavit, Dominus, inquam, qui sedet super Cherubim, quem si ignoras, dico, « *ipse est Dominus magnus,* » et hoc, « *in Sion,* » id est, in Judæis per Sion intellectis, quæ erat principalior pars in eorum metropoli, scilicet in Jerusalem. Psal. LXXV, 2 : *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus.* Sion enim *speculum,* vel *specula* interpretatur, et signat animam Deum contemplantem, scientia divinorum ad superna elevatam. In hac Deus magnus est, et tam magnus, ut ad ipsum non possit attingere. Job, XXXVI, 26 : *Ecce, Deus magnus, vincens scientiam nostram.* I ad Timoth. VI, 16 : *Lucem inhabitat inaccessibilem.* Psal. CXXXVIII, 6 : *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est,* etc. « *Et excelsus,* » non tantum super aliquos, sed « *super omnes populos,* » scilicet super omnes Judæos, imo certe et Gentiles. Psal. CXII, 4 : *Excelsus super omnes Gentes Dominus,* etc. Quantumcumque videantur magni aliqui, et sapientes, super eos est. Job, XXXVI, 22 : *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus.* Quippe Joan. III, 31, dicitur : *Qui de cœlo venit, super omnes est.*

« *Confiteantur nomini.* » Hic secundum 3
primæ partis Psalmi hujus. Postquam enim præcessit prænuntiatio regni Christi, et regnantis descriptio, quantumcumque contrarii offendantur, hic subjungitur ipsorum invitatio ad cultum et confessionem Christi : in quo dicuntur duo. Primo, invitatio. Secundo, persuasio, ibi, « *Quoniam terribile.* »

Dicit ergo : Sic regnavit Deus, quantumcumque irascantur adversarii, et moveantur : sed utinam « *confiteantur* » ad veritatem conversi, « *nomini sancto tuo,* » id est, ad honorem nominis sancti tui. « *Nomini,* » inquam,

[1] Vulg. habet, Ezech. I, 26 : *Et super firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quasi adspectus lapidis sapphiri similitudo throni : et super similitudinem throni, similitudo quasi adspectus hominis desuper.*

Nominis Christi excellentia.

tam magno per famam et gloriam, qua dilatatum est ubique, Supra, in Psal. LXVI, 4 : *Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur*, etc. Imo nomini quod benedictum est, Dan. III, 52 : *Benedictum nomen gloriæ tuæ*, quod est *sanctum*. Nomen excelsum, Ad Philip. II, 9 : *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen*. Nomen salutare, Act. IV, 12 : *Nec aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*. Nomen gloriosum, Isa. LXIII, 14 : *Sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriæ*.

« *Quoniam terribile et sanctum est.* » Hic persuasio : et dicuntur duo. Primo, persuadet a majestatis ejus magnitudine, quasi a severitate. Secundo, a bonitate, ibi, « *Et honor regis.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod confiteantur nomini sancto tuo : et justum est : « *quoniam terribile et sanctum est,* » majestate. Job, XXV, 2 : *Potestas et terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis*. Psal. LXXV, 8 : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi ?* Quasi dicat : Nullus.

« *Et honor.* » Ecce secundum, in
4 quo commendatur a bonitate, et ostenditur in duobus. Primo, quia ad bonum afficitur, et diligit. Secundo, quod aliis ipsum largitur et infundit, ibi, « *Tu parasti.* »

Quasi diceret : Ita terribilis, in quo severitas, in ipsos tuo nomine : « *et* » tam benignus es, quia « *honor regis,* » Christi scilicet, « *diligit judicium,* » hoc est, quærit ut ei cum discretione serviatur. Honorem autem appellat prædicationem de eo, et doctrinam. Psal. X, 8 : *Justus Dominus, et justitias dilexit*. Ad Roman. II, 2 : *Judicium Dei est secundum veritatem*, non secundum adulationem.

« *Tu parasti directiones.* » Hic secundum, in quo ostenditur bonitas, quia aliis bonum largitur : et tanguntur duo secundum duo bona, quæ dat. Primum est electio æterna. Secundum, finalis gratia, ibi, « *Judicium et justitiam.* »

Dicit ergo : Vere bonus, quia judicium diligit : et etiam o « *tu,* » Domine, « *parasti* » ab æterno in tua prædestinatione, « *directiones,* » quibus electi ab te diriguntur. Prædestinatio enim est præparatio gratiæ in præsenti, et gloriæ in futuro. Ad Roman. IX, 23 : *Vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam*. Et bene dicit « *directiones :* » omnes enim torti facti sunt per peccatum : sed Deus præparavit directiones, ut recti efficerentur. Cantic. I, 3 : *Recti diligunt te*. Hic directionem petebat qui dicebat : *Legem pone mihi, Domine, in via tua : et dirige me in semitam rectam* perfectæ charitatis [1].

Du... grati... salu... neces...

« *Judicium.* » Hic secundum, in quo dicuntur duo, secundum duplicem gratiam, quam largitur necessariam ad salutem. Prima est discretionis agendorum, quæ appellatur « *Judicium.* » Secunda, operationis bonæ, et exsecutionis, quæ dicitur « *Justitia.* »

Ait enim : Sic parasti directiones : et non pro nihilo : imo « *tu fecisti judicium,* » id est, gratiam judicandi et discernendi quod bonum est. Supra, in Psal. LVII, 2 : *Recta judicate, filii hominum*.

« *Et justitiam.* » gratiam perducendi ad effectum quod deliberatum est. Ad Roman. VIII, 30 : *Quos prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit,* judicium et justitiam præbendo.

[1] Psal. XXVI, 11.

« *Exaltate.* » Hic est secunda pars totius hujus Psalmi, in qua invitat sanctos præsentis Ecclesiæ, præsentis dico pro tempore suo, ad venerationem sanctorum imitatione antiquorum patrum : et dicuntur duo secundum naturam duplicem in Christo. Primo, ad naturam humanam in Christo venerandam invitat. Secundo, ad venerandam divinam, ibi, « *Exaltate*, » secundo loco positum.

In prima dicuntur tria. Primo, monet ad venerationem et ad orationem Christi in generali. Secundo specificat, in quo velit eum venerari, ibi, « *Et adorate.* » Tertio assignat causas, quare in hoc debeat venerari, ibi, « *Quoniam sanctum.* »

Dicit ergo : Sic in nobis operatur judicium et justitiam : ergo « *exaltate*, » quantum scitis et potestis, « *Dominum Deum nostrum*, » Filium, qui proprie noster est. Eccli. XLIII, 33 : *Exaltate illum quantum potestis : major enim est omni laude.* Unde bene exaltandus est. Et etiam pro nostra utilitate, non pro sua, quia in eodem, et in eumdem exsultantes replebimur virtute. Propter hoc dicit David supra, in Psal. XXIX, 2 : *Exaltabo te, Domine.* Et infra similiter.

« *Et adorate scabellum pedum ejus.* » Hic secundum. Quasi diceret : Dico, Exaltate venerando, adorando, et etiam « *adorate scabellum pedum ejus*, » ejus scilicet humanitatem. Deus enim habet quasi duos pedes, scilicet sapientiam et virtutem, quibus quasi quodam modo per creaturas discurrit : et Dei Filius est utrumque. I ad Corinth. I, 23 et 24 : *Prædicamus... Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Et hic habet « *scabellum*, » scilicet humanam naturam, quam pro nobis assumpsit, quæ terra est. Isa. LXVI, 1 : *Cœlum, sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* Et hæc adoranda. Isa. LX, 14 : *Adorabunt vestigia pedum tuorum.*

« *Quoniam sanctus est.* » Hic tertium, in quo ponuntur rationes sic adorandi, duæ. Primo, sanctitas ipsius adorati. Secundo, dignitas, seu auctoritas adorantium, ibi, « *Moyses et Aaron.* »

Dicit ergo : Sic dico, quod scabellum ejus adoretis, et debetis, « *quoniam sanctus est*, » supple, qui in eo est, et cujus scabellum est : imo sanctus sanctorum [1]. Vel, « *quoniam sanctum est*, » ipsum corpus et humanitas Christi. Luc. I, 35 : *Quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* Supra, in Psal. XXI, 4 : *Tu autem in sancto habitas, laus Israel.*

« *Moyses et Aaron.* » Hic probat propter dignitatem antiquorum, qui 6
jam adoraverunt, et utilitatem : unde duo dicuntur. Primo, meritum adorantium antiquorum describitur. Secundo, præmium, ibi, « *Domine, Deus noster.* »

In prima duo. Primo, tangit meritum antiquorum, quantum ad fidem credendorum, Secundo, quantum ad obedientiam, mandatorum, ibi, « *Custodiebant testimonia.* »

In prima duo. Primo, tangitur diversitas invocantium, et ipsum in fide venerantium. Secundo, modus venerandi, ibi, « *Invocabant Dominum.* »

In prima tria secundum tres status venerantium quos tangit. In Moyse potentes, in *Aaron* sancti, in *Samuele* sapientes et dono prophetiæ illustrati.

Moyses privilegium habuit potestatis, Aaron sanctitatis, Samuel prophetiæ.

Dicit ergo : Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est, qui sedet super illud : vel, quoniam ipsum est sanctum : et etiam imitatione præcedentium. Quoniam « *Moyses*, » qui privilegium habuit potestatis : fecit enim signa et portenta in Ægypto, a cap. VII. Exodi usque ad cap. XIV : divisit Mare

[1] Cf. Daniel, IX, 24 : *Et ungatur Sanctus sanctorum.*

rubrum, et populum transduxit in eodem, aquas dulcoravit (cap. xv) et panem cœlestem dedit populo (cap. xvi) et multa alia. Ipse tandem fuit, cui dictum est : *Constitui te deum Pharaonis* [1]. « *Et Aaron,* » qui privilegium habuit sanctitatis : fuit enim sanctificatus (Levit. viii) et alios sanctificabat de lepra (cap. xiv) et in multis aliis locis. « *In sacerdotibus ejus,* » id est, in numero sacerdotum. Sed hoc verum est de Aaron : de Moyse autem non videtur : ipse enim sacerdos non fuit. Et est responsio secundum Glossam, quod sacerdos non fuit consecratione et institutione, sed officio quodam dignissimo. Si enim non obtulit carnales hostias, tamen obtulit pro populo frequenter spirituales, orans assidue Deum pro populo delinquente [2]. In Psal. cv, 23, infra : *Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset.*

« *Et Samuel,* » qui fuit in domo prophetiæ privilegiatus. I Reg. iii, 20 : *Cognovit universus Israel a Dan usque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini.* Samuel, quia fuit de tribu Benjamin, et quia ad tempus solum propter peccatum Heli, sacerdos fuit, non ponitur inter sacerdotes simpliciter, sed inter invocantes.

Thema pro concione synodali.

Et nota, quod bonum thema est in synodo : quilibet enim sacerdos debet esse Moyses, assumptus scilicet ab aquis voluptatum, et divitiarum, ut non maneat in illis. Et debet esse nutritus in aquis lacrymarum, ut ploret pro peccatis propriis, et subditorum, et in aquis Scripturarum. Debet esse Aaron montanus, per vitæ eminentiam, ut sua conversatio sit in cœlis [3] : et soliditatem, ut non moveatur vento superbiæ et inanis gloriæ. Debet etiam esse Samuel, petitus a Domino, et ab eo datus, sicut Samuel fuit [4], ut non sit intrusus violenter, nec ambierit honorem sacerdotii. Ad Hebr. v, 4 : *Nec quisquam sumit sibi honorem,* etc. Sit etiam Samuel, id est, *audiens Dei,* sic enim interpretatur : audiens, inquam, illud Luc. vi, 38 : *Date, et dabitur vobis.*

« *Invocabant Dominum.* » Hic secundum, in quo subjungitur invocationis modus, qui triplex tangitur. Primo, quod devote invocabunt, et reverenter. Secundo, quod utiliter, ibi, « *Et ipse.* » Tertio, quod fideliter, ibi, « *In columna.* »

Dicit ergo : Sic Sancti honorabant Deum, et ipsi « *invocabant,* » intus in corde vocabant, « *Dominum,* » quod est reverentiæ et devotionis. Ad sic invocandum invitat Isaias, lv, 6 : *Quærite Dominum, dum inveniri potest, invocate eum, dum prope est.* Et in Psal. xlix, 15 : *Invoca me in die tribulationis.* Et non frustra et inutiliter, imo « *et ipse exaudiebat eos.* » Joel, ii, 32 : *Et erit : Omnis qui invocaverit,* id est, intus in corde suo vocaverit, *nomen Domini, salvus erit* [5].

« *In columna nubis.* » Hic tertium. Quasi diceret : Sic invocabant reverenter, et utiliter : et ipse « *loquebatur ad eos,* » non per semetipsum, et immediate ostendens suam esssentiam et naturam, sed « *in columna nubis,* » sicut ad litteram fiebat Moysi, Exod. xix, xx et xxiv. Vel, « *in columna nubis,* » hoc est, in figuris et ænigmatibus obscuris, sicut nubes est obscura : in quo monstratur fidelitas ipsorum, quoniam his, quæ aperte non videbant, fortiter credebant. In Psal. xvii, 12 : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Vel, « *in columna nubis,* » id est, in fide incarnationis Christi. Et potest sumi *in*, pro *de*. Ejus enim incarnatio fuit sui in nube ostensio. Isa.

[1] Exod. vii, 1.
[2] Cf. Exod. xvii, 4, et xxxiii, 11 et seq.
[3] Cf ad Philip. iii, 20.
[4] Cf. I Reg. i, 1 et seq.
[5] Cf. ad Roman. x, 13.

XIX, 1 : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem.* Num. XII, 5 : *Descendit Dominus in columna nubis.*

« *Custodiebant testimonia.* » Hic tangitur patrum præcedentium obedientia in agendis. Et primo, in præceptis addito signo aliquo. Secundo, in jussis simplici verbo, ibi, « *Et præceptum.* »

Dicit ergo : Sic antiqui Deum venerabantur in credendis, et etiam « *custodiebant testimonia ejus,* » id est, præcepta eis data signo aliquo in testimonium, signo, inquam, hoc ipsum quod præcipitur monstrante. Psal. XCII, 5 : *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.*

« *Et præceptum,* » simplici verbo injunctum, « *quod dedit illis* : » aliter non possunt ingredi ad vitam. Matth. XIX, 17 *: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata* : qui enim servat et custodit hæc, diligit : et qui diligit, vitam accipit. Joan. XIV, 15 : *Si diligitis me, mandata mea servate.* Et iterum, ℣. 23 : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit,* et sic salvabitur, *et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Dicit autem « *præceptum* » in singulari : quia totum in uno charitatis præcepto comprehendit. Joan. XV, 12 : *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem.* Hoc autem custodiendum est, quia pulchrum : dilectio enim pulchra est, dilectio Dei, et proximi in Deo. Eccli. XXIV, 24 : *Ego mater pulchræ dilectionis,* etc. Quia leve est et suave, Matth. XI, 30 : *Jugum meum suave est, et onus meum leve.* Et Augustinus dicit : « Tam leve, ut nullus se possit excusare de portando, nisi mentiri velit. » Quia delectabile, Joan. XIV, 28 : *Si diligeretis me, gauderetis utique.* Et Bernardus dicit : « Omnis amor dulcis est : ergo potissime amor summi et dulcissimi boni. » Quia lucidum et illuminativum cordis, Psal. XVIII, 9 : *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* I Joan. II, 2 : *Unctio ejus,* hoc est, charitas, *docet vos de omnibus.* Quia novum, Joan. XV, 12 : *Hoc est præceptum meum* scilicet mandatum novum do vobis, *ut diligatis invicem.* Ita novum, et semper placens sicut nova. Ipsum enim est quod dicit, Eccli. XXIV, 20 : *Qui edunt me, adhuc esurient.* Quia forte et strenuum, Cantic. VIII, 6 : *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Et tandem legis divinæ, imo omnis boni consummativum, Ad Rom. XIII, 10 : *Plenitudo legis est dilectio.* I ad Timoth. I, 5 : *Finis præcepti est charitas.* Propter hoc dicitur, Luc. X, 42 : *Porro unum est necessarium.*

« *Domine, Deus noster.* » Hic secun- 8
dum, in quo postquam tetigit meritum antiquorum partum, tangit et præmium : et hoc duplex. Primo, præmium quod respicit ad misericordiam. Secundo, quod ad justitiam, ibi, « *Et ulciscens.* »

Primum duplex. Collatio gratiæ delentis culpam, et misericordiæ relaxantis pœnam, ibi, « *Deus, tu propitius.* »

Dicit ergo : Sic custodiebant testimonia et præcepta : et o tu, « *Domine, Deus noster, tu exaudiebas eos,* » gratiam illis dando. Isa. XXX, 19 : *Ad vocem clamoris tui, statim ut audierit, respondebit tibi.* Et in cap. LVIII, 9 : *Tunc invocabis, et Dominus exaudiet.* Et o « *tu, Deus, propitius fuisti eis,* » pœnam misericorditer relaxando. Jerem. V, 1 : *Quærite... an inveniatis virum facientem judicium, et quærentem fidem,* hoc est, secundum quod fides requirit operantem, *propitius ero ei.* Imo, teipsum fecisti eis propitiationem. I Joan. II, 2 : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris.*

« *Et ulciscens.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic misericordiam exhibes, tamen non sine justitia, imo « *et ulciscens,* » ut justus inveniaris, hoc est, « *in omnes adinventiones eorum.* » Alia littera, sicut vult Glossa, habet, « affectiones, » et constat, malas : aliter enim Deus non ulcisceretur : quamvis enim

non multum, tamen sancti peccabant. I Joan. I 8: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* Et Deus ulciscitur illas. Psal. XCIII, 1 : *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum,* pro omissis et commissis. Hæc autem ultio saltem in hoc est, quod malis aliorum cruciantur. II ad Cor. XI, 29 : *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* Et est talis ultio ex magna misericordia. II Machab. VI, 13 : *Statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium.* Gregorius : « Magna est misericordia, « in præsenti misericordiam non consequi. »

9 « *Exaltate Dominum.* » Hic secundum, in quo postquam monuit Christum venerari in natura humana, hic monet quod in divina : et dicuntur tria. Primo, monet ut naturam divinam in Christo honorent et adorent. Secundo, ubi adorare debent, ibi, « *In monte.* » Tertio, addit rationem, quare debent honorare, ibi, « *Quoniam sanctus Dominus.* »

Dicit ergo : Sic monui exaltare et venerari Christi humanitatem, sed adhuc dico pro divinitate : « *Exaltate Dominum Deum nostrum,* » Christum scilicet, « *et adorate,* » hoc est, ita quod adoretis ejus divinitatem corde, ore, et opere. Baruch, III, 36 : *Hic est Deus noster, et non æstimatur alius adversus eum :* hunc adoremus. Joan. IV, 23 : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.*

Sed ubi? « *In monte sancto ejus,* » in Ecclesia scilicet, non in conventibus hæreticorum. Deut. XII, 13 et 14 : *Cave ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris : sed in eo, quem elegerit Dominus,* qui est mons Ecclesiæ. Isa. II, 3 : *Ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob.* Et hæc est ratio, quare est adorandus : « *Quoniam sanctus Dominus Deus noster.* » Levit. XI, 44 : *Sancti estote, quia ego sanctus sum* [1]. Ipse autem est regula, et summum sanctitatis. Dan. X, 24 : *Sanctus sanctorum :* cui sanctitati nos conformet, qui sanctus est ab æterno, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XCIX.

Ad laudes Dei omnes invitantur.

1. *Psalmus in confessione.*
2. Jubilate Deo, omnis terra : servite Domino in lætitia.
   Introite in conspectu ejus in exsultatione.
3. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus : ipse fecit nos, et non ipsi nos :
   Populus ejus, et oves pascuæ ejus.
4. Introite portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis : confitemini illi.
   Laudate nomen ejus,
5. Quoniam suavis est Dominus : in æternum misericordia ejus, et usque in generationem et generationem veritas ejus.

[1] Cf I Petr. I, 16.

IN PSALMUM XCIX

COMMENTARIUS.

Psalmus in confessione [1].

« *Jubilate Deo, omnis terra.* » Hic est Psalmus nonagesimus nonus in toto libro, quadragesimus nonus in secunda parte libri. Cum enim in Psalmo antecedenti invectionem fecerit contra motos et iratos de regno Christi, et bonos invitaverit exemplo antiquorum sanctorum ad adorandum Christum, hic ulterius monet ad ingressum in regnum Christi, docens modum, quo poterunt esse de regno ejus : quia per confessionem duplicem, peccati proprii, et laudis ipsius Christi, quarum prima pertinet ad imperfectos, secunda ad perfectos, et quasi jam veniam assecutos de peccatis.

Propter hoc bene dicitur in titulo Psalmi : « *Psalmus in confessione,* » id est, « *Psalmus* » subjectus est « *in confessione,* » id est, de confessione, ut sumatur propositio in pro propositione de.

Dividitur autem Psalmus in duas partes. Primo, invitat ad summam lætitiam in Deo, et ad ejus servitium omnes generaliter. Sed quia hoc non est nisi existentium in regno Christi, secundo invitat ad introitum in regnum, determinans introeundi modum, ibi, « *Introite in conspectu ejus.* »

In prima duo. Primo invitat ad summam lætitiam, quæ est jubilus, quasi invitans ad statum contemplationis. Secundo, ad serviendum lætanter, quod respicit ad statum actionis, ibi, « *Servite.* »

2 Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic antiqui Sancti Christum adoraverunt, utramque naturam in illo venerantes : et propter hoc, o « *omnis terra,* » continens pro contento, id est, omnes in terra habitantes, « *jubilate,* » vehementi lætitia exsultate, « *Deo,* » id est, ad honorem Dei. Supra, in alio Psal. LXV, 1, omnino idem : *Jubilate Deo, omnis terra, psalmum dicite nomini ejus.* Sophon. III, 14: *Lauda, filia Sion : jubila, Israel : lætare, et exsulta in omni corde, filia Jerusalem :* ut ascendas ad contemplationis statum, conjunctus Racheli pulcherrimæ, cum Israel [2].

Quod si non potestis, saltem « *servite Domino,* » in operibus justitiæ et misericordiæ, et hoc, « *in lætitia* » spirituali et sancta. Luc. I, 74 et 75 : *Serviamus illi in sanctitate et justitia,* scilicet in operibus justitiæ et sanctitatis : et hoc lætanter. Eccli. XXXV, 11 : *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* II ad Corinth. IX, 7 : *Non ex tristitia aut ex necessitate : hilarem enim datorem diligit Deus.* Bene autem est in lætitia serviendum : quia ei servire regnare est, et summa ingenuitas.

[1] Avec ce psaume, dit M. l'abbé Lesêtre, se termine la série qui commence au Ps.XC, dont le *Jubilate* est comme la doxologie. D'après le titre, c'est *mizmor lethodah,* un cantique d'actions de grâces, destiné peut-être à accompagner les *shelamin,* ou sacrifices pacifiques et eucharistiques. Rien n'en indique l'auteur ni l'époque ; mais on l'attribue avec assez de probabilité à quelque pieux lévite attaché au service du second temple, dès les premières années de sa construction.

Le psaume précédent rappelait la puissance et les bienfaits de Jéhova ; celui-ci en tire une conséquence morale : Jéhova est donc digne de toute louange, et l'Israélite est invité à la lui adresser dans son temple.

Dans l'office de l'Eglise, ce psaume occupe une place analogue à celle qu'il avait sous l'ancienne loi ; il est le second de ceux qu'on récite à Laudes.

H. Lesêtre.

[2] Cf. Genes. XXIX, 17.

Secunda pars Psalmi. *Introite in conspectu.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua invitat ad ingressum ad regnum, determinans ingrediendi modum : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, monet lætanter introire propriam conscientiam : hoc enim primum volentibus intrare regnum Dei. Secundo, Christi misericordiam, ibi, « *Introite portas.* »

In prima duo. Primo, monet intrare propriam conscientiam, ubi Deus videt. Secundo, ostendit hujus introitus utilitatem, ibi, « *Et scitote.* »

Dicit ergo : Sic monui ut Deo serviatis in lætitia : quod si vultis, « *introite in conspectu ejus,* » id est, in conscientiis, et cordibus vestris. Isa. XLVI, 8 : *Redite prævaricatores ad cor*, ubi Deus videt. I Reg. XVI, 7 : *Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Et « *in exsultatione,* » ut intus conscientia exsultetis. Isa. LXV, 14 : *Servi mei laudabunt præ exsultatione cordis.*

Posset aliter legi, ut sit tamquam fructus servitii læti. Quasi diceret : Monuit vos servire in lætitia, et sic « *introite,* » id est, introibitis, « *in conspectu ejus, in exsultatione,* » id est, videbitis eum in lætitia. Job, XXXIII, 26 : *Videbit faciem ejus in jubilo.* Matth. XXV, 21 : *Intra in gaudium Domini tui.* Et II Paral. IX, 7, dicitur : *Beati servi tui, qui assistunt coram te omni tempore.*

3 « *Scitote quoniam Dominus.* » Hic secundum, in quo subjungit talis introitus fructum et utilitatem. Primus est, quia cognoscunt Christi divinitatem. Secundus, quia divinitatis potestatem, ibi, « *Ipse fecit nos.* » Tertius, bonitatem, ibi, « *Populus ejus.* »

Dicit ergo : Sic monui ut intretis lætanter ad corda vestra : « *et scitote,* » id est, et sciatis, « *quoniam Dominus,* » Jesus, quem hominem videtis exterius, Baruch, III, 38 : *In terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Quem crucifixistis [1] : « *Ipse est Deus.* » Baruch, III, 36 : *Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius absque eo.*

« *Ipse fecit nos.* » Hic ostendit potentiam divinitatis, primo illam asserendo. Secundo, removendo quod posset esse dubium, cum addit : « *Et non ipsi nos.* »

Ait enim : Sic scietis, « *quoniam ipse est Deus,* » et etiam quoniam « *ipse fecit nos.* » Ad Ephes. II, 10 : *Ipsius sumus factura.* Isa. LXIV, 8 : *Opera manuum tuarum, omnes nos.* Quippe, Joan. I, 3, dicitur : *Omnia per ipsum facta sunt.*

Sed, ne dicas quod patres nostri nos faciunt, addit : « *Et non ipsi,* » supple, fecimus « *nos :* » alioqui sicut draco mendaces erimus, qui dicit Ezech. XXIX, 3 : *Ego feci memetipsum.* Sed verum diceret, si adderet, diabolum et perversum et malum. II Machab. VII, 22, dixit bona mater ad filios : *Nescio qualiter in utero meo apparuistis : neque enim ego spiritum et animam donavi vobis et vitam.* Sed ne dicerent : Tu dedisti saltem corporis membra, addit, ℣℣. 22 et 23 : *Et singulorum membra non ego ipsa compegi : sed enim mundi Creator, qui formavit hominis nativitatem, quique omnium invenit originem.*

« *Populus ejus.* » Hic ostendit divinitatis bonitatem in duobus. Primo, in eruditione spirituali, qua regimur. Secundo, in provisione necessariorum, quibus sustentamur, ibi, « *Et oves.* »

Ait enim : Sic ipse fecit, supple, quia sumus « *populus ejus,* » quem sua regit et conservat bonitate. Isa. LXII, 12 : *Et vocabunt eum, Populus sanctus, redempti a Domino.*

« *Et oves pascuæ ejus,* » quas pascit, et quibus in necessariis providet. Supra, in Psal. LXXVIII, 13, simile omnino :

[1] Cf. Matth XXVII, 35 ; Marc. XV, 24 ; Luc. XXIII, 34 ; Joan. XIX, 23.

Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ. Et alibi, Psal. XXII, 11 : *Dominus regit me, et nihil mihi deerit : in loco pascuæ ibi me collocavit.* Ezech. XXXIV, 14 : *In pascuis uberrimis pascam eas.* Joan. X, 9 : *Per me si quis introierit, salvabitur : ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet.*

« *Introite portas ejus.* » Hic secundum, quod pertinet ad introducendi modum. Monuit autem intrare propriam conscientiam, hic divinam misericordiam, quam nomine *portarum* significavit, sicut vult Glossa.

Ait enim : Sic si intraveritis ad corda vestra, vos cognoscetis esse oves ejus : ergo ne lupus, si extra manseritis, vos rapiat et discerpat, « *introite portas ejus,* » latas et spatiosas, scilicet misericordiam, quæ dicitur *portæ* in plurali, propter effectuum misericordiæ Dei multiplicitatem. « *Introite,* » inquam, « *in confessione* » peccati proprii : aliter non intrabitis, nisi peccata vestra, tamquam xenia quædam Domino præsentetis. Exod. XXIII, 15 : *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Osee, XIV, 3 : *Tollite vobiscum verba,* supple, confessionis, *et convertimini ad Dominum : et dicite ei : Omnem aufer iniquitatem.* Peccata enim hœdi sunt, quibus noster Isaac libere vescitur, si ei præsententur [1].

Et nota, quod est confessio peccati mala, cum qua non est intrandum, scilicet confessio hypocrisis, et simulationis, qualis fuit confessio Saulis [2], de qua dicitur, Matth. XV, 8 : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me* [3]. Et coactionis, qualis fuit confessio Achan, quem coegit sors confiteri peccatum suum, et lapidatus est. Josue, VII, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere,* scilicet peccatum tuum. Desperationis, qualis fuit Judæ. Matth. XXVII, 4 et 5 : *Peccavi tradens sanguinem justum... Et abiens laqueo se suspendit.* Et Caini [4]. Negotiationis, qualis est illorum, qui confitentur ut aliquid lucrentur. Psal. XLVIII, 19 : *Confitebitur tibi cum benefeceris ei.*

« *Atria ejus in hymnis.* » Ecce secunda pars secundæ partis totius hujus Psalmi. Postquam enim invitavit ad ingressum in regnum Christi, hic invitat ad laudem, postquam fuerimus ingressi : et dicuntur duo. Primo, invitatio ad laudem post ingressum. Secundo persuasio, quod acquiescendum est invitationi, ibi, « *Quoniam suavis est.* »

In prima duo. Primo, ad confessionem laudis invitat. Secundo, ad manifestationem laudis, vel continuationem, ibi, « *Laudate nomen ejus.* »

Dicit ergo : Sic intrate portas misericordiæ confitendo, et etiam « *confitemini illi,* » confessione laudis, et hoc « *in hymnis,* » id est, in cantando : hymnus enim est, sicut dictum fuit supra, laus Dei cum cantico. Et hoc facite existentes « *in atria ejus :* » vel si non est, ita quod credimus deficere, repetendum est intrantes. Hæc atria intramus in confessione laudis tertia die. Prima dies est culpæ, secunda pœnitentiæ, tertia gloriæ. Esther, V, 1 : *Die tertio induta est Esther regalibus vestimentis, et stetit in atrio domus regiæ.* Et ibi confitebimur confessione laudis. Psal. CXLVIII, 14 : *Hymnus omnibus sanctis ejus.*

Nota etiam hic, quod est confessio laudis mala, quæ ibi esse non poterit. Elationis, qualis confessio Pharisæi, Luc. XVIII, 11 : *Gratias tibi ago, Deus, quia non sum sicut cæteri hominum.* Proditionis, de qua Matth. XXII, 16 : *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei,* etc. Adulationis, qualis regis Achis ad David, I Reg. XXIX, 9, dixit Achis ad David :

Item confessio laudis bona et mala.

[1] Cf. Genes. XXVII, 9.
[2] Cf. I Reg. XV, 15 et seq.
[3] Cf. etiam Isa. XXIX, 13.
[4] Cf. Genes. IV, 9.

Scio quia bonus es tu in oculis meis. Derisionis, qualis fuit Judæorum irridentium Christum, Matth. xxvii, 29 : *Ave, rex Judæorum.* Coactionis, qualis fuit dæmonum Christum confitentium, Marc. i, 24 : *Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? Scio qui sis, Sanctus Dei.*

« *Laudate nomen.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic monui confiteri confessione laudis, et ne credatis vos tantum debere laudare eum tunc, « *laudate* » etiam nunc « *nomen ejus,* » ut continuetis laudem. Nunc enim habetis nomen, sed tunc habebitis et nomen et rem. Apoc. xix, 1 : *Salus, et gloria, et virtus Deo nostro est.*

5 « *Quoniam suavis.* » Hic secundum totius illius partis, in qua invitat ad laudandum, scilicet persuasio, quod ei sit acquiescendum. Et est ratio triplex, quare laudandum. Prima, Dei suavitas et bonitas. Secunda, suavitatis æternitas, ibi, « *In æternum misericordia.* » Tertia, continuitas et nunc et in futuro, vel generalitas, ibi, « *Et usque in generationem.* »

Dicit ergo : Sic laudate, et confitemini confessione laudis, et debetis, « *quoniam suavis est Dominus.* » Infra, in Psal. cxliv, 9 : *Suavis Dominus universis.* Suavis in se, Sapient. xii, 1 : *O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus in nobis!* Suavis Dominus in nomine et recordatione, Supra, in Psal. cxxxiv, 3 : *Psallite nomini ejus, quoniam suave.* Suavis gustui, I Petr. ii, 3 : *Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus.* Eccli. xlix, 2 : *In omni ore, quasi mel indulcabitur ejus memoria.* Suavis tactui, II Reg. xxiii, 8 : *Ipse est tenerrimus ligni vermiculus.* Auditui, quia ipse est verbum bonum, et suave, Eccli. vi, 5 : *Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos.* Olfactui, quia Eccli. xlix, 1 : *Memoria Josiæ*, id est, Jesu, *in compositionem odoris facta opus pigmentarii.* Visui, I Petr. i, 12 : *In quem desiderant Angeli prospicere.*

« *In æternum misericordia.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic est suavis, et « *misericordia ejus* » manet « *in æternum.* » Isa. liv, 8 : *In misericordia sempiterna misertus sum tui.* Et hoc continue et universaliter omnibus, quia « *in generatione* » præsenti, extendendo « *in generationem* » futuram. Psal. xviii, 7 : *Nec est qui se abscondat a calore ejus*, id est, misericordia, et pietate. Matth. v, 45 : *Qui solem suum*, solem misericordiæ, *oriri facit super bonos et malos, et pluit*, pluviam misericordiæ, *super justos et injustos*, quam nobis infundat, qui est benedictus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS C.

Virtutes boni principis depingit, et colere proponit.

1. *Psalmus ipsi David.*
Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine : Psallam,
2. Et intelligam in via immaculata : quando venies ad me?
Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.
3. Non proponebam ante oculos meos rem injustam : facientes prævaricationes odivi,

Non adhæsit mihi
4. Cor pravum : declinantem a me malignum non cognoscebam.
5. Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.
Superbo oculo, et insatiabili corde, cum hoc non edebam.
6. Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum : ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.
7. Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam : qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.
8. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.

IN PSALMUM C

COMMENTARIUS.

« *Psalmus ipsi David*[1]. »

« *Misericordiam et judicium.* » Hic est Psalmus centesimus, ultimus in secunda parte hujus libri. Cum enim in præcedenti Psalmo monuit ad exsultationem et jubilationem introeuntes in regnum Christi, hic subjungit quid cantandum, et propter quid ei tunc jubilandum, quia propter misericordiam, quam exhibebit bonis supra condignum remunerando, et malis citra condignum. Et judicium nihilominus, quod in malis exercebit, eos digna pœna puniendo, secundum illud Isa. XXVII, 8 : *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam.* Luc. VI, 38 : *Mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.*

Præponitur autem titulus talis : « *Psalmus ipsi David,* » id est, Christo, qui secundum regulam supra dictam designatur, est cantandus. Ipse autem vere misericors est, et vere justus. Psal. CX,

[1] David est l'auteur incontesté de ce psaume, affirme M. l'abbé Lesêtre. L'esprit dans lequel ce morceau est composé, dit Jennings, est évidemment en faveur de l'authenticité du titre traditionnel. Le saint roi y expose très simplement, et sans aucune prétention poétique, les règles de conduite que doit se proposer un bon prince en montant sur le trône. Toujours respectueux pour son prédécesseur, nous l'avons vu constamment rejeter sur les perfides conseillers de Saül les persécutions dont il était l'innocente victime ; l'expérience l'a instruit, et son principal soin sera d'éloigner de sa cour les langues perfides, pour ne s'entourer que d'hommes intègres et dévoués. On a appelé avec raison ce psaume un « miroir royal » ; il a beaucoup d'analogie avec le XIV[e] qui énumérait à peu près dans les mêmes termes les devoirs du fidèle Israélite. Il est tout naturel de croire que David le composa au début de son règne, soit quand il fut sacré roi de Juda, II Reg., II, soit quand il fut reconnu par tout Israël, II Reg., V. Delitzsch et quelques autres commentateurs retardent un peu l'époque de cette composition. Pendant que l'arche fut transportée de la maison d'Abinadab, l'imprudent Oza fut frappé de mort, et David effrayé s'écria : « Quomodo ingredietur ad me arca Domini ? » II Reg., VI, 9. Le psaume serait comme la réponse à cette question ; il exprimerait à la fois le désir du pieux roi, ℣. 2, et les saintes dispositions dans lesquelles il veut s'établir pour mériter que le Seigneur l'exauce. Il est possible que le psaume date de cette circonstance, mais rien n'oblige à l'admettre, et il est plus probable que sa composition est antérieure. Du reste, dès le début de son règne, l'idée capitale de David avait été de transférer l'arche à Sion ; il devait donc songer depuis longtemps à se rendre digne de cet auguste voisinage.

Application morale : « Perfectum nobis hominem describit, qui secundum Deum vitam instituit, docetque nos quod vitæ genus amplecti debeant ii qui regnum cœlorum adipisci cooptant. » S. Athan.

4 : *Misericors et miserator Dominus.* Et alibi, Psal. x, 8 : *Justus Dominus, et justitias dilexit.*

Dividitur autem Psalmus in duas partes. Primo tangitur materia cantus, et modus, et status cantandi. Secundo, latius explicatur status. Vel sic, et melius : Primo promissio, quod cantabit modo debito. Secundo probatio, quod sic erit, ibi, « *Perambulabam.* »

In prima duo. Primo tangitur materia cantus. Secundo, modus, ibi, « *Psallam, et intelligam.* »

Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : O Domine, « *cantabo tibi,* » hoc scilicet, « *misericordiam,* » qua bonos remuneras supra condignum, et illis parcis : « *et judicium,* » quo malos punis. Bene cantat Deo hæc duo, quia supra, in Psal. LXI, 12 et 13, dictum est: *Duo hæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes unicuique juxta opera sua.* Tibi misericordia, quia dicis, Matth. IX, 13 : *Misericordiam volo, et non sacrificium.* Tibi judicium cantandum, quia Joan. v, 22 et 23 : *Omne judicium dedit Pater Filio,... ut omnes honorificent,* etc. Hæc semper cantanda sunt : quoniam hæc duo Deus opere suo conjungit. Surpa, Psal. XXIV, 10 : *Universæ viæ Domini, misericordia et veritas.* Hæc duo a nobis requirit, Mich. VI, 8 : *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te : Utique facere judicium, et diligere misericordiam.* Bene autem misericordiam præponit judicio, quia Jacob. II, 13, dicitur : *Superexaltat misericordia judicium.*

Et nota, quod quidam cantant Deo tantum judicium, scilicet desperantes. Amos, VI, 13 : *Convertistis in amaritudinem judicium,* dulcedinem misericordiæ ab eo non sperantes. Quidam cantant tantum misericordiam, scilicet præsumentes, et dicentes illud : *Numquid in æternum projiciet Deus : et non apponet ut complacitior sit adhuc*[1]*?* Alii neutrum, obliviosi et ingrati, de quibus in Psal. LXXVII, 11 : *Obliti sunt benefactorum ejus.* Et rursus, quantum ad judicium : *Auferuntur judicia tua a facie ejus*[2]. Alii vero utrumque, grati et securi. Psal. LXXXVIII, 2, quantum ad misericordiam : *Misericordias Domini in æternum cantabo.* Et alibi, quantum ad judicium, Psal. CXVIII, 54 : *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ.*

« *Psallam, et intelligam.*» Hic secundum, in quo subjungit cantandi modum, quia dupliciter, adjuncta hilaritate boni operis, et devotione cordis, ibi, « *Et intelligam.* »

Ubi tangit et cordis devotionem et attentionem, ibi, « *Intelligam.* »

Et devotionis materiam, vel causam, ibi, « *In via immaculata.* »

Dicit ergo : Sic cantabo, sed quomodo cantabis? « *Psallam,* » in hilaritate bona faciam. Scio enim, quod aliter non placet cantus nisi manu ministretur, sed magis displicet : et propter hoc cum cantu agenda bona. Eccli. XXII, 6 : *Musica in luctu,* in operibus luctu dignis, *importuna narratio.* Eccli. XXXV, 11 : *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* II ad Cor. IX, 7 : *Hilarem datorem diligit Deus.* « *Et intelligam,* » existens « *in via immaculata.* » Quid intelligam? hoc, « *quando venies ad me,* » per gratiam, vel in morte mea judicaturus me, et misericordiam exhibiturus.

Bene verum dicit. Qui enim bene operatur, intelligit quid sibi utile est. In Psal. CXVIII, 104, infra : *A mandatis tuis intellexi.* Et alibi, Psal. CX, 10 : *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Propter hoc dicitur, Eccli. XXXVII, 18 : *Anima viri sancti enuntiat aliquando vera, quam septem circumspectores*

[1] Psal. LXXVI, 8.

[2] Psal. X secundum Hebræos, 5.

sedentes in excelso ad speculandum. Nec est contrarium, quod dicitur, Job, IX, 11 : *Si venerit ad me, non videbo eum : si abierit, non intelligam.* Et illud Joan. III, 8 : *Spiritus ubi vult spirat : et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat,* etc. : hoc enim per naturam verum est : sed quantum de illuminatione superna, quam meremur psallendo, et innocenter vivendo, datur intelligentia, et sentitur adventus gratiæ ad animam, et recessus. E contrario autem mundanis involuti et peccatis, non intelligunt. I ad Corinth. II, 14 : *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei.* Cassianus : « Impossibile est « animam, quæ mundanis distensioni- « bus, vel tenuiter occupatur, donum « scientiæ promereri, vel genitricem fieri « spiritualium sensuum, vel tenacem « fieri sacrarum lectionum. Felix qui in- « telligit adventum ejus, ad se in morte « venientis. » Luc. XII, 40 : *Estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.* Apoc. XXII, 12 : *Ecce venio cito, et merces mea mecum est.*

« *Perambulabam in innocentia.* » Hic secundum, in quo subjungitur probatio, quod vere taliter cantabit, et in tali statu, scilicet innocentiæ, ostendendo in se veram innocentiam : et dicuntur hæc in persona generalis justi. Duo ergo dicuntur. Primo ostendit innocentiam suam absolute in se. Secundo, in comparatione ad alios, ibi, « *Facientes prævaricationes.* »

In prima duo secundum duo in quibus est innocentia vera in se absolute. Primo, quia in bono continue profecit. Secundo, quia a malo sollicite sibi cavit, ibi, « *Non proponebam.* »

In prima duo. Primo, profectus in bono opere, cum perseverantia in profectu. Secundo, cum tranquillitate mentis, ibi, « *In medio.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod psallam existens in via immaculata, et vere existens in illa, quia « *perambulabam,* » in bono semper proficiendo, manens, supple, « *in innocentia cordis mei.* » Ecce profectus cum perseverantia. Talem quærit Deus. Gen. XVII, 1, dixit ad Abraham : *Ambula coram me, et esto perfectus.* Talem remunerat gloriose. Psal. LXXXIII, 13 : *Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia.* Supra, in Psal. XXIII, 3 : *Quis ascendet in montem Domini,* etc. statim subjungitur, ℣. 4 : *Innocens manibus, et mundo corde.* Job, XXII, 30 : *Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum.* Perambulabam, inquam, tranquillus et pacificus, « *in medio domus meæ,* » id est, cordis, dicit Glossa. Sap. VIII, 16 : *Intrans in domum meam, conquiescam cum illa.* Et Eccli. XXXII, 15 : *Præcurre prior in domum tuam, et illic avocare, et illic lude.*

Ab hac domo expellunt miseros homines tria, sicut habetur Prov. XXVII, 15 : *Fumus,* id est, superbia, quæ in altum se elevat, et inanis fit. *Tecta perstillantia,* carnalis concupiscentia, quæ quasi guttando totum consumit. *Et litigiosa mulier,* avaritia, quæ discurrere, et acquirere injuste cogit.

Nota, quod est innocentia iniquitatis, quæ est in illis, qui volunt malum facere, sed non datur facultas. Et est innocentia impossibilitatis, in illo qui nec potest velle nocere, sicut in parvis. Et etiam voluntatis. Et nota hic, quod est innocentia inchoans, quando homo potest si vellet diligenter procurare, malum facere, et non facit. Eccli. XXXI, 10 : *Qui potuit transgredi, et non est transgressus.* Et est innocentia proficiens, quando data occasione mali homo refugit, cujus exemplum dedit Dominus, quando vocatus ad regnum fugit[1]. Et est innocentia perfecta, quando etiam trahitur ad malum, et quasi cogitur, et

Triplex gradus innocentiæ.

[1] Cf. Joan. VI, 15.

tamen renuit. Hæc est innocentia Joseph[1].

3 « *Non proponebam.* » Hic secundum, in quo est vera innocentia, scilicet in perfecta cautela contra malum.

Ait enim : Sic perseveranter profeci in bono, et etiam « *non proponebam,* » hoc est, cum proposito ponebam, etsi surriperet, « *ante oculos meos,* » oculos, inquam, cordis, « *rem injustam.* » Hoc est dictu, ei quod est injustum, non consentiebam. Job, xxxi, 1 : *Pepigi fœdus cum oculis meis* non corporalibus, sed spiritualibus : quod patet per hoc quod sequitur : *Ut ne cogitarem quidem de virgine,* cogitatione scilicet affectata : de alia enim non potest intelligi : hoc enim ipsum dicendo, necessario de virgine cogitabat.

« *Facientes prævaricationes.* » Hic secundum totius secundæ partis Psalmi, in quo ostendit innocentiam suam comparatione ad alios : in quo dicuntur tria. Primo, detestatio malorum, et quasi elongatio a se. Secundo, bonorum advocatio contra se, ibi, « *Oculi mei.* » Tertio, sic separatis malis, et adjunctis bonis, tandem malorum destructio, ibi, « *In matutino.* »

In prima tria. Primo, detestatio malorum in opere. Secundo, malorum in corde, ibi, « *Non adhæsit.* » Tertio, malorum in sermone, ibi, « *Detrahentem.* »

Dicit ergo : Sic quantum est in me, et ad me, innocens fui, et etiam quantum ad alios : quia « *facientes prævaricationes,* » legis scilicet transgressores, « *odivi,* » non homines. Psal. v, 7 : *Odisti omnes qui operantur iniquitatem,* in quantum sunt tales. Et alibi, Psal. cxviii, 113 : *Iniquos odio habui,* non naturas iniquorum. In Psal. xxv, 5 : *Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.* Sap. xi, 25 : *Nihil odisti eorum quæ fecisti.*

« *Non adhæsit mihi.* » Hic detestatio malorum corde. Et primo, malorum in volendo, quod malum est morum. Secundo, in errando, in his quæ ad fidem pertinent, ibi, « *Declinantem.* »

Dicit ergo : Sic odivi opere delinquentes, et etiam corde, quia « *non adhæsit mihi,* » per amorem, qui duo unum efficit, I ad Cor. vi, 17 : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est,* « *cor pravum,* » habens scilicet voluntatem pravam aliud appetentem et volentem quam velit Deus. Jerem. xvii, 9 : *Pravum est cor omnium, et inscrutabile : quis cognoscet illud?* Et bene dicit, quia mali aliquando sibi invicem fortiter cohærent. Job, xli, 6 : *Corpus illius,* Behemoth scilicet, *quasi scuta fusilia compactum squamis se prementibus. Una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas.*

« *Declinantem.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic non adjunxit se mihi cor pravum, et etiam « *declinantem a me,* » id est, a mea fide, « *malignum,* » hæreticum, propter quem dicitur, I Joan. v, 19 : *Mundus totus in maligno positus est.* Jerem. vi, 28 : *Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter.* « *Non cognoscebam,* » ita omnino abjiciebam, ac si non cognoscerem. Matth. vii, 23 : *Numquam novi vos.* Ad Tit. iii, 10 : *Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita.*

« *Detrahentem secreto.* » Hic detestatio malorum ore.

Ait enim : Sic malos opere odivi, et malos corde : et etiam « *detrahentem* » sermone non aperto, quia falsa non cito in aperto dicuntur, sed « *secreto proxi-*

[1] Cf. Genes. xxxix, 12.

mo suo. » Vel, ob hoc dicit *secreto*, quia si talem persequebatur, qui detrahit in secreto, multo fortius in aperto detrahentem. « *Hunc persequebar,* » tamquam serpentem venenosum. Eccle. x, 11 : *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit.* Prov. vi, 19, Sex sunt quæ odit anima mea : et ultimum est : *Qui seminat inter fratres discordias.* Ad Rom. i, 30 : *Detractores Deo odibiles.* Nec solum Deo, imo hominibus. Prov. xxiv, 9 : *Abominatio hominum detractor.* Eccli. xxviii, 15 : *Susurro et bilinguis maledictus,* supple, erit.

« *Superbo oculo.* » Hic secundum, in quo monstrat se vehementer detestari malorum consortium, quia nec ab eis necessaria accipere voluit. Et in « *superbo* » intelligitur una radix peccatorum. In hoc quod addit, « *Insatiabili corde,* » duplex alia, scilicet concupiscentia oculorum, quæ respicit ad avaros, et concupiscentia carnis, quæ ad luxuriosos.

Ait enim : Sic detestatus sum malos, et etiam cum hoc, scilicet cum « *superbo oculo,* » modus est loquendi. Isa. ii, 11 : *Oculi sublimes hominis humiliati sunt.* Prov. vi, 16 et 17 : Sex sunt, quæ odit Dominus... *oculos sublimes*, etc. »

Et cum corde insatiabili, » id est, avaro et cupido. Eccli. xiv, 9 : *Insatiabilis oculus cupidi.* Eccle. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia.* Corde etiam insatiabili, id est, luxuriosus. Hieronymus super illud Osee, iv, 10 : *Fornicati sunt, et non cessaverunt :* « Voluptas insatia« bilis : et habita, famem, non saturita« tem parit. » Propter hoc dicitur, Prov. xxx, 15, de avaritia et luxuria : *Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes, Affer, affer.*

« *Cum hoc non edebam,* » etsi me invitaret, attendens illud Prov. xxiii, 20 : *Noli esse in conviviis potatorum.* Et Prov. xxiii, 6 : *Ne comedas cum homine invido.* I ad Corinth. v, 11 : *Si quis fornicator est, aut avarus, cum ejusmodi nec cibum sumere.* Nec est contrarium quod ipse Dominus comedit cum peccatoribus[1]. Intelligitur enim hic de nutritione, et consortio nutriendi eos in peccato, ibi autem intentione revocandi eos a peccato fiebat comestio. Nec dicit se refutasse eorum consortium in comestione quantum ad locum, sed quantum ad modum.

« *Oculi mei.* » Hic secundum, postquam ostendit se malos detestatum fuisse, ostendit se bonos attraxisse, et conjunxisse sibi. Et primo, ostendit quos habuerit socios. Secundo, quos subjectos, ibi, « *Ambulans.* » 6

Dicit ergo : Hos detestatus sum, et odivi : sed «*oculi mei,*» desideria scilicet cordis mei, et affectiones, supple, erant, vel sunt « *ad fideles terræ,* » non ad principes, et episcopos, et potentes, sed ad fideles, etsi pauperes. Psal. x secundum Hebræos, 9 : *Oculi ejus in pauperem respiciunt.* Sap. iv, 15 : *Et respectus in electos illius.*

Et dicit *fideles terræ*, quia terra sunt, Gen. iii, 19 : *Pulvis es, et in pulverem reverteris.* Et in terra degunt, Bernardus : « Mirabilis est conjunctio fidei « cum humano corde, virginitatis cum « matre, divinitatis cum humanitate. »

Sed ad quid respicis ad tales ? « *Ut sedeant mecum,* » socii et collaterales mensæ, ut possim dicere illud Job, xxxi, 17 : *Si comedi bucellam meam solus,* male mihi accidat. « *Sedeant,* » inquam, « *mecum,* » non ego super eos, quamvis major inter eos. Eccli. xxxii, 1 : *Rectorem te posuerunt? noli extolli : esto in illis quasi unus ex ipsis.* Sedeant etiam mecum in fidei unitate et charitate omnes fideles de mundo, et tandem in remuneratione in regno cœ-

[1] Cf. Matth. ix, 11 et seq., et Luc. vii, 34.

lestis patriæ. Hoc exponit Augustinus de illa sessione in judicio ad judicandum, de qua, Matth. xix, 28 : *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, sedebitis*, etc., ut sint verba Christi, et sic videtur relinquere, quod soli tales appellandi sunt fideles.

« *Ambulans.* » Ecce secundum, quos habuit subditos et ministros, et describit eos a triplici virtute. A continentia : ab humilitate, ibi, « *Non habitabit.* » Et a concordia et pace, ibi, « *Qui loquitur.* »

Dicit ergo : Tales habui socios, et etiam « *ambulans in via immaculata :* » abstinentiæ et continentiæ, et per hoc beatus. Psal. cxviii, 1 : *Beati immaculati in via.* III Reg. x, 8 : *Beati viri tui, et beati servi tui* : « *hic mihi ministrabat,* » in signum meæ munditiæ. Eccli. x, 2 : *Secundum judicem populi, sic et ministri ejus.*

7 « *Non habitabit.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic ministrat mihi immaculatus : sed quia vitæ munditia aliquando superbiam generat, dico, « *Non habitabit in medio domus meæ,* » in qua ad litteram sunt servi Domini in cameris, « *qui facit superbiam.* » Psal. v, 6 : *Neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt*, etc. Vel domum dicit cor proprium. Quasi diceret : Non habitabit in corde meo, quod domus mea est. Sapient. viii, 16 : *Intrans in domum meam, conquiescam cum illa.* Et Eccli. xxxii, 15 : *Præcurre prior in domum tuam.*

Si autem loquitur Christus, de domo duplici verum dicit, de Ecclesia scilicet militante, in qua non manet per perseverantiam, qui facit superbiam : si enim ad modicum sint in illa, cito redeunt ad peccata : et sic non habitant. Luc. viii, 13 : *Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.* Et sunt extra. Hæc domus, de qua Proverb. ix, 1 : *Sapientia ædificavit sibi domum.* Et de domo jam triumphante in cœlo, de qua Baruch, iii, 24 : *O Israel quam magna est domus Dei!* In qua non habitabit superbus. Apocalyps. xxii, 15 : *Foris canes, et venefici,... et omnis qui amat et facit mendacium.* Et ejectus conculcabitur penitus. Isa. xxviii, 3 : *Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim.*

« *Qui loquitur.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic mihi ministrat mundus, humilis, et pacificus, qui non seminat discordias, nec dure aliis saltem loquitur, « *et iniqua :* » quia « *qui loquitur iniqua,* » detrahendo aliis, et malitiosa perferendo, « *non direxit,* » id est, non profecit, nec placuit, « *in conspectu oculorum meorum :* » etsi forte aliis placuerit : imo a conspectu meo illum statim projeci, sciens illud Proverb. xxix, 12 : *Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.* Et illud Psal. cxxxix, 12 : *Vir linguosus non dirigetur in terra.*

Audiant hæc Prælati : debent enim habere compositam familiam valde. Seneca : « Compositus miles, compositam « debet habere familiam, et castam, » sicut hic dicitur, et Exod. iv, 24, legitur, quod Dominus voluit occidere Moysen, quia habebat familiam incircumcisam. Genes. xvii, 10 et seq., præcepit Dominus Abrahæ, ut non ipse tantum, sed omnes de domo sua circumciderentur, tam vernaculi, quam emptitii. Ipsi etiam principes gentium solent habere eunuchos servientes sibi, habitu et gestu humiles, sicut dicitur hic. Et Dominus talem elegit. I ad Corinth. i, 27, et seq. : *Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia : et ignobilia mundi, et contemptibilia,... ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.* Maturam ætate et moribus gravem : quia Job, xii, 12 : *In antiquis est sapientia.* Et in Psal. xxxiv, 18 : *In populo gravi*, familia scilicet moribus honesta, *laudabo te.* Bernardus : « De« sistant Episcopi comatos pueros et

Præ… det… hate… compc… famin…

« comptos secum habere : certe inter « mitratos discurrere calamistratos non « decet, id est, domum Episcopi decet « sanctitudo, decet honestas sacerdotum, « decet modestia : domestici autem cæ- « teris honestiores sint, aut omnibus fa- « bula sunt. »

« *In matutino.* » Hic tertium totius hujus partis, in qua ostendit innocentiam suam comparatione ad alios. Postquam enim ostendit se detestatum fuisse malos, et bonos advocasse, hic tertio etiam ostendit se etiam occidisse et destruxisse malos : in quo dicuntur duo. Primo, quod destruxit malos. Secundo ad quid, ibi, « *Ut disperderem.* »

Dicit ergo : Sic malis repulsis, adhæsi bonis : et quid plus? « *In matutino,* » id est, in cognitione veritatis, et post discussionem causæ diligentem, « *interficiebam omnes peccatores terræ,* » ad litteram, non in nocte. Genes. XVIII, 21 : *Descendam, et videbo,* etc. Job, XXIX, 16 : *Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam.* Vel, « *interficiebam,* » in bono in quantum peccatores erant, ut jam peccatores non essent. Prov. XII, 7 : *Verte impios, et non erunt.* Exhortatione simplici, sicut Samson in mandibula asini multa millia Philistinorum occidit[1]. Et in me peccatores, dæmonum scilicet suggestiones, quas peccatores appellat causaliter, quia homines efficiunt peccatores, « *interficiebam,* » annihilabam, « *in matutino,* » id est, in initio. Dies enim mala est tentatio, cujus mane est initium tentationis. De hac Job, III, 3 : *Pereat dies in qua natus sum.* Et Jerem. XX, 14 : *Maledicta dies, in qua natus sum.*

Vel, *in matitumo* gratiæ : cum enim incipit in corde gratia relucere, tunc per confessionem occiduntur omnes suggestiones diabolicæ. Exod. XIV, 24 et 25 : *Jam advenerat vigilia matutina, et ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis et nubis, interfecit exercitum eorum : et subvertit rotas curruum, ferebanturque in profundum.* Sic et Christus in matutino, quando illucere incipiet dies æternitatis, de qua in Psal. LXXXIII, 11 : *Melior est dies una in atriis tuis,* interficiet peccatores morte æterna. Exod. XV, 9 : *Interficiet eos manus mea.*

« *Ut disperderem.* » Ecce secundum, scilicet quare interficiebam. « *Ut disperderem,* » deorsum perderem, « *de civitate Domini,* » de Ecclesia militante, quantum in me erat. Hæc est civitas de qua Eccle. IX, 14 : *Civitas parva, et pauci in ea viri.* Vel de triumphante, quæ est civitas illa, de qua in Psal. LXXXVI, 3 : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* « *Omnes operantes iniquitatem.* » Apocal. XXI, 27 : *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens.* Isa. XXXV, 8 : *Non transibit per eam pollutus.* Apoc. XXII, 15 : *Foris canes, et venefici, et homicidæ, et idolis servientes, et omnis, qui amat et facit mendacium,* relictis sanctis et filiis Altissimi, de quorum numero nos faciat, qui est benedictus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[1] Cf. Judic. XV, 14 et seq.

INDEX PSALMORUM

ORDINE NUMERICO

PARS SECUNDA (LI-C)

INDEX PSALMORUM

ORDINE ALPHABETICO

PARS SECUNDA (LI-C)

A

B

C

D

E

F

I

J

M

N

Q

S

T

U

V

FINIS TOMI DECIMI SEXTI.

Sancti Amandi (Cher). — Ex typis de DESTENAY.